Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 203 (11701) | 1981 чылдың сентябрь 1, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ЭКИИ, ШКОЛА

Бөгүн — сентябрьның бири, чаа өөредилге чылының эгези, совет өг-бүле бүрүзүнге өөрүшкүлүг байырлал. Совет улусту делегейде эң-не эртем-билиглиг деп адап турары-даа таварылга эвес. Өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринде бистиң чуртувуста 100 млн. кижи хаара туттунган. Бистиң республикада өөредилгениң аңгы-аңгы хевирлеринде 75 муң кижи хаара туттунган азы үш кижиниң бирээзи-ле өөренип турар болу берген. Бо чылын республиканың школаларынга 7100 бирги классчы, 64 муң ажыг школачы өөренир.

Совет Эвилелинде делегейде бир-ле дугаар улус өөредилгезиниң чаңгыс аай, ёзулуг демократчы системазы тургустунган. Онгу беш чылда бүгү-нииитиниң ыяап-ла ортумак өөредилгеже шилчилге бүрүн доозулган, сайзырангай социалистиг ниитилелдиң кайгамчык улуг чаалап алыышкыны ол болур. «Школага өөредилгениң, күш-ажылга кижизидилгениң болгаш мөзү-шынар кижизидилгезиниң шынарын бедидер, өөредилгениң амыдырал-биле харылзаазын херек кырынга быжыглаар, ниитиге ажыктыг күш-ажылга школачыларны белеткээр» дээрзин СЭКП-ниң XXVI съездизинге онзалап айыткан.

Бистиң чуртувустуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң талазы-биле кайгамчык улуг сорулгаларны салган партийжи съездиниң улус өөредилгезиниң талазы-биле шиитпирлерин күүседири дээш долу энергия-биле ажылдаары чаа өөредилге чылының онзагай чүүлү болур. Бо талазы-биле түс-түс башкылар коллективтери канчаар ажылдаарының кол угланыышкыннарын чоокта чаа болуп эрткилээн боттарының август чөвүлел хуралдарынга тодарадып алганнар. Өөредилге-кижизидилге ажылының шынары, школачыларның идейполитиктиг кижизидилгези, күш-ажылчы кижизидилге болгаш профугланыышкын айтырыглары кол черни ээлээр апаар. Маңаа мурнакчыларның үлегер-чижээ, өөредилге-кижизидилге ажылында мөөңнеттинген арга-дуржулга калбак нептередип алыр ужурлуг.

Эрткен өөредилге чылында иий муң үш чүс ажыг башкы боттарының башкылап турар эртемнеринге уругларның багай демдек чок өөренирин чедип алган. Барык муң төс чүс чыгам класстарда өөредилге чүс хуу болган. Бии-Хем, Таңды районнарда школаларның өөредилге деңнели бедик. 1979—1980 өөредилге чылынга бодаарга, школаларда ниити өөредилге деңнели база 99 хуу чедир өскен. Башкылаашкын ажылының ёзулуг мастерлери деп мактадып турар башкы кадрлар школа санында бар. Онгу беш чылдың түңнели-биле оларның эң тергиининеринге алдарлыг аттарны тывсып, чазактың орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаан болгай. Өөредилге-кижизидилгеге шынарны болгаш ажыктыг чорукту чедип алган мурнакчы башкыларның дуржулгазын нептередири чугула.

Октябрь Революциязы орден-биле Чадаананың № 1 школазының башкызы Д. К. Хомушку, Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле Кызылдың № 14 школазының директору Л. А. Галактионов, Бай-Тал ортумак школазының башкызы С. С. Тойлу, «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле Баян-Кол ортумак школазының башкызы Р. С. Кыргыс, Туранның № 1 школазының башкызы М. К. Макеева дээш өскелер-даа шаңнаткылаан. Башкының аттары, ооң ролю, кижизидикчи салдары улуг. Ооң ажылынга негелде база кажангызындан артык улуг.

Чаа өөредилге чылы партияның XXVI съездизиниң материалдарын улам ханы өөренириниң чылы болуру чугаажок. Коммунистиг кижизидилгениң айтырыгларынга, марксисчи-ленинчи мировоззрениениң хевирлээринге ооң ужур-дузазы улуг.

Күш-ажылга өөредилгени болгаш кижизидилгени, школачыларның профессионал угланыышкынын сайзырангайжыдары — эң чугула айтырыгларның бирээзи. Бүдүрүлге өөредилгезиниң баазазын быжыглаарынга, күш-ажылга кижизидилгени херек кырынга боттандырарынга школа коллективтериниң ёзулуг дузалакчылары бүдүрүлгелер, ажыл-агыйлар болуп турар. Келир үеде боттарынга ажылчын кадрларны четчир кылдыр белеткеп алырынга дузалаар деп бодаар болза, олар боттары-ла инициативаны холга алыр үе келген. Херек кырында байдалды алыр болза, бо чугула айтырыгны шиитпирлеп турары эренгей. Бүдүрүлгелер болгаш ажыл-агыйлар хамааржып турар школа коллективтери-биле ажыл-херекчи харылзааны быжыглаарын чаа өөредилге чылында чедип алыры негеттинип келген.

Школа назылыг чаңгыс-даа уруг өөредилгеден дашкаар артпазын дээш улуг ажылды башкылар коллективтери көдээ Советтер-биле кады чорудар ужурлуг. Бүгү-нииити өөредилгезин боттандырары ынчан бүрүн чедип алдынар. Узаткан хүн бөлүктериниң улам хөйнү организастаары, оларның ажылын экижидери, школачыларны изиг чем-биле хандырары база кичээнгейден дашкаар артпас ужурлуг.

Чаа өөредилге чылы республиканың улус өөредилге органнарынга болгаш башкылар коллективтеринге он бирги беш чылдың баштайгы чылында чедиишкинниг ажылдаарының, келир үениң төлептиг хамаатыларын кижизидеринге билиниң күжүн барааалгадырының база бир чылы болур ужурлуг.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

Секретарьга сөс

ПЕРСПЕКТИВТИГ ПЛАН-БИЛЕ

Малга четчир чем курлавырын тургузарын бистиң партийлыг кол чугула сорулгаларының бирээзи кылдыр салып турар. Бо чугула ажыл-херекке холбаштыр СЭКП Тыва обкомунуң III пленумунуң шиитпирлерин удуртулга болдурган, бистиң совхозтуң дирекциязы болгаш ында партком, өске-даа хөй-ниити организациялары, кодоо ажыл-агыйның специалистери-биле кады чемнер белеткээриниң үр чылдарда перспективтиг планын ажылдап кылган. Ону чогаадып кылырда эрткен чылдарның дуржулгазын база барымдаалап көрген. Бир эвес малга чемнер четчир кылдыр белеткеттинген болза, кыштаглаашкын хүр-чаагай эртер, малдың чаш толу хөй алдынары практика көргүскен.

Ниитизи-биле эрткен кыштың шыңгыы шылгалдазын бистиң совхозтуң малчыннары алдарлыы-биле туруп шыдаан. Төрүүр чүс хойдан-на 95 хураганны алган. Кыштаглаашкынны Аксы-Барлык, Бижиктиг-Хая салбырлары организастыг, хүр-чаагай эрттирген. Ону эрткен чылын малга хөй чемни белеткээни-биле чедип алган.

Ынчалзажок белеткеп турар мал чемнери ниити херегледиге ырак четпес. Совхозтуң специалистериниң санап тураны-биле алырга, шээр болгаш бода малдарны кышкы үеде тургузуп азыраар дизе, чүгле сиген безин 10500 тонна херек, оон-биле канчырлаштыр малдың өске чуруктуг чемнерин база белеткээр апаар. Ол узун-дургаты оорлан-на шиитпирлээри база берге деп чүве билдингир. Ону барымдаалааш совхозтуң дирекциязы болгаш ында партком, кодоо ажыл-агыйның специалистери мал чемнерин бүдүрериниң көвүдедиишкининиң перспективтиг планынга үндезилеп ажылдап турар ужурлуг ол.

Ажыл-агыйда 3350 гектар хөй чылдыг сигеннерни тарып турар. Ооң гектар бүрүзүнден ортумаа-биле чылдың-на 18 хире центнер дүжүтү ап турар. Ол дээрге планда көрдүнгениниң ырак та куду. Оон-биле кады кукурузаның ногаан массазының дүжүдүн база чедир албайн келген. Ол бүгүнүң кол чылдагааны чер ажылының агротехниказын чамдыкта шын сагывайн, чемишчидилгени болгаш суггарылганы чедир организаставайн турганывыста.

Оон аңгыда мал чемин белеткеп, доктаамал ажылдаар бот-орулга-чарылгалыг механизастаттынган бригаданы азы звенону амдыгаа чедир тургуспаан. Машина-техниканың бар хире-шаа-биле бот-орулга-чарылгалыг ындыг звенону тургузуп-даа алзывысса, часкы, чайгы база күскү сезоннар үезинде оларны өске ажыл кылыры-биле оон уштур ужурга таварышкыр. Ол дугайын планнап кылган. Ынчалзажок күүсеттинмээн. Ону ынчаар тургузар дээрге бисте машина-техника чедишпес, чорле ынчаш мал чемин белеткээрин ажыл-агыйга түскай адыр кылдыр тургузар, аңаа машина-техниканы, шөлдү бышыглаар, алыр продукцияның санаар, технологтуг картаны бадылаар болза чогуур.

Совхозтуң дирекциязы, партком, өске-даа хөй-ниити организациялары бо ындыг кандаашкынныг онза берге байдалын барымдаалааш малга четчир санныг чемни белеткээрин-биле бүгү аргаларны ажыглап, күштерин болгаш машина-техниканы өөнө [illegible]. Партком болгаш бөлгада парторганизациялары бо чугула ажыл-херек эгелээринде кады-ла шиитпирлиг черлерге коммунистерни быжыглаан. Аксы-Барлыкта, Бижиктиг-Хаяда, совхоз төвүнүң мал чемин белеткээр механизастаттынган бригадаларның ажылын коммунистер А. Хомушку, К. Комбужап, активчи Х. Артис-оол удуртуп башкарып келгеннер. Ниитизи-биле чемнер белеткээринде 549 кижи ажылдап турар. 110 хире коммунистер болгаш комсомолчулар бо чугула ажыл-херекке идепкейлиг мурнакчы чорукту көргүзүп келгеннер.

Бригада парторганизациялары болгаш сигенчилерде үш түр партбөлүктер бүгү политмассалыг ажылды хову, шөлдерде ажыл-ишчилер ортузунче шилчиткен. Ажылды организастаанын, ооң шынарын сиген белеткээр бригадаларда, звенодарда улусту контрольдуң түр постулары доктаамал хайгааралга алган.

Коммунистерниң болгаш ажыл-ишчилерниң күжениишкиннериниң ачызында сенаж белеткээриниң планын совхоз күүседиишкен, а августуң төнчүзүнге чедир 6000 тонна сиген белеткээр планның 4338 тонназын, 8300 тонна силос салыр планың 6353 тонназын белеткээн. Бо чугула ажыл-херекке Аксы-Барлык салбырында Көк-оол Саалның, Бижиктиг-Хая салбырында Доржу Хертектиң звенолары бедик көргүзүглерин чедип ап, идепкейлиг ажылдап турар.

Бо чылдың мал чемнерин белеткээриниң ажылдары ажыл-агыйның бо талазы-биле перспективтиг планын күүседип эгелээнивистиң баштайгы базымнары болур. Ниити байдалды ап көөрге, мал чемин планда көрдүнген хемчээлинге чедир белеткеп ап болурувуң бүгү аргалары бар. Ону боттандырар дээш бүгү аргаларны ажыглап, ажылга организастыг чорукту болгаш сагылга-чурумну күштелдирер, мал чемин белеткээчилерниң ортузунга партийжи политиктиг ажылды улам негелделеринге дүүштүр тургузар дээш улам шудургу ажылдаар ужурлуг бис.

Д. СААЯ.
«Барлык» совхозта партком секретары.

КЫЗЫЛ ТУК — КАА-ХЕМЧИЛЕРДЕ

Каа-Хемниң ыяш ажыл-агый коллективи он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш чедиишкиннииг ажылдап келген.

РСФСР-ниң Ыяш ажыл-агый министерствозунуң коллегиязы болгаш ол-ла адырның ажылдакчыларының профэвилел Төп Комитединиң каттышкан хуралынга «РСФСР-ниң Ыяш ажыл-агый министерствозунуң бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының аразында Бүгү-эвилел болгаш Бүгү-россия социалистиг чарыжының түңнелин» чугаалашкан. Ук хуралдың доктаатканы болза, ийиги квартал болгаш 1981 чылдың бирги чартыының түңнели-биле Тыва АССР-ниң Каа-Хем ыяш ажыл-агыйының коллективинге РСФСР-ниң Ыяш ажыл-агый министерствозунуң болгаш Ыяш ажыл-агый үлетпүрүнүң ажылдакчыларының профэвилел Төп Комитединиң шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шаңналын тывсырын шиитпирлээн. Ук ажыл-агый (директору Ю. А. Кравцов, парторганизация секретары П. С. Бизин, профэвилел комитединиң даргазы В. Г. Толстов) каш чыл улаштыр планныг онаалдаларын бүгү көргүзүглер талазы-биле чедиишкинниг күүседип келген. Эрткен чеди айларда үлетпүр продукциязын пландан ажыр 11 муң рубльге сайгарган. Пландан ажыр тудуг ыяжын 900 кубометрни, дилиг материалдарын 1100 кубометрни кылып белеткээн.

Коллективте социалистиг чарыштың тиилекчилери пилорама ажылчыннары Ф. И. Каримов, С. Г. Светышев, С. П. Дьяченко; чолаачылар В. С. Пилецкий, Н. М. Ященко, В. Л. Трегубов, В. Г. Нелюбов болгаш оон-даа өскелер онаашкан үлүг-нормазын ажыр күүседип, эки ажылдап турарлар. Лесниктер М. З. Голодин, И. С. Чепкасов, А. Е. Лубошников олар төлептиг ажыл-иш-биле эш-өөрүнге эки үлегер-чижекти көргүзүп турарлар.

В. ШУМЕЛЬДО.

КОММУНИСТИҢ ҮЛЕГЕРИ

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозунуң хойжуларының аразында калбарган чарышка коммунист Чагыр Чашович Кара-Доңгак эки түңнелдерни чедип ап келген. Эрткен берге кышты безин ол чүс баш хойга онаашкан 97 хураганны ончамедин камгалап алган. Ол ышкаш бир баш тыва уксалыг хойдан 2.700 грамм дүкү кыргаан.

Коммунист хойжу чедиишкиннериниң кол дөзү — чыл сезинде малга четчир санныг чемни белеткеп алырында кол хамааржыр деп санап турар. Клаап-хадыышкынга берге бо чайын ол кыштаглаашкынга база белеткелди хынамчалыг чорудкан. Кажаазының септелгезин чазын-на бүрүн доосжан.

Р. ТАС-ООЛ.

ХАЙНЫЫШКЫННЫГ

«Ак-Туруг» совхозтуң сиген шөлдеринде ниитиниң малынга четчир санныг чем курлавырларын тургузуп алыр дээш ажыл-иш хайныышкынныг үргүлчүлевишаан.

Бо хүннерге чедир 3800 тонна сигенни кескен, ооң ниитизинден 750 тоннаны хол кадыыры-биле кезип, бөлүп сараттаан. 3120 тонна сиген белдүнген, 110 тонна силосту, 338 тонна будук-бүрүнү белеткээн.

Сигенчилер аразында социалистиг чарыш калбарган. Хоочун тудугжу коммунист Василий Канзанның удурткан бригадазы 31 тудугжузу совхозуга 73 тонна сигенни кезип белеткеп берген.

Л. НАЧЫН-ООЛ.

БӨГҮН ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫ ЭГЕЛЭЭР

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Бо чылдың бирги чартыында Эрзин районнуң үлетпүр бүдүрүлге черлериниң аразынга калбарган социалистиг чарышка чуртталга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң коллективи бирги черни ээлээш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Мактал-шаңналга төлептиг болган эргелелдиң ажыл-ишчилери эрткен айларның дургузунда чоңга ачы-дуза чедирериниң планныг даалгазын 109,5 хуу күүсеткен. Мурнунда чылдарда карыылгалыг ажылдап турган коллективке күш-ажылчы чедиишкиннер анаа-ла чедип келбээн. Чоңга ачы-дуза чедирип келген адырларда ажылдап турар кадрларның сонуургалын, мергежилин өөренип көргеш, түс-түс ажылчын объектилерге оларны быжыглааш, моральдыг болгаш материалдыг деткимчени ажылчыннарга чогумчалыг көргүзүп келгенинден күш-ажылчы, сагылга-чурум экижээн. Ажылдың ажыктыг чорук база бедээн. Ачы-дуза чедирер черлериң ажылдаар шактарын чурттакчыларның хостуг үезинге таарыштыр тургускан.

Чуртталга-коммунал ажыл-агыйның түс-түс коллективтериниң аразында чарыштың түңнелин үндүрерге, чоңга ачы-дуза чедирериниң талазы-биле эрткен айларның оруулга киирериниң планын ажыр күүсеткен хеп чуур черниң, аалчылар бажыңының, чунар-бажыңның коллективтери бирги, ийиги, үшкү черлерни дараалаштыр ээлээш, шаңнал-макталга төлептиг болганнар.

Эрткен айларның социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен хеп чуур черниң коллективин Бады Мыйче удуртуп турар. Олар боттарының ажылдаар шагын чурттакчыларның хостуг үезинге таарыштыр тургускан болгаш чуур хептерни ажыл шагының соонда база дыштаныр хүннерде хүлээп алырлар. Бо ажыл-ишчи коллектив «Мерен», «Чаа орук», Ленин аттыг совхозтарның фермаларынче үнүүшкүннерин кышкы үеде организастааш хирлиг хеп аймаан, орун-дөжек эдилерин хүлээп алгаш, оларны арыдыр чуггаш, ээлеринге хүлээдип бээрлер. Хеп чуур черлер болгаш чунар-бажың комбинадының ажылчыннары Норбен Кыргыс, Самбуу Учрал, Ногуя Шулуун олар кылып турар ажылынга аажок мергежээн болгаш ээлеринге үнүүнүң онаалдазын ак сеткилдиг күүседип турарлар.

Аалчылар бажыңының коллективиниң ажылы база мактадыг. Гостиницага келген кижилерге таарымчалыг байдалдарны тургускан. Удур өрээлдерниң ниити өрээл-сеңнелиг, арыг-силиг. База чорук кижилери хостуг үезинде аккөк экранның солун дамчыдылгаларын көрүп турар. Аъш-чем аймаан шыгжап кадагалаар соодукту база келген аалчыларның эргеенинде.

Келир кышка белеткел ажылдары база чорттуруп турар. Чуртталга-коммунал ажыл-агыйның түс-түс объектилеринде ниитизи-биле 146 тонна хөмүр-даш дүжүрттүнген. Аалчылар бажыңының одалга системазынга септелге ажылдарын чазын-на ылгаш, оон ажылдарын хынаан. Хеп чуур чер болгаш чунар-бажың комбинадынга улуг септелгени кыска хуусаада чорудар дээш аңаа белеткел ажылдарын баш удур кылып чорудуп турар.

Чуртталга-коммунал ажыл-агыйының адырларының ажыл-ишчи коллективтериниң ажылчыннары, чоннуң амыдырал хандырылгазын улам экижидеринге барааш болур хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседир дээш шудургу ажыл-ишке хаара туттунган, тура-соруккур ажылдап турарлар.

М. ОНДАР.

АНЫЯКТАРНЫҢ САЛЫЫШКЫНЫ

Бии-Хемниң комсомолчулары болгаш аныяктары мал чеминиң белеткелинге төлептиг салыышкынын киирип турар. Ниитизи-биле районда сиген кезиндезинде 4 комсомолчу-аныяктар бригадалары хаара туттунган.

Олардан Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтан Григорий Цыбинге удурткан № 1 бригада, ол ышкаш «Өөк» совхозтуң Тарлаг салбырынга Шактар Нурзет-оолга удурткан № 1 бригада эзээн чедиишкинниг ажылдаан. Айыттынган бригадалар аңгыштардап, хемнер ойналыктарындан түс-туйунда 110—176 тонна чедир сигенни кезип, сараатаан. Оон-биле чергелештир район школачыларындан хөй кижи база хол-биле сиген кезип, будук-бүрү белеткеп чайлаан. Олар чүгле будук-бүрүнү безин 71 тоннаны белеткээш, ажыл-агыйларга хүлээткен.

Э. ОНДАР.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ТБЧ-ниң медеглели

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). «Тайбыңны камгалаары — кижиниң эң-не эргим үнелиг херээ, ооң кол эргези-дир» деп, делегейниң ийиги дайынны эгелээнинден бээр 42 чылынга уткуштур 1981 чылда Тайбыңның делегей хүнүн таварыштыр Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң (ТБЧ-ниң) Хельсинкиде тараткан медеглелинде онзалап демдеглээн.

«Боо-чепсекти эндере бүдүрбүшаан, чепсек садыглаарын-га улам байып, халаптыг хемчээлин билип алыры безин берге шак ындыг халапче делегейни чыгап турар», американ администрацияның болгаш шериг-үлетпүр комплексиниң политиказын документиде шиитпирлиг буруу шапкан.

«Нейтронгуг чепсекти долу хемчээлге бүдүрүп эгелээр дугайында АКШ-тың шиитпири боо-чепсекти контрольчокка эндере бүдүрериниң оруу-биле улам ыңайлаарынче кижи төрелгетенни чыгап турар-дыр» деп, ТБЧ-ниң документизинде айыткан.

«Америк чазактың ол базымы бүгү делегейде тайбыңга араатанзыг кыжаныышкын болуп турар болгаш улустарның тура-соруунга илергей-ле удурланыышкак үүлгедиг-дир. Ол базым социалистиг чурттарны коргудар сорулга-биле шериг талазынга артык күштү чедип алырынче, национал-хосталгалыг шимчээшкиннерге, улустарның хамааржыпас чоруунга удур, делегей хемчээлинге американ тергиинделди тургузарынче угланган».

Дайын кыпсыкчыларының чимээшкиннеринге удур, тайбыңны камгалаар дээш демиселдиң идепкейжидеринче Черниң тайбыңга ынак бүгү күштерин ТБЧ кыйгырган.

Айыыл чок чорук Чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр. В. Васильев). Кеш-соок ыяыгаар мурнуу-африкан ёзу-чурумунуң Анголага удур өскүдүп үндүрген улуг хемчээлдиг агрессиязының дугайында айтырыгны ол чурттуң дилээн-ёзугаар КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлели чугаалажып кирипкен.

Расисчи шеригдерниң 135 танкызыг, 38 вертолёттуг болгаш артиллериялыг улуг күштери халдаашкынны кылган деп, Анголаның КНО чанында доктаамал төлээлекчизи Э. ди Фигейреду дыңнаткан. Барыын чүктүң империалистиг күрүнелериниң берген азы оларның чөпшээрели-биле белеткеттинген бомбаларны «Мираж», «Импала», «Бакканир» дээр самолёттар ангола хоорайлары болгаш суурларже октаан. Хөлезиленикчи дээрбечилер дайын чорудулгаларында киржип турар. Тайбың чурттакчы чонну араатанзыг ёзу-биле кара туразында аажылавышаан, чурттуң мурнуу талазында чамдык районнарны расистер эжелеп алган.

Барыын чүк империализминиң болгаш неоколониализминиң политиктиг, экономиктиг, шериг болгаш дипломаттыг улам калбак деткимчезин Мурнуу Африка ажыглап турар деп, ангола төлээлекчи медеглээн.

Мурнуу-африкан шериглерниң Анголадан доп-дораан үндүрерин Э. ди Фигейреду негээн болгаш бодунуң камгаланыр аргазын быжыглап алырда Анголага деткимче көргүзеринче КНО кежигүннери күрүнелерин кыйгырган.

Зимбабвениң төлээлекчизи Э. К. Машингайдзе Африканың бөлүк чурттарының мурнундан чүве чугаалааш, Преторияның үүлгедиишкиннерин Анголаның бот-эргезин болгаш бүрүн бүдүн девискээрлиг турарын дерлип ёзу-биле үрээн кылдыр көргүспүшаан, Преторияның агрессиязын агартыр дээр Вашингтонуң оралдажыышкыннарын буруу шапкан, чүге дээрге мурнуу-африкан агрессорларны американ төлээлекчи камгалап, АКШ-тың туружун агартып турган.

Анголаже халдаашкынны бүгү делегей, Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң Каттышкан Штаттардан өске бүгү кежигүннери каргап кинеилээн деп, Кубаның КНО чанында доктаамал төлээлекчизи Р. Рао Куэрн демдеглээн. Анголага удур хораттан агрессия дээш АКШ харысалга чүъктээр апаар деп, ол чугаалаан.

Вьетнамның, ГДР-ниң, Мексиканың, Бразилияның болгаш өске-даа чурттарның төлээлекчилери Мурнуу-Африка республиканың ёзу-чурумун, ооң агрессиялыг үүлгедиишкиннерин буруу шаап чүве чугаалаан.

Преторияның үүлгедиишкиннери ангола улустуң революстуг чаалап алыышкыннарын чок кылырынче, Африканың Мурнуу чүгүнде төөгү чорудулгазын дедир ээлдирееринче угланган деп, ССРЭ-ниң төлээлекчизи Р. С. Овчинников чугаалаан.

Мурнуу-Африка Республиканың шуут дорт агрессиязы кылырынга хайттыгиишкеннинде чажыт чүве чок-тур, чүвениң ужуру чүл дээрге, империализм болгаш агрессия күштериниң талазындан ооң агрессиялыг планнарын деткиир дээринге ол бүзүрелдиг турган-дыр.

Моон-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң туружу тодаргай болгаш билдингир деп, оратор онзалап демдеглээн. Хостуг болгаш хамааржыпас Африканың демиселиниң талазында бис. Боттарының хосталгазы болгаш хамааржыпас чоруу дээш ам-даа демисежиишаан африка улустарның талазында бис.

Расистерниң агрессиязын буруу шапкан

ЛУАНДА. (СЭТА). Мурнуу-Африкан командылал черниң Мурнуу-Африка Республика Анголаның девискээринден бодунуң шериг кезектерин дедир үндүрүп эгелээн дээр аянныг чулчуруушкунун Ангола Улус Республиканың Камгалал министерствозу шиитпирлиг буруу шапкан деп, Ангоп агентилели дыңнаткан. Агрессорларның шериглери АУР-нуң девискээринде турбушаан деп дыңнадыгда айыткан.

Мурнуу-африкан агрессорнуң «Анголаже» халдаашкынын республиканың министрлер чөвүлелиниң дүрген чыылдырган хуралынга буруу шапкаш, ол халдаашкынның алыс сорулгазы КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң № 435 резолюциязынга үндезилээш, Намибия айтырыгны шиитпирлээринге шаптыктаары болуп турар деп, ол хуралга хүлээп алдынган доктаалда чугаалаан.

Анголаны хостаарының улусчу чепсектиг күштериниң кезектери-биле кадыг-дошкун тулчуушкуннарының соонда эжелекчилер Кунене можунуң девискээриниң чамдызын эжелеп алган деп, документиде демдеглээн.

Мурнуу-Барыын Африканың улусчу организациязының — бодунуң кара чаңгыс дүрүм ёзугаар төлээлекчизиниң удуртулгазы-биле Намибияның улузунуң чорудуп турар демиселин чугаажок деткип турарын АУР-нуң министрлер чөвүлели бадыткаан.

Мурнуу-Африка Республиканың расисчи-чурумунуң шериглерин бот-эргелиг Анголаның девискээринден үндүр ойладырда ангола улусха бүгү талалыг дузаламчы көргүзеринче Африка чаңгыс-эп организациязының кежигүннери бүгү чурттарны, а каражадап когараан районнарның чонунга бодунар-ла арганыг бүгү дузаны чедирерийче — делегейниң хөй-ниитизин ангола чазак кыйгырган.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ЭРТКЕН ЧЫЛДЫЫНДАН КУДУЛААН, ЧҮГЕ?

ХООРАЙ чаның совхозу «Көк-Тей» девискээринде одар-белчиирниң-даа база сиген, тараа шөлүнүң-даа талазы-биле дыка таарымча чок байдалда туруп турар. Тараа аймаа тарып турар шөлдери элезинпелчек хөрзүннүг болгаш, довураан чылдын-на хат чула шаап ап турар. Оон уламындан шөлдериниң дүжүдү шоолуг эвес, үнүш ажылагыйы совхозка орулга бербейн, харын карыкталыг болуп турар.

Совхоз колдуунда-ла сүткүр уксаалыг инектерни өстүрериинге болгаш сүт бүдүрүп, ону хоорайга чорудуп бээринге специализастаттынган. Орулга-ла ап болур адыры ол. Оон аңгыда эрткен чылдан эгелээш, совхозка хаван азырап өстүрер комплексти база ажыглалга киирген. Ук комплекс дыка хөй чедир кылдынмаан чүүлдерлиг болганындан болгаш ооң чанында ажылчыннар чурттаар бажыңнарга туттунмааны-биле ажылы шуудавайн, берге чогуур беримчени оон албайн турар. Ындыг болганда, ажылагыйның кол дааныр чери — сүткүр инектер фермазы. Фермага эң-не негеделиг айтырыглар болза эки оъттуг одар-белчиирлерниң чедишпези, мал чемин белеткээр баазаның кошкаа. Ол чорук инектерниң сүткүр продуктулуунга багай салдарны чедирип турар.

«Көк-Тейниң» фермазы чай дургузунда канчаар ажылдап келгенин ап көрээлиңер. Фермага бо чылын инектиң баш санын 400 чедирери көрдүнген. Ам херек кырында 328 баш саваттынып турар. Ооң иштинден саары 247 инек. Чылда инектен-не 2260 кг сүт саар планныг. Эрткен чеди айларның дургузунда бир инекке онаашттыр 1067 кг сүт сагдынган, азы чыл планының чартыы безин четпээн. Эрткен чылдың ол үезинде турганынга деңнээрге, инектен саап алыр сүт 125 килограмм кудулаан. Сүт бүдүрерин алырга, ферма ниитизи-биле чылда 900 тонна сүт саар турган, чеди ай иштинде 402.1 тоннаны саггаан. Ол база-ла чыл планының чартыы четпээн. Сүт бүдүрери эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, 77 тонна эвээжээн. Чеди айларда ферма күрүнеге садар ужурлуг 4180 центнер сүдүнден 3480 центнерни дужаап, планны 83,2 хуу боттандырган.

ҮСТҮНДЕ сан-фактылардан алгаш көөрге, он бирги беш чылдың баштайгы чылының бирги чартыында «Көк-Тейниң» фермазы кол көргүзүглер талазы-биле эрткен чылдың ол үезинден дыка кудулаашкынга таварышкан-дыр. Мурнунда чылдарда Көк-Тей фермазының-даа, ооң саанчыларының-даа ат-сураа чүгле районга эвес, харын республикага билдингир турган болгай. Ол фермаңың дыка хөй саанчылары бир инекке онаашттыр үш муң ажыг килограмм сүттү саап турду. Ам улам көдүрлүр байтыгай, харын-даа дорайтап турарының ужуру чүдел? Ындыг айтырыг чайгаар-ла тургустунуп келир.

Совхозтуң зоотехниги Мария Ивановна Чирковаңын болгаш ферма эргелекчизи Игорь Петрович Сагояның бодап турары-биле алырга, сүт саалдазының кудулап, ону бүдүрери болгаш күрүнеге садары эвээжеп турарында боттуг чылдагааннар бар болуп турар.

Фермаңың коллективи партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, чаа беш чылдың баштайгызының планныг онаалдаларын күүседир дээш күженишкинниг ажылдап эгелээн. Эрткен кыш берге болган ужурундан фермаңың инектери арык-доруктуг часче кирген, оон аңгыда мал чеминге херэглеп турган тарааның курлавыры артпайн барган. Чай эгелээри билек-ле инектерни өру Көк-Тейже чайлаглаткаш, саалданы ында чорударын организастаан. Ынчалзажок саалда эпбевээн.

Фермаңың колдуг саар инектериниң хөй нуруузу бруцеллёзтан аарыг болган чорук сүттү бүдүрерин болгаш ону садарын чевүдедиринге улуг шаптык таварыштырган. Аарыг инектериниң чамдыызын садар ужурга таварышкан. Ооң уламындан саар инек саны эвээжээн. Оон ыңай база бир четпес чүве болза инектерге саарда бээр комбикормуң үзүктелип турары. Совхозтуң бодунда чарба чок болганда, комбикормуну Кызылдың далган тырттырар комбинадындан хире-шаа-биле ап турар. Ынчалзажок ол чем доктаамал эвес, эпти-ле тонуп, үзүктелп бээр. Ынчап чемге чаңчыгып калган инектер сүдүн эдип бербес болгулаар.

Фермаңың инээ чайлаглаан болза-даа, ооң турар черинде одар-белчиир ындыг-ла делгем эвес. Ооң кадында чай кончуг кандааштыныңг болганындан курган ховунуң оът-сигени шоолуг үнмээн. Бо бүгү чүүлдер фермаңың көргүзүүн кудулаткан.

БОТТУГ бергелер тураа-даа, Көк-Тей фермазының коллективи ону ажып эртер дээш болдунар чүүлдерни кылып турар. Сөөлгү үеде болгулаан чаашкыннарның соонда ам ховунуң оът-сигени шымбай хевчелеп үнүп эгелээн. Дүнеки кадарты база организастаан. Ооң уламындан сөөлгү үеде саалда катап эбеп эгелээн. Ам хүнде инек бүрүзүнден ортумаа-биле 8 кг чедир сүттү саап, ферма 1800—2000 кг сүттү дужаап турар. Ол көргүзүгнү кудулатпас болза, ферма сүттү бүдүрериниң база күрүнеге садарының планныг онаалдаларын күүседип болур арга бар. Ферма коллективи ынчаар кызып-даа турар.

Чай берге болза-даа, бодунда быжыглаан инектерден сүт саалдазын көвүдедип турар саанчылар фермада бар. Чижээ, Нина Чадамба бодунда быжыглаан инек бүрүзүнден чартык чылда 1216 кг сүттү саггаан. Ол ышкаш Анна Баяндина биле Нина Ондар олар бо чылын сүт саалдазын эрткен чылдың ол үезинде турганындан 17 хуу көвүдеткен. Бо дээрге фермаңың ажыглаттынмайн турар курлавыры-дыр. Саанчы бүрүзү мурнакчылар ышкаш ынчаар дең-дески ажылдап, бедик түңнелди чедип алыр болза, фермаңың ниити көргүзүү дыка экижир апаар.

Моон соңгаар сүт саалдазының кудулатпазының магадылалы — малга четчир чемни белеткеп алыры. Бо айтырыг совхозта четпес шиитпирлеттинип турар. Августуң 24-түн медээзи-биле алырга, «Көк-Тей» совхоз 860 тонна сиген белеткээр планындан чүгле 264 тоннаны кыдтаан, азы 30.7 хуу күүсеттинген. 4900 тонна силос планындан деңгүп-ле 239 тонна салдынган. Оон аңгыда 148 тонна будук-бүрү белеткээн. Мал чемнин белеткели ындыг темпилиг турар болза, чогуур курлавырны тургузуп алыры берге. Совхозтуң удуртукчулары болдунар бүгү хемчеглерни алыр болза чогуур.

К. АРАКЧАА.

АЖЫЛ-ИШЧИ ДУРЖУЛГА

Партияның сөөлгү съездизиниң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарын удуртулга болдургаш, «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында пропагандист кадрларга камныг хамаарылгалыг боор, оларның билиглерин доктаамал чаартыр, мергежилин бедидериниң чугулазының дугайында ленинчи айтыышкыннарны хажык чокка удуртулга болдурарының эргежок чугулазын демдеглээн.

Пропагандист — ол база мергежил-дир. Политиктиг, экономиктиг өөредилге кичээли, семинарлар, теоретиктиг конференция бүрүзү пропагандист мергежил чедип алырының болгаш ону бедидериниң ёзулуг школазы. Надежда Константиновна Рябова ийиги — пропагандист мергежилде чогум-на ындыг школадан чедип алган.

Кызыл рабочуюн Каа-Хем суурда «Малышок» уруглар садының эргелекчизи Н. Рябова Кызылда күрүнениң педагогика институдун дооскаш, бо садикке кижизидикчи башкы боор ажылдап кирген. Тургустунганындан бээр чээрби чыл болган оон эрткен чылдың мартта демдеглеп эрттирген бо уруглар садындан Надежда Константиновнаның ийиги бажыңы, а ол боду маңаа он беш дугаар чыл ажылдап турар, ооң сөөлгү сес чылында эргелекчилеп турары бо.

Бо коллективте шупту 35 кижи бар. Олар политиктиг чырдыышкынның ийи школазында үстүнген. Кайы-даа школа айда ийи кичээл эрттирип келген. Бирги школага кижизидикчи башкылар, олар ында он беш кижи, а ийигизинде поварлар, няньлар болгаш техниктиг ажылчыннар кирген. Эрткен өөредилге чылының түңнели-биле бо коллектив районда дээрелерниң санында кирген. Кайы-даа школага кичээл чаңгыс-даа үстүп көрбээн. Маңаа пропагандистиң ролю улуг. Ол дугайын СЭКП райкомунда пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы С. Мааады бадыткап, Н. К. Рябованы дуржулгалыг пропагандистерниң аразында адап турары-даа чөп.

Надежда Константиновнаның пропагандист стажы хөй эвес. Ынчалза-даа ол мергежилин доктаамал бедидер дээш хөй номнар, журналдар номчуп, дуржулгалыг эштерден арга-сүмени айтырып, семинарларга хөй удаа киришкен. Хөй-ниитиниң херээ дээш амыр-дыжын бодавайн, шак-үезин харамнанмайн кызымаа ажылдап келген. Коммунистиг партияның идеаларын кижилерниң мөө-медерелинге чедирип, ону чон ортузунга ноптередип, улустуң үзел бодалын хевирлээринге пропагандист онзагай черни ээлээр, ооң кижилер-биле ажылдап билириниң, арга-мергежилинден болгаш эртем-билиининден идей-политиктиг ажылдың дээштиги дыка хамаарылгалыг-дыр дээрзин Н. К. Рябова бодунуң дуржулгазындан чугаалап орар.

— Бистиң Коммунистиг партиявыстың сөөлгү съездизинге хамаарыштыр силерниң сорулганар чүл?— деп, оон сонуургадым.

— Ону СЭКП ТК-ның Чиңгиис секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Отчет илеткелинде илереткен. Кол сорулга бүгү пропагандистерге чаңгыс: «...съездиниң материалдарын совет кижи бүрүзүнге, коммунист бүрүзүнге чедирер...».

— Ону канчаар эгелээн база уламчылаар силер?— деп сиңнигип айтырдым.

Идеология фронтузунуң дайынчызы

— Келир, чаа өөредилге чылында мен чүгле дузалакчы пропагандист болур мен. Чотум пропагандизивис В. И. Тимченко болур. Эрткен өөредилге чылында өөредилге программазынга кол-ла тема СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдары турду. Чүнүң-даа мурнунда СЭКП-ниң даштыкы политиказын хандыр өөрендивис. Делегей байдалының дугайында беседаларны эрттиргилээн бис, амгы үеде национал-хосталгалыг шимчээшкиннерни, ССРЭ-ниң капиталистиг чурттарга хамаарылгазын сонуургап көрген болгаш оон-даа өске айтырыгларны сайгардывыс. Ол ышкаш «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарын» өөрендивис, ону келир өөредилге чылында уламчылаар. Ол дээрге кижи бүрүзүнге дорт хамааржыр кол документ-дир. Бистиң моон соңгааргы амыдыралывыстың программазы-дыр — деп, ол харылады.

Пропагандистиң ажылы тур үениң ажылы эвес болгай. Ынчангаш ол хүн бүрү бодун чүгле билиг-биле чепсеглээр эвес, а дыңнакчыларының ажыл-ижин, амыдыралы-биле чоок таныжары чугула. Надежда Константиновна коллективинде ажылдап турар кижи бүрүзүн беш салаазы дег билир. Оларны политиктиг билиг-биле чепсеглевишаан, олардан база хөйнү өөренип ап турар. Ылангыя бо коллективке 20 чыл ажыр ажылдап турар поварлар З. И. Пучкова, В. Н. Пахомова, кижизидикчи Г. П. Замясная, хеп чуур М. М. Акулова, таңныыл Х. Л. Зыкова болгаш өскелерден-даа Н. К. Рябова амыдыралдың, ажыл-иштиң чажыттарын өөренип ап чоруур.

Надежда Константиновнаның ажыл-ижи кижилер-биле, оларның кижизидилгези-биле холбашкан. Ооң эргелекчилеп турары садикте чеди бөлүк бар, бүдүн чартык хардан чедир харга чедир 250 бичии чаштар коллективтиң кичээнгейлиг хайгааралында. Тускай мергежили-даа, кижи мергежили — пропагандистиң чымыштыг ажылы-даа кижилер-биле холбашкан болганда, чүгле билиг-мергежилин үндүрүп эвес, а чүрээ-биле ажылдаар азы оларга чымы-биле бердининтерин дуржулгалыг кижизидикчи, пропагандист чугулага санап чоруур.

Н. К. Рябованың кичээл эрттирер дуржулгазы онзагай. Ол лекцияны конспектиден смылады номчуп орбас. Шак дургузунда кижиниң мээзи чедиден тос чедир утка-шынарлыг бөлүк аянарны шиңгээдип алыр дээрзин ол педагог дуржулгадан билир. Ындыг болганда теманың алыс утказынга дүүштүр дыңнакчыларның бодалын тып, беседалажып эрттирери, көргүзүг материалдарын чогумчалыг ажыглап билири негеттинер. Аңаа кичээл эрттирерин ол кончуг ажыктыг деп санап турар.

— Пропагандистиң чедишкиини деп чүл? Ону канчаар хемчээрил?— деп оон айтырдым.

— Кижиге өг-бүлези, коллективи, эш-өөрү, амыдыралдың ниити байдалы улуг салдарлыг. Кижи бүрүзү солуннар номчуп, телевидение, кино көрүп, радио дыңнап чаңчыккан. Айда ийи удаа дыңнакчыларым мурнунга үнүп, программа ёзугаар тускай темага беседалажыры менээ кончуг күзенчиг. Чүге дизе аңаа чүгле политика талазы-биле эвес, амыдыралчы айтырыгларны база сайгара бээр бис. Кым-бир кижиге берге минута таваржы бээр. Ынчан ол кижи-кара чок сайгарылгаларывысты мнап сактып кээр, ортаа ол ныы амыдыралчы турушту шилип алыр, моон соңгааргы салым-чолун тодарадып аптар. «Надежда Константиновна, аас-кежиктиглер сен» — деп, чүгле ынчан чедиишкинниг болганымы миннир апаар мен.

В. САТ.

Тарып боозадылга

Шалыпкын дооскан

«Искра» совхозтуң хой ажылдыглары бо чылын 6 муң баш хойну эдержилгеге киирер болгаш тарып боозадыр сорулгазын багай эвес күүсеткен. Тарыыр хойнуң 3500 бажын Кулун-Дүжер деп черде пунктуга, артканын Чайлаг-Хемде пунктуга тараан.

Кулун-Дүжерде пунктуга тарыкчы техниктер Светлана Монгуш биле Нарын Монгуш эки ажылдап, хой ажылында бо чугула кампанияны организастыг болгаш шынарлыг эрттиреринге телептиг үлүүн кииргеннер. Оон аңгыда малчыннар боттары база хой тарыдарының графигин доктаамал сагып, организастыг, ак сеткилдиг чорууп көргүскеннер. Ынчангаш тарып боозадылга кодан бүрүзүнге бүгү-ле зооветеринарлыг негеделерге дүүштүр чоруттунган.

Совхозта уксаалыг бүдүрүкчү малдың ажаалдазы, кадагын багай эвес тургускан. Хөй чылдарда кадарчылап ажылдап келген дуржулгалыг малчын Дарыма-Базыр Ховалыг кошкарларының чемгерилге, семиртилгезинче кол сагыш салып, одарладып кадарарындан аңгыда, сула, чарба дээн ышкаш немелде чемнерни берип, азырап турар. Ынчангаш коданда бир кошкарның ортумак деңизи 78—80 кг чедип, дүгү 3—4 кг-дан эвээжевейн турар.

Кызымаккай малчын бо хүннерде 10 тонна сигенни кезип белеткеп, 10 тонна курган өдекти кыштаанда бөлүп алган.

Малчыннарның малдан төл алыр талазы-биле эки көргүзүглерни чедип алыры тарыкчы техниктерниң шынарлыг ажылдааныңдан улуг-биле хамааржыр. А бо совхозта тарыкчы техник Светлана Монгуштуң ажылынга хойжуларның хомудалы чок. Ол ук ажылга ажылдаандан бээр он чыл ашкан болгаш арга-дуржулгазы-даа улгаткан. Оон тарып боозаткан кодааннары чыл бүрүде хөй төлдү берип турар. Совхозтуң мурнакчы хойжулары Кертик-оол Монгуш 105, Кошкендей Монгуш 104, Чозар-оол Монгуш 103 хураганы төрүүр 100 хойга онаашттыр камгалап, доруктурганнар. Оларның ындыг бедик көргүзүглерлиг болганында тарып боозадыр техник С. Монгуштуң база телептиг үлүү кирген.

А. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

Александр Павлович Аржаков Тываның автосептелге заводунга 22 чыл мотористеп ажылдаан. Мурнакчы ажылчын он бирги беш чылдың үлүүнче 1978 чылда кирген. Ам ооң күш-ажылчы календары өске эш-өөрүн өрлачок мурнай берген.

Бо хүннерде ооң кады ажылдап турар эш-өөрү августуң планын чедиишкиннинг күүседипкен, бедик тура-соруктуун көргүзүп турарлар.

ЧУРУКТА: бешки разрядтың моторизи А. П. Аржаков.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

«ГИГАНТЫНЫҢ» ТАРААЗЫ ЭЛБЕК

Чер ажылының культуразын бедидип, тарылга шөлдериниң беримчезин экижидип, тараа культураларының бедик дүжүт бээр сорттарын шиңгээдип ап тургаш тараа бүдүрер «Гигант» совхозтуң коллективи дүжүттү бедидер талазы-биле кескү чедиишкиннерни чедип алган.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында гектар чер бүрүзүнден «Гигантының» ишчилери 38—40 центнер кызыл-тасты алган.

Комсомолчу Владимир Тимонин (чурукта солагай талазында) дөртүү салбырның комбайнерлериниң чарышынга тиилекчи болган. Аңаа партияның Саль хооркомунуң бюрозунуң байыр чедирген телеграммазын тыпсып берген. Чедиишкинниг ажылы дээш комбайнерге совхозтуң партком секретары А.М. Дубровицкий болгаш кадайы Зинаида байыр чедирген.

Е. НЕДЕРИНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ДААРТАГЫ ХҮННҮҢ КОМБАЙНЫ

Тараа ажаар «Дон-1500» деп комбайнның шенелделери чурттуң ховуларында эртип турар. Чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарында айыттынган ол чаа агрегатты «Ростсельмаш» заводтуң коллективи чогаадып тургускан.

Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры А. Гиталовтуң удурткан бригадазының кежигүнү А. Осипенкога шенелде эрттирер ужурлуг чаа чээрби машиналарның бирээзин бүзүрээн. СЭТА-ның корреспондентизин комбайнер кабинче чалаан, ында агаар арыг, ооң соңгаларындан бүгү шөл көстүп турар болгаш тарааның алдыннал-чак чалгыглары уткуштур шимчеп органыг. Тараа кестирер мотовило бүрүнү-биле көстүп чоруур.

Кызыл-тастың кестиңген сыптары транспортёрлап үзүлбес шуушкаа-биле чорупорар. Ол шөл гектардан-на бежен центнер ажыг дүжүттү берип турар. «Нива» болза эң оожум чоруу-биле маңаа шимчээр турган. А «Дон» тараа массазын кончуг дүргени-биле ажылдап кылып турар— ооң бүдүрүкчүлүү улуг болгаш мажактарны чедир уштаар аппарат-биле хандыртынган.

Комбайнер хенертен хая көрнүп, бункерже тарааның кирип турарын хайгаараан.

Бүгү кичээнгей база катап ажаалдаже угланган. Ол шөлдеп улуг хат эрткен болгаш кызыл-тасты черже чыттыр шаап кааан. Комбайның дүргенин Осипенко оожумнаткаш, тарааның сывын улам кыскаладыр кестирип, шөлге чаңгыс-даа сып арттырбаан. Барабан дең-дески ажылдап чораан. Сигнал ажылдай берген: бункер долдунган. Комбайн ол дораан шимчээшкинин соксаткан.

—Электроника ажылдай бергени ол—деп, Анатолий Иванович тайылбырлай-дыр.—Ол дериг-херекселдер чүгле чогуур үезинде хемчээлдп азы үрелиишкинни көргүзер эвес, а машинаны чогуур үезинде тургузуптар. Ажылды канчаар кылза чогуурул дээрзин экран көргүзе бээр болгай.

Комбайнның кабиназын электроника каш минута мурнунда чырыдыпкан, ону автомобиль чолаачызы дораан көрүп кааш, машиназын бункер чанынче чоокшуладып эккелген.

А. Осипенко журналга бижип каан: үш шак дургузунда үзүктел чок ажылдаазының түңнелинде 280 центнер тарааны чудурүп чоруткан. Заводтуң шенекчилер бөлүү-биле кады ол демниг ажылдап турар. Инженер-инструктор В. Зулкузин, слесарь-эптекчи Г. Борисенко, чолаачы-шенекчи В. Филонов үрелиишкиннерни чогуур хуусаазында эдип, ажылдың янзы-бүрү байдалдарында ооң ажылчын органнарының хыналдазын кылып турарлар. Ооң сорулгазы чаңгыс: машинаның эки талаларын тодарадыры, чедир кылыр ужурлуг ажылдарны өөренип көөрү. Машинаны башкарарын чиигедири, ооң шимчедикчизиниң бүдүмчелиг ажылдаарын бедидери дээш ышкаш күзээшкиннерни механизаторлар кылган.

Чер ажылдыгларга удавас чедер ужурлуг кедээ ажылагый техниказы бүгү талалыг шенелделерни А. Гиталовтуң бригадазының ховуларынга эртер.

—Ростовтуң машина тудугжулары эки-ле машинаны бүдүрүп үндүргеннер-дир —деп, алдаржаан механизатор чугаалады. Бистиң чуртувустуң болгаш даштыкының-даа комбайн тудуунуң талазы-биле сөөлгү чаа чедиишкиннер ооң конструкциязында кирген-дир. Ам-даа чедир кылыр ужурлуг ажылдар эвээш эвес-даа болза, ниитизи-биле ол ажылшын кылдынган-дыр. Ынчангаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгазы күүсеттинер дээрзинге бүзүрээр мен. Техника-экономиктиг көргүзүглер талазы-биле амгы үениң негелделеринге таарышкыр, тараа ажаар бедик бүдүрүкчүлүг комбайнны чурттуң тараажылары алырлар.

В. МАЛИНОВСКИЙ,
СЭТА-ның корр.
Зәвоукраинка,
Кировоград область.

ДЕМИ ЧАҢГЫС

Кызылдың дааранылга фабриказында бригадалар аразында социалистиг чарышка «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи, хоочун бригадир Мария Евлантьевна Потылицынаның удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазы бедик көргүзүглерни чедип ап, бирги черни доктаамал ээлеп келген.

Продукцияның шынарын экижидер болгаш планныг онаалдаларның күүселдезин чедип алыр дээш дааранылга фабриказының коллективи кызымак ажылдап келген. Бүдүрүлгениң хүн бүрү ажыл-херээн таныжар сорулга-биле аңаа чеде бергеш, фабриканың удуртукчузу, инженер-техниктиг ажылдакчылары-биле болгаш бригадирлер-биле беседалажып чугаалаштывыс.

Ында партия эге организациязының секретары Вероника Николаевна Брюханова мынчаар чугаалаан:

—Эрткен чеди айларда бистиң фабрика 2475 муң рубльдиң продукциязын сайгарган, 2578 муң рубльдиң ниити продукциязын бүдүрген. Азы ол талазы-биле планныг онаалдалар күүсеттинген. Индекс «Н» марканың азы чаа модельдиң продукциязын 191,7 муң рубльге даарап бүдүрген. Күрүнениң Шынар демдектиг продукцияны 390 муң рубльге бүдүрген, ол талазы-биле планы чедир күүсеттинмээни колдуунда — таарыжыр материалдар чедир алдынмаанындан болуп турар.

Ажылдан озалдай бээр азы ажыл шагы үзер ийи-чаңгыс таварылгалар чамдыкта тура бээр. Ындыг таварылгада ол кижилер-биле беседалажып чугаалажыр. Кайы хамаан чок-ла прогул кылыр, сагылга-чурум үрээр ындыг чоруктар бисте барык чок. Дуржулгалыг бригадирлер М. Е. Потылицынаның, А. Н. Тимошакованың бригадаларында күш-ажылдың сагылга-чуруму эки, планныг онаалдаларны доктаамал ажыр күүседип келген.

Продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазын шиңгээдип алырын фабрикада уламчылап турар. Дыка хөй хемчеглерни ажылдап кылгаш, оларны чоорту боттандырарынче шилчээн. Инженер-техниктиг ажылдакчыларга, албанхаакчыларга, мастерлерге, ажылчыннарга ол талазы-биле кичээлдерни база организастап турар.

Шынар көрүлдезиниң хүнүн фабрикада неделяда бир катап эрттирери чаңчыл болган. Ол ышкаш шынар көрүлдезиниң рейдилерин база организастап турар. «Эң эки даараныкчы», «Эң эки контролёр», «Эң эки механик» деп конкурстарны квартал санында эрттирип келген.

Ол ышкаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш бичии механизацияның янзы-бүрү херекселдерин ажыглаарын шиңгээдип ап келдивис—кур азы хептиң адаан даараарда тигии кадыра тударынга ажыглаар тускай механизмни даарадыр машиналарда тургускан.

Дааранан кылыгларның шынарын экижидери дээш ээлэн ажылдарны кылып-даа турар болза, ам-даа хөйнү кылыры, комплекстиг системаны шиңгээдип алырын доктаамал, кызымак чорудары негеттинер.

Бо бүдүрүлгеде 24 чыл ажыг ажылдап келген, бедик мергежилдиг мастер Мария Евлантьевна Потылицынаның бригадазы бүгү көргүзүглер талазы-биле планын күүседип, чарышка бирги черни ээлеп келген.

—Барык ийи чыл улаштыр кымга-даа аштырбайн, эки ажылдап келдивис, кылган ажылывыс база багай эвес үнелелди ап келген. Бичии (садик назылыг) болгаш школа назылыг уругларга платьелер, халаттар, чоорган, сыртык хаптары, ак чоорганнар даарап турар бис. Мурнакчыларывыс Рая Кара-Доңгак, Вера Ажи-оол, Тамара Хертек, Тамара Карыма болгаш оон-даа өскелер ажылынга кызымак, кылган ажылының шынары эки болуп турар — деп, бригадир М. Е. Потылицына чугаалады.

Аныяк бригадирлер Е. Г. Щурова, Л. П. Сербо олар болгаш оон-даа өске дыка хөй аныяктар Мария Евлантьевна Потылицына, Надежда Степановна Макарова дээн ышкаш дуржулгалыг хоочуннардан хөйнү өөренип, оларның деткимче-дузазын ап келгеннер.

Лидия Петровна Сербонуң бригадазының дааранықчылары, өске эштери-биле бир демей, дааран кылыгларын чараштыр, шевергин, чогуур негелдеге дүүштүр кылыр дээш кызымак ажылдап турарлар.

—Мурнакчы дуржулганың школазын организастааны кончуг ажыктыг. Кичээл үезинде бөлүк дааранықчыларны чыып алгаш, бир дуржулгалыг дааранықчы кайы-бир операцияны канчаар эң-не дүрген, эки кылып болурун көргүзүп бээрге, өскелери ону өттүнүп, ынчаар даараарынга өөренир. Ындыг кичээлдер аныяк дааранықчының мергежилин бедидеринге дыка дузалаар-дыр. Бистиң бригадавыста Дина Чаржый-оол, Капитолина Селезнева, Любовь Тулуш, Клара Монгуш, Александра Трофимова, Елена Кара-Сал олар эш-өөрүнге эки үлегер-чижекти көргүзүп турарлар — деп, бригадир Л. Сербо чугаалаан.

Кызылдың дааранылга фабриказының коллективи боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны боттандырар дээш мынчаар ажылдап турар. Комбинатта кылдынып турар бүгү-ле ажыл-херек продукцияның шынарын бедидеринче, хөй продукцияны бүдүреринче угланган. Ам бо хүннерде ында 8 айларның планныг онаалдаларын күүседири дээш чарыш калбарган.

Н. ООРЖАК,
«Шынның» корр.

УКРАИН ССР. «Ажыл шагы бүрүзүн-не — эң хөй беримчелиг кылдыр ажыглаар» — деп, ындыг кыйгырыгның адаа-биле Киевтиң «Кызыл экскаватор» заводунуң коллективи ажылдап турар. Беш чылдың баштайгызының планын хуусаадан эрте күүседири дээш социалистиг чарыш ында улам калбарган. Чамдык бригадалар чыл даалгазын ноябрь 7-ге чедир күүседирин хүлээнген.

Чыл эгезинден бээр завод пландан ажыр 1 миллион 118 муң рубль продукцияны, оларның иштинде 20 экскаваторну бүдүрүп үндүрген.

ЧУРУКТА: заводтуң белен продукциязы —ЭО—2621А дээр экскаватордар.
В. САМОХОЦКИЙНИҢ фотозу.

НАЙЫРАЛДЫҢ УЛУГ КҮЖҮ

Б. ЧАБДАРОВ.
Кабардин-Балкар АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы.

Күстүң баштайгы айының бирги хүнү чыл бүрүде Кабардин-Балкарияның черинге чырыткылыг байырлал— автономнуг республиканың тургустунган хүнүнүң байырлалы болуп турар. Бо чылдың сентябрь 1— ооң 60 чылының байырлалының хүнү.

Кабардиннерниң болгаш балкарларның амыдыралы ол эрткен үениң дургузунда таныттынмас кылдыр чечектелдир сайзыраан. Бистиң амыдыралывыстың чүгле чаңгыс чижээн безин көргүзүп көрейн. Лескен суурда колхозчу К. Кухамова чурттап чоруур. Ооң ашаа 1942 чылда фронтуга өлген. Өскүс алды уругларын-биле К. Кухамова артып калган. Бичии чаштарны өстүрер, кижизидер, өөредир талазы-биле Совет эрге-чагырга анаа дузалаан: үш оолдары эртемнер докторлары, ийи уруглары —эртемнер кандидаттары болган. А 1920 чылдың чиже-даңзызын бараалап алырга, кабардиннерниң чүгле ийи хире хуузу, балкарларның— бир хуу безин четпезин бижик билир турган. Улус өөредилгезиниң талазы-биле республиканың кайгамчык шапкын хөгжүлделиг чедиишкиннери — бистиң партиявыстың ленинчи национал политиказының ачы-хавыяазы-дыр.

«...Революстуг Россияны долгандыр хостуг нацияларның тус-тус болгаш иштики-бүрү федерациялары улам сырый каттыжар дээрзинге ханызы-биле бүзүрээр мен. Ол федерация мырынай-ла эки-тура-биле, мегелээр болгаш күчүлээр чорук чокка сайзыраар болгаш бузулбас быжыг болур. Ооң бузулбас быжыг чоруунуң эки үндезини — бодувуска тургузуп турарывыс хоойлулар, күрүне тургузуу болур» деп, В. И. Ленин 1918 чылдың январь 31-де Советтерниң III съездизинге чугаалаан.

Совет күрүнениң үндезилекчизи ол шылгараңгай сөстерин чугаалаан хүнде Терекниң улустарының бирги съездизи бодунуң ажылын Моздокка дооскан турган. Ооң делегаттары бадылаашкынның хөй нуруузу-биле: эрге-чагырганы — съездиниң соңгааны Терекниң Улусчу Совединге тыпсып бээр деп шиитпирлээн.

Ооң соонда Соңгу Кавказка Совет эрге-чагырганы тургузаар дээш демисел С. М. Кировтуң болгаш Г. К. Орджоникидзениң удуртулгазы-биле элээн каш чылдарның дургузунда ургуулчудаан. Хөй саннарлыг кабардин болгаш балкар большевиктер ол демиселге идепкейлиг киришкен болгаш ооң соонда чер-черниң партия, совет органнарын удуртуп келгеннер. Горск АССР-ниң девискээриниң аңгы кылдыр кабардин улусту РСФСР-биле дорт харылзаалыг автономнуг облазын тургузар дугайында шиитпирин Бүгү-Россияның Төп Күүсекчи Комитеди 1921 чылдың сентябрь 1-де хүлээп алган.

Алды он чылдарның дургузунда кабардиннерниң болгаш балкарларның черинге социал-экономиктиг база культурлуг улуг чаартылгалар боттанган. Республиканың тугунда ам дөрт орденнер — ооң ажылчы чоннарының эрес-шудургу күш-ажылы дээш шаңналдар бар. Партияның ленинчи сагыш салыышкынының, улуг орус улустуң болгаш бистиң Төрээн чуртувустуң өске-даа националдарының акы-дуңма дузаламчызының ачызында кабардиннер болгаш балкарлар амыдыралдың бүгү адырларынга кайгамчык чаагай чечектелиишкинни чедип алганнар. Амгы үениң индустриязының, социалистиг кодээ ажыл-агыйның быжыг баазазын тургузар дээш республиканың ажылчы чоннарының демиселин областың партия организациязы болгаш улус депутаттарының Советтери чедиишкинниг удуртуп келген болгаш удуртуп-даа турар.

Кабардин - Балкарияның үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 1928 чылдаазы-биле деңнээрге онгу беш чылдың төнчүзүнде чүс катап улгаткан. Кодээ ажыл-агыйның ниити продукциязының өртээ сөөлгү он беш чылдарда бүдүн чартык катап, а кодээ ажыл-агыйда күш-ажылдың электроэнергиязы-биле чепсегленгени— үш катап өскен. Республиканың шөлдеринге өстүрген кукуруза үрезиннерин Россияның бүгү кукуруза шөлүнүң үштүн бир кезиинге чыл бүрүде чаштырып турар. Кабардин-Балкар АССР-ниң дагжыларының, прибор тудукчуларының, хевис бүдүрүкчүлериниң, аңныыр мастерлериниң продукциязы чүгле Совет Эвилелинге эвес, харын-даа даштыкы хөй чурттарга безин сурагжаан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш социалистиг чарышты автономнуг республиканың ажыл-ишчилери амгы үеде улам калбартып турар.

Кабардин-Балкарияда ам күрүне университеди, шиишиң болгаш музыканың үш театрлары, «Кабардинка» деп танцының күрүне ансамбли, уран чогаадылганың он-он улусчу коллективтери ажылдап турар... Республиканың чогаалчылары болгаш шүлүкчүлери Кайсын Кулиевтиң, Алим Кешоковтуң, Адам Шогенцукутуң, Танзилия Зумакулованың номнарын бистиң Төрээн чуртувустуң ажылчы чоннарының улуг сонуургал-биле номчуп турарынга чоргаарланып турар бис. ССРЭ-ниң улустуң артизи дирижер Юрий Темирканов, Олимпиада чемпионнары Борис Шухов болгаш Сергей Рогожин олар бистиң чуртувуска болгаш делегейге сурагжаан.

Кабардин - Балкарияның улустары Аас-кежик даанда (Эльбрусту бисте шаандан бээр ынчаар адап турар) ажылдап база чурттап чоруур. Олар боттарының аас-кежиин Советтер чуртунуң улустары-биле сырый холбаштырган, ол аас-кежикти ССРЭ-ниң улустарының ленинчи улуг найыралы мөңге быжыктырган.

Кабардин-Балкар АССР-ниң тургустунган хүнүнден бээр 60 чыл оюн ооң ажыл-ишчилери улуг-улуг чедиишкиннерлиг уткааннар. Мурнуку үелерде колдуунда хол-биле чүве кылыр үлетпүрлүг, чер албас кодээ ажыл-агыйлыг турган чер ам экономика болгаш культура талазы-биле сайзыраңгай республика апарган.

Ында машина тудуушкун, электротехника, даг-металлургия бүдүрүлгелери ажылдап турар. Оларның бүдүрген продукциязы бистиң чуртувустуң бүгү-ле районнарынче, дыка хөй даштыкы чурттарже чедип турар. «Телемеханика» каттыжыышкынынга башкарылганың чаа автоматтыг системаларын ажылдап кылырын болгаш массалыг бүдүрүп эгелээрин көрген. Тырныаузунуң даг-металлургия комбинадының күчүзү немежир, күрүнениң Шынар демдектиг продукциязының саны көвүдээр.

Кабардин-Балкария суггаттыг черниң республиказы апарган. Кукурузаның, кызылтастың бедик дүжүдүн алыр, мал ажылының хөгжүлдезиниң талазы-биле ол сурагжаан.

Республиканың дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринде 20 муң ажыг кижи өөренип турар. Кабардин, балкар болгаш орус дылда номнар, журналдар, солуннар үнүп турар. Радио болгаш телевидение дамчыдылгаларын үш дылга кылып турар.

(СЭТА).

ЧУРУКТАРДА: Нальчик. Советтер бажыңы (үстүнде); «Телемеханика» бүдүрүлге каттыжыышкынының эң эки монтажчылары — (солагай талазындан) М. Калова, Л. Филимонова, С. Кулешова болгаш Каджарова (адаанда).

Р. ДИКТИН фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ТРАМВАЙ КАЖАН-ДАА ХЕРЕКТИГ

ПРАГА. Дүрген маршрут автобустар, таарымчалыг метро көвүдээн амгы үеде трамвайның херээ чок ышкаш сагындырар. Ынчалзажок хоорай транспортунуң кол хевирлериниң бирээзи — трамвай кажан-даа херектиг дээрзин амыдырал бадыткап турар. Чижээ, Чехословак Социалистиг Республиканың найысылалы Прага хоорайның трамвайы ажылдап эгелээнден бээр 90 чыл болган. Найысылалдың транспортунуң ниити маршрут шугумнарының 21 хуузун трамвай ээлевишаан, хүн бүрүде 1 миллион 335 муң пассажирлерни — бүгү пассажирлерниң 43 хуузун дажыглап турар.

Пассажирлерниң эң хөй нуруузун Праганың метрозу артыштырар үе келир, ынчалзажок хоорай транспортунуң ол хевири амдызында чаа— сайзырап турар. Амгы үеде оон чүгле ийи орук шугумнары ажылдап турар. Оон өске орук шугумнарының тудуушкуну совет специалистерниң киржилгези-биле кидин тулук чоруп турар. Метрону транспорттуң кол хевири болдурар төлээде, хөй чылдар негеттинер, ынчангаш трамвай-биле транспорттуң кандыг-даа хевири амдызында ажаалнашпайн турар.

ЧАА ҮЛЕТПҮР РОБОДУ

СОФИЯ. Демир арматура конвейер-биле шуужуп чоруп турар. Машина ону белеткей кезиптерге, механиктиг «хол» — робот кестинген демирлерни херек черлеринге салыптарга, каңналга агрегады ажылдай бээр. Болгарияның чаа үлетпүр роботун шак ынчаар ажылдап эгелээн. Болгарияның Эртемнер академиязының техниктиг кибернетика институдунуң специалистери ол роботту чогаадып кылган. Машинаны чогаадырынга база бүдүреринге боттарының салыышкыннарын совет инженерлер база киирген.

Ол ышкаш агрегатты заводтарга болгаш фабрикаларга хол-биле кылыр күш-ажылды механизастаарынга калбаа-биле ажыглаар. Роботтуң баштайгызын шенеп көөрү-биле Габровтуң үлетпүр электрониказының заводунга хүлээдип берген. Чаа машинаны калбаа-биле ажыглаар чорук үлетпүрге ажылчыннарның күш-ажылын чиигедир болгаш бүдүрүкчүлүүн дыка бедидер.

Болгария амгы үеде манипуляторларны Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чурттарынче комплекстиг чорудуп, оларга робот тудуун сайзырадырынга чугула дериг-херекселдерин берип турар. Чижээ, Болгарияның манипуляторларлыг автомат шугумнары Каманың автомобиль заводунда чедиишкинниг ажыглаттынып турар.

ТАРААЧЫННАРНЫҢ КООПЕРАЦИЯЗЫ

ВЬЕНТЬЯН. Лаостуң соңгу-чөөн девискээринде Сайнябури можузунуң алды чүс тараачыннары чер ажылының талазы-биле кооперативке каттыжарын шиитпирлээнин КПЛ агентилел дыңнаткан. Олар чүък дажыглаар малды, черни болгаш ону болбаазырадып кылыр чепсек-херекселдерин ниити ажыглалга киирген. Чаагай үнүш-дүжүттүг 700 ажыг гектар черни кооперативтиң ниити ажыглалынга база киирген. Кооператордар рис өстүрер ажылды хайнывышкынныг чорудуп, кат-чимис бээр шөлдерни белеткеп, ногаа өстүрер фермаларны тургузуп эгелээн. Ол можуда амгы үеде 38 кооператив бар.

Республикага кооперация шимчээшкини чүгле үш чылдар бурунгаар эгелээн. Ажыл-агыйны коллективтиг чорударының ажыктыын ам тараачыннар биле берген. Кооперативтерге кирер дээн тараачыннарның санының өскенин «Сиенг пасасон» солун демдеглээн.

ЭРТЕМ-ШИНЧИЛЕЛДЕРИНИҢ ПЛАННАРЫ

БУДАПЕШТ. ВУР-нуң даргазында он чылда эртем-шинчилел ажылдарының кол угланыышкыннарын ажылдап кылырын Венгрияның Эртемнер академиязы доосткан. Биология талазы-биле эртем-шинчилелдеринче онза кичээңгейни угландырып турар. Биология талазы-биле эртем-шинчилелдерин сайзырадыр чорук мал болгаш чер ажылының продуктулуун көвүдедиринге шиитпирлиг рольду ойнаар. Физика, химия, математика, саналга техниказының, электроника талазы-биле шинчилел ажылдарынче улуг кичээңгейни база угландырып турар.

Венгрияда эртем амгы үеде улус ажыл-агыйының ажыктыын бедидер дээш демиселдиң мурнуку одуруунда турып турар. Үлетпүрну болгаш кодээ ажыл-агыйны техника-биле эде дерииринге Венгрияда эртемниң киирген улуг улуг. Чүгле машина тудуунга безин 1976-1980 чылдарда 6 муң ажыг чаа технологияларны шиңгээдип нептереткен.

(СЭТА).

УОРНКЕНИҢ КЫЙГЫРЫЫ

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА). Диптер аразынга ужутар баллистиктиг «МХ» деп ракеталарның системазын калбартырындан ойталаарынче Р. Рейганның администрациязын АКШ-тың сураглыг политиктиг ажылдакчызы, боо-чепсекти болгаш чепсегленииишкинни дужурерин контрольдаар талазы-биле агентилелдиң директору турган П. Уорнке кыйгырган.

Ол системаны калбартырының кандыг-даа чугулазы чок деп, «Лос-Анджелес таймс» солунга бижээн чүүлүнге ол айыткан. «МХ» ракеталар-биле эндере чепсегленириге хамаарыштыр Ак бажыңның чылдактары база кандыг-даа үндезин чок деп, П. Уорнке онзалап демдеглээн.

Кедергей үрегдекчи күчүлүг ол ракета системазын тургузар талазы-биле Вашингтонунуң пландары чепсегленииишкинниң эндере бүдүрериинче АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң доктаамал чүткүүшкүнү-биле сырый холбаалыг болуп турарын АКШ-тың политиктиг сураглыг ажылдакчызы айыткан.

Уорнкениң бодалын ёзугаар алырга, «МХ» ракеталарның системазын калбартыр чорук «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынны чорударынга белеткелдиң кезээ болуп турар, ындыг чаарга «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайын бир эвес кызыга бээр болза, ындыг дайын бүгү-ниити ядролуг халапка чайлап чок чедире бээр онза айыыл тургустунуп турар.

«МХ» ракеталарны ажыглаарынга хамаарыштыр Ак бажыңның дайылдыг пландарының күүседдезин болдурбазы, ол ракета системазындан ойталаары эргежок чугула деп, П. Уорнке демдеглээн.

БАЙЫРЛААЛГА УТКУШТУР

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының парлалга органы — «Юманите» солуннуң байырлалынга белеткелди француз коммунистер идепкейлиг чорудуп турар. Солуннуң фестивалы сентябрь 12—13-те Парижтиң чанында Курнев деп ажылчын хоорайга болур. Байырлалга турасхааткан билеттерни ФКП-ниң кежигүннери хуралдарга, чыскаалдарга, кудумчуларга ажылчы чоннарга тарадып, дамчыдып берип турар. Байырлалга белеткел кампаниязы эгелээнден бээр 200 муң билеттерни тараткан. Ол дугайын «Юманите» солуннуң редакциязынга болгаш ужуражыышкынга дыңнатаан.

ФКП-ниң Политбюро кежигүнү, солуннуң директору Ролан Леруа үстүнде түңнелдерге сеткил ханыышкынын илергейлевишаан. Францияның Компартиязының төп парлалга органының фестивалы бо чылын демократтыг бүгү күштерни сырый каттыштырар, чуртка эргежок чугула чаартылгаларны боттандырар дээш лозуунун адаа-биле болуп эртерин онзалап демдеглээн. Чоон үзелдиг күштерниң төлээлекчилери парламентиге хөй нуруу кылдыр соңгааны, коммунистер киришкен чазактың тургусканы — Францияның амыдыралынга чугула болуушкун болган деп, ол чугаалаан.

Социал чаартылгалар дээш, инфляцияны болгаш ажыл чок чорукту узуткаарынга байдалдарны тургузаар ындыг политиканы ажылдап кылыр дээш демиселге идепкейлиг киржир дээн бодунуң шиитпирлиг чоруун ажылчы чоннар фестивальга илергейлээр деп, Р. Леруа демдеглээн.

«Юманите» солуннуң байырлалы нейтроннуг чепсекке бүгү француз улустуң шыңгыы болгаш шиитпирлиг удурланыышкыны болган турар деп, ол айыткан. Нейтроннуг бомбаны бүдүрериңге болгаш нептередиринге шиитпирлиг удурланыышкынның бижиинге фестивальдың киржикчилери ат салыр болгаш ол бижикти АКШ-тың Парижте элчин черинге дамчыдып бээр.

БОЙДУСТУ ХОРАННАП ТУРАР

БОНН. (СЭТА). «Фотоплёнканы кала дүрген болгаш белени-биле чуп ап болуруң? Рейн хемге ынчаар чуп ап болур».

Шоодуглуг бо айтырыгны болгаш харыызын Германияның Федеративтиг Республиказында амгы үеде чугаалажып турар апарган. Кижилер долгандыр турар бойдустуң чүүлдерин, хамыктың мурнунда хемнерни болгаш хөлдерни ГФР-де кедергей хирлендирип турар дугайында «Кельнер штадт-анцайгер» солуң ханы дүвүржаан-биле бижээн болгаш бодунуң чүүлүн «Чоорту частыр бомба» деп адаан.

«Майн хемде балыктар массалыы-биле кырылган», «Хемден тарылга шөлдерин суггарган соонда, бүгү дүжүт куруг калган» деп эгелиг чүүлдерни ГФР-ниң солуннары бижээн. Химия үлетпүрүнүң бору-биле бойдусту хораннап турарының хөй санныг фактылары база илерей берген.

Барыын Европада эң улуг суг оруу — Рейн хемде байдал кедергей халаптыг болуп турар. Химиктиг хоран чүүлдер-биле Рейнниң суун ам бүрүн хирлендирген деп, солуннар бижээн. Ол дээрге — хемниң эриинде турар химия концерннериниң болгаш фирмаларының ээлериниң бойдусту араатаныг ёзу-биле көрүп турарының дорт түңнели-дир. Рейн хемче чыл бүрүде 22 тонна хоралыг химия богун киир төп турарын солун айыткан. Ынчаарга Рейнниң суун Барыын Европаның беш күрүнелериниң 20 миллион ажыг чурттакчылары ижеринге ажыглап турар. Хемниң суун химияның хоралыг чүүлдери-биле хирлендирген чорук — оларның кадыкшылынга дорт кыжаныышкын-дыр.

Ынчалзажок ол айыылдыг байдалга хамаарыштыр химия концерннериниң болгаш фирмаларының ээлери бичиидээ дүвүревейн турар. Кижилерни долгандыр турар бойдустуң чүүлдерин камгалаар дугайында дээштиг хоойлу Германияның Федеративтиг Республиказында амга чедир чок болуп турарын «Уизере пайт» солун база бижээн.

САРЫЫЛ ЧОК ШИИТПИР

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА). Нейтроннуг чепсекти долу хемчээлге бүдүрүп эгелээр дугайында АКШ-тың администрациязының шиитпирин шылгараңгай америк эртемден болгаш хөй-ниити ажылдакчызы, «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаар дээш» делегейниң Ленинчи шаңналының лауреады, Нобель шаңналының ийи дакпыр лауреады Л. Полинг «бүгү-ниити тайбыңның эрге-ажыктарынга чөрүшпес сарыыл чок шиитпир» деп адаан. Нейтроннуг бомбаны «арыг» чепсек дээр балыткаашкын кандыг-даа үндезин чок, хоозун чүлчүрүүшкүн болуп турар деп, ол медеглээн. А херек кырында нейтроннуг чепсек массалыг хыдыышкынның ам бир өске бүгү чепсектеринден-даа артык хөй кижилерни узуткаар аргалыг болуп турар деп, Л. Полинг демдеглээн.

«Кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынны чорудуп болур дээр калчаалыг идеяны делегейниң хөй-ниитизинге нейтроннуг бомбаның дузазы-биле албадап дегээрин оралдажып турарлар-дыр деп, америк эртемден медеглээн. Нейтроннуг чепсек бүгү-ниити ядролуг халаптың кыжаныышкынын улам күштелдирип турар.

Боо-чепсектерниң чаа системаларын чогаадып, бүдүрериниң, шериг чарыгдалдарын кедергей көвүдедириниң орнунга АКШ-тың чазаа чепсегленииишкинни дужурер талазы-биле күжениишкиннерни кылыр, Совет Эвилели-биле чугаалажыышкыннарны доорлаан эгелээр ужурлуг деп, Л. Полинг айыткан. Ядролуг нейтроннуг чепсекти бүдүрерин, мөөңнээрин, нептередирин хоругдаар дугайында делегей конвенциязын дугуржуп алырынга хамаарыштыр ССРЭ-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттарның тайбың инициативазынга чогумчалыг харыыны бээри амгы үеде кажангызындан-даа артык чугула болуп турар деп, ол демдеглээн.

ПЛАНДА—ЧАА ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Бүрүн эргелиг чурттарга болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннерге удур үрегдекчи, өлүрүкчү үүлгедиглерниң күштелдирериниң комплекстиг калбак программазын АКШ-тың төп разведка эргелели чогаадып турар. Ол дугайын сураглыг америк хайгаарыкчы Дж. Андерсон «Вашингтон пост» солунга бижээн.

«Африкага болгаш Чоокку Чөөн чүкке операциялар планының телевилели» деп аттыг чажыт директивага АКШ-тың төп разведка эргелелиниң директору У. Кейси бо чылдың май 9-та ат салган деп, журналист сөйгалап илереткен. Үрегдекчи үүлгедиглерни улам-на идепкейжидерин ол телевиделде айыткан. Шпион тову үрегдекчи программазын «дээштиг» боттандырар дээш Африкада болгаш Чоокку Чөөн чүкте антикоммунистиг бөлүктер-биле болгаш дерзии эрге-чагыргалар-биле сырый холбаалыг болуруңче чүткүп турар-дыр деп, Дж. Андерсон бижээн. Антикоммунистиг күштерге дузаламчыны күштелдирер дугайында айтырыгны дүрген шиитпирлээрин Кейси сүмелээн. Ол күштерниң материал-техниктиг хандырылгазын калбартырын № 1 америк шпион база пландап турар. Антикоммунистиг күштерниң материал-техниктиг хандырылгазын калбартыры— ол дээрге боо-чепсекти оларга хөйү-биле чорудуп бээри болуп турар. Үрегдекчи үүлгедиглерни, ылангыя Анголага удур күштелдирерин Кейсиниң директивазында айыткан.

Американың Каттышкан Штаттарының төп разведка эргелелиниң үрегдекчи чажыт үүлгедиглери хамыктың мурнунда АКШ-ка «найыралдыг эвес» Ливия, Куба, Ангола болгаш Иран ышкаш чурттарга удур угланган деп, Дж. Андерсон бижээн.

«АТОМНУГ ДАЙЫНДАН КАРА ЧАҢГЫС КАМГАЛАЛ—ТАЙБЫҢ ПОЛИТИКАЗЫ»

ПМА-ның Кельнде корреспондентизи Ю. Пепевтуң айтырыгларынга Тайбыңның немец эвилели партиязының директорадының кежигүнү Херст ТРАПП дараазында харыыларны берген.

Айтырыг: Канаданың найысылалы Оттава хоорайга чеди улуг күрүнелерниң удуртукчуларының ужуражыышкынынга федералдыг канцлер Гельмут Шмидт киришкен болгаш АКШ-тың президентизи Р. Рейганның чагаазын эккелген. Боо-чепсекти дужурериинге хамаарыштыр ССРЭ-биле чугаалажыышкыннарны бо чылын чорударынга бодунуң сонуургалдыын америк президент ол чагаазынга демдеглээн шынчылыг болган. Ынчаарга нейтроннуг чепсекти бүдүрүп эгелээр дугайында шиитпирин АКШ-тың президентизи ооң соонда удаваанда хүлээп алган-дыр. Ындыг шиитпирни канчаар көрүп турар силер?

Харыы: Ол чагааның дугайында дыңнаан болгаш ооң чамдык сөстерин солуннардан номчаан бис. Чагааны бүрүнү-биле солуннарга кажан парлаар дугайында парлалганың болгаш информацияның федералдыг ведомствозундан телефон дамчыштыр чоокта чаа база айтырган бис. Америк президентиниң чагаазын парлавас деп биске харыылаан. Ынчангаш Совет Эвилели-биле чугаалажыышкыннарга Каттышкан Штаттарның белениниң дугайында ол чагаада чүнү-биле айытпааан деп санап турар бис.

Политиктиг ниити байдалды болгаш нейтроннуг чепсекти долу хемчээлге бүдүрүп эгелээр дугайында АКШ-тың президентизиниң кем-буруулуг шиитпирин ап көөрге, ССРЭ-биле чугаалажыышкыннарны кылырынга Каттышкан Штаттарның белениниң дугайында чугаалар — ол дээрге, дайынга удур шимчээшкинниң өзүлдезин соксадыр дээш хоозун болгаш авыяастыг чүлчүрүүшкүннер-дир. Дайынга, хамыктың мурнунда ядролуг халапка удур улустарның шимчээшкинин кошкадырын, оларның серемчилелин чавызадырын, делегейде амгы байдалга хамаарыштыр сагыш дүвүрээшкинниң өөжүктурарын дайынзырак бөлүктер оралдажып турар. Шериг күчүзүнүң талазы-биле Совет Эвилелинден артык күштүг болуруңче Американың Каттышкан Штаттарының чүткүп турарын сөйгалап илереткен хөй фактылар бар. Нейтроннуг бомбаны бүдүрүп эгелээр дугайында Рейганның шиитпири — ол угланыышкынга баштайгы базымнарының бирээзи-дир.

1945 чылдың август 6-да Японияның Хиросима хоорайынче америк атомнуг бомбаны октаанындан бээр 36 чыл болганының хүнүнде — 1981 чылдың август 6-да АКШ-тың президентизи Р. Рейганның нейтроннуг бомбаны долу хемчээлге бүдүрүп эгелээр дугайында шиитпирин хүлээп алганы — америк удуртулганың айылдыг болгаш кем-буруулуг пландарының тодаргай херечизи-дир.

Айтырыг: Каттышкан Штаттар Совет Эвилели-биле чугаалажыышкыннарның күш деңгээриниң туружу-биле чорударын, аваа бодунуң тура-соруун албадаарын оралдажып турар. Америк стратегиязынга Германияның Федеративтиг Республиказы кандыг рольдуг болуп турар деп бодаар силер?

Харыы: Багай рольдуг болуп турар деп чугаалаар ийик мен. Бистиң чуртувус америк боо-чепсектерниң шенээр чер болбас ужурлуг. Нейтроннуг бомбаны бүдүрер дугайында шиитпир бистиң чонувустуң үндезин национал болгаш амыдыралчы эрге-ажыктарынга удур угланган. ГФР-ниң болгаш Европаның өске-даа чурттарының чазактары ол шиитпирге хамаарыштыр боттарының ханы киленнээшкинин илергейлээр ужурлуг. Национал политиканың амгы үеде кол сорулгазы — ол айыылдыг пландарны күүседир дээш АКШ-тың чазаанга моондактаары болур. Тайбың дээш шимчээшкин улам-на калбарар болгаш күштелир дээрзинге бүзүрээр бис. Бо шимчээшкинге амга чедир киришпейн турар хөй кижилер идеологиялар ылгалдының дугайында, амыдыралдың кандыг хевири тус чуртка таарыжыр азы таарышпазының дугайында чугаа эвес, а келир үеде амыдырал боду турар бе, турбас бе деп айтырыг дугайында болуп турарын медереп билгеш, тайбың дээш демиселге идепкейлиг киржир ужурлуг.

Айтырыг: Нейтроннуг чепсек кижилерни узуткаар, а материалдыг үнелиг чүүлдерни бүдүн хевээр арттырып каар кылдыр АКШ-тың шериг стратегтери пландап турар. Ол чепсекти мораль талазы-биле кандыг байдалдыг көрүп турар силер?

Харыы: Чазак коалициязының политиктери нейтроннуг бомбаны — бодалдың бууразашкыны, хажыдыышкыны-дыр деп чөптүг-биле адаан. Нейтроннуг чепсек — эң-не дерзии болгаш халаптыг чепсек дээрзинге ханызы-биле бүзүрээн мен. Ынчангаш эң-не хөй улус массалар нейтроннуг чепсекке удурланып турар. Нейтроннуг бомба — камгаланырының чепсээ эвес. Атомнуг дайындан камгаланырының техниктиг херекселдери херек кырында чок. **Ядролуг дайындан камгаланырының кара чаңгыс аргазы—ол дээрге, тайбыңның политиказы-дыр.**

Айтырыг: Чепсегленииишкиннерни эндере бүдүрериинче АКШ-тың угланыышкынының ол чаа илергейлээшкинин Германияның Федеративтиг Республиказында тайбың дээш шимчээшкинниң киржикчилери канчаар көрүп турарыл?

Харыы: Нейтроннуг чепсекти бүдүрүп эгелээр дугайында АКШ-тың администрациязының шиитпиринге удурланыышкынын илергейлээн ажылчы чоннарның хөй муң кижи киржикчилиг чыскаалдары бистиң чуртувустуң янзы-бүрү хоорайларынга болуп эрткен. Ындыг чыскаалдар болгаш митингилер моон соңгаар-даа болур. Крефельд-уруулгазының эгелекчилери бо чылдың ноябрь 21-де Дортмундуга улуг конгрессти чыылдырганы, бо шимчээшкинниң түңнелдерин аңаа чугаалажып көөр, үндүрер бодап турар. Хөй миллион кижилерниң удурланыышкынын чазак барымдаалавайн барып шыдавас дээрзинге идегээр херек.

Өске-даа чугула улуг хемчеглерни чоокку үеде чорударын көрдүнген. 1981 чылдың октябрь 10-да Боннга база улуг чыскаал болур. Ол чыскаалга киржиринче тайбыңга ынак бүгү кижилерни хөй организациялар кыйгырган. Христиан организацияларының инициативазы-биле тайбың камгалалының неделялары сентябрьда болур. Бо чылдың сентябрь 1-де тайбың камгалалының улуг хемчеглерин чорудары көрдүнген. Ынчангаш америк президентиниң шиитпири бистиң чонувустуң ойтур шаавыышкынынга таваржып турар болгаш моон соңгаар-даа таваржып апаар.

(ПМА).

БӨГҮН ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫ ЭГЕЛЭЭР

Сентябрь бир. Бөгүн чурттуң хөй муң школалары боттарының эжиктерин миллион-миллион чаштарның мурнунга байырлалдыг ажыдар. Кызылга чаа өөредилге чылында барык 10 муң чыгам өөреникчилер эртемнерниң далайынче шымнып кирер. Ооң иштинде муң ажыг кижи—бирги классчылар. Найысылалдың 4 дугаар микрорайонунда чаа 3 дугаар ортумак школаның дузалал тудуглары ам барык доостурунуң кырында келген. 1568 олуттуг бо школага улуг спорт залы, теплица база эштир бассейн уругларның эргезинге кирер.

ЧУРУКТА: Кызылдың эң улуг 3 дугаар ортумак школазының эргинин эге баштай эртап кирген бөлүк бирги классчылар башкызы Ф. Б. Шири-Санаа-биле ужуражылга үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

КИЖИ БҮРҮЗҮН ЭКИ ӨӨРЕДИР

Бөгүн чаа өөредилге чылы эгелээн. Уруглар база катап-ла парталарга олургулаптар, башкылар бистерниң чымыштыг иживис эгелээр. Эрткен өөредилге чылында Кызылдың школа-интернадының башкылар коллективи «Шупту өөреникчилерни база кижи бүрүзүн эки өөредир» деп кыйгырыг-биле ажылдап турган бис. Ам ону улам ханыладыр апаар. Ажылга арга-хевирлер янзы-бүрү болбайн аап. Ынчалза-даа кол-ла сорулгавыс өөреникчи бүрүзүн эки өөредир, ханы, быжыг билиглер-биле чепсеглээри болуп турган. Ук айтырыгны шиитпирлээр дээш башкылар-даа, кижизидикчилер-даа бир дениг, чүткүлдүг ажылдап турганын ыттавайн барып болбас. Уругларның идепкейлиг чоруун чедип алыры, үстүкү классчыларга профессия шилип алырынга дузалаары чугула болуп келген.

Эрткен өөредилге чылын багай эвес доозкан бис, 470 өөреникчиниң аразындан чаңгыс кижи катап өөренген. Чүс тээрби чыгам өөреникчи 4—5 демдектерге өөренип турар. Школаның 22 башкызының 19-у чүс хуу өөредилгени чедип алган. Оларның аразындан биолог-химик Н. А. Волохова, географ Л. Ф. Герасимова, математика башкылары Л. Д. Чунарева база А. И. Луцкая, орус дыл башкызы М. И. Маймистова, төөгү башкызы Р. И. Биче-оол, тыва дыл башкызы А. Б. Куулар дээш өскелерин-даа адап болур.

Класстарның аразындан чүс хуу өөредилгелиглер хөй, түгле чаңгыс класста өөредилге кошкак болган. Эң тергиин 6 «б» класс Одессага Бүгү-эвилелдиң «Зарница» оюнунга киришкеш келген.

Өөредилге-кижизидилге ажылының шынары школаның материалдыг баазазындан база кол хамааржыр. Сөөлгү чылдарда бо талазы-биле улуг ажылдарны башкылар кылган. Дериг-херекселдеривис эки. Дидактика материалдарын, көргүзүг пособиелерин башкылар кабинеттерде мөөңнеп чыгган, боттары хөйнү кылганнар.

Школачылар ортузунга кижизидилге ажылын хөй талалыг кылдыр тургускан бис. Кол-ла чүве—бистиң чуртувустуң төлептиг хамаатыларын кижизидери. «Сен болгаш хоойлу» деп эрге-хоойлу билиглериниң клуву партбюронуң кылган тускай планын ёзугаар улуг ажылды чорутган. Партияның XXVI съездиниң материалдарын өөредип таныштырган, ленинчи кичээлдерни, эрес-дидим чоруктуң кичээлдерин эрттирген. Эртемнер аайы-биле декадалар, профессиялар дугайында кежээлер, бөлгүмнер ажылы, факультативтер, музыкалыг лекторийлер, спортчу хемчеглер — бо бүгү шупту школачыларның кижизидилгезинге бараан болган.

Ниитиге ажыктыг күш-ажылче школада онза кичээнгей салдынган. Бот-хандыртынылга, дежурныйлаашкын, лагерьниң садынга, школа чаның участогунга ажылдаары, куш фабриказынга, «Кара-Хаак» совхозка дузалажып турганы уругларның кижизидилгезинге хилис барбаан. Уруглар күш-ажылдың үнезин билип, ону хүндүлээр апарганнар.

Чаа өөредилге чылында өөредилге-кижизидилге ажылының арга-хевирлерин улам сайзырангайжыдар бис. Пионерияның юбилейи-биле холбаштыр улуг ажылдарны чорудар бис. Төрээн черин өөрениринче сагыш салыр. Бот-башкартынылга ажылын улам ханыладыр. Бо өөредилге чылындан эгелээш бистиң школавыс өскүс уруглар болгаш ада-иезиниң хайгааралындан дашкаар арткан уруглар өөренир ниити билигниң ортумак школазы болу берген. Школа башкы кадрлар-биле бүрүн хандыртынган, чаа өөредилге чылынга эки белеткеттинген болгаш бүгү чүүлдер четчир. Эрткен чайның дургузунда бистиң школаның өөреникчилери күш-ажылдың болгаш дыштаныылганың пионер лагеринге үш сезон дургузунда дыштанганнар, ниитизи-биле 300 өөреникчи аңаа ажылдап, дыштанган.

Н. АНТОНОВА,
Кызылдың школа-интернадының өөредилге эргелекчизи.

Саннар, фактылар

Бистиң чуртувуста чыл санында-ла 5 млн. кижи долу ортумак эртемни чедип ап турар. Оларның 1,3 млн. ажылдавышаан өөренип турар.

* * *

1980 чылдың төнчүзүнде дээди болгаш ортумак эртемниг чурттакчы чоннуң саны 146 млн. кижи болган. Ажылдап турар чоннуң 83 хуузу шак ындыг эртем-билиглиг болуп турар.

* * *

Ажылчыннарның дөрттүң үш кезии ортумак болгаш дээди эртемниг.

* * *

Бистиң чуртувуста 7 муң профтехучилище, 4300 тускай ортумак өөредилге черлери, 870 дээди өөредилге черлери бар.

* * *

Профтехөөредилге черлери 1400 мергежилдер аайы-биле кадрларны белеткеп үндүрүп турар, дээди өөредилге черлери 400 ажыг мергежилдиң специалистерин өөредип турар.

* * *

Дээди өөредилге черлеринде өөренип турарларның 75 хуузу стипенцияларны ап турар, ук өөредилге черлеринге өөрениири бисте халас дээрзин билир болгай бис.

* * *

Чаңгыс өөреникчини бир чылда өөредиринге күрүнениң чарыгдалы 180 рубль, ортумак өөредилге черинге —670 рубль, дээди өөредилге черинге 1000 рубль болуп турар.

* * *

Совет Эвилелинде өөредилгениң янзы-бүрү хевирлери-биле 100 млн. кижи хаара туттунган.

* * *

Онгу беш чылда 1—5 класстарның өөреникчилеринге өөредилге номнарын халаска берип эгелээн, а бо өөредилге чылында 1—7 классчылар өөредилге номнары-биле халас хандыртынар. Он бирги беш чылда шупту өөреникчилер өөредилге номнарын халас алыр.

* * *

Узаткан хүн школаларында болгаш бөлүктеринде 11 млн. школачы азы 1—8 класстың өөреникчилериниң үштүң бир кезии барып турар. 1985 чылга чедир ук санны 13—14 млн. чедирери көрдүнген.

* * *

Делегейде 700 млн. кижи бижик билбес болуп турар. ЮНЕСКО-нуң айытканы ындыг. 40 хире чурттарда ылап-ла өөредилге дугайында хоойлу безин амга чедир чок болуп турар.

СЕНТЯБРЬ 1-ДЕН 3-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 1-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — Ф. Шиллер — «Дон Карлос». Күрүнениң Моссовет аттыг академиктиг театрының фильм-шиизи. 11.45— Медээлер. 11.50—14.15— Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35 — Чаа өөредилге чылынга документалдыг фильмнер программазы. 15.10 — С. Михалков — «Мен база бичии турган мен». 16.10 — Литов ССР-ниң алдарлыг артизи Р. Катилюс ойнаар (скрипка). 16.45 — «Стахановчулар». Телеочерк. 17.30 — «Экии, школа». Концерт. 18.00— Профессионал-техниктиг өөредилге системазынга чаа өөредилге чылынга. Дамчыдылгага ССРЭ-ниң профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы А. А. Булгаков киржир.

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Эртем дугайында». 19.30—М. Тариердиевтиң ырларын «Меридиан» триозу күүседир. 19.40—«Кэти, чаңгыс кел». Уран-чечен телефильм. (Англия). 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — Делегейниң Москвага III ном делгелгезиниң ажыттынарынга. «Номнарның аян-чоруу». Документалдыг телефильм. 22.25— Бөгүн делегейде. 22.40—23.05— «Эрткен чазын...» деп фильм-концерт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00—«...кижиниң кижизидер». Томскиниң Күрүне университединиң дугайында документалдыг фильм. 12.20 — «Шыдыраа школазы». 12.50— Ботаника. 5-ки класс. Үяштерниң ужур-дузазы. 13.10—М. Шолохов—«Оожум Дон». 13.55—Эртем-тайылбырлыг фильмнер программазы: «Баргузинниң чайы», «Часхыз». 14.15—«Театрга ынак силер бе?» 15.00 — «Башкының экраны». Биология. 10-гу класс. Клеткалар теориязы. 15.30 — География. 5-ки класс. Географтыг ажыдыышкыннарның төөгүзүнден. 16.00 —16.45—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

16.45— «Аян-чорукка эрткен чылдар». Фильм-шии. 2-ги сериязы. 18.00— «Малышок». 18.15— «Листер». Мультфильм. 18.30—18.45 — Телемедээлер. 18.50 — «Ажыктыг болгаш шынарлыг ажылдаар».

МОСКВАДАН

19.20 — «Нейтронуг бомба: кижи төрелгетенге удур сүлээ». Политиктиг тайылбырлакчы И. Фесуненко дамчыдылганы эрттирер. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Оңга чедир санап билир анайжыгаш». 20.15 — «Музыкалыг абонемент». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Рюбецалже оруу». Уран-чечен фильм. 23.05—23.50 — Классиктиг хүрешке делегей чемпионады.

СЕНТЯБРЬ 2-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 —Эртенги сула шимчээшкин. 9.05— «Уран холдар». 9.35 — «Кэти, чаңгыс кел» Уран-чечен телефильм (Англия). 10.55— Москваның камерлиг хоруунуң концерти. 11.30 — «Калинино суурнуң увертюралары». Документалдыг телефильм. 11.45— Медээлер. 11.50—14.15 — Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35—«Хоорай болур—билип тур мен». Документалдыг фильм. 14.45—«Орус чугаа». 15.15—«Элзодилер симфониязы». Ж. Бизениц музыказынга баледи. 15.45 — «Горнистер, харылаңар!» 16.20 — Вьетнам Социалистиг Республиканың национал байырлалы— Республиканы чарлаан хүнүнге. Кинопрограмма. 17.00 — «Чалым назын» ансамбльдың (Вьетнам) концерти. 17.30— «ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязы».

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 — Хоккейге делегей маргылдаазы. «Канаданың кубогу». ССРЭ-ниң шилиндек командазы — ЧССР-ниң шилиндек командазы. Канададан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Чүү? Кажан? Каяа?» 22.35— Бөгүн делегейде. 22.50 —23.05 — Чадаг-терге спортунга делегей чемпионады. Трек.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер программазы: «Ыдыктыг Байкал», «Арал-Пайгамбар заповедниги». 12.40 —Ниити биология. 9-ку класс. Улус ажыл-агыйынга биологияның ужур-дузазы. 13.10—Р. Л. Стивенсон. Амыдыралының, чогаалдарының арыннарындан. 14.10 — «Сээң ленинчи библиотекаң». Партия организациязы болгаш партийжи литература. 14.40— «Башкыга — музыка кичээлин». 1-ги класс. 2-ги дамчыдылга. 15.40— «Орнитолог Андреевтиң хову демдеглелдеринден». Телефильм. 16.00 — 16.45 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

16.45 — «Николай Симонов». Телефильм. 17.55 — Мультфильм. 18.00 —«Культура болгаш амыдырал». 18.30—18.45 — Телемедээлер. 18.45 — «Мал чеминиң белеткелиниң хүн демдеглели». 18.55— Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.00 — «Кедээден дамчыдылга». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15— «Делегей панорамазы». 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Ханой чурттуг кыс». Уран-чечен фильм. (Вьетнам). 22.40—23.55— «Дмитрий Шостакович. Кинода музыка».

СЕНТЯБРЬ 3-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 —Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Горнистер, харылаңар!» 9.50— «Кино аян-чорукчулар клуву». 10.50 — Концерт. 11.45— Медээлер. 11.50— 14.15 — Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35— Документалдыг телефильмнер программазы: «Бистиң чылыг бажыңывыс», «Миргородтуң таражылары». 15.30 — «Чогаалчы Д. Фурмановтуң чогаадыкчы ижи». 16.20— «Шыдыраа школазы». Шыдыраа оваадайы дээш демисел. 2-ги дамчыдылга. 16.50— Н. Мясковский. № 27 симфония. 17.30— «Кабардин-Балкар АССР-ниң 60 чылынга». «Мээң Кабардино-Балкариям». Документалдыг телефильм. 18.00— Кабардин-Балкар АССР-ниң уран чүүл мастерлериниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Маадырлыг чорук». Совет гвардияның 40 чылынга. 19.30— «Улустуң аялгалары». 19.45— «Экономика камналгалыг болур ужурлуг». 19.55 — «Ол үениң дес-дараалашкаа». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35—«Ол үениң дес-дараалашкаа» деп уран-чечен фильмниң 2-ги сериязы. 22.40 — Бөгүн делегейде. 22.55—23.10— Чадаг-терге спортунга делегей чемпионады.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00— «Кадыкшыл чуртунда марафон». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10— «Аваның школазы». 12.40— Музыка. 6-гы класс. М. П. Мусоргскийниң чогаадыкчы ижи. 13.10—Хоойлу билир сен бе? 13.40— «Сибирьниң нефтизи». Эртем-тайылбырлыг фильм. 13.55—«Школа болгаш чогаадылга». 1-ги дамчыдылга. 14.25— «Эң-не чараш аът». Уран-чечен телефильм. 15.40— «Бистиң чаңгыс чер-чурттуувус Луначарский». Документалдыг телефильм. 16.00—16.45—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

16.45— «Совет кинонуң тургустунганы». Документалдыг фильм. 18.00— Мультфильм. 18.05 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга!» 18.30 — 18.45— Телемедээлер. 18.45— «Делегей байдалының допчулалы».

МОСКВАДАН

19.00— «Номчулга дээрбээ». 19.30 — «Кады ажылдажылга». Тележурнал. 20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Лесник Робатко дугайында». 20.15 — Күрүнениң «Тхонг Лонг» (Вьетнам) ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Ынакшылдың аалгазы». Уран-чечен телефильм. 22.50—23.40 —Документалдыг телефильмнер программазы: «Дивногорья», «Мөңгеде ногаан хоорай».

ЧАҢГЫС ОЛ-ЛА ШКОЛАГА

Очерк

МАНАА чедип келгеш-даа, ыттаным уңуп-даа турган, бо суурнуң делгемин, чаттылыы бар чыдарын, мында янзы-бүрү тудугларның өзүп, ооң кудумчуларында машиналарның, автобустарның маңналып турарын, улуг-биче кижилерниң, оон иштинде хөй кезин ажылчыннарның далаш чоруп турарын кижи эскерер. Бо бүгү амыдырал чурттуң чайгамчык күш-ажылындан, угаан-бодалындан судалданып, оон кажан-даа чарылбайн келгенин, кажан-даа тудуш чоруурун кижи бодап келир. Суурнуң бүгү-ле амыдыралы мында чурттап, ажылдап турар кижилерниң холунда. Олар бодунуң чуртталгазының угаан-сарыылын, күжүн, күзелин чоннуң салым-чолунга каттыштырып турарлар. Ында кымнар-даа бар. Оларның аразында уругларның угаан-бодал сайзыралынга боттарының үлүүн киирип чоруур башкылар-даа бар.

Суурнуң хажызындан-даа көөрге, кырындан ужуп эрткеш, харап-даа көөрге, бир-ле онзагай ак бажың көстүр. Школа боор деп кижи дорап бодаар. Шынап-ла школа. Суурнуң артында кызылзымаар хүрең хая-даштыг Мажалык тейге бир-ле катап үне бердим. Баарымда улуг-ла ыяш тавакта салып каанзыг, суур бүрүнү-биле көстүп чыдыр. Ооң ортузунда школаларны көрдүм. Бо школалардан та кандыг өөреникчилер амыдыралдың делгеминче үнүп, боттарының эчис сорулгаларын чедип алганнар, ам та чежези эртемнерниң бедик берттеринче чүткүп чоруур чүве. Оларны ынчаар башкылары өөредип каан, өөредип-даа турар. Ынчангаш башкылар дугайында бодал сагыжымдан ыравайн барган. Ооңда оларның бирээзинге ужуражып чугаалажыксап кандыг боор.

— Мында — дээш, бир күш-ажыл дээрин менче сунмуушаан — бо школага орус дыл башкылаары-биле кирип бижиткеш, ол олчаан ам-даа мында ажылдап чоруур кижидир. Эки-ле ажылдап келген хоочун башкыларның бирээзи, эге класс башкызы-дыр. Елизавета Аверьяновна Тас-оол дээр — деп, ынчан школа директору турган Седен-оол Хүргүлекович Ондар чугаалаан чүве. Ынчан Елизавета Аверьяновнаның боду-биле ужуражып шыдаваан мен.

Ооң соонда, элээн каш чылдар эрткенде, Елизавета Ивановнаның бодунга чоокта чаа ужураштым. Даштындан көөрге аажок бөдүүн, чазык, чугаакыр, хүндүлээчел кижи болду. Ооң бодун туттунуп билиринден бедик культуралыын болгаш шыырак билиглиин бүдүү эскерип олурдум. Ындыг кижи ак сеткилдиг болгаш уругларга ынак болбайн канчаар. Ындыг болганда онаашкан ажыл-херээнге бердинген болбайн канчаар.

—Бодум Улуг-Хем ол чарыында Кызыл суглут Баян-Кол чурттуг кижи мен. Хөй көрген болгаш чоргулаан черим-даа эвээш. 1945 чылда Кызылдың № 1 школазының доозукчузу болдум. Ол-ла чылын чайгы курска улай өөренгеш, Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалык школазынга орус дыл башкылап келдим. Ынчан тыва школаларга орус дылдың башкылаашкыны, орус дылды өөренири шыңгыызы-биле эгелей берген турган үе. Арга-дуржулгалыг башкылардан өөренип, бот-хууда хөй номчуттунуң эгелээн мен. Кызылга педучилище ажыттына бээрге, аңаа бот-өөредилге-биле өөренип киргеш, 1947 чылда доосканмен. Оон бээр-ле чайын болгулаар өөредилгелерге хөй удаа чоруп келдим. Мындыг хевир-биле өөренип келген кижи-дир мен ынчан — деп, Елизавета Аверьяновна бодунуң дугайында кыскаазы-биле чугаалап кагды. Ол-ла, оон өске чүнү чугаалаарыл? Кезек боданып олур мен.

ШЫНАП-ЛА Ада-чурттуң Улуг дайынының соонда улус ажыл-агыйын катап тургузарының берге чылдарында, Тывага база хуу ажылдыг көшкүн араттар колхозтарны тургузуп, өөрен чок турган черлерге чаа суурларны тудуп, чаа амыдыралче кирип эгелээннер. Ынчан улус өөредилгезинге база улуг эргилделер болган. Көдээге школалар ажыттынгылаан. Төп улуг хоорайлардан хөй башкылар келгилээн. Келген аныяк башкылар бодаваны бергелерге таваржып, аңаа моондакталбайн, чоннуң ажы-төлүн эртемге өөредир дээш билиин, күжүн берип, хөйнү кылганнар. Оларны-биле кады хып дээн аныяк башкы Елизавета Аверьяновна Никитина (Тас-оол) база-ла ажылдап эгелээш, бо хүннерге чедир чаңгыс ол-ла ажылында ажылдап келген. Та чеже кижини орус тапномчуп, бижип, чугаалазарынга өөреткен.

Барыын талакы районнарның школаларынга Кызыл-Мажалыктың школазы бүгү талазы-биле үлегерлиг кол школа болуп келген. Көдээден башкылар аңаа чыглыр, ам-даа ындыг. Бүгү-ле хуралдар, чөвүлел сүмележилге, ажык кичээлдер болгулаар. Ында башкылар аңаа идепкейлиг-биле киржир. Елизавета Аверьяновна школа амыдыралынга болгулаан хемчеглерге чыда калбайн киржип келген. Чыылган башкылар мурнунга аныяк кара урут бо-ла чүве чугаалап үнүп келир чораан. Ол класска кичээлдер эрттирип турда, өөреникчилерге дыка билдингир. Орус сөстү шын адап чугаалаарынче, ооң кол утказында чүнү көргүзүп турарын дыка тодазы-биле тайылбырлап бээр. Ынчан ооң мурнунда олургулаан уругларның сонуургалы хайныр, кичээл эрткенин эскербейн баарлар...

ҮЖЕН ажыг чылдарның мурнунда Кызыл-Мажалык школазынга араттарның уруглары машина, автобус-биле эвес, аъттыг, чадаг, харында шарыда ушкашкылаан кээп турган. Суур кыдыында теректер баарында өглерден пес сумкалар чүктээн бичии оолдар, кыстар кичээлдерден оолдаар ужур-даа чок, бо-ла келгилээр. Кыжын чыккылама соок эгелей бээр. Школаларның белеткээн ыяжы бо-ла төне берген болгулаар. Аныяк башкы Елизавета Аверьяновна өөрү-биле, өөреникчилер-биле чудуктар хироолеп, та чеже токпакты белеткээп...

Кичээлге белеткел, өөреникчилерниң бижээн кыдырааштарын хынаары дээрге, башкы кижиниң ийиги улуг ажылы ол. Суурда башкылар бажыңнарының соңгаларынын отчугаштары хамыктың соонга чедир чырып тургулаар. Дараазында кичээлдерге херегләэр көргүзүг материалдарын белеткээри, хөй чуруктарны чурууру база бир чугула улуг ажыл. Бо херекке башкының аныяандан кады өг-бүле тудуп келгени, уругларның адазы Всеволод Ламаевич Тас-оол улуг ачы-дузазын көргүзүп келген. Ам безин оларның чурттап олурары бажыңынга кире бээрге чүве чурууурунга белен кылдыр салып каан арыг ак картонну кым-даа эскерер. Маңаа Тываның баштайгы чурукчузу Вс. Л. Тас-оолдуң дугайында каш сөс чугаалавас аргам чок. Тываның чурулга уран чүүлүнүң сайзыралынга ооң кылганы, киирген үлүү улуг. Ооң чогаадыкчы ажылдарынга чоннуң сонуургалы ам чаа-ла база катап эгелеп турар. Ол мээн мурнумга олурупкаш, ынак даңзазынга таакпы кышсып алгаш, канчаар өөренип, ажылдап чораанын база чугаалаан.

—Дайын соонда дораан-на чурулга талазы-биле өөредилгемни уламчылап, Москваның В. И. Суриков аттыг чурулга институдунга үргүлчүлээн мен — деп эгеледи. Ооң чамдык «Ачамның чуруу», «Хүреш» дээн ышкаш чуруктарын Германияга барып делгелгеге салгылаан. «Вокруг света» деп журналга-даа чуруктарын парлаткан. Москвага институтка ооң ынак башкызы ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң бирги секретарынга ажылдап чораан, Ленинче шаңналдың лауреады Сергей Васильевич Герасимов (1885-1964) чораан.

—Сергей Васильевич сураглыг уран чурукчу, чылыг чымчак сеткилдиг, кайгамчык кижи чораан. Институтка өөренип киргеш 3 чыл болганым соонда, аараш чанып чоруур апарган мен. Ынчан ол мени боду-биле үдеп турган: «Мээң эки дээн өөреникчилеримниң бирээзи болгай сен. Кадыыңны-ла эки эмнедип ал» дээш ыглапканы кажан-даа сагыжымдан ыравас деп, ол сакты-дыр...

Чурукчу Всеволод Ламаевич Тас-оолдуң чураан ажылдарын, ылангыя дайын үезинде талантылыы-биле чуруп турган ажылдарын, хөй кезиин парлап турганы плакаттарын делгеп көргүзер үе келген.

Е. А. Тас-оол чаңгыс-ла школага, Кызыл-Мажалыктың № 1 ортумак школазында үр үениң иштинде үзүктел чок ажылдап келген. Ол хөй-ниитиниң ажылындан кажан-даа калышпаан. Школага профэвилел комитединиң даргазынга болгаш ооң кежигүнүнге каш удаа соңгудуп келген. Башкыларның методиктиг каттыжыышкыннарынга ооң илеткелдери солун болгаш эш-өөрүнге ажыктыг болуп келген. Ооң орус дылга өөредип каан өөреникчилери — эмчилер, башкылар болгаш өске-даа мергежилдиглер башкызы-биле кады чонга бараан болуп чоруурлар.

Тас-оолдарның өг-бүлези беш уругну кижизиткен. Ында журналист, бухгалтер, чолаачы, студент-даа кижилер бар. А кол-ла чүве оларның чонга шынчы бараан болуп ажылдап чорууруңда. Боттарының биче сеткили-биле кижилер аразында эскет чокка чурттап, ажылдап чоруур, ёзулуг чоннуң башкылары бисте көнчүг хөй. Оларның бирээзи — Елизавета Аверьяновна Тас-оол база бир чаа өөредилге чылын эгелеп кирипкен.

А. АРАПЧОР.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге чаар. Агаарның температуразы 8—13 градус чылыг болур.

Кызылга бүргеп, аязыр, чаъс чаар. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 10—12 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

СЕНТЯБРЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кайда сен, ынакшылым?» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыылды 10.00, «Шуптузун бодувусча» 11.40, 15.20, 17.00, 18.40, 20.20 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Оолдарны кыстар чалап тур» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Силерниң дүжүнерге-даа кирбээн боор» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Алтайның болгаш Красноярскиниң медицина институттарының белеткел салбырынга кирерин күзээн аныяк оолдарга болгаш кыстарга!

Ортумак эртемниг ажылчыннарны, колхозчуларны, ССРЭ-ниң чепсектиг Күштериниңден халашкан шериглерни, ол ышкаш аарыг кижилерни хайгаараар ажылга турган медицинаның биче ажылдакчылары — санитаркаларны белеткел салбырынга хүлээп алыр. Аңаа кирерин күзээн аныяк ажылчыннар болгаш колхозчулар бир чылдан эвээш эвес, а биче медицина ажылдакчылары — ийи чыл стажтыг болур ужурлуг. Ооң сөөлгү бир чылы үзүктел чок болза эки.

Белеткел салбырынче шилилгени үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудугларның, транспорттуң болгаш харылзааның, совхозтарның, эмнелге албан черлериниң удуртукчулары, шериг кезектериниң командылал черлери кылыр болгаш чорудар. Оон аңгыда партия, комсомол болгаш профэвилел организациялары база чоруткан бижикти бээр.

Белеткел салбырынче кирерин күзээннер дараазында документилерни эккээр:

1. Ректорнуң адынга билдириишкин (доктаатынган хевир ёзугаар).

2. Ортумак эртем дугайында документ. (Бодун).

3. Ажылдап турар черинден характеристика. (Аңаа бүдүрүлгениң удуртукчузу, местком даргазы, ВЛКСМ комитединиң секретары — үш кижи ат салыр).

4. 286 майык ёзугаар эмчи шинзылгазы, кадыының дугайында терапевтиң, хирургтуң, невропатологтуң, кулак, боостаа эмчизиниң, карак эмчизиниң (караның чедерчелгезин айытпышаан, флюрография болгаш рентген эртер) түңнелдери. Медицина институдунга өөренип шыдаар дугайында кол эмчиниң түңнелдери.

5. Бөрт чокка тырттырган, 3×4 см хемчээлдиг дөрт фото-чурук.

6. Чоруткан бижикти тускай хоолгага доддурар болгаш бүдүрүлгениң удуртукчузу ат салыр. Аңаа штамп болгаш тегерик таңма база херек.

7. Күш-ажыл дептериниң хоолгазынга чүгле бүдүрүлгениң удуртукчузу ат салыр, тегерик таңмазын базар, «Амгы үеде ажылдап турар» деп бижиир.

Паспортун, шериг биледин, бижиткен херечилелин, комсомол болгаш профэвилел билеттерин боду беседа үезинде эккээр.

Документилерни дараазында адреске хүлээп алыр: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 10. Республиканың Кадык камгалал министерствозу, кадр килдизи.

Редакцияның адрези: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1818.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01704

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 204 (11702) | 1981 чылдың сентябрь 2, среда | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 көп.

СЭКП Тыва обкомунда

БҮГҮДЕНИ ХААРА ТУДАР

Мал чемнерин белеткээрининң немелде курлавырларын тывар талазы-биле сорулгаларны амыдыралга боттандырар дээш СЭКП обкомунуң бюрозу дүшкен бүрүнү чыыр дугайында тускай доктаалды хүлээп алган.

Ук доктаалда сентябрь—октябрь айларда ыяштарның, чадаң ыяштарның болгаш өске-даа үнүштерниң дүшкен бүрүзүн массалыы-биле чыыр талазы-биле социалистиг чарышты школачылар, сургуулдар, студентилер, ажылчыннар, албан-хаакчылар, пенсионерлер болгаш бажың ээлериниң аразынга дээштиг организастаарын, тайылбыр болгаш организакчы ажылдарны калбартырын СЭКП-ниң хоорайкомнарынга, хоорайкүүскомнарга, профэвлечөвүлелге, министерстволарга болгаш ведомстволарга, совхозтарның, бүдүрүлгелерниң болгаш өөредилге черлериниң партия, профэвилел болгаш комсомол эге организацияларынга дааскан.

Кызыл хоорайның болгаш районнарның бүрү чыыр талазы-биле онаалдаларын бирө бадылаан, ону коллектив бүрүзүнге тайылбырлаарын. СЭКП Кызыл хооркомунга, райкомнарынга, хоорайкүүскомнарга хүлээткен.

Бүрү чыылдазында киржип турар өөреникчилерниң, сургуулдарның болгаш студентилерниң, пенсионерлерниң, бажың ээлериниң, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның социалистиг чарыжының түңнелдерин БЛКСМ обкому, профэвлечөвүлел, Көдээ ажыл-агый министерствозу, Чырыдылгаын министерствозу сентябрь 10-га чедир ажылдап кылыр болгаш бадылаар. Социалистиг чарыштың түңнелин 1981 чылдың ноябрь 1-де үндүрер.

Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күрүне комитеди, республика болгаш район солуннарының редакциялары бүрү чылдазын, бүрү чыырының база ажыглаарының мурнакчы дуржулгазын доктаамал чырыдарын бюро дааскан.

ОН БИРГИ БЕШ ЧЫЛДЫҢ БАШТАЙГЫ ЧЫЛЫ

ЧЕТПЕСТЕР ЧОК ДЕП БОЛБАС

Ажылчынга сөс

Хөмүр-дашты казып алгаш, ону чүдүрүп чорударынга чедир чаңгыс эвес операцияны кылырын кым-даа билир. Бо үнелиг продукцияны херегленмес район бистиң республикада барык чок. Ынчангаш оларның хереглелин долузу-биле хандырар сорулга-биле бистиң разрезтиң коллективи чыл эгезинден бээр шудургу ажылдап, ажылдың бүдүрүкчүлүг чорууп кошкатпайн келген. Мен бодум өске ийи эжим-биле кады база-ла ындыг темпи-биле ажылдап келдим.

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинге келгеш, он чыл ажа бердим. Алыс мергежилим чолаачы кижи мен. Күчүлүг «БелАЗ» маркалыг машина хүлээп алган ажылдап тур мен. Бо машиналар 27 тонна чүък сөөртүр күчүлүг. Оларны башкарары ындыг-ла белен эвес, Улуг арга-дуржулга, бедик мергежил херек.

Бир «БелАЗ-та» үш кижи ажылдап турар бис. Кады ажылдап турар эштерим — Юрий Белопольский биле Юрий Астанин. Ээлчеглеп, ажылдап турар бис. Кижи бүрүзү дүне ажылдаар ээлчегте бо-ла таварыжыр. Ынчангаш ол ээлчегте таварышкан кижи машинаны хүлээп алырда ооң техниктиг ажаалдазын эки кылганын ыяк хынап, чамдык механизмнерни бужыглап, кывар-чаар материалдарны көрүп алыры албан апаар. Ылаңгыя электри дериглезиниң ажылдаар байдалын шенеп, хынап алыры артык эвес.

Оон ыңай бистиң ажылывыста бир кол чүүл — хүн улуунуң күүселдези дээш ак сеткилдиг ажылдаары болур. Бир тээ үш кижи чаңгыс машинада ажылдап турар болганда, ай квартал бүрүзүнде пландар күүселдези оларның шуптузунга онаажыр. Ынчангаш кым-даа өскезинден багай ажылдаар эргези чок апаар. Бистиң ээлчегде нормавыс 310 кубометр турда, бистер ону 330-335 кубометр чедирип турар бис. Мынчаар ажылдаары даг породазын аппарып төгер черниң улгадып, бичиилээн хемчээлдериниң база хамаарылгалыг. Кады ажылдап турар эштерим багай эвес ажылдап, кызымак чорууп көргүзүп келдилер.

Ажылывыста четпестер чок деп болбас. Экскаватор-даа, ону хандырып турар машиналар-даа хүнде кылыр нормазын күүсеткен турарын чедип алыр дээр болза, ынчан «БелАЗ» маркалыг 5 машина доктаамал ажылдаар ужурлуг. Ынчалза-даа ол амыдыралга боттанмайн турар. Чүге дээрге, бирде экскаватор, чамдыкта машиналар үрели бээр таварылгалар база турар. Ынчангаш үстүнде чугаалааным ышкаш чаңгыс аай ажылдаар чоруктар турбас боор чүве. Бир багай чүве — экскаваторларның эргижирей бергени. Хөй чылдарда ажылдаан болгаш олар үрелиишкинге бо-ла таваржы бээрдир. Ам чаа экскаватор келир. Ону апсывысса, ажылывыс моон-даа артык бүдүнгүр апаары чугаажок.

Бистиң коллективте кадрлар айтырыын, ылаңгыя бистиң бо «БелАЗ-тарга» ажылдаар чолаачылар дугайын чогумчалыг деп шыдавас мен, Мындыг күчүлүг машиналарга ажылдаары дыка берге деп үстүнде чугаалаадым. Ынчангаш дуржулга чок, мергежил чавыс ийикпе аныяк кижилер бо ажылче шоолуг туралавас, хөөп чок боор-дур. Ындыг болза-даа бо айтырыгны үзе шиитпирлеп ап болурунуң аргазы бар деп бодаар мен.

Мен коллективте профилактика чөвүлелиниң кежигүнү кижи мен. Бистиң чөвүлел күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, арагалаар, ажыл шагы үзер кижилерге удур демиселди чорудуп, буруулуг ажылчыннарга чогуур хемчегни онаап келген. Чоокта чаа ажыл шагының үезинде арагалап турган үш кижини база сайгардывыс. Шак мындыг хемчеглерни ап келгенивис түңнелинде разрезте чурум үрекчилериниң саны кызырылган.

Я. ЧЕБОДАЕВ,
«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң чолаачызы, Улустарның найыралы орденниң эдилекчизи.

НИИТИ ХЕРЕККЕ УЛУУ

СЭКП Тыва обкомунуң III пленумунуң шиитпирлеринде болгаш партия обкомунуң республиканың бүгү коммунистеринге, ажылчы чоннарынга кыйгырыгда айыткан хемчеглерни амыдыралга боттандырар дээш хоорайларның болгаш суурларның ажылчыннары мал чемнерин белеткелинде идепкейлиг киржип турарлар.

КЫЗЫЛ. Республика найысылалының үлетпүр бүдүрүлгелери, албан организациялары, өөредилге черлери ниитиниң малынга сиген, шиви бүдүү, будук-бүрү белеткеп бээр даалгазын күүседир дээш шалыпчы ажылдап турарлар.

Найысылалдың коллективтери 800 тонна ажыг сигенни белеткээш, ол болза даалганың үжен хуузун ажып турар. Сельхозкурнимуң бүдүрүлгелери 95 тонна сигенни, автотранспорт эргелели —42, АТБ № 3—44, үлетпүр садыы —29, аъш-чем садыы —26, республика эмнелгези —20, «Тыва тудуг» трест—21 тонна сигенни белеткээш, хамаарышкан ажыл-агыйларынга дужаап, эки ажылдаан.

Кызыл районнуң совхозтарынга ногаан масса болгаш шиви будуу белеткеп бээр даалгаларны кызылчылар база күүседип турар. Малдың бо чугула чемин 400 хире тоннаны совхозтарга хүлээдип берген.

Будук-бүрү белеткелинге найысылалдың чурттакчылары эң-не идепкейлиг киржип, он муң тоннаны белеткээш, онаалданы күүсеткен. Дыка хөй коллективтер бердингени даалганы ажыр күүсеткеш, хамаарышкан совхозтарынга хүлээткен. Дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң башкылары, студентилери, сургуулдары багай эвес ажылдаан. Автоорук техникуму 120 тонна, педагогика институду — 100, медицина училищези — 50 тонна будук-бүрүнү хүлээткен.

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. Барыын-Хемчик районнуң совхозтарынга район төвүнүң болгаш Ак-Довурак хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчилери эвээш эвес мал чемнерин белеткеп берген. Ыяш ажыл-агый чери 48 тонна сигенни, эът комбинады 60 тонна, районнуң херелекчилер ниитилели — 95, түүбү заводу — 30 тонна будук-бүрүнү белеткээн.

Ак-Довурактың ажыл-ишчилери көдээниң ажыл-ишчилеринге дузалажырын боттарының чугула хереэ кылдыр санап, сиген, будук-бүрү белеткелинде идепкейлиг киржип турар. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинаттың, садыг организациялары, № 3 орук-тудуг эргелели болгаш өске-даа коллективтер бердингени онаалданы багай эвес күүсеткен.

Бистиң корр.

БҮРҮ — ҮНЕЛИГ МАЛ ЧЕМИ

Мал чеми чедишпес үеде бүгү-ле аргаларны ажыглаар, курлавырларны тывар апаар. Ындыг курлавырларның бирээзи дүшкен бүрү болур. Аңаа терек, хадың, тал болгаш өске-даа ыяштарның бүрүзү хамааржыр.

Бодунуң хоолулуунуң талазы-биле бир килограмм терек бүрүзү 0,13 чемгерилге единицазын, 29 грамм шиңгээчел протеинни, 11 миллиграмм каротинни, 22 хуу клетчатканы, 7,5 грамм кальцийни, 10 грамм фосфорну, хадың бүрүзү 0,3 чемгерилге единицазын, 18 грамм шиңгээчел протеинни, 10 грамм каротинни, 26 хуу клетчатканы, 5,9 грамм кальцийни, 1,2 грамм фосфорну, шарлаа бүрүзү 0,25 грамм чемгерилге единицазын, 10 грамм шиңгээчел протеинни, 24 хуу клетчатканы, 10 грамм кальцийни, 0,8 грамм фосфорну тудуп турар. Бо-ла бүрүлерни мочевина-биле холаааш, витаминниг далган кылыр болза, бир килограммыла 400—500 грамм протеинниг мал чемин белеткеп ап болур. Ындыг витаминниг далган кончуг үнелиг. Ында каротин, витаминнер, протеин, аминокислота хөй, ооң уламындан тарааны-даа солуп болур.

Витаминниг далган кылыр агрегат чок ажыл-агыйлар бүрүнү силос салырынга база ажыглап болур. Силос культураларынга 5—10 хуу бүрү немээрге, бүрүнүң шынары-даа экижир, силостуң массазы-даа көвүдээр.

Бүрүнү шоодайларга чыыры эптиг. Ону чүдүрер машиналарның кузовун бедидип алыры чугула.

Курган бүрүнү ана-ла сараттап ап болур. Ону кыжын саваң азы хырыгыып шкаш белеткээш, малга берип болур. Ынчаар белеткээн бүрүнү мал аажок чиир. Ол клетчатка талазы-биле сиген далганынга дыка чоок. Мал чемнериниң өске курлавырынга хову ажылының продуктуларының артынчылары хамааржыр. Оларны ол-ла олчаан ажыглаарга ажыы эвээш болур. Чижээ, бир килограмм картофель сывында 0,13 чемгерилге единицазы, ол-ла хире капуста бүрүзүнде 0,11 чемгерилге единицазы бар. Ук бүрүлерни далганнаптар болза, ооң хоолулуу улгадыр, үнелиг мал чеми болу бээр. Картофель болгаш капуста бүрүлеринден далганны ССРЭ-ниң 50 чылы совхоз чедиишкиниг кылып турар. Картофель бүрүзүнден кылган борбаандылар, агрохимлабораторияның хыналдазын ёзугаар алырга, бир килограммыла 135 миллиграмм каротин, 90 грамм шиңгээчел протеин, 0,52 чемгерилге единицазы, 13,27 грамм кальций, 1,33 грамм фосфор, 18 хуу клетчатка тудуп турар. Бир килограмм капуста бүрүзүнде 110 миллиграм каротин, 30 грамм шиңгээчел протеин, 0,30 чемгерилге единицазы, 11,23 грамм кальций, 2,87 грамм фосфор, 17 хуу клетчатка бар.

Хову ажылдарының продуктуларының артынчыларындан болгаш үнези бичии мал чемнериндеи кылган далган элээн хөй талалар-биле тараадан кылган мал чемнерин ажып турар. Эртем-шинчилел институттарының шинчилелдерин ёзугаар алырга, картофель сывының далганы чуура какпан суладан лизинни 1,4 катап, кальцийни 15 катап, чести 3 катап, кобальтыны 17 катап, цинкти 1,6 катап хөйнү тудуп турар. Оон ыңай ук далганда сулада чок каротин болгаш Е витамин база бар. Картофель бүрүзүнүң далганында шиңгээчел протеин тараа кудуруундазындан элбек.

Эртемденнерниң шинчилээнин ёзугаар алырга, тараадан кылган мал чемнерин хемчээлиниң талазы-биле 22 хуу, холулуунуң талазы-биле 6 хуу картофель далганы-биле солуурга, хаваннарның бир центнер немелде деңзи бүрүзүнден 80 килограмм тарааны камнап алгаш, чочак-тараа, сула, меле холумаа-биле болгаш кузуя тараан рапс-биле чемгергенинден дудак чок немелде деңзини чедип ап болур. Картофель—бүрүзүнден кылган далган ооң-биле чемгерген хаваннарның эъдиниң шынарын кудулатпас, харын, эъттиң холун эрттир чагланырын болдурбас болгаш эъткирип көвүдедир. Ынчангаш картофель сывын болгаш хову ажылының өске-даа артынчыларын, олардан бедик шынарлыг мал чемнерн чыыр болганда, бүгү ажыл-агыйларга долу ажыглаар ужурлуг.

С. БЕЛЯЕВА,
агрохимлабораторияның килдис эргелекчизи.

АЙТЫРЫЫ — НОГАА АЖААЛДАЗЫ

Алдын күс дүшкен, чер ажылының ажылдакчыларының бүдүн чыл дургузунда кылган ажылының түңнээр үе келген. Бо хүннерде картофель болгаш ногаа ажаары чорупп турар. Ам республиканың кайы-даа булуңунга аъш-чемниң бо продуктулары элбек.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында Чөөн-Хемчик районнуң ногаажылары багай эвес ажылдаан. Ук культуралар кайы-даа ажыл-агыйга элээн дүжүттү берип болур, ам ону чүгле чидириг чок ажаап алыры арткан. Ынчангаш район төвү Чадаана хоорайга район удуртукчуларының, совхозтар директорларының болгаш агрономнарының чөвүлел хуралы болуп эрткен. Хуралдың ажылынга кожалы Барыын-Хемчик районнуң төлээлери база киришкен.

Амдаа 1981 чылдың картофель болгаш ногаа аймаап чидириг чокка ажаап, ону сайгарарының дугайында айтырыгларны чугаалашкан. Чөөн-Хемчик районнуң девискээринде «Октябрь 30 чылы» совхозта 130 гектар, «Хөндергей» совхозта 75 гектар, «Алдан-Маадыр», «Чыраа-Бажы» болгаш өске-даа ажыл-агыйларда 10-15 гектар картофель болгаш 3-5 га шөлдерде ногаалар бар. Картофельдиң болгаш ногааның дүжүдү районда багай эвес болуп турар.

Районнуң ажыл-агыйларынга картофельди болгаш ногааны чидириг чокка ажаап алыры болгаш ону сайгарары — хүннүң соңгаарлаттынмас чугула айтырыы. Картофель болгаш ногааларны чидириг чок ажаап алыр талазы-биле 5 кижи составтыг район штабын СЭКП райкомунуң бюрозунуң болгаш райкүүскомнуң каттышкан хуралында тургускан. Штабтың даргазынга райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги К. Б. Сетленмейни томуйлаан.

Районнуң ажыл-агыйларында ниитизи-биле 300 га картофельди ажаап алыр өйү келген. Тускай эртемниглерниң санап көргени-биле алырга, оон ортумаа-биле 1800 тонна ажыг картофельдиң дүжүдүн ап болур. Ногаа ажыл-агыйлыг «Октябрь 30 чылы» болгаш «Хөндергей» совхозтарга картофель ажаалдазының талазы-биле ажыл улуг. Эрткен чылын «Октябрь 30 чылы» совхозка үрезинге шыгжаан 100 ажыг тонна картофель үрелип, совхозка улуг караңганы чедирген. Бо чылын ол частырыгларны катаптавас дээш шыгжаары ажылдарны чорударын болуп эрткен хуралга чугаалашкан.

Картофель болгаш ногаа ажаап алыр талазы-биле «Октябрь 30 чылы» болгаш «Хөндергей» совхозтарга дузалажыр кылдыр Чадаана хоорайның албан организацияларынга болгаш бүдүрүлгелерге, транспорт коллективтеринге тус-тузунда даалгаларны бериш, совхозтар девискээринде картофельдиң шөлүн хемчээгеш, гектар бүрүзүн тус-тус коллективтерге быжыглаан.

Тускай график ёзугаар сентябрь 5-тен 20-ге чедир картофельдиң дүжүдүн ажаап алырынче бүгү күштү мөөңнеп, ажыл-агый, коллектив бүрүзүнүң удуртукчуларынга даалгаларны берген. Чижээ, «Октябрь 30 чылы» совхозка автобааза — 3, № 463 КМК—3, район эмнелгези — 5, редакция — 4, райпо — 5 гектар шөлдүң картофелин ажаап бээр даалгаларны алган.

Дүжүт ажаалдазынга киржип турар ажылчыннарга ажыл-төлевирин чогуур деңнелге тургузарын совхозтарның удуртукчуларынга хуралдап дааскан. Ол ышкаш картофельди ажаап турар үеде транспорт-биле үзүк чок хандырып, сорттааш чүдүрериг чедимчелиг организастаарын дүгүрүшкан. Ажаалда үезинде шефтерниң аъш-чем продуктулары-биле совхозтар үзүк чок хандырар хүлээлгени база алган.

Районнуң белеткелдер конторазының директору, П. Сорокин эрткен чылын совхозтарга ногаа болгаш картофель хүлээп алырда, транспорт-биле четпес хандырып, организас чок болганын хуралдап сагындырган, бо чылын ол четпестерни катаптавазын негээн. Белеткел конторазының ногаа аймаан салгаан, кадагалаарында эрестей чоруктар тургулаан. Бо чылын ажаап алыттан дүжүт бүрүзү өй-шаанда шыгжаттынып, кадагалаттынар ужурлуг.

П. ДАЖИНМАЙ.

ШАЛЫПЧЫЛАР

Хожудап турарлар чок ажылдаар деп мурнакчы эгелээшкинни деткиишкаан, алган онаалдазын ажыр күүседири-биле аразында күш-ажылчы маргылдааны чарып алгаш, эрес-шалыпчы ажылдап турар тудугжу бригадалар бистиң «Кызыл тудуг» эргелелинде бар. Оларның санында дуржулгалыг бригадирлер Чүлдүм-оол Доңгак, Анатолий Воронин оларның удурткан тудугжуларын хамаарыштырып болур. Бо бригадаларның тудугжулары дөртку микрорайонда № 3 школа комплексизиниң ажыглалга кирбээн чамдык объектилерни чаа өөредилге чылында бүрүнү-биле ажыглалга киирер дээш эрткен айларда күженишкинниг ажылдааннар.

Чээрби кижи кежигүннүг Чүлдүм-оол Доңгактың бригадазы гимнастика залының болгаш ногаа өстүрер черниң тудуунга ажылдап чайлааннар. Ук объектилерни эки шынарлыг кылгаш, школачыларга белек кылдыр хүлээдир дээш олар ажылдың темпизин дүргедедип, ай, квартал пландарын доктаамал ажыр күүседип келгеннер. Эрткен айда база бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааш, тудуг-монтаж ажылдарының планын 103 хуу күүседип, эргелелдиң мурнакчы бригадаларының санында кирген.

№ 3 школа комплексизиниң ажыглалга кирер объектизи — эштир бассейнниң тудуунга Анатолий Воронинниң тудугжулары ажылдап турган. Хоочун бригадирниң бригадазы база үре-түңнелдиг ажылдааш, эрткен айның даалгазын 111,7 хуу күүсеткеш, тиилекчи боор шылгараан.

Бистиң эргелелдиң мурнакчы бригадалары чылдың планын ноябрь 7-де күүседири-биле алган хүлээлгелерин ажыл-үреке бадыткаар дээш шудургу ажылдап турар.

В. ОВЧАРОВА.

БАШТАЙГЫ КИЧЭЭЛ

Бүгү чурттаазы-биле бир дөмей, бистиң республиканың школаларында чаа өөредилге чылы эгелээн. Алдан дөрт муң ажыг уруглар дүүн баштайгы кичээлдерин эгелеп, эртемнерниң үндезиннерин шиңгээдип алыры-биле өөренип кирипкен. Чеди муң ажыг уруглар школаның эжиин бир-ле дугаар ажыдып, белеткел болгаш бирги класстарда өөренип эгелээннер. Олар школа болгаш башкылар-биле бир-ле дугаар таныжып алганнар. Тус-тус школа коллективтери, ада-иелер оларга изиг байырны чедирип, өөредилгеже чылыы-биле үдээннер.

ЧУРУКТА: Кызылдың № 2 школазының 1 «а» клазының өөреникчилери баштайгы кичээл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СОФИЯГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

СОФИЯ. БКП ТК-ның Чиңгине секретары, Болгария Улус Республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков Сирияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Болгарияда барган Чиңгине секретары Х. Багдаш-биле ужурашкан.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чугула айтырыгларын дугайты талалар санал-оналдарын солчуп, амгы үениң делегей байдалынга хамаарышкан айтырыгларны чугаалашкан.

Империализмге, делегей сионизминге болгаш реакциязынга удур Азия, Африка болгаш Латин Америка улустарының демиселин БКП-ның өскелиш чок деткип турарын Т. Живков онзалап демдеглээн.

Сирияның антиимпериалистиг туруштарының улам ыңай быжыгып база Найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээге үндезилээш, ССРЭ-биле, ол ышкаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары-биле ооң харылзааларының хөгжүлдезиниң дугайын Х. Багдаш дыңнаткан.

ЧУГУЛА БОЛГАШ БОТТУГ

КАБУЛ. Амгы үениң шылгараңгай политиктиг ажылдакчызы — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң СЭКП-ниң XXVI съездизинге илеткелинге болгаш оон өске-даа чугааларынга тайылбырлаттынган Тайбыңның совет программазы бүгү кижи төрелгетенниң ыдыктыг күзел-чүткүлдеринге эң таарышкан онза чугула болгаш боттуг даштыкы политиктиг чүүл болуп турар деп, СЭТА-ның корреспондентизиниң айтырыгларынга харыылап тура, Афганистанның Улус-демократтыг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң Даргазы Бабрак Кармаль медеглээн. Индий океанга, Перс мугулдурга болгаш Чоокку Чөөн чүкке хамаарышкан совет инициативалар — ол кавы девискээрлерге тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту хандырарының тода болгаш билдингир программазы-дыр.

МИНИСТЕРСТВОНУҢ ДЫҢНАДЫЫ

ЛУАНДА. Күжениишкиниг Онжива чоогунга тулчуушкунда Мурнуу-Африка республиканың шериглери Кунене мужунуң административтиг төвү — Онжива хоорайны ээлеп алган. Амгы үеге чедир мурнуу-африкан агрессорлар АУР-ның чурттакчылыг он чыгам черлерин ээлеп алганын министерство айыткан. Онжива чоогунга тулчуушкуннар үезинде дайзынның үш самоледу дүжүр аткан. Чибемба муниципалитетти бомбалап турарының үезинде, Анголаның улусчу чепсектиг күштериниң кезектери Мурнуу-Африка республиканың шериг-агаар күштериниң бомбалакчы ийи самоледу дүжүр аткан, амгы үеде тулчуушкуннар Какамадан 20 километр черде чорупп турар деп дыңнадыгда чугаалаан.

ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААН ЧЫСКААЛ

БАРЫЫН БЕРЛИН. Тайбыңны камгалаар, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр болгаш чепсегленишкинниң дүжүрер дээш хөй муң кижилиг чыскаал аңаа болган. «Аныяктар — боо-чепсекти эндере бүдүрүп турарынга удур» дээр каттыжылгазының инициативазын ёзугаар ону эрттирген. Политиктиг, хой-ниити, аныяктар болгаш студентилерниң 70 ажыг организациялары ында бактаатан. Ортумак ыракшылдыг америк ядролуг ракеталарын болгаш нейтронниг чепсекти Европага эккеп тургузарынга удур, чепсегленишкинниң дүжүрер дугайында чугаалажыышкыннарны дагын эгелээри болгаш ядролуг дайынның кыжанылын болдурбазы дээш демиселдиң лозуну-биле ол чыскаал эрткен.

Каттыжыышкын удуртукчуларының бирээзи А. Пройшоф чыылганнар мурнунга чугаалааш, америк администрацияның Европа улустарынга шуут кажанышкын болу берген утлаарышкынынга шыңгыы удурланышкынын илергейлээн.

Хиросимага америк атомнуг бомба-биле бомбалаашкынның демдеглелдиг хүнүнде президент Рейганның нейтронниг бомбаны долу хемчээлге бүдүрүп эгелээр дээш шиитпирин хүлээп алганы ол кыжанышкынның база бир херечизи-дир.

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

ТРИПОЛИ. Ливия Джамахириязы-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегей конференциязы ында ажылын уламчылавышаан.

Ооң киржикчилериниң чугааларының ниити утказы чул дээрге, америк империализмниң чимзениишкиннеринге ойтур шавыышкынны күштелдирери, бот-эргелиг хамаарышпас күрүнелерге удур бодунуң агрессчи бодалдарын чаап-чажырарын оралдажып турар ооң хол-нүүгүлдерин үргүлчү сойгалаары болуп турар.

Ливияга хамаарыштыр АКШ-тың чөңгээлиг политиказын Палестинаның Национал чөвүлелиниң даргазы Халед аль-Фахум шыңгыы шүгүмчүлээн. АКШ Ливияның бот-эргезинге ажыы-биле кыжанып, чүгле ол чуртта эвес, харын ол кавының бүгү девискээрлеринге байдалды бужаңнадырынга Израильде, Египетте болгаш Суданда бодунуң шивишкиннерин ажыглап турар деп, ол чугаалаан.

ИРАНДА БАЙДАЛ

ТЕГЕРАН. Август 30-де премьер-министрниң канцеляриязының бажыңынга частыышкынның түңнелинде Иранның президентизи Мохаммед Али Раджаи биле премьер-министр Мохаммед Джавад Бахонар өлген дээрзин ында албан хуузу-биле чарлаан.

Ол албан-дужаалга президентиге бо чылдың июль 24-те соңгаан турган. Премьер-министр бо чылдың август 5-те томуйлаттырган.

Чуртта 5 хүннүң национал кажыыдалын чарлаан.

Чазылдырышкындан өлген ол кижилерни хөөржүдеринге иран найысылалдың миллион ажыг чурттакчылары киришкен. Кажыыдал кылажының киржикчилери «Америк империалистерге өлүм!» деп кыйгы салып чораннар. Оожургалдыг болгаш корум-чурумнуг болурунче иран улусту ишки херектер министри аятолла Махдави-Кяни кыйгырган. Чазакка удур элементилерниң хоралакчы ажыл-чорудулгазының кандыг-даа оралдажышкынын базарын бүгү генерал-губернаторларга, айыыл чок чорук болгаш корум-чурум камгалалының органнарынга шыңгыы дужааган.

Иран парламентиниң даргазы Хашеми-Рафсанджани «АКШ-тың шивишкиннериниң» президентини болгаш премьерни өлүрген чорукту организастаан дээш буруудаткан. Национал айыыл чок чорукту хандырары дээш харысалгалыг албан кижилерин база ол шыңгыы шүгүмчүлээн. Чурттуң айыыл чок турарын баш-карып турар кижилерге хөөн чогун чок илергейлеп турар деп, ол чугаалаан. Олар боттарының үүлгедиишкиннери дээш харыылаар ужурлуг. Иранның айыыл чок чорук органнарының күрүне болгаш чазак ажылдакчыларын камгалаар харысалгалыг ындыг ажылдакчылары истеп-дыңнаары болгаш шыңгыы кезедирин ислам утланышкын министри Маадыхан негээн.

Президентиниң өлгени-биле холбаштыр Иранда президент чөвүлели тургускан, конституцияга дүүштүр чурттуң президентизиниң албан-хүлээлгезин ол боттандырар.

(СЭТА).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: *сээң кандидат стажың*

ДОКТААМАЛ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

СЭКП-ниң сөөлгү съездилериниң айтыышкыннарын болгаш «Партияга хүлээп алыышкынның база СЭКП кежигүнүнге кандидаттар-биле ажылдың талазы-биле Киргизияның партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын удуртулга болдургаш, Барыын-Хемчиктиң партия организациялары бодунуң хүрээлениң немеп, өстүрериниче доктаамал кичээнгейни салып келген. Сөөлгү беш чылдарда партия организацияларының 20 хуу өскен болгаш оларга эң эки бүдүрүлгечи болгаш бүгү талазы-биле төлептиг ийи чүс хире кижи немешкен.

Партийжи хүрээлениниң шынар составы чыл келген тудум улам экижип турар болгаш кирип турарларының аразында материалдыг чаагай кежикти бүдүрүп турар кижилерниң саны дыка көвүдээн. Оон-биле кады партия организациялары СЭКП-те комсомолду дамчыштыр хүлээп алыр ажылче доктаамал кичээнгейни салып келген. Чижээ, 1978 чылда комсомол дамчыштыр партия кежигүнүнге кандидаттап киргеннер ниити санының 64,6 хуузу, 1979 чылда 65,6 хуузу турган болза, олар эрткен чылын 73 хуу четкен. Бо чылдың эрткен чеди айларында комсомолду дамчыштыр партия кежигүнүнге 23 аныяктар хүлээп алдынган, ол болза кежигүнге чаа киргеннериниң 64,1 хуузу болган.

Амгы үеде районнуң партия организациязында 300 хире аныяк коммунистер бактаап турар болгаш оларның барык тозан хире хуузу материалдыг бүдүрүлгеде ажылдап турар. Күш-ажылга бедик көргүзүглерни чедип албышаан, хөй-нииити ажылынга идепкейлиг киржип турар аныяк коммунистер районнуң партия организацияларында эвээш эвес. Оларга «Шекпээр» совхозтуң Сүт-Бажаа сүт-бараан фермазының саанчызы, СЭКП обкомунуң кежигүнү Раиса Куулары, Барлык совхозтуң Аксы-Барлык салбырының тракторизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Михаил Мөөктээрни, «Хемчик» совхозтуң малчыннары Петр биле Мария Саазларны, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергоцегиниң каңнакчызы Сергей Абрамовту, арыглал фабриказының дериилгелер машинистери Галина Күжүгетти, Кара-кыс Сарыгларны, Елизавета Кууларны хамаарыштырып болур.

Туүйбу заводунда А. Сарыглар, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың төп бүдүрүлге лабораториязында Ч. Ооржак удурткан партия эге организациялары ажылды бедик деңнелге тургускан. Ол организациялар боттарының хүрээлениң доктаамал өстүрүп, чоп ортузунга организакчы база политкижизидилгелиг ажылды дээштиг чорудуп, ажыл-ишчилерни коллективтиң мурнунда салдынган планныг даалгаларын күүседиринче мобилизастап, коммунистерниң авангардчы ролюн бедидип шыдаанындан ук коллективтер чаа беш чылдың баштайгы чылының чеди айларының планын чогуур хуусаазында ажыр күүсеткен. Ол ышкаш Кызыл-Мажалыктың № 1 ортумак школазында парторганизация (секретары Мария Серен-Лама) өөредилге - кижизидилгелиг ажылдың деңнелин бедидер дээш багай эвес хемчеглерни ап келген.

Аныяк коммунистерниң комсомолга ажылдаарын парторганизациялар эң чугула партийжи даалга кылдыр көрүп, оларга ону берип, оон күүселдезин доктаамал контрольга алган. Амгы үеде районда чүс хире аныяк коммунистер комсомол организацияларының секретарьлары, комитеттерниң кежигүнү кылдыр соңгуткан. Оларның иштинден «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергоцегинде Б. Штейнбергтиң, Бызыл-Мажалыктың эът комбинадында В. Монгуштуң, районнуң харылзаа белдиринде Н. Глазкованың удурткан комсомол эге организациялары аныяктар-биле идей-кижизидилгелиг ажылдың деңнелин бедиткеннер.

Ёзулуг организакчы чоруун көргүскен, даандырган ажылынга бедик харыысалгалыг аныяк коммунистерни ажыл-херектиң чугула участоктарын удуртуру-биле чорудуп турар. Чижээ, Ю. Монгуш «Барлык» совхозтуң ажылчын комитединиң даргазынга, Алдын-кыс Даваалан ВЛКСМ райкомунуң оргкиилдизиниң эргелекчизинге, Альбина Конгарова Ак-Довуракта № 2 школазының директорунга, Зинаида Родиона ол-ла хоорайның № 3 профтехучилищезиниң директорунуң оралакчызынга депшиттирген.

Аныяк коммунистерниң идей-политиктиг билиин бедидери-биле районда оларның школазын тургускан. Ында 160 хире кижи хаара туттунган. Оон кичээлдерин партия райкомунуң бадылаан тускай программазын ёзугаар эрттирип келген. Ол программа ёзугаар партияның Уставынга, Программазынга, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарынга хамаарыштыр кичээлдерни солун болгаш утка-шынарлыг эрттиргилээн.

Оон-биле чергелештир районнуң парторганизацияларының аныяк коммунистер-биле ажылында четпестер чок деп болбас. Бо ажылче чогуур кичээнгейни салбайн турар чамдык партия организациялары ам-даа бар. Аныяк коммунистерни дадыктырып кижизидериниң айтырыгларынче «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң, «Дөң-Терезин» совхозтуң парткомнары, район эмнелгезинде болгаш өске-даа коллективтерде партия организациялары кошкак кичээнгей салып турар. Оон түңнелинде 1980 чылда 3 кижини кандидат стажын эртип турар үеде боттарының политиктиг, ажыл-херекчи эки талазын көргүспээн дээш партия кежигүнүнге хүлээп албаан.

Бо дээрге кандидаттап кирерде оларга рекомендация берген коммунистерниң харыысалгазының кошкаа, а партия организациялары олар-биле ажылды болур-чогууру-биле чорутпааның херечилеп турар-дыр. Бо болгаш өске-даа четпестерни чайладыр тала-биле, районда партия организациялары амгы отчёт-соңгуулдалар үезинде болгаш оон-даа соңгаар боттарының хүрээлениниң сан болгаш шынар талазы-биле өзүлдезин сайгарып, аныяк коммунистерниң идей-политиктиг кижизидилгезин улам экижидер херек.

«Бис улам бүрүнгээрлээн тудум-на, партия улуг сорулгаларны шиитпирлээн тудум-на, оон хүрээлениң чаа күштер-биле немеп өстүрериниче улам сагыш салып, партия эге организацияларының, бүгү коллективтиң хүлээп көрүүшкүнүн чедип алган, бүдүрүлгеге болгаш хөй-нииити амыдыралынга идепкейлиг киржилерни кежигүнүнге хүлээп алыр ужурлуг. Бо сорулгаларны барымдалааш, кандидат стажының ужур-дузазын бедидерни эргежок чугула» деп, эш Л. И. Брежневтиң айтыышкынын бо чугула ажыл-херекке удурттулга болдурары эргежок чугула.

А. БЕГЗИН-ООЛ,
«Шынның» корреспондентизи.

САМОТЛОРНУҢ МИЛЛИАРДЫ

ТЮМЕНЬ ОБЛАСТЬ. Самотлордан бир миллиард тонна нефтини тыпкан. Ол дээрге 12 чылдан бичии-ле ажыг хуусааның иштинде ынча өттүлар чүүлдү алган чуртта эң-не баштайгы чер болган.

ЧУРУКТА: Самотлорда Ленин аттыг НГДУ-нуң нефтижилери.

И. САПОЖКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Кичээнгейге алыңар — солун дуржулга

ЭЪТ ЦЕГИНИН КУРЛАВЫРЛАРЫ

Мал чемиңге тараа аймаан кызырып тургаш, эът бүдүрериниң көвүдедирин Львов областың Стрый районнуң мал ажылдыглары чемгерилгениң бодун чылда чаңгыс аай системазын ажыглааш чедип алган.

Көдээ ажыл-агыйда малдарның физиологиязының болгаш биохимиязының Украин эртем-шинчилел институдунуң эртемденнери 8—12 хонган бызааларны өстүрериниче болгаш семиртириниче шилчиткенде оларны чемгерериниң алаан каш ангы рационнарын сүмелээн. Ында чалаң сүт солукчулары болур бүдүмелдер, карбамид, а ол ышкаш алыш чем, чиик үлетпүрлерниң артынчылары база кирип турар. Оларны саванга, сенажка, силоска, витаминниг далганга холааш, долу рационнуг брикеттерни болгаш холуксааларны кылыр. Оларны чемгерер малдарының деңзизин, хар-назынын барымдаалап тургаш, таарыштыр бээр. Дус, минералдыг база витаминниг немелделерни база четчири-биле бээр.

Үлетпүр технологиязын ажыглаан янзы-бүрү рационнуг чемгерилге областың специализастаан ажыл-агыйларынга хонукта аң бедик немелде деңзизи — 800—1000 граммны алыр арганы берген. Бызааларны өстүрериниң хуусаазы 2 айга кызырылган, аң семис деп хүлээп алган шарыжыктарның деңзизи 400 килограмм болган. Оларны ынчаар алыраарынга сүт болгаш тараа эвээш үнген.

Ол дуржулга улуг нептерелди алган. Мал чемнериниң шынарын бедидериниң болгаш оларны чогумчалыг чарыгдаарының комплекстиг үр хуусаалыг программазы областа ажылдап кылган. Оон ачызында бо чылын безин мал чеминге ажыглаар тараны, рационда 20 хуу эвээжеткен. Ажыл-агыйларда тарылга шөлдерин таарыштыр хуваагын. Хөй чылдыг сигеннерниң шөлдерин 25 муң гектарга улгаттырган. Районнарның шуптузунуң шөлдеринде рапсты тарып эгелээн. Ногаан концентрат болур горох, вика, люпин ышкаш культураларны чаңгыс шөлге тарыырының аргазы-биле нептеректен. Оон ачызында ногаан мал чемнериниң чемгерилге единицазынга шингээттиничел протеинниң бары 140 грамм чедир өскен.

Ажыл-агыйларда мал чеми белеткелиниң технологиязын сайзырангайжыдып турар. Чижээ, сигенни ээнинелдирип кургадырының аргазын бо чылын эрткен чылдаазынга бодаарга ийи катап хөй ажыглаан. Бирги, ийиги класска онаажыр силосту, сенажты, сиген далганын болгаш кыргындыны белеткээри көвүдээн. Протеин немелделиг аң чемгир хоолулуг ксанд деп чемнерни чамдык колхоз, совхозтарда кылып турар апарган. Мал чеминге ажыглаар бүгү культураларның дүжүдүн долу алыр, үнелиг чем кылдыр хуулдурар дээш районнарда борбаандылаар болгаш брикеттээр 32 цехтерниң тудуу дооступ турар.

В. КРИВЯН,
СЭТА-ның корр.

Республиканың ортумак болгаш дээди өөредилге черлериниң хөй-хөй студентилери база суртуулдары чайгы үеде студент тудугжу отрядтарга ажылдап чайлаан.

Кызылда № 4 профессионал-техниктиг училищениң суртуулдарының тудугжу отряды Чер ажылдары кылыр тудуг эргелелиниң объектилеринге ажылдаан, оон дайынчылары боттарының келир үедеги мергежилдериниң аайы-биле практика эрттиргеннер. М. Балчаипаның удурткан тудугжу отряд Кызылда № 1 ПТУ-нуң общежитиезиниң тудуунга ажылдаан. Ол отрядтың дайынчылары М. Мандый-оол, Т. Байкара, С. Семенова оларны ажыл дооступ турда, бистиң фотокорреспондентивис тырттырган.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ОЛАРНЫҢ ААС-КЕЖИИ

Оң бирги беш чылда чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол сорулгаларының бирээзи болза, чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин көдүрериниң өндүр улуг программазы болгай. Совет өг-бүле бүрүзүнге практиктиг улуг ужур-дузалыг хемчеглерни бистиң күрүневис херегледиң ниитилел фондуларын дамчыштыр боттанып турары билдингир. 1985 чылда ук фондулар 138 млрд. рубльге чедер, ол болза ортумаа-биле дөрт кижилиг өг-бүлеге барык-ла 2000 рубль болуп турар.

Ам оң бирги беш чылдың баштайгы чылының сес айлары эрте берген. Үстүнде чугаалаанывыс Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың экономиктиг болгаш социал политиказы амыдыралда чайгылыш чокка боттанып турарын ажылчын суур Хову-Аксының оң-оң өг-бүлелеринден эскерип болур. Чаңгыс чижекти көрээлиңер.

Март-оол биле Татьяна Бадылар өг-бүле туткандан бээр хөй чылдар эрткен. Олар комбинатта эки ажылчыннар болуп турар. Өг-бүле аас-кежиктиг амыдырап, чурттап чоруурлар.

Март-оол Кыргысович школачы чылдарында-ла машина-техникага аажок сонуургалдыг болу берген. Он беш харлыг оолак тургаш, Балгазынның механизация училищезин дооскан. Аңаа тракторист, комбайнер мергежилин чедип алган. Оон соонда чолаачы курузун база дооскан. Бирги класстың чолаачызы Март-оол Бады ам «Тыва кобальт» комбинатта чиик машина чолаачылап турар. Онааткан ажылынга кежээ, эдилээн машиназынга камныг. Кывар-чаар материалдарны чылдың кайы-даа үезинде эвээшти чарыгдап, ону тотчеглевейн келген.

— Кандыг-даа техникага ынак болгаш руль долгап эгелээнден бээр 20 чылдың иүүрү болду — деп, Март-оол Кыргысович гаражка чугаалады:— Чолаачыларга дээрге-ле, чүнүң-даа мурнунда, техниканы эки ажаары болур. Эки оруктап үнүп келгеш, кулакка хат сыыладыр халдып орда магалыг-ла, ырлаксаазы келир. Машина үрелбейн маңнап орда эки-ле. Орукка туруп алза, хөөн караңгы. Оон чайлаар диве, ону камнаар, септээр, үзеп-чаар херек.

Татьяна Ивановна комсомолчу путёвка-биле келгеш, комбинат тудугларынга тудугжу болур дээн күзелин чедип алган. Амгы хүннерде септелге-тудуг участогунда холушкак мергежилдиг тудугжу болуп ажылдап турар. Оон чуруу хүндүлел самбыразында кирген. Оларның бригадазы хүн нормазын 120 хуудан кудулатпас. Татьяна дөртку разрядтың мергежилдиг ажылчыны.

Төрээн чуртунга, бодунуң чонунга ажылдап чоруур Март-оол биле Татьяна Бадыларның база аас-кежик-дир. «Өг-бүлениң уруглар каастаар» деп чугаалажыр болгай. «Бүгү-ле эки чүвени — уругларга» деп ленинчи чагыгны бистиң чуртувуста боттандырган. Оларның Маринназы тоску, Андрейи чедиги, Иразы бирги классты эки өөренип доосааш, ам дараазында класстарже өөренип кирген.

Бо өг-бүле дыка найыралдыг. Оларның найыралын херечилеп турар чүве — күш-ажыл. Бажың ажылынга уруглары идепкейлиг киржип турарлар. Малмаганны карактаар, оларны саар, ажаар. Огородта картофель баштадыр ногааларны суггарар, богун ыштаар дээш черле бажың ажылы хөй болур. Ынчалза-даа олар аңаа четтигип турарлар. Амгы үениң чаагайжыды тутпан өңнүг, сөөк суглуг, төп одалгалыг, электри плиталыг бажыңынга безин ажыл арбын.

Бадылар эки ажылдап билириниң аңгыда, эки дыштаныпбаза билир улус деп кожалары чугаалаар. Бойдус чурумалдыг чараш Таңды-Уланың эдектеринде олар «ГАЗ-69» автомобилинде олуруп ыңай селгүүстеп чоргулаар.

Март-оол Кыргысович болгаш Татьяна Ивановна кайызы-даа СЭКП кежигүннери, коммунистерниң 17 миллион ажыг арминазының анаа дайынчылары. Ол база аас-кежик-дир.

К. ОЮН.

Экономика камналгалыг болур

ТЕХНИКАНЫ ҮР АЖЫГЛААР

Оң бирги беш чылдың онзагай чүүлдериниң бирээзи — чурттуң бүдүрүлге күчүзүн аң-не чептиг ажыглаарынче угланышкын, курлавырларының бүгү хевирлерин бүгү хемчег-биле камнаары, ажылдың шынарын экижидери. «Камналгаже, чуртта бар болуп турар чүүлдерни эң-не долу болгаш чептиг ажыглаарынче угланышкын ажыл-агыйны чорударының дыка хөй айтырыгларын чаа ёзу-биле көөрүн негеп турар» деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев партияның XXVI съездизинге Отчёт илеткелинге демдеглээн. Чүгле оңгу беш чылдың дургузунда безин көдээге ажылдарның бүгү комплексинге капитал салыышкыннары 170 миллиард рубль, азы үлүс ажыл-агыйынга капитал салыышкыннарының ниити хемчээлиниң 27 ажыг хуузу болган. Хөрзүнге органиктиг болгаш минералдыг чемиштирилгелерни тегерип, үнүш камгалалының чүүлдерни ажыглаарын комплекстиг механизастаарын бо беш чылда доосказ турар. Ногааларны, картофельди, кат-чимисти, мал чемнерин болгаш мал ажылының продукциязын бүдүрерин механизастаарының деңнели дыка бедиир.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин чаарты дерииринге үндүрер капитал салыышкыннарын үре-түңнелдиг кылдыр ажыглаар турар ужурлуг. Хамыктың мурнунда тракторларны, автомобильдерни, өске-даа бүгү шарын болгаш улуг өртектиг техниканы ажыглаарын экижидери чугула.

Партия болгаш чазак ол айтырыгларны онза ужур-дузалыг деп көрүп турар. «Көдээ ажыл-агый техниказын ажыглаарының үре-түңнелдиин бедидериниң, оон кадагалалын экижидериниң, колхозтарны база совхозтарны механизатор кадрлар-биле хандырарының болгаш оларны көдээ ажыл-агыйга быжыглаарының талазы-биле хемчеглер дугайында» (1977 чыл) болгаш «Көдээ ажыл-агыйга техниканың кадагалалын хандырар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» (1981 чыл) доктаалдарда техниканың кадагалалын болгаш ону бедик бүдүрүкчүлүг база үре-түңнелдиг ажыглаарын хандырарынче угланган организас-экономиктиг салдар чедирериниң комплексин тодаргайлаан. Эзэрниң доктааткан хуусаазын ажылдап эрттирген машиналардан элеңди шилчидилгезин болгаш фонд дээш төлевирин тыртарыц 1982 чылдан эгелеп соксадыр чуруму тургускан. Ындыг машиналы ажылдаар байдалга ап турарынга, ону улам ыңай ажыглаары чогумчалыг болза, оон капитал септелгезинге база техниктиг ажаалдазынга чогуур шилчидилгени кылган турар. Ол чорук техниканы элээриниң хуусаазы эрткениниң соонда-даа үре-түңнелдиг кылдыр ажыглаарынга ажыл-агыйларның сонуургалдыын бедидери чигзиниг чок.

1963 чылдан эгелээш, чыл бүрүде элеңди шилчидилгезин машинаның болгаш дериишкиниң эгезинде турган өртээнге хуулар-биле, катап тургузарынга база капитал септелге кылырынга тодаргай үлүгүнү тускайлавышаан, чорудар турган болгай. Чижээ, «Кировец» маркалыг К-700, К-701 тракторларның элеңди нормазын 17 хуу кылдыр доктааткан, оон 70 хуузу—бүрүн катап тургузарынга, 7 хуузу — капитал септелгеге үнер турган.

Элеңди шилчидериниң мындыг чуруму артык техника садып алырын ажыл-агыйга ажык чок болдуруп турган. Ынчалзажок ол чурум оон-биле чергелештир, машиналарны элеңди хуусаазындан эрттир ажыглаарынга колхозтарның болгаш совхозтарның сонуургалын болдурбайн турган.

Доктааткан элеңди хуусаазын ажылдап эрттирген машиналардан фонд төлевирин болгаш элеңди шилчидилгезин 1982 чылдың январь 1-ден эгелеп соксадыр чорук машиналарның ажыглал хуусаазын уздадырынга чогумчалыг экономиктиг байдалдарны тургузуп турар. Амга чедир чыл бүрүде янзы-бүрү чылдагааннар-биле, а ноддуунда-ла үндүр бижиишкин-биле 300 муң хире трактор, 90 муң тараа комбайны, өске-даа хөй техника көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыглалындан үнүп келген. Ам ажыл-агыйлар элеңди хуусаазындан эрткен техниканы ажыглаарынга экономиктиг сонуургалдыг апаар. Элеңди хуусаазын машинаның үндүр бижиттинеринге чедир ажыглаттынарының хуусаазы кылдыр көрүп болбас болбайн аан. Ол дээрге экономика талазы-биле ажыктыг, чогумчалыг үе-дир, оон дургузунда машинаның эге баштайгы үнези төлеттинер апаар. Ол хуусааның соонда-даа техника мырыңай анаа ажылдап болур.

Амгы үениң карын машиналары үндүр бижиир үезинге чедир-ле ажыглаарынга таарыыр белдирлериниң база кезектериниң дыка улуг хемчээли-биле (үнезиниң 80 чедир хуузу) хевээр артып, оларның чүгле 20 хуузу катап тургустунмас болуп турар дээрзин шинчилелдер көргүскен. Ол болза машиналарны үндүр бижииринин база брактаарының хуусааларының дугайында айтырыгны эртем ёзузу-биле эң-не ханы үндезилээрин негеп турарының дугайын чугаалап турар-дыр.

Хамыктың мурнунда мындыг чүүл дүрүм болган турар ужурлуг: машиналарның ажыглал чок апарган дээн белдирлерин болгаш кезектерин чүгле септелге бүдүрүлгелеринге чазып көргеш, үрелгенин ылап тодараткан соонда ам үндүр бижиир. Бүрүн комплектизи хевээр, частынмаан машиналарны үндүр бижиирин болдурбас. Таварыылгаларның хөй нуруузунда металл бузундузунче чорудуп турар ажыглаттынар кезектерниң арткан курлавырын ажыглаары экономиктиг ажыктыг болуру-биле чергелештир, ол чорук артык кезектерниң база белдирлериниң артыкшылын дыка көвүдедир болгаш ол-ла үеде машиналарны септээриниң карылгазын эвээжедир апаар.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң үстүнде айыткан доктаалдары ажыл-агыйларда ажыглаттынмайн артык болуп турар машиналарны база дериишкиннерни эде хуваарының талазы-биле доктаамал ажылга делгем перспективаларны ажыдып турар.

Техниканы ажыглаарының үр болуру ону кадагалап турарының байдалдарындан дорт хамааржыр. Сеялкалар, кукуруза, силос, тараа ажаап алыр комбайннар чылда 320—335 хонукта ажыглаттынмайн анаа турар болгай. Оларның элээриниң чергези оларны дадарыышкындан канчаар камгалаанындан хамааржыр. Ындыг болганда машиналар кадагалаар чадагай болгаш кыры дуглаглыг шөлдерни, ангаарларны, шеденнерни тударын эргежок чугула. Көдээниң ажыл-ишчилериниң, совхозтарның, сельхозтехниканың, ажыл-агыйлар аразының бүдүрүлгелериниң инженер албанының сорулгазы — машиналарның үр эдилеттинерин хандырары.

Ю. КОНКИН,
ВАСХНИЛ-диң корреспондент-кежигүнү.

ШЫНАРЫН ЭКИЖИДЕР

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

Ростовчуларның «Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп эгелээшкиниң деткиишкин, бир дем-биле ажылдап келген Эрзин районнуң харылзаачылары оң бирги беш чылдың баштайгы чылының чеди айларында күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алганнар. Харылзааның янзы-бүрү хевирлериниң аайы-биле чоңга ачы-дуза чедирериниң талазы-биле орулга киирип алырының планныг даалгазын чеди айларда 104,5 хуу боттандырган. Районнуң харылзаа белдириниң (начальниги Д. Ч. Кызыл-оол) түс-түс салбырларының ажылдакчылары бо эрткен айларда деңдески ажылдааш, алган хүлээлгезин, планныг онаалдазын долдур күүсеткениң адырлар аайы-биле тодаргайлаарга, почта харылзаазының салбыры 107,7 хуу, хоорайлар аразының телефон харылзаазы—100,7, көдээниң телефон харылзаазы — 105,2, радио харылзаазы — 112,9, тускай харылзаа—132,8 хуу болган.

Харылзаа шугумунуң ажылдакчылары даанган ажылынга кызымаан көргүспүшаан, нарын дериилгелерни билдилиг башкарбышаан, харылзаакылганы чогуур үезинде чорудуп, оон шынарын экижиткеш, чурттакчы чонга хүн бүрүнүң ачы-дузазын чедирип келгеш, бо чедиишкиннерни чедип алган. Күш-ажылчы чедиишкиннин база бир чаңгыды — түс-түс ажылдакчылар, салбырлар аразында чарышты эки организастааш, түңнелин ай, квартал санында чугаалашкаш, тиилекчилерни хөйге дыңнадып, оларга моральдыг болгаш материалдыг деткимчени көргүзүп келгенинде.

Бо чылдың чеди айларының социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң түңнелин үндүрерге, бирги черни почта салбыры ээлээш, шилчиир вымпел болгаш 50 рубль-биле шаңнаткан. Бо бичии коллективте үш оператор болгаш үш почтачы бар. Олар ажылынга кызымак, чоңга эвилең-ээлдек болбушаан, бир демниг ажылдаарынга чаңчыкканнар. Салбырның хоочун ажылдакчызы, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медальдың эдилекчизи, район Совединиң депутады Сүүкей Маа-Хоевна Кешпи почтачы хүлээлгезин эк сеткилдиг күүседип келгеш, чаңгыс чер чурттугларының хүндүткелин чаалап алган. Чагыкчыларның чагылгазын өй-шаанда чедирип берип, бодунуң мергежилинге аныяктарны өл өөредип келген. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, операторлар Зоя Монгуш, Мария Куулар, Чинтимаа Даваа олар боттарының ажылынга мергежээн, дурикулгалыг ажылдакчылар. «ССРЭ-ниң аддарлыг радизи» деп аттың эдилекчизи, аккумуляторщик Шагдыр Кекович Хуна, Күш-ажылдың Кызыл Туг орден хөрээн каастаап, почта салбырының хоочун ажылдакчызы Ямаа Сагаачыевна Долуманап олар аныяктарның идегелдиг дагдынчыкчылары болбушаан, ай, квартал онаалдазын доктаамал ажыр күүседип келгеннер.

Районнуң чурттакчылыг суурларындан Нарын суурда харылзаа салбырының ажылы мактадыг. Харылзаа албанының хөй талалыг хевирлериниң аайы-биле орулга киирип алырының планын олар бо эрткен айларда 100,1 хуу күүсеткен, көдээ черлерде салбырлар аразында чарыштың мурнуку одуруунда чорупт турар. Алды кежигүннүг коллективтиң ажылын аныяк коммунист Марина Бады эки удуртуп келген. 1980 чылда харылзаа техникумун чедиишкинниг дооскан аныяк специалист ажылынга мергежип, кижилер-биле ажылдап билирин көргүзүп турар.

— Дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлерин доосказ аныяк специалистер ажылдаары-биле келгеш, турумчуп чурттаар бажың-балгат чогундан коллективке үр ажылдавайн чоруй баар. Ынчангаш бедик мергежилдиг ажылдакчылар чедишпейн турар — деп, Долаан Чамзырынович чугаалады. Харылзаа белдириниң начальнигиниң чугаазынга бадыткал кылдыр мындыг чижекти кирип болур. Эрткен оңгу беш чылда ук коллективке доктаамал ажылдаарлары-биле бир дээди, төс тускай ортумак эртемниг кадрлар келген, амгы үеде оларның чүгле чаңгызы арткан. Чаа келген аныяк ажылдакчылар аалчылар бажыңынга чурттап тургаш, турумчуп чурттаар бажың тыппаанындан өскээр чоруй барганнар. Чаа келген специалистерни коллективке ижиктирип, доктаамал ажылдадыры-биле оларга болур-чогуур таарымчалыг байдалдарны үезинде негелдезинге дүүштүр тургузары негеттинип келген.

Эрзин — Самагалдай — Кызыл аразынга харылзаа болгаапчок-ла үстү бээр. Бо чылдың июнь айда ийи неделя, августуң эгезинде беш хонук дургузунда телеграф харылзаазы үзүлгеен. Ол холдуунда Самагалдай биле Кызыл аразының шугумунга болуп турган. Оон чылдагааны Кызылда харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң электриниг харылзаа албанының начальниги Ю. Сарыглар-биле Самагалдайның харылзаа белдириниң начальниги О. Күжүгет олардан тодарадырын ораалдажырга, дорт харыы берибес, боттарынче чугжурунга ойлажып турар. Оон чылдагааны билдингир, харылзаажылганың шынарының талазы-биле көргүзүг кудулааш, адаттынган коллективтерниң планның күүселдезинге багай салдарлыг болуп, чагыглар күүселдезиниң хуузу кудулаар дээрзин Д. Ч. Кызыл-оол чугаалады. Ук коллективтерниң удурткучулары, специалистери боттарының кичээнгейин чүгле планныг онаалдаларны күүседиринче эвес, а хүн бүрүнүң харылзаазының шынарын экижидеринче угландырар ужурлуг дээрзин билдингир.

Эрзин районнуң харылзаачылары кышка белеткел ажылдарын база кылып чорутман, Эрзин, Нарын, Булуң-Бажы суурларда харылзаа салбырларынга улуг септелгени кылгаш, одалга системаларын септеп, чаарткан. Кышка белеткел ажылдары өске-даа салбырларда чорупт турар.

М. ОНДАР.

Милитарисчи Японияны чылча шапкандан бээр 36 чыл болганынга

ТӨӨГҮЛҮГ ТИИЛЕЛГЕ

Алды чылдар дургузунда үргүлчүлээн делегейниң ийиги дайыны Японияның чугаа чокка дужуп бергенининң дугайында актыга 1945 чылдың сентябрь 2-де ат салганы-биле доозулган. Эвилелчи армиялар-биле демнежип алгаш, Совет Чепсектиг Күштер милитарисчи Японияны чылча шапканы — делегейниң ийиги дайынының сөөлгү түңнели болган.

Германия болгаш итали фашистерниң база япон милитаристерниң сүгжээлежип алгаш, эгелээни делегейниң ийиги дайынының халавынга киржа төрелгетен 50 миллион кижилерни оскунган. «Берлин-Рим-Токио» деп бак сурагжаан өзектиң киржикчилери делегейге тергииделди чедип алырын оралдашкаңнар. Ынчалзажок оларның кол сорулгазы — социалистиг күрүне болур Совет Эвилелин узуткаары турган.

Япония 20—30 чылдарның дургузунда совет черже хөй удаа халдаашкыннарны кылып келген. 1918—1922 чылдарда Советтерниң аныяк республиказынга удур империалистиг күрүнелерниң чепсектиг интервенциязынга Япония база киришкен. 30 чылдарның эгезинде япон милитаристер Кыдаттың соңгу-чөөн кезээнде Маньчжурия можуну эжелеп алган соонда ону ССРЭ-ге удур үргүлчү тепкииш кылып келген. 1938 чылда япон шериглер Хасан хөлдүң чоогунда совет девискээрже халдаан, а бир чыл болганда — ССРЭ-биле найыралдыг Моол Арат Республиканың Халхин-Гол хемниң районунга чепсектиг улуг өнчүк-чөңгээни кылган. Фашистиг Германия 1941 чылда Совет Эвилеличе оор ёзу-биле халдаан баштайгы хүннерден эгелээш-ле ССРЭ-ге удур чепсектиг өнчүк-чөңгээлерин Япония улам күштелдирген болгаш бистиң чуртувус-биле нейтралитет дугайында керээни үргүлчү үреп, халдап кирер деп кыжанып келген. Милитарисчи Япониянын Совет Эвилелинге өжээтен ол хөделишкиннериниң түңнелинде ССРЭ Ыракы Чөөн чүкке хөй шериглерин—40 дивизияларны тургузуп, совет-герман фронтуга демиселден чартыктырып турган.

Япониянын шериг министриниң оралакчызы генерал Томината сөөлзүредир мынчаар чугаалаар ужурга таварышкан: «ССРЭ Ыракы Чөөн чүкте бодунуң шериглерин барымын фронтуже чорудуптарга, Япония улуг кограл чокка совет Ыракы Чөөн чүктү эжелеп алыр кылдыр планнап турган бис». Ынчаарга Москва болгаш Сталинград чоогунга немец-фашистиг шериглерни чылча шапканы, совет-герман фронтунуң өске-даа участоктарынга бистиң шериглеривистиң тиилелгелери, ССРЭ-нин чөөн чүк кызыгаарларынга турган арбын совет чепсектиг күштер япон милитаристерниң бистиң чуртувусче халдаарынга кол моондак болган. Фашистиг Германия дужуп берген сөөлүнде болгаш делегейниң ийиги дайынының түңнели билдингир апарганда безин Япония АКШ-ка, Англияга, Кыдатка болгаш өске-даа чурттарга удур дайын чорудулгаларын үргүлчүлеп турган.

Японияга удур дайынга ССРЭ-ниң киржиринин дугайында айтырыг үш улуг күрүнелерниң — ССРЭ-ниң, АКШ-тың болгаш Великобританияның чазактар баштыңнарының Крым конференциязынга (1945 чылдың февральда) дугуржулга-биле шиитпирлеттинген. Эвилелчилерниң дилээнин ёзугаар Совет Эвилели фашистиг Германия дужуп берген сөөлүнде ийи-үш айлар эрткенде, Ыракы Чөөн чүкке дайын чорудулгаларын эгелээрин ынчаарда хүлээнген. ССРЭ бир эвес Японияга удур дайынга киришпес болза, Японияның ортулуктарынга чеди миллион америк болгаш англи шериглерин кииреринегеттинер болгаш дайын чорудулгалары ам-даа бүдүн чартык чыл үргүлчүлээр апаар деп, АКШ-тың, Англияның чазактары база шериг удуртулгазы 1945 чылда Совет Эвилелинге медеглээн.

Совет чурт болуунуң эвилелчи хүлээлгезин шынчызы-биле күүсеткен. Делегейниң ийиги дайынының сөөлгү одаан дүргөн өжүрерин база бодунуң чөөн талакы кызыгаарларынга япон милитаризмниң таламындан кыжаныышкыннарны узуткаарын ССРЭ күзээн.

Япония-биле дайынга Совет Эвилелиниң киржип эгелээриниң бүдүүзүнде атомнуг чепсекти Японияга удур ажыглаарын АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери шиитпирлээн. 1945 чылдың август 6-да болгаш 9-та Хиросима база Нагасаки деп япон хоорайларының кырынче атомнуг бомбаларны октаан. Ынчаарга шериг херээниң талазы-биле атомнуг бомбаларны японнарга удур ажыглаарының кандыг-даа эргежок чугулазы чок турган. Атомнуг бомбалаашкыннарның түңнелинде 100 муң ажыг тайбың чурттакчылар өлүрткен, 125 муң кижи балыглаткан. Оон сөөлзүредир Черчилль безин мынча деп миннир ужурга таварышкан: «Японияның салым-чолу атомнуг бомба-биле шиитпирлеттинген деп санаар болза, частырыг болур ийик». «Мен бодаарымга, Хиросимага болгаш Нагасакиге ол дерааи чепсекти ажыглааны — Японияга удур бистиң дайынывыска кандыг-даа боттуг дузаны чедирбээн» деп, АКШ-тың президентизиниң шериг чөвүлекчизи адмирал Леги бижээн.

Японияга удур дайынга Совет Эвилели август 9-та кирипкен. Япон шериглерге удур дайын чорудулгаларын Совет Армия Маньчжурияга, Корейге, Сахалинге болгаш Куриль ортулуктарга ынчаарда калбарты берген (анаа турган япон шериглерниң составынга 1 миллион 200 муң солдаттар болгаш офицерлер, 1200 хире танкылар, 5400 улуг боолар, 1800 чедир самолёттар бар болган). Совет Армияның кол согуушкуну япон шериглерниң согугжу кол күжүнге —Маньчжурияга турган барык миллион солдаттарлыг болгаш офицерлерлиг Квантун армияга удур угланган. ССРЭ-биле кады ол дайынга Моол Арат Республика база киришкен. МАР-ның дайынчылары совет шериглер-биле демнежип алгаш, япон милитаристерге удур эрес-маадырлыы-биле чаалашканнар. Ол үеге чедир япон шериглер моол улуска удур хөй халдаашкыннарны кылып, өжээтен кыжаныышкыннарны медеглеп келген.

«Ыракы Чөөн чүкке ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң дайын кампаниязы чайынналчак тиилелгелиг болган. Оон түңнеадерин чедир үнелевейн барып болбас. Кампания 24 хүннерде үргүлчүлээн деп тускай чарлаан, а дайын чорудулгалары херек кырында ортан ийи катап эвээш хуусаалыг болган. Дайзынның сугукчу күштери бүрүн чылча шаптырган. Агрессия кылыр тепкииштерин япон милитаристер оскунган. Квантун армияның чылча шаптырганы Японияның дужуп бээрин дүргедедипкен» деп, Ыракы Чөөн чүкке совет шериглерниң ынчаарда Кол командылакчызы турган Совет Эвилелиниң Маршалы А. М. Василевский «Бүгү амыдыралымның херээ» деп номунга бижээн.

Чугаа чокка дужуп бээр дугайында АКШ-тың, Англияның болгаш Кыдаттың саналын Япониянын чазаа 1945 чылдың июль 28-да хүлээвээн. Дайын чорудулгаларын үргүлчүлээринге четчир күштер болгаш аргалар бар деп япон чазак санап турган. Японияга удур дайынга ССРЭ-ниң киргени япон милитаристерин девидедипкен. Дээди шериг чөвүлелиниң август 9-туң эртенинде хуралынга Японияның премьер-министри турган Судзуки анаа олурушканнарның ниити бодалын илергейлеңишаан, мынча деп медеглээн: «Совет Эвилелиниң дайынга бөгүн эртен кирипкени... дайынны моон соңгаар уламчылаар арганысты чок кылгап-дыр».

Милитаристи Японияны чылча шапканының түңнелдери ам безин тодаргай көстүп турар. Агрессияның айыылдыг одаа ынчаарда узуткаттынган. Чөөн болгаш Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарынга национал-хосталгалыг шимчээшкинниң кедурлүүшкүнүнге таарымчалыг байдалдар тургустунган, а чамдык чурттарга революциялар тиилээн түңнелинде улусчу эрге-чагырга тургустунган. Япон милитаризмниң чылча шапканы япон улустуң болуунуң амыдыралынга база таарымчалыг салдарлыг болган. Шериг-политиктиг диктатураның дарлалындан ол хосталган.

АКШ-тың агрессчи бөлүктери-биле болгаш кыдат гегемонистер-биле сүлчээлешкен Япониянын өжээн негекчи күштери делегейниң ийиги дайынының шыңгыы сагындырын уттуптарын сөөлгү үеде оралдажып, «шериг күчүлүг улуг күрүне» болур Японияны катап тургузарының идеязын деткиир кылдыр бодунуң чуртунуң чонун бузуредир бодап турар. Японияның мындыг орук-биле хөгжүүрү чүгле оон кожаларынга эвес, харын-даа хамыктың мурнунда япон улустуң бодунга дыка айыылдыг болур.

С. ФЕДОСЕЕВ.
(ПМА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

КАДЫ КЫЛГАН ФРАНЦУЗ-МЕКСИКА МЕДЕГЛЕЛ

МЕХИКО. (СЭТА). Американзырак хунтага удур хосталгалыг демиселди чорудуп турар ийи кол күшту —Сальвадорнуң Революстуг-демократтыг фронтузун болгаш Национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузун боттарының албан-хуузунда хүлээп көрүп турарының дугайын ийи чурттуң чарлааны кады кылган француз-мексика медегелди Мехикода болгаш Парижте парлаан. Төп Америкада турун турар байдалдың дугайында айтырыгның талазы-биле санал-оналдарын Францияның болгаш Мексиканың даштыкы херектер министрлери солушкаңын медегелде чугаалаан. Бүгү Төп Америкага оожургалдыг чорукту болгаш тайбынны камгалап арттырарынга улуг айыылдың үнер дөзү болуп турар ол чуртта тургустунган байдалдың түңнелинде Сальвадорнуң улузунуң таварышканы каража-когараалдарга болгаш човаланнылинчектерге холбаштыр, кризистиг байдалдың өске чурттарже нептереп чадап чоруунуң ондактыг байдалынга холбаштыр боттарының чазактарының ханы сагышсыралын олар илергейлээн. Ол бодалдарны ынчээнгейге алгаш, ийи талалар чурттуң таваржы бергени ханы кризисти чөптүг ёзу-биле шиитпирлээрининн аргазын дилептывар, ынчангаш Сальвадорнуң чонунуң турары халаптыг берге байдалды чок кылыр эрге чүгле сальвадор улустуң холунда турар деп боттарының бүзүрелин илергейлээн. Амгы үеде Сальвадорда тургустунган кедергей шыңгыы байдалды база ол чуртка политиктиг, экономиктиг болгаш социал боттуг өскерилделерин боттандырып чорудары эргежок чугулазын барымдаалааш, Мексиканың болгаш Францияның чазактары Национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузунуң болгаш Революстуг-демократтыг фронтунуң эвилели боттарынга алган хүлээлгелерин күүседиринге болгаш ооргтан болдунуп турар эргелерни камгалаарынга белен төлээлгелиг политиктиг күш болуп турар дээрзин хүлээп көрген деп документиде чугаалаан. Кризистиг байдалды политиктиг таарыштыр шиитпирлээр сорулга-биле эргежок чугула чугаалажыышкыннарны чоокшуладырынга болгаш боттандырарынга херектиг механизмнерни тургузарынга ол эвилел киржир мырыңай дүрүм ёзугаар эртелиг.

«Делегейниң норма-чижектеринге дүүштүр Сальвадорнуң хамаатылары чонун камгалаары хамыктың мурнунда КНО шугуму-биле хандыртынган болгаш чуртка чөпшээрежилге катап тургустунган, Сальвадорнуң иштики херектеринге дашкаартан кандыг-бир холгаарлаашкын турбазын дээш, чуртта демисежип турар политиктиг күштерни чоокшулаштырарының хемчеглери алдынган турзун» деп делегей ниитилежилгезинге кыйгырыг медеглелде кирген.

ПАРИЖ. (СЭТА). «Каттышкан Штаттарның сеткилинге таарышпас», ынчалзажок француз чазактың чарлаан принциптеринге дүгжүп турар базымны Франция кылды деп, Франс пресс агентилел демдеглээн. Ол базым чүгле Сальвадорнуң келир үезинге эвес, харын Каттышкан Штаттарның бодунуң эдилел чери кылдыр санап турары Төп Американың өске чурттарының келир үезинге база шыңгыы салдарлыг болур деп, АФП айыткан. Ынчангаш, Франция биле Мексика Вашингтонга ажык удурланыышкынын кылганы ол.

Францияның Мексика-биле кады хүлээн алган шиитпири Сальвадорнуң хунтазынга бодунуң шериг болгаш экономиктиг дузаламчызын күштелдирерин Рейган аазаан мындыг үеде чарлаттынган деп, Парижтиң «Матэн» солуну бижээн. Ынчангаш Франция Төп Африкада америк дипломатияның оруунга доора чыдыпканы ол-дур. «Францияның шиитпири Вашингтонга дипмиреэшкинни болгаш кызаңнаашкынны болдуруптар» деп, ол солун айыткан.

ЙСП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

АДЕН. (СЭТА). Йемен Социалистиг партияның (ЙСП) ТК-зының пленуму болуп эрткен. Пленумнар аразында үеде партияның политика болгаш идеология талазы-биле ажыл-чорудулгазының дугайында ЙСП ТК-ның Политбюрозунуң отчёдун пленумнуң киржикчилери чугаалажып көрген.

Ливияның, Эфиопияның болгаш демократтыг Йемениниң Аденге болган ужуражылышкыннарының түңнелдеринге сеткил ханыышкынын ЙСП ТК-ның пленуму илергейлээн. Империализмге болгаш сионизмге удур, Азия болгаш Африка чурттарының улустарының айыыл чок чоруунуң база тайбының эргежок ажыглыыынга ол ужуражыышкынның түңнелдеринин чугула ужур-дузазы демдеглеттинген. Делегейде дептилгениң, тайбының болгаш социализмниң бүгү күштери-биле Йемен Улус-демократтыг Республиканың эвилелин быжыглаарының эргежок чугулазын пленум онзалап айыткан.

Чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң амгы беш чыл планының баштайгы чылының даалгаларын күүседир талазы-биле партия болгаш хөй-ниити организацияларының ажыл-чорудулгазын пленум чугаалажып көрген. Планның даалгаларын күүседириниң темпилерин дүргедедир, ажылчы чоннарының улус массаларының амыдырал деңнелин бедидер сорулга-биле партийжи ажылдакчыларының кужениышкиннерин улам-на идепкейжидериниң эргежок чугулазын пленум бадыткаан.

Пленумнуң киржикчилери партияның иштики айтырыгларын база чугаалажып көрген болгаш ЙСП-ниң идей-политиктиг база организастыг чаңгыс эвин быжыглаар талазы-биле хемчеглерни бадылаан.

ХЕНГ САМРИННИҢ ЧУГААЗЫ

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Пекинниң гегемонистери бистиң чуртувуска экономиктиг болгаш политиктиг бергелерни тургузарын оралдашпышаан, Кампучияның революциязының чедиишкиниг хөгжүлдезинге моондак ужураштыраары күзээ турар-дыр" деп Кампучияның Улусчу-революстуг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, Кампучия Улус Республиказының Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Хенг Самрин чырыдыышкын айтырыгларының талазы-биле конференцияның делегаттарының мурнунга чугаазынга айыткан.

Реаксылыг күштерниң мыышкыны-биле чымдыргай «Кампучия талазы-биле делегей конференциязы» дээр өнчүк-чөңгээлиг чыыштың кампучия улуска өжээтен характерин делегейниң дептилгелиг хөй-ниитизи сойгалап илеретпкен деп, ол чугаалаан. Ынчаарга Пол Поттуң чонга удур ханныг эрге-чагыргазын катап тургузар дээн оралдажыышкынын делегей реакцызы ам-даа өйталааваан деп Хенг Самрин айыткан. Кампучи улустуң дайзыннарының чаа сүлчээзин делегей реакциязы Сингапурга организастаарын планнап турар.

Кампучияның удуртукчузу Кампучия Улус Республиказының хөгжүлдезиниң түңнелдерин бедиш-биле үнелевишаан, эрге-чагырганың черчер болгаш төп органнарынга чедиишкиниң болган соңгулдаларының политиктиг улуг ужур-дузазын онзалап демдеглээн. Кампучияның Улусчу-революстуг партиязының IV съездизи чурттуң социализмче улам бурунгаар хөгжүлдезиниң стратегтиг шугумун ажылдап кылган болгаш кампучи улустуң келир үеде чырыткылыг аас-кежиинге онза рольдуг болуп турар деп, ол чугаалаан.

Бистиң республиказыс бурунгаар бүзүреддиг бар чоруур. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның акы-дунма дузаламчызынга даянган кампучи улус чурттуң экономиказын катап тургузар, Кампучия Улус Республиказада политиктиг байдалды чогумчалыг боллурар дээш сорук кириишкинниг ажылдап турар деп, Хенг Самрин чугаазының түңнелинде онзалап демдеглээн.

ШЫҢГЫЫ ШУГҮМЧҮЛЭЭШКИН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). «МХ» ракетаны хорутдаар дээш национал кампания» деп хөй-ниити организациязы Рейганның администрациязының милитаристиг угланыышкынын шыңгыы шугүмчүлээн. Ол ракетаны бүдүрер болгаш чепсектиг күштерге дамчыдып бээр чорук ядролуг дайынның кыптытар айыылын улгаттырып, чепсегленишкиннерни эндере бүдүреринге чайлаш чок чедирер бээр деп организацияның парлаан медеглелинде айыткан.

Дипптер аразынга ужугар «МХ» деп чаа 100 ракеталарны бүдүрер болгаш АКШ-тың шериглерин оларның-биле чепсеглээр дээн америк администрацияның шиитпири чуртту милитаризастаарынче база бир чаа базым болган деп медеглелде демдеглээн.

«МХ» ракеталарны ЮТА болгаш Невада штаттарның девискээринге тургузар дээн Пентагоннуң планнарынга ол штаттарның чурттакчыларының хөй куруузу база шыңгыы удурланып турар. Чазактың дайын белеткелдеринге удурланыышкын АКШ-та улам күштелген.

Массалыг узуткаашкынның чаа ракеталарын бүдүреринге 100 миллиард долларны чарыгдаарын планнаан. А улус ээредилгезинге, кадык камгалалынга чарыгдалдарны Р. Рейганның администрациязы улам-на кызырып турар.

«МХ» ракеталарны бүдүрер дугайында америк администрацияның шиитпиринге удурланыышкын кампаниязын бүгү чуртка калбартырып хөй-ниити организациязының киржикчилери чарлаан.

Кампучи улус пол-потчу саттынынчыларны чурттан үндүр сывырганының соонда демократтыг эрге-шөлээни быжыглап, экономика болгаш эртем, культура хөгжүлдезин шапкын оруунче углаан. Пол-потчу эрге-чагыргаларның үезинде хоозураан турган найысылал Пномпень катап чаартынып, хөгжүп турар.

ЧУРУКТА: Меконг хемниң Пномпень чоогунда эрии оң аныяк чурттанчыларының ынак дыштанылга чери.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

АКШ-тың чагыргазының нейтроннуг бомбаны долу хемчээлге бүдүрүп эгелээр дугайында шиитпиринге делегейниң дептилгелиг хөй-ниитизи удурланыышкынның массалыг шимчээшкини-биле харыылаан. Нейтроннуг бомбаны тургузары ядролуг дайынның кыптыгарын чоокшуладып турар база бир базым деп санап турар.

ЧУРУКТА: Токиода удурланыышкын чыскаалының киржикчилери.

Джапан пресс—СЭТА-ның фотозу.

Бөгүн — ВСР-ниң Национал байырлалы, Республиканы чарлааның хүнү

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ СОЦИАЛИЗМНИҢ ОРУУ-БИЛЕ

Бөгүн вьетнам улустуң дөрт муң ажыг чыл төөгүзүнге кезээ мөңгеде кирген. 1945 чылдың сентябрь 2, вьетнам найысылалдың төп Бадинь шөлү. Чүс муң ажыг кижи ынчаарда аңаа чыылган болгаш олар эргим үнелиг даранзында бөдүүн сөстерни өөрүшкүлүг дыңнаннар: «Вьетнам хостуг болгаш хамаарышпас болган. Бодунуң хосталга болгаш хамаарышпас эргезин камгалаар дээш угаан-бодал болгаш материалдыг бүгү күштерин бээринге, амы-тынын харамнанмазынга вьетнам улус бүрүн шиитпирлиг». Хосталганың болгаш хамаарышпас чоруктуң ол декларациязын хостуг Вьетнамның эң баштайгы президентизи Хо Ши Мин номчаан.

Бүгү чуртка элээн каш хүннерниң дургузунда нептерээн Август революциязының шуулганы колониал-феодалдыг ирий берген ёзу-чурумну ширбипкен болгаш Мурнуу-Чөөн Азияның ажылчыннарының болгаш тараачыннарының эң баштайгы күрүнезиниң — Вьетнам Демократтыг Республиканың тургустунарынга чедирген (1976 чылдан бээр— Вьетнам Социалистиг Республика болган). Революция тиилээн, ынчалзажок Вьетнамга тергиидеп турган даштыкы колонизаторлар болгаш иштики мөлчүкчүлер, аныяк республиканы ынчаарда бооп тударын, вьетнам улусту база катап дискек кырынга олуртурун оралдажып келгеннер. Империалистиг күштерниң дерзии холгаарлаашкынының түңнелинде вьетнам улус барык үш он чылдарның дургузунда холга боо-чепсекти туткаш, бодунуң хосталгазының болгаш хамаарышпас чоруунуң ыдыктыг эргези, чуртун бүрүн каттыштырар дээш демисежир ужурга таварышкан.

Ылаңгыя америк агрессия Вьетнамга кедергей аар уржуктарны таварыштырган. АКШ-тың аг-шериглери Вьетнамның девискээринче 10 миллион тонна чыгам бомбаларны октаан, чүс-чүс муң гектар кедээ ажыл-агыйның ажыглал шөлдерин узуткааннар. Чурттуң чонунга болгаш бойдус байлаанга удур химиктиг чепсекти америк агрессорларның дерзии ёзу-биле ажыглааның аар уржуктары ам-даа бүрүн чайлаттынмаан. Төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш вьетнам улустуң хөй миллион алдарлыг оолдар, кыстары боттарының амы-тынын бергеннер. Вьетнам революциязының дайынчы авангарды — Вьетнамның Коммунистиг партиязы чонунуң ыдыктыг демиселин баштап келген.

Даштыкы эжелекчилерге болгаш иштики реакцияга удур дошкун дайын турганда болза, чуртка социалистиг тургузуушкун калбарып, экономиканың, ниитилел амыдыралының, культураның бүгү адырларынга үнелезин чаартылгалар боттанган, социалистиг тургузугнуң быжыг үндезиннери тургустунган. Хөй чүүлдерни вьетнам улус мырыңай-ла эгезинден бээр кылыр ужурга таварышкан. Колониалдыг Вьетнамга чонунуң эң хөй куруузу (95 хуузу) бижик билбес турган, улуг бүдүрүлге черлери чуртка турбаан, аарыглар болгаш аш-чут хөй муң кижилерниң амы-тынын үзүп келген.

Социалистиг тургузуушкуннуң чылдарында вьетнам улус хөй чүүлдерин чедип алган. Ылаңгыя сөөлгү он чылдың чедиишкиннери улуг болган. Америк империализмге саттынган неоколониалистиг чалча ёзу-чурумдан чурттуң мурнуу кезиин хостааш соонда, социалистиг үндезин чаартылгалар чогум-на ол үеде эгелээн.

Вьетнамга хамаарыштыр эжелекчи планнарлыг кыдат гегемонистер социалистиг Вьетнамның бүзүрелдиг бурунгаар базымынга кедергей хөөн чок болганнар. Кыдат чагырыкчылар эгезинде Вьетнам Социалистиг Республиказга удур шүгүлдээшкинниң кампаниязын кабартып турганнар, а оон соонда ВСР-ге удур чепсектиг агрессияның оруунче шуут киргеннер. Кыдат гегемонистерниң чепсектиг улуг өнчүк-чөңгээзи буурап дүшкен — интервентилерниң алды чүс муң армиязы чылча шаптырган. Ынчалзажок вьетнам улус бедик серемчилелдиин бичии-даа кошкатпайн, бодунуң соңгу кызыгаарынга кыдат шериглерниң соксаал чок чепсектиг өнчүк-чөңгээлеринге шиитпирлиг ойтур шавыышкыннарны таварыштырып, камгалалдың херекселдеринге хөй херечгилерни тускайлаар ужурга таварышкан.

Республиканың амыдыралында чугула болуушкунга— Вьетнамның Коммунистиг партиязының бо чылдың төнчүзүнде болур V съездизинге белеткел амгы үеде бүгү чуртта, партия организацияларында болгаш күш-ажылчы коллективтерде улам калбарган. Вьетнам улус чедип алган чүүлдеринге дүрүм ёзугаар чоргаарланыр: беш чылда аъш-чем продуктуларын бүдүргени 2,9 миллион тоннага немей көвүдээн, кур болгаш куруккан чартык миллион гектар черни шиңгээдип алган, ажыглал тарылга шөлү ам 7 миллион гектар болган, он-он улуг бүдүрүлге черлерин ажыглалга киирген, үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 13 хуугга өскен, электроэнергиязын, станоктарны, тракторларны болгаш продукцияның эң чугула өске-даа хевирлерин бүдүрери база көвүдээн.

Вьетнам— Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң бүрүн эргелиг кежигүнү, күш-ажылдың социалистиг делегей хуваалдазынга ол идепкейлиг киржип турар. Чурттуң улус ажыл-агыйының аңаа-бүрү адырларын хөгжүдеринге, социалистиг индустрияны тударынга акы-дунма социалистиг чурттар республикага дузалап турар.

Вьетнамга чорупн турган үемде республиканың хөй районнарынга барып, ажылчыннар-биле, тараачыннар болгаш интеллигенцияның төлээлекчилери-биле ужурашкан мен. Вьетнамга улуг дузаламчызы болгаш деткимчези дээш чүректиң ханызындан СЭКП-ге болгаш совет улуска өөрүп четтиргенин Вьетнам Социалистиг Республиканың бүгү ажылчы чоннары илергейлеп турар. Боттарының интернационалчы акы-дуңма хүлээлгезин күүсетпишаан, хөй муң совет специалистер мында ажылдап турар. Чээрби беш чылдарның дургузунда экономиктиг кады ажылдажылга ёзугаар совет техниктиг деткимче-биле улус ажыл-агыйының 200 ажыг тудугларын ВСР-ге тудкан. Он-он муң вьетнамнар ССРЭ-ге өөренип, дээди болгаш тускай ортумак эртемнерин чедип алган болгаш эртемнерниң докторларының база кандидаттарының диссертацияларын камгалаан.

Амгы үеде Совет Эвилели 50 тудугларны, оон иштинде социалистиг индустрияның тергиинйери болур Да хемде гидроэнергетиктиг комплексти, Фалаяда чылыдылга-биле ажылдаар электростанцияны, Бимшонда цемент заводун дериирнге дузалап турар.

Август революциязы тиилээн соонда эрткен төөгүлүг кыска хуусаада республика чүс-чүс чылдарга деңнежир алдарлыг оруктү эрткен. Вьетнам улус национал байырлалын демдеглеп-шаан, келир үезинде бүзүрелдиг көрүп турар.

В. ХРЕКОВ,
СЭТА-ның корр.

КТТАК агентилелдиң дыңнадыы

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Америк разведка самолёду Көрей Улус-демократтыг Республиканың агаар делгемин каржызы-биле үрээн дугайында Көрейниң төп телеграф агентилели дыңнаткан.

«СР-71» деп америк разведка самолёду шпиончу медээлерни чыыр сорулга-биле август 26-да КУДР-ның соңгу кезээниң агаар делгеминче шургуп киргенин агентилелдиң дыңнадыында айыткан. Америк шпион самолеттуң Көрей Улус-демократтыг Республиканың агаар делгеминче шургуп кирген америк администрацияның КУДР-ге удур угланган өжээтен политиказының чаа херечизи, республиканың бүрүн эргезин каржызы-биле үрээни болуп турар.

КУДР-ның девискээриниң кырынга америк самолеттарның шпиончу үргүлчү ужуушкуннары Көрей чартык ортулукка дүшкүүрлүг байдалды улам чидиглеңдирер дээш АКШ-тың өнчүк-чөңгээлиг чимзенишкиннериниң, Көрейге чаа дайынны кыпсыр дээн оралдажыышкыннарының уламчылалы болуп турар деп, телеграф агентилели демдеглээн.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың курдепартаментизиниң тускай төлээлекчизи медеглел кылган болгаш Көрей Улус-демократтыг Республиканың агаар делгеминче «үргүлчүнүң ужудуушкуннарын» АКШ моон соңгаар-даа үргүлчүлээр бодалдыг дээрзин алдаарты аарак чугаалаан.

«СР-71» деп америк самолеттуң КУДР-ниң агаар делгеминге ужудуушкунунуң сорулгазы — шпиончу медээлерни чыыр сорулгалыг болгаш ооң АКШ-тың массалыг информация органнары чажырбайн турар. «СР-71» деп самолет «У-2» деп америк шпион самолединуң салгакчызы болуп турарын Эн-би-си деп америк телекомпанияның дыңнадыынга айыткан. Амгы америк шпион самоледу эң-не сайзыраңгай аппаратура-биле хандыртынган болуп турар. Японияның Окинава ортулуунда аэродромнарда турар «СР-71» деп шпион самолеттары Соңгу Көрейниң девискээрин чурукка тыртырар сорулгалыг деп, «Нью-Йорк таймс» солун бижээн.

АП агентилелдиң дыңнаткан ёзугаар алырга, АКШ-тың шпион самолеттары Соңгу Көрейниң кырынга үргүлчү ужудуп, КУДР-ның агаар кызыгаарын каржызы-биле үреп турган. Ынчаарга КУДР-ның агаар делгеминче америк самолеттарның ужудуушкуну бүрүнү Вашингтон үргүлчү херлеп келген.

МЕРГЕН КЫЗЫ

Кайгамчык чараш бойдус чурумалдыг Мерген хемниң дугайында дыңнаваан кижи бистиң республикада ховар. Ону билдингир партия ажылдакчызы, Күрүне шаңналының лауреады чогаалчы С. К. Тока хөй миллион номчукчуларга билдингир «Араттың сөзү» деп тоожузунга тодаргай бижээн. Мергенниң унунда оон-биле атташ суур калбарып чаптылган. Ол «Ленинчи оруу» совхозтуң Мерген сүт-бараан фермазының төвү. Ында кедээ клубка совет болгаш даштыкы кинофильмнер доктаамал үнүп турарындан аңгыда, лекция, беседалар үргүлчү болгулаар. Делегей байдалының дугайында Кызылдан келген лекторнуң, херээжен кижиниң хостуг шагын чоп ажыглаарының болгаш хөй-нииити ажылдарынга киржилгезиниң талазы-биле СЭКП Каа-Хем райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи Н. О. Товуунуң кылган лекциялары чоокта кончуг солун эрткен. Ооң-биле чергелештир суурда 28 олуттуг уруглар сады, эмнелге пунктузу, холушкак барааннар садыы бар. Суур кудумчулар ааймы-биле 3 агитквартирага үстүнген.

1957 чыл. Ынчан маңаа 5 чавыт бажыңдан өске тудугларның оран-сомазы-даа чок турган. Ферма ол үеде-ле турганы шын. 60-ла саар инектиг, 4 саанчы, 1 кадарчылыг. Оларның арта хүнде үш катап хол-биле саар. А бөгүн? Суурда бажыңнар, кудумчулар саны үргүлчү немежип турар. 56 олуттуг ясли-садтың тудуу дооступ, ажыглалга кирер чоокшулаан. Ам Мерген сүт-бараан фермазында саар инек безин 263 баш чедип турар. Оларны 10 саанчыда бижыглаан. Саалданы эртен, кежээ ийи катап электри-биле чорудар. Херек апарганда кол саанчыларны дыштандырып түр халаар 2 саанчы база бар. Ооң кадында кадарчылар, бызаа ажаакчылары...

Оларның хөй кезии аныяктар. Тарын боозадыкчы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, СЭКП Каа-Хем райкомунуң бюро кежигүнү Надежда Салчак, коммунист, район Совединиң депутады Валентина Найдан, бызаа ажаакчызы, комсомолчу Василий Салчак — бо чер аныяктарының чоргааралы.

«Күш-ажылчы шылгарал дээш» медальдың эдилекчизи кадарчы, СЭКП кежигүнү Виктор Будугеевич Карыма, 25 чыл саанчылап ажылдап турар Өшкү-Саар Адыеевна Салчак, мурнунда саанчылап чораан ам бызаа ажаакчызы Чашпай Каваевна Ховалыг ышкаш дагдыныкчыларының үлегер-чижээ ферма аныяктарының кол даянып күжү.

Чашпай Каваевнаның иези — Сүрүңмаа. Ол болза С. К. Токаның «Араттың сөзүнде» бижип турары бичии дуңмазы Сүрүңмаа-дыр. Бир-ле кышкы узун дүне Тас-Баштыгның хөлзээн үнүнден тос чадырда уруглар шупту отту чаштап келген. Кырган-ава хөй черге кайын дүвүрээр. Бичии Сүрүңмаа кавайдан холун ушта тыртып алырга, оозу соокка уяуй хова берген. Изиг шай шаары-биле шаштап турган, арай боорда ажиртип алганнар...

Ооң бээр хөй он чылдар эрткен. Сүрүңмаа угбай чок апарганындан бээр чаа-ла дөрт чыл чедип чоруур. Ол база авазы Албанчы ышкаш бир кыс уруглуг болган. Оозун Чашпай деп адап алган. Иешкилер баштай хуу ажыл-агыйлыг чораш чоорту МЧАЭ-ге кирип, оон кезек болганда колхозтааштың Мергенге 1954 чылдан бээр доктаамал чурттап келген. Үстүнде бижиттинген 2—3 чавыт бажыңнарның бирээзинге олар чурттап турган. Чоорту уруу Чашпай бот-башкарлып, өг-бүлелиг болуп, аңгыланып чоруй барган. Ол ам он бир уругнуң иези. Хөрээнде Маадыр-иениң алдын сылдызы чайнап чоруур. Уругларының улугларын тускайлаң амыдырап эгелээн. Боттары безин ажы-төлдүг. Шупту бо-ла ат-сурагдыг, Мергенде дыргып тараан. Эң улуу Владимир—26 харлыг. Оон бичези тракторист Александрның херек чуруу районнуң Хүндүлел самбыразында. Ол СЭКП кежигүнүнге кандидат. Үшкүзү Василий фермада шалып ишчилериниң бирээзи. А база бир эжер эр — Юрий Совет Армияда албан эрттирип турар. 4 кижи Сарыг-Септе боттарының улуг өгбези С. К. Токаның адын эдилээн № 2 ортумак школазының өөреникчилери. А эң бичиилери өгде. Хамыктың бичези Елена. Чаазы 1 хар 2 айлаан.

Чашпай Каваевна ынча хөй ажы-төлдүг мен дээш аваа олура албас. Кара чажындан күш-ажылга чаңчыккан. Саанчылап безин 15 чыл ажылдаан. Бо хүннерде бызаалар азырап турар. Шупту 40 бызаа. Хонукта 500 грамм немелде деңзини алыр турган, херек кырында 700—750 грамм чедирип турарын алгаш көөрге-ле, ооң ажылының эки талалары көстү бээр. Бажыңының даштында олуртуп алганы погаалары база кайызын ол дээр. Өг-бүлениң эр ээзи Кызыл-оол Кара-кысович Ховалыгның алые чурту бо чер эвес. Ынчалза-жок 1950 ажыт чылдарда маңаа келген, амы-хууда аас-кежиин тып, ажы-төлүн өстүрүп, турум чурттаан болгаш Мергенден өске чер ооң сеткилинге ам кирбестээн.

С. МОНГАЛ.

СЕНТЯБРЬНЫҢ КИНОЭКРАНЫ

Грузин кинематографистер чаа ажылын бирги орус революцияның 75 чылынга тураскаатканнар. Революсчу хөөн кирген массаларны улам сырый каттыштырарынга чугула ажылчын чажыт солунну үндүрерин РСДРП-ниң Москва комитеди шиитпирлээн. В. И. Ленинниң сүмелээнин ёзугаар чажыт типографияны тургузарынга грузин революсчуларны киириштирген. Демиселге дадыгып бижыкан аныяктар чажыт ажылды кылып кириштирген. Солун парлаар станокту ханы чер иштинге тургускан. Ону полиция белен-не тыппас...

Грузин революсчуларның овур-хевирин тургузарынга театрның болгаш кинонуң аныяк артистери Э. Георгобиани, Л. Учанейшвили болгаш өскелер-даа киришкен. «Грузия-фильм» киностудия кинону үндүрген.

Бо айда болур уран-чечен үш киновуң маадырлары — аңгы-аңгы хар-назылыг, күзел-чүткүлдүг херээжен улус болуп турар. Марчела Базатин — музыка башкызы, «Кайда сен, ынакшылым?» деп музыкалыг кинонуң маадыры. Ол кедээде чурттап турар. Ол ажылынга бердингген, Викторга база ынак. Марчеланың ырлап турары ыры-инструменталдыг ансамбльдиң ол удурткан. Ынакшыл аныяк кыска чүнү шаннаар деп бодаар силер; өөрүшкү, аас-кежиик азы хөөн чокталышкыны бе?

Музыкалыг кинода ырлар хөй болуп турары чугаажок. Ол ырларны чойган дег сыныг, кара чаштыг, Буковина чурттуг, сураглыг эстрада ыраажызы София Ротару ырлап турар. Ол кинога эң-не баштай ойнаан, Марчела Базатинниң ролюн күүсеткен.

«Кежээки вариант» база-ла ынакшыл, аас-кежиик дугайында кино. Аас-кежик деп чүл? Арын-нүүр, хүлээлгеден ол аңгы турул болур бе? Шак ындыг айтырыгларга харыыны режиссёр Дандра Ритенберг бодунуң тургускан кинозу болгаш ында кол маадыр—36 харлыг Анна Медвениң ролю-биле харылап турары кинодан көөр силер. Кинону «Риганың киностудиязынга» үндүрген.

«Ленфильмге» үндүрген «Моржтар эштин чорлар» деп кинонуң маадыры Зоя Дмитрьеваның дугайында чүгле хаңы чоргаарал-биле чугаалап болур. Зоя Дмитрьеваны кады ажылдап турар эштери хүндүлээр, ажы-төлү-даа, оларның урут-дарыы-даа аңаа ынак. Ол боду база ажы-төлүнге ынак. Ук херээжен кижиниң аас-кежиин чүгле чымчак сеткилдиг, ынчалза-даа «ижеринге» ынак Сан Санович-биле бүдер хевирлиг. Маңаа үндезилээш чөрүдээлер хайнып үнген...

Молдав кинематографистерниң «Аза каштанының чаныгга» деп чаа кинозу төөгү ужуралдарлыг.

...Олар эрес-дидим, күштүг улус, чайлаар арга чок байдалдан адырлып үне берип болур турганнар. Крыша дамчыш үне берип болур турган. Аъттаныптыы-даа болур, ынчалза-даа бажыңны чүк-чүгүнден бүзээлеп кен...

Кымнарыл ол? Тоолчургу Гайдук Груя болгаш ооң эрес-дидим эштери-дир. Кинонуң кол рольдарында — сураглыг киноартистери Григоре Григориу болгаш Светлана Тома.

«Мөңгүн хөлдер» деп кинода чалыындан уштунуп үнген кижиниң дугайын төөгээн. Кол маадыр Сергей Ковалёв баштай черле шору кылдыр кестур. 20 харлыында ол агымга удур эштириш күзевейн турар, ынчалза-даа иштиниң херээнден бодунуун артык кылдыр көөр. Сергейниң аажы-чаңынга чүү салдар чедиргенил, амыдыралчы туружун канчап өскерткенил? Орай мииниш кижиниң уржуу улуг болган эвес ирги. Горький аттыг киностудияга кинону үндүрген.

«Шыпаа чечектери» — музыкалыг кинокомедия. Кинонуң маадыры— Игорь педагогика институдун каапкаш барган. Адазынга мынча деп бижиш каан: «Бот-тускайлаң чоруксай-дыр мен, орууму тыва бээр мен». Билдинмес черже чоруп каан. Ол хөй-ле шаптараазыннарны эрткен. Аас-кежик кайдал дзоранги ол ам бүзүрээн. Оон аас-кежик кедээ суурда эргим Фараш Ксюшаның чанында...

Кайда-ла ынакшыл бар болдур, ында—муңгарал, өөрүшкү, катпы-хөг, карак чажы, ыр-шоор. Одессаның киностудиязы ол кинону үндүрген.

Ынакшыл дугайында база бир музыкалыг кинокомедияның ады «Харлыг куда». Дагестан улусунуң кайгамчык солун байырлалдары-биле, амыдыралының онзагай чүүлдери-биле, чаңчылдары-биле кино таныштырар.

Бот чурттап чораан Мустафа аныяк бот-херээжен Асиятты кадай кылып алыр бодаан. Оон-на бүгү чүве эгелээн... Чок ындыг эвес, херек кырында хамык чүвениң эгези он сес чыл бурунгаар-ла. Мустафа болгаш ооң эжи Магомед уругларын өглээр деп шиитпирлээннилер-не эгелээн... Кинону «Довженко» аттыг киностудияга үндүрген.

«Мосфильм» киностудияга үндүрген «Дыштаныкчылар амыдыралындан» деп кинода мурнуу чүкте бир пансионатка дыштанылга сезонун көргүскен. Кинонуң автору Ник. Губенко ону чамдыкта өжегээр каттырынчыг аян киирип, кижилерниң каш янзы аажы-чаңын, сонуургалдарын, күзел-чүткүлдерин ында тодараткан. Культмассадыг ажыл харылаар ужурлуг Лисюткин дыштаныкчыларны хөгледир дээш бүгү күжүн салган. Көрүкчүлерниң ынак артистери Ж. Болотова, Р. Быков, Л. Федосеева, М. Виноградова олар кинода ойнап турар.

Англи чогаалчы О. Уайльдтың комедиязынга үндезилеп тургускан «Тергиин ашак» деп кино силерни сонуургадыр чугаажок. Ында Л. Гурченко, Ю. Яковлев, Е. Коренева, Э. Марцевич олар ойнап турар. Кинода хей-сын аймаа кайгамчык онза... Кинону «Мосфильм» киностудия кылган.

«Беларусьфильм» киностудия «Командириниң уруу» деп кинону уругларга бараалгаткан, ында Брест шивээзиниң маадырлыг камгалакчыларының дугайын көргүскен.

П. БОЛЬШИНИНА,
кинопрокат конторазының улуг редактору.

КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

«Бойдусту камгалаар» деп сөстү бистер үргүлчү дыңнаар апарган бис. Ооң дугайында сөөлгү үеде чүге хөй бижип турар апарганыл?

Бисти долгандыр турар бойдусту өөренип турар эртемнер аажок шапкын хөгжүп орар. Бойдусту камгалаар дугайында хоойлуларны ажылдап кылгаш, хүлээп ап турар. Ооң-биле чергелештир бойдусту контрольдап турар тускай албан черлери тургустунгулаан. Ындыг-даа болза, ол бүгү хемчеглер ам-даа эвээш болуп турар. Ынчангаш бойдус камгалалының айтырыын бистиң республикага бүгү улустуң, кижи бүрүзүнүң херээ кылдыр тургузары чугула болу берген.

«Бойдусту камгалаарын болгаш ооң курлавырларын ажыглаарын экижидер талазы-биле моон соңгаргы хемчеглер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында бойдусту камгалаар талазы-биле билиглерни чон ортузунга улам күштелдирип чорударын, ону чөптүг ажыглаарын, катап тургузарын онзалап айыткан.

Тыва — бойдус курлавырлары-биле кончуг байлак чер. Арга-ыяштың курлавырлары кончуг хөй. Олар аажок улуг хемчээлдиг черлерни ээлеп турар. Арга-ыяшты камгалаарынче, ооң курлавырларын ажыглаарын экижидеринче ээ ёзу-биле кичээнгей салбас болзувусса, ол курлавырлар төнүп каап болур. Ынчангаш Тыва АССР-ниң партия, совет органнары олче кол кичээнгейни угландырып турары таварылга эвес.

Тываның арга-арыы аңнар, каттар, тооруктар, эм үнүштер-биле байлак. Чамдык тайгаларда үнүштерниң хевирлери, дириг амытаннары бистиң чуртувуста-даа, даштыкыда-даа шак ындыг үнүштерден, дириг амытаннардан артык үнелиг, улуг ажыктыг. Тываның дыка хөй үнүштерин, дириг амытаннарын Кызыл номда киир бижээн.

Арга-арыгларны «ногаан алдын» деп адап турары таварылга эвес. Ол дээрге бистиң республикавыстың национал байлаа болганда, ону бистер ээ ёзу-биле кадагалаар, камнаар сорулгалыг бис. Арга-арыгларны камгалаар сорулга-биле чамдык черлерде камгалал участоктарын тургускулаан. Ол ышкаш бистиң республикага биосфералыг камгалалдыг черлерни тургузуп алыр болза, кончуг ажыктыг болуру чугаажок.

Массалыг информацияның чепсектерин дамчыштыр бойдусту ээ ёзу-биле камгалап, кадагалаарынче угланган кижизидилге ажылын калбаа-биле пропагандалап турар. Ынчалза-даа дүвүренчиг фактылар ам-даа бар. Республиканың чамдык үлетпүр бүдүрүлгелери атмосфераны болгаш гидросфераны хирлендирип турар. Арга-арыгны ажык-кончаа бодап ажыглаар чоруктар ам-даа читпээн. Ыяштарны хоойлу-дүрүмге дүүшпес кылдыр ужурар, кезер болгаш черлик аңнарны чеңшээрел чок адар, өлүрер чүүлдер хевээр. Серемчилел чок чоруктан арга-арыг иштинге өрт үндүрер таварылгалар эвээжевээн. Чамдык хамаатыларның буруузу-биле 1981 чылда аажок улуг девискээрлерге өрттер болгулаан. Ооң түңнелинде элээн каш миллиард рубль үнелиг ыяштар өрттенген. Республиканың ыяш ажыл-агый организациялары улуг каражага таварышкан. Өрт үезинде үнелиг үнүштер, ыяш аймаа өрттенген, куш оолдары өлген, кымыскаяк өглери үрелген. Арга-арыглардан үнелиг аң-араатаннар, черлик хааннар болгаш өске-даа дириг амытаннар дезе берген.

Бистиң тайгаларывыстың база бир дайзыны бар. Ол болза, Сибирьниң шелкопряды-дыр. Олар дыттарга, хадыга, пөшке хонуп алгаш, оларның бүрүлерин хээндектеп каантарлар. Беш чүс харлыг пөштү олар он хонук иштинде «чаңагаштай» хээндектеп болурлар. Ындыг «чаңагаш» ыяш ийи-үш чыл болганда үрелип эгелээр. Сибирьниң шелкопряды чүс-чүс миллион гектар черлерге кончуг дүргең тарай бериш болур. Чаңгыс шелкопряд 750-800 чуургажыгашты чажып, тарадып шыдаар. Ынчангаш олар арга-арыгга кончуг айыылдыг болуп турарлар.

Насекомнар-биле демисежириниң чаңгыс аргазы —хоранныг химикаттарны улуг хемчээлдиг черлерге чаштырары ындыг-ла ажыктыг эвес. Чүге дээрге, ол хораланчылар-биле кады ажыктыг насекомнар, куштар, дириг амытаннар өлүп каап болурлар. Ооң кадында чаъс суу ыяштардан ол химикаттарны чуй шаап бадырарга олар хемнерже киргеш, дириг амытаннарны, балыктарны, куштарны, кижини хоранап болур.

Республиканың ыяш ажыл-агый организацияларынга улуг дузаны Сибирьниң эртемденнери көргүзүп турарлар. Олар инсектин биле тувери дээр бактериялыг препараттарны ажыглаарын сүмелээннер. Ол эмнерде баштай шелкопрядты аартнаш, ооң соонда чоорту өлүрүп каар бактериялар бар. Оларның ажыы кончуг улуг. Ону чашкан черге шелкопрядтың 92-98 хуузу узуткаттынар. Ол эмнер чүгле шелкопрядка хоралыг, а ажыктыг насекомнарга, дириг амытаннарга, кижилерге кандыг-даа хора чедирбес. Ол дугайын ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң тускай комиссиязы бадыткаан. Оон ыңай ол бактериялар бойдуска үр чыдар болгаш бодунуң активчи чоруун 10—12 чыл дургузунда ышкынмас. Ооң дузазы-биле Тываның он-он муң гектар тайгаларын камгалап алдынган. Ол эмнерни ССРЭ-де-даа, даштыкыда-даа калбаа-биле ажыглап турар.

Бойдусту камгалаарының болгаш ооң курлавырларын чөп ажыглаарының айтырыглары бистиң чуртувуста чогуур деңнелинде тургустунуп турар. Тываның бойдузу чараш болгаш катаптаттынмас. Бистиң салгакчыларывыс ону амгы үезинде дег туралын көрзүн дээш, аңаа ынакшып, өөрүшкүзүн илеретсин дээш ону хумагалаар, төрээн бойдузувуска ээ ёзу-биле хамаарылгалыг болур ужурлуг бис.

А. ГУКАСЯН,
Тыва АССР-ниң эртемниң алдарлыг ажылдакчызы, биология эртемнериниң доктору, профессор.

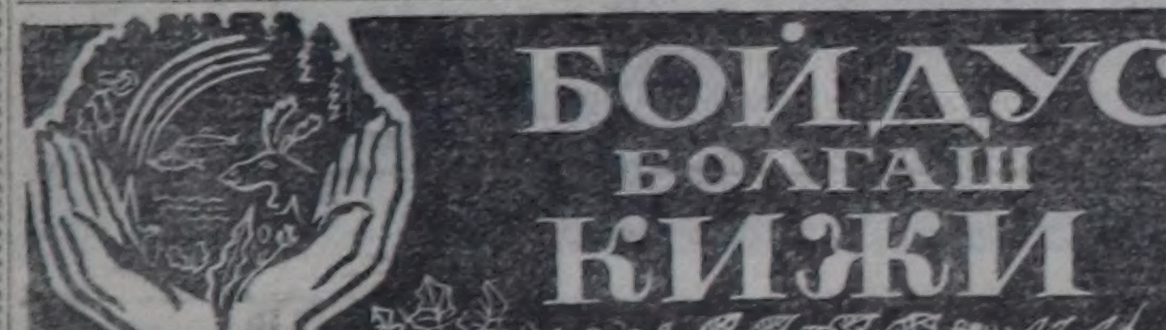

ЧЕРНИҢ БАЙЛАА ТӨНМЕС-ДАА...

Аг-Хөлдер Чеди-Тейлер
Агылыг-даа, кадарлыг-даа.
Азыраашын ак-ла сүрүүм
Артын, иштин дола берген...

дээн ышкаш кожаңнарны мөген-бүренчилер бо-ла бадыра пагылаптарлар. Шынап-ла Мөген-Бүрен хемниң бажы кончуг делгем одарлардыг, чайгы үеде мал семиртиринин ёзулуг-ла ораны. Чеди-Тейлерни дескиндир-даа көөрге, аалдар-ла, мал-маган-на. Ак-Хөлдү долгандыр-даа ак-ак өглер-ле, ак аржы дег чаптылып оъттаан хойлар-ла көстүр. Бо делгем одар-белчирлиг девискээрни долгандыр харлыг баштыг тайгалар хереп алган турар. Чөөн талазындан мөкүлдүр ак Мөңгүн-Тайгавыс, аңаа удур Ала-Тайга харап алган, соңгу чүгүнде Таскыл тайгазы... дээш-ле баар. Бо девискээрлерге совхозтуң бүгү малының чартыындан хөй кезии чайлаар. Совхозтуң төп вырлылгазы пунктузу база ында, Ак-Хөл кыдыында туруп турар. Ол хөлдүң адын безин Ак-Хөл дээни бир-ле чүвеге үндезилеттинген утказыг болбайн аан. Ак шөл, ак сүрүг, ак хар.... Бойдус чурумалының катаптаттынмас каас чаражын кижи магадап-ла ханмас. Бо чайын ниитизи-биле кайда-даа каан болган болза, мында доктаамал сериин, кыжын хар улуг болган болгаш кадар оъду хөлбеңейнип чыдар.

Оон ыңай тарбаганның, балык-байланның хөйүн чүү дээр! Хөөрем чок чугаалаарга, кайы хирени хереглей-дир сен, ол хирени өйлеп ап алыр. Бойдустуң бо хайыразын мөген-бүренчилер чөп ажыглап-даа, камнап-даа билир чон. Төрел чонум-биле бо-ла мынчап ужуражып, чугаалажып чораш, бир кончуг солун чүүлдү билип алган мен.

Мөген-Бүрен тарбаган, балык-байлан, те-чуңма, аргар-кошкар дээн ышкаш аң-меңниң байлак ораны-даа болза, улуг аң — сыын-мыйгак бо чуртка туруп көрбээн чүве-дир. Ам ында Мөген-Бүренниң бир адыры Үстүү-Ыймааты деп хемниң бажында аргаларда сыыннар өзүп, көвүдеп турар. Ол девискээр сарлык кадарчызы Иргит Кызылбайның кыштаының чоогунда. Ынчангаш ук сыыннарның дугайын ол кадарган сарлыктары-биле демей билир болду.

—Эң-не баштай 1974 чылда ийи баш сыын-мыйгак көстүп келген чүве. Кожавыс Алтай край девискээринден кирип, келгилээн. Бодум аңчы кижи болгаш чер-чуртка келген чүве өссүн дээш дегбейн-даа, хайгаарап көрүп каап турган мен. Амдыы чылында төрүүкен, 3 баш апарганнар. Оон соонда чылын ийистепкен, 5 баш болганнар. Үш дугаар чылында база ийистээн, 7 баш четкен. Ынчаар өзүп көвүдезе-көвүдезе, ам 26 баш четкен чүве бо. Аъттыг чорууп чоруурумга, кижиден безин коргуп-хойбастар, 3-4 кылдыр үстүп алгылаан сарлык-биле-даа кады оъттап чоруур-ла болгай. Сарлыктарым харын олардан хоор сагыштыг ийин.

Шайык-Дыт белинде эрги чурт орнунга чайын сиген кезип сараатпап каар кижи мен. Дус база артыныл аппарып каар. Кыжын ону кээп чип тургулаар чорду. Эрткен чылын бөрү, ирбиш деп араатаннар тыптып кээп оларже, база мал-маганче халдап туруп берген. Кожа аалдарым ээлери Иргит Комбу, Саая Ак-Доржу оларның-биле кады 3 хонук сүржүп турган даалааш, кештерин олук черинче дужаартывыс.

Кончуг берге кыш эрти. Ынчалза-даа көргүзүглерим багай эвес болду. «1980 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп херек демдээ-биле-даа шаңнаттым деп бодунуң ажыл-ижин база кагаа чугаалай каапты.

Бодум база сонуургай берген мен, Ала-Тайга эдээнден кадар чүлүп, сиген белеткежип чораш сыыннарның бараанын-даа көрген мен. Хемниң ол чарынга мыйызы атжая берген, мойнун бисче ээлдирип көрүп каап, дүште-даа чок оъттап тургулаар чорду.

Мөген-бүренчилер черчуртунун, бойдустуң байлаан чөп ажыглап-даа билир, камгалап-даа турар чаагай сеткилдиг чон. Ие-черге, бойдуска кижи бүрүзү олар ышкаш хамаарылгалыг болур болза, черниң байлаа төтчегленмес-даа, төнмес-даа.

Д. МОНГУШ.

КОМИ АССР. Печора болгаш Илыч хемнерниң чоогунда Печора-Илычскийниң заповедниги 720 муң гектар девискээрни ээлеп турар. Ол «дириг музей» Печора чоогунуң оргулааржын болгаш соңгу Уралдың даг эдектеринде чаттылган. Кылдыңган чиге ёзугаар алырга, ол заповедникте үнүштерниң 700 ажыг янзы-бүрү хевирлери, аңнарның 40 ажыг аңгы-аңгы, балыктарның 16 хевирлери бар.

Тургустунганындан бээр бежен чылдарның дургузунда ук заповедник лабораториялары, бүдүрүлге мастерскаялары, музейлиг, эртем библиотекалыг, гербарийлиг эртемниң улуг төвү болу берген. Ол камгалалдыг чер чуртта буур-буланның баштайгы шенелде фермазы болуп турар.

ЧУРУКТАРДА: заповедниктиң девискээринде; азырал апарган буур бызаалары.
СЭТА-ның фотохрониказы.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 2-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 —Эртенги сула шимчээшкин. 9.05— «Уран холдар». 9.35 — «Кэти, чаныы кел» Уран-чечен телефильм (Англия). 10.55— Москваның камерлиг хорунуң концерти. 11.30 — «Калинино суурнуң увортюралары». Документалдыг телефильм. 11.45— Медээлер. 11.50—14.15 — Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35—«Хоорай болур—билиш тур мен». Документалдыг фильм. 14.45—«Орус чугаа». 15.15—«Элээдилер симфониязы». Ж. Бизениң музыказынга баледи. 15.45 — «Горнистер, харылаңар!» 16.30 — Вьетнам Социалистиг Республиканың национал байырлалы— Республиканы чарлаан хүнүнге. Кинопрограмма. 17.00 — «Чалым пазын» ансамбльдиң (Вьетнам) концерти. 17.30— «ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязы».

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 — Хоккейге делегей маргылдаазы. «Канаданың кубогу». ССРЭ-ниң шилиндек командазы — ЧССР-ниң шилиндек командазы. Канададан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Чүү? Кажан? Кайда?» 22.35— Бөгүн делегейде. 22.50 —23.05 — Чадаг-терге спортунга делегей чемпионады. Трек.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

12.00 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер программазы: «Ыдыктыг Байкал», «Арал-Пайгамбар заповедниги». 12.40 —Ниити биология. 9-ку класс. Улус ажыл-агыйынга биологияның ужур-дузазы. 13.10— Р. Л. Стивенсон. Амыдыралының, чогаалдарының арыннарындан. 14.10 — «Сээң ленинчи библиотекаң». Партия организациязы болгаш партийжи литература. 14.40— «Башкыга — музыка кичээлин». 1-ги класс. 2-ги дамчыдылга. 15.40— «Орнитолог Андреевтиң хову демдеглелдеринден». Телефильм. 16.00 — 16.45 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

16.45 — «Николай Симонов». Телефильм. 17.55 — Мультфильм. 18.00 —«Культура болгаш амыдырал». 18.30— 18.45— Телемедээлер. 18.45 — «Мал чеминиң белеткелиниң хүн демдеглели». 18.55— Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

19.00 — «Кедээден дамчыдылга». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15— «Делегей панорамазы». 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Ханой чурттуг кыс». Уран-чечен фильм. (Вьетнам). 22.40—23.55— «Дмитрий Шостакович. Кинода музыка».

Редактор В. С. ШАРАВИИ

Агаар

Бөгүн республикага эдир булуттаар, чамдык черлерге дымыраадыр чаъстаар. Соңгу-барыын чүк утланыышкынның хаттың дүргени секундада 9-14 метр чедер. Агаарның температуразы 13-18, дагдыг черлерге 7-12 градус чылыыр.

Кызылга аязыр, чагбас. Соңгу-барыын чүк утланыышкынныг хат секундада 9-14 метр чедир дүргедээр. Дүне — 7-9, а хүндүс 16-18 градус чылыг болур.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кайда сен, ынакшылым?» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бирги класска» 10.00, «Шуптузун бодувуска» 13.40, 15.30, 17.10, 18.50, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ёзулуг кижи дугайында тоожу» 15.00, 16.50, «Душтук оол болгаш душтук кыс» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Дүжүңерге-даа кирбээн боор» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Шуурмактың ыяш ажыл-агый пунктузунга доктаамал ажылдаар техниктиг удуртукчу, ыяш белеткээр болгаш ыяш болбаазырадыр черлерге ажылчыннар негеттинип турар.

Чурттаар чер-биле хандырар. Ажылга хүлээп алганнарга ыяш үлетпүрүнүң ажылдакчыларынга чиигелделерни көргүзер.

АЙТЫРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Заводская кудумчузу, 24. Кадр килдизи. Телефоннары 2-55-27 азы Шуурмак суур, ыяш ажыл-агый пунктузу.

Редакцияның адрези: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1818.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1) ТС—04707

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 205 (11703) | 1981 чылдың сентябрь 3, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

ДҮШКЕН БҮРҮ ЧЫЫЛДАЗЫНГА КИЖИ БҮРҮЗҮ КИРЖИР УЖУРЛУГ

КАҢДААШКЫННЫГ БОЛЗАЖОК

Алтайга бо чыл база каңдаашкынныг болган, ынчалзадаа Змеиногорск районнуң Ленин ордениг «Россия» колхозу база шылгараан. Бо ажыл-агый эртенн беш чылды дөрт чыл дургузунда күүседипкен.

Колхозтуң дүжүт ажаап алыкчылары баштайгы үеде бир гектар черден 35 центнер кызыл-тасты алган. Ол дээрге, агаар-бойдус таарымчалыг безин үеде Сибирьге ховар дээн көргүзүг болур.

11 муң гектар черниң дүжүдүн ой-шаанда болгаш чидириг чок ажаап алыр дээш тараажылар эртен эртеден кежээ орайга чедир ажылдап турарлар.

ЧУРУКТАРДА: колхозтуң тараажыларының өстүрүп алганы кайгамчыктыг дүжүдү (үстүнде); агитбригаданың аныяк кыстары дүжүт ажаалдазының маадырлары — (солагай талазындан) И. М. Белоусовка, И. И. Шумановка болгаш В. М. Казьминге чаа тараадан бышырган хлебти сөңнеп турары.

В. САДЧИКОВТУҢ фотолары.
СЭТА-ның фотохроникаазы.

СЭКП обкомунда, республиканың Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

ТЕМПИНИ БЕДИДЕР

Августуң үшкү он хонуунда мал чемнерин белеткээр талазы-биле районнар аразында социалистиг чарыштың түңнелин СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому үндүрген.

Бо чылдың август 30-де байдал-биле республиканың ажыл-агыйларында сиген белеткээр даалга 36.5 хуу, сенаж — 23.8 хуу, витаминниг сиген далганы — 64.4 хуу күүсеттинген дээрзин СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң база ВЛКСМ обкомунуң доктаалында демдеглээн. Августуң үшкү он хонуунда мал чеминиң белеткелин Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары элээн организастыг чорутканнында мал чеминиң өзүлдезин (чемгерилге единицазы-биле) он хонукта 18,7 хуу болган, ону күүседириниң ниити даалгазы 56 хуу четкен. Мал чемин курлавырлаар талазы-биле төп болгаш мурнуу районнардан Таңды болгаш Тес-Хем районнарының ишчилери эки көргүзүглерни чедип алганнар, олар он хонукта мал чеминиң өзүлдезин түс-түс 9,8 болгаш 10.4 хуу чедиргеннер.

Ооң-биле чергелештир дыка хөй районнарның партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнары, профэвилел болгаш комсомол организациялары мал чеми белеткээр талазы-биле ажылды организастаарын чогуур деңнелге чедирбейн ону мөөңнээриниң темпизин кудулаткан дээрзин ук доктаалда айыткан.

Каа-Хем районнуң ажыл-агыйлары августуң ийиги он хонуунга деңнээрге мал чеминиң өзүлдезин чүгле 0,6 хуу чедирип, мурнукузундан темпизин бедивээн. Район ниити даалгазын чүгле 15,6 хуу күүсеткен. Улуг-Хем районда ол-ла көргүзүглер түс-түс 3.3 — 20.6 хуу болуп турар. Бай-Тайга, Улуг-Хем, Эрзин болгаш Тожу районнарның ажыл-агыйлары будук-бүрү белеткээр ажылды барык соксаткан. Бир АВМ-ниң хонукта бүдүрүп турар витаминниг сиген далганы — Чөөн-Хемчик районда 900 кг, Улуг-Хем болгаш Бии-Хемде — 1500 — 1500 кг. болуп турар.

Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Кызыл районнарның ажыл-агыйларында силос салыышкыны дыка кудук темпилиг.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел база ВЛКСМ обкому августуң үшкү он хонуунда даразында черлерни тиилекчи деп санаан:

—барыын зонадан — БАРЫЫН-ХЕМЧИК районну:
—төп зонадан — ТАҢДЫ районну:
—мурнуу зонадан — ТЕС-ХЕМ районну.

Барыын-Хемчик, Таңды болгаш Тес-Хем районнарга СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң база ВЛКСМ обкомунуң шилчир Кызыл тугтарын болгаш 200-200 рубль түңнүг акша шаңналын түс-түстү тывсырын ук доктаалда айыткан.

Мал чеминиң белеткелин ам-даа күштелдирер дээш немелде хемчеглерни алырын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, районнарның кодээ ажыл-агый эргелелдеринге, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, улус депутаттарының кодээ Советтеринге ук доктаалда дагзып турар. «Мал чеми тараан бүгү черлерден дужуттуг шалып ажаап алырынче, будук-бүрү белеткелин уламчылаарынче, кижилерни болгаш техниканы бүрүн-даа сава болгаш тарая шөлдеринде артынчылар чыырынче мобилизастаарынче, картофель сывын силостаарынче, белеткеттинген мал чемнерин чогуур үе шаанда кадагалаар болгаш болбаазырадыр черже сөөртүрүнче, ооң бүрүн кадагалалынче база ажыктыг ажыглаарынче хол кичээнгейин салырын ында онзалап айтып турар.

ЭКИЖИДЕР БОЛЗА...

Бистиң «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң өшкү бригадазы 1979 чылдың төнчүзүнде тургустунган. Ооң мурнунда өшкүнүң саны эвээш турганындан хой-биле кады чаңгыс бригадага турган. Ам аңгы бригадада 13 кодан өшкү бар, төрүүрү — 8 коданда.

Хой ажылынга бодаарга, өшкү ажылы чиик дээр хөөнүг чамдык удуртукчуларның, специалистерниң бары хомудаачыг. Ол ындыг эвес. Кыжын өшкү пштии, шыпаа черлерге таарышпас, соок шыдавас, чүгле кадыр дагларга, ижыкталчак черлерге тургузарга эки мал. Ынчангаш ону малдап чоруур кижилерниң ажыл, амыдыралы база-ла белен эвес. Чамдык таварылгада оларның-биле харылзааны безин берге апаар. А чаның амыдырал хандырылгазынче кичээнгейни дыка кошкак. Малчыннарның хөй кезииниң чурттап олурар оран-савазы амгы үениң негелдезинге дүүшпес, тарыдыкпыш. Кезек кыштагларда артык бажыңнар чогундан чазын өшкү оолдаашкынының үезинде кадарчылар сакманчылары-биле кады дыкпыш бажыңнарга сымарлажып чурттаар ужурга таваржып турар. Ооң уламындан өшкү кадарчыларынга дузалажып ажылдаар сакманчыларны тып, эвилелдээрн чыл бүрүде-ле бергедеп бар чыдар. Ол ышкаш чамдык кыштагларда өшкү кажаалары ковчуг дыкпыш болуп, чаш мал хүлээп алыры берге болуп турар. Бо бүгү четпестерни чайладып, малчыннарның амыдырал байдалын экижи-

Бригадирге сөс

йын өшкүнү ыяап-ла туда кадарар болгай.

Бригаданың малчыннары эрткен кыштаглаашкынга баш удур эки белеткенгеш, 1981 чылдың пышкы үезинде ниитиниң малын кыштатпа хүр ажырып, баш санын онча-менди камгалаар дээш кызымаккай ажылдааннар. Ооң түңнелинде боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүсеткен. Бригада төрүүр 100 өшкүден 85 анай алыр турган, херек кырында 102 анайны камгалап, бир өшкүден 920 грамм дүктү кыргаан, азы ол планнаанындан 220 грамм хөй.

Кадарчылар боттарының карак кызыл күш-ажылы-биле ол хире бедик көргүзүглерни чедип ап турза-даа, совхозтуң удуртулгазының (директору Н. Байчоров, партком секретары О. Седип, ажылчын комитет даргазы А. Хадпаев) оларның дериче чогуур кичээнгейни салыр чүве болза, оларның бүдүрүлге көргүзүглери ооң-даа бедик болуру чугаажок. Ол дугайын олар боттары-даа чугаалап турарлар.

Хүлээнген ажыл-херээнге ак сеткилдиг кызымак, чылдың-на эки түңнелдерни чедип ап турар малчыннар бригадада мактаддыг. Ындыларның чижээнге коммунистер Күдер-оол Март-оол, Тэрий Сарыг-оол, Василий Доржу, партия кежигүнү эвес актив Валерий Чымбыл-оол, Комбу Март-оол, Владимир Кызыл дээш өскелерни-даа адап болур.

Бо хүннерде малчын бүрүзү мал чеми белеткээринде хаара туттунган, эрес шудургу ажылдап турар.

А. ХАНДЫВАА.

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хем салбырында өшкү бригадалазының бригадири.

БҮГҮ КҮШТҮ МӨӨҢНЭЭН

Ниитиниң малынга чемнер белеткээрниң шалыпчы ийи айының планнарын оналдадаларын күүседир дээш Бай-Тайга районнуң ажылчы чоннары кызымак ажылдап турар. Ол дугайында СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы Б. С. Барба бисче мынчаар бижээн.

«СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарынга болгаш бедүүн база чулуктуг мал чемнерин белеткээрин көвүдедир талазы-биле СЭКП ТК-ның доктаалынга дүүштүр республиканың партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының сорулгаларының дугайында» айтырыгны партия обкомунуң III пленумунга чугаалашкаш, бо талазы-биле доктаалды хүлээп алган. Пленум эрткен соонда СЭКП обкому Кыйгырыг үндүрген. Ында республиканың коммунистерин, комсомолчуларын, бүгү ажылчы чоннарын мал чемнериниң белеткелинге эңне идепкейлиг киржиринче кыйгырган.

Пленумнуң шиитпирлериниң болгаш Кыйгырыг дугайында айтырыгны партия эге организацияларының, ажылчы чоннарының хуралдарынга калбаа-биле чугаалашкан. Районнуң ажыл-ишчилери пленумнуң шиитпирлерин база кыйгырыгны бир эп-сеткилдиг деткээш, агаар-бойдустуң бо берге чылында ниитиниң малынга чемнер белеткелинге идепкейлиг кирижирин хүлээн. Совхозтарда парткомнар, кодээ Советтерниң күүскомнары, совхозтар директорлары сиген белеткээр механизастатынган бригадаларны, хол-биле сиген кезер звенолары тургускан, оларга болгаш организацияларга, малчыннарга, агиткартираларга сиген, будук-бүрү белеткээр оналдадаларны берген. Ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, ооң организациязын экижидеринче партия организацияларының кичээнгейин угландырган бис.

Сигенчилер ортузунга чорудар политмассалыг ажылдың чижек планын райкомнуң пропаганда болгаш агитация килдизи кылгаш, парткомнарже тараткан. Орта үндезилээш, партия организациялары боттарының планын ажылдап кылган. Бригадалар төптерин лозуңнар, плакаттар, көргүзүг самбыралары болгаш өске-даа кескү агитация-биле чеээн. «Мурнакчы», «Бай-Тал» совхозтарының парткомнары кескү агитацияны экижидеринче кичээнгейин салып келген. Ажыл-ишчилерниң ажылдаанын көргүзүг самбыраларынга хүн бүрүде бижип, мурнакчыларны агитхуудустарга макталап, четпестерни шүгүмчүлеп турар.

Социалистиг чарышты сигенчилер ортузунга дээштиг организастаарының негелделерин, шаңнап-мактаарының хемчеглерин СЭКП райкому, райкүүском, ВЛКСМ райкому болгаш түс-түс ажыл-агыйларның парткомнары, дирекциялары, профэвилелдиң ажылчын комитеттери ажылдап кылган. Совхозтар аразында күш-ажылчы чарыштың түңнелин он хонгаш үндүрер, кымның канчаар ажылдаанының сан-чурагайларын тускай бюллетеньге партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи парлааш, ажыл-агыйларга дораан тараткаш, кескү черлерге аазары чаңчыл болган.

Эрткен август айның сөөлгү он хонуунда социалистиг чарышты түңнээн. Район ниитизи-биле 8693 тонна сигенни белеткээш, планын 49.3 хуу күүсеткен. Эрткен он хонукта совхозтар 2068 тонна сигенни белеткээш азы бердингген оналдадны 136,2 хуу боттандырган. Силос салырын, витаминниг сиген далганын белеткээрни районда кидин түлүк чорудуп турар. Эрткен он хонукта «Бай-Тал» совхозтуң сигенчилери эки ажылдаан. Олар ниитизи-биле 2750 тонна сиген белеткээр турган, 2221 тоннаны кылгаш, планын 81 хуу күүсеткен. Силос салыр даалгазын 154 хуу, сенаж салыр оналдадазын 100 хуу боттандырган. Ажыл-агыйга СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, ВЛКСМ райкомунуң шилчир Кызыл тугун акша шаңналы-биле кады тывыскан. Бо эки көргүзүгнү совхозтуң дирекциязы, партком, профэвилелдиң ажылчын комитеди ажыл-ишчилерниң ортузунга политмассалыг ажылды экижиткенинин түңнелинде чедип алган. Бирги ээлчегде ажылчыннарның мурнунда салдынган сорулгаларны агитаторлар чедир тайылбырлаан, харысалгазын улгаттырган. Ооң уламындан ажыл-ишчилер планныг оналдадаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш кызымак ажылдаан. Казак-оол Тулуг-оолга удурткан силос салыр бригада планын күүсеткеш, амгы үеде оналдадап ажыр күүседип турар. Куңгаа Дажы-Серенге удурткан хероожеңнер звенозу 45 тонна сиген белеткээр турган, 65 тонна чедирген. Ажылды ам-даа уламчылавышаан.

«Мурнакчы» совхозтуң парткому (секретары К. Н. Хертек) сигенчилер ортузунда чарышты багай эвес организастаан. Августуң бирги, ийиги он хонуунда ажыл-агыйлар ортузунда чарышка ол тиилекчи болган. Августуң сөөлгү он хонуунда көргүзүглер база багай эвес болган. Күрге Сейнек-оолга удурткан сиген белеткээр механизастатынган бригада 800 тонна сиген белеткээр планын 710 тонна чедире берген.

Район төвүнүң бүдүрүлгелери, организациялары, суурларда агиткартиралар мал чемнериниң белеткелинде идепкейлиг киржип турар, оларның дыка хөйү бердинген оналдаданы күүседипкен-даа болза ажылды ам-даа уламчылавышаан.

Чоокта чаа СЭКП райкомунуң ээлчеглиг пленуму болуп эрткен, аңаа мал чемнерин бүдүреринн көвүдедириниң дугайында айтырыгны чугаалашкаш, амгы үеде мал чемнериниң белеткелиниң чоруп турарының байдалын ханы анализтеп көргеш, четпестерни шыгыы шүгүмчүлеп, ону эдип алырының оруктарын, аргаларын айыткан. «Тээли», «Кара-Хөл» совхозтарда ниитиниң малынга чемнер белеткелиниң темпизи оожумун, социалистиг чарышты дээштиг эвес организастаалын, ажыл-ишчилерниң ортузунда политмассалыг ажылды кошкак чорудуп турарын пленумга демдеглээн. Амгы үеде ону эдип алырының хемчеглерин үетүнде совхозтарның парткомнары ап турар.

Бай-Тайганың ажыл-ишчилери мал чемнериниң планныг оналдадаларын күүседир дээш бүгү күштү олче мөөңнээн шалыпчы ажылдап турарлар.

«Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы» деп хүндүлүг атты тургузар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

1. «Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы» хүндүлүг атты тургузар.
2. «Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы» хүндүлүг аттың дугайында Дүрүмнү бадылаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1981 чылдың сентябрь

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

Кызылдың эът комбинадының коллективи эрткен 8 айларның планныг оналдадаларын чедиишкинниг күүсеткен. Комбинат ол үениң дургузунда 6591 муң рубльдиң ниити продукциязын бүдүрген болгаш 5644 муң рубльдиң продукциязын садыгларга, азы ол талазы-биле планныг оналдадалар ажыр күүсеттинген.

Цехтер аразында социалистиг чарышка мал согар цехтиң коллективи бирги черни алган. Ол цехтиң ажылчыннары Калдар-оол Менделе, Николай Фунтиков, Александр Чыргал-оол олар оналдаган планын ажыр күүседип, эки ажылдааннар.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ТАЙБЫҢНЫҢ ДЕЛЕГЕЙ ХҮНҮ

Тайбыңның делегей хүнүн делегейниң хөй-ниитизи чылдың-на сентябрь 1-де демдеглеп турар. 42 чыл мурнунда Польшаже хоратан халдаашкынны ол хүн кылган, гитлержи фашизм бүгү кижи төрелгетенге санап четтинмес каража-карагаралды таварыштырган делегейниң ийиги дайынын оскудуп үндүрген.

Ооң бээр делегейниң хөй-ниитизи ол хүнну агрессияга болгаш дайынга удур, тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш демиселдиң хүнү кылдыр демдеглеп турар апарган. Ортумак ыракшылдыг чаа америк ракета-ядролуг чепсектерин Барыын Европага тургузарынга удур, нейтронуг бомбаны долу хемчээлинге бүдүрер дугайында Вашингтон администрациязының сарыыл чок шиитпиринге удур улустарның шимчээшкини улам калбарып орар. Тайбыңның салым-чолун эргим үнелеп турар бүгү кижилер улустарның тайбыңын болгаш айыыл чок чоруун камгалаар дээш боттарының үннерин улам бедик көдүрүп, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң көдүрген 80 чылдарда Тайбыңның программазын бүрүн деткип турарын илергейлеп турар.

МОСКВА. Тайбыңның делегей хүнүнге холбаштыр найысылалдың хөй-ниитизиниң митингизи болган.

Совет кижилер, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен бөгүн боттарының тайбынче тура-соруун, боо-чепсекти эндере бүдүреринге удур, чавырылдырыышкын дээш демиселге куженишкиннерин идепкейжидер ийиг чүткүлдүүн илергейлеп турарын чаа күш-биле көргүзүп турар дээрзин түве чугаалааннар демдеглээн. СЭКП-ниң, Совет күрүнениң чавырлыышкынны хандыладырынче, делегейниң улустарының айыыл чок турарын быжыглаарынче угланган политиказын ораторлар бедик-биле үнелээн.

Массалыг узуткаашкынның эң араатаныг чепсээ—нейтронуг чепсекти долу хемчээлге бүдүрүп эгелээр дээш АКШ-тың президентизи Рейганның шиитпирин дугайты ханы килеңнээшкинни илергейлеп тур бис деп, хүлээп алдынган резолюцияда чугаалаан.

Америк дайынзырактарының планнарын үзе шавар ужурлуг. Ол планнар АКШ-тың ниитики херээ эвес-тир. Ол планнар кижи төрелгетенниң догуннаашкынынга эң шынныг кыжаныышкын-дыр деп, митингиниң киржикчилери мелеглээн.

ПРАГА. Ортумак ыракшылдыг ракета-ядролуг америк чепсээн Барыын Европага тургузарынче НАТО-нуң угланыышкыны — Европа диптиң улустарының айыыл чок турарынга шыңгыы кыжаныышкынның кедергей айыылдыг авантюра-дыр деп, чехословак «Руде право» солун бижээн.

Чүс-чүс чаа америк ракеталарны Барыын Европага сайгара тургузарының ёзулуг сорулгазы капчаарга-даа чамгал эвес. Харын АКШ-тың улуг күрүнезирек, агрессия тогдунуушкуннары-дыр деп түвени ында улам хөй кижилер билип турар апарган. Барыын Европаны Пентагоннуң чепсек шөпээр чери, айыылдыг уржуктарлыг америк ракеталарны салып үндүрериниң аажок улуг шөлү болдурарын планнап турар.

Европаның эрге-ажыктары эндерик боо-чепсекти эвес, харын ядролуг күчүлерин кызыгаарлаар дугайында саат чок чугаадажыышкыннарны негеп турар. Европага болгаш бүгү делегейге тайбың дугайында сагыш салыышкыны сиңниккен совет инициативалар ындыг чугаалажыышкыннарже орукту айтып турар.

БОНН. «Америк химиктиг чепсекти ГФР-ге тургузуп болбас!», «Боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр—бистиң девискээривиске чаа кандыг-даа ракеталыг чепсектерни тургузуп болбас!» деп лозуңнар-биле Рейнланд-Пфальцинин Фишбах деп черинге тайбың таалалакчыларының массалыг чыскаалы болган. Боо-чепсекти эндере бүдүрерин улам калбартып турарынга, америк химиктиг болгаш бактериологтуг чепсекти ГФР-ге тургузарынга удурланыышкынын медеглээр дээш барыын-герман хамаатылар аңаа чыылган. Шеригниң хорападаар бүдүмелдериниң «Европада эң улуг» деп саададын НАТО-нуң командылалы чогум-па харын ол Фишбах дээр черде тургускан. Шеригниң хорапаар бүдүмелдерде америк октарын кадагалаан бункерлер ниитизи-биле 800 гектар черни ында ээлээн деп, «Монитор» дээр телепрограмманың репортёрлары дыңнаткан.

ВЕНА. Ортумак ыракшылдыг чаа ракета-ядролуг чепсектерин Европага тургузарын хоруур дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизинге көдүрүлген саналдарны боттандырары Европага политика талазы-биле дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының херээн уламчылаарынга база шериг талазы-биле дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының херээн аңаа немептеринге таарымчалыг байдалдарны тургузар ийик деп, Австрияның Компартиязының Даргазы Ф. Мури медеглээн. Совет инициатива делегейниң айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга таарышкан болгаш нейтралдыг Австрияга база аажок улуг ужур-дузалыг.

КНО-НУҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. Каттышкан Штаттар делегей нинтилежилгезинге ажык чөңгээ кылып, Ангола Улус Республиказа удур мурнуу-африкан расистерни камгалап, КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелинге ол агрессияны буруу шапкан болгаш Мурнуу-Африка республиканың шериглерин доп-дораан дедир үндүрзүн дээн негеделиг резолюция төлевилелинге удур бадылаан. Чөвүлелдиң 13 кежигүнү ол төлевилел дээш бадылаан.

Мынчангаш, бадылаашкын үезинде дадагалаан олуруп калган англи төлээлекчиге херек кырында деткиттирген албан ёзузунуң Вашингтону хостуг Африканың болгаш делегейниң хөй-ниитизиниң үнүн империжи улуг хөөн-биле херексевейн барган болгаш аныяк африка нациаларының эрге-ажыктарын өжээнниг көрүп турарын база дагын бадыткап национал-хосталгалыг шимчээшкиннерни базар болгаш Африка диптиң мурнуу түгүндэ хамаарышпас күрүнелерни божаңнадыр дээр бодунуң политиказы-биле Претория ёзу-чурумунуң угланыышкынының дөмейлешкээн көргүскен.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң кежигүннери — кандаа каттышпас чурттарның саналдаан резолюциязының төлевилелинде «Анголаның улузунга болгаш девискээринге удур баш бурунгаар бодап кылдынган, өнчүк-чеңгээлиг болгаш соксаал чок үүлгедиишкиннери» дээш, дүрүм чокка эжелеттирген Намибияның ол сорулгаларынга ажыглап турары дээш Мурнуу-Африка республиканың расистерин шиитпирлиг буруу шапкан чорук кирген.

Ангола Улус Республиканың девискээринден агрессорнуң шериглерин доп-дораан чугаажок үндүрерин негээрин болгаш агрессиядан каражадаан чуртка материалдыг дуза көргүзеринче КНО кежигүннери бүгү чурттарны кыйгырарын ук төлевилелде Айыыл чок чорук Чөвүлелинге саналдаан.

Мурнуу-Африка республиканың чепсектиг халдаашкынының дугайында айтырыгны чугаалажып турда, расистерниң кем-буруулуг политиказынга АКШ-тың идиг бериин, аңаа каттыжып турарын шаанга кийир шүгүмчүлээн. Уганданың КНО чанында доктаамал төлээлекчизи О. Отуну, Мозамбиктиң төлээлекчизи Ж. Карлуш Лобо, ССРЭ-ниң төлээлекчизи Р. С. Овинников олар база Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралынга чүве чугаалааш, мурнуу-африкан расистерниң Анголага удур агрессия халдаашкынын, АКШ-тың империализминиң халдакчыларны деткээн дораан политиказын шиитпирлиг буруу шапкан.

Резолюция төлевилелинге АКШ-тың удур бадылааны КНО-нуң Уставының принциптеринге удур, делегейниң эрге-хоойлузунуң норма-чыжыктеринге, болгаш Африканың Мурнуу чүгүнүң улустарынга удур угланган чорук-тур деп, Анголаның төлээлекчизи Э. Ди Фигейреду чугаалаан. Агрессия өөскүдүп үндүрер арганы берип турар улуг дузаламчыны Претория чогумна харын АКШ көргүзүп турар-дыр деп ол демдеглээн.

Мал ажылы — шалыпчы фронт

ТЕМПИНИ ИЙИ ДАКПЫР УЛГАТТЫРАР

Мал ажылын улам ыңай хөгжүдериниң кодээге шалыпчы фронт кылдыр чарлааш, бо талазы-биле төлевилеттинген пландарны чүгле күүседир эвес, а харын дыка ажыр күүседир дээш эң чүткүлдүг чорукту, эң бот-идепкейлиг болгаш шимченгир чорукту көргүзүп, бүгү курлавырларны болгаш аргаларны ажыглаарының эргежок чугулазын СЭКП-ның XXVI съездизинге онзалап демдеглээн. Бо бүгүге бир кол магадылал ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузары болур.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев бо чылдың чазынында Тбилисиге байырлыг хуралга чугаазынга мынча дээн: **«Мал ажылын кодуреринге кол чугула сорулга ооң чем баазазын быжыглаары болур. Ангы беш чыл мал чемнерин дыка хөй хемчээлге белеткээриниң беш чылы болган турар ужурлуг».** Съездиниң шиитпирлеринге болгаш эш Л. И. Брежневтиң айтышкыннарынга үндезилээш, СЭКП Тыва обкомунуң III пленумунга бо чугула айтырыгның дугайын бүгү талалыг чугаалашкаш, республиканга, ооң ниитинде бистиң районга мал чемнерин бүдүрериниң көвүдедириниң, аңаа быжыг баазаны тургузарының кол утлаларын тодараткан болгай. Ол пленумнуң түңнелдерин база партия организацияларының сорулгаларының дугайын чугаалашкан СЭКП райкомунуң IV пленумунга, чер-черде коммунистерниң хуралдарынга эрткен чылдарда чемнер белеткээриниң байдалдарын база сайгарып көргеш, перспективтиг план-хемчеглерни ажылдап кылган.

Районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнары база кодээ ажыл-ишчилери соолгу чылдарда мал чемниниң быжыг баазазын тургузар дээш чамдык хемчеглерни алган. Тарылга шөлүнүң структуразын хандыр сайгарып көргеш, хөй чылдыг сигеннерниң шөлүн улгаттырган болгаш мал чеми культураларны колдуунда-ла суггаттыг шөлдерге тарып келген. Ооң түңнелинде онгу беш чылда, оон мурнундаагызынга деңнээрге, чемнер белеткээри районга 2,5 катап өскен. Хөй чылдыг сигеннерниң дүжүдү мурнунда ортумаа-биле бир гектардан-на 17 центнер турган болза, ам 21 центнер четкен.

Бир эвес малга чемнер четчир, кыштаглаашкынны хүр чаагай, органнзастыг эрттирер болза, ооң дараазында чылда көргүзүглер эки болуру практика бадыткап турар. Чер-черде партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының органнзакчы ажылының база малчыннарның эрес-шудургу күженишкиннериниң түңнелинде он бирги беш чылдың баштайгы чылының бирги чартыында совхозтар күрүнеге эът, сүт, дүк садарының планнарын ажыр күүсеткен. Эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге продуктулар бүдүрери: эъттиң — 42, дүктүң — 55 хуу өскен. Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири дээш социалистиг чарышка район бо чылдың бирги чартыында барыын зонага тиилекчи болган СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобглчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле район шаңнаткан.

Сорулга чүл дизе, чедип алдынган чүүлдерни быжыглаар, малга быжыг чем баазазын тургузар дээш улам шудургу ажылдаары болур. Бир эвес чемгерилге единицазынче шилчидер болза, эрткен чылдарда районнуң ажыл-агыйларының мал чемнери-биле хандыртынганы дыка четпес болган. Ынчангаш эрткен чылын районда даашкаар черлерден 2000 ажыг тонна саванны белеткеп сөөртүр, күрүне фондузундан 4 муң ажыг тонна холуксаалыг чемнерни алыр ужурга таварышкан бис.

Ол бүгүнү барымдаалааш, районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнары СЭКП обкомунуң III пленумунуң соонда партия обкомунуң үндүрген Кыйгырыынга соруктуг кирген коммунистерниң болгаш бүгү ажылчы чоннарның күжүн малга чемнер белеткээринче мөөнмээн. Бо чугула кампания эгелээнден бээр шөлдерге ажыл-иш күженишкинниг чоруп келген.

Совхозтарның дирекцияларының, оларда парткомнарның маңаа холбаштыр ажылдап кылган органнзас-техниктиг хемчеглерин ёзугаар бүгү ажыл чоруп турар. Амгы үеде ниитизи-биле районда мал чемниң белеткелинде 1200 кижи доктаамал хаара туттунган. Оларның хөй нуруузу коммунистер болгаш комсомолчулар. Мал чемниниң белеткелчилериниң шуут-ла ажылдап турар черлеринге партийжи-органнзакчы болгаш политиктиг ажылды бригадаларда болгаш звенолорда 11 партбөлүктер органнзастап, башкарып турар. Шөлдерде ажыл-ишчилер ортузунда социалистиг чарыштың түңнелин СЭКП райкомунуң бюрозунга он хонуктан үндүрүп, мурнакчыларга материалдыг болгаш моральдыг шаңнал-мактаалды тыпсырының хемчеглерин ап келген.

Мал чемниниң белеткелин «Хемчик» совхоз, «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбыры органнзастыг чорудуп келген. Соолгу үеде ол ажыл «Дөң-Терезин» совхозта элээн шапкынчаан. Ылаңгыя Аксы-Барлык салбырында коммунист А. Хомушкунуң, «Хемчик» совхозта аныяк коммунист А. Кара-Салдың болгаш өске-даа эштерниң удурткан механизастаттынган звенолары бедик көргүзүглерни чедип ап келгилээн.

Ниитизи-биле сентябрь 1-ге чедир район 8238 тонна сигенни, азы планның 63,3 хуузун, 12800 тонна силосту, планның 57,9 хуузун, 1088 тонна сенажты азы планның 61 хуузун күүсеткен болгаш өске-даа мал чемнерин белеткээн. Мал чеминге немелде курлавырны тургузары-биле чамдык ажыл-агыйларның бригадалары амгы үеде Омск областа саванны прессеп турар.

Ак-Довурак хоорайның база Кызыл-Мажалыктың болгаш кодээ суурларның күш-ажылчы коллективтери, албан органнзациялары, чурттакчы чону, сургуулдар болгаш өөреникчилер бо чугула ажылга база-ла үлүүн киирип турар. Оларның күжү-биле 190 тонна сиген, 1300 тонна будук-бүрү белеткеттинген.

Ынчалзажок мында четпес чүүлдер база бар. Чамдык коллективтер чүгле будук-бүрү чыылдазынче кол кичээнгей салгаш, сиген белеткээр даалгаларын үттүп турар. Районнуң «Сельхозтехника» каттыжыышкыны, туйбу заводу, «Тыва даг-дүгү» база № 42 тудуг эргелелдери, үлетпүр бүдүрүлге комбинадында коллективтер чүгле сиген белеткээр эвес, харын будук-бүрү белеткээр планын безин күүсетпээннер. Оларның партия органнзацияларын үезиң бо чугула айтырыы дүвүредир ужурлуг.

Мал чемниниң белеткелинче район массалыы-биле киргенден бээр элээн хөй үе эрткен. Ынчалзажок совхозтарның девискээринде кезип ап болур сиген ам-даа хөй. Чамдык бригадаларда күш-ажылды органнзастааны четпес. «Шекпээр», «Барлык» совхозтарның чамдык бригадаларының сигенчилери ажылче орай үнер, кежээ эрте чанар таварылгалар тургулаан. Суурларның чурттакчыларын, пенсионерлерни, аныяктарны чемнер белеткээринче мобилизастаар талазы-биле Барлык, Аңгаты, Эрги-Барлык кодээ Советтериниң күүскомнары чедир ажылдаваан.

Ооп аңгыда бистиң практиказында база бир четпес чүүл — ниитизи-биле сиген кезилдезинче орайтадты кирип турарывыс болур. Ол чорукту чамдык специалистер, дүжүт хөй болур деп санап турар-даа болза, чемнерниң суугунуң шынары дыка кудулаары база билдингир болгай. Бистиң районнуң байдалынга медени эрте кескеш, ооң шөлүн дораан катап суттаргаш, ийиги дүжүттү ап болуруп «Барлык» совхозтуң дуржулгазы көргүскен. Районнуң ажыл-агыйларында техниканы септеп, ажыглап турар деңнели куду. Ынчангаш сигенни машина-техника-биле кезип болур черлерге чамдыкта хол кадыыры ажыглап, ону белеткээриниң хуусаазын уадып, шынарын баксырадып турар.

Үстүнде чугаалаттынган четпестерден совхозтарда парткомнар болгаш бригадаларның парторганизацияларын болгаш ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистер чогуур түңнелдерни үндүрер болгаш мал чемнерин бүдүрериң улам ыңай көвүдедир, ооң шынарын экижидер талазы-биле СЭКП райкомунуң IV пленумунга хүлээп алган план-хемчеглерни боттандырар дээш органнзакчы болгаш политиктиг ажылдың деңнелин улам бедидер ужурлуг. Ам кол сорулга чүл дизе, партия, совет болгаш ажыл-агый органнары бо чылын мал чемин белеткээриниң чарлаттынган шалыпчы ийи айының шиитпирлиг хүннеринде ажылдың темпизин ийи дакпыр улгаттырып, ооң шынарын бедитпишаан, районнуң бүгү ажылчы чоннарының хүзүн ол чугула ажыл-херекче мобилизастап турган, бо талазы-биле салдынган сорулганы күүседири болур.

Ш. КУУЛАР.
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары.

КАРТОФЕЛЬДИ КАДАГАЛААРЫ

КАРТОФЕЛЬДИ кадагалаарынга белеткел шөлге турда-ла эгелээр болгаш бүгү өзүлдүкүн үезиниң дургузунда чоруттунар. Аңаа хамааржыр чүүлдер: бок үнүштерни узуткаары, фитоарыглаашкын, аарыглар, хоралакчылар-биле демисел болгаш өске-даа хемчеглер болур.

Картофельди ажаап алырының мурнунда дараазында хемчеглерни боттандырары эргежок чугула. Суггаттыг участоктарга суггарылганы ажаап алыышкынның 10—15 хонук мурнунда соксадыр. Картофельдиң сывын үрезин участоктарынга 14 хонук безе аъш-чемге хереглээр черлерге 7 хонук бурунгаар кезип каaптар. Каскан соонда картофельди шөлге 3—4 шак кургадыр.

Картофельди шыгжаар черге урарда, довуракпап, бичии борбаандылардан, оът-сигенден, кемдеп үрелген борбаандылардан ылгап аштап арыглаар. Соокка алзышкан картофельди (5 хуу ажыр) сери адаанга 10—12 хонукта чадар болгаш доңуп үрелгенин аңгылап аштааш, артканын складка урар.

40 сантиметрден ажыг бедиктен картофельди саара урупболбас, урар чер ооң бедиир болза, картофельди шоодайга азы брезентиге ургаш, то тудар херек. Эки арыглап, кургаткан болгаш аажок салгынадып турар кадагалал черинге картофельди оваалай урарының бедии 3,5—4 метр чедип болур. Оваалаан кыры-биле складтың дээвиринин аразы 0,8—1 метрден чавыс эвес болур ужурлуг. Довурактыг болгаш өлшык картофельди 2 метр бедик кылдыр аңгы черге оваалаар. Оваалаан картофельдин кыры кончуг дески болур ужурлуг, ооң башка салгынадыышкын дең-дески эвес апаар.

Картофельди кадагалаарын эмнээшкин, сериидедиишкин, кадагалаашкын деп үш кол үеге чарар. Эмнээшкин үези болза картофельдиң ирип үрелирин болдурбас хемчеглерни алырынга эргежок чугула. Ынчан борбаандыларның сойлуп, кестиипи кемдээн черлериниң дүргени-биле экиртир. Ол үе 12—15 хонук үргүлчүлээр. Ооң дургузунда оваалаан картофельдиң 50—70 см чедир ханызынга температураны 15—18 градус чылыг тургузар, а өл-шыгы 80—85 хуу болур. Бир эвес оваалаан картофельдиң температуразы сүмелеп турарындан бедий берзе, складтың соңгаларын, агаар кирер черлерни ажыдыпкаш, аңаа салгынадыышкын-биле сериидедир. Ол картофельди урарда, ооң кырында кадыи шыгыдып болбас. Кыры деридип шыгывазын дээш, саваң-биле шуглаар, хааржактарга чугай азы мыш хүлү ургаш, салгылап каар.

Бир эвес кадагалаарының баштайгы шактарында картофельди дүрген кургадыры болгаш шыгжаг черин сериидедири херек апарза, чүгле ол таварылгада күштүг салгынадыышкынны ажыглап болур. Картофельди кургадырда, борбаандыларда дамды суглар бүрүңү-биле арылгыже чедир 1—3 хонук дургузунда үзүктелиишкин чок салгынадыр. Агаар кургагда болгаш картофельдиң өл-шыгы 80 хууда даштыкы агаар-биле кургадыр, а өл-шыгы улуг болза, одалга системазын ажылдадыпкаш, даштыкы, иштики агаар-биле катай кургадыр. Кургаткан соонда өл-шыгы 80—85 хуу болур болза, 15—18 градус чылыг агаар-биле хонукта 4 катап, 20-20 минута дургузунда салгынадыр.

Специалистиң сүмези

ЭМНЭЭШКИН үезин эрттирген соонда, картофельди чоорту сериидедир (20—40 хонук дургузунда). Ынчан температураны хонукта бир градус чедир кудуладыр. Кол кадагалаашкын үезинде температураны 2—3—4 градус чылыг кылдыр тургузар. Даштын агаарның температуразы оваанындан ийи болгаш ооң-даа хөй куду болур болза, сериинтелир үеде даштыыртан агаарны киирер. Бүгү-ле таварылгаларда картофель массазынга кээп турар агаарның температуразы 0,5 градус чылыгдан куду эвес болур ужурлуг. Температура кудулай бээрге, оваа бүрүзүн хонукта 1,5—2 шак салгынадыры четчир.

Кол кадагалаашкын үезинде складка картофельди салгынадырының сорулгазы болза ийиги чавырадыраны болгаш оваага шык черлер бар апаарын болдурбазы. Ындыг байдалды хандырары-биле оваалаан картофельди хонукта 4 катап, 20-20 минута салгынадыр херек. Оваа изиңчидар апарганда азы картофель шыгып турар болза, салгынадырының үргүлчүлелдиин уадып болур. Оваалаан картофельдиң температуразын кадагалал үезинде 2—3 градус чылыг тургузар, кадагалал черниң үстүкү зоназынга өл-шык 80—95 хуу болур.

Складтың хаалары, үзүктээштери деридип, доңуп турар апарза, одалга системазын ажылдадыр азы салгынадыышкынны дериткен черлерже угландырып турган чайлаадыр. Картофель массазының, кадагалал черниң температуразын, ооң өл-шыгын хуннуң-не хынап көрүп турар. Салгынадыр херекселдиң ажылдатканы, үрүп турар агаарның температуразы бир шак эртерге-ле хынап турар. Ол бүгү медээлерни тускай журналга бижип демдеглеп турар.

Чазын үрезин болгаш аъш-чемге хереглээр картофель кадагалаар черниң температуразын 1,5—2 градус чедир кудуладыр. Ол чорук чылыг үеде картофельди үндүрбейн кадагалаарын 3—4 неделя уадырының болдунар аргазын бээр. Часкы үеде салгынадыышкынны дүне болгаш эртенги шактарда элээн үргүлчүлелдиг кылдыр чорудар.

САЛГЫННАДЫЫШКЫН үезинде агаар оваалаан картофельди эртпес болза (ону спичка азы чула оду тудуп тургаш, билип ап болур), оваанын иштинде довурак бар азы салгынадыышкын күштүг эвес-тир. Салгынадыышкын үезинде агаарның өй-талбериишкини бир тонна картофельге шакта 70 кубометр болур ужурлуг. Ынчан тус-тус үзүктээштерни аңгы салгынатса чогуур.

Неделяда бирден эвээш эвес катап, оваалаан картофельдиң кырында каъдын топтап көрүп, мында ирээн, дүзээн болгаш үрелген борбаандыларны аштап турары эргежок чугула.

Күштүг салгынадыышкынныг кадагалал черинге урган картофельди кыш дургузунда бүрүң-биле сайгарып, шимчедирип сүмелевейн турар. Ынчаар шимчедип сайгарар чорук борбаандыларның үрелип кемдээринге база ириидер дарыгларның өөскүдүкчүлериниң тарап нептерээринге чедирип болур. Бир эвес ол ириишкиниң чер бар апарза, оваазын өске черлеринге дегбейн, чүгле ону аштап, арыглап каап тар.

Картофельди кадагалаарының эң-не эки аргазы контейнерлиг арга болур. Ону республиканың Садыг министерствозу база ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг болгаш өске-даа чамдык совхозтар ажыглап турар. Амдызында ажыл-агыйлар контейнерлер-биле хандыртынмаан. Ынчалзажок ол перспективалыг аргаже дүрген шилчиир херек.

Картофельди кадагалаар үеде барымдаалаар эң чугула чүүл болза температураны өскерилдирбези, картофельди база складты өл-шык эвес тургузары болур.

Н. ЩАГИН,
республиканың үнүш камгалалының станциязының кол агроному.

БАЖЫҢ ЧАҢЫНГА ТООЛАЙ ӨСТҮРЕРИ

Белгород областың ажыл-агыйларында бажыннар чанынга тоолай өстүрүүшкүнү мал продукциязын көвүдедиринге улуг курлавыр болуп турар. Хуу улустуң 20 муң ажыл-агыйларында тоолайларның ниити саны чартык миллион четкен.

— Хуу ажыл-агыйны улам өстүрер талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шиитпириниң сөөлүнде бо ажыл улам сайзырап, ону моон соңгаар хөгжүдериниң талазы-биле хемчеглер алдынган — деп, областың тоолай өстүрүкчүлериниң ниитилелиниң даргазы Н. Дылев чугаалады.— Биске дуза көргүзүп турар чер-чер Советтерниң, колхозтарның, совхозтарның, үлетпүр бүдүрүлгелерниң көргүзүп турар дузазы улгаткан. Клеткалар кылыр материалдар болгаш комбикорм садып алыры чиик апарган. Тоолай өстүрүкчүлеринге сиген кезип алыр черни тускайлаан, мал чемниниң культураларын тарыыр черни хуваалган. Ниитилелдиң материалдыг баазазы быжыккан. Ында автомашина-даа, чүък сөөртүр чагыглар ёзугаар чүък сөөртүрү-биле тускайлаан тракторлар база бар. Бажыннардан тоолай садып алырын база органнзастаан.

Бажыннар чанынга тоолай өстүрүкчүлериниң район, область деңгелге-ярмаркалары база болуп турар. Аңаа тоолайның эң эки укзааларын көргүзүп, оларны азыраары-биле холбашкан лекцияларны номчуп, аңаа хамааржыкан чугула литератураны база садып турар.

Бо чылдын эгезинден бээр областа тоолай өстүрүкчүлериниң ийи муң чаа ажыл-агыйы немешкен. Беш чыл дургузунда тоолай өстүрүкчүлери күрүнеге чеди тонна ажыг эъттү, ийи миллион хире кештп садарын хүлээнип турар.

Н. ПОТЕРЯЙКО,
СЭТА-ның корр.
Белгород.

Таңдыда районнуң үлетпүр комбинадының ажылчыны А. Я. Ежиков идик септээр болгаш даараар талазы-биле тергиин мастер болган. Ол «Онгу беш чылдың шалыпчызы» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан. Дуржулгалыг ажылчын хүнде кылыр үлүүн бүдүн чартык нормадан кудулатпайн келген.

Эрткен онгу беш чылда ол 15 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрер планын барык 20 муң рубль кылдыр күүсеткен. Бо хүннерде безин айда 9—10 эжеш унты идиктер даараар турган, ону 18-20 эжеш чедир үндүрүп турар. А. Я. Ежиков—Москвада Бүгү-эвилелдиң Улус ажыл-агыйы чедиишкиннериниң делгелгезиниң киржикчизи.

ЧУРУКТА: мастер А. Я. Ежиков ажыл үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Чагаа парлаттынмаза-даа

Э К И Ж Э Э Н

Шамбалыг — Кызыл аразының автобузунуң доктаамал чанналастааныныың дугайында редакцияга хомудалдыг чагаа келген. Ону истеп, хынаары болгаш хемчег алыры-биле Тываның автотранспорт эргелелиниң начальниги В. А. Парунинче чоруткан.

«Чагаада айыттынган фактыларны хынаарга, маршруттче үндүрер ужурлуг автобустарның техниктиг үрелиишкининден, өске-даа чедир кылдынмаан ажылдардан маңнавайн турганы шын боор илерээн. Пассажирлер АТБ-зинде чаа автобустар немешкени-биле Шамбалыг — Кызыл аразының аргыжылгазы амгы үеде экижээн» — деп, автотранспорт эргелелиниң начальниги дыңнаткан.

Олар коллуунда кожа ажылдап турар болгаш бо-да ужуражы бээр. Ында улуг эвес чажыт бар. Өрүмнээр станоктар машинистери М. А. Рец биле А. В. Смирнов чаа беш чылдың бирги чылы эгелеп турда, социалистиг чарыштың керээзин чарып алганнар. Оон эгелээш-ле бот-боттарының ажыл-херээн сонуургажыр, хынажып көөр апарганнар. Ындыг хыналдалар үезинде дуржулгалыг дагжылар эжиниң ажылында эскерип каан четпестерни хөрээнге «хөйлап» алгаш чорбас. Эш хуунуң ёзузу-биле тайылбырлап, чугаалап бээр. Шак ындыг ажыл-херекчи, күш-ажылчы маргылдаа оларның кайызынга-даа улуг дузалыг болуп турар.

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң дагжылары М. А. Рец болгаш А. В. Смирнов олар боттарының дузалакчылары-биле ээлчегде 82 метр чер үттээр турган, ону 100 метр чедиргилеп, чамдыкта ооң ажа-даа бээр. Оларның эң-не дуржулгалыы — Александр Васильевич Смирнов. Ол дузалакчызы Николай Калининге машинист мергежилдиң чажыттарын айтып берип, аныяк кижини күш-ажылга дадыктырып чоруур. Хоочун дагжының күш-ажыл стажы чээрби чыл ашкан. Чаа онгу беш чылдың эгезинде ол «Онгу беш чылдың шалыпчызы» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан.

Аразында чарыштыг ийи дагжы чоокта чаа база ужурашканнар. Ынчан база-ла оларның аразынга ажыл-ишчи чугаа болган. Ужуражыга үезинде М. А. Рец блокнот, демир-ужуун уштун алыр чанчыадыг. Ол аңаа чамдык билдинмес чүүлдерни тодарадып, бижип ап турар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) М. А. Рец, А. В. Смирнов, Н. Н. Калинин боттарының ажылын сонуургажып, чугаалажып турлар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

УЛУГ ХАРЫСАЛГА ДЕП КӨӨР

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1974 чылдың август 28-те хүлээп алганы «ССРЭ-ге паспорт системазын улам ыңай сайзырадыгайжыдар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалы совет демократияның нужунуң болгаш бистиң чуртувуста ниити дээш улуг сагыш салыышкынның база бир бадыткалы.

Совет Эвилелиниң хамаатызының чаа хевириниң паспортун чуртка тыпсып эгелээнден бээр беш чартык чыл эрткен. А бо чугула ажылдың доостурунга чедир чартык чыл четпес үе арткан. Республикада хамаатыларга чаа хевириниң паспортун тыпсыр айтырыг бо хүннерге чедир канчаар шиитпирлеттинип турарыл?

Республиканың чурттакчы чонунга чаа хевириниң паспортун тыпсып эгелээриниң эге чадазы Кызыл хоорайга болгаш чамдык районнарга, кодээ чурттакчылыг черлерге органнзастыг эгелээн. Милиция органнарының ажылдакчылары албан органнзациялар, ведомстволар хөй-нитти-биле кады улуг болгаш чугула бо ажылды көрдүнген хуусаазында шынарлыг чорударынче угланган ажылдарның бүгү хевирлерин ап чоруткан, ол талазы-биле тайылбыр ажылы чер-черде ам-даа уламчылаавышаан. Чаа хевириниң паспорттарын хамаатыларга тыпсыры байырлыг байдалдарга эрткилээн. Чижээ, оларны бир дугаарында күш-ажылдың хоочуннарынга, мурнакчыларга, Совет Эвилелиниң хамаатызының паспортун бир дугаар ап турарларга тывыскылаан.

Республиканың иштики херектер органнарының паспорт аппараттары ажылын, ажылдарының хүн чурумун чурттакчы чоннуң таарымчалыг кылдыр таарыштыр тургускан. Оларның ажыл хүнүн кежээкиниң 19 шакка чедир органнзастаан, субботада 14 шакка чедир хамаатыларны аңаа хүлээп алыр. Ол чурттакчы чонга ажылдап хостуг үезинде паспорт столунга кээп болурунуң аргазын тургускан.

Паспорт солуушкунунга белеткел ажылдары чоруп турда, чаа хевириниң паспорттарын чурттакчылыг черлерде хамаатыларга тыпсырының чаңгыс аай графигин райхооркүүскомнар тургузуп бадылаан. Чаңгыс аай ындыг негелде турза-даа, чер-черде оон күүселдезин негелдеге дүүшпес болуп артпышаан. Ооң түңнелинде элээн үр хуусаа эрткен болза-даа, чурттакчы чонну чаа хевириниң паспорту-биле бүрүн хандырары республиканың чурттакчылыг черлеринде ам-даа адакталбаан. Үк ажылдың берге талазы база бар. Чижээ, хоорайларга бодаарга, кодээ черлерде паспорт солуур ажылдың темпизи чавыс. Чүге дээрге теп черлерде хамаатыларның паспортун солуур ажыл талазы-биле дуржулга кодээ черлерниң-биле деңнээрге улуг. Ооң-биле кады кодээ черлерде ол ажылдың кошкак органнзастаттынып турарын өске-даа чылдагааннар-биле тайылбырлап болур. Чижээ, кодээ черлерде сезоннуг ажылдарда хөй кижилерниң хаара туттунганы, кодан, кыштаг, чайлагларның аразының теп-теп ырак болганындан паспорт солуур кижилерни өй-шаанда чурукка тырттырары бергедээшкинге таваржып турар. Оон-биле кады республиканың районнарында амыдырал хандырылга комбинаттары кодээ черлерже чурук тырттырар кижилерниң үнүүшкүннерин чедир органнзаставайн келген. Мындыг янзылыг чылдагааннардан республиканың чурттакчы чонунга чаа хевириниң паспортун тыпсыры оожум темпилиг чоруп турар.

Чаа хевириниң паспортун ажыглаары кончуг эптиг. Ооң ажыглалы кандыг-бир хуусаа иштинде көрдүнмээн, хуусаа чок, ынчангаш ону моон мурнунда ышкаш, хуусаазы төнгеп дээш солудары-биле хамаатылар аңаа үе үндүрбес. Чаа хевириниң паспортунга ооң ээзиниң 16,25,45 харлаанда үш фоточуруун чыпшыр хырбалап каар. Үстүнде назы-хар четкенде чурукка база катап тырттыргаш, бир ай хуусаа иштинде ол фоточуруктарны паспортка чыпшыртыры-биле чурттап турар черниң аайы-биле паспорт столунга киирер. А бир эвес фоточурук көрдүнген үезинде чыпшыртынмаан болза, паспорт күш чок кылдыр санаттынар. Хамааты паспортту холга алгаш ийикпе, азы ону солуткаш, үш хонук иштинде киир бижидер ужурлуг. Ынчангаш паспортка үндүр, киир бижидилгени шыгыы кичээнгейге ап, аңаа харысалгалыг болуру чугула. Чүге дээрге хамааты ону барымдаалап ажылга кирер, уругларын уруглар яслы-садынга тургузар апаар. Хоорай, суурларның чурттакчы чонунуң даңзызын, санын шын тургузарынга ооң ажыы улуг. Ооң-биле кады хамааты чурттап турган черинден чоруткаш, 45 ажыг хонук өске чаа черге келген болза, оон үндүр бижидилгени кылгаш, ам чурттаар черинге киир бижидилгени албан кылдыртыр. Паспорт чурумунга хажыдыышкыннар болур болза, буруулуг кижилерни торгаар. Паспорт чуруму үрээн кижилерге административтиг харысалгаже онаап, он чедир акшага торгаары көрдүнген. Бир эвес албан органнзация, бүдүрүлге черниң удурукчузу ажылга кижи хүлээп алырда, паспорт чуруумун ийи удаа хажыткан болза, хажыдыышкын дээш 50 рубль чедир торгаар.

ССРЭ хамаатызының паспорту онзагай. Ол бистиң чуртувустуң хамаатыларының чугула документизи.

Чаа хевириниң паспортун республиканың чурттакчы чонунга тыпсырын бо чылдың доозары-биле район бүрүзүнге үк ажылды чедир органнзастаарынче райкүүскомнарның иштики херектер органнары, чер-чер Советтери, албан органнзациялар удуртукчулары шыңгыы кичээнгейни угландырары негеттинип турар. Ылаңгыя Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Бай-Тайга районнары.

Республиканың чурттакчылыг черлеринде эрги паспортту чаа хевириниге ам-даа солудуп албааннар эвээш эвес. Ынчангаш чер-черде ону харыылап турар чогуур органнар ол талазы-биле боттуг хемчеглерни алыры негеттинип турар. Чыл төнчүзүнге чедир хөй эвес үе арткан, ынчангаш чаа хевириниң паспортун чурттакчыларга бүрүн тыпсыр айтырыгны харысалгалыг көөрү чугула.

А. ГРУДИНИНА,
Тыва АССР-ниң ИХМ-зиниң паспорт талазы-биле килдизиниң улуг инспектору.

ДЕПШИЛГЕЛИГ АРГА-БИЛЕ

Саратов областың дыка хөй ажыл-агыйлары сүттү төпчүткен арга-биле үндүр сөөртүүрүнче кирген.

Колхозтардан, совхозтардан белеткелчилер сүттү сүт заводунга эртиг үеде ап турар. Чаңгыс ол-ла үеде доңурган сүттү дужаажанындан ажыл-агыйлар бирги сорттуң судун 90 хуута чедирер арганы чедип алган.

Ажыл-агыйларга ол чаа арга белеткелчилерге база оруу ганы берип турар. Оларның бир колу — продукцияның шынарының бедээни болур. Белеткел пунктуларынче бирги сорттуң 53.000 тонна сүттү эрткен чылга деңнээрге хөйну киирген. Ол продукция дээш колхозтарның болгаш совхозтарның кассаларынче 159 муң рубль киирген.

В. ЯКОВЛЕВ,
СЭТА-ның корр.
Саратов.

Хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орденнер болгаш «Иениң медалы» медальдарбиле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Эгези. № 201 «Шында»).

Чечек Карымаевна Сат — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

[illegible] Тыванн — Кызыл-Тайга суурда өг-бүле эээн.

Вера Буяновна Хомушку — [illegible] өг-бүле ээзи.

Алды уруглуу божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың пийиги чергезн-биле

Валентина Чыдыг-ооловна Куулар — «Алдын-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Байыр Бегзиевна Монгуш — Ийме суурда өг-бүле ээзи.

Борбак Доо-Суевна Монгуш — «Октябрьның 30 чылы» совхозтуң [illegible].

Вера [illegible] Монгуш — Карл Маркс аттыг совхозтуң [illegible].

Күзенмаа Төмүр-ооловна Монгуш — улус депутаттарының Ишкин кодо Совединиң күүсекомунуң ажылчыны.

Өнермаа Мартуновна Монгуш — Карл Маркс аттыг совхозтуң склад эргелекчизи.

Ушкун Дамчаловна Монгуш — улус депутаттарының Бажын-Алаак кодо Совединиң күүсекомунуң ажылчыны.

Чечек Мендн-Баировна Монгуш — Карл Маркс аттыг совхозтуң кассири.

Роза Менниг-ооловна Ондар — Ийме суурда өг-бүле ээзи.

Суглур Норд-п-Бавуевна Ондар — Хөр-Тайга ортумак школазының библиотекары.

Бичел Ховалыговна Сангак — Карл Маркс аттыг совхозтуң уруглар садының кижизидикчизи.

Галина Санчи-Суруновна Сат — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң үнүштер таламы-биле цехтиң начальниги.

Галина Очур-ооловна Сат — Ийме суурда өг-бүле ээзи.

Зоя Монгеевна Сат — Ийме суурда өг-бүле ээзи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1981 чылдың август 25.

«Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы» хүндүлүг аттың дугайында

ДУРУМ

1. «Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы» хүндүлүг атты бир бүдүрүлгеге, албан черинге, организацияга 10 чылдан эвээш эвес үзүк чок ажылдаан болгаш дагдыныкчыларның таламы-биле хөй-ниитичи аге-биле 5 чылдан эвээш эвес ажылдаан аныяктарның профессионал өөредилгезинге база коммунистиг кижизидилгезинге улуг ачы-хавыдалыг болган бедик мергежилдиг ажылчыннарга, инженер-техниктиг ажылдакчыларга, кадык ажыл-агыйының специалистеринге, [illegible] коммунистиг ажылдар бригадаларының удуртукчуларынга, күш-ажылдың болгаш дайынның хоочуннарынга аныяктарның эң эки дагдыныкчыларынга тыпсыр.

2. «Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы» хүндүлүг атты Тыва АССР-ниң чогуур министерстволарының, күрүне комитеттериниң, эргелелдериниң болгаш ведомстволарының, улус депутаттарының Кызыл хоорай, районнар Советтериниң күүсекти комитеттериниң [illegible] кииришкени-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму тыпсыр.

Министерстволарның, күрүне комитеттериниң, эргелелдериниң болгаш ведомстволарының [illegible] материалдарының алырлар хайы-биле шаңнаашкынга профсоюз [illegible] болгаш база ВЛКСМ обкомунуң [illegible] улус депутаттарының Кызыл хоорай болгаш районнар Советтериниң күүсекти материалдарынга хоорайның база районнарның хамаарышкан профсоюз комитеттериниң база ВЛКСМ Кызыл хоорнуң [illegible] райкомнарының [illegible] дарын кожар.

3. «Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы» хүндүлүг атты тыпсырынын [illegible] дуглада хүндүлүг атка киирип турар кижиниң ажылдап турар күш-ажылчы коллективиниң [illegible] эвилел болгаш комсомол организациялары-биле кады турар.

4. «Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы» хүндүлүг атты тыпсырган кижилерге Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Хүндүлүг [illegible] бижиктерни тывыскаар.

5. «Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы» хүндүлүг атты чүтүрү Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму дужуруп бээр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

НАЙЫРАЛ ХҮННЕРИ

Социалистиг ниитилелди тургузуп турар акы-дуңма лаос улустуң чедиишкиннеринге совет кижилер сеткилдиң ханызындан өөрүп, ол оруунга олар чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күзеп турар дээрзин совет-лаос найыралдың чаа [illegible] хүннериниң [illegible] болган хуралдарга, митингилерге, кежээлерге болгаш ужуражылгаларга онзалап демдеглеп турган.

Москвага болгаш Казах ССР-ге кинокөрүлделер болгаш [illegible], лаос улустуң төөгүзүнүң болгаш культуразының дугайында, улам ынайыгыг өөр совет-лаос найыралдың хүтайында тооjуп чогаалаан фото-делгиглерлер [illegible].

Лаос Улус-Демократтыг Республикага бүгү талаларга [illegible] турары дээш Совет Эвилелдиң Коммунистиг партиязынга, совет кижилерге Лаостуң Улусчу-революстуг партиязы, бүгү лаос улус ханы өөрүп четтиргенин илергейлеп турар деп. Лаос-совет найырал ниитилелиниң президиумунуң [illegible] ораладкчызы Кхамсук Вонгвичит медеглээн. Ниитилелдиң найырал хүннеринге киришкен делегацияны ол баштап келген.

(СЭТА).

ДАЙЫН КЫЖАНЫЫН ЧАЙЛАДЫР

[illegible] организацияның делегациязы Тайбын камгалалының совет комитединиң чалаашкын ёзугаар бистиң чуртувуска ниити неделя болган. Хөй-нииити организацияларның [illegible] чилери, дайынга удур шимчээшкин активистери оон составында [illegible] Москвадан ангыда, олар Ленинградка, [illegible] Ташкентке [illegible].

Тайбыңын камгалаар дээш [illegible] турар эң чугула сорулганы бажар чорук АКШ-та улам улуг-биле өзүп орарын делегацияның кежигүннери Тайбың камгалалының совет комитединге ужуражылганың үезинде демдеглеп турганнар. АКШ-та тайбыңга арай [illegible] тер АКШ-тың администрациязының боо-чепсектиг эндере бүдүрер чорукту ваймартып турарынга удур улам [illegible] чепсектиг бүдүрер дугайында президент Рейганның шиитпирин буруу шаап турарын [illegible]. Чер кырынга тайбыңның [illegible] совет улус-биле харылзааларның ол [illegible] дээш америк улус [illegible] турарын олар онзалап демдеглээн.

Совет кижилер-биле ужуражылгалар [illegible] сеткилинин [illegible] тайбыңны тырды деп делегацияның [illegible] Д. Манфадлен СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. [illegible] болгаш бажыңнарга-даа беседалар үезинде совет улус делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче, Чер кырынга быжыг тайбыңче, бүгү улустар-[illegible] найыралдыг байдалдарынга [illegible] турарынга [illegible]. АКШ ол-ла дээн чаңа берген. ол бүгү [illegible] бар бис. Мындыг ынаныг харылзаа [illegible] ужуражылган [illegible]. Мындыг ужуражылгалар бүгү чурттуң улустарының аразынга билчиишкинни [illegible] идиг бергени чаа дайынның кыжаныышкынын кошкадырынче угланган [illegible].

Нейтронтуг бомбаны бүдүрер эгелээр дээш президент Рейганның шиитпиринге удур, ону боттандырарынга удур демиселди турар бис деп Д. Манфадлен медеглээн. Ол шиитпир боо-чепсектиң эндере бүдүрериниң чаа айыылдыг үезин эгелээр дээни олдур. [illegible] терин телээзээн улам-на чеңсаңнығ американнар АКШ-тың администрациязының айыылдыг политиказынга удурланыышкыны [illegible] хүнден хүнче [illegible].

(СЭТА).

АЛДАРЛЫГ ЮБИЛЕЙНИ УТКУВУШААН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Д. Сухэ-Батор баштаан моол революстуглар-биле В. И. Ленинниң төөгүлүг ужуражылгызының [illegible] база РМАН-Р-ның болгаш Моол Арат Республиканың аразынга найыралдыг харылзааларны доктаадып тургузар дугайында [illegible] бээр 60 чылын уткуп моол республиканың коммунистери, бүгү ажылчы чоннары Октябрьның Төрээн чурту — улуг Совет Эвилел-биле акы-дуңма найыралды болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганы моон соңгаар-даа [illegible] тура-соруктуг деп, МАРН ТК-ның органы «Унэн» солун бижээн.

Бистиң улустарывыстың ол төөгүлүг документиде бир-ле дугаарында быжыглаттынган бузулбас эвилели Моолдуң [illegible] ханы [illegible] болгаш деткимчезиниң ачызында бистиң чурувустуң хөгжүлдезиниң темпизиниң дүргедедирининиң эң чугула факторунуң бирээзи деп, ол солун онзалап демдеглээн. Бүрүнелер аразынга чаа хевириниң харылзааларының баштайгы үлегери болур берген совет-моол чергелерге [illegible] ынаныштыг моол черге социалистиг ниитилелдин [illegible] тургузарынын херээнге үнелеп четтиримче дуганы чедирген.

В. И. Ленинниң моол революстуг хөгжүлдезиниң ангырыгларын дугайты сүмелери республиканың улус ажылчыларының бүгү адырларын хөгжүдерде, чаа ниитилелди тургузарда МАРН-га кол удуртулга болу берген деп, «Унэн» демдеглээн. Эрткен чылдарның дургузунда улусчу Моол ССРЭ-ниң деткимчези-биле ажылдап бүгү талаларынга улуг чедиишкиннерни чедип алган. Бөгүн республиканың [illegible] үлдүнү [illegible] чиниг кадаг продукциязының 80 ажыы куусун болгаш экспорт продукциязының барык 70 хуузун бүдүрүп турар. Өске хамаатының [illegible] болгаш аъш-чем үлетири, дагрута болгаш индустрияның өске-даа адырлары дүргендедир [illegible].

Улам-на быжыглап орар моол-совет найыралдың чаа шыныктыг көрүзүгү эштер Л. И. Брежнев, Ю. Цеденбал [illegible] чоонта чаа Крымга ужуражылганы болуп, бистиң партияларывыстың, чурттарывыстың болгаш улустарывыстың бузулбас чаңгыс эптиин база сырый каттышкылыңынын ол бадыткаан. МАРН-ның экономиктиг кол адыры — мал ажылын болгаш республиканың улус ажылчыларының өске-даа адырлары [illegible] деткимче көргүзерин уламчылаарынга Совет Эвилелдиң [illegible] улуг өөрүүштүг [illegible] уткаан.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛГА ХАМААРЫШТЫР

ВАРШАВА. (СЭТА). Агаардан халдаашкынга удур камгалал [illegible] хооралда офицерлерниң дээди школазының доозукчуларынының [illegible] тура ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, национал камгалал министри В. Ярузельский мынча деп медеглээн: мапап, польша орик кавызының черинге тура. Польшаны хостаарынга, бистиң амгы ызыгаарларывыска чедирип келген орукту долу хемчээлинге үнелеп бодур бис. Бо черде совет болгаш польша шериглериниң хөй [illegible] арткан. Антисоветизмниң үрелиини ниитередип турар мындыг кижилерге: олардан оларга карыышкын [illegible] база тургузарын сагындырып тур бис.

Совет Армия-биле боо-чепсекке хамаарыштыр акы-дуңма ёзулуг. Варшава Керээзиниң [illegible] бистиң арнывыстың болгаш улузувустуң төөгүлүг чедиишкинин, социалистиг Польшаның айыыл чок болганы тайбың хөгжүлдезиниң [illegible].

Төөгү белектер бербес. Ындазажок кадык уташ-сарыы болгаш ажыл-ыш дээш [illegible] орай-даа бол, ол ылап-ла шаңнаар, а суда, кошкак болганы дээш кеседир аныр. Ындаштаг бисте чурттуң байдалы эң улуг дуврулганы хаактырып турар. Болдуныв [illegible]. Оларны боттандырып болбас. Мындыг айыылдыг [illegible] чогуур корумкуруң, соң чаагай тура-соруун, дугурукчуну чедип алыр дээр шүтүмүн шылгалдага-шенелдеге ам-даа ур таварыштырар бе? Шынныг чорукта карак чакырбас херек. Эрге болган чаа [illegible]. [illegible] чок негеделдер, онтук-чөнгэолиг хуудустар, плакаттар-оолдаа өскелер-биле эрге-чагыырга [illegible] бүдүрерин [illegible] биле квартираларны шыдааш. [illegible] чорук наңының салым-чолун, польша өг-бүлелериниң келир үезин аныгадыг шылгалда [illegible].

[illegible] оларның коммунистиг ажылдарыг [illegible] көрүп алган. [illegible] көрүкчүлер [illegible] болгаш моральдыг эрге польша дайынчыда бар. Ботчандыг [illegible] бистиң улузувустуң аар карыжа-когарал-биле чедип [illegible]. Ону улам эки болзун дээш харын салдырангаажыдар ажыл. Дайынчылар ону социалистиг оруктан дужур игпес [illegible].

В. Ярузельскийниң хөй мындай чугаалаан болза: крилистиң ажыл эртер, чорнуп ажылдырал байдалдарын эккелдер дээш бүгү чүүлдерни кылыр бис. Ол берге, ынчалза-даа боттуг бүдүштүг сорулгалар-дыр. Оларны боттандырарының кол негеделдери — соржургал, корум-чурум болгаш [illegible]. Бистиң чоннуңнуң патриотизм, соң төөгүдү [illegible]. Чурттуң мурнуу турар [illegible] бүдүрерин [illegible] мен.

[illegible] Ярузельский тураан [illegible] демдеглээн.

ДЖ. КАРТЕРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Орустарга хамаарылгалыг бүгү-ле чүүлдерни политиктиг болуктерде ам буруу шаап-даа турар болза, Л. И. Брежнев тайбыңны күзеп турар дээрзинге бүзүрээн мен. ам-даа бүзүрээр мен. Делегейниң ийиги дайынының үезинде өлген 20 миллион орустарның турасваал сактышкыны ооң чугааларында болгаш туружунда илергейлеттинип турар болгаш делегейниң база бир дайынындан чайлаарынга ооң шынчы сеткилдиг-биле күзелдиң тодаргай болуп турар деп. АКШ-тың президентизи турган Дж. Картер «Вашингтон пост» солунга интервьюзунга чугаалаан.

ССРЭ-те хамаарыштыр Рейганның администрациязының политиказында ийи чүүлдүг: шериг чаргылдаарын кедергей кевүдетжениң база стратегтиг чепсеглениишкиннерге чайгылыш чок контрольду чорударындан ойталааны Дж. Картер буруу шапкан деп солун бижээн.

СКБ-2 керээни чарар дугайында чугаалажыышкыннарны орустар ак-сеткилдиг болгаш тодаргай чорудуп турганын билир мен деп ол айыткан. Ол керээниң негелделерин сагыры бистиң чуртувуска ажыктыг болур деп санаар мен. амгы байдалдарның үезинде ооң дээрде керээни чарлары чедип алырынар тээзинге бүзүревес мен деп, Дж. Картер медеглээн.

БУРУУ ШАПКАН

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам [illegible] террористиг [illegible] бистиң [illegible] дырып турар дээр ажыыг таланың пропагандазының хоп-нугурун [illegible] Вьетнам информация агентизи буруу шапкан.

Мындыг ажыыглыг даап болушкуннарның [illegible] дыг-даа барымдаа чок деп, ВИА онзалап демдеглээн. Мурнуу Чоон Азия [illegible] болган [illegible] Таиландыда-даа террористиг [illegible] болгаш [illegible] детнип турары маоизм бөлүктелишкиннер чорудуп турар [illegible].

Пекинниң чылдаңга алыскан тайлонд пропагандазының шылгалдаа [illegible] Индий-Кытат чурттарының болгаш АСЕАН-ның аразынга [illegible] ажылдарын бачсырадыр, оларның мөңгилдежирин-че чывар [illegible] салып турар.

Японияның эң бүдүрер концерннериниң кайы-хамаан чок ажыл-чорудулгазының уржуунда 20 муң кижи кегарааан. Чээрби ажыг чыл мурнунда «Танабэ сэйяку», «Такеда якухин» концерннер бүдүрген эмнерни калбаа-биле чарлап дыңнадып турган, а ону ажыглаан чурттакчыларның дааван-дала биланмостеп, карак сагтүрып, организмн үрелип турган. Оон тывылган аарыгны «смон» деп адаан.

ЧУРУКТА: «смон» аарааннарның митингизи. Оң кырында кижилери кегарааннарга дуза кергүзерин негеп турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АМЕРИКАННАРНЫҢ ЭРГЕЛЕРИНЧЕ ХАЛДААШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың дарлаттырган бичии националдарының социал-экономиктиг эргелерин деткээн чыскаал Нью-Йоркке болган массалыг митинг-биле доозулган. Ооң профсоюзтарының болгаш аныглар организацияларының төлээлекчилери, политиктиг болгаш шажынчы ажылдакчылар ол чыскаалга киришкен.

Бөгүн америкалыгларның хамыктың мурнунда бичии националдарның [illegible] херек [illegible] шуут тириштер. Р. Рейганның администрациязының политиказы өрттерлер шыдагыш шүгүмчүлээн. Президенттиң америк улустуң эргелеринче ажык халдаашкынын болуп, улуг-хуузун онзуңгай массаларның күсели-биле байлаттарны улам байыдарынче угланган экономиктиг политиканы бөзөр бүгү шайкан. «Шериг-үлетиир комплексиниң чиибелин улам доп [illegible] чорук [illegible] бөдүрг [illegible] көрүп турар амгы администрацияның экономиктиг стратегиязын [illegible] боттандырарының түңнелинде хөй миллион кижи ажылы ындаа ядаранган байдалы улам чидигленир» деп, чыскаал организакчыларының бирээзи Джонна Юркэ медеглээн.

Кара кештиг америкалыгларның хөй-нурууну «бир домей аргалаарыгларының» америк ниитилелиниң дуюурде ядаранган байдалда турарын тургузукчулашкан мегелеткиин кижижиктилери немелээшкини-биле демдеглээн. Оларның аразында ажыл чокторның деңнели ак кештиг америкалыгларның аразында ажыл чокталган ийи катап бедик. Негрлерниң ажыглыг соорунде хувааж алыр болган бир дугаарында удуурер. Расизм болгаш кеш-сөөктү ылгап көөр чорук ам-даа кадыг-[illegible] хевирлерде турун уламчылавышаан. Бөдүрүлге холорунуң кеш-сөөктү ылгаш коор политиказынга удур шүдүргү демиселди чорудуп турар ажылчыннар-биле эп-сеткил каттыштырып алыр чыскаалчылар илергейлээн.

Тоога удур политиканы чүткүлдүг болган америк ниитилелдиң бүгү ле кавыгалдарының элдерниң болгаш ниирилелдиг өске-даа бичии националдарның байдалын эскерип таламы-биле хамчегерин америк медианиниң кижиниң чылгааларын [illegible] чыскаалчылар [illegible].

АГРЕССИЯЗЫН КАЛБАРТПЫШААН

ЛУАНДА. (СЭТА). Анголаже шургуп кирген мурнуу-африкан агрессорлар дамчаттыңга болгаш шериг кеженченинге удур хамнытыг чепсектиг ажыглап турар деп, «Жорнал ди Ангола» солунуң тускай корреспондентизи дыңнаткан.

Ужар чуулдун куштуг согуушкуннарын ажыглавышаан, халдакчылар «дуныталган чер боладурарының» тактиказын ажыглап турар деп. Анголаның Ангоп дээр информация агентизиниң черле демдеглээн. Кахамаже халдаашкынның үезинде «Мираж», «Баканир» дээр мурнуу-африкан шуургедикчи бомбардировщиктер 500—1000 килограмм бомбаларын ол хоорайже октап турган. Агрессияның чугле баштайгы хүнүнде бени Кахамага 81 бажың үрелген, оларның аразында эмнелгелер болгаш школалар бар.

Чурттуң мурнуу талазында Анголаның хостаарының улусчу чепсектиг күштериниң кезектериниң болгаш мурнуу-африкан эжелекчилериниң аразында тулчуушкуннар чорупп турар. Анголаның дайынчылары дайынга чидиргелерни таварыштырып турар. АУР-нуң Камгалал министерствозунуң шериг медээлери бүгаар алырга, расистерниң шериг-агаар күштериниң алды самолёдун дужур аткан. дыка хөй танкыларын болгаш өске-даа шериг техниказын узуткаан.

Анголаның Куненс можуунуң оң хоорайлыг болгаш чурттакчылыг черлерин расистер эжелеввпшаан. Олар кожазында Куандо Кубанго можуунуң уламчылышкынынче агрессиязын калбартып турар.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: «шөл-магазин» аразынга

[illegible] турар Кат-ногаа продукциязының белеткээр болгаш садар таламы-биле Приамурьеде тургустунган бүдүрүлге каттыжышкыны шак мындаар ажылдап турар.

«Шөл-магазин» аразының схемазы моон мурнунда-ла ажылдап турган, ынчалза-даа [illegible] бүдүрүлге чери [illegible] ога эстереринин ажыл-агыйлары-биле ол каттыжышкынның тускай магазиннериниң аразынга доот керээ харылзааларын ногааның чидиириг чок бүдүрерин дужаап турар. Оорода продукциязын белеткээриниң чаа, таарымчалыг аргазын ажыглаар чорук крайның хоорайларының болгаш суурларының чурттакчыларынга эрткен чылдың чогуур үезинден бир муң тоннда хөй ногааларны садар аргаңы берген. «Шөл-магазин» аразының схемазы-биле садыгның болгаш ниитиниң чемненилгезинин 150 ажыг бүдүрүлгелери ажылдап турар. Ынчангаш оларның аразынга капустаны, сейктаны, огурецтерни, помидорларны, өске-даа ногаа аймаан хандыг-даа саадааштың чокка чедирип турар.

УКРАИНА: Кара-куштар оралы

[illegible] составынга кирген хамаан районнарга ындыг куштар дыка хөй чылдар иштинде көзүлбейн турган, ам ында чедип кээн.

Дайын соонда ол куштарның өг-бүлелериниң саны онмаа-ла чедир саваттынып турган. Ындыг ховар куштарның камгалап, санын немештир [illegible] чылдар иштинде [illegible] черлерге [illegible] кара-куштарның оларын салгыгалаш, оларның кыш үезинде чемненир [illegible]. Ындыг черлерни дохгандыш «Кара куштуг хоорай», «Моңаа ангыарны болгаш кандыг-даа ажыл кылырын хоругдаан» деп бижиктерлиг таблицалар кестип кылдынган. Амгы үеде катап өскен кара куштар бөлүктеринде 150 ажыг куш санаттынып турар.

Карпаттының дириг эмитаннарын [illegible] Лаг дакштыг областа аргалыштыг черлерде алыглар, морзуктар, хорлар, сыынлар кижиниң камгалалының амынынга хостуг чуржанып турушкар [illegible] ховар деп санаттынып турар [illegible] ходап туруп тур [illegible] Областа ам беш чыл иштинде он ажыг курүне заказ-

ЛАТВИЯ: костюм делгелгези

Рига [illegible] дээлгезиниң [illegible] иштинде-де төөгүзүнүн делгелгези ажыттынган. Чоннуң ангы-янгы келектерниң сонгаал байдалдарын, оларның сонуургалын, кылдынь болгаш хандыкшыны илереткен моралдарның каңнаар эскерлип турганы делгелгеден көрүп ап болур. [illegible] XVIII вуе [illegible] меда ноптероп тураа-даа, [illegible] Хол-биле эргээн юбкалар, чагыыл өзүтаар синлбэзи, хуулунстарының аргыглыг курлар, таналар-биле тудуштур мөнарлап каан шывыглар ноптерээн турган.

Музейниң «костюм галереязы» — амгы үениң чурумчуларынга, театрның болгаш киноның костюмерлеринге, модельерлерге үнелиг өөредилге чуулгазы болуп турар. «Алаңның шымалары» деп фильмниң Каунитт хаглышкаларынын романның бүтүар «Чер хемчээлчилериниң үелеринэ» дээр ниитиниң болгаш өске-даа театр көргүзүглериниң эскиэлерин ооннаа оларга үндезилээш кылдынган.

Риганың модель бажыңының чурукчуларының чогаадып тургускан амгы хуваарныаа ыдык тооннин хевирде ол эмалыгтыг база көргүзүп турар.

АРМЕНИЯ: тракторга идик

Тракторларга болгаш ажаал алыышкынның бөдү чорутр агрегаттарынга чаа дугуйларның онзагай чуулдери — кандыг-даа байдалдар черге чорук болуру, идегелдиң ол боол турар. Ереванның резина дугуй кылыр заводу мындыг кылыгларның баштайгы бөлүүн бүдүрүп үндүрген. Шинээ [illegible] Агтуй [illegible] ажыл-агый машиналары кылыр заводче чорудар.

Он бирги беш чылда Ереванның дугуй кылыр заводунуң ажылчыннары келээ ажыл-агый техниказынга элээн каш хевириниң дугуйларын бүдүрүп эгелээр ужурлуг. Амгы үеде ол бүдүрүлгечеринде кылып турар чаартылга мыдыт продукцияны бүдүрерин кеэуддер аргы бээр.

[illegible] ам [illegible] дүш ол-ла чурттакчылыг черлер каттышкан.

Бир-ле катап амыдырал хандырылгазының мастерлериниң бригадазы Ташауз областың Орджоникидзе аттыг колхозунга чеде берген. Олар анаа баргаш, эр-херээжен кижилерге хептер даараар, амыдырал техниказы, машиналарны септеэр, фото-чуруктарны тыртар, [illegible] кылыр [illegible] ажылчылары оон соонда күүсеткен чагыгларны дужаап бээр болгаш чаа чагыгларны алыры-биле колхозка база катап чедэ бергеннер.

Бот-боттарының аразында чус-чус километр черде тоо быдаргай турар бичии-бичии чурттакчылыг черлер ол республикада дыка хөй. Оларның санынга ондаштыр амыдырал хандырылгазының бажыңнары болгаш бедик мергежилдиг мастерлерни ажылдаары кандыг-даа ажык бербес. Кижэр мастерскаялар биле таламы-биле айтырыгны ышк шиитпирлээн. Беш чылдың түңнели чедир оларның санын бирик бөдүк-чартык алтап көвүдедерн көргүскен.

ТУРКМЕНИЯ: хандырылга чериниң сүмези

Ол республиканың амыдырал хандырылга черлериниң ажылдакчылары комплекстиг кижер мастерскаяларны ажылдап турар. [illegible] тургузукчуларының херектери [illegible] Оларның хандырып турар дээш

(СЭТА-ның корреспонденттериниң дыңнадыгларындан).

БОЙДУС БАЙЛАКТАРЫН ҮПТЕП ТУРАР

МАПУТУ. (СЭТА-ның корр.). Намибияның бойдус байлактарын калап тывары база содуглаары Каттышкан Нацияларның Организациязының Намибия таламы-биле шиитпиринге херээн турар. ННО-нуң Намибия таламы-биле ол шиитпири турбуже, барымы таламы чурттарның транснационал корпорациялары ол чурттуң ажылын [illegible] ап тур.

Делегейниң империалистиг монополиялары, ажылтың мурнунда америк монополиялар Намибияның стратегтиг чигыыш [illegible] [illegible] Ол корпорацияларның [illegible] хүнүнүң дүргүзүнде сокталайн турар. Стратегтиг эң ховар чиг-эт болур уран тывылыышкыны амгы үеде Англияның «Рио тинто цинк корпорейшн» деп фирмазы тергидээн.

Американың Каттышкан Штаттарының оон ындыгаар 15 компаниялары амгы үеде Намибияның бойдус байлаан үптеп турар. Ол компаниялар Намибияның чоогун, коргуаачурун, монуүүн, кавнын [illegible] Бөгүнгү чүртүң капиталистиг күрүнелериниң транснационал корпорациялары Намибияның бойдус байлаан үптээшкин, ол чурттуң кара чештиг ажылчыннарын мөлчүүлээр, оларга хемчээ төлевирни берип, карлаан хөй [illegible] тура.

В. ОСИПОВ

Янзы-бүрү медээлер

КОСМОНАВТЫНЫҢ ШАҢНАЛЫ ДЭЭШ

«Сылдыстыг вымпелди — беш чылдың шалыпчыларынга» деп бичии дептержигешти Москваның «Известия» дээр парлалга чери чырыкче үндүрген.

Ук номчугашта Ю. А. Гагарин аттыг вымпелди чаалап алыр дээш чурттуң кедээ ишчилериниң аразында социалистиг чарыштың канчаар эргип турарын бижээн.

Ол болза социалистиг чарыштың база бир чаа хевири. Ук шаңналды чаалап алыр дээш Тыва АССР-ниң ажылчыннары база идепкейлиг киришкеннер. Чер бөмбүрзээниң баштайгы космонавтызының херек чуруун силилбээн ол вымпелди Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхоз биле Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжу бригадазы чаалап алганын ол номчу база бижээн.

А. ЛЕГКИЙ.

Москва хоорай.

УЖУРАЖЫЫШКЫННАР БОЛГАН

Сентябрь бир школаларга өөредилге эгелээриниң байырлалдыг хүнү. Эртен эрте-ле Кызылдың бүгү школаларынче өөреникчилер холдарында чечектерлиг, ада-иелери-биле кады оон-моон кээп, үзүк чок-ла шуужуп эгелээн.

Школа бурунгаар өөредилге чылының эгелээниниң баштайгы кожгазы медээлер мурнунда байырлыг шугум чыскаалдары. өөреникчилерниң башкылар-биле ужуражыышкыннары болгулаая.

Кызылдың № 2 школазы бистиң республикага кадрлар белеткээриниң талазы-биле эң-не кескү чериң ээлеп келген баштайгы школа болур. Ол школаны ниитизи-биле 2 муң ажыг кижи дооскан. Оларның аразындан эртемденнер, башкылар, эмчилер, ужудукчулар болгаш бүдүрүлгениң болгаш кедээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери, малчыннар, ажылчыннар үнген. олар оназышкан ажылдары-биле республиканың сайзыралынга улуг дузаны чедирип турарлар.

Бо өөредилге чылында школаны 94 өөреникчи доозар ужурлуг. Чаа өөредилге чылын эгелээни-биле өөреникчилерге болгаш башкыларга байыр чедирип чуве чугаалааннар өөредилгеге чедиишкиннииг болурун, төй-ниитиниң доктаалттыга корумчурумун шыгжаар сагыырын, школаның бүгү-ле эт-херекселин камныг-биле ажылаар [illegible] чагааннар. Школа директору РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы З. С. Куулар, ада-иелерниң мурнундан Т. Д. Дабаа, 10-гу класстың удуртукчу башкызы Н. Д. Шара-Хөө болгаш оон-даа өскелер өөреникчилерге байыр чедирип [illegible] бергеннер.

С. ХЕРТЕК.

БЕЛЕКТЕРНИ ТЫВЫСКАН

Пржевальскиниң болгаш Доброминскиниң школаларының өөреникчилери Н. Коломинага болгаш А. Старовойтовага өртектиг белектерни тывыскан.

Смоленск областың девискээринден үнелиг эм үнүштерни чыырынга идепкейлиг киришкени дээш ук школачылар чадаг-тергелерни алганнар. Олар ниилээ фармацевт үлетпүрүнге хереглээр чиг-этти чарып [illegible] ажыр дужааганнар.

Амгы үеде дыка хөй школачылар болгаш пионер лагерьлериниң дружиналары «Ногаан аптека» операцияда киржип турарлар. Бо чылын чүгле Смоленск область 60 тонна эм үнүштерни дужаарын планнаан.

(СЭТА-ның корр).

Смоленск

ӨРГҮН ЧОННУ ЭРГИП ЧОРААШ...

Утиукчуларывыс эртен даң бажында-ла арлы берген болду. Биске белеткен каан чемни чип алгаш, белеп турган аъттарны мунупкаш, келирибиске [illegible] машиналарывыстың Улут-Белдирнн эрттирип каан, чыылган чон улам ковудеп берген болду. Оон ынай чер ак, орук шору, саададыр чуве чок болган.

«Көгү-шыгы хөлбелчиннээн хөлчок чараш Хөндергейниң» Чараш-Терекке келирнвиске, мурнундаазы-биле бир дөмеп, хамык чүвени белеткеп каан, хөй чон чыглып алган тур-ла. Бистер-даа боттарывыстың хүлээлгевис күүседип, шии, концертивис көргүзүп, «Чурумгаазын» чүвелеривисти улуска сонуурдадып эгеледивис. Сеңди механигивис кинозун база-ла даныы атсы долгандырып тура хонган. Чыылган чоннуң сонуургаанын, омакхөглүг, хөй-аъттыныи чүү дээр боор! Бичии чай-хос аразында-ла боттары база ырлажып, хөөмейлеп, турникке туттунуп, колдуктаар ышкы чайганып, хол бөмбүүн ойнап медээжок-ла турар. Кырган кижилер радио дыңнааш, телефоннап чугаалашкаш белиннеп, самнай аарак былдап турда, чангаачылар [illegible] ону — чүнү-даа адап белиннегилээр — кижилер каткыдан харлыгып турар чүве!

Даарта эртенинде бир-ле ындыг чөлбее берген кара сукно шаапалыг, шала чолдаксымаар, кудер оол турникте «кежээлээн» тур. Ол эртемнин [illegible].

(Уланчызы. Эгези № 189, 195 «Шынза»).

[illegible] мурнун алгаш, хөрээн алгыдып чоруй сыгырты берген. Хөглеп турган чон шыпшың барган. Кайгамчык-даа [illegible] чараш [illegible]! Бис база магадай берген бис. Кыңгырады бадырып органсыгыдын дооскаш, чонче артистерин [illegible], адын даажы чыжыраар чүве. Кижиивис оон биске келгеш, мен театр сургуулунга барымза таарижыр ирги мен бе деп мындыг. Бистер амырай [illegible] бис талантылыг аныяктар илередип тып алыры база бир сорулгавыс чүве болгай. «Чүү деп чоор, таарыжыр, таарыжыр», деп алгыржып үндүвүс. Лопсан-Кендеи башкывыс: «Бонгуг эки-дир, думмам, кузун Кызылга чеде бер, хүлээп алыр бис» деп мындыг.

Аныяк эрини, өөрээни-даа аажок, ана эдээ эстээр. Ол болза сөөлүнде [illegible] Тываның ат-сураа алгаан алдарлыг [illegible] Маңчакай болган. Ол театрга келгеш, [illegible] чедип алган, чонунга-даа чаагай үнү-биле аян тудуп, төлептиг бараан болуп чораан.

Хөндергейниң эвилең-ээлдек чону-биле байырлажып чарлыгаш, Теве-Хаяже чорупкан бис. Ынчап аңаа Тываның үлегерлиг станциязы турган чүве (алызы барып Таңдыда Кедээ [illegible] станциязы болу берген). Станцияның солун чүүлдерин көрүп, ол-бо черлеринче баргыладывыс. Сыпта үнүп келген [illegible] ынчап бир-ле дугаар көргенивис ол.

Орзов [illegible] чемер үнүг [illegible], аъттары дыңнап сонуургаан бис. Үлегерлиг станция улуг эвес болганындан ажылчыннары эвээш. Ынчангаш аңаа чүгле концерт көргүскеш, Чадаана хоорайже халкан бис.

Хоорайга келирнвиске Чадаананың пионер лагери бистн чалаан. Улуг улуска көргүзүп чораан концерт [illegible] ширтеп-ле [illegible] турбас болгай. Программавыска «Пионер чараш» сүт дээш чергелиг урутлар ырлары, шүлүктери, танцыныг номерлер немеп алгаш, барып көргүстүвүс. Ол лагерьге 1937 чылда шыштанып чайлаан кижи мен. Чаңгыс чыл иштинде элээн өөренигген болзу. Ынчап бистиң тарып олурткан ыяштарывыс саглайты үнгүлеп келгенин [illegible]. Лагерь башкылары биле аревэ кожкомунуң каттышкан командазы-биле волейбол ойнааш, уттуруп алдывыс. Концертивисти урутлар аажок сонуургаан. Ол лоорулган соонда олар конперт ырлары ырлажып, акробаттаар дээш холу-биле кылаштажып, тээректелип, оккадалып-даа турарлар болду.

Лагерьден хоорайже [illegible] эптиг эп келгеш, Чадаананың клувунга (ынчап республиканга эң улуглары бирээ эн, ам хоорайның кинотеатры) улуг концерт, ооң соонда шии көргүстүвүс. Кижи дээрге зал сыңмас, адым часкаашкынналы чыжыраар чүве. Көрүкчүлер ынчаар хүлээп ап турда, артист кижиге ойнаары со-[illegible]-даа чаны-даа болур чүве болгай. Даартазында чадаана-

жылар бисти Бора-Хөлге чедир үдеп каан. Бис-даа Адар-Төш кайы сеп дээш туткуп-каан бис.

Адар-Төштеп ашкаш, дүшкеш

Шаанда барык талакы кожууннарның улузу мынчаар [illegible] чурттапкан ам даа кижи сактып чоруур-дур. «Адар-Төштен [illegible] [illegible] [illegible]

Алды-ла ораал школаам

Алым чуртум болу берди...»

Бис Адар-Төштеп ашкаш, [illegible] аал-чуртувус, болу берген Кызылывысче чоокшулап орган бис. Ынчалза-даа баар черивис ам-даа хөй, кылыр ажылывыс эмнежок, ынчангаш «алга» чедер хуусаавыс база-ла узун турган.

Чөөн-Хемчик, Улут Хем кожууннарының ол кавыда сумуларының [illegible] чылдагларының ортузу болур Ак-Хемге чедип келирнвиске хамык чүвени белеткеп каан, хөй чон чыылган тур-ла. Бичии кады шайлап, дыштанып алгаш, үүле-херээвисти бүдүрүп кириптивис. Баштай чыылган чонувуска «Үүр даргазын» (кыска адаарм мидыг) көргүстүвүс. Оон соонда келген чон радио, телефон-биле [illegible], [illegible] дыңнаан, эмчиге шинчиткен, база-ла чай-кызыг чок турарлар. Шала кежээликтей, концертивис көргүскен бис. Карангылап кээрге «Кинотеатр» ажылдап эгеледи. [illegible] ышкаш, чыылган чоннуң сонуурган, магадап турары-даа аажок. Бистиң ажылывыска

[illegible] ол.

Шии, концерт аразы хостуг үевисте уран-театр салбырынга (школага салбырывыс ады ол) таарыжыр артисчи салымналыныг аныяктар шилиир улус болгай бис. Мунзук, Лаптан, Кара-кыс, Моңгалбия киржикчилиг «комиссия» чамыкта [illegible] чылдыг берген турар чүве. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дээ турар кижилер бар. Ак-Хемге ынчаар шилиилге кылып турувуста 18-19 харлыг [illegible] тут, улут-улут карактарлыг эр кылашаап келгеш «мен база шенеп көрейн бе?» деп мындыг. Оон киживис сыгырты берзе-ле — оңза боостаалыг! Сөөлүнде кээп сыгытчы, кап-даа конкурстарның дипломандызы Дакпай артист ол болган чүве. Театрга, кедээниң бот-тывынгыр уран чүүлдерин-даа [illegible] өтүүт болгаш күштүг сыгыдын чонга харам чокка салып бериш кедди.

Улут-Хем кожуунунга келгеш, Кара-Талга, Шагаан-Арыг хоорайга база-ла мурнукугу дег хөй-аъттыг, кызымак чуткул-биле ойнап, концертивисти, кино-чуруувусту көргүзүп, солун ужуралдарга [illegible] чорувус. Арат чон база-ла, өске черлерге дег, сеткили хандып, өөрүшкү-маңнайлыг тарап чаныы. бисти чылыы-биле үдеп турдулар.

С. ЧИГЖИТ.

(Уланчылыг).

РАДАНЫҢ ӨСТҮРГЕН НОГААЗЫ

Чаа өөредилге чылы эгелээн. Чайладыр көрүшпээн уруглар бо хүннерде ужуражып, ажыл-ымыдыралын сонуургажып турарлар. Оларның аразында аъттыг хөй кадарып, тракторлар [illegible] киирип, инек саап, чүнү-даа кылып турган оолдар болгаш уруглар бар.

Кызыл районда Кара-Хаак ортумак школазының онгу классчызы Рада Менгуушчу чугаазын өөрү аажок сонуургаар. Ол чазын, өөредилге чылы төнери-билек, ногаа бригадазынга ажылдап эгелээн. Аңаа ол ажыл, ооң мурнунда чылдарда-ла ажылдап турган болгаш, ындыг-ла берге болбаан.

Рада ачазының [illegible] ажылдап чайлаан. Ол звенонуң кежигүннери — авазы, ачазы, дуңмалары, ужар чүүл [illegible] акызы Роман болгаш Рада болду. Оларга дөрт гектар огурец онаатан турган. Ол дээрге звенонуң [illegible] [illegible] онаашкан чартык гектар ногаа-дыр. Ол хире ногаа туржук, бажың чанынга каш дөс огурец безин ажаары белен эвес болгай.

Раданың ачазы ногааны [illegible] [illegible] биле суггарып турган. Звенонуң өске кежигүннери бок [illegible] [illegible], [illegible] редип, чемиширдилге тон, үнүштүң курттуур болгаш аарыыр чоруу-биле демисежип турган. Чай ынчаар эрткен.

Күс — черниң кежиин чер-тирер, чер ажылдакчыларының [illegible] [illegible] үе. Раданың өстүрүшкен ногаазын ам чүгле Кара-Хаактың эвес, а Кызыл хоорайның, Кызыл районнуң болгаш республиканың кайы-даа булуңунуң чону чип турар. Звенонуң ол черинден сентябрь бирге чедир он беш тонна огурецти ыңай-бээр чудуруп чорутган. Ам-даа ийи ол хире огурецти чыып болур. Ында бо хүннерде Кызыл хоорайның, Кызыл районнуң болгаш Кара-Хаак суурнуң чурттакчылары шефтеп турар. Раданың өстүрген ногаазы. шынап-ла [illegible] болур.

Ч. ДУКУУШПЕЙ.

В. КАРА-САЛДЫҢ «Чаңгыс класста ышкажыл бис, эжим» деп фотоэтюду.

СТАДИОННУ ШИРИКТЭЭН

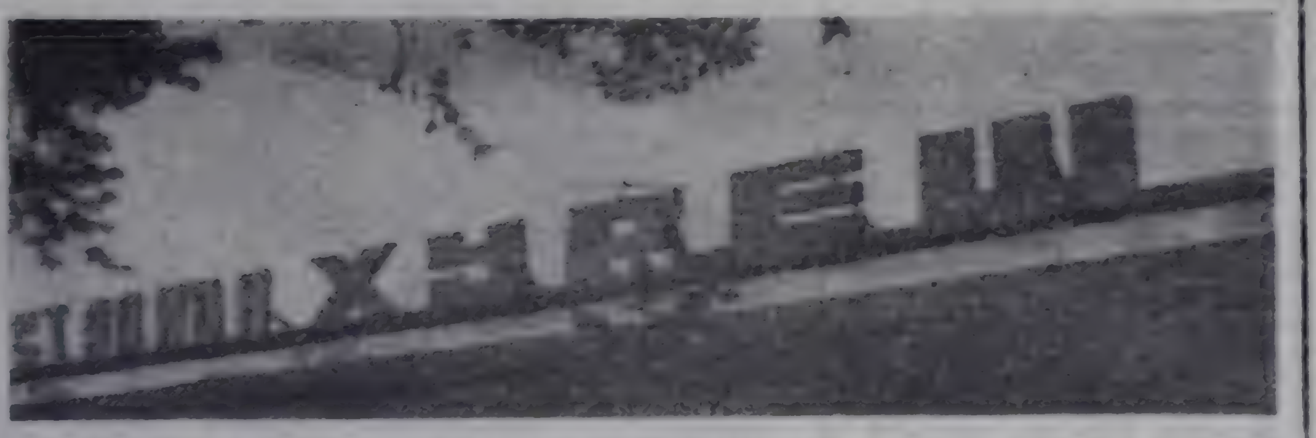

Республика найысылалының чурттакчылары ажыл шагындан хостуг үезинде, дыштаныр [illegible] [illegible] эдертилкеш, Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынга дыштанырынга кончуг ынактар. Оларның [illegible] [illegible] ажыктыг, хөглүг, солун эртенип дээш оон ажылдакчылары таарымчалыг байдалдарны тургузар талазы-биле болурчогууру-биле хемчеглерни ап турар.

Чоокта чаа бильярд ойнаар залдың чанында база бир солун зал ажыттынган. Ол болза бичии чаштарга таарыштыр кылган янзы-бүрү оюннар залы-дыр. Ол залга хүн бүрүде муң-муң бичии чаштар [illegible], ойнап турарлар.

Спортчу [illegible]-ларны [illegible] [illegible] [illegible]-ри база чалап турар. А ын[illegible] [illegible] [illegible] маргылдаалар эрттирер «Хүреш» стадионун бо чайын септеп, ооң иштин ногаан кок [illegible] [illegible] [illegible] кыл-[illegible]ган.

Стадионнуң иштин ногаанчыдарынга канчаар-даа аажок улуг күш, ажыл негеттингенн чугаажок. Ниитизи-биле 7 муң дөрбелчин метр черни ногаанчыдып, шириктээн. Профобл-[illegible] [illegible] [illegible] болган [illegible] байдалдарны тургузар дээш [illegible] [illegible] ажылды организастыг чорудкан. Мындыг дыңнелгени ап көрээлиңер. Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионну шириктээр ажылды үш чыл чартык үеде уламчылап келген, а «Хүреш» стадионну үш-ле ай иштинде [illegible]. [illegible] [illegible]-даа шириктээн шөлдери дең.

Ук ажылды бедик деңнелге [illegible] [illegible] [illegible] «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң даргазы В. С. Бииче-оол баштаан 10 кижиден тургустунган бригадалың [illegible] [illegible] [illegible] мактаныг. Олар дыштаныр хүннеринде безин үзүк-соксаал чок ажылдап турганнар.

Стадионну шириктээринге Кызыл хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң, албан органнарының [illegible] [illegible] лары идепкейлиг киржип, шеф [illegible] [illegible] [illegible] кылып чорутканнар. Эң ылангыя [illegible] хоорайның садыг кол[illegible], [illegible] Ниитиин херектер министерствозунуң болгаш өске-даа черлериниң ажылчыннары ботта [illegible] [illegible] тиргеннер.

Үш ай дургузунда үргүлчүлеп келген шириктээшкиниң сөөлгү метрлерин бурунгу хүн дооскан. Ам Хүреш аттыг стадион республиканың [illegible] чурттакчыларының эң-не [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Аңаа улуг-улуг байырлалдарда янзы-бүрү спортчу маргылдаалар эрттирерин[illegible] бүгү таарымчалыг байдалдар тургустунган. Эң ылангыя футбол, тыва хүреш, ГТО нормаларын дужаарынга болгаш ча [illegible] маргылдааларны эрттиреринге ук стадион кончуг таарымчалыг. Аңаа хары үгда 15 муң чыгыы көрүкчүлер кирип болур.

Шынап-ла стадионну хаа[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] көрүнчүү кончуг. Бичии ханып, сырынмай бээр үеде [illegible] [illegible] [illegible] стадионнуң кыры чалгып чылар ышкаш кылдыр сагындырар болду. Оон сөөлгү ширинин салып турда үш ай бурунгаар салдынган баштайгы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ап алыр чыгым сиген үнүп келген болду.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: стадионну кыска хуусаада шириктээн бригаданың кежигүннери.

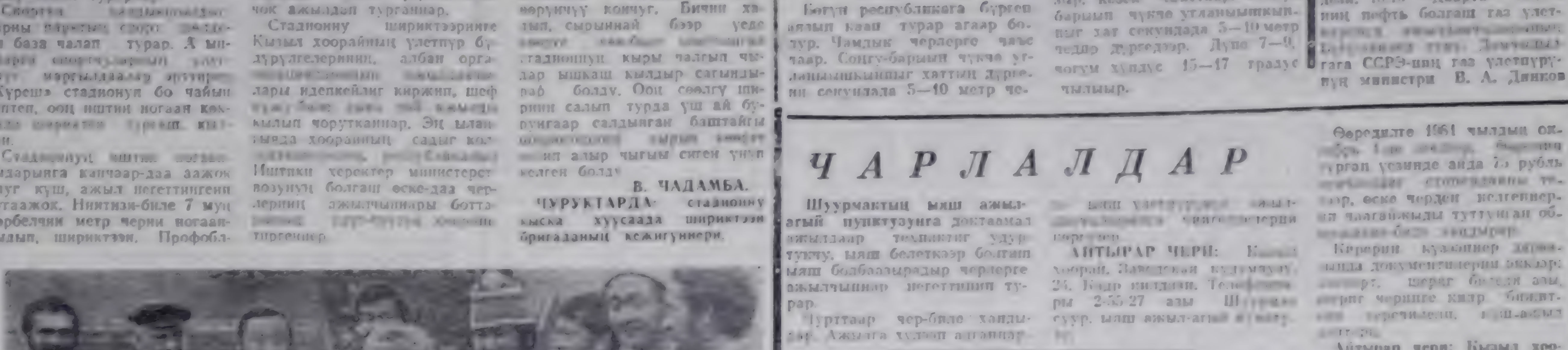

СЕНТЯБРЬ 4-ТЕН 6-ГА ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 4-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе» Информастыг программа. 8.40— Эртенги сула шимчээшкин 9.05 — «Чаштарның [illegible] [illegible]. 9.35 — «Ол үениң дес-дараа[illegible]. [illegible] [illegible]-фильм. 1-ги, 2-ги сериалары. 11.45 —Медээлер. 11.50—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер программазы: «Атоммаш — бригада», «Мээң заводум — мээң чоргааралым». 15.11—[illegible] [illegible] [illegible]-на!» 16.00 — «Москваның [illegible] [illegible]». 16.30 — «Тоол аалдап [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «[illegible]» Дамчыдылга. 18.30—18.45 —Телеме[illegible].

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Хоккейге делегей [illegible] «Канаданың кубогу». Швецияның шилиндек командазы — ССРЭ-ниң [illegible] командазы. Канададан дамчыдылга. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Бо кангамчык делегей». Фильм-концерт. 22.25 — Бөгүн делегейде. 22.30 — «Даштыкы эстраданың аалгалары». 23.15—23.55 — Спорт программазы: чадаг-терге спортунга делегей чемпионады. Трек. Прагадан дамчыдылга. Делегей чемпионады. Чехословакиядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

12.00 — «Хлеб-дус». Документалдыг фильм. 12.10—Совет чурукта уран чүүлдүң коммунистериниң овур-хевири. 12.40— География. 5-ки класс. Географтың [illegible] [illegible] нарының төөгүзүнден. 13.10— А. М. Горький. Баштайгы рассказтары. 14.00— Бойдус эртеми. Черниң үт-шиин тывары. 14.20—Чогаалчылар В. И. Ленин дугайында. В. Катаевтиң чугаазы. 14.45—«Бажыңның экраны». Төөгү. 8-ки класс. 15.10—Төөгү. 7-ги класс. Бистиң Төрээн чуртувустуң бурунгу куруңнелери. 15.40— «Парашюттуг портрет». Документалдыг телефильм. 16.00 —16.45 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

16.45— «Дилээшкиннер болгаш ажылдыышкыннар». Документалдыг фильм. 17.35—Чугаалар.

МОСКВАДАН

18.00 — «Поэзия». С. Островой («Орбита-2»).

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45 — Телемедээлер. 18.45— «Тываның экраннарында».

МОСКВАДАН

19.00 — «Кино аян-чорукчулар клуву». 20.00— «Тамчыктыг удунар, чаштар!» Леспик Роботно дугайында. 20.45—«Кино көрүкчүнүң демдеглелдери». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—00.05—«Бүгү төөгү». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары.

СЕНТЯБРЬ 5-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги сула шимчээшкин. 9.05—«Чаштарга аңчыгаштар дугайында». 9.35— «Силерге, ада-иелер!». 10.05—«Челээш». Улустуң чогаадылгазының IV делегей фестивалының телепрограммазы: «Сирения». (Болгария). 10.35—«Аныыл чок шимчээшкин дээш». 11.05— «Кукрыниксылар[illegible]» чогаадылгазы». 12.05— «Москва чурттуг херээжен». 13.35—Уругларга фильм. «[illegible]». 14.00— Бөгүн делегейде. 14.15 — «Спортлотонуң» 36-гы тиражы. 14.25—РСФСР-ниң фольклор ансамбльдериниң күүселдези. 15.10 —Даарта— ССРЭ-ниң нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнү. Документалдыг фильм. Ынчалдыр ССРЭ-ниң газ үлетпүрүнүң министри В. А. Динков

кижир. 15.50— «Дириг амытанның дугайында». 16.50—[illegible] [illegible] тайылбырлары. Л. А. [illegible] беседазы. 17.15 — «Ужуп чоруур корабль». Мультфильм. 17.35— «Чоокку Чөөн чүк: сагыш-сеткилдиң [illegible]. Эдертиглиг[illegible] [illegible]. Документалдыг фильм. 18.20— «Ыры-81». 19.30—19.45— Чапсар. 19.45—«ТТ-ниң экраннынга бир дугаар». «Идегелдиң сырыны». Уран-чечен фильм. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35— «Катты бажы каткан эвес...». 22.35—23.55— Спорт программазы: [illegible] [illegible] делегей кубогу. Италиядан дамчыдылга. Акробатикага делегей кубогу. Швейцариядан дамчыдылга. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20— «Театр чарлалының чанында». 15.15— Чадаг-терге спортунга делегей чемпионады. Трек. 15.30— «Соликамскиниң альбому». Документалдыг телефильм. 15.45—«Че-ве, кыстар!» 16.55—Д. Храбровский— «Чүрек соп турда...» Ленинградтың Бурунгуниң драмазының А. С. Пушкин аттыг академиктиг театрының фильмшинии. 19.30 — «Музыкалыг киоск». 20.00— «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Простоквашинода дыштанылгалар». 20.15— «Калыкшыл». 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Даңгынаны бербес». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 00.00—00.25— Хоккейге делегей чемпионады.

СЕНТЯБРЬ 6-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40— «Сула шимчээшкинче чыскаалыңар!» 9.00 — «Будильник». 9.30— «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 10.30— «Кадыкшыл». 11.15—«Эртениң почта». 11.45— «Даштыкы аалчылар Совет Эвилелиниң дугайында». 12.00 — «Көдээден дамчыдылга». 13.00— «Музыкалыг киоск». 13.30— Чадаг-терге спортунга делегей чемпионады. Трек. 13.45—«Ада! Силерни ынчап тур мен!» Мультфильм. 14.00—Бөгүн —Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларының бүгү-эвилелдиң хүнү. ССРЭ-ниң нефть үлетпүрүнүң министри Н. А. Мальцевтиң чугаазы. 14.45 — «Сиберьниң [illegible]» [illegible] таар». Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларынга концерт. 15.00— Хоккейге делегей маргылдаазы. «Канаданың кубогу». ССРЭ-ниң шилиндек командазы — АКШ-тың шилиндек командазы. Канададан дамчыдылга. 17.00 —«Кино аян-чорукчулар клуву». 18.00— «Делегей панорамазы». 18.45—19.00— Чапсар. 19.00— Хоккейге делегей маргылдаазы. «Канаданың кубогу». Канаданың шилиндек командазы — ЧССР-ниң шилиндек командазы. Канададан дамчыдылга. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— Футбол тайылбыры. 21.55— Алла Пугачёва ырлаар. 22.35— 00.10— Спорт программазы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20— «Кинопанорама». 15.50 — «Тоол аалдап келди». Кыжын [illegible] болгаш [illegible] карапың чаа ужурадары». 1-ги сериязы. 17.20— «Тииленчилер». 18.50— «Баштайгы өөрүшкүлер». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 20.00— «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Простоквашинода дыштанылгалар». 20.15 — «Челээш». Улустуң чогаадылгазының IV делегей фестивалының телепрограммазы: «Частың ыры». (Вьетнам Социалистиг Республиказы). 20.30 — Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнүнге документалдыг фильмнер программазы: «Оренбургтуң газ-химиктиг комплекси», «Черниң чылыы» —улус [illegible]. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50— «Мени билип кор, авай». Уран-чечен фильм. (ГДР).

Сонуургактарга

ХУУЛГААЗЫННЫГ ДАШ

Сердолик даш. Ында, академик А. Е. Ферсманның сөстери-биле айтырга, [illegible] [illegible] хуулгаазыннарның кандызын-даа каттыштырып көөр кызыл оңнуң бүгү чүүлдешкек чүүлү шуптузу бар». Даштың өңү өкпен, хереллдичек чырык, кызылзымаар сарыг азы хүреңниге чедир кара кызыл-даа апаар. ССРЭ-ниң бүгү Европа кезээнде шыпар талазы-биле дээре дээн сердолик Крымга, Камгаладда турар [illegible] [illegible] [illegible] тааар. Ында бир далайже дүмүүзиниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] деп адаар.

Бо боду бүткен өңнүг даш— хуулгаазынныг, чажыттыг, сорунзалыг, тоолзут, [illegible], ынакшылдың дажы дээп ыраш эпитеттерни бодунда си[illegible] [illegible] [illegible]

хөй тоолчургу чугаалар, бүзүрээшкиннер болгаш анаа даш [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] хүнге бүзүрел чүс-чүс чылдарның ханызынче ыраап чоруп барган. Бурунгу өгбелер ону Хүнче чоокшулаазыр үнелеп, кижилерни аарыглардан камгалаар аргаларын ол дашка шамнап, оларга аас-кежиктиң болгаш тамчыктыг даштың шаңнап турар деп санап чораан. Ам сердоликке кан-[illegible] [illegible] [illegible] барын, ооң-биле кады амге [illegible] [illegible] [illegible] вес апарган... Янзы-бүрү онбаазын чечектер ышкаш, анаа чараш даштар, олар сагыш сертүп, сеткил-хөөн көдүрер, [illegible] [illegible] [illegible] чүгле ында ооң «эм-таң» болуп шыдаар панг чылгыгы [illegible] турар.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп аязып каап турар агаар болур. Чамдык черлерге чаъс таар. Соңгу-барыын чүкче угланыышкынның хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Дүне 5—10, а хүндүс 12—17 градус чылыг болур.

Кызылга база-ла бүргеп аязыр, кезек чаъстаар. Соңгу-барыын чүкче угланыышкынныг хат секундада 5—10 метр чедир дүргедээр. Дүне 7—9, хүндүс 15—17 градус чылыыр.

ЧАРЛАЛДАР

Шуурмактың мыш ажылагый пунктузунга доктаамал ажылдаар теопнииг удуртукчу, мыш белеткээр болгаш мыш болбаазырадыр черлерге ажылчыннар негеттинип турар.

Чурттаар чер-биле хандырар. Ажылга хүлээп алганнар [illegible] мыш үлетпүрүнүң ажылчыннарының чиңгелеттерни көргүзер.

АЙТЫРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Заводская кудумчузу, 24. Кадр килдизи. Телефоннары 2-55-27 азы Шуурмак суур, мыш ажыл-агый пунктузу.

Тываның транспорт эргелениниң Кызылда автомобиль школазы «ВС» категорияның чолаачыларының курузунче үндезин чурттакчыларны бүдүрүлгеден дашкаар өөреникчилер-биле чалап тур. Өөредилге тыва дылга болур, аңаа бо дүнүн күсели-биле-даа, совхозтар азы кедээ ажыл-агыйның өске-даа организацияларның [illegible] [illegible] [illegible] болур. Хуусаазы — 5 ай.

* * *

«Тыва тудуг» трестиң өөредилге комбинады дашты-монтажчы, иштерлекчи бетоннучылар [illegible]-биле чалап тур. 5 ай [illegible] соонда трестиң Кызылда [illegible] [illegible] [illegible] ажылдаар[illegible].

Өөредилге 1981 чылдың октябрь 1-ден эгелээр. Өөренип турган үезинде аңда 75 рубль [illegible] [illegible] стипендияны төлээр, өске черден келгеннерни чаагайжыды туттунган общежитие-биле хандырар.

Кирерин күзээннер дараазында документилерни эккээр: [illegible], шериг билети азы, эрттиг черинге киир бижиттинген [illegible] [illegible] [illegible].

Айтырар чери: Кызыл хоорай, Красноармейская, 76. Телефоннары 2-27-02, 2-32-83.

Тыва АССР-ниң Министрлер [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 1981 чылдың август 20-ден [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Редактор **В. С. ШАРАВИИ**

КИНО

СЕНТЯБРЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кайда сен, ынакшылым?» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узатк[ан]), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бирги классчы» 10.00, «Шуптузун бодувускаа» 11.50, 15.20, 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Душунерге-даа кирбээн боор» 15.00, 16.50, 18.50, 20.30 (узаткан) шактарда.

«БАЙ-ХЕМ»: «Душтук ооң болгаш душтук ыыс» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-21 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866 Чагыг № 1619

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ГС—01717

Ьүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 206 (11704) | 1981 чылдың сентябрь 4, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

КАМНАЛГА, ХУМАҒАЛАЛ

Улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларын чедимишкинниг хөгжүдериниң ҳажыттынмас негелделериниң бирээзи — чиг-этти, одалга-энергетиканы болгаш өске-даа курлавырларны хумагалыг, чеп ажыглаары. «Бистиң моон соңгаары бурунгаар хөгжүлдевис күш-ажылдың, кол фондуларның, оттулар чуулдуң болгаш чиг-эттиң болгаш хову-шөлдерниң база фермаларның продукциязының—бүгү-ле бар курлавырларын чеп болгаш ажыктыг кылдыр ажыглаарывыстан улам улуг хемчээлдиг-биле хамааржыр» деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Ынчаарга бо чылдың июль эгезинде «Чиг-эт, одалга-энергетика болгаш өске-даа материалдыг курлавырларны камнаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы база-ла чогум-на өлче үнгенген. Эң чугула бо амыдыралчы айтырыгга холбаштыр СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айтыышкынын база партияның болгаш чазактың доктаалын боттандырар дээш чер-черде партия, совет, профэвилел органнары болгаш бүдүрүлге, тудуг, транспорт база ажыл-агый коллективтери хөй чүүлдерни кылып, камналга болгаш хумагалыг чорук дээш чарышка идепкейлиг киришпишаан, бо талазы-биле багай эвес түңнелдерни чедип ап турар.

Кызылдың сүт комбинады бо чылдың бирги чартыында чижеглеп алган 71 тонна оттулар чүүлдү, 269 гигакалорий чылыдылга база 65 муң киловатт-шак электри энергиязын камнап алган, оон нийти түңү беш муң ажыг рубль болган. Чиг-эт материалдарын чеп ажыглап тургаш, оон күселин-биле 6.5 тонна саржагны немей бүдүрген. «Тыва суг тудуг» трестиң № 5 КМК-зындан В. А. Волкоаттың комплекстиг бригадазы бо чылдың социалистиг чарыжының негелдезинге будун чартык муң рубльдиң тудуг материалдарын болгаш электри энергиязын камнап алыр хүлээнгеш, августуң төнчүзүнге чедир безин 3.5 муң рубльдиң материалдыг курлавырларын камнап алган.

«Тыва кобальт» комбинат кобальт концентратынга мышьяктың хемчээлин эвээжедип тургаш, хөй түңнүг экономиктиг ажыкты алган. Ол ышкаш «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинде, Кызыл районнуң күш фабриказында чамдык цехтер, участоктар, Туранның ыяш белеткээр участогунда, Кызылдың № 2 АТБ-зинде болгаш өске-даа коллективтерде камналга болгаш хумагалыг чорук дээш демиселди улам калбартып келген. Туранда ыяш белеткээр пункт продукция бүдүреринге ажыглаттынган чүүлдерниң артынчыларындан чурттакчы чонга болгаш бүдүрүлгениң бодунга ажыктыг эдилелдерни, материалдарны болгаш штакетниктерни, оттулар ыяшты кылып ап турар.

Камналгалыг болгаш хумагалыг чорук дээш походка ажыл-ишчилерни калбаа-биле хаара тударынче, социалистиг чарыштың негелделеринде ол талазы-биле киирген чүүлдерни күүседиринче администрация болгаш партия, профэвилел организациялары доктаамал кичээнгей салып турар черлерде бо чугула ажыл-херек үре-түңнелдиг болуп турарын үстүнде коллективтерниң чижектери бадыткап турар. Ынчалзажок чамдык партия, совет, профэвилел болгаш ажыл-агый органнары, күш-ажылчы коллективтерниң удуртукчулары бо чугула айтырыгже чогуур кичээнгей салбайн турар.

«Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынының Кызылда, Элегес-Аксында заводтары бо чылдың бирги чартыында 838 муң түүйбуну үрей кылган, оон каражазы 61 муң рубль болган. Ол үрей кылган түүйбуну бүдүреринге эвээш эвес акша-хереңгини, материалдарны чарыгдаан болгаш хөй-хөй ажылчыннар күжүн үндүрген, ынчап кээрге маңаа камналга дугайында кандыг чугаа турарыл ынчаш? Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының Шуурмакта, Чербиде пункттарының девискээринде артынчы чудуктар, хыртыннар, хирээндилер тейлендир овааланы берген чытпылаар. Ол бүгүнү эз ёзу-биле көрүп, артынчыладан ажыктыг чүүлдерни хөйү-биле кылып ап болур.

«Тыва тудуг», «Шагонартяжстрой» трестери, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкыны ышкаш улуг-улуг организацияларда түүйбу, цемент, шия болгаш өске-даа үнелиг тудуг материалдарны, а транспорт организацияларында кывар-чаар чүүлдерни, машина-техниканы камналга чок ажыглаарының чижектери база-ла эвээш эвес. Материалдыг курлавырларны, чоннуң бүдүрүп кааны чаагай хемнити камналга чок ажыглаарының фактыларын улус ажыл-агыйының өске-даа адырларындан көргүзүп болур.

Ылангыя совхозтарда ниитичиң малын камгалап, хумагалаар айтырыг дыка багай тургустунган. Ылаңгыя малдың өлүп хораары Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды, Каа-Хем районнарның ажыл-агыйларынга ам-даа хөй болуп артпышаан. Чүгле бо чылдың бирги чартыында республикага 28 муң хире анай, хураган өлүп хораан. Бир эвес ол хөй малды немей алган болза, ажыл-агыйлар он-он тонна эътти, дүктү күрүнеге берип болур турган ийин. Оон аңгыда «иштики чарыгдалга хереглээривис ол» дээш совхозтар хөй малды артыкка чишке хереглээр «аарыг» ам-даа узуткаттынмаан. Чижээ, Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары ындыг чарыгдалга пландан ажыр 80 тонна эътти, а оон иштинде «Хемчик» совхоз 50 тонналы ажыглапкан. Ажыл-ишчилерниң өстүрүп каан малын хумагалаар, бүдүрген грамм эът, дүк, сүт бүрүзүн болгаш өске-даа продуктуларны камналгалыг ажыглаарының айтырыын ажыл-агыйларның дирекциялары, оларда партия, профэвилел болгаш өске-даа хөй-нийти организациялары доктаамал кичээнгейге алып хүлээлгелиг.

Улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларынга, түс-түс коллективтерге камналгалыг болгаш хумагалыг чорук дээш походту чер-черде партия организациялары баштаар, бо талазы-биле байдалды коммунистерниң хуралдарынга өй-өйде чугаалажып, кылдынган чүүлдерни болур-чогууру-биле үнелеп, четпестерни илередир, моон соңгааргы чорудар ажылдарны тодарадып турары эргежок чугула. Курлавырларны ажыл-ишчи бүрүзү ёзулуг хумагалап, камнап билирин чедип алыр дээш күш-ажылчы коллективтерниң удуртукчулары, оларда профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-нийти организациялары социалистиг чарыштың дээштиин улам бедидер ужурлуг.

Он бирги беш чылдың бирги чылында республиканың ажылчы чоннарының мурнунда чедип алыр улуг болгаш харыысалгалыг сорулгалар туруп турар. Ону чедип алырда кол-даа, бүгү-ле чүүлдерге: «Экономика камналгалыг болур» деп девизти удуртулга болдурар херек.

МАЛ ЧЕМИН УЛАМ ХӨЙНҮ КУРЛАВЫРЛААР

БАР АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛААШ...

— Бистиң совхозтуң ажылчыннери малга чем белеткээриниң [illegible] боттарының бар арга-курлавырларын долу ажыглап, [illegible] күжениишкинниг ажылдап турар. Амга чедир 2323 тонна сиген, 209 тонна будук-бүрү, 159 тонна витаминниг сиген далганы белеткеттинген, 829 тонна силосту, 413 тонна сенажты салып алган. Сиген планын сентябрь эгезинге чедир 51,6 хуу күүседкен — деп, «Чыраа-Бажы» совхозтуң директору К. Куулар чугаалады.

Совхозтуң салбырларындан Чыргакы 300 тонна, Хорум-Даг 1633 тонна сигенни белеткээн, артында төп салбырда белеткеттинген.

[illegible] Монгуштуң удуртуп турар механизастаттынган бригадада 1350 тонна сигенни белеткээн, районда [illegible] бригадаларны чарышка мурнап турар. Чыраа-Бажы суурнуң 16 агитквартиразы шупту 200 тонна сиген белеткээр хүлээлгезин 208 тонна кылдыр күүседип, эки ажылдаан. Кодээ Совет депутады Наталья Донгактың округунда № 2 агитквартира 52 тонна сигенни болгаш коргап массаны белеткеп, [illegible] мурнаан. Ол ышкаш № 8,13,15 [illegible] Хорум-Даг кодээ Совединиң күүскомунун коллективи 22 тонна, [illegible] чыл школазының коллективи 15 тонна сигенни белеткээн.

Совхозтуң малчыннары тус-тузунда 10.15 тонна сиген белеткээрин хүлээнгеннер. Олардан [illegible] Алдын-оол Ооржак 11 тонна, Суртаал-оол Монгуш 17 тонна, хойжулар Бора-Хопуй Монгуш 16 тонна, Делгер-оол Ондар 15 тонна сигенни боттарының [illegible] белеткээн [illegible].

—Районнуң девискээринден дашкаар Ак-Чыраа, Омск областа мишкап, ырак черлерже [illegible] боттарының бүгү бар күжүвүсту салып көргеш, ону ажыглаар, [illegible] деп шиитпирледивис. Ону боттандырарының аргазы бар — деп, директор улаштыр чугаалады.

Мал чеми белеткээриниң [illegible] бүгү кижилерни, пенсионерлерни хаара тудуп, мобилизастап турар. Чайгы үеде өөреникчилер бо херекке боттарының төлептиг үлүүн киирген. Ам өөредилге эгелээни-биле кижи күжү эвээжээн, ынчалзажок ажылдың темпизин [illegible] удуртулгазы ап чорудуп турар.

Белеткээн сигенниң 538 [illegible].

[illegible] организациялардан [illegible] боттарынга бердинген планның [illegible].

Совхозтуң төп салбырында тудуг бригадазы (бригадири Н. Куулар) 20 тонна, Чыраа-Бажы ортумак школаның коллективи 30 тонна сиген белеткээр [illegible].

Мал чеми белеткеп турарларның ортузунда социалистиг чарышты калбаар органиастаашкынга чугаалап [illegible].

—Сигенчи бригадалар аразынга [illegible] чарышты органиастааш, оон түңнелин баштайгы үеде чеди хонуктап үндүрүп, [illegible] боттарын [illegible]. Сөөлгү үеде сиген шолдерниң [illegible], беш хонуктуң планныг [illegible] беш хонуктап түңнел ажылдың темпизин кошкатпас [illegible] ажыглап турар бис — деп, Көмбукай Балчир-оолович харыылады.

Совхозтуң удуртукчулары [illegible] удуртуп турар. Улустуң эъш-чем хандырылгазы эки.

Малга база бир үнелиг чем — луктан бүрү чыырынче бүгү кижилерни организастаарының хемчеглерин бо хүннерде совхозта ап чорудуп, бо [illegible] улуг киржилгезин салып турар.

Н. ДАЖИНМАА
Чөөн-Хемчик район.

АМ-ДАА ХӨЙНҮ БЕЛЕТКЭЭР

Мал чемнери белеткээриниң [illegible] хонуктары арткан. Бо хүннерде эң бүдүрүкчүлүг ажылдаар дээш бистиң «Сүт-Хөл» совхозтуң сигенчилери шуптузу ажылдап турар.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында совхоз үш муң тонна мал чеми белеткээр. Ук [illegible] хөй кезии күүседиттинген-даа, чогум оон шуптузун [illegible] бердинген. Ынчангаш совхозтуң кыргандаа, [illegible] хөй-нийти коллективтериниң [illegible] СЭКП обкомунуң [illegible] алгаар ажылдап турар.

Мээң машина-трактор мастерскаязының сигенчи звенозун удуртуп турар мени Совхозта партком кежигүнү боорумга, мени мал чемнери белеткээриниң талазы-биле [illegible] кежигүнүнге база киирип каан. Ынчангаш мал чемниң белеткелиниң байдалын билбес аргам чок.

Чогум мээң звеном чүс тонна сиген белеткээр турган. Ол [illegible]. Бистиң звеновуустуң [illegible] «Шын» солуну Күш-ажылчы алдар тугун база кодурген. Ол хире бедик алдар-атка чеди улус улам-на кызымак ажылдап тур бис. Ам сараатта шиитпирин камгалап [illegible]. Чээрби ажыг тонна будук-бүрү база белеткедивис. Ол ажылывысты ам-даа уламчылап, витаминниг сиген далганы кылыр агрегатты черле тура дүжүрбейн ажылдадып тур бис. Бо бүгүнү кылырынга [illegible] Оюн Кордай-оол, сарыг сааачыны Борис Кордай-оол, сиген кезикчилер Сат Монгуш-оол болгаш черле звено кежигүннери шупту идепкейлиг бүдүүп хөй-эъттиг киржип келген.

Мал чемниң белеткелинге совхозтуң бүгү чону киржип турар. Виктор Сундуй-оол удуртуп ажылдап кооперацияның, Ондар Оюн-оол удуртуп кижи эмнелгезиниң, Күжүгет Данаа удуртуп Сүт-Аксы ортумак школаның сигенчи бригадалары онаалдаларын оранчок ажыр күүсеткеш, совхозка улуг дузаны чедирген. Ук коллективтер ажылын ам-даа уламчылап турар.

«Сүт-Хөл» совхоз бо чылын 150 тонна витаминниг сиген далганы белеткээр. Бо онаалда күүсеттинерининге кырында келген. Ам ажылчыннар ону шалыңчы ийи айның арткан хонуктарында күүседир дээш [illegible] турарлар. Ылангыя АВМ-ниң операторукомсомолчу Сергей, ында тракторист Эрей-оол Монгуш [illegible] сиген далганы шоодайлап турар Кыргыс Мөгөр, будук-бүрүнү АВМ-че тамчыдып турар Монгуш Дыгыр болгаш оол-даа өскелерниң ажылы макталдыг. Витаминниг сиген далганы кылыр агрегатка чиг-эт болур будук-бүрүнү сүүрүп хөй-нийти организациялары [illegible].

Мал чемниң белеткелинге киржип турар бригада, звено болгаш [illegible] ажылдада калбарган социалистиг чарыштың түңнелин он хонукта үндүрүп турар. Тиилекчилерге совхозтуң күш-ажылчы алдар тугун кодурериндеп эгелээш, акша шаңналдарга чедир материалдыг болгаш моральдыг четтикимчени көргүзүп келген. Бо ажылды ажылчын комитет биле комсомол комитеди парткомнуң болгаш дирекцияның удуртулгазы-биле организастап турар.

Мал чемниң белеткелин сөөлгү үеде [illegible]. Байдал ук ажылдын эгезинден [illegible] турган болза, [illegible]. Ынчалзажок бүгү [illegible] курлавырларны тып тургаш ажылдаар болза, мал чемнерин ам-даа хөйнү белеткеп ап болур. Совхозтуң [illegible] үнгүрүнде [illegible]. Ында эм будук-бүрү [illegible] база [illegible] чемгүрүнү турум бүгү күш [illegible].

С. БИЧЕ-ООЛ,
сигенчи звенонуң удуртукчузу.

АЛДАР ТУГУН КӨДҮРГЕН

Чадаана хоорайда 463 дугаарлыг көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның тудугжуларындан Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, район Совединиң депутады Суур-оол Ховалыгга удурткан ажылчыннар күш-ажылчы көргүзүглер талазы-биле өскелерден мурнады. Олар бо чылдың эгезинден бээр «Сүт-Хөл» болгаш «Искра» совхозтарга ийи-ийи, СЭКП-ниң XXII съездизиниң аттыг совхозка бир — шиитпиз-биле 5 чуртталга бажыңын ажылга киирген.

Мурнакчы бригаданың кежигүннери эрткен айларда 96 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планын 98 муң рубльге күүсеткеннер.

Бо хүннерде бригада кежигүннери СЭКП-ниң XXII съездизинге аттыг совхозта ажылдап турар.

Чоокта чаа 463 дугаар көжүп чоруур механизастаттынган колонна Күш-ажылчы алдар тугун ол бригадага алдар болдуруп көдүрген.

С. СҮРҮҢ-ХООР.

БЕШ ЧЫЛДЫН КИЖИЛЕРИ

Март-оол Кыргысович Күдер-оол — аныяк коммунист, ол Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Зиңгиг-Хем салбырында 5 чыл малчыннап келген. Оон кодазында 324 төрүүр өшкү бар.

1980 — 1981 чылдарда республиканың хойжуларының аразында калбарган социалистиг чарыштың түңнели-биле 100 төрүүр өшкүден 132 анайны, бир баштан 1 кг 360 грамм дүктү ап, мурнакчы малчыннарның өдүрүүнда кирген. Март-оол Кыргысович күш-ажылга кызымаккай, шудургу чоруу-биле бо бедик көргүзүглерни чедип алган. Аныяк коммунист келир чылын бо чедимишкинни салбас дээш, өшкүлеринге бодунуң күжү-биле 10 тонна сигенни белетнеп алган, кыштаглаашкынга белетненип турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы өшкү кадарчызы М. К. Күдер-оол.

Валерий Кыргысович Чымбыл-оол — Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозунда 10 чыл ажыг ажылдап келген дуржулгалыг болгаш хоочун малчыннарның бирээзи. Бо чылын ол 100 төрүүр өшкүге онаштыр 131 анайны ап, өшкү бүрүзүнден 1 кг 300 грамм дүктү алган. Күш-ажылчы чедиишкиннери дээш Валерий Кыргысович Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижик-биле шаңнаткан. Оон оолдары Юрий биле Анатолий адазының оруун истеп, дуржулгазын өөренип ап, малчыннап турарлар.

ЧУРУКТА: өшкү кадарчызы В. К. Чымбыл-оол.

Сөзү, чуруу С-Б. УЙНУКЭЙНИИ.

БРЯНЩИНАГА БАРЫП ЧОРААН

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев сентябрь 1-ден 2-ге чедир Брянск областа барып чораан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, «1981—1985 чылдарда РСФСР-ниң кара хөрзүнүг эвес зоназының кодээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер болгаш оон [illegible] дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын боттандырар талазы-биле Брянщинаның партия организацияларының ажылы-биле ол таныжып.

М. С. Соломенцев хөй колхозтарга болгаш совхозтарга барып чораан. Дүжүт ажаалдазының бүгү ажылдарын эң кыска хуусаада, чедимиг чок чорударынче, мал ажылының продуктуларын, тарааны, картофельди күрүнеге садар талазы-биле пландарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче улуг кичээнгейнин беседаларның үезинде угтандырган. Картофель ажаар алышкыны областың ажыл-агыйларынга массалыг-биле эгелээн. Малдың бышыг чемсуур баазазын тургузарының айтырыглары база кичээнгейниң төвүнге тургустунган. Келир чылдың дүжүдү дээш демиселдиң колхозтарда болгаш совхозтарда канчаар чорут турарын М. С. Соломенцев сонуургап көрген.

Кодээ суурларның социал хөгжүлдезиниң айтырыгларынче, ашак кадрларны быжыглаарынче, оларга эргежок чугула чурттаарга болгаш амыдырал байдалдарын тургузарынче, тараалгы ажыл-агыйларны хөгжүдеринче улуг кичээнгейни база угландырган.

Областың партия-ажыл-агый активиниң хуралынга М. С. Соломенцев чүве чугаалаан.

М. С. Соломенцев-биле кады партия обкомунуң бирги секретары Е. И. Сизенко, облкүүскомунуң даргазы П. Я. Погребняк [illegible] болгаш бүдүрүлге черлеринге барып чораан.

(СЭТА).

КАРТОФЕЛЬ ШӨЛДЕРИНДЕ КОМБАЙННАР

КИЕВ. (СЭТА). Украинаның картофель ажаар комбайннары ажылдап эгелээн— бүгү областарда, комбайннар агрегаттары шөлдерже үнүпкен.

Картофельдиң өлүртүлгезин, чайгы ажылдарын [illegible] дүжүдүн алырын специализастаттынган отрядтар болгаш звенолар чорудуп турар. Картофель ажаап алыр талазы-биле ажыл-агыйларның техниктиг баазазы сөөлгү чылдарда улам быжыккан — оларның ажыглалында он муң ажыг комбайннар, [illegible] машиналар болгаш механизмнер бар. Агрегаттарның ажылдаар чурумун болгаш планнарын механизаторлар баш бурунгаар дугуржуп алган. Колхозтарның болгаш совхозтарның комбайннары дүжүт ажаалгаш, эрткен шөлдерде арткан хензиг-даа картофельдиң ийиги чыылдазын болгаш чер хөрзүнүн [illegible] органастаан турар.

Ажаап алдынган картофельдиң салдатпайн шуушттур дажыглаар арга чаа дүжүттүң картофелиниң шынарын чаыдатпазынга улуг рольду ойнап турар. Картофельди чудурериң болгаш дүжүрерин дүргеп чорудуп, ажылдың темпизин улам шапкынчыткан.

Бо чайын агаар-бойдустуң байдалы кандаашкыныг турган-даа болза, [illegible] болгаш совхозтарның картофель ажаакчылары багай эвес дүжүттү өстүрүп алганын республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозу айыткан. Чижээ, Черниговская облaстa Ватутин аттыг, Киев областа «Май Бэлэ» колхозтар бир гектардан 200 центнер картофельди ажаап ап турар.

КИЖИЛЕРНИ БОЛГАШ УЛУСТАРНЫ ХАРЫЛЗАШТЫРАР

«Харылзаа-80» деп делегей делгелгези Москвада ажыттынган

Харылзаа херекселдериниң хөгжүлдезинге бедик негелделерни эртем-техниктиг революцияның амгы үе-ладаа салып турар. Улустар аразынга бот-боттарын билчир чорукту быжыглаарынга улам улуг рольду харылзааның херекселдери ойнап турар. Ынчангаш сентябрь 2-де Москвада ажыттынган харылзаа системаларының база херекселдериниң делгелгезиниң лозунгу «Харылзааның херекселдери найыралга болгаш кижилерге бараан болуп турар» деп адаан.

Эң чугула адырларның бирээзинде делгелгениң техниктиг чедиишкиннериниң көргүзүглериниң киржикчилери ол девискээр [illegible] турар. Делгелгениң 23 чурттарының [illegible] «Сокольники» паркының павильоннарының кырында кинскиткен. Ол чурттарның бүдүрүлгелери, организациялары болгаш фирмалары харылзаа талазы-биле боттарының херекселдериниң [illegible] [illegible] Информацияны [illegible] салгарын кылырының болгаш дамчыдарының техниктиг херекселдериниң хөгжүлдезинде сөөлгү чылдарда бедик темнерниң дугайында ССРЭ-ниң Садыг-үлетпүр палатазының деткимчези-биле организастаан делгелгеде делгелгениң национал адырларының хөй нургузу тударган херекселдер турар. Ындыг көрүлделерни эртемнер черин шилип алганы таварылга эвес. Харылзааның хөй хевирлерин чогаадып кылыр база шиңгээдип нептередир талазы-биле бистиң чуртувус делегейде мурнуку одуругда чорул турар. Харылзаа херекселдерин улам ынай хөгжүдерин беш чылда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң программазында айыткан.

Улус ажыл-агыйын болгаш чонну харылзааның бүгү хевирлери-биле [illegible] сорулганы Совет [illegible] күрүнениң ниити чаңгыс вай автоматчыткан харылзаа четкизи-биле (КИЧАХЧ) боттандырып турар. Ындыг система харылзааның делегей практиказында чок бүрүнзинге ап-тики спутник харылзаазының системазы база онаагай болуп турар. Ол система улус ажыл-агыйының бүгү адырларының дециплизин [illegible] чугула рольду ойнап турар болгаш моон соңгаарда ойнаар.

Эртем-техниктиг улуг күрүнелерниң [illegible] чуртувус харылзааны хөй аппаратуралары база [illegible] турар. Улус ажыл-агыйының эң чугула адырларының бирээзиниң дециплизин [illegible] интеграцияның комплекстиг программазының амыдыралга чедиишкинниг боттандырып келгениниң түңнели-дир. Харылзааның херекселдериниң хөй хевирлери болгаш системалары [illegible] чурттарның специалистеринниң [illegible] бүдүрүлгелерин кооперастаазының түңнели болган.

Делгелгениң күш-ажылчы [illegible] бистиң чуртувус удепкейлиг киришпишаан, [illegible] болгаш калбартыр дээш туржур турар. Ынчангаш [illegible] талазы-биле специализастаттынган делегейниң эң улуг фирмалары Москва делгелгезинге киришкен.

Амгы үеде харылзаа херекселдериниң чаагай бедик сорулгазы — кижилерни болгаш улустарны харылзаштырарын, бот-боттарын билчирин быжыктырары болур деп, делгелгениң [illegible] ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихоновтуң [illegible]. ССРЭ-ниң Садыг-үлетпүр палатазының президиумунуң даргазы Б. А. Борисов, [illegible] ССРЭ-ниң харылзаа [illegible] ... [illegible].

(СЭТА).

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге чылынга уткуштур

АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ХОЛБААР

Партия чырыдылгазының болгаш экономиктиг өөредилгениң чаа 1981—1982 өөредилге чылының эгелээринге чедир каш-ла хонук арткан. Найысылалдың үлетпүр бүдүрүлге черлери тус-тузунда партия организацияларының удуртулгазы-биле чаа өөредилге чылынга белеткелди доозуп турар. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге бүдүрүлгениң ажыл-амыдыралынга, планныг онаалда күүселдезиниң талазы-биле ажылчыннарның билиг мергежилин бедидеринге, бо харысаалгазын уламчылаарынга улуг ужурлуг. Ынчангаш политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң коммунистерни, партия кежигүнү эвестерни, комсомолчуларны бүрүн хаара тудуп партия организацияларының кичээнгейин салып турар.

Партияның XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежнев партия чырыдылгазынга кол айтырыг чуве ийик, оон үре-түңнелдиг болур дээрзин онзалап демдеглеп, мынча дээн: «Бистер партияның политиказы массаларның ажыл-херээ-биле сырый холбашкан турарын, партия чырыдылгазының кижилерин, В. И. Лениннин сөстери-биле чугаалаарга, «коммунизмниң өзүлүр негеп турары мыкаш. Шак ынчаар хамаарылгазын ылдыр өөреткен турарын күзеп турар бис. Өске сөс-биле чугаалаарга, чугаа болза, партияның идейжи теориязының политика кижизинин ажыл-амыдыралының организакчы болгаш ажыл-агыйжы ажылдарының чаңгыс аай тудуп холбашкак чоруун херек кылырын чедип алырының дугайында чоруп турар». Бо сөстер ындыг пропагандистерниң бодунга болгаш дыңнакчыларга негелдези күштелдирериңче кыйгырып турар-дыр.

Кызылдың хлеб заводунуң коллективи партия өөредилгезиниң системазының чаа өөредилге чылынга багай эвес белеткенип турар. Политэкономиктиг өөредилгениң школаларынга ажылдаар пропагандистерни быжыглаан. Эттеээлдериниң база катап шынып алган.

Ажылчыннарның квалификациязын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, ажылчын бүрүзүнүң ажыл-ишти ниитилелдиг бедидеринге экономиктиг өөредилге улуг салдарны чедирип турар болганда, бо өөредилге чылынга чаңгыс-даа кижи арттырбайн өөредилгеже хаара тудуп, кичээлдерниң шыңгыыже эрткен чылдарындан-даа экижидеринче заводта партия организациязы (секретары А. В. Мистров) кичээнгейни салып турар.

Эрткен өөредилге чылында теориктиг семинарга инженер-техниктиг ажылдакчылар, албан-хаакчылар — шупту 18 кижи өөренген. А ажылчыннардан 50 ажыг кижини партия өөредилгезиниң база экономиктиг өөредилгениң ийи школазынга үскен турган. Теориктиг семинарның дыңнакчыларынга эрткен өөредилге чылының дүргүзүнда сес, а ажылчыннарга 12 кичээл эрткен. Кичээлдер саны ажаан-даа болза, өөредилге программазы кайы-даа шинээ чедир өөренип, тускай кичээлдерин бүдүрүлгениң чартык тудаа план күүселдези-биле холбап арттырганы өөредилгениң болган. Чартык чылдың планнын онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелериниң ажыл күүсеткеш, чарыштың мурнакчылары болгаш бүдүрүкчүлер аразынга бо коллективтиң ажылын сайзырадыр дуу бодаан. Өөренип эрткен тема бүрүзүн бүдүрүлгениң кичээнгейлиг болгаш холбап, челиишкиннерин демдеглеп, ажылда болган өөредилгеже бар четпестерни канчаар адап ап болурун дыңнакчылар-биле хамаан сайгарып, сүмележип, оон дээштиг түңнелде ужурлуг кезгээ дугуйларлыг шиитпирлер дүгүрүп алыр эвес. Ындыг өөредилгени кол инженер В. А. Шестакова, цехтер директору А. С. Харина, инженер-технолог И. Н. Кривоногова, Л. В. Иванова болгаш өскелер-даа тамышкылыг болур. Пропагандист кадрларның мергежилин бедидеринге завотта партия организациязы чогумчалыг кичээнгейни салып келген. Хөрээ болгаш республиканың масштабтыг семинарларга пропагандистер киришкен база чоокта чаа Оренбург хоорайга болуп эрткен бүгү-эвилелдиң масштабтыг семинарга заводтан үш пропагандист чорааш келген.

Пропагандист кадрларны шилип алганында база оларның дыңнакчылар-биле ажылдарынга таарымчалыг байдал (кичээлдер кылыр-бөлүкте эртип келген) тургузуп-даа кергүзүг материалдары ажыглаттынмайн келген. Ды-фильмнер, плакаттар, бедик бүдүүн хемчээлгелер кылган схема, диаграмма чок болур турар.

Белир өөредилге чылында ол четпестерни казаттаар ниин партия организациязы хемчеглер ап турар.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын шиитпирлекчи боттандырарда чүгле күш-ажылдаа, тускай эртем негеттинер эвес, а политиктиг, экономиктиг билиглер-биле хуу бүрү чаңгыс-бирээзи чугула шериин ажылчын бүдүрүн четтирерин биле билип турар. Оон херечи — эрткен өөредилге чылының багай эвес түңнели. Бо бирги чартык чылда күш-ажылчы чалыышкынныг болур. Чүгле эрткен август айның кылымкүүселдезин көрүптээл: нииити продукция бүдүрүлгезин 250 муң рубльге боттандырар планныг турган, ону 255 муң рубль чедирип, продукцияны 253 муң рубльге сайгарган. Хлеб-булочка кылыгларын 840 тоннаны быжырар турган, 860 тонназын быжырган, а кондитер кылыгларының август ай планы 100 хуу күүседтинген.

Моон алгаш көөрге, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар база он бирги беш чылдың баштайгы чылының планның онаалдаларын чедиишкинниг күүседир бүгү бодап заводтуң коллективинде бар.

В. САТ.

КАТАП АЖЫГЛААР ЧИГ-ЭТТЕН

Челябинскиде «Южуралторсырье» тресттиң пиала шывыгларын кылыр фабриказы ажыглалда кирген. Ол фабрика хевирин көөрге кидис мыкаш, бетон кырынга бодун олчаанга чадып болур аргывааң 8 миллиметр кылын материалды бүдүрүп ундурер. Ол шывыг линолеумну солуур болгаш ону бүдүрериниге чарыгдаадар он-он катап эвээш. Ону бүдүреринге чиг-ат ааранылга үлетпүрүнүң артынчылары — пөс, висиоза, капрон артынчылар болур. Шывыг эки чудунар, чылыг эрттирбес.

Чылда 500 муң дөрбелчин метр шывыгны кылыр фабрикада механизастаан амгы үениң технологтуг дериглерин тургускан.

ЧУРУКТА: хаачет мастери Ф. Г. Боковникова болгаш кол инженер С. Н. Зиновьев шывыгларның кавстаага картын белеткээр автоматтыг шугумунуң ажылын хынап турар.

Б. КЛИППИНЦЕРНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

Партия организацияларында

УДУРТУКЧУЛАР БЕЛЕТКЕЛИ

Красноярскиниң «Сибтяжмаш» бүдүрүлге каттыжыышкынының кол инженериниң оралакчызының ээлинизе табыналза В. М. Щербаков деп чаа фамилия кеступ келген. Анаяк специалисте ол дааргечүгле албан талазы-биле чаа улуг эрге-дужаал эвес, а оон профессионал болгаш идейжи өзүлдезиниң чугула уе-чадазының түңнели ол.

Сибирьниң бир улуг бүдүрүлгелериниң ол харысаалгалыг эртем-тураап бистиң шилгээлериниң бетинде ол бүдүн чыл белеткенген. Ол мергежил бедидериниң төп институдунга киргаттынган курузун эрткен, «Уралмашка» болгаш чүртүн өске-даа мыдыг төрел заводтарынга чораан.

— Инженерниң тускай белеткел эрттирериниң дугайында шиитпирни каттыжыышкының партия комитединиң инициативазы-биле хүлээп алган — деп, партком секретарының оралакчызы В. Вересеев чугаалады. — Оон мурнунда бис Виктор Михайловичиниң ажыл-агыйны, болгаш политиктиг шынарларын эки өөренип көрген бис. Ол боду канчалга талазы-биле шынарак билиглиг турган. Ынчалза-даа ол бүгү кол инженерниң оралакчызы хүлээлгеге четпес — технологтуг чоруктарны бүрүнү-биле эки билири, келир үеде чуну кылырын төлевилеп билири, кижилерни организастап шылдаары херек.

Ол бүгүге бүдүрүлгеге дөрт ажылдан тура өөренип, чедип ап болур, ынчалзажок ынчан пастырыглар, сонна кылыглар албан таваржы бээр. Ынчангаш бис ниитилелдиң кылганы ыжы ол. Чаа албан-хүлээлгеге мергежил чаңчыгарының белеткел-өөредилгезин эрттирер. Кол инженерниң оралакчызынга ажылдап эгелээн дораан В. Щербаков элээн каш чаа чүүлдерни сүмелээн. Оларның улуг экономиктиг ажыктыг болган.

Удуртукчуларны белеткээриниң чаа аргазы «Сибтяжмашка» тывылганы-даа чок. Ол арга оон мурнунда бар турганнарын сайзырадып немеп турар. А бүгү чүве бүдүрүлгениң анаяк командирлериниң өзүлдезиниң дугайында айтырыг чугаалашкан партком хуралындан эгелээн. Оларның өзүлдезин бодуунда «аарыг-ларынга» болур. Институттарның чоокта чаагы доозукчуларының удуртур ажылга частырыгларындан оолдап хүлээп алган шиитпирлериндеп чөр кариха, экономистерни санап көргени-биле алырга, элээн улуг хемчээлдиг болуп турар. Ынчангаш специалистерниң ажыл-агыйжы болгаш политиктиг шынарларын өөренир комиссияны партком чанынга тургузарын шиитпирлээн.

Бүдүрүлгениң цех болгаш килдис бүрүзү ам бодунуң удуртукчу кадрларының курлавырын тургускан. Чижээлээрге, мастерни хүлээлгежиже шилип турар специалистер кандидатуразын баштай цехке чугаалажып көөр, оон соонда парткомга бадылаар. Оон эгелээш бүдүрүлгениң келир үедеги командирлериниң белеткели эгелээр.

Бир-ле дугаарында оон керээзин белеткерниң планын кезээр. Оон боттанылгазын шыңгыы контрольга алыр. Курлавырга кирген кижилер шуптузу удуртукчулар школазының дыңнакчылары кылдыр кирер. Соолунде барып эрттирер. Түңнелинде барып алды ай хуусаалыг тускай стажировканы база эрттирер.

В. ВАСИЛЬЕВ.
СЭТА-ның корр.
Красноярск.

Беш чылдың кижилери

КАРА-ХААКТЫҢ ШАЛЫПЧЫЗЫ

Кызыл районнуң «Кара-Хаак» совхозунуң хойжузу Көк-оол Евралович Маныкай [illegible] профсоюзтарның Төп Комитединиң кежигүнү кижи. Ынчангаш алызында оон түрбазын капчан билир. Совхоз төвүнге келгеш ам-на онзурталзывас. Малчын аалынче чаа аъттанган болду. Аъттанырда мал эмчилерни, зоотехниктерни база чемелзээн чораан. Малчын ... эртпес дээш. Директорнуң ... алзын хуу бодун мапаан. Автолавка дааңы келбейнин дугайында айтырыг тургузары ол. Директор Ермолышик айтырыг, ... сайгарып көөр-биле демдеглеп дептеринге бижип алган, сиген кезеринге дуюлдажыр шефчилер база чоруурайн хоош.

— Херек чок.

— Чүге? Кезер черлер тыным биле, каным күрүт бооралы сээ турар черни сүт тейге эдээ болгай. Көк-оол Евралович — деп, директор чугаалаан.

— Мени билбедиңер мыкаш, дарга. Кезер черлер ... Бистиң аалывыс ада чарыында маң чылдың кезер шөлүм бар. Хөм уку болгаш мыныг ... Бо ... кыныг чылда бежин сигенниң дүжүлү, эрткен чылдаалыга арзынча четпес бооран башка, эки болган-дыр. 10 чигам тонназын ... мен дээрин. Оон хуңнуне, хүндүс хой дээзлей бээрге, мурнуу арга ыштии даңныктаар мен. Оон база бир беш тонна-даа чайлыг үнер болгай аан. Күскээр кижиниң чер донактаарга, унзур соорту алыр.

— А сен, доорадай дуза чокка ажырбас мыкаажыл сен але? Көрдүн бе, сигенни сарзаан алган дораан медазоп бээр сен. Кыштагже доолдораан соортуп эгелээр бис.

— Ажырбас, ажырбас мен. Виктор Борисович. Сиген сыйный унтуп, база шөл ындыгла улуг эвес болганда, ажылдыы тылгыры кончут боор чүве-дир. Дууи хуи чүгүрүүнче кирер дей бергенде алзоп дөгүтүн. Ам баргаш база улаштыр кирер мен. Бистиң хойжуларывыс ... четчир шаа-биле белеткеп аптар дааранче бүдүрүп болур сигенер Мында хуралга аазы дыныс чок. «Сөглээн сөс — кертген ыяш». Кожа-хелбээ хойжуларым Хүрең-оол Чорумал биле Эрес-оол Ооржак ... де кээп-тир. Мен чоорган мен.

— Чарышка алыспас кижи — чаргылгаа база алыспас чүве дээн, көрдүн бе, созун үргүнүн — деп, дарга баштактаныпкаан.

Ынчалза-даа директор аңаа бүзүрээр. Совхозтуң малчыннарының социалистиг чарыжынга ол барык чыл бүрүде баштап келген. Бо чылын дүжүгүн хой кыштаглатканга болганда, төл талазы-биле кертүзүг шоолут эвес-даа бол, дүк алыр талазы-биле совхозта аңаа бырыжырлар чок болган. Блокнодунда Маныкайның фамилиязының ... санчарны ажыл-агыйның ... бүрүнү-биле кылдаттынганы көргүзээн: «Бир хойга оңаалтыр 4 килограмм 570 грамм дүктү кыргып алган, планы 3 килограмм 700 грамм турган. Совхозтуң ниитизи-биле 2 тонна 322 килограмм дүктү дужааган»...

Кара-Хаак» совхозтуң 2-ги хойжу бригадазында шупту 18 малчын бижээнээн. Хойжу К. Е. Маныкай — ... Ол дугайын оруувус баштакчызы, совхозтуң учётчики бригадир С. М. Бурунай чугаалап чор. Эштн эдертип алгаанывыс эки боор тур Ол-бо талазынче чыскаап каан чоор дег. дежейн дегейт даглар хаажылаан ээим ору чоктаан оруу. Чаңгыс хемни, оон адырлары-ла чеже кежер чүве. Бир ындыг ... рыкы кежир салдынган кезүрүгнү аңаа ... баштаа сустурери берге болду. Эриктерин чаъс суу чире шаап апарган. Арай бооры мыштар кырладыр кежип алган, дөмей хемниисти эру ашы чонтаптывыс. Хойжу оваар ... ... тал, терек бүдүк-бургаг белеткээн шефчилер тавармышкылаа ... ... нар карактыг оортур.

Ынчап чоруй кок-тарап тараан ... келдикис. ... Шаав бедигэзинге база чаъс-бараа чок чылым ындыг чыы. Ырак эвесте ыш бургулай туп. Хөлегеде өртеглиг дорут бе чапында кулуну дөмпилээн. Калыыр туткан эр кижи ... каап, бурунгаарлап бар чор. Чүгле шилиот-шилиот дээш дынчалыр. Чоогунга кээп доңгай бээрибисте, ол ам-на каным сонсаа кызыга, бисче дүгийт удапты. Хойжу Көк-оол Маныкай ол болган.

Одаг чанынга таакпылажып, тал доорунда куртак ... ... кээржин кирипти ... Малчыннары ... ... Оон ажыл-ишин ... ... бисче аргалыг болдувус. Чугаа оон ... Кызыл, а бир чамдыкте найысылал Москвага чедир халып, оон чугуза айтырылар ... чоннуң турганы улуг хуралдарының дугайында безин болган.

Ынчаарга Көк-оол Евралович хой малдааш, ам 12 чылдың нугурун кирип бар чоруур. Мурнунда ажылдааш база даңгаар мал ажылы биле сырый холбаалыг турган. Чүгле хой бригадирлеп бөзин ... хой чыл ... барган болган. Мал малдааш, 100 хойга оңаалтыр 90-дан 127 ... тургаганы каргалап ап келген. Кылымаккай, үре-түңнелиг күш-ажылы дээш Күш-ажылдың Кызыл Туг болгаш «Хүндүлел Демдээ» ордениг. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны бедик атты толелтиг эдилеп чоруур. Ажыл ... ол кысказы биле: «Дээн ... аалы ... ...», ...ма. малчын кижи чаңгыы малга четчир чемин белеткеп ... ... бүгү талалыг, хыгаамчалыг белеткенип апаар. Сиген белеткээри-биле чергелештир өлекти база болур.

— Чылдың-на сиген шыгжылда четчири биле белеткеп ап турар кижи мен. Бо чылын кааң-халымныг бөрге чаш болгаш барды. Ам, харын, сиген кезер өйле, улай-улай чаап турун берди. Бо чылын оң тонна мал чеми белеткээр үжүрлүг кижи мен. Чылдың байдалынга хамаарыштыр үк хулээлгемни ап коруп, аңаа немей база бешь тонна сигенни ... ... үш тонна хирени ... ап турган мен. Ам күзүн баргаш база ... Найти-биле беш тонна хире ... болза-ла четчир. Черле мынчаа кажаа ниитин доктаамал курзаглап, аштап-шөрбүп турар болза, хөй өлектиң хереги даа чок боор чүве ийин. Кажииниң бодунда кол хамаарылыр. Кыштагның сенгтедгенин чазын чазаглап кежерде-ле холдан барык үндүрүп кагдым. Күзэглеп баргаш, артан ажылдарым бүрүн доозар мен. Ынчангаш кыштагдан улуг ырак эвес черге бүзетлээр кижи мен — деп, ол чугаалады.

— Хой солдаашкының ... ... турар ...?

— Мурнунда эрай-орай солдадып турган кижи мен. Соолгу чылдарда республиканың мурнуу Эрзин, Тес чергелиг районнарынга ... ... анирзым. Эрте төрүттүнген ... ... бодурун-биле чергелештир болу бөттүр улуг чаагай болур. Күзүн торлу хойдан ... ... безин тоовас боор чүве. Ко-ла чүве — келир ныш ... чиник.

Ажылчынчы ... Кан-Доттэ аал-оранында база чедип, ... Дуначалы наарты ... лэр Чамыянова «Маныкайда база аңгы-аңгы чылдарнынг социалистиг чарыжының ... ... хүндүлүт бижиктер дэээш-шаңналдар-ла хөй. Оон кадында ол үш урутну тернеш, кижи-аткен бүвиниыг ве. Уруглары улуг — Валерия. Ол ... ... бирээзи — Красноярскиниң ... ... ри. Саяна биле Анна школада ... ...

Ынчаар-ла шөлдүн чорбүй барган. Кат-чимистиг калбак ... бларынын ортулаашта чаңгыс ог. Даштын ... ... де даады ак чуурунинг хой лар ... тур. Өгүнүн херымнен ... уруглары-биле ... эки оруктургуру ... ... турум кагды Силерниң хойге чоргә ... ...

С. МОНГАЛ.

ҮЖЕН СЕС ХОНУКТА

Кандыг-даа малдың төлүгүн хой болуру, мал бажының өзери боозадылгадан улуг ... ... «Тоолайлыг» ... ... мал-чыннары бо айтырыгже кичээнгейни салып турар.

Совхоттуң хою бо чылын январьдан эгелээш, апрельге чедир төрээн. Ол хире эр үени ... ... тер тулары ындыг-ла бедия эвес. Хойнуң төрүүр үезин ынчаар узамдыктырарга, чаңгыс ... хурааннарның ... ... дөрт ай чеде бээр. Ындыг хураганнарны чаңгыс черге ка... ... ... бээрге. Бо бүгүнү өөренип көргеш, келир чылын хойну ... ... шиитпирлээн бис.

Бо чылын хой боозадырынга белеткел ... ... организастыг болган. Хой тарын боозадыр пунктуларны чогуур негелдеге дүштүр септээн. ... база баш бурунгаар өөредип, түп-түс пунктуларга бышыглаан. Хойнуң болгаш ... ...

Боозадылгага 6000 хой киргенн. Оларның 4957-зи тарып боозаттынган ... ... киирген. Ол ажыл 38 хонук дургузунда уламчылаан.

Хойнуң чаш төлүн кыжын кылза хусезаада эрте ажап алыр соругла-биле боозадылганы бо чылын июль, август айларда чоруткан. Ол чугула ... ... хойжулар боттары-даа, зоотехниктер Монгуш Балый-оол, Раиса ... ... Шомбул, Галина Сарыгбай идепкейлиг киришкен. Тарыг ... ... кодалгарта 150 кошкарны салган. Мындыг хемчеглерни алган турда, хойнуң кызыраар ... ... кызырыңыр ужураат.

О. СААКПАН.
совхозтуң кол зоотехниги.

ЫШ ЧОК ХООЛАЙЛАР

Чөөн Казахстанның хоочун үлетпүр төптериниң бирээзи, металлургтарның болгаш машина тудукчуларының хоорайы Усть-Каменогорск суг болгаш агаар бассейниериниң арыг хевээр демиселди республикада бир дугаар чорудуп эгелээннерге хамааржыр. Долгандыр турар бойдусту камгалаары Усть-Каменогорскиниң бүдүрүлге коллективтериниң чугула херээ апарган.

В. И. Ленин аттыг коргулчун-цинк комбинады арыглаар тудугларын тударынга болгаш ажыглап киирерииге эвээш эвес акша-хөреңгини чарыгдап турар. Соолгу он чылдарның дургузунда мында өңнүг металлургияның чугула чаа тудугларын ажыглалга киирген.

Суг арыглаар системаның ажыглалга киргени-биле бүдүрүлгениң ажыглап турар суунуң 80 хуузу катап ажыглаттынып турар.

Ульба хемниң суу арыг апарган. Оон суун тускай албан доктаамал хынап турар. Усть-Каменогорскиниң кырында хоорайлар ыштадбастаан. Чечектер, ыяштар хоорайның кудумчуларын шимээн. Коргулчун-цинк комбинадының чоогунда арга-арыг зоназында кушкаштар чайтылады эткеп, аңнар база көстүп келгилээн.

ЧУРУКТА: Усть-Каменогорскиниң В. И. Ленин аттыг комбинадының коргулчун-цинк заводтарар цехинде. Хоорайның санэпидстанциязының күш-ажыл гигиеназының эмчизиниң дузалакчызы Н. Огуречникова биле комбинаттың үлетпүр лабораториязының лаборантызы О. Купцарева олар агаарда доозунуң хемчээлин хынап турлар.

Г. ГЕЛЬФАНДЫНЫҢ болгаш Е. ШЛЕЙНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

МАЛДЫҢ КЕШ ААРЫГЛАРЫНГА УДУР ХЕМЧЕГЛЕР

Малдың кеш аарыгларын профилактикалаары-биле болгаш оларга удур демиселди чорудары ... ... чыл бүрүде садып ап турар бүгү-ле эм аймаан барымзаалап көөр болза, аарыглар амга чедир чүге үзүткаттынмаңыл деп чөптүг айтырыг тургустунар. Мында чылдагааннар-да хөй. Чижээ, кештиң нептеренгей аарыгларының бирээзи — коңурнуң бар апарган черлеринге аңаа удур ... ... турарын хынаан санында-ла, «Х Улуг хурал» совхозка ыш-каш ... ... кыннар ... ... турар. Бо ажыл-агыйга хөй чуурда креолин-техтэлзэран хоргажактыг концентратты белеткеп алыр сава чок болганындан ... ... кырынче хөлүй куткаш, достарга ... ... гексохлорганы оон кружкалап ускаш, дөмей оңгачаже куруп ап турган болган. Шак мындыг «технология» кандыг-даа ажык бербес болгаш оон түңнелинде мал чыл-чылы-биле коңурлап турар. Ындыг янзылыг хажылыышкыннарның өскедаа совхозтарга хаая эвес таваржыры хомудалчыг.

Эрткен кыжын Кедээ ажыл-агыйның ... ... хойларын ... ... технологиязын ураанининн база аарыгның кайы хире нептерээкин барымзаалавайн, кодан-нарын ... ... он чеди ходанның малын коңурлаан аараан. Ынчалдажык коңурга удур баштайгы ... ... кодан-кодан хойларын чугунга 18 тонна эмиддиригни ... ... келген. Ындыг «арга» республикада чаа эвес. Чижээ, чоокку эрткен үеде «Найырал» совхозка ишкири 100 тонна оңгачага эмиддиригни неделя-неделя-биле ... хөй

Специалистиң сүмези

хойну чугуунуң түңнелинде 20 кодан коңурлап аараан билдинигир болгай. Ындыг таварылгалар «Шекпээр», «Барлык», «Өөк» дээш өске-даа совхозтарга болгулаан.

Мал эмчизи чаңгыс специалистер ... ... кылырынга чеже хире компонентилер негеттинерин санап турганы, гексохлоранда дээштиг бүдүмелдиң хуузунче ... ... таварылгалар хөй. Оон катынга 70 градустан эрттир ... ... чок апаар болгаш креолинниң шынары база баксырай бээр, а температура 65 градустан куду дааарга, креолинге гексохлоран эзилбейн бээр деп чүве билдинер болгай.

Амгы үеде «Зооветснаб» каттыжыышкын мал чуур чүүлдер-биле ажыл-агыйларны долу хандырып шыдаар аргалыг апарган, чүгле оларны ак сеткилдиг, билчилиг ажыглаар херек. Эмиддиригни белеткээрде: $X = \frac{в \cdot в}{с}$ формуланы ажыглаары чогуур. Мында: х — хилээтывар хемчээл, а — белеткээр эмиддиригниң хемчээли, в — эмиддиригниң хоюу, с — бир бүдүмелдиң эгезинде хою. Чижээ: 0,03 хуулуг гаммазомерлиг 22 тонна эмиддиригни белеткеп алыр ужурлуг. Дээштиг бүдүмели 12,5 хуу (... ...) гексохлоран бар диизик. Ынчаар:

$$X = \frac{22000 \cdot 0,03}{12,5} = 52,8 \text{ кг.}$$

Ынчангаш, 52,8 кг гексохлоранны база оон дөрт катап хөй — 211,2 литр сугну (52,8×4) болгаш 275 кг. ... ...

$$100 - 1,25 \qquad \text{пропорциялаан:}$$
$$22000 - X$$

$$X = \frac{22000 \cdot 1,25}{100} = 275 \text{ кг.}$$

— тыпкан, норма ёзугаар 1,25 хуу креолинниң алыр. Ынчап ... ... эмиддиригни (маточный раствор) ниити хемчээли 539 кг болур (гексохлоранның 1 кезээ, сугнуң 4 кезээ база креолинниң 5 кезээ). Хуңде 1500 хойну чуур дээн болза, коңурган эмиддиригни оңгачаже үш катап немей кудар кылдыр белеткээр болгаш немээн бир тонна сугга-ла ийи катап хөй эмиддириг оңгажыр кылдыр болап алыр. Чижээ, эгезинде оңгачага куткан бир тонна суугга ... 75 кг ... ... таварышкан 50 кг ... ...

Малды чуп тура, ... эмиддиригге суг немей кудаарын ... ... чугу кылырыл? деп, специалистер ... айтыры ... чүве. Ынчап 500 хойну чуугаш-ла, 50 кг коңурган эмиддириг немер ... ... мал чуп турар ниити эмиддиригниң ... ... Эки шынарлыг эмиддириг кешти ажыннадыр чий бээр.

Оңгачага хөй чуурү ... ... га ол өйде ажылчын кужу ... ... Шутугаш ол ажылды чиңгедири-биле малдың физиологтуг оңгатай талазын — карангы черден ... ... үүн — ажыглаарын сүмелеп турар бис. Ол сорулга-биле ... ... рип киирер черже угланган ... ... оңгача чанынга чуга ... ... Ону хат келир талага кылыр. Хөй чуур механизастаан ... чакын технологиязын «Республикаселхозтехника» ... ... ринден ап болур.

Ол-шаанда болгаш бүгү-ле ... ... малдың кеш аарыгларынга удур эмнээшкин болурундан аңгыда, хөй дүктү камнап алырының дээштиг аргазы ... ...

И. БЕЛЯКОВ.
Кедээ ажыл-агый министерствозунуң ветеринария килдизиниң начальниги.

ДЭЭШТИГ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫР

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң хуралынга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1978 чылдың июль 20-де [illegible] «Республиканың алкоголизмге болгаш арагалаар чоруккa удур демиселди күштелдирер талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалының күүсеттинерин дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ук айтырыг талазы-биле илеткелди Тыва АССР-ниң Иштики херектер министри В. Б. Кара-Сал кылган. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң [illegible] районнарның чугаалакчылары, районнарның [illegible] райкүүскомнарының иштики херектер [illegible] килдистериниң эргелекчилери, республиканың садыг [illegible] ажыл-агыйлары киришкен.

Республиканың совет, административтиг болгаш ажыл-агый [illegible], хөй-ниити организацияларын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң үстүнде доктаалын боон алкоголизмге болгаш арагалаашкынга удур демисел чорударының талазы-биле айтырыгларга хамаарыштыр партия, чазактың [illegible] шиитпирлерин күүседир талазы-биле тодаргай хемчеглерни ап [illegible] Министрлер Чөвүлелиниң Президиуму демдеглээн.

Сөөлгү чылдарда республикада наркология албанының ажылы [illegible]-биле экижээн болгаш арага аарыгыдан ааржыр кижилерни эмнээр эмнелге оруннарының четкизи калбаргаан. Чер-черде чыгтур [illegible] удуртукчулары-биле профилактика-эмнелге, арагалаашкынга удур тайылбыр ажылын күштелдирер, чоннуң чурттап турар черниң аайы-биле [illegible] культура-чырымылдыг чер[illegible] ажыл-чорудулгазының сайзырангайжыдар талазы-биле комплекстиг хемчеглер ажылдап кылдынган.

Алкоголизм болгаш арагалаашкын-биле демиселдиң бир хевири — профилактика-тайылбыр ажылы чер-черде багай эвес тургустунган. Чиҗээ, Кызыл хоорайкүүскомнуң, Улуг-Хем, Бии-Хем, Таңды райкүүскомнарының иштики херектер килдистериниң эмнээр сергедир черлериниң чанында профилактика эмнелгелери тургускан. Ол-ла черлерде арагалаашкынга удур демисел чорудар тускай-ла ыттынган улусчу дружиналар, хөй-нииити чөвүлелдери багай эвес ажылдап турар.

Алкоголизмге болгаш арагалаашкынга удур алдынып келген чамдык тодаргай хемчеглерниң түңнелинде эмнээр арага ижееннерден кем-херек үүлгедир чоруктар республикада элээн кызырылган, ындыг болза-даа министерстволар, ведомстволар, райкүүскомнар бо ажылды ам-даа кеңелдеге [illegible] тургуспайн турар. Арага ишкеннерден хоойлу-дүрүм [illegible] чоруктар чер-черде ам-даа бар. Орук-транспорт озал-ондаанын 41.2 хуузу ээзириң чолаачыларының буруузу-биле болган. Транспортту ээзирик башкарып чорааны дээш транспорт башкарар эргезин казыткан кижилерниң саны 1981 чылдың эрткен айларында өскен. Республиканың амыр-агыйынга арагалаашкынның чедирип турар когаралы улуг. Үстүнде [illegible] ажыл дагзының чидирии бо чылдың алды айында [illegible] республикага 8013 кижи-хүнү болган, оон түңнелинде чаргыы [illegible] рубльдиң [illegible] продукцияны чедир бердинмээн.

Республиканың чамдык хавааларында [illegible] организацияларында, бүдүрүлгелеринде, күш-ажылы [illegible] арагалаашкынга удур демисел [illegible] профилактика чаагайжыдылганың ажылы четчелдиг дүшпес.

Райоңнарда арагалаашкынга удур демисел чорудар комиссиялар тургустунган. Оларның чамдыктарының ажылы кошкак. Чиҗээ, Тес-Хем, Барыын-Хемчик, Кызыл райкүүскомнарының чанында ол комиссиялар ам-даа профилактика-кижизиделге ажылының төвү болбайн турарын Министрлер Чөвүлели четчелдиг дээн санаан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң хуралынга үстүнде чугаалашкан айтырыгга хамаарыштыр улус депутаттарының Барыын-Хемчик район Совединиң күүскомунуң үстүкү органнарының үндүрген доктаал шиитпирлерин канчаар күүседип турарының дугайында айтырыгны база чугаалашкан. Ол талазы-биле [illegible] райкүүском даргазының оралакчызы В. П. Селюк кылган.

Районнуң девискээринде алкоголизмге болгаш арагалаашкынга удур демисел чорудуп турза-даа, ында четпестер ам-даа бар. Улус депутаттарының [illegible] район Совединиң күүскомунуң алкоголизмге болгаш арагалаашкынга удур үстүкү органнарның үндүрген доктаал шиитпирлерин күүседип турарының [illegible] бараан Министрлер Чөвүлели айыткан. Районнуң садыг четкилеринде эмнээр [illegible] садарының чурумун [illegible] Оон-биле кады арагадан эмнеер [illegible] кижилерниң үлүүн район эмнелгезинде тургускан болза-даа, ол айтырыгны шиитпирлеп турарында база четпестер бар. Райкүүскомнуң иштики херектер килдизи, хөй-нииити организациялары күш-ажылда хаара туттунмаан кижилер-биле профилактиктиг хемчеглерни кошкак тургускан. Район Совединиң күүскому албан организацияларда, бүдүрүлгелерде арагалаашкынга удур демисел [illegible] чорудар чоруктар-биле демиселди канчаар тургускаанын доктаамал контрольдавайн турар болгаш оон үдуртукчуларындан ол талазы-биле чугур негеллени тургуспайн турар.

Президиум хуралынга демдеглеттинген четпестерни чайладыр талазы-биле [illegible] хемчеглерни алырын Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунга, Кадык камгалал министерствозунга, хоорайкүүскомнарга, районнуң [illegible] иштики херектер килдистеринге, ведомстволарга дагзып турар доктаалды Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ДЕЛЕГЕЙГЕ БЫЖЫГ ТАЙБЫҢНЫ ХАНДЫРАР

КНО-нуң чепсегленишкинниң дужурер талазы-биле комитединиң ээлчеглиг сессиязы ажылын Женевада Нациялар ордузунда дооскан. ПМА-ның корреспондентизи Р. Вавилов совет делегацияның баштыңы В. П. ИСРАЭЛЯН-биле ужуражып, бо чылгы комитеттиң ажылының түңнелдериниң дугайын чугаалап бээрин ооргап дилээн.

Чепсегленишкинниң дужурер талазы-биле комитеттиң [illegible] Байдал [illegible], чамдык АКШ-тыг [illegible] болгаш НАТО талазы-биле [illegible] чепсегленишкинни эндере бүдүрериниң шынар талазы-биле чаа [illegible] дыштыр дужурер чоруктун чавырылдыыр чаа мооңдактаар хевири боттарының хөделиышкызын [illegible] бээр максат [illegible] деп, В. П. Израэлян чугаалаан.

Чепсегленишкинниң дужурериниң айтырыгларынга хамаарыштыр боттарының принципиалдыг политиказын барымдаалааш, ССРЭ социалистиг өске-даа чурттар бөө-чепсекти эндере бүдүрери улам улуг хемчээлдерлиг болуп, чыл бүрү 600 миллиард долларны чыыпкып турар [illegible] рукту чок кылырынче углаашкан [illegible] тодаргай хүрээлерин алдынышкыныңны чедип алырынче угланган шугумну чайгылыш чок болгаш инициативалыг чорудуп турар. Совет күрүнениң тайбынче, чепсегленишкинниң дужурериниче политиктиг тура-соруу СЭКП-ниң XXVI съездизинге чаа күш-биле илергейлеттинген, чепсегленишкинниң дужурериниң талазы-биле бир могун инициативаларны болгаш саналдарны оон ажылының үезинде [illegible] дужурериниң талазы-биле комитеттиң документизин кылдыр ол саналдары тарадып берген болгаш чугаалажылгаларының бүгү киржикчилеринге эки билдингир. Чепсегленишкинниң дужурериниң талазы-биле кол айтырыглар дугайты үр хүүсаалыг программа тайылбырлаттынган СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарының [illegible] оларда кирген саналдарның [illegible] болгаш беттурун дугайын чурумнап турган.

Идепкейлиг бөө-чепсектерни ол дээре бүдүрерин шеглээриниң айтырыгларының талазы-биле база идегелдиг бөө-чепсекти дужурер дээш чугаалажылганы [illegible] кол социалистиг чурттарның делегациялары чайгылыш чок туржуп келген. Социалистиг чурттарның [illegible] илергейлээн. ГДР ол айтырыг дугайты тодаргай чугаалажылгаларны беглеттиг саналдарлыг-биле сүмележиглелер эртирер дээн саналды киирген.

АКШ-тың чааданыы нейтронуг чепсекти бүдүрүп эгелээри хөй шиитпирни социалистиг чурттар болгаш өске-даа хөй-хөй күрүнелер шиитпирлиг буруу шаптыышаан, ону тайбынның болгаш чепсегленишкинниң дужурериниң [illegible] бүдүрериниң, ноннирорка, пенитредирни болгаш ажыглаарын хоруур дугайында делегей немелде [illegible] дүрген тургузарынче кыйгырган документини комитетке киирген. Ындыг керээниң төлевилелин кеер социалистиг чурттар 1978 чылда-ла киирген. Ыңчалзажок АКШ-тың болгаш НАТО талазы-биле оон эпледеттеерниң черпикек турушкузун уламындан ол саналдар дугайты сессияга дугуржуп алышкын чедип алдынмаан. Ол бүгү чүүлдер болза, чепсегленишкинниң дужурер талазы-биле чугаалажылгаларга барымы тала [illegible] чугаалаарның найысылалдарында белен чорупта эмт комитеттиң хөй [illegible] айтырыгларның дугайты тодаргай буруңгаарлаашкынны бистериң чедип ап шыдавааныыстың кол чылдагаан болган.

Совегу үеде делегей байдалы нарыыдай бергенин дугайты ийи аязы санал-оналдарының чогуу эртген чугаалажылгада тодаргай [illegible] Ындалза-даа пессимизмге алзырып бодавайн турар бис. Тайбын болгаш чепсегленишкинниң дужурери бистиң [illegible] доктаамаларының боттут болгаш кара чагыс негеделери-дир, олардан ескээр шилип алышкының чок дээрзинге ССРЭ таңы бүзүредир.

Комитеттиң ноон сонгаарғы ажылынга хамаарыштыр совет делегацияның санал турары-биле алырга, ыяап эртерининг түүвериниң чедип алырының аргазы. КНО-нуң чепсегленишкинниң дужурер талазы-биле ийиги тускай сессиязын белеткээри-биле холбаалыг хемчеглерниң чамдызын-даа бол боттандырар арга ам-даа бар.

Комитеттиң [illegible] ге августуң төнчүзүнге чеди делегейниң ийзы-бүрү чурттарындан чеди муң ажыг чагаалар киргенин түңнелинде [illegible] хөй-нурууында — «Черни — амыдырал-чурттаарынга» деп демдеглел бар болган. Комитетте [illegible] сандырган хүлээлгени олар күүсетсин дээш дорт кыйгырыг ол состердең илергейлеттинип турар. Совет делегация кандыгыш дээрге, КНО-нуң чепсегленишкинниң дужурер талазы-биле комитединиң ажылынга эң идепкейлиг киржириге, делегей ниитилежилгезиниң аваа оназгай соруглазының күүселдезинге ээш боорунге белен бис.

(ПМА).

Желева.

КЫДАТКА ВЬЕТНАМ НОТА

ХАНОЙ. (СЭТА). Кыдаттың чаңгыс талалыг чурум-биле үскени вьетнам-кыдат чугаалажылгаларны дагын эгелээр дугайында саналды үндүргеш, Вьетнам Социалистиг Республика бодунуң тайбынга ынак принципиалдыг угла ыыштынның батыткаан.

Кыдат таланың буруузу-биле ийи чурттуң аразында кызыгаарда душкуурлуг чорук улам чидигленген болгаш харылзаалар доройтаан байдалдарда вьетнам-кыдат чугаалажылгаларны соксаарладылыктың чоокка дагын эгелээри мырынай эргежок чугула болгаш эргежок чугула болуп турар деп ВСР-ниң даштыкы херектер министерствозу Кыдаттың ДХМ-ниң адынга чаа чорудкан нотазынга онзалап демдеглээн. Туруп турар айтырыгларны чептиг шиитпирлээр соруглелыг чугаалажылгаларның Вьетнамның болгаш Кыдаттың улустарының алыс күзел-чүткүлдеринге таарыжар. Оон-биле холбаштыр ВСР чугаалажылгаларның принциптерин кыдат талага саналдаан. Чугаалажылгаларны сентябрьда, а бир эвес кыдат тала аңаа белен эвес болза, бо чылдың дөрткү кварталының эгезинде эгелеп болур.

Өске күрүнелер-биле харылзааларның маргылдаалыг бүгү айтырыгларын тайбын болгаш дең эргелиг чугаалажылгаларның аргазы-биле шиитпирлээр ужурлуг — Вьетнамның Коммунистиг партиязының болгаш чазаанның өскерлиш чок политиказы шак ындыг деп «Куан дой нян зан» солун бижээн.

Вьетнамның Коммунистиг партиязының болгаш вьетнам күрүнениң чөптүг туружун Вьетнамның чону бүрүн чүүлдүгүнүп, ВСР-ниң тайбынга ынак саналдарынга кыдат таланың харыы алырынга идегел салып турар деп, ол-ла солун онзалап демдеглээн.

Ч	а	а
	өөредилге	
ч	ы	л ы

ИЙИ АМЫДЫРАЛ — ИЙИ ДЕЛЕГЕЙ

Делегейниң ийзы-бүрү чурттарында миллион-миллион школачылар парталар артынга олурупкан. Социализм чурттарынга ол дээрге күрүнениң сагыш салыышкынынга болгаш кичээнгейинге бүргеткен ажылдарының хөглүг болгаш өөрушкүлүг байырлалы-дыр. Капитал чурттарынга чаа өөредилге чылы бир ийзы байдалда эгелээн, чидигленген экономиктиг кризистиг байдалдарында ол чурттарга өөредилге хөй-хөй миллионнарга чедип алдынмас чүүл болуп бар чыдар.

Социализм чурттарында

ПРАГА. Сентябрьның бирги хүнүнде 2,3 миллион өөреникчилериңге ээлүг байырлал болуп дээш Чехословакияга бүгү [illegible] ыыткан.

Спорт залдарлыг, лабораторияларлыг болгаш техниктиг кабинеттерлиг чүс ажыг чаа тырык, делгем школаларның болгаш профтехучилищелерниң эжиктери ол хүн ажыттынган. Тергиин эки шимнелдениг он-он миллион өөредилге номнарын болгаш пособиелерни чурттуң ном үндүрер черлери парлап үндүрген, оларның дыка хөйү хостуг. Өөредилгеге херектиг бүгү-ле чүүлдерни чурттуң үлетпүрү чогаадыр түүвү уеннидө кылып үндүрген.

БУДАПЕШТ. Тургустунган чаңчыл ёзугаар Венгрияга школаларның бирээзинге чаа өөредилге чылының эгелээниниң демдээ кылдыр августуң сөөлгү воскресеньезинде байырлыг хурал эртирер эргениң бээр. Бо чылын ындыг байырлалдыг ёзулал бүргүт хоорай Шарашпатака Ференц Ракоци аттыг гимназияның байшыңынның баарынга болган.

Бодунуң 450 чылын демдеглеп турар гимназияның башкыларының болгаш сурукчуларының мурнунга ВҮР-нуң культура болгаш чырыдыглыг министри И. Поштан чүве чугаалаан. Чүгле билиглер чедип алырының эвес, харын социалистиг ниитилелдиң хамаатызын кижизидериниң база төвү болур школаның аажок улуг ролюн ол онзалап демдеглээн.

Сентябрьның 1 әзуп орап салгакчыларның амыдыралынга сеткил өөрүнчүг болуушкун болзун дээш республиканың хөй чүүлдерин кылган. Чаа өөредилге коргусгарын ажыглалга киирген, башкылар коллективтерин долдур четчелээн. Бо беш чылда улус өөредилгезиниң системазын улам ыыай хөгжүдеринге 16 миллиард чытам, тодаргайлаарга эрткен беш чылдаазындан 30 хуу хөй форинт акшаны тускайлаан берген.

• • •

ГАВАНА. Чаа өөредилге чылының эгелээшкиниң дугайында медээ кылдыр бүгү Кубага сентябрь 1-ниң эртенинде коңгалар эткен. Дыштаныышкын улуг күш болгаш улам онаажылдыг хөөп киргеш кубалар ажы-төлдер улуг хоорайларга-даа, эң ырак-узак даглыг суурларга-даа ол хүн парталарга олуруп, чаа өөредилге номнарын ажыткан. Бүгү дарыг чурум-билиглерни чедип алырын дээш революция бүгү таарымчалыг байдалдарны Кубага тургускан деп, «Гранма» солун онзалап демдеглээн.

Кичээлдер дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлеринде, кежээки ажылчын-тараачын школаларда база эгелээн. Бо өөредилге чылында чуртка [illegible] миллион ажыг кижичиңиг, ажылы болгаш чогуур [illegible] кижилер өөредир. Бирлигааар чугаалаарга үш кубачы кижиниң-не бирээзи өөренип турар. Ындыг чүүл Латин Америкаңың чаңгыс-даа чуртта бар бес.

Капитал чурттарында

РИМ. Эң байлак культура чаңчылдарлыг чурт, Данте болгаш Леонардо да Винчиниң төрээн чурту — Италияда — чурттакчыларның беш ажыг хуузу адын салырының оруунга [illegible] чедир демдеглевейн тыртып каар. Италияның эң сайзыраңгай областарының бирээзи — Ломбардияда безин шуут бижик билбестерниң саны 86 муң кижи чедип турар, а оон административтиг төвү — Миланда ниитизи-даа, бижик-даа билбес муң-муң кижилер саналтынып турар. Апеннинерде шыттем 10 миллион чурттакчылар бижикти [illegible] билбес.

НЬЮ-ЙОРК. Чикагонуң школаларының кырында чаа кризистиң кара булуттары дыргелип келген. «Чикаго трибун» солунуң дыңнадыышкыны ёзугаар алырга, өөредилгениң хоорай эргелелиниң бюджединиң ындылга-ла кедергей чедишпес чорук улам улгадып, 1982 чылда аажок улуг түң — 137 миллион доллар болур. Ол дээрге, Чикагога чаа өөредилге чылы эгелээр сентябрь 9-туң хүнүнде ниша-терлинглериниң аажок чедишпезиниң уламындан хоорайның дыка хөй школалары ажыттынмас, дыка хөй өөредилге программаларын [illegible] ол ын башкыларын ажылдан үндүрер деп турар деп [illegible] «Чыл мурнунда хоорайның күрүне школаларынын хөй [illegible] ай-айы-биле акшазын барган шак ындыг хамы кризистиң эриинин кырында турар бис деп, Чикагонуң өөредилге эргелелиниң баштыңы Дж. Горноун чугаалаан.

(СЭТА).

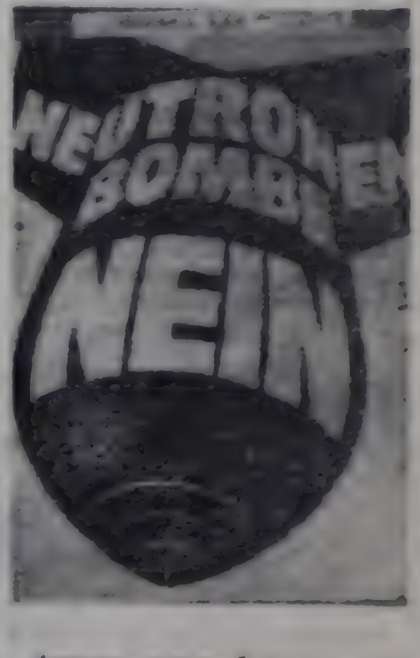

Америк шериг болуктерниң авантюристиг соругдаларын болгаш АКШ-тың администрациязының нейтронуг чепсекти бүдүрер дугайында шиитпирин делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизи делегейге айыыл чок чорукка болгаш бөө-чепсектерни дужурериниң талазы-биле чугаалажылгаларынга согуг деп көрүп турар.

ЧУРУКТА: барыын-герман «Унзере цайт» солунда парлаан плакатта «Нейтронуг бомба — говеиин!» деп медеглээн.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АГРЕССИЯ УРГУЛЧУЛЕП...

ЛУАНДА. (СЭТА). Ангола Улус Республиканың девискээринче шуургуп кирип келген мурнуу-африка агрессорлар Анголаның тайбын черлеринге олуп-чидирип, [illegible] киниңин ундезин турар деп, АНГОП информация агентизи айыткан. Катама, Сумбира, Шангонго хоорайларын агрессорлар араатаннаар [illegible] бомбалаан. Хөй үлетпүр бүдүрүлге черлери, [illegible] черлери, чурттарга бажыңнары бузулган. Хөй чер тайбыг чурттакчылар өлүрүлген.

АКШ-тың [illegible] Рейганның болгаш барыын талазы [illegible] хөрүнделгени дорт деткимчезиниң [illegible] ланде [illegible] улуг хемчээлдиг [illegible] дыр деп, АНГОП агентизи демдеглээн. Каттышкан Штаттарның болгаш НАТО чурттарының берген ажы үениң эң чаа бөө-чепсээн база шериг техниканы мурнуу-африка расистер ажы агрессия үезинде ажыглап турар. Тайбын чурттакчыларга удур үүрмектелир болгаш өрттендирер бомбаларны, химиктиг чепсекти, [illegible] тарны, танкыларны болгаш бронетранспортерларны [illegible] сорлар база ажыглап турар.

ЛИССАБОН. (СЭТА). Анголаның мурнуу девискээринде эң улуг үлетпүр төвүн — Лубанго хоорайны эжелеп алырын агрессорларының оралдажып турарын Ангола Улус Республиканың Португалияда элчини А. Ж. Себастиао парлалга конференциязынга медеглээн. Мурнуу-Африканың расистериниң соруглазы — Ангола-биле [illegible] Намибияның девискээринге «санитар куржаа» тургузары болуп турар.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Анголаже араатаннаг болгаш олуруугу [illegible] тыш турар мурнуу-африка агрессорларны Рейганның администрациязы [illegible] шаптараан эвес, харын-даа оларның дайынзырак [illegible] деп «Мурнуу Африканың улустарының хостаалдыг демиселин-биле [illegible] тыштырылгазының [illegible] организациязының [illegible] лонде [illegible] мурнуу-африка агрессорларының Анголага удур дайыны улам күштелген дээрзин медеглелде демдеглээн.

Төрээн чуртуң, Апрель революциязының дайзыннарының мегe пропагандазынга алзывааш, каттан афганнар катап ээп чанып кээп турарлар.

Эрткен чылын Афганистанче он-он муң кижи чанып келген. Ол дээрге Улусчу-демократтыг партияның болгаш АДР-ниң чазааның чорудуп турар политиказынга чурттуң чонунуң бүзүреп, хүлээп көрүп турарының демдээ болур. Чанып келгеннер чуртка чаа амыдыралды тургузарынга идепкейлиг киржиринге белени илередип турар. Ээп чанып келген афганнарга хууда айыыл чок чорукту, чурттаар черни шилип алырын, кылыр ажылының хостуун, аграр реформаны боттандырарынга киржирин магадылаан чазактың чоокта чаагы медеглели оларның хамы хүлээп көрүүшкүнүн чаалап алган.

ЧУРУКТА: афган ог-бүлениң чуртунче ээп чанып кел чорууру.

СЭТА-ның тускай корр. Г. НАЖЕЖДЕННИҢ фотозу.

ДЕРЗИИ ШИИТПИР

Нейтронуг бомбаны долу хемчээлге бүдүрүп эгелээр дугайында АКШ-тың президентизи Р. Рейганның шиитпири дерзии болгаш бүгү кижи төрелгетенге кедергей айыылдыг шиитпир болуп турар деп. Дайын хоочуннарының совет комитединиң харыысалгалыг секретары, Совет Эвилелиниң Маадыры А. П. Маресьев СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга медеглээн. Америк атомнуг бомбаны 1945 чылдың август 6-да Японияның Хиросима хоорайының кырынче октаандан бээр 36 чыл болганының түңнели — 1981 чылдың август 6-да ол шиитпирни америк чазактың хүлээп алганы — кижи төрелгетенниң болгаш Хиросима хоорайның үжен алды чыл бурунгаар атомнуг бомбалаашкынга өлген муң-муң тайбын чурттакчыларының [illegible] дериин бак-биле дорамчылааны болуп турар.

Америк дайынзырактар нейтронуг бомба ынчаш эң дериин чепсекти харын-даа ебүзүнныгы чепсек деп адап турарлар. Кижилерни массалыы-биле хыдыш узуткаарының кандыг-даа чепсээ буянныг болур бе, ынчаш?

Нейтронуг бомбаларны АКШ-тың девискээринге шыгжаалаар деп америк администрация бадыткаарын оралдажып турар. Ынчалзажок нейтронуг бомба бодунун бүдүжүнүң талазы-биле тактиктиг чепсек болуп турар болгаш ону Европага ажыглаар кылдыр планнаан. Барыын Европаның күрүнелериниң девискээринче «шурагуп» кирип келир совет танкыларын узуткаарынга нейтронуг бомба эргежок чугула деп. Пентагонуң генералдарының меделделери ол дугайын тодаргай херечилеп турар. Каттышкан Штаттар ол «танкыларга» удур бодунуң [illegible], мынчаарга Барыын Европа чурттарының хөй миллион чурттакчыларының дугайында сагыш салыышкынының бичии-даа илергейлевээн.

Американың Каттышкан Штаттары Европаның дары силазы кылдыр хүүлдердиниче чүткүвүшаан, ядролуг дайын кыдышкылаар тааражылгаза боду бүлүн артып калыр бодап турар.

Ядролуг чепсекче кандыг-даа дээргелер, амыдыралда орайталбаанда бодаңнар! Кижи төрелгетенниң фашизмниң талазындан камгалап алган дээш боттарының амы-тынын бараан ханың харамнанмайн чораан дайынның совет хоочуннарының омунунден бо дугайтыр чугаалажып турмен. ССРЭ болгаш АКШ ынчаш ийи улуг күрүне чаа дайынны кажан-даа болдурбас дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыш деп кажан совет дайынчылар америк шериглер-биле ужуражып турган үезинде Эльба хемге ужуражы берген хүнде бодап турган бис.

Бистерге, совет кижилерге, тайбын эргим үнелиг—делегейниң ноңгу дайынның үезинде совет улус 20 миллион кижизин оскуган болгай. Ынчангаш бистиң бүгү чонувус болгаш дайынның совет хоочуннары америк администрациязының нейтронуг бомбаны бүдүрүп эгелээр дээш кем-бурулуг шиитпирин шыңгыы буруу шаап, ол шиитпирге удур туруушкуннуг бүгү делегейде калбарган кампанияның эгезин турар. Пентагон-нуң дайынзырак генералдарының кем-бурулуг ол планнарын тайбынга ынак күштер сый шаап шыдаар, кижи төрелгетенниң сарыылдыг уткан-бодалы тиилээр дээрзинге бүзүрээр бис.

Совет улус тайбынче неззэде чүткүп келген болгаш чүткүп-даа турар. Ынчалза-даа дайынзырак күштер бистерни кажан-даа коргудуп шыдавастар. Маадыр-хоорай Киевке мемориалдыг комплекстиң байырлыг ажыдыышкынынга эш Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан: «...Бистиң ыяш-хамаарыштыр хоочун чүлчүруушкуннарны, нуттулгашкыннарны, биске кыжаңгылаашкынарны [illegible] угааа дыңнап келген бис... Бир эвес бистерни алыдаптар болза, дайынзырак империализмниң кандыг-даа чөңгээзинге [illegible] болгаш дорттуг харыыны берип шыдаар аргалыг бис».

(СЭТА).

ИРАНДА БАЙДАЛГА ХАМААРЫШТЫР

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Президент М. А. Раджаи биле премьер-министр М. Дж. Бахонарның өлгени-биле холбаштыр Иран Ислам Республиканың удуртукчузу аятолла Хомейни империализмге удур тура халышкан чонну коргудуп хорлок деп медеглээн. Өлгеннериң орнунга чаа удуртукчуларны чон сонгуп алыр, бистиң салып алган соругаларывыстың адын баксырадыр дээш массалыг информацияның барыын талаңы чепсектери [illegible] туруп турза, оларның өлгени бистиң демиселивисти ара доктаадып шыдавас деп, ол онзалап демдеглээн.

Иранның даштыкы херектер министерствозу медеглел үндүргени, премьер-министрниң канцеляриязының бажыңынга частылдырыышкынның «кем-бурулуг америк империализм» болгаш делегейниң сионистиг организациялары кылган деп буруудаткан. Иран улусчунуң дайзыннары империалистер болгаш сионистер камгалап, кижиниң эргелерин камгалаар дээр чыдак-биле Иранга удур сүлчээлежип, америк империализмниң болгаш оон омзаржиккчилериниң немиг үүлгедиишкиннерин чаап-чажырып турар дээрзин эки билир бис деп ол документиде чугаалаан.

Өлген М. Дж. Бахонарның оруунга чагырыкчы Ислам республика партиязының чаа удуртукчузунга камгалалдың деңзи партиязының комитединиң меджлистиң (парламентиниң) депутады Ходжат-оль-Эслам Али Хасейни Хаменеини соңгуун.

Премьер-министрниң канцеляриязының бажыңынга частылыышкын үезинде 8 кижи өлген болгаш 23 кижи балыгланган деп албан хуузу-биле дыңнаткан. Балыглангаңнарның аразында камгалал министри болгаш Иранның камгалалының дээди чөвүлелинде аятолла Хомейниниң төлээлекчизи полковник С. М. Намджу, полиция начальниги полковник Вахид-Дастерди, курлаг чер шериглериниң командылакчызының оралакчызы генерал Шарафгах, премьер-министрниң каш-даа ажылдакчылары бар.

Ислам трибуналдарының шиитпирлери ёзугаар Иранда ам-даа 30 кижини — чоон үүлдиг организацияларның [illegible] база эвилелиниң кежиглерин шаажылап өлүрген. Албан черлеринче, «ислам революциязының камгалакчыларының» комитеттеринче чепсектиг халдаашкыннарның аңгылыг, айыыл чок чорук күштериниң болгаш Иранда [illegible] удуртукчуларының дайынчы бөлүктерниң аразында [illegible] дугайында дыңнадыглар ийзы-бүрү иран хоорайлардан кээп турар.

Эрге-чагыргаларның болгаш шажын черлериниң төлээлекчилеринче чепсектиг халдаашкыннарның дугайында [illegible] информациязы иран чепсектери дыңнадып турар. Шажын [illegible] төлээлекчизи Ходжат-оль-Эслам Табатабаи Йазди иран найысылалга оон чурттап турган чериниң чанынга өлүрүп каан. Террористер [illegible] Иранның чурттуң өске-даа хоорайларынга база «ислам революциязының камгалакчылары» каш-даа кижи болгаш шажыны ажылдакчылар өлүрткен.

Иран чугаалаан, иран удуртукчулары Ислам республиканың бажыңынга бомба частырыышкынының үезинде өлген премьер-министр М. Дж. Бахонарның оруунга чурттуң премьер-министринге бадылаан. Чурттуң иштинге президент чагырган аятолла Мохаммед Реза Махдави-Кенини кандидатуразын иран парламент бажыңы бадылаан.

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иран [illegible]

БИЛИГЛЕР БАЙЫРЛАЛЫ

Баштайгы [illegible] медээлел[illegible]. Сента-брьның бирин билиглерниң байырлалы деп чеп[illegible]-б[illegible] адап турар. Он бирги беш чылдың баштайгы чы[illegible] 40 млн. школачылар өөренип кирипкен, олар[illegible] дөрт миллиону [illegible] школаның эргинин эң баштай артап кирген чаа өөредилге чылының онзагай түү[illegible] — белеткел болгаш нуль класстар болуп турар ында алды харлыглар өөренип кирген.

Баштайгы школа хүнүнүң дугайында СЭТА-ның корреспондентилери мооң адаанда чугаалап турар.

МОСКВАДА ЧАА ШКОЛА. № 784 школаның чаа комплекизи Кийисылалдың чаа микрорайоннарының бирээзинде ажыттынган. Бо школага 1176 өөреникчи өөренир, шупту үжен класстыг. Кабинеттер эптиг эт-херекселдерлиг, эң чаа [illegible]. Мында [illegible] хүлээп алыкчылары безин бар.

Эге класстарга аңгы блокту [illegible]. Мында [illegible] өрээлдери, класстан дашкаар ажылдарның болгаш ойнаар өрээлдер база бар. Концерт залы, столовая, библиотека. Бүдүрүлге мастерскаялары фабрика цехтеринге дөмей. Спорт комплекизи мырынай кайгамчык. Эштир бассейнниң суун автомат солуп турар.

Бо чылын Москвада 19 чаа школа [illegible].

О. СВИСТУНОВА.

Москва.

* * *

ЛЕНИНЧИ ЧАГЫГЛАРГА ШЫНЧЫ. Ленинградтың № 181 школазының бирги класс-чылары Төрээн чуртунуң революсчу болгаш дайынчы эрткен үезинче ала-чорукту школазынга кылган. Ында тускай музейни ажыткан. Уруглар хөй чылдар дургузунда солуп[illegible] материалдарны, фото-чуруктарны, революцияның болгаш хамааты дайынының маа[illegible] документилерни чыгган. Оларның [illegible] кыннарын үш бижиир аппаратын тыртпырып алганнар.

Музей идей-патриоттуг кижизидилгениң төвү болу бээр. Уруглар Төрээн чуртунуң маадырлыг төөгүзүн [illegible] өөренип турар.

Н. КРУПЕНИК.

Ленинград.

* * *

АЖЫЛ ШУПТУ ҮНЕЛИГ. Харьковтуң [illegible] класстыглары «Кым болурул» деп айтырыгга [illegible] теләзы-биле школачылар аразының эң улуг политехниктиг төвүнден ап болур. Харьковтуң ленинчи комсомол аттыг ужар чүүл заводунуң сураглыг ажылчыны, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Попов өөредилге комплекизиниң [illegible] уругларга тывыскан.

Саналга төптүг, мастерскаялары, [illegible] тудаар [illegible] коорайның шеф бүдүрүлгелери тускайлап берген. Дагдыныкчы специалистерни база чо[illegible]. Ниң муң [illegible] өөренир бо төпке уруглар хоорайга чугула хөй-янзы мергежилдерни чедип алыр.

В. ГАТАШ, ПИКОВСКАЯ.

Харьков.

* * *

ШУПТУВУСКА ТӨРЭЭН ДЫЛ. Буран деп казах аалдың Ленин аттыг ортумак [illegible] «Бузулбас пайырал» деп баштайгы кичээл сентябрь 1-де эгелээн. Фронтучу чораан башкы К. Нургалиев [illegible]. Казахстанның Россияга [illegible] 250 [illegible] тураскаатган.

Аал-чурттуң Улуг дайының [illegible] башкы бооп турган, [illegible]. Прибалтика [illegible] балыгланган соонда ону Москвага госпитальга эккеп, кудар хан херек апарган, ону москвачылар берген.

А. ИБРАЕВ.

Усть-Каменогорск.

* * *

ЭРЕС-ДИДИМ ЧОРУКТУҢ КИЧЭЭЛДЕРИ. Сталинград [illegible] маадырлары Волгоградтың элээн хөй школаларынга баштайгы кичээлдерни эрттирген. 39 чыл бурунгаар, сентябрьның [illegible] [illegible] маңаа болган ылыг тулчуушкуннар дугайын олар уругларга төөгүп бергеннер.

Эрес-дидим чоруктуң кичээлдери [illegible] Мамаев курганга база эрткен.

Н. БИРЮКОВА.

Волгоград.

* * *

ШКОЛАЖЕ — ОЙНААРАКТАРЫ-БИЛЕ. Кярла чурттуг, алды харлыг Суур деп уруг сентябрь бирде школага бирле дугаар келген. Ооң сумказынга кыдырааштар-биле кады Мымми деп адыг оглу база чораан. Бичии уругларның өөредилгезин школада оюннар-биле хөй кезиинде холбашкан.

В. ПАШИН.

Ташкент.

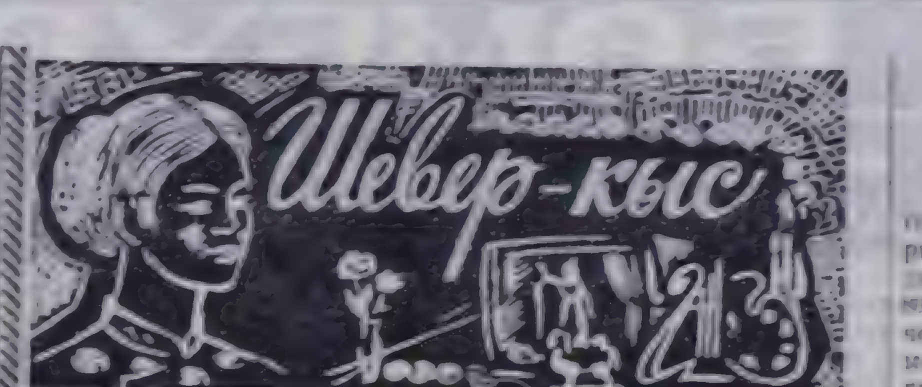

Сильва НАПУТИКЯН,
Армян шүлүкчү, ССРЭ-ниң күрүне шаңналының лауреады.

ТАНЫЖЫҢАР

Бодум дугайты чугаалаарга, 7-8 чыл мурнунда Ереванның Культура бажыңынга мендэ тураскаатткан кежээ үттүрүлбүс. Мага хандыр шулуктеп-шулуктеп [illegible]. [illegible] «Егвард» [illegible] Сильва Капутиканы сууйңун [illegible] деп мындыг. Сураэлзэничин намдадып алгаш: «Че, харын хамааты болганымда, мендэ чурттаар оран-сава херек апаар-тыр» — деп, баштактанган кижи мен. Оон-баштак барда, [illegible] берген дивес силер бе! Ам ол ерээлимзе [illegible] кижи [illegible] олур мен.

ТӨРЭЭН ЧУРТКА ЫНАКШЫЛ

Аваларның ынакшылы ханы, дүп чок.
Аан, ол даэш үне-долуу кызыгаар чок.
Адыг безин мугулай чаш оолдарынга
Аажок ынак, хумагалыг болур болгай.

Ынакшылыкан чүректериң оду чиниг.
Ынакшылдың хуулгаазыны турар чүве.
Хөөкүй эжин оскунупкан көге куш-даа
Хөлүйүпкен олургулаар ыыкажыгай.

Ынчалза-даа кижилерде бойдуста чок
Ынакшылдың хуулгаазы турар чүве.
Төрээн чурттуң иминеп келир чырыы-биле
Төрүттүнген бажың оду шак-ла ындыг.

Бедик, өндүр ынакшылдың күжү кижээ.
Медерел чок бойдуста дег, чайгаар келбес
Сеткилдиң ол даэжизин чаалап аар даэш.
Черниң төлү үр-ле улчуп, төөп келген.

Очулдурган С. МОЛДУРГА.

Кызылдың мебель фабриказының сүй-белентер кылып үндүрер цеги—ук бүдүрүлгеде мурнакчы цехтериниң бирээзи. Хөй эвес кежигүннерлиг бо бригада ай санында планныг онаалдаларын болгай эвес [illegible]. Чурукчу мастерлер Е. Игимчёва, С. Зверева, О. Гаврилова болгаш өске-лер-даа кылган продукцияның шынарынче улуг кичээнгейни салып, чаа-чаа сүй-белентерни боттары чогаадып үндүрүп турарлар.

Бригаданың [illegible] кылган саналарны болгаш дойдан туткан чүүлдерни, тыва улустуң шай сонтаар [illegible] [illegible] мыйыстарны тыва национал стильге таарыштыр [illegible], чуруп, херек[illegible]чилерниң бедик үнелелин алганнар.

ЧУРУКТА: чурукчу-мастерлер (солагай таладан) Е. Игимчёва, С. Зверева болгаш О. Гаврилова оларның сүмележип турары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ХҮРГҮЛ-БОРАНЫҢ ЭЭЗИ

[illegible] турар Өлү[illegible] [illegible]рының бирээзи Соколов Сайдамович Хойлук чораан. Ол [illegible] чылдарда чурттаан чоокта чаа мөчээн. Оон хей мер кызы — Полина. Ол бичии назылыг турда-ла, ооң ада-иези ону эрмаш [illegible] [illegible] чаа чыргы-чылын шарып алгаш, та[illegible] [illegible] бир кылдыр [illegible]. Полина бичии [illegible].

Ол алдын [illegible] хар [illegible] [illegible] сааш эгелээн. Оон бир дугаар суду [illegible] [illegible] ынчангаш бо маг [illegible]. Бо арнында [illegible] болгаш Бүлүм Өлүтенипер [illegible]. Алас бажында, Сердиг-Хем девискээринде ооң бастаан дайы чок дизе [illegible]. Оон ойлап есен хонаштары Чаагай-Оргу, Мыныс-Хонаш, Кадыр-Сут чайлаглары, кыштаар черлери Улуг, Бичи Баш-Хемнер, Сай-Тайга. Ола[illegible]. Салдыг-Хөл тайгалары ол.

Дөртен чылдарның [illegible] [illegible] кыс Полина Өлүтенде база бир тергиин [illegible] Бараан Самбуунуң хеймер оглу Орай-оол-биле өг-бүле тудканнар. Чаа өг-бү[illegible] Баш-Хем унунга кожайып [illegible] болган. Шайлалга кончуг бо[illegible]. Самбуу ирей улуг чары [illegible] суду [illegible] суттээн чаагай сарыг шай [illegible], чагдыг [illegible] чип, чаа өглен[illegible] оол, кыстың келир [illegible] йөрээн каан ол-ла.

Чеденги чылдарда 23 чыл [illegible], Полина биле Бараан оглуннан[illegible] [illegible] ажылындан [illegible] мэннер. Кандыг-даа кадыг [illegible] чүс баш мындыдан алыр анаанм 77 [illegible] [illegible]. Ынчангаш 30 ажыг чылдар [illegible] азырап каан анааларын ортумаа-биле санаарга, күрүнеге 5000 ажыг ивини олар эстурупп бергеннер.

Полина, Бараан Орай-оол-дар ам Тожуда «Май 1» совхозунуң ивичилери болуп.

Бии-Хемниң солагай талазы бир улуг адыры — Серлиг-Хемде чайлаашнар. Бараан Самбуевич бо Сердиг-Хемниң бригадазының [illegible]. Бригадада 12 кодан 3050 баш иви бар. Бригада бо чылын [illegible] баш иви дужаар, азы бирги сорттуң 30 [illegible] [illegible] дужааар [illegible].

1981—82 чылдарның кышкы [illegible] 305 баш [illegible] дужаар. Ол [illegible] ам тускайлан [illegible] болгаш семиртип азырап турар.

[illegible] 1981 чылда Омак-оолдар төрүүр 165 баш [illegible] 98 [illegible] чаагай [illegible]. Сонгу, чырыы [illegible] ам салаалар дег ху[illegible] [illegible] батарын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хем унунда хүргүл-бора [illegible] чолаа [illegible].

Чоңгус-даа мындыны кадарып хайгаарап, ону чараштыр [illegible] база [illegible] [illegible] баар, кава-даа төрүп каап-тар. [illegible] билбес, эң ынчамны [illegible] кижи ону азырап болур Шилтедек, шевергии дуртсыныг, чойган, пөштүг тангаларын [illegible] чаагай [illegible] [illegible] кылымында кы[illegible] хүрең шырайлыг, кыдыра[illegible] улуг [illegible] бо тыва херээжэнге ындыг күш, ындыг чаагай тура-соруг та кайыын тыптып келп турар чүве!

Полина Хойлуковна [illegible] [illegible] ивич[illegible] хаара тудуп. [illegible] [illegible] ажылдың чорукчулары [illegible] [illegible] [illegible] Өдүгенде даа, Хам-Сыррада-даа [illegible] Мария Чамы[illegible] киирип болур. Ону Полина Хойлуковна суурдан [illegible] тургузуп алгаш, иви малзалып өөредип каан. Мария ам тускай өг-бүлелиг, улуг кадарчы. Ол амгы үеде дагдыныкчы башкызы-биле кожа Серлиг-Хемде чайлап олурар.

— Аныяктарны иви ажылынче хаара тударда, мен бо[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ооң хамаанчыг [illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible]. — Малга сонуургалы чок, мал даяш сатыш салбас [illegible] [illegible] олардан [illegible] бир [illegible] сүргү[illegible] бергеда-ла чеде берген турар.

Орай-оолдарның өг-бүлезинде база бир солун чүве [illegible] [illegible] бөжүүр болур. Улуг уруу Валентина Кызылдың [illegible] [illegible] техникумун дооскан [illegible] «Май 1» совхозунга Хам-Сырадагы [illegible]. Ам [illegible] [illegible] [illegible] Оглу Олег 1977 чылдан [illegible] иви кадарган. Ол ам [illegible] [illegible] оранчыг [illegible] база бир улуг кадарчы. Оон [illegible] [illegible] [illegible] Евгения [illegible] [illegible] дуналачыны. А оон [illegible] Зоя бо чылын 10 класс [illegible], ам Кызылдың [illegible] [illegible] техникумунга [illegible] [illegible] техник болур күзелдиг. Эң хеймер оглу Орлан ам 9-ку өөренир. Бо хүннерде ол ада-ие[illegible] [illegible] [illegible] кадарыңын турар.

Орай-оолдарның [illegible] республика солуннарындан [illegible] тол солуннар, журналдар дыка хөй. Өг-бүле [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] олар эрткен чылын кы[illegible].

Полина Хойлуковна удаа депутаттарының Тожу район Совединге [illegible] [illegible] чылдарда ийи удаа улаштыр соңгуткан. Чоңнуң бээр[illegible] [illegible] шыдыткан база болгаш ону толептиг чорук-биле [illegible] [illegible] [illegible] удаа соңгудуп болур.

[illegible] [illegible] [illegible] лентиин, арат чолунга алдар [illegible] [illegible] [illegible] гыр эки кижилер кылдыр [illegible] [illegible] [illegible] барымдаалаащ 1979 чылда Полина Хойлуковна Орай-оол[illegible] «Хүндүлелдиң Демдээ» [illegible]-биле шаңнаан.

М. ЭРГЕН.

ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ, КИЖИЗИДИЛГЕНИҢ ШЫНАРЫ ДЭЭШ

Партия болгаш совет чазак улус өөредилгезиниң системазын улам ыңай хөгжүдерин, школага күш-ажылчы, мөзү[illegible]шынар болгаш эстетиктиг кижизидилгениң хевирлерин болгаш методтарын сайзырадыры, аныяк салгалды мергежил шилип алырының талазы-биле ажылды күштелдирер, кежээки болгаш бот-өөредилгени экижидер талазы-биле тодаргай сорулгаларны айыткан.

Райоңнуң улус өөредилгезиниң ажылдакчылары, школаларның башкылар коллективтери боттарының ажыл-чорудулгазын ажыл-ишчи, шүгүмчүлекчи ёзу-биле түңнеп көргеш. эрткен 1980—1981 өөредилге чылында чамдык [illegible] ажылдарны чоруткан. Бүгү школаларда [illegible] 220 класс болгаш 229 башкы чүс хуу өөредилгени чедип алганнар. Школаларга эрткен беш чыл иштинде 1—8 класстарга өөреникчилерниң туруум өөренири 2,8 хуу, 1—10 класстарга 2,4 хуу өскен, а катап олурары 2,1 хуу эвээшкээн.

Райо[illegible] школаларында 409 башкы ажылдап турар. Кадрларның составының шынары кеснүүр-биле бедээн, оларның 89,3 хуузу дээди болгаш [illegible] эртемниг башкылар.

Сөөлгү [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бедээн. материал-техниктиг [illegible] [illegible].

Райоңнуң школалары эрткен өөредилге чылында 25 муң рубльге амгы үениң техниктиг дериг-херекселин алган. Ак-Доврактың № 2, Кызыл-Мажалыктың № 2 школалары чаа радио белдирип, лингофон [illegible] [illegible] [illegible] Кызыл-Мажалыктың № 2 болгаш Аксы-Барлык школалары чаа мебельди садып алган. Аянгаты ортумак школазы топ[illegible] [illegible] [illegible] болган.

Чедишкиннер-биле черге[illegible] школаларда өөредилге [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] пестер. чедир кылдынмаан ажылдар ам-даа бар. Башкылар[illegible] [illegible] өөредилге-кижизидилгениң ажылдың түңнели, оон ажыктыы болгаш шынары — бистиң мурнувуста салдынган кол угланыышкын апарган. Ам өөреникчилерни чүгле школа доостурарынче эвес, а оларның ооң ыңай өөредилгени уламчылап шыдаар билиг болгаш билиглер-биле чепсегледиринче, ажыктыг күш-ажылга оларны белеткээрин экижидеринче, мергежил шилип алырының угланыышкынынче улус кичээнгейни салыры негеттинип турар.

Өөреникчилерни 8 азы 10 класс доостурарының көргүзүглерин алгаш көөрге, ниити районда байдал шоолуг эвес. Бо талазы-биле эң-не кудук көргүзүглерлиг школаларга — Дөң-Терезин, Ак-Довуракты № 1, № 2, Кызыл-Мажалыктың № 1 школаларын адап болур.

Тосту класска өөреникчилер хүлээп алырының планын район чүгле 74,4 хуу кылдыр күүседкен. Чамдык сан-чурагайларны деңнеп көөрге, хүрээлиг үндүрерге мындыг: бо талазы-биле планны Кызыл-Мажалыктың № 2 школазы 39 хуу, Шекпээр — 36, Аксы-Барлык — 32, Дөң-Терезин — 27, Аянгаты — 28 хуу күүсеткилээн. Чылдың-на Ак-Довурактың болгаш өске-даа профтехучилищелерге сургуулдар хүлээп алыры күүсеттинмейн турар. Өөреникчилер черле кайнаар чоруп турарыл? Бо айтырыгны шыңгыызы-биле көрүп, райоңнуң улус өөредилгеге килдизинден, хоорай, суур, [illegible] Советтериниң болгаш совхозтарның бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларындан харыы негээр үе келген.

Бүгү-ниити ортумак өөредилгениң планы күүселдезинге класска катап олурары, чыдагаан чок чердеп уругларның өөренмейн баары, кежээки школалар болгаш ПТУ-ларже чорудуп турары база багай салдарлыг болуп турар. Моон бир кол чылдагааны башкылаашкынның шынарының чавызы болур.

Өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың шынарын бедидеринче шиитпирлиг роль башкы [illegible] хамаарышкан. Ынчангаш өөредилге-кижизидил[illegible] ажылынга негелделер бедик, харыысалга улуг.

Башкылаашкынның мурнакчы методтарын чедип ап турар башкылар бисте хөй. Оларга Кызыл-Мажалыктың № 1 школазында орус дыл, литература башкызы Т. Ф. Куулараны, эге класстар башкызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. С. Тамдын-оолду, башкылар К. С. Чаан-Хөөңү, О. Л. Саазны, Ч. Д. Шиловааны болгаш өскелерин-даа адап болур. Ынчалза-даа чамдык школаларда, чижээ, Дөң-Терезин, Шекпээр, Аянгаты школаларында кичээлдерни чогуур белеткел чок, кудуу шынарлыг чорудуп турар. Ону башкыларның ав[illegible] [illegible] [illegible] дем[illegible].

Бистиң республикага орус дыл башкылаашкынның экижидер талазы-биле тускай доктаал үнген болгай. Бо талазы-биле байдал районда база дүвүреңниг. Орус дылга аттестация эрттирген 7800 өөреникчилерниң 12 хуузу багай демдектерни алган. А чылдың курупе шылгалдаларынга өөреникчилерниң 10 хуузу эң чавыс билиин көргүскен. Ынчангаш [illegible] [illegible] болур орус дыл башкылаашкынның экижидер, оңче эң-не дуржулгалыг башкыларны, ылангыя орус национал[illegible] башкыларны хаара тударын, оларның ажылынче, амыдыралынче, мергежилин бедидеринче чогуур кичээнгейни салыры негеттинип турар.

Өөредилгениң материалдыг баазазын мурнакчы дуржулгазын [illegible] [illegible] рольдуг болур. Бижик билиг бээриниң база бир чаа аргазы — кабинет системазы. План ёзугаар райоңнуң 10 ортумак школазы 1982—1983 өөредилге чылында бо системага дүгүштүр 90 кабинеттерни дерип алгаш ажылдаар. Амдызында школаларда 31 мындыг кабинеттер бар. Кабинет системазынче кирериниң планын дүгээн доозар даэш райметодкабинет, школа директорлары дүрген хемчеглерни алыр. Оларга түс чериин ажыл-агый, Совет органнары, шефтиг организациялар ду[illegible] [illegible] [illegible].

Ш. КУУЛАР.

Барыын-Хемчик район.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге чаар. Ямзы-бүрү угланыышкынның хаттыг күжү секундада 2—5 метр. Агаарның температуразы 12—17, чамдык районнарга — 5—10 градус чылыг болур. Дүштерде доңгаттар чадывас.

Кызылга база шокар булуттаар, чагбас. Ямзы-бүрү угланыышкынның хаттыг дүргени секундада 0—5 метр. Агаарның температуразы 13—15 градус чылыг болур.

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!

«Ш Ы Н»

солунну чагыдып алыңар.

Солуннуң чагыдылгазы бо чылын сентябрь 1-ден ноябрь 1-ге чедир үеде болур. Ол хуусаада чагыдылга кылып албаан өг-бүле келир чылын «Шын» солун чок артар.

Сүмелер

КАРТОФЕЛЬ

● Картофельди бичии отка хайындырар. Бир эвес ону улуг отка хайындырар болза, чүгле дашты быжыкаш, иштинде чиг хевээр артар.

● Бир эвес картофельди дүрген хайындыр деп бодаар болзуңарза, суугже бир шопулак иштин маргариннеп каап алыңар.

● Хайнып турар үемнде үерип немеп алырга, картофельдиң амданы дыка чаагай болур.

● Картаан болган бичиилерни дораан картофельди соок сугга үр тургуспаңар, чүге дээрге ол аңаа турган 13 хуу С витаминни, В витаминин 5 хуузун чиди[illegible].

● Сугга хайындырган картофельге бодаарга, буска хайындырган картофельдиң витаминин [illegible].

● Хаарып турар картофельге дораан дус каай бербейн, кажан чымчап орта [illegible].

● Бир эвес картофельди дүрген хаарар деп бодаар болзуңарза, баштай ону чиг турда изиг сугга каш минут тургузуптуңар.

Редактор В. С. ШАРАВИН

Кино

СЕНТЯБРЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кайда сен, ынакшылым» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чамыт ортулук» 10.00, 12.00, 14.50, «Моржатар ажылдарын чордар» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-Хем»: Кинотывынды 10.00, «Шуптузуң болувуска» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЧАЙГЫ - КИНОТЕАТР»: «Дужулерге-даа кирбээн боор» 14.00, 16.00, 18.00 шактарда.

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 4-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сута шимчээшкин. 9.05 — «Чаштарның уран чогаадылгазы». 9.35 — «Ол үениң дес-дараалашкаа». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары. 11.45 — Медээлер. 11.50—14.15 — Чалсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер программазы: «Атоммаш — бригада», «Мээң заводум — мээң чоргаарлыым». 15.15 — «Бистиң ырывыс, ужуксун-на!» 16.00 — «Москваның комсомолчузу ажыл-херектерин» 16.30 — «Тоол аалдап келди». «Кымыскаактың болгаш хамнар-караның чаа ужуралдары». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Отчугаш». Дамчыдылга. 18.30—18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Хоккейге делегей маргылдаазы «Канаданың кубогу». Швецияның шилиндек командазы — ССРЭ-ниң шилиндек командазы. Канададан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Го кайгамчык делегей». Фильм-концерт. 22.25 — Бөгүн делегейде. 22.40 — «Даштыкы эстрадаң аялгалары». 23.15—23.55 — Спорт программазы: чадаг-терге спортунга делегей чемпионады. Трек. Прагадан дамчыдылга. Дзюдога делегей чемпионады. Нидерландыдан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

12.00 — «Хлеб-дус». Документалдыг фильм. 12.40 — Совет чуруңга уран чүүлүнде коммунистерниң овур-хевири. 12.50 — География. 5-ки класс. Географтыг ажыдыышкыннарның төөгүзүнден. 13.10 — А. М. Горький. Баштайгы рассказтары. 14.00 — Бойдус эртеми. Черниң үт-шиини тывары. 15.20 — Чогаалчылар В. И. Ленин дугайында. В. Катаевтиң чогаалы. 15.45 — «Башкының экраны». Төөгү. 8-ки класс. 15.10 — Төөгү. 7-ги класс. Бистиң Төрээн чуртувустуң бөргиңү кырынелери. 15.40 — «Парашютчуг портрет». Документалдыг телефильм. 16.00 — 16.15 — Чалсар.

КЫЗЫЛДАН

16.15 — «Дилээшкиннер болгаш ажыдыышкыннар». Документалдыг фильм. 17.55 — Чалсар.

МОСКВАДАН

18.00 — «Позаяв». С. Островой («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45 — Телемедээлер. 18.45 — «Тываның экраны[illegible]».

МОСКВАДАН

19.00 — «Кино аян-чорук[illegible] клубу». 20.00 — «Тамчыктыг улуңар, чаштар!» Леонид Рыбалко дугайында. 20.15 — «Кино көрүкчүнүң демдеглелдери». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—00.05 — «Күскү тээге». Уран-чечен [illegible] фильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялы.

КРОССВОРД ТУРГУЗУКЧУЛАРЫНГА

Бистиң солуннуң арыннарынга номчукчуларның тургускан кроссвордтарын удаа-тараа парлап турар. Оларның аразында ону чогаадыкчы [illegible]-биле тургускан [illegible] солун кроссвордтар бисте кээп турар. Ындыг ажылдарны чедимни тургузаргө, чурукчулар Е. [illegible] [illegible]-Тайга районундан Н. Достай, Улуг-Хемден К. Бегзи, Кызыл районундан А. Кыр, Барыын-Хемчиктен Р. Сарыглар болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Үштүг [illegible] авторлар боттарының [illegible] солун бодалгаларында Совет Эвилелиниң [illegible] хамааржыр кон солун черлер аттары, хоорайлар, алдар-аттыг кижилерни боттарының кроссвордтарынга киирбишаан, бистиң республикага хамаарыштыр чүүлдерни база киирип турарлар. Оларның тургускан кроссвордтары утка-шынар талазы-биле солун, янзы-бүрү [illegible].

Ынчалза-даа редакцияже кирткан дыка хөй кроссвордтарның тургузукчулары боттарының ажылдарын кандыглаа чогаадыкчы бодал чок, эки ыяап көрбейн чоруткан-нындан таныышпас чүүлдер көзээн эвес болуп турар. Эң ылангыя кроссвордтуң схемазын корүштүг, чараш эвес тургузуп турар авторлар бар.

Улуг-Хемде Чодураа суурдан У. Маспын-оол, оң-да районнуң Арыскан суурдан А. Артааның, Таңдыда Кочетоводан Ю. Оюннуң болгаш өске-даа авторларның тургускан кроссвордтарының схемазы шын эвес болган.

Доора болгаш уңгу дургаар деп саннарын барымдаалавайн, апаа-ла шыын каан, чүгу-даа билдинмес ажылдар база бар. Бүлүн-Тейек суурдан У. Девектиң, Чөөн-Хемчиктен М. Тюлюшнуң тургускан кроссвордтары ындыг болган. А утка-шынар талазы-биле таарышпас, чедир ажылдаттынмаан ажылдар база эвээш эвес. А бир чамдык авторлар өске журналдардан кроссвордтарны чара парлааш база чорудуп турар товарыглалар бар.

Ынчангаш солунче чорудар кроссвордтарыңарны чогаадыкчы ёзу-биле кылып, оон харыыларын ылап шын кылдыр кылгаш, ооң схемазын корүштүг, чараш кылдыр чураш, доора, уңгу дургаар саннарын таарыштыр турар кылдыр кылгаш, ам чорударыңар дээредивис.

В. КЫРГЫС.

Редакцияның адрези: Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет [illegible] килдистериниң 2-37-12, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баарга 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1[illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың 39/1) ТС-[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 207 (11705) | 1981 чылдың сентябрь 5, суббота | 1925 чылдан үндүрүлүп эгелээн | Өртээ 2 кап.

МАЛ ЧЕМИНИҢ КУРЛАВЫРЫ ӨЗҮП ТУРАР

Сентябрь эгези — мал чеминиң белеткелчилеринге иштиг түлүк үе. Дыка хөй ажыл-агыйлар сигенниң катан кезип турар. Силос культураларының болгаш тараа артыкчыларының чылдаазы — кидин түлүктээн.

ССРЭ-ниң ТСЭ-зиниң дыңнатканын ёзугаар алырга, бистиң чуртувуста ниитизи-биле 50 миллион тонна сиген белеткеттинген азы эрткен чылдаазындан 20 хуу ажыг болган. Украинаның болгаш Казахстанның ажыл-агыйлары ону белеткээр планын ажыр күүсеткеннер. Киргизияда, Арменияда, Эстонияда болгаш өске-даа хөй-хөй республикаларда сенаж салыышкынын чедиишкинниг чорудуп турар. Бо черлерде дыка хөй ажыл-агыйлар мал чеминиң бүдүрүлгезин адырлар аайы-биле индустриалдыг үндезинге чорудуп турар. Ниитизи-биле чуртта сенаж салыышкынын 53 миллион тонна четкен.

Кургаткан сиген далганы болгаш өске-даа кылымал ногаан чемнерни 5,7 миллион тоннаны белеткээн.

Силос салыышкыны үргүлчүлеп турар. Ону чуртта 47 миллион тоннаны белеткээн. Оон ылгарынче кол кичээнгей угланган. Бедик белоктуг үнүштерниң ногаан массазындан белеткээн болгаш фураж тараазын солуп турар силосче онза кичээнгей салдынган. Ону 301,5 муң тоннаны белеткээн.

Чурттуң свёкла өстүрер плантацияларында мал чеминиң белеткели база эгелээн. Үнүштер сыптарын мында белеткеп турар. Ону силостаары белен, чаа турда мал база ажаап чиир. Ынчангаш свёкла сывы база мал чеминге немелде курлавыр болуп турар.

(СЭТА).

НОГАА, КАРТОФЕЛЬДИ

ЧИДИРИГ ЧОК АЖААП АЛЫР

Республиканың совхозтары бо чылын 19,2 муң тонна картофельди, 9,1 муң тонна ногааларны бүдүрер даалгалыг. Оон 6 муң ажыг тонна картофельди, 4 муң тонна ногааларны күрүнеге садар саруулга салдынган.

Ногаа, картофельдиң дүжүдү багай эвес.

Ынчалзажок ам безин, дүжүттү ажаап-ап турарының үезинде, магазиннерде ногаалар эвээш. Чүге ындыгыл? Чүге дээрге белеткел организацияларны совхозтарда бар ногааларны хүлээп ап, сөөртүп, магазиннерже ниирер ажылды дыка багай организастап турар. Чижээ, «Кара-Хаак», «Барлык», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарның өстүрген ногааларын хүлээдири-биле Садыг министерствозу болгаш Респотребсоюз-биле «чугаалажылгаларны» август 25-тен ынаар чедир уламчылап келген. Оң уржуундан «Барлык» совхозтуң ногаа шөлдеринде чыгдынган тонна-тонна огурецтер, помидорлар, морковь, согуна, капуста хонук-хонуу-биле алдынмайн чыдып, үрелип турар. (Эрткен чылын ол-ла совхозка база ындыг байдал тургустунгаш, 600 ажыг тонна капуста, 40 тонна огурец үрелген).

Помидорлар, огурецтер — дүрген үрелир продукт, ынчангаш дүрген сөөртүрү, садып саарары негеттинер. Ынчалзажок ук ажылды чер-черлерде ынчаар организаставайн турар болгаш ногаа шөлдеринге хүн-хүнү-биле, харын-даа неделя чедир келбейн баар белеткелчилер боттарының-на буруузу-биле бансыратканы ногааларга казылданы улгаттырып, совхозтарны улуг каражага таварыштырып турары канчап-даа таарышпас.

Садыг организациялары ногаа продуктуларын совхозтарның боттарынга барып хүлээп алырын чурумчуткан болгай. Ынчалзажок ону кайы-даа тала орта сагывайн турарындан продукцияның стандартка дүүшпези-биле болгаш казылданы улгаттырганы-биле холбашкан хөй янзы маргылдаалыг айтырыглар кадырлып, эрткен чылдарда ышкаш, дүвүренчиг байдал база-ла катаптап турар. 1980 чылда, «Барлыктан» аңгыда, «Кара-Хаак» совхозка 500 тонна капуста, 30 тонна помидорлар болгаш 40 ажыг тонна огурецтер бансыраан. Ол бүгүнү совхозтарның боттарының каражазы кылдыр санаан, а садыг организациялары ол дээш кандыг-даа торгаалга онаалпаан болгаш ындыг байдалдың бо чылын хевээр артыы, уламчылап турары-даа таварылга эвес. Садыг министерствозунуң болгаш Респотребсоюзтуң удуртукчулары бо бүгү четпестерни дарый чайладырының, совхозтарның шөлдеринде ногааларны өй-шаанда бүрүнү-биле сөөртүп алырының болгаш чурттакчы чонга садарының дээштиг хемчеглерин алыр ужурлуг. А совхозтар, бодунуң ээлчээнде, ногааларны эки сорттап, оларны машиналарга чүдүрер кижилерни тускайлап, хүлээп алыр-дужаар пунктуларның ажылын экижидип, көк участоктарга харыысалгалыг эштерни тургузар херек. Маргылдаалыг айтырыглар үндүрбези-биле ногааларны садарының керээзин чаргаш, продукция дужаар хүннерни база тодаргай айтыры чугула.

«Картофель ажаалдазын өй-шаанда болгаш шынарлыг чорудар, үрезиннерни урар болгаш картофельдиң аъш-чем фондуларын тургузар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды республиканың Министрлер Чөвүлели каш хонук бурунгаар хүлээп алган. Совхозтарга картофель казарынга шеф дузазын кергүзерин Кызылдың болгаш өске-даа хоорайларының, чурттакчылыг черлерниң бүдүрүлге, албан организацияларга коллективтеринге ук доктаалда даасқан. Совхозтарның удуртукчулары бо айтырыгны эң шыңгыызы-биле көөр ужурлуг. Бирги ээлчегде шефтеп келген коллективтерни хүлээп алырынче, оларны чурттаар чер, аъш-чем, долу ажылбиле хандырарынче кол сагыш салыр херек. Коллективтерге берддинген даалгаларга дүүштүр участоктарны үлээр, ол участокка ажылды харылзаар кижини томуйлаар, картофель ажаалдазының шынарын хүн бүрү контрольдаар. Ажылдап кылырының нормазын гектар-биле эвес, а продукцияның центнери-биле хемчээри чугула, ол хемчег ажаалданың шынарын экижидер.

Совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери картофель ажаар техниканы бүрүн ажыглаар. Садар болгаш үрезинге урар картофельди дүрген сорттап аңгылаары-биле сорттаарга пунктуларын өй-шаанда белетиээр. Ол ышкаш картофель шыгжаар черлерни белетиээринче, оларны дезинфекцилээринче эки салгыннадыр херекселдерни тургузарынче баш бурунгаар кичээнгей салыр.

Совхозтарның удуртукчуларының болгаш специалистериниң бир-ле дугаарында кол сагыш салыр чүүлү — боттарын үрезиннер-биле четчир кылдыр хандыртынып алыры. 1982 чылда олуртурунга 7600 тонна үрезин херек. Картофель үрезинин уруп алырының даалгаларын ыракта ажыр күүседиптер арга чамдык совхозтарда бар. Районнарга совхоз бүрүзүнүң үрезин-биле четчир кылдыр хандыртынганын хынап көөр болгаш ол ажылды кылбайн чыткаш, картофель садарын болдурбас.

Оң-биле чергелештир картофельдиң сывын черге кагбайн, мал чеми кылдыр ажаагаш, АВМ-нерге тырттырар азы силостаар херек. Бо талазы-биле чөөн-хемчикчилер эки эгелээшкинни үндүрүп, бүгү совхозтарга картофель сывын чыггаш, «Тыва» совхозка силостаарын шиитпирлээн. Ол инициативаны өске ажыл-агыйлар база деткип, ынчаар кылыр ужурлуг.

Картофель ажаалдазын узамдыктырбайн, организастыг чоруткаш, сентябрь 20-ге чедир бүрүн доозар телээде, совхозтарның болгаш садыг, белеткел организацияларының удуртукчуларының демниг шалыпкын хөделиишкинин, районнарның, совхозтарның партия, совет, кадээ ажыл-агый органнарының организакчы, мобилизакчы күжү негеттинер апаар.

КЫСКА ХУУСААДА

Ол хүн Таңды-Уулаңын эдектеринге агаар болганчок өскерлип турган. Чаъс бичии дымыраткан соонда хүн база катап үнүп кээр, хову-шөлдер алдын-сарала кылдыр чайнай бээр, а оон соонда бичии болганда хат халывышаан катап бүргеп-ле келир.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң механизаторлары ол хүн күскү дүжүт ажаалдазынче бир демниг кирип, шөлдерниң тараазын кыска хуусаада ажаап алыр дээш бар техниказын № 1 хову турлаангаа чөөнүп алган турда ааа чеде бердивис. Совхозтуң механизаторларының удуртукчузу Александр Семенович Сазанов-биле [illegible] [illegible] [illegible] дугайында сонуургап чугаалажырывыска, ол мынчаар харыылады:

— Бо чылын күскүт [illegible] бо чылын чашталган чашырган тараавыстың дүжүдү хирелиг-дир. Совхоз бо чылын ниитизи-биле 15 муң ажыг гектар черге тарылганы чоруткан. Ам ол черлерниң 10 муң ажыг гектарын мал одары кылдыр [illegible] бижээн. Ам 5 муң 200 гектар черниң тараазын ээзээш-бичеле-даа болза ажаап алыр дээш хову турлагларынче бир демниг үнгенивис бо. Ол черлерден 900 тонна тарааны ажаап алыр деп сорулганы боттарывыстың мурнувуста салган бис.

Чаа беш чылдың баштайгы чылының дүжүдү ээзээш-даа болза комбайн-биле дөрт вестирин аптар шөлдерниң тараазын ол кыска хуусаада бичии-даа чидириг чок ажаап алыр дээш совхозтуң механизаторлары бүгү аргаларын өөренип көргеш, мындыг [illegible] келген. Ажыл-агыйның тараа ажаар бүгү техниказын чаңгыс черге мөөңнээш, [illegible] [illegible]. Ынчангаш 20 комбайн № 1 хову турлаанга чедип келген, ооң баштайгылары хову же үнгеш, чавыс сыптыг тарааны дөрт вестирип эгээн.

— Бүгү техниканы чаңгыс черге мөөңнээш ажылдаарга черле таарымчалыг чүве бо. Чүге дээрге, үрелген комбайннарны септээр техника база чаңгыс черде, а кылыр-даа материалдар сөөртүр машиналарга база таарымчалыг. Оон башка совхозтуң [illegible] турлагларының [illegible] ажылдакчыларны четчелээр, комбайнерлерниң [illegible], дыштаныр черлерин база аңгылап кылыр. Бүгү чүвени комплекстиг чорудуп турда тараавыстың ажаалдазын-даа ээзээш болур. № 1 хову турлаазынга [illegible] ажааган шуптувус өске бригадаже кеже бээр бис — деп, совхозтуң хоочун комбайнери Билиги Доңгак чугаага каттышты.

Шыпап-ла бо тараажылар берге чылдың күзүн дүжүт ажаалдазынга бүгү талазы-биле белеткенген. Дөрт вестирген тарааның саваңын ол дораан-на чүдүргеш, фермаларга чедирип эгелээн. А алдынган тарааны шаңче сөөртүкеш, ооң экизин ылгааш, үрезинниг [illegible] ап, а ескезин мал чеми кылдыр белеткеп эгелээн.

В. ЧАДАМБА.

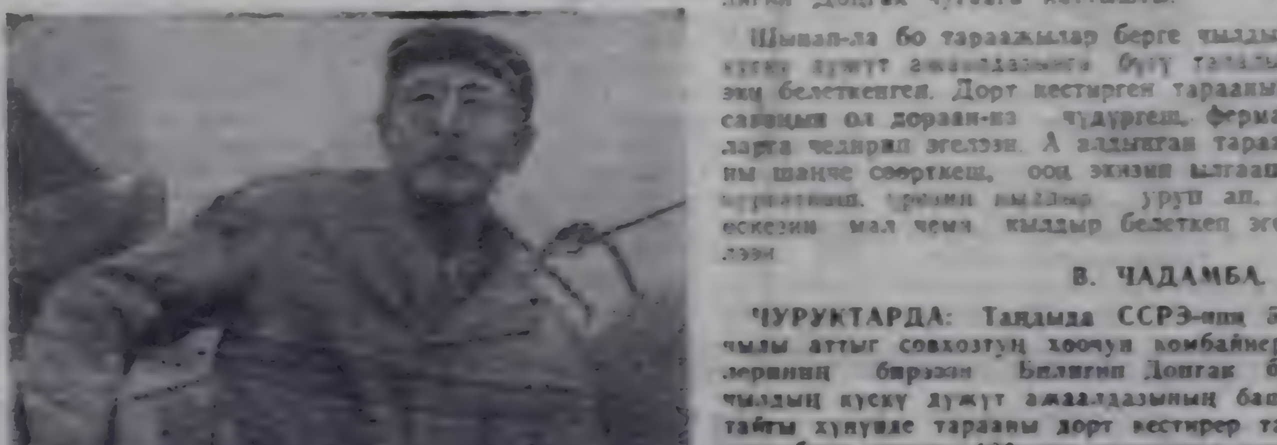

ЧУРУКТАРДА: Таңдыда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң хоочун комбайнерлериниң бирээзи Билиги Доңгак бо чылдың күскү дүжүт ажаалдазының баштайгы хүнүнде тарааны дөрт вестирер талазы-биле планын 120 хуу күүсеткен; комбайннар тарааны дөрт вестирип турары.

Авторнуң фотолары.

ШАЛЫПЧЫЛАРНЫҢ ОДУРУУНДА

Кызылдың бир дугаар автотранспорт бүдүрүлгезинде он бирги беш чылдың бирги чылының эгезинден бээр эки ажылдап келген коллективтер эвээш эвес. Олар бүдүрүлгеде калбарган социалистиг чарышка база идепкейлиг киржип турарлар.

Шак ындыг ажыл-ишчи тура-соруктуң ачызында олар [illegible] [illegible]. Шалыпчыларның аразында И. Д. Мельниковтуң [illegible] бригадазы база бар. Бригадада он кижи ажылдап турар. Олар кадээниң ажыл-ишчилериниң [illegible] [illegible] шөлдеринге хөй-хөй чүүлдерин чедиргеннер. Бригада [illegible] ла кыш материалдарын, нефть продуктуларын сөөртүп турар. Эрткен айларда чүък сөөртүрүнүң болгаш сайгарарының планын олар ажыр күүсеткен.

Бригадир Иван Дмитриевич бо бүдүрүлгеге хөй чылдарда ажылдап келген [illegible] чолаачы. Ол бригадирлеп ажылдааш база элээн апарган. Ынчангаш ай планнарын хуусаазында күүседип алыр дээш бригада кежиглерниң [illegible] [illegible] оларның ажылга бот-харыысалгазын бедиткен.

(Бистиң корр.).

Кужениишкинниг ажылдаар

Улуг-Хем районнуң «Куш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хем салбырында малчыннар малга чем белеткээр ажылга идепкейлиг киржип турарлар.

Республиканың мурнакчы малчыннары Март-оол Будеоол, Валерий Чымбыл-оол, Март-оол Комбу, Иннокентий Санчы болгаш Эрес-оол Кершеммей түс-тузунда 10 ажыг тонна сигенни белеткээн болгаш ам-даа немей кылыр дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

Улуг-Алаак, Мүңгаш-Алаак болгаш Качы деп черлерде хол-биле сиген кезер 5 звено үргүлчү ажылдап келген. Дайынчы Биче-оолга, Юрий Оолакка баштаткан звенолар эки ажылдап турар.

Салбырда ниитизи-биле 300 тонна сигенни бо хүннерге чедир белеткээн. Эйлиг-хемчилер бойдустуң аас хүннерин чоп ажыглап турган, ам-даа кужениишкинниг ажылдаарлар.

Кертик-оол ЭРЕНЧИН, учетчик.

НЕЙТРОННУГ БОМБА ТУРБАЗЫН!

НЬЮ-ЙОРК. Род-Айленд штатта [illegible] профсоюзтар болгаш шажын организацияларының [illegible] [illegible] нейтронуг бомбаны бүдүрериндан ойталаарынче АКШ-тың администрациязын кыйгырган. Бооченсектерге болгаш чепсеглелерниң дужуреринге контрольдуң [illegible] чугула дугуржуушкуннарны чедип алырынче бодунуң кужениишкиннерин угландырарының орнунга америк администрация [illegible] оналыы хереке албайн, оон туржук эвилелчилери-биле безин сүмелешпейн, ол чаа ааратаныг чепсекти калбартырынче кирипте дээн-дир деп, эвилелдиң медеглелинде демдеглээн.

Ол чепсекти бүдүрериниң дугайында шиитпирни Хиросиманы бомбалаашкынның 36 чыл оюнуң хүнүнде чарлааныы кижи төрелгетенин дорамчылааны кылдыр адап болур.

Нейтронуг чепсектиң бүгү деэрлээни [illegible] дол раан совпадылажы [illegible] хөй миллиард [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] АКШ-тың [illegible] дан ол эвилел негээн. Боо-чепсекти эндерилдиреринге барып турар акша-төгериглерин кижилерниң ажыл-биле хандырарынга, ядыыларга дузалаарынга, энергияның чаа дестерин дилеп тывырынга болгаш бойдусту камгалаарынга ажыглаар ужурлуг деп, эвилелдиң медеглелинде айыткан.

* * *

ЛОНДОН. Нейтронуг бомбаны массалыг бүдүрери боочепсектер улам эндерилдиир бүдүрериниң чаа-ла чадазынче делегейни кирип чыгаарынга кыжанып турар-дыр деп, кескү англи профэвилел ажылдакчызы Фрэнк Сэнфт медеглээн.

Ол айыылдыг ондакка чедирер базымны Рейганның администрациязы «совет шериг кыжанылы» дээжир күчүлүг суртаалчы кампанияның дээви-биле кылган деп, ол чугаалаан. Ындыг бадылгалдын барымдаа чогу бегун кижаныыгындан-даа артык идек апарган. Душкуурлуг чорукту [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] болгаш янзы-бүрү социал-экономиктиг системаларлыг күрүнелерниң аразында тайбың кожа-келбээ дугуржаашкынын [illegible] [illegible] боттуг бурунгаарлаашкынын чедип алыр дээш чүткүлдүг болгаш чайгылыш чок кужениишкиннерни салып турар Совет Эвилелдиң туружу ханы айыдалдуушкунна боорда, байн барып шыдавас.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң кадуу туңган тайбыңның боттуг программазында делегейниң бүгү-ле чыдыг айтырыгларын таарыштыр шиитпирлээриниң тодаргай саналдары кирген. Ол угланыышкын [illegible] [illegible] алдынмалдың бурунзу НАТО чурттарынга хамыктың мурнунда АКШ-ка онаажыр деп, Ф. Сэнфт демдеглээн.

* * *

КОПЕНГАГЕН. «Нейтронуг бомба турбазын», «Ядролуг чепсек сөнезин!», «Европаның соңгу чүгү — ядролуг чепсээ чок зона болзун!» — удурланыышкынның шак ындыг лозуннарлыг массалыг чыскаалы. АКШ-тың Копенгагенде элчин чериниң бажыңының баарынга болган. Нейтронуг чепсекти долу хемчээлинге бүдүрер дугайында Рейганның администрациязының шиитпирин оон киржикчилери [illegible] [illegible].

Нейтронуг чепсекке медээлекчиниң болгаш дайын белеткелдерин улгаттырарының [illegible] Дания шуут удурланып турар дээрзин Вашингтонга медеглээрин дааш чаяктан шиитпирлиг негеп тур бис деп, ол документиде онзалап демдеглээн.

* * *

ВЬЕНТЬЯН. Нейтронуг бомбаны бүдүрериниче шиитпирлер деп АКШ-тың президентизи Р. Рейганның чоокта чааты шиитпири улустарның эрге-ажыктарынга дорамчылалы [illegible] [illegible] илерели болуп, тайбынче болгаш айыыл чок чорукче оларның чүткүлүнге шуут удурланыышкын-тыр деп, Лаостуң камгалалының ээс комитединиң чиңгине секретары Сон Кламмеанис медеглээн.

Америк администрациязының ол айыылдыг базымы чер бөмбүрээнге айыыл чок турар чорукту кыжаныышкынны тургуза берген. Ол араатандыг үүлгедиг делегейниң хөй-ниитизиниң саналоналынга калчаалыг чөндээ-дир деп сааар бис АШК-тың дайынчы уулгедиишкиннерин Лаостуң шиитпирлиг бүрүү шаап турар болгаш массалыг удуркаашкынның кижи төрелгетенге ол эң айыылдыг чепсээ — нейтронуг бомбаны бүдүрериниң планнарындан дораан ойталаарын негеп турар деп, ол онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

Хүннүң айтырыынга интервью

БАР АРГАЛАР АЖЫГЛАТТЫНГАН БЕ?

Улуг-Хем — республикада эң хөй малдыг, улуг район. Мында ниитизи бода мал 12446, хөй, өшкү 169883, чылгы 2132, теве 339, хаван 5668 баш. Районнуң малчыннары эрткен кыштан багай эвес түңнелдиг үнген. Бүгү чузун малдың өлүп хораары 1980 чылдыңызарге, 2770 башка кызырылган. Район ниитизи-биле төрүттүр 100 хойга онаалдыр 73 хураганы менди камгалап алган азы эрткен чылдыындан 16 хураган хөй. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының бирги чартылында Улуг-Хемниң ажыл-агыйлары күрүнеге сүт садарының планнын онаалдазын 105,9, эъттиниин—94, дүктүүн 139,6 хуу боттандырган.

Амгы үеде улуг-хемчилер ниитиниң малынга чем курлавырын тургузар дээш, республиканың бүгү ажыл-ишчилери ышкаш, улуг кужениишкиннииг ажылдап турар. «Шынның» корреспондентизи Куулар Арапчал Улуг-Хем районнуң кадээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги Валентин Васильевич Хангаевтен районда мал чемнерин белеткеп, одек-кыштаг септелгезин канчаар чорудуп турарының дугайын чугаалап бээрин дилээн. Оон интервьюзун моон адаанда парладывыс.

— БО ЧАЙ мурнуву чылдарынындан артык бүрүн, ээле кандаашкыныг болган. Оон уржуундан тараа үнмээн. Сиген шөлдериниң оът-сигени хирелиг болган. Суггаттыг черниң дүжүдү база хирелиг. Ынчангаш ниитиниң малын чем-биле хандырарынга парын, берге байдал тургустунган.

СЭКП обкомунуң III пленумунуң мал чемнери белеткээр талазы-биле шиитпирлерин боттандырар дээш, база оон соонда республиканың бүгү ажылчы чоннарынга партия обкомунуң Кыйгырыын кадтаар партия райкому, райисполком, оон кадээ ажыл-агый эргелели районда байдалды өөренип көргеш, мал чемнери белеткээриниң болдунар бүгү аргаларын ажыглаарынче ажыл-ишчилерни, албан организация, бүдүрүлге черлерин, училищениң болгаш сууларының чурттакчыларын, школачыларны, пенсионерлерни мобилизастааныы [illegible] мал чемнериниң белеткелин хайнышкыныг чорудуп турар.

ЧАРЛАТТЫНГАН ниитиниң шалыпчы айтаашкыны дугуруунда ээзи чемнер белеткеттинген. Сентябрьның 1-ге чедир районнуң ажыл-агыйлары сигенни 10142 тонна, сенажты 1445 тоннаны, силосту 3800 витаминниг сиген далганы 670, будук-бүрүнү 2200 тоннаны белеткеп алган. Машина-техниканы ажыглап болур сиген шөлдери ам колдуунда доозулган. Ынчангаш сиген белеткээри берге черлерин шилчээн. Арыглар иштинде хараганнар аразында, ортулар, буга-сумаларда кылыында арткан черлерниң сигенин хол кадыыры-биле кезип эгелээн.

Эмчок черлерде ам-даа эвээш эвес сиген бар. Ону бүрүнү-биле кезип белеткеп, мал кыштагларынга чедирер хемчеглерни районнуң партия, совет болгаш кадээ ажыл-агый органнары ап, ажылдын чорудулгазын хүн бүрү хынап турар.

Мал чемнери белеткээр талазы-биле районда мурнуку дуруунда «Куш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажыл-ишчилери чорып турар. Ол ажыл-агый бо хүнге чедир 2321 тонна сигенни, 3700 тонна силосту, 480 тонна витаминниг сиген далганын, 250 тонна будук-бүрүнү белеткеп алган. [illegible] суггаттыг черлерин чоп ажыглап, хөй чылдыг сигенниң тарылгазын көвүдеткени-биле эки түңнелди чедип алганын чаңгаа онзалап демдеглевес чогуур. Ол ышкаш «Улуг-Хая» совхоз 2200 тонна сигенни, 1000 тонна силосту, 150 тонна сиген далганын, 270 тонна будук-бүрүнү кылып алган. «Найырал» совхоз 1800 тонна сигенни, 220 тонна силосту, 230 тонна витаминниг далганы, 700 тонна будук-бүрүнү белеткеп, бо чүгүла ажылды база багай эвес чорудуп турар.

ЫНЧАЛЗАЖОК бир демей болдунар аргаларлыг тургаш-даа, мал чемнери белеткээрин [illegible] хожудап турар ажыл-агыйлары айтыры чугула. Чжанов аттыг совхоз [illegible] сиген кезер шөлдери дээрге, тайга эдээ шык черде хирелиг [illegible] мал чемнериниң белеткелинге хожудап турар. Бо совхоз амга чедир чүгле [illegible] тонна сиген белеткеп алган. Ол совхозтуң болдунар аргазынга канчап-даа дүүшпейн турар. «Ак-Туруг» совхозта мал чемнериниң белеткелиниң темпизи кошкак. Үргүнде айыткан ийи ажыл-агыйның мал чемнериниң белеткелинче хожудап турары оът-сигенниң шуут чогунда эвес, а сиген белеткекчилерни-биле ажылды четпес организастаанында. Оон аңгыда бир кол чылдагаан оът-сиген амдаа эки үнзүп, далашкан херээ чок дээр хөөннер барында-дыр. Хожудап турар ажыл-агыйлар ниитиниң малынга чем курлавырын тургузар дээш, сентябрь айда эң-не кужениишкиннииг ажылды чорудар ужурлуг.

ВИТАМИННИГ сиген дала-ны эң-не [illegible], [illegible] чем дээрзи билдингир. Ону белеткеп алырының болдунар аргалары улуг. Мында АВМ агрегаттар ажыл-агыйларга чугуур [illegible] ажылдавайн турар. Белеткээр дагалганың планын чаа-ла чартын ажыглап турар чорук оон херекчизи болур. «Улуг-Хая» ийи АВМ агрегаттын бирээзи эптиг-ле үрелир, ынчангаш орта ажылдавааан «Найырал» совхозка бир агрегат үрелген. Херек артык кезек чогундан ол ажыл ажылдавааан, ам-даа апаа турар. Артык кезектер талазы-биле ажыл-агыйлар [illegible] [illegible] [illegible] аразында каттышкан чеңгизинче улуг негелдени салып турар.

РАЙОННУҢ ажыл-агыйлары шупту 110 ажыг [illegible] Омск областа салап [illegible] турар. [illegible] [illegible] 6000 тонна. Амга чедир 2000 ажыг тонна саманы тырып боодалдааш, демир-оруу станциязында [illegible]. Оон 1150 тоннаны Минусинскиже [illegible] болгаш 170 тоннаны ажыл-агыйлар боттарында сөөртүп алган.

Кыраан санаашкыннарын алырга, район ниитизи-биле сигенни 16—17 муң, сенажты 2,5 муң, силосту 10 муң, витаминниг дагланы план ёзугаар, будук-бүрүнү 6 муң тоннаны белеткеп ап болур. Ону чедип алыр дээш улуг-хемчилер ам-даа кужениишкинниг кошкатпайн турар.

МАЛ ЧЕМНЕРИН БЕЛЕТКЭЭРИ-БИЛЕ чергелештир одек-кыштаг септелгезин чорудары чугула ажыл. Районнуң ажыл-агыйларының малчыннары эрээнчилериниң кыйгырыын ёзугаар кыштаг септелгезин чазын-на чорудкан. Оон түңнелинде районда мыйыстыг бода малдың 38, хөй, өшкүнүң 286 кажаазы, малчыннар чурттаар 600 хире бажың, суг кудар 380 сава, 38 кудук холдап үндүр септеттинген. Ам ажыл-агыйларда шупту 11 звено одек-кыштаг септелгеэ кылып чорук турар. Кол күштер чемнер белеткелинде хаара туттунган болгаш, амдынында одек-кыштаг септелгезинде механизастаттынган улуг бригадалар чок. Оларны моон соңгаар тургузар апаар.

ТАЙЫЛБЫР:

Мал чемниң белеткелиниң болгаш одек-кыштаг септелгезиниң районда ниити байдалы үстүнде интервьюдан билдингир-дир. Ынчалзажок чамдык четпес чүүлдерни маңаа айтыры эргежок чугула. Чемнер белеткелиниң, ылаңгыя будук-бүрү кезип боодалдаарының темпизи сөөлгү үеде дыка кудулаан. Ам будук-бүрү белеткеп турар ажыл-агый чок. Ол ышкаш буга-сумун, оруктар кыдыының, арыг иштиниң, хараган аразының терең сигенин ам-даа кестинмээн чыдып каан. Кок-Чыраа бажының бора таалдар кыдыында сиген чамдык черлерде мыраңнай чыттыр үнгүлээн. Машина-биле кезер черин ажаап апкан. А таалдар аразының сигени хевээр арткан. Оон ыңай «Куш-ажылдың хостуу» совхозтуң Чодураа салбырынче ээр оруктан эгелээш, Торгалыг суурга чедир, буга унунун чаагай сигени кестинмээн. Кезип апарган люцерна шөлдериниң кыдыгларында бутаның сигенин каапкан. Чүгле бистиң чораан черлеривисте безин ындыг-дыр. Өске черлерден-даа ону көрүп болур. Ындыг болганда, ол чаагай сиген кестинмейн артпазын дээш, хынаалда, рейд кылып, ону ажаап алырының хемчеглерни алыр херек.

Одек-кыштаг септелгезиниң үстүнде айыткан санныры чазын-на алдынган. Ам чаагы сан-медээ районнуң кадээ ажыл-агый эргелелинде чок. Бети дээрге-ле амдаа 9 шпек кажаазын, 36 хой кажаазын, малчыннар чурттаар 158 бажыңны, 5 кудукту септээри негеттинип турар. Херек кырында бо кажаа-хорааны септээр бригадалар тургустунмаан. Ажылдап турар 11 звенода колдуунда-ла пенсионерлер кирген. Олар чүгле ааргаар септелге кылып болур. Эң-не дүвүренчиг чүве болза районнуң ажыл-агыйларында бар 7 чем цехтериниң чаңгызын-даа белен эвес. Ону септеп турар кижи чок. Эрткен кыжын оларның чүгле ийизин ажыглап турган, өскелери ажылдавааан. Бо чылын база ол чорук катаптаар чадавас. Чем товар бо кыжын чем цехтерин бүрүн күчүзү-биле ажылдадып, бодун чемнерин чүгле болбаазыраткаш, малга бээр херек. Кыштаг септелгезинче ажыл-агыйлар ам-дынында кичээнгей салбайн турары тодаргай. Ону ам соңгаарладыр болбас.

«Хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле албанга шылгарааны дээш» медаль-биле Б. Ш. Сааяны шаңнаар дугайында

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Албан-хүлээлгезин күүседип турган үезинде коргушкени [illegible] [illegible] шиитпирлиг хөделиишкиннери дээш Тыва АССР-ниң [illegible] [illegible]ның Барыын-Хемчик район Совединиң күүсекчи комитединиң иштики херектер килдизиниң милициязының участковый инспектору, милицияның улуг лейтенантызы Болат-оол Шараваевич СААЯНЫ «Хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле албанга шылгарааны дээш» медаль-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң [illegible] [illegible].

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва. 1981 чылдың сентябрь 2.

Беш чылдың кижилери

АНЫЯК АЖЫЛЧЫННЫҢ БОДАЛДАРЫ

КЫЗЫЛДЫҢ алгы заводунуң кол инженери В. И. Скороходовка эртирилге ораннынга телефон долгап турда ужуражы бердим. Кайының келгенимни чугаалааш, ол бүдүрүлгеге үр чылдарда ажылдап келген мурнакчылар дугайында очерк бижиир деп турарымны дыңнаттым.

— Суванның бригадазында аныяк слесарь бар. Чогум-на мактап болур кижи ол. Мурнакчы кижилеривис бирээзи-дир — дээш, оон ат-сывын адааш, ону кайын тып ап болурун айтып берди.

Баштай-ла бригадир Б. М. Суванга душтум. Даштындан көөрге томаанныг аажок, ... кончуг чугаакыр эвес ...

— Бригада кежигүннери чыл эгезинден бээр бичий эвес ажылдааннар. Айлар планын ажыр күүседип, барык 115—120 хуу күүседип келдивис. Үстүкү каътта үш бригада бар. Бистиң ажылывыстың баштайгы операциязы моон эгелээр. Бо машиналарның ... оон соонда өйтеп, иликтиң үлегер-майыын белеткеп алыр. Артканын адаанда каъдынга кылыр. Идик белен болгуже чедир элээн каш операцияларны эртер — ажылывыс белен эвес болдур ийин. Шынзыга бүгү-ле ажылды техника дузазы-биле кылыр болганда оларның үрели бээр чоруун ... кончуг чугула. Бистиң бригадазында ол ажылды слесарь-машинист Данай-оол Артына ... турар.

Кол инженерниң менээ сүмелээн кижизин бригадир база катап адады. Ол аныяк кижи заводтуң адакы каъдынга ажылдап турда ужуражы берди.

Данай-оол Донгакович Артына бо бүдүрүлгеге черлиг ажылдааш дөрт чыл чедип бар чоруур. Ол мааңа келир мурнунда Усинскиге трактористеп турган. Тергээ черинден чоруткаш, Шушенское суурнуң № 20 ндаэ профтехучилищезинге өөренип кирип алган. Училищени слесарьлар курузун чедиишкинниг дооскан соонда, Кызылдың алгы заводунга ажылдай берген. Баштай слесарьлап турган. Техникага сундулуг кижи дук дыңнар, өөр машиналарның туруп турузун бүдүү өөренип ап, машинистериң ажылынга дузалажып чоруп турган, ону элээн шиңгээдип ап-каш. «Техника бүрүзүн эки сайгарып билир кижи болза, бо машиналарда кижи билбес ... чүве чок эвеспе» деп, чамдык машинист ажылчыннарның ажылынга дамаарышкан айтырыг салырымга, ол ынчаар кончуг бүзүрээлдиг харыылап каар болду. Ооң бо чугаазын дыңнааш, «эттүүзүүчел өөрениичел» дижири черле чөп-түр деп бодадым.

ОЛ ам-даа аныяк. Ындыг-даа болза, ону дүвүредип чоруур айтырыглар элээн эвес. Данай-оол Донгакович бүдүрүлгениң ажылында чамдык четпестерниң барынга сеткилиниң таныжындан хомудап чугаалап турду. Үк бүдүрүлгеде дук дылдар, өөр болгаш өске-даа операциялар кылыр машиналарның үрели бээр чоруктары ам-даа бар. А кол багай чүве — оларның үрели берген кезектерин солуур эде кылыр чаа кезектер чогу. Ынчан ам «Дүмчүүкка туңганда быза сугжу» дээн ышкаш, каңмыт-бир эрги машиналарның анаа дөмей кезектерин уштуп, тоймагаар ужурга бо-ла таваржып турар. А оларның чамдыктары таарышпас болгулаар. Оларны эптеп, солуп турда, үнелиг үе шак хөй чарыгдаттынып чыдаганнар оон үнүп, ажылга саат ужуражтырып турар. Бүдүрүлгениң харысалгалыг ажылдакчылары артык кезектерге чагыглары чогуур организацияларга киирип турганнаа, ооң амыдыралга боттанышпаны ам-даа чедимче чок болуп артышпаан.

Аныяк ажылчын машиналарның болгаш механизмнерниң эптиг-ле үрели бээр чылдагаанын ынчаар тайылбырлады:

— Үрелиишкиннер кыпкы үеде хөй болуп турар. Идиктер кылыр дукту — бистиң кол чиг-мадивисти бүс чокта дылып, өөрү болдунмас. Ынчангаш кыпкы-даа, чайгы-даа үеде хөй бүс херек. Чижээ, кыжын бо цехтер иштии соошук, бүс дола бээр. Кожа турар эки белиш кезүлбес апаар чүве болбас ийикпе. Бүс үндүр соруур вентиляторлар бар-даа болза, оларда ... элээн моторлар салып каанындан шак эки ... хөй бүсту үлүр урүрүн ... турар. Ооң ... чылдагааны — оларның моторларын солааш, өске машиналарда (артык чаа моторлар чогунан) ажыглаан турарында. Шак ындыг бергелер-биле кыпкы үеде үрелиишкиннер бо-даа болу бээр. Ону тодарады чугаалаар болза, кыжын машиналарга бүс хөй кеңирийдеп (пек иштинин бузу-биле холушкан) дук оның арттир өткеш, машиналарның дештерин ... кааш, мыртыга бээр. Машинист кижилер бо таварылгада кончуг ... болза, ынчан үрелиишкин болуру чайлаш чок апаар.

Слесарь-машинист Д. Д. Артына ажылдың бүдүрүкчүлүүнге шаптыктыг база бир чылдагаан чугаалады. Ол болза, бүдүрүлге чанында улуг котёлдуң үрелип турары-дыр. Ол орта ажылдавайн келген. Бүдүрүлгениң туруш чок ажылдаар чоруу оон дорт хамааржыр болганда ол үрели бээрге-ле база туруп алыр. Бус кээри үзүктелирге-ле үстүкү каъттың үш бригадазы «дыштаныр» эгелээр. Чамдыкта шуут бүдүн хүн-даа ажылдавайн баар. Бо таварылгада план күүседир сорулга-биле дыштаныр хүннерде сут ажылдаар ужурга Б. Суван, Г. Огуренко, М. Контратова удурткан бригадалар таварыжып турар. Олар ындыг байдалдан ам-даа уштунмааннар.

МЫНДА кол айтырыг — кадрлар дугайы. Алгы заводунда мынчага чедир кол механик чок, котёлда база механик тыппаан. Ында ажылдап турар кижилер ажылга тарымсалга чок болуп келген. Ол ажылчыннарның аразында ажыл шагынын үезинде арагалаар кижилер база бар. Үрелиишкиннер чогум-на ындыг кижилерниң буруузу-биле болуп турар.

Үстүнде чугаалаанын четпестер чүгле Д. Д. Артынаны эвес, а бүдүрүлгеде өске-даа ажылчыннарны дүвүредип турар. Ол ындыг болуру чөп. А Данай-оол Донгакович чүгле бодунуң хүлээнген ажылынга мергежилдиг эвес, а өске эштерин солуп шыдаар мөзүлүг. Ол каңнакчы мергежилди эки шиңгээдип алган. Ону кылып турар кижиниң чамдыкта солуп, ооң орнунга-даа ажылдай бээр. Шынап-ла тутканы кылбазы чок, угаан-бодалдыг-даа, ус-шевер-даа кижи чорду. Шак ындыг тайылбыг, ажылчынчи боорга коллектив хүндүлээш, ооң херек чуруун заводтуң хүндүлел самбыразынга ийи чыл улаштыр киирип келген. Аныяк кижиниң амыдыралчы күзелдерин ... биле чугаалаарга ...

Ш. ДОРЖУ.

Волгоград чоогунда Волганың СЭКП-ның XXII съездизи аттыг ГЭС — чурттуң Европа кезээнде эң-не улуг гидроэлектростанциязы болур. Бо чылдың сентябрь 10-да ону долу күчүзүнче киирген-ниң 20 чыл оюу болур. Ол үеже чедир 227 миллиард киловатт-шак электри энергиязын ажылдап үндүрер.

Чээрби чыл дургузунда оон киирген орулгазы — электростанцияның тударынга үндүрген чарыгдалды дөрт катап ашкан. Үк ГЭС-тиң тогу ССРЭ-ниң Чаңгыс аай энергия системазының электри дамчыдар бедик вольтулуг шугумунче кирип турар. Электри энергиязының бот-үнезин чиигедир дээш станцияның коллективи улуг ажылдарны кылып турар. Амгы үеде бир киловатт-шак энергияның бот-үнези 0,1 көпеек. Ол дээрге чурттуң Европа кезээнде эң эки көргүзүг.

СЭКП-ның XXII съездизи аттыг гидроэлектростанцияның суг шыгжамырлары чурттуң Төп районнарын, Волга чоогун, Донбассты чиик электри энергиязы-биле хандырар арганы берген. Адакы Волгага суднолар чорууруп экижиткен. Волга ындының болгаш Каспий чоогунуң кургаг черлерин суггарарынга база улуг идиглер берип турар.

ЧУРУКТА: Волганың СЭКП-ның XXII съездизи аттыг ГЭС-тиң мурнакчы гидроэнергетиктери (солагай талазындан) — слесарьлар Г. Ф. Барышников, А. Н. Калмыков, И. Г. Костенко, А. И. Костенко, М. Н. Сыпков олар.

Э. КОТЛЯКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

СОВХОЗ-БИЛЕ ХАРЫЛЗААЛЫЫНДАН

Чадаана хоорайдан «Искра» совхозче углаан чаваглыг оруп-биле чоруп орарга хем кыдыында сүт-баараан фермазының кыштаа ырактан-на көстүп келир. Ферманың чанында дамырак кара сугну кежерге, ногаан өът-сигенниг аланг бар. Ында Бажын-Алаак ортумак школазының өөредилге-бүдүрүлге бригадазының турлаан тургускан.

Бо өөредилге-бүдүрүлге бригадазын тургусканындан бээр он чыл ажыы чоруур. Школа биле совхоз быжыг харылзаалыг болганындан, ооң материалдыг баазазы чыл бүрүде быжыгып келген. Сөөлгү чылдарда бо «Дүжүт» бригадазын күш-ажылдың болгаш дыштанылганың лагери кылдыр эде организастаан.

Кайы-даа сезонда өөреникчилерниң совхозунга дузазы улуг. Өөредилге чылы төнери биле, 7—9 класстың оолдар, уруглары баштай кыштагаар белеткелинге, хөй кыргылдазынга болгаш чуулдазынга киржири чаңчыл болу берген. Бо чылын 15 коданның кажааларының кержелип поптарган. Ногаа ажаары-биле чергелештир мал чемиишин белеткелинге олар идепкейлиг киришкен. Бригаданың кежигүннери 17 тонна чайгаар үнген сигенни хол кадыры-биле кезип белеткээн. Бүдүк-бүрүнүң 14 тонназы бодалдап хуваткан.

Янзы-бүрү ногааларның өзүмнерин чазын совхозтуң огород бригадазында өстүрүп турар. Өөреникчилер оон помидорнуң, капустаның өзүмнерин алгаш, май 20 үезинде боттарының тускайлаан участоктарынга олуртуп алырлар. Бо чылын капустаны 3 га ажыг, помидорну 0,3 га, картофельди 20 га черлерге тараан. Оон аңгыда хөй чылдыг сигенни бо чылын 3 га черге тарып өстүргеш, гадан 15 центнер дүжүттү ажаап алганнар. Турлаг чанында олурткан картофельдиң, капустаның болгаш помидорнуң өзүмнери дең-дески. Бо чылын эрай быжар капустаны хөйнү тараан. А эрте быжар капустаны дыка чаагай үнген. Ону шагда чемге ажыглай берген.

— Мааңа уруглар-биле чеди чыл ажылдап келдим. Бо үениң дургузунда бригада ажылын чемелетпейн келген. Уруглар, оолдарның ногаа өстүреринге сонуургалы улуг болган чылдың-на бедик дүжүттү ап турдулар. Чижээ, эрткен чылын капустаның дүжүдү гектардан 120 центнер болган. А помидор гектардан 150 центнер алдынган. Ногаа шыгжаар таарымчалыг чер база чок. Ону садар чер база тывылбайн баар чүве чорду — деп, өөредилге-бүдүрүлге бригадазының удуртукчу башкызы Дугаржап Домбиролович Хомушку чугаалады.

Күш-ажылдың болгаш дыштанылганың бо лагеринде ажылды организастааны эки. Баштайгы сезонунда өөреникчилер июньдан — июльга, ийигизи — июльдан — августа, а даразында белүк сентябрьга чедир ажылдаар. Белүк бүрүзү үш звенога хуваттынган. Звенолар тускай удуртукчулуг. Олар аразында социалистиг чарыштыг ажылдап турар. Өөреникчилер чүгле дөрт шак ажылдаар. Арткан хостуг үезин план ёзугаар эрттирип турар.

Школада өөредигениниң, ... бедидери, башкыларның болгаш өөреникчилериниң күш-ажылдыг ... үнелээрде ... чайладыры, өөредигениниң харылзааны херек чырында быжыгаары, ниитилелге ажыктыг күш-ажылга школачыларны белеткээрин ... бодун чугула болуп турарын партияның XXVI съездизиниң сорулгаларында ... айыттынган. Ёзулуг күш-ажылдың коллективи бо бүгүнү чедип ап болур. Шынап-ла, республиканың өске үлегерлиг бригадалары-биле бир дөмей, Бажын-Алаак ортумак школазының өөредилге-бүдүрүлге бригадазы күш-ажылдың болгаш дыштанылганың база бир кол хевири болу берген. Мында ажыл организастыг. Өөреникчилерниң хүржулгаалыг башкы Д. Д. Хомушку удуртуп, ... ногааларны канчаар ажаарын айтып, өөредип келген. Өөреникчилер ажылын чыл санында бедик көргүзүглүг деп үнелеп, 1979 чылда РСФСР-ниң ... министерствозунуң, 1980 чылда комсомол обкомунуң хүндүлел бижиктери база «Беларусь» трактор болгаш өске-даа чүүлдер-биле шаңнаткан. Москваже 30 өөреникчи аян-чорук кылып, ийи чыл улай чораан. Бо чылын база ол хире оолдар, уруглар путёвкалыг Москваже экскурсиялаар.

Өөреникчилерниң хостуг үезин эрттирериниге таарымчалыг байдалдарны тургускан. Делгем өргээде телевизор белен. Кино доктаамал турар. Түс-түс командалар, звенолар аразынга волейбол, баскетбол болгаш бильярд дээш чергелиг спортчу оюннарны организастап турар. Өөреникчилерниң ... хандырылгазы база эки. Удуур өрээлдерде орун-дөжек четчир. Ол бүгүнү арыг-силиг өөреникчилер боттары хайгаараалга ап, хирлени бээрге-ле боттары чуп ап турар.

Районнуң өске школаларын хамааржыркан ажыл-агыйлары-биле быжыг харылзаалыг ажылдап, үстүнде школаның дуржулгазын эдерери күзениг.

С. ЧООДУ.

Чөөн-Хемчик район.

МЕХАНИЗАТОР АДАШКЫЛАР

«Барлык» совхозтуң хоочун механизатору Ч. Д. Бүжүгет дыка хөй чылдар дургузунда трактористеп келген. Ол Кызылга механизаторлар курузунга өөренгеш, делгем билиглиг шынзылгазын холга алган. Ол трактор-биле кылыр кандыг-даа ажылга доктаамал киржип, мурнакчыларның ... дүшпейн келген.

Чалбарган Дестекович трактор башкарарындан аңгыда, чолаачылаар эргени база чедип алган. Кыпкы үелерде ол чүък машиналары башкарып, сезоннуг ажылдарда трактор, комбайн мунуп, үлегерлиг ажылдап чоруур. Эрткен кыжын мотор цехинге бригадирлеп, үрелген мотор септээрниң ёзулуг мастери болу берген.

Бедээ ажыл-агый машина-техниказын хоочун механизатор эки-ле билир. Совхозта аныяк механизаторларга дуржулгазын дамчыдып турар. Ооң оолдары Виктор биле Александр адазының соон салганнар. Оларның техниканы билири-даа, ажылдаары-даа адазындан дудак чок. Часын, күскү сезоннарда бир ог-бүледен бүдүн звено ажылдап турар. Оолдарының ада-иези ыштаан, ажылгыр, кежээ болганын чон мактап чугаалажыр. Олар бажын ... база шуптузун кылып билир. Ийик-хеп чуурунга, бажың иштин арыг-силиг кылдыр, эптиг-сеткилдиг турузунга кыстар дег чаңчыккан.

Шынап-ла, Чалбарган Дестековичиниң оолдары өске эш-өөрүнге үлегерлиг-дир. Үк ог-бүлениң кожазы кижи болганымда, оларның оолдарының төлептиг кижизидип турганын билир мен.

«Күжүгеттерниң оолдарынга барган кыстар амыраар» — деп, кожаларының өөрүп чугаалажыры чөп. Адашкылар ол бирги беш чылдың баштайгы чылын база чедиишкинниг күш-ажылы-биле эгелээн. Олар сезоннуг ажылдарга, ылангыя, партия Тыва обкомунуң Кыйгырыынга дараны кылыр мал чемиишин белеткелинге идепкейлиг киржип турар.

Кандыг-даа ажылга ак сеткилдиг бараан болурга — адар, дуңмазы — мурнунда. Хоочун механизатор чылдан чылче мурнакчы ажылдааш, чазактың шаңналдарын ап келген. «Хөр болгаш күрүкшан черлерин шиңгээдип алыр дээш», база Ленинчи юбилей медальдары адазының хөрээнде чайнап чоруур. Оолдары база акша болгаш эртектиг шаңналдарны үргүлчү ап келген.

Адашкылар бо хүннерде Хандагайтының Шанчыг ужунда 100 ажыг гектар кок-суланы кестирип кирипкен.

С. ТАВА-САМБУ.

Барыын-Хемчик район.

Кызыл хоорайның харылзаа белдириниң телеграф цегинде экспедиторлап турар Марина Андреева анаа ажылдаа-ла ындыг үр болбаан. Ынчалза-даа эки ажылдыг деп санадып турар.

ЧУРУКТА: М. Андреева.

А. Мельковтуң фотозу.

ТУДУГЖУ

Ынчан 1951 чылдың апрельдиң чылыг хүннериниң бирээзи турган. «Хендергези өлген бөөрга чурттаксай-ла берген-не мең» деп чоннуң ырлажып турары черде аалдарга солун чугаа тарай берген: Хову-Аксыда чер шинчилээр геологтар келген, хонар дээн бай-байлак тывылган, мында тудуг-суур кылып эгелээн, «кижи бажы визирт, аът бажы эргу». Чогум-на ындыг солун чугаалар дыңнааш, алыс шевер холдуг Туматом Анчыевич Натпит-оол оглу Хуна-оолду адырткаш, Хову-Аксынга чедип келгеш, баштайгы бажыңнарның тудуунга ажылдап эгелээн. Кобальтылыг чоннуң хоочун чурттакчызы 74 харлыг Самбыя-оол ынчаар сактып чугаалап олурар:

— Хуна-оол бо черге ажылдап келирде 15 харлыг бичии оол турду. Бичиизинде чалынчак, эдиг балды-биле чудукчер чонуп турда улустан хугдак чок ажылдаар турду. Кижи өөр, кидис шейлур дижир, бо оол кёдинзинде барган, туугап тудугжу болур бооп деп алыктар чугаалажып турдувус.

Шынап-ла хоочуннарның бөлгени дег, алызында барып, 1970 чылда Хуна-оол Туматович Натпит-оолга Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу хүндүлүг атты тывыскан. Тудугжунуң ажылы берге-даа бол, бүзүүнүг, тургузукчу иш болгай.

— СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлеринде «Тыва кобальт» комбинатының тудуун онзалап айыткан турган. Тудуг-монтаж ажылдары ынчан мөңгүлүк тургулаан — деп, Хуна-оол шала хүлүмзүрүп, сактып чугаалады — Ынчан 1966 чылдың үзен, чаа чылы уткуп турда, комбинаттың административ хайының үш каът улуг бажыңын дужаап турган бис. Сөөк дээрге ажыннадыр чүве болгай. Улуг өттү ужуткаш, эгелениң тургулаар бис.

Чогум-на ынчан опалубканы, бетонну, арматураны болгаш ... Хуна-оол Туматович ... тургаан.

... Тыва Урянхайның ... өйнай берген. Хову-Аксы суурга ажыл-иштиг хүн-даа эгелээр. Чылдың чылыг үези дээрге тудугжуларга эң-не таарымчалыг, чогум-на ону ажыглаары чугула. Үженги тудугжу чылында хей-аъттыг, холу быжыг ажылдап чоруур Хуна-оол Туматович Натпит-оол тудуг шолуунге артеджик келир чаңчылдыг. Хоорайжыгаш дээр ажылчын суурда чурттаалга тудугларының бирээзи 12 аал чурттаар ийи каът бажыңның тавааан салып турар. Тудугжу эштери Александр Тараканов болгаш Баян-оол Көммүн-оол олар-биле сүмележип, маназалардан опалубканы кылып турганнар. Бригадада шупту 27 шыырак эрлер бар, шилип алган чүве-биле дөмей. Чаа школа, элээн каш бажыңнарны тудуп турар. Чижээлээрге, школа тудуунга ажыл элээн нарын. Хуна-оол Туматович хөй мергежилдиг, ооң ажылдап турарын көөргэ — хала чок. Манзаларны улаштыр-улаштыр эптиг салгаш, эптери-биле дегнежип ажылдаарлар. Чиңгежек ийи каът деңмирлиг арматураның аразынга бетон эзилдириг кудар, ынчангаш маназаларны таарыштыр эптеп, опалубканы шуут чиг чокка кылыр. Ону ынчаар кылдыры белен эвес, элээн ышкыың шынары куду, азы кагжай берген болур. Бакчаарга-даа, ажылчының шевер холдары эвин тып, кынчыктырбас. «Чүүсенниттер». Ажылы-биле алдарлыг хөөрэ чоп. Ажылгыр, эрес кижилерниң бирээзи Хуна-оол Туматович тележиг аа, ог-бүлезин херээжен эзи Хүрмаа Шириновна-биле уруг-дарының өөренип, кижизидип чоруурлар. Улуг уруу Мария эге класстарда башкы, оон бичези Лидия орус дыл башкызы, оглу Сергей Кызылдың башкы институдунуң студентизи, эң хейлери Леонид 9 класста эки өөренип турар.

Тудугжунуң ог-бүлези дыштанып билирлер. Байырлал хүннеринде Хуна-оол Туматовичиниң делгем херээн Күш-ажылдың Кызыл Туг ордени болгаш медальдар каастаар. Хову-Аксы суур Советиниң депутадынга каш удаа соңгуткан, чаагайжылыга болгаш могаантылыга, транспорт тарагы-биле чонунуң чагыгларын чаңгыс эвес удаа күүсеткен.

О. МОРОДА.

ДҮЖҮТТҮ ӨРТТЕН КАМГАЛААР

Тараа культураларын ажаап, бастырып турар үеде өрт үнүп болурунуң барымдаалары турар. Тараа сыпка тургаш-даа өртке алзып болур. Ынчангаш дүжүт ажаалдазынга ниргир механизаторлар, ажылчыннар өрт болдурбазының болгаш өртту өжүрериниң талазы-биле билигни чедип алган турар ужурлуг.

Хову ажылдары эгелеп турда, харысалгалыг ажылдакчылар ажылчыннарга өрт болдурбазының аргаларын тайылбырлаар болгаш өрт бооп берген таварылгада оларның кылыр ажылдарын тургаар ужурлуг. Ол үеде кызаа ажыл-агый машиналарының өртке удур камгалалын хыналар болгаш өрт өжүрер херекселдерин четчилээр. Ажаалдаже кирип турда, комбайннарның, тракторларның, автомашиналарның от кезээн болгаш кывар чүүл системазын хынап көөрү албан. Кывар-чаар материалдары дамчылап турар техниканы ажылче киирери хоруглуг. Машина бүрүзүн хөлчек санында аштап-арыглаар херек. Ылангыя моторларның чалбыыш өжүрер херекселдери, хоолайлары ылап-ла аштаттынган турар. «Тракторларны кезээ ажыл-агый машиналарын болгаш херекселдерин айыыл чок болдурарының чаңгыс зай негелделери» ёзугаар ол машиналарның моторлары чалбыыш өжүрүкчүлери-биле хандыртынган болур.

Комбайннарның бүгү кезектерин, ылангыя моторун, саван тоглаантызындан хүнну-ге аштаары чугула. Комбайннарже тракторларже болгаш автомашиналарже кывар чүүл куларда, ылап-ла моторларын өжүрүп алыр херек. Ол үеде ажык от-биле чырыдары, таакпылаары шуут хоруглуг. Такту берген кывар-чаар материалдарны хоп-дораан довурак-биле хөмер.

Тускай хеделдирикчилерлиг тракторларны тараалаар аштаар ак черге хеделдирер херек. Тракторларның хоолайларының мотор-биле болгаш ындан-биле тудушкан черлерин үргүлчү хынаары чугула. Ол черлерден ыштаалып турар апаар болза, эриилерин дораан ...

Машина-техниканың турар черин сыпта тараадан, аърга-арыгдан, оруктан үжен метрден чоок эвес кылыр болгаш ол аразын бир метрлен калбак кылдыр аңгылай андарып алыр. Тараазын ажаар шөлге ... чоокшуладып алыры чугула, өрт үне берзе, шөлдү оон-биле дүрген узе тыртып ... Машина-техника турар черни сиген аштап каптар. Кывар-чаар материалдарны тускай черлерге шыгжаар. Тарааның кезерииниң элээн мурнунда шөлдү дескиндир андарып алыр.

Шаңга өрт өжүрер херекселдер бүрүн турар: хол-биле ажылдалыр суг насозу, суглуг дескаарлар, кочаллар, тыртпалар, күүректер, балдылар... Шаны үргүлчү арыг тургузар херек.

Хову ажылдары азы ажаап турар шөлде ажылдар доозулбаанда, ажаа саван болгаш бок өрттедип болбас. Бо ажылдарны кажан, кана, канчаар кылырын совхозтар удуртукчулары-биле, өрт чериниң ажылдакчылары-биле дугуржур. Саван өрттедирин ылап-ла хат чок хүннерде кылыр. Ол шөлдү дескиндир андарып алыр. ... хайгаараар улусту томуйлаар болгаш өрт айыылының дугайында тайылбырны баар. Ол үеде өрт өжүрер херексел база белен турар ужурлуг.

Н. ДРЕСВЯННИКОВА,

Бүгү-эвилээдиң өртке удур эки-тура ниитилелиниң Кызыл хоорай Совединиң даргазы.

Чоннуң байлаан хумагалаар

ШИИТПИРЛИГ ДЕМИСЕЖИР

Материалдыг чүүлдерни камналгалыг чарыгдаар, хумагалыг кадагалаар дугайында база отчёт-учётка мөге немелде киир бижиктелер кылыш, курунге мегелээр чоруктарга удур демиселди улам күштелдирер дугайында СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң чазаа сөөлгү үеде чугула кичээнгейни угландырып келген. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бо талазы-биле айтышкыннарын, партия Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың доктаалдарын күүседир талазы-биле чогуур ажылдар бистиң республикада чорууттунуп турар.

Ынчалзажок ажыл-агыйлыы эвес, камналга чок болгаш курунге мегелел, отчёт-учётка немей киир бижиктелер кылыр фактылар бистиң республиканың чамдык бүдүрүлге, тургузуг организацияларынга болганчок-ла болдунуп турары хыналдалардан илерээн турар. Улус ажыл-агыйынга улуг хоралыг тудуг, бүдүрүлге, организацияларының ажылында бар четпестер таварыштырып турар. Үнелиг материалдарны кадагалаар ажылы ... тудуг материалдары ажык черде ам-даа бар. Ол ышкаш чамдык бүдүрүлгелерге, организацияларда тургустунмаан чепсек-херекселдер, машиналар, шимчедикчилер анаа-ла дештин чыдып турарын хараадавчыт. Чижээ, чаа тудуп турар хлеб заводунуң дирекциязы 240 ажыг мун рубль өртектиг янзы-бүрү машина болгаш өске-даа херекселдерни баш удур чагыдып алган. Оларның хөй кезии ... чыдып турдулар. Бо дугайында улус ... контроль, прокуратура органнары хөй удаа сагындырып келген. Ынчалза-даа дештиг хемчеглерни кым-даа албайн турар.

Сөөлгү чылдарда республиканың тудуг организацияларында куруневи отчёт-учёту хажыдып, мөге документ тургузаар, кылган ажылдың ниити түңүн улгаттырар чуулдерниң саны көвүдеп турар. 1980 чылда республиканың мал тарып бооладыр станциязының тудуун чорудуп турар үеде «Тыва тудуг» трестиниң 62 дугаар КМК-зының удуртукчулары херек кырында кылдынмаан ажылды 122 мун рубль түңге күүсеткен кылдыр ... илерээн. Бурунгуут кижилерге ... шиитпирлээри-биле ... прокуратура органнары чорудуп турар. Ол ышкаш Енисей пароходствозунуң Кызылда район эргелелиниң ... 126 мун рубль түңге мөге немелдени ... Бо факт ёзугаар ... турар.

Тыва АССР-ниң прокуратуразының чорудкан хыналдазындан алырга, республиканың хайгаарал кылыр хүлээлгелиг органнары чылдың-на бүгү объектилерниң 20—22 хуузун хынап, кылган ажылдарның хемчээлин катап хынап, контроль хемчеглерин чорудуп турар. Бо талазы-биле республиканың Тудуг банкызының ... ажылы ... демдеглээри чугула. Тудуг банкызының ажылдакчылары контрольдар ... үргүлчү чорудуп, илерээн четпестерни ... кол нерзелиг организацияларга онзап, улуг түңнүг материалдарны республиканың прокуратура органнарынче ой-шаанда шилчидип турарлар.

Социалистиг өнчү-хөреңгини камгалаар ажылга «Тыва ...» ... ап турган, кезээнде херээнге кирип, шииттирген... Ол-ла каттыжыышкынның даргалап турган, Кравцов Сарыг-Септе 4 дугаар КМК-зының начальниги Мурыгов-биле сүлчээлежип алгаш, акша-төгерик шиигээдип турганнар.

Республиканың чамдык бүдүрүлге черлеринде бичии хемчээлдиг оор-суук кылыр чоруктар ам-даа хөй дээрин демдеглээри чугула. 1980 чылдың дургузунда ашы-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринден ниитизи-биле 254 ындыг таварылгалар тывылган. Ооң иштинде Кызылдың эът комбинадынга 157, хлеб заводунга 41, пиво болгаш сүт заводтарынга 28 таварылгалар тус-тузунда болгулаан.

Бүдүрүлге, албан организацияларын черлериниң удуртукчулары чогуур хемчеглерни алыры, камналга чок, немей бижиктер кылыр чорукчуларга удур ... чугула болуп турар.

О. АЛЕКСАНДРОВ.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдап келгени дээш, күш-ажылчы ачы-хавыязын үнелеп көргеннин демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң омунуундан «КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» медаль-биле шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Освальд Рихардович Адам — тууйбу заводунуң ажылчыны.

Зоя Папагаевна **Аракчаа** — РСФСР чергелиг персоналдыг пенсионер.

Тамара Терентьевна **Артемьева** — шериг садыының Тыва дирекциязының экспедитору.

Елена Сергеевна **Белогривцева** — республиканың туберкулёзка удур диспансериниң санитаркасы.

Анатолий Дмитриевич **Бочкарёв** — сельхозтехникомиуң районнар аразында [illegible] каттыжыышкынының ажылчыны.

Дора Гавриловна **Булгакова** — республиканың туберкулёзка удур диспансериниң эмчи сестразы.

Татьяна Николаевна **Бякова** — пенсионер.

Мария Ивановна **Выгузова** — столовайлар болгаш рестораннар трестиниң техниктиг ажылчыны.

Нина Владимировна **Гриненко** — республиканың хөгжүм-шии театрының кол бухгалтери.

Мильда Петровна **Даяри** — Тыва АССР-ниң садыг министерствозунуң автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажылдакчызы.

Мария Прокопьевна **Евдокимова** — «Тыва септелге тудуг» трестиниң механизация эргелелиниң улуг бухгалтери.

Мария Антоновна **Ефимчук** — Кызылдың аъш-чем садыының № 15 магазининиң ажылдакчызы.

Елизавета Устиновна **Иванова** — № 1 орук-тудуг эргелелиниң склад эргелекчизи.

Екатерина Петровна **Ворфоломеева** — Элегес-Аксы суурда пенсионер.

Константин Иванович **Дуванов** — Баа-Хем суурда пенсионер.

Александра Савельевна **Кузьмина** — Элегес-Аксы суурда пенсионер.

Валентина Михайловна **Марцинович** — Элегес-Аксы суурда пенсионер.

Лидия Максимовна **Фельдман** — Элегес-Аксы суурда пенсионер.

ӨВҮР РАЙОНДАН

Кускепей Сандыпович **Дамбажык** — пенсионер.

Анайбан Доржуевна **Донгак** — пенсионер.

Чин-Хээа Ортуновна **Очур** — «Кызыл Туг» совхозтуң ажылчыны.

Кок-кыс Хавалыговна **Тулуш** — райкүүскомиуң чурттал-коммунал бүдүрүлге эргелелиниң техниктиг ажылдакчызы.

БИИ-ХЕМ РАЙОНДАН

Сергей Хайдыбаевич **Багай-оол** — районнуң чоннуң амыдыралын хандырылгазының бүдүрүлге эргелелиниң ажылчыны.

Мария Фёдоровна **Верзакова** — Туранда оруң септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыны.

Тамара Фёдоровна **Капустина** — район эмнелгезиниң санитарказы.

Зинаида Ивановна **Козлова** — «Саян» совхозтуң зоотехниги.

Мария Харитоновна **Костенкова** — райкүүскомиуң бухгалтери.

Александра Чимитовна **Лама** — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Мария Павловна **Никифорова** — районнуң план кадыгыйының экономизи.

Татьяна Семёновна **Осипова** — Хадың ортумак школазының эргелекчизи.

Александра Ивановна **Пищикова** — райпо ажылдакчызы.

Мария Антоновна **Поносова** — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Эмилия Владимировна **Репях** — Сесерлиг суурда уруглар яслязының эмчи сестразы.

Наталья Афанасьевна **Сидоренкова** — Хадың суурда эмнелге пунктузунуң санитарказы.

Анна Прохоровна **Трушкова** — районнуң чоннуң амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге эргелелиниң склад эргелекчизи.

Иван Алексеевич **Шашкова** — районнуң чоннуң амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге эргелелиниң кочегары.

ТОЖУ РАЙОНДАН

Екатерина Ивановна **Тарабрина** — район эмнелгезиниң эмчи сестразы.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

(Ленин аттыг совхозта)

Серенмаа Хереловна Дүгер — сакманчы.

Самандрий Шоюнзуновна Попша — ажылчын.

Амыра Сурасовна **Серендук** — пенсионер.

Севилбаа Сакпаевна **Хорбаа** — сакманчы.

Серенбия Давыковна **Чамзы** — пенсионер.

Артём Алдынович **Чамыян** — пенсионер.

Маады Чоодак-Караевич Эренчин — пенсионер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың август 28.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

● СОФИЯ

Сентябрь хоорайда кол [illegible] бүдүрер заводтуң цехтеринге бернописка бүдүн агрегаттар болгаш машиналар кижиниң киржилгези чокка бот-тускайлаң ажылдап турар ышкаш байдал кижиниң сагыжынга тыптып кирип келир. Шынап-да кижилер [illegible]. Мичалан-даа ол баштай көрген кижиге ынчалдыр бодандырар. Өске-даа участоктарда ышкаш мында база бүдүрүлгени [illegible] хайныыышкыныт. Башкарылгазының [illegible] кабиналарда операторлар оларны бүдүрүп, технологтуг бүгү шугумнарда механизмнерниң үделиишкиннерин сортап айлаштыр башкарар.

Бүдүрүлгени автоматчыткалының болгаш механизастаашкынының демиселиниң талазы-биле бистиң заводувус Болгарияның өзүлүт амгы үениң болур бүдүрүлгелериниң санынга кирип турар өзүгаар кирер деп, оон директору Георгий Георгиев чугаалаар. Бо заводту Совет Эвилелиниң техниктиг дузалажыышкыны-биле тудуп, туткан ол фактыны онзалап демдеглеп, сээр мен. ССРЭ-ден келген дериг-херекселдер дергиин оон бүдүштүүн практикага көргүскен.

● БУДАПЕШТ

Энергия кампаниязының Венгрияда Министрлер Чөвүлелиниң чүүлдүг деп көргени программаны күүседиринге бо алдыгы беш чылда 30 миллиард форинт акшаны берген. Энергияның [illegible] ажыл-херектер бар курлавырларны [illegible] [illegible] телевизоон. Улус [illegible] тиимниг технологияларны [illegible], демир-оруктарны электриктээри, амдаа 100 муң квартираларны газ четкизинге кожары ол программада кирген.

● БУХАРЕСТ

Румынияның Кудунур хоорайында механика бүдүрүлгезинде автоматтыг арга-биле ажылдаар хеп чуур 200 муңгу машинаны белеткээн. Хеп чуулдаазының дараалашкак ындыг дүгаарлыг машиназы бо чылын ол бүдүрүлгениң коллективиниң планын ажыр күүседип [illegible] кылымы база болуп турар.

● ГАВАНА

Делегейниң дыка хөй чурттарының тургаарлыг он-он садыг судноларын Хосталга ортулуунга хүлүүн барып турар. Чурттуң шаңнын хөгжүп орар экономиказынга эргежин түүрүп техниктиг дериг-херекселдерни олар Кубага чедирип турар. Далайларны [illegible] кежидип чорун турар лайнерлер Кубадан бистиң оранывыстың бүттүг бүдүрүннеринче кайгамчыктыг куба [illegible], никельди, таакпыны, ол ышкаш национал экспорттуң кол продуктузу — чигирни алгаш чорун турар.

Судноларга чигирни дүрген болгаш хлдик чок чүдүрерин хандырар сорулгалыг порт ажылдакчыларының мурнунга партия биле чазак тургускан. Матансас мөөрүнүн порт хоорайы Пуэрто-Падрда чигирни саза чокка чүдүрериниң специализастаан сут өртээлиниң ажылдакчылары бо чылын ол сорулганы шиитпирлээринге улуг үлүг-хуузун киирген. Бүдүрүлгечи [illegible] олар бүгү чуртта шак-ла ындыг сүт өртээлдериниң ажылын хандырып турар коллективтериниң [illegible] социалистиг чарышка бирги черни ээлээн.

● БЕРЛИН

Европага стратегтиг боо-[illegible] ааштырарлалыраның болгаш ядролуг [illegible] турзуруунуң демиселин чаавырнаашкын айтырыга дугайты ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразынга чугаалажыышкыннарны дагын эгелээр турарын ГДР-ниң даштыкы херектер министри О. Фишер биле Куба Республиканың даштыкы херектер министри И. Мальмиерка деткип чугаалаан. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның айыыл чок ооруту болгаш дагаарарда укаан салалдары бышкыг тайбыңны хандыраарынга шиитпирлиг ужур-дузалыг дээрзин Берлинге болган ужуражыышкынга олар онзалап демдеглээн.

● ХАНОЙ

Вьетнам найысылалдың дал ортузунда Бадинь шөлүнге ниижилерниң хөйү чалгын чалган далай салашкан кирип турган. ВКП-ның улусманнутчан вьетнам революциязының баштыңчызы Хо Ши Мин хамаарышпас чорудуң Декларациязын 36 чылдар мурнунда ынчан тарыя ажы чарлаан. Республиканы чарлаашынның хүнүн демдеглээр дээш ол тоогулуг шөлге муң-муң кашмыжар чыылган.

Социалистиг Вьетнамның 50 алызг миллион чону национал байырлалды [illegible] болгаш күш-ажылдан [illegible] бедик кодурушкууниң байдалында демдеглеп эрттирген. Чуртунуң хамаарышпас чорудуң 36 чылдары демдеглеп вьетнам улус бүгүде бүдүрүлгениң [illegible] базым-биле чорун орар.

Бүгү чуртка — соңгу таладаа дагылыг Ланшондан мурнуу талада Камау ортулааштарынга чедир — байырлалдыг [illegible] [illegible] болуп, оларның киржикчилери Вьетнамның Коммунистиг партиязының болгаш чазаашың политиканы деткип турарын, революциянын идеалдарынга шынчызын, оон дугайын, революцияның чаалап алышкынарын камгалаар, кыдат экспекчилериниң болгаш империализмниң [illegible] күштериниң чимаенишкилери [illegible] саар деп шиитпирлиг чорукунуң дугайын медеглээн.

(СЭТА).

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Конгонуң Күш-ажыл партиязының (ККП) Төп Комитеди делегейниң байдалының мөйлэргеп-биле холбаштыр хайы сагыштырарын иштирген. Делегейиң байдалының чиигелгези — империалистиг күштерниң удур [illegible] хандыраашкыннарының түңнели-дир.

Анголага удур Мурнуу-Африка Республиканың [illegible] херииниң чагаастиг [illegible] ККП ТК-ның халагтыг [illegible] дугайында шынзыгы бүрүу шапкан. Мурнуу-африка агрессорларның [illegible] Ангола [illegible] Каттышкан Нациялар Органызазынга [illegible] алыр ужурлуг.

Намибияны дуруун чок өзу-биле ээлеп алган Мурнуу-Африка Республиканга удур шыңгы хемчеглерин КНО-нуң Кол Ассамблеязының Намибия талазы-биле тускай сессиязы ап чорударын чедип алырынче хөгжүүн оар чурттарны ККП ТК кыйгырган.

Демиселиң турар Анголабиле бүрүн эп-сеткил каттыштырылгазын ККП ТК медеглээн болгаш Намибияның улузунуң чөптүг херээн деткип турар дугайында медеглээн.

ХАНЫ ДҮВҮРЭЭЗИН

ЖЕНЕВА (СЭТА). Делегейиң байдалының бакстыраашкыны база чепсегленишкиннерин ындыре бүдүрерин күштелдилгени-биле холбаштыр хөй дүвүрээшкинни Швейцарияның Күш-ажыл партиязы илергейлээн. Ортумак ырактан шаааптыг ракета ядролуг чепсектерни [illegible] Европага ядролуг [illegible] тарттырар, ынчангаш Европага ажыгдаар нейтронныг бомбаны долу хемчээлге бүдүрерин эгелээр дээн америк чазааның шиитпири бүгү делегейге тайбың херээнге кедергей айыыт дыг болган бистиң Европаны ядролуг чевег болдурар нохамыксылыгның болуп турар дыр деп Швейцарияның Күш-ажыл партиязының Политбюрозунуң хуралынга хүлээп алган резолюцияда айыткан. Каттышкан Штаттар дорт хуле болгаш бүдүрер ынчаадыр дугайны [illegible] Чиили, Ангола, Африка, Латин Америкага [illegible] хоогуларын удаа-дараа бадыпкыныр, чепсектиг чаа ыдылдаашкыннарнын ынчанышкының күштеп турар. Чепсегленишкиннерин эдерн бүдүрерин мооңдааттаар, ядролуг халапты болдурбас дээш базымнарны кылырынче Швейцарияның Күш-ажыл партиязы чурттуң чазаан кыйгырган.

ДЕПШИЛГЕЛИГ ХЕМЧЕГЛЕР

ДЕЛИ. (СЭТА). Ажылчы чоннар массаларының амыдырал байдалдарын экижидер талазы-биле улуг чедиишкиннерни Индияның мурнуу талазы Керала штадында каттышкан фронтунуң чазаа чедип алганын «Патриот» солуну бижээн. Кооператив ниитилелдери-биле демнежип алган, Кераланың эрге-чагыргазының ап чорудуп хемчеглериниң түңнелинде эртемтерни өстүрбейиң, чаңгыс демдээн дөктаадыры чедип алганы ганы деп, хамаарты чагырга министриниң оралакчызы Б. Моханти дыңнаткан. Хүн бүрүде херегпеэн бараанналының хуваалда системазы экижээн. Чонуң экономиктиг кезиниң бирги чергениң эргежок чугула бараанары-биле хандырар херекке каттышкан фронтуунуң чазаалы чоргунчалыг дуржулгазын хандыр өөренип көөр болгаш Индияның өске-даа штаттарынга ажыглаар херек деп, ол онзалап демдеглээн.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

ЯУНДЕ. (СЭТА). Бангадан дамчыпканның байтаар ажырга Төп Африка Республикада эрге-чагырганы киирген шериг кижилер генерал А. Колингба баштаан «национал катап тургузуушкунуң шериг комитеди» тургускан. Күрүне болгаш чазак баштыңнын, а ол ышкаш камгалал министриниң хүлээлгелерин генерал бодунга алган. Подполковник Ж. Л. Р. Ямбала даштыкы херектер министринге томуйлаткан.

Чуртта конституцияны күш чок болдурган, политиктиг партияларны хоргадаан Банги хоорайның кудумчуларында болгаш шөлдеринде шериглер таныылдап чорун турар, күрүне албан черлери хагдыпкан, магазиннер ажылдавайн турар.

ПАРИЖ. (СЭТА). Д. Даноңу дужуреризи Вашингтон кудумчазы чадавас дээрзин «Котидьен де пари» солуң бижээн. АКШ-тың Төп Африкага холгаарлаашкыны, Африканың чамдык чурттарынга Францияның болгур дугайында Рейганның администрациязының планын боттандырарының эгезе болган турун магат чок деп солуң айыткан.

СОВЕТ ЭРТЕМДЕННЕРНИҢ БЕЛЭЭ

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Геология болгаш казар байлак дугайында совет авторларның бижээни 200 ажыг номнарны Финляндияның [illegible] ниитичелиг институдунга болгаш политехниктиг дээди школазынга белек кылдыр берген. Ол номнарны «Даг байлаан казып тывар, болбаазырадыр кылдыр машиналар болгаш дериг-херекселдер» деп делгелгеге ийи неделяда көргүскен. Совет культураның болгаш эртемниң Хельсинкиде бажыңнынга делгелгени ССРЭ-ниң эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитеди органызаан.

Хельсинкиде геологияның эртем шинчилел институдунуң директору профессор Калеви Кауранне белекти хүлээп алган болгаш геология база даг херээниң талазы-биле ийи чурттарның эртемденнериниң болгаш специалистерниң сырый кады ажылдажылгазының дугайында бүгүнгү белектиң херечилен турарын онзалап демдеглээн. Тайбыңның херээ дээш, бистиң улустарывыстың бот-боттарын билдиришиниң эрге ажыынга бараан кылдыр ийи совет эштерниң белээ ыдыктыг болур дээрзин ол айыткан.

ТАЙБЫҢ БОЛГАШ СОЦИАЛИЗМ ДЭЭШ

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). «Тайбың болгаш социализм дээш. СЭКП-ның XXVI съездиниң документилери болгаш материалдары» деп мурнуг номну Копенгагенниң «Тидене» деп ном үндүрер чери массалыг үнден-биле дани дылда парлаан. СЭКП-ның XXVI съездинге СЭКП ТК-ның Отчёду болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның хөлегелиг сорулгалары болгаш совет коммунистерниң шуулгазының өске-даа материалдары ол номда кирген.

Совет коммунистерниң сорулгазын турар за чүүлда айтырыгларның тодаргай база хуны ананаан СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң илеткелинде кылган деп, Данияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Күрүкомунуң болгаш Секретариадының кежигүну, СЭКП-ның XXVI съездинге ДКП-ның делегациязының составынга кирген чораан И. Нерлунд номнуң киирилде чүүлүнге демдеглээн. СЭКП-ның Отчёт илеткелдин марксизм-ленинизмниң улам ыңай хөгжүткени болур.

Илеткелдиң тайбыңны быжыглаар дээш демиселдиң үргүлчүлээриниң айтырыгларынга хамаарышкан кезектери делегейниң хөй-ниитизиниң улуг сонуургалын хайныктырган.

Тайбыңны болгаш чаалылыгыкыны быжыглаарынче угланган тодаргай шиитпирлер Л. И. Брежневтиң съездиниң бедик индинден ыдып турган. Ол саналдар делегейниң чаңгыс-даа чуртунуң национал эрге-ажыктарынга удур болбайн, харын-даа бүгү курунелериниң эрге-ажыктарынга дугжуп турар.

Тайбыңның политиказынга Совет Эвилелиниң шынчызын, чугаалажыышкыннарны кылырынга бүзүрээнин, ооң бедик демнелге ужуражыыш-кыннарны чорударынга, чепсектиг күштерни демге кызыгаарлап чугаалаары, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары бадыткаан.

ССРЭ-ниң чедиишкиннери делегейде чугула болуушкун болур дээш чааган салдарлыг деп автор бижээн. Л. И. Брежневтиң илеткелинге даараштыр чиге дыңналган сөстерни чугаалаан: «Социализмниң салдарын кайы-даа хемчээлге шенеп көрбээн ындыг чурт ам чурттарның болуп, идеялыг оон политиктиг агым чок. Чоокта тыс ыдыктыг тайып билирин бодап байдалы ындыг болуп турар-дыр».

ПРЕЗИДЕНТИНИҢ ЧУГААЗЫ

МЕХИКО. (СЭТА). Чазак-тың ажыл-чорудулгазының дугайында чыл бүрүзүнде чагыш болган илеткелди Мексиканың президентизи Хосе Лопес Портильо конгресске кылган. Амгы делегей байдалы дуңкуурлуг чорук-биле, удур турушкуннуң күштелгени болгаш «соок дайынның» катап эгезинден-биле тодаргайлаттынып турар-дыр деп, президент айыткан. Чавырлымыкынчан дедир [illegible] ниң херечилери болуп турар-дыр бис. Чепсегленишкиннерни эдерт бүдүрерин боттут кызыгаарлаарын чедип алыр дээш төөгүде эң баштайгы оралдажышкын болган СБК-2 керээге ат салырындан хөй чуулдерни бүгү делегей манап турган.

СБК-2 керээни күштүг болдуруп бадылаарының оруунга кижи төрелгетенниң төөгүзунде эң-не дерзии чепсекти — нейтронуг бомбаны бүдүрүп эгелээр дээн. Ол чепсек кижилерни үзүткээр сорулгалыг. Ындыг байдал дуңкуурлуг чорукту улам-на чиигеттирерин, «соок дайынның» бак сурагжаан үезинче эргиллиишкинниң болдуруп турар-дыр деп, президент демдеглээн.

Куба-биле болгаш Никарагуа-биле Мексиканың харылзааларының дугайында Х. Лопес Портильо чугаалаан болгаш Мексиканың харылзаалыг ол чурттары-биле найыралдыг база кады ажылдажылгазы улам ыңай быжыгжалдырын бистиң чуртувус күзээшкин, оларны бүрүн деткиир, улустарның бот-башкарлыышкынар эргениң принцивин сагыырын бармыдаалап турар деп айыткан. Кубаның болгаш Никарагуаның улустары боттарының кузел-сорулгазы дүүшкен болгаш ол күрүнелерниң төөгүзунде таарышкан социал-экономиктиг хөгжүлдениң ындыг оруун шилип алганнар. Мексика ол чурттарны деткип турар болгаш моон соңгаар-даа деткиир апаар деп, президент онзалап демдеглээн.

Хосе Лопес Портильо чурттуң экономиктиг байдалының дугайында чугаалавышаан, национал экономиканың хөгжүлдезин шиитпир-биле чорумчалыг дээрзин айыткан. Улетпүр бүдүрүлгезиниң улуг улуг курупне хереглээн хамаарышкан көргүзүглериниң бүдүрүлгелеринге онзалап турар.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Мексиканың президентизиниң чугаазын «Вашингтон пост» солуң тайылбырлаан болгаш даштыкы политика талазы-биле Мексиканың база АКШ-тың аразында ылгалдарны кедергей ширин байдалдыг айыткан-дыр деп бижээн. Нейтронуг бомбаны бүдүрер дугайында шиитпирни Мексиканың президентизи бүрүү шапкан болгаш Кариб бассейнинге АКШ-тың политиказының хөй талаларын хүлээп көрбээн.

Делегей темазынга беседа

ЧҮГЕ ШИИТПИРЛЕТТИНМЭЭНИЛ?

Африканың хамаарышпас чурттарының негелдези-биле чыылдырган КНО-нуң Кол Ассамблеязының тускай сессиязы Намибияның айтырыгын сентябрь 3-тен 11-ге чедир чугаалажыр.

Ол чурттуң айтырыының ажыс утказы чүдел? Намибияны колонизаторлар эргеен чүс чылдан бээр ээлеп алган, ону Мурнуу-Барыын Африка деп адай бергеннер. [illegible] бирги дайынынга чедир Намибия хөй чылдар дургузунда Германияның тергиидекчиниң адаанга турган, а 1915 чылда ону Мурнуу-Африка Эвилелиниң (ам Мурнуу-Африка Республика) эрге-чагыргалары ээлеп алган. Намибия 1945 чылда Каттышкан Нациялар Организациязының делегей камгалалының системазынга кирген, ону Мурнуу-Африка Республиканың чагырар эргезин КНО 1966 чылда казаан. Оон бээр 15 чылдарның дургузунда Намибияның айтырыының талазы-биле Каттышкан Нациялар Организациязының чурагай хөй резолюциялары турбуже Мурнуу-Африка Республиканың [illegible] эрге-чагырыкчылары барыын талалы күрүнелерниң деткимчези-биле ол чуртту дуржу чок өзу-биле ээлеп алган турун турар.

[illegible] болгаш империалистиг күрүнелер Намибияның [illegible] хөй байлак байлааны шаглап бээр үнтеп келген болгаш ам-даа уруглап турар. [illegible] амга чедир ээлеп алган турар-дыр. Делегейде эң байлак курлавырлыг алмаз болгаш уран Африканың ол чурттунун — Намибияның девискээринде бар. Шериг-стратегии талазы-биле Намибия империалистиг күрүнелерге Төп Африка дипломатии хамаарышпас күрүнелеринге удур оон тепкииш кылдыр ажыглап турар.

Намибияның улузу ээлечилерге хемнп [illegible] күзевээн. Ооң чому хосталга дээш чепсектиг демиселче кодурлуп үнген. Намибия улустуң кара чаңгыс төлээлекчизин кылдыр КНО-нуң хүлээп көргени СВАПО партия чоннуң демиселин баштап турар.

Намибияда хосталгалыг демиселдиң чаабыжының бирээзи ооруга-биле НАТО-нуң кежигүннери беш күрүнелер — АКШ, Франция, Германияның Федеративтиг Республиказы, Канада ол чуртка политиктиг [illegible] КНО-нуң контролюгу адаанда [illegible] дугайында ынаа Мурнуу-Африка Республиканга болгаш СВАПО-га саналдааннар. Каттышкан Нациялар Организациязының [illegible] күрүнелер ажылдавышаан, Мурнуу-Африка Республиканың [illegible] камгалаан саттыныкчы партияларның соңгулдаларга [illegible] хандырарын онзалапкан. Чоннуң хөй мурнуунуң деткимчезинге дааңган СВАПО партия ындыг соңгулдаларны чүгдарынга чоннаарын, ынчалдажок Мурнуу-Африка Республика соңгулдалар дугайында саналды хүлээвейн барган.

Барыын талалы күрүнелерниң Намибияга хамаарыштыр [illegible] политиказы бо чылдың январьда Женевага дээттынган конференцияның [illegible] база бүрүн илерээн. Намибияда дайынны соксадырын болгаш ол чуртка хамаарышпас чорукту тывсыр дээш КНО-нуң планын боттандырар дургузында дөктаадыры ол конференцияның эң чугула хууг айтырыгларының бирээзи болган. Саттыныкчы партияларның төлээлекчилериниң конференцияга киириштирерин мурнуу-африка расистер дыка оралдашкан. Эрге-чагырганы саттыныкчыларга дамчыдып бээрин олар күзеп турган. Мурнуу-африка расистерниң болгаш барыын талалы күрүнелерниң [illegible] конференция түңнел чок болган.

Намибияга саттыныкчы бажургуну тургузарын расистчи [illegible] тутарлар [illegible] турар. Ак кештиг херээгитен Дирк Мадж «премьер-министр» болган. Расистерниң [illegible] шериглериниң санын көвүдээн болгаш амгы үеде 110 муң кижи четкен. Олар [illegible] бомбардачы самолеттар, шүүрделекчилер болгаш артиллерия-биле хандыртынган.

Дижинге чедир чепсеглеңен мурнуу-африка расистер АКШ-тың болгаш НАТО-нуң шериг дузаламчызынга, дипломаттыг деткимчезинге даянмышаан, «Намибияның национализтерниң баазаларын» узуткаар деп чылдак-биле Анголага удур бөмбектиг интервенцияны улам өөскүдүп турар. Оларның дээрбечи халдаашкыннарынга чуртталган бо-даа: Анголаның болгаш хамаарышпас өске-даа африк күрүнелерниң деткимчезин СВАПО-нуң патриоттары деткиириндей ойталаар кылдыр оларны албадаары болуп турар.

Ынчалдажок Анголаның [illegible] болгаш Намибияның патриоттары делегейниң демократтыг бүгү хөй-ниитизиниң деткимчезин алгаш, тиилелгени чайлаш чок чедип алыр дээрзин расистерниң [illegible] дарыынга сагындырар херек. Империалистиг күрүнелерниң расистиг политиказы оларның боттарынга удур улустарның демиселин улам күштелдирер апаар. Африканың мурнуу чүгүнде кыптыкан хосталгалыг демиселдиң чаабыжы империалистерниң болгаш оларның чалчаларын сотка олурту.

А. РАЧКОВ.
(СЭТА).

Израильдиң ээлеп алган эрге-чагыргалары боттарының ээлеп алганы араб девискээрлерин кара туразында «шиңгээдип» алыр тураарлар. Арабтарга хамаарылыг черлерге олар боттарының шериглиг чүрттакчылыг черлериниң болуктерин тургузуп турар. Израиль чазый хартыгаларын болап турары-биле алырга, ол чурттакчылыг черлер араб девискээрлерин Израиль курупезин кылдыр чооргу хуударынга эге базым болур.

Ээ-дуруу чок үүлгедиглер, күчүлээшкин болгаш кыжаныышкын — ээлекчилерниң Палестинаның араб улузунга хамаарыштыр ажыглап турар аргалары ол. Араб девискээрлерни бүрүн ээлеп алгаш, Чоокку Чөөн чүкте байдалды чөптүг чавырылдырарынга шаптыктаашкын ужурашты дээш Израиль ол үүлгедиглерни кылып турар.

ЧУРУКТА: Эль-Халиль хоорайның (Хеврон) чогуунда израиль шериг паарының чепсектиг солдаттарының камгалап турары.

Камера пресс — СЭТА-ның фотозу.

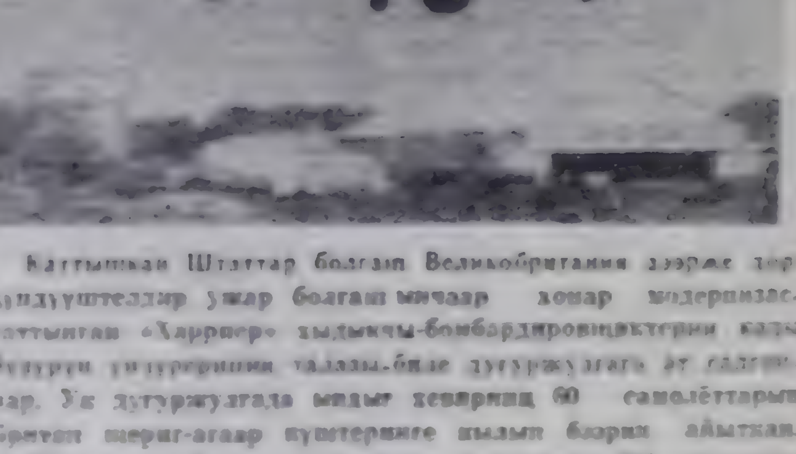

Каттышкан Штаттар болгаш Великобритания дээрже дорт дүндүүштеп ушар болгаш ынчаар хонар модернизастаттынган «Харриер» хыдыкчы-бомбардировщиктерни кады бүдүрүн үндүрериниң талазы-биле дугуржулгаа ат салганнар. Ук дугуржулгада ындыг хевириң 60 самолёттарын Британ шериг-агаар күштеринге кылып бээрин айыткан. АКШ-тың далай чадаг шериниң корпузунга 300 хыдыкчы-бомбардировщиктерни бээрин көрген.

ЧУРУКТА: дээрже дорт дүндүүштелир ушуп үнер болгаш ынчаар хонар «Харриер» деп ангы хыдыкчы-бомбардировщик.

Камера пресс — СЭТА-ның фотозу.

ТЫВА ДЫЛЫМ

Төрээн чурттуң кайын, чүден эгелээрин
Дөгерезин ырлажып-даа турар-дыр бис.
Тоолу бисте ада, ие, чер — алдын,
Төрээн дылы олар-биле бир дең — эргим.
Чаңгыс сөстен сеткил серген, өөрүп болур.
Чаңдыр барза, хомудай-даа берип болур.
Эдипкен сөс, бодан үндүр аткан ок дег.
Эгиттинмес дижири-ле ылап ийин.
Шугум чазаар мурнувуста, шыдаан аар бис,
Чугааларлар мурнувуста, бодаанып бис.
Сөөртү хемдээш, чартып ылап ноор аңаар.
Сөстү сеглээш, шыныгта-даа чедер аңаар.
Дылы-биле турган ыытты ужуруптас.
Акым-биле аады база кежирбес! — деп.
Ада-өгбе дужундан бөөр байбаңнарны
Тывынгырлар үттеп-сурган келген чүве.
Тыва сөстуң мерген, күштүүн билир дизе,
Дыңа класстан, коңнудар албан эвес—
Бурун шагдан чонум домаа уран, шевер.
Будун, чаап каан эрниннер-даа аңаа четпес.
Бакка-сокка дыллар холуп чугаалавайн.
Баштай төрээн чугаан эки шиңгээтсинзе.
Өнүгү туржук, өскениң-даа дылы сени.
Өөредип каан аъдың ышкаш, чаажыга бээр!

Салчак МОЛДУРГА.

БАЙЛАК БОЛЗУН

Белдир-Арыг барыксаарлар
Оң челини чеде-ле бээр.
Ферманың мурнакчызы
Оюмаага дужа-ла бээр.
Саттап суузун санай бээрге,
Саваларай берген болур.
Сайлыг-Хемниң шапкып суунуң
Саарындыга деңней бээрлер.

Оялаңым каң-на дуюу,—
Кадыр-бертке торлур эвес.
Оюмааның дыңзыг холу
Казыг нишке тоор эвес.
Эрес саанчы дуржулгазы
Эзортинмес байлак болзун!
Эки-өөру — аалчылары
Эмик, дерге сынмас болзун!

Б. ДОЮНДУП.

ЫРЛЫГ-БУЛАК

Ырлыг булак ырлап чыткан. Шал ногаан чымчак шыктың дал ортузунда мөңге чык дээр кара сут бажы ында чеже чылдар эртсе-даа эттинмес хөлзеп чүве, ынчалза-даа мынчаар кажан-даа ырлап көрбээн. Ырлыг булак ырлап чыткан.

«Октябрь» совхозтуң төп суурун чечек-чимис дуй бүргей берген. Кудумчуларында безин бутка ораажып, сүстүп чыткан. Эрээн-шокар ховаганнар, урак холдар аргываан демнистер дег, ховуларда чечек баштаан. Агаар мырыңай-ла [illegible]-биле чыттаглаан. Хамнаарактар кааң дээрже өрүмнелип үне берген, хүннүң алдын херелдери-биле баглаажып алган, черже бадарын уттупкан тургулааннар.

Ырлыг-Булактың [illegible]да чайгы ногаан шөлде спортчу он-баазын - чыгыы-торгу, [illegible] туктарны чымчак салгын хөйнүнадыр суйбап турган. Кирер эжик кырында калбак кызыл пөс херип каан, ында ак бүдүү-биле бижээн сөстер кайы ораңчоктан көстү бээр: «Малчыннарга болгаш тараажыларга [illegible] байыр!» Маргыш чок, мында ажылагыйның эң аар чүъгүн эктинде салып алган, эң кол, эң харысалгалыг, эң хүндүлүг кижилерни адап каан. Оон ынай база ногаан, көк, ак, сарыг, кызыл, хүрең пөстерде бижиктер, [illegible] хөй: «Кежээниң мурнунда — [illegible] мурнунда — кочу», «Чайгы чаңгыс хүн бүдүн кышты чемгерер», «Чаъның шанааны септе», «Чазый кижи чазын калыр, чарык бүлгээр күзүн калыр», «Саанчының сүдү хоюг, сакманчының холу хоюг», «Таңдым турза, таңдаш-ла мен, тараам турда, тодуг-ла мен», «Хойлуг кижи каас, инектиг кижи тодуг», «Иш биле спорт — [illegible]», «Мегениң [illegible]

(Эгези № 201, 202 «Шында»).

майы кадырык», «Арганың кырынга чем үнер», «Эки ажыл — эки иш» дээш оон-даа эске, оон-даа ынай. Ырлыг-булакчылар ынак ырызын база эң кеску черге азып алганнар:

Ырак черге торзумза-даа,
Ырлыг-Булаам утпас-ла мен.
Ыргай-биле кагарга-даа,
Ынак сарыым кагбас-ла мен.

Спорт шөлүнүң бир талазында тос кулаш төш чартыы хана солун азып каан турган. «Чартык чылдың түңнелдери» деп мурнуку чүүлдүг. Ооң соонда совхозта хой ажылының бригадири Лапчар Ирбижейниң, чер ажылының бригадири Эрес Херелдиң, сүт-баараан фермазының эргелекчизиниң, школа директорунуң, уруглар садының эргелекчизиниң, кодээ Культура бажыңының директорунуң, совхозта ажыл-бүрү тускай эртемниглерниң, аңаа-ла ажылчыннарның чүүлдери, корреспонденцияларын, медээлерин, чагааларын киргизээн. Шүлүктер, ырлар база чораан. Сөөлүнде чечен сөстерлиг баштак чуруктар шууждан берген. Ында ажыл-иштиң маадырларындан эгелээш, совхозтуң [illegible] ажылдакчыларынга четкен. Чалгаалар, мелечилер, [illegible], арагачылар дээш чүгле-бүрү шаарланчактарны база чаптынар чер тыппааннарны дегерезин мында чуруп каан болган. Лапчар биле Алай-кыс Ирбижейлерниң хөй ырбиш оолдары эдертип алган, кодан сыңмас хой кадарып чоруур кылдыр чуруп каан. Оларның чанында ынаалдырлыг трактор аргажып кедүрүп алган Эрес биле Долаана Херелдер турган. База-ла хөглүг. Аңаа[illegible]тың соонда совхоз директору Бичеелдей Кыргысович Моңгуш-оолду аар шой кедүрүп алган турар спортту кылдыр чуруп каан болган. Кедээнның, буттарының, антара дег, [illegible] да дери борбак-борбак төктүп турар. Кедүрүп алган шоюнда змнежок сөстер бижип каан: мал ажылы, чер ажылы, школа, эмнелге, уруглар сады, садыг, тудуг, ногаачыдылга, бот-тывынгыр урак чүүл, күш-культура болгаш спорт, бойдус камгалалы дээш, оон ынай үжүктер [illegible] дип чоруй барган.

Ырлыг-Булак суурнуң күш-ажылчы хүнү эртенги-ле спортчу шөлден эгелээр. Чылыг-даа шагда, соок-даа шагда дөмей. Эртенги сула шимчээшкиннер кылып, совхоз директору биле спортчу инструкторлар халчып үнүп кээр. Оларның соонга ажылчыннар, кодээ интеллигенцияның төлээлекчилери туруптар. Улуглар база, уруглар база. Кежээ хол бөмбүү, стол теннизи, [illegible] келгенде, мөге хүрежинге белеткел, сооткан аъттар [illegible].

Спорт шөлүн ырлыг-булакчылар боттары ажылдап даалкаар үеде дерип алганнар. Долгандыр херимнээш, ыяштар тарып каан. Бөмбүк ойнаар, мерге кагар, ча адар шөлдерин [illegible].

Эртенгиниң 10 шак. Спорт шөлүн үрер хөгжүм үнү дола берген. Чаңчыл болган «Деге-Баарыы». Ооң соонда боттарының ынак маржыы «Ырлыг-Булаам утпас-ла мен».

«Октябрьның» чону ажыл-даа билир, дыштаныр-даа билир. Спорт шөлүн чон долуп эгелээн. Ында көөр чүүлдер, баар черлер көвей. Чыылган чон садытты дола берген. Оон аргжанары пестерде [illegible]. Чамдыктары уязы хана солун чанында [illegible]. Кижи бажы кизирт.

Тускай аңгылап каан шөлде [illegible] машиналар [illegible] тургулааннар. База бир тускай шөлдерде [illegible]. Машина бажы кызыл, аът бажы ор[illegible].

Наадым доктаамттынган чаңчыл ёзугаар суур адаанда [illegible] чечектер салыышкындан эгелээн. «Октябрь» совхозтуң эң эки кижилери — ажыл-агыйның [illegible], [illegible], хоочуннар, мурнакчылар, комсомолчулар, пионерлер аңаа чеде бергеннер. Комсомолчу Сендинниң, хоочун коммунар болгаш колхозчу Тос[illegible] [illegible] демир аңдазын, кан өрге тураскаалдың чанында моондак-моондак чечектер, чаа үнүп орар тарааның чаш сыптары, тайганың [illegible] будуктары салдынган. Эң баштайгыларга өөрүп [illegible] сактып, ырлыг-булакчылар [illegible]. [illegible] кижилерниң [illegible] холбашкан, чырык хүн адаанда чер бөмбүрээ — чүгле [illegible] туттунуп алган турар. Эрткен үени сактынар, амгы үени камнанар, келир үени тургузар.

Хөгжүм чирт дээн. Наадым эгелээн. Чыылган чонның караа спорт шөлүнде кызыл туктар, дириг чечектер, ногаан будук-биле шиметтинген Ленинниң улуг чуруу артында азып каан бедик индирде барган. Ырлыг-булакчыларның күш-ажылчы байырлалын «Октябрь» [illegible] секретары Долаана Алдай-ооловна Херел ажыткан. Оон соонда илеткел кылыры-биле совхоз директору Бичеелдей Кыргысович Моңгуш-оолга сөс берген. Ол [illegible] дугайында [illegible] лекция номчуваан, боттарының ажыл-херектеринде четпестерин тодарадып, сорулгаларны айыткан. Директорнуң чугааны [illegible] болгаш билдингир боорга, чонун сеткили [illegible]. Ынчанмайн канчаар, [illegible] кижилерии, угааныы [illegible] лерни сургаан херээ чүү боор, ол чокка-ла билдингир чүвени: ажылдаар херек! Дараазында төп черлерден болгаш кожааларда [illegible] ажыл-агыйлардан келген аалчылар ырлыг-булакчыларга байыр чедирип, маңнайлыг сөстер чугаалааннар. Оларга улаштыр совхозтуң директорунуң дужаалын ёзугаар чартык чылдың мурнакчыларынга өртектиг белектер тывыскылаан. База катап хөгжүм үнү, база катап адыш часкаашкыннары. Эң ылангыя мурнакчы ады үнген аныяк оолдар шаңнал-биле кады чечектерни торгу тонуут, доргум күрлүт аныяк кыстарның холдарындан алырга онза таалаңчыг болгаш уттундурбас болган. Бо ёзулал кижилерниң чүректеринге үрде артып калыр.

(Уланчызы).

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!
«Ш Ы Н»
солунну чагыдып
алыңар.

Бо чылын солуннуң чагылгазын чүгле сентябрь, октябрь айларда чорудар. «Шын» солунну чагыдып алыр дээр болзуңза, хуусаазын эрттирбес дээш далаш.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги сула шимчээшкин. 9.05— «Чаштарга анимацишта[р] дугайында». 9.35— «Сиэрге, ада-иелер!». 10.05— «Человек». Улустуң чогаадылгазының IV делегей фестивалының телепрограммазы: «Сырнина». (Болгария). 10.35— «Айыыл чок шимчээшкин дээш». 11.05— «Курыннкесыларның чогаадылгазы». 12.05— «Москва чурттуг херээжен». 13.35— Уругларга фильм. «Загадкино суурда». 14.00— Бөгүн делегейде. 14.15 — «Спортлотонуң» 36-гы тиражы. 14.25—РСФСР-ниң фольклор ансамбльдериниң күүселдези. 15.10 —Даарта— ССРЭ-ниң нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнү. Дамчыдылгага ССРЭ-ниң газ үлетпүрүнүң министри В. А. Динков киржир. 15.30— «Дириг амытаннар дугайында». 16.30— Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.15 — «Ужуп чоруур корабль». Мультфильм. 17.25— «Чоокку Чөөн чүк: сагыш-сеткилдиң дерии, хүрээзини, идегел». Документалдыг фильм. 18.20— «Ыры-81». 19.30—19.45— Чаасар. 19.45—«ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Ийетелдиң сырыны». Уран-чечен фильм. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Катын бажы каткан эвес...». 22.05—23.35— Спорт программазы: чиик атлетикага делегей кубогу. Италиядан дамчыдылга. Акробатикага делегей кубогу. Швейцариядан дамчыдылга. Теннисте — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20— «Театр чаргалының чанында». 15.15— Чадаг-терге спортунга делегей чемпионады. Трек. 15.30— «Сагыш-сеткилдиң альбому». Документалдыг телефильм. 15.45—«Че-ве, кыстар!» 16.55—Д. Храбровский—«Чурек сеп турда». Ленинградтың Күрүнениң драмазы А. С. Пушкин аттыг академиктиг театрының фильм-шиизи. 19.50— «Музыкалыг киоск». 20.00— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Простоквашинода дыштаныышкыннар». 20.15— «Кадыкшыл». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35— «Даңгынаның бербес». Уран-чечен телефильм 1-ги болгаш 2-ги сериалдары. 00.00—00.25— Дзюдога делегей чемпионады.

Булуттарже бедий берген
Буурумның бажындыва
Аас хүнде үне бергеш
Агаар, дескээр көрүнерем.

Шагаан-Арыг, Чаа-Хөл суурнуң
Сеткивес бис. чоок чер-дир.
Оон туржук Хемчик бажын
Өөртен көрүп каар силер.

Таңды-Уула деаген сирти
Таныттынар: дээ турда.
Адар-Төштүн арты бедии
Аңаа көстүр — бедиңге сын.

Д. Очурнуң фотозу.

КЫСКА ШООДУГЛАР

— Кайнаар эгедириң ол?
— Кадайымга чаа бөрт садып алгаш, чода [illegible]ниң мурнунда турген барып бажынымга четирип, четтигиптер дээш кылып чор мен.

* * *

Эртемден кадайынга өөрүшкүлүг дыңнаткан:
— Марсчылар-биле харылзаа тударын ам-на чедип алдым.
— Ол коңчуг эки-дир — дээш, оон кады кырааны уламчылаан.— Хирлиг хептериң хеп чуур черге база катап чедирип шыдавааның ол бе?

* * *

— Шаннаткан акшаң-биле чуну садып алыр сен?
— Электриниг шала аштакчызы.
— Хеп чуур машина садып алганы дээре эвес чүве бе?
— Хутбай чүве-дир ийин, хеп чуур кижи — кадайым, а шала аштаар кижи мен болдум болбазык мен бе!..

* * *

Аъш-чем доллур ыдаан улуг барба тудуп алган, кирип келген кадайын ашаа көрүп каан:
— Бо чорууң моон соңгаар соксадып көр! Сен хире назылар үезинде херээжен кижи ындыг аар чүве кедүрбес ужурлуг. Оон орнунга ийи катап баргаш, дажыгаап алганы дээре!..

СВЁКЛА

Свёкла — кодээ ажыл-агыйында эрте-бурунгу культураларның бирээзи. Шагда кижилер ооң чүгле бүрүлерин эм кылдыр үнелеп чораан. Делегейниң дыка хөй чурттары амгы үеде свёкланың янзы-бүрү сорттарын тарып, бүрүлери эм шынарлыг-даа болза, колдуунда ооң дазылын үнелеп турар. Бүрүзүнде А болгаш С витамин элбек.

Дазыл чемижинде 10-дан хөй хуу чигир бар. Свёкла — чартык витаминнерниң унуш. Ында С витамин картофельдиниң-биле дөмей, оон аңгыда В витаминниң бөлүү болгаш витамин РР, каротин бар. Кыжын, чазын чаа ногаа болгаш фрукт эймаа ховарганда, свёкла [illegible] үнелиг. Свёкланың витаминнери үр үеде камгалаптынар, ол ышкаш организмге эргелиг чүүлдер магний, кальций, фосфор, кобальт, желез, йод дузу чергелиг бүдүмелдер бар. Кобальт дузу B_{12} деп витаминниң ылгалдырарынга идиглиг. Ол витамин өске витаминнер болгаш бүдүмелдер биле демнешкеш хан эргилдезин өйлээр. Улусчу медицинага свёкла, морковь болгаш редька [illegible] хан четпестээнде ажыглап чораан.

Өске ногааларга бодаарга, свёклада йод хөй. Ынчангаш [illegible] безин аарыгдыг атеросклерозтаан аар улгады берген назылыг кижилерге [illegible]. Эрте бурун үеде космотологтар свёкла [illegible] кирер дижир турганнар.

Свёклада нарын полисахаридтер элбек. Ол кижиниң ирээн бактерияларын [illegible], организмге гликогенни [illegible] дузалаар.

Свёкланың организмге [illegible] клетчатказы [illegible] перистальтиканы херлип тынарын күштелдирер. Хоочуралг тыртытаар кижилерге 100—150 грамм хайындырган свёкланы [illegible]. Ажыктыг [illegible] свёкла оон-биле [illegible]. Ында бетаин деп организмнег бүдүмел база бар. Ол чемде үнүн болгаш мал белогун сиңирериниге база баарның ажылдаарын [illegible]. Ынчангаш свёкла баарны аарыг кижилерге [illegible] болур.

Ю. ФЕДОРОВ,
эмчи.

Кужувүс—найыралда

СЫЛДЫСТАЛГАН ХООРАЙ

ТАШКЕНТ — Ортаакы Азияда улуг болгаш эң аян-хевирлиг, онзагай хоорайларның бирээзи. Мында аэровокзалдар безин ийи (эргн, чаа). Чаа аэровокзалдың ийиги кадынче үнерге кижи аар хүлүн кедүрүп бар чытпас. «Волга», «Жигули» ышкаш автомашиналар саат чокка халдып үнүп келир кылдыр тускай оруку белдидир кылып каан. Хала чок-ла! Моон бүгү 15 эвилелдиг совет республикаларның найысылалдарынче база чурттуң кайы-даа черинче улуг-улуг хоорайларже дүн-хүнде 24 шагының иштинде ужудуп берип болур, а чурттар аразының Дели, Кабул, Карачи ышкаш авиамаршруттары база [illegible].

1 миллион 800 муң хире чурттакчылыг бо улуг хоорайда 100 ажыг национальдың төлээлекчилери чаңгыс өөниң төлдери дег бир демниг ажылдап, өөренип, чурттап турар. Оон биле кады ол-ла агаар оруу биле дөрт харылзаалыг даштыкы чурттарның хамаатыларынга [illegible] таварышкылаар. Дөмги чурттар-биле Ташкентиниң үлетпүр, культура харылзаалары бүгү талазы-биле өзүп бээжиткен. Чаңгыс чижек, машина тудуушкунун [illegible] Азия чинте турар барык бүгү чурттарже болуунуң продукциязын чорудуп турар. Оон аңгыда культура харылзаалары база-ла улам хөгжүвүшкен. Бис аңаа чоруп турган үеде Афган Демократтыг Республиканың Күрүнениң ыры болгаш танцы ансамблиниң концерт көргүзүглери каш кежээ улай болган. Харын ынды Узбекистанның аныяктарының Бахор аттыг танцы ансамбли Кабулга чеде берген дишкилер.

Бахор деп узбек сөстү тывазынче очулдурарга, час дээни ол. Узбек чериниң, ооң найысылалы — хараш чаагай Ташкентиниң өзүлде хөгжүлдезин көөрге, шынап-ла часка дөмей. Чаңын бүгү бойдус ону [illegible], чечектедир болгаш. Узбек чонунуң амыдырал-чурттаалгазы Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының соонда [illegible] чечектеп [illegible]. Оон чылыын республиканың найысылалы — Ташкент-биле таныжылгавыс [illegible]. Ташкент хоорге «Даш-хоорай» дээн. Бүгү туруп келген дугуйунда ол шаанда даштыкы [illegible] чеже-даа катап үрегдеңип, бустурган. Хуу-ийба агараш-ла катап туругзунуп кээр турган. Даш хоорай деп атты XIII чүс чылдан бээр эдилеп турар.

ШЫНАП-ЛА чүге-даа торулбас, кадыг-берге хоорай чүве-дир. Оон ол шынарын хынаан ышкаш 1966 чылдың апрель 20-де бойдустуң улуг халавы — чер шимчээшкини хоорайның барык шуптузун бузундуларже шилчиткен. Муң-муң [illegible] орап база [illegible] чок артып, чайгыннары чурттап эгелээн. Чер шимчээшкининиң халапты уржуун [illegible] чайладыры биле бүгү чурт, бүгү совет улус ташкентчилерге [illegible]. Хоорай мырыңай [illegible] ка хуусаа дургузунда бүт кырынга база катап [illegible] биле туруп келген.

Хөй янзы нация кижилерниң маңаа илереттинген бүзүлбес, мөңге бижыг найыралының чер шимчээшкининиң эрткен черинде белиглээн кырында тудуп каан «Улустарның найыралы» музейниң экспонаттары херечилеп турар. Хоорайның [illegible] хап олурарга, «Подмосковье» кудумчузу, «Ленинград» аажылар бажыңы, Ашхабад аттыг магазин дээш хөй-хөй тудуглар сагыш-сеткилге дыка көрүнчүг. Оларның шуптузун Совет Эвилелиниң аңгы-аңгы хоорайларындан, суурларындан дуза кергүзүп келген тудугжулар туткан.

Шагаарга Ташкент хоорай административтиг он районнарга хуваатынган. Оларның [illegible] төп район болур. Ында [illegible] черни Ленин шөлү эжеп турар. Ол чүгле Ортаакы Азияда эвес, а бүгү чуртта эң улуг шөлдерниң бирээзи. Делегей пролетариадының баштыңчызы В. И. Ленинге тураскаал [illegible] төвүнде. Ону улам аян-шинчи, хевир киирген. Тураскаалдың автору — ССРЭ-ниң Чурулга академиязының президентизи, ССРЭ-ниң [illegible] скульптор Н. Томский. Ол ышкаш шөлдүң бир ужунда Ленинниң музейи Ортаакы Азия архитектуразының [illegible]. Аңаа [illegible] түс черниң мраморну Москва метрополитениниң станцияларын тудуп тургузарынга ажыглаттынган. [illegible] Мында 17 солуннар, 15 журналдар [illegible] тираж-биле доктаамал парлаттынып үнүп турар. Шөлдерле минчаш хоорайда [illegible] бот-боттарынга дөмейлешпес, [illegible] фонтаннарны чежезин ол хоор! «Хөвен» — оларның чүгле бирээзи. Узбек ССР хевен будуруушкан-биле чуртта ат-сураглыг чер.

ТАШКЕНТ ол ышкаш эртемниң база культураның төвү. Хоорайның чурттакчыларының барык [illegible] кезии өөренип турар. Хоорайда 150 ортумак школаларның [illegible] 21 [illegible] өөредилге черлери боттарының эжиктерин чыл бүрүде ле байырлалдыы-биле ажыдып келген. Ол хөй саңныг школаларның аразында бир онзагай школа бар. Ону уран тудугжулар 1967 чылда туткан. [illegible] Ортаакы Азияда эң улуг дээн бо школаның девискээри 5 гектар черде чаптылган. Ол болза бот-боттарынга тудуш болгаш аңгыланчак он ийи корпустардан тургустунган.

Архитектура талазы-биле онзагай шинчилерттинген ындыг объектилер мында базым санай. Бистиң чурттап турганывыс шил, бетондан бүткен 17 каът «Узбекистан» [illegible] бажыңы [illegible] бирээзи. Ырактан көөрге ажылып каан ном хевирлиг, кижи чежеге-даа кайгап турупсаазы кээр хевир-көрүштүг бо аалчылар бажыңы 1974 чылда Узбек ССР-ниң 50 чыл оюн таварыштыр ажыглалга кирген чүве-дир.

Ташкентиниң оон кадында [illegible] база [illegible]. Маңаа [illegible] социал тургузуглуг күрүнелерниң аразында [illegible] база болуп турган. Совет [illegible] Азия-Африка чурттарының чогаадылчыларының симпозиумнары, уран-чечен болгаш документалдыг кинофильмнерниң делегей фестивалы дээш онза чүгула ужуралышкыннар маңаа доктаамал болуп эртип турар. Хоорайның хөй саңныг [illegible] ортумак [illegible] черлерин де совет [illegible] кады [illegible] чурттар [illegible] студентилер, суртуулдар хөй. Совет чурттуң алдарлыг кызы, делегейниң бирги херээжен космонавтызы Валентина Владимировна Николаева-Терешкованың [illegible] арткажок:

«Чыглыг найыралдың
хоорайы — Ташкент
сылдысталын Чөөн чүкте
чайынынаан...»

С. МОНГАЛ.
(Ташкент — Кызыл).

Сонуургактарга

СЕНТ-ЭКЗЮПЕРИНИҢ УЖУДУУШКУНУ

«Максим Горький» деп самолёт-гигантыга пассажир болуп олурган сураглыг француз чогаалчы Антуан де Сент-Экзюпери даштыкы аалчыларга Москва кырынга ужудуушкун кылган кара чаңгыс [illegible] бодур. Ооң дугайында литературада [illegible] база бо фактыны Грозный хоорайда чурттап орар хоочун инженер Л. Хургес бадыткаан шыдаар.

Москвага торуттунган ол инженер чаш чылдарында-ла радио херзенге онза хандыкшылдыг чорааныңдан дораан-на бирги класстыг специалист алырган. Лев Хургестиң чуттулдүүн өөрени [illegible] «Максим Горький» деп самолёттуң экипажынга бортрадистылдыр [illegible]. Ук самолёт агитэскадрильяның составында чорур турган. Составты журналист Михаил Кольцов удурткан.

— 1935 чылдың май 17-де бистиң экипажывыс «Максим Горькийни» француз делегацияга таныштырып турган — деп, Лев Лазаревич сактып чугаалаар. — Оң көрген соонда делегацияның баштыңчызы Москва кырынга ужудуушкун кылырынче чалаан бис, ынчалза-даа ооң чайы чок болганындан агаарга селгүстүг саарны «Пари Суар» солуннуң корреспондентизи Антуан де Сент-Экзюпериге берген.

[illegible] Сент-Экзюпери [illegible] радиорубкалга [illegible] олурупкан. Шыңгап-ла оон [illegible]. [illegible] бисымаалдың кырынга бир дээскинген бис, кажан Моссоветтиң [illegible]. [illegible] «Дорбен [illegible]» [illegible] Сурагтыг авиамарш [illegible]. Аалчывыс хулумзурду, оон ийилээн «Улам бедик, улам дүрген...» дээн ырламы бергенивисти боттарывыс эскербейн барган болдувус.

Москва самолёт-гигант, [illegible] — Париж [illegible]. Чартык шак иштинде кады ужуттадым, бис [illegible].

Оон соонда, бир чыл эрткенде, [illegible].

Амгы үеде Л. Хургестиң назы-хары улгаткан-даа болза [illegible]. Ол [illegible] херечилеидир.

Г. НАСОНОВ,
СЭТА-ның корр.

Грозный

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республиканың [illegible] эдир булуттаар, [illegible] чаъстаар. [illegible] хаттың күжү секундада 9-14 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы 10-15 градус чылыг болур. Дүне [illegible].

Кызылга база-ла эдир булуттаар, чагбас. Хаттың [illegible] секундада 9-14 метрге чедер. Хүндүс 13-16 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

СЕНТЯБРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кайда сен, ынакшылым» 8.30, 11.20, 13.20, 15.00, 16.50, 18.40 (уваткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чажыт ортулук» 10.00, 12.20, 14.50. «Моржатар эминдириң чорлар» 16.50, 18.40, 20.30 (уваткан) шактарда.

«Каа-Хем»: «Шуптузун болдаузаңар» 13.00, 16.30, 18.40, 20.30 (уваткан) шактарда.

Кызылдың 30 1 [illegible] профтехучилищезиниң 1966 чылда [illegible] [illegible].

Редакцияның адрези: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1 ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 2-24-62, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тудуу килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-21-75, [illegible] 2-22-64, [illegible] 2-21-47, [illegible] 2-31-73, [illegible] 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-33-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чакыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА
6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01720

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 208 (11706) | 1981 чылдың сентябрь 6, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртее 2 кеп.

ДҮШКЕН БҮРҮ БЕЛЕТКЭЭРИ — КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

«Шын» солун КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН хөйжү Соян Хайыңның күш-ажылчы чедиишкиннинге тураскаадып кедурду.

Тес-Хемде «Кызыгаар» совхозтуң хөйжүзү коммунист Соян Хайың бо чылын төрүүр чүс хөйга онаашты 103 хураганны доруктурган болгаш сентябрьның бирге чедир 30 тонна сигенни боду белеткеп алган.

Мурнакчыга деңнежиңер!

КҮЖЕНИИШКИННИ КОШКАТПАС

Мал чеми белеткелиниң хүн демдеглели

Августуң 31-ге чедир республикага ниитизи-биле 81995 тонна сиген, 11 муң тонна ажыг сенаж, 67882 тонна силос, 4516 тонна витаминниг сиген далганы, 15 муң тонна будук-бүрү белеткеттинген.

Районнарның мал чемнери белеткээр планнын [illegible] күүседип турары август 31-де хуу-биле мындыг болган:

Районнар	сиген	сенаж	сиген далганы	будук-бүрү тонна-биле
Бай-Тайга	52,8	39,1	72,0	504
Мөңгүн-Тайга	97,5	—	—	—
Барыын-Хемчик	63,9	61,8	112,8	1495
Өвүр	49,1	—	—	169
Чөөн-Хемчик	51,4	12,1	40,9	1861
Улуг-Хем	35,7	18,[illegible]	60,8	2211
Таңды	24,3	33,7	77,4	87
Бии-Хем	29,6	6,5	85,2	348
Тожу	22,1	—	—	923
Каа-Хем	30,3	16,6	61,7	786
Тес-Хем	50,5	2,0	60,0	475
Эрзин	46,1	7,8	60,0	167
Кызыл	27,8	107,1	105,5	5309
Республика	41,0	23,5	64,5	15041

Республикага эрткен чеди хонукта сиген белеткээринге немелде өзүлде [illegible] тонна азы 4,9 хуу болган. Районнардан неделя дургузунда эң-не хөй немелдени Бай-Тайга чедип алган. Оон ажыл-агыйлары чеди хонукта мурнунда турганынга немей 2744 тонна сигенни белеткеп алган, азы немелде өзүлде 18,5 хуу болган. Оон ыңай Барыын-Хемчиктиң совхозтары 833 тоннаның азы 6,5 хуузу, Чөөн-Хемчиктиң — 1153 тоннаны — 4,9 хуузу, Тес-Хемниң — 722 тоннаны — 4,2 хуузу немей белеткеп алган.

Ажыл-агыйлардан «Мөңгүн-Бүрен», «Хемчик» совхозтар сиген белеткээр планын ажыр күүсеткилээш, ажылды үргүлчүлевишаан. Оон ыңай «О. Шынаа», «Бай-Тал», «Малчын», «Кызыл тук» (Өвүр) совхозтар сиген белеткээриниң планын күүседир чоокшулап келген.

Сиген белеткээринге Тожу, Таңды, Кызыл, Бии-Хем болгаш Каа-Хем районнарның ажыл-агыйлары мурнуку чедээр хожудавышаан. Бо айыткан районнарда кезер сиген чок деп болбас. Мында хамык ужур [illegible] тапшылтай. Белеткээр арга-курлавырларын чугулуг-биле ажыглавайн турарында-дыр. Ам сиген белеткелин дүргедетпес болза хоржок. Сыннар баштарында хар чаап турар апарган. Бар сигенни бүрүнү-биле кезип, бөлүп алган турар ужурлуг.

Эрткен неделяда сенажты база Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйлары 356 тоннаны белеткеп, өскелерден шалыпкын болган. Улуг-Хем, Таңды районнарның совхозтары эвээш сенажты белеткээн. А арткан бүгү районнарга чеди хонук иштинде сенаж салдынмаан.

Витаминниг сиген далганын бүдүрүп турарын алырга, немелде өзүлде 525 тонна азы 7,5 хуу болган. Бай-Тайга районнуң совхозтары августуң 24-тен 31-ге чедир 72 тонна, Каа-Хемниң — 86, Барыын-Хемчиктиң — 67, Бии-Хемниң — 59, Чөөн-Хемчиктиң — 52, Улуг-Хемниң — 43 тонна витаминниг сиген далганын белеткээн. Бо талазы-биле база темп мурнукузундан кудулаан. Ол ышкаш будук-бүрү чемин белеткээриниң темпизи чер болганда кошкаан, харын-даа ол ажыл соксап турар апарган.

Мал чемнери белеткээр талазы-биле чарлаттынган шалыпчы айларның төнеринге чедир ам каш-ла хонуктар арткан. Эрткен чеди хонуктуң медээзинден алырга, чемнер белеткээриниң темпизи [illegible] гей-ле кудулаан-дыр. Белеткеп ап болур чемнер доозулбаанда ажылдың күжениишкинин кошкатпас ужурлуг. Машина-техниканы [illegible] турган сигенни кезип, ажаап ап болур шөлдер доозулгандан дээрден башка, эмчок черлерден хол кадыыры-биле кезип ап болур сиген чер-ле болганда бар. Ындыг [illegible] ажылды ам-даа хайнылыкылыг чорудар херек. Тус-тус ажыл-агыйларның девискээринде арга-мыш иштинде, хараган аразының, ой-чиктиң, тулааларның ажаап ап болур сигенниң чер-черин каттаар кезип турарын чер-черге тускай рейдилер организастааш, хынап көөрү чугула. Оон түңнелинде [illegible] ап болур сигенниг черлерже күштү мобилизастаар. Бо бүгү хемчеглер районнарның партия, совет болгаш кодээ ажыл-агыйлар органнарының кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

ТУКТУ ТЫВЫСКАН

Мал чемнерин белеткээриниң талазы-биле республикага чарлаттынган шалыпчы ийи айның бешки он хонуунда Тес-Хем районнуң бүгү чону чедиишкинниг ажылдаан.

Тиилекчи районга СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң ниитииир Кызыл тугун бүрүнгү хүн байырлыг байдалга тывыскан.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

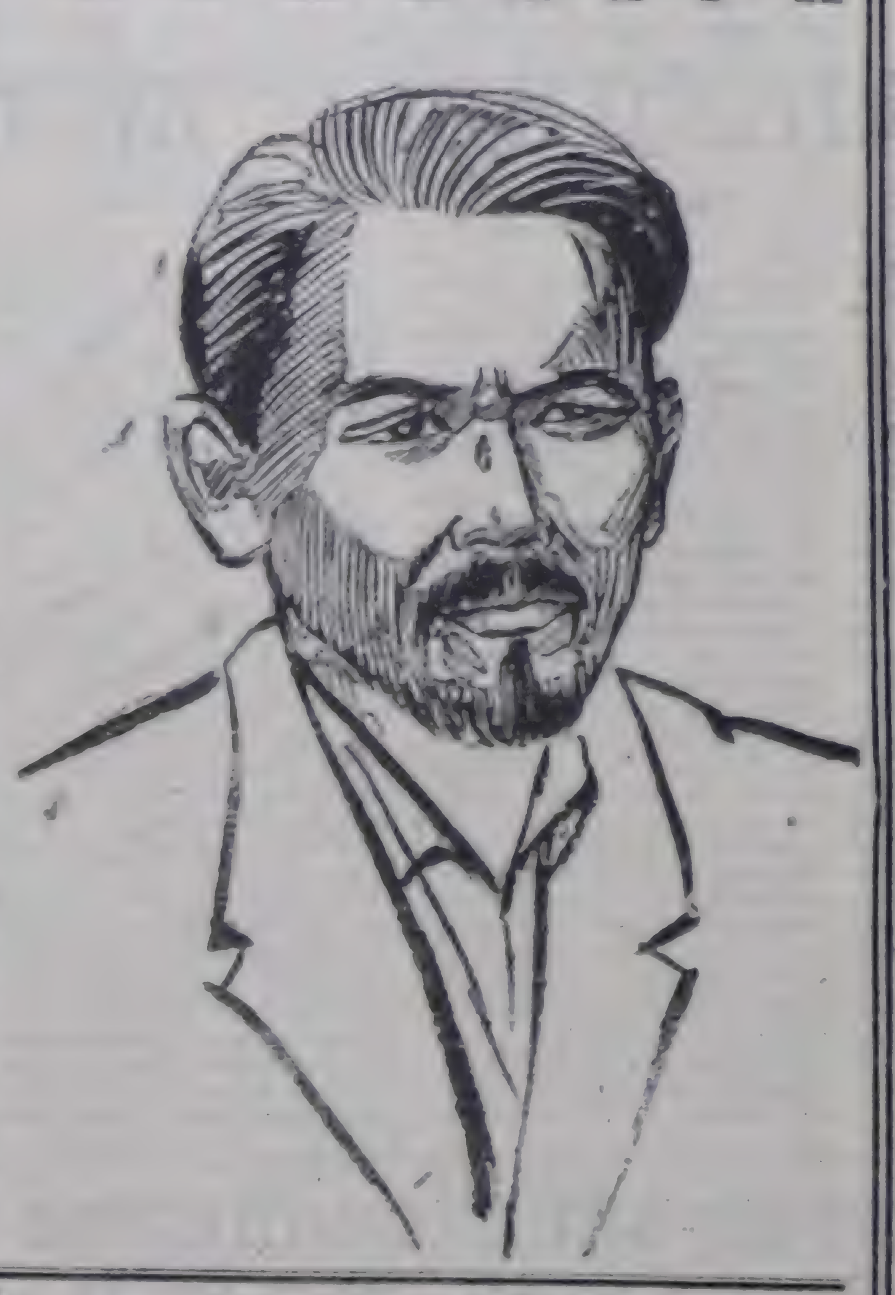

Иннокентий Санчы республикада малчыннар аразында социалистиг чарышка каш чыл улаштыр тиилекчи болуп келген.

Ол Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хем салбырында 10 чыл малчыннап, шудургу, ак сеткилдиг, хуржулгалыы-биле эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган.

С-Б. УЙНУКЕЙНИН чураан чуруу.

БАЙЫРЛААДЫ УТКУЙ ТУРА

Чурттуң нефтижиилери болгаш газ тывыкчылары [illegible] дүшкиниң ажылдап турар. Нефть болгаш газ дамчыдар хоолайларны шапкын темпилиг тудуп турар. Ниити беш чылдың база оон бирги чылының даалгаларын күүседири дээш социалистиг чарыш калбарган.

Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларының бүгү-эвилел хуралынче тураскаадып [illegible] коллективтерде ажылдың ажыктыг болгаш шилилгелиг бедидери дээш чуткулдуң дугайын чугаалап турганнар. Хурал сентябрь 4-те Москвага, Кремльдиң Съездилер ордузунга болган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары Н. К. Байбаков, В. Э. Дымшиц, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, эртемденнер, бүдүрүлгениң мурнакчылары, социалистиг чарыштың тиилекчилери, найысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери.

ССРЭ-ниң газ үлетпүрүнүң министри В. А. Динков илеткел кылган.

СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш адырның ажыл-ишчилери бүгү күжүн, билиин болгаш дуржулгазын бараалгадыр дээрзин хуралдың киржикчилери илереткен.

(СЭТА-ның корр.).

СӨӨЛГҮ ЧЕДИ ХОНУКТА

«Мурнакчы» совхозта мал чеми белеткээр ажылдың темпизин кошкатпайн турар. Арык-бүгалар [illegible], оруктар кыдыгларындан, ыяштар аразындан хол кадыыры-биле сиген кезер 8 звенода 85 кижи ажылдап турар. Бектуда [illegible] база хөй кижи күжү, техника хаара туттунган.

Сөөлгү чеди хонуктуң түңнели-биле совхоз 450 тонна силосту, 198 тонна сенажты, 184 тонна будук-бүрүнү, 1475 тонна сигенни белеткеп ап, районнуң ажыл-агыйларының чарыжынга тиилекчи болгаш, шилчиир Кызыл тукту бодунга хевээр арттырган. Ниитизи-биле 23005 тонна сиген белеткээр план 65 хуу күүсеттинген.

Социалистиг чарыштың сөөлгү чеди хонуктарында Хертек Саназайның, пенсионер Салчак Даларның, херээжен улустуң звеноларындан Доңгак Бак-кыстың, албан организацияларының черлеринден уруглар салыныр, участок эмнелгезиниң коллективтери чарыштың мурнакчылары болган.

А. КАНЧЫЫР.

Бай-Тайга район.

ЧУРТТУҢ ХОВУЛАРЫНДА

⊙ БАРНАУЛ. Алтайның Кулундызында тараа ажааган болгаш ону бастырган шөлдерде чаңгыс-даа хепээн чок, чүге дээрге бүгү саваңны мал чеминге ажыглап турар.

Ооң чидирини эң-не бичии хемчээлге эвээжедир, ховуажылдарын [illegible] ажаалдага «Нива» деп комбайнны ажыглап турар, мында саваң [illegible] дериг-херекселдиг болгаш ону чыыр кожуглуг тергени дерээн. Саванны [illegible] черлеринге болган чемнерлик цехтеринче чорудуп турар.

Кулундиның тараажылдарының үлегерин Алтайның дыка хөй колхозтары болгаш совхозтары эдерип турар. Ол чорук саваң белеткелиниң темпизин дүргедедир арганы берген. Ону 330 муң тонна ажыгы белеткеп алган, ол дээрге эрткен чылдагыдан ийи катап хөй.

⊙ ЧИМКЕНТ. Областың тараажылары часкы чер андарыышкынга [illegible] белеткенип турар. [illegible] муң гектар черни тараа культураларын тарыыры-биле андарган, ол дээрге эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге беш муң гектар хөй болганы ол. Минералдыг болгаш органиктиг чемишкиннелтелерни шөлдерже топ турар. Чер андарыкчы ында дүн-хүн чок. [illegible] механизаторлар база өөренип көрүп турарлар, олар хат-бериштинга безин черни чарып өөренип алганнар. Суттаттыг черлерни андарар мурнунда суггарып алырлар. Ол чаа арга мурнакчы [illegible] ажыл-агыйларга гектар черден алыр дүжүтке беш центнерни немей алыр арганы берген.

⊙ АГИНСКОЕ (Чита область). Забайкальеде бир дугаарында Агин-бурят автономнуг округтуң Киров аттыг совхозу чаа дүжүттүң тараазын күрүнеге дужааган. Тараа хүлээп алыр пунктуларже оон ийи хонук иштинде бир [illegible] тонна тараа кирген. [illegible] тараажылары тараа дужаар талазы-биле ийи чылдың планнарын бо чылын күүсеткерин хүлээттеннер.

(СЭТА).

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

1981 чылдың сентябрь 7-ден сентябрь 25-ке чедир үеде Совет Эвилелинден Оожум океанның [illegible] 34 градус 30 минута [illegible] 174 градус 16 минута [illegible] тоолуг 150 далай миля радиустуг долгандырыг-биле [illegible] ракеталарының салыышкыннарын боттандырар.

Айыыл чок чорукту хандыры-биле ССРЭ-ниң [illegible] Оожум океанда далай болгаш агаар оруктарын ажыглап турар өске күрүнелерниң чазактарындан оларның далай болгаш агаар судноларының ол девискээрже база оон кырында агаар бассейнинче [illegible] ниң шагы-биле 6-дан 16 шакка чедир кирбес кылдыр тургуур органнарга айтыышкынны бээрин дилээнин СЭТА медеглээр кылдыр тендээттирген.

ЧАА ШАГААН-АРЫГНЫҢ ТУДУГЛАРЫНДА

Иннокентий Маркелович Карповка удурткан комплекстиг тудугжулар бригадазы — Чаа Шагаан-Арыгда мурнакчыларның бирээзи. Чээрби алды кижиден тургустунган бо бригада аныяк хоорайның чөгүнде арыглал системазының тудуун октябрь айда хүлээдир деп сорулганы салган ажылдап турарлар. Олар август айда 29 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын шиңгээдип ап, планныг онаалдазын 104 хууга күүсеткеннер.

Бригада кежигүннериниң хөй нуруу [illegible] профессияны шиңгээдип алганнар. В. Егоров, Б. Ооржак, Н. Черных, О. Тока болгаш өскелер-даа [illegible] ажылынга ак сеткилдиин көргүзүп, [illegible] ажылдап турарлар.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы тудугжулар (солагай талада) М. Ооржак, О. Тока; арыглал тудуунуң ниити хевири.

В. КАРА-САЛЫЫҢ фотолары.

КУРЛАВЫРЛАРНЫ АЖЫГЛАП ТУРГАШ

Бригадирге сөс

«Күш-ажылдың хостуу» совхоз ниитиниң малынга четчир чемнерни чыл бүрүде белеткеп ап келген. Бо кандааткыныныг чайын-даа совхозтуң сиген шөлдериниң дүжүдү багай эвес. Ынчангаш ажыл-агый сиген белеткээринге Улуг-Хем районда мурнуку одуругда чоруп, социалистиг чарышка тиилекчи болуп, бо чылын сиген кезилдезин эгелээнден бээр партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун каш удаа чаалап алган. Сентябрьның 1-ге чедир торгалыгжылар ниитиниң малынга 2321 тонна сигенни, 3666 тонна силосту, 272 тонна витаминниг сиген далганын, 384 тонна будук-бүрүнү белеткеп алган. Ол совхозтуң мал чемнери белеткээр механизастаттынган отрядының удуртукчузу коммунист Лаахын Комбуевич Көк-оол ажыл-ижиниң дугайында мооң адаанда чугаалап турар.

Мал чеми сиген белеткээр талазы-биле механизастаттынган отрядты бистиң совхозка 1978 чылда-ла тургускан. Ынчан мени оон бригадириниң томуйлаан. Оон бээр элээн үе эрткен. Ынчангаш ам бистиң ажылывыстың чамдык ажыктыг дуржулгазын чугаалап болур.

Хамык-ла чүвени машиналарның [illegible] рындан, аңаа ажылдаар механизаторлар [illegible] черлеринден эгелээн. Техникадан биске дугуйлуг 28 тракторну, 8 трактор косилказын, сараат салыр үш херекселди, сиген сөөртүр 6 волокушаны, 8 дырбааштыы, ийи автомашинаны быжыглаан. Бригадада шупту 45 кижи бар.

Бүгү техниканы дөрт звенога хуваазаан. Бир звено 8 косилка-биле сигенни кезирип турар. Арткан үжү ону бөлбүшаан, сараттаар. Ажылдың ындыг хуваалдазы сиген кезилдезин шалыпкын чорударынга идиглиг.

Сиген кезер шөлүвүс 600 гектар люцерна, база-ла ол хире чайгаар үнген сиген шөлү. Люцерна шөлү бүрүнү-биле суггаттыг, а сиген шөлүнден 400 гектарны суггарып болур. Бо чай каан болганындан хемнерниң суу терен [illegible] тарымал сиген шөлүн суггарып чайлаан. Люцерннаның ортумак дүжүдү гектардан 20 ажыг центнер болуп турар.

Оң бирги беш чылдың баштайгы чылында ниитиниң малынга [illegible] чем-суурни тургузар дээш бистиң механизастаттынган отрядывыстың кежигүннери партия обкомунуң III пленумунуң мал чемнери белеткээр талазы-биле шиитпирлерин боттандырып, чугула кампанияга эрес, шудургу болгаш күжениишкинниг ажылдаан. Чарлаттынган шалыпчы ийи айның дургузунда 1900 тонна хире сигенни отряд белеткээн. Ам кезер сиген шөлдери барык-ла доостур четкен.

Люцерна тараан шөлдериниң ийиги кезилдезин сентябрьда чорудар бис. Санаашкыннар ёзугаар алырга, оон ам-даа 120 тонна эки шынарлыг сигенни белеткээр арга бар. Ол доостурга, Көк-Чыраа бажында судактар уппарында, шынаада хараганнар аразында, орук болгаш бута-сумун кыдыында арткан сигенни хол кадыыры-биле кескеш, ажаап алырынче [illegible] бис. Ындыг шөлдер ам-даа эвээш эвес, ол ажылды [illegible] дээр апаар. Арга-лыг-ла болза [illegible] сигенни [illegible] салдыр [illegible].

Мал чемнери белеткээриниң бистиң отрядтың мурнакчы болган звеноларын база тус-тус кежигүннерин [illegible] чугула. Коммунист Виктор Суктер-оолга удурткан, сиген бөлүп сараттаар звено чарышка өскелерден мурнакчы болуп келген.

Сигенчилерниң ажылдаарынга база чурттаарынга совхоз дирекциязы бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургускан. Аъш-чем хандырылгазы эки.

Оон-биле чергелештир бар чамдык четпестерни база айтыр херек. Артык кезектер чок чорук ажылга улуг шаптыктар таварыштырар боор-дур. Сиген кезер машиналарның [illegible] урелир. Ол кезектер совхозта чок. Ону тывары мапааш каш-даа хонукта аңаа турар.

Л. КӨК-ООЛ.

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң мал чеми белеткээр механизастаал отрядының бригадири.

ТЕМП СУЛАРААН

«Алдан-Маадыр» совхоз бо чылын 3200 тонна сиген белеткээр планын 2649 тонна, азы 82,8 хуу күүседип, ажылдың темпизин кудулатпайн турар. «Октябрь 30 чылы» совхоз планын 53 хуу, «Чыраа-Бажы» 51,6 хуу күүседип, арткан ажыл-агыйлардан дээре көргүзүглерлиг болуп турар.

Мал чеми белеткеп турар бригадаларга [illegible] совхозтуң Кызыл-оол Люндуп удурткан бригадазы ниитизи-биле 200 тонна сиген белеткээр турган, 220 тоннаны белеткеп, сөөлгү чеди хонукта [illegible] даалгазын 104 хуу күүсеткен. СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, профэвилел болгаш ВЛКСМ райкомунуң [illegible] Кызыл тугун аңаа [illegible] чаалап алган.

«Октябрь 30 чылы» совхозтуң Мижит-Доржу Ондарга удурткан Сыын-Чүрээнде бригадазы [illegible] мал бригадазының сигенчилери (бригадири Б. Ооржак) эки ажылдап, планныг даалгаларын күүседир чоокшулаан.

«Чыраа-Бажы» совхоз витаминниг сиген далганы белеткээр агрегат сөөлгү чеди хонукта туруушкун чок ажылдап, планын ажыр [illegible] тонна далганны бүдүрген. АВМ-нер аразында чарыштың тиилекчизи болган.

Үстүнде айыттынган [illegible] ажыл-агыйлар мал чеми белеткээриниң темпизин сөөлгү чеди хонукта дыка кудулаткан. [illegible] 12—14 хуу күүседип [illegible] мындан күш-ажылдың бүдүрүмчүлүү кудлу болуп, хүнде [illegible] 6—8 тонна сигенни белеткеп турган. «Искра» совхозта АВМ сөөлгү неделяда чаңгыс грамм-даа далган бүдүрбээн, а «Сут-Хөл», [illegible] совхозтарда АВМ-нер [illegible] 300—500 килограмм бүдүрүп [illegible].

[illegible] белеткелиниң темпизин кошкаткан.

Район тевизиниң бүдүрүлгелер албан организация черлеринге [illegible] будук-бүрү белеткээр [illegible] даалгаларны берген турган. [illegible]

[illegible] турарын черге [illegible] хөй будук-бүрүнү шынарны амгы үеде баксыраан. Улуг-Хемниң арыгларында чеже тонна будук-бүрү белеткеттингенин, ам ында чеже кижи ажылдап турары орта билдинмес. Бо талазы-биле учётту багай [illegible]. Мында хары [illegible]. Чадаана хоорай [illegible].

[illegible]

Н. ДАЖЫМАА.

«Шынның» корр.

ЧЕДИИШКИННЕР БОЛГАШ ПЕРСПЕКТИВАЛАР

Нефть болгаш газ үлеттүрүүнүң ажылдакчыларының бүгү-эвилел хүнүн бистиң чурттувус бөгүн демдеглеп турар. Тюменьниң нефтижилериниң болгаш газ тывыкчыларының күш-ажылчы чедиишкиннери база ол демдеглээриниң тогаадылгалыг перспективалары— «Главтюменьнефтегаз»-тың начальниги Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Р. Т. Булгаков-биле болгаш Бүгү-эвилелдиң «Тюменьгазпром» үлеттүр каттыжыышкынының кол инженери Ю. И. Топчев-биле СЭТА-ның корреспондентизиниң беседазының темазы болган.

— Хүн бүрүде миллион тонна нефтини болгаш миллиард кубометр газты тыварын чедип алыр дээш социалистиг чарыш областың нефть база газ тывыш черлеринде улам калбарган деп, Р. Т. Булгаков чугаалаан. Тюменьниң нефть-газ комплексиниң коллективтериниң ол инициативазын СЭКП Төп Комитеди чүүлдүг деп санап көрген. Областың нефтижилери чыл эгезинден бээр миллион ажыг тонна нефтини пландан ажыр тывканнар.

— Тюменьниң газ тывыкчылары база эки түңнелдерни чедип алган деп, Ю. И. Топчев немей чугаалаан. Тюменьниң бойдус газын тып эгелээнден бээр он беш чылы нефтижилерниң болгаш газ тывыкчыларының чаңчыл болган байырлалы-биле бо чылгы [illegible] турар. Мынчарга бүдүн чыл дургузунда 600 миллиард кубометр хире газты тывкан, амгы үеде чүгле чаңгыс хүннүң дургузунда бээрии ол хире хемчээлдиг газты тып турар апарган.

Корреспондент: Үш беш чылдарның дургузунда кылыр ажылдарның хемчээлин чүгле чаңгыс он бирги беш чылда боттандырарын негеттинип турар. Ол сорулганы күүселдеде чиг-от баазазындан аңгыда чүү негеттинерил?

— Үстүнде улуг сорулганы боттандырарынга бышкаг чиг-от баазазындан аңгыда организастыг улуг ажылдары чорудары база негеттинип турар. Салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүседир дээш [illegible] улуг ажылдарга эвес харын-даа участок бүрүзүнге тодаргай сорулгаларны айтып берген деп, Ю. И. Топчев харыылаан. Эртемденнерниң дузазы чокка Тюменьниң бойдус байлаан ол хире кыска хуусаада шиңгээдип алыры берге болур. Ынчангаш оларның дузазынга база идегеп турар бис. Амгы үеде бисте 50 ажыг эртем-шинчилел институттары, төлевилел организациялары, хөй министерстволарның болгаш ведомстволарның эртем албан черлери дузалап турар. Эртемденнерниң дузазы бисте дыка ажыктыг болуп турар: моон мурнунда чылда 7,5 миллиард кубометр күчүлүг газ тывыжының комплекстиг установказын белеткеп турган бис. Ол күчү амдыы катап өскен. Оон-даа бедик күчүлүг установкаларны чоокку үеде эптеп эгелээр бис. Газ тывыжының эрги черлериниң чаартыры — газ тывыжын көвүдедириниң база курлавыры-дыр.

Тюменьниң нефть болгаш газ тывыжының ажылчыннарының ортузунга социалистиг чарышты калбарткан чорук иштики курлавырларны тывары, күш-ажылдың мурнакчы аргаларын нептередиринге дузалап турар, деп Р. Т. Булгаков чугаалаан. Күш-ажылчы чарышты калбартканының болгаш мурнакчыларның дуржулгазын нептереткениниң түңнелинде «кара алдын» тывыжы көвүдээн.

— Чедиишкиннерни чүгле нефть болгаш газ тывыкчыларынга хамаарыштырар болза, ол арай шын эвес болур — деп Ю. И. Топчев чугаалаан. Нефтиниң болгаш газтың бар чаа черлерин шинчилеп тыпкан геологтарның. Тюменьниң соңгу чүгүнде бойдус байлактыг тайгаларга [illegible] турар Москваның болгаш Ленинградтың, Узбекистанның болгаш Украинаның культуразының база [illegible] ажылдакчыларынга өөрүп четтиришкинни илергейлээр бодаан мен. Уренгой — Грязовец аразының газ дамчыдар хоолайының тудугжулары база багай эвес ажылдаан болгаш газ магистралының ортаа [illegible] ажыглалга киирген.

Корреспондент: Тюменьниң нефть болгаш газ тывыштыг черлеринде чурттаарга база [illegible] чугаалап бээр силер бе?

— Тюменьниң нефтегаз комплекизи— ол дээрге кайгамчык улуг тудуг шөлү-дүр. Тайганы одуртур оруктарны, бедик вольтуулуг электроэнергиязын дамчыдар шугумнарны, нефть, газ хоолайларын кылып турар деп, Р. Т. Булгаков харыылаан. Ол тудугларны кылыр талазы-биле чурттуң хөй хоорайлары болгаш республикалары бисче дузалап турар.

— Тундраның байдалдарында бо черлерге амгы үениң хоорайларын тудар талазы-биле нефтижилерниң дуржулгазын газ тывыкчылары база калбаа-биле ажыглап турар— деп, Ю. И. Топчев немей чугаалаан. Тюменьниң соңгу девискээри — тундраның бойдус газын шиңгээдип эгелеп турувуста чурттаар тудуунга хамаарыштыр янзы-бүрү боданылдар турган. Түр када чурттаар черлерин дүрген тударын хөй кижилер саналдап келген. Түр чурттаар черлер эвес, а доктаамал чурттаар улуг хоорайларны тудар дугайында шиитпир хүлээп алдынган.

Тюменьниң соңгу девискээриниң бойдус байлаан кыска хуусаада шиңгээдип алыры— чугула сорулга. Ынчалзажок Барыын Сибирьниң байлаа эзарттинмес болганда, мында доктаамал ажылдаар, чурттаар хоорайлар херек. СЭКП-ниң XXVI съездизинге ааш Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан: «Барыын Сибирьниң бойдус байлаа кайгамчык чаагай курлавырлыг. Ынчаарга Уренгойнуң нефтизи болгаш газы ам-на арбын курлавырлыг болгаш чурттуң иштики херегцелин-даа, даштыкшы үндүр садыглаарын-даа хөй чылдарның дургузунда хандырып шыдаар».

Бо черде ажыл бистиң аныы-толувустуң-даа уургаларынга четчир. Ынчангаш Медвежьениң байдаа курлавырының чанында Надым деп чараш хоорай. Уренгойнуң чоогунда — Чаа Уренгой хоорай тургустунуп турар.

Тюменьниң нефтижилери болгаш газ тывыкчылары одалга-энергетиктиг комплексти сайзырадыр талазы-биле тодаргай перспективаларлыг. Ырак эвес келир үеде тургустунуп кээр хоорайларның бүзүрелге черлерин карталарда чуруп көргүскен.

В. ЖИЛЯКОВ.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Тываның автосеткелге заводунда мастер А. Д. Коваленко удурткан механиктиг цехте мурнакчы ажылчыннар эвээш эвес. Оларның бирээзинге фрезеровщик Михаил Николаевич Бочкарёв санаалыр. Ол ажылынга харысаалгалыг. Дуржулгалыг ажылчын чылдың-на бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, социалистиг чарышка чаңгыс эвес удаа тиилекчи болуп келген. Михаил Николаевич «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп херек демдээ-биле үш катап шаңнаткан. А 1979 чылда «Беш чылдың ажык гвардейжизи» деп херек демдээнге төлептиг болган.

ЧУРУКТА: фрезеровщик М. Н. Бочкарёв ажылдап тур.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЧАА ДЕРИГ-ХЕРЕКСЕЛДЕРНИ ТУРГУСКАН

Кывар чүүлдерниң кадимал байлактарлыг черлери чүс ажыг чылда ажыглаттынып турар Азербайджан ССР-де нефть ажылдап кылыр бүдүрүлгелер үнделиини-биле чаартынып турар. Адырның чаартылгазын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дууштур боттандырып эгелээн.

Бакуда нефть ажылдап кылыр эң хоочун заводтуң девискээринде чаа комплекстиң тудуглары дээрже бедип үнген. Нефть ажылдап кылыр чаңгыс ындыг автоматчыткан комплекс эргижирээн бүдүн бүдүрүлгени солуур. Ында чаа дериг-херексел дериин Герман Демократтыг Республикадан эккелген.

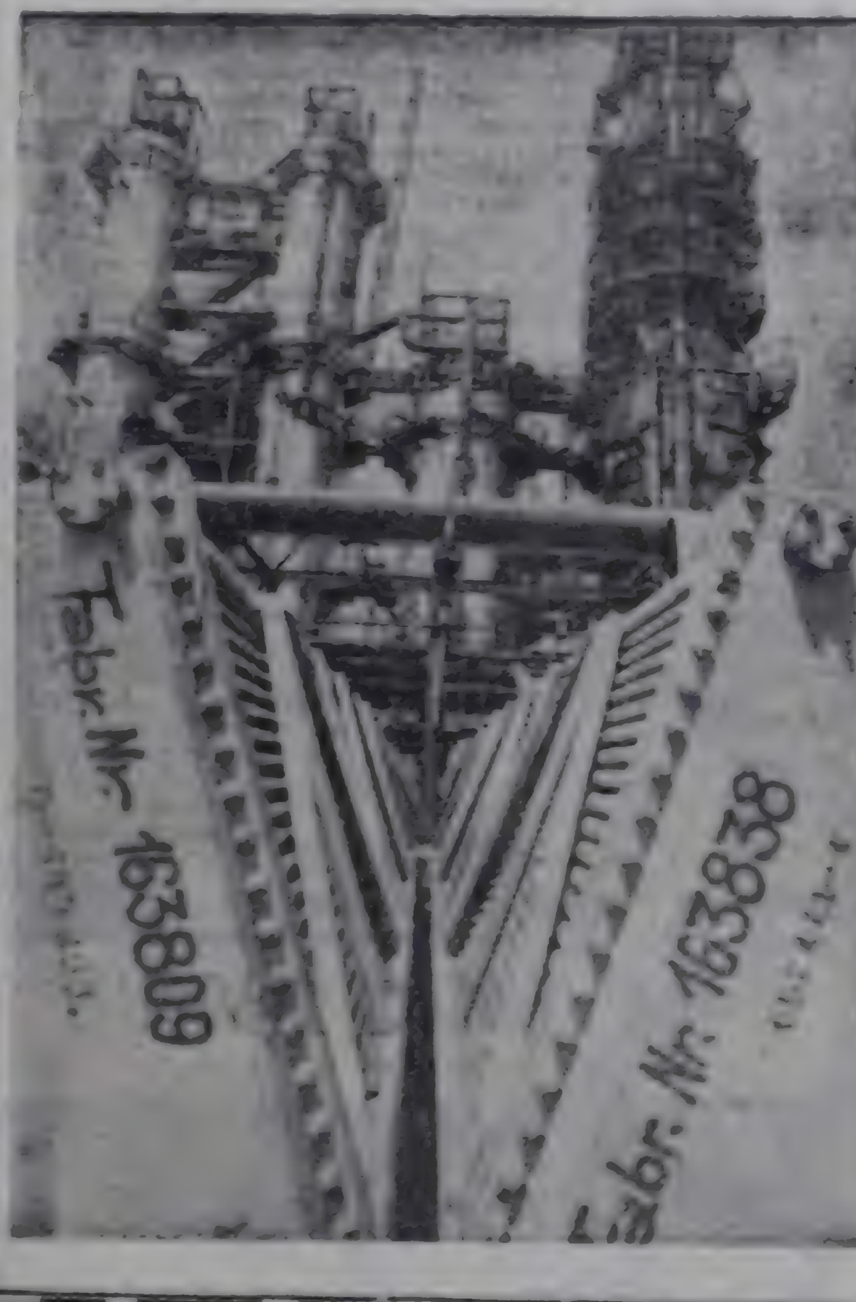

ЧУРУКТА: чаа тудугларның бир участогунда. Мурнуку планда — нефть продуктуларының соодукчулары.

О. Литвиннин фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АЖЫГЛАЛДА—АК-КӨК ОТ

Газ тывыжының үлеттүрүү көнчүт дүргей темп-биле хөгжүп орар. Бир эвес үениң херии баштынынга денней алыр болза, газ ажыл-агыйы чурттаалга-коммуналдыг ажыл-агыйының өске бүгү адырларының эң-не аныы. Ол сайзырап, хөгжүп эгелээнинден бээр чээрби чыл чаа чедип чоруур. Бо кыска үениң дургузунда болбаазыраттынган газтың ажыглалы улуг ажыл-агыйының бүгү адырларында нептерээн.

Ак-көк отту бистиң республикага 1966 чылдан бээр ажыглап эгелээн. Бо хүннерге чедир 36645 санныг газ плиталарын хоорайларда, суурларда киирген болгаш оларны одаарынга чылда 2380 тонна газ чарыгдаттынып турар. Үнелиг бойдус байлаан болбаазыраткаш алыр ак-көк оттуң ажыын хоорай, суурларның чурттакчыларындан аңгыда ырак-узак тайга-сында, хову турлагларында бригада [illegible] болгаш малчын кодааннарының, фермаларның ажыл-ишчилери хүн бээр [illegible] ажыглап болур. [illegible] ак-көк отка [illegible] алыр аргалыг.

Ажыглаалга эгелээн чүгүла ак-көк от бистиң республиканың [illegible] Тыва газ эртемденнериң [illegible] ажылдап келген. Ол үеде [illegible] Саяны ажыы чорааш, Абакан хоорайдан сөөртүп турар. Бо аразының оруу шаптараашкынныг болганындан газ сөөрткен автомашиналарның [illegible] бедик мергежил, арга-дуржулга, боттарынга негелдиг [illegible] негеттиннер дээрзи чугаажок. Ынчангаш ак-көк оттуң [illegible]. Ол үнелиг чүъкү дуржулгалыг чолаачылар Г. Р. Корпкин, А. Г. Попеляев, В. С. Петров болгаш оон-даа өскелер берге оруу эрттир сөөрткеш, чурттакчыларның херегцелин хандырып келген.

Бистиң ажылдакчыларывыс [illegible] хандырарындан аңгыда [illegible] профилактика ажылдарын база кылып чорудар. [illegible] ажылчыннарынга хынарылгаларны колдуунда херээжен слесарьлар кылып келген. [illegible] Т. Смирнова болгаш оон-даа өскелер ажылдап турар [illegible] доктаамал ажылдары [illegible] газ-биле ажылдаар деңнелдерге хынарылгаларны [illegible] турар.

Абакан [illegible]. Бо албанның слесарь-эптекчилери чүгле Кызыл хоорайдан безин 12 муң хире чагыгны хүлээп алгаш күүседирлер. Автомашина чолаачызы В. [illegible] слесарь-эптекчи Ю. Янгаличин олар чурттакчыларның [illegible] хүндүткелин чаалап алганнар. Плитага газтыг баллонну слесарь-эптекчи бажыңның [illegible] чүдүрүп турда, [illegible] ужурлуг турда, чамдык чагыгчыларның чагыын күүседир дээш чеде бээрге, [illegible] боттары чок болур. Газтыг баллонну плитага кара туразы-биле боду кожа бээр чурттакчылар база бар. Шак ындыг тоомча чок хевирлер улуг айыылды үндүрүп болур. Чүге дээрге газ айыылдыг, ол частыы-даа бээр, [illegible] ги-биле өрттүң ыяшын дамыдырып-даа болур.

Газты ажыглаарынга айыыл болдурбас албанның ажылдакчылары чагаларын чайгыда үеде чорударынга белен. Оларның ажылы шын болгаш харысаалгалыг болганда [illegible]. Хөй [illegible] чурттакчыларның [illegible] ажылдакчылары [illegible] сентябрь албанның ажылдакчыларының [illegible] база чиминдир. Ынчангаш бистиң [illegible] ажылдакчыларының ажыл-ишчилери [illegible] чагыгларын чогуур үезинде күүседир дээш улам [illegible].

Т. БЫКОВСКАЯ,

Тыва газ эгелелиниң техниктиг кабинединиң эргелекчизи.

ЧОНГА БАРААН БОЛГАН

Кургне страхованиезинин системазында ажылдап турар кижилер болгаш оларның эки турачы дузалакчылары бо чылдың бөгүн бо системаның тургустунганындан бээр 60 чыл болуп оон демдеглээр. Хамааты дайын доозулган соонда аңгыр Совет чурттуң дайынга үрелген ажыл-агыйын катап тургузар улуг ажыл-херек эгелээн турган.

Кадээ ажыл-агыйы бызыгдаары-биле болгаш тарачыннарга дуза көргүзер сорулга-биле «Курупеваң эт-херекти страхованиезиниң дугайында» декретке В. И. Ленин 1921 чылдың октябрь 6-да ат салган. Оон бээр эрткен үе дургузунда курупе страхованиезиниң системазынга улуг өскерилгелер болуп, оон хемчээли болгаш ажыл-агыйын көрүп турар кижилерниң саны [illegible] өскен.

Курупе страхованиезиниң [illegible] хемчээлин көрүп болур. Эрткен беш чылда курупе страхованиезинге камгалаткан кижилер хоорайның чурттакчыларының 60 хуу турганындан 78 хуу чедир өскен. Страхованиениң бүгү хевирлеринге чурттакчылар-биле чарган керээлерниң саны ийи катап өскен.

Курупе страхованиезиниң ооң-биле кады Кызылдың курстрах инспекциязы улгаткан болгаш оон ажылдакчылары 3 кижи турганындан 18 кижи чедир, а штаттан даштыкар агентилериниң саны 10 кижиден бежен кижи чедир көвүдээн. Страхование керээлериниң хуусааларының төгүн-биле база камгалаткан кижилерниң саналдарын таварыштыр күш-ажыл кылыр арганы [illegible] береширинериниң тудуу көвүдээн. Чүгле 1980 чылда бежен кижи [illegible] 185 муң рубль [illegible]. [illegible] эт-херектерин, транспортун, тудугларын чидирген, үреткени, өрт-халапка алысканы дээш төлевирлерниң түңү база көвүдээн.

Курупе страхованиезиниң хөгжүүр талазы-биле пландарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседир сорулга-биле Кызыл хоорайның инспекциязы чурттуң өске страхование организацияларының ажыглап турары дээштиг аргаларны болгаш хевирлерни калбаа-биле ажыглап турар апарган. Ындыг чаа хевирлерниң бирээзи болза, агентилерниң ажылында бригада хевири болуп турар. Инспекцияда амгы үеде страхование агентилериниң дөрт бригадазы ажылдап турар, оларда 12 агент киржип турар.

Страхование албатының хөрзүүн, инспекцияга 20 чыл ажылдап, страхованиениң бүгү хевирлеринин ажылдакчы [illegible] И. Е. Дубининанының удуртур турар № 2 бригаданы доктаамал дең-шии ажылдап кел... Бригада планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин үргүлчү ажыр күүседип турар. № 3 бригада база дең-дески эки ажылдап келген. Оон бригадири Н. Н. Данилова он ажыг чыл дургузунда боду эки ажылдавышаан, аныяк ажылдакчыларның ачыкайлыг дагдыкчызы болуп турар.

Курстрах инспекциязының бригадаларының болгаш ажылдакчыларының аразында социалистиг чарыш калбарган. Ажыл-ишчи чарыштың мурнуку олуруун Л. В. Язынцева, Н. К. Моргачева, Л. А. Петчин, М. Д. Лубошникова, Б. М. Доңдупай, Л. Д. Салчак олар ээлеп турар.

Эрткен беш чылда чорутпан организастыг улуг ажылдарның бирээзи болза курупе страхованиезиниң ужур-дузазын бүдүрүлгелерге болгаш организацияларга чурттакчыларынга тайылбырлаан [illegible] калбарткан болган. Бо чугула херекке киржип турар эки турачы активистерниң хөй [illegible] инштиден курстрахка дуза чедирер чөвүлелдерниң даргалары болгаш кежигүннери — туруйбу заводунда З. М. Ананьол, дээрбе комбинадында К. А. Чурсина, пассажирлер АТБ-зинде И. К. Собелева, Чурттаалга-коммуналдыг ажыл-агыйы министерствозунуң АТБ-зинде Г. И. Филимонова дээш [illegible] идепкейлиг ажылдап турарлар.

«Хомудап турарлар чок ажылдаар» деп кыйгының ада-биле хөй ажылдап кижилер ажылдап турар болгай. Оларның [illegible] страхованиезиниң республика болгаш Кызыл хоорай органнарының ажылдакчылары база киржип турар. Бистиң ажылдакчыларывыс ол кыйгы-биле ооң беш чылды эгелээш, боттарының моон соңгаар чорутпалыг [illegible] турар болгаш он бирги беш чылды шалыпчы күш-ажыл-биле [illegible] курупе страхованиезиниң [illegible] улам хөй кижилерге чедирер дээш улам чүткүлдүг [illegible].

М. ПОСКОТИНА,

курстрахтың Кызылда инспекциязының улуг инспектору.

ҮЛЕГЕРИН ЭДЕРИП

Аъш-чем айманга болгаш бараанның янзы-бүрү хевирлеринге чоннуң херегцелин [illegible] чонна хандыларын партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринде онзалап айыткан. Ону ажылдарга боттандырары-биле Эрзин районнуң херегленчилер [illegible] коллективи он бирги беш чылдың баштайгы чылын шуужургу эгелээн. Бо чылдың бирги чартымында чурттакчы чоннуң херегцелин хандырганы, [illegible] 101,3 хуу күүсеткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 101 хуу [illegible]. [illegible] бараан садыглаашкынын эрткен айларда 103 хуу чедирген, бо талазы-биле [illegible].

Түс-түс ажыл-ишчи коллективтер ортузунда социалистиг чарышты калбартканы чурттакчыларның хүн бүрүдеги херегцелин хандырарынга дузалаан. [illegible] калбартканының база мурнакчы дуржулганы нептереткениниң түңнелинде үлеттүр бараан садыгның № 1 садыгның коллективи эрткен айларда бараан садыглаазының планын 104 хуу күүсеткен, садыгжылар аразынга чарышка тиилекчи болган.

Ырак-узак [illegible] фермаларның ажыл-ишчилериниң, малчыннарның херегцелин беш автолавка хандырып келген. Бачым [illegible] чагыгларын [illegible] күүседип, [illegible] ажылдап келген автолавка садыгжылары бар. Автолавканың мурнакчы чолаачылары Биче-оол Ус[...], Байсык Нурзет олар айның планын 105—106 хуу чедирген, автолавка садыгжыларының аразында чарыштың тиилекчилери болганнар.

М. ОНДАР.

ТЫВАДА ХӨМҮР-ДАШ

Амгы үеде геологтарның санап турары ёзугаар шылаар. Тываның девискээринде бар хөмүр-даштың ниити хемчээли 18 млрд. тонна ажыг. Бо дээрге амдыгаа чедир барык-ла өөредилбээн үүжээ, чурттуң үнелиг байлаа.

Тывада хөмүр-даш хөй [illegible] бээр билдингир турган деп чугаалап болур. Ол дугайын чамдык чижектерден көрүп болур. Муң ажыг чылдар бурунгаар Тываның [illegible] тывылган түрк уктаалыг кежикүм улустар амгы Элегест. Ажы суурнуң турар черинин чанындан хөмүр-даш тывыжы тып алгаш, чер иштинге чүс метр хире чандыр казып кирип бар чорда, үттеп алган шахтызының иштинге хеертеп өрт болу дээрге ооң үүргүн чадашкаш, соксап калган болганнар. Чогум ол үениң хөгжүлдезиниң деңнелин ап көөрге, хөмүр-дашты одалгага ажыглаар хире чедир сайзыраваан улус турган. Ону бодаарга, хөмүр-дашты олар бөдүүн аргабиле [illegible], эки [illegible] ажыглап турган чадавас.

Оон соонда Тываның хөмүр-дажынга мырынай чоокка чедир кым-даа хол дегбээн. Чүгле шагда Тывага кээп чораан даштыкы кижилерниң демдеглелдеринде хөмүр-даш дугайында оон-дотик дыңнадыглар болгаш каасы айыткан медээлер артып калган.

1880 чылдарның төнчүзүнде Тывага чораан сураглыг орус эртемден Н. Г. Потанин: «Урянхайлар чурттунда хөмүр-даш тывылганының демдектери каш-даа черде бар» деп бижээн.

1881 чылда Тывага келген баргай орус географ А. В. Андриановтуң демдеглелдеринде: «Элегес деп [illegible] ыяш ангызындан алзаш орулдур кадыр эриктелчек, [illegible] хаяның аржыында хөмүр-даш кестүп чыдар» деп. Ол болза амгы [illegible] чиңге хөмүр-даш пластызының дугайында чугаа чорупт турар чадавас.

Ол-ла А. В. Андрианов 1882 чылда Тываның хөмүр-дажын Петербургка чедире берген, чамдык эртемденнерге сонуургадып көргүскен. Оларның бирээзи профессор И. Ф. Шмальгаузен Тывадан келген хөмүр-дашты шинчилеп көргеш, ону сеген мыллион чыл бурунгаар, «Юра» периодунда тывылган деп түңнеп кылган. Ол түңнел шын болган дээрзин амгы шинчилелдер бадыткаан. Ынчангаш Тываның хөмүр-дажының назызы — 190 млн. чыл.

1892 чылда Россияның Эртемнер Академиязының [illegible] Тывага чораан В. А. Обручев деп кижи: «Енисейниң оң талазы эриинде, Салдам деп черден 12 верста хире кедээр турар дагда хөмүр-даш кордум» деп бижээн. Бо болза Эрбектиң хөмүр-дажы дээрзи мырыңай илдең.

Төп Азияның үнүштеринин шинчилекчизи сураглыг орус эртемден И. И. Крыловтуң 1902 чылда Москвага парлаткан медеелделеринде: «Урянхайлар чурттунда, Енисейниң улуг [illegible] кадыр эриинде хөмүр-даш бар» деп бижээн. Бо дээрге Чөрби адаанда, Кезек-Теректе, Чыеречёлда дээр черниң хөмүр-дажының дугайын чугаалап турар чорук-тур.

1912 чылда Тывага Скандинав чурттарындан бөлүк эртемденнер чедип келгеш, шинчилелдер кылып турган. Оларның аразынга финн геологтар Х. Хаусен, О. Баклунд болгаш Н. Фосли база чораннар. Олар Бии-Хем биле Каа-Хемниң белдиреешкин черинде, амгы ТАР даанда бичии чиңге хөмүр-даш пластыларын шинчилээниниң отчёттарын парлаталга үндүргеннер.

Д. САРЫКАЙ.

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинде эдилел ужулдары.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: «ЗАРЯНЫ» МАНАП ТУРАР

Москва областың тарылга шөлдеринге бо күзүн кызыл-тастың «Заря» деп чаа сорту дужаатын он баштай бээр. Кара хөрзүннүг эвес зонаның төп районнарының кадаг ажыл-агыйының эртем-шинчилел институдунга ол сорт тывылган.

Ол сорт бедик дүжүттүг бээр. Үрезин шенелдезиниң талазы-биле конкурска ол сорт гектардан ортумаа-биле 58,7 центнер дүжүттү берген болгаш «Мироновская-808» деп стандарт сортун ашкан.

«Заря» —соокка шыдамык, бедик продуктулуг, хат-чаъс удаанда черге бөдеп чытпас, аарыгларга алыспас сорт. Ону аки ажаап-тежээр болза, кызыл-тастың эң дүжүттүг сорттарынга ол хамааржыр.

Ол чаа сортту Кара эвес хөрзүннүг зонаның соо облазтарында өстүрүп турар.

БЕЛОРУССИЯ: ЧЕСТЕК-КАТТЫҢ ЧАА СОРТТАРЫ

Бышкы ышкаш хемчээлдиг честек-катты, слива ышкаш хемчээлдиг көк-катты Белоруссияның Эртемнер Академиязының Төп ботаниктиг садының дуржулга-бүдүрүлге баазазының плантацияларынга тарып өстүрген.

Ол баазаны тургусканы дээрге-ле, республиканың кадаг ажыл-агыйының чаа алыры—тулааларның черлик каттарын тарып өстүрер ажылдың эгелээни ол. Янзы-бүрү чурттардан эккелгени эң улуг сорттуг каттарны шенелдеге киргениниң соонда оларны үлеттүр аргазы-биле ажылдап кылырының болгаш ажаап алырының талазы-биле аргаларны эртемденнер ажылдап кылган.

Ындыг плантацияларны тургузуп эгелээни—Полесьениң комплекстиг шиңгээдип ап эгелээни-биле холбашкан. Херектиң ужуру чүдел дээрге, мелиорация талазы-биле ажылдарны чорудуп турда, оларның хемчээли улгатса-даа, чайгаар үнген каттарлыг черлерниң хемчээли улам кызырлып турар болган.

Чуртта честек-кат ажаап өстүрер талазы-биле бир дугаар тургустунган совхозка тарып олуртур материалдарны белеткээр талазы-биле ажылдарны тускай эртемниглер чорудуп турар. Оон муң гектар бүрүзүнге-ле тарып олурткан черинден сугуун дээннээни таарыштырып ап турган, чылдың-на 11 тонна честек-катты болгаш оон ийи катап хөй көк-катты ажаап ап болур.

УЗБЕКИСТАН: ПЕШКУН СУУРДАН МАСТЕР

Бухара областың Пешкун суурда чурт шинчилел музейиниң салыглары мыштан кылган скульптураларының коллекциялары каастай берген. Ону музейге белек кылдыр «Узбекистан» колхозтуң механизатору И. Шукуруллаев берген.

Адыш иштинге тудуп болур ужен үш янзы-бүрү дүрзүлер мастерниң кыймыг ажыл-ижиниң ачызында чоргустунган. Мастер ол дүрзүлерни узбек, таджик, туркмен, кыргыз фольклордан алган.

Кежээниң-не ажылдан келгеш ураан. Шукуруллаев ужен ажыг чыл дургузунда ажыл кылып келгени бичежек херексели иге олуруккаш, мыак ажылын уламчылап эгелээр. Оон ажылдап турупканы шууг уттундуруп, аспенин, дубтун, теректиң кезектеринден кылганы хевирлер холдарынга тывыттунуп, амылыралып эгелээр.

Болдуң мыак ажылының дуржулгазы-биле аныяктарны ол өөредип турар. Ынчангаш дыштаныр хүннерде ооң чуртттап турар бажыңы тускай школа ышкаш кылдыр сагындырар. Келир үениң мастерлери—алдан чыгыы оолдар болгаш уруглар мында өөренип турар.

ГРУЗИЯ: САЛГАЛГА АРТТЫРАР

Арга-арыгның «Камгалал бижиин» Грузияда чогаадып турупкан. Республиканың арга-арыг байлаан улам камгалаарынче ол улуг базым болган. Ылангыя суг хевлийкечерин, хоорайларны болгаш курорттарны долгандыр девискээрге ыяш кезерин мында шуут хоруттаан.

«Тарып олурткан ыяштарывыс—уругларывыстың уругларынга өртүр!» деп Грузияда чугаалажып турары тавартынга эвес. Республиканың ыяш байлаан камгалаар болгаш улам көвүдедир талазы-биле дыка хөй ажылдарны мында кылып турарын СЭТА-ның корреспондентизинге Грузин ССР-ниң ыяш ажыл-агый министриниң оралакчызы О. Балиашвили чугаалаан. Чээрби беш чыл мурнунда республикага дөрт муң гектардан хөй эвес хемчээлдиг черге ыяш тарылгазын чорудуп турган болза, эрткен беш чылдың төнчүзүнде ол чеди чиңтык катап улгаткан. Ол—түс черниң байдалынга хамаарыштыр ыяштарны тарып олуртурунуң аргаларын таарыштыр ажыглааның түңнелинде чедип алдынган.

(СЭТА-ның корр.).

«Сугга дүшкеннерниң амы-тынын камгалааны дээш» медаль-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ

ЧАРЛЫЫ

Сугга дүшкеннерни камгалап тура эрес-дидим болгаш шиитпирлиг чорудугу көргүскени дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ачылалындан «Сугга дүшкеннерниң амы-тынын камгалааны дээш» медаль-биле шаңнаары болза:

Михаил Филиппович Бобылев — ОСВОД-туң аймак [illegible] инженер-инспекторун;

Александр Иванович Черненко — Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң милиция капитаны;

Владимир Иванович Юртаев — Кызыл районнуң иштики херектер килдизиниң сержантызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЫЙЫЗ-МЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.

1981 чылдың август 28.

• • •

1981 чылдың июль 25-те Баян-Кол суурдан чоруп ора ОСВОД-туң аймак инженер-инспектору Михаил Филиппович Бобылев суг иштинде [illegible] берген тереңге [illegible] хемниң [illegible] баш карыкчызы Сергей Николаевич Тутышкинниң буттары [illegible] ораалчынындан сугдан үнер харыы чок апарган болган.

М. Ф. Бобылев сугга дүжер четпес кижиге дузалажыры биле далажыпкан. Аажок дүргени-биле эштип чедип келгеш, ону сугдан ушта тыртпышан. Бештаалы дузалы чедирген. Ындыг ооңдажынуң ачызында С. Н. Тутышкинниң амы-тынын ынчаар адырган.

• • •

Оруг шимчээшкинин шын сагывыр талазы-биле рейд кылган соонда милицияның сержантызы В. И. Юртаев «Бара-Хаак» паромунуң биле кежип орган.

Улуг-Хемниң ол таладан чыткан хеме эзиндирип чедип келген соонда (алаа 4 кижи чораан) оон ээзи Макаровтуң шуушкени-биле хеменин суг паромунга адаанче кирип шаапкан, хеме аңдарылы берген. Алаа чораан кижилер сугга дүжүп эгелээн, оларны база пароп адаанче агым аап берген.

В. И. Юртаев ынаа-ла боду четтеп ужупкан, хемни шурай берген. Сугдан шымын үнүп келгеш, ол бир херээжен кижиниң сугга дүжер дей бергенин эскерип каан. Юртаев оңче эштип чоруупкан. Дүшкен кижи бирде суг дал үнүп шаар, бирде кирип баар болган. Оон эштип алгаш, эринче эштип чедип чоруткан. Сугга дүшкен кижи эштип билбезиндеп болганда хемче дуйдуп баар. Юртаев ону сугдан тыдыр шаар дээш шымнып чораан. Амы-тынын артынга каап чорааш, ол Л. Васильеваны эриктче үндүрүп келген.

• • •

Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң бүдүрүлгелериниң бирээзиниң малга бүдүк-бүрү белеткеп турган ажылдакчылары — вол инженер А. Иванов, моторист А. Соколов болгаш мал чемин хүлээп алыры-биле келген «Тиилелге» совхозтуң агроному К. Куулар олар Улуг-Хемниң иштин органда, бөктэ бежик теңгениндей моторлуг хеме чадап калыптар. Моторист А. Соколов бензин [illegible] [illegible] ... — [illegible]

Ол үеде Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң милиция капитаны А. Черненко баштаан бөлүк ажылдакчылары улустуң ындыы дыңнааш, моторлуг хемезин аажок дүрген хаелдиргеш, алгы үнген ужурда эштип чоруп каан бар.

Аажок болган херек миэтен Черненко бир ужуралчыг [illegible] ... Ол — «Тиилелгениң» агроному Куулар болган. Оон соонда моторист А. Соколовтуң амы-тынын база камгалап алган.

БОЛГАР УЛУСТУҢ ШЫНЧЫ ОГЛУ

Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, Болгария Улус Республиканың Күрүне чөвүлелиниң даргазы Тодор Живков даарта 70 харлаар.

Софиядан чеди километрде Правец — оон-даа болгар суурлар ышкаш. Ооң [illegible] ... арыг-силиг хериминиң [illegible] ... олардың аразында [illegible] ... дээ болур улуг сандайлар-даа бар. [illegible] ... фото-чуруктар.

Ол музей эвес-тир: бажыңда турасаал самбыра-даа, ооң эвези айытпаң өске кандыг-бир бижиглел-даа чок. Ынчалза-даа ол бажыңга Тодор Живков төрүттүнген болгаш өскен дээрзин бүгүде билир.

Ол чеди харлыында-ла Живков Революстуг аныяктар эвилелиниң кежигүнү апарган. Софияга парлалганнай бергеш. Аныяк оол Тодор Живковтуң организакчы арга-мергежилдери, революсчу бүзүрелдери эскерип каан. Эштери ону БКП кежигүнүнге хүлээп алган. А ийи чыл болгаш коммунист Живковту Софияның Ийиги районунуң партия комитединиң секретарынга болгаш Компартияның София округ комитединиң кежигүнүнге соңгаан.

Болгарияга гитлержи кургуштуктуң кадыг-дошкун чылдарында Тодор Живков — [illegible] ... Болгарияга пиртизан [illegible] ... чызы, а оон соонда Бирги (Софияның) оперативтиг шериг зоназының командирлериниң оралакчызы апарган. 1944 чылдың сентябрь 9-та чонуң чепсектиг тура [illegible]ның үезинде Т. Живков фашистиг диктатураны [illegible] риинге болгаш Болгарияга улусчу эрге-чагырганы тургузарынга киришкен кезектерниң дайынчы хөделиишкиннериң удурткан.

1944-түң сентябрь 9 — ол дээрге чүгле монарх-фашизминиң [illegible] ... чуртка улусчу эрге-чагырганы тургузукканының хүнү эвес болгаш ийин. Ол — чаа, алыындан хостуг Болгарияның мурнунда турган чүүлдерниң деп бөгүн чүгле дээри артпаан деп чугаалап турар чурттуң төрүттүнген хүнү-дүр. Революсияның мурнундагы, кызыл-дааң, эштиин болгаш даштыкы куданыкчыларга үзеритеткен ол чуртту билбес кижи Болгарияның бөгүнгү хүнүн долу хемчээлге шынчы болгаш боттуг үнелеп шыдавас. Беш чүс муң мал [illegible] ... чүс муң ажыл чокчар — 1944-түң тиилелгениң сентябрьның мурнундагы Болгария ындыг турган.

Оон бээр 37 чыл эрткен. Бодунуң чуртунуң 13 чүс чыл төөгүзүнде эң кыска ол хуусааның дургузунда ол чүнү кылып четтикпээнин чүгле хуулгаазының херек ыыдыр адап болур. Амгы үениң үлетпүрүнүң оон мурнунга чуртка чер-ле турбааны [illegible] ...

... бүр адырар БЕР-га деңнеп турар апарган 1950 чылдынга деңнээрге безин эрткен беш чылдың төнчүзүнге чедир [illegible] ... чээли 23 катап өскен! Чуңгулар [illegible] ... национал орулгазы аас чагай байдалдың өзүлдезин, кедээ амыдырал-агыйнның ниити продукциязының [illegible] ... родилгениң, кадык камгалалының хөгжүлдезиниң темпилериниң — олар шупту хемчээл чокка өскен.

БКП-ниң бо чылдың чазынында болган XII съездизинге демдеглээнин ёзугаар алырга, чүгле сөөлгү он чылда безин чурттуң национал орулгазы болгаш кол фондулары ийи ажыг катап немей өскен. Съездиниң хүннеринде чугаалаан турганы ышкаш, чогум [illegible] ... 1981 чылче 1970 чылдың ийи Болгарияны-биле кирипкен.

Ынчангаш ол бүгү чүүлдер Т. Живковтуң үжен ажыг чылдар баштап келгени БКП Төп Комитединиң удуртулгазы-биле болгар улустуң [illegible] ... ачызында чедип алдынган. Ону социализмниң акы-дуңма чурттары-биле, хамааты мурнунда Совет Эвилели-биле харылзаа кады ажылдажылгага [illegible] ...

Шагдан бээрги найыралдыы быжыг харылзаалары болгар болгаш совет улустарның [illegible] баштырган. Социалистиг чурттарның акы-дуңмалышкы [illegible] ... ка-биле байлакшаан. Национал болгаш [illegible] харылзаалар, эрге-ажыктар ол найыралда алызындан чайгаар дүүшкен. Бүрүн [illegible] ... — болгар болгаш совет улустарның аразында [illegible] ... ның бүткен кезектери ол-дур.

Болгарлар чүнүң-даа дугайын — чаа машиналар болгаш заводтар дугайын, эртем шинчилелдериниң, шулүгелдин болгаш музыканың дугайында-даа чугаалап салымдала, Совет Эвилели-биле найыралдың дугайын база ынчала чугаалаарлар, чүге дээрге ол найырал чер болганда [illegible] ...

БКП биле СЭКП, Болгарияның болгаш Совет Эвилелиниң чазактары, ийи чурттуң чүс-чүс бүдүрүлгелери, [illegible] черлери болгаш организациялары — доктаамал харылзаалыг, оларның бүгү талалыг кады ажылдажылгазы хүннүң хынылап орар.

[illegible] Дузаламчыга Чөвүлелиниң кежигүнү — улусчу Болгария ол организацияның кежигүннери [illegible] лериниң аразынга каттыштырылганың хөгжүдеринге чугула рольду ойнап, үлетпүр болгаш кадыг ажыл-агыйы продукциязының [illegible] ... риш бүдүрерин специализациязын кылып турар. Улус ажыл-агыйының бүдүн-бүдүн адырларын улам ынай хөгжүдерин кады планнарын сайзырангайжыдарынга БУР идепкейлиг киржип, эртемге кады ажылдажылганы [illegible] бартып турар.

ЭДЧ-ниң бо чайын Софияга болган XXXV сессиязы социалистиг курумелдерниң аразынга кады ажылдажылганы калбарт[illegible] ... ажыттаа.

БУР-нуң даштыкы экономиктиг политиказының кол чүгүлү мооп соңгаар-даа ЭДЧ кежигүннери чурттар-биле [illegible] ... интеграциязы чурттуң киржилгезин хынылалдыры болгаш калбартыры, камгалаарда мурнунда Болгария Улус Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң аразынга бүгү талалыг кады ажылдажылганы быжыг арттар деп, БКП-ниң XII съездизинге Тодор Живков демдеглээн.

Крымга чайгы шаг ужуражылгаларның [illegible] чурттарның аразынга найыралды болгаш кады ажылдажылганы улам ынай быжыктырар [illegible] ... ужурашкыышкынга Тодор Живков болгаш Леонид Ильич Брежнев ССРЭ-ниң болгаш БУР-нуң кады ажылдажылгазын ханылаладырының чаа хемчеглерин айыткан.

Тодор Живковтуң баштааны Болгар Коммунистиг партия болгаш БУР-нуң Күрүне [illegible] ... улустар аразында [illegible] ... дааш, маргылдаалыг бүгү айтырыгларны тайбың чугаалажыышкыннарның аргазы-биле [illegible] ... деп турар. Ол ларын Крымга чоокта чаагы ужуражыышкынга база бадыткаттынган. Улустар аразынга тайбың ,айыыл чок чоруп болгаш кады ажылдажылга дээш чайгылыш чок туржуп турар ССРЭ-ниң туружун Болгария шиитпирлиг деткип турарын демдеглеттинген.

Тодор Живков бодун болгар-совет найыралдың чүткүлдүг камгалакчызы кылдыр көргүскен. Болгар болгаш совет улустарның бүгү талалыг харылзаалары база акы-дуңма найыралын хөгжүдеринге болгаш ханыладырынга аажок улуг салымышкыны дээш ажаа Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан, Совет чазактың өске-даа дыка хөй бедик шаңналдарын ол алган. Социалистиг дем каттыштырылга чурттарының кады ажылдажылгазын хөгжүдеринге Т. Живковтуң [illegible] акы-дуңмалышкы өске-даа күрүнелерниң чазактары база бедик-биле үнелээн.

Болгария улусчу эрге-чагырганың 38-ки чылының бүдүүзүнде турар. БКП-ниң XII съездизиниң [illegible] салган сорулгаларын [illegible] шиитпирлээшкен ол [illegible] Болгария [illegible] ... Эртээн он-он чылдарның көргүскени ышкаш ол сорулгаларны чиңгииг чок шиитпирлээр, ол чылда чурттуң хөгжүлдезиниң программазы-биле телевизиялар [illegible] ... амыдыралдың социалистиг херээн улам ынай [illegible] ... БКП-ниң удуртулгазы-биле ол чеде бээр.

(София—пресс—ПМА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА ... дыңнадыглар, тайылбырлар

Францияның Министрлер чөвүлелиниң хуралы

ПАРИЖ. (СЭТА). Мексика-француз кады кылган медегледе демдеглээн эвес, чүүлдүг ындыр үнелеп көрген эң чугула инициатива-дыр деп, даштыкы херектер министри К. Шейсон Францияның министрлер чөвүлелиниң хуралынга адаан. Ынчаарга чүгле АКШ-тың [illegible] ... рар Сальвадорда амгы ёзулуг [illegible] ... рар ол чурттуң патриоттуг күштерин демнээн дугайында мексика-француз кады кылган медегледе айыткан.

Республиканың президентизи Ф. Миттеран болгаш К. Шейсон олар Чоокку Чөөн чүктүң хамаарыштыр Францияның туружун дугайында боттарының чугааларынга санып ... районунуң айыыл чок чоруу база оон улустарынга чептиг чоруу чогуур чугаалажыышкыннарның аргазы-биле хамаарышкан турар [illegible] ... Ливанның болгаш оон чоогуннуң чөөвалаңның байдалынче оңза кичээнгейни угландырарын эргежок чугула деп Францияның санал турарын [illegible] ... демдеглээн. Ливан курумениң айыыл чок чоруун [illegible] ... турар байдалының, бүрүн чүгениниң болгаш хамаарышпас чоруунга принциптерин бадыткаар [illegible] турар деп дыңналдырга айыткан.

Ангола чурттуң мурнуу-африка шериглериниң шуругуп киргенин Францияның [illegible] буруу шаажылавышаан дугайын француз даштыкы политиктиг ведомствонуң удурткачызы санындырган. Мурнуу-Африка Республиканың Анголага удур агрессиялыг буруу шаажылап резолюция төлевилелин КНО-нуң Айыыл чок чоруктуң чөвүлелинче Францияның деткимчи ол сагындырган болгаш Каттышкан Нациялар Организациязының Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң № 435 резолюциязын күүсеп ажылдаарының [illegible] ... турар-дыр деп чугаалаан. Намибияның даштыкы политиктиг угланыры, ол чурттуң улустарынга тайбыңчы бот, хостуг амыдыралды бүрүн хостуг шилип алыр эргени хандырар демократтыг чорудугаа ... КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң ол резолюцияларында айыткан турган.

Төп Африка Республиканга болган эргилдеге хамаарыштыр К. Шейсон мынча деп медеглээн: чүгле ол чурттуң хамааттыларынга хамаарылгалыг [illegible] ... бынгы чүгле [illegible] ... [illegible] ... Францияның үзүктүг болбаазынга аргазы бар деп, П. Береговуа медеглээн.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). Барымы үзелдиг профэвилелдиг каттыжышкынның удуртукчулары болгаш анаа чаглактанган [illegible] ... Польшада социалистиг тургузугну, Польша курумениң, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының даштыкы болгаш иштики политиказын удур боттарының халдаашкыннарын «Солидарностьтуң» [illegible] ... «Польшаның ... бистиң маадырыш-тир!» деп Михниктиң, Рулевскийниң, Бураның, Гвяздаңның чугааларында бадыткаан турар. Чуртка сандаргай байдалды тургузары, экономиктиг болгаш политиктиг кризисти ажып эртеринче угланган чазактың хемчеглеринге мооршактары чедип алдынганын олар чажырбайн турар. Эрге-чагыргаларга чагыртпазынче, хоойлуларны сагывазынче, чазактың экономиктиг программаларынга күүселдезин ажыл соналдышкыннары-биле белен үреглээшкиннер-биле турарынче, курумениң болгаш ооң социалистиг институттарын божаңнадырынче барымы үзелдиг профэвилелдиг каттыжышкынның удуртукчулары ажыттырып турар.

Михник чоокта чаа Гданскиге чүве чугаалап болган «Польшаның Каттышкан ажылчын партиязы болза чазакты [illegible] ... рар, коммунистерниң бүгү шиновлерин база социализм дээр билиишкин-биле холбашкан бүгү-ле чүүлдерни узуткаар херек» деп медеглээн. «Солидарность» [illegible] ... [illegible] ... [illegible] «Солидарностьтуң» [illegible] ... СССР-ниң болгаш Польша-биле эвилелин [illegible] ... «Солидарностьтуң» [illegible] ...

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Президент Раджаини болгаш премьер-министр [illegible] ... киржилгелиг болган деп. Иранның премьер-министри аятолла Махдави-Кани медеглээн.

Иранда [illegible] ... туруп турар тургузугну чок кылыр [illegible] колониал чуртта хөделип турарын Махдави-Кани иран улуска сагындырганын Парс агентилел дыңнаткан. Айыыл чок чорук [illegible] ... лаар сорулга-биле оларны ам эде тургузуп турарын ол айыткан. Айыыл чок чоруктуң [illegible] ... [illegible] ... Раджаини болгаш Бахонаре [illegible] ... истеллелериниң туннелдерин эң чоокку үеде парлаар чадырларын премьер-министр дыңнаткан.

Кол [illegible] ...

ИРАНДА

мурнунда турар үш эң чугула айтырыгларны шиитпирлээринче: Иран-биле чепсектиг мөгелдежиышкынче, иштики айыыл чок чорукту быжыглаарынче болгаш [illegible] ... шаан, бодунуң чазаа өлген президент Раджаиниң шугумун эдерер аладымы меджлисче (парламентиге) чүве чугаалап турда, ол чугаалаан.

Иранның иштики херектер министерствозунуң политиктиг [illegible] ... [illegible] ... Американың Каттышкан Штаттарын ислам революциязының кол дайзыны болуп турарын ында чугаалаан. Бергн [illegible] ... империализмге болгаш сиониз[illegible] ... турарын ынаа улус унаан [illegible] ... министерствозу иран улусту сереничелдиг болурунче болгаш ожээтен дайзыннарын кутку-ченгезинге алыспазынче кыйгырган.

Ислам республиканың тургузуунуң удурланыкчыларын тудуп хоруур болгаш өлүрүп шажылаар чоруктар Иранда үргүлчүлеп турар. [illegible] ... Сабзевар, [illegible] Мешхед, Сарет, [illegible] ... Тегеран радиону дыңнаткан. [illegible] ... рында 150 кижини туткан ... [illegible] ... ындыг дээр кертип турар.

Р. РЕЙГАННЫҢ ЧУГААЗЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Р. Рейган бызанчыларның каттышкан профэвилелиниң Чикагога болган съездизинге чүве чугаалап тура, чурттуң экономиктиг байдалының доктаттан [illegible] ... 20 чылдарның эң берге үелеринден бээр турар кержиг кадыг шириин бергеге таварышкан деп, ол чугаалаан. АКШ-ка маңнаг инфляция 60 чылдар дургузунда болбаан, ажыл чоктарның саны 8 миллион кижи четкен. Федералдыг бюджет он ажыг чыл дургузунда бичии болуп келген. Инфляцияның түңнелинде доллардың садып алыкчы аргазынга ... 67 хуу улгаткан.

Ооң түңнелинде американ ажылчы чоннар аар-берге байдалга таваржыпкан, чазак [illegible] ... деп, президент хамчылаан. Силерге чугаалаанга дег чүмнаа чок, тудуг үлетпүрүнүң чаш черде тантып турар бергелер деп, съездиниң киржикчилеринге ол чугаалаан. Чурт [illegible] ... [illegible] ... 799 муң тудугжулар ажыл чок.

Экономиканың «сэжиндерилиг» талазы-биле ооң администрациязының саналдаан программазы «бергелерден уштунуп үнер» аргаһы бээр болгаш «инфляция-биле демисел» [illegible] ... Ол бажыннарын хөрлиг салаамчыларны чурумдурган. Чиңгине хамааттыг кезектериниң киререк бир [illegible] ... реформазын ол чугаалаан [illegible] ... Нефть эртемге контрольду күш чок болдурганы нефть корпорацияларынче ам билдиг [illegible] ... [illegible] ... миллиард-миллиард доллар ... берген.

Администрацияның «бажымнаан» инфляцияны чоп чыдаары — Пентагонга энда херекти деңнеп дыңнадыр ... бичия-даа дегбейн турупкан Рейган мактавышаан. Октябрь бирде эгелээр 1982 чылдың АКШ-тың шериг харыздалары ... 226,3 миллиард доллар чедир бөдүү болгаш ооң мурнай чылдан 7 хуу немей аар.

Администрацияның шериглиг-үлетпүр комплекизинин чүткүлдеринге таарыштыр эдип турар угааны, [illegible] ... хамаарылгалар ... ындыг айтырыг [illegible] ... келир деп хоозун аажылдышкыннар кылган.

КУБАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ГАВАНА. (СЭТА). Төп Американың чурттарынче боо-чепсекти Кубадан чорудуп, Сальвадорнуң революстуг күштериниң хүрээлелинге Кубаның шериг албан-шүлтлары бар деп чугаалаан Вашингтонның [illegible] ... тывызыктарын кыдырлаашкан ... Кубаның чазаа кылган.

Ол хоозун бадыткашкыннар шуут-ла ... деп Кубаның чазаа ... Сальвадорнуң ... шиитпирлиг ... Кубаның хамааты ... чок дээрзин шыңгыы медеглеп тур бис.

Бистиң төрээн чуртувуста удур кыжанып [illegible] ... Каттышкан Штаттар ... турары илдең-дир деп медегледе айыткан. АКШ-тың чазаа бодунуң [illegible] ... улусту ... АКШ-тың [illegible] ... деп турар-дыр.

АКШ-тың чазаа бодунуң ол [illegible] ... американ улустуң болгаш [illegible] ... тур бис деп документиде айыткан.

Бистиң чонувусту кым-даа, кажан-даа коргудуп шыдавас деп Кубаның чазаа американ [illegible] ... хамаарыштыр медеглээн.

АНГОЛАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ЛУАНДА. (СЭТА). Чазактың оңза хуралынга хүлээп алдынган Ангола Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң медээзинде Анголаның информация агентилели (АНГОП) дамчыткан. Мурнуу-Африка Республиканың агрессиязын деңнекчиниң [illegible] ... бир он-ортаан бизе шынгыы буруу шаавас турбуже, Рейганның администрациязы бо айтырыг талазы-биле КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелинге чорудар резолюцияның хүлээп алырынга деңнеп моондакты чадап болгаш удур бадылаан деп Анголаның чазааның медегелинде айыткан. Ол ноогдалгылыкты — мурнуу-африка расистер-биле АКШ-тың чүгле сырый ааралгыжыы [illegible] ... эвес, харын-даа болуп кижи тудукчугнуң хамгааланчыны кылдыр ылдыр арып чок ёзу-биле адап алган Американың Каттышкан Штаттарының [illegible] ... тодаргай херечизи-дир. Чогуур резолюцияны КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелинге хүлээп алырынга Рейганның администрациязының удур бадылааны американ чазакты чүгле чурттуң чонунга эвес, харын-даа Мурнуу-Африка Республиканың расистериниң хамчыг чүүлдериниң бүрүү шаажкан делегейниң демилидиглиг хөй нациялыг улус [illegible] тургускан.

Тургустунган амгы байдалдың үезинде Ангола Каттышкан Нациялар Организациязының устаалының 51-ги чүүлү ажылдаар эргелиг деп Ангола Улус Республиканың чазаа санап турарын документиде онзалап демдеглээн. Ынчаарга КНО-нуң кыны-даа кежигүнү идееге удур агрессияны өйтүр шаварынга өске кежигүннерден дузаламчыны ажыглап КНО-нуң Устаалынын ол чүүлүнде айыткан.

ЛОНДОН. (СЭТА). Анголага удур Мурнуу-Африка Республиканың агрессиязынга үргедиптерин шыңгыы бүрүу шаажкан КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюциязынга удур АКШ-тың бадылааны ... Британияның ... Лондонда демдеглеп турар. Делегей иштики [illegible] ... [illegible] ... эвес, харын-даа Мурнуу-Африка Республиканың расистериниң хамчыг үүлгедиглеринге американ империализмниң дорт киржилгезиниң дугайында херечилеп турар.

Анголага удур үргедекчи дээрин үүлгедиглерин Каттышкан Штаттар өөскүдүп, дорт удуртуп турарын АКШ-тың төп разведка эргелелиниң болгаш мурнуу-африка шпионнарның чаптазы, бодунуң чонунга чуртундан удур [illegible] Савимби болгаш ол [illegible] ... Ангола улусун удур [illegible] ... Унита деп ... Савимби [illegible] ...

Анголаның девискээринче шурагып кирип келген мурнуу-африка шериглериниң составынга хөй [illegible] ... бар болган. Оларның аразында — араатаныг үүлгедиглери-биле бак сураглыг 32-ги тускай батальон Анголаның девискээринге тайбың чурттакчыларны, кыргыннарны, [illegible] ... ол чокка өлүрүп турар. «Буффалонуң батальону» дээр деп [illegible] ... 1200 кижини АКШ-тың, ФРГ-ниң, Англияның девискээринге оорэдиринге хөй дорбечилериниң ... оларны дәжинге чедир чевсеглээн. Мурнуу-Африка Республика-биле кожа чурттарга — Намибияга, Анголага болгаш өске-даа хамаарышпас [illegible] ... «Буффало» батальону дээрин дээрбечилери [illegible] ... шуругуп кирип келгеш, тайбың чурттакчыларны өлүрүп, оларның суурларын өрттедип турган. Ол дээрбечилерниң аразында — Вьетнамга удур дайынга киришкен мурнуу-африка [illegible] ... Франция даштыкы легионуң [illegible] ... дайынчылар бар.

Ол дээрбечилерни «дайынның ыттары» деп африканнар адап турар. «Буффалонуң батальонунуң» дээрбечилери Анголаның девискээринче шуругуп кирип [illegible] ... Мурнуу-Африка Республиканың расистериниң «Миражы», «Импалаз» бомбы [illegible] ... бээр [illegible] ...

... дап деткип, тайбың чурттакчыларны [illegible] ... ра боолап турар. Расистерниң шериглери болгаш деселелпиниң дээрбечилер танкыларга, бронетранспортерларга чаглактанып алган. Анголаның тайбың суурларын ракеталар-биле боолап, үрегдеп, өрттедип турар.

Мурнуу-африка шериглери болгаш чөлээлеңкечи олурукчуларны база ангола улустуң өскерликчилери — дээрбечилерин АКШ-тың болгаш НАТО талазы-биле ооң эвилелдежилериниң боо-чепсээ-биле тандырып турар. Мурнуу-Африка Республиканың амгы үениң боо-чепсээн болгаш шериг техниканың бирээнге американ чагырыкчылар амгы үеде Израильди ажыглап, ону даңчыштыр хөй шериг чүүлдерни Мурнуу-Африка Республиканче чорудуп турарын илерээн. Ынчаарга Израильдиң амгы чагырыкчылары — Мурнуу-Африка Республиканың расистериниң эвилелчилери болуп турар.

Американың Каттышкан Штаттары Мурнуу-Африканың расистериниң шериг деткимчилиг [illegible] ... Анголага удур агрессия АКШ-тың [illegible] ... түрүп болур деп, амгы [illegible] Луга аттыг-биле чугаалаан. «Ангола [illegible] ... болган турар [illegible] Мурнуу-Африка Республика ... Ма[illegible] база медеглээн.

Каттышкан Штаттарда хамааты ужар [illegible] ... [illegible] ... [illegible] ... [illegible] ... турар.

ЧУРУКТА: Нью-Йорка аэропорт [illegible] ... [illegible] кеттери.

АП-СЭТА-ның фотозу.

САГЫШ-СЕТКИЛ КӨДҮРЛҮҮШКҮНҮН АЛЫР

Элээн каш он чылдарның дургузунда шүлүкчү Михаил Александрович Дудин ак саазынче белеткеп алгаш, Михайловскоеге чедип кээп турар. Элдептиг чүве, тускиничи камгалалдыг эрыглярга эрткен өруктар болгаш сагыш-сеткилде бүгү чүүлдер катап тургустунар, чогаалдар бижиттинери-даа белен. Чогум-на ынчыг «чайгы дыштанылгаларының» үезинде Михаил Александрович дайынчы эпыын чылдарының дугаайында сактыышкынныг «Бистер кала-даа шыдажып чораан бис» деп төөжүзүн чаңгыс хары угда бижип дооскан. Псковтуң бо магаы-чаагай черинге чеже шүлүк бижиттинмээн дээр! Пушкинчи черниң кандыг аңнери шүлүкчүнүң рифмалаан өдүруглярында кирбээн дээр, а оларның хөй кезии «Аистиң өлурар ыры» деп номда кирген. Ол номда бөлүк шүлүглерни 1981 чылдың ССРЭ-ниң Күрүне шаңналынга саналдаан.

ЧУРУКТА Пушкинчи камгалалдыг девискээрниң директору С. С. Гейченко (оң талазында) биле М. А. Дудин шагдан бээр найыралчы харылзаалыглар.

Ю. БЕЛИНСКИЙНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникасы.

Кежээ ырак Хендергеже

ТАРН-ның Улуг-Хем кожууннуң даргазы биске мандыг медээ дыңнатты: ТАРН ГК-ның пленуму болур. Аңаа концерт көргүзери-биле белеткенир төлээде, бригада Кызылче дүрген ээп келир. Ын [illegible] Хендергеде чайлап турар хөй араттарга [illegible] деп Топ Комитет айтышкын берген. Хендерге баар деп чүвени кожуун даргазы Топ Комитеттен дилеп алган чүве ийикпе, азы боду даап чугаалапкан чүве ийикпе, ынаар чоруур апарган мындыг бис.

Ол үеде Шагаан-Арыгдан Хендергеже дужаап ажа бээр машина оруу бар эвес. Кызылче кээр улуг оруктан чорааш, Кызыл-Хаваактан эттеш, Элегес суурну эрткеш, Каък хөлдү таварты ажыптывыс. [illegible] Калдак-Хамарга. Хендергей бажынга четпес дээрден башка, база бергелимээр-ле болган. Орукка үр чорааш, [illegible] база Каъктың, Өөдеп-Шөлдүн чайлагларында турган чоннуң [illegible] дивейн ажа берген бис.

Хендергениң та кайы уезичүве. Ак-Тал суур чоогу-ла боор, хөй аалдар ортузунга бардывыс. Бисти уткуп келгеннерниң аразында үш нам [illegible] даргазы бар деп дыңнадывыс. Ол Улуг-Хем кожууннуң чону. [illegible] даргалары чүве-дир. Олар бисле дугаалажыр, бисти хүндүлээр дөөш шуптула мурнуун былаажып турар. Мурнуунда черлерге биске ниш ог тип каан тургулаан болза, мында дөрт сумудан аалы ог тип каан, сонуургап мумар-ыңай-бээр баар дизе, белеткен каан кончуг аъттар база долу.

Чедер черивиске доктааш, ышталып алгаш, ол черниң [illegible] бис. Хендерге шаандан бээр [illegible] чер дээрзин дыңнаан болгаштың, ону сонуургай бердивис. Шынап-ла Тывага ат-сураа үнуп чораан ол уениң улуг мөгелери Сагаан-оол, Са[illegible] Чааты, Торгалыг. Хендерге [illegible] Сөөлзүреди Тываның улуг байырлалынга үш чыл улай шуулген Бегзи-Хуурак (эки турачы, хойжу) база Хендерге чурттуг.

Хендерге сумузунуң даргазы бир тырын кара, эрези конгуг кижини кый деп эккелгеш, мөге «Чыраа-Кара Балчый-оол деп кижи бо ийин» деп чугаалай дыр. Сонуургай бердивис. Чыраа-Кара дээрге мөгениң шолазы чүве-дир. Хүрежиң үнер мурнунда девиирде баштай кезек чыраалай аарак чугуруптер чаңныг кижи [illegible] мындыг чараш шолага чедиптген. Улуг байырлалдарда Кызылга хүрешкен. 8 мөгеден ору артып каап, үжүүрлежип [illegible].

Сөөлүнде кээп, аңаа база ужураштым. Совет Тываның 20 чыл оюнда «Совет Тываның

(Этеэн № 189, 195, 205 «Шында»).

ӨРГҮН ЧОННУ ЭРГИП ЧОРААШ...

5 чылы» стадионга 128 мөге хүрешкен. Мен ол хүн мөге салып турган мен. Балчый-оолду ол хүн дөрт удаа хүрешче салып үндүрдүм, оон «ыраалаарын даа», хөрежириин [illegible] даа, аргазының хөйүн, чарыжып-даа магадаан мен. Туттунуп алгаш, саадап турбас, медээлген соонда оваап карак [illegible] та черде дүжүрүпкен, бодубүт кырында турар. Оон олу[illegible] шыырак мөге-дир, арай деп «бе бүдүрдүм» деп оттап алган оваап мактаап орар. Элдуг мөгениң бичии сеткилдиг мөзүзү, эвийн хүндүлээри ол [illegible] болур чораан. Ынчан Чыраа-Кара 33 харлыг турган, ол хирезе 128 мөгеден дөрттүң бирээзинге арткан.

Мөгелер уктуг болур бе, оон төрелдеринде мөге кижилер бар бе деп, ынчан Хендергеге-ле сонуургай берген бис. Аңаа мындыг тоолчургу чыгыы чүвени биске улус чугаалап берген. Оон авазының ада[illegible] пес-даа болза, ногек-адыг дег шыырак чораан дээр. Ол кижи Тес-Хемниң Дус-Хөлден дустап алыр дөөш өөру-биле Хендергеден О. Шыраа тавар ты бар чораан. Ында төрелдери база бар турган кижи-дир. Деспең биле Серликтиң ара[illegible] дыр. Ол артты чарашсынганы ол чүве ийикпе, кижиң шарында [illegible] алгаш, аътының мунтап [illegible] ра турувазын дөөш дыш-биле шаржып, чопакты чымчаттаргаш, пеш дег борбак ак [illegible] дашты өкүт-даштай салгаш өкеелген улуг дажын оон кырынга салгаш, «өдүрер даш болгай аан» дээш-дир. Ол даш амга чонга сонуургал боор [illegible].

Ындыг-ла үр эвес арткен [illegible] Балчый-оол ол артан [illegible] оргаш, өгбезиниң көдүрер-дажын шенээр дижи берген. Чаңгыс кижи оңу хүн кылаптыр бээри арга чок болган. Ындыг бөөрге эрлер дашты аргамнаш, ожууиндан «олип» алган. Катап «тигер» дээрге, улуг борбак даш «эргуулэшуу» ужур чок болган. Далажыксааш, ол хевээр арттырып каапш чорупкан. Даай-авазы [illegible] мөге өгбезиниң магадааны ол, та мактаныксааны ол, улуг көдүрер-дашты «олип» каапты чугаалаапнар. Кырган кадан [illegible] ни чүге үредиңер! Каш чедер болзунарза анаа көдүрүп салып чорунар. Ам дораан баргаш, ол дашты оожумга салыңар!» Улуг кижи-биле [illegible] кош, өдүрер-дашты аргамнылаа шарып алгаш, аргажып [illegible] дыр. Суралгыг мөгелерниң [illegible] раш чаңчылдарың кагбаан. [illegible] хүреш-биле аъг чарыжын кагбаан эвес, ам харын спортту эске-даа хөй хевирлерин калбартып сайзырадып, кол-культура талазы-биле республикада мурнуку [illegible].

Кызылывыс — кымчы дурту чыткан ышкаш

[illegible] вас, кино көргүзүүвүс, мурнулдаарлыгы [illegible] нүурган, өөрүп турары-даа аажок. Чаңгыс-ла хомук [illegible] жыл, «төрелдерин берген бис. Чоп бисти удаарыбиле белеткениш, бис ап чораан эт-севиис эмнелээп, [illegible] дүшкү чеде хонуп келген. Хөлдерже [illegible] биле чыдын [illegible] са Уледип алгаш, келген оруу-биле чана углай үдээдүнгеш бис.

Узун орукка, улуг чорукка [illegible] дал човаганынан келир болгай. Ынчангаш-ла боор, хөгжүмнес чаңыкслай берген бис. Аравыстан бир-ле кижи «Кызылывыс [illegible] дурту чыткан ышкаш» деп ырлай аарак шүлүктеткен. Шала кударааныг хевиирлиг ыыт даан чок чораан боттарывыс ам-на Кызылывыс сактып, хеглеп эгеледивис. Каъктың мындында артка келгеш, бисти анаа чедир аъттыг [illegible] биле байырлажып, ол эжиин [illegible] ла чарылдывыс.

Каъкче кудургалап баткаш, оон белдиринде немчикте аът оруубиле бадып орарывыска, элээн хөй кижи оруувус ниинде хол чайып, «доктааңар» деп кый дээп тур. Тура душтериваске, Лопсан-Кенден башкывыс машинадан [illegible] Бисти доскан улус Таңды ба[illegible] Каък биле Өөдеп-Шөлде чайлаглап турар араттарының тө[illegible] Элегес, Ийи Тал сумуларының даргалары. Маңаа бо Каъкче ойнап бериш көргүзер, чон аажок дилеп тур деп. бе-ле. [illegible] — ынчаар-даа ужур чок. Удур[illegible] дуктуг бажым оожум согуп-на-дыр. Чоннорениң ол. Бистиң аравыстан бир-ле кижи «Кымчы дурту чыткан Кызылывыс ам урук дурту болганы ол-дур» дээй тыргаа [illegible].

(Уламчылыг).

ЧАА ШИИ

Суралгыг совет чогаалчы болгаш актёр Василий Шукшин [illegible] эки билирлер. Ол элекке мөгеэн талантылыг кижиниң кылып белеткээн киноларын база шиилерин өөрүшкү-биле сеткил ханып көрүп турар-даа бис.

Ам база бир солун болуушкун болза, В. Шукшинниң мораль-психологтуг темага тургузуглан «Эртенинде [illegible] келгеннер ышкажыл» («А по утру они проснулись...») деп [illegible] кижиниг ойнап күүсеткени болур. Бо чаа шоодуглуг шииниң тургускан режиссёру В. Л. Шкляр, а кол рольдарын [illegible] Леонид Котов, Георгий Шапин, Виктор Кузин, Геннадий Мясников, Сергей Осердов, Иван Иконников, Валентина Трошина, Владимир Тостихин болгаш өскелер-даа [illegible].

Сцепаны көрүштүг кылдыр каастап шимээниге анияк [illegible] Октябрина Кенденбиль, Александр Герасимов болгаш Владимир Малков оларның ажылы мактаныг-дыр.

Чаа белеткеттингеп шииниң кижизидикчи ролю улуг, чүге дээрге ооң кол утказы эргиниң хоралыг болгаш айыылдыг артыышкыны — арагалаашкынга удур демисел. Ынчангаш талантылыг драматургтуң [illegible] дүштүр бо нарын айтырыгны режиссёрнуң дидим шиитпирлээнинге байыр чедирер эпаар.

Бистиң амыдыралывыска өөредиглиг ажыктыг болгаш [illegible]) бо чугула шиини театрның уран чүүл чөвүлели чүүлдурттурга [illegible] гаар октябрьда көрүкчүлерге бараалгадыр.

С. САНДЮ.

> ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!
>
> «Ш Ы Н»
>
> солунну чагыдып алыңар.
>
> Солуннуң чагыдылгазы бо чылын сентябрь 1-ден ноябрь 1-ге чедир үеде болур. Ол хуусаада чагыдылганы кылып албаан өг-бүле келир чылын «Шын» солун чок артар..

ШЫДЫРААГА БОДАЛ ХЕРЕК

Хөй санныг археологтуг казыышкыннарның херечилеп турары-биле алырга, шыдыраның [illegible] хөй муң чыл чыгап турар. Ынчалза-даа [illegible] хүрүнгээр бажымны ылгаан [illegible] шала [illegible] Делегей чергелиг шыдыраа маргылдаарының [illegible].

Баштайгы маргылдаа 150 чыл бурунгаар Лондонга эртен. 1851 чылдың [illegible] мастери Говард Стаунтон (1810—1874) болган. Маргылдааның [illegible] жиниң шыдыраа клуву [illegible] 1851 чылдың февраль 6-те Стаунтонуң ат чалап [illegible] чалалгаларга [illegible] болгаш англи хоорайларга акша чыылдазын чорупкан. Баштай [illegible] Маргылдаа 16 кижи [illegible] Аңаа даштыкы чурттарның 6 шыдыраачылары ойнаан. Россияның [illegible] лары А Петров, И. Шумов, С. биле Д Урусовтар чалалгаларны алза-даа, Лондонга чедип шыдаваан.

Даштыкы шыдыраачылар-ның дыка хөйү келбейн барганындан Г. Стаунтонуң

БАШТАЙГЫ ДЕЛЕГЕЙ МАРГЫЛДААЗЫ

[illegible] раачылары артык кирипкен.

Маргылдааны баштайгы салыгларга уттурган кижи өске бөлүкке уттурганнар аразынга ойнаар [illegible].

[illegible] 1851 чылдың май 26-дан июль 15-ке чедир үр [illegible] кызыгаар чок турганындан чамдык салыглар 10—15 шак дургузунда ойнаттынып турган. Бир катап ийи ойнакчы боттарының аразында салыгның хүндүс-ле эгелеп алгаш, дүн ортузунга киир уткуп чалашкаш, ойнап орган хөлүнчи [illegible] Эң үр бодаар талазы-биле англичан Э. Уильямс ылгалып, харын-даа үш дугаар черже [illegible] раа төөгүлериниң херечилеп турары-биле алырга, ол удур[illegible] ладып тургаш, эпедиин үр мапап органш, кажан олар шагыырап туруптарга, удуп ап чораан.

Аңаа бирги черни алган А. Андерсен маргылдаа үезинде [illegible] күүсетпишаан. Оон канчаар [illegible] ның журналынга мынчаар бижээн: «Май 26... 16 дугаар тыртышкыннары бок төгер [illegible] саннар турган. Оларны 1-ден 8-ке чедир дугаарлап каан. Ломей саннарга таварышканнар бот-боттарының аразынга ойнаар. Оон ыңай ол дугаар[illegible] оскелерин ак өңнүг будукбиле демдеглээн. Акты шилип алган кижи эге кош кылыр. Даразында хүн, май 27-де, 11 шакта демисел эгелээн. Шуңту сес салыгны Сен-Джорджиниң шыдыраа клувунда ойнап турар. Ындыг-ла эки таарымчалыг байдалдар тургустунмаан. Столдар болгаш сандайлар бичии, чавыс. Улуг-улуг [illegible] столдарның эрнии ажа бээр. Столдар аразында хостуг черлерни ойнакчыларның коштерин бижиир секретарьлар ожелеп, дутлай олуруп алгылаан, баш дыштандырар калдыг-даа арга чок. Англичан шыдыраачы Э. Уильямска ол бүгү аажок ажыктыг хевирлиг. Ол сандайының кырында лаа дег дөрт саадоккан чоп [illegible] ныпкан көш кылыр мурнунда удурланыкчызынче чартык [illegible] гап алган манап орар. Ол үеде ооң-биле салып орган кижи чүс-даа катап уяук, кыска тыныгылааш, аңчызының [illegible] ынчан англичанин шиитпир[illegible] соңге кааптар...

Ол үеде маргылдааның кир[illegible] рин бижиивес, а ону тускай секретарьлар кылыр. Дугаар [illegible] биле ойнаар, эге көш кылырын шуг шыртепес турган Ынчангаш аңаа кара талазы-биле ойнаар хөй катап, эге [illegible] гап 85 салыглар шуптузу арыг тиилелгелер-биле доозулган. Чаңгыс-даа «гроссмейстер [illegible]».

[illegible] бирги делегей маргылдаазының улуг салдарны чедирген. Г. Стаунтон ону «сайзыралдың төөгүзүнге чаа үениң эгелээшкини» деп адаан. Ук маргылдааның [illegible] ниң шыдыраачылары чоп[illegible] турар. Ооң дээрге ол бүгү шыдыраачыларның чаңгыс өг-бүле болуп [illegible] тула базым дээрап билдинер.

И. КОВАЛЕВСКИЙ

ХООЧУННУҢ ЫНАК КӨЖҮ

Спорттуң кандыг-даа хевирлериниң [illegible] ниң [illegible] тывылгап [illegible] тиниң [illegible] Павел Сергеевич Артамонов [illegible] Тес-Хем районнуң [illegible] Самагалдайдан келген инженер ийи чыл бурунгаар республиканың бирги черин дөөш маргылдаага ойнап турда, мындыг таварылга болган. Ооң столун долгандыр көрүкчүлер шыгырт доза берген.

— Бурынгаады база уда берип-тер — деп, ааржыгылардың бирээзи таныңда турган кижиге аяараан-даа чүве дег сымыраан.

— Ноян баарынче дендиле халдаан-дыр аа? — деп, өскези өөрүп магадааны илеретпен.

— Моон мурнунда салыгда хээрай [illegible] Павел Сергеевич [illegible] ту ол-ла кештери-биле уткан болур ийин.

—Артамонов кожу деп чаа кош тывылган дижир чорду. Оон эгезинде ноян талазынга аът баарында оолду ийи кештек ажыр идипкеш, сонга кээп хадап каргаар.

[illegible] Садиктелдиниң үндээмнуг болганы чугаажок. «Хоочун кешттүг» дижири шыыгыш, тургузалгылыг ойнакчы П. Артамонов маргылдаа [illegible] кештер-биле канчаар ойнаарын баш удур [illegible] болап, [illegible] кылып алгаш, ону [illegible] шак ол чаа кешубиле каттаа кижини үлай-улай уткан.

«Урожай» эки тура спорт ниигилелиниң талазы, бирги разрядтыг П. Артамонов район, республика чергелиг улуг, бичии маргылдааларга хөй удаа киржип [illegible] дан аңгыда ниэм-бергү бодалгалар, этюдтар чогаадып тургузар шыдыраа композитору кижи.

1960 чылда П. С. Артамонов Тыва АССР-ге шыдыраа спортунуң идепкейлиг пропагандалааны болгаш спортчу чедишкиннери дөөш «РСФСР-ниң спортунуң [illegible]» деп [illegible] биле шаңнаткан.

Павел Сергеевич Артамонов шыдыраа композициязынга бодунуң күжүн хып дээн анык уезинде, бежен чылдарда эгелээн. Оон шала сөөлзүредир «Шын», «Тываның аныяктары [illegible] рында бодалгалар тургузарывын [illegible] дугаайында материалдарны бижип, ону пропагандалап чы[illegible] хүүзүн киирген.

Ол ам республиканың билдингир [illegible] ларының бирээзи. Павел Сергеевич [illegible] бажын келген чылдарында 250 ажыг бодалгаларны солуннарга, журналдарга парлаткан. Оларның аразында ийи кештүг, үш кештүг болгаш баштак бодалгалар кайы хөй. Ол бүгү-россия конкурстарынга киришкен, 15 шаңналдарны болгаш хөй санныг хүн[illegible] Оон чогааткан бодалгаларын республиканың [illegible] «Юность», «Техника молодежи», «Сельский механизатор», «Шахматы в СССР» журналдарга; «Красноярский рабочий», [illegible] солуннарынга каш удаа парлап, номчукчуларга та[illegible].

Ооң өске хоорайларның шыдыраачылары-биле [illegible] жып тургаш, ийи кештүн темазынга [illegible] ни чаа бодалдарны ажыткан. П. Артамоновтуң сөөлгү ажыдышкыны — «Мөге кешту [illegible]» Рагавин «Шахматы» журналынга чоопта чаа чырыткан. Ында «Артамоновтуң темазы» деп «даан чаа бодал толаргай ба[illegible] чени алган.

Павел Сергеевич бодалгалар, этюдтар чогаадырын эгелеп чоруур [illegible] «Шыдыраа [illegible] баштайгы кичээлдери» деп [illegible].

Шыдыраа кедээ шыдыраачыларның бирээзи П. С. Артамонов болуунуң хостут шактары шак мынчаар аныктыг, солун кылдыр ажыглап, чаа чараш кештерни бодап, тыш өскелерге могаг чок пропагандалап чоруур.

Д. ЧААН-ООЛ.

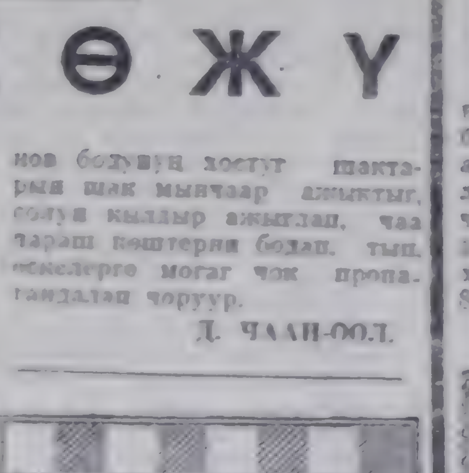

Бо удаада Павел Артамоновтуң «үш кештен мат» деп чаа тургускан бодалгазын силерниң кичээнгейиңерге бараалгадывыс.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 7-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги [illegible] шимээшкин. 9.05 — «Бистиң ырывыс ужукзуп-ла». 9.50 — Уругларга фильм. «Суг кайызын агып турарыл». 10.35 — «Дириг амытаннар дугайында». 11.35 — Медээлер. 11.40 — 14.15 — Чалсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Сээң куш-ажылың — сээң бедииң». [illegible] программа: «Анматбек Налзеттиң ажыл-ижи», «Че[illegible] «Кем-кээри тургузуушкуннуң болдубас». 15.40 — ССР Эвилелиниң Күрүнениң академиктиг Улуг театрының үрер хөгжүм оркестриниң концерти. 16.10 — «Аваның школазы». 16.40 — «Даглар-ның ыры». 17.10 — Суг спортунга Европа чемпионады [illegible] 17.25 — «ПТУ-га чүү чүвеге, [illegible] 17.55 — «Чурук бүрүзүнде хүн». 18.10 — Бразилияның [illegible]

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер. 18.45 — «Хамааты камгалалының билиглерин кижи бүрүзүнге».

МОСКВАДАН

19.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». 19.30 — Г. Доницеттиниң «Лючия ди Ламмермур» деп фильм-операзы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Хеглуг солдаар». 22.40 — Бөгүн делегейде. 22.55 — 23.45 — Чиик атлетикага делегей кубогу.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Тургеневтиң чери». Телефильм. 12.10 — «Эртем дугайында». 12.40— В. И. Ленин. «Партия организациязы болгаш партийжи литература». 13.10 — «Бо сорунзалыг, сорунзалыг делегей». Эртем-тайылбырлыг фильм. 13.20 — Ж. Верн. Амыдыралының болгаш чогаадыгазының арынна[illegible] 14.55 — [illegible] Телефильм. 16.00 — 17.00 — Чалсар.

КЫЗЫЛДАН

17.00— «Эң-не үр экзамен» Документалдыг фильм. 18.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга 18.30 — 18.45 — Телемедээлер

МОСКВАДАН

18.45 — Г. Тельман Гобойга болгаш клавесинага соңаталар. («Орбита-3»). 19.00 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур бис!». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Ойнаар-кыс бо-дур». 20.15— [illegible] 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Берлдер аразында часкаан» Хөй сериялыг уран-чечен телефильм 1-ги сериязы. 22.50 — 23.25 Суг спортунга Европа чемпионады.

Ағаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин бөгүнгээр алырга, бөгүн республикага бүргеп [illegible] алзып каап турар агаар болур. Чамдык черлерге үргүлчүледир эвес чаъстаар. Ын[illegible] хаттың дүргени секундада 8—12 метр чедер.

Кызылга [illegible].

Хөгжүм-шии театрынга 1981 чылдың сентябрь 8-те Тываның комсомол шаңналының лауреады күрүнениң ыры болгаш танцының «САЯН» ансамблиниң концерти болур.

Концерттиң эгелээри 19 шак 30 минутада. Билеттерни хөгжүм-шии театрының, филармонияның кассаларында, «Саян» универмагта садып турар. Коллективтиг чагыгларны база хүлээп ап турар.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

СЕНТЯБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Кайда сен, ынакшылым?» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чажыт ортулук» 10.00, 12.00, 14.50, «Мориктар ажиндирип чораар» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыннды 10.00, 11.00, «Шуптузун бодувуска» 13.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

СЕНТЯБРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эзин кудумчузунда бажың» 9.30, 11.30, 13.20, 16.40, 18.40 (узаткан), 21.00, «Хуузунда амыдыралында база аас-кежик» 15.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Таро — маңгыс толу» 9.30, 15.00, «Байырлыг, кеге-буталар» 11.10, 13.10, «Кайда сен, ынакшылым?» 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шуптузун бодувуска» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ЧАРЛАЛ

Шуурмактың ыяш ажылагый пунктузунга доктаамал [illegible] та ыяш үлетпүрүнүң ажылчыннарының [illegible] черлерни [illegible].

АЙТЫРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Заводская кудумчузу, 24. Кадр килдизи. Телефоннары 2-55-27 азы Шуурмак суур, ыяш ажыл-агый пунктузу.

Редакцияның адрези: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң [illegible] 2-31-78, харысаалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш [illegible] 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, [illegible] 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн [illegible] телефону дээрээ.

Тиражы 17866. Чагыг № 1921

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3). ТС—01725

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 209 (11707) | 1981 чылдың сентябрь 8, вторник | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

СЭКП ТК-да, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш ВЦСПС-те

СЭКП-ның XXVI съездизиниң бадылаан социал программазын дүүштүр СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС уруглуг өг-бүлелерге хүрүне дузаламчызын [illegible] база [illegible] хандырылгазын улам [illegible] талазы-биле хемчеглерни боттандырар чурумнуң болгаш хуусааларының дугайында шиитпирлерни хүлээп алган.

Уруглар [illegible] күш-ажыл стажы бир чылдан эвээш эвес ажылдап турар иелерге, а ол ышкаш бүдүрүлгеден дашкаар өөренип турар херээженнерге бичии уруу бир хар назы чедир ону ажаарынга чамдыызын төлээр шөлээни тывысыр. Ыраккы Чөөн чүктүң, Сибирьниң районнарынга болгаш чурттуң соңгу районнарынга шөлээзинге айда 50 рубльди, арткан районнарга — айда 35 рубльди төлээр, а ол ышкаш бичии уруу бүдүн чартык хар чедир ажаарынга [illegible] шөлээни [illegible] хуусаалаарда тывысыр.

Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Сибирьниң районнарынга, чурттуң соңгу районнарынга (Карелия АССР-ге, Коми АССР-ге, Архангельск, Мурманск областарга), а ол ышкаш Вологда, Новгород болгаш Псков областарга (ол областарга чурттуң соңгу районнарынга деңнештирген хемчээлдерге төлээр шөлээни) — 1981 чылдың ноябрь 1-ден.

РСФСР-ниң оон арткан районнарынга, Украинаның, Белоруссияның, Молдавияның болгаш Прибалтика республикаларының районнарынга — 1982 чылдың ноябрь 1-ден.

Казахстанның, Ортаа Азияның болгаш Закавказьениң районнарынга — 1983 чылдың ноябрь 1-ден эгелээш.

Ол районнарга бо хуусааларда ажылдап турар азы бүдүрүлгеден дашкаар өөренип турар иелерге баштайгы уруттуу божаанда хамы утда кирүүр пособиезин 50 рубль хемчээлге [illegible]. [illegible] уругларны божаанда 100 рубль хемчээлдиг кылдыр төлээр [illegible].

Ажылдап турар болгаш 12 хар чедир назылыг ийи болгаш оон-даа хөй уругларлыг херээженнерге 1981 чылдан эгелээш 3 хүннүң төлевилиг [illegible] шөлээни бээр.

Бот иелерге бир уруг бүрүзүнге онааштыр 1981 чылдың декабрь 1-ден эгелээш кирүүр пособиезиниң хемчээлин айда 20 рубль чедир бедидер, ажылдап турарларга ол пособиени уруу 16 хар назы чедир ([illegible] өөренип турарларга уругнуң назыны — 18 харга чедир) төлээр.

«Күрүне пенсияларының дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузунда [illegible] пенсиязы [illegible] хемчээлдерин 1981 чылдың ноябрь 1-ден эгелээш бедидер:

I бөлүктүң инвалиди болганда, күш-ажыл кылып шыдавас үш азы оон-даа хөй өг-бүле кежигүннериг болгаш азыраар кижизин оскунган таварылгада — айда 75 рубль чедир;

[illegible] II бөлүктүң инвалиди болганда, үш азы оон-даа хөй күш-ажыл кылып шыдавас өг-бүле кежигүннериг болгаш азыраар кижизин оскунган таварылгада — айда 50 рубль чедирер;

Ниити аарыгның уржуунда III бөлүктүң инвалиди болганда — айда 26 рубль чедир, күш-ажыл үезинде кемдээнде азы профессионал аарыгның уржуунда инвалид болганда — айда 30 рубль чедир;

Чогуур хуусаазында албан эрттирип турган, өлген шериг албанчыгларының өг-бүлелери азыраар кижизин оскунган таварылгада өг-бүлениң күш-ажыл кылып шыдавас бир кежигүнүнге онааштыр айда 36 рубль чедир, [illegible] болгаш албан [illegible] күш-ажыл кылып шыдавас өг-бүлениң бир кежигүнүнге онааштыр — айда 28 рубль чедир.

Азыраар кижизин оскунган таварылгада «Күрүне пенсияларының дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузу азы «Колхозтар кежигүннеринге пенсиялар болгаш пособиелер дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузун ёзугаар 16 хар назы четпээн уругларга (өөреникчилерге — 18 хар назы чедир) бир уругга онааштыр айда пенсияның хемчээлин [illegible] эвес ажыл стажынга 20 рубльден эвээш эвес (пенсияларның доктааттынган үстүкү хемчээлдеринге дүүштүр) болдурарын доктааткан.

Беш болгаш оон-даа хөй уругларны божаан болгаш оларны сес хар назы чедир кижизиткен иелерге, а ол ышкаш төрүмелинден инвалид болган болгаш сес азы оон-даа улуг назы четкен уругларның иелеринге назылап кырааның пенсияларын долу эвес ажыл стажынга 55 хар назы четкенде 1981 чылдың ноябрь 1-ден эгелээш тывысыр, бир эвес 5 чылдан эвээш эвес ажылдаанда ажыл үезинде пенсия назыны чедер болгаш пенсии тывысырын дилээн үеге чедир үзүктелиишкин чок үш чыл хуусаазының дугайында негелделерни [illegible], пенсияны тывысыр.

Айыткан хемчеглерни боттандырары-биле [illegible] улуг [illegible] 1,5 миллион өг-бүлелерниң болгаш 14 миллион [illegible] материалдыг байдалы экижиир. Ол чорудулгаларга күрүне бюджединден чылда 2,5 миллиард хире рубльди чарыгдаар.

АГРОКОМПЛЕКСТИҢ АЖЫЫ

Хабаровск крайның ногаа магазиннери сөөлгү үш айда эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге, үш катап хөй продукцияны алган.

Бо чылга чедир Хабаровск крайга ногаа өстүрер [illegible] чамдыктары сайгарар турган. Ажыл-агый бүрүзү [illegible] ажыктыг болурун [illegible] салып, продукцияны дүрген сайгарар, азы эки кадагалап, шыгжаарының дугайында сагыш салбас турган. Ылаңгыя ногаа хөй-даа болза, ындап алыр чүве чок болгулаар. Хоорудан баазаларга чедир сөөртүрүнге [illegible] хүүзү чидип, улуг бир [illegible] ногаа [illegible] магазиннерден [illegible] турган.

Крайда ам хиреде баштайгы агропромышленниг [illegible] беш мурнунда [illegible] шиитпирлиг-биле [illegible]. Ам совхозтар бодунуң продукциязын складтарже эвес, магазиннерже дорт дужаап турар апарган. Бо бүгүнү ажыл-агыйларның экономиктиг [illegible] база салып алыктыларын негелделерин өөрени турган. [illegible] Бо каттыжыышкынга беш ногаа совхозу, 11 тонна эрте быжар ногаа аймаа өстүрер үш теплица комбинаттары [illegible]. Оларның [illegible] продукциязын [illegible] турар.

Ам эң-не бичии хемчээлдиг чыдырыглар безин ажыл-агыйларга-даа, магазиннерге-даа элээн салдарлыг апарган. [illegible] садыгжылар өстүрүп алган [illegible] биле кадагалап, саарарын кылыдар. Ниити [illegible] түңнели [illegible] болган магазинге чедир ногаа үрелбес, [illegible] апарган. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалы турбуже, каттыжыышкын 88 муң тонна ногаа, картофель аймаан шыгжап алган, ийи муң тонна капустаны, үш муң тонна помидор база огуреттерни дузап алыры, а чаа ногааларны сериин температурада вентиляциялыг [illegible] кордунган. Ол ышкаш ногааны чидириг чок кадагалаарынга [illegible] дилерни база ажыглап турар.

Агропромкомплекс каттыжыышкынның [illegible] механизмге апарган. [illegible] Ногааны, картофельди магазиннерже дорт чедирер апарганы-биле хүнде үш-дөрт рейсти кылып турган [illegible] машиналары [illegible].

Улаштыр каттыжыышкынның [illegible] ногаа консервилээр үш завод кирер. Совхозтар бо заводтарга хөй продуктуну [illegible] болгаш [illegible] кижилерниң күш-ажылын [illegible].

Каттыжыышкынның [illegible] картофель аймаа-биле хандырылгазын экижиткен, бүдүрүлгениң [illegible] организациязы ажыл-агыйларның [illegible].

В. КУРДЮКОВ,
СЭТА-ның корр.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

«Күш-ажылдың хоостуу» совхозтуң өшкү бригадазы 1981 чылдың кышкы үезинде ниитиниң малын хүр ажырып, баш саның онча-менди камгалаар дээш кызымаккай ажылдаан.

Бригада төрүүр 100 өшкүден 102 анайны алгаш, республиканың мурнакчы бригадаларының санынга кирген.

Дуржулгалыг малчын Допуй-оол Ламаның киирген күш-ажылчы үлүү ында бар, ол төрүүр чүс өшкүден 114 анайны ап, дүн-хүн чок кызымак ажылдаан түңнелинде бедик көргүзүгнү чедип алганы ол.

Допуй-оол Кыргысович улам эки ажылдаар дээш, өшкүлеринге четчир чемни кылып, кыштаглаашкынга белеткенип турар.

ЧУРУКТА Д. Лама.

С.Б. УЯНУКЕЙНИҢ чураан чуруу.

Гипербариктиг медицинаның чедиишкиннери

Гипербариктиг медицина талазы-биле делегейниң VII конгрезиниң ажылы Москвага сентябрь 6-да дооскан. Оон ажылынга делегейниң 21 чурттарының эртемденнери киришкен. Ол дээрге медицинада чаа угланыышкын болур: эмнээшкинниң улуг базыышкынныг кислородка чорударының аргазы. Ол арга ам хирургияда, офтальмологияда, терапияда, [illegible] логияда, медицинаның өске-даа адырларынга чедиишкинниг ажыглаттынып турар.

Конгрессиниң киржикчилери ол арганың херек кырында калбак ажыглалдыг апарганының чедиишкиннерин демдеглээн. Улуг базыышкынга кислород-биле эмнээшкин Совет Эвилелинде 75 хоорайларда 170 төптерни каттыштыр турар. Сепсис, перитонит болгаш өске-даа аарыгларны эмнээринге ол арганы ажыглаары эки түңнелдерлиг болуп турар.

— Чаа арга медицина практиказында чедиишкинниг ажыглаттынып кирген — деп, академик Б. Петровский чугаалаан. — Кол-ла чүве медиктерниң аңаа бүзүрээни турганы [illegible] ажыктыынга олар ам бүзүрей берген.

Улуг базыышкынныг [illegible].

(СЭТА-ның корр)

ЧАЪСТЫ ШЕНЕП ТУРАР

Крымның «[illegible]» колхозта Ленинградтың специалистериниң чогаадып тургусканы «Бригантина» деп [illegible] чаа техниканың шенелдези эртип турар.

Каракка бир-ле [illegible] тур чүүл болза машиннистиң тогу.

— Автоматика-дыр — деп, ажыл-агыйның кол гидротехниги А. Цуприк тайылбырлады. — «Бригантинага» [illegible] хемчээлин безин санап турган программалап баар. Тургузут ажылдарын бүгү комплекизин таарыштырган [illegible].

Колхоз Соңгу-Крым каналын дамчыштыр Днепрниң суу маңаа келгенин соонда кылымал [illegible] техниканы [illegible] ниң бүгү-эвилел төвү апарган. Конструкторларның болалы мында хөй чылда дуржулгалыг апарган суггарачыларның холунга бүгү талалыг [illegible] эртер. Оларның «эки чаъстаар» деп үнелелин алган техниказы [illegible].

Маңаа шыгалданы [illegible] турар. [illegible] талазынче суггарар «Бригантина»-биле кады ийи талазынче суггарар «Кубань» база бар. 800 метр чедир суггарарындан эгелээш бичии участоктарны суггарарынга чедир таарыштырган «Каравелла» база мында.

Конструкторларның болгаш тараажылдарның [illegible] конструкторлар [illegible] тараажылар ону ажыглап культураларның дүжүдүн бедидип келген. Үрезинге таралаан [illegible] катап өскен. гектардан 100 центнер четкен. [illegible] ийи катап [illegible].

М. ТУРОВСКИЙ,
СЭТА-ның корр.
Красногвардейское,
Крым область.

Ниитиниң малынга чем белеткели

бүгү-ниитиниң херээ

ХУРАЛДАН — СИГЕНЧЕ

Ниитиниң малынга четчир чемни чогуур үезинде болгаш бедик шынарлыг белеткээр талазы-биле республиканың чарлаттынган шалыпкы ийи айның бешки он хонуунда мурнуу [illegible] калбарган социалистиг чарыштың түңнелдери Тес-Хем район болган. Ол районга СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофсовбениң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун эрткен пятилетка байырлыг байдалга тывыскан. Тук тывыскан хуралдың соонда район товуунуң бүдүрүлгеге болгаш албан организацияларының коллективтери мал чемнери белеткээри-биле онаашкан ажыл-агыйларынче чоруптан.

Тес-Хем районга мал чемнериниң сөөлгү он хонукта өзулдези ооң мурнундагы он хонуктуң деңнелинден 10,4 хуу хөй болган. Бо дээрге, СЭКП райкомунуң, районнуң чер-черде партия, совет, ажыл-агый болгаш хөй-нити органнарының кылып чоруткан организастыг болгаш политмассалыг ажылдарының түңнели-дир. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң даалгазы-биле дыка хөй харысалгалыг ажылдакчылар мал чемнериниң белеткелинге дузалажып, илереттинген четпестерни чайладырынга киржип турган. Ол он хонукта бүдүрүлге болгаш албан организацияларындан [illegible] шофтээн улус база хөй болган. Бо бүгүнүң ачызында районга мал чемнериниң белеткели элээн шапкынчаан.

Районнуң совхозтарының аразынга калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруун «О. Шыназ» совхоз алган. Ук ажыл-агый он бирги беш чылдың баштайгы чылында 2540 тонна сиген белеткээр планын сентябрьның бирге чедир 2500 тонна кылдыр күүсеткен, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, ВЛКСМ болгаш профэвилелиниң райкомнарының шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Совхоз директору Начын-оол Балчый-оол, партком секретары Донган Седип, келзэ Совет күүскомунуң даргазы Артына Сарыг-оол олар мал чемнериниң белеткелдериниң ажылдарынга болгаш амыдыралынга, машина-техниканың бүдүрүлгезин болурунга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче кичээнгейни бичии-даа кошкатпайн келген. Турум кино, сут, техниктиг ажаалга машиналы чорбелик, өске бригадаларга ховар [illegible] совхозтуң сигенчилеринге [illegible] турар.

Тес-Хемде сиген белеткелиниң талазы-биле ийиги черни «Тес-Хем» совхоз ээлеп турар. Ол ажыл-агый сентябрьның бирге чедир планының 57,6 хуузун күүседип алган. Ында мал чемин белеткээр механизастаттынган дөрт бригаданың аразынга социалистиг чарышты мурнуку одуруун Арапчор Дадар-оолдуң бригадазы ээлеп келген. Планын 83 хуу күүсеткен ол бригада СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, ВЛКСМ болгаш колхоз [illegible] ажылдакчыларының профэвилелиниң райкомнарының бригадалар аразынга шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Мал чемнериниң белеткелинге Самагалдай ортумак школазының, сельхозтехниканың, сельхозхимияның болгаш оон-даа өске он-он коллективтерниң киирип турар үлүү улуг. Малчыннар боттары база кызымак ажылдап турар. «Кызыгаар» совхозта Сояң Хайын 30 тонна, «Чодураа» совхозта Мижкей Белек-оол 25 тонна, «Тес-Хем» совхозта Александр Күнгаа 15 тонна сигенни белеткеп алган. А «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу коммунист Бүрбү Даваа кыштааның чанындан 17 тонна сигенни кезипшаан, 10 тонна одекти бөлүп кажааларын септеп алган. Мындыг байдалдыг [illegible] районда хөйну көргүзүп болур.

Тес-Хем район шалыпчы ийи айның бешки он хонуунда элээн организастыг ажылдаан, ынчалзажок мал чемнериниң курлавыры ам-даа эвээш: сиген планы сентябрь бирге чедир 50,5 хуу, витаминниг сиген далганы 60 хуу, а сенаж 2 хуу, силос 46 хуу күүсеттинген. Ол бүгү мал чемнери эрткен чылдың бо үезиниң деңнелинден эвээш белеткеттинген. Малдыг турбужу «Кызыгаар» болгаш «Чодураа» совхозтарга мал чемниң өзүлдези эвээш болган, а Улуг-Күзег сүт-бараан фермазы, районнуң элээн каш хойжу бригадалары чамдык коллективтер он хонук онаалдазын күүседип шыдаваан.

Районда «Тес-Хем» совхоз эң-не хөй сигенни кыштагларда чедирген. Чүге дээрге, ол ажыл-агыйның сигенчилери пресстээн сигенни чаъс чаап турда безин сөөртүп турар.

Тес-Хемде сиген чок эвес баштай кескен черден безин катап кезип болур апарган. Ол дүжүттүг дөгерезин ажаап алгаш, бүгү [illegible] күүсеткен болза, кыштың хүр ажаарының аргазы бар. Районнуң ажыл-ишчилери, харын, ындыг сорулганы салган ажылдап турар. Олар алган кызыл тугун бо он хонукта салбас дээш соцчарыштың [illegible] улам-на [illegible].

К. ЧООДУ.

Кыштаглаашкынга белеткел

«МУРНУН ХЫНААР, СООН ИСТЭЭР»

Барыын-Хемчик районда эрткен кыштаглаашкынны дыка чедимче чок эрттиргенин ажыл-агыйларның бирээзи «Хемчик» совхоз. Мында [illegible] чылдагааннардан өлүп хораан малдың баш саны районда эң-не хөй болган, а төрүүр 100 хойга онааштыр чүгле 63-ле хураганы ажыл-агый камгалап алган. Төрүүр он кодан хөй кадарган малчыннардан алды кижи 100 хойдан 85-тен хөй хураганы менди ап, доруктурган. Р. Ооржак-оолдуң удурткан Ак-Хем, Х. Сарыгларның удурткан Улуг-Хову бригадаларының көргүзүүн совхозтуундан-даа куду болган.

Оон кол-ла чылдагааны малдың чайгы семиртилгезин багай чоруткан, кыштагларда кажаа-хораанын септелгезин чогуур үезинде эки шынарлыг кылбааны, малга четчир чем-суурну кургаар шыдаваан болган.

«Мурнун хынаар, соон истээр» деп тыва улустуң үлегер чугаазы бар. «Хемчик» совхозтуң удуртукчулары эрткен кыштаглаашкынның уржуктарындан [illegible] түңнелди үндүргенил, бо хүннерде мында кыштаглаашкынга белеткелдиң байдалы кандыгыл?

Совхозтуң ажыл-ишчилери эрткен бергеден кыштаглаашкындан чогуур түңнелди үндүрүп, тазып, чайын элээн ажылдарны кылганын айтыр апаар. Кыштаглаашкынга чогуур үезинде, шынарлыг белеткенир дугайында Эрзин районнуң малчыннарының [illegible] деткиш, совхозка малчыннарның ниити хуралын чыылдыргаш, шыңгыы чугааны аңаа чорудуп, бар турган четпестерни үнген дааш илередип, оларны чайладырының оруктарын айтып, келир кыштаглаашкынга белеткенирин ходаргай планын бадылаан болгаш оон ажылга удурттанга болдурган.

Совхозка бо чылын ниитиниң-биле 15 муң ээр болгаш 1680 бода мал кыштаглаашкынга кирер. Мал кыштаглаарын, малчыннарның чурттаар бажыңнарын, кызыл-булуңнарны, чунар-бажыңнарны септээр, немей тудар 15 кижи составтыг звенону тургускан. Ол звенонуң база малчыннарның боттарының күжү-биле амгы үеде бар 38 кыштагның 28-иниң септелгезин бүрүн дооскан. Оон аңгыда оңгачаларның, шагжаларның дээш өске-даа дериг-херекселдерниң септелгезин адактаан.

Ыйгылак сүт-бараан фермазынга 1200 инек кыштаглаашкынга кирер. Ам фермада беш кажааның ужу септеттинген.

Совхозтуң ажыл-ишчилери малга четчир чем-суурну тургузар дээш шалыпкын ажылдап турарлар. Бо хүннерде 2450 тонна сигенниң курлавырын тургускан болгаш 110 тонна силосту салган. Бо ажылга ылаңгыя коммунист А. Кара-Салдың, Д. Саяның, Ч. Кара-Салдың механизастаттынган звенолары эң-не идепкейлиг киржип турар.

Эртинеэ чылдаазынга деңнээрге, кыштаглаашкынга белеткел ниитизи-биле багай эвес чоруп турза-даа, малчыннар боттарынга алган хулээнгелериниң чамдык кезиин күүсетпишыдаваан. Ыйгылак сүт-бараан фермазынга тарып боозадылга пунктузунуң септелгезин кылбаан. Бызаа кажаазы эргижирээп, үрелген, чаа кажааның тудуунда чүгле үш кижи ажылдап турар болгаш ол доозулбастаан турун берген. Боже немелде күштүг [illegible] хаара тутаас болза, ук объектини чоокку үеде ажыглалга кирери чегениг апаар.

Белеткээн мал чемнериниң ылаңгыя Омск областан экеп турар саванның кадагалазы багай. Хөй чарыгдалдыг үндүрүп турган, ол хирерак черден белеткеп, экеп алган чемнери совхозтуң бодунга кайы хамааныг [illegible].

Совхозта малдың аарыгнар чорудуу хөй-даа болза, эмнелге [illegible] пункт машингаа чедир туттунмаан. Чамдык кыштагларның девискээрин чедир аштаттынмаан. Белеткел ажылдарын удуртуп турар комиссия бо четпестерни чогуур [illegible] эрттирипкен.

Үстүнде айыттынган четпестерни дарый чайладып, чедир кылдынмаан ажылдарны кыштаглаашкын эгелээринге чедир арткан хонуктарда кылып доозарынче совхозтуң удуртукчулары, специалистери күштү [illegible]. Оон-биле чергелештир [illegible] хемчеглерин дарый ап чорударын негеттинип турар.

А. БЕГЗИН-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

КАМНАЛГАЛЫГ МАРТЕННЕР

Моон мурнуңда чылдыгааны өскээртен боду ап турган «Амурсталь» завод чылыдыга энергетиктиг курлавырларны берип эгелээн. Чаартыкчылар мартен суутуларны тускай дериг-херекселдер-биле хандырган болгаш изиткен газтың чылыын изиг суг болгаш бус кылдыр хуулдуруп турар.

Завод кижиниң безин болуун энергия курлавырлары-биле хандырып шыдаар. Бус-биле чүгле завод цехтерин эвес, харын-даа металлургтарның ажылчын суурун база хандырып турар. Изиг сугну чайын безин халас агыспайн турар изиг суг хоолайлар дамчыштыр чылыдылгалыг электри төвүнүң котелдарынга, а изиг бус — улуг панельден бажың тудуунуң болгаш демир-бетон кылыглар заводтарынга ажыглаттынып турар.

Ам чүс-чүс вагон ишти хемир-дашты заводче сөөртпестээн. Завод девискээриниң агаары арыг болуп турар.

Амурда-Комсомольск,
Хабаровск край.

СУГ ИШТИНИҢ ФЕРМАЛАРЫ

[illegible] мугалдарының өөштеринде далай амытаннарын [illegible] талазы-биле суг иштиниң чаа фермалары тургускан.

«Приморрыболовство» бүдүрүлге каттыжыышкынның ажыл-ишчилери [illegible] специалистер мегенниглер деп далай амытаннарын өстүрүп эгелээн. Оларның чаш төлдерин Оожум океанның балык ажыл-агыйының болгаш океанографияның эртем-шинчилел институдунуң [illegible] баазазы берип турар. Эртемденнер, фермалар амытаннарның өзулдезин хайгаарап, мегенниглерниң хавыктарының кыдыгларынга үнүп турар суг үнүштериниң хевирлерин шинчилеп, оларның араатаннары болур далай сылдыстарының [illegible] турар. Шинчилелдерниң түңнел сорулгазы болза далай амытаннарны үлетпүрге үндезилеп өстүрериниң таарымчалыг байдалдарын илередири болур.

Славянка,
Приморье край.
СЭТА-ның корр

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызынга болгаш республиканың Күрүнениң план комитединиң даргазынга эш М. С. Салчакты томуйлаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызынга болгаш республиканың Күрүнениң план комитединиң даргазынга эш Михаил Санчатович Салчакты томуйлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың сентябрь 7.

ТАЙБЫҢ ФОНДУЗУНЧЕ

Таджик ССР. Республиканың найысылалының аэропортунга хонупкан ТУ-154 авиалайнер Душанбе-Москва-Душанбе деп аңаа рейске ужуткаш келгени ол. Ынчалзажок пассажирлер бо рейс онзагай рейс деп дыңнап каапканнар. Корабльдиң командири Мирзо Мастонкулов, ийиги ужудукчу Евгений Миронов, бортинженер Анатолий Гордеев, штурман Михаил Грищенко, борт үдекчилери Наталья Штакина, Анастасья Хромова — составтыг экипаж ол хүнде ажылдаан акша-хереглезин Тайбыңның совет фондузунче шилчиткен.

ЧУРУКТА: ТУ-154 авиалайнерниң экипажы.

Р. Позднякованың фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Амыдырал хандырылгазын экижидер

[illegible] республиканың [illegible] амыдырал хандырылгазы [illegible] курулдай болуп эрткен. Ук хуралдың ажылынга СЭКП обкомунуң секретары Н. Г. [illegible], Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы [illegible], партия обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң, республиканың [illegible] ажылдакчылары, партия райкомнарының [illegible] секретарлары, хүрээ депутаттар Советтериниң [illegible] даргаларының [illegible] [illegible] амыдырал хандырылгазының [illegible] киришкен.

Республиканың амыдырал хандырылгазының [illegible] дугайында илеткелди [illegible] амыдырал хандырылгазының министри С. К. Буянды кылган. Ол мынчаш чогаа ачы-дуза чедирилгезин көргүзүп турар черлер — чуртталга-коммунал ажыл-агый министри В. М. Еремеев, Тыва автотранспорт [illegible] начальниги В. А. Парунин, [illegible] ажыл-агый министриниң бирги оралакчызы В. Д. Куркутов [illegible] чугаалаан.

Тыва республикада 18 министерстволар болгаш ведомство чонга ачы-дузаны көргүзүп турар болгаш ачы-дуза чедирилгезиниң [illegible] чылда 27,7 хуу өскен, оон ыңай [illegible] 39 хуу четкен. 1980 чылда республикада чаңгыс чурттакчыга онаалтыр ачы-дуза чедиргени 18 рубль 54 копейк, [illegible] хоорайда — 25 рубль 22 копеек, кожууннарда 12 рубль 54 копеек болган. Өңгү беш чылда амыдырал хандырылгазы бүдүрүглелериниң тудуунга 2962 муң рубльди [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

СЭКП-ның Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Планнаашкынны [illegible] экижидер болгаш бүдүрүлгениң ажылының, ажылдың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлгелери күш-ажылды организастаашкынга болгаш [illegible] [illegible] [illegible] 323 кижи, 51 бригада [illegible] [illegible]

СЭКП обкому, Министрлер Чөвүлели болгаш РСФСР-ниң Чөвүлели амыдырал хандырылга министерствозунуң коллегиязы «Тыва АССР-ниң чонунуң амыдырал хандырылгазын улам экижидер дугайында» доктаалды 1981 чылдың февральда [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] район Советтериниң [illegible] [illegible] амыдыралы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кижиле-дузаны көргүзүп турар [illegible] [illegible] деп, ажыл көрүкчүзү-биле эвилениг турар. Чиңгэ, Барыын-Хемчик районунуң «Шекпээр» совхозунда амыдырал хандырылгазының чаа бажыңының тудуун доктаадар.

Амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң [illegible] четчелээрн, кадрларны белеткээри берге айтырыгларның бирээзи болуп турар. Ылаңгыя сөөлгү үш чылда амыдырал хандырылга черлеринде удуртукчу ажылдакчылар, специалистер чедишпейн турар. Планны [illegible] специалистиг хулээлгелериниң күүселдези ажылчыларның инженер-техниктиг ажылдакчыларының [illegible] хамааржыр. Ол бирги беш чылда өөредилге-бүдүрүлге комбинадынга болгаш бригадага [illegible] өөредир аргабиле 750 ажылчыларны белеткээрн [illegible].

Кылдынган чамдык ажылдар-биле чергелештир амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң ажылында четпестер хөй деп болбас. Материал-техниктиг базазы быжыглаар, механизацияны болгаш мурнакчы технологияны шиңгээдип алыр, ачы-дуза чедирилгезиниң шынарын экижидер талазы-биле айтырыгларны шиитпирлээринге бүдүрүлге [illegible] [illegible] болгаш тускайлыткан бүдүрүлгелерниң удуртукчулары [illegible] [illegible] турар. Бүдүрүлге күчүлерин болгаш дериг-херекселдерин чээр ажыглаашкын турары хөй. Амыдырал хандырылганың чамдык салбырлары [illegible] [illegible] [illegible] ажылдаар. Ачы-дузанының онзагайларының системазын бүдүрүлгелерниң кол [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар-даа, телерадиоаппаратураларны, амыдыралга ажыглаар машина-механизмнерни [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чедирилгезин [illegible] турар.

Ачы-дуза [illegible] чамдык районнарда [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], Бай-Хемде 14 рубль 68 копеек, Каа-Хемде — 13 рубль 77 копеек, Эрзинде — 9 рубль чедип турда, а Бай-Тайгада чүгле 3 рубль, Улуг-Хемде — 6 рубль, Чөөн-Хемчикте — 5 рубль, Тандыда — 7 рубль болуп турар.

Ачы-дуза чедирилгезиниң планы күүсеттинмейн турарының чылдагааны чүдел? Чагыглар хүлээп алыр пункттарның ажылы кошкак, бүдүрүлгеге күчүлерин чедир ажылдатпайн турар, ажылчыларның, специалистерниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Госпланының талазындан материалдарын, чиг эт [illegible] [illegible] [illegible] деңнелдер [illegible] чок, [illegible] болур. «Тываэвейбыт», «Тываэнергон», «Тыва[illegible]» [illegible] [illegible] удуртукчулары районнарда филиалдарынга практиктиг дуза көргүзеринче [illegible] [illegible] [illegible].

Бо фактылардан алгаш көөрге, хоштаашкыннарының хола чылдагааны — организастыг ажылдың [illegible] [illegible].

Чурттакчы-коммунал ажыл-агыйының адыры ачы-дуза чедирилгезинде [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чуртталга-коммунал ажыл-агый министри В. М. Еремеев чугаалаан, бо чылдың ноябрь 8 айларында ыңай чуртталга бажыңнарының [illegible] [illegible] [illegible] ажыттынмаан турарын айыткан. Ниитизи-биле капитал салдалгаге планнаттынганы 1750 муң рубль [illegible] [illegible] шиңгээдип алдынганы 934,6 муң рубль болган. Оон иштинде Кызыл хоорайга чуртталарга [illegible] муң рубльге кордүнген турда, кылганы чүгле 186,6 муң рубль четкен. Ол ажыл чамдык районнарда оон дээредевес. Тандыда ол көргүзүглер 24 хуу, Чаданада 26,7 хуу күүсеттинген болуп турар.

Өңгү беш чылда автотранспорт бүдүрүлгелери 1900 муң рубльге [illegible] [illegible] [illegible] станцияларының ажылының хемчээли чылдан чылче өзүп турар. Чаа беш чылда Кызылга автовокзал болгаш районнарга агентстволар, хүлээп алыр пункттар [illegible] [illegible] транспорт эргелелиниң начальниги В. А. Парунин чугаалаан.

[illegible] [illegible] амыдырал хандырылгазын экижидеринге Кадээ ажыл-агый министерствозунуң талазындан база эвээш эвес ажылдар кылдынганын министрниң оралакчызы В. Д. Куркутов чугаалаан. Үлегер-чижекке көргүзүп болур хөй ажылдыг черлер база бар. «Улуг-Хая» совхозта хүлээп алыр пунктунуң эргелекчизи [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] «Шамбалыгда» хүлээп алыр комплекстиг пунктунуң 3 квартиралыг бажыңда тургускан. Бо беш чылда дөрт хүлээп алыр пунктулар [illegible] орук-саваны экижидерин [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 2,7 муң рубль көрдүнгенин В. Д. Куркутов айыткан.

СЭКП Тандыда, Барыын-Хемчик райкомнарының айыткы секретарьлары Н. Ф. Бологов, В. А. Стариков, Госпланының даргазы Д. Б. Шожат, харылзааның бүдүрүлге эргелелиниң начальниги А. К. Иргит, Бии-Хем районнуң амыдырал хандырылганың бүдүрүлге эргелелиниң начальниги А. И. Костенков, Каа-Хемде мыдыг эргелелиниң начальниги В. Т. Михальченко болгаш оон-даа өске [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чугаалааннар.

Н. ООРЖАК.

ФЕРМА ФАБРИКА АПАРГАН

Каа-Хем суурнуң чоогунда куш фермазы улуг фабрика апарган. Оон төлевилел күчүзү — чылда 35 миллион чуурга.

Куш ажаакчылары совет болгаш венгр бүдүрүлгелерге кылган чаа дериг-херекселдерни эдиктирип, ажыглап эгелээн. Хөй чүүлдерни баш удур белеткээн: түс черде инкубаторга чазылдырган куш оолдарын чаа блоктарда киирген. Ол блоктарга 100 муң кушту азыраар. Дагааларны клеткаларга өстүрери-биле үш кат батарея болур ол блоктарга чаңгыс конган дагаа оолдарын безин киирип болур. Тускай аппаратура куш азыраар черге агаарның ол-шыгын, температуразын өйлеп турар.

Кызыл.

КОЖАЗЫНДА БАЗА БИРЭЭ

Читадан ырак эвесте биологтуг препараттарның фабриказы бодунуң продукциязын чурттуң 82 областарынче чорудуп турар. Ол фабрика Россияда эң хоочун мыдыг бүдүрүлге. Оон-биле кожа база бир мыдыг фабриканың тудуу эгелээн. Чаа фабриканың күчүзү ам барындан элээн каш катап улуг болур.

Забайкальениң биопрепараттары чыл бүрүде миллион ажыг бызааларны, 15 миллион хураганнарны, 7,5 миллион хаван оолдарын аарыглардан камгалаар, улуг малдарга база эм болур.

Чита.

СЭТА-ның корр.

Латвий ССР. Риганың «Радиотехника» бүдүрүлге каттыжыышкыны чыл бүрүде барык миллион хире радиолаларны, приемниктерни, магнитолаларны, электрофоннарны өске-даа радиоаппаратураны бүдүрүп үндүрүп турар. СЭКП-ның XXVI съездизиниң соонда каттыжыышкынның цехтеринде «Ажылдаар чер бүрүзүнге эң бедик шынар дээш» деп шимчээшкин калбарган.

ЧУРУКТА. «Мелодия-106-стерео» деп хөгжүм херекселдериниң чыылдазының шынарын шынарным комсомолчу шталынын болгаш комсомолчу прожекторнуң хөжүгүннери М. Багров, В. Белокур, А. Бобков, М. Воронец олар хынап турлар.

В. Лисицынның фотозу.

СЭТА-ның фотохроникazы.

Байлаң-оол Дамбаевич Ооржак шалыпчы тудуг — Чаа Шагаан-Арыгга келгенден бээр беш чыл эрте берген. Бо үениң иштинде ол аңаа бызаңчының болгаш электросканчының мергежилдерин шиңгээдип ап, кылган ажылының шынарынче кол кичээнгейни салып, хүүда пазныг өнаалдазын ай санында 110—120 хууга күүседип, мурнакчыларның одуруунда чоруп турар.

Дөртүү разрядтың кадыкчызы Б. Д. Ооржак бо чылдың күш-ажылчы өнаалдазын хуусаа бетинде күүседир дээш кызымак ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Б. Д. Ооржак.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

«Ажылдаар чер бүрүзүнге эң бедик шынар дээш»

ЧОРУУ ЧОГУЗУН

Чогдурзуг тевелер дег кара [illegible] [illegible] [illegible], сарын дыңнып, хат-шуурганы шилчип орган. Улуг чаъсчайык болурун сагындырып келген. Ол дугайы амыдыралының [illegible] 63 харлыг пенсионер Чамыңоол Билчийович Ооржак эки билдингир. Ол узун назызының дургузунда та чеже чаъска чаңдырган, та чеже хат-шуурганга [illegible]! Кара чаңнындан-на чайының [illegible], [illegible] [illegible] дивейн уткуп, үдеп келген.

Аваа-ла чаъска чагып, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], кырган бурунгаар үзеп диген. Аът ээзиниң далашкаанын эскерип каан дег, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чедипкен.

Чамыян-оол Билчийовичтиң даалажып чорууру база чоптуг. Чүге дизе ол, «Чодураа» совхозтуң № 2 хойжу бригадазының [illegible] (бригадири И. Шыдыраа) кузенчиг аалчызы, почтачы. Солун-сеткүүл дажыыр ол ажылга Чамзыр-оол Оюн [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] малчыннары чартык чүс километр ырак-даа бол, ийи азы үш хонгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] алган, «кедурбээн херээ, көрбээн чүвеан чок» оле баштыг өгбе-дир.

Ол ээр дергизиндеп туттунуп, эр бооп өзүп келгеш-ле, аас тодаргайлаарга 1938 чылдан, Чыргаландыга МЧАЭ тургузугнары билек, күш-ажылчы базымын мал малдаары-биле эгелээн.

Ол үеден бээр Чамыян-оол Билчийовичтиң кылган ажылын, шынап-ла салаа базып санап четпес, сагынга бижип төтпес, оң дээрге, арыкы дег арбын мал-дыр, аккан [illegible] [illegible] [illegible].

Ол чүгле мал ажылы-биле [illegible]. «Чодураа» кылзоо, совхозтуң баштары туруузунуңу, оон баш[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] эдилекчиыи, аныктарның даг[illegible] дынныкчызы болуп, ам бо хүнге чедир ажылдап чоруур.

Үш чыл бурунгаар Чамыын-оол Билчийович Оюн пенсияже үнген-даа, үр олурун шыдавазн. Хүн дурту чыл-биле [illegible] [illegible] [illegible] Ынчангаш ол совхозтуң директорунга (директору эш С. Л. Чащы-оол) баргаш, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бээрин дилээн. Дилегин директор [illegible], [illegible] [illegible] күүсеткен. Чүге дизе почта [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ге саадаашкыннар бо-ла болур. Амгы аныг кижилер аът мунуп билбес. Ынчангаш ол ажылдың арай «кудуруктуг» [illegible] [illegible] ту-биле чугаалааш, аңаа эки ажылдаарын кузээн.

Амгы үеде Чамыын-оол Оюн чүгле почта чедирилгезибиле кызыгаарлаттынмайн турар. Барган-на аалынга район, республика иштинде боор турар болуушкуннарны, ол [illegible] [illegible] [illegible] дугайында дончу медээни чугаалап берип чоруур. Ажылы-биле [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] пейи маңан орар ужуру-даа ол. Кандыг-даа почтачы кижи кузенчиг аалчы болбастыг аргазы чок. Чүге дизе, ак-баштыг авалар, оле баштыг өгбелер шериде олуруп [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бараан бооп чорууруп канчап билип алыксавазы! Аас аныяк кижи сарыы кыстан аас оолдан чагаа кээрин шак бүрүзүнде сагыш-сеткили сарыл маңап орар. Чок-ла болза, төрел торгулундан, утбадынмазындан чырык састерни, чымыр [illegible] [illegible] кузенчиг! Почтазы чылгымыр Чамыян-оол Оюннуң чоруу чогузун!

Ч. ӨӨЛЕТ.

Кооперативлерде

ДЕМНИГ КОЛЛЕКТИВТЕ

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] алган. Иңиги кварталын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 106,6 хуу [illegible] [illegible] [illegible] 245 муң рубльдиң [illegible] [illegible] [illegible]. Ниитизи-биле [illegible] [illegible] 104,2, болгуну [illegible] [illegible] продукцияны 107,3 хуу [illegible].

Хөй кижилиг бо чаат коллективтиң [illegible] [illegible] көргүзүглүг ажылдаарының салдыда калбарган социалистиг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], кижилер аразында езубарган социалистиг чарыштын түңнелин ай, квартал санында түңнээр. Садыгның дириктолартың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ажылдакчылар ортузунда калбарган социалистиг чарышта шын организастаарынче чоргур кичээнгей [illegible] [illegible] турарындан оон дзюнтин бедээн.

Бо чылдың иңиги квартальнын түңнели-биле социалистиг чарышта эң мурнакчылардыг болган коллективтер хөй. Чиңгэ, № 1 ажыл-агый [illegible] [illegible] (эргелекчи Г. Ипяткина) иңиги кварталдың [illegible] [illegible] 105,3, ол-ла магазинде М. И. Арямова эргелекчилиг пес садар киилдис — 104,9 хуу күүсеттинип, социалистиг чарышта мурнакчы. Бай-Хем суурда № 2, 24, Элегес-Аксы, Терлиг-Хая суурларда магазиннер база мурнакчы [illegible] [illegible], кедээ чоннуң садыг-биле хандырылгазының бедик культурнум [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ген. Чиңгэ, мергежилдиг теринни ат дээш конкурстарны [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 11 кижи [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хан 9 кижи садыгның 3 кижи повар мергежилин чедип алган. Бо бүгү ажылдакчыларның ажылдан үнер-кирер чогуур [illegible].

Коллективте дагдыныкчылар чөвүлелиниң ажылы эки. Садыг шугумунуң хоочуннары А. Комалтынова, М. Яркина, В. Соболева болгаш оон-даа [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], кижизидип турарлар.

Демниг коллективтиң мурнунда бо хүннерде кол сорулга — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] пишкен. 1981 чылдың арткан айларында алган социалистиг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] күүседири.

Д. ЧЫМБА.

СОВЕТТЕРНИҢ ДЕМОКРАТЧЫ УТКА-ШЫНАРЫ

Совет эрге-чагыргазының тургустунгаш болгаш [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] демократтыг республиканың эртем [illegible] [illegible] В. И. Ленин [illegible] [illegible] [illegible] В. И. Ленинниң совет тургузуу дугайында эртем [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чуттунуп улуг хуралдырлар болу берген.

В. И. Ленин «Пролетар революциязы болгаш [illegible] Каутский», «Пролетар диктатуразының дугайында», «Коммунизмге «чөпшээрнишниң» уругулар аарыы», «Пролетар диктатуразының тооттарыги, талазы-биле [illegible]» [illegible] болган революция», «Совет эрге чагыргазының [illegible] сорулгалары», «Демократтыг болгаш эрге-чагырганың характери», [illegible] [illegible], [illegible] болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чугаалапы, оон тыныл ганының болгаш уксур-утказылын дугайын. Советтерниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ажыглап плеведип, Советтер дугайында теорияны ажыткан. В. И. Ленин Совет республиказы эн-не берге болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Советтер [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Советтерниң бедик-биле үнелеп чорбушаан, бир эвес массаларның чогаадыкчызы 1905 чылда Советтерни тургузаза болза база 1917 чылда олардан эрге-чагырганың органнары болдурбаан болза, Россияга революцияның тиилелгези идегел чок херек болур турган [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] лап демдеглеп чораан. Чаа куруниң тургустунганыньын мырыктыг [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] разының өгеделерин Советтер амыдыралга боттандырып кирипкен. Чонга таабыны, тараачыннарга черни, даргалдан уругларга бот-баш миниш, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Совет эрге-чагырга берген. Пролетар диктатуразының органнары болур Советтер чонга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кылдарангай рольдуг болган. Социалистиг тургускан, бистиң куруневе сайзыраңгай социализмниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], бүгү улусту организация болу берген.

В. И. Ленинниң өөредиин өзүгээр алырга, Советтер [illegible] [illegible] [illegible] революсу массаларның чогаадыкчы [illegible] [illegible] [illegible] ынаныы келген, ажылчы чоннарның түрүне эрге-чагыргазының хой-ниитичи эн-не массалыг, революсу организациялары болур. Шынап-ла Советтер [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чыргазы апарган. Амгы үеде ССРЭ-де 50 ажыг муң Советтерде 2 миллион 240 муң ажыг депутаттар соңгуткаыннар. Бо талазы-биле Тыва АССР-ни алгаш көөрге мындыг. Оон чону эвээш-даа болза, Конституция ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң 13, РСФСР-ниң — 2, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң — 130, чер-чер Советтерниң — 3715 депутаттары бар. Бистиң чуртта Советтерниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тараачыннарының болгаш улусчу интеллигенцияның, 100 ажыг нацияларның база биче [illegible], [illegible] [illegible], мергежилдиг, коммунистерниң база партия хамаарышпас эштерниң, эр болгаш херээжен хамаатыларның төлээлекчилери бар.

Советтерниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ажылдап турар ниитиле Советтерге [illegible] [illegible] [illegible] бот-башкарылгалыг организацияларында 31 миллион ажыг активчилер кирген турарлар.

В. И. Ленин Советтерниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чаа хевирлери кылдыр тодаргайлаан. Советтер бодунуң бүрээлерин база [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] биле молчуку [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чагыгазы болур. Эрги малчыкчу күрүнениң шуут узуткаан [illegible], чаа совет аппарат-биле солуур дугайында ленинниң өөредии [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээниң соонда, 1918 чылдың мартта, партияның VII съездизинге Ленин Советтерде төөгү таладан [illegible] [illegible] [illegible] дээрге «...Ындаа хүрүнениң чаа хевириниң тургустунганы болур» деп демдеглээн.

Советтерниң дугайында ленинниң өөредиглеп бистиң партиязыңа улуг практиктиг сорулгалар [illegible] [illegible] тургузуунуң кээп турган. Ону партия чогуур үезинде боду [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] шиитпирлеп келген. Хамыктың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Советтерниң болгаш эвилелдешкен, автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң депутаттарының социал составын чогуур демиелге [illegible] [illegible] [illegible]. Партия Советтер дугайында ол ленинчи өөредигни боттандырбышаан, Советтерниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] улам быжыглап, ооң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Совет ниитилелдиң кол кужу — бистиң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунга улуг күш болуп, төөгүлүг рольду ойнаан болгаш ойнап-даа турар. Аван[illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] — совет ниитилелдиң эң хөй саныг, эң-не [illegible] [illegible] [illegible]. Ажылчы аңгы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] коош сонгаар-даа башкарыкчы күш болбушаан, бодунун шыны-ы эвилелчизи колхозчу тараачыннар-биле [illegible] [illegible], чарылбас ийи күш болуп, коммунистиг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар.

СЭКП улуг шиитпирлериниң Советтерниң [illegible] [illegible] ының бүрүн эргезиниң дугайында ленинчи өөредигин боттандырбышаан, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] мурнунга тургускан улуг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ны ол сорулгаларны ниитилелдеринче сырый эвилелдеп турар. СЭКП ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуң, [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], чоннуң кадык [illegible] [illegible] [illegible] дыда хуула айтырыгларны [illegible] [illegible] [illegible] вет чонну хүн бүрү уделдирип турар. Бо талазы-биле СЭКП-ниң XXIV, XXV, XXVI съездилери болгаш СЭКП ТК-ның Советтерниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ры болгаш шиитпирлери улуг [illegible] [illegible].

В. И. Ленин Советтерниң национал [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] организацияларны кылдыр тодарыткан. [illegible] шаңнааш. Улуг Октябрь ниитилелде социалистиг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] нал айтырыгны чоптуг шиитпирлээни [illegible] [illegible] [illegible]. Эрге-чагырганы боттарының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] болгаш [illegible]. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чурттуң ниитилел болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чок чааргын, оон иштинде [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] биле партияның программазын [illegible] [illegible] боттандырып келген. ССРЭ-де 15 эвилелдешкен, 20 автономнуг республикалар, 8 автономнуг область, 10 автономнуг округ бактаап турар ССРЭ-ниң чонунуң составында 100 ажыг нациялар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларны, автономнуг областарны болгаш автономнуг округтарны Улустарның Найыралы ордени-биле шаңнаашкын ССРЭ-ниң быжыглаарынга болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] киирип турар социалистиг [illegible] [illegible] [illegible]. Совет [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тыс эш улам быжыккан. Республикаларның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] рын, тускай эртемчилгерин, эртемниң болгаш культураның [illegible] [illegible] ры кайын хире байлак үретүнелдерни берип турарынга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хөй чыл дуржулгазындан бүзүрээн. Нацияларның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

СЭКП-ниң XXVI съездизинге [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] боттандырар дээш демисели [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ниң эрге-чагыргазының эң массалыг органнары — үлүс демократтарының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] күүсекчи болгаш шиитпирлекчи органнары кол кичээнгейни социалистиг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дээпинче улаар ужурлуг. Ол [illegible] [illegible] СЭКП [illegible] ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Советтерниң ролюн улам мырай бедидер [illegible] [illegible] да онзалап айыткан. Амгы үеде сорулгалар улуг болгаш ыары. Ону шиитпирлээриниң чөлүн съезд айтып берген. Ол дээрге, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ларын чер бүрүзүнге идепкейлиг ажыглаары, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] лиг эргилдени кылыры, бүдүрүлгеге болгаш эртем-техниктиг күчүлерни чоп ажыглаары болур. Бо сорулгаларны [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дээш Советтер бар эргелерни долу ажыглаар ужурлуг.

[illegible] программазының [illegible] [illegible] талазы-биле ажылдаар [illegible] [illegible] [illegible] ужурлуг. Совет органнар кедээ ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң айтырыгларын хандыр [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] улам [illegible] [illegible].

Амгы үеде кедээниң шалыпчы фронт — мал ажылы. Малдың [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ры — Советтерниң хүн бүрүде чугула сорулгаларының бирээзи болур. СЭКП обкомунуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Советтерниң ролю [illegible] [illegible]. Республиканың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] га бо чылын тургустунган Хамааты бүрүзүнүң [illegible] Советтериниң [illegible], хөй-ниитичи активчилерини [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] малынга эн-не хөй мал чемнерин белеткээринче углаанган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлеринде база СЭКП ТК-ның Чиңгис секретары Л. И. Брежневтиң илеткелинде кирген улуг сорулгаларны боттандырар дээш Советтер, депутат бүрүзү күрүнениң [illegible] [illegible] [illegible]. Бистиң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] таварыккан, улуг эвес сорулгаларны боттандырар дээш ажылдаар ужурлуг.

К. БУДУК-ООЛ.

«Билиг» ниитилелдиң лекторy.

В. НИКОЛАЕВА-ТЕРЕШКОВА: делегейге тайбыңны быжыглаар дээш

Совет херээженнерниң комитеди тургускандан бээр 40 чыл болган. ПМА-ның корреспондентизи Совет херээженнерниң комитединиң даргазы Делегейниң Херээженнерниң Демократтыг Федерациязының [illegible] президентизи, ССРЭ-ниң [illegible] Валентина НИКОЛАЕВА-ТЕРЕШКОВАНЫҢ дарааzында интервьюну алган.

— Хой-шинтиниң ол организациязын кандыг байдалдарга база кандыг сорулга-биле тургускаанын?

— Совет херээженнерниң комитеди 1941 чылдың сентябрь 7-де херээженнерниң Москвага болган Бүгү [illegible] митингизинге тургустунган. Оон баштайгы ады — Совет херээженнерниң антифашистиг комитеди турган. Гитлерниң фашизминге удур [illegible] берге үезинде ол митингиниң киржикчилери чыылган. Тө[illegible] фронт барган эр улустуң орнун станоктарга, колхоз шөлдеринге [illegible] херээженнерни митингиниң киржикчилери кыйгырган. Бүгү делегейниң херээженнеринге дарамында [illegible] база чорудуп: «Силерниң политиктиг үзел-бодалыңардан, шажын-чүдүлгеңерден, социал байдалыңардан хамаарышпайн чоннар совет херээженнерниң [illegible] силерге чорудуп тур бис. Сайзыраңгай бүгү нижи төрелгеге кыжанышкынныг [illegible] бердинмейн [illegible] силерниң сагыш-сеткилдериңер [illegible] удаан сорулгаларны кыйгырып тур бис. Бистиң хосталгавыс, ажы-төлүвүстүң, ажы-төлүвүстүң [illegible], эш-өөрүвүстүң салым-чолу бистерниң боттарывыстан хамаарыжыр. Күчүвүс [illegible] үндезини — бистиң сырый каттышкан [illegible]» Эштиги чурттарның демниглежир херээженнер каттыжыышкыннары-биле болгаш шимчээшкиннери-биле совет херээженнерниң үзүктелчек амыдыралы камгалаар дээш кады ажылдажылгазы шак ынчаар эгелээн.

— Совет херээженнерниң комитеди — Делегейниң Херээженнерниң Демократтыг Федерациязының тургузукчуларының бирээзи. Херээженнерниң ол делегей организациязынга канчаар база каш тургустунганы?

— Делегейниң Херээженнерниң Демократтыг Федерациязын тургузар дугаарында [illegible] айтырыг [illegible] алдынган. ССРЭ-ниң херээженнериниң [illegible] федерацияның тургузукчу конгрезин [illegible] комитеттиң составынга кирип, оон [illegible] киришкен. Херээженнерниң [illegible] эрге-шөлээ дээш, улустарның национал хамаарылгазы чорудар болгаш социал деңнелгээ, ажыктың салдарлары [illegible] база [illegible] дээш демисел федерацияның ажыл-чорудулгазының кол сорулгазы болган.

Тургузукчу конгресс 1945 чылдың [illegible] Францияның найысылалы Париж хоорайга болган. Янзы-бүрү националдарның төлээлекчилери, политиктиг янгы-янгы үзел-бодалдарлыг болгаш шажын-чүдүлгелиг херээженнер анаа чыылган.

Конгрессте оске киржикчилери-биле кады совет херээженнер дарааzында байырлыг даңгыракты кылган алган: «Бистиң ог-бүлелеривистиң болгаш уругларывыстың аас-кежиинин кара чаңгыс магадылалы болур быжыг тайбыны бүгү делегейге хандырар дээш могаг-шылаг чокка демисежир».

Федерацияның тургузуу ам чаш катан өскен болгаш делегейниң бүгү диптериниң социалистиг, капиталистиг 114 чурттарының херээженнерниң 129 национал организацияларын каттыштырып турар.

— **Өске чурттарның херээженнер организацияларын-биле Комитеттиң харылзааларының дугайын чугаалап көрүңерем.**

— Совет херээженнерниң комитеди тайбынның болгаш [illegible] бичиңерниң [illegible] делегейниң 120 ажыг чурттарының 250 национал, шажын-чүдүлгелиг херээженнер организациялары-биле харылзааны тудуп турар. Информацияларны солушкарының, делегацияларны аргыштырарының, [illegible], фильмнерниң, хой-шинтиниң делегей ужуражышкыннарынга киржилгениң аргазы-биле ол харылзааларны боттандырып турар. Совет херээженнер комитединиң стипендиялары-биле Азияның, Африканың болгаш Латин Американың 50 чурттарының 800 хире уругларны амгы үеде ССРЭ-де өөренип турар. Олар дипломнарны алган соонда боттарының чурттарынга чанып [illegible], башкылар, инженерлер, [illegible] болуп ажылдаар.

— **Каттышкан Национал Организацияның чарлааны херээженнерниң Он чылдыгы (1976—1985 чылдарда) Комитеттиң киржилгезиниң дугайын ам чугаалап көрүңерем.**

— 1975 чылды Херээженнерниң делегей чылы, 1976—1985 чылдарны херээженнерниң Он чылы [illegible] тайбыннын айтырыглар Комитеттиң ажыл-чорудулгазынче чугула черни ээлеп болгаш [illegible] турар. Херээженнерге хамаарыштыр ылгал кеерчорукту бүгү хевирлериниң [illegible] Конвенцияны КНО-нуң хуралы алганы биледингир болгай. Ол документиге Совет Эвилели ат салган болгаш ындыг бадыланган. Херээженнерниң ол чылынга тураскаадып чугула шуулганнары белеткээринге болгаш эрттиреринге бодунуң улуун Комитет киирген. Ол дээрге — 1975 чылда Берлинге болган херээженнерниң Бүгү делегей конгрезин. «Бүгү бичии уругларның тайбың болгаш аас-кежиктиг келир үези дээш» 1979 чылда Москвага болуп эрткен Бүгү-делегей конференциязы.

«Деңнээр эрге, национал хамаарыл [illegible] болгаш тайбын дээш» дээн девиз-биле 1980 чылда октябрьда Чехословакияның найысылалы Прага хоорайга болуп эрткен Ол шуулганга идепкейлиг бе[illegible] турар бис.

— **Комитеттиң ажыл-чорудулгазында амгы үеде кандыг айтырыг кол сорулга болуп турарыл?**

— Тайбынны камгалаар болгаш [illegible] дээш демисел — кол сорулга болуп турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] Тайбынның программазын совет херээженнер ынча-биле деткип турар.

Совет херээженнерниң комитеди — Тайбынның совет фондузунуң [illegible] бирээзи. Тайбынны [illegible] совет херээженнер идепкейлиг киржип турар.

— **«Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Кыйгырыы-биле холбаштыр Комитеттиң ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалап көрүңерем.**

— Американ империализмниң баштаан милитаристиг бөлүктер чаазылзынышкынның божалдарынче угланган политиканы чорудуп турар аймыҗалыг болгаш [illegible] үеде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ол Кыйгырыы ыдыкталган ССРЭ-ниң Дээди Совединиң. Бүгү делегейниң [illegible] Совет [illegible] [illegible] Турар [illegible] чуртунуң [illegible] Совет херээженнерниң комитеди [illegible] [illegible] национал эш-өөрлери-биле бир эп-сеткилдиг деткээн болгаш деткип-даа турар. [illegible] совет соналдарны деткииринче дилтыны чурттарның херээженнер [illegible] херээженнерниң национал организацияларын [illegible] кыйгырып, оларга чагаалар чоруткан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чугула ол документизи Херээженнерниң демократтыг делегей федерациязы база деткээн. [illegible] бүгү-ле [illegible] болгаш [illegible] чурттарының [illegible] чедип алыр дээш бүгү-ле [illegible] састазында кирип турар херээженнерниң национал организацияларын [illegible] херээженнер каттыжыышкыннарын федерация кыйгырган.

[illegible] тайбынны камгалаар дээш бүгү-ле чүүлдерин кылырынче делегейниң херээженнерин база катап кыйгырып тур бис.

П. ВИШНЕВА-САРАФАНОВА беседаны кылган.

(ПМА).

Тайылбырлакчы

колонказы

Холгаарлакчы кымыл?

Төп Американың чурту — Сальвадорга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бооп турар сорулгалыг АКШ-тың шак ол чуртта [illegible] каңнынга улуг соғуушкун таварышкан Национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузун (НХФ-ты) болгаш Сальвадорнуң Революсчу-демократтыг фронтузун (РДФ-ны) Францияның болгаш Мексиканың чазактары [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Сальвадор [illegible] [illegible] [illegible] НХФ биле РДФ чурттуң таварышкан [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Франция база Мексика Сальвадорга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Сальвадорнуң [illegible] [illegible] Каттышкан Национал Организацияның [illegible] хандырарынче олар делегей [illegible].

Франция-мексика медээлер Вашингтонну [illegible] [illegible] Сальвадорга [illegible] кылбак [illegible] [illegible] АКШ [illegible] турар-ла болгай. Менээгиш чүгле бооп. Сальвадорнуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] АКШ-тың Сальвадорнуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] патриоттарны [illegible] оралдажыр турар Вашингтоннуң [illegible] база дагын сөйтелап илереткен.

Ынчаарга чурттуң 30 муң ажыг кижизин олурген болгаш хилинчектээн тенгиндеп баргаан террорну буруудаан кижилерге-даа НХФ биле РДФ эвес-ле болгай. Олурукчулер Сальвадорда шериг-хамааты [illegible] тудуп алгаш кедении турар. [illegible] АКШ турузукаан болгаш ам бүгү хевирге деткип турар.

«Нью-Йорк таймс» солуннуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] АКШ вылчаалыг чамаадын [illegible] Ол [illegible] [illegible] Гватемала, Парагвайда [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] франция-мексика медээлер [illegible] «Сальвадорнуң иштики херектеринче холгаарлашкыны» деп чугаалап турарлар. Боттарының [illegible] [illegible] [illegible] оралдажышкын [illegible] [illegible] [illegible] Вашингтоннуң [illegible] [illegible] [illegible].

Францияның болгаш Мексиканың тургузун [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] сөйтелааш. Сальвадорнуң Революсчу-демократтыг фронтузунуң даргазы Гильермо Унго КНО-ның штаб-квартиразынга болгаш [illegible] [illegible] Сальвадорнуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

П. ЧИГИРЬ.

СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

ТУР ХЕЙЕРДАЛ: ОКЕАННАР — КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ КӨВҮРҮГЛЕРИ

«Кон-Тики», «Ра», «Тигрис» — бо сөстерде ырак аал-чоруктарның кайгамчык тааланы дыңналыр. Бүгү делегейге сураглыг норвег аян-чорукчу болгаш эртемден Тур Хейердалдың башкарганы эдеп аян-шинчилиг ол судноларокеаннарның делгемнеринче үе-дүптериниң танынындан [illegible] дег эжиндирип чоруп турган.

— Чаа экспедицияларга белеткенип турар бе?— деп, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының чалашыл әвүгээр, Азербайджанга чорудуп турар археологтуг болгаш национал шинчилелдер-биле таныжары-биле Бакуга чедип келген Тур Хейердалдан СЭТА-ның корреспондентизи айтырган.

— Ам дээрезинде экспедиция планнавайн турар мен. Экспедицияга дээрге эртем ажылының чүгле кезээ-дир, ынчалгаш ону ол чоокка хоржок апарганда организастаар кижи мен. Бүрүнгү делегейниң чамдык чажыттары ажыдар талалы-биле шинчилелдерни чорудуп турар мен, ааа кабинеттерге [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] магат чок. Сеңнү аян-чорук [illegible] «Тигристиң» сайзырангайжыдып турар бис. Ол камыш сугвонуң ийи метр узун дөрттүг моделин ГФР-де тургускан болгаш ону аэродинамиктиг хоолайга база далайга шенеп турар бис. Мээң даалгам-биле Индий студентилер эрик чоорукун бо[illegible] [illegible] эргиг. [illegible] [illegible] олар боттарының хемелерин эштири эки болзун дээш чүнүн-биле чаап ап турарын тодарадып турарлар.

— Силерниң номнарыңар ССРЭ-де шуптузу үнген болгай. Силерниң ажылдың столуңарда ам чүү бүдүп турарыл, Силерниң чогаадылгаңарны ынактарны чүнүк-биле өөртүр силер?

— Материалдарын барык 25 чыл иштинде чыып келгеним номну амгы үеде бижип турар мен. Ында эртем айтырыгларын эң хой черин ээлээр. Ол ажылдың кол темазы — Атлант болгаш Индий океаннарны кежир бүрүнгү кижилерниң кежип чорупп турганының шинчилелдери.

Бо чылдың төнчүзүнде Совет Эвилелинге мээң «Бүрүнгү кижилер болган океан» деп, келир чылын — «Пасха ортулуктуң уран чүүлү» деп номнарым үнер. Ол номнарны мээң өске-даа номнарымны дег, орус дылче Лев Жданов очулдурган. Ол мээн-биле кады мында, Бакуда чедип келген, бо беседаны эрттиреринге бисте дузалажып орарынга өөрүп тур мен.

«Москва» гостиницаның аал-шинчилиг залында олур бис. Тур Хейердал шала турушкан шинчилиг олур. Бо могаг-шылаг билбес аян-чорукчуга безин Хабаровск — Москва, оон соонда Москва — Баку аразынга ужудуушкун анаа барбаан деп чүве илдең. Бодунуң бодалдарын сеткил ханышкыны-биле тө каап этеледи.

— Ыракы Чөөн чүктен чаа ужудуп келдим. Кайгамчыкла оран-дыр. Находкага четтим, Восточный деп чаа тудуп турар портту, Байкал-Амур магистралының далайже үнген эжин портту көрдүм. Долгандыр турар бойтуска хорачедирбейн тудутуну кылып болурунун үлегерин көрдүм. Ыракы Чөөн [illegible] [illegible] [illegible] солун болду. Оожум океанның бассейнинге кады ажылдажыктың айтырыгларының талазы-биле [illegible] [illegible] рынга анаа киришпит. Ол кончуг чугула айтырыг. Кижи судноларды тудуп эгелээрден бээр океан улустарны аңгыландырып эвес, а харылзаштырып келген. Бистиң бөмбүрзээвисте эң улуу бооп турар Оожум океан мөөн соңгаар-даа кады ажылдажылганың ындыг көвүрүү бооп артсын деп идегээлдер.

— Кижилерни башкалаңдырып турар мооңлактарны ажып эртеринге бүгү чүүлдерни кылырынче аймактарны кезээде кыйгырып келген болгай Силер. Делегейде душкуурлуг чорудуп күштелгени-биле, боо-чепсектерниң алымыг чаа хевирлериниң тывылганы-биле холбаштыр ол айтырыг улам чугула апарган ыйнаан?

— Совет Эвилелинге мен эртемденнер, амылатыннар, студентилер-биле ужуражып келдим. Оларны шуптузу Чер кырынга тайбынны камгалап арттырар деп чаңгы күзел каттыштырып турар деп чүвеге чигзиниг турбазынга бүзүрэдим. Оларның кижи бүрүзү ол дээш болур-чогуур бүгү чүүлдерни кылып турар. Дениигге бо хүнде, нейтронун бомбаның теоретиктериниң болгаш практиктериниң суртаалдаптурары дег, боо-чепсектерниң чаа хевирлерин тургузарынга эвес, а олардан хосталып, арыглап алырында. Бодумнуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ген эвес, а харын оларга удур демисежип келген мен. Ол улуг хөделиринче аймактарны кыйгырып турар мен.

— Азербайджанга кеңгеш көрген-билгениңерге сонуургаан кандыг болду?

— Соолгу чылдарда Совет Эвилелинге алды катап келдим, а Азербайджанга бир дугаар ээп турарым бо. Географтарның, [illegible], археологтарның, этнографтарның ажылдары-биле улуг сонуургалдыг таныштым. Бакуг чоогунда Гобустанда хаяларда чуруктар онза солун болду. Бүрүнгү чурукчулар мында кижилерни, бодаа көөрге [illegible] [illegible] хемелерни [illegible] [illegible] ги[illegible]дир. Ындыг хемелерниң дүрзүлерин Месопотамияда база көрген мен.

Республиканың [illegible] [illegible] улуг өөрүшкүнү берди. Олар шуптузу мээң чаа өңнүктерим болуру чугаажок. Оларның чүнү тудуп тургузуп турарын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бөмбүрзээвистиң тайбың келир үезинге бүзүрелдиг-дир Баку.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ КҮЧҮЛҮГ ШИМЧЭЭШКИН

Тайбынның бүгү-делегей Чениинниң кыйгырыы бүгаар сентябрь бирде Тайбынның делегей хүнүн калбаа-биле демдеглээн. Ону гитлерниң Германиязының Польшаже хоратан өзү-биле халдааныңын болгаш делегейниң ийиги дайынының эгелээнинин 42 чылдаа [illegible] [illegible] Гитлерниң фашизминге болгаш ынеп милитаризмге удур демисел үезинде улустарга таварышкан зажок улуг [illegible] [illegible] [illegible] Тиилелге дээш кижи төрелгетен салып четтикмес каражакогаралга таварышкан — 50 ажыг миллион кижи амы-тынын [illegible] [illegible] хоорайлар болгаш суурлар [illegible].

Ол каража-когараалдарның [illegible] [illegible] тайбынның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] катаптарын болдурбас дээр чайгылыын чок тура-соруун илергейлеп турар. Ортумак [illegible] [illegible] Барыын Европага сайгара тургузаар дээр Каттышкан Штаттарның [illegible] [illegible] [illegible] турар. АКШ-та бүдүрүп эгелей берген нейтронун чепсек-биле кады массалыг узуткаашкынның ол [illegible] чаа дайынның чазылдырыкчы шимчээшкининиң болган туруп болур. Тайбың дээш ам Европаның бүгү чурттарын хаара [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бистиң бүгү кижилериниң эрге-ажыктарын илергейлеп турар. Бөгүн Европага тайбың дээш демисел — бүгү кижи төрелгетенниң келир үези дээш демисел-дир.

Чаа дайынның чазыдыкчыларга удур идепкейлиг демисежиң турар кижилер 80 чылдарга СЭКП-ниң XXVI съездизинде [illegible] Тайбынның программазын сорук кирип, бүзүрелди ооргап ап турар. СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежневтиң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бүгү-ниити тайбынның болгаш хавсторның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тааранмыр делегейниң эң чиг айтырыгларын [illegible] шиитпирлээринче угланган.

Совет [illegible] [illegible] хой айтырыгларны — ракета-ядролуг болгаш өске [illegible] лай боо-чепсектерни кызаагаарлаар база кызырар, чер бөмбүрзээниң янзы-бүрү [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] херекжиктиг байдалдарны чок кылыр база ындыг чүүлдерни болдурбас талазы-биле темаштерни [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кууштурар [illegible] [illegible] [illegible] айтырыгларын хаара туткан.

Канадага эрткен делегейниң 50 чурттарындан кескү эртемдеңнер киришкен 31-ги Пагуош конференциязының хойхой делегаттары америк ядролуг ракеталардан болгаш нейтронун [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ти зилере бүдүрерин соксадырын. АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң аразынга боттуг чугаалажыышкынарны дагын эгелээринге деткип чугаалаан. НАТО [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] социалистиг партиялары [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ол Тайбынның делегей [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] «Тайбынны камгалап [illegible] бистиң партиязы». Бистиң [illegible] база делегейниң бүгү улустарында-даа делегейге хамаарыштыр алырга ам оон артык чугула сорулга чок» деп СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлери эш Л. И. Брежневтиң чугаалаан сөстери бо [illegible] [illegible] хой дыңналды онза күш-биле [illegible] [illegible] [illegible] турар.

Г. ШИШКИН.

(СЭТА).

БУРУУ ШАВЫЫШКЫН

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында Йемен Улус Демократтыг Республиканың, Ливияның болгаш Эфиопияның аразынга чугула чаа ат салдынган керээ калдаа каттышпас шимчээшкинниң принциптеринге дүүшпес дээр Египеттиң удуртулгазының бадыткааныкын Эфиопияның чазаа шуут буруу шаапкан.

АКШ-тың организастааны Кэмп-Девидтиң эскерлиги [illegible] киришкен болгаш империализмниң дээринче ажыы-биле шалчып кирген Египеттиң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кылдыгда уткалзир чок болуп турар деп, Эфиопияның даштыкы херектер [illegible] [illegible] туткан тодаргайлаан медеглэлээн. АКШ-биле болгаш сионистиг Израиль-биле Кэмп-Дэвид болгаш бүгү араб делегейниң улустарының үндезин эрге ажыктарынга эскерилчиг болган. Аден чазаандаң киржикчилери үш куруңнарга удур угланган хой дугуржулгаларга Каир ат салган болгаш Ливияга удур АКШ-тың чепсектиг чиртучоргаазын деткээн кара чаңгыс араб чурт — Египет.

Йемен Улус-демократтыг Республиканың, Ливияның болгаш Эфиопияның аразынга найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ Каттышкан Национал Организацияның Уставының, кайы-даа каттышпас шимчээшкинниң болгаш өске-даа тус черлер организацияларының принциптеринге бүрүн дүүжүп турар деп медеглелде онаалап демдеглээн. Ол керээ тайбынның, демнилгениң болгаш демократтыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бооп турар.

Акы-дуңма үш күрүнелерниң аразынга найырал, кады ажылдажылга дугайында ат салдынган керээ агрессиялыг, империалистиг тергиилелге, буруу эргелиг күрүнелерниң [illegible] холгаарлаашкынга. [illegible] болган [illegible] [illegible] [illegible] угланган. Өске күрүнелерниң эрге-ажыктарынга когарал чедирбейн, кады ажылдажылганы калбартырын керээде айыткан.

Акы-дуңма чурттарның дуржулгазы

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгрия магазиннеринде эъттиң, сүт-чиместиң, [illegible] [illegible] [illegible] үндезини чүдел? Бо айтырыгны ийи сөс-биле тайылбырлаары берге болур. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ажыл-чорудулгазы республикада [illegible] [illegible] турар. Олар барык 270 муң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] анаа бүдүрген продукцияны [illegible] [illegible] берип турар. Хамаатылар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] рап, кат-чимисти болгаш ногааларны өстүрүп, бедик дүжүттү чыл бүрүде ап турар.

Хоорайда [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чүве бо чылын безин [illegible] [illegible] [illegible] 200 муң тонна кат-чимисти болгаш ногааларны, эрес каш миллион тонна эътти база кууш эъдин садып алгаш, чоңга сайгарып садып турар. Херегле болгаш сайгарыкчы [illegible] [illegible] улуг чамдык облустарда садып алдынган продукцияның үштүн бир кезиин [illegible].

Хоорайда турум [illegible] ажыл-агыйлар-биле керээ [illegible] [illegible] [illegible] дурунуга шлангыг Пешт облуста дыка вениремэ. Дуналай [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] херекселдериң сүмелерин ап, оларга организастаар тускай курстарны [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ап турар.

[illegible] болгаш садып алдыргы сагти, чаа кат-чимисти болгаш ногааларны садыг четкизинге дүрген чедирериниң айтырыы амгы үеде херегле болгаш сайгарарынга кооперативтерниң ажыл-чорудулгазында эң чугула сорулга болуп турар. Бо сорулганы [illegible] шиитпирлээр, чаа эътти, ногааларны, кат-чимисти чоңга дүрген чедирер [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар.

Хоорайда дээлал ажыл-агыйларның [illegible] [illegible] херекселдерин болгаш чемнеринге [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бо [illegible] [illegible] ажыл-агыйлар [illegible] S миллион форинт акша эрттектиг херекселдерни болгаш чемнерни [illegible].

АГРЕССИЯНЫ КАЛБАРТЫП ТУРАР

ЛУАНДА. (СЭТА). Мурнуу-Африка Республиканың расистери Ангола Улус Республиканың девискээринден шериглерин [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] агрессиязын улам калбартып турар. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тарар алырга, амгы үеде мурнуу-африка расистериниң 11 муң ажыг шериглери, а ол ышкаш хөлезиленикчилерниң болгаш ангола улустуң эскерлиг [illegible] [illegible] Кунене можуда туруп турар.

Мурнуу-Африка Республиканың расистери боттарының шериглерин Анголадан үнд[illegible] [illegible] турар АНГОП агентилел дамчыткан. Мурнуу Анголаның девискээринге агрессорлар машиналарны салып турар. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чилер араатаныг бөу-биле [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] уруглары дамыглаан кызыл крест машиналарын безин агрессорлар боолап турар.

МПЛА — Күш-ажыл партиязының ТК-ның Политбюрозунуң [illegible] [illegible] партияның болгаш ангола кү[illegible] [illegible] [illegible] Ангола Улус Республиканың хой бүдүрүлгелеринге чүве чугаалашкан. Расистерниң [illegible] агрессиязының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

НАЙРОБИ. (СЭТА). Анголаже Мурнуу-Африканың расистериниң чепсектиг халдаашкыны-биле холбаштыр [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Кенияның президентизи Даниэль Арап Мои илергейлээн.

Хайфон — социалистиг Вьетнамның улуг порту. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ийи хуузу ону таварты эртип турар. Совет Владивосток-биле ол төрелдежип, Одесса-биле найыралдажып турар. Портту ааарты [illegible] болгаш калбартырынга совет специалистер, совет техника киржип берген.

ЧУРУКТА: чаа сүт ор[illegible] [illegible] киржип турар [illegible] совет [illegible] [illegible] [illegible].

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

Ливанның девискээринче израиль араатаннарның [illegible] халдаашкыннарының түңнелинде тайбың кижилер, херээженнер болгаш уруг-дарыг кырлып турар. АКШ-тың ыдазы [illegible] болгаш эткиинчези-биле Тель-Авивтиң кылып турар араатан үүлгедиишкиннери араб чурттарның улустарынга ажыг-шүжүгнү таварыштырып турар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

БАРААННЫ — ЧОНГА

ЛАТВИ ССР. В. И. Ленин аттыг «ВЭФ» бүдүрүлге каттыжыышкынының Стучкин телефон аппараттары кылыр заводунуң ажыл-ишчилери бөгүн продукциязын күрүнениң Шынар демдектиг кылдыр бүдүрүп үндүрүп турар. Ук завод телефон аппараттарының 12 хевирин бүдүрүп турар, оларның хөй кезии — ТА-68, ТА-72. Оларга чоннуң негелдези улуг. Сөөлгү чылдарда ол аппараттарның бүдүрүлгезин 1,4 катап улгаттырган.

Хевири онзагай «Ретро» болгаш «Стелла» деп телефон аппараттарын (солагай талазында чурукта) бүдүрерин ук завод шиңгээдип алган.

В. СЕМЕНОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникаСЫ.

СВЕРДЛОВСК. «Уралэлектротяжмаш» завод улуг гидрогенераторлар болгаш өске-даа электрлиг агрегаттар бүдүрериниден аңгыда «Урал» деп пылесостарны база кылып турар. Чыл санында ук бүдүрүлге садыг четкилеринче оларны 150 муңну чорудуп турар.

ЧУРУКТА: улустуң херектелдер бараалнар кылдыныниң инженер-конструкторлары Б. Л. Дубневский биле Л. Ю. Булкина оларның чаа пылесостуң конструкциязын ажылдап кылып турары.

А. ГРАХОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникаСЫ.

ӨРГҮН ЧОННУ ЭРГИП ЧОРААШ...

Хүн орайтаксай берген боорга, далаш-биле шиш, концерт көргүзүп кирипкивис. Олар дээстүң чораан мал-маганның кежээки ыдылга-саалдазы эгелээн. Чорууру дээрнисинче ыянайн, кино көргүзерин улус чир-шок дужуп диләй берген. 5-6 кино-чуруктарывысты үндүрерге, дан адар чүве болган. Чоогунда аалдар мал-маганын ыдып, саан алырга, Сендин акывис «театрын ажылыпкаш», ажылдап келген. Хоругу биле мен болувус үзе чергевис уругдар, оолдар арасынга олуруп каш, кино тайылбырлап берип орган бис. Кезек болганда эжим, согалайнып ора, тура халааш, чоруй барган. Үйгуга чорле пат кижи, эртен суг арай деп оттуруп алыр.

Мен чаа өөрүм аразында таныылбырлаттыкым артып калдым. Бичии болганда ырак эвесте [illegible] Долгар, дуңмаларың чаныыга кел! Мен кино көрейн» дээп хөрөөжен кижи үңү дыңналган. Чанымга олурган торгу тоннуг, чугаакыр, [illegible] уруг чоруп келгеш, «Аннчыын ай, кижи олуртпас» дээш, туралыг-тури чок чүве дег, хая көрүг-көрүп бызын чорупту. Ам чиктинвис сүргей, чүве-даа чугаалаар, айтырар кижи чок апардывыс. Мен кезек олургаш, өөрүмнү үдүп чыдар [illegible] бадыптым. Кирип келиримге «арын кызар» чүве аңаа болган.

Чоокада-ла мени чаптаан харын-даа эргеледиг чораан угбаларым «келиниңг болдуңар» [illegible], мени «чараш кыс чаныга орган» дижип, [illegible] шуптузу кыжырып эгелээн. Харылаар чай кайда боор. шуптузу-ла менден улуг угбалар, акылар болган. 16 харлыг берген, бригаданың ерезүрүнүң даргазы-даа болзумза, оларны хүндүлээш, ындып човаш, арным изиннип, кулактарым кызаргайнып келген.

Эртенинде сестип туруп келдим. Чанан боол, дүүн мээ тырымга кирген келген «шуурган» соондай берип-тур. Өөрүм мээн дуңгурээнимни [illegible] көрүп, сонуургааш, сонгаш мээн чүве [illegible]. Кадаг чүнг биле бызывылаашкын. Кызылывыстың [illegible] машиналарывыска олуруптувус. Демгин хайлыг «шуурган» база эгелээн. «Дүүнгү уруун дуу тур, байырлаашкаш, хөөрн [illegible]» [illegible] бараанаар. Мен ынаар көрүксэлимзе-даа эгеңгеш дидимнээн мен. Берге-ле чораан.

Оруже омак хөглүг, [illegible] [illegible] [illegible] эгелээн [illegible]. [illegible] хай [illegible]. Ии-ле [illegible] бот-боскун болгаштын, барык шуптувус школалыг интернадынга келдивис. Концерт белеткеп турувусса-даа Төп Комитеттиң пленумунга көргүзээн бис. Пленум дүжүкүрүлүг болган. Чамдык күрүне, чазак ажылдакчылары алдар-хүндүлээп [illegible] мыяңнап чүве. Ыңчангаш-ла концерт болбаан боор.

ӨРГҮН ЧОНГА, ӨӨРҮМГЕ — ЧЕТТИРДИМ

Кандыг-даа кижиниң амыдыралынга эки саадарлыг болуушкуннар турар. Мээң мындыгдарның бирээзи 1938 чылдагы культура бригадазы болган. Ыңчангаш элээди оолду мени ол бригада культурага [illegible] амыдыралдың оруунче киирген. Чому-биле харылзажып, оларга бараан болур деп чүве кандыг болурун баштай оон билип эгеледим. Ол дээрге чонга бараан болгаш, оон харылзашкаш оларның амыдыралчы бойдаан дуррулгазын, эки чүүлдерин болуңга сиирип алыры болур чорду. Өргүн чонум эргип чораш, [illegible] хөй эки чүүлдерин билип алган мен. Ол мээң ажыл амыдыралымга тоттуңмас байлаг боол арткан.

Урал-театр салбыры чеп-ле салбыр чүве. Салбырның баштыңы башкызы М. Мунзук турду. Чүгле бо бригадага [illegible] [illegible] [illegible] хүндүлээр [illegible] удаа үнүп турган), салбырның бүгү сургуулдары бир [illegible] [illegible] бичиилерни хайгаараар, чанчыс мени уруглары дег, назыралдыг турдувус. Аңаа чиңнек бо. Ол-ла чылдың күскээр кыжын Таңды районга концерт көргүзүп чорда [illegible] кашпиага сооктап алыпкаш, эмнелгеге чыткан мен. Санитарлар келеш, «Сени [illegible] улус херээлеп тур» дидир-ле. Эмчи [illegible] бөржиске бүдүн салбырым сургуулдары шупту бо... Каракжары ыскыылай бергилээн. Мени көрүп кааш, угбаларым ыя салып ыглашкан, акылажам карактарының чаштарын четкаш, каттыржып келеди. Кайгаш калган мен... Херектиг [illegible] частырыгга боор-тур. Ол эртен башкывыс эмнелгеже телефон долгааш, мени кандыг чыдарыл деп айтырарга «бо дуве чок апарган» деп, бир-ле хөрөөжен кижи [illegible] [illegible] хамык чүве хайнып үнгендир.

Бригадага өөрүм-биле кады чораан [illegible] кандаар ажылдаарын [illegible] дөөш сагыш човаарын, оларның [illegible] рын, чаагай сеткилдиг, долузу-биле кады харылзаалгалыг, ветеллелиг болурун, бичиилээ бол, өөрениц, билип алган мен. Мээң өөрүм эки [illegible] [illegible] бөрлан болуп, амыяк өскенте [illegible] ажылдап чорду. Хөй кезии [illegible] гамчыктыг үре-түңнелдиг [illegible].

Бистен чаралып, мөчүп калган өөрүмүстүң-даа өвүр-хевири мээң карактарымда чурттуп артып калган. Лопсан-Чимит [illegible] (ынчан 22 харлыг турган) өөжум бүдүвүңү, белудың чалы, бедик культурлуу, угаанныг сагыштыг, чону-биле, бистер-биле аралдыңын, [illegible] сагышта мөөге арткан. Ооң чараш ак агыы, оожум болгаш хүлүм [illegible] арын, тавар [illegible] каракчары, сырый кара кирбиктери, чараш хаваа болгаш омак баатырының дыңгырлыгсымаар кара дүктери безин, кижиге ынакшыл сеткилин арттырбышаан, бо хүннерге чедир [illegible] [illegible] чоруур боор дур.

Амыдыралче оожум ыттааш, амыдырал-биле чогуу холбаан өргүн чонумга, бригадага кады чораан өөрүмге өөрүп четтиргенимни чылыг [illegible] [illegible] [illegible] чорур мен. Ынчангаш бо [illegible] очеркти бижип берген ужуру ол.

С. ЧИГЖИТ.

(Эгези №№ 189, 195, 205, 208 «Шында»).

Чаа ном

ЭКИНИ УЛАМЧЫЛААР

«Улуг-Хем» альманахтың № 46 үндүрүлгезинде Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң башкаар чериниң даргазы Кызыл-Эник Кудажының «Даартагы хүнче бүзүрел» деп публицистиг материалы эгезинде кирген. Оон одуругтазы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдары, шиитпирлери-биле холбашкан утка тинген. Автор онгу беш чылда тыва чогаалчыларының ажыл-чорудуун ында түңнеп чугаалаан.

Совет Тываның чечен чогаалы, бүгү совет литература ышкаш, интернационалчы болуп турар деп чогаалчы ында чын тодараткан. Шүлүкчүлер Светлана Козлованың болгаш Анатолий Емельяновтуң, хоочун чогаалчы Михаил Пахомовтуң, Николай Сердобовтуң, аңаа чогаалдарын интеринг [illegible] [illegible] биле айыткан. Тыва чечен чогаалда ниити чадаптерни К. Кудажы база демдеглээн. Чижээ: «Маңаа хамаарыштыр тыва чогаалчыларның ынчаар [illegible] темаларын [illegible], [illegible] болгаш [illegible] ажылдаар [illegible] бүдүрүлгезинче хамааржыр амыдыралдың чиджи бар чылдар кара талаларын сурээ, оларны хөөредип сээр, тыва улустуң кыска совет үеде чедип алган улуг социал чаартылгаларын эскербес талаларын ажыы-биле мийнип туткаар херек» деп, автор ында иштиглээн.

«Улуг-Хемниң бо үндүрүлгезинде коммунистер дугайында [illegible] [illegible] Очерктерниң маадырлары — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегаттары, коммунистер, [illegible]. Журналистер [illegible] Хертеква. Чолду Кара-Күскекеиң, Кууллар Аракчааның, чогаалчы Леонид Чаламбаның очерктериниң темазы: күш-ажыл кижинин кадыгбыжыгга кадыктырып, сагыш-сеткилин байыдып, сергелипбиле чергелештир чоннуң нурзунга оон ат-алдарын көдүрер. Шак ындыг идеяны илередиринге Таан-оол Хертектиң «Дескел чок кижи» деп очерги тураскааттынган. Очерктиң маадыры — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады В. И. Ленин аттыг «Тыва даргүгү» комбинаттың ажылчыны Үйнукпан Түлүшовна Монгуш. Ол чурттаазынның алыс утказын ажыл-иштен тыпкан. Ниитилелге ажыктыг ажылды чурттаалганың кол сорулгазы болдурган, ону дээш күжүн харамнанмайн үлүргүг, билиг, дуржулгазын бедиңк чоруур эрес-кежээ, соруктуг кижи өзүлүт аас-кежиин тывар деп утканы очеркте сиңнирип [illegible]. Очеркте ажылчын кижиниң [illegible] көргүскен. Оон сагыш-сеткили база байлак. Ажылчын коллективиниң [illegible] хөй-хөй амыы-ажылчынныарның чаа мөзү-шынары хевиреттиниин [illegible] [illegible] чедимлелиг. Ынчалза-даа [illegible] маадырының ажыл-чанын ам-даа долу көргүскен болза эки деп күзеп каалы.

Чолду Кара-Күскекиниң «Директор» деп очеригинде бистиң үежиивистиң, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң директору И. П. Гончарюктуң [illegible] [illegible] биле таныжар бис. Күш-ажыл кижиниң өрү тыртып, соруктуг кирип, кааСтаар — очерктиң алыс утказы ынчаш. Коммунист хамыктың [illegible] чоруур, маадырны [illegible] — партия Уставының бир негелдези ол. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, коммунист И. П. Гончарюк ону шыңгыы күүседип чоруурун оон амыдыралындан илден» — деп журналист көргүскен. Чедиишкиннер-биле кады очеркте четпестер база бар деп бодаар мен. Автор маадырының күзел-бодалдарын чырытпайн барган. Совет кижи бүрүзү, ылаңгыя удуртукчу коммунист күзел-бодалдыг, соруктуг. Күзел дээрге кижиниң иштики шынарының база бир онзагай талазы-дыр.

Журналист Кууллар Аракчаа «Малчын болуру — бедик хамыкалга» деп очеригинде хойжу, коммунист Оолак Григорьевич Кечил-оолдуң ажылдажын, дагзынган херээн дамчыштыр ооң мөзү-шынарында талантыг чүүлдерин көргүзүп турар. Малчынның харысалгазы дугайында бодалдарын ооң чугаазындан билип алыр бис. Бодуун хойжу кижиниң медерелиниң бедиин автор чедимчелиг көргүскен. Ынчалза-даа мурнакчы хойжуларның келир үеде план, хүлээлгелерин, сорулгазын көргүспээн. Ол ук очерктиң четпес талазы деп бодаар мен.

Чогаалчы Леонид Чаламба «Тожунуң Доңчурбаны» деп очеригинде [illegible] Доңчурбанның амыдыралын, ажыл-ижин, күш-ажылчы кадыралдыкгүнүн, сагыш-оналын көргүскен. Ниитизи-биле ону чедимчелиг деп бодаар мен.

«Улуг-Хем» альманахтың бо дугаарынга коммунистер дугайында очерктер кол черни ээлеп турары өөрүнчүг. Коммунистер, мурнакчылар дугайында чогаалы ам-даа улам чылдарын күзеп каалы. Күш-ажылчы мурнакчы кижилерниң амыдырал-чурттаалгазын, [illegible] [illegible], ажыл-ижиниң чаавыттарын чечен чогаал [illegible] [illegible] чорде [illegible] [illegible] [illegible].

С. ОЮН.

КАИ-ниң дыңнадыы

БЕТИҢЕРДЕ УРУГЛАР БАР

Бо чылдың август 15-тен сентябрь 15-ке чедир «Кичээнгейлиг болуңар — уруглар!» деп Бүгү-эвилел рейдизи эгелээн. Оон-биле хамаарыштыр бистиң республикада ол рейд база чоруп турар. Рейдиниң [illegible] [illegible] база таварылга эвес: бо [illegible] уругларның болгаш аданың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ыг үези, лагерьлерге, поход [illegible] дыштаныыл алгаш келгеш [illegible] [illegible] чүүлдерин сонуургалын. [illegible] [illegible] [illegible] билиг алырының үези. Олар хөй дургузунда ол оруктарындан чардыккаш, эрай узамыга бергилээн, а бирги класс чылар ол оруктар-биле [illegible] башкай-ла чоруп турар [illegible].

Үстүнде байдалдарны ба[illegible] [illegible] [illegible] дизин организастаар Ол дээрге [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] улуг кижилерге сагыш [illegible] [illegible] [illegible] ыг болуңар дээн чагыг-дыр. Ыңчангаш бо рейдиниң чорудулгазынга [illegible] [illegible] культура, [illegible] [illegible] [illegible] биле кады бүгү улуг кижилер болгаш уруглар боттары база [illegible] турар.

Чоруп турар рейд-биле [illegible] [illegible] чадаг кижилер кежер черлериниң чаартып, оруктуң демдектериниң байдалдарын хынап турар. Бо үеде онза кичээңгей ниң школалар болгаш албан черлериниң чоогунда [illegible] тарның, кудумчуларның бан[illegible] [illegible] аваа тереелдер болгаш өске-даа хөй [illegible] [illegible]. [illegible] башкайгы хүннеринден эгелээш, орук шимчээшкининиң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар. Ол чорук эге-даа, үе[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] рын экижидер. Бир эвес амыяк инспекторларның ындыг отряды чок школалар бар болза, оларны дарый тургузар херек.

Бүгүрүңнээ рейдиниң [illegible] болгаш уруглар саттарының улуг белүк[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] көрдүнгеп болгай. Сентябрь [illegible] [illegible] тур[illegible], ол өөредиглгени даштыгаа чорудуп болур арга бар. Ыңчангаш школалар, садтар [illegible] өөредилгеге ажыглаар [illegible] [illegible] [illegible] албан черлериниң [illegible] [illegible] сагыш салыр [illegible]. Ындыг өөредилгелерни солгаарладыышкын чокка эгелээр эки. Ол өөредилге даштыгаа чоруп турда, школаларга, уруглар саттарынче автоплощадкаларны болгаш автокласстарны дериналыры эргежок чугула.

Кичээнгей салза чогуур бир кол чүве болза, эң бичиилер — бирги класстылар дугайында сагыш салыры болур. Оларга школаже баарыңга эң [illegible], машина шимчээшкинин эвээш оруктарны шилип бээрин ада-иелер оралдашса эки. [illegible] бирги класстылар школаже баар оруун эки билип алгыже чедир төрелдери оларны үдеп, чедирип, уткуп ап турарын оралдажыр болза чогуур. Ол үе иштинде оларның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] рар апаар. Ылаңгыя хоорайның эге класстар өөреникчилериниң автобустар доштаар черлерге чыглып келгеш, оюнталып ойнаар чоруктарын [illegible] [illegible] [illegible] көрүп, оларны хай дээри күзенчиг.

Улуг кижилер-даа, уруглар-даа рейдиге идепкейлиг кирип турган, уругларны оваал[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Т. ДЕМКИНА,

КАИ инспектору

Чаа кино

НАЙЫРАЛДЫҢ БЫЖЫГ ДОҢУ

Аныяк салгакчыларны патриотчу өзүга чаңчыктырып кижизидеринге урал-чечен кинонуң ролю улуг. Доктаамал [illegible] [illegible] [illegible] кино урам чүүлүнге эрес-маадырлыг чоруун [illegible] [illegible] [illegible] турар бедик идейлиг кино-чуруктар бисте дөн. «Чапаев», «Щорс», «Пархоменко», «Лазо» болгаш өске-даа маадырларлыг совет киноларны көрүкчүлер ам-даа сеткил [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хамаатыг дайынның болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының [illegible] болуушкуннарга тураскаатккан киноларны кым-даа онза сонуургаар.

Республиканың экраннарында чедиишкиниг үнүп турар «Шуптузун бодувуска» деп урал-чечен [illegible] [illegible] көргеш, мооң дугайында өске бүгү көрүкчүлер-биле кады [illegible] [illegible] [illegible] бодадым. Чогаалчы Б. Воробьевтуң «Котомари чанында чалгыг» деп хөйге билдингир тоожузунга үндезилээн бо соңгу кино база-ла кижизидилгеже угланган утказыг. Кандыг-даа бергелерге торулбас, [illegible] [illegible] [illegible] тыныы чүму-биле бериптер, мындыг боду бүткен дидимнерни чүгле улуг совет Төрээн [illegible] [illegible] [illegible].

Дайзынның тылынга берге дүнмелдыг дааланы [illegible] дөөш тос-ла чимыг далайжы дукааа чедип кээр, олар немецтерниң [illegible] [illegible] [illegible] че билдиртпейн киргеш, суг кырындан ужуп үнер самолеттарын база ында билдиртпес кылдыр таарыштыр тургускулаан аар үгер-боолрарны буза тепсипкеш, ол хая-даштыг ортулукче баар десантыларга орукту ажыдып бээрлер. Бо дaалга берге болгаш эң харысаалгалыг [illegible] чалайжылар баш бурунгаар билирлер, тос оолдарның чаңгызы-даа коргуп сүртевээннер. Олар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тиилептерлер: мында бир солун чүве болза, ажан бир аңы балыглаңы бээрге, өскеве оон ор[illegible] ээлептер аан бот-боттарын деткижип турарының ачызында ол берге, чаалгы [illegible] [illegible] күүседип шыдаанар. Кажай [illegible] [illegible] [illegible], дайзын көргүнүнүг эвес, бо дугайын «Шуптузун бодувуска» деп эрес-маадырлыг кино херечилээр.

Бистиң чаңгыс чер чурттуувус Алексей Ооржактың күүседкен ролю база-ла белен эвес, ол улуг матрос дужаалдыг Мунко [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хандыкшылдыг ойназы көрүкчүлер [illegible] [illegible] тудар. Ада-чурттуң Улуг дайынының интернационал[illegible] найыралдың быжыг доңун бистиң аныяк артизивис чедимчелиг көргүзүп шыдаан. Мунко Лапцуй (А. Ооржак) улуг лейтенант Балашовтуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] айзангыр чок кылып узуткаан.

Кеш-ла [illegible] дидимнерниң [illegible] берге нарын даалганы күүседип шыдажаңынын көжыды чүдел деп айтырыг көрүкчүнүң мурнунга тургустунуп кээр. Хамык ужур совет мөзү-шынарда, ылаптыг белеткелде, совет Төрээн чуртунга хааны ынаанда, берген даңгыраанга бады-быжыг шынчыында болган. Ыңчангаш совет [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ге теварышкаш, кажан-даа ойта душпазын маадырлыг кино тода бүзүредип турар. Ук кинонуң эң күштүг талазы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Мыңаагаш көрүкчүлерниң ээңнээзинден кинонуң тургусканг режиссёру Евгений Шерстобитовка болгаш [illegible] операторы Михаил Чернийга өөрүп четтиргенимни илередиптим.

Мергежилдиг аныяк артист Алексей Ооржакка моон соңгаар-даа [illegible] [illegible] кинилерниг болурун күзевес арга чок.

С. САНДЮ,

көрүкчү.

СЕНТЯБРЬ 8-ТЕН 10-ГА ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 8-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги ыяа шимчээшкини. 9.05 — «Чаш чыдары». Л. Кассиль — «Кондуит болгаш Швамбрания». 10.00 — Г. Доницетти — «Лючия ди Ламмермур». Фильм-опера. 11.30 — «Ынаштың ырызы». Телефильм. 11.40 — Медээлер. 11.45 — 14.15 — Чапсар. 15.15 — Медээлер. 15.35 — Социалистиг чурттарның документалдыг фильмнер программазы: «Бурунгу Эрфурт [illegible]» (ГДР), «Аъттыг кижи ам-даа халдып орган» (БУР), «Октаргайже орук» (Куба). 15.25 — Улустуң аялгалары. 15.40 — «Бистиң-биле, бис дег, бистен артык ыры». ГДР-ден дамчыдылга. 16.40 — Дм. Шостакович. «Степан Разинниң шаажылааны». Шүлүглел. 17.10 — Сут спортунга Европа [illegible].

КЫЗЫЛДАН

17.25 — «Моңгун-Тайгавын [illegible] [illegible] дамчыдылга». 18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Хоккейге делегей маргылдаазы. «Канаданың кубогу». Финляндияның шилиндек командазы — ССРЭ-ниң шилиндек командазы. Канададан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Хоккейге делегей маргылдаазы. «Канаданың кубогу». Канаданың шилиндек командазы — Швецияның шилиндек командазы. 3-кү үе. Канададан дамчыдылга. 22.15 — Бөгүн делегейде. 22.30 — 23.30 — «ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Богачева биле орус улустуң В. Андреев аттыг оркестриниң концерти.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Томскиниң угулааржаа». [illegible] тайылбырлыг фильм. 12.10 — «Шыдыраа школазы». Шыдыраа ойнаалдын дээш демисел. 2-ги дамчыдылга. 12.40 — Ботаника. 5-ки класс. Үнүштерниң ужурдуязы. 13.00 — А. М. Горький. «Улуг [illegible] чоруум», «Мээң университеттерим». 13.45 — «Башкының экраны». География. 7-ги класс. ССРЭ-ниң географтыг байдалы болгаш [illegible]. 14.15 — Тоолчаан чугаалар. 5-ки класс. 14.50 — «Башкыга музыка кичээли». 2-ги класс, 1-ги дамчыдылга. 15.50 — «[illegible]». Документалдыг фильм. 16.00 — 17.25 — Чапсар.

МОСКВАДАН

17.25 — «Звездочет». Тележурнал («Орбита-3»). 18.10 — Корей Улус-Демократтыг Республиканың артистериниң күүселдези («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — Марк Твен Интервьюер-биле [illegible]. Телефильм.

МОСКВАДАН

19.00 — «Кедээден дамчыдылга». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.55 — «Бөрүлер аразында чааскаан». Хөй сериялыг урал-чечен телефильм. (Болгария). 2-ги сериязы.

СЕНТЯБРЬ 9-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги ыяа шимчээшкини. 9.05 — Мультфильмнер программазы. «Улаан-серып чок боражыпкаш», «Леопольд моортайның өжээн негээшкини». «Огниниң [illegible]». 9.35 — «Орлёнок» телестудиязының аныяк корреспондентилериниң Москва хоорайының № 207 школазының башкызы, Октябрь Революциязы орденниг эдилекчизи Л. М. Чистякова-биле ужуражылгазы. 10.35 — «Кино аянчоруктар клуву». 11.35 — Медээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер программазы. 15.25 — К. Хачатурян. Виолончельге болгаш фортепианога соната. 15.55 — «Горнистер, харылаңар!». 16.15 — «Орус чугаа». 16.45 — «Аныяктарның адрестери». 17.15 — «Эртем дугаайында». 18.15 — «Хөглүг аялгалар».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Болгар улустуң национал байырлалы — Хостата хүнүнде. Болгар Улус Республиканың телевидение программазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — [illegible]. Документалдыг телефильм. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35 — 23.10 — «[illegible]». О. Уайльд. — «Бердингтон [illegible]».

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Эрги Таллинниң [illegible]» [illegible] тайылбырлыг фильм. 12.10 — «Силерге, ада-иелер!» 12.40 — Ниити биология. 9-ку класс. Улус [illegible] [illegible] ужур-дузазы. 13.55 — «Башкының экраны». Зоология. 7-ги класс. Хөй-даваннылар. 14.20 — Музыка. 4-кү класс. Н. А. Римский-Корсаковтуң «Салтан хаан [illegible]» деп операзы. 14.50 — Демьян Бедный — революциялыг ыраажызы». 15.45 — «Хүннүң чемижи». Телефильм. 16.00 — 17.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — «Ыры чуруп тур мен». Фильм-концерт. 17.15 — «Петя деп койгун болгаш ылбилиг рояль». Ойнаар-кыстар фильм. 17.30 — «[illegible] [illegible] шолу». Телефильм. 18.00 — «[illegible] болгаш [illegible]». 18.30 — 18.45 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

19.00 — Сут спортунга Европа чемпионады. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — «Ырак болгаш чоок ыры». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Бөрүлер аразында чааскаан». Хөй сериялыг урал-чечен телефильм. (Болгария). 3-кү сериязы. 23.00 — 00.05 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Торпедо» — ЦСКА. «Торпедо» стадиондан дамчыдылга.

СЕНТЯБРЬ 10-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги ыяа шимчээшкини. 9.05 — «Горнистер, харылаңар!». 9.35 — «[illegible]» [illegible]. Урал-чечен фильм. (Болгария). 10.45 — РСФСР-ниң фильмнер ансамбльдериниң күүселдези. 11.25 — Медээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Чер кырында кижи». Кино программа: «Чаартынган черлерде», «Академик В. И. Вернадский кызыл-тазы», «Булуттар адаанда кур чер». 15.[illegible] — «Шыдыраа школазы». 15.[illegible] — «Эстония» театрда дээрги Тийт Куузик». Музыкалыг телефильм. 16.25 — «Дагдыныкчы». Тележурнал. 16.55 — Сут спортунга Европа чемпионады. 17.10 — Молдав ССР-ниң Бендеры хоорайда торгу комбинадының Культура бажыңының ырлыг болгаш танцылыг «Пристения» ансамбльдиниң концерти. 17.45 — «Мурнакчы дуржулга — [illegible] [illegible]».

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Мал чемниң бөлеткелиниң хүн демдеглели». 18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Хоккейге делегей маргылдаазы. «Канаданың кубогу». Канаданың шилиндек командазы — ССРЭ-ниң шилиндек командазы. Канададан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Футболга делегей чемпионадының шилилге оюну. ЧССР-ниң шилиндек командазы — [illegible] шилиндек командазы. Прагадан дамчыдылга. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35 — 23.55 — Бокска ССРЭ чемпионады. Финал.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Маргылдааның [illegible]». Телефильм. 12.10 — «Бистиң садывыс». 12.40 — Музыка. 6-гы класс. Композитор-тоолчу Н. А. Римский-Корсаков. 13.10 — Шыта болгаш урал чогаалынга. 2-ги дамчыдылга. 13.40 — «[illegible] [illegible]» [illegible] [illegible] [illegible] сес» болгаш орус культура. 8-ки класс. 14.10 — Бойлус ортемчи. 2-ги класс. Кустуң демдектери. 14.30 — «Иванушка-[illegible]». [illegible] [illegible]. Урал-чечен телефильм. 15.50 — Телефильм. 16.00 — 17.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — «Малдыр дугайында бодалдар». Документалдыг фильм. 18.10 — «Херээжелгерниң [illegible] [illegible]».

МОСКВАДАН

18.15 — «Орус опера». Мультфильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер. 18.45 — «Хоойлу болгаш [illegible]». 19.10 — Чарлалдар. 19.15 — «Моцарт... Георг [illegible] [illegible]».

МОСКВАДАН

19.40 — «Өг-бүле дугаайында бодалдар». Телефильм. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «[illegible] мооттанның бөлап тыппаан чүүлдери». Мультфильм. 20.15 — «Чоокку Чөөн [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]». [illegible] фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Бөрүлер аразында чааскаан». Хөй сериялыг урал-чечен телефильм (Болгария). 4-кү сериязы.

![Агаар]

Агаар

[illegible] медээзин өзүгаар алырга, бөгүн республикага шокар бүлүттээр, чагбас. [illegible] угаанчыыштыныыг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 15—17 градус чылыг болур.

Кызылга [illegible] бүрүттээр, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 16—19 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

СЕНТЯБРЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эмм кудумчузунда бажың» 9.30, 11.30, 13.30, 16.40, 18.40 (уваткан) 21.00. «Хууда амыдыралда база аас-кежик» 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Таро — маңгыс толу» 9.30, 15.00. «Байырлыг, кеге-бугалар!» 11.10, 13.10. «Кайда сен, ынакшылым?» 16.40, 18.30, 20.20 (уваткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Шуптузун бодувуска» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уваткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Куда дужууру хүннү тодаргайлаар апаар» 18.30, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысаалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдизиниң 2-27-12, промышленность килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегер килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1621.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01474

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 210 (11708) | 1981 чылдың сентябрь 9, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

ЧЫЛЫГ, АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ БАЙДАЛГА

Вьетнамның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиигине секретары Ле Зуанга алдар болдурган дүштеки шайлалганы СЭКП Төп Комитединиң омунээзинден сентябрь 7-де Кремльдиң Улуг Ордузунга кылган.

Ле Зуан-биле кады ВКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Вьетнам Социалистиг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы То Хыу, өске-даа вьетнам эштер келген.

Совет таладан шайлалгага Л. И. Брежнев, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Н. А. Тихонов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары, [illegible] өске-даа тускай кижилери келген.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев шайлалгага [illegible].

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Ле Зуан!
Хүндүлүг эштер!

Бөгүн бисте Вьетнамның [illegible] деп чугаалап болур-дур. Эртенден эгелээш элээн хөй [illegible] чугаалажыышкыннарны кылдывыс. А база катап вьетнам оңнуктери-биле ам [illegible] байдалга — дүштеки шайлалга столунуң артынга чугаалажып турар-дыр бис.

Чугаалажыышкынның арны [illegible] хамыктың мурнунга [illegible]. Амгы үениң соруглалары [illegible] келир-үеге [illegible]. Ол билиишкиннеривис [illegible] бир домей.

[illegible] Совет-вьетнам кады [illegible]. Дараазында чылдарда ол кады ажылдажылга бүгү-ле адырларны [illegible] калбарар. Вьетнамга социалистиг тургузуушкунун Совет Эвилелиниң деткимчези улам күштелир. Вьетнам [illegible] эки болгаш долу ажыглаар кылдыр оларга дузалаар бис.

Ырак-шелээн эвес амгы үеде делегей айтырыгларынче [illegible] болганывыс черле билдингир.

[illegible] эш Ле Зуан-биле чугаа[illegible] чаа Крымга болган ужуралажыышкыннар-даа [illegible].

Ындыг тайбыңны чедип алыр төлээде, чүгле эки сөстер эвес, харын-даа бөттүг ажыл-херектер, өске күрүнелерниң эрге[illegible] болгаш [illegible] барымдаалап мооруңче белен болур чугаа херек болуп турар. [illegible] чугаалажыышкыннар столунуң артынга шимчедилгени [illegible] ниң турар. [illegible]

Бүгү өскелерден артык күштүг болур соруглганы салыры, делегейге тергиидээрин оралдажыры — ырак эвес эрткен төөгүге база бар турган, ындыг оралдажыышкыннар чүнүң-биле доозулганы эки билдингир болгай.

Ынчаарга Совет Эвилели, бистер шериг талазы-биле артык күштүг болурун кажан-даа оралдашпаан бис, оралдашпайн-даа турар бис. Боо-чепсекти [illegible] айыыл чок чоруун, болувустуң оңнуктеривистиң айыыл чок чоруун [illegible] лаар дугайында сагыш [illegible] кылбайн турар бис, кылыр деп-даа бодавайн турар бис. Боо-чепсектиң чаа, улам [illegible] турар. Ынчалза-жок дараазында чуулду бүгү-ле харыы[illegible] АКШ-тың болгаш НАТО-нуң [illegible] холунга ындыг хевирлиг боо-чепсектерниң [illegible] херекке албайн барып шыдавас бис. Ындыг боо-чепсектер [illegible] болзо. Совет Чепсектиг Күштер ол боо-чепсектерге [illegible].

Бистиң [illegible] XXVI съездизи 80 чылдарда Тайбыңның калбак программазын көдүрген. Совет саналдар бүгү чурттарның [illegible] хамаарылыр. Чогум-на Азияга [illegible] турар. [illegible] шуурган хадып турар. Империализмниң [illegible] күштери Азияга ырак[illegible] чорутпас турушту чоруп турарлар.

Азияның эң улуг күрүнезиниң — Кыдаттың [illegible] тары делегей байдалын [illegible] Совет Эвилелинге, Вьетнамга, социализмниң делегейинге [illegible] турар. [illegible] халапты болуп турарын база катап чугаалап каайн.

[illegible]

дээш туржуп турар. Олар Вашингтонуң салдарынга база алыспайн турар. Хамаарышпас амыдырал-биле чурттаарын олар күзеп турар. Ындыг турушту чүгле хүндүткээр апаар. Тайбыңны болгаш хосталганы күзеп турар чүгле Азияның улустары [illegible] болуп шыдаар. Оларның [illegible] херектеринге, оларның амыдыралгы эрге-ажыктарынга дашталдыышкын кандыг-даа холгаарлаашкынын олар чүү-даа көрбес эргелиг.

Индияның, Индий-Кыдаттың чурттарының, Азияның өске-даа [illegible] галыг киржилгезинге байыр чедирип турар бис. Лаос-биле болгаш Кампучия-биле демнежип алган, бүгү Мурнуу-Чөөн Азияның тайбыңның болгаш быжыг турушту [illegible] дурар дээш Вьетнамның [illegible] бис.

[illegible]

өске-даа херектерге коммунистер ангы талазы-биле турушту золеп турар. Олар ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын, улустарның эрге-ажыктарын илергейлеп турар. Олар чогум-на ынчангаш [illegible] дээш, боо-чепсектиң дужурер болгаш бүгү улустарның аразынга тайбың кады ажылдажылга дээш туржуп турар.

Бистиң [illegible] вьетнам коммунистериниң [illegible] интернационалчы-ленинчи эш Ле Зуан дээш:

Акы-дуңма вьетнам улус дээш: [illegible] бүгү делегейге [illegible] дээш:

Совет-вьетнам быжыг найырал дээш:

Чер кырынга тайбың дээш! [illegible] тур мен.

* * *

Эш Ле Зуан харыы сөс чугаалаан.

Эш ЛЕ ЗУАННЫҢ чугаазы

Хүндүлүг эш Леонид Ильич Брежнев!
Эргим эштер!

Вьетнамның Коммунистиг партиязы биле Вьетнам Социалистиг Республиканы марксизм-ленинизмге болгаш социалистиг интернационализмге үндезилээн, ССРЭ-биле акы-дуңма найыралды болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганы быжыглаар дээш чайгылыш чок туржуп турар. Совет Эвилели-биле сырый каттыжыышкын вьетнам улуска [illegible] фактору, төрээн чурттуң [illegible] болуп турар. Бистиң [illegible]

Эрткен чылдарда, ылангыя Найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында вьетнам-совет керээге ат салганының соонда бистиң партияларывыстың болгаш күрүнелеривистиң [illegible] сырый каттыжыышкынының харылзаалары улам быжыг апарган. Вьетнамның болгаш Совет Эвилелиниң аразында бүгү талаларда [illegible] чаа чадаже көдүрүлген. Бистерниң аразында болган [illegible] чыныг түңнелдери ВСР-ниң [illegible] ССРЭ-ниң [illegible] бүгү талалыг кады ажылдажылгага чаа улуг аргаларны ажыдып, бистиң бүгү партивиска, бистиң бүгү чонувуска оларның ВКП-ның V съездизи [illegible] дээш, съездиге [illegible] амыдыралга [illegible] боттандырар дээш [illegible] чок.

Ажок улуг дузаламчызы база Вьетнамга хамаарыштыр [illegible] Бистиң Вьетнамның Коммунистиг партиязының [illegible] болгаш чонунуң мурнундан Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязынга, улуг совет улуска, Силерниң болумарга, хүндүлүг эш Леонид Ильич Брежнев, база катап сеткилдиң ханызындан [illegible] көрүп тур мен.

Делегейниң амгы [illegible] коммунистиг болгаш [illegible] таарыштыр социалистиг демнеглигниң [illegible] болуп бар чыдар. Бистиң [illegible] турар.

[illegible] Амгы үениң революстуг үш агымы чаа-чаа тиилелгелерни чедип албышаан, боттарының бурунгаар [illegible] чайгылыш чок уламчылап турары [illegible] болгаш [illegible] чорукту [illegible] чок болур.

Ол угланыышкынны калбартыр [illegible] СЭКП XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң тайылбырлаан 80 чылдарга Тайбыңның программазы, ол ышкаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгызы болуп турар, оларны делегейниң калбак хөй-ниити-биле [illegible] деткип турар болгай.

Лаос Улус-Демократтыг Республика-биле болгаш Кампучия Улус Республика-биле [illegible] Вьетнам Социалистиг Республика Азияга быжыг болгаш чаптуг тайбың дээш, хамыктың мурнунда Мурнуу-Чөөн Азияга тайбың болгаш оожургалдыг чорук дээш чайгылыш чок демиселди чорудуп турар. Ону чедип алыр дээш бистиң улузувус улуг Индий улус-биле, Азия диптиң өске-даа [illegible] улустары-биле найыралдың болгаш кады ажылдажылганың калбартырынче чүткүл салып турар.

Тайбың [illegible] ВСР белен. Ынчаарга амгы үеде байдал таарымча чок [illegible] талага [illegible] апаар.

Мурнуу-Чөөн Азияның [illegible] ужурлуг. Ол айтырыглар [illegible] АСЕАН-ның күрүнелериниң белүктериниң аразынга дорт чугаалажыышкыннарның [illegible] Мурнуу-Чөөн Азияның [illegible] удур туржуушкунну күштедилгерин [illegible] Вашингтонуң база Пекинниң кара [illegible] байдалынга [illegible] тура бээр.

Эргим эштер!

[illegible] сырый холбаалыг болуп келген [illegible] болур.

Бистер ону медереп билбишаан, СЭКП-ның XXVI съездизиниң [illegible] соруглаларын чедиишкинниг боттандырарын, ССРЭ-ге коммунизмни тургузар херекке, бүгү делегейге тайбың дээш, улустарның хосталгазы болгаш социализм дээш демиселге чаа, улам улуг тиилелгелерни чедип алырын совет улуска күзеп тур бис.

[illegible] аразында улуг найыралдың болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганың чайгылыш чок хөгжүлдези база быжыгызы дээш!

СЭКП-ның болгаш Совет күрүнениң шылгараңгай удуртукчузу, [illegible] вьетнам улустуң улуг өңнүү эш Леонид Ильич Брежневтиң кадыкшылы дээш!

Совет партия болгаш күрүне удуртукчуларының [illegible]!

Олуржуп турар бүгү эштерниң кадыкшылы дээш, [illegible] тур мен.

* * *

Эштер Л. И. Брежнев болгаш Ле Зуанның чугаалары [illegible].

Дүштеки шайлалга чылыг, акы-дуңмалышкы байдалга эрткен.

(СЭТА)

Эштер Л. И. Брежнев биле Ле Зуанның ужуражыышкыны

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев ВКП ТК-ның Чиигине секретары Ле Зуан-биле сентябрь 7-де Кремльге ужурашкан. Совет Эвилелинге [illegible] кылып келген.

Беседага киришкеннер болза:

совет таладан — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизиниң бирги оралакчызы О. Б. Рахманин, СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, Экономиктиг харылзааларның күрүне комитединиң даргазының бирги оралакчызы В. Г. Морозов, ССРЭ-ниң ВСР-де элчини Б. Н. Чаплин;

вьетнам таладан — ВКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы То Хыу, ВСР-ниң Курлпланының даргазының оралакчызы Дау Нгок Суан, ВКП ТК-ның Чиигине секретарының дузалакчызы Донг Нгак, ВСР-ниң ССРЭ-де элчини Нгуен Хыу Май.

ССРЭ-ниң иштики байдалын [illegible] эш Л. И. Брежнев төпте болгаш [illegible] бир дески болгаш бүзүрелдиг бурунгаарлаашкынның [illegible] төлээде, политиктиг-организастыг болгаш [illegible] демдеглээн. Кол сорулга — [illegible] Ол чорук улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарның [illegible] доктаамал [illegible] техниктиг [illegible] болгаш политиктиг белеткелин [illegible] болганга болгаш бүгү-ле [illegible].

Экономиканы катап тургузар болгаш [illegible] биле вьетнам улустуң эрес [illegible] Вьетнамның Коммунистиг партиязының V съездизиниң [illegible] эш Ле Зуан чугаалаан. Чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң моон мурнундагы съездиге [illegible] соруглааларын боттандырары 1979 чылдың февральда Пекинниң агрессиязының ужун, Кыдат [illegible] күштүг чардыктыырганы биле дыка бергедээн турган. Ол-даа нарын байдалдарда вьетнам коммунистер, вьетнам ажылчы чоннар чурттуң экономиктиг [illegible] шыдаан.

Совет-вьетнам харылзаалар сан-даа, шынар-даа талазы-биле шаптык хөгжүп турарын Л. И. Брежнев болгаш Ле Зуан [illegible] Партия болгаш күрүне шугумнары-биле харылзаалар улгаткан. Экономиктиг кады ажылдажылганың хемчээли өскен. Социалистиг Вьетнамның камгалаар [illegible] Совет Эвилели уламчылаан.

Ажыл-агыйжы улуг ужурлуг 40 объектиниң келген беш чылда ВСР-те кады тудаарын боттандырарын тывылдээн. Мурнуу-вьетнам шельфтен нефть болгаш газ тывар ажылдарны калбартыр турар. ССРЭ-ге вьетнам бараанарны, ылангыя Совет Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Сибирьниң [illegible] болгаш чимистерни бээрин [illegible] көрген.

Социалистиг тургузуушкунну чизы-бүрү адырларынга ВСР-ге көргүзүп турар дээштиг деткимчези болгаш дузаламчызы дээш СЭКП-ге, совет [illegible] Вьетнамның Коммунистиг партиязының [illegible] вьетнам улустуң өөрүүзүн эш Ле Зуан илередейлээн.

[illegible] көрген.

АКШ-тың империализм [illegible] ол ышкаш Кыдаттың [illegible] Мурнуу-Чөөн Азияда байдалдың [illegible] Вьетнамның, Лаостуң, Кампучияның улустарының боттарының күжениишкиннери [illegible] тургузуушку соруглаларынга чүмү-биле турасказын бадаалгадыр аргазы ам-даа чок болуп турар. Америк администрацияның деткимчезин ажыглаан Пекинниң [illegible] турарынга кыжаныш турар. Кыдат биле АКШ [illegible] организастаарын оралдажып турар болгаш ол сорулга-биле АСЕАН чурттарынга [illegible] херээнге [illegible] политика улустарның [illegible].

Азияга айыыл чок чорукту быжыглаары Азия күрүнелериниң ниити сорулгазы болган турар ужурлуг дээрзинге ССРЭ биле ВСР бүзүрелдиг. Оон-биле холбаштыр олар Индия-биле кады ажылдажылганы калбартырын [illegible] кылдыр көрүп, Индонезия, Малайзия-биле болгаш Азияның тайбыңга [illegible] тургузарынга база быжыглаарынга белен чорууң илергейлеп турар. Бир эвес Азия күрүнелериниң аразынга [illegible] чаагай кожа-холбоо харылзааларын [illegible] хэрэр болза. Азияда тайбыңның херээнге [illegible] ажыктыг болур ийик.

Социалистиг [illegible] делегейниң политиктиг байдалын [illegible] чайгылыш чок политика[illegible] делегейниң тайбыңы [illegible] дээрзинге эштер Л. И. Брежнев биле Ле Зуан бүзүрелин илергейлээн.

Эштер Л. И. Брежнев биле Ле Зуанның ужуражыышкыны [illegible] байдалга [illegible] лар айтырыгларга [illegible].

(СЭТА).

Кызылдың бир дугаар автотранспорт бүдүрүлгезинде он бирги беш чылдың баштайгы чылының планның онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээн алган социалистиг хүлээлгелерин боттандырарынга чоокшулаан чолаачылар эвээш эвес. Оларның аразында Кузьма Андреевич Фроловка удурткан чолаачылар бригадазы база бар. Дуржулгалыг бригадирниң бригадазы социалистиг чарышка каш удаа тиилекчи болуп үнгүлээн. Мурнакчы чолаачылар В. В. Андреев, Н. Н. Тараканов, М. И. Чумичев, Н. В. Лобанн болгаш оон-даа өскелер үениң чурнап ажылдавышаан, октябрь, ноябрь айларының үлүүнде ажылдап турарлар.

Мурнакчы бригада бо чылдың эртген сес айларында база чедиишкиннии ажылдаан. Бригадада сагылга-чурум үрээр таварылгалар барык чок, ниити бүрүзү бригадазының ажылынга дээш харыысалгалыг, [illegible] үлүг-хуузун кииреринге биле [illegible] ажылдап турар.

ЧУРУКТА: К. А. Фроловтуң бригадазындан чолаачылар (солагай таладан) М. И. Чумичев, В. В. Андреев болгаш Н. В. Лобанн рейске үнер мурнунда.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

БАЙ-ТАЛЧЫЛАР МУРНУНДА

Августуң сөөлгү он хонуунда мал чеминиң белеткелинге [illegible] Бай-Тайга район чедип алган. Сиген белеткелиниң ниити планын ам 49 хуу күүсеткен [illegible] тонна сигенни белеткээн. Оон ыңай 514 тонна будук-бүрүнү чыгган. 72 тонна витаминниг сиген даланы кылган, 356 тонна сенажты салган.

Он хонуктуң түңнели-биле [illegible] совхоз районнуң ажыл-агыйлар иштинде [illegible] бирги черин [illegible] Кызыл тугну чаалап алган. Ол совхозтуң ажылчыларының [illegible] белеткелиниң планын — 81 хуу, будук-бүрү чыылдаазын — 110 хуу болгаш силос салыышкынын — 154 хуу [illegible].

Бригадалардан ол-ла ажыл [illegible] баштаткан силос салыкчылары, «Мурнакчы» совхозта Бүрбек Тейнеп-оолга удурткан [illegible].

[illegible] совхозтуң Найырал [illegible] Кара-оол 15 тонна сиген белеткээр [illegible] херек кырында 21 тоннаны [illegible] алган болгаш сиген [illegible] ам-даа [illegible] турар. [illegible] ажыл-агыйда малчын [illegible] Мукулай 15 тонна [illegible] белеткеп алган. [illegible] 50 тонна [illegible].

БИСТИҢ КОРР.

Мал чеми белеткелиниң хүн демдеглели

ШАЛЫПЧЫ АЙНЫҢ СӨӨЛГҮ ХҮННЕРИ АРТКАНДА

Республиканың ажыл-агыйларынга мал чемнери белеткелин чарлаттынган ийи шалыпчы айы доос[illegible]. Ам чемнер белеткелиниң байдалы кандыгыл? 1981 чылдың сентябрьның дөртке чедир 146,5 муң гектар черниң тараан болгаш чайгаар үнген сигенин кескен, оон [illegible] муң гектарының сигенин ажаап алган. Сигенни кезери биле белериниң аразынга узуктелиишкин 8 муң гектар болуп турар. [illegible], Эрзин районнуң ажыл-агыйларында 2000, Улуг-Хемнинде — 1000, Тес-Хемнинде — 1000, Бии-Хемнинде — 800, Кызылдыңында — 700, Бай-Тайганыңында — 600, Каа-Хемнинде — 500 гектар черниң сигени бөлдүнмээн. Кескен сиген [illegible] шынарын чидирип чыдар. Ынчаар үрелген сиген быжыг малга чем боон шыдавас. Ам сорулга болза, кескен сигенни дораан кургадып, бөлүп алырын организастаары болур.

[illegible] «Ленин» [illegible] «Барлык», «Революцияның хайбыжы», «[illegible] хостуу». Тока ССРЭ [illegible]

[illegible]

[illegible] Тандыжы районнар ол талазы-биле планныг онаалданы 60—67 хуу чедире берген. [illegible]

Хөл [illegible] күүседип алган, а өске артык районнар чер албазан. Ылаңгыя бо талазы-биле Тес-Хем (2 хуу), Бии-Хем (7 хуу) болгаш Эрзин (8 хуу) [illegible].

[illegible]

Будук-бүрү [illegible] республикада 66 муң тонна онаалдазын 15,5 муң тоннаны белеткээн. [illegible]

ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИН РЕСПУБЛИКАНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ СПЕЦИАЛИСТЕРИ БЕЛЕТКЭЭН.

ИДЕЙ-КИЖИЗИДИЛГЕ АЖЫЛЫН ЭКИЖИДЕР

(СЭКП Улуг-Хем райкомунуң пленумундан)

Партияның Улуг-Хем райкомунуң [illegible] пленуму болуп эртти. «СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин экижидер талазы-биле районнуң партия организацияларының сорулгалары дугайында» партия райкомунуң бирги секретары К. А. Масңык-оолдуң илеткели аас дыңнап, чугаалашкан.

СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлерин, «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам-даа экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын, партияның XVIII область конференциязының шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, районнуң ажылчы чоннары ол бирги беш чылдың бирги чылында ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чамдык эки түңнелдерни чедип алганын илеткелде [illegible] демдеглээн. Үлегер бүдүрүкчүлери [illegible] бүдүрүп болгаш оңу сайзарадырының чарлык чыл планын ажыр күүседиир. Күрүнеге эът, сүт, дүк садарының [illegible] район ажыр күүседип, багай эвес түңнелдерни чедип алган.

Районнуң партия организациялары, СЭКП райкомунуң бюрозу, партия эге организациялары ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин экижидер талазы-биле салган сорулгаларын боттандырар [illegible] ажылдарны кылып турар. Бүгү-ле идеологтуг, политиктиг кижизидилгелиг ажылдың совет кижизиниң [illegible]. Коммунистиг партияга, социалистиг Төрээн черинге, [illegible] интернационалдыг [illegible] кижизидилгени [illegible] пленумга демдеглээн.

Ол сорулгаларны шиитпирлээр хемчеглерниң бирээзи партия болгаш экономиктиг [illegible] болуп эртен кылын 97 коммунистиг семинарга 14 чүзүнге 1852 кижи өөренип, [illegible] 2500 кижи өөрени[illegible]. Ниити-биле 928 коммунист өөренип турган. Семинарларга, школаларга марксизм-ленинизмниң үндезиннерин, коммунистиг тургузуушкуннуң теориязының база практиказының айтырыгларын, СЭКП-ның XXVI съездизиниң материалдарын, эш Л. И. Брежневтиң болгаш партия болгаш чазактың өске-даа удуртукчуларының ажылдарын ханызы-биле өөренген.

Жданов аттыг, «Ак-Туруг» совхозтарның парткомнары, № 586 МКК-ның, район эмнелгезиниң, кактуур комбинадының, Ийи-Тал, Эйлиг-Хем суурларда, Торгалыг, Ак-Туруг ортумак школаларында болгаш өске-даа партия организацияларының партия болгаш экономиктиг өөредилгезин удурталгазы экижээн.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге дыңнакчыларының күш-ажылчы идепкейиниң көдүрерин, мергежилин бедидеринге угаалап турар. Районнуң 20 малчыны 1981 чылда чүс баш төрүүр хойга онаашкыр 85-тен ору хураганы алган, 600 хире малчын, 67 механизатор мергежилин бедиткен.

Районда 184 пропагандист ажылдап турар, олардың 97-зи коммунистер. Аксы-Барлыгда К. Б. Кыргыс, № 586 МКК-да В. И. Шумихина, Шагаан-Арыгның № 2 школазында А. Н. Шуй, Ю. Сед, Эйлиг-Хемде Т. Э. Ховалыг болгаш өске-даа пропагандистер партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседип турар.

Районнуң «Билиг» ниитилели организацияларының лекторлары СЭКП-ның XXVI съездизиниң материалдарын, партияның ниитиниң болгаш дашкы политиказын пропагандалаарының, коммунистиг мөзү-шынар база мөзүлүг айтырыгларының талазы-биле лекция номчуурун күштелдирген.

Ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлээринге культура албан черлери улуг рольду ойнап турар. 1981 чылда районнуң культура албан черлери 1800 ажыг массалыг хемчеглерни эрттирген, аңаа 115 муң кижи олуруушкан. Ак-Туругнуң бедээ Культура бажыңы, Ак-Тал, Хайыракан библиотекалары багай эвес ажылдап турар.

Комсомолчуларның болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезин экижидеринче районнуң комсомол организациязының кичээнгейин салып келген. 1300 хире комсомолчулар улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында тааланы туттунган. Районнуң комсомол организациязының эки ажылы дээш бо чылдың бирги чартыында ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Районнуң улус ажыл-агыйында 8 муң ажыг профэвилер кежигүннери ажылдап турар. Профэвилер организацияларының оларның коммунистиг кижизидилгезинче, политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин көдүреринче кичээнгейин салып келген. Беш сүт-бараан фермазы, он ийи хойжу бригада коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты чедип алыр дээш демисежип турар. 1980 чылда 42 малчынга, механизаторга коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы деп атты тыпсыткан.

Ажылчы салгакчыларның идей-политиктиг кижизидилгезинин айтырыгларын шиитпирлээринге школада комсомол болгаш пионер организацияларының биче эвес рольду бо талазы-биле ажылы Ак-Туруг ортумак, Ийи-Хем Ийи-Тал сес чыл школаларында [illegible].

Чоннуң чурттап турар черлериниң айы-биле политика-кижизидилгелиг ажылды чорударын партия организацияларының [illegible] идепкейжиткен. Агитквартиралары дамчыштыр [illegible] массалыг ажылдарны [illegible]. Ак-Тал, Торгалыг, Ак-Туруг, Арыскан, Кызыл-Даг суурларда агитквартиралар «[illegible]» [illegible].

Күш-ажыл [illegible] кижилерниң [illegible] ажылдааңызынга, [illegible] болуруңга дузалаар. Спортту сайзырадыр талазы-биле чамдык хемчеглер алдынган. Жданов аттыг совхоз (директору Б. К. Монгуш-оол) спорт шөлүн эки дерзэп, мында массалыг маргылдаалар эртип турар.

Илеткелди болгаш пленумга санал бергеннер районда идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылдың хоңү аналзын берип, мында четпестерни шүгүмчүлеп, оон үнүп турар чыдамгааннарын тодараткан, партия организацияларының кандыг айтырыгларже кичээнгей салырын тодаргай чугаалааннар.

Коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестерниң политиктиг база экономиктиг өөредилгезинде четпестерни шүгүмчүлээн. «Күш-ажылдың хостуу», «Чайырал» совхозтарның парткомнары партия өөредилгезин кошкак удуртканы, өөредилгениң чорүн тураланы [illegible] чугаалашкан. «Красноярсктесстройнуң» № 2, 3 механколонналарынга, АТБ-те [illegible] пропагандистерниң [illegible] албааң. Оон уламындан кичээлдер үстүп турган.

«Билиг» ниитилелиниң эге организацияларының лекторлары ноңзо ажыл-агый темазынга лекциялар чорудуп [illegible] ажыл-агый эртелелиниң болгаш совхозтарның мал специалистери бо чугула ажылга киришпейн турганындан болган. Чаа Шагаан-Арыгның «[illegible]» трестиниң № 586 МКК-ның тудугжуларынга лекциялар ховар номчуп турарын «Шагонартэжстрой» трестиниң [illegible] Э. Д. Балчый, № 586 МКК-ның начальниги А. М. Блинов [illegible] чугаалаан.

ВЛКСМ райкому, комсомол организациялары комсомолчуларның болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинче айтырыгларынче ам-даа кошкак кичээнгей салып турарын пленумга айыткан. «Шагонартэжстрой» трестиниң комсомол организациязы аныяк тудугжулар ортузунда болуруңу авангардчы ролюн күүсетпейн турар. Оон уламындан оларның аразында күш-ажылдың болгаш кол-ниитиниң чурумун үрээр чоруктар бар.

Районнуң культура албан черлериниң ажылында улуг четпестер бар. Чамдык клубтар чүгле кино көргүзери-биле кызыгааржаттынган, оон өске чүү-даа кылбаттаан. Кок-Чыраа, Чодураа, Кара-Тал, Чаа-Хөл клубтарының ажылы [illegible].

Чоннуң чурттап турар черлериниң айы-биле чорудар политика-кижизидилгелиг ажылды ам-даа чедир [illegible] турар. Чаа Чаа-Хөлде, Кок-Чыраада, Чаа-Хөлде агитквартиралар бар-даа болза кандыг-даа ажыл чорутпастаан.

Район [illegible] ниитиниң херектер кылдыкы, суд, прокуратура органнарының партия, кол-ниити организациялары-биле [illegible] социалистиг хоойлу-чурумну, корум-чурумну бузуглаарынче угланган тодаргай хемчеглерни ап чорутпаан түңнелинде эрткен чылдың бо үезинде аар кемнерни [illegible]. Ыңчалза-даа районнуң ажылчы чоннарының ортузунда хоойлу-чурум талазы-биле кижизидилге кошкаан пленумга демдеглээн.

Ажылчы чоннарны кижизидеринге күш-ажылчы коллективлерниң, оон удуртукчуларының ролю кончуг улуг. Олар бо чугула ажылды экижидеринче угланган хемчеглерни ап турар, ындыг болза-даа [illegible] вентередиптер хире муриакчы коллективлер амыдыралында районда чок болуп турар.

Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажыл хөй талалыг болгаш нарын. Ыңчангаш бүгү коммунистерниң, күш-ажылчы коллективлерниң кол-ниити организацияларының күжүн, партийжи ажылды ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин экижидер талазы-биле СЭКП-ның XXVI съездизиниң салган сорулгаларын шиитпирлээринче угландырарын пленум айыткан.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле дээштерегей доктаалды пленум хүлээп алган.

Т. ХЕРТЕК.

«Шынның» тускай корр.

Тарлашкын-Аксынга чалыш эрткен. Сигенчилер кезек кола ажылын соксадыр ужурга таварышкан. Эртенинде аяс хүн болган. Даң бажында «Чаа орук» совхозтуң коммунист Байыр-оол Севилбаага удурткан хойжу бригадазының сигенчилеринге, оларның турлаанга чеде бердивис. Сиген белеткелинде малчыннар сигенниң кургаарынга чедир ажыл-агыйның дугайын чугаалажып, майгынга хураалдап ордар.

— Бригадада мал чемиин белеткелиниң бөгүнгү байдалын таныштырып, черле мынчаш кончаар ажылдап турарывысты чугаалаксаан кижи мен — деп, бригадир чугаазын эгелээш, уламчылап-дыр:

— Эрткен чылды бригада багай эвес ажып, төрүүр чүс хойга онаашкыр чүс хураганы алган болгай бис. А ам сорулгавыс ол көргүзүгнү кудулатпас, келир чылдың кыжынга эки белеткенир. 14 кодан хойга ниитизи-биле 200 тонна сиген херек дээрзин билерге билдингир. А бөгүнгү байдал дугаар алырга, 208 тонна белеткеттинген болгаш кыштагларда чедиртинген-дир. Ам планывысты чоокку хүннерде долузу-биле күүседир дээш бүгү күжүвүстү салыр ужурлуг бис...

Майгынга чугаа дооступ турда, сиген кургап, ажылдап болур апарган. Бригадир-биле кады халыдап черлерже чорупкувус. Оруун ара ол мынча дидир:

— Кол малчыннарывыс Татьяна Арапчын, Шактар Ким-оол, Таңма Бады, Сат Ким, Слава Седип, Даш-оол Седип олар Спартак Сидога удурткан звено болуп алган Ак-Чыраада ажылдап турар болгай. Олар хол-биле сөөлгү немелде 20 тоннаны кылды. Эр-хейлер!

Тарлашкын-Аксының мурнуку чылдарда курлак чедип турар сигени чок — кайдааш кылының халавындан дыр-был чавыс сиген үнген. Ыңчалза-даа малчыннар хараганнар, чыраалар, дөңгеликтер аразын-бичии-ле сигенниг черлериниң сигенин кезип, бүгү арганы ажыглап турар болду.

Удаваанда ажыл хаймыды. Кургай берген сигенни болуп, сараалтап турда, Демир-оол Чооду, Клавдия Чопуй, Елена Хайын, Оксана Дупчен, Радик Севилбаа, Сергек Таңмаа болгаш өскелер-даа эрестиг-ле чораан.

А олардан ырак эвесте пенсионер Балдар Чопуй биле хоочун оглужу Дупчээ Балдар ийи-ийи аданнар-биле машиналыг кестирген, аныяктардан дудак чок ажылдап турду.

А. ИРГИТ.

ЧУРУКТАРДА: хойжу бригаданың бригадири Байыр-оол Севилбаа сиген шөлүнде; Сигенни бөлдүрүп турары

Авторнуң фотолары.

КАЯА-ДАА ДАЙЫНЧЫ

Ойдупаа ол аалы харлан чораан. 1926 чылда Тываның [illegible] коммунистиг эвилелинге кирген. [illegible] кайнаар ооруур-даа ол куусаалр-биле барып, кайда-даа даалганы күүседип чораан. Үнен чылдың ортузунда дайзынмаа Тываның бичии [illegible] албан эрттирген. Ааза [illegible], ол эрес-кашпагай-биле [illegible] эргелеп онзалаан шыдамчазын боорал ажык [illegible].

Реабилитачы албан хулаа-[illegible], Меңгүр[illegible] [illegible] экономика, культура чаа-[illegible] [illegible] келген. Коммунист Ойдупааның кандыг-даа ажылга тамыйлааргы, оңу ак сеткилдиг күүседип, [illegible] ажылдап чораан 1941 чылдың июньундан эгелеп Элеес [illegible] дарганаан. Фашистиг Германияның Совет Эвилелинче халдаан хүнүнден эгелеп оон амыдыралынга чаа үе-даа эгелээн. 1943 чылдың чайынынга чедир ол фронтуга [illegible] тала-[illegible] бүгү [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] гоглоре [illegible] турган.

Дөрт алышкы Ойдупаа, Хүтленмей, Айыжы, Седип-оол олар фронтче [illegible] [illegible] тыва [illegible] [illegible] Тыва [illegible] чаалык черинче чорупкан, [illegible].

1943 чылдың сентябрь бирээ Тываның [illegible] турачылар [illegible] фронтуже аъттыг [illegible] Дөрт алышкызы аразында Часмабай, [illegible] [illegible] солдарын [illegible] чаажыдып хааң.

Т. Б. Кечил-оолдуң командылазы-биле тудуушкан 1943 чылдың декабрь 8-те Москва аттыг 8-ки гвардейжи кавалерийжи 31-ги гвардейжи аъттыг шериг полкунуң үүрелдеринге 4 чу эскадрон болуп кирген. Аңаа түрээрты Ойдупаа улуг [illegible] Ооланың [illegible] Чайгыт бөлүк [illegible] [illegible] анчы-анчы шериг мергежилдиг болган: Ойдупаа — адыкчы, Хүтленмей, Айыжы — пулеметчүлер, Седип-оол — артиллерист.

1944 чылдың январь 30-те Ойдупаа баштайгы дайынчы [illegible] өске ээ-өөрт-биле кады туруп [illegible] [illegible] [illegible] Деражнөнө [illegible]. Ровно хоорай дээш тулчуушкунга [illegible] Дубно хоорайның [illegible] Ойдупаа [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ак назындан чарып кааан.

Балыгланган [illegible] Ровно болгаш Киевтиң госпитальдарынга эмнеп турган.

Деражно, Сурмичи суурларны, Ровно, Дубно хоорайларны [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 1944 чылда Ойдупаа Адмыгуутун [illegible] [illegible] III [illegible] шаңнатканы. Сергей Часмыбаевичиниң дайынчы оруу Румынияга доостуган. Ол аазы кай медальдар-биле база шаңнаткан.

Дайын соонда ол Тывазынга ээп келген, оон соонда чери Таңдыга, СЭКП Таңды райкомунуң партийжи организастыг ажылдар кылдырып инструкторындан тургаш, а 1947 чылда [illegible] даргалап бээрин [illegible] [illegible] ажылдарда [illegible] [illegible] [illegible] ри мыдыг амыр эвес турган...

Коммунист С. Ч. Ойдупаа чааргай ажыл-херээ моон-биле кызыгаарлаттынмас. Кожа-хелбиз турган колхозтуң [illegible] [illegible]. 1950 чылда «Коммунизмниң херели» колхозту тургузуптарга, В. К. Никитин — даргазы, С. Ч. Ойдупаа — оралакчызы болган. Колхозтуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] колхозтуң Онгар-Ховуда тоң-трактор бригадазының бригадири [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ойдупаа [illegible] «Күр болган куруксан черниң [illegible]» деп медаль-биле шаңнаткан.

[illegible] [illegible] долгам. Оон партийжи стажы болза 49 чыл чедип турар Сергей Часмыбаевичиниң [illegible] [illegible] [illegible] чораан. Ам оон хары чедип [illegible] болза, ам-даа [illegible].

С. ОЮН

УГУН САЛГААН ТУДУГЖУЛАР

Хову-Аксы сес чыл школазының доозукчулары Таня Арапчын биле Кара-Уруг Нам-Сүрүн олар кайнаар өөренирин дугуржуп олурганнар.

— Эмчи болуксаар мен — дээш, Таня хүлүмзүрбүшаан, эжинче көрген.

— Чоннуң кадыын камгалаары дег эки чүве кайда боор. Сээң саналыңны деткидим, Таня. Ачам тудугжу болгай. Оон ажылын сонуургаар мен. Шеверлекчилер бригадазынга ажылдап кирерин шиитпирлеп алдым — деп, Кара-Уруг чугаалаан.

Ынчан, 1965 чылда, тус черниң сес чыл школазының доозукчулары Кара-Уруг баштаан аныяктар тудугга ажылдап кирген. Оон бээр 16 чыл эрткен, Хову-Аксы суур [illegible] биле сайзыраан. Кара-Уруг Картыновнаның мында үлүү кирбээн тудуг ховар.

Ажылчын хептерлиг тудугжулар эртежик Мир кудумчузунче чалажыптылар. Мында ийи квартиралыг бажыңның шеверлел ажылын чогуур хуусаазында доозуп, ажыглалга киирер таан чангыс демниг ажылдап турар тудугжулар ол болду.

— Бо бажыңга хоочун тудугжуларывыс бирээзи Мерген Васильевич Бадыржык өг-бүлези-биле чурттаар. Малгаштаар тургаш [illegible] болгаш бүдүүр дээш [illegible] шеверлел ажылдарын бүрүн кылыр бис — деп, Кара-Уруг Картыновна чугаазынга хаалаар.

Шеверлекчилер бригадазында 12 кижи ажылдап турар. Кижи бүрүзү хүнде ортумаа-биле 12 дөрбелчин метр хананы штукатурлаар планныг. Талазын олар ажыр күүседип турар. Ажыл [illegible] [illegible] [illegible] артык чаргыл[illegible] болгаш [illegible] тургаш эргелеп [illegible] шеверлекчилер [illegible] Кенгап Түлүшовна Сат бо черниң тудугжуларынга 1958 чылдан бээр ажылдаан. Каш чыл бурунгаар дыраштар халымын болуп [illegible] кадаг-биле хап шту[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Үлүг стоолду кыдыынга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Оон соң кайы-бир чааңга чыыпып [illegible] тургеп-даа, шынарлыг-даа эрта бээду.

Кара-Уруг Картыновнаның шеверлекчилер бригадазында [illegible] хөй. Тамара Сайын-оол, Тамара Монгуш, Мария Тарпава болгаш аныяк коммунист Надежда [illegible] олар [illegible] ажылдап турар. Шеверлекчилер Кара-Уруг болгаш оон дуңмазы Нади оларны угун салгаан тудугжулар дээр.

К. ОЮН.

АРЫГ ТУРГУЗАР

Партияның XXVI съездизиниң хүлээп алганы тодугулут шиитпирлеринде бир онзагаан чүүл бол, ажылчы чоннуң кадыын камгалаары чурттаан чурттап [illegible] кылдыр саналы. Бистиң чурттуң чурттап турар арт[illegible] аржаан-суглар чайгы үеде чоннуң дыштанырынга, кадыын экижидеринге улуг рольдуг. Ыңчангаш оларның санитарлыг байдалын ам-не бедик деңнелге тургузары күзенчиг. Ын-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Кадыын [illegible] [illegible] херлерниң сүмези-биле Шивилиг азы Улаатай аржаанынга баарын шиитпирлээш, оларның бирээзинге чораан мен. Улаатай аржаанынга кончуг эки [illegible] [illegible] [illegible] болзажок, санитарлыг байдал ыңга кылу деңнелде. Мында арыгланыр бажыңнарның эжиктери оорулгулап калган. Ниити девискаари бок-кузээрун-биле долдунган. Кожуп чорупкан чамдык кижилер [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Чурнау, бөк тегер чангыс-даа ойгар чок. Аржаанга киреринин хүн [illegible] [illegible]. Аржаан [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], таңдарның бүүрүктарында янзы-бүрү оннерлиг пөстер быжындызы баглаанындан, кургагылап, күүрүн [illegible].

[illegible] Улаатай аржаанының [illegible] [illegible] [illegible] бирээзи. Аңаа [illegible] [illegible] баргаан кижилер чайгаар бүтпен [illegible] [illegible] [illegible] сагып, камгалаар эки деп саналдыг мен.

О. КАРА-САЛ.

Чөөн-Хемчик район.

Чагаа парлаттынмаза-даа

АРГЫШТЫРЫП ЭГЕЛЭЭН

«Чыргакы биле Чадаана аразынга автобус чорбастаазының дугайында хомудалдыг чагаа редакцияга келген. Ону хынап, хемчег алыры-биле райкүүскомче чорупкан.

Аңаа хамааржыптыр Чөөн-Хемчик районнуң күүседикчи комитединиң даргазының оралакчызы Ф. Г. Барановтуң харыызы болза:

Кедээ бижикчиниң чагаазын хынаарга, шын болган. Чыргакы хемин кежер көвүрүгүнүң таарымча чок байдалы-биле автобус майнавейн турган. Амгы үеде көвүрүг кылдынган. Август ортан үезинден бээр автобус чогуур шактарын бауган маңнап, пассажирлерин аргыштырып эгелээн.

Специалистиң сүмези

СИГЕН ШӨЛДЕРИНИҢ КҮСКҮ СУГГАРЫЛГАЗЫ

Суггат—мал чемнерин алырының кара чаңгыс, эң-не магадылаттынган аргазы дээрзин СЭКП обкомунуң III пленумунга демдеглээн. Ыңчангаш суггаттыг гектар суггат чок черден 5—8 катап хөй продукцияны бергеш турбуун дээш, суггаттыг черлерни ажыглаазын экижидериниң шиитпирлиг хемчеглерин алыр херек.

Күскү суггат болза суггаттыг чер ажылының продуктуг кокпаш [illegible] бир чугула аргазы болур. Күзүн чорудуп чаңгыс суггарылга беш гектардан сиген дүжүдүн 15—18 центнер бедидир. Бир эвес суггарар мерзиде [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бир [illegible] бол, дүжүт 2—2,5 катап бедидир апаар. Оон ангыда күскү суггат хөй чылдыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Августа болгулаза чайгылыр [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кылдыр. Мынчаткан суггаттыг сүт четчир апарган. Ол сугну аңаа, ажыглал чок аксын болбас, сиген шөлү кылдыр ажыглап турар хөй чылдыг сиген зараан база өске-даа сиген шөлдерин суггарарынга ажыглаар ужурлуг. Сүт кыжылыза суггарары бергедей бээр мыдыг черлерде [illegible] [illegible] сугну бирги [illegible] ажыглаар херек.

Шөлдү эң-не хандыр, четчир аптыык болдурар дээш, күскү суггатты чорудуру эргежик чугула. Ам беш турар сиген чымгыр суггатты хөй черниң сүт хөйзүүзүн чүгле 10—12 см хандыр шыгжадып. Оон ажаанга довурак дыгый [illegible] [illegible] кылдыр [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дарайтадыр. Оон ужа чындан херзүнүң 10—12 см [illegible] [illegible] ашыптыр алгыык чок болур.

Ажыл-агыйларда хөй чыл сигениниң сүт ажып сугарып турар болгай. Оңу ыраар кызыр-даа ужурлуг. Сиген кылдыр кезери-биле ажылдап турар хөй чылдыг сигеннер шөлүн күзүн ол-дүк сигенин суггарарының нормазы гектарга 800—900 кубометр сүт болур. Суггаттың ашыпкан турар аразынга ол нормазы чедирерде, чангыс [illegible] [illegible] сугну [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 5—6 см [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Аңаа [illegible] сиген шөлдеринге күскү суггатты ам дораан эгелеери эргежик чугула. Сарааат сигеннер бар черге [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тарар болгаш гектарга 1.5 центнер аммиак селитразы база 1,0 центнер калий онаалдыр [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] РУМ-15А дээр машина-биле тектурер. Тепкен чемишчидилгени каниртеп тургаш, довурак-биле холуштурар болгаш сугну чогуур нормазын бүтгаар суггарар. Ыңчаар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] магадылаттынган [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 15—18 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чемишчидилгелерден аңаа [illegible] [illegible] [illegible] гектарга тепкен 2,5 центнер чемишчидилге 10—15 центнер сигенни немей берип болур арганыг. Оон түңнелинде гектардан сиген дүжүдүн 25—32 центнерни ап болур. Хөй [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Чижээ, «Күш-ажылдың хостуу» [illegible] [illegible] [illegible] чылдын-на күзүн суггарып турар. Мында күскү суггатты тарылга кампаниязы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар. Оон түңнелинде [illegible] [illegible] гектардан [illegible] [illegible] дүжүдүн 42 центнер чедир [illegible]. Күзүн чемишчидилгелер тепкен, суггаттыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 50 центнер чедир [illegible] ап, чемнер-биле болзун [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] эвес дузалап турар.

Тываның кедээ ажыл-агыйының [illegible] [illegible] [illegible] чылдың-на 400—500 гектар сиген шөлдерин күзүн суггарып, оон гектарындан 40—45 центнер сиген дүжүдүн ап турар.

Күскү суггаттың үезин августан эгелээш, октябрьның баштайгы он хонуунга чедир [illegible] [illegible]. Суггарары бергедээр, сүт четпес черлерни ам суггарып алыр херек. Оон соонда бүгу чангызында чоок чылдар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Оон-биле чергелештир органиктиг чемишчидилгени суггат мурнунда тарылганың черинге [illegible] база бар болур. Органиктиг чемишчидилгелерни кырлаашкы улуг, ылангыя чалгааң черде чылдын-на биле ийи чыл хөй эдээ эндерик болгай. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] гектарга 30—40 тонна азы 2,5 центнер минералдыг чемишчидилгелер-биле кады 20—30 тонна болур. Минералдыг [illegible] азот-фосфорлуг азы азот-калийлиг [illegible] [illegible] херек.

Сиген шөлүнге органиктиг чемишчидилгелерни 4—5 чылда чангыс катап төгер. Автомашина-биле болгаш трактор тиргези-биле [illegible] [illegible] кааг ижекти бульдозер-биле тарадыр [illegible]. РУМ-15А [illegible] [illegible] [illegible] тарадыр база болур. Тепкен [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Ыңга ийлеңнек сиген шөлдеринге сүт ызыртынмас болгаш херзүнче шөөлүг синмес болур, дораан-на агып базы баар. Суг херзүнче эки синер болзун дээш, суггарар мурнунда ийи черни дора дургаар. ШН-2-140 дээр херексел-биле арыктай [illegible] [illegible] чугула. Ол арыктарның аразын ырак эвес, бот-боозундан 80—100 см кылдыр тыртар. Ынчан сугнун херзүнче синери эки болур. Ыңчаар экижидер арга гектардан сигенниң 4—6 центнер немелде дүжүдүн бээр.

Чемишчидилгелер төгери, арыктай тыртары болгаш күзүн [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

В. САХАРОВСКИЙ.

Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының чем бүдүрүлгезиниң лабораториязының эртемденнери.

Бөгүн—болгар улустуң национал байырлалы—Хосталганың хүнү

СОЦИАЛИСТИГ ТУРГУЗУУШКУННУҢ ОРУУ-БИЛЕ

Болгарияга фашистиг монархияны [illegible] улуттуг [illegible] дээр ам 37 чылдар эрткен. Төөгү талазы-биле бо улуг эвес үе болгар улуска оон бүгү он үш чүс чылдыг оруунда эң-не алс-көрүнүштүг болгаш үре-түңнелдиг үе болган. Ынчангаш, бистерге, болгарларга [illegible] сентябрь 9-тун [illegible] болгаш [illegible] социалистиг революциявыс хүнү болур бо хүнде бүгү чурттуң ажылчы чоннары чыскаалдарга болгаш улусчу [illegible] хоорайлар болгаш суурларның кудумчуларынче үнүп кээр.

Кажан фашизмниң чылча шаавазынын дугайында чугаа чоруптурда, бистер кежээ-ле Совет Эвилелиниң бисте [illegible] болгаш ан сеткилдиг дузаламчызының дугайын сактып кээр бис. Гитлерлиг Германия ССРЭ-же оор әәу-биле халдаашкынын [illegible] бистиң улузувустуң [illegible] демисээн дугайын база сактып кээр бис. Болгарларның удурланыышкыны совет улустуң Европаның фашизмге [illegible] бүгү улустарының маадырлыг демисели-биле каттышкан. Кажан Кызыл Шериг болгар кызыгаарларга чоокшулап келгенде чуртка революстуг байдал тургустунуп берген. Болгар Коммунистиг партияның удуртулгазының ёзаа-биле социалистиг революция тииләэн. Ол дээрге ажылчы [illegible] [illegible] чылдарында [illegible] идеалдарының тиилелгези дээш демисел болган.

Болгар улустуң амыдыралынга эргиделиг үе болган ол үениң дугайын сактып келгеш бистер социалистиг тургузуушкунну чылдарында чурттуң экономиказында, эртем-техниказында, культуразында, бүгү шинчилел-политиктиг амыдыралында болган улуг чаартылгаларны база катап үнелеп көрүп турар бис. Амгы үеде Болгарияның үш-ле хүнүнүң дургузунда дайын мурнундагы 1939 чылдың бүгү дургузунда бүдүрүп үндүргени хире үлетпүр продукциязын бүдүрүп турар. 1950 чылдааны-биле деңнээрге 1980 чылда үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли ийи катап өскен. Сөөлгү беш чыл дургузунда, 1965 чылда ол бо чылдың хемчээлинден база чижек-биле 35 хуу өзер. Национал экономика бышкыг турушкун темпиле хөгжүп келген болгаш моон соңгаар-даа ынчаар хөгжүүр. Оон бүзүрелдиг магадалыы болза, социалистиг шинчилел тургузуунуң бызыраажы, [illegible] материалдыг [illegible] байдалы тургузуунунда, социалистиг тургузуушкунун [illegible] [illegible] [illegible] амыдыралга болуп турар.

Бистиң улузувус ам чүгүле [illegible] чедиишкиннерин чедип алганмы? Болгария бо хүнде чурттарны [illegible] бүрүзүнге онаалдыр электриктиг база автогарларны. [illegible] бүдүрериниң талазы-биле делегейде бирги черни, электрониктиг техниканы бүдүрериниң [illegible] чурттарның бирээзи, а Балкан [illegible] электро энергияны [illegible] демир руда тывыжыны, кокс, [illegible] бүдүрер талазы-биле бирги черни ээлеп турар.

Кодээ ажыл-агыйының талазы-биле бистиң республиканың чедиишкиннери база улуг. Оон материал-техниктиг базазы [illegible] калбарып турар, [illegible] ажыл-агыйның [illegible] улам-на үлетпүр характерлиг апар чыдар. Чүгле эртген беш чылда бистиң кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери чижек-биле 12 хуу, а мал ажылының продукциязы—22 хуу өскен. Сөөлгү беш чыл планында кодээ ажыл-агый продукциязының [illegible] база 20—22 хуу өстүрери [illegible].

Ажылчы чоннар боттарының [illegible] улам-на хөй кезиин үр үеде эдилээр эт-херекселдерин [illegible] культура херекселдерин хандырарынче угландырып турар. Эрткен чылын чүс өг-бүле бүрүзүнге 77 телевизорлар, 71 хеп чуур машиналар, 77 соодулгучулар, 29 чиик автомашиналар бар болган. Эрткен беш чылда 352 муң хире квартиралар тудуунган. Оон мурнундагы беш чылдан чүс муң хөй. Бо беш чылда база 400 муң чаа квартираларже чурттакчылар көжүп кирер.

Бо чылдың чазынында болган БКП-ның XII съездизи БУР-нуң экономиказының интенсивтиг [illegible] шиитпирни тудуп алган: оон [illegible] демпили 30—35 хуу өзер ужурлуг. Ол сорулгаһы күүседир дээш улуг [illegible] эртем-техниктиг депшилгеже, [illegible] дурбузилганы [illegible] [illegible] угландырып турар. Ол чылдарда национал орулга 30—35 хуу, а тоску беш чылда —20—25 хуу өзер.

Болгарнида амы-дуума социализмге чорээр [illegible], [illegible] Совет Эвилели-биле кады ажылдажылганы бедик-биле үнелеп турар. БУР-нуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң 60 хире хуузу совет техника-биле хандыртынган. ССРЭ-ден, ГДР-ден, Польшадан, ЧССР-ден, Венгриядан келген мунмуң тускай эртемнигпер боттарының дуржулгаларын болгар [illegible] [illegible] бериш келген болгаш бериштер турар. Ол бүгү бисте амгы үениң техниказын шиңгээдип алырывыска база оон [illegible] [illegible] дугалаан. Бот-боттарынга амы-дуума [illegible] чылганы калбартырынга болгаш хамыкадырынга үндезилээш бистиң кол социал-экономиктиг сорулгавыс —улустуң материалдыг чаагай чоруун улам-на бедидип өстүрери, [illegible] [illegible] утааш-бодал херекселдерин [illegible] социалистиг бүдүрүлге харылзааларын [illegible] ры, кижилерниң бүгү талалыг [illegible] чедиишкиннерниң [illegible].

Амгы үеде бистиң мурнуу кожаларывыс — Турция болгаш Греция-биле найыралдыг [illegible] тургузуушкунну [illegible] харылзааны тургузупкан. Болгарияның экономиктиг болгаш культура харылзааларын, [illegible] талазы-биле [illegible] ажылдажылгалары чыл келген тудум-на калбарып турар. Балканның социалистиг чурттары — Румыния болгаш Югославия-биле оон хамаатызалары база улуг перспективалыг, [illegible] [illegible] тургузуунга [illegible] рылгазы эвес, а харын амыдыралдың бүгү [illegible] [illegible] тоогулдеп база [illegible] [illegible].

Партия болгаш чазактың Варшава Керээзиниң Организациязының [illegible] политиктиг шугумунга долузу-биле дүүшкен болгаш ССРЭ-биле бүгү талалыг чоокшулашкынче угланган дыштыкы политиказын бистиң улузувус бүрүну-биле деткип турар. СЭКП-ның XXVI съездизинге [illegible] үндүрүнген Тайбыңның программазын болгаш Совет Эвилелиниң бүгү [illegible] тайбыңны [illegible] [illegible] [illegible] рын Болгария долузу-биле деткип, оон боттандырарынга бүгү-ле [illegible] чүүлдерни кылып турар. Чүге дээрге, социализм биле тайбың чарылбас.

Делчо ПИСКОВ,
болгар журналист.

БОЛГАРИЯ. Софияның кудумчуларынга чечектерни чылдың кайы-даа үезинде садып турар.

БТА-СЭТА-ның фотозу.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

УЛУСТАРНЫҢ ИЗИИ-БИЛЕ ДЕТКИИШКИНИ

«Делегейниң парламентилериниге болгаш улустарынга» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыында айыткан совет тайбың инициативаларын бүгү чурттарның [illegible] [illegible]-биле деткип, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Дээди Советтиң сессиязынга чугаазында тайбынче, ядролуг дайынның халавын болдурбазынче чалгынныг кыйгырыы бүрүну-биле чугулаан турар.

СОФИЯ. Тайбыңны камгалаар [illegible] өндере бүдүрерин соксадыр дээш СЭКП-ның болгаш Совет куруненин чайгылыш чок принциптиг [illegible] «Делегейниң парламентилериниге болгаш улустарынга» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыы база катап бадыткаан деп, СЭТА-ның корреспондентизинге Болгария Улус Республиканың Улусчу хуралының даргазының оралакчызы Милена Стамболийска медеглээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыы — ол дээрге дайын кыпсыкчыларының халавындыг планнарын [illegible] бар дээш демиселге күжениишкиннерин сырый каттыштырарынче делегейниң тайбыңга ынак бүгү күштериниге чалбыышттыг кыйгырыг дыр.

Миллион-миллион кижилерниң угаан-бодалынга болгаш [illegible] үнеле болган ол кыйгырыгны Болгарияның парламентарийлери ханы-биле деткип турар деп, М. Стамболийска чугаалаан.

ПРАГА. Делегейниң ийи дайыннарының халавын бодунуң эгинде чүктеп эрткен Чехословак Улус чазырызының хамыкадырынга [illegible] [illegible] бүдүрерин соксадырынга, боо-чепсекти бүрүн дужурерин [illegible] [illegible] таны сонуургалдыг деп, Тайбыңның [illegible] [illegible] ниң даргазы Антонин Стейскал медеглээн. «Делегейниң парламентилериниге болгаш улустарынга» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыы чаа-даа [illegible] бүгү [illegible] ниң ажыл курал-соруунга бүрүн дүгжүп турар. Төөгүлүг ол документ болгаш Совет Эвилелиниң тайбың өске-даа инициативалары [illegible] ниң база реакцияның күштериниң оруунга улуг моондакты таварыштырып турар. Тайбыңны [illegible] айыыл чок чоруктуг хайдыралыг [illegible] [illegible] артык чугула сорулга амгы үеде чок. Нейтронуг бомба ышкаш эң-не дерзии чепсекти бүдүрериниң дээш, Европада [illegible] ракета-ядролуг чепсээн Барыын Европага эки-ле нептеледирерин [illegible] [illegible] бадааны эргежок чугула. Тайбыңның камгалаарынче бөлгаш бышкылдаарынче кыйгырыы чоңгус боттуг оруку — ол дээрге [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] шиитпирлерни деп, А. Стейскал онзалап демдеглээн.

ВЬЕНТЬЯН. ССРЭ-ниң тайбың инициативаларын, «Делегейниң парламентилериниге болгаш улустарынга» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыын Лаос Улус-демократтыг Республиканың тайбың камгалаар [illegible] комитединиң чиңгине секретары Сом Кхамвонгсе бедик-биле үнелээн. Чепсегленишкиннерниң хемчээлин мурнунга ядролуг чепсекти өндере бүдүрерин соксадыр кол сорулгалыг ол төөгүлүг документиниң ханы-биле бүрүн деткип турар бис деп, ол чугаалаан.

Совет Эвилелиниң бүрүнгү саналдары бүгү чурттарның [illegible] [illegible] дүгжүп, тайбыңны камгалаарынче болгаш ядролуг халапты болдурбазынче углаан ол чугула тайбың инициатива болуп турар. ССРЭ-ниң тайбыңга ынак дааштыны политиктиг амылгелеалары амыдыралга боттанган турарынга салыышкыны [illegible] дээш Ирландияның тайбыңның [illegible] [illegible] ниң комитеди чурттуң өске-даа хөй-ниити организациялары-биле болгаш Лаос улус-биле домнежип алган, бүгү-ле чүүлдерни кылыр деп, ол онзалап демдеглээн.

ДУБЛИН. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң «Делегейниң парламентилериниге болгаш улустарынга» Кыйгырыы тайбыңның бышкылдаарынга чугула салыышкынны болуп турар деп, Ирландияның ажылчын партиязының делегей харылзаазының талазы-биле тарыкталгалыг ажылдакчызы Ш. О'Ниона медеглээн. Чээн болгаш Барыын чүк чурттарының аразында туттааны кижилерни [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чугула [illegible] совет парламентиниң уундарып турарын ол чугула [illegible] айыткан деп [illegible].

НЬЮ-ЙОРК. Делегей харылзааларының ол чугула айтырыгларының талазы-биле тодаргай болгаш боттуг хөй [illegible] [illegible] кижи төрелгетениң мурнунга кыйган Совет Эвилели ынчап [illegible] [illegible] делегейде чок деп, америк хөй-ниити ажылдакчызы, америк-совет найырал [illegible] [illegible] национал чериниң удуртукчузу Джозеф Мерфи медеглээн.

СЭКП-ның XXVI съездизинге илеткээн Тайбың программазы төөгүлүг хараҡтерлиг ол чугула документ болуп турар деп, СЭТА-ның корреспондентизинге ол чугаалаан. Кижи төрелгетенге тайбыңны болгаш айыыл чок чоруктуг [illegible] бөлүрүнче угланган ол хире мындыг чугула программаны делегейниң хамыктыг чурттары бүгү [illegible] болуу амга чедир подурбаан.

Амгы үениң ол чидиг, кайын болгаш чугула айтырыгларын [illegible] тайбың аргаларын Совет Эвилели [illegible] ажылдакчыларынга тодаргай айыткан деп, Дж. Мерфи онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

ЛЕЙБОРИСТЕРНИҢ ПРОГРАММАЗЫ

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританияның девискээринде ядролуг бүгү баазаларны узутнаар, оон девискээринде ядролуг чепсекти чайладыр дээш лейбористиг партия шиитпирлиг демисежир апаар деп, лейбористиг партияның удуртукчузу Майкл Фут медеглээн. Лейбористиг партияның болгаш Европага ядролуг чепсекти дужурбо дээш шимчээшкинниң органнизастааны массалыг митингиге ол чүве чугаалаан. Сөөлгү ийи-үш чылдарның дургузунда чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрериниң күштелгенин М. Фут демдеглээш болгаш дайын айыылын болдурбас дээш дайынга удур массалыг шимчээшкинниң улаагна калбартырының эргежок чугулазын айыткан.

Европаның соңгу кезээнге ядролуг чепсек чок зонаны тургузарының идеязы Европа чурттарының чонунуң ортузунга сурагжып көптеп ээнин ол демдеглээн. Ол идеяны боттандырарынга салыышкынны киириринге Совет Эвилелиниң белениниң дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң медеглелин лейбористиг партияның удуртукчузу бедик-биле үнелээн. Барыын таланы чурттарның удуртукчулары совет саналды хандыр көөр ужурлуг деп, М. Фут онзалап демдеглээн.

Оон партиязы эрге-чагырга кирген таварылгада консерватистиг чазактың чуртта суг алдаар ядролуг «Трайдент» деп ракеталар-биле чепсеглээр дугайында шиитпирин күш чок болдурар деп, М. Фут медеглээн. Британияның девискээринге чалгынныг 160 америк ракеталарны эңнээринден өйталаарым негээн, а ол ышкаш Англияда ядролуг чепсектиг бүгү баазаларны узутнаар дугайында резолюцияны лейбористиг партияның ам болур конференциязынга чуулдуг деп көөр дээрэзинге бүзүреди ол илергейлээн. Чээн болгаш Барыын чүүтерниң аразынга чугааламышкыннарның эргежок чугулазын лейбористиг партияның удуртукчузу айыткан.

СБН-2 совет-америк керээни күштүг болдуруп бадылаарындан АНШ-тың өйталааны боо-чепсекти дужурериниң чөрүдүлгезынга «шыңгыы болгаш халаптыг узуушкун» болган деп, М. Фут чугаалаан. Ол керээ чүгле ССРЭ-ге болгаш АНШ-ка эвес, харын-даа өске бүгү чурттарга, оон иштинде Европаның чурттарынга база эргежок чугула деп, ол демдеглээн. Ортумак ыраашылдыг ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында айтырыгның талазы-биле Совет Эвилелиниң болгаш АНШ-тың аразынга чугааламышкыннарны чорударын эргежок чугула деп, лейбористерниң удуртукчузу айыткан. Ол чугааламышкыннар чедиишкинниг болзун дээш шылаар бүгү чүүлдерни кылыр бис деп, ол медеглээн.

Америк холгаарлаашкынны соксадыр

ДЕЛИ. (СЭТА). АКШ-тың Делиде элчин черинин баазы ыяныы чанынга митинг болган. Индияның болгаш Чехия Чээп чурттуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттарының айыыл чок чоруктуг болгаш девискээр талазы-биле бүгү [illegible] [illegible] [illegible] болуп турар деп, митингиге [illegible] чугааланнар медеглээн.

КАМПУЧИЯНЫҢ БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМЫ

ПНОМПЕНЬ, (СЭТА). Кампучия Улус Республиканың Министрлер Чөвүлели кампучи улустуң дүрүм өзүгаар кара чангыс толгаалекчизи болуп, чурттуң иштики база дашты-кы бүгү херектерин дааштыг удуртуруп баттандырып турар деп, Кампучия Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Хенг Самрин медеглээн.

Пол Поттуң-Иенг Сарининг дерзии өзү-чурумунуң үезинде чурттуң бүрүн үрелген улус ажыл-агыйын катап тургузары — амгы үеде бистиң кол сорулгавыс болуп турар деп, ол чугаалаан. 300 ажыг ниаы-бүгү бүдүрүлге черлери ажылдап эгелээн. Оларның аразында 60 хире заводтар болгаш фабрикалар бар. Кодээ ажыл-агыйның кол культуразы болур ристи 1,6 миллион гектар шөлге тараан. Садыг черлериниң ажылы экижээн, чонну амыдыралдың чогуунчалыг боодурар дээш өске-даа хемчеглерин чорудуп турар. Оон-биле чергелештир национал экономиканы катап тургузарының байдалдарга таваржып турар. Чурттуң чамдык районнарынга кандааашкын болган.

Пол Поттуң дерзии эрге-чагыргазын дужурген сөөлүнде Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның акы-дуума дузаламчызы Хенг Самрин бедик-биле үнелээн.

Кампучия Улус Республиканың иштики херектеринге холгаарлап киржир дээш Вашингтонуң, Пекинниң болгаш реакцыалыг өске-даа күштерниң оралдажышкынныарын ол шыңгыы буруу шаапкан. «Кампучияның кандыг-даа айтырыы» тургустунмаан. Кампучияда байдал чогуунчалыг болуп турар. Кампучияның айыыл чок чоруунга кыжаныышкынны АКШ, Кыдат болгаш Пол Поттуң дээрбечилери болдуруп турар. Вашингтонуң болгаш Пекинниң чепсеглээн дээрбечилери Таиландының девискээриңден Кампучия Улус Республиканга удур халдаашкыннарны кылып турар. Ол кыжаныышкынның соксаан соонда Вьетнамның улусту армиязының кезектерин чурттан үндүрген турар, Кампучия Улус Республиканың Каттышкан Нациилар Организациязында дүрүм өзүгаар эргелиг ыитап тургустунган турар ужурлуг. Пол Поттуң чалчаларын ол делегей организациязындан үндүр сывырары эргежок чугула деп, Хенг Самрин медеглээн.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ УЛУСТАРЫНГА КЫЙГЫРЫГ

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Кижи төрелгетенниң ээзи байдалы — тайбыңны камгалаарынга бүгү-ле күжениишкиннерни каттыштырарынче, калы ажылдажылганы калбартырынче «Эртемденнер болгаш тайбың» деп делегей симпозиумунуң киржикчилери делегейниң бүгү улустарын кыйгырган. Хөй чурттарның, оон иштинде Совет Эвилелиниң эртем ажылдакчылары Бухарестиге болган ол шуулганга киришкен.

«Дайынны болдурбас!» деп шыңгыы медеглээр ужурлуг бис. Ол дээрге — бистиң моральдыг хулээлгевистир деп кыйгырыгда айыткан. Тайбыңның камгалаар, делегейниң дүшкүүрүлүг байдалын чавырыдырар дээш боттарының күжениишкиннерин каттыштырарынче эртемниг бүгү ажылдакчыларын симпозиумнуң киржикчилери база кыйгырган.

СОЛУН ЯРМАРКА

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моолдуң найысылалынга «Ярмарка-81» деп солун делгелге болган. МАР-ның экономиказының кол адырларының продукциязының ынчалары бедээниң ярмарка тодаргай бадыткаан. Ярмаркага делгээн чүс ажыг кылыгларга алдын медальдарны болгаш бедик ынарының демдектерин тывыскан. Оларның аразында — Дархан фабриказының хөй кеши чараш тонпары. Улан-Батор бүдүрүлгезиниң хевилери, хлеб-булочка болгаш кондитер ыжыглары бар.

Үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агыйның аяа-бүгү продукцияларын сайгарар талазы-биле чурттуң министерстволарының болгаш ведомстволарының аразынга 700 ажыг керээлерни ярмарка үезинде чарган. Ол керээлерде айыткан өзүгаар өөе миллиард тугрик акша өртектиг бараанарны сайгарар.

МИНИСТРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). Дания бодунуң девискээринге нейтронуг чепсекти кажан-даа эккелдирбес болгаш тургуспас деп, чурттуң дашты-кы херектер министри Кьельд Олесен социал-демократтыг партияның Алборгиге болган хуралынга медеглээн. Халаптыг ол чепсекти бүдүрерин медээр дээш Вашингтонуң администрациязының шиитпирин министр шыңгыы шүгүмчүлээн.

ЕГИПЕТТЕ СУД ЧОРУДУЛГАЗЫ

КАИР. (СЭТА). Египеттиң даштыында патриоттуг фронтузунуң бөлүк удуртукчулары чок черге оларны шиитпек суд чорудулгазы дооскан. Буруудаттырган 19 кижилерниң аразында — фронтунуң чиңгине секретары, Египеттиң чепсекпиг күштериниң чиңгине штавының начальниги турган Саад Эд-дин Аш-Шазли, Араб социалистиг эвилелиниң ТК-ның кежигүнү турган Абдель Магид Фарид, министр чораан Хикмат Абу Зейд, Египеттиң Коммунистиг партиязының ТК-ның Политбюро кежигүнү Мишель Камель болгаш өске-даа сураглыг ажылдакчылар бар.

Египеттиң амгы эрге-чагыргазының политиказын [illegible] шүгүмчүлеп [illegible] дээш оларны буруудаткан. Кемп-Дэвидтиң керээлериниң дугуржулгаларын фронтунуң киржикчилери [illegible] болгаш Израиль-биле керээни күш чок болдурупкан империалистиг күштерниң [illegible] АКШ биле Египеттиң [illegible] чепсек-мепсек соксадылыын негеп турар.

АКШ-тың хамааты ужар чүүл транспортунуң диспетчерлери боттарының эргелери дээш демиселин үргүлчүлеп турар.

ЧУРУКТА: ажыл соксаткан диспетчерлер боттарының өг-бүлелериниң кежигүннери-биле кады чыскаалга киржир дээш Чикаго хоорайның кудумчуларынга үнүп келген.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

Бөгүн—Көрей Улус-Демократтыг Республиканың тургустунган хүнү

ПХЕНЬЯН—БУРУНГУ БОЛГАШ АНЫЯК

Корейнин Узо телеграф агентилелиниң Москвада корреспондентиниң бистерни, ПМА-ның бөлүк журналистерни Шереметьевога уткуп турар саптындарды: «Бир эвес Пхеньянга үрде чораан болзуңарза ам таныывас эвес силер бе?».

Шынап-ла КУДР-ның найысылалы бистерни кудумчуларының [illegible] [illegible] тудуглар-да краннарның согуннарын биле уткаан. Чхоллима, Пхоха, Тхонъиль. Разгон дей [illegible] [illegible] болгаш кудумчулар хоорайны, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Сөөлгү чылдарда тутулган «Мангудэ» деп урааң чурттары. Чхангванской [illegible] [illegible] болгаш чаштын бажыңы. Пхеньянга байырлаштыг [illegible] [illegible] турар [illegible] [illegible] ол делегейниң болгаш национал архитектураларның эң талалыг боттарында силер [illegible].

Пхеньян ноган чайыш шыптыктан. Чоок кавы тердерде болгаш хемнер эриктеринге шарыгар, дынналыктар [illegible] чаштыктыг. Нгарның ол улуглары Моранбон, Тэсонсан, Пктьошан. Ооң хоорайның арыглакчылары бооп турар — хоорайның чурттакчы бүрүзүнге ам 30 дөрбелчин метр ноган үнүш туруш бар ышкаш. Пхеньян Хаалын бир ногаан [illegible] [illegible] [illegible] таглар. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] шыларны үтлепкен болур. Оон мурнундаазынга бодаарга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Миллион чурт [illegible] [illegible] [illegible] 1978 чылда тудуу доозулган [illegible] [illegible] транспортунуң ажылын [illegible] [illegible] начальнии Ли Дон Сунун чугаалап турары-биле алырга, хөй бүрүде метропу ийи чүс муң [illegible] [illegible] [illegible] турар. Ам бар он беш «станцияларга» [illegible] [illegible] чаа станциялар [illegible].

Тудуг чыыгырның архитектуразы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ры ам даа хөй. Хоорайның тураныышка байтыйтыг [illegible] бистиң эраның IV векке хамааржыр. 427 чылда Пхеньян бурунгу корей күрүне Когурёзаң найысылалы апарган. Хоорай ынчап Тэсонсан тээ кырында шывылдаан, орду комплексинден болгаш бышыктаныышкын тудугларыңдан тургустунган турган. Оларның изин чамдыы ам даа бар. Ынчангы үс шевер ажылдаарнын, архитектураның, урал тургузарының хөгжүлдезиниң бедик деңнелиниң дугайын ол үелерде тургузулган [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чылдарының дургузунда контрчаашкалбаан-даа. Ол бүдүүлгүн чамдыы ам тывылган. Ында [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Моранбонуң эдээнде Хабантхап турасканы — Хосталганың монументизи бедип үнген. Ында корей болгаш орус дылдарда мынча деп бижээн: «Корей улусту японн империалистерниң дарлалындан хостаан болгаш корей улустуң хосталгазы болгаш хамааты-ыныныс чорукче оруктү айыткан улуг Совет Армияга мөңге алдар». Совет Армияның [illegible] [illegible] [illegible] Корей [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] демократтыг күрүне — КУДР [illegible].

СЕРГЕЙ ДОББИН

ПМА-ның тускай корр. Пхеньян—Москва.

Кужувус — найыралда

НЕМЕЦ ӨҢНҮКТЕР-БИЛЕ КАДЫ

Бо чайын Герман Демократтыг Республиканың телевидениезиниң чогаадыкчы бөлүү Тыва дугайында 30 минута хемчээлдиг документалдыг телефильмни тырттырган. Оларның-биле кады республиканың янзы-бүрү булуңнарынга ажылдап чораан тележурналист Алексей ЧАРАШ-ООЛДУҢ демдеглелдерин моон адаанда парлаадывыс.

ГЕРМАН Демократтыг Республиканың телевидениезиниң «Публицист» деп чогаадыкчы каттыжыышкынының ажылдакчылары — редактор Рихлик Райнер, кинооператор Герд Бажинск, телеоператорнуң дузалакчызы Арндт Декке, режиссёр Ганс-Вернер Хонердт олар Тыва дугайында документалдыг телефильмни [illegible] сурагжыын черни базып, чонну-биле таныжар дээш чедип келген.

СЭКП обкомунга, республиканың [illegible] Курттелерадиога немец өңнүктерге эң чылыг, акы-дуңмалышкы [illegible] ажылдарынга [illegible] тургускан. Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге, «Саян» ансамбльдиң концерттеринге [illegible] олар чорааш, баштайгы метр плёнкага «Хан-Мерген» деп [illegible] алган.

Партия обкомунуң, Тыва АССР-нин Курттелерадиокомитединиң [illegible] Герман Демократтыг Республикадан келген телевидение ажылдакчылары-биле үш неделя иштинде ажылдааш, тыва чонунуң немец эштери эң чоок өңнүктери деп чылыы-биле [illegible] демдеглелдерин чугаалаксаан мен.

—Кажан ӧзулуг тыва амыдыралды көөр бис. Далашпа — деп, режиссёр Ганс-Вернер Хонердт [illegible] турган.

[illegible] Барыын-Хемчиктен-не [illegible] «Немец кижи кыдырааже [illegible]» деп улустарның чугаалажыры шын чораан. СЭКП-ниң XXVI [illegible] Владимир Ильич Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинадының [illegible] Уйнукпан Монгушту дамчыштыр бо улуг бүдүрүлгени олар тырттырган. [illegible] СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң секретары Биче-оол Шыырап, комбинатта партком секретары Андриан Федоров [illegible] турган.

Эштерим бүдүн хүн дургузунда комбинатты одурту келген, делегаттың бажыңынга ноэп дүнекиниң 11 шакка чедир чугаалажып, тырттырар чүүлдериниң планын бирден-бирээ чокка дүгүрүшкан.

ДААРТАЗЫНДА хүн үнүп кээрн билек кино тырттырар бөлүк комбинаттың рудниинге турдувус. Беш катап дыңнавышаан, хемчээвээн шагда, кинокамера мажыын баспас. Делегатты дамчыштыр Ак-Довуракты, даг-дүгүн, Уйнукпанның ашаа Монгуш Чалайны база [illegible] тырттырган. [illegible] машиназында ажылдап турар чер чок, а чон аразында, өг-бүлезинде [illegible] бүрүшкүзүнге бүргедп берген бо-ла. Чаңгыс-ла хүн иштинде немец эштер Уйнукпан биле Чалай Монгуштарның өг-бүлезинин, эштеринин [illegible] тери апарган, адрестерин, тураскаалдыг [illegible] солчуп турда, [illegible].

«Шекпээр» совхозтуң Ак [illegible] Чыланныг-Аксы деп черде сарлык фермазынга бардывыс. Туң, дег ак өгнүң, ооң иштиниң арыг-силиин эштер магадап.

—Шупту өглер мындыг арыг-силиг бе, шупту малчыннар мынчаар чурттап орар бе!.. — деп, ук совхозтуң директору Алдай-оол Кара-Салдан хөй айтырыгларны [illegible] турдулар.

Тыва чонның [illegible] салдан, соктаан тарааны, өреме, аарыжыны салган. Олар тыва чонунуң ӧзулуг-биле, баштайгы [illegible] алган бо тывалар дег чемненген. Коммунист сарлыкчылар Спарт Ооржак, Дадар-оол [illegible] кадайлары Монгуш Чудур, Ооржак Чимит олар сарлыктарны саап турар кыдыр кинога тырттырган. Долгандыр турар ногаан үнүштерлиг даглар, ында аарыш дег чаттылган шээр мал, дээрже шиштее берген кожагарлар, Ак-тың аржаан суу оларга аян тудуп, оожум ырлап чыдар.

Хүн даг бажынга олуруп орда, [illegible] кадап хевисте чиң [illegible] тайындырган Берлинден келген аалчыларны [illegible].

—Ажыл [illegible] болгандаа аңаа хөөрежип, [illegible] тайындыр чугаалажып, танышаалы — деп, [illegible] Чимит [illegible].

Немецтер-даа, орустар-даа, тывалар-даа бурган, сонуургаан чүүлдеривисти сайгарып каапкан бис. Ам мунуксаан өңнүктерге чааш малдар-даа [illegible] турдулар.

ЧАРЛЫР шагывыс чоокшулап орда, кожа аалдардан улустар база келген. Ырлажыр деп санал үнген. Чолдаксымаар, чазык шырайлыг, долбанналган кыыл чаактыг кыс тура:

—«Москва [illegible]» шупту үш дылга бадырыптар — деп саналдаан. [illegible] шупту бадырыпкан. Меи элээн ырай берген [illegible]. Арай оралтан берген. Чарлыышкыныд шагы келген. Герд Бажинск мынча дидир:

—Магалыг-чаагай, агаар-бойдустуң, бо тайга, хемнерниң ӧзулуг ээлери, хостуг, аас-кежиктиг тыва чонга четтирдивис! Кезээде өңнүктер болур бис..

Баян-Кол, «Х Улуг хурал» совхозтуң Дөргүн деп черде тевежизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Күш-ажылдың Кызыл Туг, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнер, хөй медальдарын [illegible] Кыргыс Чаш-оол немец эштерин [illegible] алган. Оон чурттап турары Дөргүн деп черде 295 баш [illegible] торуктар, ийленнер [illegible] болганнар таалаан чүве деп [illegible].

Мал-маган, ылаңгыя сарлык, теве [illegible] аныяннар көрбээн эштер кинога [illegible] айтырыг салып, магадап көрүп туруп берген.

—Теве конгут-ла шыдамык мал бо. Он хонук-даа иштинде суг ишпейн, чем чивейн баргылаар... — деп, Кыргыс [illegible]. — Ам аалчыларда айтырыглар бар ирги бе?

Ол-ла хүн Чаш-оолдуң [illegible] немец-тыва [illegible] хөй айтырыглар [illegible] хөөрежип, чурукка тырттырып, суй-белектер солужуп, ырлажып турдувус.

Бистиң оон ыңай оруувус Тожуже углаан. Ат-сураа үнген Азас хөл, аныяк кыстың арнын көрнүр көрүнчүг мыкаш, дааманыргай кынны берген кылынныдан чыдыр. Аңчы-чорукчулар баазазынга доктааган бис. Немец өңнүктер ол черниң агаар-бойдузун [illegible] турдулар.

ХҮН сериидеп орда, хөлдүн ортулуктарын, мында ба[illegible] эштеривисти хемелерге [illegible]. Тожунуң хоочун чурттакчызы апарган Сергей [illegible] Азастың көрүнчүктелген делгемин дургаар эжиндирдивис. Четки уштуп турган ба[illegible] Балыкчылар бригадири Леонид Булатов эң улуг шортанның [illegible] немец аалчыларга белек дээш [illegible] сунду.

—А бо балыктың өртээ каш ирги? — деп, Герд Бажинск (садыгга бе, азы садыглажылга өртээнге бе) айтырарга, азы ооң аңаа баштактаныпн оранын ол бе деп аайын тыппайн каттыржыпкан бис.

Немец эштер Тожуну аажок сонуургаан, аян-чорукчуларны, бойдусту кинога тырттырып алган. Найыралдың кежээзинге одаг ажыт[illegible] как бис. Ырлажып [illegible] тоглаа кыска чайгы дүн [illegible].

Дап чаңгылап орда режиссёр Ганс-Вернер Хонердт-биле бистер ырак дүнеки хөл [illegible] чугаалажып олур бис. Эш элээн боданган:

—[illegible] Европада [illegible] арыг [illegible] аргазын чок болдур ийин. Мынның черге чурттаар, ажылдаар аас-кежиктиг кижилер-дир силер. Бо бүгүнү — хөлдерни, хемнерни, ногаан үнүштерни карак огу дег камгалаар — деп, өңнүүм чугаалады.

Соолгу хүн СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшиниң кинога тырттырар [illegible] немец эштерниң ажылы доостур ужурлуг. Бөлүктүң эң [illegible] Герд Бажинск шак чоокшулап орда, өөрүп чыып келген.

—Шупту доп-дораан чунунар, эң арыг хевнерин кедиңер— деп айтышкынын берген. Шынап-ла шупту чунгаш, арыг хевин кедипкен.

— Ол-дур, Республиканың чазаанга, удуртукчуларынга арыг-силиг, ажык сеткилдиг бараалгаар, чугаалажыр, кинога тырттырар ужурлуг бис — деп, ол чагып, СЭКП обкомунче чогуур шагында чорупкан...

Мырыңай чоокта Берлинден чагаа алдым. «Ажыл доозулган. ГДР-ниң чону СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин, партияның XXVI съездизиниң делегады Уйнукпан Монгуш, сыын өстүрүкчүзү Мария Смирнова, даш чонар уран-шевер мастер Раиса Аракчаа болгаш өске-даа Тываның сураглыг кижилери, оон тоолда ышкаш кайгамчык чараш агаар-бойдузу-биле октябрьда таныжар.

А кинонуң бир хоолгазын ССРЭ-ниң Төп телевидениезинге, Тываның телевидениезинге база көргүзер».— деп, режиссёр Ганс-Вернер Хонердт ырак-узак Берлинден бижээн.

Бо бүгү болза кижилерниң тайбың, кады [illegible] найыралының херечизи-дир ийин.

МОСКВА. Найысылалдың арга-ыяш-парк ажыл-агыйы тараан ыяштар суггарар тускай машинаның шенелдезин хоорайның кудумчуларында чорудуп турар.
ЧУРУКТА: чаа машина ажыл үезинде.
СЭТА-ның фотохрониказы.

КЕЖЭЭНИҢ МУРНУНДА — ХҮНДҮ

[illegible] бөлүк-чурттакчылар [illegible] ак сеткилдиг-биле кылып чоруур күш-ажылындан хамаарылыг кым билбес боор. Ажыл-телдүн кижиндилгезип, [illegible] ның үлетер-чиказындан шынап-ла улуг хамаарылгалыг. Ол [illegible] биле күш-ажылды хүлээп бээр, ону чүгле күүседири эвес, а кылып билиринге өөредири чугула. Чижээлээрге, малчын өг-бүлелерниң уруглары 4-5 харлыында-ла аяк, тавакты чуғжур, оттулар ыяштыг кириир [illegible] эгелээш, чоорту хар-назыны немешкен тудум, чаш малды ажаарынга чедип, соонда барып ада-иезиниң идегелдиг дузалакчылары болу бээр.

Хоорайда чурттап турар уруглар база бир янзы күш-ажылга кижиндилгелиг болур. Магазинден аъш-чем садып эгелээш, хеп чуурунга, чамдыктары дачаларынга ногаа, чимис өстүрериинге чедир ажылдарны кылып турарлар. Оларның чамдыктары, ылаңгыя чайгы үеде күш-ажылдың лагерьлеринге ажылдап, янзы-бүрү ногааларны өстүрүп, ажаарынга өөренип ап турарлар.

[illegible] бөлүк [illegible] дашкаар үелеринде [illegible] дөа сорулга чок магазиннер кезип, аңаа-ла кылаштажып [illegible] урээр, харын-даа арагалаар, оорланыр чоруктарже чайгаарла кире бээрлер. Маңаа удур янзы-бүрү хемчеглерниң аразында күш-ажылга кижиндилге эң-не идегелдиг чүве-дир ол. Өг-бүлеге урукну бичиизинден эгелээш, ооң хар-назынының [illegible]. Ол дээрге «балыкты тудуп берген болза, чаңгыс катап чемгерген ол, а балыктаарынга өөредип каар болза, бүгү назынында чемгерген ол» деп [illegible] чурттаалгазынга өөредиг болур.

К. ООН. башкы.

СОНУУРГАКТАРГА

ХЕВИСТЕ — ХЕРЭЭЖЕН АРБИТР

Осака хоорайның бир организациязында 25 харлыг албан-хаакчы Иоико Маэдп Японияда, таныш-даа делегейде, хостуг хурешке шиит [illegible] баштайгы херээжен болур. Япон дүрүм ёзугаар шиит[illegible]дерниң аидывызында ол үшкү категорияның ээлеп турар. Ынчалза-даа И. Маэдиниң чугаазы-биле алырга, ол удавас ийиги категорияның [illegible] чеди минута иштинде сегирип алышкан дээрге, шиит[illegible] кежиилерге бээни том берге чүък-тур. Кижээнгейин хевзиг-даа кошкатпайн, чымчак-даа бол, хевис кырынга амыр-соксаал чок ааң-дедир чылып кээр белен бе?!» деп, ол чугаалап турар.

ЧЭЭРБИ-ЛЕ МЕТР ЧЕРГЕ

[illegible] Александровскийл пляжынга ол эртен [illegible] чылардан кым-даа эртип [illegible] дээп... Оларның-на негелдези турган боор, [illegible] тыныныңн соой дарый 40 метр бедик кушту суг [illegible] дыныыл ыдаан. Ол хүнүн бүлүүзүнде суг дүвүнче шымныр спортчу А. Сходнев оринтен 20 метр ырай берген, беш метр чаны шымныш кире берген. Хенертен ол суг үлгүштеринге, ре[illegible]ларга дүй туттурган, уюу шевбек; бир-ле чүве чыткаының эжерин каап. Дыш [illegible], база катап шымныш кирген, дёнги чүвени бомба[illegible].

Водолазтар дадай дүвүн көрген, ону фашистерниң 250 [illegible] бомбалыг-дыр деп бадыткаан. Дат тудуп чааш ол бомбаның аныыл-халап үндүрер часнарын барымдаалааш, ону ол-ла черинге чаалындырар деп сапёрлар дүгүрүшкен. Севастопольдан Ялтаже чалалып келген капитан-лейтенант Д. Дубашкинге баштаткан сапёрлар бөлүүнге чоокаавыта бомбаның узуг ойык [illegible] рыпкан.

Пляж ам тайбың ажылдап турар.

«ЧАПАЕВТЕН» БҮДҮН АРЫН

[illegible] Фурмановтуң «Чапаев» деп романындан бүдүн арын астынып калган [illegible] дээрбээп. Ол дугайын Москва чурттуг литературовед Е. Прохоров эскерип тыпкан. [illegible] рүтгеже белеткеп турган, маш[illegible] хол-биле бижээн бүдүн арын текстин адын [illegible]. Ол таварыл[illegible] болган боор, чүге дизе Д. Фурманов салдаамчы [illegible]. Ону автор бодуу бызин эскербээн.

Ук номну хол-биле бижээн салдыштарын контактарын, ону ханы сайгарып турган, Е. Прохоров чыдып калган бир арынны эскерип каан. Бо чылын Ярославльда «Чапаевти» ол чаа немелде-биле үндүрген.

Шала[illegible] совет чогаалчы Д. Фурмановтуң төрүттүнгениниң 90 чылынга тураскаадып чыыдыга база ол роман чаа немелдези-биле кирер. Чыындыны Верхне-Волжскийниң ном үндүрер чери парлаар.

«Труд» солундан.

В. СЕМЕНКОВИЧТИҢ «Агым-биле чарыштырып» деп фотозуу.

МАРГЫЛДАА ЭГЕЛЭЭН

БОРЖОМИ (Грузин ССР). (СЭТА). Грузияның бо курорт хоорайында херээжеңнер аразында шыдыраага делегейниң бирги чери дээш совет гроссмейстерлерниң — делегей чемпиону Майя Чибурданидзе биле ол атты хунааж турар Нана Александрия оларның аразында маргылдаа сентябрь 7-де байырлыг байдалга ажыттынган.

Маргылдааның эгелээрниниң бүзүүзүнде «Ликани» санаторийиниң чанында 800 олуттуг бирги класстың концерт залы ажыглалда кирген. Маргылдааның бирги партызын — 8 саа лыгны Чибурданидзе биле Александрия маңаа ойнаар. Ооң соонда олар төрээн хоорайы Тбилисиже шилчиир, аңаа шыдырааның ордузунга маргылдааның соолгу 8 салыгларын эрттирер.

8,5 азы 9 удуглуг болган киржикчини тиилекчи деп чарлаар. Бир эвес ынча удуг салыглорның ниити саны четпейнде чедип алдынар болза, маргылдаа ара доостур. Бир эвес хайым түңнелдиг болур болза (8:8) делегей чемпиону атты Майя Чибурданидзеге хевээр арттырар.

Неделяда олар үш салыг эрттирер. Бирги салыг дүүн болган.

БРУЦЕЛЛЁЗ

Бруцеллёз [illegible] халдавырлыг аарыгларның бирээзи. Ол колдуунда аарыг малдар аразынга тарап пептерер аарыг бооур. Бистиң республикада [illegible] малдарда бооп нептеренгей апарган. Ол колмал ажыл-агыйлыг Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Бай-Тайга районнарда нептеренгип турар.

[illegible] бруцелла деп микробтар бо-лур. Олар органнамдеп дашкаар черлерге белен өлбес, үр [illegible] амыдырап-чурттаарлар. Ук аарыг малдың одаанга болгаш хирленген хөрзүнге, [illegible] дээзүнге ийи ай ажыт [illegible] чурттап шыдаар. [illegible] сүтке, аарыг малдың суудундеп белеткээн ак [illegible] ол микробтар үр үени дургузунда диринг чурттаар. Дузааден эътке, аарыг [illegible] ийи ай чедир диринг артар. Малдарга, а чамдыкта кижиге-даа бруцеллёз бидиртпес чамыт хевир-биле эртип болур. Бо таварылгада ол [illegible].

[illegible] малга көстүп көөр демдектери: малдың аразында [illegible] чаш төлү төрүүр [illegible] болур. Бир эвес инектиг, ылаңгыя хойну эки хайгаарап көөр болза, ара сезын эгелээрде 2—3 хонук бурунгаар хойнуң [illegible] чамдыкта [illegible].

Бруцеллёз кижиге канчап дамчып боорул? Бруцеллёз [illegible] халдаар. Ол аарыг кижиден өске кижиже халдавас. Бруцеллёз малдар аразынга кыска үениң иштинде нептерей бээр [illegible] бирээзи. Аарыг малдарның кижиге халдаар [illegible] шээр мал дамчыштыр халдаанда эң-не айыылдыг. Мыйыстыг бода малдан-бруцеллёз кижиже халдаанда чиик [illegible] мал-биле кады тургускан үеде бруцеллёзу-биле халдажып, аарый бээр, а бо таварылгада оларның аарыы кижиге онзагай айыылдыг.

Бо аарыгдан колдуу-ла малчыннар: хой, инек, онук, теве кадарчылары, хураган [illegible] зоотехниктер дээш өске-даа малга хамаарылгалыг ажылдакчылар [illegible] аарыглыг малдың чиг суду болгаш оон белеткээн өске-даа продуктуларны (ааржы, быштак) чемге ажыглаан тудбесинде кижиже халдан болур. Ылаңгыя чиг суттеп кылган хой судуунуң быштаа онза айыылдыг. [illegible] чурттап турар кижилер аарып болур.

Аарыг малдың кижиге айыылдыг халдавырлыг үени ара салып турда дээрэпп уттпас херек. Ол үеде бруцеллёз малдың ара салдынган төлү, болгулу болгаш төрүүр [illegible] биле кады конгут хой-биле дашкаар үнер. Ооң соонда малдың турар черинге, чем ишкен суунуң артынынга, дүжүк [illegible]. Ол үеде малды азыраар [illegible] биле аастын, дамчуктуң кадыкшыл [illegible] дамчыштыр аарыгны бөлүпп [illegible] болур. [illegible] нештиң каракка көзүлбес тиглерин дамчып, организмче халдап кирер. Балыг черлер [illegible] кирерине улам дуга[illegible] [illegible] ны сатывайн, бруцеллёзтуг малдарны сои, кежин сойп, эдин сайгарып турар үеде, ажылчыннар ол аарыгдан аарып болур.

Аарыгның [illegible] келир демдектери кандыг болуру? Кеску демдектери билдиргиже чедир 2—3 неделя, а чамдыкта оон-даа хөй үе эртер. Баштайында янзы-бүрү демдектерлиг. Эртер, чамдыктарнынга [illegible] ыиын тиин, өкпе аарыы дээш өске-даа аарыглар сагындырар. Аарыг эгелээнде кежээ[illegible] Аарыг үр үеде кижиниң шим чевестелдир чыттырыптар.

Бруцеллёз эмнеттинер аарыг. Чүгле аарыгның эге демдектери билдинери билек, доктаан эмчиге [illegible] эмнээрге, эки түңнелдерге чедирер. Ону уттунаары чүлэ эмчилерниң ажылындан хамаарышпас. Малдың кодан бөрүзүнге довтаамал ветеринарлыг шинчилелги чорудуп, бруцеллёзтуг малды чурбаже [illegible] — кол хемчеглерниң бирээзи. Аарыг малдарны кадык малдардан [illegible] ниити оларга одарлаттаар, суттарын болбас. Маныстыг бода малды садарынын бетиниде мал эмчилериниң [illegible].

Бир эвес мал [illegible] малды тускай үнер. Дораан мал эмчилеринге дыңнадыр. Малдың ара салган черин [illegible] арыглаар, телун [illegible] жанка суккаш лабораторияже шинчилдери-биле чорудар. [illegible]

Бөлагта [illegible] бүрүп-биле [illegible] ону ажаап турар кижилер хуунун арыг-шеверин шынзы сагыыр, а оларның халындырбаан судун ижип болбас. Аарыг хойлар, ошкулер илерелтинген соонда, доп-дораан тускайлаар, оларның бөөс, кызыры-даа чонка, чылдың кайы-даа үезинде согар. Бруцеллёзтан аарааи малдарны тускан кодалнарга узер, [illegible] цинга хлорлуг чуганның 3—5 [illegible] Бруцеллёзтуг малдардан кадык төл төрүттүнүп болур. Аарыг малды ажаарын кижи болганга чөшпээревес. Аңаа бруцеллёзтан аарып эрткен азы 2 ай бүрүнгаар бруцел[illegible] кижини [illegible] ажылдаар.

Аарыг мал турар оран-саваа чемненин тааныжалап болбас. Малды [illegible] үезинде, [illegible] чурур, соруран, хой кыргыыр черлерге [illegible] Ынчаар. Ол хеви-биле чурттаалга бажыңынче кирип болбас. Бруцеллёзка удур кам[illegible] тарыышкынны аажок конгут чугула. Ол тарыышкынны бир дугаарында мал [illegible] малчыннарга, оларның өг-бүлезиниң кежигүннеринге кылыр. Чамдык малчыннар [illegible] ныи кайы хире ужур-дузазын [illegible] билбелинден, оон ойталаар [illegible] ойладыг. Бруцеллёзка удур тарылышкынны кижиге 7 хар[illegible] оруу кылыр. Чеди хар[illegible] уруугларга кылбас. Ынчаар бөлгаада бичии уругларны бруцеллёзтан камгалаар [illegible] Маргаашкы [illegible].

З. ТЫРТЫК-ООЛ, санитар чырыдышкын бажыңының инструкторы.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 9-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги суда шимчээшкин. 9.05 — Мультфильмнер программазы «Угаан-сарыыл чок бора[illegible]», «[illegible]», «Ойник». 9.35 — «Орлёнок» телестудиязының [illegible] пионерлериниң Москва хоорайның № 397 школазының башкызы, Октябрь Революциязы орденниг эдилекчизи Л. М. Чистякова-биле ужуражылгазы. 10.35 — «Кино, аян-чоруктар клуву». 11.35 — Медээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер программазы. 15.25 — К. Хачатурян. Виолончельге болгаш фортепианога соната. 15.45 — «Горнистер, харыылаңар!». 16.15 — «Орус чугаа». 16.45 — «Аныяктарның адрестери». 17.45 — «Эртем [illegible]». 18.15 — «[illegible]».

КЫЗЫЛДАН

18.20 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Болгар улустуң национал байырлалы — «Чоптуга хүнүнде». Болгар Улус Республиканың телевидение программазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «[illegible]». Документалдыг телефильм. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35 — 23.10 — «Литературлуг новчугалар». О. Уайльд. — «Бердинген оңнук».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Эрги Таллиниң дугайында». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.40 — «Силерге, ада-иелер!» 12.40 — Ниити биология. 9-ку класс. Улус ажыл-агыйынга биологияның ужур-дузазы. 13.55 — «Бажыңның экраны». Зоология. 7-ги класс. Хой-даванныглар. 14.20 — М[illegible] Н. А. Римский-Корсаковтуң «Салтан хаан дугайында тоол» деп операзы. 14.50 — Демьян Бедный — [illegible] ыраажызы». 15.45 — «Хүнн[illegible] чемнижи». Телефильм. 16.00 — 17.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — «Ыры чурун тур мен». Фильм-концерт. 17.15 — «Петя деп [illegible] болгаш [illegible]». [illegible] фильми. 17.30 — «[illegible]». Телефильм. 17.[illegible] — «Кышкы болгаш кышкылар». 18.30 — 18.45 — Теле-медээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

19.00 — Суг спортунга Европа чемпионады. 20.00 — «Тамчыныг улуглар, чаштар!» 20.15 — «Ырак [illegible]». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Бөрүлер аразында чалбыыш». Хой сериалыг уран-чечен телефильм. (Болгария). 3-кү сериязы. 23.00 — 00.05 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Торпедо» — ЦСКА. «Торпедо» стадионундан дамчыдылга.

Агаар

Республиканга бөгүн бүргеп, алзыы каап турар агаар болур. Чамдык черлерге чаъс таар. Соңгу-барыын чүк [illegible] хүннүң [illegible] 5-10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 5-10, хүндүс 12-17 градус чылыг болур. Чамдык черлерге доңаттаар.

Кызылга базала бүргеп, [illegible] чаъс чаар. Соңгу-чөөн чүк [illegible] секундада 5-10 метр чедер. Дүне — 6-8, хүндүс 12-1[illegible] [illegible].

[illegible] сентябрь 11-де үнер!

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

СЕНТЯБРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Хуулгаазынның болуушкуну» 9.30, 11.20, 13.30, 16.30, 18.30 (уваткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Таро — мангыс толу» 9.30, 15.10. «Байырлыг, кеге-бугалар!» 11.10, 13.10. «Кайда сен, ынакшылым?» 16.30, 18.30, 20.30 (уваткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Шуптузун бодувуска» 13.00, 16.30, 18.30, 20.30 (уваткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Культура бажыңынга. «Куда [illegible]» хүннү тодаргайлаар апаар» 18.30, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-21, 2-31-75, [illegible] 2-37-13, [illegible] 2-21-72, [illegible] 2-33-54, [illegible] 2-21-47, [illegible] 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-29-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-33-75 телефонче долгаар.

Тираж 17868. Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектеринге талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың 3-1) ГС—01474

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 211 (11709) | 1981 чылдың сентябрь 11, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

ЭЭЛЧЕГЛИГ ПОЛИТХҮН

Бо чылдың сентябрь 18-те бистиң республикага ээлчеглиг чаңгыс аай политхүн болуп эртер.

Политхүннер идей-кижизидилгелиг ажылдың дээштизин күштелдирип, удуртукчу кижиге коллективтиң амыдыралынче ханылаарынга дузалаар, ооң кежигүннериниң ортузунга мораль-психологтуг эки байдалды тургузарынга салдар чедирер, коллективтиң-биле чедип алган дуржулганы нептередиринге идиг бээр.

Күш-ажылчы коллективтерниң кежигүннеринге бистиң партиявыстың болгаш чазаавыстың иштики, даштыкы политиказын билдингири-биле тайылбырлап, таныштырарынга хөй санныг илеткелчилерни, лекторларны, пропагандистерни, агитаторларны, политинформаторларны киириштирип турар. Кол-ла чүве — сөс-биле ажыл-херектиң карышпазын, дээштиниң чедип алыр талазы-биле чамдык дуржулга чедип алдынган.

Чаңгыс аай политхүннерниң организастаарының чугула айтырыгларының бирээзи —ону план ёзугаар чорудары, аңаа баш удур белеткенири. Темаларны тодарадыры, коллектив, совхоз, район бүрүзүнүң амыдыралынга дүүштүр кылыры чугула. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын пропагандалаары-биле СЭКП обкомунуң лекторлар бөлүү кол-кол темаларны тодараткаш, партия райкомнарынче чоруткан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын пропагандалаары, ооң шиитпирлериниң амыдыралга боттандырарынче ажылчы чоннарны мобилизастаары, оларның политиктиг, күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн хайныктырары — бистиң республикага эртилээн болгаш мооң соонгаар-даа болур чаңгыс аай политхүннерниң темаларының кол утказы ындыг.

Чамдык таварылгаларда СЭКП Тыва обкому пропагандистер бөлүүн чыгаш, тускай сургаалдалыг кураалдарны эртирип, районнарже чорудуп турган. Аңаа СЭКП обкомунуң лекторлар бөлүү республика найысылалында албан организациялар, бүдүрүлге черлериниң чамдык харыысалгалыг удуртукчулары, улус депутаттары, партия, совет, профэвилел органнарының активчилери киржип турган болгаш мооң соонгаар-даа киржир. Эртип турган чаңгыс аай политхүннерниң темаларын коллектив бүрүзүнүң мурнунда салдынган сорулгаларынга дүүштүрерин оралдажып, чедер, четпестерни сайгарып, эки чүүлдерни түңнеп демдеглевишаан, четпестерни чайладырының оруктарын айтып турган.

Политхүннерге ажылчы чоннар сонуургаан айтырыгларын салып, аңаа тодаргай харыыларны алгылаан, кол-кол айтырыгларны учётка ап, оларның шиитпирлээри-биле азы хемчег алыры-биле хамаарышкан организацияларга дамчыдары чаңчыл апарган.

Чаңгыс аай политхүннерни эрттиреринге партияның Эрзин, Улуг-Хем, Мөңгүн-Тайга райкомнары, Кызыл хооркому багай эвес белеткенип турар.

Ындыг-даа болза идеология ажылының практиказының бо чугула хевириниң организастаарында, эрттиреринде четпестер ам-даа барын айтыр херек. Чүнүң-даа мурнунда ёзу барымдаалаар чорук амдаа чайлаттынмаан. Политхүннерни эрттиреринде аас пропагандазындан аңгыда информациялыг техниктиг чепсээн, көскү агитацияны, документалдыг кинофильмнерни, районнарда радиодамчыдылга черлерин, солуннарны, хана солуннарны четпес ажыглап турар. Күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражылгалар, айтырыг, харыы кежээлери эвээш болуп турар.

Партияның XXVI съездизиниң материалдарын пропагандалаары — аңаа-ла түр үениң компаниязы эвес, а ол дээрге доктаамал чорудар политиктиг чугула ажыл дээрзин утпас ужурлуг.

Ам эртер чаңгыс аай политхүн бедик деңнелге эртken турар ужурлуг. «Шыңгыы камналга, чидириглер-биле демисел—беш чылдың курлавыры» деп темага ол эртер. Ону СЭКП ТК-ның сүмелээни-биле эрттирип турар. Бо темага материалды Төп Комитеттен партия обкому алган, ону көвүдеткеш, партия райкомнарынче чоруткан.

Бо чылдың сентябрь 18-те ук темага чаңгыс аай политхүнүң организастыг, бедик деңнелге эрттирер төлээде, бо айның 14-тен 17-ге чедир ук политхүнүң эрттирерингө белеткелдиң хыналдазын чорудар херек. Бүдүрүлге коллективтеринге камналга, хумагалал дээш демиселдиң бар арга-дуржулгазын ханы өөренип көрүп, мөөңнээш, нептередир, ында бо талазы-биле четпестерни илередир, чайладыр хемчеглерни алыр. Ону чорударда чамдык черлерге баш удур беседаларны кылып, рейдилер, хыналдаларны хөй-нити организацияларынга активтиг ааныы турган чорудар, карын-даа камналга дугайында хемчеглер ажылдап кылыры чугула.

Ам болур чаңгыс аай политхүнге илеткелчилер, лекторлар, пропагандистер, агитаторлар, партия, совет органнарының, бүдүрүлгелерниң, совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглер, улус депутаттары, улусчу контролёрлар, экономистер дээш бүгү активтиң идепкейлиг киришкен турарын чедип алыр.

Бо политхүнүн темазынга хамаарыштыр ажылчы чоннар айтырыгларны салыр, бөлүнүң коллективинде камналганың байдалын, ында четпестерни чугаалаар, санал-оналын киирер. Ынчангаш черлерде партия организациялары ону амыдыралга боттандырарының хемчеглерин ажылдап кылыр.

МАЛ ЧЕМНЕРИН БҮГҮ БАР АРГАЛАР-БИЛЕ КУРЛАВЫРЛААР

ЧОГУУР ТҮҢНЕЛДИ КЫЛЫР

Республиканың кедээ черлеринде аңгы үеде ажыл-кужениишкинниг ажыл-иш хайныккан. Ниитиниң малынга чем курлавырын тургузары-биле черге-ле малчыннар одек-кыштагны чылыглап септээрин база чорудуп турар. Чер ажыладыглар аъш-тараа-даа болза, үнген тараалары ажаап алырынче эгелеп кирген. Сентябрьның 7-ге чедир республикада ниитизи-биле 86405 тонна сиген белеттеттинген азы план 43,6 хуу четтинген. Сенаж 14363—планның 23 хуузу. Силос массазын 93410 тоннаны салган. Витаминниг сиген далганын 4856 тоннаны бүдүрген, план 69,4 хуу күүседиген. Будук-бүрүну 15504 тоннаны курлавырлаан.

Сиген белеткээринге мурнаку хевээр Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Тес-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш Өвүр районнар мурнунда чоруп турар. Олар планын 50,3-тен 67,2 хуу чедире берген. Тус-тус ажыл-агыйлардан «Малчын», «Мөген-Бүрен», «Хемчик» болгаш «О. Шынаа» совхозтар сиген планын ажылдыг [illegible] ам-даа [illegible].

Сиген белеткээр талазы-биле мооң мурнунда эртен чедип ап турган Таңды, Тожу, Каа-Хем, Бии-Хем, Кызыл болгаш Улуг-Хем дээш ышкаш районнарга бо үезинде база-ла бүгүүг немелде чедип алдынмааны демдеглээр херек. Айыткан районнарга сиген белеткели чылыш чоктальп турун берген. [illegible] доозулган. Ол үениң дүргуазында сиген кезилдезин шалымныг [illegible] черлерниң партия, совет, кол ажыл-агый органнары бүгү [illegible] мобилизастаап, бар курлавырларны, болуунар аргаларны болур-чогуур-биле ажыглаваан дээрзи тодаргай-дыр. Бар сигенни кезип алырынче ам-даа күштерни мобилизастаары эргежок чугула.

Эрткен неделяда республикага ниитизи-биле чүгле 292 тонна сенаж азы 0,4 хуу немешкен. Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш Кызыл районнарның ажыл-агыйлары эрткен чеди хонукта эвээш сенаж немей белеткээн. А арткан районнар сенаж салбаан.

Витаминниг сиген далганы бүдүрери сентябрь 1-ден 7-ге чедир республикага 340 тонна азы 4,9 хуу немелде өзүлделиг болган. Ол-ла үениң дургузунда Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары чемниг ол үнелиг тевиини бүдүреринге 10,5 хуу, Улуг-Хемниги—9,1, Кызылдыы—8,3, Таңдының—5,1 хуу немелдени чедип алган. Өске арткан районнарга витаминниг сиген далганын бүдүрери чер албаан. Оларның болурунун болдунар аргалары ам-даа бар. Чижээ, хөй чылдыг сигеннерни шиитпир неоилдезин, оон ынаар ынчаар бүрүзүн, чаш сөөңда ынчалап үнген янзы-бүрү сигеннерни сиген дараазы бүдүрерин ажыглап болур. Ынчангаш АВМ агрегаттарга ажылдың темпизиниң кудулааштынмазы ынчалдын-даа [illegible] чок-тур. Боже чогуур кичээнгей салыр болза эки.

Эрткен неделяда будук-бүрү кезип боодалдаарының болдунар аргазы ажыглаттынмаан дээрзин мааа демдеглээр ужурлуг. Ыяш бүрүзү онмаан, ногаан хевээр, оон кадын дужеринге чедир ам-даа элээн үе бар. Ындыг турбуже, эрткен неделяда республикага чүгле үш районнуң: Таңдының ажыл-агыйлары 459 тонна, Улуг-Хемниги—32 тонна, Кызылдыы—40 тонна будук-бүрү белеткээн. Өске районнар ол ажылды шуут эгелевейн турар.

Мал чемнериниң белеткелин кошкак чорудуп турар районнарның болгаш ажыл-агыйларның мооң мурнундагы үш неделяда [illegible] болгай. Ынчалзажок ам-даа байдал эки талазынче өскерилбээн-дир. Хожудап турар [illegible] болгаш кедээ ажыл-агый органнары, ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери мооң чогуур түңнелди кылыр [illegible].

Дөртки разрядтың электроканнакчызы Тимергани Баутдинович Баутдинов Бүгүэвилелдиң комсомолдуг шалыпчы тудугларының бирээзи—Чаа Шагаан-Арыгның тудуунда чеди чыл улаштыр ажылдап, бо дугаарда онзагай ажылды ак сеткилдиг, шынарлыг күүседип, хүн нормазын 110 — 120 хуулап [illegible] турар.

ЧУРУКТА: каннакчы Т. Б. Баутдинов.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

Л. И. Брежневтиң Пен Сован-биле ужуражыышкыны

СЭКП ТК-ның Чиңгиие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Кампучияның Улусчу-революстуг партиязының ТК-ның Чиңгиие секретары, Кампучия Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Пен Сован-биле найыралчы ужуражыышкыны сентябрь 9-та Кремльге болган. Совет Эвилелинге ол дыштаныр турган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төлевилээни социал-экономиктиг хөгжүлде программазын күүседир талазы-биле СЭКП-ниң болгаш совет улустуң ажылының дугайын, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң тайбың [illegible] делегейге айыыл чок чорукту хандырарынче угланган даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының дугайын Л. И. Брежнев беседа үезинде чугаалап берген.

Кампучия Улус Республиказы болуунуң тургустунган хүнүнден бээр эрткен ийи чартык чылдың дургузунда кижилериниң амыдырал-чуртталгазын чогумчалаарынга, экономиканы катап тургузарының, ниитилелдиң социалистиг уйдезиннерин [illegible] херээнге дыка улуг чедиишкинн[illegible] чедип алганын Пен Сован дыңнаткан. Пекинниң чагырганың чагыргазының үезинде өлүрткен кырдырарының халавын чурттап эрттирээн кампучия улус шуптузун... чут эрткен үениң ээп келирин болдурбас деп долу шиитпирлиг. Кампучияда болуп турар [illegible] дээш [illegible].

Эштер Л. И. Брежнев биле Пен Сованның аразында Мурнуу-Чөөн Азияда байдалдың айтырыгларын дугайты санал-оналдар солчуушкуну болган. Ол навы девискээр ниитичи гегемонизминиң болгаш америк империализминиң талазындан айыылдыг аттырыглыг болгаш кержи мынышкыныг объект[и] болу берген. Пекин биле Вашингтон чаңгыс аай болуп каттышкан, Индий-Кыдат чурттарының [illegible] болгаш социализм оруу-биле хөгжүдериниң хөрайлээр [illegible] янзы-бүрү чукчулер салып, херектиң ужуруун АСЕАН болгаш Индий-Кыдат чурттарының аразынга дайзырралдыг чорукту база удурланышкыр [illegible] ынчамчыраңчы апаар чыдар. Ол кедээ чок политика-дыр.

«Кампучия талазы-биле делегей конференциязы» дижир чувениң шиитпирлерин Совет Эвилели биле Кампучия күш чок кылдыр санап турарын Л. И. Брежнев биле Пен Сован бадыткаан. Ол шиитпирлер бот-эргелиг куруненин ниитиниң херектерин холдаалаар [illegible].

Вьетнамның, Кампучияның болгаш Лаостуң тайбылга ынак пинимативаларын ылап-тыя Индий-Кыдат болгаш АСЕАН чурттарының девискээр конференциязын эртирер дугайында оларның саналын Совет Эвилели шиитпирлиг деткип турар деп. эш Л. И. Брежнев медеглээн. Ол саналды боттандырар болза, Мурнуу-Чөөн Азияга тайбынның херээнге болгаш байдалдың экижииринге идиг бергениң турарын чигзинниг чок.

Совет-кампучия кады ажылдажылганы улам ындыг хөгжүдериниң перспективтиг угланмышкыларының дугайында санал-оналдар чугаалашкыны болган. Янзы-бүрү тепелерге улусчу Кампучияга шеригүп турар бүгү талалыг [illegible] дээш СЭКП ТК-га, Совет Эвилелинге чалаанга болгаш улузунга, эш Л. И. Брежневтиң шуут болуунга КУРП ТК-ның, Кампучияның чазаның болгаш кампучия улустуң онзагайлаан Пен Сован ханы өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Чурттуң национал чаарты тургузуушкуну дээш демиселинге, социалистиг ниитилелдиң үндезиннерин тургузарынга, империализмниң, гегемонизмниң болгаш реакцияның чимээлнишкиннеринден революстуг чаалап алыышкыннарын камгалаарынга Кампучияның Улусчу-революстуг партиязы, бүгү кампучия улус улам шыңгы чедиишкиннерлиг болурун Л. И. Брежнев кузээн.

Л. И. Брежнев биле Пен Сованның ужуражыышкыны найыралчы, чүректиг таныжылгалыг байдалга эрткен болгаш үзел-бодалдарның бүрүн чаңгыс эптии-биле тодараттынган.

Ужуражыышкынга: СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү кандидады, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң бирги даргазы В. В. Загладин, СЭКП ТК-ның Чиңгиие секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, КУРП ТК-ның Чиңгиие секретарының дузалакчызы Пен Самран киришкен.

(СЭТА).

Б Ү Р Ү Н Ү Ч Ы Ы Р

Күс дүжүп, чамдык ыыштарның бүрүзү ногаан өңүн солуп эгелээн. Дорту-биле чугаалаарга, бүрү дүшкелек, а бүдүрүлгең, ооредииге болгаш албан организацияларының коллективтери ону чыырынга белеткенип турар.

Тес-Хем район 220 тонна бүрү чыыр. Ол оналдаазы районнуң бүгү коллективтеринге үлеп каан. Чижээлээрге, «О. Шынаа» совхоз (суурнуң агит-квартиралары, хөй-нити организациялары салабаска) [illegible] районнуң сургуулдары [illegible] темаларының эргелели сес, [illegible] амыдырал байдалдарынга комбинады беш-беш тонна бүрү чыыр.

Районда үш муң хире өөреникчи бар. Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну түрүгзарынга олар көскү улуг киирер. Ынчангаш школачылар 74 тонна бүрү чыыр оналдааны алган. Оларның иштинден Самагалдайның болгаш Берт-Дагның ортумак школалары 13-13 тонна, Шуурмак болгаш О. Шынаа школалары 10-10 тонна бүрүнү чыыр. Бо школаларның өөреникчилериниң сиген болгаш будук-бүрү белеткелинге, хөй кыргылдаазынга болгаш септелгеге база шенкейлиг киришкенин демдеглээр херек.

Бо хүннерде коллектив бүрүзү кайнын бүрү чыырын тодарадып, шоодай, айыыл болгаш өске-даа херекселдерни белеткеп турар. Оон-биле чергелештир бүрү чыыышкынга [illegible] керээ организацияларның болгаш пенсионерлерниң, бажың ээлериниң болгаш ажылчыннарының социалистиг чарыжының негелделерин ажылдап кылып турар. СЭКП обкомунуң мал чемнерин белеткээриниң немелде курлавырларын тывар талазы-биле сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш тес-хемчилер багай эвес ажылдап турарлар.

Бистиң корр.

КУКУРУЗА АЖААЛДАЗЫ

Терезиниң мал чеми белеткээр бригадазының механизаторлары суггаттыг чериниң кукурузазын ажаап алырынче организастыг кирген. Бо чугула ажылда дөрт комбайнны база ниша [illegible] сыжыглаан.

Механизаторларның ортузунда социалистиг чарыш калбарган. Оларның ажылдаарынга чурттаарынга болгаш тевүнде таарымчалыг байдал тургустунган. Кукурузаның ногаан массазын Чаа Чаа-Хөлде механизастаттынган ферма девискээринде белеткеп кускан улуг онгарда салып [illegible]. Ажаан [illegible] кыска хуусаада чорудары планнаттынган.

Механизаторларның кызымак ажылының ачызында ажаап [illegible] чоруп турар. [illegible] 1200 тонна чүлүктуг болгаш суггаттыг мал чемин курлавырлап салыр.

Ш. ДЕВЕК.

ЧЕТЧИР КЫЛДЫР

«Алдан-Маадыр» совхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи Өтек-оол Бырбышкыновиң Моңгуш мал кыштаглаашкынынга хынамчалыг белеткенип турар. Бар арга-курлавырларны херeглеп турган хөй мал чемин белеткээр дугайында партия тыва обкомунуң республиканың бүгү ажылчы чонунга үндүрген кыйгыргазынга хөй-ниит киришкен. Хөй мал чемин белеткээрин ол шиитпирлээн. Болуушкуну соолдары Олег Ордаң, Өпей-оол оларның-биле кады 21 тонна сигенни белеткээш кыштагга чедирген.

—Бистиң республикага кыш бүрүзү берге болуп бар чыдар-дыр. Ооң ужун база чер чиг үнген. Элбек мал чемин белеткеп албаажок хоржок [illegible]. Оон ыңай ыраштыр 10 тонна хареин белеткеп алыр сорулганы салган мен. Кыш малының кижиге шыңгыы шылгалда болгай. Хөй мал чемин белеткеп албайн арбын хураган алыр мен деп болдаз херек чок чүве — деп малчын чугаалап орар.

К. ХЕРТЕК.

П А Р Л А Л Г А ЧАГЫДЫЛГАЗЫ ТҮЛҮК

МӨГЭЭР-АКСЫ. (Рация-биле). Ырактың Мөңгүн-Тайга районнуң бүгү девискээринде парлалга чагыдылгазы бо хүннерде түлүк. Хөй-нити тарадыкчылары, активчилер [illegible] малчыннаал бүрүзүнге чедип, солуннар болгаш журналдар чагыдылгазын бо чылын чүгле сентябрь болгаш октябрь айларда доозарын чоңга тайылбырлап, чагыдыларын хүлээп ап турар.

СЭКП райкому эрткен ноябрьда совхозтарның бүдүрүлге болгаш албан организацияларының удуртукчуларын, партия организацияларының секретарьларын, хөй-нити тарадыкчыларын болгаш өске-даа активчилерни чыпташ, парлалга чагыдылгазының дугайында айтырыгны чугаалашкан. «Малчын» совхозтуң хөй-нити тарадыкчылары парлалга чагыдылгазын октябрьның 10-да доозарын хүлээнген.

Бо хүннерде тайылбыр ажылын кылыры-биле болгаш чагыгга хүлээп алыры-биле СЭКП райкомунуң лекторлары, хөй-нити тарадыкчылары коллективтерде болгаш малчыннарга чедир барган.

Ш. КОЧАГА.

ИДЕГЕЛДИГ, БУЗУЛБАС ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

СЭКП ТК-ның Чиңгиие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң болгаш ВКП ТК-ның Чиңгиие секретары Ле Зуанның Кремльге болган дүштеки шайлалгага чугаалары, совет-вьетнам чугаалажыышкыннарының түңнелдери бүгү делегейде калбак үнелээшкинни болдурган. [illegible] калбаа-биле [illegible] информацияның даштыкы чепсектери социалистиг күрүнелерниң делегейниң политиктиг байдалын кадыкшыдарынче угланган [illegible] чок политиказының, маргылдаалыг айтырыгларны чугаалажыышкыннар столунга [illegible] шиитпирлээр [illegible] дилеп тывар деп оларның чуткулдузун, дашкүүрлүг чорукту чарылдырарының [illegible] бүдүрерин болгаш бүгү күрүнелерниң аразынга тайбың кады ажылдажылганың херээнге оларның чайгылыш чок шынчызын чаа чырыткылаңчак бадыткаан дээрзин ол чугаалар болган деп онзалап демдеглээн.

Л. И. Брежневтиң Ле Зуан-биле [illegible] аңгы-дуңмалышкы ужуражыышкынның [illegible] дыңнадыгны, ол ужуражыышкын үезинде тырттырган фоточуруктарны Ханойнуң бүгү солуннары бирги арынында парлаан.

Эш Ле Зуан-биле чугаалажыышкыннар, Крымга ооң чаагы [illegible] мөөңнээн даштыкы политикага бистиң нити сорулгавыс—тайбың, бүрүнге тайбың, идегелдиг, чөптүг болгаш бузулбас тайбың болуп турар дээрзин Л. И. Брежнев медеглээн деп. Ханой радиозунуң тайылбырлакчызы демдеглээн.

Тайбынче болгаш чавырыыл [illegible] айтырыгларже аңаа чугула салыышкын СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң тайылбырлааны. Тайбынның программазы, ол ышкаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыы болуп турар, ол документилерни делегейниң калбак хөй-ниитизи-биле деткип турар деп тайылбырда чугаалаан. Пекинниң чөрүштүр Азиянын дыка хөй күрүнелери чаагай кожа-хелбээ, быжыг харылзаалар дээш туржуп турар деп, тайылбырлакчы айыткан. Мурнуу-Чөөн Азияны тайбылдың болгаш социалистиг чорукттуң зоназы болдурарын Лаос болгаш Кампучия-биле кады чедип алыр дээр Вьетнамның чүткүлүн Л. И. Брежнев байыр чедиргенин.

Л. И. Брежнев биле Ле Зуанның ужуражыышкынының демдегленип [illegible] алырга, совет-вьетнам харылзаалар сан-даа, шынар-даа талазы-биле шапкын хөгжүп турар деп. ВКП ТК-ның органы «Нян зан» солун бижээн. Социалистиг тургузуушкунунга янзы-бүрү талаларындан бергу үеде турар домактиг деткимчи туралламчызы дээш СЭКП-те, совет улуска Вьетнамның Компартиязының, бүгү вьетнам улустуң өөрүп четтиргенин Ле Зуан ханы ыргур четтиргенин [illegible] АКШ-тың милитаристиг политиказы, ол ышкаш Кыдаттың гегемонистиг чүткүлдери делегейде, ооң иштинде Мурнуу-Чөөн Азияда байдалдың чиигелдериңге чедирип келген деп, ол солун бижээн.

Азияга айыыл чок чорукту быжыглаары Азия күрүнелериниң нити сорулгазы болгаш турар ужурлуг дээрзинге ССРЭ биле ВСР бүзүреңгей. Социалистиг күрүнелерниң делегейниң политиктиг байдалының кадыкшыдарынче угланган чайгылыш чок политиказының янзы-бүрү күрүнелерниң харылзаалгалыг политиктиг болуктери боттуг үнелээшкин-биле уткуур, делегейниң хөй-ниитизи шиитпирлиг деткиир дыраанда кандыг-даа чигзиниг чок деп, «Нян зан» онзалап демдеглээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизи 80 чылдарга Тайбынның калбак программазын кедургенин Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн деп, Моолдуң радиозунуң тайылбырлакчызы демдеглээн. Совет саналдар бүгү чурттарга хамааржыр, олар чер бөмбүрзээниң бүгү девискээрлеринге болгаш Азиягада байдалды кадыкшыдарынга бараан болур хүлээлгелиг.

«Тайбың нити сорулга болур ужурлуг. Үзел-бодалдарның бүрүн чаңгыс эви. Вашингтонның болгаш Пекинниң политиказы байдалды нарыыдадып турар. Азияга айыыл чок чорук дээш» дээн эгелерниң адаанга чугаалар чыгы депутуяларының чехословак солуннар парлаан. «Быжыг тайбың — ССРЭ-ниң даштыкы политиказының өскерилбес чок сорулгазы» деп, партия «Трибуна люду» солун — онзалап демдеглээн.

Боо-чепсектиң чаа, улам-на коргунчуг айыылдыг хевирлериниң бүдүрериниден ойталаарынче Совет Эвилели үргүлчү кыйгырып келгенин демдеглевишаан, «Нью-Йорк таймс» солун Кремльге дүштеки шайлалгага Л. И. Брежневтиң дараазындагы сөстерин алган: «АБШ-тың болгаш НАТО-нуң өске-даа моржукчуларының чепсектиг күштериниң ындыг янзылыг чепсектерин тыртып келирин сагыш-амыр көрүп олурбас бис. Бир эвес ындыг болу бээр түве болза, Совет Чепсектиг Күштер ындыг чепсекке удур туржуп шыдаар чогуур чепсектиг болур». Лондонуң «Таймс» солунунуң бодалы-биле алызында, совет удуртукчузу ол медеглелде, чүгле нейтронуг бомбаларны бүдүрүп эгелээр дээн Вашингтоннуң шиитпирин бодунда ларзын көргени ол.

Азия күрүнелериниң аразында саазыг чаагай кожа-хелбээ харылзааларны таарыштыр тургузар талазы-биле тайбынның [illegible] таарыштыр Японияга болгаш кужениишкиннерин салыыр деп кузелин ССРЭ-ниң болгаш Вьетнамның удуртукчулары илергейлээн—деп. Япон «Асахи» солун демдеглээн.

(СЭТА).

САДЫГЛААШКЫННЫҢ КУЛЬТУРАЗЫ

Бараан эвээш-даа болза, кижилерге эки бараан болур болза, оларның сеткили ханган болурун бо-ла эскерер сен. Ындыгкы садыг ажылдакчыларын күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге кижилерге [illegible] садыг ажылдакчызы кижиниң болдуруп болбазы эң чок ажы-чалдан оларны чайладыры, чоннуң садыг-биле [illegible] чок сагылырын хандырары — садыг ажылдакчыларының мурнунга партияның XXVI съездизиниң салганы [illegible] болгаш [illegible] ниг боттандырарының магадылалдарының бирээзи болур.

Совет садыгның болгаш нити чемненилгениң ажылдакчыларының кижилдери, садыгның доктааттынган чурумнарын шыңгыы сагылырынга болгаш оларны хажылар чорудары кылган чок болурун хайгааратынынга таарымчалыг байдалдарны тургузары, садыг алыкчыларны [illegible] болгаш [illegible] чорудары садыг органнарының болгаш бүдүрүлгелериниң удуртукчуларының дээр хүлээлгези болур турар. Моон ужурунда бо [illegible] удуртукчулары болгаш харыысалгалыг ажылдакчылары илеп талазы-биле бүзүредилиг, чогуур тускай мергежилдиг, оларга дааңзырган ажыл-херектиң шиитпирин болгаш хамаарышкан эки билир, кижилер-биле ажылдаар арга-методтуг болур. Республиканың улуг-улуг садыг бүдүрүлгелериниң, магазиннарының кол [illegible] удуртукчуларын [illegible] турар болгаш садыг кадрларын кижизидер талазы-биле чогуур ажылдарны чорудуп келген.

Кызыл хоорайның, Бай-Хаак суурнуң элээн хөй магазиннеринде садып алыкчыларын хандырып турарының культуразы бедик деңнелде турар дээрзин Тывада садыгның курунге инспекциязының чорутканы хыналдалары көргүскен. Ол садыг чежиилеринде бараанынар делгелгелери, оларның [illegible] информацияларны эки кылган, магазиннер арыг-силиг, садыгжылар келген чонга болзом, оларның негелделеринге дыңнангыр.

Республиканың курунге болгаш кооперация садыында хөй чылдарда чонга төлептиг бараан болуп келген удуртукчулар болгаш ажылдакчылар дыка хөй. Олар чүгле боттары эки ажылдап билир эвес, харын өскелерни өөредип, кижизидип, оларга улегер-чижек боор чоруур. Ындыгдазы хамыктың мурнунда Кызылдың № 9 аъш-чем магазининиң директору Н. Г. Ииласованы, Кызылдың үлестир бараанар садыының № 55 магазининиң директору А. И. Бойкинаны хамаарыштырып болур. Бо магазиннер планнын даалгаларын доктаамал ажыр күүседип, совет садыгның чурумнарын шыңгыы сагып турар.

Элегес-Аксы суурда № 2 столовайның повары Н. М. Матвиенко 27 чыл ажылдап турар. Ол столовая бичии, тар, эрги, суг дамчыдылгазы чок, бүгү-ле ажылды хол-биле кылыр турда-ла, хоочун ажылдакчы болуунуң ажылын дыка эки күүседип шылап турар. Ол болза болуунуң ажылынга [illegible] бүгү билиин, арга-дуржулгазын болгаш куюн бээриниң улегер-чижээ-дир. Таңды районнуң нити чемненилгезин М. И. Пашкеевич хөй чылдар дургузунда баштап келген. Ол бүдүрүлгениң кондитер цехинге белеткээн [illegible] Бай-Хаак суурнуң болгаш районнуң чонунга [illegible]. Коллективтиң кежигүннери хереглекчилерниң хүндүлээн [illegible].

Үстүнде демдеглеттинген эки чүүлдер-биле чергелештир садыг хандырылгазының культуразын бедидеринге херекке четпестер эвээш эвес. Чамдык садыг ажылдакчыларының талазындан хереглекчилерни хүндүлээн көрбес, оларның негелделерин херекке албас, харын-даа ажык-биле каржы-дошкун болур чоруктар ам-даа хөй. Садыгның чурумун [illegible] фактылар бар дээрзин бо [illegible] чорутканы хыналдалар көргүзүп турар.

[illegible] районнада [illegible] бараанар садыының [illegible] турарының [illegible] фактылары илерээн. Оон кол чылдагааннарының бирээзи болза садыгның төп аппаратының ажылдакчыларының, товароведтериниң болгаш [illegible] ажылын [illegible] бүдүрүлгелериниң [illegible] турары болур. Элегес-Аксы суурда Н. В. Мартыненконуң эргелекчилээн № 6 магазинде пес-таавы бараанарының [illegible] өртээн айыткан майык, [illegible] бараанарының кагалалы багай, өңгүр бараанарны шывыг чокка шыгжап турар болган. Дыка хөй бараанарын өртээн [illegible] магазинге турза чогуур бараанар ассортиментизиниң [illegible] артынга чок турган. Галантерей садыы хирлиг, полкалар болгаш бараанар дооскунуг. Хомудалдар болгаш саналдар дептерин садыгжылар хайгаарап көрбейн турар.

Чүгула хереглелдиң бараанарын садыгдан [illegible] контрольду [illegible] турар. Бо талазы-биле РСФСР [illegible] турар. Удуртулганың болгаш контрольдуң кошкаандан ылангыя нити-чемненилге бүдүрүлгелериниң ажылында хөй четпестер бар болуп турар. Чыжаа, Элегес-Аксы [illegible] Т. П. Войлошникова [illegible] чем белеткээриниң технологиязын [illegible] дүрген урелипчер продуктуларын, ылангыя мал продуктуларын [illegible] багай шыгжап, кадагалап турар. [illegible] продуктуларын [illegible] турары доктаамал апарган. Сооткулга камераларын [illegible] рыгын чурумун сагывайн турар.

Байдалды [illegible] болгаш [illegible] бараанар [illegible] директорунуң нити чемненилге [illegible] М. И. Абрасимов, технологу С. И. Монгуш олар нити [illegible] албайн келген. Олар столоваларга барып турза-даа, ол бүдүрүлгелерниң ажылынга эки салдар чедирбейн турган. Элегес-Аксында садыг болуунуң директору В. А. Черепановтуң ажылында [illegible] база хөй.

Кызыл хоорайның столовалар болгаш ресторанар трезиниң бүдүрүлгелеринге чорудуп массалыг хыналда оларның ажылында шыңгыы четпестериң барын база илерээн. Столовалар чемненикчилерни хандырарының демдектелиг [illegible] четпес [illegible] турар. Кассалар арга ажылдавас. [illegible] Санитарлыг [illegible]. Столовая [illegible] столоваларда [illegible]. Хомудалдар болгаш саналдар дептерин көрбейн турар. [illegible] рииге салбайн турар.

Садыг ажылының культуразы — хөй янзылыг, улуг айтырыг. Магазинниң арыг-шевергин-даа, бараанарының ассортиментизин-даа, [illegible] жыр. Моңу чугаалап турда бараанарның саны болгаш шынары дээш контроль айтырыын [illegible] барып болбас. [illegible] болгаш бараан холекчуларга 15 кижи ажылдап турар. Ындыг албан-дужаалдыг кижилер магазиннерде база бар. Ынчалза-даа садыг органнарының [illegible] болгаш хөлүттүнген бараанарны [illegible] талазы-биле ам-даа [illegible] турар. Моон уржуундан [illegible] Садыгның курунге инспекциязы 600 кг. ак саржагны, 1,6 тонна хлеб-булочка кылымгаларын, 900 кг. кондитер кылымгаларын [illegible] магазиннерден [illegible]. Бо бүгү чүүлдер [illegible] бүдүрүлгелерден ап турар бараанарының шынары дээш контрольду күштелдирерин негеп турар.

Үстүнде чугаалааныр бүгү чүүлдер садыг ажылдакчыларының [illegible] ажылын коммунистиг ёзу-биле көөрүнге [illegible]. Моон ужурунда [illegible] удуртукчулары садыг кадрларын [illegible] албан чериниң [illegible] болгаш хөй-ниитиниң садыг [illegible] бүдүрүлгелериниң ажылын [illegible] кижилер-биле эптеш чок деңнеслдии чорудар херек. Чүгле ындыг таварылгада садыг ажылдакчылары бүгү ажыл-херекке [illegible] чаагай чорукка төлептиг-биле [illegible] болур.

Г. БАЛАКИНА.
Садыгның курунге инспекциязының Тыва АССР-де эргелелдиниң начальниги.

СҮТ ДЕГ ЧААГАЙ

[illegible] хоорайда [illegible] кадрларын [illegible] турары [illegible].

Оларның бирээзи-биле таныжып көрээлер. Ол ажылга [illegible] Кызылдың төвүнде № 20 магазинниң [illegible] боор. Ана силер ооң-биле таныжып болур силер.

Бо магазинниң сүт садар салбырынга [illegible] хөй турар. [illegible] шевергин, сынныг, [illegible] ак халаттыг [illegible] бараалган турар. Бир [illegible] магадай боор силер. Сүт, сметана [illegible] турда, ана караннаар чүве!

— [illegible] урук боор! Садыгчыларынга кайгамчык-ла мергежээн тол-дур — [illegible] магадап турар.

Бо дээрге аныяк садыгжы Чечекмаа Чымба-дыр. Ону эрүү-даа, [illegible] орустап Света деп чассыдыр алаар.

Оон өскен төрээн чери Бай-Тайганың Бай-Тал. Чечекмааның ада-иези Сарыг-Дере Салчаковна, Кара биле Дугаржав Хөрөөевич Чымба олар чеди класс дооступ, [illegible]. Оларның [illegible] районнуң [illegible] ажылдап чоруурлар. Кара Салчаковна 10 уругну [illegible] турган. Медаль-ие. Эң улуг уруу Чечекмаа бо Чечекмаа Тандинге чеди класс дооскаш, Кызылдың садыг училищезин 1979 чылда чедиишкинниг доосаш, төрээн черинге [illegible] садыгжы боор.

Чечекмаа ол ажылга [illegible] алган. Ол Любовь Бат удурткан комсомолчу-[illegible] ажылдап турар. Ай планын доктаамал ажыр күүседип келген. Каш удаа [illegible]. Чечекмаа Чымба чүгле ажылынга кызымак эвес, хөй-ниити ажылынга база идепкейлиг. Комсомолдуң, дружинниктиг, [illegible] база солун редактору. Бо магазинниң комсомолчулары болгаш аныяктары партияның, комсомолдуң доктаал-шиитпирлерин амыдыралга боттандырар херекке ам идепкейлиг киржип, ажыл-ижин, өөредилгезин-даа, дыштаналгазын-даа эки организастап турар. Бедик-чечи-биле кино, театр баар, дыштаныр хүннерде [illegible] улус. Мында Чечекмааның улуг улуг.

Чымбаның дугайын Любовь Бат мынчаар чугаалаар болду:

— Мен Чечекти дугайында чүгле эки [illegible] сес чыл [illegible] мергежээн, [illegible]. Ол коллективтиң хүндүткелин чаалап алган.

Ол ам партия кежигүнүнүң кандидадынга кирерин белеткенип турар. [illegible] магадап турар. [illegible] чаагай сүт дег, чаагай сеткилдиг болурун кузээлээр.

М. МАНЫЙ.

ДООЗАР ЧООКШУЛААН

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозу ниитизи-биле 22 муң баш төрүүр хой бар. Оларның 9 муңун тарып боозадыры көрдүнген. Кадаанарны 5 пунктуларга хуваагаш, кадарчы бүрүзүнүң хойларын тарып боозадыр хүннерин график ёзугаар кылган аскан. Пунктуларны баш бурунгаар септеп чылыглаан, ниитин чугайлаан, олар чүүлдү белеткээн. Хойларга чемнерни улуутелдирбейн чедирерин хандырган.

Пунктуларның ажылын совхозтуң осеменатор-зоотехниги Владимир Умарович Дембирел эки удуртуп, ажылдың шынары дээш контрольду күштелдирген. Оон ачызында пунктуларда ажыл [illegible] чок, шалыгкын чорул турар.

Бо хүннерде 5210 баш хой тарып боозаттынган. Кондайлы Галина Данзырынның удурткан пункт 1200 хой тарып боозадыр планын бурун күүсеткен. Ол ышкаш Ак-Хемниң, Казанактың, Белик-Эзинин пунктуларында ажыл бедик темпилиг. Хойларны боозадыр кампанияны сентябрь 15-те доозар дээш ажыл улам күжениишкинниг чорул турар.

С. СОТНАМ.

ДААЛГАЛАРЫН КҮҮСЕТКЕН

Ногаан аймннерлиг арганар, шыргай арыглар, мында турумчуп чорттаан аң-мен, чайгаар үнген ыяш-сиген, кат-чимис-биле [illegible] хемнер, хөлдер-биле байлак черлер [illegible] бар. [illegible] турар бойдустуң ол байлаан камгалап кадагалаар, ажаап өстүрер талазы-биле ажылдарны Эрзин лесничествозунуң ажылдакчылары чорудуп келген. Бо ажыл-ишти коллектив Тес-Хем [illegible] ажыл-агыйының лесничестволарының аразында социалистиг чарышка киржиринге [illegible] эвес удаа тиилелгелиг боор келген.

Ында кол лесничий Иван-Кай Федорович Каганович [illegible] турар ажылын эки билир болгаш мергежилинге ханы бердинген кижи. Төрээн бойдуска ынакшыл база ону камгалап өстүрер дээш [illegible] кузел И. Кагановичтиң [illegible] холбаштыган. [illegible] Эрзин лесничество [illegible] ажылдап турган, [illegible] Красноярскиде Сибирьниң [illegible] институдунге [illegible] төрээн черинге чедип келгеш, кол лесничийниң хүлээлгезин күүседип кирипкен.

Ооң удурткан коллективиниң хайгаараар турар девискээринде [illegible] ерт болбаан. Бо камгалашкыныг чылда [illegible] ажылдарын чон ортузунга [illegible] сууруларын [illegible] тургусан. Ооң кежигүннери арга, арыгларны, хову [illegible] хайгаар чорудуп турар.

— Өртке удур хемчеглерни [illegible] «Нарын» совхозтуң штабтыг ажылы [illegible] — деп, [illegible] Федорович [illegible] дежурный бөлүктерни тургускан болгаш чон ортузунда тайылбыр ажылын [illegible] совхозтуң директору, СССР-ниң Дээди Совединиң депутады М. К. Дугер, [illegible] бригадири Эртине Чоодуу [illegible] Өртту баш удур болдурбас талазы-биле ажыл [illegible] районда [illegible] Д. К. Куулар удуртуп [illegible] Тере-Холде бөттүң ажылы [illegible] «Алдын [illegible]» [illegible] база тургускан.

Лесничествонуң ажылдакчылары арга-арыгның санитарлыг [illegible] база [illegible] тарып олуртурунуң чыл планының даалгазын бо эрткен айларда ажыр күүсеткен. 50 гектар [illegible] тараан. Школачы ногаан патрульдар [illegible] сугтарып турар. Ырак-узак тайгада [illegible] белеткеп турар бригаданың ажылын Дугар [illegible]. Олар эрткен айларда 2100 кубометр [illegible] 2400 кубометрге күүсеткен. Планныг онаалдаларны [illegible] бригаданың [illegible] лесник Георгий Якушенко, тракторист Владимир Далай олар төлептиг улуун [illegible] көргүзүп турар.

Коллективтиң кежигүннери долгандыр турар бойдусту камгалап [illegible] бо талазы-биле даалгазын база күүседип келген. Бо чылын план ёзугаар 10 тонна тоорук чыыр хүлээлгезиниң [illegible] чыып алганнар [illegible] ажылын-на хөй. Ол бүгү ажылдарны арга-арыгның идегелдиг хайгаараакчылары, лесничтер Григорий Нордуп, Иван Жиланов болгаш оон-даа өскелер чылдан чылче [illegible].

Амгы күс дүшкен. Оон-биле кады Эрзин лесничествозунуң ажылдакчыларының сезонунг ажылы база түңнекчелген. Ук коллектив алган хүлээлгелерин [illegible] шудургу ажылдап турар.

М. ОНДАР.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

МУРНАКЧЫЛАРГА ДАЯНГАШ...

Кызылдың № 1 автобүдүрүлгезиниң [illegible] чүъл-тууштүрерни [illegible] сөөртүп, сайгарып турар. Абаканда демир-оруг станциязындан чоннуң херглеп бараанарын, тудуг материалдарын, дериг-херекселдерни [illegible] республиканың кыдыг сөөртүп эккеп турар. База АТБ-ниң чолаачылары районнарже [illegible] келген.

Планныг онаалдаларны, социалистиг хүлээлгелерниң чедиишкинниг күүсеттинип [illegible] бүдүрүлгениң хонуктата бөдин кылыр ажылын планнап, санаан. Ынчангаш бүдүрүлгениң чолаачылары [illegible].

Бо бүдүрүлгеде 23 бригада бар, оларны [illegible]. Бригадаларның социалистиг чарыжын [illegible] ай, квартал санында тиилекчилерин [illegible] айлардан [illegible] социалистиг чарышка № 2 колонна [illegible] Кызыл тугун болгаш акша шаңналын алган.

Бригадалар аразында социалистиг чарышка Кузьма Андреевич Фроловтуң бригадазы тиилекчи болган. Бригаданың чолаачылары «ЗИЛ-130» маркалыг бензин сөөртүр машиналарында ажылдап турар. Ында он бир чолаачы «Шуптузу — чаңгыс дээш, кижи бүрүзү — шуптузу дээш» деп девиз ёзугаар ажылдап, бердинген онаалдаларын чедиишкинниг күүседип келген. Найыралдыг коллективтиң чүък сайгарылгазын пландан ажыр 122 муң тонна-километрни [illegible]. Бригадир боду планныг даалгазын ай санында 150 хуудун кудуп турар, [illegible]. Кузьма Андреевич бо чылдың эрткен сес айларында үш комплект дугуйну, 500 литр ажыг бензинни камнап алган.

Валерий Владимирович Уламов удурткан чолаачылар бригадазы хөй чылдар иштинде доктаамал эки ажылдарының санынга кирип келген. Бо бригадада холдуунда күчүлүг КамАЗ-тар, бензин сөөртүр тускай машиналарының чолаачылары. Олар бо чылдың сес айларында чүък сөөртүр планын ажыр күүседип, 6,5 комплект дугуйларын камнап алган. Валерий Уламов боду ам 1981 чылдың октябрьның [illegible] ажылдап турар. Ол онгу беш чылдың планын хуусаа бетинде дооскаанарының бирээзи. Валерий Владимирович он бирги беш чылдың баштайгы чылының эрткен айларында дөрт комплект дугуйну камнап алган.

Автобүдүрүлгениң мурнакчы бригадаларының санында Вячеслав Николаевич Кошелевтиң чолаачылар коллективи база бар. Олар чүък сөөртүлгезиниң, сайгарылгазының планныг онаалдазын чедиишкиниг күүседип келген. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының [illegible] мурнакчы чолаачыларга коммунист Анатолий Иванович Галайко, Николай Васильевич Дресвянников, Михаил Дмитриевич Бутаков, Кузьма Андреевич Фролов, Александр Ермильевич Мирачев, Николай Иванович Ребенко болгаш өскелерин-даа хамаарыштырып болур.

Чолаачылар бригадазының ай санында кылган ажылын, олардан кымнар социалистиг чарыштың тиилекчилери болганын «Бистер чарыштың тур бис» деп доргуннуг самбыразында ай санында чырыдып турар.

Чедиишкиннер-биле чергелештир автобүдүрүлгеде четпестер болгаш чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар ам-даа бар. Алдынган социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезиниң талазы-биле контроль кошкак.

Бо чылдың эрткен сес айларында чүък сөөртүлгезиниң-даа, чүък сайгарылгазының-даа планныг онаалдалары база күүсеттинмээн. [illegible] орулгазы алыры база чедир күүсеттинмээн. Планныг даалгаларын чедир күүседип турар бригадалар-даа, тус-тус чолаачылар-даа бар. Ында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрерде, мурнакчыларны шаңнап-мактап турар. Ынчалза-даа мурнакчыларның дуржулгазын нептередири [illegible] политкижизидилге ажылы кошкак. Чылдагаан чок ажылга үзер, машина-техникада хамныг эвес чамдык чолаачылар-биле беседа, тайылбыр ажылын [illegible] ажылдан үнер-кирери хөй. Бо чылдың чүгле чеди айларында 106 кижини ажылга хүлээп алган, база [illegible] чылдагааннардан 97 кижи ажылдан үнген. Оларның аразында чамдык чолаачылар арага-дарыга [illegible] кылган уг-дүрткени-даа бар.

Бүдүрүлгеде техника-экономиктиг көргүзүглер база кудуу. Коллективтиң алганы социалистиг хүлээлге ёзугаар автомашиналарның шугумче үнериниң коэффициентизин 0,6 көргүзүп болза, херек кырында 0,58 болган. Ол дээрге дыка хөй автомашиналар [illegible] турары-дыр. Оон уламындан [illegible] турар. План ёзугаар хонукта 3 муң ажыг тонна чүък сөөртүр [illegible] болза, херек кырында ортумаа-биле 2,2—2,5 муң тонна болуп турар.

№ 1 АТБ-ниң удуртулгазы, мында партия, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-нити организацияларын [illegible] хемчеглерни бүгү [illegible]. Баштайгы чылдың үшкү квартал ам төнеринге чоокшулаан. Арткан үеде [illegible] бригада бүрүзү улуг-нормазын күүседир дээш бүгү күштү мооннер [illegible] ам-даа хөй-нитиниң [illegible] бар.

Д. ОЮН.

Черниң космос албаны

АЗЕРБАЙДЖАН ССР. Космостан бойдус курлавырларын шинчилеп, ажыглаарының чаа аргазы — улус ажыл-агый сорулгаларынга ажыктыг шиитпирлерни хүлээп алырынга улуг салдарлыг [illegible] боор хөгжүп турар. [illegible] хөгжүлдези Бойдус курлавырларының космос институдунуң ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан.

[illegible] ажылдап кылып турар. Ол материалдарга [illegible] дерин берип турар: чер ажылдыгларга [illegible] ажыл-агый ажыгланынга кииреринин, ону [illegible] хире дужуттуг болурун, [illegible] чер [illegible] долгандыр турар бойдустуң байдалын контрольдап турар...

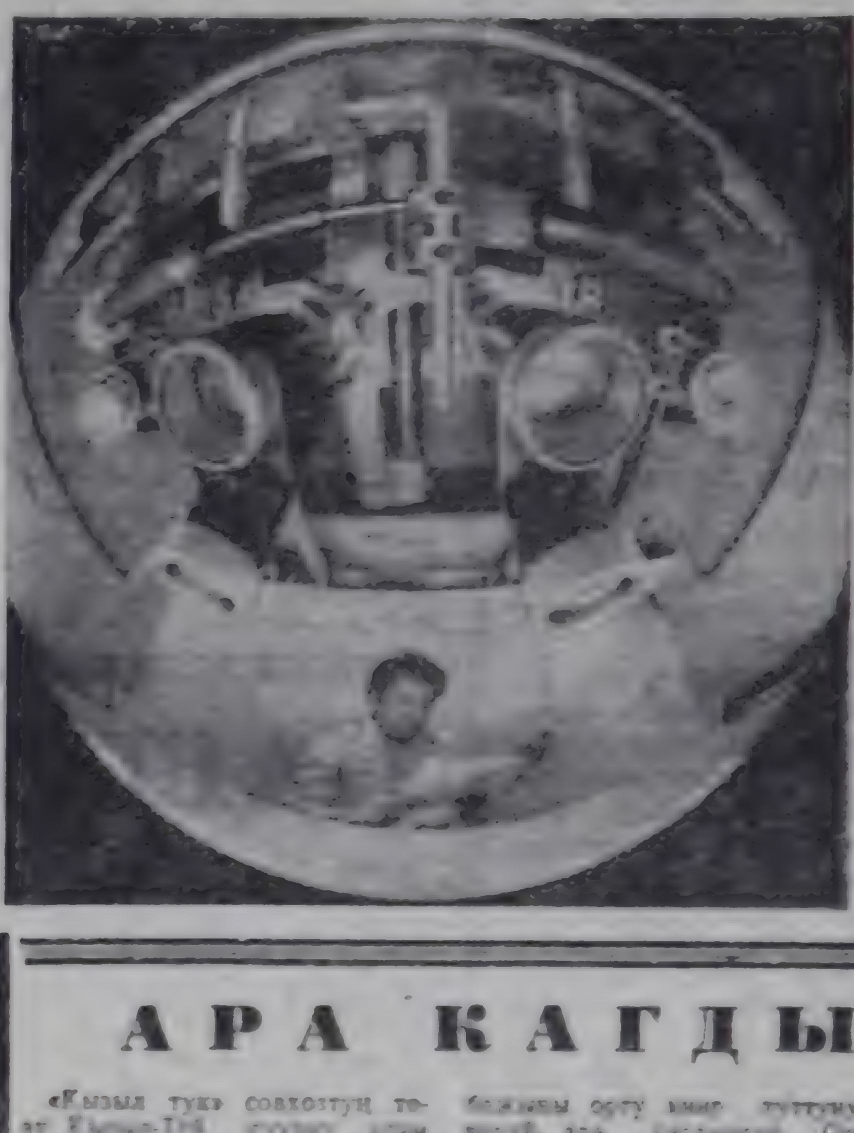

Чуруктарда: АН-30 самолёт — инструментуң ужуп чоруур лабораториязы. Спутниктер болгаш космос корабльдериниң [illegible] дээр чурукту тырттырар. Космос болгаш самолётка тырттырган чуруктарны [illegible] тергээр. **Самолётту ужудуп үнүүшкүнге белеткеп турары; инженер Акиф Сулейманов аэрокосмос чуруктарын өөренип көрүп олур.**

О. Литвинниң фотолары.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭГЕЛЭЭН

Жданов аттыг совхоз хой тарып боозадылгазын эрткен чылдарга деңнээрге бо чылын элээн организастыг эгелээн. Аңаа белеткелди баш бурунгаар чорудуп, техниктерниң семинарын эрттирген. Тарып боозадылганың ажылын кызыл хуусаада доозары-биле малчыннарның кол чайлаа болур Баян-Талада база бир пунктуну ажыглалга кииргэн.

Амгы үеде ниитизи-биле 4030 хой тарып боозаттынган. Техниктер Зинаида Кечил-оол, Эла Хөөр-оол олар ажылынга хыныматчалыг, кызымак чорукту көргүзүп турарлар.

Д. ШҮЛҮҮ.
Улуг-Хем район.

АРА КАГДЫНГАН

«Кызыл тук» совхозтуң төвү Кызыл-Тей суурну [illegible] чараш, көрүштүг болдурар дээш ооң кудумчуларынга чуртталга бажыңнарын немей бо-ла туда бээр. Суурнуң чурттакчылары аңаа дыка өөрүүр. Чаа чуртталга бажыңын [illegible] чурттаар, ооң [illegible] алыр деп турар өг-бүлелер четтикпенин, улуг өөрүшкү, бүзүрел-биле манаар. Ындыг турбуже чамдык тудуглар тудуп чорүй, ара кагдына бээр таварылгалар туургулаар. Ооң чижээн Кызыл-Тей суурда туттунуп турар тудуглардан болзун көрүп болур. Ийи аал нити чурттаар чуртталга бажыңы орту [illegible]. Оон [illegible] тудуг материалдары чедишпези-биле, ону бээр сөөртпейн турары-биле [illegible].

Чурттакчылыг черлериниң ниити чаагайжыдылгазы мыңда бажыңнарының [illegible] арыг-шевергиниден кончуг хамааржыр болгай. Бистиң суурувуска кээр болзуңарза, ээн, хос калган бажыңнарны доораан эскерип каар силер. [illegible] тааргыпас деп [illegible] мен. Оон-биле [illegible] кудумчуларында чамдык эрги штакетниктерни [illegible]. Эрги херимнер [illegible]. А оларның орну бо хүннерге чедир солуттунмаан, [illegible]. Үстүнде айтырыгларны [illegible] бо айтырыг [illegible]. Совхоз талазы-биле кандыг хемчеглер алырыл?

Д. ООРЖАК.
Өвүр район.

САДЫГЛАЖЫРЫ — БОТ-БОТТАРЫНГА АЖЫКТЫГ

«Социализм чурттарының хөй адырлар талазы-биле харылзааларын калбартыры коммунистиг болгаш ажылчын партияларының болуп эрткен съездилериниң ажыкан тургузуу сорулгаларын амыдыралга бүрүн боттандырарының чугула негелделериниң бирээзи болуп турар».

Даштыкы садыг [illegible] чурттарның [illegible] шалыы [illegible] болгаш чиигүр материалдар база культурлуг дээжилели бедидериниң чугула факторлары болуп турар. Ычкы чурттарга бүдүрген бараанныры купшаашкынның делегей ... [illegible] ажыглаарының куруглуг-биле чурт бүдүрүгүн [illegible] хандырарынче даштыкы садыг угланган.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның арагнда ... саарылгазы сөөлгү он чылдарның дургузунда 3,3 катап көвүдээни. ЭДЧ бо чылдың [illegible] болган сессиязының XXXV [illegible] демдеглээн. Ол бараан саарылгазының нити хемчээли — 121 миллиард рубль болган. Акы-дуңма [illegible] экономиктиг [illegible] чок өзүлдези даштыкы садыгның [illegible] плергейлеттээн. Делегейде үлетпүр продукциязының үштүн бир кезиин социалистиг чурттар [illegible] бүдүрүп турар. Үш он чылдар бурунгаар ол көргүзүг чүгле 18 хуу турган.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери кумунистери ... болгаш делегейниң өске-даа чурттары-биле [illegible] даштыкы садыының хемчээли амгы үеде 224 миллиард рубль четкен. Ынчаарга акы-дуңма социалистиг чурттарның арагнда садыглажылга [illegible] даштыкы садыының [illegible] кол черни ээлеп турар. Ол [illegible] план ёзугаар чурт бурунгаар [illegible] боттандырып келген. ЭДЧ [illegible] кежигүннери арагнда садыглажылгага кол черни машиналар, [illegible], нефть, демир рудазы, массалыг [illegible] бараанныры ээлеп турар. Ол бараан [illegible] [illegible] чурт бурунгаар национал экономиказының [illegible] [illegible] ринге улуг рольдуг. Планныг [illegible] даштыкы садыг база улуг идиглиг берип турар.

Акы-дуңма чурттарның аразынга кол бараанныр солчулгазы оларның [illegible] кирир садып турар бүгү бараанның үштүн ийи кезин четкен. ЭДЧ-ниң кежигүннери [illegible] аразынга садыглажылганың калбарып, капиталистиг делегейде кризистерниң социалистиг чурттарның экономиказынга [illegible] турар.

Машиналарны болгаш дериг-херекселдерни [illegible] ... херек. Ол садыглажылга чыл келген тудум-на улам-на калбарып турар. Машиналарны болгаш [illegible] садыглажыры сөөлгү беш чылда беш 80 хуу көвүдээн. Ынчаарга бүгү даштыкы садыгның өзүлдези — 69,3 хуу болган. Машина тудуу моол [illegible] демдээлиг турган Европаның социалистиг үш чурттарындан машиналарны болгаш дериг-херекселдерни даштыкы садыглажылга амгы үеде көвүдээн. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарының экономиктиг хөгжүлдезиниң деңнелдерин бир деңнии [illegible] чугула [illegible] социалистиг интеграция улуг рольду [illegible] болгаш [illegible] турар.

Акы-дуңма чурттарның садыглажылгазы дөн эргелиг бот-боттарынга ажыктыг үндезинге, оларның улуттарының чаагай [illegible] ниң эрге-ажыктарынга дүүштүр боттанып турар. ЭДЧ-ниң шугуму-биле кады ажылдажылганың [illegible] болгаш хаңылалдарынга ... чугула роль Совет Эвилелинге онаажыр. Бистиң чуртувус [illegible] машиналарның дериг-херекселдерин болгаш өске-даа бараанныры акы-дуңма куруне‌лерге садыглап турар. Совет техниктиг деткимче-биле акы-дуңма чурттарда хөй бүдүрүлге черлери дериг турар. ЭДЧ-ниң кежигүннери [illegible] [illegible] совет [illegible] шинчилелдер рольду ойнап келген болгаш моон соңгаар-даа [illegible]. Машина тудуу[illegible] [illegible] бараанныры Совет Эвилели эрбидир садып ап [illegible] [illegible] бараанныр [illegible] [illegible] ге бижиг магадылалды чаңдывып турар. Чижээ, ССРЭ машиналарның, дериг-херекселдерниң хөй хевирлериниң [illegible] [illegible]. [illegible] бараанныры Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери курунелерден садып ап турар.

ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның национал [illegible] болгаш үлетпүр бүдүрүлгезинге бодаарга, оларның аразынга даштыкы садыг садырылгазы [illegible] калбарып турар. [illegible] [illegible] ... Экономиканы шапкын хөгжүдеринге ажыл-агый харылзааларының улам өндүрелиг ролю чугула [illegible] турар.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери хөй [illegible] болгаш турузуннуг [illegible] бүдүрүлгени бирниктиредиринин [illegible] [illegible] ниг чурттар болуп турар.

В. ПЕТРУНЯ.
(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

«ЭЖИКТЕР БИСТЕРГЕ АЖЫК»

ПАРИЖ. [illegible] совет эртемденниң [illegible] хүрээлелинге [illegible] өөренмишаан, кончуг хөй чүүлдү билип алдывыс, ынчалзажок амды хөй чүүлдерни өөренир апаар бис. 1982 чылда космос-совет-француз кады ужудуушкунга белеткелде кирип турар француз [illegible] Патрик Бодри биле Жан-Лу Кретьен [illegible] медицина... Францияда дыштанылга [illegible] француз кандидаттар белеткелин дооскаш-биле Звездный хоорайда эгп чедип келген.

[illegible] Национал төвүнге (КНЕС-ке) [illegible] айтырыгларынга харыылааштан. [illegible] Францияга дыштаныг алгаш ээп, харын ол үениң дургузунда каш янзы медицина шенелдерин боттандырып, обсерваторияга ажылдары, ол ынчаар [illegible] нарны эрттиргенин дыңнадыр.

[illegible] хоорайда бүгү эжиктер бистерге ажык деп П. Бодри чугаалаан. Өске-лээ кандидаттар ышкаш, шак-ла мындыг программаларны [illegible] ажылдап турар бис. Оон ангыда, [illegible] чугаа [illegible]. Ба[illegible] тура... сурар эвес, харын бистиң бирээвистиң кады ужар ашаары бистиң совет оннуктеривистиң — космонавтыларның хуулгени база өөрениp турар бис.

П. Бодри биле Ж.-Л. Кретьен. [illegible] космос комплексиниң бортунга чогуур француз аппараттары [illegible] [illegible] нар. Ол шенелделер чедиишкинниг болгаш график ёзугаар чорти турарын олар онзалап демдеглээн.

Ам болур ужудуушкунуң үезинде француз болгаш совет эртемденнериниң кады чорунар дыка хөй ажылдарын [illegible] [illegible] француз [illegible] удуртукчузу Мишель Вьей-фоге СЭТА-ның корреспондентизи-биле боолдажыышкынга чугаалаан. Ол ажылдарга, чижээлерге, космоска чаа материалдарны тургузар талазы-биле шинчилелдер, агрономиктиг, биологтуг талазынга ажылдар хамааржыр.

Космос талазынга 15 ажыг чыл уламчылап келген француз-совет кады ажылдажылга эртем талазы-биле алырга, онза чугула болуп турарын ол демдеглээн. Кады ажылдап, бот-боттарывыстың билиглерин ажыглаашкынга, солун түңнелдерни ап шыдаарывысты ол кады ажылдажылга бүзүредип турар. Ол түңнелдерни тала бүрүү чаптап [illegible] түңнелдерни [illegible] нындан дыка хүрген ап турар. Кижилиг талазы-биле алырга, ол кады ажылдажылга база чугула. Хамдыкшылдыг кады ажылдаашкынның билчиишкинге магалыг чаагай идиглиг. Ам чартык сестенде бот-боттарывысты билчип ап тар бис.

О. КАРАСЕВ.
СЭТА-ның корр.

● БУДАПЕШТ. Нииттиелдиң эртемнериниң талазы-биле кады [illegible] ... вештер комиссиязының сессиязы мында болуп турар. СЭКП-ниң XXVI съездиниң болгаш Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының XII съездизиниң шиитпирлерин [illegible] нииттиелел эртемнерин [illegible] чугула айтырыгларын сессияда чугаалажып кирип турар. Ийи чурттуң эртемденнериниң [illegible] база [illegible] калбартырының сорулгалары хүн айтырыында база [illegible].

● КОПЕНГАГЕН. Ажыл чок чоруку улуг демиселдиң ийи неделязы [illegible] ... Данияның 60 профэвилээ организацияларының [illegible] рын өзүтаар бүгү чурт [illegible] [illegible] рынга болгаш суурларынга [illegible] база [illegible] Капиталистиг делегейниң эң чидиг айтырыгларының бирээзинге — массалыг ажыл чок чоруку улуг демиселди ... ол айтырыгны [illegible] хөй [illegible].

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

[illegible] — нинта национал кампаниязының кол сорулгазы болуп турар. Туржай [illegible] тааг ашырга, амгы үеде Данияда 250 муң ажыл чоктар бар. Ажылдың тур үеде [illegible] хөй кижилер бо саналарга [illegible] турар.

● БЕЙРУТ. Ливанның мурнуу чугунге дайынның соксаадыр дугаайында ... Израильдиң [illegible] [illegible] дорбеңнериниң [illegible] Каттышкан Нациялар Организациязының тур күштериниң [illegible] медеглээн. КНО-ну тур күштериниң контролюнда турар Ялуз сууруу [illegible] сентябрь 7-ниң дүнезинде болган турган. Дайынны соксадыр дугаайында бо чылдың июль 24-те [illegible] кылган чедек бээр израиль [illegible] болган. [illegible] [illegible] [illegible] дугуржулганың негелделерин чедип [illegible].

● ВАШИНГТОН. Диштер аразынга ужуур «МХ» деп адралыг ракеталарны Невада штатының девискээринге алпаатып тургузар дугаайында АКШ-тың администрациязының шиитпиринге ол штаттың чурттакчылары [illegible] [illegible] турар. «МХ» ракеталарны хөрзүндер доош национал кампания» деп хөй-нити [illegible] штаттың чурттакчы [illegible] сал-оналын ап көрген. Ооң чонунун 70 хуузу ол ракеталарны Неваданың девискээринге кылып тургузар дээн планга шууг удур болуп турар.

Нейтронуг бомбаны долу хемчээлге бүдүрүп эгелээр дугаайында Рейганның администрациязының шиитпиринге Невада болгаш АКШ-тың өске-даа штаттарының чурттакчылары база удурланып турар.

(СЭТА).

ЭҢ ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

КАБУЛ (СЭТА). Афганистанның [illegible] демократтыг партиязының ТК-зының болгаш АДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тускай комиссиязының хуралы АУДП ТК-ның Чингине секретары, Революстуг чөвүлелдиң Даргазы Бабрак Кармальның даргалаашкыны-биле Кабулга болган. Чер реформазының калбаар [illegible] турарын [illegible] көрген.

Аграр реформазын боттандырарының айтырыгларын Б. Кармаль «национал-демократтыг ажыдыг революцияның эң чугула айтырыы» деп [illegible] [illegible] [illegible] шиитпирлеп турар [illegible] Черни хуваары-биле холбаалыг айтырыгларны шиитпирлээр талазы-биле практиктиг хемчеглерниң программазын хуралга хүлээп алган.

Хурал киржикчилериниң чүүлдүг деп көргени резолюциядa чер реформазын национал болгаш патриотчу бүгү күштерниң идепкейлиг киржилгези-биле тараачыннарның эрге-ажыктарынга таарымчылыг чорудуп турарын онзалап демдеглээн. Бичии черлиг болгаш черни чок турган хөй санныг тараачыннар ыяк чер [illegible] черни алган. Ынчалзажок [illegible] идеяларны [illegible] чалдааткыннарының, реакция болгаш контрреволюция [illegible] [illegible] биле реформаны амыдыралга боттандырыышкынга [illegible] ге база таваржып турар.

Аграр реформазы-биле холбаалыг бүгү организациялар реформаны эдилелер дугаайында Революстуг чөвүлелдиң президиумунуң декредиин шыңгыы барымдаалаарын комиссия доктааткан. Көдээ ажыл-агыйының болгаш чер реформазының министерствозунуң белеткээн программазын чүүлдүг деп көргеш, комиссия [illegible] [illegible] [illegible] уездилеринге ону амыдыралга боттандырарын хандыралга [illegible] саналдаан. Тараачыннарга болгаш [illegible] [illegible] акша-сан болгаш [illegible] [illegible] тер[illegible] лерни белеткээнин АДР-ниң [illegible] [illegible] ведомстволарынга айытаан.

Гондурастың эрге-чагыргаларының дужаалы

САН-ХОСЕ (СЭТА). Сальвадорнуң дериг [illegible] дан дескен муң-муң кижилерни — Гондуураста ... [illegible] [illegible] [illegible] сорулга-биле Сальвадор-биле [illegible] [illegible] рын күштелдирер дугаайында дужаалды Гондурастың эрге-чагыргалары боттарының шериглеринге берген.

Гондурастың шериглери деспедтерниң Сальвадорнуң хандыт эрге-чагыргаларынга дамчыдып бээр дээш оларны мас[illegible] [illegible] [illegible].

Бо[illegible] [illegible] болгаш [illegible] [illegible] Сальвадорнуң патриоттарының сөөлгүр демисели-биле ээ-сеткил каттыштырылгазыныы Коста-Риканың [illegible] [illegible] [illegible] медеглээн. Сальвадорнуң иштики херектеринге Вашингтонуң [illegible] [illegible] ол организация шыңгыы буруу шаапкан.

ТОКИО (СЭТА). [illegible] [illegible] [illegible] алырга, Японияның даштыкы херектер министри С. Сонода парламенттиң үстүү палатазынга чугаа чугаалаан. Каттышкан Штаттарның нейтронуг чепсээн Ыраккы Чөөн чүкке эккээр болза, делегейниң ол районунда [illegible] [illegible] [illegible] айыыл [illegible] черлер хөй деп, ол айытаан.

МИНИСТРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

[illegible] тургузарынга удурланып [illegible] [illegible]. Нейтронуг чепсекти Ыраккы Чөөн чүкке база аппарып тургускан туруп болур дээн Пентагонуң телевидениезиниң медеглелин С. Сонода дыңнадып тайылбырлаан.

СИОНИСТЕРНИҢ ҮҮЛГЕДИИШКИННЕРИ

НЬЮ-ЙОРК (СЭТА). Фашистиг үзелдиг сионистиг идегеттер өлүрүкчү аажыглыг үүлгедиглиг кылган. Хоорайның төп кудумчуларының бирээзинде турар «Депт дипломдар» [illegible] [illegible] ... [illegible] ... [illegible] кижилер таварыыга болурр, айыылга таваржыпкан.

«Депт диптин» ном магазинин [illegible] совет [illegible] шимпары бар. Ынчангаш сионистиг хулиганнар ол магазинге болган оон ажылдакчыларынга удур дээрбечи болгаш өлүрүкчү үүлгедиглерни кылып турар. Израильдиң премьер-министри Бегин АКШ-ка четип келгениниң бүдүрүлгезинде [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

ССРЭ-ниң Каттышкан Нациялар Организациязының чанында доктаамал төлээ черлери ... [illegible] болгаш ажаа турган автомашиналарга частыр хөй бомбаларны сионистер бо чылдың сентябрьның баштайгы хүннеринде база салган турган. Нигерияның дипломатының машиназы сентябрь 4-те совет [illegible] [illegible] [illegible] ... бомбаны чазылдырып, өлүрүкчү [illegible] база [illegible].

Өлүрүкчү ол бүгү үүлгедиглерни Нью-Йорк хоорайда совет албан черлериниң ажылдакчыларынга удур үглээдирген сионистер [illegible] [illegible] [illegible] медеглеп турар. Совет болгаш өске-даа дипломаттарга удур дериңи үүлгедиглерни америк сионистер солуннарга бижип, радио база телевидение дамчыштыр [illegible] турар.

Сионистиг дорбеңнериниң үүлгедиглерни америк эрге-чагыргалар херекке албайн, оларга удур каңзыг-даа хемчеглер көргүспейн келген. Сионистерниң [illegible] зының адреси болгаш оларның хартаачыларын Нью-Йорктуң полициязы эки билир. Совет төлээ черлериниң ажылдакчыларынга болгаш оларның өг-бүлелериниң кижиңнеринге удур сионистерниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] солгазынга киирерин ССРЭ-ниң КНО чанында доктаамал төлээ чери хөй удаа негеп турган. АКШ-тың [illegible] [illegible] амга чедир каңзыг-даа хемчээл албаан. Шак мындыг туружу АКШ-тың Федералдыг эрге-чагыргалары база ээлеп турар. «Делегейге [illegible] [illegible] болдурбаас» дугайында америк эрге-чагыргаларның [illegible] хөй удаа шуугап келген-даа болза, бодунуң чуртунда өлүрүкчү [illegible] удур [illegible] [illegible] [illegible] болгаш албайн-даа турар. Харын-даа сионистиг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кылып келген.

МАКТААРГА МЕҢЭЭРГЕҢГЕШ...

Фельетон орнунга

Экиин эки дээр, багай чүвени багай дээр деп улустуң үлегерлиг [illegible] чугаазы бар. Ол шын. Ынчалзажок, эки дээрип черлаан кижилер бодун мактаалга бажы эътгеңген, «бажы-биле кылаштаар» чыгыы ашаары дыка-ла хомудалдыг [illegible] [illegible] болуушаар-даа ийин.

Эки чурттаар өөнде, эки ажылдаар деп чугаалажындаа, бисте-даа турар бис. Бии-Хем районунуң автомагазинниң [illegible] ... Иван Антипович Чеботарёв мурнуку чыларда база-ла ындыг сетгил-биле ажылдап чораан боор. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, [illegible] садыының барык хостуунун ... Иван Антипович [illegible] Сесерлиг [illegible], сөөлүнде Бии-Хем районунуң [illegible] чолдалы-садыгжы турган. «Кызыл тараачын» совхозтуң [illegible] малчыннарын садыг-биле хандырып турган. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кижи болган, ... турун малчыннарын багай эвес хандырып, бараан саарылгазының [illegible] рын-даа ажыр күүседип турган.

[illegible] [illegible] [illegible] бис. Ынчан Чеботарёвтың ол кезекте [illegible] бараанны турган. «Дугуйлуг маганнныр» ... садыгжызының эки ажылы доош мактаалдың сөстери хурал-суглааларга-даа бо-ла дыңналыр. [illegible] бижиктер, өртектиг бараанныр, акша-шаңнал бо-ла келир апарган. Шак оон Иван Антиповичиниң бажы дескен, ара-соора бодап эгелээн чадавас. Оон ангыда район баштаар черни аңаа кыыгтаан чок бооп, оон ажылын [illegible] [illegible]. Хурал-суглааларга оон адынга шыгырып турар бооп [illegible] дургузунда «Эки садыгжы-дыр» дээш аңаа шууп-ла болчуп унер.

Кадарган келген ат-сурдаа акылап алгаш, бөдүрүн алышкан бараан [illegible] кылырынга Чеботарёвка база бар чүүл аайлаашкан берген. Кызыл районнуң тургузуунарга. Сесерлиг сельпозу Дүшкен. Иван Чеботарёвтуң автомагазинин Бии-Хем райпотребсоюзче шилчиткен. Ынчалза-даа кайы-кайы акшалары база [illegible] [illegible] Чеботарёв [illegible] АТБ-ның [illegible] Бии-Хем райпотребсоюзуң [illegible] — [illegible] апарган. Боду база Кызылда чурттап турар. Ол Кызылдан садыг баазаларындан бараанны алгаш, АТБ-нда [illegible] бирги [illegible] ... Туранда турар район баштаар черни Кызылда АТБ [illegible] [illegible] [illegible] Кызылда АТБ Бии-Хем районунуң [illegible] [illegible] ... [illegible] ... садыгжы турарында меңниң турбас чүве ийикпе!

Сөөлгү чылдарда Иван Антиповичиниң «Хадың» совхозтуң Суглуг-Хөндүс малчыннарынга бижиктеп каан (амдаа мында херек). Садыгжы мактадыкпа[illegible] [illegible] апарган. Оон чыглагзанның складтандан бараан ап, оларны дециналдап, салыдып ап турар-биле [illegible] район баштаар черни чепшиловежип турган. А херек кылбаан [illegible] ... Чеботарёв малчыннарга [illegible] барбайн турган херек херек... турган. 1979 чылда-ла Бии-Хем районунуң [illegible] эрге-чагырга [illegible] [illegible] Эрзин районнуң [illegible] ... чыдаар турган. Ол фактыны район [illegible] [illegible] [illegible]. Автомагазинни [illegible] район малчыннарынга таргыгсан. [illegible] «[illegible]» [illegible] [illegible] ... ол [illegible] ... база ажынгаан бооп.

[illegible] ... [illegible] ... Бии-Хем районунуң малчыннары [illegible] ... [illegible] ... малчыннарынга садыгжы халдыг турган. Олар Бии-Хем районунуң малчыннарының херегледээ, садып ап шыдаваазы аңаа чыдып берген бараанныр бе? Чок, ындыг эвес. [illegible] ... Чеботарёвтуң районга шимчээ чорутпаан, ол хара туразы-биле ындаар барган. Моон тапчыг көөр чүве болза, оон артынга та чүү ажылдалып чыдар.

Артык сетиил ара дөнер дыжыгы ышкаш, ол чорук П. Чеботарёвтун ажылын [illegible] ... [illegible] [illegible] ... [illegible] чоокка болгучу турары биле машиназының кужунга садып алган хөөг деңнелдери [illegible] ... [illegible] ны өрттөзген. Халак бе? Кымның [illegible] ... [illegible] ... автомагазинниң [illegible] ... [illegible].

Бир эвес Минусинскиниң [illegible] ... Чеботарёвтуң [illegible] [illegible] ... [illegible] ... дээн агартынның [illegible] ... Н. А. Чеботарёв ... ... [illegible] [illegible] [illegible] ... тараа чедеринге ... ... айыткан. Ынчалзажок чымзын-хаштыгылганың хереэн, чүгле район баштаар черниң хуралынга көргеш, Чеботарёвка администрация талазы-биле [illegible] [illegible], [illegible] ... кааң. Минусинскиге болган эртеен 7070 рубльдиң бараазы өрттенген деп акт районга тургузтунган. Ол дөзүге садыгжының ап турган бараан [illegible] фондузунуң түңүндек карышкан ол. Чогум Н. А. Чеботарёвтуң ол барзаанның чымзын сайгарып, удурн кылыбала [illegible] өрттеткен ... ол айтырыгдан тодарадып бүзүредээн ... ... бодат айтырыг-дыр.

[illegible] ... бооп болгай, [illegible]. Оон өске база бир чүве кижиниң кайгадып, район баштаар черлиг [illegible]. Чеботарёвка [illegible] [illegible] турар Иван Антипович Чеботарёвтуң [illegible] ... [illegible] [illegible] ... [illegible] [illegible] болгуп [illegible], а [illegible] [illegible] ... ... [illegible] [illegible] Чеботарёв [illegible] [illegible] ... [illegible] [illegible] ... [illegible] чедип [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] ... [illegible] ... [illegible] ... [illegible] ... дөрт харылзаар кижи чеңгээ ынчаа каңгызалды эмдер ужуртур. А Иван Антипович дээрге кандыг-даа [illegible] ... [illegible] ... [illegible] ... республика даштыынче дайынып чоруп, ап чорааны бараазы өрттенген кежи ынчаажыл. Бо болуушкунга харылзаакчының эрни каранты хүлее бедиин кестир турур бе.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, ... эки ажылдап чораан кижини [illegible] [illegible] ... садыгчы [illegible]. Ынчаарга кооперацияның [illegible] ... телдерилдер Иван Чеботарёвтуң чайлдар барымдааы чок. Оон чуржук машиназын Минусинскиже четкеш чарыгдалын [illegible] ... аңаа турган кижиниң [illegible] база [illegible] ... дүжүрүп, [illegible] ... [illegible] [illegible] [illegible] ... ... Бо айтырыглар дугайын моруунда «[illegible] сеткил-сагыжы» [illegible] черлери база катап сайгарып көрбээр, ... бир харыылажырын үткаш өске харыылажыр черлер [illegible] ... бар бе?

Ч. МААДЫ.

Гватемаланың шериг баштаар чурттуң чонунга удур геноцид политиказын чорударынга АКШ-тың [illegible] [illegible] бооп деткимчезин ап турар. АКШ-тың Төп разведка [illegible] [illegible] [illegible] ... [illegible] миллион-миллион долларны чарыгдаан. Бо чылын Гватемаланың [illegible] ... Вашингтон 10 миллион долларны [illegible] [illegible] ... [illegible] [illegible] ... Гватемаладакы ... тараачыннарлыг [illegible] америк «[illegible]» [illegible] турар.

Гватемаладакы [illegible] эрге-чагыргаларының дериг [illegible] ... чуртка демократтыг, хостуг бот-тургузуун тургузары дээш демисел-биле харылзап турар. Чепсеглиг [illegible] [illegible] [illegible] ... эрге-чагыргаларының шериглеринге удур [illegible] турар. [illegible] [illegible] патриоттары деткимче-биле каттышкан турар.

Чурттарда чамыг могелеринге тараачыннар Боттарын билдиртпес дээш арыннарын шыы алганнары ол; америк бүдүрүлгениң бол-чепсектиг вертолёттарын гватемала шаажылакчылар ажыглап турар.

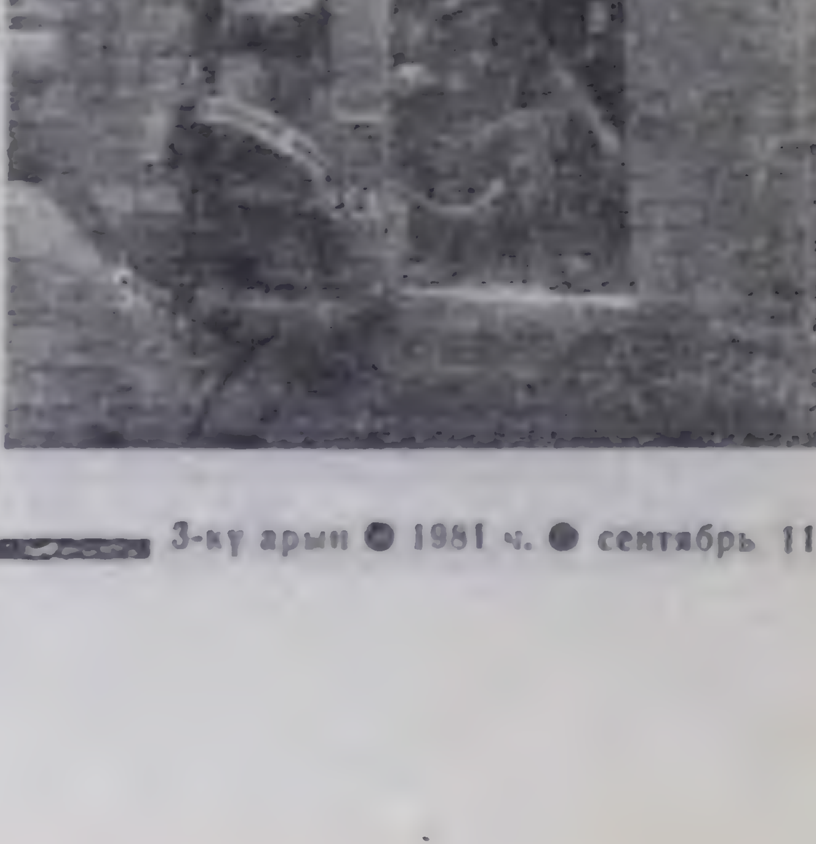

Кейстон — СЭТА-ның фотолары.

Дельтапланеризм спортунга ССРЭ-ниң бирги чемпионадынга уткуштур

ЭҢ БАШТАЙГЫЗЫ—ТЫВАГА

Дельтапланеризм спортунга Совет Эвилелиниң чемпионаттарын 1981 чылдан эгелеп эрттирерин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитеди биле ДОСААФ-тың Төп Комитеди шиитпирлээн. Ынчангаш дидимнерниң спортунуң бо чаа хевири бо чылдың улуг спортчу маргылдааларының данзызында кирген.

Оон бистиң номчукчуларывыска эң солун талазы чүл дээрге, ССРЭ-ниң бирги чемпионады Совет Эвилелиниң эң ажык автономнуг республиказының төвү — Кызылга болуп эртери. Ук маргылдаа республика найысылалындан 20 хире-ле километр ыракта Боом бажының эдектеринге сентябрьның 21-ден октябрьның 2-ге чедир үргүлчүлээр.

ССРЭ-ниң бирги чемпионадынга 20 команда киржир. Оларның аразында [illegible] 14 республиканың, Россия Федерациязының ийи шилиндек командалары, Москва, Ленинград хоорайларының, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң болгаш маргылдааның эртер черниң ээлери Тыва АССР-ниң шилиндек командалары киржир.

Ол улуг маргылдааны бедик деңнелге организастап эрттирериниң талазы-биле

10 кижиден тургустунган организастыг комитетти тургускан. Оон даргазынга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Кужугет Сереевич Шойгуну бадылаан.

Ынчангаш организастыг комитеттиң кежигүннери бо хүннерде чай чок ажылдап турар. Маргылдааның киржикчилериниң чурттаар чери, оларның хостуг үезинде [illegible] дээш оон-даа өске айтырыгларны шиитпирлеп турар. Ук маргылдаага баш удур белеткенири-биле Россия Федерациязының ийи командазы биле Москваның шилиндек спортчулары Кызылда чедип келгеш, белеткелин чорудуп берген. Оларга Тываның спортчулары [illegible] [illegible].

Дельтапланеризм спортунга ССРЭ-ниң бирги чемпионадын чүге Тывага эрттирер деп шиитпирлээнил деп айтырыг номчукчуңнуң бодалынга кирип келир. Шынап-ла спорттуң [illegible] ССРЭ-ниң бирги чери дээш маргылдааны эрттирер черни шилип алыры дээрге-ле, ол черге улуг болуушкун, хүндүткел болуру чугаажок. Тываның төөгүзүнге шак мындыг улуг хемчээлдиг маргылдаа бир бирээ эртер.

Эртен таныыл ... ССРЭ-ниң Дельтапланеризм спортунуң федерациязы улуг маргылдааларны эрттирериниге Тываның байдалын, оон таарымчалыг [illegible] черлерин бисче хоруткан. Олар Кызылга келгеш хоорай чоогунда түс черниң дельтапланеристерниң маргылдаалар эрттирип турар черлеринге барып, шенелде ужудуушкуннарны хөй катап кылган. Оон түңнелинде Кызылдан Элдиг-Хемге [illegible] оруктуң 20 хире километринде Боом бажын эң-не тааржымчалыг деп көрген.

Ол черниң эки чүвези — [illegible] талазының эдектери [illegible] эвес, хончуг оргу боор турар. Ийи талазында ол дагның бедик маргылдааның [illegible] турар, а эң сөөлүнде ол чер [illegible] болгаш хаттың [illegible] тавында болган. Ону шиңнеп көрген спортчулар Москвага баргаш, маргылдаалар эрттирериниге Тывада таарымчалыг черлер барын илеткээрге, ССРЭ-ниң Дельтапланеризм спортунуң федерациязы [illegible] ССРЭ-ниң бирги чемпионадын Тывага эрттирер деп шиитпирлээни ол.

Бирги чемпионатты бистиң республиканың найысылалынга эрттирер деп шиитпирге Тываның дельтапланеристериниң [illegible] улуг-хуузу база улуг. Кызылдың дельтапланеристери [illegible] Сибирьниң улуг-улуг хоорайларынга барып, спорттуң бо хевиринге болгудаан маргылдаалар [illegible] черлерин доктаамал ап, каш-даа чүтле Сибирьде эвес, а өске-даа черлерде алгый берген. Олар ам чурттуң эң шыырак дельтапланеристериниң санында кирип, ук чемпионатка [illegible] болганнары ол.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: Тываның ак-көк дээрнинде дельтапланеристиң ужудуушкуну.

Авторнуң фотозу.

Москваның ном ярмаркАЗЫ

Ажыл болгаш байырлал

«Ооржу! Чугаалажыышкыннар чорупт тур»—ном хоорайжыгажының эртенден кежээге чедир шуужуп турар чурттакчыларын [illegible] [illegible] цалар кичээндирип тер. Шынап-ла соксай бээр: чугаалажыышкыннар — ном ярмаркаларын эрттирериниң кол чугулу болгай.

Москва делгелгезиниң стендилериниң чыый салдынган номнар-биле ужурашкыыныр номчукчуларга шынап-ла байырлал болур. Делегейниң 80 чурттарының ийи муң ажыг парлалга черлериниң, ном садыының болгаш өске-даа [illegible] ге бо делгелге — ажыл-дыр. Москваның ном шуулганының столунуң артында олурупкан чугаалажыышкыннар [illegible] турар кижилер ааал-ла кыйгырыглар салып турбастар болгай. Оларның [illegible] турар ажылы—делегейниң амгы байдалында үези келген кол айтырыгны тайбың өөрү-эжи тура-аары бээ чурттаарның принциниң шиитпирлээри-дир. Парлаттынгаш номнарны садып алыышын болгаш салыы чоргааралының дугайында ийи чүс ажыг дугуржуушкуннарны аазы оларны өске чүртче үндүр [illegible] дугайында айтырыг-ларның дугайында [illegible] номнарның өзүлгезиниң аргаларын [illegible] кылдыр чугаалажып турар. Чамдык [illegible] біле кылган ажылдарын өскелерге база чедиңгир кылдыр тургузары-биле кылдынып турар ажылдар-дыр дээрзин ол документ бадыткап турар. Делегейде бот-боттарынга [illegible] режир чоруктан, бот-боттарын билбир чоруктан артык чүү турар боор!

Москва делгелгезиниң чамдык [illegible].

[illegible] «Прогресс» ном үндүрер чери Чингиз Айтматовтуң «Хүн вектен-даа [illegible]» деп [illegible] А. Арбузовтуң шиилериниң чыындызын Барыын чүкке үндүрер дугайында керээни чарган. Ол ышкаш, совет болгаш англи эртем-техниктиг журналдарны [illegible] [illegible] дугуржулга чарып алыыган.

Нигерияның ном үндүрүкчүзү [illegible] В. Роднейниң «Африканың [illegible]. Европаның [illegible]» деп номун садып [illegible] дугуржушкан. Ол ном хегжүп орар чурттарның номчукчуларынга солун болдурган.

АКШ-тың «Харкорт Брейс Джованович» фирма биле ССРЭ-ниң ном үндүрер кыракомитединиң аразында он чыл дургузунда кады ажылдажылганың керээн чарган.

Югославияның «Просвет» ном үндүрер чери Арменияның «Советакан грох»-биле армян шүлүк чогаалының антологиязын [illegible] үндүрер дугайында керээни чарган.

Казах чогаалчыларның расказтары болгаш национал фольклору [illegible] Чехословакияга парлаттынар. Ол дугайында керээни Казахтың «Жалын» болгаш Чехословакияның «Смена», «Младе лета», «Младенческа книга» ном үндүрер черлери чарган.

Москвада болуп эртип турар делегейниң ном делгелгезинде [illegible] байдалында чугаалажыышкыннар дашкыы залчыларны магадаткан.

— Хандырылганы бедик деңнелде кылганын демдеглекчен-даа [illegible], Делегейниң Франкфуртта ном делгелгезиниң директору Петер Вайдхаат чугаалаан. — Номнарны кылып үндүрүп турар кижилерниң бо ужуражылгазындан [illegible] алыр боор бис дээрзинге идегеп бис. Ном үндүрер чүгле [illegible], а [illegible] республикаларның организациялары-биле кады ажылдаар деп турарывыс бисте өөрүнчүг-дүр.

— Москвага бис байырлалды [illegible] тарының, ылаңгыя Польшаның, ГДР-ниң, Венгрияның, Англияның, АКШ-тың ном үндүрүкчүлери-биле чаа [illegible] ларны эгеледивис—деп, Югославияның «[illegible]» фирмазының төлээзи Слободир Павлович чугаалаан.

Тайбың болгаш депшилге үзүн демиселге номнуң ролюнга [illegible] сентябрь 7-де болуп эрткен [illegible] бирги оралакчызы В. В. Загладин анаа чүве чугаалаан болгаш шыны медээлерни таварыышкыга, улустар аразынга бот-боттарын [illegible] [illegible].

Е. ХОРЕВА,
В. ДЖАЛАГОНИЯ.
СЭТА-ның корр.

МОСКВАДА «САЯН» КИНОТЕАТР

Найысылалдың чөөн талазында Саян кудумчузунда тудуу дооступ турар чүс он сес дугаар чаа кинотеатрны «Саян» деп Мессоветтиң кууседомунуң шиитпирин ёзугаар адаан.

«Саян» кинотеатрны тускай телевилел ёзугаар кылып турар. «Моспроект-1» эргелелдиң бешки мастерскаязының ментажниктери ону чылып эптээр улуг хана панельдерин бир-ле дугаар кылып турар. Бирээзинге-ле беш чүс база үш чүс кижи олурар ийи залдыг болур. Сибирьниң даглыг пейзажын көргүскен витражтарны болгаш панноларны дериглгеде ажыглаан. Чаа кинотеатр бо күзүн ажылдап, көрүкчүлерни хүлээп алыр.

Н. КОСЕНКОВА.
Москва хоорай.

ӨӨРЕНИП КИРИП ТУРА

Мугур-Аксы ортумак школазының коллективи чаа өөредилге чылын организастыг эгелээн. Чаа өөредилге чылының эгезин өөреникчилерге-даа, башкыларга-даа байырлал болган. Чай дургузунда мага хандыр дыштанып алгаш тургаар өөредилгеге эгелеп киришкен 209 ажык уруглар малчыннар ада-иелеринге дузалажып, хөй ажылды [illegible] турганнар. Он өөреникчи Волгоград облазының бүдүрүлге бригадазынга дузалаан. [illegible] солун эрттиргеннер.

Чаа өөредилге чылында школаның [illegible]!

Кызылдың башкы училищезин доозуп Любовь Салчак, Чолурээ Аяна-даа олар ажылдап келген. Төрээн школазынга күш-ажылчы балымнарын эгелээринге олар сеткил ханып өөрүп турарлар.

Онгу классчылар бичии [illegible] — [illegible] базының өөреникчилеринге бе-[illegible] туруп турганнар. Школаның хоочун башкылары Тамара Тоңзар биле Борбаачай Саая алды харлыг 40 ажыг [illegible] [illegible] [illegible].

Х. ЧУЛЬДУМ.
Мөңгүн-Тайга район.

ШКОЛАЧЫЛАРНЫҢ УЛУУ

Мал чемин белеткээрниң шалыңчы ийи айында школачылар [illegible] турганы билдингир. Бора-Тайга школазының онгу классчылары Юрий Сарыглар, Анатолий Ооржак, Макар Хомушку, Евгений Томба олар бир звено болуп алгаш, хол калыры-биле сиген кезип, чайгы дыштанылганы ажыктыг эрттиргеннер. Олар [illegible] [illegible] чөрүп турганнар. Олар ниитизи-биле 22 тонна сигенниң белеткээш дужааткеннер. Солун [illegible], [illegible] өөрүп четтиргенин илереткеннер.

С. САРЫГЛАР.
Чөөн-Хемчик район.

Б. Самбуудамбаның «Кустуң тыныжы» деп фотоэтюду.

Редактор В. С. ШАРАВИН

ЫРЛЫГ-БУЛАК!

[illegible] тускай кезээнге. Оон-тоглаа [illegible]. Бир [illegible] [illegible] мөгелер [illegible], [illegible] аъттар чарлып [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Хүрежип чораан, спорт мастери кижи болган. Бичелдей Кыргысовичиниң бир кашкак чээ ол болгай, аъткөге көрүп каанда, хөйде-ле [illegible] [illegible], [illegible] малчин [illegible] [illegible] турар апаар. Ынчан ол директор [illegible] [illegible] [illegible] алыр. Боду ам [illegible] хүрежир, [illegible] [illegible] кижи. Ынчалза-даа чаа [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] черге [illegible] [illegible] ак хөйлеңнер [illegible] [illegible] [illegible] чер-[illegible]-катап чагаан турган. Ол деңгин ыглаан [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чүве [illegible]. Аът кырында [illegible] ону шагда-ла билир, ынчангаш Бичелдей Кыргысовичиниң ажык чок сурагалды [illegible] утаанынга бичии-даа [illegible].

Ырлыг-Булак кодээ Советиниң даргазы Николай Хова[illegible] аът чарыжын [illegible] [illegible] [illegible] киришкен. Мал [illegible] чарыштырар аъттарны таныштап ылаан көргеш, маргылдааның дүрүмүн таныштырган. Оон чээрби аът кырынга олуруп [illegible] [illegible] [illegible]. Хөрээмик аъттар аскымнан ийи бүт [illegible] турун, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турганнар.

Чарыш аъды чоруй барган [illegible] [illegible] [illegible] бичии када намдай берген. Ам чок мөгелерим үтлеп келген. Микрофонда Бичелдей Кыргысович боду олурупкан, алдан дөрт мөгениң хоочуннарын, сурагалыгларын шуулуптеп аарак, ырлай аарак адапааан.

Культура бажыңының үрер хөгжүм бөлгүмү «Дөге-Баазын» бадыра берген Алдан дөрт ээр девип үңүжкен. Танывчап чедип келген ол [illegible] «Сүт-Хөл» [illegible] [illegible] мөгелерни бажынга салдап чораан. Мени магадалар дээн ышкаш, Улуг-Хемниң Доспаң Найдан-оол, хүлер-биле шуткуп кааң турасылал дег, чаңгыс черде астына берген турган. Ынчаар дугуржуп алганнар боор, дангыр-ла [illegible] — [illegible] Кара-Кат, Чадамба—чергележип алган түр бастырып чорупорганнар. Хүрештиң хүңнүк [illegible] [illegible] Ада-Турлуң Улуг дайынының кирижикчизи хоочун [illegible] Доңгак Бегзи-Хуурак мөгелерин [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хүрежир чоруктуң сактып хүлүмзүрүп орган. Хамык ужур органызакчы [illegible] [illegible] [illegible].

Бичелдей-Кыргысовичиниң бирги [illegible] [illegible] [illegible] республиканың бүдүн бурундан спортсменнер четкилеп келгилээн. Моон-на ужурундан Ырлыг-Булактың волейболистери, мөгелери, боксёрлары чер болганга адысураа үнүп турар апарган. Эки-дир. Спорт кижиниң чүгле [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Спортчу кижиниң [illegible] [illegible] арыг, холу кезээде дынзыг чоруур. Ындыг кижи эң бүдүрүкчүлүг ажылдаар. Ындыг кижиге кым-даа бүзүрээр.

Мөгелер ногаан шыкка ачыр-дачыр туттуп эгелээн. Оон үр-даа болбаан.

— Аъттар чоруп олур!

[illegible] [illegible] [illegible] хамык ара-албаты чоп аът аксы тыртар черже түрт дээн. Мөге [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] Бичелдей Кыргысович [illegible] орта олуруп шылаар, микрофонун [illegible] берген.

Хөйлеңниң [illegible] [illegible], улуг ишти [illegible] берген, мешпеңнели халып бар чыдар-ла. Бичелдей Кыргысович алтырып бар чораан:

— Ак хөйлеңм костү-дүр бе?! Ак хөйлеңм!!!

Ак хөйлең шынап-ла кара часкаан мурнунда чорупорган. Бичелдей Кыргысович [illegible] [illegible] [illegible].

Чарыштырган аъттар уурок-суурук кээп [illegible]. Бичелдей Кыргысович [illegible] аадын [illegible] [illegible] экелгеш, оон мойнун часкап [illegible].

— Ам-на силер-биле таныштырып тур мен. Чонум. Мээң чүгүрүк шилги аъдым бо-дур. Бодумнуң бемниң оглу-дур, бодум өстүрген мен. Өскээртен аът садып алгаш, канчап мээң аъдым деп мактанып боор...

Бичелдей Кыргысович караның чажын чотнулаан. Ындыг кижи-дир ийин, кошкакла чүвеан ол—аът-мөге.

Чөп база катап спортчу шөлде келген. Мөгелер ам-на [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] тыя аңыктар онза сиңир хүрежип турганнар, хоочун мөге, алдарлыг мөге деп арынныг [illegible].

Октаткан мөгелер казыттының [illegible] [illegible] мурнунга [illegible], [illegible] өөрүп, шаанга киир чараштыр девип турганнар. Чонну мурнунда «Октябрьның» эң хүндүлүг кижилери оргулааннар. Оларның хөрек долган орден-хавыялары Ырлыг-Булактың аяс хүнүнге алдын, мөңгүн хээзи-биле чайыннанып турдувал Хамыктың мурнунда Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору, Октябрь [illegible] болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тугу [illegible] [illegible] Эрес Оюнович Херел алыш часкап хөөрэов орган. Оон [illegible] [illegible]—Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутаты чораан, ам район Советиниң депутады «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи, «Октябрь» совхозтуң партком секретары Долаана Алдайооловна. Хүрен торгу тонунга [illegible] Күш-ажылдың Кызыл Тугу орден чайыннаан [illegible] [illegible] [illegible] таныыр — Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Лапчар Ирбижеевич Ирбижей турупорган. Оон чанында аяк хээлиг, ногаан торгу [illegible] [illegible] [illegible] бүгү улус хүндүлээр — Маадыр-ие Анай-кыс Сандановна-дыр.

Маадым кижи-тулук. Ырлыг [illegible], [illegible], Монголча таныылдап. Ырлыг [illegible] [illegible] [illegible].

Почтачы уруг ийи телеграмм тудуп алгаш, арны-бажы агарып калган халып келген. Бирээзин Херелдерге тудускан, өскезин — Ирбижейлерге. Ийи ег-бүлениң ээлеониниң аастары хак дээн, арыннары от дег, саргартылай берген. Байыр-чадым кайда боор.

Ийи телеграмманың состери дөмей болган:

«Толя Авария дораан келир Юрченко».

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Юрченко».

Дөрт кижи орден-медальдарын кынгырадыр тура халып [illegible]. [illegible] база [illegible] баглаашта туруп калган. «Чакпыыл-Сарыгны» хертейтир мунупканнар.

[illegible] [illegible] [illegible] школазының директору Виктор Ондарович [illegible] [illegible].

— Акселерация.

Ырлыг-Булактың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] шимээрген чыдып калган.

Эрес Оюновичиниң үнү чыдып калган. Долаана Алдайооловна [illegible] [illegible]. Лапчар Ирбижеевич [illegible] [illegible] оларны аргалаан:

— Тараа тарып, мал азырап чораан боордан... Аныы чүү ижиш? Бистер база кижээ кивчек, черге чек, малга бак, аңга аак кылган эвес бис. Ужур бар боор ол.

Анай-кыс Сандановна база аргап чораан:

— Озалдаан-дыр бис, ынчалза-даа орайтаваан боор...

Кастыктары көгере берген Эрес Оюнович семис холдары-биле рульду ыяк тудуп алган, адыштарының шишти деринде берген, ам чаа утаан кирип чораан: машина иштинде дөрт алдарлыг ат, беш орден, он шаа медальдар болгаш шаңнал демдектер бар-дыр, тараанды-даа тарып ап, малды-даа өстүрүп ап болур чүве-дир, а бо кижи дугайын чүге херекке албайн чораан амытан боор мен?

К.-Э. КУДАЖЫ.

(Этеэн №№ 201, 202, 207 «Шында».

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ЧОНУ

«Наука» ном үндүрер чер бо чылын «Делегейниң чону» деп чаа номчу парлап үндүрген. Оон автору —Соломон Брук. Делегейниң 200 хире чурттарының чонунуң национал составы, дыл болгаш шажын-чүдүлге талазы-биле ең чаа [illegible] бадыралын кады [illegible] дып бижээн. Улустар аразынга тайбың өөрү-эжиниң чорукту база илередип турар.

Ук номда Тыва АССР дугайында база тодаралып бижээн. Республиканың национал составы, чурттакчы чонунуң саны, ында чурттап турар нацияларны [illegible] [illegible] номда кирген сан, фактыларны [illegible] [illegible] [illegible] кижилер, КНО-нуң тускай [illegible]. ССРЭ-ниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

А. ЛЕГКИЙ.
Москва.

СЕНТЯБРЬ 11-ДЕН 13-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 9.05— «Элээдилерниң чогаадылгазы». 9.35 —«[illegible]». Уран-чечен фильм. 10.30— Документалдыг фильмнер программазы. 11.35— Медээлер. 11.50—14.15— Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35— Эртем-тывылбырлыг фильмнер программазы. 15.40— Улустуң ыры [illegible] ийи[illegible] Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреады А. Заннин (баян) ойнаар. 16.15— «Москва болгаш москвачылар». 16.45— «Хоойлу билир сен бе?» «Эрге дугайында беседалар». 17.15 — «Шупту [illegible] [illegible]». 17.45— «Кады ажылдажылга». Тележурнал. 18.15— «Уруттарга шулуктер».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00— «Арфа аян тудуп тур» Фильм-концерт. 19.10— «Чурттуң ховуларында». Казахстанда тараа сөөртүлгезиниң [illegible] дугайында. 19.25— «Шупттуларга четтирдивис». Уран-чечен телефильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Уран-чүүл мастерлери». Софико Чиаурели. 22.50—Бөгүн делегейде. 23.05—00.00— [illegible] [illegible].

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Ленинград чоогунда Тарасово бар». Эртем-тывылбырлыг фильм. 12.10 — «Мустай Каримниң поэзиязы». 12.40 — Төөгү. 7-ги класс. Бистиң чурттуң [illegible] [illegible] ринге турган бурунгу күрүнелер. 13.10— «Звездочет». Тележурнал. 13.55— «Башкының экраны». А. С. Пушкин— «Капитан уруу». 7-ги класс. 14.25— Төөгү. 4-кү класс. Лоп кырынга тулчуушкун. 14.50 — Чогаалчылар В. И. Ленин дугайында. М. Прилежаева чугаалаар. 15.20— Бурунгу орустуң уран чуулу. 1-ги дамчыдылга. 15.50— «Мээн садыымга кирип көрем». Документалдыг телефильм. 16.00— 17.00— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.00—Өрге сценазы [illegible]. Телефильм. 17.50— Киножурнал. 18.00— «Челээш». Дамчыдылга. 18.30— 18.45 — Телемедээлер. 18.45— «Артист болгаш үе». Дамчыдылга. 19.15 — «Чурукчу Кибрик». Документалдыг фильм. 19.[illegible]—[illegible] [illegible]. 19.30— [illegible].

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг удувар, [illegible]!» «Эң бичии чөөс». Мультфильм. 20.15—Сүг спортунга Европа чемпионады. 20.45 — Улустуң аялгалары. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— 23.15—«Бо[illegible] [illegible]» [illegible]. Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. (Болгария). 5-ги серия.

СЕНТЯБРЬ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги сула шимчээшкин. 9.00— «АЬВГД-лээр». 9.30 — «Силерге, ада-иелер». 10.00 — «Эки бараанналы хөйнү». 10.30— «Чурукчулар дугайында чугаалар». ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу А. Герасимов. 11.00 — «Спортлотонуң» 37-ги тиражы. 11.10 — «Челээш». Улустуң чогаадылгазының IV делегей фестивалының телепрограммазы: «Эфиопияның ыры». (Эфиопия). 11.50—В. Маяковскийниң шүлүктерин РСФСР-ниң алдарлыг артизи Е. Киндинов номчуур. 12.25— ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Мордасова ырлаар. 13.00— «Билдингир-даа бол, элдептиг». 14.15— Бөгүн делегейде. 14.30— Хоккейге делегей маргылдаазы. «Канаданың кубогу». Чартык финал. Канададан дамчыдылга. 16.30—«Чедиишкиннер» деп уран-чечен фильмниң экранче үнгениниң бээр 45 чылынга. 18.00— Болгарстан [illegible] Ю. А. Летуновтуң беседазы. 18.30 — 18.45— Чапсар. 18.45 —«[illegible] [illegible]». Мультфильм. 19.00— Хоккейге делегей маргылдаазы. «Канаданың кубогу». Чартык финал. Канададан дамчыдылга. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Раймонд Паулс-биле ужуражылга». Музыкалыг программа. 22.50— 23.30 – Сүг спортунга Европа чемпионады. Төнгелде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Сөөлгү чазын...». Фильм-концерт. 14.45— «Маадырлыг чорук». Совет гвардиязының 40 чылынга. 15.15— «Чүү, кажан, кана?» Телевикторина. 16.15— Фильм-концерт. 16.45— Сүг спортунга Европа чемпионады. 17.00— А. Н. Островский, Н. Я. Соловьев — «[illegible] [illegible]». ССР Эвилелиниң [illegible] [illegible] Бичи театрының фильм-шиизи. 19.30— «Музыкалыг киоск». 20.00 — «Тамчыктыг [illegible]. [illegible]!» «Дюймовочка», 1-ги дамчыдылга. 20.15— «Кадыкшыл». 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— 23.55 — «Билип алыксай-дыр мен». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары.

СЕНТЯБРЬ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.40— «Сула шимчээшкинче чыскаалыңар!». 9.05— «Бистиң күш-ажылчы чалыы назынывыс». Концерт. 9.30— «Будильник». 10.00 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!». 11.00—«Кадыкшыл». 11.45— «Эртенги почта». 12.15— «Кыдыдеп дамчыдылга». 13.15— «Кино аялгакторлар клубу». 14.15— «Музыкалыг киоск». 14.45—П. Бомарше — «Албыстыг хүн, азы Фигароның [illegible]». Москваның [illegible] театрының фильм-шиизи. 17.35 — «[illegible] урам-дойдус». Мультфильм. 17.45—«[illegible] [illegible]». 18.30— 18.45 —Чапсар. 18.45— Бөгүн — Танкистер хүнү. Курган чер шериглериниң Кол [illegible]. ССРЭ-ниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] В. И. Петровтуң чугаазы. 19.00 —Танкист хүнүнге тураскааткан концерт. 19.30— «Экранда — кинокомедия». «Музыкалыг [illegible]». Уран-чечен фильм. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— «[illegible] [illegible]». 22.[illegible]— 23.15 — Л. Бетховенниң [illegible] симфониязы. Төнгелде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20— Спорт программазы: сүг спортунга делегей чемпионады, аар атлетикага делегей чемпионады. 14.50— «Чөөн чүктүң чоли миниатюралары». Фильм-концерт. 15.15 — Уруттарга фильм. «Сөөлгү [illegible] [illegible] [illegible]». 16.30 — «Челээш». Улустуң чогаадылгазының IV делегей фестивалының телепрограммазы: «Сыпппо» (Болгар Улус Республиказы). 17.00 — «Катка бажы келген эвес». 18.20 — «Баштайгы өөрушкүлер». Хөй серияллыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 19.30—Сүг спортунга Европа чемпионады. 20.00— «Тамчыктыг удувар, чаптыг!» «Дюймовочка». 20.15—«Бо [illegible] гамчыктыг делегей». ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Тимофееваның кыраажыгар-биле концерт. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.55 — «Харачкылай». Уран-чечен фильм.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага бүргеп аязыр. Чер-черлерге чаъстаар. Янзы-бүрү угланыышкынныг хат секундада 4-9 метр чедир дүргедээр.

Кызылга база шокар булуттаар, үргүлчүлээдир эвес чаъстаар.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хуулгаазыныг болуушкун» 9.30, 11.30, 13.30, 16.40, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Таро — маңгыс төлү» 9.30, 15.00, «Байырлыг көге-бугалар!» 11.10, 13.10, «Кайда сен, ынакшылым?» 16.40, 18.30, 20.20 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Шунгузун бөдувуска» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үжүглер «килдизиниң 2-31-75, саңгы килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17858. Чагыг № 1822

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01482.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 212 (11710) | 1981 чылдың сентябрь 12, суббота | 1925 чылда үнезилеттингең. | Өртээ 2 кеп

ЧУРТТА МАЛ ЧЕМНЕРИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ

Чурттуң ажыл-агыйлары мал чемнерин белеткээрин уламчылап турар. ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң сөөлгү дыңналдазын ёзугаар алырга, тарымал болгаш чайгаар үнген от-сигеннерни амга чедир 78 миллион гектар шөлден баштайгы удаа кескен. Колхозтар болгаш совхозтар 60,4 миллион тонна сигенни, 53,8 миллион тонна сенажты, 6 миллион тонна сиген далганын болгаш малга хоолулуг өске-даа эки шынарлыг чемнерни белеткээн.

Силосту массалыг белеткеп кириптилер. Кукурузаның болгаш тарымал тооруктуң көгээн массазы-биле ивады ажыл-агыйлар саваңны, чигир сээкилазының, картофельдиң, бахча культураларының сыптарын оңгарларда курлавырлай салып турар. Белен силосту ам безин 69 миллион тонназы алган. Мал чеми тараазының эки секунчузу болур холуксаалыг силосту салырының темпилери өзүп турар. Ону миллион хире тонназы белеткээн.

Мал чемгерер чигир сээкилазын киириштир мал чемгерер дазыл чемиштерни болгаш бахчи культураларын ажаап алыры эгелээн. Оларны 700 муң тонна ажыгны кадагалаарда салган.

Мал чемнериниң курлавырлары саваң, [illegible] болгаш малы чемгерериниң өске-даа артынчылар-биле немей долдунуп турар.

Малдың бедүүн чемнерин малды чемгереринге таарыштыр белеткээри-биле совхозтар болгаш колхозтар мал чемнери болбаазырадыр цехтерин болгаш кухнялары неуун-чурум кирип турар.

(СЭТА-ның корр.).

АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРЕРИНЧЕ — ДОКТААМАЛ КИЧЭЭНГЕЙ

Чонну чаагай чоруун оон амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг денгелин улам бедидери — Коммунистиг партияның экономиктиг стратегиязының кол угланыышкыны. Аңаа чугула черни чонну амыдыралынга ачы-дуза чедирери ээлеп турар. Оон социал ужур-дузазы — совет кижилерниң ниитилелге күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, ажылчы чоннарның хостуг үезин камнаарынга улуг идигни бээр Оон ыңай ол совет кижилерниң күш-ажылчы сорулгаларыны өзүп турары-биле [illegible] болгаш оларның амыдырал байдалын улам экижидер, хереглелин долузу-биле [illegible].

Чонну амыдыралынга ачы-дуза чедирилгезиниң адыры бистиң республикада сөөлгү чылдарда элээн хөгжүлдени алган. Эрткен онгу беш чылда ачы-дуза чедиргениниң хемчээли 1.4 катап өскен болгаш 12,4 млн. рубль четкен.

[illegible] чурттакчыларынга ачы-дуза чедирилгезиниң өскүзү-биле экижээн. Көдээде чангыс чурттакчыга ачы-дуза чедирилгези 12 рубль 54 көпеек чедир өскен. Чагыгларны комплекстиг хүлээп алыр пунктулар дамчыштыр ап турар. Ындыг пунктуларның саны 61 четкен.

Сөөлгү ийи чылдарда бүдүрүлгени мөөңнээринче, специализастаарынче, эргелеп башкарарының сайзырангайжыдарынче угланган эвээш эвес ажыл чоруттунган. Оон түңнелинде ачы-дузаның кол-кол [illegible] тускайжыткан, оларны башкарары-биле республика хемчээлдиг тус-тус бүдүрүлге каттыжышкыннарын болгаш тускайжыткан бүдүрүлгелерни тургускан. Районнарда үүрмек мастерскаяларны, цехтерни шуптузун ол каттыжышкыннарга, бүдүрүлгелерге дамчыдып берген. Ындыг чаартылганың ачызында районнарда бүдүрүлге салбырларын механизастаары, оларны материалдар болгаш чиг-эт-биле хандырары, специалист кадрларбиле четчелээри үнелезини-биле экижээн. Бо чаартылгалар республиканың чонунга амыдырал хандырылгазын экижидеринге, ону чонну негеллелеринге чоокшуладырынга бичии эвес ажык-дузалыг болуп турар.

Бии-Хем, Каа-Хем районнарда [illegible] бүдүрүлгелери эргелелдери чагыгларны комплекстиг хүлээп алыр пунктуларның ажылын доктаамалчыдарын чедип алган. Бии-Хемде чагыгларны комплекстиг хүлээп алыр 7 пунктунуң 4-ү тустузунда чылда 10 муң рубль ажыг хемчээлдиг ажылды кылып турар. Каа-Хемниң Копту-Аксында, Бүрен-Бай-Хаакта, Кундустугда хүлээп алыр пунктулар база ындыг хемчээлдиг ачы-дузаны көргүзүп турар апарган.

Амыдыралга ачы-дуза чедирилгезинде чедишкиннер-биле чергелештир четпестер база бар. Чурттакчы чонга ачы-дуза чедирилгезиниң деңнели амдаа куду. Республиканың бир чурттакчызынга онааштыр чедирип турар ачы-дузаның хемчээли Россия Федерациязының ниити деңнелинге ыракта четпес. Планныг онаалдаларны күүсетпейн турар бүдүрүлгелерниң саны эвээжевейн турар. Бүдүрүлгелерде тургустунган технологтуг дериншкиннерниң чогуур күчүзү чедир шиңгээдип алдынмайн турар. Чагыглар күүседир хуусаазын сагывайн, ону [illegible] ындыг чорук [illegible] эвес чоруктар бар. Ылангыя «Тувателерадиобыттехника», «Тувафото», «Рембыттехника» каттыжышкыннарының [illegible] бар боп турар.

Чонну амыдырал хандырылга министерствозунуң четпестерин эдер дээш ап чорудуп турар хемчеглеринин [illegible] ам-даа куду. Ылангыя ол министерстводан бүдүрүлгелеринде партия организацияларын административтыг [illegible] контрольдаар эргелерин четпес ажыглап турар.

Чамдык партия райкомнарының болгаш улус депутаттарының район Советтериниң амыдырал хандырылга черлеринче кичээнгейи кошкак, оларган негелде четпес. База улус ажыл-агыйының ол чугула адырын [illegible] четпес көргүзүп турар. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Эрзин, Таңды районнарының амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге эргелелдери [illegible] турда-ла [illegible] кошкак. Улус депутаттарының Советтериниң Эрзин, Өвүр райкүүскомнары, ында «Чаа орук», «Мөрен», Ленин аттыг, «Ак-Чыраа», «Коммунизм оруу» совхозтарның [illegible] тударга бажың-балгат бээрин чылдып келген Партияның Кызыл хоорому, хоорчүүском бүдүрүлге каттыжышкыннарының, тускайжыткан бүдүрүлгелериниң ажылынче ханылавайн, ажылды экижидериниң хемчеглерин четпес ап келген. Амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң коллективтери боттарының ажылын партияның XXVI съездиниң салганы сорулгаларга дүүштүр организастывышаан, бүдүрүлгениң техниктиг деңнелин болгаш чагыглар күүселдезиниң шынарын база культуразын бедидер дээш организастаарынче чогуур кичээнгейни салзын партия организацияларындан, улус депутаттарының Советтеринден негеттинип турар.

ХУУСААЗЫНДА КҮҮСЕДИР

Он бирги беш чылдык эрткен айларында республиканың [illegible] ажылчылары курунге 191349 центнер сүттү саткан. Чылдың сес айларында дужааган сүт эрткен чылдың ол үезинде дужааганындан 4456 центнер хөй болган. Оон ачызында тос айларының планы 93,3 хуу күүсеттинген. [illegible] санында ортумаа-биле 23918 центнер сүттүн күрүнеге кирип турганы ол. Сентябрь айда тос айлар планынга чедир 13651 центнер сүт садары [illegible].

Күрүнеге сүт садарының тос айлар планын Тожу район сентябрьның бирге чедир 156,9 хуу күүсеткен. Оон өске планын күүсеткен район чок. Ынчалза-даа Бии-Хем, Каа-Хем, Улуг-Хем районнар планнарын күүседир чоокшулап келген. А Кызыл, Бай-Тайга, Таңды районнар план күүседиринге хоюртан турарлар.

Республиканың күрүнеге сүт садар планныг 12 районунун ден кезии эрткен чылдың бо үезинден эвээш сүттү күрүнеге [illegible]. Ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглер бо талазы-биле [illegible].

Республиканың 66 совхозунуң 59-у күрүнеге сүт садар [illegible]. «Бай-Тал», «Ак-Тура», «Тоора-Хем», «Шамбалыг» совхозтар тос айларның планнарын дыка ажыг күүсеткеннер. Ындыг тергиин чамдык совхозтар бо ажылга хожудап турар. Ылангыя күрүнеге сүт садарының талазы-биле мурнунга алдаржаан турган СЭКП-ның XXII съездизи аттыг совхоз ук планын деңгүнде 36,4 хуу чедирген.

Күрүнеге эът садарының тос айлар планын республика сентябрь бирге чедир 51,5 хуу күүсеткен болгаш 105495 центнерин күрүнеге дужааган. Ол [illegible] 14362 центнер хөй. Ынчалза-даа планын күүсеткен чангыс-даа район чок. Мооң алгаш көөрге, күрүнеге эът садарының тос айлар планын күүседиринге кичээнгейни улам [illegible] дарый хемчеглерни алыры чугула.

Эът садарының планын Тожу район 75,8 хуу, Кызыл район 72,4 хуу, Эрзин 61,7 хуу күүседип, мурнуку одуругда чоруп турар. Ол үш районнуң чедизи тос айлар планының чартымын безин күүсетпээн. Ылангыя Мөңгүн-Тайга [illegible] планын чүгле 4,2 хуу чедирген. Ол районнуң ажыл-ишчилери эрткен чылдың бо үезинден 2372 центнер эвээш эът саткан.

Республикада чангыс-ла «Тиилелге» совхоз күрүнеге эът садарының тос айлар планын күүсеткен. «Тере-Хөл», «Тес-Хем», Жданов аттыг совхозтар планнарын 90 хуу ажыр күүседип алган. Шупту 34 совхоз августуң бирге чедир ук планның чартымын [illegible] күүседип шыдаваан. «Ак-Чыраа» совхоз 15-ле [illegible] күрүнеге [illegible].

Республиканың күрүнеге 60 чылын 27000 центнер дүк садар планы сентябрь бирге чедир 27313 центнер кылдыр, азы 101,2 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың [illegible] 4750 центнер хөй дүк күрүнеге кирген. Ылангыя Тожу, Каа-Хем районнар бо талазы-биле планын ажыр күүсеткеннер. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының планын ам чүгле [illegible] район — Бай-Тайга 68,7 хуу, Барыын-Хемчик 88,7 хуу, Улуг-Хем 95,8 хуу — чадажып турар.

Республикада күрүнеге дүк садар 60 совхоз бар. Оларның 15-и планын ам-даа күүсетпээн. Улуг-Хем районнуң [illegible], Барыын-Хемчиктиң, Каа-Хемниң, Кызыл районнуң [illegible] совхозтары күрүнеге [illegible].

Делгем шөл бир дагның [illegible], даразында дагже чаттылып чоруй барган. Ийи дагның аразы, алгый пашта дуву шивип, ыйгылак. Ам ол шөлде эрткен чылдардаазы дег чаңгыш чыдар тараа көзүлбес. Хову көк-шокар. Ынчалзажок мыңгыдап [illegible] комбайннар [illegible] турар. Шөлде муң-не тараа бар, ону ажаан турар дээрзин оон билип ап болур.

Кыдыынга турган шөлүвүстүң адаа ужунда Туран хооран чаптылган, адышта дег мыя бо кестүн чылар. Соңгу барыын талазында Саян сынының буурул бажы дүжүт кештели берген турар. «Кызыл тараачын» совхозтуң кол агроному Николай Дмитриевич Минеев-биле чугаалажып тур:

— Тараа ажаалдазынче дүүн эгелеп кирдивис. Өштүг чүве дег, дүнен чаар, оон уламындан чаа кирип турарывыс болур ийин.

— Чеже комбайн кестирип турарыл?

— Шупту 15 комбайн тавыштай кезип турар. Дүүн 100 [illegible] гектарын тараазын кестирди. Бөгүн шуудап тур бис, 200 гектарны чайлыг кестирер боор.

— Чөрле дүжүт кандыгыл?

— Шоолуг эвес — дээш Николай Дмитриевич хараадаан [illegible] дыңнавын дээ де дырбап сыптыг, доппу баштыг, көк-шокар, орта быштаан кызыл-тасче корду. Элээн болганда чугаазын уламчылады: — Эрткен чылын бо шөлдүң гектарындан 16 центнер дүжүт ыган. А бо чылын 5 центнер четсе эки-ле-дир.

Бандааншын ужурундан 650 гектар тараазын 2800 [illegible] гектары [illegible]. Ону үндүр бижээн. Ам чүгле 2800 ажыг гектарны кестирип [illegible]. Чоон [illegible] черлерни-даа мал чеминге сигени кылдыр ажыглаары-биле [illegible].

К. АРАКЧАА.

ЧУРУКТА: «Кызыл тараачын» совхозтуң шөлдеринде тарааны тавычалай кестирип турар комбайннар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ПЛАНДАН АЖЫР 320 ТОННА

Тыва дал үүр комбинатының ажылчылар фабриказының деңдегилел дептеринде «320 тонна» деп сан көстүп келген. Республиканың эң улуг үлетиур бүдүрүлгелериниң бирээзи херевилелчилерге ол кире продукцияны тос айлар планындан ажыр бүдүрүп чоруткан.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында [illegible] [illegible] бүдүрүлгениң дамчыттыныкан курлавырларын дилеп тывып [illegible] технологтуг курлавырларын эки ажыглаашкыны, социалистиг чарышты организастаашкыны [illegible] эки түңнел чедип алдынган.

Ылангыя фабриканың үүрмектиг сорттар комбинаттың эки ажылдааш. Бедик сорттуг болган бүдүн [illegible] [illegible] хемчээли өскен. Чыл эгезинден бээр пландан ажыр 280 муң тонна даг массазын сооргкен. Комбинаттың коллективи [illegible] 1981 рукчуудуун планын база-ла чединшкинниг күүседип турар.

Бистиң корр.

ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ: ажылчын аныяктарга чаа чиигелделер

Чурттуң дээди өөредилге черлериниң [illegible], оларның хөй нуруузунда хулээп [illegible] [illegible] ажылын уламчылавышаан. Бүдүрүлгеге ажылдавышаан турар чаларлары-биле белеткел салбырларынга [illegible] хүлээп алырын бо чылдан эгелээш дыка калбарткан. СЭТА-ның корреспондентизиниң дилээн ёзугаар ол чаа чурумну ССРЭ-ниң дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министриниң бирги оралакчызы Н. Ф. Краснов тайылбырлаан.

Дээди өөредилге черлеринге белеткел салбырларын 1969 чылда ажыткан болгаш дүрген нептереен. Амыдыралды школаны эрткен, идейлиг болгаш күш-ажылчы [illegible] кандыг профессияга салымныын быжыы-биле тодаралып алган кижилерни дээди школага хүлээп алырынга ол салбырлар улуг идиглиг апарган. Эрткен чылдарда оларның миллион чыгаа доозукчулары — аныяк ажылчыннар, шериглер, фермалар ажыл-ишчилери, халашкан дайынчылар — студентилер апарган.

Ынчалзажок белеткел салбырларынга [illegible] хүлээп алыры, оларны улуг шыңай өөредилгениң [illegible] салбырларынче [illegible] ниң келген. Дээди школа [illegible] ны хүлээп алырының [illegible] кызыгаар чугаа чорун турар ол. Ол сорулга-биле министерство ботуг [illegible] чаа чурум [illegible].

Амга чедир бирээ болу дыңнакчылар бүдүрүлгеден үнгеш өөрени келген. Ам белеткел салбырларынга [illegible] [illegible] болган кижини [illegible] [illegible]. Бо өөредилге чылындан [illegible] [illegible].

Белеткел салбырларының доозукчулары моол мурнунга дээди школага шуут барып өөренип турган болза, ам салбырларын [illegible] доозуккаш [illegible] [illegible] нерниниң хуулгузу, нелзээги, [illegible] хевирин шилип ап болур.

Мынчангаш, [illegible] аныяктар дээди өөредилге черлеринге киреринииң немелде аргазын алган.

Ногаа, картофельди чидириг чок ажаап алыр

ЧӨРҮЛДЭЭЛЕР УЛАМЧЫЛАВЫШААН

(«Шынның» улусчу контроль-биле каттышкан рейдизи)

«ГРАФИК ҮСПЕҢЕР...»

Сентябрь — көдээниң ажыл-ишчилеринге ыц-не чайшылаар чок, чымыштыг иштиң үези, оларның чайлады кылган ажылын түңнеп, өстүрген дүжүдүн ажаап алырының бачым үези. Бо хүннерде тараа, сигек, картофель, ногаа шөлдеринде ажыл-ниң хайныкан. Бүгү бар дүжүттү кыска хуусаада чидириг чок ажаап алыр дээш күш-чүт [illegible] бир деминг [illegible] турар

«Барыын» совхозтуң [illegible] [illegible]. Ногаа дүжүдү багай эвес болган. [illegible] гектардан-на 350-400 центнер чедип турар.

Бо үеге чедир совхоз 200 ажыг тонна ногаа садыг [illegible] дужааттынган. Бир эвес дүжүттү [illegible] тергеге дүүштүр организастаан болза, шөлде арткан болгаш доңуп, үрелип болгу дег продукцияның хемчээли амгы [illegible]. Ынчалзажок күс келирге-ле совхоз-биле белеткел организацияларының аразынга болбаз [illegible]. Бо чылын база уламчылап турар. Эрткен чылын база-ла ындыг чөрүлдээлерниң түңнелинде совхоз 500 тонна капустаны кайнаар-даа садып чадааш, малга бээр [illegible]. Бо удаада ам дээрезинде [illegible] чок. Ынчалза-даа ындыг таварылга болур чадыг турар. Чүгле август 25-те чыгган 182 [illegible] иштин огурецтер продукцияны өй-шаанда хүлээп, сөөртүп алыр хүлээлгелиг садыг организацияларының бүдүүзү-биле үш хонукта шөлге [illegible]. Чүгле ноль ажыг продукцуларын садыг [illegible] талазы-биле күрүнеге [illegible] Кызылдан келген [illegible] хөй продукцияны үре [illegible] камгалаан.

Ындыг байдал чүге уламчылап турарыл? Оон кол-ла [illegible] совхоз биле [illegible] тургустунганы четпес [illegible] албаанында болуп турар. Ногаа, картофель болгаш дүрген болбаазырадыр [illegible] садыг, сайгарар үжүрлүг ө-даа продуктуларны [illegible] [illegible] аразында [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] шөлден сөөртүп [illegible]. Бо [illegible] [illegible] сөөртүп алыр [illegible] [illegible] [illegible] алырының графигин [illegible] [illegible] [illegible] саналдыг ногааларны доозуп сөөртүп чорударының маадылалы чок чүве болганда, ол ышкаш чөрүлдээлер [illegible] [illegible] пункт чок болганда, [illegible] дүжүттү чүгле [illegible] [illegible] ужурга [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Садыг [illegible] «Тыва аал [illegible] комбинаттың» [illegible] [illegible] [illegible].

«Ногаа, картофель сөөртүгеш биле [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] ATB-ны, комбинаттың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Чамдыкта машиналар ноякшылег дээш шуут бербейн-даа баар-дыр — деп базаның директору Н. Уста [illegible] [illegible] [illegible] алырының графигин болган чок-ла үдүп, келгинивистиң чылдыганы ында.

Ону саннар-биле көргүзери мындыг: база сентябрь 3-тен 8-ке чедир 13 тонна огурец сөөртүп алыр турган. Чүгле 5 тонна 650 кг-ны, 10 тонна [illegible] 2,0 тонназы алган.

Бо ажыл-херекке бир чаңгыс чүве чүл дээрге, садыг организациялары күрүнге [illegible] [illegible] [illegible] талазы-биле [illegible] продукцуларның [illegible] [illegible], совхозтуң чепшээрешкени-биле [illegible] кылдырзын [illegible]. Ындыг арга-биле огурецтиң 5 хуу хагыраданы [illegible]. Ол дээрге доктааттынган негелделерни бүдүрүлгелиниң-даа, белеткелчилерниң-даа калыдзы-биле хажыдып турар.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Комбинаттың ажылчын [illegible] «Барыын» совхозтуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дыка арга-чаа [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ааттынган [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кээп [illegible] [illegible] керээ болган.

Баш бүртүгээр кыдган садыг [illegible] [illegible] «Барыын» [illegible] 400 тонна капустазы бо чылын база-ла эрткен чылдагы-биле [illegible] бээр деп барган. Ынчангаш [illegible] [illegible] бүрүнү-биле ажаагаш өскээр садып [illegible] [illegible] ажыглааган [illegible] [illegible] нип турар.

ШЫГЖАМЫРЛАР КАНДЫГЫЛ?

Барыын-Хемчик районнуң совхозтары бо чылын 280 гектарда тараан картофельдиң дүжүдүн ажаар, 1500 тонна продукцияны бүдүрер сорулга салдынган. Оон иштинден 800 тоннаны үрезинге, 400 тоннаны күрүнеге [illegible].

Бо хүннерде «Хемчик», «Бии-Хем» [illegible] [illegible] [illegible] картофельди [illegible] [illegible] чорүп турар. Ону [illegible] [illegible] амыр-биле Ак-Довурак хоорайның, Кызыл-Мажалык суурунуң бүдүрүлге, албан организацияларының [illegible] [illegible] [illegible] улуг дузазы [illegible] [illegible].

Өстүрген дүжүттү ажаап алыр-биле чергелештир, ону [illegible] черлерин баш [illegible] белеткеп алыры [illegible] сорулга. Бо талазы-биле ажылдар кайчаар кылдынганыл? Элээн көп шыгжамырларның иштинге [illegible] [illegible] кандыг байдалдың [illegible]. Шыгжамырлар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] сылдыгыышкынның [illegible] [illegible] ажылдарының иштиии [illegible] [illegible] [illegible] хирелиг. Бо эрткен контрразының «Хемчик» совхозтуң картофель шыгжаар шөлдериниң ишти шык, чер шалазы ол. Соок [illegible] бетинде ону эки [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар. Оон ангыда шыгжамырлар [illegible] [illegible] салгынмадыр тускай дериглегиниң кылбааны база-ла четпес.

Картофель [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] белеткел организацияларының [illegible] [illegible] [illegible] хатап чидиглеңген. Ол станцияга дүшпес үрмек картофельдиң хоюдаан кальцидалы [illegible] [illegible] [illegible] турарындан болган. Мында база-ла чылдагаан бар. «Хемчик» совхоз картофель сорттаар пунктузун мынчага чедир ажылдаарынга белеткеп ап шыдаваан. Ынчангаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] стандартка чамдык өскелентеглерни [illegible] [illegible]. А совхозтар, бодунуң [illegible], күрүнеге садар продукцияның ылап-ла сорттап, шынарлыг белеткээр [illegible] [illegible].

Рейд бригадазының кежигүннери: Ф. САМДАНЧАП — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] садып алырының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]ның инспекторы; О. ООРЖАК — «Хемчик» совхозтуң улусчу контролёру; В. БАНЫР — «Хемчиктиң сылдызы» солуннуң тускай корр; Х-К МОНГУШ — «Шын» солуннуң тускай корр.

[illegible] библиотека [illegible]

КОЛЛЕКТИВ БОЛГАШ УДУРТУКЧУ

Бүгү-ле звенолярга удуртуглуң кадрларны шилип алыры [illegible] партия доктаамал сагыш салып турар. Оларны дамчыштыр коммунистиг партия [illegible] политиканы боттандырып, коммунистиг ниити-лелди тургузарының чогаадыкчы куш-ажылын чорудуп турар.

Ниитилелдиң бүрүнтээр базымы-биле, коммунистиг тургузугнуң [illegible] нарыылап оарын-биле коммунистиг партия ажыл-агый кадрлардан [illegible] бедерин [illegible]. Олар ажыл-херекте партийжи хайы билиглиг, [illegible] бердинер, ажыл [illegible] организаторлуг коллективтиг кижизидилге-биле [illegible] холбаштырар ужурлуг. Бо негелделер партияның XXIV, XXV, XXVI съездилериниң шиитпирлеринде, СЭКП ТК-ның «Идейжиктиг, политиктиг кижизидилгени [illegible] улам ыңай экижидер дугайында» доктаалында тодаргай айыттынган. Партия организацияларыгы бо ажылга Төп Комитеттиң «Коллективтиң кежигүннерин кижизидилгеринге Череповец металлургия заводунуң удурттунгу болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының киржилгезиниң дугайында» доктаалын удуртулга болдурур турар. [illegible] бо-биле [illegible] болгаш ажыл-агыйны ажыл-чорудулганы тудуп [illegible] болдурарынче кол кичээнгейни доктаамал углаттынар. Марксизм-ленинизм теориязының үндезиннери-биле эки чепсеглээрин, партияның болгаш чурттуң политиктиг [illegible] куш-ажылдың эргелери [illegible] организаторларның принциптиг практи-

[illegible] кижилер-биле ажылдап билирин удуртукчулардан, тускай эртемниглерден мыңда тодаргай негеп турар.

СЭКП ТК-ның доктаалдарын удуртулга болдурганда, эш Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катан тургузуушкун», «Кур чер» деп номнарында [illegible] удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчыларны улуг ажыл-агыйының тускай эртемниглерге [illegible] кижилеринче кичээнгейни угландырып, ол документилерде дыңнап [illegible], удуртур ажылга ажыглап турар.

Дыка хөй ажыл-агый удуртукчулары чон ортузунга политиктиг ажыл кылыр сонуургалын углаттырган. Олар партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының [illegible] биле пропаганда ажылын кылбартан. Чаңгыс хай политтуңнар бедик деңнелге четпн турар апарган болгаш коллектив кежигүннериниң кижизидилгезинге профсоюз, комсомол болгаш өске-даа хөй-нииттиң организацияларының ажылын детпип, куш-ажылчы коллективтерге [illegible] черлерге эртип турар культура, куш-культура-массалыг ажылдарга [illegible] келген. Ажыл-агый удуртукчуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының хөй кезии илетгелчи, «Билиг» ниитилелиниң лектору, пропагандист, политинформатор партийжи [illegible].

Удуртукчу ажылдакчыларның хөй кезии кижилер-биле ажылдап билир, хөй-нииттиң саналын өөренип көрүп, ажылчыннарның албан-хаакчыларның дилээн, тура-хоо-

нун барымдаалап шиитпирни хүлээп ап, кижилерге [illegible] хамаарылгазы-биле, идейлиг мөзүбүрү-биле ажылчы чонуарга үлегер-чижек болуп турарлар. Ындыг улуг «Тыва асбест» комбинаттың директору Ю. Н. Колетников, «Хемчик», Жданов аттыг совхоз директорлары О. Д. Сарыглар, Б. К. Монгуш-оол, пропагандистер «Чаа орук» совхозтуң кол мал эмчизи О. Ш. Лойгу, «Тыва дагдүге» комбинаттың энергопоезд начальниги Г. Н. Свальная, «Х Улуг хурал» совхозтуң директору Х. А. Монгуш, «Тыва» совхозтуң улуг экономизи Л. Айыжы болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Харылзап турар участогунуң ажыл-чорудулгазының бүдүрүлге, экономиктиг политиктиг [illegible] доктаамал сагыш салып, оон ону түңнелдерин чедип ап турар бүдүрүлге командирлери республиканың кайы хөй. Республиканың мурнакчы бүдүрүлгезеринге [illegible] «Улуг-Хем» хөмүр-даш [illegible] карьер. Мында оон директору Ю. М. Евдокимовтуң киирген улуг үлүү. Хөй-нииттиң [illegible] пропагандист база профилактика чөлээзиниң даргазы кижи болгаш [illegible] чуртталгазының [illegible] оларның эртем-техниктиг деңнелин хереглээн шинчилелин алырынче чедир кичээнгейни салып келген. СЭКП ТК-ның «Идейжиктиг, политика-кижизидилге ажылдарын улам ыңай экижидер дугайында» доктаалында салдынган сорулгаларны боттандырары-биле партия организациязы-биле кады дыка хөй бүдүрүлге командирлери [illegible] ажылды чорудар.

Ак-Довурак хоорайда

ажыл-агый удуртукчулары [illegible] доктаамал [illegible] [illegible] талазы-биле [illegible] ажылдарны дугайын илеткеп турар.

Удуртуглуң кадрлары хөй кезии партия организациялары-биле кады коллективтиң кежигүннериниң коммунистиг кижизидилгезинче дорт хамаарылгалыг медерел [illegible] турар ажылынга ролюн, план, хүлээлге күүседиинге хамаарылгалыг [illegible] тайылбырлап турар.

Партия комитеттери, партия эш организациялары ажыл-агый удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң ажыл-чорудулгазын доктаамал анализтеп, оларның [illegible] экономиктиг көргүзүглерин, [illegible] дуп турар ажылын эвес, а мөзү-шынар, коллективтиң [illegible] бүрүнүң [illegible] газы дээш хууда киржилгезин барымдаалап көөр херек. Удуртукчунуң авторитеди чүгле оон тускай билиг-мергежилдери эвес, [illegible] чергелделери-биле холбашкан [illegible] ринге чогумчалыг харыызын [illegible] ажылдарынга бүгү-ле талазындан [illegible] болгаш [illegible] зиндек кол хамааржыр.

Удуртукчу кадрларның ажылында четпестер ам-даа бар. СЭКП-ның XXVI съездизиниң негеп турарынга мынчаа ажыл-агыйының удуртукчу бүрүнүң коллектив кежигүннериниң кижизидилгезинче угур деңнелге чедир чорудар турарын чедип албаан. Улус ажыл-агыйның чамдык удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, тускай эртемниглер коллективтиң кежигүннериниң коммунистиг кижизидилгезинче [illegible] болгаш [illegible]

оларга [illegible] турар. Ындыг [illegible] ниитиг, культура-массалыг [illegible] ажылдарын [illegible] ажылчы [illegible] [illegible].

Министерстволар, эргелелдер начальниктеринден, ведомстволар удуртукчуларындан СЭКП ТК-ның «Идейжиктиг, политика-кижизидилге ажылын улам ыңай экижидер дугайында» доктаалының [illegible] чорудар политика-кижизидилгелиг ажылга хууда киржилгезин дугайында тайылбыр бижип [illegible] чааа СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи дилээн. Кирген тайылбырлардан бо [illegible] кижилдер бөлүктериниң [illegible] тодаргай эвес, бүдүрүлгелер, ол ажылды партия, профсоюз, комсомол организацияларынче чүүй каар хоойлар бары илереэн. «Тыва кодээ тудуг» трестиң эргелекчизи Г. М. Шубкин, Енисей пароходствозунуң Кызыл район эргелелиниң начальниги О. В. Петров, «Кызылпромстрой» тудуг эргелелиниң начальниги А. А. Дремов олар болгаш өске-даа [illegible] тайылбырлары ындыг болган.

СЭКП Кызыл хоорому, [illegible] партия эш организациялары СЭКП-ның XXVI съездизиниң [illegible] ажыл-агый удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң [illegible] чүгле бүдүрүлгениң көргүзүглери дээш эвес, а куш-ажылчы коллективтериң кежигүннериниң коммунистиг кижизидилгези дээш бедидери негээр.

РСФСР-ниң [illegible] тудугжузу А. Ф. Ягодинниң удуртканы тудугжу бригада шалыпчы тудуг Чаа Шагаан-Арыгда мурнакчы ажылдакчыларының бирээзи. Мында 624 өөреникчиге школаның өөредилге корпузун ажыглаалга онгуур хуусаада киирген, август айда 40 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын шиңгээдип ап, ам оон ийиги корпузунуң тудуун уламчылап турар.

Бригада кежигүннери С. Норбу, С. Кадарар, Т. Баутдинов, О. Разумей болгаш өске-даа кончуг эки ажылдап, хүн нормазын 130-140 хуу күүседип, мурнакчыларның санында байыгдааннар.

ЧУРУКТАРДА: бызанчылар С. Норбу, С. Кадарар; (үстүнде) Тудугнуң ниити хевири.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Депутат БУЛУҢУ

ЧАРЫШТЫҢ МУРНАКЧЫЗЫ

Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң хойжузу, район Советиниң депутады Татьяна Баавыл районнуң болгаш совхозтуң ажыл-ишчилериниң социалистиг чарыжынга кезээде идепкейлиг киржип келген. Хойжу депутат он бирги беш чылдың бирги чылында төрүүр чүс хойга онаалтыр 110 хураган алыр деп бедиткен социалистиг хүлээлгезин 116 кыдыр ажыр күүсеткен. Улуг хойларының бош саны 98 хуу камгалап алган.

Т. Баавыл келир чылдың кыштаглаашкынынга үлегерлиг белеткенип дээш совхозтуң малчыннарының чарыжында база идепкейлиг киржип турар. Ыдаггыш ол кодээнинда турар малга четчир чем-суурну белеткеп алыр дээш малчыннарның чарыжын баштап турар. Малчын бо хүннерде бөлүүн кушту-биле 19 тонна сигенни белеткеп алган.

Бистиң корр.

БҮРҮН КҮҮСЕДИР ДЭЭШ

Улус депутаттарының чер-чер Советтери соңгукчуларының депутаттарга берген чагыгларын күүседир талазыбиле чогуур хемчеглерни ап [illegible]. Соңгулдаа үтүнде депутаттарга берген чагыг бүрүзүн учётка алган. Оларны күүседир талазы-биле тускай хемчеглерни ажылдап кылган. Советтерниң сессияларынга байыглатынган. Чагыгларны кажан күүседир хуугаазы тодараттынган. Күүседири-биле хулээп алган чагыгларны амыдыралга боттандырар дээш чогуур ажылдарны чорудуп келген түңнелинде районнуң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун дыка хөй пунгулда айырыглары шиитпирлеттинген. Район Советиниң депутаттарынга берген чагыглардан Улуг-Хемни кежер Баян-Колдуң паромун суур чанындан кежер кылдыр кылган. Кызыл — Кара-Хаак аразынга автобус аргыжып маршрудун ажыдыпкан. Автобустар доңгуктаар шактарында аргып турар. Чербиниң [illegible] интернадынга автобусту берген. Баа-Хем суурнуң чурттакчыларын электри шугумнун ажыглап кылырып дилээн турган. Электри шугумун ажыглап кылыры [illegible] турар. Шанбаактыг суурда 50 орунныг ясли-сады, 150 олуттуг клубту ажыглалга киирген. Ам мында школа удавас ажыглалга кирер. Тудуу доозулуп турар. Сукпак суурда 106 орунныг ясли-сад ажыглалда кирген. Мында 640 олуттуг школаның тудуу эгелээн.

Район Советиниң депутаттарынга берген чагыглардан 23 чагыгны күүседири-биле хулээп алган, оларның 11-и күүсеттинип берген. Арганнаары чыдынтаң [illegible] чедир күүсеттинер. Улус депутаттарының чер-чер Советтериниң депутаттарынга берген чагыгларының күүселдезинче кичээнгей салдынып турар. Чагыгларның күүседилге контролу чорул турарын күүсекчи комитеттериниң [illegible] тургузажып, күүседикчилерниң негелдезин куштелдинген. Кызыл Советтериниң депутаттарынга берген чагыглардан 65-ти күүседири-биле хулээп алган турган. Ам бо хүннерде чедир олардан 61 чагыг күүсеттинген.

Чагыглар [illegible]

тиг хемчеглерни Сукпак, Кур-Чер, Элегес-Аксы, Чербы болгаш Кара-Хаак кодээ Советтери салып келгеннер. Кур-Чер кодээ Советиниң депутаттарынга берген 12 чагыгның 11-и күүсеттине берген. Чагыглар езугаар хууда малдарның кадаарын черичигткан. Совхоз конторазы, Культура бажыны, [illegible], школа чанында [illegible] чечектерни суггарар хоолайлар кылырын дилээн турган. Бо чылын ону база күүсеткен. 1981 чылда чурттаалга бажыңнарын, штакетниктерни септээр [illegible] бо чылдың бирги чартыында бир муң погон метр штакетниктерни септээн. 5 муң погон метр штакетниктерни чурайлап беглээн. Автомагазинниң машиналар турар черин бетоннап кылган. Малчыннарның [illegible]. Автомагазиннер базылаан график ёзугаар малчыннарга барып турар. Ажылчыт кудумчузунуң соңгукчулары кижер суг талазы-биле айтырыгны шиитпирлээрин дилээн. Ол чагыгны күүседири-биле мында улуг доскааны тургускан. Суг сөөртүр машина ону ургулчу долдуруп турар.

Элегес-Аксы кодээ Советиниң депутаттарынга соңгукчуларының бергени 7 чагыгларны бүрүн күүсеттинген. Чагыглар күүседилгези Советтиң сессиязынга бедик [illegible] турарда чыл бүрүде каш удаа [illegible]. Чагыглар ёзугаар Шагаан-Арыг [illegible] интернадының чырыкты кылган. Школаның стол, сандай дериг-херекселдерин чаарткан, чаа херексел-биле хандырган. Ясли-садтың бажыңын септээн. Автомашиналар турар черин тускайлап тургускан. Кара-Хаак кодээ Советиниң депутаттарынга берген тос чагыгларының сезин күүсеттине берген.

Чагыгларның күүседилгези [illegible] идепкейлиг киржип турар депутаттар, доктаамал комиссиялар районда хөй. Районнуң Советиниң депутаттары «Х Улуг хурал» совхозтуң саанчызы Лидия Дөмир-Хая, ол-ла совхозтуң директору, район Советиниң садыг болгаш [illegible] доктаамал комиссиязының даргазы Х. Монгуш, «Тиилелге» совхозтуң хойжузу Татьяна Баавыл, Элегес-Аксы суур-

за киномеханиги В. Зотов [illegible] талазы-биле чагыгларны амыдыралга боттандырарынга идепкейлиг киржип, чагыг организацияларының негелделерин күштелдирген. Оон түңнелинде ук чагыглар күүсеттинген. Чүгле Өртүк-Даш фермазында дарга ажылар талазы-биле чагыгны Кызыл райпозунуң баштаар чери күүсетпээн. Район Советиниң депутаты харылзаа белдиргиниң телеграфызы Н. Чебровага Баа-Хем суурнуң [illegible] шугумун [illegible] талазы-биле соңгукчуларының чагыы күүсеттинген.

Моон-биле чергелештир соңгукчуларның депутаттарга берген чагыгларын чогуур үезинде күүседир талазы-биле ажылдарда четпестер ам-даа бар болуп артпышаан. Бо чылын ажыглалга кирер ужурлуг Кара-Хаак суурда школаның тудуу кончуг оожум чорup турар. Ол тудугну совхоз кылып турар. Оон директору Ерешалык ол тудугну доостурар талазы-биле чогуур хемчегни албайн келген. Чагыг ёзугаар тудуп эгелээн Баа-Хем суурда 140 орунныг ясли-садтың тудуу сөөлгү үеде ара соксаан. Ол тудугну № 1317 кежер чорудур [illegible] бригадазы тудуп турган (ПМК-ның начальниги эш Клюев). Ол ышкаш № 2 ПМК-ның (начальниги Фандюшин) тудуп турары Баян-Кол суурда школа тудуу кончуг оожум чорup турар. Тудуг организацияларының удуртукчуларының харыысалга чогунзан ол чагыглар хуусаазында күүсеттинмейн турар.

Бо чылдың август 25-те Кызыл районнуң депутаттарының хуралынга соңгукчулардан чагыглары районда канчаар күүсеттинип турарын чугаалашкан. Орта чагыг күүсеттинип турар удуртукчуларга негелдени күштелдирген. Чамыктарынга администрацияның хемчеглерин хулээнген. Артканн чагыгларны хараанында чылышка чедир күүседип алырының бүгү аргалары бар болуп турар. Депутаттарга соңгукчуларның берген чагыгларын чогуур хуусаазында бүрүн күүседир дээш доктаамал ажылдары албыр районнуң бүгү Советтериниң база бир кол сорулгазы болуп турар.

Ш. НАНДАН,
райкүүскомну секретары.

Майя Сатовна Алдын-Херелдиң удуртканы Тес-Хем районнуң амыдырал хандырылгазы бүдүрүлге эргелелинде платье даараар бригада коллективи мурнакчыларның бирээзи. Кодээ Советтиң депутадының удуртканы бригада бо чылдың эртенен ийи кварталында алган социалистиг хулээлгелерин чедимшкиниг боттандырып, бүдүрүлге эргелелиниң цектериниң аразында малбарган чарышка тиилекчи болган.

Бригада чүгле ажылдың бедик көргүзүглери-биле кызыгаарланмайн, бүдүрген продукциязының шынарынче улуг кичээнгейни угландырган. Ынчангаш бригаданың даараан хевинге хамаарыштыр чагынчылардан хомудал барык чок.

Депутат кижиниң ажылы хөй талалыг. М. С. Алдын-Херел соңгукчулары-биле бымыг харылзаалыг. Оларның чагыгларын, дилеглерин депутат ак сеткилдиг боттандырып келген. Кодээ Советтиң сессияларының шиитпирлерин тамыштырып, өөрүгүнга ол бо-ла чеде бээр.

Депутат эш-өөрүнге үлегерлиг белур дээрзин Майя Сатовна эки билир. Ынчангаш депутат хуузунда социалистиг хулээлгелерин эки күүседип турар. Ажылынга кызымак, хөй-нииттичи депутаттың чуруун районнуң өске мурнакчыларының-биле кады районнуң Хүндүлел самбыразынга киирген.

ЧУРУКТА: Самагалдай кодээ Советиниң депутады М. С. Алдын-Херел.

Т. КУНГААНЫҢ фотозу.

ЭРГЕ-ХООЙЛУ БИЛИИН БЕДИДЕРИ

Депутат ажыл-чорудулгазынга депутат кижи бүрүзүнүң эрге-хоойлу [illegible] эки билген турары чугула. Бодап көрүңер даан. Чижээ, ийи кожа ог-биле чурттап олурары бажыңының девискээрин шын үлештирип бээрин дилеп, силерден сүме айтырып, дуза-лажырын дилээн дижик. Канчаарыл? Ук дилегни хоойлу ёзугаар шиитпирлеп көрзе, [illegible]. Бир эвес силер ажыл-херекчи чагза бижиир ийикпе, азы доктаамал комиссиялардан [illegible] болзунарза, юридиктиг доку[illegible] албан [illegible] апаар силер. Депутат ажыл-херектиң бир онзагай талазы ол деп чугаалап болур. СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлери амыдыралга боттанып турар [illegible] кужениишкинниң ажылының үезинде ол дугайын онзалап чугаалап [illegible].

ССРЭ Конституциязының, эвилелдиг [illegible] республикаларының [illegible] Советтериниң дугайында [illegible] депутат бүрүзү кончуг эки билген турары албан. Ол чугула хоойлуларны боттарының куш-ажылчы коллективтеринде [illegible] тура семинарларга [illegible] ын [illegible] өөренип ап болур силер. Оон-биле [illegible] амыдыралынга [illegible] совет хоойлу-дүрүм салдары [illegible] рын көөр айтырыглар тургустунуп [illegible] чер-чер Советтериниң [illegible] депутаттарның өөредилгезин [illegible] темаларны [illegible] тургуланып темазынга эвес.

Коллективтиг [illegible]

бо хевириниң дээштиниң бедидер сорулга-биле кичээлдерниң темазын боттарынар сүмелеп болур силер. Билдинмес айтырыгларга чогумчалыг харыы алырын албан чедип алынар. Коллективтиг өөредилгебиле кады бот-өөредилге-биле [illegible] литератураны боттарынар албан өөренирин утпаңар. Бот-өөредилге улуг күштүг, туразы [illegible]. Ол силерниң [illegible] хамааржыр.

Хууда [illegible] [illegible], куш-ажыл, чер талазы-

Депутатка сүме

[illegible] ап болбазыл. Ол план ёзугаар хоойлу-дүрүм талазы-биле чимдык билиглерни шиңгээдип алырының аргазы бар. Депутат [illegible] тургузуп [illegible] соңгукчуларның хомудалын, дилээн өөренип көрүп, аңаа харыы бээринге ол албан дузалаар.

Депутатка кам чыышта үлаштыр соңгудуп келген дүрүжүлдан депутаттарның хоойлу-дүрүмге хамаарышкан солун материалдарын, юристиг [illegible] ларны кескеш, аңгылай суп ап [illegible]. Оон-биле кады юридиктиг номнарлыг улуг эвес библиотекалыг болуру артык эвес. Эрге-хоойлу-дүрүм [illegible]

[illegible] депутаттың хөй-нииттиң ажыл-чорудулгазынга [illegible] ын утпаңар. Аңаа немей депутатка күүскомнарның юридиктиг [illegible], суд, прокуратура, иштики херектер органнарының ажылдакчыларының боттары дузаламы [illegible] кажан ол соңгукчулар ортузунга [illegible] айтырыгны шиитпирлээринге [illegible] дарынга дузалыг. Чижээ, соңгукчулар-биле Советтиң, оон [illegible] хөй-нииттиң корум-чурумун [illegible] турарының дугайында беседа чорудар апарган болзунарза [illegible] юрист-биле албан харылзажып, [illegible].

Сөөлгү үеде соңгукчулар [illegible] тиг темага айтырыглар болгаш [illegible] бээр апарган болгай. Ындыг кежээлер солун, өөредиглиг болуп, аңаа [illegible] нуң киржилгезн-биле аңаа суд [illegible] дакчыларын чалап ал болур силер. Кежээ эгелээрин мурнунда-ла соңгукчуларның сонуургап турар айтырыгларын билип алгаш, ол дугайын юрист-специалистерге [illegible] улуг дыңнадып каап болур.

Моон [illegible] [illegible] депутаттың [illegible] хөй-нииттиң ажыл-чорудулгазын улам байыдар. Ынчангаш эрге-хоойлу талазы-биле билиглерин шиңгээдип алырын [illegible].

ХАРЫЛЗАА БЫЖЫГДА

Тамара Имбуевна Ооржакты [illegible] Хадын-Аксының, Дургеннуң чурттакчылары эки таныыр, билирлер. Оон [illegible] дыкнангыр, биче сеткилдиг кижи деп чугаалажыр. Ында хамы утка-ла бар. Тамара Ооржак район Советиниң депутады. Ооржак [illegible] теленчизи. Ол улус депутаттарының Дургек кодээ Советиниң [illegible] ажылдап турар. Аныяк депутат кырыниның, хөй-нииттиниң херээ доош могаг-шылаг билбейн, [illegible] бараан болуп чорууp. Соңгукчуларының аңаа көргүскен бедик бүзүрелин мынчангаш бадыткан шыдаан.

Чаңгыс чер чурттугларының [illegible] Тамара Имбуевна сагыш [illegible] херек бодурупнан бедик кылдыр көөр чаңчылдыг. Бо биче сеткилдиг, бедиги аныяк кижи ам ийи чыышта үлаштыр район Советиниң депутадынга соңгудуп келген. Соңгукчулар [illegible] бөлүктериниң байдалын, амыдырал-чурттаалгазын ол эки билир. Сосновка суурнуң Кызыл [illegible]. Кривым кудумчузунуң [illegible] станциязының ажылчыннары, саанчылары чуртап турар. Ынчангаш депутат ол

черниң удуртукчулары партия, комсомол, профсоюз организациялары-биле база сырый харылзаалыг. Хоорай шинчилелде өөрүглүн чурттакчыларынга Тамара Имбуевна бо-ла чеде бээр. Ынчан депутат-биле соңгукчуларының аразынга ажык чугаалажылгалар эгелээр. Оларның бүрүн эргелиг толдалениниң кандыг-даа айтырыгы соңгукчулары-биле шиитпирлээнип, ажыл-херекке четпестерни чайладырының аргазын олар-биле кады дилеп [illegible] соңгукчулар [illegible].

Депутаттың идепкейлиг киржилгезн, дузазы-биле оруктар чаагайжыдылгага ажылы, хамаатыларның хууда дуазы ажыл-агыйының чорудулгазы [illegible] кижизээн. Ол ышкаш тей суттарраан ферманың саанчыларының чагыы-биле чаа келгүр чуттарраан. Соңгукчуларының чагыш-сеткилин, бодалкуселин барымдаалап ажылдап, чурттакчыларның аныяк депутат бедик хулээлтеэн, харылзаатыг херек кылдыр көргүп турар. Оон бадыткалын Тамара Имбуевнаның соңгукчулары-биле ужуражып, чугаалажып, турарындан көргеш, бүзүрээн бис. Кижи бүртүзүнүң негелдее, хомудалдарын кижижидиг көөрү, аңаа дуза, сүме кадары белен эвези чугажык.

Район Советиниң депутадының хүлээп алышкынынга база бир соңгукчу келди. Тамара Имбуевна ону эвдекилиг-биле хүлээп алгаш кожазында сандайже чалады. Хомудалдар, дилеглер бижиир дептерлерде ол хамаатының ат, фамилиязын бижип алгаш, кандыг херектиг келгенин чугаалап бээрин диледи. Ол кижи депутаттың округунда Бревина кудумчузунуң чурттакчызы болду. Кожазында эвимчи [illegible] ажылының, аңаа сугну эмнелдиг [illegible] турарын хомудал медегледи. Ол ышкаш негээ хаарынга [illegible] чедишпес, кудук ырак дээрзин чугаалааш, дуза кадарын диледи.

Тамара Имбуевна соңгукчунуң [illegible] дыңнааш, тадаг дугайында айтырыгны районно баштаар чери-биле чугаалажып көрүп аайлап, а бүга суун ниити [illegible] кыдыр дем-биле кылырып сүмеледи. Келген кижи депутадынга ужуражып, оон деткимчеге, дуза алганынга өөрүп, чиик сеткил-биле чорупту. Мындыг янзылыг янзы-бүрү айтырыгларны депутадынга доктаамал салып, оон дуза, деткимче дилеп турар. Тамара Имбуевна Ооржак соңгукчуларының айтырыг бүрүзүн сай-

гарып, өөренип көөрүнге эңдээ чедир идепкейлиг-биле киржип турар. Бижиктерни салым-чолу, шаптыг херек долш, херек болза, ол кызымак, шудургузун кайа-даа көргүзүп шыдаар.

Чамдыктарынга эки, чылыг сөс, ажыктыг сүме-биле дузалап, а өскелериниң эргелерин туруштуру-биле камгалап-даа турар. А бир эвес кандыг-бир херекке, кижиге дарыы дуза херек болза, ол ону дораан көргүзер[illegible], хемчээн алырын бодаар. Бо-ла бүгүнү Тамара Имбуевна улусчу депутаттың ажыл-херээ, дорт хүлээлгезин кылдыр көрүп турар. А ол ындыкыг хулээлге хөй талалыг болгаш белен эвес болуп турары чугаажок. Бо дугайында Тамара Имбуевна Ооржак мынчаар чугаалаар болду:

— Депутат ажыл-ижиниң кол сорулгазы чон-биле бызыг харылзаалыг болурунда деп бодаар мен. Округтуң чурттакчыларының [illegible] ажылдарының хөй баарын мен. Бичии-даа бол оларга [illegible] мен. Өг-бүлениң [illegible] айтырыглыг шиитпирлээри берге болур чүвелер. Маңаа хөй-ниитиге, хоочуннарга даяныр турар мен. [illegible] депутаттардан хейну өөренип, билип ап турар мен. Улус депутаттарының Дургек кодээ

Советиниң күүскомунуң даргазы Галина Ивановна Иваованың мээң чедимчем дузазы улуг. Бодум бо күүскомда ажылдап турар [illegible] ажылынга база дузалажып турар мен. Шиитпирлээр [illegible] айтырыгларны хөй. Ону соңгукчулар доктаамал негеп, дилеп, турар. Дургек, Сосновка суурларда [illegible] [illegible]. Чайгы үеде кышка ажаарынга берге. Сосновканың урутлар садигн база ырак. Кышкы үеде сут чаш урут-ларынга, ылерге каалыг Чурарбеланнеп [illegible] база четпестер бар. Бо-ла бүгү биле соңгукчуларның мээң доктаамал хомудал, [illegible] кээр саналдары-дыр.

Чурттап турар [illegible] [illegible] Тамара Имбуевна Ооржакты болгаш районнуң өске-даа улус депутаттарының киирип турар улуг-хуузу база биче эвес. Чон-биле доктаамал харылзаа, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чедип алыр дээрин оон ам [illegible] турар ажылдарны көргүзүп турар.

А. МОНГУШ

Москваның ном делгелгезинде

ТАЙБЫҢГА БОЛГАШ ДЕПШИЛГЕГЕ БАРААЛГАН

Делегейниң культура амыдыралынга чаа улуг бодуушкун болган улустар аразынга найыралды улам быжыгаарынга улуг бадым болза, делегейниң Москвага болуп эрткен III ном делгелгези болур. Угаан-бодал талазы-биле солчуушкуннарынга чугула черни ээлээн ол ном шуулганынче делегейниң кол кичээнгейи угаангап. Неделя дургузунда ажылдап келген ол делгелгениң ниити түннелиин сентябрь 8-те Москвага үндүрген. Аңаа делегейниң ном үндүрүкчүлериниң болгаш ном тарадыкчыларының төлээлекчилери киришкен.

— «Ном — тайбыңга болгаш депшилгеге бараан боор турар» деп аттыг болуп эрткен ол делгелге делегейниң 83 чурттарының 2300 ном үндүрер черлериниң, фирмаларының болгаш организацияларының төлээлекчилерин мында чыгган — деп, ССРЭ-ниң Ном үндүрер черлер талазы-биле күркомитединиң даргазы Б. И. Стукалин СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.— Улустар аразынга бот-боттарын улам эки билчиринге, делегейге тайбыңны быжыглаарынга номнуң улуг ачы-дузазының дугайында улуг үнелелди эш Л. И. Брежневтиң берген байыр чедиришкинниң делгелгениң киржикчилериниң болгаш аалчылары улуг сеткил ханымышкын-биле хүлээп алган.

Делгелгениң түңнелдери болза, улустар аразында ном делегейинде оон ат-алдарының өскениш чогуурун-биле херечилеп турар. Литератураның эртемниг болгаш уран чүүлдүң чогаалдарын даштыкыга парладыр болгаш чурттар парлаар талазы-биле 2057 керээлер чардынганы аңаа бадынада болур. Ол— делгелгениң ийиги делгелгезинге деңнээрге, 0,5 хуу хөй-дүр. Совет организациялар ном садып алыр болгаш садарының талазы-биле 86 миллион акшыг рубльге керээлерин чарган. Ол керээлерин амыдыралга боттандырганының түңнелинде муң-муң чаа чогаалдар ССРЭ-ниң болгаш делегейниң улустарының байлаа болур.

Даштыкыга ниитилел-политиктиг теманга совет литератураны парлап үндүрер талазы-биле чардынган керээниң саны улгаткан. Эртемниг коммунизмниң үндезилекчилериниң чогаалдарын, Л. И. Брежневтиң, Совет күрүнениң өске-даа удуртукчуларының номнарын хөй-хөй чурттарга парлап үндүрер. Ол —делгелгениң хөй-ниитизиниң бистиң чурттуң улустарының ажыл-ижинге, оон чединишкиннеринге, Совет Эвилелиниң даштыкы болгаш иштики политиказынга сонуургалының улам өөп турарының херечизи-дир.

«Делегей ному» деп бүгү эвилел каттыжыышкыны совет литератураны даштыкы фирмаларга садар болгаш чонга садары-биле олардан ном садып алыр талазы-биле хөй-хөй керээлерин чарган. Парлалганың чогаалдарын, грампластинкаларны, филателия продукциязын социалистиг болгаш хөгжүп орар чурттар-биле солчур дугайында керээлер база чардынган. Англияның, АКШ-тың, Барыын Берлинниң, Португалияның, Францияның, Австралияның болгаш Канаданың ном үндүрер черлеринден болгаш фирмаларындан дыка хөй чагыглар алдынган. Ыраңгы хоптелдеңнеп республикаларның чогаалдарынга сонуургал улгаткан.

Оон-биле чергелештир, совет номчукчулар боттарының библиотекаларын эртем-техниктиг литератураның чаа чүүлдери-биле, классиктериниң болгаш даштыкы чурттарның амгы чогаалчыларының чогаалдары-биле долдурарлар.

Совет ном үндүрер черлер ниитилел-политиктиг, эртем-техниктиг болгаш чечен чогаал номнарын делегей садыының талазы-биле садып алырының дугуржулгазын чедип алган.

— Делегей байдалы дүшкүрең турза-даа, бистиң харылзааларывыстың хөгжүлдезин уламчылавышаан,— деп, Б. И. Стукалин чугаалаан.— Даштыкы ном үндүрүкчүлериниң совет литературага сонуургалы чүгле кошкаваан эвес, а улам быжыккан болгаш хамыкан. Ол ном делгелгезиниң бүгү ажылы Хельсинкиге дугуржулгаларның, культура талазы-биле кады ажылдажылганың байдалы-биле долдунган. Ол— оон ажылының кол түңнели-дир.

(СЭТА-ның корр.).

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ЧЕДИИШКИННИГ ХӨГЖҮП...

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Ливияның болгаш Чехословакияның аразында харылзаалар чедиишкинниг хөгжүп турар. Ливий-чехословак чугаалажыышкыннар ол харылзааларны улам шыырак калбартырынга, ийи чурттуң аразында найыралдың болгаш кады ажылдажылганың харылзааларын быжыглаарынга бараан болур деп, [illegible] чурттуң удуртукчузу Муамар Каддафи Чехословакияның Компартиязының ТК-зының Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Густав Гусакка алдар болдурган хүлээп алчышкынга чуве чугаалаан [illegible] Чехословак аалчы ол чуртка албан-ның аян-чоруун кылып чорааны ол.

Бо аян-чорук делегей байдалының нарыыдааш кынының, ылангыя араб делегейде депшилгелиг хүштерже, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарынче болдунуп шавар халдаашкынның империализм күштелдирип турар шыдыг үеде болду деп, М. Каддафи чугаалаан. Хүндүүг чехословак делегацияның аян-чоруун Каттышкан Штаттар бистиң чуртувусче удур шууп агрессивлиг үүлгедиишкиннерин шыңып турар шыдыг үеде ЧССР-ниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының талазындан Ливия-биле эп-сеткилин каттыштырып турарының чаа илерели кылдыр көрүп турар бис.

АКШ-тың политиказы тайбыңның болгаш айыыл чок турарының дерээнге шыңгыы [illegible] америк империализмниң кембуруулуг бодалдарынга удур шиитпирлиг демисежир ужурлуг бис. ЧССР-биле, социалистиг өске-даа чурттар-биле харылзааларны быжыглаары [illegible] чүк-чөңгээлериниң мурнунга Ливияның турушлуг болурун күштелдирериниге идиг бээр.

Густав Гусак харыы сөс чугаалааш, Ливияже оон аян-чоруу найыралдыг ийи чурттуң улустарының, империализмге, сионизмге болгаш реакцияга удур, тайбың база демократия дээш демиселдиң эрге-ажыктарынга таарыштыр чехословак-ливия харылзааларны улам шыңгы быжыглап, хамыктадырынга бараан болур деп демдеглээн.

Бистиң планетавыста тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң херээнге боттуг кижи-гинышкын болуп турар америк империализмниң эжелекчи үүлгедиишкиннерин ол шыңгыы буруу шапкан. Америк дайынзырактарын Ливияга удур баш бурунгаар планнап алган агрессия үүлгедиишкин делегей эрге-хоойлуларын дерзии ёзу-биле үрээни, бот-эргелиг [illegible] те ажык холгаарлаашкын болган деп, Г. Гусак медеглээн.

Мурнуу олурууда Совет Эвилели чорук орар социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары тайбыңны хандыоар, [illegible] чоруну чавырылдырар дээш демиселче күженишкиннерни үргүлчү салып турарын ЧССР-ниң Президентизи онзалап айыткан. Оон-биле холбаштыр совет тайбың ниитизиваларга ол бедик үнелээшкинин берген. Сонуургалдыг бүгү талаларның киржилгезин-биле Чоокуу Чөөн чүк дугайты шаргызы Совет Эвилели кожурген делегей конференциязы Чоокуу Чөөн чүкке быжыг тайбыңны чедип алырынга чугула рольду ойнаар ийик деп, ол чугаалаан.

АНГОЛАГА УДУР АГРЕССИЯ

Мурнуу-Африка Республиканың расистерниң шериглери Намибияның девискээринден август төнчүзүнде Ангола мурнуу талазы районнарынче халдап кирген. Анголаның тайбың хоорайларын, суурларын олар үрегдеп, өрттедип, чурттакчыларын, [illegible] дуунда кырганнарны, херээжен[illegible], бичии уруглары [illegible] турар. Мурнуу-Африка Республика бодунуң политиктиг болгаш шериг талазы-биле эвилелчизи Американың Каттышкан Штаттары-биле баш бурунгаар дугуржуп, пландап [illegible] Анголага удур [illegible] агрессияны кылганы чепсектиг улуг халдаашкынның баштайгы хүннеринде ол билдине берген.

Дээрбечи халдаашкынны белеткеп турары бо чылдың июль-да-ла илдең болган. Мурнуу-Африка Республиканың расистериниң самолёттары Анголаның агаар делгеминче хөй удаа шургуп, чурттуң девискээринче 300 километр чедир ханылап турган.

Мурнуу-африка шериглер халдаашкынны кылып эгелээр мурнунда беш хонук бурунгаар Мурнуу-Африка Республиканың Намибияда эжелекчи шериглериниң командылалы Ангола-биле кызыгаарлашкан районнарга хамаатың самолёттарын кандыг-даа ужудуушкуннарын кызыгаар дугайында дужаал үндүрген болгаш «шериг өөредилгезин» болур деп чарлаан. Агрессия эгелээринге чедир беш хүннериниң дургузунда Мурнуу-Африка Республиканың расистери шериглерин, танкыларын, самолёттарын Анголаның кызыгаарынга чыылгаткан. Оларның-биле кады даштыкының хөлезилекчи шериглери, УНИТА дээр контрреволюстуг бөлүктүң дээрбечилери Анголаның кызыгаарынга база чедип келген.

Августуң 23-түн эртенинде расистерниң танк болгаш моторжуткан шериглериниң ийи колонналары хөй самолёттарга деткидип алгаш, Анголаның Куруве мөңгузуунуң девискээринче шургуп кирген. Олар баштайгы хүннеринден эгелээш, мөңгүзүн девискээринде бүгү кижилерин [illegible] [illegible] фабрикаларын, заводтарын, [illegible] шолдерин үрегдеп, [illegible] бүгү чепсекти ажыглап, чаңгыс дүннүң дургузунда безин бир-ле 1000 килограмм чедир хөй бомбаларны [illegible].

«Хуржатдаар» [illegible] Анголаның улусчу армиязының [illegible] турар. Куруве мөңгүзүн [illegible] районнарын [illegible] баштайгы хүннеринде расистер бомбалап эгелээннер. Агрессорлар [illegible] Чибемба хоорайның 81 бажыңнарын, [illegible] үрегдээннер. Агаар дээрбечилери оруктарга чоруп чыдар [illegible] санитар машиналарын безин ракеталар-биле боолап, бомбалап турар.

[illegible] ужар [illegible] аар артиллериязы, танкылары [illegible] турган, мөңгүзүн төвү Онджива хоорайның болгаш оон муниципалитеттерин, [illegible] черлерин эжелеп алган. Ангола Улуг Республиканың камгалал министерлиниң медээзин езугаар алырга, Куруве мөңгүзүн девискээринче расистерниң, 11 муң шериглери, 90 самолёттары шургуп кирген.

Намибия-биле кызыгаардан 130 километр черде Кахама хоорайының [illegible] самолёттары сөөлгү хүннерде сес [illegible] бомбалааннар. Франс [illegible] Хоорайда [illegible] бажың чок: Кахама ээн калган. Оортан эң сөөлүнде үнүп бар чораан санитар машиналарын агаар дээрбечилери ракеталар-биле боолаан түңнелинде санитар сестразы өлүртген, оон дузалакчызы аар балыгланган.

Мурнуу-Африка Республиканың расистериниң амгы чепсектиг агрессиязының солунналарын Намибияның [illegible] Каттышкан Нациялар Организациязының [illegible] чок чоруун чөпшээрээниң № 435 резолюциязын [illegible] чепсектиг шиитпирлээрин моондактап, Намибияны [illegible] кылды бөлүктерге болгаш УНИТА-ның дээрбечилеринге [illegible] улусту коргудары болуп турарын Ангола Улус Республиканың [illegible] медеглээн.

Африкада депшилгелиг бурунгаар чоруктарга удур империализмниң, хамыктың мурнунда америк империалистериниң ниити планының тудуш кезии болган бо агрессияның [illegible] депшилгелиг хөй-ниитизиниң шыңгыы буруу шаап, ангола улустуң [illegible] каттыштырылгазын [illegible] турар.

МПЛА — Күш-ажыл партиязының [illegible] республиканың чазак агрессиялаашкын [illegible] агрессияны ойтур [illegible] үлегерлээн бүгү хемчеглерин ап турар. Ол хемчеглер болгаш Совет Эвилелиниң, Кубаның болгаш социалистиг өске-даа чурттарның деткимчези болгаш дузаламчызы, ангола [illegible] бедик медерелдиг, [illegible] армияның дайынчы ырының база офицерлериниң [illegible] шыдамылдыг чоруу расистерниң агрессивлиг пландарын сый шавар талазы-биле шиитпирлиг ужур-дузалыг болуп турар.

Анголаның черинде шургуп кирген [illegible] агрессорлар болгаш оларның [illegible] [illegible] турар. Ыңчалзажок Африканың [illegible] хөй [illegible] бөлүктери [illegible] [illegible] чайгылып чок бурулап дүжер. Бодунуң [illegible] эжелекчилерин үндүр сывырар дээш Анголаның улусчу маадырлары демиселин уламчылап турар.

Г. ЛЫСЕНКО, СЭТА-ның корр.

Луанда.

КНО-нуң онза тускай сессиязында

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корр. В. Васляев биле Е. Менкестиң дамчытканы болза.

Барыын талазы чурттарның бирги хөлегезе АКШ-тың, Мурнуу-Африка Республиканың (МАР-ның) расистери [illegible] дыл ажыглаашкынның КНО-нуң Кол Ассамблеязының Намибия талазы-биле онза тускай сессиязында [illegible] турар. [illegible] Үшкү хүн уламчылап [illegible] кижи-биле 100 ажыг хуралчылар [illegible] [illegible] бижиткен.

Преторияның политиказын бүгү шапкан [illegible] КНО-нуң Айыыл чок [illegible] [illegible] үстүгү [illegible] Мурнуу Африканың [illegible] Намибияның [illegible] Замбияның даштыкы херектер министри [illegible] медеглээн. Намибияга [illegible] КНО-нуң шиитпирлерин [illegible] МАР ол девискээрин [illegible]

Африканың Мурнуу чурттары [illegible] Конгонуң даштыкы херектер министри Ш. Нзе Африканың улустарынга [illegible] Вашингтонуң ол каныын мөгүделдеп [illegible] Чөөн чүктериниң аразында удурланыштыр туржуушкун кылдыр көргүзер дээр оралдажышкыннарын ол шиитпирлиг буруу шапкан. [illegible]

Африканың Мурнуу чурттары [illegible] тайбың болгаш [illegible] МАР-га [illegible] Бирии [illegible] Замбияның даштыкы херектер министри [illegible] Преторияның политиказынга деткимчеин [illegible] Африканың хамаарылгалыг [illegible] МАР-ның агрессиялыг чуруумун [illegible] системазы [illegible] Анголага удур [illegible] Преторияның эжелекчи [illegible] КНО-нуң Айыыл чок чоруктуң Чөөлүдүүн [illegible] [illegible] министрлериниң [illegible] демдеглээн.

УДУРЛАНЫЫШКЫН ЧЫСКААЛДАРЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). АКШ-ка сентябрьның баштайгы понедельниинде албан хүүлү-биле демдеглээр Күш-ажыл хүнүн ажылчын Америка Рейган администрациязының чонга, профэвилелдериниге удур углаанган политиказынга удурланыышкынның массалыг чыскаалдары-биле уткаан.

200 муң чыгам ажылчы чоннар — кан шуткукчулары, электриктер, бызанчылар, башкылар, кодээ ажыл-агыйы ажылчыннары болгаш өске-даа профэвилелдерниң төлээлекчилери Нью-Йоркка аажок улуг чыскаалга киришкен. Боттарының амыдыралчы эргелерин дээш амгы үеде эрес-шудургу демиселди чорудуп турар ужар чүүл шугумнарының 4 муң чыгам диспетчерлери база [illegible] чыскаалдарынга чоорааш. Күрүне албан-хаакчыларының ол профэвилелиниң 12 муң ажыг кежигүннерин президент Рейган ажылдан үндүрүпкен, а профэвилелиниң бодун эң дерзии дора көрүүшкүнге таварыштырган. Диспетчерлерниң Норфолк хоорайда (Вирджиния штат) профэвилели [illegible] [illegible] беззени С. Уаллорт чыскаалга киичилендир бөлгени алган келген. Эрге-чагыргаларының кара туразында ажылдаашкыннарынга бодунуң удурланыышкынын ол [illegible].

«Бо чыскаал демиселди уламчылаар деп бистиң шиитпирлиивисти Американың чонунга болгаш Вашингтонда администрацияга көргүзүп турарын [illegible] деп, ужар чүүл шугумнарының диспетчерлериниң профэвилелиниң даргазы Р. Полай медеглээн.

«Американың ажылчыннарында ол хүнүү байырлаар шуут чүзү-даа чок. АКШ-та ажылчын [illegible] сөөлгү чартык чүс чылда эң ааpберге үезин ам чурттап эрттирип турар» деп, профэвилелдерниң кады ажылдакчы, автомобиль, аэрокосмос үлетнүрүнүн болгаш кодээ ажыл-агыйы машина [illegible] ажылчыннарының каттышкан профэвилелиниң удуртукчузу Д. Фрейзер онзалап демдеглээн.

Чуртта экономиктиг бергелериниң ханыладып, ядарал-түреглеңдиг болгаш ажыл чок-талмышкының өзүп турар амгы администрацияның ажылчыннарга удур политиказынга удурланыышкынның демдээ кылдыр профэвилелчи чыскаалдың организаторлары сентябрь чедде — понедельникте Нью-Йоркка чедип келген турган президент Р. Рейганның чыскаалче чалаарындан ойталаан, а Эй-би-си дээр телекомпанияның айытканы ёзугаар алырга, ол чыскаалга «киржирин Рейган илеглеп [illegible]». Ыңчалзажок профэвилелдери администрацияның хамыктың мурнунда америк ужар чүүл шугумнарының ажыл соксаткан диспетчерлериниң [illegible] [illegible] [illegible] решпейн турарын көргүскен.

Ак бажыңның ээзин профэвилел чыскаалынга киржир кылдыр албан хүүрээда «алаарының орнунга Нью-Йоркка [illegible] удурланыышкын чыскаалы-биле уткаан. Оон киржикчилери администрацияның «харжаг орнунга үтер-бээр» бүгүзү [illegible] демиселге калбартырылганче бүгү американнарны кыйгырган бижиглелдерлиг плакаттарны тудуп алган чоруп турган.

Американың миллион-миллион бодунун кижилери бо чылын Күш-ажыл хүнүн эң мунгарааң хениниг уткаан. Чиже [illegible] ёзугаар алырга, эрткен чылын аадааныгда [illegible] дек [illegible] оруктарынга [illegible] саныға 3,2 миллион кижи немешкен. Ам делегейде эң байчыдалгыр ол капиталистиг чуртта ажылдарының саны 29,3 миллион кижи четкен.

ВАШИНГТОН. «Ужар чүүл диспетчерлериниң чөптүг демисели делгерезин!», «Администрацияның профэвилелдеринге удур политиказы сөнезин!», «Дээрги президент, америк улуска силерниң берген аазааштыннарыңар канчап барды?» — деп лозуннар-биле профэвилел, аныяктар, херээжейнер болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының муң-муң төлээлекчилери америк найысылал — Вашингтонуң кудумчуларын таварты эрткен. Диспетчерлерниң профэвилели-биле чугаалажыышкыннар чорударындан ойталаан болгаш оларга удур дерзии кампанияны калбарты берген администрацияның турушун бодаар чуртта профэвилел шимээшкинниң чарылдырар сорулга-биле америк ажылчы чоннарның эргелеринче ажык шавар халдаашкын болуп турар-дыр дээрзин аңаа болган митингиде онзалап демдеглээн.

М. БЕГЛОВ, В. ЧЕРНЫШЕВ, Б. ИВАНОВ.

Боо-чепсектерни эндере бүдүрериниче, удур туржуушкунну улам күштелдирериниче угланган АКШ-тың болгаш НАТО-нуң милитаристиг бөлүктериниң дайынзырак политиказын бүгү чурттарның ажылчы чоннары, делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизи килеңнээшкин-биле буруу шаап, делегейде байдалы ээншидер дугайында Совет Эвилелиниң тайбың саналдарын кижи-биле деткип турар.

ЧУРУКТА: Берлинге болган митингиниң киржикчилериниң плакадынга—«Совет тайбың шиитпирлерин бүрүн деткип тур бис!» деп бижээн.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

МЕДЕГЛЕЛ

ГАВАНА. (СЭТА-ның корр.). Каттышкан Штаттарының администрациязының [illegible] берген агрессия дайынзырак угланыышкынны бүгү-ниле тайбынга, латин-америк диптиг улустарының салым-чолунга шыңгыы шыжаныышкын болуп турар. Латин Америка болгаш Кариб бассейн чурттарының культура ажылдакчыларының Гаванага дооскулган ужуражыышкынының киржикчилери ол дугайын медеглээн.

Диптиң 300 хире чогаалчыларының, [illegible], композиторларының, кино ажылдакчыларының, эртемденнериниң болгаш чогаадыкчы интеллигенцияның өске-даа төлээлекчилериниң чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алганы [illegible] декларацияда боо-чепсектерни улам-на эндерилээр бүдүрериниң ыңчүм-ла харын АКШ күткүп турар деп демдеглээн. Нейтронуг чепсекти долу хемчээлинге бүдүрүп эгелээр дээш Вашингтоннуң [illegible] [illegible] чүгле доракылаар эвес, харын кижи төрелгетениң алыс дотуннадашкынынга шыңгыы кыжаныышкынны база тургузуп турар.

Латин Америкага болгаш Кариб бассейнинге америк администрация [illegible] [illegible] чурттап эрттирипкен аргалырынче база дагын ээп киирип ораладажып турар-дыр деп, документиде оон шыңгы демдеглээн. Бөгүн делегейде терроризмниң эң аралатыг [illegible] чиндашкынның [illegible] болбушаан, ол администрация чонга удур ёзу-чурумнарны идепейлиг деткип турар. Сальвадорда болгаш Гватемалада болуп турары шак, боттарының чурттарының хостуу болгаш [illegible] дээш маадырлыг демиселди чорудуп турар патриоттарны Вашингтон ийи арзыныг ёзу-биле «террористер» аңнап алаш берген.

Улусаарының [illegible] [illegible] ол калбак кампания [illegible] даштыкы [illegible] хүлээп көрүшкен Кубага, Никарагуага болгаш Гренадага ол шыңгы Мексикага удур АКШ-тың ажык агрессиялыг [illegible] декларацияда онзалап демдеглээн.

Ужуражыышкынның киржикчилери АКШ-тың культура ажылдакчыларынга болгаш ол чуртуң бүгү [illegible] [illegible] Рейганың администрациязының [illegible] [illegible].

Американың улустарының бот-эргезе дээш культура ажылдакчыларының [illegible] [illegible] шиитпирин удурланыышкынның киржикчилери [illegible] [illegible]. Комитеттиң сорулгазы — ол [illegible] [illegible] болгаш культурлуг латин-америк ажылдакчыларының [illegible] [illegible] [illegible] болур.

С. ГОРБУНОВ, А. ПРОКУДИН.

ХҮЛЭЭВЭЭН

ПЕКИН. (СЭТА). Вьетнамнының чугаалажыышкынның үшкү эдээзи дүрген-не [illegible] Вьетнам Социалистиг Республиканың боттуг саналын Кыдат база ийги [illegible] Чоокуу Чөөн Азияга тайбынны болгаш [illegible] [illegible]. ВСР-ниң [illegible] чугаалажыышкыннарны бо чылдың сентябрьда азы бир-ле эвес ийи [illegible] база [illegible] [illegible].

Ол айтырыг дугайты кыдат ДЗМ-ниң Пекинде [illegible] [illegible] [illegible] Вьетнам Социалистиг Республиканың [illegible] [illegible] болган.

Нейтронуг чепсекти долу хемчээлдиг кылдыр бүдүрүп эгелээр дугайында Р. Рейганның администрациязының дерзии шиитпиринге удурланыышкынның кампаниязы бүгү делегейниң чурттарында калбарып турар. Ядролуг дайынның кыжанышкыныы улам күштелдиртен америк чазактың кем-буруулуг шиитпирин чыскаалдарның болгаш митингилерниң киржикчилери [illegible] буруу шаап турар.

ЧУРУКТА: Милан хоорайда (Италия) АКШ-тың консул черинин бажыңының чанынга болган митингиниң киржикчилери.

СЭТА-ның фотозу.

ОЛАР КЫМНЫ ТӨЛЭЭЛЭЭНИЛ?

ВАРШАВА. (СЭТА). «Солидарность» деп профэвилел каттыжыышкынының съездизи Гданьскиде ажыттынган. Польшаның социалистиг бодун [illegible] ажылдаашкын саадарадырынче угланган ол профэвилел каттыжыышкынының баштыы үнелээр удуртукчулары «Польшаның ажылчын [illegible] ажылдарын удуртулга» болдурун турар бис деп мегеге ёзу-биле [illegible] медеглеп турар. Ажылчыннарның мурнундан медеглеп «бодур» дээш кымнар Гданьскиде чыылганыл? Профэвилел каттыжыышкынының удуртукчу бөлүктеринден даштыкы корреспондентилериниң билип алган медээлериниң херечилеп турары болза, съездиниң делегаттарының 80 хуузу «Солидарностиниң» аппаратының штаттыг ажылдакчылары. Кос-корнун контрреволюстуг бөлүктери 120 «талалакчыларын» съездиже чоруткан, а «Хамаарылгалыг Польшаның конфедерациязы» — 70 кижи төлээлеп турар. Съездиниң [illegible] удуртукчузу М. Поляцуниң корреспондентилериниң айтырыгларынга харыы берген болгаш делегаттарның аразында ажылчыннар эвээш болуп турарын чугаалаан. Тодуруктаарга — ажылчыннар делегаттарының 25 хуузунда [illegible] турар.

Иштекчилерниң болгаш садыгларның кол угланыышкынны делегаттарның составы болгаш Гданьскиде съездиниң ниити байдалы тодаргай илередип турар: улусчу Польшаның социалистиг үндезиннеринге, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязынга удур куттуудаашкыннар ол илеткелдерде болгаш чугааларда доңдукан. Дайын соонда үе чурттуң чедиишкиннериниң бактаары илеткелдерде кол черни ээлеп турар. Чогумчалыг кандыг-даа программаны профэвилел каттыжыышкынының айтыргамы болгаш чурттуң тааржыргаларын айтырыгларын шиитпирлээринге боттуг сагыылы кыйбаан.

Оон-биле холбаштыр дагнылга чок негелделерин хөй-ниитиде экономиктиг болгаш боттуг эвес чаа негелделерни күрүнеге салып турар. Съездиниң организаторлары чуртта байдалы улам бакырадып, [illegible], политиктиг эрге-чагыргазы кайгап алыры, социалистиг хостуу күрүнеге ажылчы чоннарның идегелин бошканчызын оралдажып турар.

БУРУУ ШАПКАН

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Кампучияның [illegible] [illegible] районтиче хоранналдырар алышинда бодунмалдаруп [illegible] берген деп тайландтың эрге-чагыргаларының ээп-нуулдур даап боданныышкыннарын Кампучияның СПК дээр информация агентилели буруу шапкан.

Ол даап болдаашкыннар [illegible] дооскуп [illegible] СПК-ның медеглелинде айыткан. АКШ-биле болгаш пекинни гегемонистер-биле бодунуң сырый кады ажылдажылгазында, [illegible] болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хөй-ниитизиниң кичээнгейин [illegible] [illegible] эрге-чагыргалары ындыг бөлүктер херээ болган бир.

Аныяк үннер

Самагалдайга «Тес-Хемниң чалгыглары» деп чечен чогаал каттыжыышкынны ажылдап турар. Чечен чогаалга сонуургалдыг элээн наш аныяктар ында идепкейлиг киржип, теориялы ѳѳренишкен, шүлүн бижиирин шенеп эгелей бергеннер. Каттыжыышкынның удуртукчузу—Танов Тоюндуп. Ам ооң чамдык киржикчилериниң шүлүктерин «Аныяк үннер» деп рубриканың адаанга парладывыс.

ЛЕНИН—ПАРТИЯ

Ангышы — ажылчын.
Адары сургакчаан.
Бомбуралкти оттурган
Мѳңгежирээн күчүвүс —
Ленин—Партия —
Ийи сес туугувус.
Делегейде багана—
Тендиим дааес кужувус,—
Ѳндүр хүн, ѳңгүр час.
Ѳлүм чок ырывыс—
Ленин—Партия —,
Ийи сес туугувус.

Тирчин МОТОРК.

ЫНАКШЫЛДЫҢ ДАҢЫ

Шынаа кышкы хаалданып,
Сырый хадын хаваргарды.
Сыгыр дагның сыргазы кээп,
Чычыы хевиң чыдыннатты.
Ѳрүг эжим, менче көрем.
[illegible]
Чырык даңның хүлүмзүрүүн
Шыраңынга арттырып ал.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
Ачы кужуң улам немээл

Танов ТОЮНДУП.

ЧЫЛГЫЧЫ

Ала чуаун сүрүг нээп.
Алаак кыдыын кааступты.
Сыдым баглы куржангап
Чылгычы эр кожа чор.
[illegible]
[illegible]
Эмдик аътты ѳѳретиен
[illegible]

Күнзет БИЧЕ-ООЛ.

Чурукчу М. Чоодунуң «Ча адыкчылары» деп ажылы.

Найыралда кызыгаар чок

ѲҢНҮКТЕР НИҢ ЧУРТУНГА

(Орук демдеглелинден)

Турисчи путёвка-биле Чехословакияга болгаш Германия Демократтыг Республиканга баар дээ немин Тываның болун туристери бистерге таварышкан. 35 кижи июль айның 10-да Москва—Прага деп дүрген маңнаар поезд-биле Чехословакия Социалистиг Республиказының найысылалы Прага хоорайга эртенги ажыл шагы эгелеп турда чеде бердивис.

ПРАГА. Бир дугаар чеде берген кижилерни найысылал бодунуң онзагай, шаандагы готиктиг стил-биле туттунган тудугларлы-биле, бедик баштарын алдынаан каан хүрээлери-биле, каас-чараш кудумчулары-биле дораан-на хаара тудуп. Прага дугайында сураглыг ырда «Сени, алдын Прага деп адаа-ла адаваан» дээн состер сагындырып келир.

Найысылал-биле бистиң таныжылгавыс хүннүң ийи дугаар чартыында эгелээн. Хоорай даглар эдээнде, кырында туттунган. Бистиң бир дугаар экскурсиявыс хоорайның товунден ырак эвесте Витков даадың кырында Чехословакияның ажылчын шимчээшкининиң көскү ажылдакчылары ажааган Национал Пантеонга, тос вектиң ийи дугаар чартыында чех кижи хаанның болгаш хааннарының ордузу кылдыр үндезилээн, архитектуралыг турасаалдар талалы-биле эң чараш, амгы үеде ЧССР-ниң Президентиниң резиденциязы Праганың Кремли-биле таныштывыс.

В. И. ЛЕНИННИҢ МУЗЕЙИ. Делегейниң ажылчын шимчээзиниң болгаш бүгү ажылчы чоннарының ынак башкызы болгаш баштыкчызы В. И. Лениннин музейин ЧКП ТК-ның шиитпири ѳзугаар 1953 чылда ажыткан. Ол музейни Праганың мырнай товунде сураглыг «Улустуң бажыны» деп Чехословакияның ажылчы чоннарының революстуг демисели-биле каңы холбаалыг бажыңда организастаан. Ана шаанда «Право лиду» деп солуннуң типографиязы болгаш ѳске-даа ажылчын органнизациялар ажылдап турган. Ооң делгем залдарында В. И. Ленинниң амыдырал, чуртталгазын болгаш революстуг ажыл-чорудулгазын делгерендейн-биле көргүскен.

Праганың «Улустуң бажыны» уш дугаар каъдының соңгу талазында бичии өрээл. Ында делгеттинген бодууң столдар, ол өрээлдиң бажында президиум столу элээн каш сандайлар. Бо байдалды ЧКП-ның хоочун коммунистеринин сактыышкыны ѳзугаар катап тургускан. Шак мындыг бедугун, ажылчын байдалга 1912 чылдың январь айда РСДРП-ның VI Бүгү-российн конференциязы болуп эрткен.

Конференцияга 14 хонук ургулчүлээн. 1910 чылдың соонда Россияга революстуг социалтыг шимчээшкинни катап чаа кодуруушкун эгелээни-биле чергелештир, партияның хүрээлеңин арыглаар, ооң чангыс эвин бызыглаар, меньшевик - узуткакчыларны партияның хүрээлеңнинден үндүр хоолаар дугаында айтырыг чиди-биле туруустунуп келген. Ол айтырыгны Прагага болган РСДРП-ның VI Бүгү-российн конференциязы шиитпирдээн.

Прагада В. И. Лениниң музейинде ол конференцияга хамааржыр дыка хөй солун материалдарны делгээн. Конференцияның тѳѳгүлүг ужурлуг дугаайын В. И. Ленинниң А. М. Горькийге конференция доостуру-биле дораан бижээн чагаазының бир хоолгаазында айтып турары болза:... «Узуткакчы сойлукттарга чөрүштүр партияны болгаш ооң Төп Комитедин алактың соолунде катап тургузары шыдаттынды. Ол дээш Силерни бистиң-биле кады өөрүүр боор деп идегедим» деп бижээн.

В. И. Ленинниң музейинге чораан хүндүлүг аалчыларының бижээн демдеглеллеринин аразында СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң «В. И. Ленинниң музейи миллион-миллион ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң школазы болур» деп состерни номчудувус.

ОЛЬШАНСКИЙ ХООРУ. Чехословакияны немец-фашистиг эжелекчилерден хостаары дээш демиселге ѳлүрткен совет солдаттарны мында орнукшуткан. Праганың бир төп кудумчузунда совет Т-34 деп танкыны турасаал кылдыр тургускан. Ооң тѳѳгүзү мындыг: Совет Армия Чехословакияны немец-фашистиг эжелекчилерден хостаан. Праганың ажылчын чоннарының фашизмге болгаш Чехословакияның саттыныкчы буржуазиязынга удур боо-чепсектиг тура халыышкынының моондактарын бичии ана үстүн чылын калган бөрык миллион чыгы гитлерчилер ораддашкан. Чехословакияның ажылчыннарынга, оларның боо-чепсектиг тура халыышкынынга Совет Армия дузалаан. Хоорайже бичии бир дугаар чилдын киргеш, дииңге чедир чепсектенген фашистиг эжелекчилер-биле демиселди лейтенант Гончаренконуң танк расчёду эгелээн. Ол туглүүшкүнге лейтенант ѳлүрткен. Ону база Ольшанский хоорунде орнукшуткан. Совет солдаттарның хоорунде кызыл чечектер тарыан, гранттен турасаалдарны тургускан. Ол хоорлерни ол чер чурттуг Варвара угбай ажаан, ында орнукшуткан солдаттарның торел-дөргүлдери-биле чыгаа харылзааны үргүлчү тудуп, революстуг байырлалдар сагында-ла чаа-чаа открыткаларны салып турарын дыңнааш, сеткил-сагыштын хамыкыдан ааа кадыкындыы күзеп, дайынның эң кадыг ложкун шыдааш ажыл эрткен бүгү совет улустун мурнундан улуу-биле өөрүп четтиргенивисти илереттивис.

ЧССР-ниң найысылалы Прага хоорайга үш хоңгаш, бүгү делегейде сураглыг Карлова Вары хоорайже аъттаныкан бис. Орук ара Лидица суурга доктаадывыс.

ЛИДИЦА СУУР. 1942 чылдың июль айның 9-тан 10-че хүнезинде фашистиг Германияның бир кол шаажылакчызы Фон Лидрихти Чехословакияның фашизмге удур киржикчилери ѳлүрүпкен, бо таар ялалаан соонда, фашистер оон ѳжүн-ноген. Гитлерниң дужаалын ѳзугаар суурнуң эр чурттакчыларын араатанныг ѳлу-биле шунтузуп узуткаан. Суурга бичии чугле 100 хире бичии чаш уруглар арткан. Оларны фашистиг хоруп-чурумга кижизидерн-биле немец өг-бүлелерге улеп берген. Бичии чаштар эң берге байдалдың «кижизидилгезинге» таварышканындан чугле он бежи ѳэп чанып келгеннер.

Лидица суурнуң ЧССР-ниң чазаанын шиитпири ѳзугаар 1948 чылда катап тургузуп эгелээн. Амгы Лидица — социалистиг туруузунун кайгамчыктыг артык күштүүнүң, ооң ѳзулуглалы гуманныг политиказының база фашизмниң чылча шаап тиилээниниң суддези болуп тургустунган.

Бистиң оон ыңайты оруувус ЧССР-ниң бүгү делегейде сураглыг курорттары Карлова Вары болгаш Марианске Лазни хоорайларже барып, оларның аргызаның амзаар аас-кежиктиг болдаң бис. Тывадан Карлова Варыга чедир барык сес муң хире километр. Ындыг ырак, барык Европаның товунге чорун чораш, ана Тываны бижир. Тываның база бир ѳшкүү бижиге ужурашканывыс бисте дыка солун болган.

ВИКТОР НОВАК коммунист, ажылчын. Ол Карлова Вары хоорайда экскурсовод. Янзы-янзы чурттарның почта марказын болгаш ашилаларын чыыр коллекционер. Кажан бистер-биле ужурашкаш, Тыва дугайын, Сибирь дугайын чугаалай бээрге сонуурган. Тываны канчап билир силер деп айтырарывыска мынча диди:

— Менде Тыва Арат Республиканың почта маркалары бар. Тыва дугайында янзы-янзы литератураларны, ылаңгыя С. К. Токаның «Араттың соозү» номчаан мен—деп харыылады.

Курорт хоорай Карлова Варыга барып, оон турасаалдыг онза черлерин көрүп таныжканывыс соонда «Алиналың тоң» деп торел хемдээр бөрависке аны-дүпчелнилыгы тыва чонга маң байырымны чедирип кээр силер дээш конгүг аялдың мээн холум тутпаан чорупту.

В. БИЧЕ-ООЛ.

(Уламчылаар).

ИЖЭЭНГЕ ТАВАРЫШКАН

(Болган таварылга)

ХАНДЫ мындыг сөстү билбес болгаш дынывайн-даа чораан. «Партизан» деп сес хосталга дээш демиселт-биле нады Саян артындан ажып келген. Ынчаан улус ону Аңчы-Ханды деп адап турган болза, соорту Партизан-Ханды деп шолалап адай берген. Партизанпап чоруп турган тывалардан чангыс ону мынчаар адай бергениде база ужур-ла бар.

Бир-ле хүнүн Партизан-Ханды ийи аныяк эштиг ииниле чоруткан. Бичезии Саадак дээр ортумак сынныг, дырын мага боттүг, иек-кара дег тѳгериг кара-каракталыг эр Ѳскезениң бажының дүгү сарыг, кызыл шырайлыг арганзымаар болгаш узуну Партизан-Хандыдан дудак чок эрни Ѳртен-Сарыг дээр. Партизан-Хандының хары беден чоокшулап орза-даа эът-ханы долу, чүгле хаваанда катташкан сыгытлар, солагай талазы чаарында кезик кызыл сорбу бар. Ол надыгбирге амыдыралдың, феодал дужеметтерниң чагыртпас арагга арттырып каан демдектери ол.

Хемнер баштарының кара шыштыг эзимнеринде диин элбек болганындан, аңчылар хары топ чоруй одаглапып, хопаттап чорааш, ырак-узак кадыр-берт оруктарны эрткеш, адак соолунде Кара-Ооргa деп сынга доктааганнар. Аңаа ада-өгбелериниң шагдан тура сагып чораан чаңчылы-биле чаа одагга сакын салып, аъш-чемниң тажиин Тандымынче чажып, йорээл сѳзүн соглээннер. Частас адыгжы, хоочун аңчы кежээ одагга ооң белин сагдаар медүржүктүглерин дипин кйн-уш куржалы берген, хүрүмнес келгилээр.

Аңчының хѳрү база-да онча-омактыг кээп турганнар. Хүнүң ужураалдарын хѳѳрежип, семнеп каан диннерни [illegible] турза-да орайтай бээр. Ынчалза-даа Партизан-Ханды ужуругунче далашпас.

—Саадак, ам мено кезек ужуктен айтып берем, дунмам — дээш, тааның иштинден самбыразын уштуп алыр. Бажын суртүп каан сѳѳскениң чоржак салааларынга эштештирип чадай-чадай кызыдып алгаш, үстээш хүл борап каан самбыразынга үйгүзү келгижеге дээр ужуктер чурун олурар.

—Ужуктерни чаңгыстап адап-даа дооскувус. Каш ужуктен кожуп, «Адыг» деп бижип көрем, даай — деп Саадак чугаалаан. Аңчы ондалгазын кичээнгейлиг бижип доосаш, оон ужуглеп номчааш, каракларын хеглүү кончуг ниирээркеш, хѳѳреп келзэн:

—Оо, болу берди аа!

АДЫГ... Солун-дур оо! Чанарда бо оорга артында адыг ижээни бар, барып аадап көөр бис, оолдар. Шаанда Көк-Чалаң биле адыг ижээни «аалдаан» бис. Бичии улуг дагынын чыдым болбас ийикпе Ооң чаага чүгле Чалаң амыраан чуве — дээш. Көк-Чалаңга аннааш тыпкан олчазын дугаазын чоравнын, ооң самышынга тарышкан, алдыртпайн дүргүнай бергенин чугаалап олурган.

—Ол Көк-Чалаңны бо Ѳртен-Сарыг-биле бис безин ырү билир-ле болгай бис. Хой кадарып чорувуста оглу Көтел-оол үргүлчү бисти эттээр соблук чуве — дээш Саадак каттыштан.

—Албан «аалдаар» бис дарын. Ам «Ленин», «Партизан» деп состерден бижип көрем, даай. Партизан-Ханды ол состерин аныяк башкызының баштайгы эң шынгыы шылгалдазы-дыр деп билгеш, бүгү ужурун [illegible] кожуп олурган. Оол билип доосааш, «кайы хире бижиир-дир мен — дээниг [illegible] [illegible] кежик, хосталга дээш демиселдин, Саян артын ажып, деткимчениң холун сунуп келген [illegible] кады партизанап чораан [illegible] [illegible] сагындырган.

Чанар үе келген.

—Кара-Ооргның аар ийинде адыг ижээни «аалдаар» деп дугурушкан улус болгай бис. Барып көөр бис бе, оолдар — деп, Партизан-Ханды ѳѳрүн сагындыргаш, оруктун баштапкан. Хоочун аңчының чугаазы-биле алырга, ол чогун адыг касканы ижээн эвес, а бойдустан чаяаттынган тар аастыг куй чүве-дир. Аар артынчактыг аъттарын берге оруктуг черлерге чедип чорааш, ижээнге чоокшулап келгеннер.

—Силер маңаа манап турунар, мен бүдүү тегерип, шиштилеп көрейн — дээш. Партизан-Ханды аъдының дынын Саадакка тутсупкаш, сыртында селбегер ногаан пештер [illegible] [illegible] [illegible].

—Шилиир ужуруун болбас-ла, оолдар. Адыг ижээр сес [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] чугаалаан [illegible] билбээн ѳѳрү баштайгы дээрезинде дуврей бергеннер.

—Чүү болду, чүүн көрдүн, даай? — деп, Саадак эттинейн айтырган.

—Каңаа [illegible] [illegible] — деп, Ѳртен-Сарыг [illegible].

— Куйда адыг эвес, а кижилер ижээй берип-тир Кандыг [illegible] [illegible] болгай. Ол [illegible] [illegible] — дээш, эрткен чылын самыынга каттышкаш, алдырбайн деже берген дээрбечилерниң бирээзи куйдан үнүп-кирип турда, көргенин чугаалаан.

Куйнуң аксынче хостуг болгаш чазыг чок боолап бооп кылдыр уш кижи чиге кедеп келгеш, эштиг черге онгуланып алганнар.

—Хөме боолап болбас эвесме. Диригге тудуп алыры чугуда — деп сагындыргаш, Партизан-Ханды куйда улусче кыйгы салган:

—Эй! Куйда кымнар бары үнүңер! Удурланган ажыы чок! Долгандыр бүзээлеткен силер. Үнгеш, эки тура-биле дужуп бериңер! Оон башка хол бомбазын кийр [illegible].

[illegible] кылынган. «Ок хаяга деттеш, [illegible].

—Адыңар! — деп, Партизан-Ханды [illegible] боо даажы удажы-ла берген Ижээнде кижилер үнгүр илдиже [illegible] [illegible] тора байдалын билгеш «Дужуп бээли, боолаваңар!» — деп кыйгы салган.

— Боо-чепсээңерни салгаш үнүңер!—деп аңчылар оон моон алгыржы берген.

УЙДАН ийи кижи үнүп [illegible] тускаш, бирү кежи чолдак херекттээлинден харны ужур кактай кааикаш. Партизан-Ханды уткуй кылаштапкан.

—Оо, сен-дир сен але, эки Чалаң. Куйга куюп, ижээнге хорглаатнындан чүү мындыг черинн чеcaэ, сүтнун суксаа боор дээни, сен мыкажыы чүл!— деп, куйлап үнүп келгени кижиге чедир кылаштай бергеш, ол чугаалаан. —Моон шаанда заг-ирген «аалдап» турганывысты утпаады-на эки боор тур. Чалаң кижи чаг чиген черин утпас чүве дээни кай. Балыткалы ѳзулуг бо-дур.

Ол аразында, куйда кимн артпаан деп чүвеге ылап бүзүрээш Саадак-биле Ѳртен-Сарыг база [illegible] [illegible] [illegible] Көк-Чалаңның [illegible] [illegible] [illegible].

—Адыр, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чүгле бээр зразынан. Көк-оол оңче дап берген. Ынчалза-даа Саадак ону мурнапкан. Холундан селирип алгаш долгааган.

[illegible] [illegible] [illegible]

—Аваангыр-ла болдун, оол — деп, Партизан-Ханды аныяктарга [illegible].

Саадак-биле Ѳртен-Сарыг эргенин көчүп Көк-Чалаң адашкыларының холдарын хүлүпкеннер. Ооң соонда ам-на куй иштин барып сонуургаанар. Ында кыштап чиир хүнезин, ок-чемзек, паш-сава бүрүн болган. Черде адыг кежи даа дѳжеп каан чыткан. Куйга ижээтеп адытны даялап алгаш, ооң эъдин чип, кежин дѳжениш удуп, амырап турган болуп турлар. Аңчылар ок-чемзекти хураагаш, туттурганнарны сүрүп алгаш чорупканнар.

Д. АРАГАЧЫ.

КҮЗЕЛ-СОРУКТУҢ ХУУЛГААЗЫНЫ

Игорь Григорьев дыка хѳй делегей маргылдааларынга шаңналлар ап келген, Совет Эвилелиниң чаңгыс эвес удаа чемпиону, чарыш мотоциклиниң дүрүжүнга кылыр моделинге шенелде кылып турган. Киевтен ырак эвесте Пирогово суур кыдыында оруунга ол кайгамчык машинаны ийи неделя дүргүзунаа мунуп келген.

Ол ам шенелдезин доозупкан.

Хенертен маңнаашы таварылга болган. Ханы оңгарны оюн эртер ужурлуг эр черге [illegible] [illegible] ажылдааваан, ол-бо долбан—хоржок. Ол хире дүрген чорук оргаш, хенертен эр эргэ чок. Тудаш бодунче чымнар тыртааш, оңгарны ам аалыда бээр бейзаан. Туда шуут шиммезес...

Игорь үш катап ѳлген, дириллен кымн-дыр. Сеэлгү катап—бо ѳйнын-далап боолекынның сесин дүнезинде үш дүн органдде ооң судалы соксаатай берген.

Эм сыныргаан соонда, ген-зол када Игорь медерел кирип келгеш, кадайы Альбинаның дилеп зэредкен үнүп ганып кээн:

— Ѳлбейн кор! Черле ол бейн кор!

Ооң дириг артын кварнынга эмчилер бе(е)ин идегеешйин турган. Хендирбелл сымылавы, ворга чүнү чарны бээр орта, ийи бут шуут были(н)меслээн. Элден тоол дег болуушкуннар база турлар. Озар чүгле [illegible] черээнэлевээ таваржыр.

Бо аныяк кижиниң тура-сорук ваң дег быжыг. 1980 чылда делегейде бирги чер ээзи Австрияга болган маргылдаага киржип турган ушкан, эзгилерин сып алзы-даа, финишке чедир тура-сорлу сынмайн маңнааш каап, хүлер медальды чаалап алган. 1965 чылда делегейде бирги чер ээзи база бир маргылдаага киржип турган, бодун сып алза-даа, бирги черни ээлээн. Ол бодунуң каңзыз-даа байдалын ажып эртер ындыг онзагай, шыдамык мѳзүлүг кижилер.

Бо удаада база ажып эртенин ол.

Сеелге хай-халап эргиендел база 14 чыл болган...

Игорьга Киевтиң бир эрдемнергинге таваржы бердим. Ол моточарыш болуп турар Львов хоорайже бар чыдаа болду. «Волганың» эрүнүп алгаш, [illegible] [illegible] тугун бар чорду.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Григорьев амыдырал ол-не хөй чемпионнар чораашнар-биле бир домей. Игорь Григорьев амыг, хоглуг чурттап, ажылдап чоруур. Ооң удуртулгазында аныяк мотоциклжилер [illegible] [illegible] [illegible].

Оон аразында радио дамчыдыр ооң хөй спортчу оюннар тайылбырлап, комментатор боор база ажылдап турар.

Чоокта чаа ооң «Мотоцикл ажыглажыр чоок оон кижи чорукче улаа, ўдаа кол ийнге кору үнер».

Григорьевтерниң бажыңында ууг эзес мастерская бар, анда Игорь мотоциклдер шимчедиикчилерин ѳѳренип көрүп, сайзыраңгайжыдып турар.

Ол бодунуң кадыкшылынның дугайында черле мыттапас, чугле ажылының дугайын күзелдер-биле чугаалап орар.

*Владимир КОЛПЫКО,
ПМА-ның корр.
Киев.*

С.-Б. Уйнукейниң «Малчынның турлаанда» деп чураан чуруу.

Сонуургактарга

БАЛЫКТАРДАН... ЭМНЕР

Далай болгаш океан дириг амытаннары эртемденнериниң кичээнгейин болгаш хайгааралы улам күштелдирип турар апарган: балыктардан, медузалардан, молюскалардан чүрек-дамыр болгаш рак аарыгларын эмнээринге дузалаар үнелиг эмнер кылырынга тускай чүүлдерин ап турар. Чимээзэрге, ай-балык-тыр. Кураре дээр чылан-хоразындан 160 000 катап күштүг тетрадоксин деп чүүлдү оон ап турар апарган.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги сулаа шимчээшкин. 9.00— «АБВГД-лээр». 9.30 — «Силерге, ада-иелер». 10.00 — «Эки бараанныны хоон». 10.30— «Чурукчулар дугайында чугаалар». ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу А. Герасимов. 11.00 — «Спортлотонуң» 37-ги тиражы. 11.10 — «Челээш». Улустуң чогаадылгазының IV делегей фестивалының телепрограммазы: «Эфиопияның ыры». (Эфиопия). 11.50— В. Маяковскийниң шүлүктерин РСФСР-ниң алдарлыг артизи Е. Клинцов номчуур. 12.25— ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Мордасова ырлаар. 13.00— «Билдиигир-даа бол, эзеңгиге». 14.15— Бөгүн делегейде. 14.30— Хоккейге делегей маргылдаазы. «Канаданың кубогу». Чартык финал. Канададан дамчыдылга. 16.30—«Чедиишкиннер» деп уран-чечен фильмниң экранче үнгенинден бээр 45 чылынга. 18.00— Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 18.30 — 18.45— Чансар. 18.55 —«Дазылдар болгаш сыптар». Мультфильм. 19.00— Хоккейге делегей маргылдаазы. «Канаданың кубогу». Чартык финал. Канададан дамчыдылга. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Раймонд Паулс-биле ужуражылга». Музыкалыг программа. 22.50— 23.30— Сут спортунга Европа чемпионады. Толгенде — Мехлер.

ИККИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Сѳѳлгү чазын...». Фильм-концерт. 14.45— «Маадырлыг чорук». Совет гвардияның 40 чылынга. 15.15— «Чүү, кажан, каяа?» Телевикторина. 16.15—Фильм-концерт. 16.45— Сут спортунга Европа чемпионады. 17.00— А. Н. Островский, Н. Я. Соловьев — «Чырыдып турадаа, чылытпас». ССР Эвилелиниң Куруненки академиктиг Биче театрының фильм-шиизи. 19.00— «Музыкалыг киоск». 20.00 — «Тамчыктыг ужуар, чаштар!». «Дюймовочка». 1-ги дамчыдылга. 20.15— «Кадыышыл». 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— 23.55 — «Билип алыксай-дыр мен». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзи ѳзугаар алырга, бѳгүн республиканга шокар булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү [illegible] [illegible] кужү кошкак. Агаарның температуразы 15—17 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Хаттың кужу кошкак. Агаарның температуразы 17—19 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

СЕНТЯБРЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хуулгаазынныг болуушкун» 9.30, 11.30, 13.30, 16.40, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Таро — маңгыс төлү» 9.30, 15.00, «Багйырлыг ноге-бугалар!» 11.10, 13.10, «Кайда сен, мнаашылым?» 16.40, 18.30, 20.20 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Шуптузун болдуруска» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ЧАРЛАЛ

Тыва АССР-ниң «Зооветснаб» каттыжыышкынның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Сентябрь 15-ке чедир тараадан-санажымгаганы кылып, адыр чугурзуг бараанкарын азыраан чарлап тур.

Тываның күрүне филармониязы «Аян» ырлаар-шоор ансамбльның бөлүктер [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Бас-гитарага, ритм-гитарага, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хөөмейжилерни чалап турар.

Конкурс 1981 чылдың сентябрь 15-ке чедир филармонияның бажыңында эртип турар.

Наш ажыл-агыйы министерствозунуң чоңга дыныадыры болза, республиканың бүгү-ле наш ажыл-агыйлары дыттыг үрезиниң бирги класстыын килограммын-да 19 рубль, ийиги класстыын 14 рубль, ушкү класстыын 10 рубль ѳртекке хүлээп ап турар.

Редакцияның адрези: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-74, 2-21-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу килдистериниң 2-27-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-45, солун кедбейн бергенде 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17808. Чагыг № 1824.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—0495.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 213 (11711) | 1981 чылдың сентябрь 13, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

КОЛЛЕГИЯ ХУРАЛЫНДАН

Сентябрь 11-де РСФСР-ниң Пестааны үлетпүрүнүң министерствозунга республиканың үлетпүр каттыжышкыннарының удуртукчуларының, бүдүрүлге каттыжышкыннарының чиңгине директорларының киржилгези-биле коллегияның кадбак хуралы болган.

Сес айларда үлетпүр ажылының түңнелдерин, беш чылдың баштайгы чылының планын күүседирин хандырар сорулгаларны аңаа көрген. Бүдүрүлгениң ажыктыын улам бедидеринче, херекселдер болгаш барааннарның бүдүрерин көвүдедиринче, шынарын экижидеринче, камналгалыг болурунче улуг кичээнгейни салган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев коллегия хуралынга киржип, чүве чугаалаан.

(СЭТА).

КОЛЛЕКТИВТИҢ ДАЙЫНЧЫ ӨЗЭЭ

Шуут-ла материалдыг чаагай хемчиглерни бүдүрүп турар улуг эвес коллективтиң дайынчы өзээ ында партбөлүк болурун «Хадың» совхозтуң Хадың сүт-бараан фермазының коммунистери боттарының организаторлуг практиктиг ажыл-чорудулгазы-биле бадыткап турар. Баштай маңаа ферманы тургузуп турар үеде чүгле беш коммунист турган болза, ам кандидаттар-биле кады оларның саны он сес четкен. Коллективке чоруттунуп турар организаторлуг-даа база идей-кижизидилгелиг-даа ажылды оларның инициативазы-биле чорудуп келген.

Партия бөлүүнүң бир хуралынга коммунистерниң инициативазын ёзугаар сүттүң шынарын экижидериниң база ажылдың ажыктыын бедидериниң аргаларын чугаалашкан. Бо чугула херекке коммунист база ажыл-ишчи бүрүзүнүң харыысалгазын бедидеринге, социалистиг чарышты улам дээштиг кылдыр организастаарынче аңаа онза кичээнгейни салган. Хуралга болган чугаа халас барбаан. Амгы үеде ында продукцияның шынары бедээн, сүттү курунеге садарының чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш коллектив районда фермалар аразында чарышка мурнап турар.

Партбөлүк коллективи сырый каттыштырып, аңаа бедик организастыг чорукту база быжыг сагылга-чурумну чедип ап келген. Ол бүгү хамыктың мурнунда ында коммунистерниң, ылангыя партбөлүктү он ажыг чыл баштап келген хоочун коммунист, саанчы Г. Ы. Кара-ыстың инициативалыг ажылындан, ажыл-херекчи чорудундан кол хамааржып турар. Бо дээрге партияның эң дайынчы үүрлериниң бирээзи — партбөлүктүң бирээзиниң амыдыралындан улуг эвес бир чижек. Мындыг чижектерни хөйү-биле көргүзүп болур. «Алдан-Маадыр» совхозтуң Оргу-Шөлде хойжу бригадада Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д.-Н. Ч. Ооржак удуртукан партбөлүк, Кызылда № 48 тудуг эргелелинде Е. С. Бикоганның штукатурлар бригадазында, «Тээли» совхозтуң Кудумта, «Чаа оруң» совхозта № 1 хойжу бригадаларда болгаш өске-даа партбөлүктер коллективтериниң ёзулуг дайынчы өзээ болу берген.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге партия Төп Комитединиң Отчёт илеткелинге коммунистиг тургузуушкуннуң улуг болгаш хөй талалыг сорулгаларын шиитпирлээринге бирги черге партия эге организацияларынга хамаарышыр дээрзин демдеглээн. А оларның чардынмас тудуш кезээ партияның цех организациялары болгаш партбөлүктер болур. Амгы үеде бистиң республикада 380 ажыг партбөлүктер бар. Оларның хөй кезии бүдүрүлге участоктарында, звеноларда болгаш бригадаларда, фермаларда болгаш улуг эвес өске-даа коллективтерде ажыл-ишчилерни сырый каттыштырып, оларның күжүн планныг сорулгаларны күүседиринче мөөңнеп, идей-кижизидилге ажылын күштелдирип турар.

Амгы үеде партбөлүктерниң амыдыралынга харысалгалыг, чугула үе,— отчёттар болгаш соңгулдалар эртип турар. Оларга коммунистер СЭКП-ниң XXVI съездизиниң мурнуу чарыынга чоруттунган күжениишкинниң ажылдың болгаш ол эртенг соонда оң шиитпирлерин база он бирги беш чылдың баштайгы чылының планын күүседири-биле холбашкан хөй талалыг ажыл-херектиң дугайын хандыр анализтеп, кол кичээнгейни шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, моон соңгаарты сорулгаларже угландырып турар. Шоолуг улуг эвес-даа коллективте партбөлүк соң онзагай байдалын барымдаалап, хөй талалыг ажылды чорудар апаар.

Ынчалзажок чамдык күш-ажылчы коллективтерде партбөлүктер ажылдың ажыктыын бедидер, шынарын экижидер айтырыгларже, план күүседир талазы-биле ажыл-ишчилерниң күжүн мобилизастаарынче болгаш оларның идейлиг база мөзү-шынар кижизидилгезинче шоолуг кичээнгей салбайн турар. Ленин аттыг совхозтуң автопарыгында партбөлүк коллективи сырый каттыштырып шыдаваан, оң кежигүннериниң ортузунга кижизидилге ажылын чогуур деңнелге тургуспаан. Оон түңнелинде мында машина-техниканың эдилели багай, партбөлүктүң хуралдары эртип турза-даа, аңаа чугаалашкан айтырыгларның дугайында хүлээп алган шиитпирлериниң дээштии, үре-түңнелдии чавыс.

Таңдыда Тока аттыг совхозта, Дуржулга станциязында партхомнарның машина-трактор мастерскаяларында партбөлүктерге, «Тээли» совхозтуң тудугда партбөлүкке ында партхомнуң удуртулгазы болгаш негелдези кошкак. Ол ышкаш «Кызыл тудуг», Бүдүрүлге-техниктиг четчелээшкин эргелелдериниң участоктарында, бригадаларында партбөлүктерниң организаччы болгаш идей-кижизидилгелиг ажылы база-ла чогуур деңнелге чедир тургустунмаан. Оларга ол эргелелдерде партия организациялары, «Тыва тудуг» тресте партком чогуур дузаны көргүспейн келген. Ынчангаш коммунистерниң хуралдары чогуур үезинде эртпейн баар, а чамдыктарының чорудар ажылының тодаргай планы безин чок болгулаар.

Партбөлүк коллективтиң дайынчы өзээ болур төлээде, ында коммунистер бүгү ажыл-херектиң башкарыкчылары, организаторлары болбушаан, ажылга принципиалдыг бедик негелделиг байдалды, коллектив бүрүзү деминиг, сырый каттышкан болурун чедип алыр ужурлуг. Оон-биле кады олар кижилерниң түс-тузу-биле ажылды билдилиг чорудар, оларның өөредилгезин организастаар, агитаторларның болгаш политинформаторларның, дагдыныкчыларның ажылын башкарып, контрольдаар хүлээлгелиг. Ол бүгүнү планныг даалгаларны күүседири, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидерибиле, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары-биле сырый холбаштырары эргежок чугула.

Эртенг чылдан бээр отчёттуг үениң дургузунда партбөлүктерниң ажылы чаа-чаа хөй дуржулга-биле байыттынган. Оларның дуржулгазын ниитилештирип нептередири, партбөлүк организаторларының өөредилгезин үре-түңнелдиг кылдыр организастаары СЭКП Кызыл хоорномунуң база райкомнарының болгаш «Тыва даг-дугу» тудуг эргелелинде, «Тыва кобальт» комбинатта партхомнарның бир чугула сорулгазы болур. Партбөлүктерниң дайынчы арга-шинээзин бедидери, оларның ажылының стилин болгаш методун улам сайзыраңгайжыдары-биле холбашкан айтырыгларны партия комитеттериниң пленумнарынга, бюроларынга, коммунистерниң хуралдарынга ол-ла чугаалажып, партияның эң чугула салдар звенолары кичээнгейни улам күштелдирер херек. Партбөлүк күш-ажылчы коллективтиң дайынчы өзээ болур бедик хүлээлгезин күүседиринге, оон ат-алдарын бедидеринге коммунист бүрүзү боорунуң, шалыпчы күш-ажылы, идепкейи база бүгү чүүлдерге бедик харысалгазы-биле дээштиг салдарны чедирер ужурлуг.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

МУРНУУ ОДУРУГДА

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарыш Тыва автооруук эргелелиниң бүдүрүлгелериниң аразында калбарган. Эргелелдер, участоктар аразында социалистиг чарышты квартал санында түңнеп турар. № 2 болгаш № 3 оруук тудуг эргелелдериниң, Туранның, Абазаның, Сарыг-Сепниң оруук септелге тудуг участоктарының, көвүрүг тудуг эргелелиниң коллективтери бо чылдың эрткен айларында социалистиг чарыштың түңнелдеринге [illegible] болгаш ылгалып келгеннер.

Чарыштың мурнуу одуруунда № 2 оруук тудуг эргелели болгаш Туранның оруук-септелге тудуг участогу чоруп турар. Ол коллективтер орукту капитал тудуушкун-даа, капитал септелгениң-даа талазы-биле планныг онаалдаларын күүсеткен. № 2 оруук тудуг эргелелинде [illegible] 28 хуу ашкан, а Туранның участогунда ол-ла көргүзүг база 21,8 хуу ажыр күүсеттинген. Чарыштың тиилекчилери — № 2 оруук тудуг эргелели, Туранның участогу Тыва автооруук эргелелиниң шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шаңналын алган.

№ 3 оруук тудуг эргелелиниң, Абазаның оруук септелге участоктары [illegible]. Абазаның участогу оруукту [illegible] капитал септелгениң планын кайызын-даа 102 хуу күүсеткен.

Көвүрүг тудуг эргелелиниң [illegible] көрдүнген [illegible] шингээдип ап, планнаттынган [illegible].

Онаашкан ажылынга харысалгалыг, улуг-нормазын ажыр [illegible] эргелел, участок бүрүзүнде хөй. № 3 оруук тудуг эргелелинден автогрейдерист В. М. Могильный, көвүрүг тудуг эргелелинден экскаватор машинизи Мелкосов олар Тудуг [illegible] РСФСР [illegible] нун болгаш ажылдалынче [illegible].

Н. ООРЖАК.

КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ ДУЖУДУНГЕ

Бүскү чер андарылгазы — амгы үениң чугула сорулгаларының бирээзи. Ол сорулганы чогуур үезинде бедик шынарлыг күүседир дээш Улуг-Хемде «Ак-Туруг» совхозтуң механизаторлары социалистиг чарышты калбарткан.

Совхозтуң Кызыл-Даг салбырының Аймырлыг ховутрактор бригадазында бо хүннерде ажыл түлүк: Хаялыг-Даг, Ак-Даг болгаш Аймырлыг чоогунда шөлдерде тракторлар шуужупкан чоруп турар. Олар шупту херээн үрелиишкинниң улуг техника-биле чепсегленген.

Социалистиг чарыштың байрыгы түңнелдерин-биле альфта, шуудаг «Кировецтериниң» башкарыкчылары Балчыр Бонгар-оол, Дыртыкпан Анай-оол, Шаңгыр Доңнай-оол олар бо ажылдың мурнуу одуруунда чоруп турар. Олар хүнде санында 13 гектар бүскү чер андарар турган, оон 20—25 гектар черлерни турарлар Механизаторлар чер андарылгазының шынарынче кичээнгейни бедиткен

Аймырлыгның механизаторлары сентябрьның баштайгы он хонуу-ла-ла бүдүн чартык муң гектар шөлдүн бүскү андарылгазын чорудкан.

Д. ШУУРУКУ.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде болгаш долузу-биле күүседир дээш Кызылдың мебель фабриказының коллективи кызымак ажылдап турар.

Хоюглаашкын салбырында станок ажылчыны Нина Андреевна Пулипанова ында чээрби беш чыл уламчыр ажылдап бодунуң ажылының ёзулуг мастери болуп, ай санында планныг онаалдазын 120—130 хуу күүседип турар. База ол мышкан дуржулгалыг ажылчыннар СЭКП кежигүнү Владимир Николаевич Ерошенко, Павел Александрович Лопатин олар хаага тургузар мебельдерни чагыттаар ёзугаар күүседип, херечелиниерин бедик унелелин алганнар.

ЧУРУКТАРДА: П. А. Лопатин-биле В. Н. Ерошенко; (үстүнде солагай талазы). Адаанда Н. А. Пулипанова.

В. КАРА-САЛДЫН фотолары

Москваның Лихачев аттыг автозаводунуң ажылчыннар коллективиниң польша ажылчыннарга

ЧАГААЗЫ

Эргим өңнүг!

Бистер, бүгү совет кижилер-биле бир демей, амы-дүмма Польшада болуушкуннарны кичээнгейлиг хайгаарап турар бис. Силерниң чуртунарга аңаа [illegible] болгаш [illegible] кушкер баштайгы үезинде социалистиг [illegible] «[illegible]» эргежок чугулазы [illegible] Олар кандыг-даа чаржыгылыгын ап октаар, контрреволюцияның [illegible] турарын көрүп тур бис. Оларның бүгү түлгедиишкиннерин ПОР-га [illegible] аиннерин турулдурар дээр чангыс сорулгада каттышкан.

Ынчангаш бистиң Польшаның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ол съездиниң эрткени хараадаанчыг-дыр. [illegible]

[illegible] Каңчаар чурттаарынга бистерни, совет ажылчыннарны, кижиг турулгардан өөрөтар ол турары ол мышкалыг. Боттарының [illegible], бистиң ажыл-кижиистии, бистиң демиселдиистии түңнелдеринден өйтелээ [illegible] [illegible] [illegible] турар-дыр.

[illegible]

[illegible] кезээде хайныкчылыг кедээ. Польша болгаш бир эвес польша черде өскелер эвес чүве болза. «Солидарностьтуң» удуртукчулары боттары [illegible] дээш өөрүп [illegible] [illegible] [illegible] ужурлуг ындыг чуртче [illegible] маадырлыг улусче хо[illegible] турарлар кижиниишкиден [illegible] [illegible] саура муң-даа манаа шилгаазы.

«Профсоюзнарнын» [illegible] [illegible] тары» дээш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] биле бистиң ол амы-дүммалаашкын [illegible] [illegible] нарынга, бодунуң амгы талазы-биле [illegible] чаш берип турары [illegible] [illegible]. Амы-дүүрүн ооскунган [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] шургуп киргеш, ажылчыннарны [illegible] [illegible] дээр чорук кагнап болу берген ол? Ол [illegible] [illegible] [illegible] кижиге мөлдүрүүшкүннүң амчизин кедирерин күзээ турар [illegible].

База бир чүүлдү ылгайы чугаалавайн барып болбас. Совет Эвилелинде, ылгаву Польшада, амы-дүмма өске-даа [illegible] бистиң улустарынын [illegible] [illegible] [illegible] иштиле күш-ажыл, бистиң бүгү [illegible] бистиң аймыл чок эрүүкүнгүн үндезини болур кедгел бөлдөо [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бүзүрелел чорук [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ар: «Солидарностьтуң» [illegible] тайлеп турары [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бе? — деп айтыржып [illegible].

[illegible] «мыр» амгы дайынның аза [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бис. Ол талазынга силер совет кижилерниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] болур силер.

Москваның И. А. Лихачев аттыг автозаводунуң 70 муң кижилиг коллективиниң цехтериниң болгаш киддистериниң ажылчыннар хуралдарынга 1981 чылдың сентябрь 11-де хүлээп алдынган.

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

[illegible] болгаш Москва гарнизонунуң дайынчыларының Танкистер хүнүнге тураскааткан байырлыг хуралы Совет Армияның М. В. Фрунзе аттыг Төп бажыңынга болган.

СЭКП ТК-га, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны хурал киржикчилери улуг өөрүшкүзүн-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

Хүнүнүң айтырыынга интервью

БИИ-ХЕМ: ХОЖУДААШКЫННЫҢ ЧЫЛДАГААНЫ ЧҮДЕЛ?

Бии-Хем — тараалан болгаш сиген өзер делгем шөлдерлиг район. Кааң-даа чылын районнуң сиген шөлдеринден хөй чемнерни белеткеп ап болур арга бар. Ынчалзажок ажыл-агыйлар ниитизиниң малынга чемнер белеткээринге сезон эгезинден бээр хожудап келген. Чемнер белеткээриниң чарлаттынган шалыпчыйн айының төнчүзүнге чедир бо районнуң совхозтары 15720 тонна сиген белеткээр онаалдаңы дөгүүп-ле 5 муң тонна хире азы 31,3 хуу боттандырган. Сенаж планы 5890 тонна, оон чүгле 384 тоннаны салган азы 6,5 хуу. Силосту 34 муң тонна хире пландан чаа-ла 11 муң тонналы кылган. Бүдүк-бүрү белеткээри ырынай чер албаан — 348-ле тонна.

Бии-Хем районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги Виктор Павлович Меркулов-биле ужурашкаш, «Шынның» корреспондентизи К. Аракчаа чемнер белеткээринге ук районнуң хожудап турарының чылдагаанын тодарадыры-биле интервьюну алган.

— Силерниң районда делгем сиген шөлдери хөй болгай. Кааң-даа чылын оон арбын сигенни белеткеп ап болур. Ындыг турбуже Бии-Хем сезоннуң бүгү дургузунда хожудап келген, бо талазы-биле ам-даа «өөделевээн». Оон чылдагааны чүдел, Виктор Павлович?

— Чемнер белеткээр талазы-биле бистиң район хожудап турары-ла шын. Оңу районнуң удуртулгазы, партком, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнары билип, хожудаашкынның [illegible] [illegible] чемчеглерни ап келген болгаш ам-даа ап турар. Ынчалзажок ол чайлаттынмаан. Мындагайдык боттуг чылдагааннар бар. Хамыктың мурнунда мал чемин культураларын тарыырының структуразын өскерткеш чорук мал чемнери белеткээринге багай салдарлыг болуп турар. Өске районнарның ажыл-агыйлары хөй чыл дыг сигеннерни, ылангыя люцерналы арбыдадыр тараазындан эки шынарлыг, хоолулуг сигенни хөйнү белеткеп ап турар. А бисте хөй чылдыг сигеннер бүгү районда чүгле 300 гектар. Оон кайы хире хөй сиген алыр боор. Ажыл-агыйлар эрткен күзүн 900 гектар хире кок-тараазыны чаштырган. Оон арбын сенажты салыр болгаш витаминниг сиген далганын бүдүрер бодап турган. Ол мынның бүтпейн барган. Чинзимге [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] түлүп-ле 15 центнер хире дүжүт алдынган.

Оон ангыда, кааң чайын магадылаттынган дүжүт ап болур сугтаттыг черлер база эвээш. Муң гектар-ла хире. Оон база-ла бүгү планнаттынган сигенни кезип ап шыдавас болган.

Бо бүгүнүң түңнелинде бүгү илегел шөлдерниң чайгаар үнген сигенни [illegible] [illegible] [illegible]. Ындыг черлер бүгү районда 25 муң-ла гектар. Ынчангаш хөйү белеткелдиң [illegible] [illegible] хожудаан.

Чеңгис чылдың [illegible] совхозтар 2800 [illegible] тараан. Эки [illegible] [illegible] [illegible] шынарлыг чемин бергеннер болур турган. Тарааны [illegible] каткан, ам чаң [illegible] үнүп чыдар. Районнуң бүгү тараан тараазының 17 муң гектары [illegible] [illegible] үндүр бижиттинген, ам чүгле 9700 гектар черни кезип ап болур.

Баш [illegible] [illegible] кыпнаа [illegible] ажыл-агыйлары 7 муң [illegible] [illegible] [illegible] 4,5 муң тонна сенажты, 1100 тонна витаминниг сиген далганын, бир ол-ла хире бүдүк-бүрүну, 20 муң тонна силосту белеткеп ап болур. Саваңны район бо тундан 8 муң [illegible] [illegible] белеткээр [illegible] бар. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Оон [illegible] [illegible] областан 3,5 муң тонна саваңны тырып бөлзалдаашкын сенертүп албыры-биле ажыл-агыйлар өлче кижилерин болгаш техниканы чорудуп. Бо хүннерге чедир [illegible] 2300 тонна саваңны белеттээн. Оон 600 тоннаны [illegible] [illegible] ган. Ол ажылды «Шынаалыг» [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 1000 [illegible] [illegible] 1500 [illegible] [illegible] 200 [illegible] иаиы бодунга чедирип алган.

Амгы үеде-даа районнуң ажыл-агыйлары бар черлерден сиген белеткээрин уругуржур [illegible].

Ынчалзажок [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тер база [illegible] Оңу ажыл-агыйлары [illegible] көрүп болур. «[illegible]» 1140 тонна [illegible] [illegible] [illegible] 1000 [illegible] [illegible] [illegible] 40 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 20,4 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кушту ол чугула [illegible] [illegible] [illegible].

— Өөк шынаазы делгем болгаш сиген кезээде чаагай үнер болгай. Оон сигенни канчаар ажаап алганыл?

— [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 20 [illegible] [illegible].

— Районнуң ажыл-агыйларында хол кадыры-биле сиген кезип турар кижилер ам хөй бе, Виктор Павлович?

— [illegible] кижилер-биле районга 170 хире кижи хол кадыры-биле кезип турган. Ам оон чартык-ла хирези арттаан.

— Туран хоорайда албан организациялары болгаш бүдүрүлгеге черлери совхозтарга дузалажып, чеже тонна сиген кескен ирги?

— Оларга берген план 300 тонна чүве. Менде амдызында тодаргай медээ чок. Ол [illegible] [illegible] [illegible] ужурлуг.

РЕДАКЦИЯДАН: мал чемнери белеткээринге Бии-Хемнерниң хожудап турарының кол чылдагааны хөй чылдыг сигеннер тармаданында, аак-тараа болгаш сиген үнмээнинде деп, эргелел начальниги В. П. Меркулов айтып турар. Оон-биле чөпшээрежир берге. Хамык ужур сиген үнмээнинде эвес, а ажыл-ишчилерниң ортузунга организаачы хемчеглерни кошкак чорутканында деп чугаалаар херек. Девискээринде сиген өзер чер чок Мөңгүн-Тайга район безин ырак узак черлерден чем белеткээрин эки организастаан, планын күүседип турда, Бии-Хемниң хожудаарының барымдаазы турбаан Маңаа чамдык фактылардан көрээлиңер.

Өөк шынаазының сигенин бурун вестинген хамчын эвес. Оон колдуунда-ла машина-биле кезип болур черлериниң сигенин алдынган. Ынчангаш хол кадыры-биле кезип болур сиген ам-даа эндерик. Ында хол-биле чеже кижи сиген кезип турарын В. П. Меркулов боду безин эки билбес. Бүгү районга хол кадыры-биле чүгле чүс ажыг кижи сиген кезип турганын боданарга, аныяк черлерниң сигенин кезеринче кичээнгейни кошкатканы илдең-дир.

Оон ынай шеф дузазын база четпес организастаан. Албан организациялар, бүдүрүлге черлериниң чеже тонна сиген кескенин эргелел начальнигинин эки билбейн олурары ол ажылды чогуур деңнелге тургуспаанының херечизи-дир. Ам ол районда сиген кезилдезиниң темпизи [illegible] кошкаан. Ажыл-агыйлар эки кичээнгейни [illegible] [illegible] тараазының [illegible] угланмайган. Үнген тарааны ажаап [illegible] [illegible] болбайн аан. Оон-биле черелештир шынчалзаа [illegible] чок черлерде бар сигенни бурунгу-биле кезип алганы база кады чорудар херек. Районнуң партия, совет, кодээ, ажыл-агый органнары сиген курлавырын [illegible] риниң бүгү аргаларын ажыглаарынче [illegible] лерин мобилизастаарын кошкатпас [illegible] [illegible] [illegible] мыдыг болдунар аргалар бар.

РЕВОЛЮСЧУ. ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

1981 ч. Сентябрь № 9 (110)

Бөгүн — Танкистер хүнү

АРМИЯНЫҢ ДАЙЫНЧЫ АВАНГАРДЫ

Совет улус болгаш оон Чепсектиг Күштери бөгүн танкистер хүнүн байырлыг демдеглээр. Танк шериглериниң төөгүзүнүң, танкистерниң бөгүнгү чаагайжыдыышкынының дугайын чугаалап бээрин Совет Эвилелиниң Маадыры, профессор, бронетанк шериглериниң маршалы О. А. ЛОСИКТЕН СЭТА-ның корреспондентизи диләэн.

— СЭКП-ның XXVI съездизиниң [illegible] ге сорук кириштириниң улам-ындан бо чылдарда [illegible] тиг болгаш күш-ажылчы бедик [illegible] демдеглеп турар. Совет Чепсектиг Күштерниң дайынчылары [illegible] ла танкистер-даа партияның [illegible] дээш бүгү совет улус-биле кады [illegible] турар.

Шериглерниң [illegible] ри эң ажык болуп турар. [illegible] Ленинниң аады-биле [illegible] армияны [illegible].

1939—1940 чылдарда тургустунган Т-34 болгаш КВ танкылар [illegible] чүъшкунарга, Дунайга, Висла [illegible] болгаш [illegible] Белоруссияга болган [illegible].

[illegible] Совет Республикаларның [illegible] уламчылап [illegible].

Герман фашизмниң [illegible] совет танк шериглериниң бата кадыг-шыңгыы шылгалда болган. [illegible] Сталинград чоокунга тулчуушкунга болгаш Курск [illegible] ы дойнниң ховулары [illegible].

[illegible] Т-34 [illegible] 230 муң танкистер ордеиннер болгаш медальдар-биле шаңналган, оларның [illegible] 1142 кижи Совет Эвилелиниң Маадыры атты, а 16 кижиге — ол атты ийи дакпыр тывыскан. [illegible]

[illegible] совет улустуң эрес-шудургу ажыл-ижиниң ачызында олар бирги чергениң дайынчы [illegible] Совет Чепсектиг Күштерниң дайынчы белеткелин улам бедидериниң эрге-ажыктарынга таарыштыр билдилиг ажыглап турар.

Ол байдалдарда Коммунистиг партия биле Совет чазак чурттуң айыыл чок болурун, бистиң Чепсектиг Күштерниң камгалал күчүзүн бедидерин [illegible] турар.

Танк шериглериниң [illegible] профессионал [illegible] офицер кадрлар Чепсектиг Күштерниң [illegible] алдын фондузу-дур.

Оларны белеткээр [illegible] шинтпирлээрнинге шериглерниң дээди танк училищелери болгаш [illegible] Ленин болгаш Октябрь революциязының орденнерлиг Совет Эвилелиниң Маршалы Р. Я. Малиновский аттыг [illegible] болдуунуң 50 чылын демдеглээн [illegible]. Танк шериглериниң [illegible] Оон кой-кой доозукчулары дайын соонда чылдарда Коош шериг начальниктери болуп берген болгаш бөгүн-даа Совет [illegible] бүгү күжүн болгаш билиин берип турар. Оларның аразында Совет Эвилелиниң Маршалы С. Л. Соколов, армия генералдары С. Ф. Ахромеев, А. А. Епишев, М. М. Зайцев, Е. Ф. Ивановский, С. К. Куркоткин, В. Ф. Толубко, И. Н. Шкадов, И. Е. Шавров болгаш оон-даа өскелер бар.

Боттарының чаңчылчаан байырлалы [illegible] Армияның болгаш Флоттуң бүгү дайынчылары биле, Варшава Керээзиниң [illegible] Совет Төрээн чурттуң [illegible] күүседиринге белен.

ДАЙЫНЧЫ ХҮННЕР

[illegible] шериглерниң улуг күжү Дубровка деп [illegible] турган. Ону хостаар дээш 1944 чылдың март 5-те дайын-биле хүнну бадыр аткылааның келген. Ол болза тыва [illegible] ол. Улуг лейтенант Надалга, Шойдук, Кыргыс Тас, Плам, Уйнук-оол болгаш өске-даа [illegible] машиналары малгаштыг, чивиштиг [illegible].

Плам, Шойдук, Надалга [illegible]

[illegible]

[illegible] гиш, улуг [illegible] дыка хөй дириг күштерни, техниканы үрел, [illegible] турган. 90 автомашина, 60 хире самолётту хуваап, 300 немец офицерлерни, солдаттарны тудуп алырынга дузалаан. Чурүй-оолдун эрес-маадырлыг чорудуңа сорук кирген танкистер, чадаг шериг дыңмиттиг ура-биле бургунадыпкан [illegible] хоорайдан мурнуун былаажып дозуп үнген.

Танк полугу Украинаның Тулгин хоорайы, хой-хой суурларны, [illegible] Румыния кызыгаарынче 1944 чылдың эгезинде хап кирген.

[illegible] Удавашаан Румынияның шериглери танкистерге каттыжып алган, немецтерге удур демиселдирип, улам күштелдирген. Немецтер дезип, аткаарлап турда-даа, тулчууну соксатпаан. Кызыл Шериглиң [illegible] сааттери ажырын удурганнын немецтеже ой тур шаап, улам-на бурунгаарлап орган. Ынчалза-мынчалза, Карпат дагларын ашпаш, [illegible] хоорайга чеде берген. [illegible] Кыдыг-Тастың, Дыртыктың танкылары диләм, чугаашар [illegible] эрес-дидим болган. Анаа сал. [illegible]

Венгрияны хостаар дээш демиселде үргүлчүлеп турда, полк ийи чыл оон демдеглеп [illegible] Оон-биле-пс-байтыр СССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму полкту Суворов ордени-биле шаңнаан.

1944 чылдың декабрь 10-да Мишкольц хоорайга келген. Ону шыкынмас дээш немецтер улуг күштү салган. Ынчалза-даа танк кезектери оларга алымыт сөгүүшкүнүн берип, хоорайны хостаан. Ол тулчуушкунга Дыртыктың танкызы оң дөрт чердей өттүр аъттырган үрелген. Анаа ол дезидевейн, машиназын сеңген алган, фашистерни хадыр сызыртаткан.

Ам танкистерниң мурнунда — Будапешт. Венгрияның найысалалы. [illegible] хоорай хостаткан. Венгрияны хоста [illegible] Болгарияның хостаткан [illegible] ССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму [illegible] Кызыл туг-биле шаңнаан.

Венгрияның [illegible] Балатон хөлдүң ужун таварып. [illegible] соң полк Чехословакияга киргелен чорда, танкистер немец [illegible] дайынчыларга ордеиннер тывыскан. Михаил Конгар Ала-Чурттуң дайынчы орденин II чергезин-биле шаңнаткан. Ол [illegible] танкистер Кыдыг-Тас, Дыртык, [illegible] оларны Бухарестте үнгеш үймээн [illegible] турган. Полика тыва эки турачылардан Конгар биле Сайын-оол арткан.

1945 чылдың март [illegible] Чехословакияның Сусеве [illegible] тулчуушкун [illegible] Сайын-оол чапыыкен, Михаил Конгар немецтерге [illegible] партия комитединиң секретарынга барган. [illegible] бар [illegible] ооң-биле барыын түңнеп бүрүнгаарлаан тургаш.

Майның 8-те танкистер немец кызыгаарынче кирипкен. А 9-туң хүнүнде фашистиг Германия дүжүп берген.

(«Үттүнгүрбес чылдар» деп номдан үзүндү).

ЧЕДИИШКИН-ТЕРГИИН

Прикарпатьениң Кызыл туктуг шериг округу. Үш дакпыр Кызыл туктуг Суворов болгаш Богдан Хмельницкий орденниг [illegible] танкистер [illegible] дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиин чедиишкиннери-биле уткуп алган.

Дүн, хүнүң канчаар-даа байдалдарында боозалга [illegible] танкистерге олар дайынчы [illegible] үргээзин кызымак шиңгээдип ап турарлар.

ЧУРУКТА: механик-башкарыкчылар анаа дайынчылар Геннадий Рейлян биле Владимир Якобуч оларның сагыш сеткили бөгүн омак-сергек. Өөредилгеге тергиин чедиишкинни дээш командир оларга байыр чедирген.

В. ПЕСЛЯКТЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникасы.

ПАНФИЛОВЧУ САЛГАЛ

Совет Эвилелиниң Маадыры генерал-майор И. В. Панфиловтуң аттыг Кызыл туктуг Гвардейжи адыгжы полкту Ленин орденниг Кызыл туктуг Суворов орденниг Гвардейжи адыгжы Режица дивизиязының дайынчылары дивизияның үндезилеттиниин тургустунганындан бээр 40 чыл болур оон демдеглээринге белеткенип турар. 1941 чылдың чайынында Алма-Ата хоорайга үндезилеттинген бо каттыжыышкын мындыг аалдарны чедип алган. Оон баштайгы командири Киргиз ССР-ниң шериг комиссары генерал-майор Иван Васильевич Панфилов болган.

[illegible] дивизия Төрээн чурттуң найысылалының камгалалынга турган. Дайзын эң кысна оруктап — Волоколамск оруулап, Москваже шургуп орган. Фашистерниң беш дивизиязын 17 хонук дургузунда саададып, панфиловчулар оларга эртер арга бербейн келген. Ноябрьның 16-да Дубосеково бедиирге фашистерниң бежен танкыларынга удур политудуртукчу Василий Клочковка баштаткан 28 дайынчы [illegible] чурту апарган маадырлыг чорукту кылган. Пайысылалче эртер орукту дайзынга бербейн олар шупту анда өлген.

Кызыл Армияда бир дугаар гвардейжи атты бо дивизия алган. Дайын чылдарында маадырлыг, эрес-дидим чоруу дээш 34 панфиловчуларга Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан, 15 муң ажыг дайынчылар орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: өөредилгеге берге — тулчуушкунга белен! Мындыг [illegible] тиң дайынчылары сагып турарлар. Шолге тактиктиг бир дайынчы өөредилге [illegible]

Г. КУЛИЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникасы.

Бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс

ЧОРГААРЛАНЫР, ӨӨРҮҮР

— Бистиң рота — интернационал [illegible] — деп, Улуг-Хем районунуң төвү Шагаан-Арыг хоорай чурттуг Анатолий Монгуш чугаалады. — Хөй [illegible] каш аңаы национальнарының төлээлери бистер мындыг Төрээн чурттуң камгалалы дээш, чаңгыс [illegible] бир [illegible] кузел-сорукт өөренип, шериг хүлээлгезин эртирип тур бис. Тодаргайлаарга, орустар, [illegible] азербайжаннар, тывалар... — шупту он бир аңгы национальдың төлээлери бис.

Чайгы өөредилгелерниң каш айлары эскет чок эрте берген. Чүге эскет чок деп? Чылыг, [illegible] эрттерип, шолче үнүп, өөредилгени анаа практикага [illegible] кирипип турарлар. Тергиин өөредилгелиг кезек деп хүндүлүт атты салбас дээш кижи бүрүзү шериг хүлээлгезин ак [illegible]

Ротаның солдаттары шупту комсомолчулар, тускай мергежили — чадаг шеригниң дайынчы машиназының [illegible] бо рота хоктаамал тиилекчи боо келген. [illegible] Анатолий Монгуш [illegible] өөрүшкү үлегерлиг [illegible] Дмитрий ажыл-толунге [illegible] ным үлегерин эдерип, хойнтуныңмурнунга карысалтазын шеререллиг билип чоруур болгаш бо чылын шериг бээр дунмазы Даниилге шериг хүлээлгеден, солдат амыдыралдан чамдык аргасымени чагаа дамчыштыр бериш, чагып турар.

«Чыыш!» деп медээ [illegible] Удавашада [illegible] чер-дээрни сирт [illegible] эгелээн. Даң бажы шара хере [illegible] ол [illegible]

— Канчаар адарын деп чугаалаар [illegible] Орлан — деп, чангыс чер [illegible]

Оон-баштан үстейн чорааш, Монгуш [illegible] шыгаап чоруй, адып-ла дужурген. Машина кара маңбиле ыдып-ла орган. Инги команда-биле пулемёттаң база от ажыткан. Бо [illegible] Анатолий Монгуш. Дайынчы [illegible] аразында Монгуштуң адын адап, байыр чедирген.

— Совет Эвилелинге барааны боол тур мен — дээн, оон ат [illegible] бергеп. [illegible] туруп шажын бижир, сен билдилиг башкарып, шериг албан-хүлээлгезин бо хире эки эртирип турар оглуңга Анатолий Монгуштуң [illegible]

В. КАРГАПОЛОВ.

АРМИЯНЫҢ БОЛГАШ ФЛОТТУҢ АМЫДЫРАЛЫНДАН

СИБИРЬНИҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. Дайынчы [illegible] мастери улуг лейтенант М. Рыбкин [illegible] чораан дургеп ужар «удурланыкчыны» [illegible] мындыг онзагай даалганы хажыдыышкын чок, «тергиин» демдекке улуг лейтенант С. Парамонов биле лейтенант Н. Иванов күүсеткен. Ол хире бедик-даа, «удурланыкчының» [illegible] ниң часпас адымынга доктар [illegible]

Бо дээрге улуг лейтенант М. Рыбкинниң бирги эвес [illegible] Оон командылаан батарея [illegible] ол тергиин аттыг үш чыл [illegible] турар.

И. ГАВРИЛОВ
майор-инженер.

⊙

УРАЛДЫҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. [illegible] артиллерия-биле чазыг чок [illegible] өскерилгелерге [illegible]

Дайынчы өөредилге [illegible] тергиин эки адыышкынны, бедик дайынчы идейниң болгаш өске кезектер-биле тодаргай карыштажып билирин өөредилгени [illegible] көрүп турган округ командылакчызы генерал-полковник М. Тягунов капитан Л. Лишукту мактааш, [illegible] шаңназаа.

В. ШЕКОТОВ.
подполковник.

⊙

ПРИБАЛТИКАНЫҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. Гвардейжи майор В. Андреев [illegible] тарбиле эртпишаан, эң кыска хүусаада хемни кежер даалга алган. Курган черге бүгү [illegible] сүт дувунге чорууруннга белеткелкен. Команда үнери биле, танкылар хем суун чарастырып кирипкен. [illegible] «удурланыкчының» [illegible] сүт дувунге чоруп, дайын[illegible] дажырынга таарыштырып алыры, ону аңаа башкарары база тускай өөредилгени негээр болганда, танкистер аңаа ба[illegible] эртер апаар. Дора дээрге [illegible] чугула. Бо талазы-биле гвардейжи майор В. Андреевтиң танкистери [illegible].

В. СНУРНИЦЫН.
подполковник-инженер.

⊙

ЛЕНИНГРАДТЫҢ ЛЕНИН ОРДЕННИГ ШЕРИГ ОКРУГУ. Гвардейжи улуг лейтенант Г. Мусатов командылаан [illegible] от точкаларын бастышаан, «удурланыкчының» атаказын өйтүр шавар сорулга алган.

Гвардейжи лейтенант Г. [illegible] тускай команда алган, бүгү техниканы, ок-боону шалыпкын белеткеп алган. [illegible] кээрге, дайынчылар саат чокка оларже отту ажыдыпкан. Гвардейжи улуг сержант Э. Матисон [illegible] сорулгазын часпаан. Оон үлегери-биле өске дайынчылар база онзалавайн чиге болгаш тода күүсеткен.

Агаардан халдаар «дайзынга» удур [illegible] бээр [illegible] даалгазын бататаан тергиин демдекке күүседип, [illegible] жи сержант В. Ак[illegible]

А. ИВЛЕВ
майор
(«Красная звезда» солундан.)

БЫЖЫГ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

[illegible] АКШ-тың [illegible] деп, СЭКП ТК-ның Чиргине секретары, СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев [illegible] XXVI съездизинге [illegible]

[illegible] гениниң бүгү делегейниң чону билеңнеп турар. Нейтронну чепсек — дээрги [illegible]

1945 чылда Хиросима биле Нагасаки дээр япон хоорайларже американ чагырыкчылар атомнуг бомба октап, делегейге ядролуг халап-биле [illegible] болгай. [illegible] Капитолий [illegible] Ак Бажыңның нейтронунуг чепсекти бүдүрүп [illegible] бо [illegible] чепсеги бүдүрүп эгелээнин дегенде [illegible]

[illegible] школата башкылап, [illegible]

О. КОРОТА,
башкы.

Тожу район.

СИБИРЬ ЧЕРДЕ

ШЫҢГЫЫ ШЫЛГАЯДА

[illegible] «Сибирь» комбайнның чаа моделин шенеэдени эртер. Чоокку келир үеде Сибирьниң бүгү тарааң [illegible] бүдүрүлгезин [illegible] бир чыл бурунгаар шиңгээттинген.

Тараа ажаар комбайннар [illegible] бүдүрер машиналар-биле дөмей мурнундагы модельден бүдүрүкчүлүг бедик, [illegible].

Каттыжыышкынның коллективи бо харысалгалыг [illegible] 440 тараажылар бүдүрүлгениң бодунга чаа комбайнга ажылдаарының [illegible] аганнар. Оларның өөредилгезин бүдүрүлгеде тургустунган тускай штаб удуртуп турар. Манаа дыка хөй кезээ инженерлер, механиктер, [illegible] слесарь билиин бедиткен. Крайның көл тараалаң районнарында чаа машиналарның техниктиг хандырылгазының системазын организастаан.

В. ВАСИЛЬЕВ.

ТАРАА ЧИДИРИИН УЗУТКААН

Тараа чидирин болдурбас сорулганы Томск областың чер-ниң Советтерниң депутаттары мурнунга салган. Олар дужут ажаалдазы эгелей берген 100 хире ажылагыйларда тараа ажаалдазының шынар көрүлдезин организастааннар. Депутаттар [illegible] ажылдакчылары-биле катай дужут техниказының болгаш тараа шыгжаар черлериниң белеткелинде, оон [illegible] илереткеннер. Тараа чидиригдериниң чылдагааннары илереттинген болгаш узуткаттынган.

Көрүлде үезинде «Комсомолец», «Таежный», «Ильичиниң чагыглары» совхозтарның удуржулгазын өөреңгеш таратхан.

А. РУССКИЯ.

АРЫ ЧИГИРИНИҢ КОНВЕЙЕРИ

Ары чигири бүдүрер конвейер Курган областа ажылдап эгелээн. «Ново-Березовск» совхозта ары чигири [illegible] автоматтыг [illegible] ажылдап эгелээн.

Зауральениң арыжылары бо [illegible] хемчээлдиг ары азыраар черлериниң оруунга бүдүн чартык муң хире ары өг-бүлелерин каттыштырган, органыг улуг каттыжыышкыннарны тургузуп турар. Ындыг каттыжыышкын күш-ажылды [illegible] хандырылганы эки [illegible] эртемденнерниң [illegible] ажыглаарынга таарымчалыг болган.

Арылар чер ажылдакчыларының [illegible] дузалакчылары деп чүвени практика бадыткаан. Ары [illegible] чөрлерде [illegible] клевер болгаш өске-даа мал [illegible] ду кат катап бедик болур.

Областың ары ажылдакчылары чигир дужуунуң ажаалдазын доозуп турар. Бо чайның агаар-бойдузу таарымча чок болган-даа болза, 150 тонна бараанныг ары чигирин ажаап алырын шиитпирлээн.

О. ЧЕРЕПАНОВ.

ТАЙГАНЫ ЭРТТИР ХОВУЛАРЖЕ

Новосибирскиниң ботаниктериниң оруу тайгаларны эттир хурут ховуже кирген. Алтай дагларында 2600 метр бедиинге даштар аразында үнген сарыг чечекти экспедиция селопуунуң эң-не үнелиг тывыкзы деп эртемденнер үнелээн.

Моон мурнунда эртемге билдинмес турган бо үнүш [illegible] 15 муң ховирлери бар Сибирьниң Төп ботаника салдының гербарийинде немеде болур.

Ботаника картазында амдаа эки шиңчилеттинмээн, чээри берге районнар бо удаада шиңчилеттинген. [illegible] ботаниктерниң [illegible] оларны чечкен. Ол [illegible] чидип турар [illegible] ботаника садтарынга [illegible] коллекциязынга [illegible].

В. ЕЛЬМАКОВ.
СЭТА-ның корр.

АЭРОФЛОТ, РЕЙС ДУГААРЫ БИР

Аэрофлотта — муң-муң рейстер бар. Чуртта эң-не узун оруктуг агаар-биле эртип турар [illegible] Москва — Владивосток маршрудунга бир деп дугаарлыг рейсти кажан кезээде берген чадавас боор.

Ол бир дугаар рейс-биле бистер Ыраккы Чөөн чүнче база ужудуп турар бис.

С. Ильюшинниң конструктор бюрозунга чогаадып кылган ИЛ-62 деп лайнер 1966 чылдың июль 14-те Москвага Домодедово аэропортунга кээп келген. Ол самолёт ам он беш чай дургузунда ол маршрут-биле ужуп турар.

Бистиң ИЛ-ниң командири Владимир Терехов 43 харлыг. 15 муң шакта ужудуп келген. Чүгле Москвадан Владивостокка чедир база оон дедир чанарда 600 ажыг рейстерни ыглаан.

— Бо сес муң километр оруктуу аваа чаңгыс-даа катап чорбаан ужудукчу эртип шыдаар бе?— деп, Уралдың кырынга ужудуп чорупа орувуста, командир пассажирлер салонунче үнүп келгенде оон айтырган мен.

— Шыдаар боор. Бо орук кедергей узун-даа болза, ону [illegible] Ужудуп-на [illegible] каар. Бичии уругну холундан четкен шыкаш кылдыр, черсайн шак ынчаар бүгү чуртту таварты эрттире баар. Аэродромнарның диспетчерлери боттарынче [illegible] дамчыдар. Бүгү чүвени шуптузун чугаалап бээрлер, харын даа [illegible] А хенниг-ле чүве таварышса, самолёт хондурар шөл кайда манап турарын дораан-на айтып бээрлер.

— А ындыг таварыышка болган бе?

— Чок. Бо орукту ажыткаждан бээр чаңгыс-даа озалдан болбаан. Бо оруктап он-он чылдар дургузунда янзы-бүрү машиналар ужуп турган. Тайылбыр херек бе?

— Херек. Чиләшкин [illegible] болган.

— Кижилер-дир. Чүгле душ [illegible] шак ындыг практиканы бистиң ужудукчуларывыс дээрге эрттирерлер. Чээрби ийи чыл мурнунда Сибирьге ужудуп, [illegible] почта, суттуг бидоннар чедирип, бир шыналдан өске шыналче [illegible] турган мен. 180 кижиниң амытыны сенээ бузурел хүлээдирииң мурнунда, та чеже шылгалда эртер, та чеже чүве билип алыр, ынча хөй чүве чаңгыс башка та каптап [illegible] чүве боор.

Командир улуг тынды, чурттап эрткен чүүллерин сагыжынга [illegible] боор.

— Кижи көрүп чорда-ла [illegible] Ужудукчуларның [illegible] тадыр, а ужар чүүл боду чылдың-на [illegible] чүве-дир. А бодаарга — бүгүле чүве ылап шын болуп турар. Чижээ, мээң ийиги ужудукчум Пётр Марченкону ап көрүңер-даан. Ол 31 харлыг. А ол училище сөөлүнде Сонгу [illegible] ужудуп [illegible] академияны дооскаш, ИЛ-18 лайнерин беш чыл командылап келген.

Ам самолётту херек кырында ол башкарып чорууру, мен [illegible] Пётр ам экзамен дужаагаш, ИЛ-62-ниң Совет Эвилелинде эң-не аныяк командири болур.

Марченко Кубань чурттуг. Кара далай чоогунуң ховузунга оон ада-иези бүгү назынында чер чарып келген, а ол [illegible] көөр — үргүлчү булуттар кырынга чорууру. Ачазы база ужудуп чорууп турар.

„Барыын Сибирьни эртип чорувуста, хүн Европаже ажа берген. Кежээ биле даң аразының [illegible] малар чүгле ийи шак дээмирээн. А оон соонда, борбак хызыы от дег, хүн шуут-ла биске утуушутур үнүп келген.

Самолёт Владивостокка [illegible] пассажирлерден дилеп турган. А Владимир Терехов [illegible] болдуруп, Аэрофлотта корабльдер командирлериниң каңчаар белеткеп өөредип турарын көөрүнче чалаан.

Кабинада хүн дээп келген. Пётр Марченко биргиж ужуудукчуга [illegible] креслода. Анаа чердев самолётту хөндүрерин [illegible] херек мегенерин берип турду. Пётр чүгле [illegible]. Кабинаның солагай талазы [illegible].

Кестуг [illegible] боттарының чугаалажыын турарын өзүгаар алырга, [illegible] туман аразында чораан ыңкаш ындыр байдалды ынчаар [illegible] ол самолётту приборлар барымдаалап башкарып чораан.

Оң талакы креслодан Владимир Терехов оруктун [illegible] Ооже Курлар шыгыраар. Радио кыска командалар дыңнадып: ужудукчуга бир-ле чүве айтып берип турар. Пётр Марченко самолётту оң талазынче бичии ийленнирипкен.

Чер бисче, ашыш [illegible] кестип келген [illegible] Пётр Марченко [illegible] [illegible] турар.

Мурнувуста самолёт [illegible] рар шөл. Беш [illegible] метр. Чүгле [illegible] артканда, [illegible] ажытынга хона боор.

Аар машина [illegible] аэропортунда самолёт [illegible] шөлге тергиин эки [illegible].

— Хажыызындан [illegible] хат хадып турда белин [illegible] чүг эки ажылдап чордуң. Пети—деп командир [illegible].

„Ужудуушкунуң мугур сес шагы эрткен, бүгү чурт база соовуста арткан. Оожум океанның хадынга [illegible] турган орус хатыннарга бединге [illegible] хүнүң херелин чайнай берген. Бо хүнну-даа, бо хүнүстү-даа ам Москва чүгле манап турар. Олар ыңаа ам-даа четпеен болгай.

[illegible] бо эртен мээң чуртумнуң [illegible] а ортум-на [illegible].

Юрий ТЕПЛЯКОВ.
(«Московские новости» — ПМА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

КНО: ажылын эгелээр

КНО-нуң Кол Ассамблеязының ээлчеглиг XXXVI сессиязы [illegible] ажылын сентябрь он бешке Нью-Йоркка эгелээр. 150 ажыг чурттуң төлээлекчилери эң чоокку үш айларның дургузунда хүн чурумуң 128 айтырыгларын көөр, [illegible] амгы үениң делегей политиказының дыка хөй чугула айтырыглары хаара туттунган.

Делегейниң ол эң улуг төлээлелгелиг шуулганының ажылы бо чылын АКШ-тың агрессив бөлүктери баштаан реакцылыг империалистиг күштерниң уржу-биле делегей байдалының чидиглелиишкининиң үезинде эртер. «Совет шериг кыжанылы» дээр [illegible] чулчуруушкунуң тургуду[illegible]бушаан, вашингтончу стратегтер бүгү делегейниң антисоциалистиг эвилелдежилгези дижир чүвени бодунуң баштаалганы-биле тургузарын кынзып, боо-чепсекти эндере бүдүрериниче калчаалыг [illegible] турар. АКШ-тың империалистери оон-биле кады [illegible] шимчээшкиннерин базарда, делегей жандармының ролюн бодунга [illegible] алырын база [illegible] турар.

Ол байдалдарда Кол Ассамблеяның ам болур сессиязы, бир талазында, Пеккин политиказының улам сырый демчээн [illegible] империализм [illegible] болгаш база өске талазында, социалистиг [illegible] чурттарның [illegible] чок тоожуглай [illegible] тайбыңның [illegible] боо-чепсекти эндере бүдүрериниң [illegible] чуттаалажыышкыннар столунга таарыштыр [illegible] шиитпирлериниче угланган угланыышкынның политиктиг шынзызы, сегиржип алышкынының чери болур.

Ынчангаш, Кол Ассамблеяның мурнунда онза харысалгалыг, КНО-нуң Уставын бүзээр алырга, оон ажыл-чорудулгазында кол сорулгалар, а ылавылаарга — тайбыңны быжыглаарынга болгаш улустар аразының айтырыгларын тайбың чепсектербиле — чугаалажыышкыннар [illegible] сорулгалар турар.

Моон мурнундагы-даа сессияларга ышкаш, ол сорулгаларны шиитпирлээр дээш демиселди Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары баштаар. КНО-га оларның ажыл-чорудулгазы иделгелиг угланыышкынга — 80 чылдарга СЭКП-ның XXVI съездизиниң ажылдап кылганы Тайбыңның программазынга оргалаттынар. Бүгү-ниити хүлээп көрүүшкүн өзүгаар алырга, ол программа амгы үениң делегей амыдыралының болгаш [illegible] буянның салдарлыг эң чугула фактору апарган. Совет иницативаларының чаа комплекзин Кол Ассамблеяның бо сессиязының ажылының кол тематиказын тодарадыр, чүге дээрге ол саналдар Чер кырында чүс-чүс миллион кижилерниң эргелерин, харын хамыктың мурнунда кижи бүрүзүнүң эң бирги эргезин — боттуу-биле хандырарынче угланган.

Ядролуг чепсектиң шенелделерин [illegible] [illegible] бүгү-ниити болгаш бүрүн дужурерин хандырарының хемчеглери, КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсеглелиишкинниң [illegible] талазы-биле ийиги тускай сессиязы база чепсеглелииш кинниң [illegible] талазы-биле делегей конференциязы чугулаг ындыг эң чугула шуулганнары эрттирериниң перспективалары ышкаш ындыг айтырыглар сессияның хүн чурумунга социалистиг чурттарның [illegible] турар [illegible].

Меңнеттинген ядролуг чепсектиң аажок улуг курлаавырлары кижи төрелгетенниң кырында каргыштыг кара булуттар кылдыр дергелип келген. Чериниң чурттакчы бүрүзүнге — чажындан кырганынга чедир — ортумаа-биле 15 тонна частыр чепсектер онаажырын эртемденнер санап көрген. Президент Рейганның америк администрациязынга ол бирги [illegible] болган Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкыннарны будулдурбушаан, нейтронуг бомбаны бүдүрер дугайында чоргаалдыг шиитпирни ол хүлээп алган болгаш ортумак ыракшылдыг чаа америк ядролуг ракеталарын Барыын Европаның чурттарынга күжениишкиниг сыгап турар.

АКШ-тың [illegible] болгаш [illegible] Барыын Европага боо-чепсектериниң [illegible] бир дөмей болур. Ол байдалдарда КНО-нуң хүлээлгези — ядролуг дайынны болдурбас дээш боо-чепсекти улам эндере бүдүрерин шеглээр, нейтронуг чепсекти хоруурунуң [illegible] бомбаг хемчеглерин алыр дээш бүгү-ле [illegible] чүүлдерин кылыры болур.

Тайбыңның быжыглаарының эрге-ажыктары боо-чепсекти эндере бүдүрерин канчап-даа тура ара доктаадырын негеп турар. НАТО чурттарының болгаш ССРЭ-ниң ортумак ыракшылдыг чаа ракета-ядролуг чепсектерин Европага сайгара тургузарын хоруур дугайында ССРЭ-ниң саналын боттандырары ындыг ара доктаадыышкынның чедип алырынга дузалаар ийик.

Ядролуг чепсекти бүрүн хоруур дээш ССРЭ чайгылыш чок демисежип турар. Ядролуг чепсектиң бүгү-ле хевирлериниң бүдүрерин соксадыр болгаш оон курлаавырларын оларны бүрүн узуткааже чорутту кызырар дугайында совет санал чогум-на харын ол сорулгага барааны болур.

Америк империализминиң болгаш кыдат гегемонистерниң бүгү-ле хоралакчы үүлгедиишкиннеринге шиитпирлиг [illegible] Совет Эвилели, социалистиг өске-даа чурттар болгаш хөгжүп орар күрүнелерниң хөй-нуруузу КНО кежигүннериниң [illegible] да, экономиктиг хөгжүлдезиниң [illegible] демдектеринде болгаш төөгүлүг салым-чолдарында янзы-бүрү ылгалдар туралжок, бүгү улустар [illegible] хүнүнге [illegible] турар дээрзин барымдаалап турар. Бодунуң [illegible] [illegible] чурт, [illegible] чепсеглелиишкинниң зүжүрер дээш, туштурелдиг чорукту чаяырылдырар дээш тайбыңы дээш демиселдиң хадыракта [illegible] ужурлуг.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

ГАВАНА. (СЭТА). Кажа-даа каттышпас чурттар шимчээшкиниң [illegible] бээр 20 чылынга хамаарышкан байырлыг хуралы Кубаның Компартиязының ТК-зының Бердиинге [illegible] тары, республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидел Кастронуң [illegible] кыны-биле Куба найысылалга болган.

Бо шимчээшкин социалистиг чурттар-биле болгаш даянга удур шимчээшкин-биле кады тайбың дээш, душ[illegible] чорукту чаяырыштырар болгаш кады ажылдажылга дээш демисежип турар салдарлыг күш болу берген деп, Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Карлос Рафаэль Родригес ол хуралга [illegible].

Империализм биле колониализм кажа-даа каттышпас чурттарның кол дайзыннары болуп келген болгаш болуп-даа турар деп, оратор онзалап демдеглээн. [illegible] хамаарышпас чорук [illegible] болгаш бот-эргезинче каңдыг-даа кыжанышкынның болгаш халдаашкынның артынга империализм кунтери [illegible] турун келген. Каттышкан Штаттарның деткимчезы болгаш өөржилгези араб чурттарга хамаарыштыр кем-бүрүлүг политиканы чорудар арганы Израильге берип, чоғум-на харын АКШ расистиг Мурнуу Африка Республиканың Намибияны дуруп чорка [illegible] база Анголага болгаш Мозамбикке удур агрессив халдаашкыннарын кылырын бөдүүр аргалыг кылып турар. Вашингтонуң Латин Америкада политиказының империалистиг бүдүш-шынары реакцылыг дуу-чурумнарга оон кулелдег дузаламчыларындан база Кубага, Никарагуага, болгаш Гренадага хамаарыштыр [illegible] илерелдиниң турар.

Төөгүлүг күш болур социализм догунмап турбаан болза, Азия улустарының чиилергелери чок турган болза, Африка [illegible] турган чүве болза, Латин Америкага болгаш Кариб бассейнинге [illegible] база демократтыг режимнер болдунар аргазы чок турган ийик деп, оратор онзалап демдеглээн.

Амгы америк администрациязының агрессив милитаристиг угланыышкынының уламындан амгы үеде делегейде онза дышкуурлуг байдал тургустунган деп, Карлос Рафаэль Родригес демдеглээн. Каттышкан Штаттар дышкуурлуг чорукту чаяырылдырарының чорудулгазын чаңгыс талалыг [illegible] артык күштерлиг турарын чедип алырының аймылдыг [illegible] чепсекни [illegible] чаа ядролуг ракеталарны Барыын Европага тургузар бодалының дугайында харын АКШ [illegible] чурттарга болгаш улустарга удур агрессив үүлгедиишкиннерин [illegible].

Кажа-даа каттышпас чурттар ол байдалды тайбыңга база хамаарышпас чорук болгаш бот-эрге дээш улустарның тайбыңның кызар бүгү күштериниң шиитпирлиг [illegible] турар [illegible] гыи кыжанышкын кылдыр көрүп турар деп, оратор онзалап демдеглээн.

ТК-ның пленуму

БРАЗИЛИА. (СЭТА). Бразилияның Коммунистиг партиязының ТК-зының пленуму Сан-Паулуга болган. Оон киржикчилери делегей байдалдың болгаш чуртта амгы байдалды чугаалажып көргенин «Воз да унидаде» солуну дыңнаткан.

Р. Рейганның администрациязының дайынзырак болгаш айыылдыг политиказы [illegible] чиңгиленгенин пленумга дүлээп алган резолюцияда демдеглээн.

Америк империализминиң [illegible] чуруп турары «соок дайынныг» бак суурагжаан үезинче делегейни дедир аргалдирер сорулгалыг болуп турар. Бир [illegible] ол [illegible] өйтүр шаавышкынны тавалааштырбас болза, ындыг политика делегейни термоядролуг дайынга чедирер аппар деп Бразилияның Компартиязының ТК-зының пленумунуң [illegible] айыткан.

Бодунуң дайынзырак болгаш милитаристиг политиказының [illegible] Бразилияның кииргерин Вашингтон оралдажып, кажа-даа каттышпас чурттар-биле болгаш социалистиг [illegible] бодап турар деп резолюцияда [illegible].

Бразилияда байдалды БКП ТК-ның пленуму [illegible] көрген болгаш чагырыкчы [illegible] бергелерин ажылчы чонарның эктинче чүүй каап турарын айыткан. [illegible] ратчыларын үргүлчүлээри — [illegible] аргазы-дыр.

БКП-ның [illegible] ажык болдурар дээш, профэвилелдерниң [illegible] быжыглаар болгаш 1982 чылда бүгү-ниити [illegible] чорудар дээш Бразилияның коммунистери моон соңгаар база демисежир апарын БКП ТК-ның пленуму [illegible] немдээн.

Серемчилелди бедидериниче, артын [illegible] чорукту дедир ниирерин болдурбазынче, демократтыг чаартылгаларның чоң [illegible] байдалдар дээш [illegible] БКП ТК-ның пленуму ажылчы [illegible].

КОНГРЕСС СЪЕЗДИЗИ

БЛЭКПУЛ. (СЭТА). Берге демиселдиң үезинде чедип алган профэвилел эргелерин болгаш хосталгаларын камгалаарынга Великобританияның ажылчын ангызы бүрүн шиитпирлиг. Тредюнионнарның британ конгрезиниң (ТБК) чыл бүрүде болур 113-кү съездизиниң делегаттары ол дугайын медеглээн. Профэвилелдерниң [illegible] күш-ажыл кижилериниң эрге-ажыктарын камгалаар [illegible] аргаларын узуткаарын оралдашкан М. Тэтчерниң консерватиниг чазааның [illegible] шуулганның индиринден [illegible] турган. Ажыл [illegible] чорудар профэвилелдерниң [illegible] консерваторларның чазааның хүлээп алган дерини [illegible] съездиниң делегаттары [illegible] гыы бүрүү шапкан.

Ол хоойлуну консерваторлар политиктиг чепсек кылдыр профэвилелдеринге болгаш чурттуң бүгү ажылчын ангызынга удур кадыш-биле ажыглап турар деп, мергежил [illegible] ажылчыннарының [illegible] профэвилелиниң [illegible] секретары Д. Басиетт медеглээн. Консерваторларның ажылчыннарга удур хөөлдиишкиннеринге шиитпирлиг өйтүр шаавышкынның бөөрүнче ол дыйгырган.

Профэвилелдерниң дугайында «Ыгаан дештерин» [illegible] чазак [illegible] бо [illegible] ажылчы [illegible] профэвилелдерниң [illegible] ажылчыннарының [illegible] рингге эрге-чагыргаларының халдаашкынының моон соңгаары пленнарын ол демир де айыткан болуп турар. Профэвилелдерниң өлүмүг [illegible] таарыштырарын чадак болап турар дээн. ТБК-ның [illegible] лолиниң кежигүнү У. Кейс демдеглээн. Чазак профэвилел шимчээшкининге удур дайынны херек кырында эгелээн-даа деп, профэвилел [illegible] айыткан.

АНТИСОЦИАЛИСТИГ БӨЛҮГЛЕЖИИШКИН

ВАРШАВА. (СЭТА). «Солидарностьтуң» съездизиниң [illegible] ээлчээзы доозулган дугайын ында [illegible] дерзии бөлүктери ону антисоциалистиг болгаш антисоветтиг [illegible] болдурган Чугаалар болгаш [illegible] алдынган документилер Гданьск бөлүглежиишкинниң [illegible] [illegible] ПОРП-ның [illegible] дээш, оон-биле кады чуртта [illegible] демисежир ол «Солидарность» «бүгү-ле» [illegible] айыткаар бодалзын [illegible].

«Чөөн Европаның улустарынга кыйгырыг» дээр, [illegible] тургузуп-биле [illegible] Польша [illegible] Польшаның кижиниң [illegible] «Солидарность» [illegible] империалистиг кадааны таптерге барган болуп турар.

Польшаның кижилерниң чурттарга социалистиг тургузуттарга салдарын чедерери бодай берген. Профэвилел кадыр [illegible] ПОРП-биле [illegible] [illegible] делегейниң шимчээшкиннерге каража чедирип болур-дур дээр бодал оларның бардың талазы [illegible] ол чүвең ыргин.

Ол кыйгырыг чогум кымның [illegible] хүлээп алдынган ийик? Гданьскиде конференция «съездизи» кылдыр арагызыг антисоциалистиг бөлүглежиишкин чугуу [illegible] «Солидарность» [illegible] Польшаның конференциязы дэжир Кос-кор дээр контрреволюция, антисоциалистиг бөлүглежиишкиннер [illegible] чыылжы болган. Аразында империалистиг [illegible] Польшада [illegible] Польшага бүгү [illegible] «чагызын» [illegible] хёрын олар.

[illegible] ыйыдышкыны-биле хуваажыпкан.

[illegible] «Солидарностьтуң» деривиз удуртукчуларының база [illegible] болгаш анархияны тывылдырыпкан, ам [illegible] берген ындыг бөлүктерин бүгү [illegible].

Совет Эвилелиниң [illegible] Польшаның [illegible] социалистиг [illegible] сорулгаларының [illegible] келген болгаш «хомнум [illegible]» реакцылыг идеологтерин кайдыг-даа оралдажыышкыннары ол хөрылгааларны үреп шыдаар шинээ чок.

База бир өске чүве бодунче [illegible] турар. Чуртта байдалды чогумунда [illegible] талазы-биле ПКАП-тың болгаш [illegible] [illegible] болган. Ол дээтгилер [illegible] «Солидарностьтуң» [illegible] «Солидарность» [illegible] сорулгазы [illegible] тургузарын [illegible].

Байдалдарны тургузарынче чүткүл салып турар.

Польша улусчу күрүнениң [illegible] дазе калбарган болгаш оон [illegible] ПКАП-тың [illegible] удуртур ролюн хүлээп көрбес [illegible] Марксизм [illegible] Польшаның хамааржыктар [illegible] чуруп боор эргени дээш демисеин чок [illegible].

Тайбыңның болгаш [illegible] ла эрге [illegible] съездиниң [illegible] алган туружу чиктиг. Тайбыңы [illegible] ле [illegible] нерин деткээн резолюцияга делегаттарның хөй нурууз [illegible].

Шуут-ла антисоциалистиг, антисоветтиг уткалыг янзы-бүрү делгелгелер, фильмнер [illegible] Гданьск [illegible].

«Солидарностьтуң» Гданьск съездизи — оон [illegible] [illegible] чаар алырга, [illegible] база [illegible] болган.

Ол [illegible] бадын Польшада [illegible] турар [illegible] [illegible] бөйн турган.

Фотоатлас ДЕЛЕГЕЙНИҢ ХООРАЙЛАРЫ

Антананариву — Малагасийн Демократтыг Республиканың найысылалы.
АДН — СЭТА-ның фотозу.

НАЙЫСЫЛААЛ МОСКВАВЫСТА

[illegible] Хемчиктен Лаура [illegible] олар база өөренип турар.

[illegible] ажыл-агыйында кол адыр — кедээ ажыл-агыйы. Ынчангаш [illegible] ным Тимирязев аттыг база [illegible] академияларында эң хөй тыва студентилер чыылган. Найысылалдың Тимирязев районунда үш дээди өөредилге черге — кедээ ажыл-агый академиязы [illegible] Горячкин аттыг инженерлер [illegible] институду бар, мында хөй студентилер өөренип турар бис.

Москвага кедээ ажылы [illegible] 20 ажыл студент бар. Олардан ам келир чылын үш кижи доозуп үнер. Амгы үеде олар [illegible] эртирип турарлар. [illegible] агроном болур, Эрзин [illegible] Алевтина Чамзырай, Кызыл районундан Августина Ур[illegible] экономистер болуп, төрээн Тывазынче чанарлар.

[illegible] студентилер ужуражылга [illegible] организацтап эртирери бисте чаңчыл апарган. Удавас доозуп үнер доозукчулар бирги [illegible].

Инженерлер институдунда чамдыкта аравыста мөгелер институдун-даа дээр болгай бис. Чүге дээрге мында өөренип турар тыва оолдар самбо, хостуг хүреш, дзю-до хүрештерге эң [illegible] Эки чаңчыл уламчылаар, моон соңгаар-даа [illegible] боор деп идегээр бис. Мөгелер В. Нурсат, С. Монгуш олар кышкы [illegible] ожурбейн, улам чүгүрер дээрзинге бүзүрээр бис.

Мен гидромелиорация институдунда [illegible] өөренип турар мен. Кызыл хоорайга стол теннизинге [illegible] Мөңгүн-бижек [illegible] бис. Институттуң [illegible] [illegible] базар. Экзаменнер дужаап турар бис.

Бистиң республиканың кедээ ажыл-агыйынын бир кол [illegible] хамаарышкан мергежилдерге хөй санныг кадрларны белеткээр ужур эки деп бодаар мен. [illegible] [illegible] республиканың [illegible] ры өөренип көөр болза эки болгу дег.

[illegible] кирбейн баргаңнар. [illegible] кузезиниң чедип ап болур арга база бар.

Кара-даа өөренир болза, бы[illegible] болбас болза, [illegible] дээрги билдинир. Ынчангаш Москвада өөренип турар [illegible] тер чал көрерлиг [illegible] болуп, бисти өөредип [illegible] нан республиканың [illegible] сыныс бис.

[illegible] институтка Саая-била менлен ангыда, «Ак-Турук» [illegible] Ызамчап. Тандының Тожу [illegible]

Уйнай КАРА-САЛ,
Москваның гидромелиорация институдунуң студентизи.

Культура болгаш амыдырал

ЧАА МУЗЕЙ

Москваның [illegible] [illegible] Михаил Калакоңтуң XVIII—XIX чүс [illegible] бирээзиниң жүрүүн [illegible] «Шинелде», [illegible] урал чуулунуң Бүгү-эвилел музейиниң деп сиилбин бижээн адрес чоокта коступ келген. Ол дээрге бистиң чуртуувуста мындыг баштайгы музей-дир. Оон [illegible] хөвар чогаалдарын, амгы үениң мастерлериниң 2300 ажылын [illegible] дедгээн. Ам хирезе 14 залды ажыткан. Музейниң директору Антонина Степанова [illegible] дугайында мынчаар чугаалады:

— Делегейге залдары ам-даа хөй болур, ам оларның [illegible] Бистиң фондуусуга он муң ажыл чогаал бар. Ону бисче РСФСР-ниң Чурукчулар эвилели, РСФСР-ниң Культура министерстваы база Төөгү музейи дамчыдып берген. Бистиң келир үевис делгем, со[illegible]

Бирги сорулга — чылдыр. Россияның эң-не ырак булуңнарынга [illegible] мастерлерин илередип, оларның [illegible] алыр. Улусчун бот-тывынныр урал чуулунуң шимелде-каастаалга, чогаалының бүгү дел[illegible]

Ийиги сорулга — музейни [illegible] [illegible] саны хевудаар. Музейде [illegible] экспозиция

оон ангыда көжүк чоргур болгаш [illegible] мастерлерниң хуудa делгелгелерин органызастаар. Ол ышкаш эртем ажылдары: чонну урал чуулунуң дыка хөй айтырыгларының талазы-биле симпозиумнар, конференциялар эртирер. Музейниң эртем чедилделин [illegible] чурукчулар, социологтар, төөгүчүлер, этнографтар, урал чүүл талазы-биле эртемденнер киржир. Чурукчу, мастер бурунгу [illegible] дуайында [illegible]

Залдарның бирээзинде — сагзалыр херекселдер, [illegible] XVII чүс чылдың мындыг херекселдер араб оңа [illegible] Залдың каас, чаражы ажок, ержыылдарының чечектери янзы-бүрү. Шилден кылган херексел делгээн залда Кузнецов [illegible] коллекциязы бар. Мында улустуң кылган кылыгларын, Петр I-ниң үезинде шилдер, амгы үениң мастерлериниң [illegible] делгеттинген.

Музейже экспонаттарны чүгле курупне фондуузундан, чогаадыкчы эвилелден ап турар эвес, хамаатылар боттары эки туразы-биле эккеп дужаап турар. Ынчангаш музейге чонунуң белекке берген экспонаттарын чылган тускай ишлдисти ажылдары кордуген.

И. ИГПЧ. (ПМА).

Дельтапланеризм спортунга ССРЭ-ниң бирги чемпионадынга уткуштур

ТӨӨГҮЗҮНДЕН

Ак-көк дээрге куш ышкаш хостуг ужары кижиниң төрелгетенниң тыптып келген үезинден эгээр кугээн чораан. Ол кижилиг амыдыралга херек кыдыга болганзырар даан шинээртуп турар [illegible] кижилер хостуг ужуп болур хире чиик аппараттарны тойу-биле тудуп, шенеп, ону чогаадып келген.

Делегейге [illegible] кижилер Леонардо да Винчи, М. В. Ломоносов, А. Ф. Можайский, Отто Лилиенталь, Н. Е. Жуковский болгаш өскелер-даа база ол айтырыгны [illegible] [illegible] чогаадырын оралдажып турганнар.

Куш ышкаш чалгыннарлыг планерлерге ужудуп болурунуң бүгү аргалары барын херек кырында бадыткааннарының бирээзинге Отто Лилиенталы хамаарыштырып турар. Ол 1871 чылдан 1896 чылга чедир барык 25 чылдарның [illegible] кылыр [illegible] аппаратты кылып алган ужудуп турган. Лилиенталь 25 чылдарның дургузунда шактаа-биле 2000 ужуушкуннарны кылган. Оон салгакчылары [illegible] эвес болган.

Оон соонда алээн үр болганда 1951 чылда американ Френсис Рогало ужудар аппарат кылыр чөпшээрелин алган. Оон баштайгы кылган аппарады үш-булуңчуу хевирлиг болгаш грек алфавиттиң «дельта» деп үжүүнге дөмейлешкек болган. Оон эгелээш-ле дельтапланеризм деп сөстүң тывылганы ол.

Аппарат-биле үр ужударының аргаларын, оон тургузуун чылдан чылче улам экижидип келгениниң түңнелинде 1971 чылда Рогалонуң салгакчызы Дейв Килбурн аппаратты [illegible] шаанда [illegible] Ынчангаш оон биле кижи дельтапланны ачазырып ап, агаарга баштарарын [illegible] алган.

Дельтапланеризм оон [illegible] дээш-ле ногуур [illegible] алган деп болур. Бир эвес 1971 чылда Дейв Килбурннуң чогааткан аппарады [illegible] бир шак [illegible] ужуп шыдавас болганы [illegible] километр эртер агаарга турган болза үш чыл эрткенде мындыг аппарат-биле 20 ажыг шак дээрге ужудуп болур аргалыг апарган. Делегейде эң бедик дээн [illegible] Килиманджаро[illegible] баштарындан безин ужуп бадып турар апарган.

Бистиң чуртувуста дельтапланеризм [illegible] 1972 чылдан эгелээн. Украина [illegible] спортчу [illegible] бо аппаратты бернип болур [illegible] тарыпиы кужу-биле дельтапланны кылгаш, оон-биле Карпаттардан [illegible]

[illegible] ол 10 муңгу дургузунда сонгаал [illegible] Ленинградтың дельтапланеристери [illegible] 1975 чылда кылган.

Дельтапланеризм спортунуң федерациязын бистиң чуртувуста 1978 чылда тургускан. Оон баштайгы даргазынга Е. Н. Елизаровту бадылаан. Амгы үеде Совет Эвилелинде 10 муң ажыг спортчу-дельтапланеристер хөй-хөй спортчу [illegible] база [illegible] [illegible]

Спортчу бо [illegible] ДОСААФ-тың [illegible] уңу [illegible] улуг чемпиону [illegible] Маргылдаалар 1981 чылдан эгелээн. Оон эң бир [illegible] Тыва АССР-ниң [illegible] [illegible] Россия Федерациязының Сибирь [illegible]

От-ла чеди [illegible] бо кезиги Томск, Красноярск, Киев болгаш өске-даа хоорайларга [illegible] баштайгы бажыннарын [illegible] Ленинград [illegible] В. Степанова [illegible] Юна [illegible]

В. ЧАЛАМБА.

ЧУРУКТА: дельтапланеризм спортунга бистиң чуртка эң баштай болган маргылдааның киржикчилери республиканың найысылалында В. И. Ленинниң тураскаалынга чечектерни салып турган үези.

Авторнуң фотозу.

БУЯННЫГ

(Тоол аяны-биле)

Бедик [illegible] [illegible] бөрт каскактар, элин[illegible] [illegible] чыткан дашылдарын тып. [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] чадыр[illegible] Ол чадырлар чер болганда эдерик. Шалкын, балыкташ [illegible] Буяннык ыракта, чоокта-даа чадырынга чурттап турда, [illegible] ыяп-ла тып чеде бээр. [illegible] келбейн барбас, чонну [illegible] чайгаар тыртып турар [illegible] дөмей-ле.

[illegible] хензиг чангыс оглу [illegible] [illegible] [illegible] эштиг, эвилеңнерби-биле хүлээп алгаш, [illegible] диди, күзелин хан[illegible] кижи чораан.

[illegible] катап кээр. Буяннык хып дээн чалыы оглун [illegible]

— Аарыг човулаң-биле ак[illegible] чалгуг эогим Буянныг силерден мен кан[illegible] кылып баргаан келдим. [illegible] 60 дың кадар чаңгыс оглум хенертен [illegible] өөрүшкүлүг чаны [illegible] удувас улаараар мындыг апаргандан бээр бир чыл чедип тур. Буяннылар-биле [illegible] силерден бергиз, эки сүмезин садып көрүңер, оглумну эмнеп [illegible] хереглээн чү[illegible] берип, [illegible]

[illegible] бодуңун долу эът-даа шу[illegible]

Буяннык оолду чаңныга [illegible] алгаш, суданың ту[illegible] Оол кайнап ынчап барганын [illegible] көрген, чугаалан-дыр оң:

— Силерниң-биле чоок-кавы [illegible] [illegible] хыстарының аттарын малап шуптузун адап көрүңерем. Оон соонда оглуңарның [illegible] хире-дир...

Бай кижи ыяк боданып алгаш, ол чоок-кавыда аалдарның оглу хире назылыг кыстарының аттарын адап эгелеп-тир:

«Дарыймаа», Барыймаа, Сеңиймаа, Севенмаа... Бай кижи [illegible] аттарын адагылааш, он биргизинге Оомаа деп атты адаптарга [illegible] муңгак олурган оглу сырбаш [illegible] быжаан, омак-сергек тура халааш, бүрт-сарт үне халып чоруй барып-тыр эвеспе. Оол [illegible] дыр ырлапкан:

[illegible]
Оммас ногаан пөжү-ле бар
Ортун ашак алтынын
Оомаа деп кызы-ла бар

Ынчан Буяннык байга оо[illegible] [illegible] дыг шын сүмезин чугаалап берген.

—Силерниң оглуңарга кандыг-даа эм-таңның херээ чоктур. Оол бодуңуң хып дээн [illegible] [illegible] ынакшылын ажыдып чадап, ынакшыл аарыындан аарып эгелээн-дир. Сөөлгү адааңнар кыс болза, ог[illegible] [illegible] сагыш-сеткилдиң чүнүң-биле [illegible] эми олдур. Оорук чурттуг Ортун ашак-биле оңза [illegible] ташкаш оон кызы-биле оглуңарны [illegible] [illegible] ге эниии шыны-биле сүмелеп, эогим оглуңарга бүгү назы[illegible]

[illegible] Бай кижи Буяннык херегл[illegible] эвилен [illegible] [illegible] Бай кижи эки [illegible] [illegible] [illegible] садып албас, халаска дилеп, тып ап чоруур [illegible] мен. Ынчангаш кижи[illegible] бөгна [illegible]-даа ап көрбээн мен. [illegible] гаар-даа албас мен» — дээн.

Бай кижи Буянныг-биле байыраашкаш, даштыгаа үнүп көөрге, оглунуң ак, чуданы арны өң кирип кыза берген, оорга сыны хөнү, омак-сергек дулумзураан базып турган. Оглу чиик шалыпкын аъттаныпкаш, ачазын мурнай челзип чорупкан. Хая көрүнгеш:

—Дүргеп хап олур, ачай. Оорук кайда ыйык, Ортун кадай Оомаазы мында-ла болдай — [illegible] кымчылангаш, улам дүргеп [illegible] калбайн тутсуп ора боданган: «Улуу-биле четтирдим, Буяннык! Чуну-даа албааның терниин эки болду. Сензээ бээр ужурлуг турган чүвемни Ортун ашакка бергей-ле мен. Чаңгыс ок-биле ийи койгун адып алырындан эки чүү боор...» Бай омак, сергек өөрүшкүлүг чорза-даа, хереңгизиниң чок, адыы Ортун[illegible] [illegible] сеткилин өйүп чораан.

Буянныг чадырындан үнүп [illegible] [illegible] кап бай адашкыларның соонче көрбүшаан, мынчаар чугаа[illegible]

— Эки-ле болду. База бир буянны кылдым. Бир эвес ол бай меңээ келбээн болза, ооң оглу удавас телек аарый бергеш, оон өлүр ийик. Кандаа-даа Оорук ашактың уруу оңза чараш, эрес кыс болгай. Че, ол-даа меңээ хамаан эвес, бодумнуң хүлээлгемни күүседир мен.

В. САГААН-ООЛ

Суд залындан

ЛЮСЯ УГБАЙНЫҢ «ФИРМАЗЫ»

Арага аймаа чииңек бау[illegible] садыглааны. Томскиде «[illegible]» [illegible] [illegible] турган Л. Соболевазы болгаш оон өөрүн суд за[illegible]

«Люся угбай» бодунуң бажыңынга чажыт складты тургузуп, хөй хаарикан водканы, кызыл араганы, боду кылган аңаргир чуулдери шыңар келген. Дүне-даа, хүндүс-даа арага аймаан Л. Соболева садыглап турган. Магазиннерден арага аймаан [illegible]

[illegible] үүрмектеп садар өртектеринден [illegible] лерге улуг өртекке чииңек [illegible] [illegible] чүс шыл водканы 358 рубльге. [illegible] Севостьяновна — хол шоңгарынга садыглаан Каңа-даа ажылдаваан. Панарин болгаш Шишиниң олар Соболеваның фирмазынга ту[illegible] [illegible] турган.

[illegible] болгаш шиңгирлиг хемчег [illegible] чииңек садыглааш кызыны сонгаткан. Ленин район [illegible] [illegible] Л. Соболеваның болгаш оон өөрүнүң херээн [illegible] тен. Чижек садыг кылып, совет хоойлузун үрээн Л. Соболеваны улус суду беш чылда [illegible] болгаш ооң херекселин хавырарын доктааткан. Оон суглаа [illegible]

А. РУССКИЙ.

ОЙНАП АП БОЛУР СИЛЕР

Курунениң 1966 чылдың 3 хуулуг ойнаашкынының иштики [illegible] ақша [illegible] ның өптиг болгаш ажыктыг хевири болур.

Чээлиниң облигацияларынга чыл бүрүде 8 катап болур тиражтарга таваржыр ойнаашкын хевирлиг орулганы төлеп бээр. 3 хуулуг чээлиниң облигацияларының ээлчеглиг тиражының ойнаашкыны 1981 чылдың сентябрь 30-да Запорожье хоорайга болур.

[illegible] облигацияларның бактарының өртээн кииридиптир 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 40 рубль [illegible] 20 рубль [illegible] кан. 10 рубль үнелиг облигацияга ойнаашкынның чартыын [illegible] кассаларында [illegible] База дедир хүлээп ап турар.

3 хуулуг чээлиниң облигацияларын садып алыңар!

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели РСФСР-ниң Саң-хөө министерствозунга 1981 чылда акша-бараан лотереязының нелдe (күскү) үндүрүлгезин 18 миллион рубль кылдыр эрттирерин чөпшээрээн. Ол түңге 30 копеек үнелиг билеттерни үндүрер.

Ойнаашкынның тиражы 1981 чылдың сентябрь 25—26-да Махачкала хоорайга болур.

Бараан ойнаашкынының [illegible] «Москвич-2140», «Жигули» ВАЗ-21011 автомобильдер, [illegible] мотоциклдери, телевизорлар, [illegible] болгаш өске-даа үнелиг чүүлдер бар.

Оон ангыда 1-ден 100 рубль чедир түңнүг акша ойнаашкынының база бар. Күскү үндүрүлгениң акша-бараан лотереязының билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, ниитиниң чемненилге черлеринден, кинотеатрлардан, аэропорт кассаларындан садып ап болур.

Хамаатылар! Күскү үндүрүлгениң акша-бараан лотереязының билеттерин садып алыңар!

«Каа-Хем» хемир-даш разрезинге ажылдаарлары-биле дараалында мергежилдиг кижилерни чалап тур:

[illegible] ажылдаар чолаачылар,

2СШП-200 болгаш 2СШ-2ООН өрүмнээр станоктарга машинистер болгаш машинистерниң дузалакчылары,

[illegible] техник, секретарь машинистка, контроль хемчээр херекселдерниң болгаш аппаратураның слесары.

Чыл [illegible] телевизорлиг болгаш 13 кү шалдыныг, хөй чылда ажылдааны дээш немелде телевизорлиг. Хемчр-даш [illegible] бар.

[illegible] Телефону — 99-11-25.

КАЯА ӨӨРЕНИРИЛ

Новосибирсктиң совет кооператив садыының институдунуң Улан-Удеде өөредилге консультация пунктузунуң баалазынга кирип өөренир белеткел курстарынга дыңнакчылар хүлээп алыышкынын Тыва респотребсоюз чарлап тур.

Курстарга хүлээп алыышкынның [illegible] ажылдажыннарга хамаарыштыр 1 чыл ажыл стажы, [illegible] [illegible] кассирлерге, кондитерлерге — 2 чыл ажыл стажы болур.

Херек [illegible] организацияларында ажылдап турар оон аңгы [illegible] [illegible] курстарынга хүлээп албас. Дыңнакчыларны садыгның экономиказы, бухгалтер учеду, ниитиниң чемненилгезин организастаары болгаш оон [illegible] [illegible] белеткээр.

Документилерни Тыва Респотребсоюзунга [illegible] сентябрь 20-ден октябрь 15-те чедир хүлээп алыр. Дыңнакчылар кылдыр хүлээп алыышкын ноябрь 25-тен 30-ге чедер. Кичээлдерниң эгелээри — бо чылдың декабрь 1.

[illegible] [illegible] ментизи (бодун), будурулге [illegible] адып салыдан характеристика, 3×4 хемчээлдиг 6 фоточурук, [illegible] бүгаар өөрени чорутпай бижик, куш-ажыл, [illegible] хире бижиили.

Документилерни хүлээп [illegible] Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 31. Респотребсоюзтуң кадрлар килдизи. Телефону 2-27-24.

Республиканың амыдырал хандырылга министерствозунуң өөредилге комбинады 1981/1982 өөредилге чылында фотографтар курузунга өөреникчилер алыыктарын чалап тур. Өөренир хуусаазы 1 чыл 6 ай.

16 харлаан өрү назылыг оолдар болгаш уругларны хүлээп алыр.

Херек документилерни: аттестат, характеристика болгаш районнуң хандырылга комбинадының № 286 [illegible] бүгаар эмчи шинчилгези. Келген үезинде хүлээп алыр.

Комбинаттың адрези: Кызыл хоорай, Пальмбах кудумчузу, 27.

Кызылдың экскурсиялар бюрозу Москва биле турисчи путевкаларны сүмелеп тур. Чоруур хуусаалары — 1981 чылдың октябрь 5, 19, ноябрь 2, 16, декабрь 7. Путевканың өртээ — 310 рубль. Путевканың өртээнде баар, кээриниң катай самолёт биледи [illegible] «Измайлово» [illegible] чурттаарының болгаш бүгү үе дургузунда чемненири, экскурсия ачы-дузазы кирип турар.

Айтырар чери: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 1. «Мөңгүлек» гостиницазы, кабинет 103, телефоннары — 2-51-76, 2-41-02. Экскурсиялар бюрозу.

Агаар

Бөгүн республиканың [illegible] болбас, чаъс [illegible] ыдыраны чаъстаар. Хаттың кужу кошкак. Агаарның температуразы 20—25 градус чылыыр.

Кызылга [illegible] Хаттың [illegible] 20—25 градус чылыыр.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.40— «Суда шиңгээш [illegible]». 9.05— «Бистиң муш-ажыкты чаның [illegible]. Концерт. 9.30— «Будильник». 10.00— «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!». 11.00—«Кадыкшыл». 11.45— «Эртенги почта». 12.15— «Кызылдың дамчыдылгазы». 13.15— «Кино аялгаазының клувуз». 14.15— «Музыкалыг киоск». 14.45—П. Бомарше — «Аңыктыг хүн, азы Фигароның [illegible]». Москваның сатира театрының фильм-шиизи. 17.35— «38 урал-дойду». Мультфильм. 17.45—«Делегей [illegible]». 18.30— 18.45—Чапсар. 18.45—Бөгүн — Танкистер хүнү. Курган чер шериглериниң [illegible] командылакчызы, ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы армия генералы В. И. Петровтуң чугаазы. 19.00—«Транзит». [illegible] концерт. 19.40— «Экранда — [illegible]». «Музыкалыг театр». Урал-чечен фильм. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— [illegible] 22.00— 23.15— Л. Бетховенниң [illegible] симфониязы. [illegible] — [illegible]

тур-даа бол, аалдыг». 11.20 — «Эллингтонуң симфониязы». Ж. Бизениң [illegible] фильм-балет. 11.50— Медээлер. 11.35— 14.15— Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35— «Чер кырында кижи». Кинопрограмма. 15.25— «Горизонт». «Ачам, авам болгаш мен— спортчу ог-бүле бис». 16.25— «Үе, төөгү, овур-хевир». ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Л. А. Налбандянның [illegible] 18.20—Братислав радиозунуң симфонияның оркестринин концерти. 17.30—«Бистиң садывыс». 18.00—«СЭКП-ниң XXVI съезиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Сибирь чер. Тюменьниң сонгу [illegible]

КЫЗЫЛДАН

18.20 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн [illegible] 19.00 — Хоккейге [illegible] маргылдааны. «[illegible]» [illegible] 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.20 — «П. Е. Немировичтиң [illegible]». Төгүлде — [illegible] Информастыг [illegible]

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Атомнуг энергияның келир [illegible]». [illegible] фильм. 12.35 — Ооруг чугаа. 12.40 — Музыка. [illegible] И. А. Римский-Корсаковтуң операзы «Салтан хаан дугайында тоол». 14.10 — Юхан Смуул. [illegible] чогаадыкчы [illegible] 15.15 — «[illegible]». География. [illegible] — Зоология. [illegible] амытаннар. 14.50— Д. Н. Фонвизин «Тактагалдан». 15.35 — «[illegible]» [illegible] Документалдыг фильм.

КЫЗЫЛДАН

16.00 — «Дар» [illegible] Тываның хөгжүм-шии театрының шиизи. 18.00 — «Спорт». «Дельтапланер» — спортунга ССРЭ чемпионадынга [illegible] 18.20 — 18.45 — Телемедээлер. 18.45 — «Мал ажылының [illegible]» [illegible] Чараштар

МОСКВАДАН

19.00 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 20.00 — «Тамчыктыг улуглар чаштар!» 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—22.05 — «Адамы [illegible]». Урал-чечен фильм.

СЕНТЯБРЬ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — [illegible] 9.45 — Уругларга фильм «[illegible]». 10.15 — [illegible]

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20— Совет программазы [illegible] спортунга делегей чемпионадынга аар атлетикага [illegible] чемпионады. 11.50— «Чоон чүктүн чеди миниатюралары». Фильм-концерт. 15.15 — Уругларга фильм «Соңгу чүктүн согаңгылыг [illegible]». 16.30 — «Чөлээш». Улустуң чогаадылгазының IV делегей фестивалының телепрограммазы «Сараада» (Тыва Республиканы). 17.00 — «Катты бажы чаткан [illegible]». 18.20 — «Баштайгы [illegible]». Урал-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 19.20—Сүт спортунга Европа чемпионады. 20.00— «Тамчыктыг улуглар, чаштар!» «Дюймовочка». 20.15—«Бо кайгамчыктыг делегей». ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Тимофеевтиң [illegible]-биле концерт. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.05 — «Хавалчыгай». Урал-чечен фильм.

РЕДАКЦИЯГА

Бистиң [illegible] Александр Борбаевич Тавааның [illegible] [illegible] бистиң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

А. Б. ТАВААНЫҢ төрелдери.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мультфильмнер чыындызы № 66» 10.00, **«Хуулгаазының болуушкуну»** 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Таро — мангыс телу» 9.30, 15.00, «Шонар рейс» 11.10, 13.10, 16.20, «Элик кудумчузунда бажың» 18.[illegible] шактарда.

СЕНТЯБРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дыштанган чарның амыдыралындан» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Гуго деп бегемот» 9.50, 11.10, 15.20, **«Аза нилээнниң чанында»** 13.30, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, оралакчыларының 2-30-21, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегер килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефоннаар долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1822.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01489

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 214 (11712) | 1981 чылдың сентябрь 15, вторник | 1925 чылда үндүрлеттинген | Өртээ 2 кап

Сентябрь—18 чаңгыс аай политхүн

КАМНАЛГА, ХУМАГАЛАЛ— КУРЛАВЫР

Бистиң республикага сентябрь 18-те, пятницада, чаңгыс аай политхүн эртер. Оон темазы: «Шыгыш камналга, чидириглер-биле демисел — беш чылдың курлавыры». Бо чугула хемчегни эртирерде улуг организакчы, масса-политиктиг, тайылбыр ажылын баш бурунгаар чер болганга кадбартып чорудар.

Партия организацияларының политхүнге белеткелди дүүн, сентябрь 14-те эгелээн, ону сентябрь 17-те чедир үргүлчүлээр. Бо үениң дургузунда үлетпүр бүдүрүлгелерге, транспорт, харылзаа, чурттакчы-коммунал ажыл-агыйы, чонуң амыдырал хандырылга организацияларынга, совхозтарга болгаш өске-даа кедээ ажыл-агыйы органнарынга, албан организацияларынга камналга чурумунуң, чиг-этти, одаар чүүл, энергия, чылыг камналгазының, чидириглер-биле демисел талазы-биле рейдилерни болгаш хыналдаларны чорудар. Чидириглерни, чайладыр, үрей кылыышкыннар-биле демисел, курлавырларны тывар, ажыглаар талазы-биле лекция, беседаларны номчуур

Массалыг рейдилерге, хыналдаларга партия-ажыл-агый активинден аңгыда, профэвилел активчилери, улусчу контролёрлар, комсомолчу прожекторлар, экономиктиг албаның ажылдакчылары болгаш өскелер-даа киржир.

Камналга, хумагалал, чидириглер-биле демисел, ажыглаттынмайн турар курлавырларны ажыглаар, илередир талазы-биле саналдарын, бодалдарын ажылчы чоннар киирер, ону партия организациялары чыыр, даңзызын кылыр, ону амыдыралга боттандырар хемчеглерни алыр.

СЭКП ТК-ДА БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

«Хөмүр-даш (сланец) үлетпүрүнүң болгаш шахта тудуунуң ажылчыннарының база албан-хаакчыларының тарифтиг ажыл төлевирин болгаш албан-дужаал шанналдарын бедидер база ажыл төлевирин организастаарын сайзырангайжыдар дугайында» доктаалды СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

Хөмүр-даш үлетпүрү тоску болгаш онгу беш чылдарның дургузунда улам ыңай сайзыраанын хүлээп алган доктаалда демдеглээн. Ажыл неделязының үргүлчүлелин кызырар, ажылдакчыларның чамдык категорияларының ажыл төлевирин бедидер, шахтёрларның [illegible] хандырылгазын экижидер талазы-биле чугула социал хемчеглерни боттандырган.

Ооң-биле чергелештир, шахталар, разрезтер тудуунда хо[illegible] бүдүрүлгени болгаш күш-ажылды организастаарында [illegible] бүдүрүлгелерни ажылчын кадрлар-биле четчелээринде бергелерниң бар уржуундан улус [illegible] хандыртынмайн турар.

1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң СЭКП-ниң XXVI съездизинге хүлээп алган кол угланыышкыннарын ла дүүштүр, хөмүр-даш (сланец) үлетпүрүнге, шахталар болгаш разрезтер тудуунга бедик мергежилдиг кадрларны киириштирер база быжыглаар, оларның материалдыг байдалын экижидер, а ол ышкаш бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидеринге ажыл төлевириниң идиг берикчи ролюн күштелдирер [illegible] хөмүр-даш (сланец) үлетпүрүнде [illegible] шахталарының болгаш хөмүр-даш (сланец) шахталарының база разрезтериниң тудуунуң (ваартылгазының) дээ ажылдарында [illegible] тарифтиг ажыл төлевирлерин [illegible] доктаалда айыткан.

Чер адаанда ажылдарда [illegible] 27 хуу, ажык черлерде дээ [illegible] — 23-24 хуу, ооң арткан ажылдарда — 18-20 хуу. Доктаалда айыткан [illegible] тарифтиг ажыл төлевирлерин [illegible] чер адаанда оная хоралыг [illegible] байдалдары бар ажылдарда тарифтиг [illegible] төлевирлерин ол сорулга-биле 10 болгаш 20 хуу, ажык черде дээ ажылдарында — 7 хуу бедидер.

Хөмүр-даш (сланец) үлетпүрүнде болгаш хөмүр-даш (сланец) шахталарының болгаш разрезтериниң тудуунуң талазы-биле дээ ажылдарында удуртукчу база инженер-техниктиг ажылдакчыларның албан-дужаал шалыңнары база бедидир. Хөмүр-даш (сланец) үлетпүрүнде, а ол ышкаш хөмүр-даш (сланец) шахталарын база разрезтерин хандырып турар дээ ажылдарында удуртукчу база инженер-техниктиг ажылдакчыларның албан-дужаал шалыңнары база бедидир. Хөмүр-даш (сланец) үлетпүрүнде, а ол ышкаш хөмүр-даш (сланец) шахталарын база разрезтерин хандырып турар дээ ажылдарында шеригжиткен камгалал командаларының болгаш [illegible] район [illegible] ажылдакчыларының тарифтиг ажыл төлевирлери болгаш албан-дужаал шалыңнары хары угда бедидир.

Тарифтиг ажыл төлевирлерин болгаш албан-дужаал шалыңнарын бедидерин Донецкиниң, Кузнецкиниң, Карагандының, Экибастузтуң болгаш Печораның хөмүр-даш [illegible] 1982 чылдың 1 кварталында боттандырары доктаан. Тарифтиг чаа ажыл төлевирлерин болгаш албан-дужаал шалыңнарын арткан районнарынга эгелээри 1983 чылдың планынга көрдүнген турар.

Тарифтиг ажыл төлевирлерин болгаш албан-дужаал шалыңнарын бедидери-биле чергелештир хөмүр-даш тывыышкынның немелде даалгазын доктаадырын хары угда соксадыр. Ажыл төлевириниң фондузундан ажылчыннарга, а ол ышкаш ажыл-агыйның кол түңнелдерин дээш материалдыг магнат фондузундан — удуртукчу болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларга (дээ мастерлеринден, [illegible] мастерлеринден, [illegible] база [illegible] өске-даа ажылдакчыларындан аңгыда) [illegible] шаңналдарын [illegible] доктаалда айыткан.

Ажылдакчыларның тарифтиг ажыл төлевирлериниң база албан-дужаал шалыңнарының торарылгаа хемчээлдериниң дугайында, а ол ышкаш оларның күш-ажыл төлевиринге өске-даа байдалдарын өскертир дугайында саналдарын ССРЭ-ниң Күш-ажыл-биле ССРЭ-ниң Сан министерствозу ВЦСПС-биле кады база ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунуң, РСФСР-Одаар-чүүл үлетпүрүнүң министерствозунуң [illegible] биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге [illegible] ССРЭ-ниң Күш-ажыл болгаш [illegible] айтырыглар талазы-биле күрүне комитединге дааскан.

ССРЭ-ниң министерстволарынга, эвилелдежиң республиканың Министрлер Чөвүлелдеринге, хөмүр-даш (сланец) үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринге, каттыжыышкыннарынга (бүдүрүлгелеринге) база организациаларынга [illegible] сүмелээн:

хөмүр-даш (сланец) шахталарының болгаш оларны арыглаар [illegible] бедидерин, ылап [illegible] ниң ажыктыын бедидеринге, чаа шахталарны болгаш разрезтерни [illegible] ажылын [illegible] ның төлевилел күчүлерин [illegible] дугайында [illegible] боттуг [illegible] күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга ажылдакчыларның материалдыг сонуургалын күштелдирер;

күш-ажылды организастаарының болгаш нормалаарының байдалын экижидер, ол сорулга-биле эвээш санныг ажылдакчыларның киржилгези-биле дээ техниказын улам долу ажыглаарынга ажылдакчыларның материалдыг сонуургалын, а ол ышкаш шак [illegible] ажылчыннарга нормалар [illegible] турар ажылчын бөлүктериниң агрегат нормаларын [illegible];

бригадалар кежигүннерин калбак-биле аралаштыр салыр турарынга болгаш оларның ажыл шугум улам долу ажылдарынга үндезилээш, күш-ажылды бригада хевирлиг организастаарының база идиг бээрниниң ажыктыын бедидеринге немелде байдалдарны тургузар сорулга-биле делгем мергежилдерниң ажылчыннарының белеткээрин хандырар;

бедигээн [illegible] даалгаларны хүлээп алырынга болгаш күүседиринге база курлавырларны эң-не долу ажыглаарынга ажылдакчыларның материалдыг сонуургалын күштелдирерин хандырар кылдыр оларга акша шаңналдарын [illegible] тарифтиг ажыл төлевирлерин болгаш албан-дужаал шалыңнарын бедидери-биле чергелештир [illegible] эде көөр болгаш боттандырып [illegible].

Бо доктаалга дүүштүр ап чорудар хемчеглерни ажыл-агыйның болгаш [illegible] биле масса-политиктиг ажылды калбартыр, ажылчыннарның инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш албан-хаакчыларның калбак [illegible] күш-ажыл төлевиринин чаа байдалдарын боттандырарынга [illegible] ында үндезилээш, он бирги беш чылдың даалгаларын чедиишкиннинг болгаш ажыр күүседиринге хандырары талазы профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, министерстволарга болгаш ведомстволарга, каттыжыышкыннарның, бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларының удуртукчуларынга дааскан.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде, ВЛКСМ обкомунда

ШАЛЫПЧЫ ИЙИ АЙНЫҢ ТҮҢНЕЛИ

СЭКП обкомунуң үшкү пленумунуң доктаалын удуртулга болдурбушаан база партияның область комитединиң республиканың бүгү ажылчы чонунга ныйгырыын деткээш, партия, совет база кедээ ажыл-агыйы органнары, профэвилел болгаш комсомол организациялары совхозтарның, бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның ажылчыннарының база албан-хаакчыларының, школачыларның, сургуулдарның болгаш студентилерниң аразынга мал чемнерин белеткээр дээш социалистиг чарышты калбартыр талазы-биле ажылдарны калбартыкан дээрзин СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому хүлээп алган доктаалында демдеглээн.

Мал чемнери белеткээр шалыпчы ийи айның дургузунда, июль 10-дан сентябрь 10-га чедир бүгү белеткээн [illegible] ниң 96 хуузу азы 86 муң тонназы, белеткээн сиген далганының 87 хуузу азы 4,5 муң тонназы, белеткээн сенажтың 84,3 хуузу азы 12,5 муң тонназы, белеткээн бадук бүрүнүң 96 хуузу азы 16 муң тонназы белеткеттинген. Ол үениң иштинде 101,8 муң тонна [illegible] алган.

Республиканың ажыл-агыйларынга 1981 чылдың сентябрь 10-да сиген белеткээриниң планы 40 хуу, витаминниг сиген далганыныы—73 хуу, сенажтыы — 25 хуу күүcеттинген.

Шалыпчы ийи айда Барыын-Хемчик, Мөңгүн-Тайга, Өвүр районнар эң түңнелдерни чедип алган. Ийи айның сөөлгү он хонуунда Бай-Тайга, Каа-Хем, Мөңгүн-Тайга районнарның ажыл-агыйлары мал чемнериниң белеткелин организастап чорутпаан. Оларда сөөлде, өштериниге [illegible] биле алырга, дараалаштыр 11 хуу, 8,5 хуу болгаш 12,3 хуу [illegible].

Ниитиниң малынга чем белеткээринге Кызыл хоорайның ажыл-ишчилери улуг үлүүн киирген. Олар сентябрьның 10-га чедир 10 муң тоннаның орнунга 10200 тонна будук-бүрүнү, 2400 тонна сиген белеткээр турган, 2100 тоннаны белеткээн.

Чамдык районнарның партия, совет болгаш кедээ ажыл-агыйы органнары, профэвилел болгаш комсомол организациялары мал чемнери белеткээр талазы-биле ажылдарны четпес организастаан, ылап-ла августуң сөөлгү, сентябрьның баштайгы он хонуунда ажылды оожумнаткан. Шалыпчы ийи айның сөөлгү он хонуунда өзүлде чугле 2.7 хуу (ооң мурнунда он хонукта 7.9 хуу турган) болган Ыңаагыя Чөөн-Хемчикке өзүлде 1 хуу, Тес-Хемге 1.1 хуу, Бии-Хемге 1.7 хуу чедир кызаан.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому июль 10-дан сентябрь 10-га чедир шалыпчы ийи айның дургузунда Кызыл хоорайның бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының, школаларының болгаш өөредилге черлериниң коллективтериниң, Барыын-Хемчик, Мөңгүн-Тайга болгаш Өвүр районнарның совхозтарының аки ажылдааның демдеглээн.

Сентябрьның бирги он хонуунда **барыын зонага** — Бай-Тайга районну;

төп зонага — Каа-Хем районну;

мурнуу зонага — Мөңгүн-Тайга районну тиилекчилер деп санаар. Ол районнарга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң [illegible] 200-200 рубль акша шаңназы-биле кады тывыышын көрдүнген.

СЭКП Кызыл хоорукомунга болгаш райкомнарынга, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, совхозтарның удуртукчуларынга болгаш тускай эртемниглеринге мал чемнериниң белеткелинде организакчы болгаш политмассалыг ажылдарны ам-даа кошкатпазын, сиген болгаш өске-даа мал чемнериниң белеткелинде, дүжүт ажылдаазынында болгаш бүрү чыыышкынында ажылчыннарның, албан-хаакчыларның, өөреникчилерниң, сургуулдарның, студентилерниң, пенсионерлерниң болгаш бажың ээлериниң ортузунга социалистиг чарыштың дыштыныы улам бедидерин дааскан. Бар-ла сиген-унуштуң кезерин, карточка [illegible] сенажтаарын, гаванны болгаш тараа кулуун бөлерин, бүрүнү чыырын база мал чемнерин кыштаар [illegible] тургузар [illegible] баштайгы аразынга [illegible] гаш камныг чарыгдаарын дугайынган.

Үшкү кварталдың планныг даалгаларын чедиишкиннинг күүседир дээш улам кызымак ажылдаалы

Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малынга чемнер белеткээрин шалыпкым чорудуп, ажыл-агыйның бүгү машина-техниказын болгаш кижи күжүн өлче мөөңнээн.

Эң хаймыышкынныг участоктарның бирээзи — төп шаң. Ында тургускан АВМ-0,65 деп ийи агрегаттарда А. Петеримвстуң болгаш Б. Кочетковтуң звенолары июнь айдан эгелээш, бо хүннерге чедир 470 тонна витаминниг сиген далганын кылып үндүрүп, планныг онаалдазын 150 хуу күүсеткеннер.

Ажылчыннар Ф. Седипей, Т. Седыхова, М. Бүрбү, Л. Аранчын болгаш өскелер-даа мурнакчыларның одуруунда чоруп турарлар.

ЧУРУКТА: АВМ-ниң ажылчыннары (солагай таладан) С. Н. Зятенко, М. Бүрбү, В. Кочетков, Л. Аранчын.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Кыштаглаашкынга белеткел

КЫЛЫР АЖЫЛДАР АМ-ДАА ХӨЙ

Бай-Тайганың бедик баштарында хар агартыр чаап, күстүң соок тыныжы иштикте безин тода билдинип келген. Ол дээрге ниитиниң малын кыштаглаашкынче киирер малчыннарга эң-не харыысалгалыг үениң чоокшулап оорары ол. Ынчангаш аңаа баш бурунгаар эки белеткенири, одек-кыштагларының арткан үүрмек септелгезин кылып доозары, малга чем, сут бээр дериг-херекселдерин четчелээри, кезип белеткээн сиген-ширбиилди кыштагларга чедирип алыры дээш сонгаарлатпайн шиитпирлээр айтырыглар-ла хөй.

«Тээли» совхозтуң мал ажылдыглары келир кыштаглаашкынга белеткелди часкаар-ла, эрээнчилерниң үлегери-биле чорудуп эгелээш, кажааларның, бажыңнарның база өске-даа объектилерниң септелгезин элээн кылып, чаш мал кажааларынга урар эдектиг-даа эвээш эвести белеткеннер. Ыңаагыя Найырал салбырда Серин Кооj-оол, Фени Хүрен, Кызыл-Даг салбырда Саадат Салчак, Санчыжап Хертек, Шыдыраа Хертек, Эртине Байыр дээн ышкаш малчыннар эң үлегерлиг ажылдап, кыштагларын колдуунда болур кылдыр септеп алганнар.

Ынчалза-даа үүрмек септелгезин ам удур кылыр кыштаглар совхозтуң каяа-даа салбырында бар. Найыралда үш кажаа белен эвес: бирээзиниң ыяштан дуглаар, өскези алыдар, чаа кажааны чедир тудар. Ында малчыннар чурттаар үш бажыңның соңга, хаалга, печкаларын септээри, иштин чуталааралы арткан. Ол ышкаш бригадалар төптеринде кызыл-булуңнар, чунар-бажыңнар септелгеан доозулбаан. Бо бүгү чүүлдерни кыштаглаашкын эгелээринге чедир кылып доозары-биле септелге звенозун тургускан, ол бо хүннерде ажылдап эгелеп турар.

Мал суггарар, чем каап бээр дериг-херекселдерин база-ла хойу-биле кылыры негеттинип турар. Ынчангаш шээр мал бригадаларынга шефтеп дузалап келдер бүдүрүлгелерни [illegible], бүдүрүлге, албан организацияларын кужу-биле 120 оңгачалыг, 121 шагканы болгаш өске-даа херекселдерни [illegible] [illegible] [illegible] фермазында 400 инекти кыштадыр [illegible] белеткел-

дин байдалы мында багай эвес. Саанчыларның кажааларын, өске-даа ажылчыннарның чурттаар бажыңнары, инек, бызаа кажаалары, кызыл-булуң болгаш уруглар сады [illegible] септеттинген.

Ынчалзажок фермада чаа [illegible] ишти [illegible] транспортёр үрелген, сут соодар херексел ажылдавас. [illegible] Мажалыкта болгаш Кызылда каттыжыышкыннарының специалистери ол дериглерни [illegible] септээри саадап турар берген. Ол ышкаш мында [illegible] «Тыва сүт тудуг» трестиң тел[illegible] база-ла келбейн турар.

Малга быжыг чем-суурун тургузуп алыры — кышты хүр ажыраарының кол магадылалы. Ынчангаш совхозтуң малчыннары сиген [illegible] идепкейлиг киржип келген болгаш ол ажылды [illegible] ишчилиг, эрес-кежээзи-биле өскелерге үлегерин көргүзүп, алган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткилээннер оларның аразында хөй. Чижээ, өшку бригадазының малчыннары С. Салчак, К. Канчыыр олар тус-тузунда 12 тонна сиген белеткээр [illegible] 13—14 тонна кылдыр күүсеткен, Ы. Күжүгет 12 тоннаны белеткээн.

Совхозка 11 муң 790 баш шээр, 1377 бода малды кыштаглаашкынга киирери көрдүнген. Ол хөй малды кыштап хүр ажыраары белен эвес дээрзин билдирбир. Ынчангаш ол харыысалгалыг, берге үеге ыяк белеткенирин бүгү талалыг организастап, чедип кылзынмаан [illegible] [illegible] мөөңнээн негеттинип турар.

Х-К. МОҢГУШ.

АЛДАН-МААДЫРЖЫЛАР — МУРНУНДА

Ажыл-агый бо хүннерге чедир сиген белеткээр планының 80 хуузун күүседип, 3/2 тонна будук-бүрүнү белеткээн, [illegible] күүсеткен.

[illegible] арзында социалистиг чарышка Бора-Тайганың Чечектигде хойжу бригадазы, Ак-Даштың хову бригадазы тиилекчи болган. Бо коллективтер шилчиир вымпелдерни акша шаңналы-биле кады алган.

Хоочун коммунист, пенсионер Сергей Дпимиевич Ашак [illegible] мал чемин шалыпчы ай-биле белеткеп, 63 тоннаны белуп сарааттаан. СЭКП обкомунуң [illegible] ринге болгаш бүгү ажылчы [illegible] рынга хей-аът киирип, ам-даа эки шынарлыг 10 тонна сигенни белеткээрин ол [illegible].

Совхозта партия болгаш [illegible] мурнакчыларның арга дуржулгазын хана солунга, хуралдарга калбак-биле нептередир турар. Социалистиг чарыштың негелделерин баштаар оон түңнелин 7 хонгаш үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап-мактап турар.

«Алдан Маадыр» совхоз мал чемин [illegible] районнуң [illegible] аразында калбарган чарышка августа үш удаа тиилекчи болуп, [illegible] районнуң, улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитединиң, [illegible] профэвилел райкомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Чөөн-Хемчик район.

К. ХЕРТЕК.

НЕГЕЛДЕ, ХЫНАЛДАНЫ КҮШТЕЛДИРЕР

Эрткен сес айларда республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери продукция сайгарарының, барааның продукциязын бүдүрериниң-даа планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен. Ол үениң дургузунда пландан ажыр үлетпүр продукциязын 2 млн рубльге бүдүрген болгаш барааның продукциязы 1,4 млн. рубльге сайгарган. Продукцияның кол хевирлериниң айы-биле ажыр болза, пландан ажыр 4,5 млн. тонна хөмүр-дашты, 5,9 млн кВт-шак электри энергиязын, 4 муң Гкал чылыг энергиязын, 1,6 муң дөрбелчин метр хаалга кастактарын, 5,8 муң куб[illegible] [illegible] рын, 3,5 муң эжеш хөм идиктерни, 44,4 муң рубльдиң [illegible] бараан[illegible] рын, 6,7 тонна саржагны, 637 тонна сүт аймааның продукталарын, 678 тонна чемби кормну, 34 муң дал сувенир [illegible] маан болгаш [illegible] бүдүрүлгелер берген.

Күш-ажылдың бүдүрүмчүзүн үлетпүр [illegible] кындан 3,7 хуу ажыр күүсеткен, эрткен чылдың ол үезиниң деңнелинден 3,4 хуу өзүлделиг болган. Үлетпүр продукциязының немелде өзүлдезин күш-ажылдың бүдүрүмчүзүнүң бедээнинден чедип алдынганы ол.

Электроэнергетика, [illegible] болгаш хөөмүн үлетпүрүнде бүдүрүлгениң [illegible].

Мурнакчы бүдүрүлгелерниң санынга «Каа-Хем» разрези, Тыва электри четкилерин, сүт комбинадын, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйын болгаш оон-даа өске бүдүрүлгелерни хамаарыштырып болур.

Чедип алдынган чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир үлетпүрнүң ажылында хожудаашкыннар, четпестер эвээш эвес. Планныг онаалдаларның [illegible] ажылдап турар бүдүрүлгелерниң [illegible] турар. «Тыва [illegible]», «Тудуг кезектери» комбинаттар, эът-сөөктен заводтар кызып, завод болгаш Үстүү-Енисейниң балык, «Тыва кедээ тудуу» трестиниң ДБК заводтары, Шуурмактың, Туранның ыяш белеткээр пунктулары улус ажыл-агыйынга дыка хөй продукцияны чедир бербээн.

Эрткен сес айларда барааның продукция бүдүрериниң 12 продукция сайгарарын 13 бүдүрүлге [illegible] күүсетпээн. Күш-ажылдың бүдүрүмчүзүн 19 бүдүрүлге күүсетпээнинден 923 муң рубльдиң продукциязы чедир бердинмээн.

Ажылды организастаанының [illegible] кудузундан база ажыл-шагының чидириглеринден дыка хөй хемчээлдиг түлбү, чугай, шой, сортус дээ-дугу, керамзит, [illegible] диктер, хлеб-булочка аймаа [illegible] алдынмаан.

[illegible] материалдарның [illegible] чугу нормаларынга [illegible] [illegible] бүдүрүлгелерде барааның продукциязының бот-өртээ ажып турар. Эрткен чеди айлардан [illegible] үлетпүр продукциязының бот-өртээ 451 муң рубльге аартаан. Бир рубльдиң барааныг продукциязын бүдүрериниң чарыгдалы пландан көрдүнгенинден 1,22 копеекке көвүдээн. Эрткен 7 айларда бүдүрген продукциязының бот-өртээн «Тыва кобальт» комбинат 112 муң рубльге, Кызыл Маажалык [illegible] эът комбинады 424 муң рубльге, «Тыва кедээ тудуу» трестиниң ДБК-зы 37 муң рубльге [illegible]. «Тудуг кезектери» комбинаты 43 муң рубльге аартаан. Үе бүдүрүлгеде чиг-эт, материалдарны артыкча чарыгдаары, продукцияның үрей кылыы болгаш дериг-херекселдерниң [illegible] бүдүрүлге күчүзүн [illegible] [illegible] байдал турганы.

Бүдүрүлге бурузунге планныг онаалдаларның күүселдезин хандырары дүрүм дээрзин билдинип. Ынчангаш партия, профэвилел болгаш [illegible] организацияларны [illegible] кызымаа [illegible] коллективтерниң тургузу [illegible] организастаарының, [illegible] [illegible] [illegible] тургузуп, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кызымак [illegible] [illegible] [illegible] күштелдирер түрүлга.

ПЛАНЫН АЖЫРГАН

Тес-Хем районнуң малчыннары кедээ ажыл-агыйы продуктуларын курупнуге садарының планныг күүседир дээш кызымак ажылдап турар. Бо хүнге чедир курупнуге 3819 центнер сүттү садып, тос айның планныг онаалдазының 93,2 хуузун күүседип алган.

Ооң иштинде «Чодураа» совхозтуң ажыл-ишчилери 1921 центнер сүттү саткаш, тос айлар онаалдазын хүүседиринде 102,7 хуу күүсеткен. Аңаа Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коллективи улуг күш-ажылчы салыышкынын киирген. Районнуң ажыл-агыйлары эрткен чылдың бо үезинде деңнээрге 359 центнер сүттү ажыр саткан.

Ол ышкаш районнуң хойжулары [illegible] Өтер 1022 центнер [illegible] курупнуге саткаш, [illegible] 100,4 хуу күүсеткен. [illegible] [illegible] 240 [illegible] Районда «Чодураа» [illegible] [illegible] [illegible] ажыр күүсеткен.

Лекцияларга, беседаларга ажыглаар материал

Сентябрь 18—политхүн

ШЫҢГЫЫ КАМНАЛГА, ЧИДИРИГЛЕР-БИЛЕ ДЕМИСЕЛ—БЕШ ЧЫЛДЫҢ КУРЛАВЫРЫ

Ам эргер политхүннүң темазын моон адаанда парлаан. Ол талазы-биле чугаа күш-ажылчы коллективтерге болур. Черле ынчангаш кандыг-даа камналга болгаш хумагалал дааш демиселге кижи бүрүзү идепкейлиг киржир хүлээлгелиг болгай. Ынчангаш бистиң республиканың бүдүрүлгелери совхозтары чиг-этти, одалга-энергетиктиг болгаш өске-даа материалдыг курлавырларны камнаар, ону чеп ажыглаар база оларның чидириглер-биле демиселди канчаар чорудуп турарының байдалының дугайында, чидириглерниң түңү келир чылдагааннарын чайладыр камналга чурумун чер болганга экижидер дээш моон соңгаар чүнү кылза экил дээрзиниң дугайында бодалдарыңарны, саналдарыңарны редакцияже бижиирин диледивис.

ҮЛЕТПҮР

Чиг-этке, ном болгаш дугаадаа материалдарга, одаар [illegible] болгаш [illegible] чарыгдалдар үлетпүр продукциязының бот-үнезиниң дөрттүң үш кезин хиреэн болуп турар. А ол бот-үнениң бир хуу чиигедири нииттиледиг арыг орулгазын беш миллиард ажыг рубль түңге немей көвүдедир.

Одаар чүүлдүң чүгле чаңгыс хуузун безин камнап алырга, улус ажыл-агыйы камнаттынган [illegible] бир чылда үш-дөрт хүннерде ажылдаар арганы бээр. Одаар чүүлдер тывыжының оаулдеан хөй чарыгдалдарны үндүрерин негеп турар. Чижээ, хөмүр-даш шахталарында черниң ханызы беш чүс [illegible] өрүмаа-биле 30 метр хапылап турар. [illegible] фонтаннын нефть тывызының [illegible] соолуу иштинде [illegible] дөрттүң үш кезии турганындан [illegible] кызырылган. Одаар чүүлдерниң тывыжын [illegible]. Чөөн чүк болгаш соңгу районнарының агаар-бойдузунуң нарын байдалдарында чорудуп турар. Нефть [illegible] база [illegible] хөй чарыгдалдарны негеп турар. Транспорт чарыгдалдарында база өзүп турар. Чижээ, нефтини [illegible] 1965 чылда [illegible] турганындан 1900 километр четкен азы 2,9 катап өскен. [illegible] нефтиниң бот-үнези 1,6 катап, газтыы — барык ийи катап өзүп келген.

1980 чылдарның доңдарга 1982 чылда одалга-энергетиктиг курлавырларның камналгазы 160—170 миллион тонна хөмүр-даш деңнелдиг хемдер хандырарын СЭКП-ниң XXVI съездизи айыткан. Ол хире хемчээлдиг хөмүр-дашты амгы үеде чурттуң бүгү 2,9 ай дургузунда ажылгаш турар. Одаар чүүлдү камнаар талазы-биле хемчеглерниң [illegible] одаар чүүлдү тывырынга болгаш [illegible] чарыгдалдарындан ийи-үш катап эвээш болур.

Чуртта ажыглаттынган турар одаар чүүлдүң ортаа кезии [illegible] электростанцияларда чарыгдап турар. Аңаа [illegible] бир [illegible] миллион ажыг тонна одаар чүүл камнаттынар.

Технологтуг хемчеглерге болгаш үлетпүрүң бүгү адырларының бүдүрүлгелерин одалга-биле [illegible] одаар чүүлдерни чарыгдап турар. Аңаа одаар чүүлдүң бир хуу чиигедизин чедип алырга, [illegible] миллион рубль бот-үнезин чиигедир.

Ажылдап үндүрген бүгү **электроэнергияның** (ниити [illegible] дашкаар үндүрерин чарыгдалдардан аңгыда) үштүң ийи кезии үлетпүр чарыгдап турар. Үлетпүрге чаңгыс хуу [illegible] электроэнергияның дашкаар үндүрерин бүдүн чартык катап көвүдедир болгаш немей акша-хөреңгини ап болур бис.

[illegible] энергиязының бир хуу камналгазы индустриязы чылда продукциязының чүс миллион рубль бот-үнезин чиигедир.

Индустрияның хлеви — **металл**. Чылда каңны азы прокатты миллион тонна кылдыр немей бүдүрерин хандырар бүдүрүүге күчүзүн улгатты[illegible] миллион рубль негеттинер. Металлдың тоннаа бүрүзүнге үүрмек чарыгдалдарның хемчээли база улгадып турар — казып тывылган демир рудазында бар арыг демир бежен хуу турганындан [illegible] беш хуулап бичии-ле ажыг кылдыр кызырылган. Каңның бир хуу камналгазын чедип алырга, улус ажыл-агыйынга ниитизи-биле чылда бүдүн чартык миллион тонна каңның камналгазын бээр. Камнаттынган ол хире хемчээлдиг каң-биле үш муң километр газ дамчыдар [illegible] азы 160 муң кызыл тракторларны бүдүрүп болур.

Машина тудуу кара металлдарның 40 хире хуузун ажыглап турар. Аңаа металлдарның чидирии болгаш кескинделери бежен хуу [illegible] бүдүрерин он хуу көвүдедирин деңнежир.

Машина тудуунда болгаш демир-бетонналгада [illegible] кара металлдарның прокат чарыгдалдарының нормаларын 18—20 хуудан эвээш эвес кыдыр кызырарын СЭКП-ниң XXVI съездизи айыткан. Ол нормаларны [illegible] 1985 чылда 8 миллион тонна кара металлдар [illegible] камнап алыр арганы бээр.

Чиик үлетпүрге [illegible] бир хуу камналгазы, чылда 120 миллион хире рубльдиң камнаттынган бээр. А чиик үлетпүрге ниитизи-биле [illegible] база материалдарның чүгле чаңгыс хуу камналгазы чылда [illegible] бот-үнезин барык 120 миллион рубль хемчээлдиг кылдыр чиигедир. Хөм материалдарының чаңгыс хуу камналгазы [illegible] бүдүрер фабрикаларга чедип алыр болза, [illegible] чеди миллион ажыг [illegible] идиктерни немей бүдүрүп болур.

Аъш-чем үлетпүрүнге чиг-ит болгаш кол материалдар чарыгдалдарының чүгле чаңгыс хуу чиигелдези чылда барык 900 миллион рубльдиң камналгазын бээр.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ

Колхозтар, совхозтар болгаш көдээ ажыл-агыйының өске-даа бүдүрүлгелери үрезинге, мал чемнеринге, минералдыг чемишчидилгелерге, кывар болгаш одаар чүүлдерге, электроэнергиязынга он-он миллиард рубльди чыл бүрүде чарыгдап турар. Материалдыг курлавырларның бир хуу камналгазы бүгү ажыл-агыйларның арыг орулгазын чүс-чүс миллион рубль хемчээлдиг кылдыр немей көвүдедир.

Көдээ ажыл-агыйга **электроэнергияның** 1 хуу камналгазын 1985 чылда чедип алырга, 20—250 колхозтарны болгаш совхозтарны электро[illegible]-биле бүрүн хандырар.

Көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлгелеринге кывар болгаш чаар материалдарының [illegible] камналгазы чылда 1,5 миллион тонна кывар чүүлдү, 150 [illegible] тонна үнер материалдарның камнаттынганын деңнежир. Кывар чүүлдү көдээ ажыл-агыйга [illegible] чарыгдаарын чаңгыс хуу кызырарлы — 20 миллион рубльди камнааны болур.

Ишкири 5—10 кубометр болгаш кылагар кыдыр бүдүвээн савадан чылда ийи чүс [illegible] ажыг кывар чүүл агаарже бустаазын үнер, аскып [illegible] доскаардан — ийи тонна чартык нефть продуктулары хораар. Кывар чүүл кудар чер[illegible], тракторга одаар чүүлдү кудуп турган үеннде 500 грамм чедир дизельдиң одаар чүүлү токтур.

К-701 маркалыг тракторну шак дургузунда ажылдадырга, [illegible] килограмм ажыг кывар чүүл хораар. ДТ-75 маркалыг тракторну болгаш «Беларусь» деп тракторну эмин эртир дүргеп ходелдирип ажылдадырга, 6 рубль, Т-150К деп тракторну — ой рубль, а К-701 тракторну — 16 рубль карыгдалыг болур.

Көдээ ажыл-агыйга чыл бүрүде [illegible] **минералдыг чемишчидилгелерниң** бир хуу азы 180 муң тонна ажыг болуп турар. Ол хире деңнелиг чемишчидилгелерни камнаарга, бети-ле дизе — 300 муң тонна немелде тарааны бээр.

Камналганың бүгү — **черни** ажыл-агыйны [illegible] ажылдаары-дыр. Чуртта **ниитизи**-биле чаңгыс дөрбелчин метр [illegible] тарааны шөлге каан бир [illegible] ажыглавайн баарга — 370 муң центнер тарааны чедир албайн [illegible]. Чуртта тарааны шөлүнүң бир дөрбелчин метринден чүгле чаңгыс [illegible] бүдүн чартык миллион тонна дүжүттү **немей алган** турар. Ол хире тарааның хлеби-биле элээн каш миллион кижини бүдүн чылдың дургузунда хандырып болур.

Дүжүт ажаап [illegible].

[illegible] 2—2,5 миллион [illegible].

Куш фермаларынга алдын[illegible] хуузун бустуушкунга болгаш [illegible] база, чылда 290 миллион [illegible] бээр. Ол хире [illegible] ле чурттуң бүгү школачыларын, [illegible] бүрүн хандырып болур.

Көдээ ажыл-агыйның [illegible] **бедик шынарын** хандырары — камналга дээш демисел-дир. Чижээ, тарааның белогуй бир хуу камгалап арттырары — хөй миллион [illegible] хандырарынга чедер.

Үскүрү үш хуу бир тонна [illegible] ры 34 килограмм, саржагны азы 83 килограмм быштакты ап турар. Ынчаарга тонна сүттүң үскүрү дөрт хуу болза, 12 килограмм саржагны азы 23 килограмм быштак немей алыр.

[illegible] малдардан **хоранча чок** чедирери онза чугула ужур-дузалыг болуп турар. «Ындыг чидириглер-биле [illegible] ажип болбас. Агаар-бойдузунуң [illegible] бергелерни совет кижилер билип турар, ынчаарга ажыл-агыйлар [illegible] болдунган бергелерни таймыбырын олар хүлээп албас. Ынчангаш тарааның, носаалар[illegible] кижилерниң [illegible] эрги чүгле экономиктиг айтырыг эвес-тир деп бөгүн бүрүн үнделин-биле чугаалап турар бис. Ол айтырыг политиктиг болгаш совет кижилерниң са[illegible] турары» деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

[illegible] **ларны, картофельди** болгаш [illegible] совет кижи бүрүзү **үнелээр болгаш камнаар** ужурлуг. Ыяңгыя бистиң эргим үнелиг хлевивисти камналга чок көөр чорукту канчап-даа болдурупбас. Чер ажылдакчыларга [illegible] улуг күжениишкиннериниң болгаш улуг чарыгдалдарның күсели-биле өстүрүп, бүдүрүп турар болгай. Колхозтарның [illegible] механизаторларының, тараа [illegible] бүдүрер, хлеб быжырар чер[illegible] күженишкиннери болгаш са[illegible]. Ынчангаш медерелдиг кижи бүрүзү хенант-даа хлеб тоглаачыдын бок урар [illegible] биле мал, куш, хаван чемгербес. Хлебти [illegible] чок көөр чорук — тараажының [illegible] дыр.

Тарааның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларының [illegible] дурбазы — социалистиг [illegible] турар кижи бүрүзүнүң чайгылыш чок хамааты хүлээлгези-дир.

ТРАНСПОРТ

Транспорттуң чарыгдалдарын [illegible] сорулганы СЭКП-ниң XXVI съездизи айыткан.

[illegible] даар демир-орук транспортунда дыка хөй одаар чүүл чарыгдап турар. Ынчаарга [illegible] Москварга [illegible] дургузунда 15 тонна [illegible] чартык катап долганып болур.

ТУДУГ

[illegible] объектилер тудуунуң [illegible] кирер күчүнүң бирээзинге [illegible] ла сорулганы СЭКП-ниң XXVI съездизи он ийи миллион совет тудугжуларның мурнунга салган. Эң чугула ол сорулганы чедиишкинниг күүседириниң кол аргаларының бирээзи — материалдыг курлавырларны шыңгыы камнаары болур.

[illegible] ны тудугга дыка хөй чарыгдап турар. Тудугнуң херегленинге цементиниң бештиң дөрт кезии (чылда чүс ажыг [illegible]) [illegible] дар прокадының бештиң ийи кезии (20 миллион тонна), [illegible] кезии (11 миллион тонна), тудуг ыяжының база ол хире кезии (чүс ажыг миллион тонна кубметр) чарыгдаттынып турар. Тудуг материалдарының [illegible] ниити хемчээли чылда 2,5 миллиард тонна четкен. Тудугнуң [illegible] демир-орук чүъктериниң чээрби ажыг хуузу, хем транспортунуң — ортаа кезиинден хөйү болуп турар.

Кара металлдарының прокадының [illegible] чарыгдалын беш чылда 7—9 хуу, цементиниң — 5—7 хуу камналгазын [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизи айыткан.

[illegible] бүгү [illegible] чурттуңус кылып турар болганда, тудуг материалдарының камнаары онза чугула [illegible] кирип турар.

Цементиниң бир хуу камналгазы чылда [illegible] миллион тонна чеде бээр. Днепрогэсти [illegible] миллион тонна ажыг бетонну ол камналганың күсели-биле бүдүрүп болур. Ол ышкаш тудугларга камнаан чаңгыс хуу металлдың [illegible] чурттаалга шөлүн тудуп болур. Бир хуу кылдыр камнаан шилбиле тос каът 600 чурттаалга бажыңнарының [illegible] шилдээринге чедер. Тудугга бир хуу дилиг материалдарын камнаарга чүс муң бригадалар [illegible] четчир. Цемент, элезин холуксаалыг ээлдиргиниң бир хуузун камнаарга түүйбүдан кылган тос каът ийи чүс бажыңнарны дериирнге четкен турар.

Бүгү [illegible] бир хуу камнаарга — чылда 350 миллион рубльдиң камналгазын бээр, а ол хөреңги-биле чаагайжыдыр тутуунган дөртен муң хире квартираларны дерип болур.

ЧУРТТАЛГА-КОММУНАЛ АЖЫЛ-АГЫЙ

Одаар чүүл [illegible] ның оннуң бир кезин коммунал [illegible] рының болгаш чоннуң херекселдеринге чарыгдаттынып турар. Чурттакчы бүрүзүнге онаашдыр чылда бир тонна ажыг чижек одаар чүүл (чиик машиналарга херегледен аңтыы) чарыгдаттынып турар.

Ийи өреэлдиг бир бажыңның [illegible] рарынга шак самында ийи килограмм [illegible] дап турар. А бир эвес өжиктерни, [illegible] рин хөй черге ажыдар болза, хөмүр-даш чарыгдалы улам көвүдээр. Одалга сезонунуң беш айларында ажыл-агыйжы эвес бир өг-бүле нормадан ажыр чеди тонна чартык хөмүр-дашты [illegible] тывылар күрүнеге улуг когаралды база чедирип турар.

* * *

Шыңгыы камналга, чидириглер-биле демисел — беш [illegible] бес, чидириг бүрүзүнде тодаргай буруулуг кижилер турар. Буруулуглардан кошкак негелде салып турар-дыр бис. Оон [illegible] лерни четпес мактап, шаңнап турар-дыр бис. А ону албан кылыр херек, эштер. Бистиң ажыл-агыйывысты чонну деп идап турары таварылга эвес. [illegible] бүгү партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларын, бүгү чонну көдүрер болза, чидириглерниң бүгү оруктарын дуглап шыдаар бис. Чидириглер-биле демиселде бүгү [illegible] киириштирери — нииттилелдиң ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга массаларның киржилгезиниң [illegible] дир деп, эш Л. И. Брежнев онзалап айыткан.

Кызылдың эът комбинаттынга Анна Ильинична Луканинага хаарткан колбаса кылыр бригада—ук бүдүрүлгеде мурнакчыларның бирээзи. Олар август айда колбаса [illegible] бүдүрер планын 130 хуузу күүсеткен, социалистиг чарыштың мурнуу өзүрүн баштап турарлар.

Ажылчыннар К. В. Пальина, Н. Р. Комарова үени мурнап, хууда онаалдазын доктаамал ажыр күүседип, продукцияның шынарын экижидер дээш кызымак ажылдап турарлар.

ЧУРУКТАРДА: бригадир А. И. Луканина; (үстүнде) ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ССРЭ-ниң Сан-хөө министерствозунда болгаш ССРЭ-ниң Күрүне банкызында

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң [illegible] ССРЭ-ниң Сан-хөө Министерстволарының болгаш ССРЭ-ниң Күрүне банкызының [illegible] болза, ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының катап тургузаажаан [illegible] 1950 чылда үндүрген күрүнениң [illegible] тиражын 1981 чылдың сентябрь 15-те Москвага эрттирер. Ол тиражтың албан хуузун [illegible] октябрь 5-те парлаар, а эгиниле тиражынга кирген облигацияларны [illegible] ажаалга кассалары 1981 чылдың октябрь 6-дан эгелээр.

ССРЭ-НИҢ ӨРТЕКТЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КҮРҮНЕ КОМИТЕДИНДЕ

ССРЭ-ниң Өртектер талазы-биле күрүне комитеди үүрмектеп садар барааннар өртектерниң амгы кужүүг болуп турар системазының айтырыгларын чугаалашкаш, аналитиктен көрген.

Чоннуң чаагай чорууп чаңгылыш чок бедиилеринче Коммунистиг партияның угаалын шыңгызынга дүүштүр биске чорттувуста аъш-чемниң болгаш [illegible] эвес кол барааннарның үүрмектеп садаар [illegible] өртектериниң быжыг турушту чоруу хандыртынып турар. Ол барааннарны бүдүрерин болгаш [illegible] мал көвүдеп турар.

Хлебтиң, [illegible] ның, макарон кылыгларының, крупаның, үнүш саржаанын, балыктың болгаш консерваларның кол хевирлериниң, чигирниң үүрмектеп садар өртектери 1955 чылдың, а эъттиң сүт продуктуларының — 1962 чылдан [illegible] арткан.

[illegible] идиктерниң болгаш хүн бүрүде херегледиң өске-даа хөй барааннарының ассортиментизиниң, а ол ышкаш культура[illegible] болгаш ажыл-агыйның кол барааннарының, ооң иштинде сава аймаанын, [illegible] магнитофоннарның, [illegible] хөй кылыгларының өртектери хеввэр артып турар.

Барааннарның, ылангыя аъш-чемниң эвес барааннарның ассортиментизи дыка чаартынып база калбарып турар. Экижиткен шынарлыг, [illegible] турар. Ындыг барааннарны [illegible] риниге үндүрген бүдүрүлге чарыгдалдарын болгаш херегледе бүдүш шынарларын [illegible] турар.

Квартираларның 50 ажыг чылдар дургузунда өскерилге чок чиик төлевири, а ол ышкаш чоннга кол коммунал-ажы[illegible] быжыг турушту тарифтери, ооң иштинде электри чырыы болгаш газ дааш телевир бисти [illegible] улуг социал чедиишкини болуп турар.

[illegible] чоннуң акша орулгалары ажыл телевириниң база кол[illegible] пенсия хандырылгазының болгаш үрттүларыг өг-бүлелерге [illegible] бедиишкининге үндезилээн. [illegible] үүрмектеп садар өртектер-биле чергелештир чыл бүрүде көвүдеп турар.

Бүдүрерге байдалдарының өскерилгези, чиг-этти тывырынга чарыгдалдарының өзүлдези, [illegible] ажыглаарын хандырары өртектерге чамдык өскерилгелерни киирерин боттут эргени [illegible] турар.

ССРЭ-ниң Өртектер талазы-биле күрүне комитеди ону барымдаалааш, чамдык барааннарның үүрмектеп садар өртектерин 1981 чылдың сентябрь 15-тен эгелеп өскертир дугайында доктаалды хүлээп алган.

Капрон пөстериниң, даараныгга болгаш галантерея кы[illegible] нейлондан иштики болгаш [illegible] кылыгларының, хол шактарының (алдын болгаш алдын-биле [illegible] дан аңгыда), чамдык эмнерниң, ооң иштинде антибиотиктерниң, чүрек болгаш хан[illegible] болгаш косметиканың чамдык барааннарының үүрмектеп садар өртектерин ортумаа-биле 12—37 хуу чиигедир.

[illegible] өртектерин ортумаа-биле 17—27 хуу өстүрер.

Ол хемчег ажылчы чоннарның чогуур саналдарын база [illegible].

[illegible] ыларының, [illegible] кылыгларының, аңаа кепстеп [illegible] барааннарының, ажи шынарлыг дук болгаш чөөк [illegible] гарнитураларының болгаш шынарның даалы категориязының [illegible] үүрмектеп садар өртектерин [illegible] хуу өстүрген.

Оон-биле чергелештир барааннарның үргүлдарга ассортиментизинге болгаш [illegible] ге алдын дискаларның өртектери амгы бар деңнелинге артар. Баштайгы өг-бүле тудуп турар кижилерге алдындан кылган дуглер билзектерин садарда баалажышкын үезинде төлеп бээр компенсацияның түңүн улгаттырар.

Нефть продуктуларының камныг чарыгдаар сорулга-биле автобензинниң үүрмектеп садар өртээн бир литр дээш 30—40 көпеек чедир, а ол ышкаш хөме моторларының, хууда ажыглаады хем болгаш хол хемелериниң, катерлериниң, чартык глиссерлерниң, болгаш [illegible] өртектерин өстүрерин чугула деп көрген.

Транспорт херекселдериниң халас, чиигелделиг азы долу өртээ-биле садып алыр Ада-чурт дайынынның бирги болгаш ийиги бөлүктерниң инвалидтеринге, а ол ышкаш транспорт херекселдерин халас, азы чиигелделиг садып [illegible] ниң күсели-биле чугулдептир компенсацияны көрүп турар.

ССРЭ-ниң Өртектер талазы-биле күрүне комитединиң хүлээп алган шиитпирлери аъш-чем болгаш аъш-чем эвес кол продуктуларга хамааржыпайн турар. Ол барааннарның үүрмектеп садар өртектери, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] дүнгени дег, моон соңгаар-даа ол деңнелинге хеввэр артар.

«Шынга» харыы

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНГАН

Август 25-те үнген «Шынның» бирги арнынга «Байдал дүвүренчиг» деп корреспонденция үнген. Омск областа мал чеми белеткээри-биле бистиң республикадан чоруткан чамдык ажыл-агыйларның мал чемниң белеткелчилери үн ажылды кошкак чорудуп, ажыл шагы үзүп, куш-ажылдың сагылга-чурумун үреп турар таварылгалар барын анда айыткан.

Ол ышкаш чамдык совхозтарның удуртукчулары ырак черде ажылдап турар улузунче чогуур кичээнгейни салбайн, кыварчаар материалдар-биле ой-шаанда хандырбайн, оларны селуур улусту чорутпайн турарын база шугумчулеп бижээн.

Ук материалда айыттынган четпестер шыпту шын. Ынчангаш ол материалды Көдээ ажыл-агый министерствозунга чугаалажып, сайгарып көргеш, оон чогуур түңнелдерин үндүрген.

Чамдык совхозтарның директорларын көдээ ажыл-агый министерствозунче келдирткеш, оларны шыңгыы сагындырган. Ажыл-агыйларның ырак черде ажылдап турар мал чемниң белеткелчилерин барып селуур ажыл бүрүнү-биле шиитпирлеттинген.

Амгы үеде Омск областа ажылдап турар Тываның мал чемниң белеткелчилери 18 муң ажыг тонна саваңны прессээш, оон 10 муң хире тоннаазын Минусинск, Абаза болгаш Усть-Ест демир-орук станцияларынче чүдүрүп чоруткан. Ажылдың темпизи хүн келген тудум улам шапкынчып орар.

Г. ЛАРИОНОВ,
республиканың көдээ ажыл-агый министриниң оралакчызы.

КЫЗЫЛ ТУКТУГ

Мал чемнерин белеткээр талазы-биле шалыпчы ийи айда Тес-Хемниң ажыл-ишчилери эки ажылдааш, мурнуу зона районнарының социалистиг чарыжының [illegible] түңнелдерни чедип ап келген.

Оон иштинде «О. Шынаа» совхозтуң сигенчилери 2500 тонна сигенни белеткээр [illegible] ныг онаалда алгаш, ону 2619 тонна кылдыр ажыр күүсеткен. Ынчангаш ук совхозтуң ажыл-ишчилери мал чемнерин белеткээр талазы-биле районда калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, СЭКП райкомунуң, улус депутаттарының район Советиниң күүсекчи комитединиң шилчиир Кызыл тугун ам ийи ай тоңукта быжыы-биле тудуп турар.

К. МААДЫ.

АРАГАНЫ САДАРЫН ЭВЭЭЖЕТСЕ

Өвүр районнуң Саглы суурнуң магазинниниң делгүүрлериниң кезек черлеринде арага аймаан дыка хөйү-биле делгеп каан турар. Өске делгүүрлерни көөрге, чиик өртектиг конфета, печенье, кургаг сүт, балык аймаа дээн чергелиг аъш-чем барааннары дыка ховар тургузаар.

Амгы үеде ук магазинде Кые Ооржак ийи садыгжының өрнунда чааскаан ажылдап турар. Ону көөрге, [illegible] арага аймаа садыглаарының доктааттынган шагын, чурумун чамдыкта барымдаалавайн, акша сунган-на кижиге ону берип турар.

Саглы көдээ Советтиң депутаттарынге болгулаан корум-чурум [illegible] ри барык шупту арагалаашкын-биле холбашкан. Оларның [illegible] кай-даа херектер бар. Байдал мындыг [illegible] ныгжылары оларның аккеп турары хөй араганың ниитизи ажыктыг азы хоралыг талазын база үнелеп, бодаза эки болур дег. Олар дээрге бараан саарылгазының планын күүседир дээш ындыг чүве ийикпе, барааннаан саадылда-ла арагаңы эндере эккээр-дир.

Бо черде арагалаашкынның байдалын көрген кижи Саглыга арага аймаан садарын эвээжедири чугула-дыр дээрзин дораан эскерип каар. Мында садыкпас арагачылар эвээш эвес. Оон аңгыда чогуур назы четпээн аныяк оолдарның арагалаары, шош-содаа үндүрери база хөй болуп турар.

Арагалаар чоруктуң эвээжевейн турары болгаш ажиртир сускуннарны хөй хемчээлдиг-биле, чамдыкта оларны садарының чурумун барымдаалавайн садыглап турары база арагалаашкынның багай уржуктары Саглы көдээ Советтиң күүсекомунга, Кызыл тук совхозтуң дирекциязынга билдинмейн турар деп чугаалап болбас. Ол хиреде-ле бо черлер болгаш [illegible] Саглының аъш-чем магазининге арага аймаан [illegible] болза хоржок хире. А чугула чорук-херектиг кижилер [illegible] чагылып турган, садып ап болгай-ла.

Д. ООРЖАК.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТЕ

ЧАА БАЖЫҢНАР

Хабаровск крайның кадээ чурттакчы суурларының партыктап дээ кончуг чаа арга-биле тудуп эгелээн: ол чоокта кадээ тудуг комбинадында улуг панель бүдүрүлгезиниң конструкциязының бүдүрүлгезин [illegible].

«Заря» совхозтуң ажылчыннары чаа дөгем, элиг [illegible] чурттап эгелей бергеннер. Өг-бүле бүрүзүнге мал кажааларын, аал [illegible].

Приамурьенуң [illegible] хүн келген тудум эвээжеп турар. Чүгле бо чылын беэжи чурттаалга тудуунга 23,5 миллион рубльди чарыгдаан. Совхозтарда база [illegible], школаларны, [illegible] дакторни, яслилерни тудуп турар.

ТАЙГА САДТАРЫ

«Арсеневск» деп үлетпүр арга-сады Уссури тайгазының төвүнде тургустунган. Мында 150 гектар шөлде дзанлимониктиң чимис бээр сорттарын, сурагдыг [illegible] роскоту өстүрүп турар.

Бо дээрге Приамурьенуң аргаларында тургустунган дөртүү арга-сад-тыр. Оларның ниити шөлү муң гектар ажып турар. Ажылдың [illegible] культураны өстүрериге специализастаттынган. «Партизан» [illegible] Амурнун [illegible]. Шкотовскиде кызыл инек-караан өстүрүп турар. Күзүн ажаан алдынган дүжүтү эъш-чем, эм кылыр үлетпүрге, магазиннерге дужаап турар.

Приморьеге ам-даа чаа арга-садтарны тургузары көрдүнген. Ын[illegible] институттуң комплекстиг [illegible] Уссури тайгазында садтар өстүрер болур перспективалыг чер [illegible].

РИСЧИЛЕРГЕ СУУРЛАР

Приморье крайның рис өстүрер совхозтарында хоорайлардан ылгал чок садыг, [illegible] тергиин тургузуп турар. Комсомолдуң 50 чылы аттыг чаа совхозта үлетпүр, эъш-чем магазиннерин, аал [illegible] амыдырал [illegible] комбинадын [illegible].

Хоорай хевирлиг бо суурда дөрт муң ажыг чурттап [illegible] ге таарымчалыг иштиг каът бажыңнарны туткан. Ол ышкаш спорт залдыг Культура ордузу, муң олуттуг ортумак школа, уругларның ниитилел комбинадын ажыглалда кирген.

Крайда ам-даа чеди ындыг суурларны тудуп турар. Оларның [illegible]. Летевтиң эң-не эки совхоз суурларының тудуунуң дуржулгазын өөренип тургаш, аңаа үнделиг кылган.

ӨШПЕС ОТ

«Кызыл [illegible]» деп [illegible] Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи А. [illegible] турупушкуннар болуп турган Маяк бухтазынга Совет Гаваньхоорайның пионерлери-биле маадырлыг чоруктуң кичээлин эрттирген. Мында Ыраккы Чөөн чүкке совет эрге-чагырга дээш демисежип турган маадырларның ады бижээн тураскаалдың баарында дириг чечектер [illegible].

Маяктың доңчу камдары 1895 чылда улуг бедик хайга ол үеде кайы-даа билбес турган улуг кушт[illegible] [illegible] делгээн. Ону Ярославльдың мастерлери кылгаш, аңаа «Черге өөрүшкүнү бер...» деп бижээн.

Хамааты дайынының үезинде маяктың турар бажыңынга Ыраккы Чөөн [illegible] ажыт төвү турган. Маяк [illegible].

Эрги маяк далайжылар ам-даа барып болбушаан. Ол эң-не чаа электроннуг аппаратура-биле дериттинген. Хөй ажары билек [illegible] лампалар, [illegible] тургузуу ажылдап эгелээн. [illegible] [illegible] оруу [illegible] турар.

(СЭТА-ның корр.)

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Кооператорларның чедиишкини

БУДАПЕШТ. Венгрияның суурларының [illegible] ниң амыдыралы сөөлгү чылдар эргенде канчаар билип? Республиканың кадээ ажыл-агый бүдүрүлге кооперативтериниң хуралдарынга ол айтырыгны калбаа-биле чугаалажып көрген. Кадээ ажыл-агый кооперативтериниң социал хөгжүлдезиниң беш чыл[illegible] планы [illegible] кылган.

Кооперативтер моон мурнунда [illegible] гуш, а социал хөгжүлдени чүгле бир чыл хуусаалыг [illegible] планнап турган. Венгрияның [illegible] А. Поиграц СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан. Кооперативтер чурттап [illegible] нуң айтырыгларын ажылдап [illegible] шылгараан [illegible] ниң хоолгайлыг ыңдыр шиитпирлеп турар.

Культура бажыңнарын, библиотекаларны, амыдырал [illegible] бүдүрүлгелерин, уруглар садтарын болгаш яслилерни тударын [illegible] тай айыткан. Кооперативтер ораның дыштанылга бижиктерни тударын — Венгрияның суурларының социал хөгжүлдезиниң чугула кезии болуп турар.

Күчүзү улгадыр

БЕЛГРАД. Дрина хемге улуг электростанцияларның дөртүңүң төлевилелдерин Югославияның специалистери кылган. Ол хемниң [illegible] электростанциялар бээр. З миллион киловатт күчүлүг үлүг. Бирге 25 станцияларны тудар сорулга салдынган.

Энергетиктиг күчүн[illegible] ери — Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиканың [illegible] амгы беш чылда кол угланыышкыннарының бирээзи. Электроэнергияны амгылдан ындыр бар бараан үш дакпыр өстүрери көрдүнген. Амгы үеде чуртта гидроэлектростанцияны дорт хүрээ хомур-даш-биле ажылдаар чылыдыгга электростанцияларын база тудуп турар. Югославияда эң баштайгы [illegible] [illegible] летиили турар.

[illegible] ниң бедик темпилери бар да болза, электроэнергия херегледииниң [illegible] чурттуң аргаларының [illegible] барык парлалга демдеглеп турар. Мындыг байдал кандаа районнарны электроэнергия-биле хандырары [illegible] [illegible].

Шиитпирни күүсетпишаан

ХАНОЙ. Вьетнамда ниити беш чыл планы кадээ ажыл [illegible] социалистиг индустрияның арнынга харалганаларны [illegible] рекке чугула үе-чада болган. Вьетнамның Коммунистиг партиязының IV съездизиниң болгаш партия ТК-ның оон [illegible] ниң амгы күүсетпишаан, кадээ ажыл-ишчилерге херектиг продукцияның хөй чүс хевирлерин бүдүрерин [illegible] алган.

Вьетнам Социалистиг Республиканың статистика [illegible] амгы [illegible] алырга, эрткен беш чылда республикага рис бүдүрери 3 миллион тоннага немей көвүдээн, чартык миллион ажыг гектар нур болгаш мурнуудаа чарлыкыч шинчилелги алган. Ол үениң дургузунда Вьетнам [illegible] а[illegible] ачор бүдүрүлгезиниң 20 муң тракторларын кадээге бүдүрүп бер[illegible]. Ол техниканы дүвазы-биле тарылга шөлүн ийи миллион гектар чедирген.

Кадээ ажыл-агыйнда херегленир электроэнергияның бээри 18 хуу көвүдээн, минералдыг [illegible] бүдүргени — бүдүн чартык [illegible] өскен.

Станокчуларга чоргаарланыр

БЕРЛИН. Карл Маркс штадта Ф. Гекверт аттыг «станок тудуунуң коллективиниң ку[illegible] Герман Демократтыг Республиканың бүдүрүлгө [illegible]. Комбинат үлетпүрнуң ол адырының мурнакчызы болуп турар. Чыл бүрүде бүдүрүлге [illegible] шылган, оон коллективи чүс ла[illegible] [illegible] дипломнар кырдан дип келген.

Дериг-херекселдерин чааргазы, амгы үениң чаа техниканы [illegible] мур роботтерин болгаш манипуляторларны шингээдип негереткени — чедиишкиниң үндезини. Амгы беш чылда станоктарның чаа салгалын бүдүрериниче шилчир комбинатка ындыг чаартылга [illegible] бolган. Мооң мурнунда бар турган станоктарга бодаарга, ортан 50 хуу бедик бүдүрүкчүлүг чоңдурар [illegible].

Ф. Гекверт аттыг комбинат ГДР-ниң станок херекселдериниң ортаа кезиин ханылырын, [illegible] ге улуг рольду ойнап турар.

(СЭТА)

КОСОВОДА БАЙДАЛ

БЕЛГРАД. (СЭТА). Косовода ниитики политиктиг байдалды улам-на экижидер талазы-биле хемчеглерниң программызын Югославияның Коммунистер эвилелиниң ТК-зының президиуму чугаалажып көргениң ТАНЮГ агентилел дамчыткан.

Бо чылдың чазынында корум-чурум чок чорутарның болгаш [illegible] чыскаалдарының үезинде тургустунган нарын байдал Югославияның Федеративтиг Социалистиг Республиканың Албаниябиле кызыгаарлажыр ол автономнуг крайында хевир арткан. Ол хөделишкиннер — «бышкы эвес байдалды тургузарыныче» юсослав улустарның ажы-дүжүмалының чоруун болгаш чаңгыс эви чарарыныче угланган өжээтен болгаш контрреволюстуг «үлегерлер-дир» деп Югославияның парлалгазы демдеглээн.

Чаа оңчу-чемгээлерин кылырының, өжээтен материалдарны нептередирниң, алурунуу болгаш күчүлевчи чоруктарның ниңа-бүрү хевирлерин өөскүдерниң ораладажыышкыннары амгы үеде база үргүлчүлеп турар. Өжээтен болгаш үреглекчи хөделишкиннерниң организакчылары Албанияда национализм-биле сырый холбаалыг.

Корум-чурум чок чорутарны организастаан буруулуг 189 кижиниң контрреволюстуг болгаш национализм хөделишкиннер дээш шииткени солунда бижээн. Косовода байдалды бүрүн экижидеринге чүгле айыыл чок чорук организацияның хөделишкиннери четей болур деп «Борба» солуну демдеглээн. ЮКЭ-ниң болгаш ниитилел-политиктиг [illegible] организацияларның политиктиг база кижизидилгелиг иделкейлиг ажылы эргежок чугула.

Үреглекчи ажыл-чорудугаганың кандыг-даа илерээшкиннеринге удур эптеш чок демисел — Югославияның Коммунистер эвилелиниң кол сорулгаларының бирээзи болуп турар деп ЮКЭ ТК-ның президиумунуң хуралынга демдеглээн.

ПКАП-ТЫҢ ВАРШАВА КОМИТЕДИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП-тың Варшава комитеди «Солидарностьтуң» съездизиниң холбаштыр медеглел кылган. Ында айытканы болза: «Чурттуң экономиктиг болгаш социал-политиктиг амыдыралы чогумчалыг болдурарының профэвилелдериниң [illegible] съездиниң программазын съезд ажылдап ындыр деп хей-ниити манап турган. Бодунуң IX съезд съездинге социал экономиктиг болгаш политиктиг таны чаартылгаларны айыткан бастың партияның база ындыг [illegible]. [illegible] «Солидарность» съездиниң [illegible] [illegible] болбайн турар.

«Солидарность» деп профэвилел [illegible] турулганың болгаш ута[illegible] чоруштур. Польшаның социал-политиктиг системазын контрреволюстуг күш-биле өскертир сорулгалыг социал политиктиг шимчээшкин болганының съезд бадыткан. Партияга, чазакка, чуртта бар политиктиг [illegible] кыннарының күштелгени ол дугайында [illegible] [illegible] болгаш [illegible] [illegible] айтырыглары айыткан [illegible]. [illegible] «ол» «кыйгырыгга» [illegible] дыткан турар.

Социалистиг чурттарның [illegible] «Солидарность» деп [illegible] шуулганының болгаш [illegible] алган. Политика талазы-биле [illegible] [illegible] ашкай [illegible] турар [illegible] [illegible] [illegible].

Ол угланыышкынга удур бүгү күштер-биле туржур бис. Сайдарлгай чорукту болгаш контрреволюцияның [illegible] чурттуң социалистиг ыыр уезин дээш шиитпирлиг [illegible] турар [illegible] угланган кээр хөөн чок чорукту база харылзаалга чок хөделишкиннерниң чалгынынга удур туржур талазы-биле четчир күштер бис бар. Социалистиг Польшаны камгалаар дээш демиселге ол күштерни [illegible] [illegible] таар бис».

Ф. КАСТРОНУҢ КЫЙГЫРЫЫ

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның Компартиязының Бирги секретары, республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, кандыг-даа каттышпас шимчээшкинниң даргазы Фидель Кастро кана-даа каттышпас хүрүнелерниң баштыңчыларынга кыйгырыг чорудкан. Ында айытканы болза:

Кандыг-даа каттышпас чурттарның шимчээшкини колониализм болгаш неоколониализмни удуткаар дээн иделейлиг демиселчи болбушаан. Каттышкан Нацияларның Организациязының Кол Ассамблеязының XXXV сессиязының резолюциязынга дүүштүр Белизтиң хамаарышпас чоруун 1981 чылдың сентябрь 21-де чарлаар дээнин улуг чоргаарланып болгаш сеткил ханып [illegible]-биле уткаан.

Кандыг-даа каттышпас чурттарның шимчээшкини колониал системаны узуткаар дээш шиитпирлиг демиселди хөй чылдарның дургузунда чорудуп келген. Белизтиң чоңунуң тоогулуг болгаш чолдуг демиселиниң чедиишкиниң болурунга кандыг-даа каттышпас шимчээшкин хостуг чугула рольду ойнаан.

Чаа Белиз күрүнезин дүргени-не хүлээп көөрүнче кандыг-даа каттышпас чурттарже Ф. Кастро кыйгырган.

Ажыл чок негрлерниң чоокта чаа Нью-Йорк-та болган чыскаалының киржикчилери (ЧУРУКТА). «Ажылдарын бизээ тур бис!» деп кыйгы салып чорааннар. Полиция-биле сегаржып алышканнарның туннелинде оон каш-даа киржикчилери дыка балыглаткан.

Ажыл чокталышкынының өзүлдези болгаш өртек-үнениң эртталнары, бюджеттиң шериг чарыгдалдарының улам улгадынының болгаш экономиканың чаңгыс черге таптаашкыны американнарыңызангыя негр чонуң тологлевчилери бо чылдың арткан айларында улам берге байдалдарга таварыштырар. АКШ-тың административ-бюджет эргелелиниң чарлан. чарлаан сан-медээлерин ёзугаар алырга, чуртта ажыл чоктарының саны ам бот-ажыл-чорудугалыг чоннуң ажы ажыл кылып шыдаарларының 7,3 хуузу болуп турза. Чылдың сөөлгү кварталынга 7,7 хуу чедир улгадыр, а херетлеш бараннарынга өртектер өзүлдезиниң темпилери чылга чижегден саннарга барып 10 хуу болур.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

НҮГҮЛЧҮЛЕРНИҢ МЕГЕЗИН ТУТКАНЫ

КАБУЛ. (СЭТА). Бахтар[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ниң [illegible] [illegible] Бахтар агентилелиниң [illegible].

Афганистан Демократтыг Республиканың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бүдүмчүг саналдарын [illegible] [illegible] [illegible] турбуже, пакистан эрге-чагыргалар американ империализминиң ыглаашкын пропагандазының ыйымыктыг [illegible] дыр деп, Бахтарның медегелинде чугаалаан. Пакистанның пропагандачы машиназының ындыг «изылыг шуудажкиннери» чаа чүве эвес-тир. [illegible] [illegible] рар дээш ол торгулуг нүгүлдер [illegible] Пакистанның эрге-чагыргалары моон мурнунда-даа каш удаа кылганын медеглелде демдеглээн.

Ол нүгүлчү бадыткашкыннарны медеглелде [illegible] [illegible] Пакистанның [illegible] Афганистанның [illegible] [illegible] гя албышаан, ийи чурттуң [illegible] [illegible] казып салган эдерер болгаш база тайбың афган саналдарын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] болур деп идегел [illegible] тейлеттинген.

* * *

ХАНОЙ. (СЭТА). Кампучияда вьетнам шериг [illegible] [illegible] тайбыңзыг бүдүмелдерин ажыглап турар деп американ пропагандазының нүгүлчү бадыткаалдарын Вьетнамның ВИА дээр информация агентилели буруу шаткан. Вашингтонуң ындыг бадыткалдары мегечи ыглаашкынныг [illegible] [illegible] 3 оон алыс сорулгазы американ империализминиң арадарынг [illegible] үндезинниң [illegible] [illegible] [illegible] болур деп, ВИА демдеглээн.

Айыылдыг сүлчээ

ПАРИЖ. (СЭТА). Израильдиң дайынчы[illegible] [illegible] болгаш Мурнуу-Африка Республиканың ракеталарга атомнуг бомбаны бүдүрээ талазы-биле айыылдыг сүлчээни кылып турарын «Африка-Азия» деп журнал бижээн.

Ядролуг чепсекти бүдүрерин [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Мурнуу-Африка Республиканы Израильге берип турар. Мурнуу-Африка Республика бодунун атомнуг [illegible] Израильдиң [illegible] [illegible] [illegible] журнал айыткан.

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

1. Быжыг тайбың дээш

[illegible] [illegible] [illegible] кушкуннары социалистиг дом картыгарының [illegible] планетаның политиктиг байдалын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] нишкинниң дүжерениң болгаш ядролуг дайынның кыжаныын болдурбазының талазы-биле [illegible] дип алырыныче угланган тайбың [illegible] [illegible] [illegible] чаа чырыткылангчак илереди-биле [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ыраары ол, ындыг делегей байдалын [illegible] [illegible] көрген. Акы-дуңма ийи [illegible] — [illegible] Л. И. Брежнев биле Ле Зуан — социалистиг аргумерниң делегейде политиктиг байдалды [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] туроннар [illegible] [illegible] бүрү күштүлериниң харымгалыг, политиктиг бодуушкууниң сүзүлгелеринге [illegible] [illegible], делегейниң тайбың-оюлгузу шиитпирлиг дескинер [illegible] гэ [illegible] [illegible].

АКШ-тың империалистиг болуктарын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Болук [illegible] Мурнуу-Чөөн Азияда [illegible] байдал [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Вашингтонун [illegible] Пекинниң [illegible] [illegible] Мурнуу-Чөөн Азияда [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Л. И. Брежнев [illegible] Ле Зуан демдеглээн.

АКШ-тың болгаш Пекинниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] лаарга чуму-биле барадгалыг [illegible] [illegible] [illegible] Америка [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Үнде Индий-Кыдаттың тайбынга ынак күрүнелеринге [illegible] [illegible] [illegible] нарын күштелдирер берген. Бо[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] айлаашкын тайбыңга болгаш айыыл чок чоруктуң [illegible] [illegible] [illegible].

Крымга дүштээн шөлдаргага Л. И. Брежневти болган Ле Зуанның чугаалары бүгү делегейге калбак үнер [illegible] болдурган. Амгы үениң кол айтырыгларын айтканы СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң үлегерлиг чугаа-талаар [illegible] [illegible] совет туружун бүгүт бүдүштүү, социалистиг Вьетнам-биле найыралдыг өөрүш ады ажылдажыр ниң харылзаалары моол сооттегдэз былылаар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] делегей политиканы [illegible] турар. Вьетнамның Компартиязының ТК [illegible] [illegible] «Нан [illegible]» солуну «Совет Эвилели-биле сырый холбаа ажылдажыышкыны — тайбыңның чугула фактору». Вьетнамның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Октябрь революциязындан эгелээш бистиң дуңнериэнче чедир эң-не чаа [illegible] [illegible] тайбыңның быжыг, иделгиг телентин[illegible] — Совет Эвилелиниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Азия күрүнелериниң аразынга чаагай кожа-хелбээ харылзааларны [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ыңдыр дээш чер бөмбүрзээниң бо солуртал чок девискээринге политиктиг байдалды экижидер дээш ССРЭ биле Вьетнам чаңгыс чок туржуп турар дээрзин Бангладештиң «Шомбад» солуну айыткан. Совет-Вьетнам [illegible] кыннарының түңнелдери — Азияга болгаш бүгү планетага тайбыңның быжыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бооттуг базым-дыр.

2. Шиитпирлиг кыйгырыг

Трэд-юнионнарның британ конгрессинин (ТЮК-ның) эрткен неделяда Блэкпулга болган эчиелиг съездизи кооператорлар (торилер) чазаанын чонга удур ниитики бодалгаш дашынын политиказынга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ының бээриниче кыйгырыган. М. Тэтчерниң чазаа чуртка ийи ажыг чыл чагырып келгениниң үезинде Великобританияның экономиказын долу [illegible] чедирип, кадгеи [illegible] англи профэвилелдери [illegible] шүгүмчүлээн. Лейбористиг партияның экономиктиг болгаш социал политиктиг [illegible] [illegible] [illegible] шалдалыг [illegible] империаларын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чуртталга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ажыл-чоннун [illegible] ажылчын [illegible] [illegible] [illegible] ажы[illegible] [illegible] [illegible] ажыл чок [illegible] [illegible] [illegible] кижи [illegible] чок-тур. Шыңында парлалга саннарын бармыдаалдарга, ол чурагай дөрт миллион кижиге ажыкан. Ындыг чүве чарты [illegible] [illegible] [illegible] болбаан. Өртектер дүрген өзүп, социал херегледилгеге акша [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] рар.

Ол бүгү чүүлдер бо чайын дыка хөй англи хоорайларын масасыг дииттиг хөлзээшкиннерге чедирген, оларны болгаш бажыңда полиция [illegible] тоолакыы, тудуп хоругдаашкынның чепсектерин ажыглаан, [illegible] [illegible] [illegible] дыругар алырга, дайын соон[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Лейбористиг [illegible] [illegible] [illegible] чок болур.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] рар Тэтчерниң чазааның да[illegible] [illegible] Блэкпулга шиитпирлиг бүрүү шаапкан. Англияны америк [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] улуг шөл бол[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ыг дээн көргени. «Трайдент» дээр чаа ядролуг ракеталар-биле сүг адааның англи флотун [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ры, шериг бюджеттиң хемчээ[illegible] чок өстүргени — съездиге салаа берген делегаттарның онзалап демдеглеп турганы ышкаш — ол-ла бүгү чүүлдер чурттуң экономиктиг бергелерин хандырадып, Европага ядролуг дайынның тыртыг келириниң кыжаныын улгаттырып турар.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] политиказын чок кылыр — англи профэвилелдер [illegible] [illegible] [illegible].

3. Дерзии эвилелдежилге

Израиль премьер АКШ-ка албан-хуузунда чораан. Бо дээрге сионист удуртукчунуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кежилдир ол бирги байдалдыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тальдаштар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] М. Бегинниң кажан-даа [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кежигилиниң ийи талаңың кайы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] көргенин ол факт бодуда чугаалап турар. Бегин чүгле ар[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] теп эвес, харын Вашингтонга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] мурнунда америк [illegible] [illegible] Израильдиң АКШ-тың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ливанга болгаш палестин улусуна удур Израильдиң калчаалыг террорчузу [illegible] [illegible] болдунуу политика болгаш шериг талазы-биле бүрүн деткип [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тель-авивти «хартыгага» ам кандыг «бүдүредилгелер» херек чүвел? Бир эвес Бегинниң «даңзызын» баккылаптар болза, бүгү чүве тодаргай апаар. «Кады камгалал дугайында» турза чогуур хевиринге ат салдынган «керээни» Вашингтондан алыр дээр иштел-даа. Израиль-биле [illegible] [illegible] күрүнелерге хамаарышкан америк радиолокаторлары [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Шериглериниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] болгаш шериг базаларын АКШ-тың чеппек[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] долларның америк шериг чепсээ немей садары чоннуу, [illegible] ындыг пункттарны база [illegible] киирген. А америк шериг чепсээн садып алыр түң моон мурнунда-да [illegible] улуг — 2 миллиард 200 миллион доллар түң четпес! Америк-израиль «ниилдиниң быжыының «бүдүредилгелери» кылдыр Бегинниң Вашингтонда сургааш [illegible] чүүлдери ол-дур.

Израиль таланың ындыг ажыглыг «чагыгларын» билип таныпкаш, оларны Вашингтонуң дөрт албадаашкынның-биле чогаадып тургускан деп бодап сагышка дораан кирип келир: ол «чагыгларының» түс бүрүзү Чоокку Чөөн чүкке америк шериг күжүн улам калбартырының, америк шимнээшкин бүрүн деткип турар миниажыг. Бегинниң АКШ-ка чедер бээриниң мурнуу чарында америк [illegible] А. Хейг чугаалажылганың үезинде чугаа болза, «биектиг стратегиг [illegible] [illegible] [illegible] бадыткаар бооттан оларны практиктиг кады ажылдажылганың планынга тодаргай чүүл болдурарын болур дугайында болу бээр деп бүгү чагаар-биле ыраргаан турган.

Мыйчангаш, Израильдиң премьер-министри М. Бегинниң амгы барымшыкының кол сорулгазы — хөй санныг фактыларның көргүскен турупа ышкаш, чигир бажы араб чурттарның улустуң ту[illegible] кинистерлари-даа, америк-биле улустарның национал-[illegible] [illegible] удур угланган америк-израиль [illegible] [illegible] уламчылалгалары улам шилг [illegible] [illegible] [illegible] Тель-Авив-даа, Вашингтон-даа чажырарын бодааиш турар.

В. МАТЯШ,
В. СЕРОВ,
Б. ШАБАЕВ.
(СЭТА).

Дельтапланеризм спортунга ССРЭ-нин бирги чемпионадынга уткуштур

БАШТАЙГЫЛАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

Даштында орус тыва дылдарда «Азияның төвү» деп улуг үжүктер-биле чараштыр бижиттинген «Икарусь» автовокзалга турупкан. Ооң иштинден ортумак дурт-сынныг, арын шырайында хүлүмзүрүг долган 40 хар ажа дужуп чоруур мөге-шыырак тырың эр үнүп келгеш, диспетчерскаяже углай базыпкан.

Ооң бичии болганда автовокзалдың дежурныйы Кызылдың Ак-Довурак чедер пассажирлерин автобуска олурарынче чалап берген. Шупту олуттар ээлеттинген. Автобус айыттынган шагында шимчеп үнүпкен. Ооң иштин пассажирлерге ковчут-ла таарышкан: ноюг-силиг, чырык-дээрем, олуттарның сандайларында ак-көк чаят чехолдарны кедиргени. Шак мындыг автобуска кым олуруксавас боор.

Автобустуң чолаачызын дыка хөй улус билир, таныыр болдур. Бис шагда-ла таныжар улус бис. Ол болза Кызылдың автотранспорт будуруулгезиниң мурнакчы чолаачызы, коммунист Юрий Алексеевич Чихачёв-дур. Моон мурнунда Кызыл—Абакан аразынга улуг артыышкын турган болза ам ол республиканың эң ырак булуңнарының бирээзинче чорупу турар апарганы ол.

Ук будуруулгеге узуктел чок 20 чыл ажыт чолаачылааш, Юрий Алексеевич Тываның иштинге миллион-миллион километрлерни эрткен. Ол үениң дургузунда ол чаңгыс-даа катап оруктa озал-ондак кылып көрбээн. 1973 чылдың чазынында аңаа берген чаа автобузун ам сес чыл дургузунда каммыг мунуп, оозун үреешпейн таварыштырбаан.

Ынчангаш ам ол бо удаада база-ла бодунуң ынак маршруттарының бирээзинче бар чоруур ол. Хоорай даштынче автобус ыңай-бээр чоруп, кабинага чаалап ... тааварыштыр ... магнитофонун базыптарга, таалаңныг хөгжүм үнү автобус иштин дола берген.

Ол чүгле будуруулгениң мурнакчылары ... база ... Аныяктарның аразында Ю. Чихачёв республикада танывас кижи ховар дизимзе черле чаагы болбас. Улустуң бир чамдызы оңу мурнакчы чолаачы кылдыр, а бир чамдызы бокска хөй-ниитичи тренер, а өскелери дельтапланерист деп билир.

Ол шынап-ла ындыг. 1960 чылдың күзүнүнде Юрий Захаровичиң ... албан хүлээлгезин эрттиргеш, Кызылга ажылдаары-биле чедип келгеш, дораан-на пассажирлер АТБ-зинге барган. Ук будуруулгеге чартык чыл ажылдап чоруй, аңаа бокс секциязын ажыдар деп шиитпирлээн. Ол шериге турган спортуң бо хевиринге округтуң чемпиону чораан. Аңаа чедип алган арга-дуржулгазын аныяктарга дамчыдып эгелээн.

Аныяк тренерниң хөй-ниити эгелээшкин-биле чорудуп турган секциязынга кирип алыр күзелдиглерниң саны чылдап чылче улам көвүдеп кел чыткан. А баштайгы өөреникчилери 4-5 чыл эрткенде спорттуң бо хевиринге республика чемпионнары аттарын чаалап алганнар. Ооң бокс секциязынга белеткээн оолдары сөөлүнде барып ССРЭ-ниң спорт мастерлери, мастерге кандидат, республиканың каш дакпыр чемпионнары апаргылаан. А тренер боду бокска республика категориялыг судья атты чедип алган.

Бир-ле катап Чихачёв хостут үеде оглунуң чагыдып алганы «Юный техник» деп журналды көрүп олурган. Дельтаплан аппарадын канчаар тударының дугайында ... кылырының схемазын чуруп каанын көрген. Чаа чүвеге кончуг сонуургалдыг болгаш Юрий Алексеевич ол аппаратты чыып көөрүн шенээр деп ... ажылдап эгелээн. Бо талазы-биле кандыг-даа арга-дуржулга чок кижиге оңу тургузары берге болганы чугаажок.

Баштай ... деткимче чок, ... шаг-шаг бижип ... чараштыр бижиг ... пөзү-биле аппаратты кылып эгелээн. Ооң ажылы-даа шуут ... болган. Барык ... аппаратка ... дельтаплан эптетинген.

Ам эң-не харысалгалыг үе—оңу херек кырында ужудуп, шенеп көөрү. Баштайгы ужудуушкунун ... шенээрин шиитпирлеп алган. Бодунуң удуртуп турары бокс секциязының оолдарының бирээзи Сергей Лас-оол оңу эдертип алырын дилээн. Чүве чугаалаарга дыңнангыр ... берген арга-дуржулгазын дораан-на шиңгээдип алыр ... канчап ойталаар боор. Автобуска олуртуп ... ужудуушкун кылыр черинче чорупканнар.

Оларның баштайгы ужудуушкуну база солун болган. Дельтапланны даг бажынга апаргаш, эптеп алгаш, бичии сырыннап кээрин манап олурганнар. Ол үеде Сергей Лас-оол тренериниң кылган ажылын сонуургап, оңу тудуп, кижи быжыглаттыннар кылдыр тускай кылган черге так кылдыр шарыттынган аппарадын турган черинден агаарже көдүрүп эккээрге, ооң артындан хеп-хенертен хат келгеш, дельтапланерни черден адыра көдүргеш, агаарже үндүре берген. Сергей ол бүгүнүң карак чивеш аразында болганындан баштай коргуп, девиден бергеш, чүнү канчаптарын бажынынче бедиктен алгаскан.

Тренери база баштай херектиң ужуруун билбейн, аайын тыппайн, кезек када ужуп үне берген дельтапланеринче көрүп алган турган. Бичии болганда мурнунда ... будуруулгениң өөреникчизинге сүмелээн. Шынап-ла бичии болганда дельтаплан Сергейниң холу-биле башкарылгазынга чагырты берген.

Ужудуушкун бир минута хире-ле үргүлчүлээн. Шак ынчаар Тываның ак-көк дээринге баштайгы дельтапланеристиң ужудуушкуну 1976 чылдың октябрьның 23-те болган. Ол хүнден эгелээш, амга чедир Юрий Алексеевич 1 муң 400 хире ужудуушкуннарны ... Оларның аразында ужуп үнерде, азы хонарда ... дельтапланның аңдара шаап турган тавырылгалар кайы хөй. Бир ындыг тавырылгада Ю. Чихачёв ... Эмчиге келгеш хыйадып көөрге, солагай талакы холунуң чарнының сөөгүнүң кыдыы чарлып, тиглеп берген болган.

Эмчилер аңаа чартык чыл хире үеде дельтаплан-биле ужутпазын сүмелээн. Хөй-ниитичи тренер боду ол үеде ужуп ... турза, секциязында ... сөөртүп, бодунуң ... оларга ... берип турган.

Хөй-ниитичи тренер дельтапланеризм спортун Тывага эң баштай сайзыратканнарының бирээзи Юрий Алексеевич Чихачёв ам ... ССРЭ-ниң бирги чемпионадынга киржир аас-кежиктиг болган. Ол чүгле маргылдааның киржикчизи эвес, а Тыва АССР-ниң шилиндек командазының ... Ынчангаш ооң бодунга болгаш командада эш-өөрүнге улуг-улуг ... киннерлиг болурун күзеп каалыылыр.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң бирги чемпионадынга киржир Тыва АССР-ниң шилиндек командазының кежигүннери (оң таладан) Евгений Ерошин, Юрий Чихачёв болгаш Сергей Казанцев олар

Авторнуң фотозу.

Ном — билиглерниң үндезини

КАМНААР

Н. К. Крупская мынча дээн. «Ном бүрүзү улуг күш-ажылдың түңнели-дир, ол күштүг камнаар херек».

Шынап-ла номну үндүрүп алыры кайы хире берге? Кандыг-кандыг материалдарны ажылдаарыл?. Кайы хире күш-ажылчы холдар негеттинерил? Авторлар, полиграфистер, ном үндүрер кижилерниң киржилгези улуг. Эрткен 10-гу беш чылда ном үндүрериңге бир номнуң ортумак дензиин 300 грамм болза, 1,6 млн тонна саазын чарыгдаан. Ол—кончуг улуг хемчээл-дир. Саазынны будүрерде эң эки шынарлыг ыяштан кылып турар. Бир ... алгаш көөрге мындыг. 60 кг саазынны будүрүп үндүрерде, 50 чыл чурттаан бир ыяш херек. Ол хире (60 кг) саазындан ортумак хемчээлдиг 30 номну кылып ап болур. Бир эвес класста 35 өөреникчиниң бирээзи-ле 9 ном алган болза, оларның шуптузунуң алган номунга бир ыяш хереглеттинер. Моон алгаш көөрге, чүгле школата ажыглаар өөредилге номнарын белеткеп үндүреринге дыка хөй эки шынарлыг ыяшты чарыгдаар-дыр.

Ынчангаш ном камналгазының дугайында өөреникчилерге, оларның ада-иезинге тайылбыр ажылын чорудары школа башкыларының кол сорулгаларының бирээзи кылдыр амыдырал негеп келген. Совет чазактың үндүрген доктаалын ёзугаар бистиң школаларывыста өөреникчилер өөредилге номнарын халас ажыглап эгелээннер.

Бүрен-Хем ортумак школазында ном камналгазының чарыының-организастап, өөредилге чылының түңнелинде үндүрүп, тиилекчилерин тодарадып турар. Эрткен өөредилге чылында эге класстар номнарын арыг-силиг эдилээш, тиилекчи болганнар. Бистиң школада үстүкү класстарның өөреникчилери (4—10 кл.) номнарын багай эдилеп турары хомуданчыг. Чаа өөредилге чылында социалистиг чарышты улам калбартып, ада-иелер-биле харылзааны күштелдирерин база ада-ие хуралдарынга, класс шактарынга ном дугайында беседаларны чорудары планнап турар бис. Школаның библиотека эргелекчизи Надежда Степановна Никитина урутарга номну шын эдилээриниң дугайында тайылбыр ажылын доктаамал чорудуп турары эки.

С. САРЫГ.

Каа-Хем районну.

СОЛУН АМЫДЫРАЛДЫГ КИЖИ

Чогаалчы Джой Адамсон номчукчуларга эки билдингир. Африканың бойдузун дириг амытаннарын камгалап кадагалаарынга тураскааткан ооң «Төрүмелинден хостуг», «Шокар Сфинкс» (арзылан), «Ниипа кыйгы салып тур», «Джой Адамсоннуң Африканы карак-биле көргени» деп номнарын совет номчукчулар эки билир.

1981 чылда Москваның «Прогресс» ном үндүрер черинге Джой Адамсоннуң «Мээң оожургал чок чуртталгам» деп бодунуң ооңчу намдарынга үндезилээн кончут солун номун орус дылга үндүргенин совет номчукчулар улуг сонуургал-биле уткаан. Ук номну англи дылдан орус дылче очулдурган.

Джой Адамсон дээрге, эртемден-даа эвес, философ-даа эвес, улуг бодалчы-даа эвес. ... ёзугаар бойдуска болгаш дириг амытаннарынга ынак болуп, оңу камгалап кадагалаарының талазы-биле улуг ажылдарны кылган ...

Ол өскүс калган кыс арзылаң оглун өстүр азырап кааш, улуг ат-алдарлыг болу берген. Ук арзыланны зоопаркче дужаавайн, арга-арыгже салып чорудупкан.

Кыс арзылан Эльса оон чорупкаш, черлик арзылан-биле өөрлежип ап, оолдар төрүп алгаш, оңу азырап өстүрген лагерьинге, азырадыкчызы Джойга база ооң ашаа Джорджка эдертип эккелген. Кыс арзылан өлүржеге бодунуң оолдарын азырап өстүрген төреллеринге эдертип эккеп чораан...

Араатан аң-меңнерни кижилер азырап, доруктурар болза, ооң черлик өөрлери оларны кажан-даа аразынче дедир чагдатпайн бээр база азырал арааттаннар кижи дузазы чокка кажан-даа амыдырап шыдавас дээн чижектиг чамдык бодалдарның шын эвезин херек кырында бадыткаан.

Эльсаның төөгүзү дээрге-ле ынакшылдың төөгүзү болур. Джой Эльсага ёзулуг ынак турган. Эльса база ээзи Джойга ынагын бузурелдиг-биле көргүскен.

Эльсаның төөгүзүн тедүүзүн чугаалааш, Джой бодунуң төөгүзүн чугаалап каап. ... калбаан. Чүге дизе Джой Адамсон оон ангыда шыырак чуругчу кижи. Бо талазы-биле ол солун, ховар ажылдар ... арттырып каан.

Африканың ховар үнүштерин, чечек-чимистерин ол хөйхөйү-биле эртемге үндезилеп чуруп, чыгтап болуп турар. Ылангыя Чөөн Африканың үнүштерин, черлик чечектерин чурааны тергиин онза. Африканың бойдус-байлаанда шуут чидип, узуткаттынар дей берген чүүлдерни камгалап арттырарын Джой оралдажып турган.

Бо талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп турган хөй эвес кижилерниң аразында Джой эң-не өскү черге турган. Үндүрген номнарындан ал турган бүгү хөреңгизин Джой Эльсаның фондузу деп фонд ажыткаш, олче киирип турган. Ол дээрге черлик аң-меңнерни камгалаарынга бараалгаткан фонд болур.

Джой Адамсоннуң хууда маадырлыын номчукчу кайгап-даа ханмас. Ол леопардтарны, арзыланнарны коргуш чокка, дидим азырап, өстүрүп чораан. Ооң ашаа Джордж аң-арааттан камгалал кадагалаар талазы-биле инспектор кижи чораан. Ооң база бир хүлээлгези кижи эъди чип амыдыраар арзыланнарны дилеп тып, узуткап өлүрери болуп турган. Джой шак-мындыг арзыланнардан бирин корт-пайн баар дидим, эрес-хоруг кижи чораан.

Джой Адамсон бүгү делегейге билдингир, алдар-сураглыг кижи апарган. Эң-не ... Австрияга, эң-не эптиг найыралдыг ... арттырган. Африканың Кениязын чурттап турган. Джой Адамсоннуң дугайында бо ном болза, эң-не ... кончут солун болгаш ховар ном болур.

Джой Адамсон хензиг бичиинде ... болуп, ойнаар турган. Атбагар, ... сарыг баштыг чүгүрүк уругну оон бүгү-ле чоок ... чаңчылдыг чораан.

Джойнуң ... угу бай хөреңгитен Вайсхуннар эдээп каш улуг саазын фабрикаларынын ээлери чораан. Оларның чурттап турган улуг девискээринге эштир хөөлбек, хелегелиг черлер база бар турган. Ол девискээр долгандыр ыяш-даа, арга-арыг-биле байлак турган. Оларга хөй-хөй черлик аңнар, куштар өзүп турган.

Ада-иези чарлы бээрге Джойну бичии кыс дуңмазы-биле катай кырган иези азыраан.

Джой биле Джордж деп ийи арес-дидим кижилер боттарының бүгү назынын черлик арааттаннарның камгалалынга бараалгадып, делегейге алдаржый бергеннер. Олар элчиген, тевe, машина мунуп, аъттыг, чадаг, хемелиг бүгү Африканы чер арттырбайн кезип хөй делгелгелерни, делегейниң хөй-хөй чурттарынга ... кайгамчык алдарлыг кижилер апарганнар.

Джойнуң бо маадырлыг хөрээнге тураскааткан солун кижилер турустушам. Джой Совет Эвилелинге хүндүлүг аалчы болуп, кээп чораан. Ол Аскания Новага чоруп, дириг амытаннарның азырал, камгалалын магадап, Крымга, Кара далайга чоруп чорааш, Сочиге «Найыралдың ыяжын» база өстүрген.

Ленинград чоогунда ... амытаннарының ... бистиң чуртта аң-меңнерниң камгалалы, ... чурумчуттунганын магадаан.

Номнуң сөөлгү сөзүн профессор В. Е. Флинт бижээн. Ында Джой Адамсоннуң кайгап ханмас, эдеп оңза чурттаанын ... айыткан. «Мээң оожургал чок чурттталгам» деп номунда Джой бодунуң бүгү амыдыралын бижип каан.

Джойнуң ... арттырган ... кылган. Джой араатаннарның амыдыралындан хөй-хөй чаа, билдинмес арыннарны тып, ажыткан. Ындыг амытаннарның холга азырап өстүрүп, черлик байдалче салырының болуп болур аргаларын бадыткаан. Черлик араатаннарның бүгү амыдыралында хөй-хөй билдинмес чүүлдерни эге баштай тодараткан кижи болуп, делегейге алдаржаан.

Дириг амытан бүрүзүнүң онза шынарлыын база илеретиен. Бодунуң чогаалчы, чуругчу, тургузукчу чоруун — черлик амытаннар камгалалынче ол угландырган. Ооң «Чөөн Африканың улустары» деп ному этнография талазы-биле тергиин дээн шыырак эртем ажылы болур.

1980 чылдың январьда Джой Адамсон аныыдыг дайзыннарының холундан өлген. Мадаа ооң бүгү араатан аң-... Джой Адамсон кажан-даа хомудантчыг чүүл-даа кылып көрбээнин онзалап демдеглевес арга чок.

Е. МЫНДРИМА.

ХОВУ-АКСЫНДА КИНОЛЕКТОРИЙ

«Тыва кобальт» комбинатта партком болгаш Хову-Аксының «Билиг» ниитилелиниң организациязы партийжи пропаганданың дээштиг аргазының бирээзи болур кинолекторийниң ажылчын суурнуң «Металлург» Культура ордузунга сентябрьдан эгелеп ажыткан. Понедельник санында-ла ажылдаар ол лекторийниң баштайгы хүнүн партком инструктору А. Н. Крысин эге сөс-биле ажыткан. Аңаа суурда № 1. 2 ортумак школаларның үстүңү класстары болгаш башкылары база ажылчыннары киришкен. «Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында кинематография» деп кино-лекция онза солун болган.

Лекторийниң ажылдаар планын чогаадып тургускан. Оңу ёзугаар дараазында неделяда бойдус камгалалынга холбаштыр лекция болур.

К. ООН.

СЕНТЯБРЬ 15-ТЕН 17-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — эртенги суда шимчээшкин. 9.05 — «Алдар-Көсе» «Алдар-Көсениң парны мегелепкени». Мультфильм. 9.30 — «Агаарта ...». Уран-чечен фильм. 11.10 — Н. Мясковский — Симфония № 27. 11.50 — Медээлер. 11.55 — 14.15— Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Болгар улус Республиканың ... 35 чыл оюнга. Кинопрограмма: «Болгарийлап». 15.05 — «Буратиноның ...». 15.20— Болгарияның Бүрүнениң улустуң ыры болгаш танцы ансамблиниң ... 16.05 — «Кылып биле, өөрен». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 16.50— РСФСР-ниң Күрүнениң үрер хөгжум оркестриниң РСФСР-ниң урал ... адарып ... чызы Н. Сергеевтиң удуртулгазы-биле концерти. 17.20 — «Орус чугаа». 17.50 — Алкоголизм. ...

КЫЗЫЛДАН

18.20 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Мексиканың национал байырлалы — Хамаарышпас чорук хүнүнге. «Мехико эрткен болгаш келир үелерниң аразында». Телефильм. 19.50 — «Аптара». Уран-чечен телефильм. Э. Лабиштиң водевилин ёзугаар. 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Поэзия». Семён Кирсанов. Төрүттүнген хүнүнден бээр 75 харлааарынга. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35 — Орус болгаш совет композиторларның вальстары.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

12.00 — «Теплоход „эштиг“ чоруп орган...» Документалдыг фильм. 12.10 — Шыдыраа школазы. Шыдыраа оваадайы дээш чемпионат. 3-кү дамчыдылга. 12.40 — Совет күрүнениң болгаш ... Социалистиг ниитилелде эрге болгаш мораль. 13.10 — Ф. Рабле. «Гаргантюа биле Пантагрюэль». 13.40 — «Башкының экраны». Ниитилел эртеми. 10-гу класс. Делегейни кижи канчаар билип ап турарыл. 14.10 — География. 8-ги класс. Электроэнергетика. 14.40 — А. Н. Островский. «Өнчүзү чок ыыс». 15.40 — «Дээрде хол ужуу». Телефильм. 16.00 — 17.00 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — «Эң-не үр эваамен». Документалдыг фильм. 17.35 — «Улустуң контроль». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

18.20 — Кырган-аваның ... Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлаалдар. 18.50 — «Ох, ...». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

19.00 — Хостуг хүреш делегей чемпионады. Югославиядан дамчыдылга. 19.30— «Чуруукчылар дугайында» чугаалар. ССРЭ-ниң улустуң чуруукчузу А. Герасимов. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаптар!» «Савац молдурга». 20.15 — Аар атлетикага делегей болгаш Европа чемпионады. 20.30 — «Кады ажылдажылгаа. Тележурнал. 21.00 «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — А. Даргомыжскийниң операзы. «Дашаалчы».

СЕНТЯБРЬ 16-ДА
МОСКВАДАН
БИРГИ ПРОГРАММА

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги суда шимчээшкин. 9.00 — «Ыдым өттүр соксавас ырлар». Урутларның уран чүүл коллективтериниң концерти. 9.30 — «Музыка билбес мызыкант». Мультфильм. 9.45 — «Аптара». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 10.55 — Документалдыг телефильмнер программазы: «Ногаан конпа», «... чурттуглар ... турар», «Математиктиг оюн», «Бергени ажып эртер». 11.50 — Медээлер. 11.55 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

14.35 — «Ажыл-агыйжы чорукчун дуржулгазы». Кинопрограмма: «Директорнуң арга-хоргазы», «Конвейерде мал чемни». 15.30 — «ПТУ-да чүү чүвеге, канчаар өөредип турары». Прибор тудуушкунунуң специалистериниң белеткелиниң дугайында. 16.00— Таджик телевидениезиниң болгаш радионуң улустуң хөгжүм херекселдериниң ансамблиниң концерти. 16.25 — «Горнистер, хармыланар!» 16.55 — «Архип Люлька». Эртем-тайылбырлыг фильм. 17.15 — «Ленинден өөренинер». 17.45 — Латви ССР-ниң Күрүнениң симфониктиг оркестриниң концерти. 18.40 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.55 — «Культура болгаш амыдырал». Дамчыдылга. 19.25 — 19.55 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.55 — «Аптара». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Ырның болгаш танцының «Андижан...» ансамблиниң концерти. 22.00 — Футболга кубок эдилекчилериниң кубогу дээш. СКА (Донда Ростов) — «Анкарагюджю» (Анкара хоорай, Турция). 2-ги ужуражылга. Донда Ростовтан дамчыдылга. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 — Футболга кубок ... кубогу дээш. «Динамо» (Тбилиси) — «Грацер» (Грац хоорай, Австрия). 2-ги ужуражылга. Тбилисиден дамчыдылга. 23.45 — Шыдыраага делегей чемпионадынга уткуштур. А. Карповтуң интервьюзу. 00.00—01.00 — Футболга УЕФА-ның кубогу дээш. «Спартак» — «Брюгге» (Бельгия). 2-ги ужуражылга. В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00— «Шиве». Документалдыг фильм. 12.10— «Силегге, ада-иелер». 12.40— Ниити биология. 9-ку класс. Чаартылган ... теориязы. 13.10— «Сээң Ленинчи библиотекаң. «Материализм болгаш эмпириокритицизм». 1-ги дамчыдылга. 13.50— И. С. Тургенев. Амыдыралының болгаш чогаадылгазының ... арыннарындан. 14.35— Башкыга музыка ... 5-ку класс. 1-ги дамчыдылга. 15.40—«Костас Корсакас». Телефильм. (Вильнюс). 16.10 — 18.00— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00— «Частырыглар ортулуу». Мультфильм. 18.25— «Бистиң ...».

МОСКВАДАН

18.55— «Бистиң ырывыс, ...».

КЫЗЫЛДАН

19.40—Телемедээлер. 19.55 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаптар!» «Илбилиг экран». 20.15— ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Мордасова ырлаар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.15— «Дача эзери». Уран-чечен фильм.

СЕНТЯБРЬ 17-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги суда шимчээшкин. 9.05— «Аптара». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 10.10— «Кино ... ». 11.10— «Тасташ ... чериндө». Документалдыг телефильм. 11.50— Медээлер. 11.55—14.15 —Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35— Документалдыг фильмнер программазы: «Хөрзүннүң чажыт чери», «Селекционер...». 15.10— ... гаадылгазы. 15.40— Шыдыраа школазы. Эге дамчыдылга. 16.10— Улустуң хөгжум херекселдериниң өргүдүкчүлериниң 2-ги Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреаттарының концерти. 17.10— «Хөглүг старттар». 17.55— «Анастасия Лазарюк ырлаар». Фильм-концерт. 18.15— «Экономика ... болур ...». Дуаалыг ажыл-агыйның хөгжүдер талазы-биле Омск хоорайның ниитиниң ... будуруулгелериниң дуржулгазының дугайында.

КЫЗЫЛДАН

18.25—18.45— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45— Бөгүн делегейде. 19.00—«Кижи болгаш хоойлу». 19.30— Футболга Европа чемпионнарының кубогу дээш. «Динамо» (Киев) — «Трабзонспор» (Турция). 2-ги ужуражылга. Киевтен дамчыдылга. 20.15— Футболга УЕФА-ның кубогу дээш. «Зенит» (Ленинград) — «Динамо» (ГДР). 2-ги ужуражылга. Ленинградтан дамчыдылга. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— 22.35 — «Балет ...». ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Фадеечев. Төнгелде—Бөгүн делегейде. Информастыг ...

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —«Чуруктарлыг ном». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10— «Бистиң садывыс». 12.30— Зоология. 7-ги класс. Ангы-ангы даваннылар. 13.05 — Сээң Ленинчи библиотекаң. «Материализм болгаш эмпириокритицизм». 2-ги дамчыдылга. 13.35— «Башкының экраны». Бойдус. 4-кү класс. Күскү куштар. 13.55—Төөгү. 6-гы класс. Ортаакы ... 14.15— Физика. 7-ги класс. Бойдуста болгаш техникада чылыг дамчыдылгазы. 15.00— «Он беш харлыг капитан». Уран-чечен фильм. 16.00—17.30— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.30—Документалдыг фильмнер программазы: «Чаштың кедергези», «Арыг дамырактар». 18.05— «Мал чеминиң белеткелиниң хүн демдеглели». 18.45—«Камгалга болгаш хамаарылгалыг чорук— партияның экономиктиг политиказының оозу». Экономика эртемнериниң кандидады В. А. Копеелдуп чугаазы. 18.30— 18.45—Телемедээлер. 18.55— «Хөй-ниитиниң амыдыралының экраны». Политиктиг чарылгалыг чүүлдер ...

МОСКВАДАН

19.00— Делегейниң болгаш Европаның ... чемпионады. Франциядан дамчыдылга. 19.30 — «Александр Грамме, Крымга ...». Документалдыг телефильм. 20.00— «Тамчыктыг удунар, чаптар!» «Илбилиг экран». 20.15—«Джаз контрастары». Фильм-концерт. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.05— «Кагдынмас ынакшыл». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 18—23 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—9 метр чедер. Агаарның температуразы 21—23 градус чылыыр. Автоoруктарга кестүрү эки.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дыштаныр турарларның амыдыралындан» 9.00, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (уааткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Гуго бегемот» 9.50, 11.10, 15.20. **«Ааа ишээниинде»** 13.30, 16.50, 18.40, 20.30 (уааткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Кайда сен, ынакшылым»? 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уааткан) шактарда.

ЧАРЛААЛДАР

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинге ажылдаары-биле дараазында мергежилдиг кижилерни чалап тур.

БелАЗ-540 автосамосвалга ... чолаачылар;

2СШП-200 болгаш 2СШП-2ООН өрүмнээр станоктарга машинистер болгаш машинистерниң дузалакчылары;

капитал тудуг участогунга тудугжу-техник;

секретарь-машинакчы;

... хемчээр херекселдерниң болгаш аппаратураның слесары.

Чыл түңнели-биле немелде телевирлиг болгаш 13-кү шалыныг, хөй чылда ажылдааны дээш немелде телевирлиг. Хөмүр-дашты халаска бээр

Айтырар чери: «Каа-Хем» хөмүр-даш разрези кадрлар килдизи. Телефону —99-11-25.

Тыва АССР-ниң «Зооветснаб» каттыжыышкыны ха... организацияларга ооң бүгү складтары сентябрь 15-тен октябрь 1-ге чедир инвентаризацияда халдан турарын дыңнадып тур. Сентябрь 15-ке чедир хыналда-санаашкынны кылып, ... чарлап тур.

Тываның күрүне филармониязы «Аян» ыры-хөгжүм ансамблиниң белеткел болуушкун ... ... аун чарлап тур.

Бас-гитарага, ритм-гитарага, соло-гитарага, соктаар херекселдерге ойнаар кижилерни, ... хөөмейжилерни чалап турар.

Конкурс 1981 чылдың сентябрь 15-ке чедир филармонияның бажыңында эртип турар.

Ыяш ажыл-агый министерствозунуң чоңга дыңнадыры болза, республиканың бүгү-ле ыяш ажыл-агыйлары дыттың ... килограммны-ла 10 рубль, ийиги класстыын 11 рубль, үшкү класстыын 10 рубль өртекке хүлээп ап турар.

Кызылдың экскурсиялар бюрозу Москва баар туристиг путевкаларны сүмелеп тур. Чорүүр хүүгалары —1981 чылдың октябрь 5, 19, ноябрь 2, 16, декабрь 7. Путёвканың өртээ—110 рубль. Путёвканың өртээнде баар, кээрингe катай самолёт билеттериниң ... «Шамбалыг» ... туризм ... экскурсия ажыл-чорудуглары кирип турар.

Айтырар чери: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 1, «Моңгулек» гостиница, кабинет 103, телефоннары — 2-51-76, 2-41-02. Экскурсиялар бюрозу.

Редакцияның адрези: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-73, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-33-54, ажыл-агый килдизиниң 2-21-41, ... килдизиниң 2-31-75, ... килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун кедееи бардында 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № ...

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелдиң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1)

ГС—00868

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 215 (11713) | 1981 чылдың сентябрь 16, среда | 1925 чылда үнделеттингенг | Өртээ 2 көп

ПАРТИЙЖИ КҮШТЕРНИҢ КӨРҮЛДЕЗИ

Бүгү чурттаазында ышкаш, республиканың чер-черлеринде партия организацияларында отчёттар болгаш соңгулдалар чоруп турар. Оларны партбөлүктерде эрттирери доостур чоокшулап келген. Амгы отчёттар болгаш соңгулдалар 382 партбөлүктерге, партияның 313 цех база 488 эге организацияларынга эртер ужурлуг.

Парторганизацияларда бо чугула кампания СЭКП-ниң XXVI съездизиниң соонда бир дугаарында эртип турар. Партия организацияларынга отчёт-соңгулдалыг хуралдар чоруттунган ажылдың түңнелдерин бөлүр-чогууру-биле үнелевишаан, ноон кичээнгейни шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, моон соңгаргы сорулгаларже угландырып турар.

Коммунистер ол хуралдарны СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр, бедик организастыг болгаш политиктиг деңнелге, ажыл-херекти шүгүмчүлекчи өзү-биле көөрүнүң байдалынга эрттирерин оралдажып турар. Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Каа-Хем районнарның күш-ажылчы коллективтеринде партбөлүктерге хуралдарны чогум-на ындыг негелдениң байдалынга белеткеп, эрттиргилээн. Чиҗээ, Барыын-Хемчикте «Хемчик» совхозтуң сүт-бараан фермазында партбөлүктүң отчёт-соңгулдалыг хуралынга ында 8 коммунист бүрүн келген болгаш шупту саналдааннар.

Мында коммунистер сүт-бараан фермазының коллективиниң дайынчы өөзү, организачы болгаш политмассалыг бүгү ажылдың баштанчылары, организаторлары боор турар. Партбөлүк организачызы М. О. Хомушкунуң илеткелинге коллективтиң, партбөлүктүң ажыл-чорудулгазының бүгү талаларын хандыр анализтээн. Бүдүрүлгечи көргүзүглер багай эвес, бо чылдың сес айларда коллектив 1200 центнер сүт саар планын 1780 центнер чедирген, малга чем белеткээр аазалганы ферма 152 хуу күүсеткен. Коммунистер малдың продуктулуун улам бедидериниң, ныштаглаашкынга бүгү талалыг белеткениириниң, идей-кижизидилгелиг ажылды улам күштелдирериниң эргежок чугулазының дугайында шыңгыы чугааларны кылганнар.

«Улуг Октябрь» совхозтуң хойжу бригадазында, «Шагонартяжстройнуң» № 18, 20 КМК-ларында партбөлүктериниң, «Дөң-Терезин» совхозтуң бригада, «Красноярскстройтрансы» Кызылда автобазазында, «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң машина-трактор мастерскаязында болгаш өске-даа черлерде партия организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдары организастыг, бедик деңнелге, ажыл-херекчи байдалга, коммунистерниң улуг идепкейи-биле эртнилээн.

Амгы үеде республиканың кедээ ажыл-ишчилери улуг, нарын сорулгаларны шиитпирлеп турар. СЭКП обкомунуң III пленумунуң шиитпирлерин база обкомнуң кыйгырыын өзүгаар ниитиниң малынга четчир чемнерни белеткээр база чамдык ажыл-агыйларда өстүрүп алган ээзш-биче тарааны чидириг чокка ажаап алыр дээш коммунистерниң, ажыл-ишчилерниң күжениишкининиң ажыл-херээнге ол хуралдар чагуур идигни берген турар ужурлуг. Мал ажылы кедээге шалыпчы фронт дээрзиниң дугайында партийжи съездиниң айтыышкыннарын күүседир талазы-биле чоруттунар бүгү ажылдар, ылаңгыя малдың баш санын өстүрерингге, оң продуктулуун бедидеринге, олуп хораар болгаш ону оорладыр чорукту эвээжедиринге холбашкан хемчеглер кедээ коммунистерниң отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга кол черни ээлээр апаар.

Үлетпүрнуң, тудуг, транспорт, харылзаа, амыдырал хандырылга, садыг организацияларының болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының коммунистери кылдынган ажылдың түңнелин бөлүр-чогууру-биле анализтевишаан, бүдүрүлгениң ажыктыын база продукцияның шынарын улам ыңай бедидерниң аргаларын хуралдарга тодарадыры эргежок чугула. Бүгү чүүлдерге экономика камналгалыг болурунуң, чиг-этти, энергияны болгаш материалдарны шын чарыгдаарының, аргаларны болгаш курлавырларны чеп ажыглаарының дугайын бүгү талалыг сайгарып көөр херек. План күүсеттинмейн турар бүдүрүлгелер, тудуг база транспорт организациялары бисте ам-даа хөй. Ажыл шагының чидириглериниң, материалдарны кайы хамаан чок чарыгдаарының, ажылды үрей кылырының фактылары эвээш эвес. Ол-даа, өске-даа четпестерниң дугайында хуралдарга шыңгыы партийжи чугааларны чорудар апаар.

Кандыг-даа коллективте партия эге организациязының дайынчы арга-шинээзиниң, коммунистерни таарыштыр тургузарының база оларның идепкейин, харысалгазын күштелдирериниң болгаш коммунистиг кижизидилгениң айтырыглары хуралдарга кичээнгейниң төвүнге тургустунар ужурлуг. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр күүселдени контрольдаарын болгаш хынаарын улам ыңай сайзырангайжыдар дугайында» СЭКП ТК-ның чоокта чаа хүлээп алган доктаалы партия эге организацияларынга онза улуг ужур-дузалыг. Олар коллектив бүрүзүнге бедик негелделиг болгаш күүселдечи, ажыл-херекчи чорукту, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди бүгү талалыг калбартырының, четпестерге эптеш чок болурунуң байдалын тургузар хүлээлгелиглер. Отчёт-соңгулдалыг кампанияның үезинде күүселде хыналдазының дээштиин улам ыңай бедидерниң оруктарын айтыры чугула.

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле айтырыглар ындыг хуралдарга эң чугула темаларының бирээзи болуп кирер. «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидериниң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын боттандырар талазы-биле республиканың партия организациялары эвээш эвес ажылдарны чоруткан. Ынчалзажок бо чугула ажыл-херекте четпестер ам-даа хөй, ылаңгыя мында өзү барымдаалаар чорумтар эчизинге чедир чайлаттынмаан, оон дээштии ам-даа чавыс. Ынчангаш бисте социалистиг хоойлу-дүрүмнү, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр фактылар база-ла бар болуп артпышаан. Коллективтерде политиктиг, күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар кижизидилгезиниң айтырыгларын бүгү талалыг хандыр анализтеп көөр херек.

Парторганизацияларда отчёттар болгаш соңгулдалар оларның амыдыралынга политиктиг чугула болуушкун. Ол хуралдарның дээштии хамыктың мурнунда аңаа ылаптыг белеткелдерден, оларга коммунистерниң идепкейлиг киришкилгезинден улуу-биле хамаарылыр апаар. Отчёт илеткелди чугаажып тура партбюронуң, секретарьның, кижизи-биле партия организациязының ажыл-чорудулгазының дугайында коммунистер принципиалдыг сөзүн чугаалаан, боттарының саналдарын калбак-биле салушкан турзун дээш сагыш салыр херек. Партийжи күштерниң көрүлдези—отчёттарны болгаш соңгулдаларны организастыг бедик деңнелге эрттирери—партийжи эге звеноларның дайынчы арга-шинээзин улам ыңай бедидип, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин чедиишкиниг күүседиринче улуг идигни бээри чугаажок.

АВТОКОЛОННАЛАР ЧАРЫШТА

ЧУРУКТА: И. Белоусовтуң бригадазындан чолаачы Кара-оол Доңгак: автобазаның девискээринде.

В. Кара-Салдың фотолары.

«Тыва [illegible] тудуг» трестиниң автобазазының райондарда автоколонналарында социалистиг хүлээлгелериниң, планнын [illegible] турар мурнакчы бригадалар хөй. Социалистиг чарышка Сарыг-Сеп автоколонназындан хоочун бригадир В. К. Самелюктуң бригадазы [illegible] дан бирги черни ээлээн. Бригаданың [illegible] Сава [illegible] сөөртүп турар. Ыяш сөөртүр машиналар чолаачылары А. П. Пшеничный хууда планын 182 хуу, В. Д. Журба — 169 хуу күүсеткеннер. Бригадир боду ажылынга кызымак, негелделиг-биле [illegible] хүндүткелин чаалап алган. Найыралдыг бригаданың чолаачылары [illegible] чок ажылдаарын чедип алыр дээш чаңгыс демниг ажылдап келген.

[illegible] Чаа Шагаан-Арыгның [illegible] сай дээш оон-даа өске чугула тудуг материалдары-биле хандырып келген. Ында Н. И. Друппутуң, А. М. Бапый-оолдуң, Г. В. Жаровтуң, И. Г [illegible] талдыг. Автоколоннаның чолаачыларының чаа хоорайның тудуунга [illegible].

Бай-Хаактың автоколоннаның [illegible] бетинде күүседири дээш социалистиг чарышта киржип турарлар. ЗИЛ-4502 маркалыг автомобильниң чолаачылары Л. И. Горевтиң, Д. Г. Рыженковтуң кызымак ажылын [illegible].

Н. И. Белоусовтуң удурткалыг № 7 бригада эрткен айларда база багай эвес ажылдаан. Бригадир И. Белоусовтуң сайгарылгазынын хууда планын 227 хуу күүсеткен. Дуржулгалыг бригадир ажы[illegible]. Бригадада А. Г. Махмутов болгаш оон-даа [illegible] тып, шенналдыг турарлар.

А. П. Сысоевтиң удурткалы № 4 бригада 8 айларның со[illegible] динишкиниг күүсеткеш, мурнакчыларның одуруунда чоруп турар. 12 кижи составтыг [illegible] бригада чыл планын хуусаа бетинде күүседир хүлээлгениң ажыл-херекке боттандырарынга бү[illegible].

[illegible] автоколонналары, бригадалары ам квартал планын күүседиринге чөөкү [illegible].

Н. ООРЖАК.

Л. И. Брежневтиң К. Фомвихан-биле ужуражышкыны

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының ТК-ның Чиңгине секретары, Лаос Улус-Демократтыг Республиканың Премьер-Министри Кейсон Фомвихан-биле [illegible] сентябрь 14-те Кремльге болган. Ол Совет Эвилелинге [illegible].

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин [illegible] боттандырар талазы-биле совет [illegible] ажыл-ижиниң дугайын Л. И. Брежнев чугаалаан. Партияның экономиктиг политиказын [illegible] ажылындан [illegible]. Үлетпүрнуң болгаш кедээ ажыл-агыйны техниктиг талазы-биле [illegible], ээлеп башкарарының системазын экижидери, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн өстүрери [illegible] болуру бүгү-де [illegible].

Социализмниң [illegible] тургузар талазы-биле ЛУРП-ниң болгаш республиканың [illegible] дугайын К. Фомвихан [illegible]. Чурттуң социалистиг болгаш социал хөгжүлдезиниң бирги беш чыл планы ол угланыышкынга дыка улуг базым болуп турар.

Ажыл-агыйжы болгаш өске-даа [illegible] шиитпирлээрде Лаоска үнелиг деткимчени Совет Эвилели көргүзүп турар. 1981—1985 чылдарның үезинде улус ажыл-агыйының [illegible] зээ байдалдарны боттуг өстүрери, ЛУДР-ниң ССРЭ-же экспортун калбартырын хандырар. Улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга специалистер кадрларны белеткээрге Лаоска дузалаарын Совет Эвилели уламчылаар.

ССРЭ-ниң болгаш ЛУДР-ниң аразында ак-дузаа найыралдың болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганың харылзааларын [illegible] хөгжүп турарын эштер Л. И. Брежнев биле К. Фомвихан сеткил ханышкыныг-биле демдеглээн.

Лаостуң [illegible] болгаш сагыш човап турар [illegible] салып турары дээш СЭКП-ге, Совет чазакка, Леонид Ильич Брежневтиң шуут боду [illegible] ЛУРП ТК-ның, ЛУДР-ниң чазааның болгаш бүгү лаос улустуң өмүнээзинден К. Фомвихан ханы өөрүп четтиргенин илереткен.

Делегейде байдалдың кол сорулга делегейни дүжүткүрлүг чоруун ажыл эртери болур деп, бүзүрел ужуражышкынга илереттинген. Удуртукчулар [illegible] гени болгаш бүзүрелдиг корукту чиңгиленгирериче угландыр империализм болгаш гегемонизм күштериниң чорудуп турар шүүмү — кижи төрелгетенниң салым-чаяарынга айыылдыг чөңгээ-дир. Ындыг шугумда келир үе чок болгаш түрбес-даа ужурлуг.

Ол кавы девискээрниң чурттарының боттарының күженишкиннери-биле Мурнуу-Чоок Азияның айтырыглары шиитпирлеттинер [illegible] девискээрниң консультацияларын эрттирер дугайында Индий-Кыдат күрүнелериниң кодурген эгелекчи саналдарынга Совет Эвилели каттыжып турар. Америк империалистер болгаш [illegible] Индий-Кыдат күрүнелери-биле АСЕАН чурттарының харылзааларын [illegible] чугаалажырын үрейип [illegible] болгаш харысалгалыг [illegible] корууру [illegible] байдалдарын [illegible] ол кавы девискээрниң күрүнелериниң каттышпайн турар чүүлдерин [illegible] хамыышкынга артыргаш, тайбың [illegible] угланыышкынын дилеп тывары сагыштыг болур ийик.

Вьетнам болгаш Кампучия-биле [illegible] мооң сонгаар-даа быжыгтадыр Совет Эвилели деткип турар. Индий-Кыдат [illegible] ол кавызынга тайбыңның чугула фактору болур.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң чарлааны, Совет Эвилелиниң тайбыңга [illegible] тыкы политиктиг угланыышкынын, база делегей байдалын калбыңгадарынче, улустарның тайбыңын болгаш [illegible] рынче угландыр оон даразындан [illegible] ЛУДР чуму-биле бүрүн деткип турар.

Бүгү-ле демпиилелиг, демократтыг күштер-биле, капиталистиг [illegible] тура-соруун илергейлеп турар [illegible] политиктиг бөлүктери-биле социалистиг дем каттыштырылгазының кады ажылдажылгазы болгаш делегейниң [illegible] турарын быжыктырарынга чедирер болгаш боттарының [illegible] тургузуккуу сорулгаларны чедип алырынче мооңнаар аргалы улустарга бээр.

[illegible] харылзааларынга [illegible] байдалынга эрткен болгаш талаларның [illegible] эптиин батыткаан.

СЭКП ТК-ның кидиг организациязының бирги [illegible] О. Б. Рахманин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, ЛУРП ТК-ның кидиг [illegible] ниң оралакчызы Б. Чадепсук, ЛУРП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы И. Суринхуман [illegible] кирипшкен.

ШАҢНАЛДЫ ТЫВЫСКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев ЛУРП ТК-ның Чиңгине секретары, ЛУДР-ниң Премьер-Министри Кейсон Фомвиханга Ленин орденин сентябрь 14-те Кремльге тывыскан.

Шаңналды тывыскан тура эш Л. И. Брежнев чуве [illegible].

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Кейсон!

Хүндүлүг эштер!

Бөгүнгү ажыктыг ужуражышкынны [illegible] келди.

Эки, үре-түңнелдиг беседа болду. Ындыг үнелээшкинге каттыжар боор Силер деп бодаар-дыр мен, эш Кейсон. Бистиң партияларывыстың болгаш чурттарывыстың кады ажылдажылгазын ам боттуг, [illegible] ажыл-херектери-биле байыткадывыс.

Бөлүгт чөптүг, демократтыг ниитилелди тургузар дээш эрес-шудургу күженишкинни Лаос улусту совет кижилер чаагай күзел-биле [illegible]. Социалистиг [illegible] тургузар деп ылаптыг [illegible] дыр. Ол болза Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының [illegible] Лаостуң черинде болуп турар революстуг [illegible] эш Кейсонның [illegible] шуут эки билир бис.

Совет-лаос кады ажылдажылганың [illegible] кыска эвес болдур ийин. Ынчалзажок революция тиилээнниндеп бээр харын бистиң чурттарывыстың найыралы бөдүүт чекеттели берген. Ында харын дыка хөй чүүлдер Силерниң адынар-биле холбаалыг.

Бистиң күрүнелеривистиң аразында ак-дуржуга найыралды болгаш кады ажылдажылганы [illegible] те Силерниң [illegible] ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму [illegible] ордени-биле [illegible] тур, эш Кейсон.

Оон-биле холбаштыр Силерге [illegible] байыр чедирерин болгаш чаагай [illegible]. Лаостуң чаагай чорук дээш, тайбың [illegible] чаагай чорук дээш болупарының хөй талалыг ажыл-чорудулгазынга [illegible] күзел-дир мен.

Эш Кейсон Фомвихан [illegible].

Эш Кейсон ФОМВИХАННЫҢ чугаазы

Хүндүлүг эш Леонид Ильич Брежнев!

Эргим эштер!

Советтерниң маадырлыг [illegible] Москвага [illegible] баштыкчызы, делегей революциязының улуг баштыкчызы Ленинниң адын эдилээн орденни бөгүн ап тура, сеткилим аажок сураадап-даа, чоргааралдып-даа тур мен.

Тайбыңның, национал хамаарылдаг чорукту, демократтыг болгаш социализмниң херээнге лаос улустуң революстуг демиселин болгаш салдынгының бедик бээр уктап дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, эргим болгаш хүндүлүг эш Леонид Ильич Брежневке хамыктың мурнунда ханы өөрүп четтиргенимниң илеретпир мооза чоншээрен корудер.

Бо бедик шаңналды Лаостуң партиязынга, чазаа болгаш чонун Совет Эвилелиниң партиязының, чазааның болгаш улузунуң ак-дуузааның база ам-сетгил каттыштырылгазының [illegible] ыя кайгамыктыг илереди кылдыр үнелеп тур бис.

Бөгүн мооза көргүскен бедик алдарны хамыктың мурнунда [illegible] болгаш [illegible] хээр демиселге бергелериин болгаш [illegible] ның мурнунга мегейип корбээн лаос улустуң марксечи-ленинчи [illegible] Индий-Кыдаттың Коммунистиг партиязының [illegible] рының уламчылакчызы — Лаостуң Улусчу-революстуг партиязынга хамаарыштырып тур мен.

Бо орден империализмге, экспансионизмге, гегемонизмге болгаш [illegible] өске-даа күштерге удур, төрээн чуртун камгалаарынче болгаш оон [illegible] бүгү делегейге тайбыңның болгаш социализмниң эрге-ажыктарынга таарыштыр Совет Эвилели-биле болгаш [illegible] социалистиг [illegible] биле найыралдыг база кады ажылдажылгазын [illegible] рынче бистиң чоннуусту сорук киирер дээрзинге бүзүрелдиг мен.

Ленинниң, партияның болгаш совет улус [illegible] тарынга [illegible].

[illegible] ылаңгыя ЛУДР-ниң тургустунган [illegible] революстуг [illegible] ламчызы болган [illegible] үргүлчү көргүзүп турарынга ончугун өөрүп турар бис. Ол болза лаос революцияның улам ыңай тиилелгелеринге чугула үндезин болур.

Бо таварылганы ажыглап алгаш, ол найыралдыг дузаламчы дээш Лаостуң партиязының, чазааның болгаш чонунуң өмүнээзинден ханы өөрүп четтиргенимни илередип мооза чоншээрен корудер.

Бистиң памыралдыг болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылгавыс найыралдыг [illegible] хөгжүп, эки үре-түңнелдерин берип турарынга аажок өөрүп турар бис, эргим эштер. Совет улустуң мерген угаанныг удуртукчузу, [illegible] лаос улустуң улуг өңнүү эш Леонид Ильич Брежневтиң Лаостуң партиязынның болгаш чонунуң [illegible] кыдыгы сеткили, ол ышкаш лаос-совет [illegible] найыралды быжыглаарынга оон салдарын [illegible] болгаш улустарының аразынга [illegible] бер. Ол найыралды болгаш [illegible] быжыглаарынга болдунар [illegible] бис.

Эш Леонид Ильич Брежневке быжыг кадыкшылды [illegible] күзедир чоншээрен кордер.

Лаостуң болгаш Совет Эвилелиниң [illegible] найырал болгаш кады ажылдажылга делгерезин!

• • •

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов эш Кейсон Фомвиханга изиг байыр чедирген.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛЧЫ УЖУРАЖЫШКЫН

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы **Д. Ф. Устинов** «Запад-81» өөредигелерге [illegible] раан Кубаның компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, ТК-ның ийиги секретары, Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, Куба Республиканың Революстуг чепсектиг күштериниң министри армия генералы **Рауль Кастро Рус**-биле сентябрь 14-те ужуражыкан.

Кайы-даа талалы сонуургалыг [illegible] айтырыглар [illegible] найыралдыг беседа болган.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерниң Кол штабының начальниги — ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы **Н. В. Огарков** беседага киришкен.

(СЭТА).

СЭКП обкомунда

ДЭЭШТИИН ЧЕДИП АЛЫР

[illegible] СЭКП обкомунга [illegible] хуралы болуп эрткен. [illegible] СЭКП обкомунуң кидиг болгаш өөредилге черлериниң килдизиниң эргелекчизи Д. Б. Ондар ол айтыры талазы-биле [illegible].

[illegible] Нефтехимия [illegible] Е. В. Сарбаа, СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң секретары Б. С. Шыырап, СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары Т. Ш. [illegible] тыва [illegible] ның оралакчызы Е. Д. Удураккина, ВЛКСМ обкомунуң секретары З. Ш. Ондар болгаш өскелер-даа санал берилээн.

Хуралга СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Шириниң делгеренгей түрэе чугаалаан. Элээди аныяктар ортузунда идей-кижизидилгелиг ажылдар чер-черде чоруп турар. Аныяктарга ол эки салдарны чедирип, телептиг аажы-чаңга оларны кижизидип турар. Ынчалзажок ол ажылдың деңнели болгаш дээштии ам-даа кудук. Ынчангаш идей-кижизидилгелиг ажылдың дээштиин чедип алыр төлээде, чүгү кылза, кандыг ажыл чорутса чоруурун дээрзин [illegible] киржикчилериниң кичээнгейин ол угландырган. Школаларга өөредилге [illegible] ажылдың деңнелин бедидерин аныяктар ортузунга интернационалчы кижизидилгени [illegible] чорудары [illegible] ниң нептерелин сайзырадыры [illegible] ургуглар сайтарыында школалардан болгаш өөредилге черлеринден эгелээш күш-ажылчы коллективтерге [illegible] Г. Ч. Ширин айтыкан.

ССРЭ-НИҢ ЧЕПСЕКТИГ КҮШТЕРИНДЕ

1981 чылдың сентябрь [illegible] 12-ге чедир үеде Белоруссияның болгаш Прибалтиканың черинге [illegible] база Балтик далайының суг девискээринге ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң шериглерниң болгаш флоттуң [illegible] ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң маршалы **Д. Ф. Устиновтуң** удурткаалы-биле эрттирген.

Шериг каттыжышкынның болгаш кезектерниң дем каттыштырган дайынчы [illegible] база дем-биле [illegible] дайынчы айтырыгларын хереглелдериниң үезинде шиитпирлеп көрген.

Удуртулганың үнелеп көргениниң өзүгээр алыырга, өөредигелер организастыг болгаш ажыктыг болган. Штабтарның оператив-техниктиг белеткелиниң шериглерниң болгаш флоттуң күштериниң черлээрге, далайга мөөрээрниң деңнели улам бедээнин өөредилгелер көргускен.

Өөредилгелерге киришкен шериглер, флот күштери болгаш штабтар доктаамал турар чедерлеринге ээп келген.

(СЭТА).

Тувинская ... библиотека им. А. С. Пушкина

Сентябрь 18 — чаңгыс аай политхүн

Экономика камналгалыг болур

МЕБЕЛЬДИҢ ШЫНАРЫ ДЭЭШ

Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидериниң кол [illegible] бүдүрүлгезиниң улгаттынарынга бирге болза үлетпүр продукциязының, оон иштинде чонгуң ажыл-амыдыралынга херек барааннарының, бедик шынарын хандырары болур.

СЭКП-ниң XXVI съездинге херектиг барааннарның бүдүрер ажылдарын шуудадыр [illegible] пос-таавыны, трикотажты, хөм идиктерин, мебельди бүдүрериниң [illegible] шынары [illegible] ассортиментизин көвүдедир турар.

Шак ындыг четпестерни бистиң республиканың [illegible] үлетпүр бүдүрүлгелеринге долузу-биле хамааржыр. Кызылдың мебель фабриказын чижекке ап көрээлиңер. 1981 чылда ол фабрика садыг шугумунче 468,8 муң рубльдиң мебелин киирер ужурлуг. Херек кырында ол база боттанмайн барган, эрткен сес айларда [illegible] үлетпүр бараан садыынче 11,5 муң рубльдиң шкафтары, 12,2 муң рубльдиң «Дон» деп гарнитур-мебель чедир бербейн баар.

Республиканың садыгларынга бичии уруглар мебель, кухня столдары, сандайлар, креслолар, бичии хемчээлдиг журнал столдары чижектиг [illegible] фабрика үргүлчү чедир бербейн турар.

Негеделер болган хөй-ниити мебельдиниң санынга эвес, а шынарынга база аай болуп турар. Мындыг [illegible] мебель фабриказының чүгле бадай ажылында эвес. Чамдык чоптуг бергелер барындан база хамаарылдыг турар. Ук фабриканың [illegible] шуут дуушпас. Фабрикада [illegible] фанера, шпон, [illegible] чылдын турар. Оон ангыда [illegible] материалдарын, [illegible] бүдүрүлге чери эн шынарлыг [illegible] бергелер [illegible] баар. Мебель бүдүрүлгезиниң [illegible] мебель [illegible] плиталар шынарының [illegible] келир. Фабриканың бүдүрген белен продукциязын шыгжаар чери база чок. Оон уламындан мебельдиң шынарын [illegible] чугаалаары болдунмайн турар.

Бо үстүнде көргүстүнген четпестер [illegible] бүдүрүлгениң ажылында четпестер база немежип турар. [illegible] эвес. Мебель фабриказынга чорутпан [illegible] кызырышкынныг [illegible] чер чок, ынчангаш мебельдиң шык [illegible] кызыл турар. [illegible] тударын кошкак, температура [illegible] чок. Кылдыр [illegible] тунар.

Кызыл [illegible] технологиязының хажыдары база уламчылап турар. Ук фабрикада В. Гольцов, А. Лопатин, Т. Монова дээн ышкаш ажылын эки билир бедик мергежилдиг мастерлер ажылдап турар. Янзы-бүрү [illegible] мергежилдиг кижилер белен [illegible] ажылдаары берге. Чүге дээрге, материалдар [illegible], оларны солуур, шлифовка кылыр алгы, [illegible] ажыл чок болур. Оон уламындан [illegible] Ол ышкаш фабрикада [illegible] тер тап, [illegible] улуг болгаш ажаар чедишпес. Ол бүгү байдал [illegible] багай салдарны чедирип турар.

Ышш оруннарга [illegible] эвес [illegible] экспертизаларын [illegible] эптиг. [illegible] шынарын [illegible] фабрика [illegible] дыванарны бүдүрери [illegible] лар болган санында-ла фаб[illegible] браклап турарының [illegible] бедик [illegible] ум улаа хамаарылдыг [illegible] киирген 19 санныг кылыгларының 65,9 [illegible] 1980 чылда мебель фабриказынга 2,9 муң рубльге нийтизинде киирген болза, бо чылдың [illegible] айларында оларның саны үш четкен болгаш 7,5 муң рубльдиң продукциязын [illegible] эрткен.

Түннелинде бүдүрүлгелерге [illegible] Май айда курсадыг инспекциязы [illegible] мебельге [illegible] продукцияның шынарын экижидеринге бүгү күштү салып, фабрикадан [illegible] болур ус турган. Август [illegible] лабораториязының [illegible] ры кылган [illegible] фабрикага 2 муң рубльдиң экономиктиг [illegible]

Фабриканың чыл эгезинде [illegible] аттестаттаары [illegible] эртер [illegible] улетер-эталоннар чок.

[illegible] үлетпүр эргелелин боттуг дуза көргүзер ужурлуг.

Ынчангаш мебель бүдүрүлгезинде кол айтырыг: оон шынары. Мебельдиң шынары — хүннүң чидиг айтырыы болуп артып калган. Ук айтырыгны [illegible]

Г. ТУТЫНИНА.
стандарттар болгаш хемчээлиниң техниктиг талазы-биле Кужурлугнуң лабораториязында киадис эргелекчизи.

САГЫЛГА-ЧУРУМ БЫЖЫГДА

Партияның улуг шууудазының [illegible] боттандырар дээш бистиң улусувус улуг бүдүрүлгелерниң [illegible] турар. [illegible] салган суругларын чедип алырынга, кижилерниң бедик [illegible] социалистиг [illegible] гыыры, хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаары болуур [illegible]

Мону барымдаалааш, чер [illegible] партия, совет, профсоюз [illegible] эмчиң киржилгезинге [illegible] ажылдарын чорудуп, күрүне болгаш [illegible] дээш арга-чүүлдерге [illegible] ол мөзүзүнүң [illegible] турар.

СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика - кижизидилге ажылдарын [illegible]» база «Корум-чурум камгалалының талазы-биле ажылды экижидер болгаш хоойлу-дуруммну [illegible]» деп [illegible] колл [illegible] коллективтер [illegible] кижилер [illegible] корум-чурум быжыг [illegible] бүдүрүлге [illegible]

Мен мында Тес-Хем районуң О. Шыңаа кодээ Советиниң [illegible] бижиксе дим. Бо Советтиң депутаттарынга «О. Шыңаа» совхоз туругуштунганындан бээр ындыг-ла үр болбаан. Бо үениң иштинде [illegible] бүдүрүп берген. Оон топ суг ру чылдан чылче улам хоступ [illegible] Совхозтуң ажылчыннарының материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнели бедик.

Планныг даалгаларын, социалистиг хүлээлгелерин [illegible] боттандырып турар болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыг[illegible] деп турары Деес кодээ Совет болгаш совхоз районга социалистиг [illegible] болуп, шаңнал-мактал-даа келген. Бо бүгүнү чедип алырынга [illegible] турар кижиниң [illegible] быжыглаары [illegible] корум-чурум быжыглаары [illegible] ажылдың саадары улуг. Ынчангаш бо чылдың эрткен [illegible] үезинде О. Шыңаа кодээ Советтиң депутаттары [illegible] корум-чурум [illegible] кем-херек үүлгедиишкин [illegible]

Кодээ Совет күүскому, совхоз дирекциязы, партия, профсоюз [illegible] профилактиктиг ажылче, бо[illegible] рынче кол кичээнгейни салып турары дыка үре-түңнелдиг болуп турар. Кандыг-бир багай үүлгедиг болган болза, ону кылган [illegible] чаа ниити-биле дилеп тывары кодээ Совет күүскому, совхоз дирекциязы бодунуң органи[illegible] тур. Бо чугула ажылды Советтиң күүскем даргазы Антына, совхоз директору Балчый-оол, райком даргазы Кара-оол олар боттары организастаашкан, райониң иштики херектер органы ажылдакчыларынга улуг дузаны чедирип келген.

Малга хамаарыштыр мында [illegible] эвес. Бо чылдың июнь айда совхозтуң чамдык малчыннарының мал кадарып мунар аъттарын оор алган. Ол медээ тең суурга [illegible] дирекция, кодээ Совет күүскому хураан кемчег ап, дилеп, [illegible] чаа ниити-биле дилээшкинни организастааны [illegible] кижилер [illegible] болгаш амгы үеде байысаалгалы турар. Бо болза хөй районнар [illegible] чергелиг боор [illegible] мал [illegible] кижилерни [illegible] тургузуп турар.

Ч. СУНДУЙ.
Тес-Хем райкүүскомунуң ИХН-зының истенчизи.

Эки кижилер дугайында

АНЫЯКТАРГА ҮЛЕГЕРЛИГ

Улуг-Хем районунуң иштики херектер килдизинде милиция-ның [illegible] чуннары бар. Оларның бирээзи — милицияның капитаны Балдан Мөгеевич Шагжан [illegible]

Б. М. Шагжан милиция шугумунга ажылдаа-ла 20 чылдың ишти хажыр ашкан. Оон [illegible] Чаңгыс ол-ла ажылга 20 ажыг чыл дургузунда ажылдаан бо хууда бичии эвес. Бо үениң дургузунда Балдан Мөгеевич хойну көрген болгаш ол ажылга оон арга-дуржулгазы улуг. Бистиң хоочуннарывыс аныяк өскенге ажылының арга-дуржулгазын [illegible]

Милиция шугумунга [illegible] ажылдакчылар [illegible] Б. М. Шагжан [illegible] ажылдакчылар [illegible]

Ажыл-ишке бердинген, сеткили биче, сагыш човангыр кижилерни [illegible] Б. М. Шагжан [illegible] «ИХК-те үр чылдарда [illegible]» деп медальды бирги [illegible] Совет милициязының 50 чылы. В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болганы [illegible] медальдар [illegible] Ол шаңналдарга моорта чаа база бир шаңнал немешкен. Б. М. Шагжан чоокта чаа [illegible] Найырала орденин-биле шаңнаткан.

В. ОНДАР.

МАССА-ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛДЫҢ ДЭЭШТИИ

СЭКП Тыва обкомунуң III пленумунуң шиитпирлеринде [illegible] малынга быжыг [illegible] белеткеп, [illegible] шыдал [illegible] ажыл-агыйжыл [illegible] республиканың [illegible] мал чемнеринң [illegible] хөй-ниитиниң, школачыларның, студентилерниң шеф дузазын организастаарын онзалап айыткан.

Бо чугула документилерни чорутпаза болдурун, Кызыл районнуң ажыл-ишчилери [illegible] малынга быжыг чем белеткээрин тургузар талазы-биле чамдык тодаргай ажылдарны кылып турар.

СЭКП райкомунуң бюрозунга мал чемниң белеткелиниң талазы-биле [illegible] тургускан болгаш ажыл-агый бүрүзүнге хамыкасталыг ажылдакчыларны быжыглаан. Штаб хуралынга оларның информациязын [illegible] турар. [illegible]

[illegible] лоорларын [illegible] Кызыл [illegible] районнуң [illegible] кымзы [illegible] бо хүннерде 5298 тонна [illegible] чедир [illegible]

лувааны [illegible] 652 агитатор, 262 политинформатор база 294 лекторлар [illegible] кедирбени бар [illegible] тургузар [illegible] «Тес-Хем» [illegible] В. Ооржак, Э. Ооржак, «Шамбалыг» [illegible] Д. Монгуш, «Хову-Аксы» [illegible] С. Норбужук, В. Сатпа, «Х Улуг хурал» Д. Монгуш район товундан В. Ойдуп болгаш өскелерни-даа хамаарыштыр болур.

[illegible]

Сиген [illegible] чер [illegible] масса-политиктиг ажылдың [illegible] «Х Улуг хурал» совхозтуң [illegible] чылгы ол ховуунуң тудуушкун-биле районнуң ажыл-ишчилериниң арасынга чарлаан социалистиг [illegible] чылдап [illegible] Кызыл туг-биле шаңнатпан. Совхозтуң ажылчылары бо хүннерде 1588 тонна сигени, 517 тонна сенажты, 1454 тонна будук-бүрүнү белеткеп ап, районнуң өске ажыл-агыйларын мурнап бар[illegible]

Партия райкому [illegible] аралакчылар база [illegible] тургузуп, [illegible] районнуң эмчилериниң [illegible] тургузуп [illegible] соглериниң [illegible] биле, эмчи дузазы-биле болгаш өске-даа чүүлдер-биле доктаамал хандыртынган турар кылдыр тускай графикти кылган. Ажыл ол бөлүктер чорудуп турар. Район төвүнүң [illegible] «Шамбалыг», «Х Улуг хурал», «Терезиг-Хөл» совхозтарның агитбригадалары [illegible] концерттерни көргүзүп турар.

Районнуң ажыл-ишчилери бо хүннерге чедир 5288 тонна сигенни, 2026 тонна сенажты, 5658 тонна будук-бүрүнү болгаш 457 тонна витаминниг сиген дамганы болгаш 5827 тонна [illegible] белеткээн.

Болдунар аргаларны ажыглап турган мал чемнерин улам хөйнү курлавырлап алыр дээш районнуң ажыл-ишчилери ам-даа күжениишкиннинг ажылдап турлар.

В. САТ.
СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

КҮШТҮ МӨӨҢНЭЭН

«Мурнаш» [illegible] ажыл-ишчилери ниитизин мал чемниң белеткелин-биле чурттакчылар [illegible] хоорадан [illegible] ажылчын [illegible] болгаш оларның чурттаар [illegible] организастыг кирипкен. Совхозтуң тудуг бригадазының кижилер сентябрьде дерт звено ажылдап турар. Олар 38 кижиден туругуушкан. Малчыннар [illegible] соцалардан [illegible] тонна [illegible] сентябрь 20-де доозар сорулгалыг. Ажылдың шынары бедик, шалыгын чорударынга [illegible] арасында чарлаан социалистиг чарыш кижилер болуп турар.

Эки [illegible] коммунист [illegible] чыдар [illegible] Чолбан Шоюшаар [illegible] Хертек, Мадр Хертек, Ак-оол Бавыыл олар чыла кадыргаа, чогаалдыг ажылдап турар. Печкалар [illegible] сентябрьниң ажылчын кыжылгаарынга [illegible] Үнүүне Кужугет, Хоптай Кужугет, [illegible] Билчей Балдан олар [illegible]

Бо хүннерде Баян-Тала, Чайлаг-Терек [illegible] Ак-Хемниң Мөңгүн-Тайгадан [illegible] мал кыштаглардан 18 улусчынын кыштаглының [illegible] болгаш сес кажааның шеттерни [illegible] кылган. Ийи чаа кажааны [illegible] 12 [illegible] тутаан. Тудугжулар кыштагдар болгаш [illegible]

Совхозтуң [illegible] мал ажылы Шаңгыр совхозтуң дирекциязы, партком болгаш ажылчыннар комитеди бүгү күштү мал чемниң белеткелинче болгаш [illegible] углаткан.

А. КАНЧЫЫР.

Кольск чартык ортулуктуң апатит рудаларын сөөртүрүнге Мончегорск-Астрахань деп чаа суг оруу ажыттынган. Астраханьның хем портунуң причалдары үнелиг чемишчидилгениң бүдүрериинге херек баштайгы муң тонна чигетти хүлээн алган.

Астраханьда ол чаа причалдарны ажылдарының мурнунда Сумгаиттиң Новомосковскиниң, Актюбинскиниң чемишчидилгелер заводтарынга апатит рудаларын демир-орук-биле чедирип кээп турган. Ам болза ус муң километр оруктуң сөөртүлге өртээ суг оруу-биле эртер. Ындыг сөөртүлге чуртуң болгаш [illegible] чүүл [illegible] А кол-ла чүве — өске чүъктерни дажыглаарынга вагоннарны хостап турар.

Чурукта: Астраханьның чаа причалдарынга апатит рудазын дүжүрүп турары.

Э. КОТЛЯВКОВТУҢ фотозу
СЭТА-ның фотохрониказы

АГИТКВАРТИРАЛАРНЫҢ ДУЗАЗЫ

Дaспы-Аксы суурда 14 агитквартира бар. «Агитквартиралардың» чурттакчылары малчыннарның белеткелинге идепкейлиг киржип турар. Олар совхоз төвүнден 30 километр ырак Кара-Суг Аксы деп черден 26 тонна сигенни белеткээш, чоок-кавы малчыннарның водазынга чедирген. Оон ангыда Даспы-Аксының шөлдеринге хараган арааш, орук кыдыы база дөңгелиг аразы черлерниң сиген кезип турган 12 тоннаны белеткээн. Ол сигенни совхоз төлөн чедирип кажаалаан.

Ажылдың организастаашкынга агиттквартиралардың удуртукчулары бистиң Ларисе Кужугет, Кызыл-Кат Кужугет олар эң-не идепкейлиг болуп, оң сонуктуң социалистиг чарыжынга [illegible] Пенсионерлер Севеш Хертек, Балган Кужугет [illegible] база ооруудан тулак чок. Бо ажылга ниитизи-биле 150 кижи киришкен.

Х. САМДАНЧАП.
Бай-Тайга район.

ССРЭ-НИҢ ӨРТЕКТЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КҮРҮНЕ КОМИТЕДИНДЕ

Аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринге шил савааларының курлавырларын көвүдедир болгаш оларның эгидилгезиниң деткиир сорулга-биле, чурттакчы чонуң хөй санныг саналдарынга дүүштүр 1981 чылдың сентябрь 15-тен эгелеп аъш-чемниң бүгү продукциязының шил саваларынга (суттуудан ангыда) эгидериниң улам эптиг кылдыр чоокшулаткан өртектерин доктааткан.

Эгидериниң чаа өртектери 0,25 болгаш 0,33 литр ишкирлиг шилдерге 10 көпеек, 0,5-тен 1 литр чедир ишкир шилдерге 20 көпеек хемчээлдиг болур.

Садыг организацияларынга чурттакчы чондан шил саваларының чыылгазын канчыгдаа саадал чокка организастаар хүлээлгелиг.

Политиктиг беседа

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ — СОВЕТ

Ийи чыл бурунгаар ССРЭ-ниң Дээди Советиниң онгу чыыжының ийи[illegible] документ — ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хоойлуну хүлээп алган. Күрүне ужур-дузалыг ол документ чүгле [illegible] рынга база оон хөй санныг хайгыылчыларынга эвес, а бүгү [illegible] ажыл-агый организацияларынга база хамаарылгалыг. Ук Хоойлу улусчу контроль органнарының [illegible] әргежок бөлүктер организастаарынга быжыг үндезинни салып, оларның ролюн болгаш ат-алдарын улам бедиткен.

Бистиң партиявыс [illegible] өөредиглиг удуртулга [illegible] кезээ кылдыр контрольдаа [illegible] Моон-биле кады оон алыс утказы: чонуң боттарының [illegible] 3а чугула чечек болуп турар [illegible] Улусчу контроль органнары СЭКП ТК-ның декабрь (1965 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин бөлүктер органа[illegible]

ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хоойлуну хүлээп алганы-биле холбаштыр улусчу контроль органнарының ажылын улам кыйгы [illegible] партийжы [illegible] СЭКП ТК-ның эрткен чылын хүлээп алган доктаалы [illegible] документ болур. Оларның [illegible] үндезини — партийжы удуртулгада. Бүгү чурттаазында ышкаш республиканың чер[illegible] улусчу контроль органнарынга [illegible] Ыңгызы бо чылын партияның Тандыз, Каа-Хем болгаш өске-[illegible] база партбюро секретарьларын [illegible] рар. а Кызыл хоорайның районнарының улусчу контроль комитеттериниң даргалары [illegible] СЭКП [illegible] ну база райкомнарының бюро кежигүннери. Ол бүгү контроль органнарынга партийжы [illegible] ажылдың [illegible]

ге улуг ужур-дузалыг.

Улусчу контроль» деп сөс боду-ла чаа хевиринде контролюнуң бүгү социал алыс утказын илергейлеп турар. Бисте чогум-на чон, ажылчы чонуң массалары контрольду боттандырарынга шиитпирлиг рольду ойнап турар. Совет күрүнеде контрольдаар эрге бодунуң чуртунуң кара чангыс ээзи чонго хамааржыр деп хоойлуда айыткан.

ССРЭ-де улусчу контроль [illegible] бүдүрүлгелерде, совхозтарда, албан организацияларда ажылчы чоннарының хөй-ниити контролю-биле холбаштырып турар. Ол холбаштырыга болза [illegible] комитеттерден бөлүк хөй-ниити [illegible] контроль [illegible] турар. Улусчу контроль комитеттериниң ажылы база [illegible] болдуунда хөй-ниитичи [illegible] чаттар [illegible]

Контроль органнарының ажыл-чорудулгазының бир кол принциви — демократтыг централизм болур, совет системазы [illegible] комитеттериниң [illegible] хандырып турар. Ында демократтыг централизмниң кескилереэшкини болза, улусчу контрольдуң бүгү органнарын [illegible] Советтерниң [illegible] оларны соңгуур, чон мурнунга доктаамал отчёттуу болур.

Амгы үеде бистиң республиканың [illegible] 846 бөлүктери, 462 постулары бар. Оларда 8675 хайгыылчылар дээра туттунган. Оон аңгыда хоорайның, районнарның улусчу контроль комитеттеринде штаттан дашкаар 123 килдистерде, 779 ажыг ындыг [illegible] хүлээп турар. Ол бүгү болза контроль органнарының дээ[illegible]

Бөттарының ажылын улусчу контроль органнары ужур депутаттарның Советтериниң доктаамал комиссиялары-биле демниг чорудары Хоойлуда айыткан. Оларның бир демниг ажылы доктаамал комиссиялар, комитеттерниң болгаш бөлүктериниң планнарын дүүштүрүп, ажыл дугайында бот-боттарының информация кылып, кол айтырыгларны тодарадып, [illegible] комитеттериниң болгаш бөлүктериниң бир демниг ажылы бүдүрүлгелерде, албан органнарга [illegible]

биле бүгү талалыг сайгарып [illegible] чергелешкен, бот-боттарын [illegible] бериш турар.

Профэвилелдериниң, комсомолдуң болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының улусчу контроль ажылынга киржилгезин Хоойлунуң чамдык [illegible] айыткан. Ол киржилге комитеттерде, бөлүктерде болгаш [illegible] дээш оларның-биле бир демниг [illegible] Бүдүрүлгениң, албан организацияларының болгаш албан-дужаалдыг кижилерниң [illegible] социалистиг хоойлу-дуруммну хажыдар чоруктарга удур демиселге [illegible] органнарынга берген. Моон-биле чергелештир оларның ажылы совет хоойлу-дурумге ыдыгы дүүштүр чоруттурун, контроль [illegible] боттандырарын Хоойлу негей турар.

[illegible] биле нептеренгейн — улусчу контрольдун эвээш эвес [illegible] тудар кижилер [illegible]

рин күш-ажылчы коллективтерге чорлап дыңнадыр, боттарының [illegible] чурттакчы чонга [illegible] парлалганы, телевидениени [illegible] Хоойлу улусчу контроль органнарының [illegible] рын тодарадып тура, партияның директиваларының, совет хоойлуларын, чазактың шиитпирлериниң [illegible] тиниң турарын хынарын эң [illegible] ажылдың [illegible] ве, бүдүрүлгеге болгаш ку[illegible] мыда айыткан.

Амгы үеде партия планнар күүселдезинге контрольду күштелдирер, ону улам шынгыйладыр [illegible] Комитеттер, бөлүктер болгаш [illegible] бүгү талазын сайгарып көөр. Оларнң чайладырын кызымаккай чедип [illegible] продукция [illegible] керек турар. [illegible]

ЧАМДЫК БАРААННАРНЫҢ ҮҮРМЕКТЕП САДАР ӨРТЕКТЕРИН ӨСКЕРТКЕНИНИҢ ДУГАЙЫНДА

Чамдык бараанңарның үүрмектеп садар өртектериниң өскерилгенинин дугайында лианалыгы [illegible] [illegible]-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Өртектер талазы-биле күрүне комитединиң даргазы Н. Т. ГЛУШКОВ СЭТА-ның корреспондентизинге интервью бирип, сок айтырыгларынга харыыларны берген.

— Бистиң чуртувуста өртектер политиказының болгаш өртектерни планныг доктаадып тургузарының кол ужурлары кандыг болуп турарыл?

— Өртектерни планныг доктаадып тургузарының системазы бүгү ажыл-агыйны менээжелээриниң [illegible] база [illegible] СЭКП-ниң экономиктиг политиказын [illegible] болганнарының эң чугула аргазы болуп турар. [illegible] Коммунистиг партия совет ниитилелдиң хөгжүлдезиниң болгаш социалистиг тургузуунуң бүгү-ле үе-чадаларында, өртектерни доктаадарының база өртектерни планныг тургузарының айтырыгларынче онаа [illegible] кээрген. Чоннуң чаагай чорууну улам бедидеринге партияның [illegible] дүрүмнери, ащ-чем болгаш ащ-чем эвес кол бараанңарның үүрмектеп садар өртектериниң [illegible] сандарынче [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездиниге база катап онзалап демдеглээн.

Хлебтиң, хлеб-булочка, макарон [illegible], [illegible], үнүш үзүнү, чигирниң, балыктың болгаш консервалыарның кол хевирлериниң өртектери 1955 чылдың, а эът-сүт продуктуларының —1962 чылдың деңнелинде хевээр арткан турарын демдеглээр бодаан мен. Пөс-таавының, хептиң, идиктерниң, хүн бүрүде херегледиң хөй бараанңарының тургустунган ассортиментизиниң, а ол ышкаш культура-[illegible] болгаш ажыл-агыйның кол бараанңарының — сава аймаа-ның, телевизорларның, радиоприемниктерниң, магнитофоннарның, [illegible], аштакчыларның, хеп чуур машиналарның болгаш өске-даа бараанңарның өртектери хевээр артып турар. Ол бараанңарның ассортиментизин доктаамал [illegible], кайбарын, оларның шынары бедип турар. Чаа, модалыг, техника талазы-биле улам-на [illegible] [illegible] ыдыгларның өртектери оларны бүдүреринге үндүрген [illegible] болгаш ук бараанңарның херегле бүдүш [illegible] барымдаалап доктаадыр.

Совет Эвилелинде квартира хөлезиниң деңнелинде эң-не чиик чорук бистиң ниитилелдиң [illegible] улуг [illegible] [illegible] болуп турар. Чурттарга бажыңнарының шынары дыка экижээн-даа болза, [illegible] бежен ажыг чылдарның дургузунда өскерилге чок хевээр артып турар. [illegible] кол ачы-дуза чедирериниң тарифтери болгаш ооң иштинде электроэнергия база газ дээш төлевирлер база өскерилге чок болуп турар.

Партияның [illegible] политиказынга дүүштүр үүрмектеп садарының өскерилге [illegible] [illegible] телештир чоннуң акша оруулгалары чыл бүрүде өзүп турарын онзалап демдеглээри чугула [illegible] [illegible] телевир өзүп, пенсия хандырылганы болгаш [illegible] [illegible] кирген [illegible] чызы бедип турар. Бо талазы-биле чаа парлаттынган [illegible] [illegible] түңнелинде үндүрген [illegible] 4,3 миллион ажыг өг-бүлелерниң болгаш 14 миллион хире [illegible] бедидер [illegible] турар. Ол [illegible] [illegible] чыл бүрүде 2,5 миллиард хире рубльди чарыгдаар. Ажыл төлевириниң чаа өзүлдези-биле холбаштыр хемур-даш үлетпүрүнүң 1,5 миллион [illegible] [illegible] чылда 900 миллион рубльди немей алыр.

1950 чылдың күрүне чээлизин дедир эгидериниң өлчеглиг тиражы 1981 чылдың сентябрь 15-те болган, ынчангаш 1,3 миллиард рубльди чонга дедир эгидип бээр.

Ынчаарга кол бараанңарны үүрмектеп садарының күрүне өртектериниң өскерилбес чоруу үүрмектеп садар бүгү өртектериниң шуут шимчээшкин чок артары ол эвес-тир. Бүдүрүлгениң чаа байдалдарын [illegible] [illegible] чарыгдалдарның [illegible], күрүне [illegible] болгаш чамдык бараанңарны [illegible] хандыраары үүрмектеп садар өртектерге чамдык өскерилгелерни киирериниң эрежок тугулдазын тодаргайлап турар. Бо айтырыг, чүнге, квасталга болгаш модалыг ыдыгларга, тодаргайлаарга — амыдыралга бирги ээлчегде эргежок чугула эвес бараанңарга хамааржыр. ССРЭ-ниң өртектер талазы-биле күрүне комитеди ону барымдаалааш, чамдык бараанңарның үүрмектеп садар өртектерин өскертир дугайында шиитпирни хүлээп алган.

— Чамдык бараанңарның үүрмектеп садар өртектери кайы хире хемчээлдерге өскерилгенил? Тодаргай чугаалап көрүңерем.

— Капрон пөс-таавының дааранылга болгаш галантерея ыдыгларының, капронтан база нейлондан иштики болгаш даштыкы трикотажтың, [illegible] [illegible] алдын-биле чайырлаан [illegible] [illegible]), чамдык эмнерниң, ооң иштинде антибиотиктерниң, [illegible] [illegible] [illegible] эмнерниң, культура-[illegible] болгаш [illegible] чамдык [illegible] ының өртектери ортумаа-биле 12—37 хуу чингзан.

Ынчаарга арага болгаш таакпы аймаан ажыглаарын [illegible] [illegible] үүрмектеп садар өртектериниң ортумаа-биле 17—27 хуу бедиткен. Ажылчы чоннарның [illegible] [illegible] барымдаалап көрбүшаан, бо хемчегни [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кымыгтарның [illegible] [illegible] [illegible] бараанңарның дүктен болгаш чөөктен кылган бедик шынарлыг [illegible], [illegible] чамдык гарнитураларының, эң бедик шынарлыг [illegible] [illegible] үүрмектеп садар өртектери 25—30 хуу бедээн Ынчаарга бичии урттарга бараанңарның [illegible] [illegible] [illegible] өртектери амгы деңнелге хевээр арткан. Бир дугаар өскээ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] билзектерин садып алганда [illegible] [illegible] чайында оларга [illegible]ниң түңнүн дүүштүр көвүдедир.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-биле автобензиниң үүрмектеп [illegible] [illegible] [illegible] а ол ышкаш хууда ажыглалдың хеме моторларының, хеп болгаш [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] болгаш [illegible] [illegible] бедидери эргежок чугула деп салып көрген.

Транспорт [illegible] [illegible] [illegible] өртектери-биле садып алган Ада-чурт дайынының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]ниң инвалидтеринге, а ол ышкаш транспорт дериг-херекселдерин [illegible] [illegible] [illegible] өртектери-биле садып алган [illegible] [illegible] инвалидтерге [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-биле чугула [illegible] бээри көрдүнген.

— Херегле бараанңарны бүдүрериниң көвүдедиринге, оларның ассортиментизин калбартырынга, шынарын бедидеринге, хереглелдиң чаа бараанңарын бүдүрүп үндүрерин дүргедедиринге ийиг кылдыр өртектер системазының ролю канчаар бедип турарыл?

— Ол дээрге, хамыктың мурнунда [illegible] [illegible] шынарындан база оларның херегле [illegible] [illegible] үүрмектеп садар өртектери эң-не шын дүүштүрери-дир. Чаа бараанңарны бүдүрери немелде чарыгдалдарның ажыы-биле холбаалыг болуп турар. Ынчаарга немелде чарыгдалдарны [illegible] бүдүрүлгелер ук чарыгдалдарга деңнештир эгидилгени алгаш турар ужурлуг. Бир эвес ындыг эгидилге чок болза, ол бүдүрүлге черлери кижилерге херектиг [illegible] бүдүрерин көвүдедиринге база шынарын бедидеринге сонуургал чок болур ииик.

Экижиткен шынарлыг чаа [illegible] [illegible] үүрмектеп садар тур өртектерин доктаадырының системазы улам улуг деткимчени алган болгаш өртектериниң идиг бээр ролюн күштелдирер сорулгалыг. Ындыг система — чаа [illegible] [illegible] [illegible]ның баштайгы үезинде оларны үүрмектеп садарының тур өртектерин доктаадыры, а ооң соонда [illegible] [illegible] доктаамал өртектерниң тургустунары-дыр.

Өртектерниң бүгү-ле өскерилгелериниң дугайында парлаттынга [illegible] [illegible] [illegible] адрезинге келген чамдык чагаалар [illegible] [illegible] [illegible]лиг кылдыр көстүп турар. Ынчаарга 250 муң хевириниң чаа азы шынарын экижиткен бараанңарның өртектерин чыл бүрүде барымдаалап турар бис. Ол өртектерни прейскурант дээр тускай [illegible] [illegible] садыг черлеринче болгаш бараанңарны [illegible] бүдүрүлгелерже чорудуп берип турар. Садып алыкчы [illegible] кандыг-даа магазинге ол өртектерни хынап болур аргалыг. Өртектерни [illegible] [illegible] болгаш ажыглаарынга күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң контролю база туруп турар.

ССРЭ-ниң [illegible] талазы-биле күрүне комитединиң чаа хүлээп алган шиитпирлери [illegible] [illegible] улустуң кол бараанңарынга хамааржышпас деп, Н. Т. Глушков тайылбырының түңнелинде чугаалаан. Ол бараанңарның үүрмектеп садарының өртектери СЭКП-ниң XXVI съездинде [illegible] [illegible] моон соңгаар-даа бышыг турушту болуп хевээр артар.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадып тур

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ШЛАК ЭДЕ БОЛБААЗЫРАДЫР КОМПЛЕКСТИГ ЦЕХ

ПРАГА. Тршинецкиниң металлургия комбинадының чыгтунда даг дег кылдыр бедий берген шлак (ажыглаан хемур-даш хөмүрү) [illegible] арны бээр. Ону бүрүнү-биле эде болбаазырадып кылыр.

Шлакты эде болбаазырадып кылыр Чехословакияда комплекстиг эң баштайгы цех комбинатта ажыглалга кирген. Ол цех шлактан белиб шыныйлыг кальцийлыг болгаш магнийлыг чемиштиглелгелерни бүдүрер.

Чөгүмнга ындыг чемишчиндилгерни кужургуг хорээнге чедишкиниг ажыглап болурун Чехословакияның эртемденнериниң кылган шинчилелдери болгаш шенелделери бүрүн бадыткаан. Кужурдуг шлактар Чехословакияда эвеш эвес.

Чаа цехтиң бүрүн күжүзүн ийи чыл дургузунда шиңгээдип алыр болгаш чылда ол 400 муң тонна чемишчилилгелерни бүдүрер. Шлактың чамдык кезектери автомашиналар оруктарын тударынга болгаш септээринге материал кылдыр база ажыглаар.

ЧАА РАДИОТЕЛЕЦЕНТР

СОФИЯ. Чаа радиотелецентр Болгарияның Пирин дагларының эң бедии —Орелектен телевидение дамчыдылгаларын эгелээн. Ол эдай деңнелинден 2 муң метр бедикте турар. Ооң тудуун хуусаа бетинде туруп [illegible] бүрүн доозуп, ажыглалга киирген.

Чаа радиотелецентрниң дамчыдылгаларын Благоевград, Смолян болгаш Пазарджик округтарның чурттакчылары көрүп эгелээн.

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ ПУТЕВКАЗЫ БИЛЕ

БУДАПЕШТ. Венгрияның профэвилелдери ажылчы чоннарның дыштанырынга болгаш эмненирнинге эргежок чугула бүгү байдалдарны тургузуп, дыштанылга бажыңнарынга, курорттарга, санаторийлерге баар кылдыр хөй путевкаларны ажылчыннарга берип турар. Балатонунуң чурумалдыг эриктеринде Дунайның чайлаланчак шынааларында, чечектиниг дагларда санаторийлерге болгаш дыштаныылга бажыңнарынга бо чылын профэвилелдериниң путевкалары-биле 1,3 миллион ажылчы чоннар дыштанып, калбышылын быжыглаан.

Ажылчы чоннарның чүгле дыштанырын эвес, харын-даа культура хандырылгазын экижиткен. Чүгле Балатонунуң эриктеринге дыштанып, эмнедип келгеннерге муң ажыг концерттерни, шииилерни Венгрияның сураглыг урал чугаа мастерлериниң киржилгези-биле сонуургалып бергүскен.

ДАГЖЫЛАРНЫҢ ЧАРЫЖЫ

УЛАН-БАТОР. Монгол Арат Республиканың [illegible] XVIII [illegible] шиитпирлерин чедиишкиниг бүүгедир дээш социалистиг чарыжы чуртту дагжылары улам калбартып турар. Шарынгольдуң, Багануурнуң хөмүр-даш разрезтериниң болгаш «Налайха-капитальная» шахтаның дагжылары бо чылдың төнчүзүнге чедир үш миллион тонна хемур-дашты базып тывар кужээлээн.

«Налайханың» дагжылары ай санында 100 муң тонна хемур-дашты улус ажыл-агыйынга берип турар. Куш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, хемур-даш тывыжын көвүдедир талазы-биле мөөл онкуктеринге совет специалистер улуг дузаны чедирип, ССРЭ-ниң шахтерларының [illegible] туржуушкан дамчыдып берип турар. Бүгү ажылдарны механизастаар талазы-биле шахтаның коллективи улуг хемчеглерни боттандырган. Ынак эвес келир үеде шахтаның [illegible] [illegible] бүрүн шиңгээдип алыр болгаш чылда миллион ажыг тонна ошаар чуулду тывар аргалыг болур.

Хемур-даш тывыжын көвүдедиринге мөөл болгаш совет дагжыларының, интернационалчы бригадаларының улуг ролю бүлүп турар. Улуг ажыл-агыйынга эргежок чугула ошар чуулду хөйнү тывар, техниканың бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаар мөөн чаңнаашым шахтерлар аразында улам калбарган.

ЭКОНОМИКА ИНСТИТУДУНУҢ 20 ЧЫЛЫ

ХАНОЙ. Вьетнамның экономика институдун ажыттынгандан бээр 20 чыл болган. Ол институт — республиканың эң улуг эртем-шинчилел албан черлериниң бирээзи. Чаарлы чылдар бүрүнгаар аназ аваш тааныг кижилер ажылдап эгелээн. Амгы үеде экономика институдунда хөй чүс эртемденнер ажылдап турар.

Олар социалистиг экономиканың ажыктыын улам-на бедидеринче угланган шинчилелдерни чорудуп, улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларын эртемниг башкарарының экижилери, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер айтырыглар талазы-биле үнелиг сүмелерни берип турар. Институттуң эртемденнери Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның эртемденнери-биле тыгыг харылзаалыг.

Вьетнамның үшкү беш чылдаң планның чогаадыр талазы-биле ажылга институттуң коллективи ам киржип эгелээн.

(СЭТА).

БУРУУ ШАПКАҢ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының Намибия талазы-биле онза сессиязынга ниит [illegible] [illegible] [illegible]. Ооң үезинде 100 ажыг күрүнелерниң төлээлекчилери чүве чугаалаан. Дарлаткан Намибия [illegible] [illegible] байдалы [illegible] харылсалганы. Африканың хамаарышпас күрүнелеринге улуг хайымчалыг [illegible] халаптыг [illegible] [illegible] хамыкталганы чүгле Мурнуу-Африка Республиканың расистери эвес, харын-даа оларның барымчуктары камгалакчылары — АКШ-тың империалистери болгаш НАТО талазы-биле оларның [illegible] чилери хүлээр [illegible] деп санал бергенннериниң хөй мурнуу айыткан. Вашингтонуң болгаш Мурнуу-Африка Республиканың расистериниң сүлчээзи — Намибияның улузунга хамаарышпас чорукту тыптырарының оруунга кол моондак болуп турар.

АКШ-тың күрүне секретарының дузалакчызы Ч. Крокерниң Африкага америк политика дугайында медээлелинге хамааржыштыр Уганданың делегады мынча деп демдеглээн: «АКШ-тың күрүне секретарының дузалакчызының ол медеглели Мурнуу-Африка Республикада расигли чагырыкчыларның бодалы болгаш үзелдилери-биле мырыңай-ла бир дөмей болуп турар-дыр». КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң Намибия талазы-биле № 435 резолюциязынга барымчуктуң күрүнелери «немелде» киирер деп чыдаазы-биле колониалдыг бүзүрүмнарны хевээр арттырарын оралдажып турарын Уганданың төлээлекчизи айыткан.

Барыын талакы империалистиг күрүнелер, хамыктың мурнунда АКШ-тың империалистери Мурнуу-Африка Республиканың расистеринге шериг, экономиктиг болгаш политиктиг деткимчени кургузуп бээн болза, Намибияның улусу хосталганы болгаш найысвал хамаарышпас чорукту шагда-ла чедип алган турар ийик деп, Моол Арат Республиканың КНО-да доктаамал төлээлекчизи Б. Дашцэрэн медеглээн. Шериг-стратегтиг болгаш экономиктиг чаңы чоруун үзүртүзүн болдурган империалистиг бөлүктер бүгү-ле аргалар-биле КНО-нуң Намибияга хамааржышпас чорукту тыптыр дугайында негелделериниң күүселдезин үреп оралдажып турар-дыр.

В. ВАСИЛЕЦ.
Е. МЕНКЕС.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). «Солидарность» деп профэвилел каттыжышкынының Гданьскиге болган «съездизиниң» бирги үе-чадазы доозулган соонда ооң барыын үзелдиг удуртукчулары чуртка чиңгг чорудаалыг байдалды тургузарын үргүлчүлеп турар. Сентябрьның төнчүзүнде болур ындыр чарлаан «съездизиниң» ийиги үе-чадазының бүдүрүүнде улам чидигленген байдалдарда Польшада эрге-чагырганы эжелеп алыр сорулга-биле социализмче халдаашкыннарны улам күштелдирер дээш антисоциалистиг, антисоветтиг халдыдааш кыннарны улам өөскүдерин олар [illegible] турар. Ону чедип алыр дээш чуртка чаа ажыл соксадылыышкыннарын чыргалдарынга белеткелди олар кылып, ыланган парлаанчыларны ажыл соксадылыышкынынче ыдалап, күдүкчүлары болгаш өске-даа чепсектерни Польшаның Каттышкан ажылчын партиязынга болгаш ПУР-нуң чазаанга улуг ажыглап, сонмуе, улус советтеринче ажык халдаашкыннарны күштелдирип, бүдүрүлгелерде экономиканы эргелеп башкарарының [illegible] [illegible] эжелеп алырын планнаан турар. Антисоциалистиг болгаш антисоветтиг үзелдерге Польшаның ангыыктарын төөредирип «Солидарностьту» ажыл-биле чорудуп турар апарган.

Барыын тук чурттарының ыргаашкын төлээриниң чорудун база башкарын турары антисоциалистиг күштер «Солидарностьтың» барыын үзелдиг удуртукчуларын деткип турарын «съездизинден» амгы-даа үеде олар улам тодаргай көргүзүп турар. Польша Улус Республикада күрүне тургузуун дүүрер сорулгалыг ажык хөделиишкиннерже профэвилел каттыжыышкынының удуртукчулары олар ыдалап турар.

Гданьскиге «съездиниң» үезинде чорууткан «культура хемчеглеринге» [illegible] хөделиишкиннериниң олар ам Варшавага шилчиткен. Ол «хемчеглер» социалистиг Польшаның дөрзиин бүгү-биле шуудаазын бодуп турар. «Культура хемчеглериниң» программалары Совет [illegible] [illegible] хамаарышттыр база доралчылаашкын болуп турар. «Солидарностьтуң» ындыг «культура хемчеглери» найысвалдың эң улуг задарының бирээзинде — Культура болгаш эртем ордузунда күрүне организациязының камгалалы-биле болуп турары хамаарыштыр [illegible] [illegible].

Хуу ажылдар [illegible] [illegible]ның колдуунда хөй чер ээлериниң каттыштырган «Солидарностьтуң» барыын үзелдиг кижилери кедээ ажыл-агый кооперативтериниң болгаш күрүне ажыл-агыйларының черлерин [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] апарган. Ындыг байдалдарның үезинде [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кулактарның хадаашкынын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тавааржып турар.

«Солидарностьтуң» ажылдакчылары [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ажабан дужаалдарга тамыйлаашкын кылырывыс кадрлар политиктиг чурттарынга күрүне органнарының аргаларын күш чок болдурарын оралдажып турарын «Трибуна люду» солун Польшада байдалга хамаарыштыр демдеглээн.

Удур туржуушкунун шиитпирлерин болгаш докталдаларын «Солидарностьтуң» съездинге хүлээп алган, чүгле боттаныас эвес, харын-даа дээмчылаашкынныг негелделерни ында киирген деп «Жолнеж вольности» солун бижээн. Ындыг байдал-биле [illegible] [illegible] деп салап турар кижилериниң саны өскен.

«Солидарностьтуң» ажылдакчыларының [illegible] [illegible] чорудуп үстүк [illegible] «Чаа Европаның үн-солаарынга бодзыыкынд» болган, оларның [illegible] чок чоруун ол «ыйыгтары» базыткаан болгаш ол дээш совет хамаарыгы хамаарыгы ындыг [illegible] [illegible] [illegible] «документиниң» профэвилелдиң удуртукчуларының бүдүрүү өнчүүтүнү болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] социалистиг чурттар ол салап көрген.

«Солидарностьтуң» моол сентябрь профэвилелди кылдыр калбарыышкын утказы ам чок дээрзин Гданьскиге «хемчеглерниң» баштайгы үе-чадазы бадыткаан деп, «Штандар млодых» солун демдеглээн. «Съездиге» хүлээп алган чаңгыс-даа доктаал [illegible] шиитпир болгаш чаңгыс-даа «кризисери» профессионалдыг айтырыгларга, ыяшкаш хандыраарының айтырыгларынга хамаарышпас боорун [illegible] «документилери» [illegible] политиктиг негелделер болуп турар.

В. ВАСИЛЕЦ.
Е. МЕНКЕС.

КЫЗЫГААРДА ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭЛЕР

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Улуску Кампучия-биле кызыгаарга чепсектиг чаа өнчүк-чөңгээлерни Таиландының шериглери кылган.

Кампучияның Поусат, Баттамбанг болгаш Прохтахоа [illegible] [illegible] хөй дайзыннарын Таиландының шериглери бо чылдың августун соолгу ийи [illegible] [illegible] болгаш сентябрьның баштайгы [illegible] [illegible] [illegible]-биле хөй удаа бөлөп келгеннин СПК агентилел дыңнаткан. Баттамбанг можуда Пайлин [illegible] районуп олар 500 снарядтар-биле боолап, тайбың чурттакчыларга удур дээрни дүгедиклерни кылган. Ол боолаашкыннарның түңнелинде хөй саныг тайбың [illegible] [illegible] өлүрүктеп болгаш материалдыг улуг хоор болдурган.

Таиландының шериг самолёттары Кампучия Улус Республиканың агаар делгемийче хөй удаа 10-15 километр хамылап кирип турган. Ол самолёттар чүгле шпионче ужудуушкуннарны кылган эвес, харын-даа Кампучияның девискээрин боолап турар. Пол Поттуң даарбычылары Таиландының девискээринге чадаланмышаан Кампучия Улус Республиканың кызыгаарынче шургуп кирип, тайбың чурттакчыларга удур дээрги хүлээгдиклерни кылып турар.

САРЫЫЛДЫГ ТУРУШ

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Бельгиянуң девискээринге 48 америк ракеталарны [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Голландияның чаа чазаа бо чылдың күзээн алыбас деп, камгалал министри Х. Ван Мирло телевидениеге интервьюзунга медеглээн.

Ракета-ядерлиг [illegible] улуг Барыын Европада улам күштелген хөөнгеру [illegible] харылзаалыг-биле бээртинче АКШ-тың болгаш НАТО-нуң өске-даа чурттарын Х. Ван Мирло кыйгырган.

ДЕМОКРАТИЯНЫҢ ЧАРЫЛБАС КЕЗЭЭ

вар болгаш оларны ажыглаар, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кеңтеридир дээш улусчу контрольдуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бирги черге [illegible] херээ [illegible].

КУШ-АЖЫЛЧЫ материалдыг [illegible] [illegible] [illegible] зыгларын камгалалдыг чарыгдалдарның, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тарны шиитпирлиг бүрүү шазарының айтырыгларын партия болгаш чазак эң чидиг-биле тургузуп турар. «Чагыс-даа хамыктынның, албан дужаалын шын эвес ажыглаар, [illegible], дагдагарым чок чорукт[illegible] фактызы улусчу контролёрларның [illegible] [illegible] [illegible] барбас ужурлуг» деп, СЭКП XXVI съездизинге ТК-ның Отчёт илтеткелинге эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

[illegible] [illegible] [illegible]-биле [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бүрүнь удур дечиледге улусчу контроль органнарының ролю улам өскен. Түс черниң эргелелинге [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кызыл тала [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] болгаш ажыл чылгар [illegible] тар-биле олар шынны дема [illegible] [illegible] турар. Бо чылдың бирги чартыында бедип эрге-дужаалын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ту контроль хемчеглерин [illegible] [illegible] Ажыл-агыйлы эвес, [illegible] черле чорудар кылган албан-дужаалдыг 76 кижиден күрүнеге чедирген [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] шалыындан 18929 рубльди тырттырган.

[illegible] [illegible] болгаш постуларның бир чугула сорулгазы — ажылчы чоннарның [illegible] [illegible] ыш болгаш чагаалары сангарып көөрү, совет хоойлуларны албан-дужаалдыг кижилериниң шын сагып турарын контрольдаары болур. Ол ажылды ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1980 чылдың март 4-те Чарлыынга дүүштүр [illegible] [illegible] [illegible] болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] албан [illegible] ападар. Бо чылдың бирги чартыында районнарның, Пыяла база Ак-Довурак хоорайларының улусчу контроль комитеттериниң [illegible] [illegible] 100 ажыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Оларны [illegible] ларның кужу-биле хынап сайгарган. Чорттунган тывалдаларды шыраан чотпестерин чайладыр талазы-биле чоруур [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible], органнарның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] органнарының саналдарын болгаш сүмелерин соңгаарлатпайн сайгарып көөр, четпестерни чайладыр болгаш хүлээп алдынган хемчеглер дугайын комитеттерниң доктаатан хуусаазында дыңнадыр хүлээлгелиг. Ол болза ыналдаларның дээштиг бединиинге улуг [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ның ажыл-чорулдугазының дугайында чылдын бүрүн деңнелде [illegible] [illegible] дуу боттандырар талазы-биле [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] информацияны [illegible] [illegible].

Моон мурнунда күштүг болуп турган Сандыр-биле деңнээрге, амгы үеде комитеттерниң эргелери Хоойлуда улам [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] рыштыр бижимел тайылбыр [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-даа кижилерден негээр [illegible]. Ол ышкаш комитеттер [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], бүдүрүлге-техниктиг экспертизаа кылырының талазы-биле ынап-ла күүседир даалгалар бээр эргелиг. Буруулуг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

КОНТРОЛЬ — ол дээрге ажылдың шынгыы учет-тогу. Ындыгын угланыышкынының талазы-биле ол шүгүмчүлелиң бүгү-биле кижилерге моральдыг-даа, материалдыг-даа салдар чедирер. Ындыг ажылдарны чамдык черлерде шын ажыглап шыдавайн турар. Чамдык ажыл-агый удуртукчуларында хөйнүнгаарның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чөп чорукгаар бар. Комиссиялар [illegible] нелдеринде тургустунган айтырыгларны [illegible] [illegible] шиитпирлеп, харын-даа [illegible] контрольдуң активчилерин [illegible] [illegible] [illegible] ам-даа таварышкылаар. Моон-биле холбаштыр Хоойлу улусчу контролёрларның эргелериниң камгалаларын магадылап турар. Хамгыылчыларның ал[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тандыраары-биле холбашкан оларның ажылын кызаргыыр чоруңк дээш буруулуг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Хоойлуга [illegible].

Улусчу контролёрларның [illegible] [illegible] [illegible] дуутаар чурумчуткан. Бо сорулгаларга бүдүрүлгелерниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-биле черлелештир күш-ажылга болгаш хөй-ниитиниң ажылдарга идепкейлиг [illegible] [illegible] бөлүктер болгаш постулар кө[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] телевидениеге немелде шимээн бээр. Хоойлунуң магадылыг чүүлдерин чер болгаш [illegible] [illegible] [illegible] тылы эргежок чугула. Комитеттер ооң күүселдезин контрольга алыр, чугула апарган [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-биле партия, совет органнарга, ажыл-агыйлар удуртукчуларынга дүрген дамчыдар.

Улусчу контроль дугайында Хоойлуну Дээди Советтиң хүлээп алганы социалистиг демократияны улам ыңай калбартыр болгаш ханыладыр, күрүнени эргелел-башкарарының болгаш контрольдуң сайзыраңгайын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] деп СЭКП ТК доктаалынга демдеглээн.

Партияның болгаш чазактың директиваларын боттандырарынга улусчу контроль органнарының ролюн бедидериниң, оларның инициативазын бүгү талалыг деткиириниң, салдынган сорулгаларны шиитпирлеринге оларны боттарының дорт дузалакчылары кылдыр көөрүн Төп Комитет партия организацияларынче сүмелээн. ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хоойлунуң болгаш СЭКП ТК-ның доктаалының [illegible] [illegible] [illegible], комитеттер болгаш бөлүктер, [illegible] [illegible] [illegible] хөй санныг хайгаарылчылар, штаттан дашкаар инспекторлар [illegible] болгаш күрүнениң [illegible] салдыышкынынга то[illegible]даргай ажыл-херектер-биле тырыылаар. Боттарының мурнунда салдынган [illegible] [illegible] күүселдезинге бүгү күштү берип ажылдаар хүлээлгелиг.

М. МОНГУШ.
Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитединиң даргазының оралакчызы.

АКШ. Вашингтон штатка он ажыг чыл иштинде туруп келгенниниң соонда «Нью-Джерси» линкорну **(чурукта)** шериг-далай күштериниң Лонг Бичиде (Калифорния штат) судно септээр черинде эккелген. Ам корабльге ядролуг чепсектиг чалгыныг ракеталарны, а ол ышкаш «Томагавк» деп 32, «Гарпун» деп 16 ракеталарны тургузарын планнаан. Олар далайда болгаш куруг черде чүүлдерни узуткаарынга херелеттиниш болур.

Шериг-далай күштериниң министри Дж. Леманның чугаалап турары-биле алырга, ооң мурнунда ажыглалдан үндүрген линкорларны шалыныы катап тургузары америк флоттуң халдакчы бөгүг күжүн тургузар ужурлуг.

АП-СЭТА-ның фотозу.

„Канаданың кубогу“ — делегей чемпионнарында

МОНРЕАЛЬ, сентябрь 14 (СЭТА-ның тускай корреспондентилери В. Дворцов, А. Меликян). ССРЭ-нин шилиндек командазының хоккейжилери [illegible] эрткен воскресеньеде «Канаданың кубогун» чаалап алгаш боттарының делегей чемпионнары деп бедик адын сыкпаан. [illegible] Монреальдың «Форум» стадионга Канаданың «тыл-дыстардан» тургустунган командазын 8:1 (0:0, 3:1, 5:0) саныг уткан. Ол дээрге совет хоккейжиң база бир кайгамчык чедиишкини-дир!

...Түннеп оюнга «артык билеттер» стадион [illegible] [illegible] билдингир. Тус черниң хоккейге [illegible] алистери боттарының командазының [illegible] бүгүрөн турганнар. Канаданың [illegible] командазы эш хуузунуң ужуражылышкынынга болгаш бешки турнуң оюнунга база уткан. Ынчалзажок «Торонто стар» солунунуң хоккей талазы-биле сурагжаан спорт тайылбырлакчызы Дмитрий Проутфут маргылдаа мурнунда биске мынча дээн: «Силерниң командаңар оюну шөлдүн [illegible] [illegible] болза, удуп алтып болур аргаларлыг. Оон ангыда Третьяк кандыг-даа [illegible] байдалдыг [illegible] сөскертиптер салдарлыг болгай».

А делегей чемпионнары шуут [illegible] [illegible] тургаш!

— Бис, тренерлер, хоккейжилеривисти оюнунуң баштайгы [illegible] [illegible] чалыг, туттунуп ойнаар кылдыр даалга берген бис — деп, ССРЭ-нин шилиндек командазының тренери В. Тихонов оюн соонда чугаалады. — Чүл [illegible] салым-чаяа боттарының талазынче кылдыр чогуун оюннуң эгезинде чайылдырып алырын кызыдар деп чүвени бис билип турган бис. Оон-биле кады бис боттарывыстың [illegible] [illegible] ойнаар кылдыр шак ынчаар [illegible] дилээн бис. Ол даалганы [illegible] [illegible] чен-даа.

[illegible] турда база бирги чартыының [illegible] «Форумга»

17 муң көрүкчүлер келген олуттарындан канчаар-даа аргажок улуг шимээн үнүп турган. Ол чорук бистиң чамдык ойнакчыларывыска, ылангыя аныяктарга элээн салдарлыг болган. Ынчалзажок совет хоккейжилер эрестиг болгаш шудургу ойнааннар. Баштайгы минуталарда бистиң ойнакчыларывыс дүвүрээниндеп болгаш удурланыкчыларның күш [illegible] дылгаларга хөй частырыгларны кылган. Онгу минутага чедир канада хоккейжилер бистиң хаалгавысче углай 7 катап шайба октаан болза, [illegible] [illegible] Улуг, шырак канада ойнак[illegible] даа таварылгаларда бистиң [illegible] кээр турган. Чамдыкта мырыпай дүрүмде көрдүнмээн-даа [illegible].

Баштайгы чарбы минутада байдалдан хөй катап Третьяк камгалап үндүрүп турган. Канада таладан Лафлер биле Робинсон [illegible] турган. Олар чүгле тергиин ойнап турган эвес, а харын өөрүн база соруп кирип, чапсаршаар [illegible] кадып, шөлге үмгеш хөй үеде ойнап турганнар. Тренер С. Боумен Босси-Троттье-Жилль оларның ойнап таарышкан звенозун шөлче хөй үндүрүп турган.

Баштайгы чапсар соонда совет команданың шырак хал-даашкынын Ларионов баштайгы сан-биле дооскан. Ол эгелээшкин бо чугула маргылдаага улуг салдарлыг болган. [illegible] ларны улам идепкейлиг ойнаар[illegible] [illegible] Жилль санны дедиеп шыдапкан. Оюннуң чидиг дам күштелген. Ол берге минуталарда Шалимов-Шепелев-Капустин оларның звенозу эң тергиин ойнаан. Шепелев ийиги шайбаны киирген, оон соонда кижи саны артык апаарга база [illegible].

Стадионга олурган Канаданың премьер-министри Пьер Трюдо ийиги чапсарда интервью бергеш: «Канаданың шилиндек командазы совет команда ышкаш мындыг эң [illegible] [illegible] дээн.

[illegible]

эмиде Шепелев бо оюнга бо[illegible] [illegible] а Крутов бистиң командада эвээш кижилиг ойнап турда база бирээни киирген.

Ол ийи шайба канадалар[illegible] [illegible] сандараткан боор чадавас, а көрүкчүлер стадиондан чорууп [illegible] ның теңгүзүнде Ларионов, Голиков, Скворцов олар бир-бир [illegible].

Ужуражылышкының тергиин ойнакчыларының шаңналдарын Третьяк биле Троттье алганнар. Владислав Третьяк [illegible] ган ойнакчызы кылдыр санаткан болгаш тускай шаңналды база алган. Оон соонда ССРЭ-ниң шилиндек командазының [illegible] Валерий Васильев ке П. Трюдо кол шаңналды — «Канаданың кубогун» — чартыктай кезип каан клён бүрүзү хевирлиг элээн аар металл [illegible].

Васильев ону хепкериниң чериинге чедире берген! Элээн болганда стол кырында турган ол аар металл кылыгны [illegible].

Оюн соонда бис шилиндек [illegible] командаларның тренерлери-биле беседалажып, маңаа бир дугаар организастаан ниити парлалга конференциязынга кириштивис. «Бис мындыр ужуруут бис деп бодавайн тур мен — деп, С. Боумен [illegible] ге оюн-на болгай, тиилелгени [illegible] чоп. Бис маргылдаанын эске арткан оюннарын тергиин ойнаан бис, боттарывыска ажыктыг хөй чүүлдерни алган боор бис».

«Канаданың амгы шилиндек командазы 1979 чылда «Кыйгы кубогунга» ойнаан командадан шырак-тыр — деп, В. Тихонов демдеглээн. — Команда бүгү талалыг белеткелдиг, оюну база таарышкан болду.

[illegible] лап турары дег. ССРЭ-ниң [illegible] бүгү төөгүнүң дүргүзүнда эң шыраа деп чугаалаары шын эвес боор. Бисте хөй аныктар бар, олар команданың оюнун улам экижидер боор деп идегеп болур.

Бистиң тиилелгевиске өөрүп тур мен, бистиң чуртувустуң [illegible] ка чоргаарланыр мен».

Редактор В. С. ШАРАВИН.

САЛЫМ-ЧОЛУН ХОЛБАШТЫРГАН

Башкы, ооң ажыл-херээ

Өг-бүлениң улуг уруу чедиги класстыг дооскаш-ла өөренип чоруй барган. Башкы болургаан. [illegible] өөренип берген. Бежен чылдар үезинде башкы кадрлар биске онза негеттинип турган. Ынчан 1956 чыл турган. Эрзинге, Бай-Тал школазынга [illegible] ажылдай берген. Шагдан бээр-ле күзеп бодап чораан бодалы бүткен. Ажылче шымныгып кирипкен.

Зоя Сояновна Нурзат баштайгы өөреникчилери-биле ужуражып, эң баштайгы кичээлдерин [illegible] ам чээрби беш чыл эрткен. Хөй кижини үжүк-бижикке, [illegible] өөредип, бүдүн [illegible] буузуруп-тур. Хөй кезиинде-ле эге класстарга ажылдап келген. Тес-Хемниң [illegible] ажылдаандап бээр он сес чыл чедип турар. Чангыс ол-ла школага ынча чылдарда ажылдап чорааны башкы [illegible] улам байлыгдап бол байн аан. Боду кезээде кылымак чүткүл-биле ажылдап, эш өөрүнден, хоочуннардан өөренип ап чораан. Чайгы курстарга доктаамал барып, билиг [illegible].

Башкы кижи чүгле келээде өөренип чораш башкы болур деп шын-на чугаалаан. Бо башкы шынап-ла ындыг, аныг бүрү журналдар [illegible] оон дузалакчылары, методиктиг каттыжыышкыннарга саймаалдар, [illegible] кичээлдер [illegible] өөредип, [illegible] чүүлдерни шингээдип ап, амыдыралга ажыглап чоруур. Чээрби беш чылдар дургузунда бичии уруглар-биле ажылдап келгени оон дуржулгазын [illegible] берген. Бичиилерниң ажыктан бүдүжүн ол кончуг эки билир.

— Эге класстарга ажылдаары черле кандыг болур-дур? — деп, Зоя Сояновнадан айтырган мен.

— Ийе, шынап-ла бичии уруглар-биле ажылдаары, бир талазында, чиик кылдыр сагындырар. Ындыг болуп чадавас. Оларга бүгү-ле чүүлдер чаа болуп турары-биле онзагай. Сонуургалдыр, хаара тудар апаар...

Билиглер делгемнериниче эгети илээри-биле, эге үрезин канчаар салдынганы-биле эге класс башкызының ажылы, харысалгазы шынап-ла кончуг улуг-дур. З. С. Нурзат бүгү [illegible] [illegible] ханы холбаштырган бисте шак ындыг чүс-чүс башкыларның бирээзи. Эскет чок [illegible] башкы кижиниң хүн бүрү ажылы чылдан чылче улам ханылап, нарын болуп бар чыдар. Сеткил-чүрээ-биле ынак херээнге бердингеннер шак ындыг кыпка-биле быжыг бадып чоруп олурарлар. Оларның [illegible] өзүмнер частып, бүт кырынга туруп, амыдыралчы орукче кирип чоруп турар ышкажыл. Зоя Сояновнаның өөредип турган өөреникчилериниң чамдыктары ам башкызы-биле кады ажылдап турарлар. Эге класс башкызы Алдын-кыс Анатольевна Кунаа-Сиирин бо-ла школада башкылап турар. З. С. Нурзат-биле кады ажылдап турар эге класс башкыларында Чечек Курбаевна Минчей, Очур-Хоо Сагдыевна Эртине дээш өске-даа арга-дуржулгалыг [illegible] хөй.

Эге класстарга ажылдаарының арга-методтарын кызымаккайы-биле чедип ап чоруур чурманчы башкыны 1976 чылда [illegible] [illegible] түңнелин ёзугаар «Улус өөредилгезиниң тергиини» деп бедик демдээ-биле шаңнааны оон [illegible]. Сөөлгү элээн каш чылдарда ажылдап келген эге класстарынга Зоя Сояновнаның өөре[illegible] тергиин класс [illegible] нар. Башкы кошкак уруглар-биле немелде кичээлдерни чорудуп, [illegible] интернатка бо-ла келир. Өөреникчи бүрүзү-биле бот-тускайлаң ажылче сагыш салып турары оон [illegible].

Чаа өөредилге чылында ол [illegible] [illegible] биле узаткан хүн болгунче [illegible] [illegible] Бүгүн уруглар биле кичээлдээр болгаш хостуг үе-шакты болур-чогуурубиле органиспастаар апаар болгай.

Коммунист башкыларның [illegible] школага база кончуг чугула рольдуг. З. С. Нурзат Чыргаланды [illegible] [illegible] шилип [illegible] элээн каш чылдарда удургулар турган. Партийжи даалгаларны ак сеткилдиг-биле күүседир дээш ооң кызымаккай чоруун эш-өөрү кончуг эки билир.

Нурзаттарның улуг уруу [illegible] [illegible] база бир оглу Балы-Суур угбазының профессиязын шилип алган. Уругларының алазы партия ажылдакчызы чораан, база бир ийи оглу (Лонсан биле Байыр-оол) партия органнарында ажылдап, чонунга бараан болган. Өг-бүлениң ажы-төлү — шупту сес кижи, оларның кижи бүрүзү-ле бо[illegible] [illegible] [illegible] алган, күзел-чүткүл-биле ажылдап чорууруңга ам назылары догуй бере-даа, уруг [illegible] рип чоруур аваы оза чоргаар.

Улус өөредилгезиниң тергиини З. С. Нурзаттың байлак арга-дуржулгазындан, ылангыя аныяк башкылар ажыктыг, солун талаларны хөйнү билип ап болурлар.

Б. ДИРЧИН.

МӨӨГҮ ЧЫЫЛДАЗЫ

«Хемчик» аныыр-тывыш ажыл-агый чери мөөгү чыыр, ону болбаазырадып кылыр бригаданы тургузукан. Ону дугаарынга херектиг херекселдер-биле хандырган. Мөөгү чыыкчылары ол аныыр-тывыш ажыл-агый черинге 2,6 тонна эки шынарлыг дузаан мөөгүнү дужаар ээрүлгелыг.

Бо хүннерге чедир оларның эк-сеткилдиг, кызымаккай [illegible] түңнелинде ниитизи-биле 820 килограмм дан хөй мөөгүнү Чөөн-Хемчик районнуң магазиннеринче киирген. Мөөгү чыыр талазы-биле идепкейлиг чоруун көргүзүп турар мурнакчылар бар. Ыяшчыларга М. Ооржак, Л. Кузнецова олар хамааржыр. Бригаданы «Хемчик» аныыр-тывыш ажыл-агыйының штаттыг аңчылар бригадазының бригадири Даваа [illegible] Ооржак [illegible] [illegible] башкарып турар.

Мөөгү чыылдазы уламчылап турар.

А. ДОНГАК.

СЕНТЯБРЬ 18-ТЕН 20-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 18-ТЕ
ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.00 — «Горнистер, харыылаңар!» 9.30 — «[illegible]» Уран-чечен фильм. 11.00 — Кабардин-Балкар АССР-ниң уран [illegible] мастерлериниң концерти. 11.30 — Документалдыг фильм. 11.50 — Медээлер. 11.55 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Сээң күш-ажылың [illegible] бедиичи». Кинопрограмма «Бригадир Дмитрий Крепуль», «Костя», «Чуруу Шинкоз [illegible]», «Холун эрте бээри». 15.55 — Дм. Шостакович. № 6 симфония. 16.30 — «Москва [illegible]» 17.00 — Латви ССР-ниң профэвилелдериниң Төп Культура бажыңының скрипкачылары ның «Рига» ансамблиниң концерти. 17.20 — «Тоол алдан келди». «Кымыскаяктың болгаш Халыыр-карааның [illegible]» Уран-чечен телефильм. 2-ги кезээ.

КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер.
МОСКВАДАН
18.45 — Бөгүн делегейде.
КЫЗЫЛДАН
19.00 — Телемедээлер.
МОСКВАДАН

19.10 — «Эртем дугайында». 19.40 — «Чүве манаар зал». Телешиин. Автору — Г. Нацагин. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.40 — «[illegible]» «Эстрадалыг программа. [illegible]» — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Эртем [illegible]» «[illegible]» ак-даа бол, чоокта Мещера». 12.30 — Тоолчаан чугаалар. 5-ки класс. 13.05 — «Кылып бил, өөрен». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 13.50 — Музыка чугаа көргүзүп турары. 14.10 — «Башкының экраны». Бойдус эртеми. 4-кү класс. Бистиң планетавыс — Чер. 14.30 — Совет күрүнениң болгаш эргениң үндезини. 8-ки класс. ССРЭ Конституциязы — бистиң амыдыралывыстың үндезин хоойлузу. 15.00 — Бурунгу Орустуң уран чүүлү. 2-ги дамчыдылга. 15.30 — Э. Межелайтистиң шүлүктери. 16.00 — 17.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — «Сылдысчыгаш». Дамчыдылга. 17.30 — «Тываның экраннарында». 17.45 — Телефильм. 18.00 — Арга-арыг ажылдакчыларының [illegible]. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — [illegible].

МОСКВАДАН

19.00 — «Кино аян-чорукчулар клуву». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — Улустуң аялгалары. 20.30 — «[illegible]» Документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.45 — «Алдын мина». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялар.

СЕНТЯБРЬ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.00 — Улустуң хөгжүм [illegible] «Орус үгулзалар» оркестриниң күүселдези. 9.30 — «Силерге, ада-иелер». 10.00 — «Советтер болгаш амыдырал». 10.30 — Г. Гендель. Оркестрлиг арфага концерт. 10.40 — «Спортлото-нуң» 38 ки тиражы. 10.50 — Ону шыдаар силер. 11.35 — Арга-арыг ажылдакчыларының хүнүнге. Владимир, Архангельск областарның болгаш Карель АССР-ниң арга-арыг [illegible] дугайында очерк. 12.10 — Уран гимнастикага ССРЭ чемпионады. 12.30 — «Челкаш». Улустуң чогаадыкчылар IV делегей фестивалының [illegible] «Мексикоңуң самнары» (Мексико). 13.00 — «Хоочуннар туружунда». Дайын хоочуннарының Совет комитединиң 25 чылынга. 14.00 — Бөгүн делегейде. 14.15 — Уругларга фильм. «4» «в» класстың мушкетерлары». 15.35 — «Ном — байыралдың очиненчили». Москваның 3-кү ном [illegible]. 16.40 — «Дириг амытаннар дугайында». 17.40 — Политиктиг тайылбырлакчы В. А. Бекетовтуң беседазы. 18.10 — 18.25 — Чапсар. 18.25 — ССР Эвилелиниң Күрүнениң академиктиг Бичи театрының «Оруглалыг чер» деп фильм-шиизи. А. Н. Островскийниң шиизи. Эгезин. 21.35 — 00.25 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Штоколов биле орус улустуң И. Андреев [illegible].

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Чаа белеткенерниң телеклуву. 15.40 — А. Штейн «Ленин чагыргазында». Москваның сатира театрының [illegible]. 18.00 — «Даглар мурнундан» Фильм-концерт. 18.20 — «Музыкалыг киоск». 19.00 — «Телевизионтуг [illegible]». Документалдыг телефильм. 19.45 — Спорт программазы. [illegible] делегей болгаш Европа чемпионады. Франциядан дамчыдылга. Ат спортунга Европа чемпионады. Австриядан дамчыдылга. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — «Кадышкылар». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — «Сөөлгү дойма». Уран-чечен фильм.

СЕНТЯБРЬ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Будилькин». 9.10 — «Совет Эвилелиниге бараан болуп тур мен!» Совет гвардиязының 40 чылынга. 10.10 — «Кадыкшыл». 10.55 — «Эртенги почта». 11.25 — «Даштыкы аалчылар Совет Эвилелиниң дугайында». 11.40 — «Көзээден дамчыдылга». 12.10 — «Музыкалыг киоск». 13.00 — Бөгүн — Арга-арыг ажылдакчыларының хүнү. РСФСР-ниң арга-арыг ажыл-агыйының министри А. И. Зверев-биле беседа. 13.30 — «Бистиң бойдус [illegible]» [illegible] ап көрүнерө. Арга-арыг ажылдакчыларының хүнүнге музыкалыг программа. 14.15 — Эстон ССР-ниң Күрүнениң орус драма театрының «Индрек болгаш Карин» деп фильм-шиизи. Автору — А. Таммсааре. 16.40 — «Зиновеев-биле ужуражылга». Документалдыг телефильм. «Коммунистер» деп бөлүктеп. 17.40 — «Делегей [illegible] программазы». 17.55 — Москваның камерлиг хору болгаш РСФСР-ниң улустуң артизи И. Минцинин удуртулгазы-биле концерти. 18.30 — 18.45 — Чапсар. 18.45 — «[illegible]» Мульт-фильм. 19.00 — «Кино аян-чорукчулар клуву». 20.00 — «Хоорга чаа болгаш». «Борис Александровичиң Покровскийниң чугаазы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Фигуралыг [illegible]». 22.05 — 23.05 — «Д. Богословскийниң [illegible]» Ташкенте. Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Чурт болгаш [illegible]». 15.20 — «Го Сюшаньның бижээнени». Документалдыг телефильм. 16.10 — «Хоглуг [illegible]». 17.05 — «Баштайгы [illegible]». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 18.30 — Теннис Дэвистиң кубогу. 18.50 — Ат спортунга Европа чемпионады. Австриядан дамчыдылга. 19.45 — «Даштыкы эстрадалыг [illegible]». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — «Улустуң аялгалары». 20.30 — Баскетболга Европа чемпионады. Херээженнер. Италиядан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.15 — «Херээженнер». Уран-чечен фильм.

ЭТ БОЛБААН СТАДИОН

Сөөлгү чылдарда Мөңгүн-Тайга районга болуп эрткен хуралдарга чоннуң, ылангыя аныяк өскенниң талазындан Мугур-Аксы суурга спорт зал-биле стадион тургузуп беририн дугайында дыка-ла хөй айтырыглар тургузуп келген. Ол бүгү негелделерниң сөөлүнде район төвүнге бедиүн мөөрүнүң спорт шөлүн Четур кудумчузунуң оң талазында делгем черге тургкан. [illegible] бо көрүштүг стадионун тудуун бурун дооскан ээлдик районнуң чыжыктығ даргазы К. Дилак [illegible] [illegible] Мындыг стадионнуң камныг, хумагалыг эдилээр, чоп ажыглаар дугайында чугаа соот база дыргын тараан турган.

Эгелиниде соглаан сөс ажылдакчылары [illegible] [illegible] ирген, шын. Ол шак ынчаар [illegible] Улуг-даа үр үе эртпээнде хериминиң артыы талазы душкан черлерден уу-даа теп тинген. Ам совхозтуң ажылчыннары эртен эртежик ол үттер-биле ажылынче шуужуп эртип турар. Ону хөй түннүг акша-биле кылдырган хөөрэни районнуң төвүнүң чурттакчы бүрүзү [illegible] чоокта-ла билир. База стадионнуң хериминиң аксын машина-биле буза үстүрүп каан. Хайыраан эт. Чоорту каракка чаржынчыг апарганы бо. Оон ангыда борта [illegible] [illegible] [illegible] барымдаалап эрттирип келгенин айытса чогуур. Четпестерни ээр дээш районнуң спорт комитеди, ВЛКСМ райкому дарый хемчеглерни алыры күзенчиг.

З. ХОМУШКУ.

МАСТЕРГЕ КАНДИДАТ АПАРГАННАР

Ча адарынга Россияның «Динамо» спорт ниитилелиниң бирги чери дээш ажык маргылдаазы Улан-Удэ хоорайга болуп эрткен. Аңда Бурят, Тыва, Якут АССР-лериниң, Чита, Иркутск областарның [illegible].

Ук маргылдаанын бир солун чүүлү — аңаа ча адарынга Совет Эвилелиниң чемпиону, Европаның болгаш делегейниң каш дакпыр рекордсмени, делегей чемпиону мастер, Чита чурттуг Владимир Ешеев, херээжен ча адыкчыларындан делегей чергелиг мастер Цыбакмит Жамьяндашиева киришкеннер.

Эр улустуң аразында В. Ешеев бирги черни бүзүрелдии-биле ээлээн. Ол «М-2» дээш мергежилге ниитизи-биле 2547 санны аткан. Ол делегей [illegible] [illegible] дап орайчок бедик. А херээжен ча адыкчыларындан сөөлгү мергежилгеге чедир Ц. Жамьяндашиева [illegible] нап турган. Ынчалза-даа эң сөөлгү мергежилгеде Улан-Удэ чурттуг аныяк мастер Светлана Николаева бедик мергежилдиин көргүзүп, 2374 санны аткаш, чемпион атка төлептиг болган. Делегей чергелиг мастер типлекчиге 20 сан четпейн барган.

Бистиң чаңгыс чер чурттугларывыстан Марина Ондар, Виктор Сарыг-оол, Вячеслав Намчыл-оол олар база багай эвес киришкеннер. Олар шаңнаалдыг черлерни албаза-даа ча адарынга ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат аттарны чедип алганнар.

В. СЫРАТ,
команданың тренери.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ «Күскү балыктаашкын» деп фотоэтюду.

ОЙНАП АП БОЛУР СИЛЕР

Күрүнениң 1966 чылдың 3 хуулуг ойнаашкынныг иштики чээлизи чурттакчы чоннуң акша камналгаларын шыгжаарының эптиг болгаш ажыктыг хевири болур.

Чээлиниң облигацияларынга чыл бүрүде 8 катап болур тыражтарга тайбыр ойнаашкынның ээверлиг ирулганы төлевир. 3 хуулуг чээлиниң облигацияларының ээлчеглиг тиражының ойнаашкыны 1981 чылдың сентябрь 30-те Запорожье хоорайга болур.

Чээлиге ойнаашкынныңарын облигациялар бөттарынга [illegible] эртээн киириштир 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 40 рубль түннүг кылдыр 20 рубль үнелиг облигацияга доктааткан. 10 рубль үнелиг облигацияга ойнаашкынның чартыын төлээр. Облигацияларны ажаалга кассаларынга хостуг садып база ледир хүлээп ап турар.

3 хуулуг чээшкинниң облигацияларын садып алыңар!

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели РСФСР-ниң Сан-хөө министерствозунга 1981 чылда акша-бараан лотереязының немелде (күскү) үндүрүлгезин 18 миллион рубль кылдыр эрттирерин чөпшээрээн. Ол түңге 30 көпеек үнелиг билеттерни үндүрер.

Ойнаашкыннар тиражы 1981 чылдың сентябрь 25 — 26-да Махачкала хоорайга болур.

Бааздан ойнаашкыннарның аразында «Москвич-2140», «Жигули» ВАЗ-21011 автомобильдер, ангыгангы маркаалыг мотоциклдер, телевизорлар, кинокамералар, соодукчулар болгаш өске-даа үнелиг чүүлдер бар.

Оон ангыда 1-ден 100 рубль чедир түннүг акша ойнаашкыннары база бар. Күскү үндүрүлгениң акша-бараан лотереязының билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, ниитиниң чемненилге черлериниң, кинотеатрлардан, аэропорт кассаларындан садып ап болур.

Хамаатылар! Нүсkу үндүрүлгениң акша-бараан лотереязының билеттерин садып алыңар!

Ыяш ажыл-агый министерствозунуң чонга дыннадыры болза, республиканың бүгү-ле ыяш ажыл-агыйлары дыттың үрезинин бирги класстыын килограммын-на 19 рубль, ийиги класстыын 14 рубль, үшкү класстыын 10 рубль өртекке хүлээп ап турар.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга бөгүн республикага шокар [illegible] [illegible] чук угланыышкынныг чаттыг хаттың секундада 7—9 метр чедер. Агаарның температуразы 18—23 градус чылыг болур.

Кызылга эдир [illegible] агбас. 21-23 градус чылыг.

Кино

СЕНТЯБРЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Дыштаныр турарларының амыдыралындан» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Гуго бегемот» 9.40, 11.10, 15.20, «Аза ижээнниле» 13.30, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Кайда сен, ынакшылым?» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

КАЯА ӨӨРЕНИРИЛ

Новосибирскиниң совет кооператив садыгның институдунуң Улан-Удэде өөредилге-консультация пунктузунуң баазазынга кирип өөренир белеткел курстарынга дыңнакчылар хүлээп алышкынын Тыва респотребсоюз чарлап тур.

Курстарга хүлээп алышкынның кол негелдези болза амыдыраанга [illegible] 1 чыл ажыл стажы, садыгжыларга, поварларга, контролёр-кассирлерге, кондитерлерге — 2 чыл ажыл стажы болур.

Херегленкчилер кооперациязының органнарында ажылдап турар оон ангы ажылдакчыларны белеткел курстарынга хүлээп албас. Дыңнакчыларны [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] технологиязы деп мергежилдер айы-биле белеткээр.

Документилерни Тыва Респотребсоюзунга садыгжылар сентябрь 20-ден октябрь 10-га чедир хүлээп алыр. Дыңнакчылар кылдыр хүлээп алышкыны ноябрь 25-тен 30-ге чедер. Кичээлдерниң эгелээри — бо чылдың декабрь 1.

[illegible] [illegible] институттуң директорунуң адынга билдириишкин, документ (бодун), бүдүрүлгениң черинин үш удуртукчузунуң азып салган характеристиказы, 3×4 хемчээлдиг 6 фотокарточка, ажыл дептериниң [illegible] ёзугаар өөредип чоруткан бижик, паспорт-даа болза херек.

Документилерни хүлээп алыр адрези: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 31. Респотребсоюзтуң кадрлар килдизи. Телефону — 2-27-25.

Республиканың амыдырал хандырылга министерствозунуң өөредилге комбинады 1981-1982 өөредилге чылында фотографтар курузунга өөренир аныяктарны чалап тур. Өөренир хуусаазы 1 чыл 6 ай. 16 харлап өрү назылыг оолдар болгаш уругларны хүлээп алыр.

Херек документилери аттестат, характеристика болгаш районнуң хандырылга комбинадындан өөредип чоруткан бижик, № 286 медицина дугаар эмчи шылгалдазы. Белгени шак-ла хүлээп алыр.

Комбинаттың адрези: Кызыл хоорай, Пальмбах кудумчузу, 27.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьлаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегерлер килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-22-75 телефоннар долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1827

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ГС-[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 216 (11714) | 1981 чылдың сентябрь 17, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

ДЕЛГЕЛГЕГЕ ЧОРААНЫ

Делегейниң «Харылзаа-81» деп делгелгези Москваның «Сокольники» паркызында улуг чедиишкиниң эртип турар. «Харылзааның [illegible] кижи төрелгетенге бараан болдурар» деп ....угиниг бо делгелгеде делегейниң 23 чурттарының чүс-чүс бүдүрүлгелери, организациялары болгаш фирмалары киржип турар.

Сентябрь 15-те ол делгелгеге СЭКП Төп Комитединиң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов чораан. Оон-биле кады ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары чораан.

Совет Эвилелиниң делгээн чүүлдерин олар көрген. Дыка хөй министерстволарның болгаш ведомстволарның 200 ажыг бүдүрүлгелери болгаш эртем-шинчилел организациялары ол делгелгеде боттарының продукциязын делгээн.

«Харылзаа-81» делгеде амгы үениң [illegible] чедиишкиннерин таныштырар, ында харылзааның волокно-оптика шугумнары, информацияны дамчыдарының болгаш [illegible] бар. Делегейде кады ажылдажылганың туннелдери харылзааның космос системаларындан тодаргай көстүп турар. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның делгээн чүүлдери [illegible] социалистиг экономиктиг интеграцияның Комплекстиг программазын боттандырарының дугайын чугаалап турар.

Н. А. Тихонов болгаш оон оралакчылары БНР-ниң, ВНР-ның, ГДР-ниң, ПНР-ның, ЮСФР-ниң, ЧССР-ниң, ол ышкаш капиталистиг дыка хөй чурттарның делгеттинген чүүлдери-биле база танышкан. (СЭТА).

СОВЕТ ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев ГДР-ниң национал камгалал министри армия генералы Г. Гофманга болгаш Куба Республиканың Революстуг чепсектиг күштериниң министри армия генералы Р. Кастро Руска совет орденнерин сентябрь 15-те Кремльге тывыскан.

Шаңналдарны тывыскан туруш эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Бистиң аалчыларывыс армия генералы Гейнц Гофман биле армия генералы Рауль Кастро Совет Чепсектиг Күштерниң чаа болган шериг өөредилгелеринге киришкен. Оон канчаар эртенинге сеткили ханган. Шериглерниң түс-түс безектериниң тергиин эки өөредилгелиин, бир дөмниг [illegible], амгы үениң чер-чуртунуң техниказын билдилиг шиңгээдип алганы—ол-ла бүгү чүүлдер өөредилгелер үезинде илдең көзүлген. Бистиң боттарывыстың канчаар [illegible] турарывыс аалчыларывыс бодап турары-биле дүгжүп, бызаны турар болдур. Оларның өөредилгелерге ...уржуп эрттиринге өөрүп турар бис.

Чугаалап турары ышкаш, эштер Гофман биле Кастронуң мурнунга бис өрелиг улус болгай бис. Олар моон мурнунда-ла совет орденнер-биле шаңнаткан турганнар. Бөгүн ол шаңналдарны тывыскан өөрүшкүже [illegible]

[illegible] чаңгыс аай партиязының ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң национал камгалал министри армия генералы Гофман Ленин орден-биле шаңнаткан. [illegible] Гофман [illegible] орус 30 чылдарда-ла эгелээн, ынчан ол интернационалчы бригаданың немец батальонунуң комиссары тура, Испанияга фашизмге удур тулчуушкунче киришкен. Гитлержилерниң Совет Эвилелинче халдаашкыны [illegible] Кызыл Армияның чурттаар...ге туруп алгаш, фашистиг эжелекчилерге удур оларны [illegible] чедир совет дайынчылар-биле кады маадырлыг тулчушкан.

Эш Гофман 20 ажыг чыл [illegible] национал камгалал министри [illegible]. Совет Армия-биле Варшава Керээзиниң өске-даа киржикчилериниң чепсектиг күштери-биле ГДР-ниң Улустуг армиязының бөө-чепсек тудушкаа-биле, [illegible] хөй чүүлдерни кылып турар.

Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүну, ийиги секретары, Куба Республиканың Күрүнезиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, Революстуг чепсектиг күштериниң министри армия генералы Рауль Кастро Октябрь Революциязы ордени-биле шаңнаткан. Куба революциязының баштыңчызы Фидель Кастронуң шынчы сурукчузу Силерни Совет Эвилелинде эки билир, эргим эш Рауль. Совет-Куба найыралының делээнге Силерниң бердиниишкиннериңерни, бистиң чурттарывыстың хосталга болгаш тайбың камгалалында турар чепсектиг күштериниң кады ажылдажылгазын быжыглаарынга Силерниң салыышкыныңарны бедик-биле үнелээр бис.

Куба революсчулар улуг болгаш чиик эвес орукту эрткен. Империализмниң талазындан бүгү-ле болдунуу [illegible] [illegible] кыжыргап турган [illegible] чыл келген болгаш тавараныр аал. Ынчалза-даа боттарының [illegible] камгалап шыдаарын Куба бүдүрүп келген. Бо тавармылганы ажыттап алгаш, социалистиг Куба-биле Совет Эвилели эп-сеткилдиң каттыштырып келгенин болгаш каттыштырар-даа апаарын онзалап демдеглээрин күзээн ийик мен.

Совет Эвилелиниң бедик шаңналдары-биле Силерге тудуушкун ханызындан байыр чедирип тур мен, эргим эштер. Силерге кадыкшылды, аас-кежиин болгаш боттарыңарның бүгү [illegible] улуг чедиишкиннерни болурунарны күзээр-дир мен.

Эш Г. Гофман харыы сөс чугаалаан.

Эш Г. ГОФМАННЫҢ чугаазы

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эргим хүндүлүг эш Леонид Ильич Брежнев!

Бөгүнгү хүн — мээң амыдыралымда эң аас-кежиктиг хүн болду. Совет Эвилелиниң дээди ордени — кижи төрелгетенниң генийниниң адын адаан орденни мээң тывыскан турар-дыр. Тайбың болгаш кижи төрелгетенге аас-кежик дээш улуг демиселчи — Силерниң холуңардан бо ордении алыр чолдуг болганымга өөрүп тур мен, Леонид Ильич.

Герман коммунистиг ажылчын [illegible] мурнунга чепп аъш-амыралдыг тээр болза, ол дээрге, Эрнст Тельманның партиязының чалыы назылдан-на мени пролетарлыг [illegible]ның ёзузунга кижизиткен партияның, чаңгыс делегейниң [illegible] чыл ангының эртемни үзелбодалының үнделиннерин, социалистиг тургузуушкунну тургузарының чериниң аргазы мени берген В. И. Ленинниң партиязының ажылы-дыр.

Немец коммунист болганымда Ала-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң дээди демдээнге бодунуң улуг шеи-даа бол, улуг-хуумну киирер аргалыг болган мен.

Эргим Леонид Ильич!

Бистиң улустарывыстың аразынга найыралды быжыглаар, социализмни болгаш коммунизмни тургузар дээш, Варшава Керээзиниң чурттарының армияларының аразынга [illegible] талазы-биле аңы-хуна [illegible] [illegible] бүгү күжүмнү эрткен-даа үеде ышкаш, келир-даа үеде бээримин, а херек апарза, амы-тынымны-даа бээримин Силерге бүзүрелдиимни чоншаарап көрүнер.

Оон соонда Р. Кастро Рус харыы сөс чугаалаан.

Эш Р. КАСТРО РУСТУҢ чугаазы

Эргим эш Леонид Ильич Брежнев!

Эргим эштер болгаш өңнүктер!

Улуг аадар — Октябрь Революциязының бедик ордени-биле шаңнааны дээш СЭКП Төп Комитединге болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга чүректиң ханызындан өөрүп четтирдим. Сорук кииринчи чылыг сөстериңер дээш Силерге онза өөрүп четтиргеним-ни илередирин мээңээ чөпшээреп көрүңер, эргим Леонид Ильич.

Бо шаңнал дээрге, Совет Эвилелиниң болгаш Кубаның улустарын каттыштырган аңы-дуңма ёзузунуң, ол ышкаш социализм тургузуушкунунга база тайбың болгаш социал депшилге дээш демиселге бистиң партияларывыстың болгаш улустарывыстың [illegible] турушталарының бүрүн чаңгыс эптииниң [illegible] [illegible] күзээн ийик мен.

Ленинниң үндезилээни партияның болгаш күрүнениң база Куба революциязының аразында тургустунган эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш аңы-дуңма [illegible] харылзааларын ам бедик бистиң улустуң [illegible] кедээ болу берген. Эш Фидель Кастронуң [illegible] каш, ол харылзаалар бистиң улустарывыстың [illegible] марксизм-ленинизм база социализм интернационализм принциптериниң [illegible] [illegible] турарын бис революстуг чорудулгалар [illegible] турар.

Эш Брежнев Силерниң чугаалааныңар, Совет Чепсектиг Күштериниң чаа болган шериг өөредилгелеринге киржир аас-кежиктиг болдувус. Совет дайынчыларның дайынчы мергежилдиин, дайынчы хаалажыышкыннарын [illegible] ның амгы үедеги чепсектериниң күчүлүүн болгаш дээштииниң ол өөредилгелер тодаргай көргүсту, ол чепсектер совет улустуң тайбың ижин камгалап турар болгаш империализмниң харыысалгазы чок дерзиг дайынзырак бөлүктеринден социалистиг эп каттыштырылгазының үүрезарын болгаш бүгү кижи төрелгетенниң камгалалын быжыг шиваэ болуп турар.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштери-биле бистиң бөө-чепсек талазы-биле аңы-дуңмалышкыы [illegible] бис. оларның-биле кады ажылдажылганың ачызында бистиң [illegible] [illegible] революстуг чаалап алышкыннарын камгалаарынга бөгүн эргежок чугула бүгү-ле чүүлдерлиг бис.

Куба улус, Кубаның Коммунистиг партиязы болгаш бистиң Революсчу чепсектиг күштеривис ол эп-сеткил каттыштырылгазынга [illegible] тиг болур болгаш боттарының патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгезин күүседиирин ону бөгүнгү хүнге чедир кылып келгени ышкаш ынчаар аалдарлыг-биле улам [illegible] [illegible] тур бис, эштер.

* * *

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов шаңнатканнарга изиг байыр чедирген.

(СЭТА).

ПРОПАГАНДИСТ

Бо хүннерде районнарда пропагандист хүннерин эрттирип эгелээн. Аңаа эртген өөредилге чылының түңнелин, партия өөредилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын амыдыралга боттандырар хемчеглерни чугаалажып турар.

Эрткен өөредилге чылы—СЭКП-ниң XXVI съездизинге белеткелдиң, партияның хүлээп алган шиитпирлерин пропагандалаарының, ону амыдыралга боттандырарының эгези болган. Партия, комсомол чырыдыышкынының, экономиктиг өөредилге пропагандистериниң хөй нуруузу съездиниң идеяларын тайылбырлаарынга идепкейлиг киржип, өөредилге чылын багай эвес дооскан. Бай-Тайга, Тес-Хем, Эрзин, Чөөн-Хемчик районнарның, Ак-Довурактың, Хову-Аксының пропагандистери эрткен өөредилге чылында политиктиг өөредилгениң шынарын болгаш үре-түңнелдиин бедидер дээш кызымак ажылдааннар. Чүге дээрге бо районнарның, комбинаттарның партия организациялары пропагандист кадрларны шилип алырын, өөредилгезин, кижизидилгезин экижиткен. Бүдүрүлгелерниң, албан организацияларның удуртукчуларын, специалистерни бо чугула херекке калбаа-биле хаара тудкан. Ак-Довурак хоорайда пропагандистерниң шуптузу коммунистер, оларның 85 хуузу дээди эртемниг. Эрзин районнуң пропагандистериниң 94 хуузу коммунистер, 89 хуузу дээди эртемниг.

Совет кижилерниң идей-политиктиг, күш-ажылчы, мөзү-шынар кижизидилгезиниң чедиишкининиг болуру партийжи пропагандистен улуу-биле хамаарлыр.

Марксист-ленинчи теорияны пропагандалаарының чугула херээнге боттарының энергиязын, билиин бараалгадып чөпүүр пропагандистер бистиң республикада эвээш эвес. Сөөлгү чылдарда дуржулгалыг, эки ажылдыг 50 хире пропагандистерни СЭКП обкомунуң бюрозунуң шиитпири ёзугаар республиканың эң эки пропагандистериниң Хүндүлел дептеринде киир бижээн. Эрткен өөредилге чылында он бир пропагандисти киирген. Оларның аразында республика эмнелгезинде В. А. Дорофеев, Барыын-Хемчикте Шекпээр ортумак школазында Ч. О. Чамыш-оол, Эрзинниң № 5 мехколоннazында С. С. Санты-Сүрүң, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинатта Г. И. Саавильная, «Тыва кобальт» комбинатта М. И. Лазерев, Чөөн-Хемчикте Чыраа-Бажы ортумак школазында Д. Х. Демчик болгаш өскелер-даа бар.

Ынчалза-даа пропагандист кадрларны шилип алырында, өөредилгезинде, кижизидилгезинде четпестер чок деп болбас. Эрткен өөредилге чылында чамдык районнарда дээди эртемниг коммунист пропагандистерниң саны дыка эвээш болган. Кызыл районда бүгү пропагандистерниң чүгле 43 хуузу, Каа-Хем районда—54 хуузу коммунистер, 59 хуузу дээди эртемниг, Тожуда дээди эртемниг пропагандистер 57 хуу. Моон аңгаш көөрге, үстүнде адаан районнарның партия организациялары пропагандист кадрларны шилип алырынче кошкак кичээнгей салган-дыр. Пропагандистерниң теоретиктиг билии кошкак, мергежили чавыс болза, кичээлдериниң идей-теоретиктиг деңнели чавыс эртер, ооң уламындан дыңнакчыларның бот-идепкейи, сонуургалы кудулаар. Таңды, Тожу, Кызыл районнарында пропагандистерниң солчуру, хөй даалгалар бээр чоруу ам-даа бар. Чер-черде политиктиг чырыдыышкын кабинеттерни, методиктиг чөвүлелдер пропагандистерге методиктиг дузаны ам-даа кошкак чедирип, мергежилдиглерниң аргадуржулгазын нептередир хемчеглерни четпес чорудукан.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында» доктаалды СЭКП ТК хүлээп алган. Пропагандистиң ролюнче, ооң мөзү-шынарынче болгаш ажыл-херекчи чоруунче ында онза кичээнгейни салган. Пропагандист бүрүзү ханы билиглер-биле чепсегленген, бедик культуралыг, кижилерни дыңнап билир, оларны бүзүредип шыдаар, бодунуң үлегерчижээ-биле соруп киирер, болуушкуннарны ханы анализтээр, коммунистиг моральдың нормаларының кандыг-даа хамыдыышкыннарынга эптеш чок кижи болур. Ынчангаш республиканың партия организациялары чаа доктаалга дүүштүр пропагандистерниң шилилгезин чорудукан, ам үш муң хире пропагандист бар, оларның колдуу дээди эртемниг коммунистер.

Пропагандист кадрларның билиин болгаш мергежилин бедидеринче кичээнгей салдынган, СЭКП обкомунуң марксизм-ленинизм университединиң сөөлгү үш чылда үш чүс ажыг кижи дооскан, СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңы, партия райкомнары семинарларны доктаамал эрттирип келген. Пропагандист кадрларның билиг, мергежилин бедидериниң чаа хевирлери тып... турар. «Пропагандист хүнүн» Кызылга, бүгү районнарга эрттирип турар. Амгы үеде ол чугула хемчегни районнарда эрттирип эгелээн, ону шынарлыг эрттиреринче партия райкомнары кичээнгейни салыр ужурлуг. Оон аңгыда Политиктиг чырыдыышкын бажыңы политиктиг өөредилгениң удуртукчуларының ийи неделя хуусаалыг курузун эрттирип турар апарганы эки.

Чаа өөредилге чылы эгелээринге чедир каш хонук арткан. Партийжи өөредилгениң болгаш экономиктиг өөредилгениң системазынга чаа өөредилге чылы «Партияның күжү—чон-биле чаңгыс эвинде. Чоннуң күжү—партия-биле чаңгыс эвинде, ооң удуртулгазында» деп теманы өөренири-биле эгелээр. Бо теманы өөренир баштайгы кичээлдерге баш бурунгаар эки белеткенири чугула, ону өөредириниң методиктиг сүмелери пропагандистерде бар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезиниң сорулгаларының дугайында партия Төп Комитединиң доктаалы марксист-ленинчи өөредилгени үндезини-биле экижидерин, моон соңгаар ооң шынарын, үре-түңнелдиин бедидеринче кичээнгей салырын айыткан. Ындыг болганда чаа өөредилге чылында партия болгаш экономиктиг өөредилгени ажылчы чоннарның идей-политиктиг кижизидилгезиниң болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин чедиишкининиг боттандырарының чугула сорулгаларын шиитпирлээринге дузалаар кылдыр ажыктыг организастаар ужурлуг.

Көдээ тудугларга чугула тудуг материалдарын чедирип турар чолаачыларның машина-техниказын септеп, янзы-бүрү марканың автомашиналарының техниктиг ажаалдазын чорудары— харысалгалыг ажыл. Мурнакчы слесарь, комсомолчу Александр Байыс бодунуң ажылын улам-на ханы билип алыр, өөренириниче чүткүлдүг. Оон ажылынга кызымаан, төлептиин коллективте эш-өөрү мактаар. Александр «Тыва көдээ тудуг» трестиниң автобаазазынга ажылдаа-ла үр болбаан. Ынчалза-даа ол эки слесарьларның санында кирип, социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, мактадып, шаңнадып-даа келген. Ооң хөрек чуруу автобааның хүндүлел самбыразында.

ЧУРУКТА: слесарь А. Байыс.

В. Кара-Салдын фотозу.

Г. Ч. ШИРШИН-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудуг, транспорт, садыг, ажыдырал хандырылга болгаш өске-даа албан организацияларының удуртукчулары, партия организацияларының секретарьлары, идеология ажылдакчылары-биле Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга ужурашкан.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң тайбынны болгаш делегейге айыыл чок чорукту хандырарынче угланган даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын, амгы үеде делегей байдалының дугайында эш Г. Ч. Ширшин эскаапде чугаалаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төлевилелиниң социал-экономиктиг хөгжүлдениң программазын күүседир дээш совет улус политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик бодурдуушкунун ажылдап турарын ол демдеглээн. Тываның үлетпүрүнүң, көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың баштайгы чылының эрткен сес айларда пландыг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш канчаар ажылдааның ханы анализин берген. Эрткен сес айларда республиканың болгаш найысылалдың үлетпүр бүдүрүлгелери продукция сайгарарының, бараанныг продукция бүдүрериниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедилдеринин планнарын ажыр күүсеткен. Кыл.....ган ажылдар-биле чергелештир үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудуг организацияларының ажылында четпестерге доктаап, ооң үнүп турар чылдагааннарын илередип, ону эскиджер талазы-биле партия организацияларының, бүдүрүлгелерниң удуртукчуларының, түскай эртемнигерниң сорулгаларын ол чугаалаан. Ылаңгыя тудуг-монтаж ажылдарын дүргедедири, оон шынарын экижидери, тудуг-жүлер организацияларны күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары айыткан.

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ажылдакчылары кандааткынның берге байдалдарын ажып эртер дээш шудургу ажылдап турарын айыткаш, бо чылдың сес айларында эрткен чылдың ол үезинден көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарын көвүдеткенин демдеглээн. Күрүнеге дүк садарының чыл планын ажыр күүсеткен. Ажылчы чоннары эът, сүт болгаш өске-даа продуктулар-биле хандырып турарын ол чугаалаан. Кызылчыларның чедингниң шынчызынче көргүскен шеф дузазын эш Ширшин үнелээн.

Кызылдың чаагайжыдарының, ооң агаарын арыглаарының айтырыгларынга ол доктаа. Ол ышкаш ажылчы чоннарның идей-политиктиг, интернационалчы кижизидилгезинге хамааржыр ап чорудар хемчеглерниң дугайында чугаалаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринче, эки шынарлыг продукцияны бүдүреринче, күш-ажылдың организациязын экижидеринче, камналга, хумагалыг болуринче болгаш өске айтырыгларже ажылчы чоннарны кичээнгейни Г. Ч. Ширшин угландырган.

Бистиң корр.

ПЛАНЫН КҮҮСЕТКЕН

Мал чемнерин белеткээр шалыпчы ийи айда республиканың чарыжынга доктаамал тиилекчи болуп келген Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери [illegible] планын күүсеткен турар.

Районнуң совхозтары сиген белеткээриниң планын ам 66,6 хуу күүсеткен, азы 8661 тоннаны сараатап алган. 250 тонна витаминниг сиген далганын белеткээр онаалдазын 308 тонна ашкыр күүсеткен. Силос салырының планын [illegible] берген. Ам 18 муң 780 тонна силос салдынган.

[illegible] «Аянгаты» совхоз өскелерин мурнап, бөгүнге чедир 2173 тонна сигенни белеткээш, планын 114,3 хуу күүсеткен. «Барыын [illegible]» оон дараазында черуп турар. Ол совхозтуң Аксы-Барлык, [illegible] Хем салбырларының мал чеминиң белеткелчилери механизастаттынган бригадаларының [illegible] [illegible] тиилекчилери болуп, сиген белеткээр планын күүседип алган.

К. МААДЫ.

СЭКП Кызыл хоорkomунда, хоорkүүскомунда

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА АЙЫ

СЭКП Кызыл хоорkomу болгаш улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскому бо чылдың сентябрь ...дан октябрь ...ге чедир хоорайны чаагайжыдылга ажылдарының [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

Чаагайжыдылга айы дугайында коллективтерге [illegible] берген даалгаларны шалыпчы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Шалыпчы айның оперативтиг удуртулгазын хандырар сорулга-биле түскай комиссияны база тургускан.

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРИШКЕН

[illegible]

Үк аалдарның [illegible] Эи-Хем районнуң [illegible] [illegible] [illegible]

М. ДҮЮҢГАР.

Партийжи амыдырал

ШҮГҮМЧҮЛЕЛДИГ САНАЛДАРНЫ — АМЫДЫРАЛГА

Партийжи иштиң амыдыралын улам шимчээр [illegible] талазы-биле соруглаларны [illegible] партконференцияларга болгаш отчёт-соңгулда хуралдарга коммунистерниң шүгүмчүлелдиг болгаш саналдарын [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин үдуртулгага болдурган. СЭКП Мөңгүн-Тайга райкому болгаш районнуң чер-черлеринде партия эге организацияларлары бо айтырыгның талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп келген.

Эрткен чылын болуп эрткен партияның район конференциязынга болгаш отчёт-соңгулдалыг хуралдарга [illegible] культура [illegible] организациялары болгаш идеологтуг, политика-кижизидикчи ажылдың янзы-бүрү айтырыгларынга холбаштыр коммунистер [illegible] саналдарны [illegible] тиилештирип түңнээш, тускай [illegible] кадагалга [illegible] күүседикчилеринге чорудуп бээри болгаш оң контролу СЭКП райкому, партия эге организациялары [illegible] чорудуп турар.

Маңаа чамдык чижектерни көрээли. Районнуң партия конференциязының делегаттарынга «Мөгеи-Бүрең» совхозтуң хөмчегнерин [illegible] шүгүмчүлелдеринге холбаштыр база ажыл-херекти кандыг эге чорудуп турарын дугайында СЭКП райкомунуң бюрозу [illegible] оон түңнелдии бюро хуралынга чугаалашкан. Делегаттарның [illegible] шүгүмчүлелдериниң болгаш саналдарының кандыг күүсеттинип турарының дугайында информацияны партия райкомунуң III пленумунга хүнээн чугаалашкан. Чер-черле бо талазы-биле ажылдың канчаар чорупта турарының дугайында [illegible] информацияларны СЭКП райкомунга партия эге организациялары айда [illegible] кириш турар.

«Малчын» совхозта Мөгүр-Аксы оргумак [illegible] районнуң администрациязының [illegible] Каргы кодуу [illegible] болгаш [illegible] партия эге организациялары [illegible] шүгүмчүлелдер

иин күүселдезин харылаар [illegible] шүгүмчүлелдиг саналдарның болгаш мурнунда хүлээп алган [illegible] дугайында коммунистерге информастап келген.

Партия конференциязынга болгаш отчёт-соңгулдалыг хуралдарга болган шүгүмчүлелдериниң болгаш саналдарының 93 хуу [illegible] шиитпирлеттинген. А чамдыктары [illegible] кирип турар болгаш арт [illegible] хемчеглерниң [illegible] турар. Шүгүмчүлелдиг саналдар полдуунда-ла кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидеринге, бүдүрүлгениң болгаш культура-ниитилел объекттериниң тудуун [illegible] ажылды база кодээ ажылчыннарның күш-ажылчы болгаш амыдырал-чурттаналганың байдалдарын [illegible] турган. Оон ангыда зоотехниктиг ажылды четтиг организастаарының, малдың учёдунуң база отчёдунуң багай [illegible] шүгүмчүлелдер болган. Мындыг [illegible] район конференциязының делегаттары «Мөгеи-Бүрең», «Малчын» совхозтарда малчыннар М. Н. Кара-биле К. С. Бораргай болгаш [illegible] малчыннарының мал дажыышка чорудар [illegible] тургузуп.

Шүгүмчүлелдиг саналдарны боттандырар талазы-биле район Советиниң күскому, кодээ ажыл-агыйының бүдүрүлге эргелели, партия эге организациялары болгаш ВЛКСМ райкому чамдык хемчеглерни ап келген. Чижээ, райкүүскомунуң кодээ ажыл-агый эргелели [illegible] кодээ ажыл-агыйының [illegible] үдуртукчуларының киржилгезиниң [illegible] Оол сооңда СЭКП райкомунуң бюрозунга [illegible] байдалын биле-биле малчын [illegible] мал чемнерин чедир белеткээр албайн турарының чылдагааннарын илередип, оон курлавырларын тургузарының аргаларын айыткан.

Ол бүгү багай эвес түңнелди берген. Бо чылдың бирги чартыында район мал бажы өстүрер талазы-биле планын ашыры боду малдың — 115,3 хуу, хой-биле өшкүнүң — 124,2 хуу, чылгының — 100,6 хуу күүсеткен. Байгалга саналгалар-биле алырга, совхозтар он бирги беш чылдың бирги чылында мал бажы өстүрериниң планын күүседип болур. Күрүнеге эът садыышкын чылдың планын ажыр күүсеткен, эът планың күүселдезиниң хемчеглерин ап турар. Районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнары ниитиниң малын чемнер-биле хандырарының хемчеглерин ап келген. Сентябрь эгезинге чедир ажыл-агыйлар 1917 тонна сиген белеткээн, ол дээрге планының 126,3 хуузу болган. Ылаңгыя, тудуг база садыг организацияларының ажылының таарымчалыг талазы болгаш культура-медицинаның болгаш кежээ-даа албан черлериниң ажылдары [illegible] хемчеглерни чорудуп чедип алган.

Партийжи иштиң амызы болгаш партия эге организацияларынга үдуртулгага райком чамдык өзүлдези келгелерни чедип алган. Парторганизацияларның хой нурууву партийжи турземеге түлээн алымышкынның айтырыглары кичээнгейлиг болгаш бедик негелделиг кылдыр апарган. Бо чылын СЭКП-ге хүлээп алдынганнарның 66,6 хуузу ажылчыннар, 58,3 хуузу [illegible] киргеи. Кодээ ажыл-агыйның [illegible] партийжи ооек бышкыкан. Эрткен чылгы отчёттуг үеде бээр районга партияның ийи эге организациязы, үш парт-бөлүк немей тургустунган. Ол бүгү [illegible] хой нуруузунга партийжи салдарны улам күштелдирер аргазы берип турар.

Идеологтуг, политика-кижизидикчи ажылдың улам шимчээшкининиң дугайында коммунистерниң шүгүмчүлелдери болгаш саналдарын боттандырар талазы-биле чамдык ажылдарны чорудкан. Бо айтырыгга холбаштыр «Малчын» совхозта партком [illegible] ажылының дугайында [illegible] СЭКП райкомунуң бюрозунга албан болгаш

ажылчы чыпшыл коммунистиң чиндизидикчи [illegible] стиг чорудар [illegible] база амыдыралы-чуртталгазының [illegible] айтырыгларынче кичээнгейни күштелдирип турар.

Оон-биле чергелештир коммунистерниң шүгүмчүлелдериниң болгаш саналдарын боттандырар талазы-биле партияның ол районнуң эге организацияларының организастап болгаш политиктиг ажылының деңнели СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге четпес дээрзин база чугаалаар херек. Бо талазы-биле контрольдун база хынаалдаа [illegible] учёду кошкак тургустунган. [illegible] боттандырар хемчеглерниң дугайын партия райкомунуң, партийжи активке информастап турза-даа, от чылдыстар ниити хевирлиг болуп, саналдарга илергейлеттинген айтырыгларны шиитпирлевээн [illegible].

Эге организацияларда ол талазы-биле ажылдап чыткан хемчеглерниң чамдыктары тодаргай эвес, күүседир хуусаазын хой нуруузунда «доктаамал» чорудар дээн ыйыр. Ол [illegible] айыттынган чүүлдерни партком[illegible], партия эге организацияларының [illegible] комитет хөгжүлдезиниң [illegible].

Улус ажыл-агыйынга үдуртулганы эникидер талазы-биле [illegible] кошкак боттандырып, экономиканың бедик [illegible] партия, профсоюз болгаш комсомол организацияларының, чер-чер Советтериниң ажыл-агый органнарының ролюн четпес бедидип турар. Ылангыя кодээ ажыл-агыйның [illegible] чедер, малдың өлүп хорадары база онуң сорлидеры амдаа хой болуп артпышаан, төлүнге хойга оваалтыг районга бо чылын чүгле 60 курадан [illegible] холбаштыр коммунистерниң шүгүмчүлелдерин боттандырар талазы-биле дээштиг хемчеглерни албаан. Бо чылдың 8 айларында [illegible] тудуг-монтаж

ажылдары чүгле 66,4 хуу күүсеттинген, чурттаар тудугга капитал салыышкыны чүгле 45,5 хуу шингээттинген.

Районнуң тогуздээнинге [illegible] үдуртукчулары [illegible] чамдык шүгүмчүлелдер болгаш саналдар амдыгаа чедир [illegible] шиитпирлеттинмээн. Чижээ, районга туугбу бүдүрүлге [illegible] ажыл-агыйының специалистерин чурттаар бажыңнары-биле хандырар дугайында айтырыгларны шиитпирлевээн. Кызыл-биле телефон харылзаазы апрельде [illegible], амгы үеде ол ажылдавайн турар.

Коммунистерниң шүгүмчүлелдериниң болгаш саналдарын боттандырып турарының дугайында [illegible] районнуң практикалавайн келген. Чамдык партия эге организациялары администрациязынга ажыл-чорудулгазының контрольдаар эргезин кошкак ажыглап турар. Идеологтуг, политика-кижизидилгениң ажылдың [illegible] контрольдаарын улам күштелдирер дугайында [illegible] кылган база четпес боттандырып турар.

Партия райкомунуң болгаш эге организацияларының талазындан коммунистерниң шүгүмчүлелдериниң болгаш саналдарын боттандырар талазы-биле ажылдап кылган хемчеглер амыдыралга бүрүн күүсеттинген турзу дээш амгы үеде [illegible] четтирип турар. Маңаа холбаштыр совет, профсоюз, комсомол база ажыл-агый органнарының [illegible] күүседиин [illegible] Бо чүгүла ажыл-херекти СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] — районнуң партия организацияларының бир чүгүла сорулгазы болур.

К. ХОМУШКУ,
СЭКП обкомунуң партийжи органнарының ажылдар килдизиниң инструктору.

Кызылдың уран чүүл училищезиниң башкызы Амир Мухарамович Сулейманов партия эге организациязының даалгазын ёзулаар элээн каш чыл пропагандистеп келген. Дыңнакчыларга бышкыг билигни бээр дээш кичээл эрттеринге ол баш бурунгаар хынамчалыг белеткенип турар. Өөредир темазынга таарыжыр чижектерни, көргүзүг материалдарын тып алыр. Оон уламындан кичээлдер бедик идейтеоретиктиг деңнелге эртер, тайылбырлаан материалдарны билдингир, чедингир болур. Оон ангыда өөренген теманы чыкыышкынның, хоорайның амыдыралы-биле сырый холбаштырып турар.

Бо чылын башкылар ортузунда теоретиктиг семинарны Амир Мухарамович удуртур. «Партияның күжү — чон-биле чаңгыс эвинде. Чонуң күжү — партия-биле чаңгыс эвинде, оон удуртулгазында» деп теманы бирги кичээлге өөренир, ону эрттиреринге пропагандист белеткенип турар.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

ХАРЫЫСАЛГА БЕДИК БОЛЗА

Күрүнеге [illegible] массалыг мал дуржап эгелээни-биле холбаштыр база күс дужуп, кыштың чоокшулап олурарын-биле [illegible] ниитиниң малын оорлаар болгаш [illegible] чүгүла айтырыг болуп турар. Оперативтиг [illegible] алырга, [illegible] малдарын оор алыр болгаш [illegible] де хой болуп турар.

Малды чидирер, оорга алыр болгаш самчыгдаар чорудулгаларын [illegible] күштелдирери чүгүла айтырыг болуп турар. Оперативтиг сан-медээлерден алырга совхозтарның болгаш хамааты [illegible] оор алыр болгаш тетчелген [illegible] чылдың бо үелеринде хой болуп турар.

Малды чидирер, оорга алыр болгаш самчыгдаар чорудулгаларын улам [illegible] хемчеглерни [illegible] рер сорулга-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, чер-чер Советтериниң күүсекчи комитеттери болгаш, бо айтырыг-биле холбашкан министерстволар, ведомстволар чамдык практиктиг ажылдарны чорудуп, бо талазы-биле [illegible] шиитпирлерни болгаш хемчеглерниң күүселдезин улам база чугаалажып көрүп турар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Республиканың партия активиниң хуралының социалистиг өнчүнү [illegible] болгаш самчыгдаар чорудулгаларга удур демисел кушталдырар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын кандыг талазы-биле сорулгалар дугайында» 1980 чылдың март 28-тиги доктаалын Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик райониарда күүседип турарының дугайында айтырыгны Министрлер Чөвүлелиниң президиуму чугаалажып көрген. Кол кичээнгейни ниитиниң малының кадат-кадагалазын күштелдиреринче угландырган.

Ийи районнуң чер-чер Советтери болгаш райкүүскомнары, администрастыг органнарны социалистиг өнчүнү оорлаар, самчыгдаар тетчетпээр чорукларның саны болгаш түңү эргеш чылдан бо үелерде турганындан бо чылын база ынаарылаан.

Моон-биле чергелештир бо ийи районда социалистиг өнчү-хөреңгиниң камгалалының болгаш кадагалалының байдалы дыка багай болуп артынмаан [illegible] Өнчү-хөреңгини хударар, самчыгдаар чорукталарның хой фактылары бар, оларның эң улуг хемчээлдии малга хамааржыр. 1980 чылда 1979 чылдаазындан 1,7 катап хой болган.

1980 чылда Улуг-Хем районга, оон иштинде «Найырал», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарга малдың чидирии хой болган. Ол бо чылын база-ла экижиксейн турар. Чижээ, «Күш-ажылдың хостуу» совхозта 113 баш бода, 300 баш шээр мал, «Найырал» совхозта 35 бода, 1054 шээр мал хуудаан. «УТКА 25 чылы» совхоз 717 баш хойну оорлаткан. Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары 1980 чылда 583 бода, 3855 шээр малды, 40 хаванны, 432 чылгы малды хударткан. 1981 чылдың

бирги чартыында «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр», «Чыраа-Бажы», «Шаараш», СЭКП-ниң XXII съездизиниң аттыг совхозтар хой түңнүг чидер алыр өрелиг болуп турар.

Бо районнарның совхозтарында тевеннеы хамаатыыг эвес ажыглаар. Кадагалаар, элекке үндүр бижиир чоруктар бар. 1980 чылда Улуг-Хем районга 1430 рубль, Чөөн-Хемчик районга 85818 рубль түңге [illegible] [illegible] хой түңге самчыгдаар болган [illegible] Амыдырал [illegible] системалыг материалдыг чуулдерге самчыгдаап турар Хөлегелдиг турар бригадаларынга ажыл херектерниң түңү дыка улуг.

Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарының ажыл-агыйларында ниитиниң малын чидирери, самчыгдааары хой таарыга-да чүүлдер ажыл-агый бүдүрүлге эргелелдериниң, административтиг органнарның талазындан каражаларының чогуур үезинде дээлиг хемчеглер ап келген, сайгарып [illegible] медээлерниң бүрүттеттиринчилерин шалыыжыы илергейип тывар хемчеглерни четпес ап келген. Моон түңнелинде [illegible] сайгартынмаан херектерниң саны дыка хой болуп турар.

Эктинде барымдаалар болза, ниитиниң малын чорле социалистиг өнчүнү оорлаар, самчыгдаар болгаш тетчелдээр чорукталарга удур демиселде республиканың партия активиниң хуралының шиитпирлериниң негелделеринге бо районнарда чедир [illegible] Советтерниң, оларның күүскомнарының, администрастыг органнарының, ажыл-агыйлар удуртукчуларының болгаш специалистериниң бо талазы-биле туруш харыысалгазын [illegible] бедиткенин көргүзүр турар. Ынчангаш бо ажылда четпестерни чайладыр социалистиг өнчүнүң камгалал-кадагалазын улам күштелдирер дээш немелде хемчеглерни чер-черге алыр эргежок түргү болуп турар.

ХАРЫЫ ХЕРЕК

Мал чемнериниң белеткелин «Мөген-Бүрең» совхозтуң багай организастап турарының дугайында шүгүмчүлелдиг материал бистиң солунга август 18-те парлаттынган. Аңаа харыызы кодээ ажыл-агый министри И. Г. Лавриненко чээрби хонук эрткенде мынчаар бижээн:

«Кодээ ажыл-агый министерствозу Мөңгүн-Тайга райкүүскомунуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң мал чеминиң белеткелинде четпестерин чайладыр талазы-биле хемчеглерни алырын негээн. Сеелгү беш хонуктуң тур медээзин ёзугаар алырга, мал чеминиң белеткелинде 48 кежигүнүг аадды звено ажылдап турар. Августуң 31-де совхозта 590 тоннаның оруунга 626 тонна сиген белеткеттинген, мынчангаш планы 106 хуу күүсеттинген. Ажыл уламчылап турар».

РЕДАКЦИЯДАН: Бирээде министерство негээн турда, ийиде солунда парлаан шүгүмчүлелдиг материалдың чанында «Харыы херек» деп бижээн хирезинде Мөңгүн-Тайга райкүүскомунуң кодээ ажыл-агый килдизи-даа, «Мөген-Бүрең» совхозтуң директору болгаш партокому-даа мынчага чедир харыы чорутпаан. Парлаттынган материалга тодаргай харыыны редакция манап тур.

ДАРЫЙ ХЕМЧЕГ АЛБААЖЕ

Чурттаңгы чаңгыс хууда кижилер ажыл-агыйның хемчеглер болгаш [illegible] бистиң республикада чоруп турар болгай. Ол ажылдарны чон чугаалажып, деткип турар.

Кызыл районнуң Чербн суурунуң чурттакчылары боттарының [illegible] ажыл-агыйын кадбартып, артыкшылдыг продукциязын садыг организацияларынга кирип-даа турар. Амгы үеде суурнуң чурттакчыларының мыйыстыг бода малы ийи чүс ыраккы ашкан. Ынчалзажок суурнуң инектерин хамааты [illegible] айтырыг [illegible] келген. Ол дээрге инектерге [illegible] бүгү чок болуп турары-дыр. Бо чылын

бүгү саадынмаан-биле суурнуң чонунуң инектери мынчаар хой бергенин [illegible] эрткен [illegible] чылда бойдус [illegible] Советтиң күскомунуң [illegible] 500 рубль-биле садып [illegible] сууруну чурттакчыларының инектерин [illegible] Хүлбай [illegible] ийи [illegible] кижи, [illegible] турган, ынчангаш инектерниң [illegible] бо чылын [illegible].

Бо чайын суур инектеринде бүгү саадынмаан. Бо талазы-биле Чербн кодээ Советиниң

күскому [illegible] турар. Чербниниң [illegible] чылгы апарган. Амдыызында шаг-үе дыка оралтавазыда бүгө тывыр алы тагын боозалыг хемчеглерин алыр болза, байдалы эпил ай болуп болгай. Малзэнган Чербн кодээ Совет [illegible] чогуур [illegible] алыр болза чогуур. Бо айтырыгны шиитпирлээриниң Кызыл райкүүском база дузалаар боор деп улуг идегел бар.

Оон ангыда Чербн суурнуң [illegible] инектери [illegible] Эрткен чылын чүгле ийи ай хире кадарткан. Кодээ Совет [illegible] инек хелээниниң ээлеринден чылып бербээниндеи, кадарчылар ол

ажылдан ара каар ужурга таварышкан. Ам катап чок инектер Чербниниң [illegible] погаан зона дээр черин одарлап, оон чадан ыяжын, катчимиин саза басып чорп турар. Ону дөстик В. Барковлаа херекке албас. Инек өскээр одарлаар дээрге, Чербниниң ыяш белеткээр пунктузунуң мурнунда мал одары турган черлерин [illegible] оларның айтырыгын шиитпирлээри [illegible] Ыяш лава [illegible] болуп-чурук чок. Шагдала [illegible] ыяштар ирип, хрелин чыдар, чаа чудуктарның [illegible] сиген оваалап-ла турар. Ынчангаш суур инектерин кадатка киирер айтырыгны шиитпирлээри база чүгүла болу берген.

Р. ОЧУР-ООЛ.

Ногаа, картофельди чидириг чок ажаап алыр

ХООРАЙ, КӨДЭЭ ЧАҢГЫС ДЕМНИГ

Барыын-Хемчик районнуң совхозтарының ховуларынче ийи-даа черлерде ынкаш, тараа, картофель, ногаа ажаалдазы тулук чоруп, мал чеми белеткээри уламчылап турар. «Хемчик» совхозта картофель ажаалдазының канчаар чоруп турарының дугайында ук ажыл-агыйның кол агроному Кызыл-оол Комбуевич ХОМУШКУ мынчаар чугаалап турар.

Бистиң совхозтуң чер ажылдыглары бо чылын 150 гектарга картофель тараан. Оон [illegible] 60 центнер дүжүттүү [illegible] тонназын [illegible] бис. Ам ук культураны казып [illegible] Сентябрь 15-ке чедир 35 гектар черден 260 тонна дүжүттү ажаагаш, [illegible].

Картофель ажаалдазында [illegible] Машина [illegible] казар машина [illegible] дээш болдуннар-да аргазы [illegible] турар бис. Ынчангаш техниканың [illegible] ажылдап турар.

[illegible]

хуу чедир күүседип турар. Картофельдин [illegible] казып турар звеноден Оолак Хомушкуну, Долгар Куулар-ны, Бобуймаа Донгакты болгаш өскелерин-даа мактап-биле адап болур. Ол звено хүнде 250 центнер картошка казар турган. 280—300 центнер чедирип турар.

Районнуң ажыл-агыйларынга картофель ажаалдазының [illegible] чорудар дугайында СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бюрозунуң база райкүүскомунуң шиитпири ёзугаар, Ак-Довуракта [illegible] болгаш Кызыл-Мажалык суурнуң бүдүрүлге, албан организация коллективтеринин биске шефтиг [illegible] 98 гектар черниң картофелин казып бээр. Шефчи организациялардан Ак-Довуракта хооралиниң өртке удур камгалал чергиниң, № 1, 2 ортумак школаларының [illegible] бо ажылга [illegible] киржиннер. А район эмнелгезиниң [illegible] мерный ажып [illegible].

Оон-биле чергелештир Кызыл-Мажалыктың түүбү элеңүнүң эът комбинадының, «Сельхозтехника» райондуң [illegible] районнуң херег-лекчилер ниитилелиниң коллективтери хуваатынган шөлдериниң дүжүдүн ажаарынче улуг озалдаашкын-биле кирген.

Ажаалда үезинде картофельдиң чидирии болдурбазының хемчеглерин алыр, ынчалдыг [illegible] болгаш шыырыны контрольдаар тускай штабты совхозта тургускан. Хүнде [illegible] тускай штаб хуралынга үргүлчү чугаалажып, четпестерни түргеи чайладырының хемчеглерин ап турар бис. Ол ышкаш чидириглерни демиселге киирикчилеринге үлүүчү контролёрлар [illegible] улуг дузаны чедирип турарлар. Оон башка картофельди хойт-биле мажактап каапкар азы оонтап, дажыглай бээр кижилер база турар-дыр. Чижээ, Ак-Довурактың № 11 автобазазының шефчилери сентябрь 7-те бир гектар ажыг черден 1,5 тонна картофельди кастап. 71—02 ТВВ, 81—14 ТВВ дугаарлыг машиналарга олчадаан [illegible] Орук кызыр сентелеглиг [illegible] улуг база мынчаан. Биске мынчаан белен машина чок болганындан [illegible] бис. Ынчалзажок

ол фактыларның дугайын чогуур черлерге дыңнаткан болгаш шыңгыы сайгарып көөрүн дилээн бис. Чүге дээрге мындыг [illegible] байдалда-ла алыр-чииргн бодаар ак сеткилдиг эвес «шефчилерниң» биске дуза көргүзериндеи хуураашкын [illegible] -да, ажыл-агыйдаа улуг когаралга таварыыр-дыр.

Совхозта картофель сорттаар пунктуну ноллуунда болур [illegible] база электри шугумунга коштунмаанындан мынчага чедир ажаа турар. Оон уламындан садыг организацияларынга хой түрмек картофель хүлээлгеге хой хамыктыга таваржып турар-дыр бис. Совхозтуң удуртукчулары, оларның аразында дээми [illegible] ажылдарарын дорт хүлээткен кол инженер Э. Идам, амга чедир бо талазы-биле дээштиг хемчег албаан.

Келир чылын тарыыр үрезиннер-биле совхоз бодун бодү бүрүн хандыртынып алыр дээш 650 тонна картофельди [illegible] бис. Ол [illegible]. Ажаапкан картофельдиң [illegible] болуп, сиростап тур бис. Оон 300 тонна хире эки [illegible] мал чемин [illegible] аргазы бар.

К. ХОМУШКУ,
Барыын-Хемчик районнуң «Хемчик» совхозунуң кол агроному.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

АМЫДЫРАЛЧЫ ЧИЖЕКТЕРДЕН ӨӨРЕНИР

Кызыл-Мажалыктың эът комбинады 8 айларының планын күүседип турар. Ындыг болзаа-даа чамдык мал шуругулаар планнап турарындан [illegible] Ылангыя холбаа кымчыларын комбинат эрткен сес айларда 8, үе аймаан 6 тоннаны чедир бербээн. Ол ышкаш бирги категорияның эдин бүдүрериниң планы ыракта чедир күүсеттинмээн.

Хуруунде керугулдерни күүсеттинмейн берген чылдагаанын [illegible] инженер З. А. Карпова мынчаар тайылбырлады:

— Биске чылдың чайгы айлары [illegible] эвес аадар. Ынчан совхозтардан каар малдыг [illegible] бээр чүве. Бистиң комбинатка олар ай санында дириг деңзизи 1100 тонна шээр болгаш бода малдарны дужаар [illegible] бистер ай санында ортумаа-биле дириг деңзизи 715 тонна малдарны хүлээп ап келдивис.

— Ажыл-агыйлардан кээр малдарның дужаар графигин үеже бээр бе, кандыгыл?

— Чамдык совхозтар дужаарда [illegible] малды [illegible] тырарлар. Оларның малы шырык, кымыг-даа боор-дүрүннери мындыг эвес. Чижээ, Чөөн-Хемчикте «Тыва», «Большевик», Бай-Тайгада «Мурнуңгу», «Тээли» совхоз-

тар бистин-биле чарган керээзин барымдаалавайн келдилер. Ол ажыл-агыйларның мал дужаап турары кончуг үдурталангы.

Бүдүрүлге бүрүнүнге ажылчын күш четчир болза, мынча планнын ашааладыр күүселдези доктаамал боттанып артатыг болур. Бо айтырыг комбинатка ам-даа болуп-чоруур-биле үзе шиитпирлеттинмээн. Шак мындыг чылдагааны-биле ийи ажылчын [illegible] боттанмаан. Шак мынчаар ажылдаар, дизе, ам-даа 30 ажыг ажылчын херек. Бо [illegible] комбинатта ажыл чыпыт-чай чок апарган. Чайын семирткен малдарны эът комбинадынга хүлээп алырының сезону эгелей берген. Ынчангаш район товунде [illegible] фабрикаа [illegible] аңаа тур ажылдаар кижилерни дарый мобилизастап чорударын чугула апарган.

Бо коллективте даантан [illegible] Зоя Александровна адаан. Ындыг кижилер мында эвес эвес. Алгы-кеш хөөртүп, дулаар цехтиң бригадири А. С. Серен Чимит, мал согар цехтин бригадири Т. Д. Дайынчы олар [illegible] Ажылчыннар Мария Мөңгүш, Раиса Адыг-оол, Полина Сарыглар, Сенчит Кужугет, Клара Кужугет, Лидия Мунзук болгаш өскелер-даа [illegible] ажылдап келгеннер. Ай, квартал планнарын олар доктаамал күүседип, [illegible] чедиишкиннери дээш каш удаа мактатканнар. Оон ачызында оларның ажылдап турар цехтер коллективтеринге организастаан социалистиг чарышка шаңналдыг черлерни ээлеп турар. [illegible] бригада бирги черин мал согар, үшкү бөлүктен бирги черин компрессор цехтери туттурупкаш [illegible].

Бистерни сонуургадып турар чамдык айтырыгларны [illegible] ажылчыннар-биле тургуранып чугаалашкан бис. Олар болза, бүдүрүлгениң мурнакчылары Тантыт-оол Дайынчы, Калия Сарыглар. Оларның [illegible] биле алырга, чамдык товарыылгаларда малды сооп турда, оон кежи эттели бээр чүүлдер бар болуп турар. Ону ол олчаан чорудуптарга, оон үнер [illegible] апаар. Ынчангаш ону болдурбазы-биле олар кежин катап эргелеп [illegible] келген. Бо чижек үе-шак кампап алырынга кончуг шаптыктыг. База бир дувуреннг чүве — ажылчыннар айтырыы [illegible] бооп [illegible].

Сыг үелер эрткен соонда чамдык ажылчыннар хостуг [illegible] Ынчангаш комбинаттың үдуртукчулары ындыг байдалга сыдаан алгаш [illegible]. А кажан мал хүлээп алыр сезон эгелээрге, чаа ажылчыннар чыып ап, хүлээп алыр. Эрги ажылчыннарга ындыг чоруун дыка таарымча чок. Олар база катап-ла чаа кижилерни өөредип ап, ажылга [illegible]. Чылдар ажылга саттыг, берген кончут. Чыл бүрүде ындыг. «Эрги кижилерин [illegible] дүрбейн, оларга кандыг-бир кылыр чүведен тып берип, [illegible] шиитпирлээр арга эът комбинадының [illegible] бар. Ажыл-биле чугаалаарга кижи кылыр аал-саап ажылдар черле тыпты бээр. Ынчан [illegible] бистиң тургузукчуларывыс ону мыйгыр [illegible] турарлар» деп, ажылчыннар чугаалап турарлар. Бир эвес комбинатка түрүм, калрыжаан ажылчыннар херек дээр болза, ажылчыннарын [illegible] каттыжары чоптуг боор. Шынында, мергежилин бедик, дуржулгалыг ажылчын чаа келген ийи-даа кижиниң чайлыг [illegible] келген. Ону [illegible].

Ш. ДОРЖУ.

ОЛАРНЫҢ МААДЫРЛЫГ ЧОРУУ КАЖАН-ДАА УТТУНДУРБАС!

МОСКВА. Ада-чурттуң Улуг дайынының [illegible] Москва чанынга [illegible] шериглерниң тиилелгези бистиң куруглевистиң тоогузунге алдарлыг арын болуп кирген. Бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалын дайзындан камгалап турган ол кижилер бүгү совет кижилерниң ышкаш, москвачыларның чүректеринге кезээ шагда артар.

Ада-чурттуң алдары, хосталгазы болгаш хамаарыншас чоруу дээш демиселге амы-тынын бергеннерниң чырыткылыг тураскаалынын, Коммунистиг партияның херээнге кызыгаар чок бердинишкинниң чаа илерели, политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик идепкейиниң чырыткылап-чак херечизи москвачыларның патриоттуг инициативазы болу берген. Найысылалдың [illegible] коллективтер төлээлекчилериниң [illegible] чаа болган хуралынга инициаторлары — Москваның мурнакчы бүдүрүглелериниң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының [illegible] чугаалашкан.

Немец-фашистиг шериглерни Москва чанынга чылча шаапканының 40 чылынга алдар кылдыр коммунистиг субботник арттырар дугайында инициативаны деткээн митингилер болгаш хуралдар хоорайның бүгү районнарынга улуг кодурлуушкунуң эргенин ол хуралга демдеглээн.

Хуралдарга, митингилерге чүве чугаалаан ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар, дайын болгаш күш-ажыл хоочуннары, аныяктар империалистиг бөлүктерниң агрессиви чүткүлдери улам өзүп орар байдалында бистиң күрүневистиң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн быжыглаары онза ужур-дузалыг болуп турарын чугаалааннар. Делегейде дүжүүрелдиг чорукту чидиглендирип, улустарның тура-соруун хереглевейн турарларга чогуур харыы чуу дээрге, СЭКП-ниң XXVI съездиниң айыткан социал-экономиктиг программаны чедиишкинниг күүседиринге ажыл-ишчи бүрүзүнүң хууда салыышкыны болур.

Мурнакчы коллективтерниң инициативазын чаңгыс аң-сеткилдиг деткээш, хуралдың киржикчилери субботникке идепкейлиг киржиринге, камнап алдынган материалдарынга болгаш энергетика курлавырларынга ол хүн аң хөй ажыктыг кылдыр ажылдаарынче, чүгле бедик шынарлыг продукцияны кылып үндүрерииче москвачыларны кыйгырган.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны улуг кедурлуушкун-биле хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Москва хоорккомунуң бирги секретары В. В. Гришин хуралга чүве чугаалаан.

* * *

АЛМА-АТА. Немец-фашистиг шериглерни Москва чанынга чылча шаапканының 40 чыл оюнга тураскаал кылдыр декабрь 5-те ниити хоорайның коммунистиг субботниин арттырарын [illegible] ажылчыннарының инициативазын Алма-Атаның дараныгаанын Майның 1 аттыг бүдүрүлге каттыжыышкынының хөй муң кижилиг коллективи [illegible] деткээн.

— Бистиң улузувус тайбың дээш идепкейлиг демиселин, империалистерниң агрессиви [illegible] удур шиитпирлиг туржуп турар деп, дааранывчы Г. Алиясова митингиге чугаалаан. Москва чанынга гитлерчилерге удур тулчуп турган маадырларның алдарлыг тураскаалынын хүнүн бистер, совет кижилер, москвачыларның үлегерин [illegible] туруг-зуучу ажыл-ижиннс-биле демдеглээр бис.

— Чоннуң аас-кежии дээш, келир келир үе дээш боттарының амы-тынын берген кижилерниң тураскаалы кезээ кажан даа уттуулбас болгаш тураскаал чорууп деп, [illegible] күш-ажылдың [illegible] Э. И. Люнина чугаалаан.— Чер кырынга тайбыңны [illegible] болгаш дайын [illegible]. Бистиң аравыстан кижи бүрүзүнге аң бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылдың хүнү болур шак ол коммунистиг субботник база тайбың [illegible].

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың тайбыңга [illegible] политиказын ниити-биле деткээн база чүгулдуугуунун чорук илергейлеттинген резолюцияны митингиниң киржикчилери улуг кодурлуушкун-биле хүлээп алган. Москва чоогунга фашистиг аразтанларны чылча шаапканының 40 чылын москвачыларның инициативазын [illegible] кылдыр [illegible] демдеглээр деп шиитпирлээн.

Москвачыларның патриоттуг инициативазын деткээн митингилер «Карагандауголь» каттыжыышкынының «Карагандинская» шахтазында, Талды-Курган областының Панфилов районунда «Октябрьның 40 чылы» колхозка, Казахстанның өске-даа бүдүрүлгелеринге, совхозтарынга база болган.

(СЭТА).

«САЯНДА» КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧАРЫШ

СЭКП-ниң XXVI съездинин-ге СЭКП ТК-ның Отчет илеткелинге Л. И. Брежнев совет кижилерниң амыдыралы, садыг хандырылгазының [illegible] айтырыгларынга [illegible], мынча деп чугаалаан: «Бистиң чугаалажып турар чүвевистиң — аыш-чем продуктулары, [illegible] чедиишкиннерни [illegible] — ол дээрге миллион-миллион кижилерниң хүн бүрүдеги амыдыралының айтырыглары-дыр. Магазин, столовая, хеп чуур чер, химчистка — бо черлерге кижилер хүнүнүң иелдир. Олар чүнү садып ап болур? Оларны канчаар уткуп ап турары? Оларнын-биле канчаар чугаалажып турары? «Ол айтырыгларның канчаар шиитпирлеттинип турарында кижилер бистиң ажыл-амыдыралывыстың дугайын улуг ну-руузунда үнелеп көөр апаар, Шынгыы, негелделиг-биле үнелеп көрүп турар. Ынчангаш ону бодап алыр херек, эштер...»

«Чурттуң коммунистериниң улуг шуулганынга СЭКП ТК-ның Чыгыы секретарының чугаалаанны үстүнде ол состер садыг ажылдакчыларынга дорт хамаарыжыр. Ынчангаш Кызыл хоорайның «Саян» универмагының коллективи садыг шугумунуң бүгү өске ажылдакчылары-биле бир демей, партияның [illegible] салган сорулгаларын амыдыралга боттандырарынче бүгү [illegible].

«Саянның» коллективи он бирги беш чылдың баштайгы-[illegible] күш-ажылчы [illegible] чоруктерлиг эгелээн. Ону бо чылдың эрткен айларында ажылдың түңнелдеринден көрүп болур. Эрткен нйи кварталдың [illegible] онаалдалары [illegible] бүрүн күүсеттингеи. Оон түңнели-биле Кызыл үлетпүр садыгының магазиннериниң аразында [illegible] чаа нйи кварталда улаштыр тиилекчи болуп, садыгның [illegible] шилчээр Кызыл туг [illegible] алдынаар. Эрткен август айда коллектив база эки ажылдаан. Үрмектеп садар бараан [illegible] онаалдазын коллектив 103 хуу боттандырган. Оон-биле кады [illegible] бедик культурлуг чедип алырын кижи бүрүзү харамчалга-биле көрүп турар. [illegible] ажылдакчыга, чүү идиглиг болгу [illegible] социалистиг чарыш. Магазинниң килдистериниң, секцияларның, тус-тус ажылдакчыларының аразында социалистиг чарышты [illegible] тиг, шын организастаарынче «Саянның» дирекциязы, партия, профком, комсомол организациялары улуг [illegible] кежигүнү кижи бүрүзү социалистиг чарышта хаара туттунган болгаш [illegible] хүлээлгелиг. Оон түңнелин социалистиг [illegible] ай, квартал санында түңнеп, коллективтиң нити бүдүрүлге [illegible], күш-ажылчы маргылдааның мурнакчыларын [illegible] шилчээр [illegible].

«Саянның» коллективи аныяк. Ынчангаш килдис, бригада бүрүзү [illegible] коллективтиң [illegible] кузел-соруун хайныктырган. Килдис, секция бүрүзүнүң ажылы комсомол [illegible].

Бо чылдың эрткен айларында килдистер дең-деңи ажылдаан. Чижээ, Н. В. Хунажыктың эргелекчилээн идик садар килдистиң комсомолчу-[illegible] нйи удаа тиилекчи болуп, [illegible]. Бригадада 12 комсомолчу бар. Оларның ажылын даг-дыныкчы Н. В. Хунажык [illegible] көргүзүп келген. Оон чурук [illegible] да. Мурнакчы бригадарның удурткаан бригада августуң планныг онаалдазын 106,1 хуу күүсеткен. Т. Кыргыс, В. Мистрова, Г. Фролова эргелевчилээн демирден кылган галантерея, херээжен улустуң белен платьезин садар килдис, парфюмерия килдистери база мурнакчыларны олурууп баштап турарлар. Үстүнде килдистер августа үрмектеп садар бараан саарылгазының планныг онаалдазын 106-дан 112,6 хуу чедир боттандырганнар.

Ростовчуларның «Ажылдап турарлар чок ажылдаар» деп [illegible] «Саянның» улуг деткимчени алганы үстүнде чижектер бадыткаар. Коммунистиг күш-ажылдың [illegible] иштинде [illegible] ажылчыларның [illegible] Бо ажыл телептиг болганнарының үлегери-биле 26 кижи ол ат дээш туржуп турар.

[illegible] ВЛКСМ кежигүнү, аныяктар. Оларның профессионал билиин бедидери чугула айтырыг. Ынчангаш аныяк садыгжыларның, кассирлерниң профессионал [illegible] бедидери-биле «Эң эки садыгжы», «Эң эки кассир», «Мергежилиниң тергиини» ат дээш конкурстарны эрттирген, садыг шугумунуң хоочуннары күш-ажылдың мурнакчылары-биле ужуражылгаларны организастаары [illegible] чугула рольдуг болганы [illegible] чүдүлгүн бедидеринге хоцудара [illegible] ажылдап турары идиглиг болуп турар.

«Саянның» ажылдакчылары хоорайның № 55 үлетпүр баранкнарының магазины-биле чарыштыг. Оон түңнелин квартал бүрүде үндүрер. Ынчангаш нйи улуг коллективтиң ажылын бүгү тала-биле өөренип көөр. Күш-ажылчы маргылдааға ажылдарын ным-даа күзе-[illegible] улуг кол [illegible] бүрүзүнүң [illegible] бо чылдың эрткен кварталдарының түңнелдери [illegible] чарыштың ачызында бот-боттарынга [illegible] дуржулгазындан [illegible] кижилер бот-боттарынга [illegible] бис. Ам соруугга — чыл төнчүзүнге чедир ажылдың [illegible].

«Саянның» [illegible] килдистиң мурнунда чугула сорулга — садыг ажылчы бүрүзүнге телептиг бараан болбушаан, садыглааштыңның бедик культуразын чедип алыры. Магазинниң ажылында эки [illegible] чедир шиитпирлеттинмейн турар чамдык айтырыглар бар. Чижээ, садыг [illegible] де-херегледдерин өөредип көрүп турарында четпестер бар. Ол айтырыгны сеткил ооргелекчилери [illegible] болгаш бараанның [illegible] «Саянның» демнии [illegible] кирип, эки ажылдап [illegible] берген.

Е. АРАКЧАА.

«Саян» универмагының директорунуң оралакчызы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Социализм чурттарында

БУДАПЕШТ. Республиканың алюминий үлетпүрүнүң кол бүдүрүлгези — Секешфехерварнын [illegible] болгаш металл комбинадының прокат цехиниң улуг тудуу совет-венгр [illegible] кежүүрүнге идиг болур. Ол чугула объектиге [illegible] кииреге, бүдүрүге «чалгынныг металдан» прокат бүдүрерин барык нйи катап көвүдедир болгаш аңы-дуня социалистиг чурттарже ону үндүр сөөртүүн улам калбартыр аргалыг апаар.

Комбинаттың шалып хөгжүлдеэн бир-ле дугаарында [illegible] программазының [illegible] дээп, бүдүрүлгениң директору Я. Ховет чугаалаан. Кооперация [illegible] ССРЭ-же болбааздырады кылыры-биле чорудуп турар, а оон [illegible] алюминий [illegible] катап келир. Эштер Л. И. Брежнев биле Я. Кадарның Крымга чоокта чаа ужуражылгазының [illegible] үнелеп алган ол программага Секешфехерварда комбинат идепкейлиг киржип турар.

* * *

БЕРЛИН. Варнемюнде хоорайда «Варнов-Верфт» деп судно тудар черниң коллективи чаа демирлиг судноларын бүдүрүп эгелээн. Совет Эвилелинге [illegible] контейнер сөөртүр баштайгы суднону тудуп кирипкен. ГДР-ниң болгаш ССРЭ-ниң корабль тудукчуларының чогаадыкчы кады ажылдажылгазының [illegible] — [illegible]. 16 муң тонна хире чүъкту ап чоруур ындыг «Меркур-2» [illegible] 940 контейнерни [illegible].

* * *

ХАНОЙ. Вьетнамның найысылалынга демир-орукчуларның профессионал эвилелдериниң сезии республика конференциязы болуп эрткен. Аңаа [illegible] делегат [illegible] даңзы республиканың улус ажыл-агыйының эң чугула адырларының бирээзи — социалистиг Вьетнамның демир-орук транспортунун хөй-муң кижилиг армиязының төлээлери бар.

Эрткен беш чылда транспортка социалистиг чарышты [illegible] профэвилелдерниң чугула рольдуг болганын конференцияның киржикчилери демдеглээн. [illegible] ажыг металлы, [illegible] алыр [illegible] бүдүрүглеге [illegible].

Вьетнамның профэвилелдер федерациязының Күрүнеге комитединиң даргазы Нгуен Дык Тхуан конференцияга чүве чугаалап тургаш, демир-орукчуларның профессионалдыг ажыл-ишчилерлиг бедидериниң [illegible] Вьетнам коммунистериниң аң болур V съездизинче [illegible] киржикчилери-биле уткуп, бо чылдың [illegible] ажыл-ишчилери ол кыйгырган.

(СЭТА)

АЯН-ЧОРУКТАР, ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

СОФИЯ. Израильдиң агрессиви политиказының түңнелинде Чоокку Чөөн чүгте байдалдың чидиглеңгенинге ханы сагыжыралыы БКП ТК-ның Чиигине секретары, Болгария Улус Республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков биле Кувейттиниң эмири Шейх Джабер аль-Ахмед аль-Джабер ас-Сабах боттарының аразында болган чугаалажыышкыннарынга илергейлээн. Кувейттиден аалчы Болгарияга албанның аян-чоруун кылып чораан.

Палестинаның араб улузунуң дүрүм [illegible] эрге-ажыктарын барымдаалавышаан, Чоокку Чөөн чүк кризизин таарыштыр чөптүг болгаш быжыг [illegible] шиитпирлээр дээш, ажелиттирген бүгү-ле араб девискээрлерден израиль шериглерни үндүрер дээш талалар туржуп турарын аян-чоруктуң түңнелиниң дугайында дыңнадыгга чугаалаан. Палестинаның араб улузунуң нара чаңгыс дүрүм төлээлекчизи болур Палестинаның хосталгазының организациязы боттарының деткип турарын олар бадыткаан.

БУР биле Кувейт делегейниң дүжүүрелдиг чоруун кошкадыр, бөө-чепсектерни, ылангыя ядролуг чепсекти, ол ышкаш массалыг узуткаашкынның чепсектерин [illegible] дээш [illegible] Чедененнишкиниң [illegible] ерииниң айтырыгларын болгаш делегейниң өске-даа чугула айтырыгларын дугайты бүгү күрүнелерниң аразынга шынгыы, шынчы болгаш боттуг бүдүштүг чугаалажыышкынарны олар деткип чугаалаан.

* * *

МЕХИКО. Германияның Социалистиг чаңгыс эвй партиязының ТК-зының Чиигине секретары, Герман Демократтыг Республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Эрих Хонеккер Мексикада албанның аян-чоруун [illegible] Мексиканың президентизи Хосе Лопес Портильо-биле чугаалажыышкыннар эрттирген.

«Ажык бөттүг» болгаш чугаалажыышкынарның кандыг [illegible] деп [illegible] Мексика күрүнениң баштыңы парлалга төлээлекчилеринге медеглээн. Болган беседалар ангы уениң делегей байдалының кол айтырыгларын дугайты нйи чурттуң бодалдарының бүрүн дүгжүп турарын тодаргай көргүскен деп, Хосе Лопес-Портильо онзалап демдеглээн.

Сальвадорга [illegible] хамаарыштыр Мексиканың туружун, Сальвадорнуң Революстуг-демократтыг фронтузун болгаш Национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузун Франция-биле кады мексика чазагтың хүлээп көргени ГДР-ниң [illegible] Сальвадорга херегни [illegible] шиитпирлээринге хамаарыштыр хүлээп алдынган шиитпирниң чөптүг болгаш шынныын база катап бадыткаан турар-дыр деп, президент демдеглээн.

Чугаалажыышкыннарның түңнелинде [illegible] эртемниң болгаш [illegible] талаларынга нйи чурттуң [illegible] ажылдажылгазының дугайында каш-даа хүрүжээлгеларга ат салдынган.

(СЭТА).

УЛАН-БАТОР. Ара-Хангай аймактың аныяк малчылары патриоттуг эгелээшкинин кылган. Малдың баш санын өстүрер талазы-биле беш чылдың [illegible] бүдүрер [illegible], күрүнеге эът, сүт, дүк садар пландарын ажыр боттандырарын олар шиитпирлээн. Аймактың үлетпүр бүдүрүлге коллективтери [illegible] чартык миллион тугрик акшаның продукциязын чыл эгезинден бээр бүдүрген.

* * *

ОСЛО. Европаның соңгу кезээн ядролуг чепсектен хостуг зона болдурарының [illegible] [illegible] чурттуң чазак ноон соопталдап эргүлчүлээр апаар деп, Норвегияның премьер-министри Г. Брундтланд медеглээн. Ол айтырыгны чазак ядролуг чепсектерниң [illegible] политиказынче [illegible] боттуг [illegible] ле нужениишкиннерни кезээ кылдыр санап турар.

Нейтроннуг чепсекти бүдүрер дугайында АКШ-тың чазааның шиитпирин Норвегияның чазааның чүрүштүрүр [illegible] турарын Г. Брундтланд бадыткаан.

* * *

ТЕГЕРАН. Иранның чаа президентизин соңгууру бо чылдың октябрь 2-де болурун иштики херектер министерствозунуң медеглелинде айыткан.

Иранның премьер-министриниң канцеляриязынга бо чылдың август 30-де бомба чазырлыгында түңнелинде М. А. Раджаинин олгени-биле [illegible] президент соңгуулдаларын чорудар деп турар.

* * *

КАРАКАС. Хөгжүп орар чурттарда аштап турарларның саны улам көвүдээн. Ол дугайын Каттышкан Нациялар [illegible]

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

Организацияның [illegible] болгаш ноосо ажыл-агый талазы-биле [illegible] илеткелинде айыткан.

Латин Американың болгаш Кариб бассейнниң чурттарының аграр реформазының болгаш [illegible] хөгжүлдезиниң тус чер төвүн [illegible] конференциязынга ол илеткелди дыңнап чугаалашкан. Чүгле сөөлгү 5 чылдарның дургузунда бедик хөгжүп орар чурттарда аштап турарларның саны 60 [illegible].

* * *

ТОКИО. Японияның чазак [illegible] бүдүрерин [illegible] Японияның социалистиг партиязының органы «Сякай симпо» солун бижээн. Келир чылын социал хандырылгазынга болгаш чырыдыышкынга чарыгдалдарны бир триллион иен акша түңнүг кылдыр [illegible] де айыткан. Камгалал [illegible] 585 миллиард иен акшаны база кызыгаар.

Шериг чарыгдалдарынга неделей [illegible] чазак планнап турар. 1982 чиг-ле чылында шериг ведомствозунга 2 триллион 580 миллиард иен акшаны [illegible].

* * *

КОТОНУ. Барыын Африка чурттарының [illegible] министерлери 16 чурттарны харыл-[illegible]

[illegible] телевидение шугумнарының чаңгыс хөй системазын тударының телевидение [illegible]. Организацияның хөгжүлде фондузунуң президентизи Р. Тубман ол дугайын Нигерияның найысылалынга медеглээн. Тудугну кылырынга 35 миллиард доллары чарыгдаар деп турар.

Бүгү "Африка диптиң чурттарының аразынга телевидение шугумнарын тудар телевидение Африканың Чаңгыс эвилел организациязының (АЧЭО) органнары амгы үеде чогаадып турар.

* * *

БРАЗИЛИА. [illegible] дашты херектер министри Рамиру Сарайва Геррейру Анголага удур Мурнуу-Африка Республиканың агрессиязын [illegible] бүрүү шаапкан. Мозамбиктиң даштыкы херектер министри [illegible] Чиссаноонун аңаа албан хуурунда [illegible] удур агрессия делегейниң эп-[illegible] үрээни, чер бөмбүрзээниң ол [illegible] шынныг болуп турар-дыр деп ол медеглээн. Анголага удур агрессия Намибияның [illegible] ыы база салып турар-дыр деп, [illegible].

* * *

МАПУТУ. Ажылчы чоннарның калымның дугайында садыг [illegible] дугайында ФРЕЛИМО партияның директиваларынга дүүштүр Мозамбиктиң үлетпүр бүдүрүлгелеринде профилактиканың болгаш [illegible] пунктуларын тургузуп турар. Мапутуда ажыттынган медицина курстарының [illegible]. Ажылчы чоннарның кадык дээш амгы үеде республикада эмчи дузаламчызының 900 пунктузунуң болгаш [illegible] хоочуннар [illegible] Мозамбик хамаарышпас болу [illegible].

(СЭТА).

МИНИСТРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВЕНА. (СЭТА). СӘКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Соңгу Европаны ядролуг чепсектен хостуг зона болдурарынга хамаарыштыр чаңгыс чүүлге ол каныга эвес, харын бүгү Европага [illegible] деп. Австрияның «Прессе» солунга айтырыгларынга харыылап турар [illegible] Дания [illegible] министри П. Сегер медеглээн. Австрияга ол албан чурулуда чорааи. Ол салында [illegible] НАТО-ның иштинде [illegible] деп, ол онзалап демдеглээн.

Нейтроннуг чепсек дугайын чугаалап тура, эвт бүдүрер дугайында Рейганның шиитпирин [illegible] тайылбыр [illegible] деп, П. Сегер [illegible] Дания болза, «Чээн-даа чүүке Европага [illegible] кызырыкпас» деп ол онзалап демдеглээн. Данияның социал-демократтыг партиязы Дания ядролуг чепсектен хостуг чурт болзун артык турар-дыр деп ол чугаалаан.

Боттарының бюджеттеринге шериг чарыгдалдарының хуузун НАТО чурттары улаттырарының эргежок чугулазынга хамаарыштыр америк администрациязының негелдезин Данияның камгалал министри бүрүү шаапкан.

А. КУНЬЯЛДЫҢ ХАРЫЫЗЫ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Пинту Балсемау баштаан чаа чазактың революстуг угланыышкынга удур демиселди Португалияның Коммунистиг партиязы улам күштеддирер. Ол [illegible] коммунистер [illegible] деп, Португалияның Компартиязының Чиигине секретары А. Куньял «[illegible]» деп солунга [illegible] айтырыгларынга харыылап тура медеглээн.

Маргуш [illegible] политиказының бургаанын болгаш чурттуң чаңгыс чазак [illegible] айтырыгны оон шиитпирлеп шыдавас шинзазын чогум бадыткаан деп, ол чугаалаан. Чаа чазактың [illegible] ажылчыннарның амыдырал байдалдарының улам-на баксыраарынче чедирер [illegible] дээрин А. Куньял айыткан. Чаа чазак эрге-чагырга үр [illegible] дээрин-ге база бүдүрээр бис.

[illegible] хүрээ бетинде [illegible] амгы иргашты ажыл эртеринге кирип бээр деп Португалияның Коммунистиг партиязы санап турар. Коммунистер-биле харылзаа тудуп, чугаалажыышкыннар [illegible] тур социалистиг [illegible] А. Куньял шиитпирлээн. [illegible] Чаланга [illegible] чүгле болдунар база ңүзенчиг эвес, харын-даа демократтыг бүрүлгемну [illegible] бергелерни ажып эртеринге эргежок чугула болуп турар деп, Португалияның Коммунистиг партиязының Чиигине секретары медеглээн.

ЭЧИЗИНГЕ ЧЕДИРЕР ДЭЭШ

ПАРИЖ. (СЭТА). Эр, херээжен французтарның хөй нуруузунуң негеп турары өскерилгелерни кылыр дээш амгы [illegible] Францияны [illegible] чулеп турар деп, Францияның Коммунистиг партиязының Чиигине секретары Ж. Марше медеглээн. Парижтиң чоогунда Курнёвке «Юманите» солунунуң байырлалынга ол киришкен болгаш телевидение дамчыштыр чүве чугаалаан.

Улам-на бүрүнгаарлаар пөш бүгү-ле чүүлдерни ФКП кылыр бүдүрүге [illegible] барыын уэелдиг күштерниң [illegible] турары чаартылгаларны эчизинге чедир чорудар [illegible] бис деп, Ж. Марше демдеглээн.

Чурттуң кол айтырыглары — ажыл чок чорууну болгаш инфляцияны узуткаарының айтырыглары шиитпирлээр талазы-биле хемчеглери идепкейжидеринче чазакты ол кыйгырган.

Гаитиде [illegible] Каттышкан Штаттарның [illegible] турарынга удурланыышкынның [illegible] Флорида штаттың Майамиге болган [illegible] киржикчилери: «Гаити улустуң хосталгазы дээш демиселин деткиңер!» дээн лозуңнарлыг плакаттарлыг чораан.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

Америк ядролуг чепсектиг «Нимиц» дээр авианосецци Италияның Неаполь портунда келген. Оон келгени итали хөй-ниитиниң килеңнээшкинин хайныктырган. Ливияның шериг-агаар күштериниң самолёттарынче чоокта чаа дайзыраа халдаашкынын кылган «Ф-14» дээр шуурган самолёттар ол авианосецтиң кырында турар. Бүгү делегейниң аспаа-биле бүргептерин оралдажып турар америк дайынзырактар делегейге олуп [illegible] чидиимин, үрегдээшкинин тарааштырарын кызып турар.

ЧУРУКТА: «Ф-14» дээр шуурган самолёттар «Нимиц» дээр авианосецтиң кырында турар.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

Дельтапланеризм спортунга ССРЭ-ниң бирги чемпионадынга уткуштур

БИСТИҢ ААЛЧЫВЫС

Ук маргылдааларга баш удур белеткенип-биле Россия Федерациязының ийи командазы база Москва хоорайның шилилдек дельтапланеристери бистиң республикада чедип келгеш, баш удур белеткенип эгелээн. Ол командаларның кайызында-даа ам болур чемпионатка шыйгалдыг черлерни ап болур шымбай спортчулар, солун кижилер кайы хөй.

Ынаныгларның бирээзинге дельтапланеризмге Москва хоорайның бо чылгы чемпиону М. Б. Гохберг база хамааржыр. Ол чүгле эки спортчу эвес, а харын улуг эртемден. Михаил Борисович Гохберг техниктиг эртемнерниң доктору, профессор.

Дельтапланеризм спортунга ССРЭ-ниң бирги чемпионадынга киржири-биле бистиң республикада аалдап чедип келген эртемден-биле бистиң корреспондентивис В. Чадамба ужурашкаш, даараазында интервьюну кылган.

— Кайда ажылдап, база чүнү кылып турарыңарны бистиң солуннуң номчукчуларынга чугаалап бериң көрүңерем, Михаил Борисович?

— Амгы үеде ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Чер физиказының институдунуң директорунуң эртем талазы-биле оралакчызы болуп ажылдап турар мен. Ынчаарга бодумнуң кол-ла кылып, шинчилеп турар ажылым чер шимчээшкиннериниң хамааттарын баш удур тодарадып, оңу илередири болур. Чер шимчээшкинниң кажан, каяа болу бээрин баш удур тодарадырының айтырыгларын шинчилээр талазы-биле ажылдар сөөлгү чылдарда шаптыктаан.

Чер шимчээшкининиң мурнунда болгаш соонда чер кыдыында тывылыр электромагниттиг болуушкуннар ол айтырыгны шиитпирлээринге база бир оруну ажыдып турар. Ынчангаш ол болуушкуннарны [illegible] өөренири-биле Орта Азияда, Камчаткада, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырында [illegible] ажылдарны [illegible] чорудуп турар. Ол талазы-биле совет эртемде [illegible].

— Чер шимчээшкининиң шинчилээр талазы-биле бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда билдингир ажарган эртемденнерниң бирээзи болгай силер. Ол талазы-биле дыка хөй номнарны бижип, шинчилелдерни кылып турар силер. Ынчаарга ажылыңарга спорт шаптык болбайн турар бе?

— Чок. Харын бедик бүдүмнүг [illegible] ажылдарынга ол эң-не эки [illegible] эртенги сула шимчээшкиннерден эгелээри — мээң шуут чанчылым апарган. Ол [illegible] болуругта дыка-ла эки. Эң ылангыяда үгаан ажылы-биле холбашкан үзүктел [illegible] дыш [illegible]. Чамдык [illegible] чугаазын дыңнап турарга улуг ажыл [illegible] бердим.

Спорт-биле школага өөренип турганымда [illegible] эгелээдим. Оон соонда дээди өөредилге черинге барган [illegible] ханды [illegible] черле улгаткан. Эң ылангыяда суг [illegible] Бо хевирге ССРЭ-ниң спорт мастери деп атты ажылдап тургаш, хостуг үелеримде бедик [illegible]. А [illegible] спортунга база [illegible] чедип ап келдим.

Сөөлгү 10 чылда дельтапланеризм спортунга [illegible] бо талазы-биле бедик дуржулгалыг апарганым [illegible]. Бистиң институдувустуң [illegible] эртемденнер тоопторуу-биле харылзаалыг үнүп. Ынчангаш бис социалистиг чурттарның, Франциянын, Японияның, Америкада, Австралияның хостуг үемни ынак спортумга бараалгадып, ол черниң шынарын дельтапланеристерниң арга-дуржулгазы-биле таныжып, оларның-биле нады ужуп [illegible] алгаш. Москвага келгеш, эшкерим-биле арга-дуржулгавыс [illegible] аппараттарны [illegible] эккеп турар мен. Ынчангаш [illegible] холбажыр үе чок деп эштерниң чугаазынга каапап-даа каттыжар мен. А [illegible] чүге дээрге өлерним спортка улуг хандыкшылдыг болурун кузээр-дир мен.

— Спорттуң бо хевиринге ССРЭ-ниң бирги чемпионадының эртер черинин болтаган оон органзакчыларының дугайында чүнү чугаалап болур силер, Михаил Борисович?

Ак-көк хемнерлиг, хүндүлээчел, биче [illegible] чурт Тыва черге келириваске бисти [illegible] утуп. Моон мурнунда мааа черле [illegible] көрбээн мен. Ынчалза-даа Азия диптиң географтыг төвүнде чыдып турар [illegible] республиканың дугайында эвээш эвести эдерүмнүң чугаазындан билир мен. Чүге дээрге бистиң институдувус Совет Эвилелинде хоорай, суурларның тудуттарының чер шимчээшкининге удур быжыг болурунуң талазы-биле айтырыгларын база харылап, оңу шиитпирлеп турар. Силерниң республиканарның найысылалынга чоокку үеде, хөй каът бажыңнар туттунарын билир мен. Тыва черде [illegible].

Спорттуң бо хевиринге Совет Эвилелиниң баштайгы чемпионадын мааа эрттирер кылдыр шиитпирлээнинге конечтыг [illegible] дельтапланеризм спортун сайзырадыр болза [illegible] республиканарда дыка-ла эки [illegible]. Агаар-бойдус база бо үеде кончуг таарымчалыг. Аныяк республиканың [illegible] ажыл-ишти [illegible] тудугларының чоруп турарын хүн бүрүде командада эштерим-биле көрүп тур бис. Кылдаш спорт-биле өнүктежир бичии-даа [illegible] дээн хөөнүнү чугаазын бо-ла дыңнаар кижи мен. Ол черле шын эвес. Оон тодаргай херечиниң болдуунуң арга-эртемденнери-биле арга-дуржулгавысты удаа-дараа солчуп, ол чурттарже командировкалап турар бис. Японияга, Австралияга азы Францияга [illegible].

ЧУРУКТА: техниктиг эртемнерниң доктору М. Б. Гохберг дельтапланерунга ужарының бетинде.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Кызылдың ийи дугаар ортумак школазында чайгы эттир эки дыштанган пионерлер болгаш школачылар билиглерниң бедиинче өөредилгезин база катап уламчылап кирипкеннер.

ЧУРУКТА: башкы Кара-кыс Кыргысовна Чолдан-оол өөреникчилери-биле.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Найыралда кызыгаар чок

ӨҢНҮКТЕРНИҢ ЧУРТУНГА

(Орук демдеглелдеринден)

ЧССР-ге бөлүк хонганывыс соонда, «Шкода» деп маркалыг улуг [illegible] олурупкаш, ГДР-ниң Дрезден хоорайже аъттаныптывыс. Ол эразы ырак эвес болду. Автобус доктаары билек ГДР-ниң туристиг организациязының [illegible] ол [illegible] Арын-шырайында оон чазык, [illegible] доораан-на эскерип каап бис. [illegible]

— Мени Штефан дээр. Анаа Степан, Степа — деп-даа адап болур силер — дээш, холун сунду. Программа ёзугаар көрдүнген ГДР-ге сес хонуувусту гид-экскурсовод Штефан, чолаачывыс Вольф-биле кады эрттирген бис.

ДРЕЗДЕН. ГДР-ниң база бир улуг [illegible] культуразының төвү. Ол хоорайны XIII вектер үезинде Саксонияның төвү кылдыр үндезилээн. Чурттакчылары 510 муң. Дрезденниң тураскаалдыг [illegible] төвү районнарын ниитизи-биле көрүп таныжып каанывыс соонда, Адакуртттуң Улуг дайынының чылдарында Совет Арминиң камгалап каапкан делегейде сураглыг Дрезденниң чурук галлереязын делгээ «Цвингер» ордуга кирип. Рембрант, Рубенс, Рафаэль, Джорджоне, Тициан болгаш өске-даа делегейге алдаржаан мастерлерниң чуруу чогаалдарын магадап көрдүвүс. Галлереядан ырак эвес бир чартык хире квартал черде бир орду бар. Ында үнелиг өңнүг металлдардан (алдын, мөңгүн) болгаш өске-даа улуг [illegible] шагның мастерлериниң кылган, хааннарның яңы-бүрү эт-[illegible], уран чүүлдүң эң байлак колдекциязы [illegible]. Бо ийи ордунуң кайызынга-даа кире бээрге оларның кирер, үжениин аскында Совет Арминга, өртээ чок делегей ужур-дузалыг [illegible] болгаш өңнүг металлдардан, эң улуг [illegible] бо коллекцияларны камгалап бергени дээш немец [illegible] чок өөрүп четтиргенин илергейлээн бижиктерни орус, немец, англи болгаш француз [illegible] каан.

Дрезденде фашизмге удур [illegible] сойгалдан тураскаалдарны, музейлерни база [illegible]. Шыяда [illegible] архитектуралыг тураскаалы — [illegible] Он [illegible] фашизмге удур демиселчилерни шаажылаар чер кылдыр ажыглап турганнар. Бистер ол музейге чораш, коммунист Шуманның [illegible] кижи эдуртур камерага кирдивис. Оон ниити хемчээли [illegible] квадрат метр. Хуңаас [illegible] шоочалан чаар. Хүне чүгле олуруп алгаш удур эр-[illegible] Фашизм [illegible] чериглеве, чоннуң фашизмге удур [illegible] Туруштуг, фашизмге удур демиселчилерни [illegible] Дрезден университединиң про-фессорларының, студентилерниң эш тура-биле чыып алган 30 муң марка-биле ГДР-ниң [illegible] тураскаалды тургускан. Коммунист Шуманның [illegible] Дрезден университединиң адаан.

ВЕЙМАР. Хоорай бичии-даа болза, ол бурунгу төөгүлүг. Оңу тудуп тургускан чери, бойдус талазы-биле кончуг байлак. Ол хоорайның чурттакчылары боттарының хоорайын [illegible], музыказын, уран чүүлдүң [illegible] дижирлер. Ында кандыг-даа хөөредишкини чок. Аңаа немец улустуң бүгү делегейде алдарлыг улуг чогаалчызы Фридрих Шиллер төрүттүнген. Иоганн Гёте аңаа ажылдап, чурттап чораан. Веймарның бир төп чарыы кудумчузунда А. С. Пушкинниң төрек тураскаалын тургускан. Хоорай эгги архитектура болгаш тураскаалдар талазы-биле [illegible] ыыттаалдыг. Бистер Ф. Шиллерниң төрүттүнген болгаш ажылдап, чурттап чораан бажыңында музейни кончуг сонуургап көрдүвүс.

БУХЕНВАЛЬД. Поэзия, музыка-биле [illegible] немец чоннуң улуг гуманистериниң [illegible] Веймарның [illegible] чанында улуг шүлүкчү Ф. Шиллерниң селгүүстен чораан Эттерсберг [illegible] гитлерчи фашистер 1937 чылдың июль айда фашизмге удур демиселчилерни "хоруглаар концлагерьни тургускан.

Улуг гуманистерниң төрээн чуртунуң чанында шак ындыг эң хорзин, араатаңзыг [illegible] эң каржы, ортаакы вектиң [illegible] концлагерьни, фашистерниң аңаа тургусканы таварылга эвес. Бирээде, Эттерсбергде Германияда бедик черлерге хамааржыр. Чайын-даа, кыжын-даа [illegible] хадыыр. Мындыг ол-шык, соок климат фашизмге удур демиселчилерни чүгле моральдыг эвес, а харын күш талазы-биле оларны базарынга гитлерчилерге таарымчалыг турган. [illegible] кээп, тайбың, улустар аразында [illegible] бужартадып, боттарының фашистиг идеязының артык кутдун мааа [illegible] кончуг ажыл эрткеннер [illegible] уран чүүлдүң ажылдарны [illegible] ажыл эрткеннер.

Ам Бухенвальдта немец чоннуң Национал тураскаалын ГДР-ниң [illegible] Ф. Кремерниң толевилелин ёзугаар тургускан. Фашистерниң өлгени улустарны өрттедип турган крематорий [illegible] ажылдап турган эт-херекселдери, бичии чаштарны болгаш арай бүзүрел [illegible] турган галтыг камералары болгаш улус шаажылаар херекселдерни ында арттырып каан.

Фашист араатаннарның кижи бажындан болгаш кежинден [illegible] лектер кылып алгаш, бот-боттарынга белек тудуп тургаганнарын [illegible] дыңнааш, ында кижи кежинден кылып каан электриктиг лампаның абажур картын көргеш фашистер деп кымнарыл дээринге улам бүзүрел турдувус.

Лагерьниң барын талазы кыдыынга аът кажаазы турган. 1941 чылдың октябрь айда совет туттурган шериглер аңаа келген. Сөөлүнде ол чер совет шериг албанныгларының барааы болу берген. Туттурган шериглерни ак халаттыг [illegible] хемчээр дээш тускай черге тургузуптарга, артында ханада үттен чукшуузунче боолап өлүрүп турган станокту база көрдүвүс. Шак ындыг кара сагыштыг ёзу-биле 8483 совет [illegible] Фашизмниң база бир араатаңзыт, кижи төрелгетенге удур [illegible] совет [illegible] кызыл чечектерни салып, боттарывыстың [illegible].

Кажан, каяа, кандыг-бир чуртка фашизм бажыы база катап ковайтып келир болза, [illegible] сел бүгү бурунгаар депшилгелиг кижилерниң ыдыктыг херээ болур. Бо хүннерде Европа [illegible] Рейганың баштаткан [illegible] дугайында хилээ алган шиитпиринге удур шимчээшкин калбаргаш. Делегейге мөңге тайбың дээш ыдыктыг демиселге бүгү совет улустар-биле кады [illegible] турар. Моон соңгаар Бухенвальд ышкаш корг [illegible] [illegible] чер-даа каап түттүнмас.

В. БИЧЕ-ООЛ
(Улаанбаатар)

(Эгезин № 212 «Шында»).

ХОСТУГ ШАКТАРДА

Хостуг үелеримде солун-сеткүүлдерге парлаттынган кроссвордтар харыыларын тып, өске номчукчулар ышкаш, оларны тургузуп өөренирин шенеп келдим. Чоокта чаа «Шын» солунга баштайгы кроссвордум парлаттынды. Дыка-ла өөрдүм.

Мен тудугжу мен, тудугжулар хостуг үевисти чөптүг эрттирип турар бис. Оон ыңай бригадавыс база макталдыг. Бистиң аравыста ажылдавышаан бот-өөредилге-биле билиин бедидип, тудуг талазы-биле тускай мергежилди чедип ап турарлар хөй. Бригадиривис Шойдар-оол Кужугет аныяктар-биле ажылдап билир, оңаашкан ажылынга харыысалгалыг кижи. Удуртуп турар коллективинге негелделиг. Тудугжулар хүнүн таварыштыр аңаа Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп атты тывыскан. Ынчан бригадавыстың мурнакчылары база шаңнаткан.

Р. САРЫГЛАР.

Барыын-Хемчик район.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Новосибирскиниң совет кооператив садыгның институдунуң Улан-Үдэде өөредилге-консультация пунктузунуң баазазынга кирип өөренир белеткел курстарынга дыңнакчылар хүлээп алырыкынын Тыва респотребсоюз чарлап тур.

Курстарга хүлээп алыышының кол негелдези болза ажылдыышкарга хамааржыр 1 чыл ажыл стажы, садыгжыларга, поварларга, контролёр-кассирлерге, кондитерлерге — 2 чыл ажыл стажы болур.

Херегленчилер кооперациязының организацияларында ажылдап турар оон өңгү [illegible] белеткел курстарынга хүлээп албас. Дыңнакчыларны садыгның экономиказы, бухгалтер учету, ниитиниң чемненилгезин организастаары болгаш ооң технологиязы деп мергежилдер айыы-биле белеткээр.

Документилерни Тыва Респотребсоюзунуң кадрлар килдизинге сентябрь 20-ден октябрь 10-га чедир хүлээп алыр. Дыңнакчылар кылдыр хүлээп алыышкының ноябрь 25-теңи 30-те чедер. Кичээлдериниң эгелээри — бо чылдың декабрь 1.

Даараазында документилерни дужаар: институттуң директорунуң адынга билдириишкин, эртемниң дугайында документи (бодун), будуруугже черниң үш удуртукчузунуң адып салган характеристика, 3×4 хемчээлдиг 6 фото-чуруг, чангыс аай доктаатган форма ёзугаар өөредип чоруткан билээ, [illegible] уита [illegible].

Документилерни хүлээп алыр адрези: **Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 31. Респотребсоюзтуң кадрлар килдизи. Телефону — 2-27-21.**

ЧАРЛАЛ

Мал ажыл-агый министерствозунуң чонга дыңнадыры болза, республиканың бүгү-ле мал ажыл-агыйлары дыттыг үрезинниң бирги класстыг килограммын-да 10 рубль, ийиги класстыын 16 рубль, үшкү класстыын 10 рубль өртектиг хүлээп ап турар.

Уран чүүл делегейинде

КҮЗЕЛ-СОРУУН ДИЛЕП ТЫВАР

ТИМА-ның корреспондентизи Наталия Курова-биле беседазынга ССРЭ-ниң улустуң артизи Андрей Гончаров—Москваның В. В. Маяковский аттыг үлегерлиг театрының кол режиссёру болгаш күрүнениң А. В. Луначарский аттыг театр институдунуң (ГИТИС) профессору аныяк актёрларны болгаш режиссёрларны белеткээриниң дугайын чугаалаан.

— Андрей Александрович, режиссёр-даа болзуңарза, 40 чыл дургузунда башкылап келгениңерниң чылдагааны чүдел?

— Мээн бодап турарым-биле [illegible], режиссёрнуң профессиязы дээрге-ле, режиссура болгаш педагогика-дыр, ол ийи чарылбас-даа ужурлуг. [illegible] азы Евгений Вахтанговту сактып көрүңер даан, оларда режиссёр болгаш педагогтуң аразында ылгал бар деп кым [illegible]?

Мээн бодап турарым болза, режиссёрда кол чүүл—актёр-[illegible] шылаптыг ажылдап билирінде. Чүгле кижи—режиссуралың кол тайылбырлакчызы болгай. Ындыг болганда, педагогика — артист-биле ажылдап турар режиссёрнуң [illegible] [illegible] болбас уран чүүлүн болурунга [illegible] [illegible] башкылаашкын ажылы эргежок чугула.

— ГИТИС-ке кирериниң конкурзу кандыгыл?

— [illegible] салбырынга. Аңаа өөренирин [illegible] чүнүң-биле тайылбырлап бооор? [illegible] (ындыглар эвээш эвес) актёрнуң ажылын чиик деп бодап турарында деп бодаар мен. Көрүкчүлерниң адып [illegible] чамдык аныяк кижилерни ол мергежилди шилип алырынче албадай бээр, а ол [illegible] болур-дур. Келир үениң режиссёрлары [illegible] эвээш: ындаар кирер кижилер ажылдыралдың дуржулгалыг, каш чылдарда ажылдаан кижилер болур болгай. Олардан эң-не төлептиглерни шилип алыры — белен эвес сорулга-дыр.

— Мергежил талазы-биле кандыг негелделерни экзаменнерде киирген?

— Бистиң институтка кирерлерге кол-ла чүүл—талант — кижиниң болгаш актёржу талант. Кижиниң хууда тускай мөзү-шынарын өөренип көрүп, абитуриентилер-биле янзы-бүрү темаларга беседа[illegible] кызыдар мен. Сценага солун кылдыр бодаарын, сайгарары оон негелдиниң турар болгай. Чүгле оңну эвес, а шинде кижиниң ажыл-херээн, шинниң маадырын болгаш ооң болуушкуннарын артист көргүзер апаар.

— Силер режиссёр болгаш педагог болганыңарда, театрга ажылдаар аныяктарны белеткээринге чүү чугула деп санап турар силер?

— Кол-ла чүүл—кижи-[illegible]. Этиканы мен чогаадыкчы коллективтерге эстетиканың тыптырының дээди херээ деп санаар мен. Келир үениң артизинде кажааты болгаш кижилиг чорук каттышкан болза, кол чүүл ол. Мээн кижизиткеннерим боттарының маадырларының бодалдарын ылап билдингир кылдыр ойнаарын күзээр мен. Ынчалза-даа мергежилче орук белен эвес болдур ийин. Актёр азы режиссёр кылдыр чүгле институтка өөредири берге деп санаар мен, оңу театрга ажылдап тура чедип алыр апаар. Ынчангаш, актёр кижи театрга чүгле теория-биле эвес, а практика-биле [illegible] келири-биле, ГИТИС-ке башкылап турганым курсту театрже эккеп, актёрларны болгаш режиссёрларны чангыс курска каттыштырар деп он чыл мурнунда шиитпирлээн мен. Ол дээрге, театр амыдыралында чаа ажыдыышкын эвес, студияга белеткелди хөй-хөй театрларда ажыглап турар. Өөредилгениң ындыг хевирин эң-не ажыктыг деп санаар мен.

Чүгле ол таварылгада режиссёрнуң кол ажылы—актёр-биле ажылдаар болгай. Студентилер мычан боттарының мергежилинче чүгле теория кырынга эвес, а практика кырынга кирип эгелээр. Театр, сцена, белеткелдер — келир үениң актёру азы режиссёру болурун азы болбазын шиитпирлээр чер-дир.

— ГИТИС-тиң актёр азы режиссёр салбырларын дооскаңнар ам канчаар ажылдаарлары?

— Чурттуң 600 театрлары оларны манап турар. Институтту дооскан аныяк кижиге бодунуң мергежилин көргүзер-биле [illegible] ажылдап бергенин коллективтер дузазы чедирер ужурлуг. А аныяк режиссёрлар Москвадан хоон чок чоруп, чогаадыкчы чедишкинин чыдырген дей санап турары шуут шын эвес. Оларның мергежили тускайлап чогаадыкчы ажылдан чылып каап турар. Ажылдап эгелеп чоруур аныяк кижи күзел-соруун боду дилеп тывар ужурлуг. Театрывыстың келир үези—аныяктарның күжүнге бүзүрээр-мен.

(ТИМА).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 17-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги суле шимчээшкини. 9.05— «Ватага». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 10.40— «Кино аалчы-оруктар клуву». 11.10— «Частың кыштаар черинде». Документилиг телефильм. 11.50— Медээлер. 11.55—14.15—Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35— Документалдыг фильмнер программазы: «Хөрзүннүң [illegible]», «[illegible]». 15.10—Эдилелерниң чогаадыгзаазы. 15.40— Шыдырээ школазы. Эге дамчыдылга. 16.10— Улустуң хөгжүм хоренаастарының [illegible] риниң 2-ги Бүгү-эвилел конкурзунуң [illegible] концерти. 17.10— «Хеглүг [illegible]». 17.25— «Анастасия Лазарюк ырлаар». Фильм-концерт. 18.15— «Экономика [illegible]». Дуналал ажыл-агыйының хөгжүдер талазы-биле Омск хоорайның [illegible] дугайында.

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45— Төлеседалер.

МОСКВАДАН

18.45— Богун делегейде. 19.00—«Кижи болгаш хоойлу». 19.30— Футболга Европа чемпионнарының кубогу дээш». «Динамо» (Киев)— «Трабзонспор» (Турция). 2-ги ужуражылга. Киевтен дамчыдылга. 20.15— Футболга УЕФА-ның кубогу дээш. «Зенит» (Ленинград)— «Динамо» (ГДР). 2-ги [illegible]. Лейпцигден дамчыдылга. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.55— «Балет дугайында». ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Фадеечев. Төңгенде—Богун делегейде. Информастыг [illegible].

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 —«Чуруктарлыг ном». [illegible] фильм. 12.10— «Бистиң садывыс». 12.40— Зоология. 7-ги класс. Аңгы-аңгы дагааннылар. 13.05— Сээн Ленинни библиотеказ. «Материализм болгаш эмпириокритицизм». 2-ги дамчыдылга. 13.35— «Башкының экраны». Бойдус. 4-кү класс. Күскү куштар. 13.55—Төөгү. 6-гы класс. Ортаакы вектерниң сууру. 14.15— Физика. 7-ги класс. Бойдуста болгаш техникада [illegible] дамчыдылгазы. 14.40— «Он беш харлыг капитан». Уран-чечен фильм. [illegible]

КЫЗЫЛДАН

17.30—Документалдыг фильмнер программазы. «Малның полтеги». «Арыг дамырак». 18.05— «Мал чемниң [illegible]». 18.15— «[illegible]» [illegible] Экономика эртемнерниң кандидады В. А. Копеелдун чугаазы. 18.30— 18.45—Телемедээлер. 18.45— «Хөй ниитиниң амыдыралының экраны». Политиктиг чырыдыышкынның чаа өөредилге чылы.

МОСКВАДАН

19.00— [illegible] болгаш [illegible] дамчыдылга. 19.30 — «Александр Грин [illegible]». Документалдыг телефильм. 20.10— «Тамчыктыг улуулар. чаштар» «Ыйбылыг [illegible]». 20.45—«[illegible]». Фильм-концерт. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.05— «Кагдынмас [illegible]». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Агаар

[illegible] булуттаар, чаъс чагбас. Барыын угланыышкынныг хат секундада 3—8 метр чедир кужуттелир. Агаарның температуразы дүне 5—10, хүндүс 18—23 градус чылыг болур.

Кызылга чаъс, чаъс чагбас. Соңгу-чөөн чүк угланыышкынныг хат секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 6—8, хүндүс 21—23 градус чылыг.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Аныя тергиниң эки амыы». 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (уламчылап, 21.00 [illegible]).

«ПИОНЕР»: «Гуго бегемот» 9.40, 11.10, 15.20. «Ава ынакшылында» 13.30, 16.50, 18.40, 20.30 (улаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Эшим кудумчузунда бажың» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (улаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузу килдистериниң 2-37-12, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегерлиг килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17966. Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың 28/1). ТС—[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 217 (11715) | 1981 чылдың сентябрь 18, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

МАЛ ЧЕМИ КУРЛАВЫРЛААРЫНГА БҮГҮ БАР АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛААР

НЕМЕЛДЕ ЭВЭЭЖЭЭН, ЧҮГЕ?

Мал чеми белеткелиниң хүн демдеглели

Республикага мал чемнери белеткээр талазы-биле чарлаттынган шалыпчы ийи ай доозулган, ооң түңнелин үндүрген. Ынчалза-даа чемнер белеткээри хүннүң айтырыы болуп хевээр артпышаан. Чүге дээрге белеткеп алган чемнер шоолуг эвес, ол-ла үеде ооң курлавырларын көвүдедириниң болдунар аргазы бар болуп турар.

Сентябрьның 14-ке чедир республикада ниитизи-биле 93977 тонна сиген белеткеттинген азы онаалданың 47 хуузу. Сенаж 17 муң ажыг тонна салдынган, план 28,4 хуу күүсеттинген. Силос массазын 111605 тоннаны салган. Витаминниг сиген далганын 5322 тоннаны бүдүрген. Ооң планы 76 хуу күүсеттинген. Будук-бүрүнү 15689 тоннаны курлавырлаан.

Сентябрьның 7-ден 14-ке чедир үеде белеткээн чемнерин алырга, немелде өзүлде мынчыг болган: сиген 7572 тонна — 3,8 хуу, сенаж 2702 тонна — 4,5 хуу, витаминниг сиген далганы 466 тонна — 6,6 хуу, силос 18195 тонна, будук-бүрү — 185 тонна.

Сиген белеткээриниң планын күүседип алган Мөңгүн-Тайга районнуң ажыл-агыйлары сиген кезерин үргүлчүлевишаан турар. [illegible] чеди хонукта 100 тоннаны немей кылган. Бо талазы-биле Барыын-Хемчик (73,5 хуу), Бай-Тайга (72,3 хуу) болгаш Тес-Хем (61,7 хуу) районнарның совхозтары мурнап турар. Эрткен чеди хонукта Барыын-Хемчиктиң ажыл-агыйлары сигенни оон мурнунда кылганынга 2818 тоннаны — 6,1 хууну, Бай-Тайганы — 1271 тоннаны — 11,8 хууну, Тес-Хемниң — 1512 тоннаны 8,7 хууну немей белеткеп алган. Моон алырга, бир эвес сигенчилерниң [illegible] чогуур-биле организастап [illegible] өске-даа районнар сигенни немей белеткеп ап болурунуң [illegible].

Шидиг турбужа, мурнунда сиген кезип белеткээринге хожудап турган болгаш улуг [illegible] немелдени көвүдетпейн турары мырыңай эдептиг. Чижээ, Таңды районга неделя дургузунда чүгле 147 тонна сиген [illegible], азы немелде өзүлде 0,7 хуу болган. Ол-ла үеде Тожу районнуң ажыл-агыйлары доңгүп-ле 173 тонна, Бии-Хемниң — 218, Каа-Хемниң — 240 тонна немелделиг болган. Ол ышкаш хой сиген белеткээр Улуг-Хем биле Чөөн-Хемчик районнарның совхозтары база хожудап турар.

Мал чеми сиген белеткээр 65 совхозтан 8 ажыл-агый сиген кезип белеткээриниң планын ам ажыр күүседип алган. Оон өске совхозтар сиген белеткээриниң планын [illegible] талазы ам-даа улуг күженишкинни үндүрери негеттинип турар.

Чулуктуг чем болур сенаж [illegible] аргалар черлер ам-даа үргүлчүлеп турар. Чижээ, эрткен неделяда [illegible] 2700 тонна ажыг сенаж немешкен азы 4,5 хуу өзүлделиг болган. Ылаңгыя Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары чемниң ол хевирин белеткээринге 17,1 хуу немелде өзүлдени чедип алган. Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозка сенаж салырының немелде өзүлдези чеди хонук дургузунда 23,4 хуу болган.

Витаминниг сиген далганын бүдүрериниң планын Барыын-Хемчик (130,4 хуу), Кызыл (122,5 хуу) болгаш Бай-Тайга (101 хуу) районнар ажыр күүсеткилээн. Ол ышкаш Бии-Хем, Таңды болгаш Улуг-Хем районнарның совхозтары бедик [illegible] витаминниг [illegible] логуде берген. Бо талазы-биле планныг онаалданы 11 совхоз [illegible]. Сентябрь 7-ден 14-ке чедир витаминниг сиген далганын республикага 466 тоннаны немей бүдүрген. Эл-не хой — 20 хуу немелде өзүлдени Бай-Тайга район чедип алган. Оон аңгыда Бии-Хем, Кызыл, Таңды, Улуг-Хем болгаш Барыын-Хемчик районнарның совхозтары витаминниг [illegible] арбазадады белеткеп алырынче кичээнгейни кошкатпайн, ону белеткээрин ам-даа үргүлчүлеп турар.

Бо чеди хонуктуң түңнелин оон мурнундагы неделя-биле деңнээрге, чемнерниң бүгү хевирлерин белеткээринге немелде өзүлде дыка эвээжээн. Оон кол чылдагааны чүдел дээрге, [illegible], совет болгаш кодээ ажыл-агый органнары, совхозтарның удуртукчулары, специалистери, парткомнар, ажылчын комитеттери чемнер белеткээринге [illegible] мөөрей кошкаткаңында-дыр. Чемнер курлавырларын көвүдедириниң болдунар аргалары ам-даа бар. Ону бүрүн ажыглаар херек.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Владимир Кызыл малчынная ажылдаазындан бээр чүгле 3 чыл болуп турар. Ынчалза-даа бо кыска хүусаа иштинде ол малчынның берге болгаш харысалгалыг мергежилин дуржулгалыг эштерден өөренип, билип тургаш, бо чылын 100 төрүүр өшкүден 101 анайны алгаш, дорттуп өстүрген.

Оон кадарган өшкүлери Улуг-Хемниң Буура белинде чаттыла берген чоруур.

ЧУРУКТА: аныяк өшкү кадарчызы Владимир Кызыл.

С.-Б. УЙНУКЕЙНИҢ чураан чуруу.

Тыва АССР-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агый министринге эш Н. А. Жегальду томуйлаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агый министринге эш Николай Аврамович Жегальду томуйлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.

1981 чылдың сентябрь 17.

КҮСКҮ АЖЫЛ-ИШ

Чурттуң ажыл-агыйлары тараа ажаалдазын доозуп турар.

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадыы-биле алырга, сентябрь 14-ке чедир 111,1 миллион гектар шөлдүң тараа база тараа-бобы (кукуруза чокка) культураларын кескен. Ол болза планның [illegible] хуузу-дур. Шөлдерден кескен тарааның хөй нурууун бастырып алган.

Казахстанның кур черлериниң областарының болгаш Сибириниң механизаторлары сөөлгү неделяда тарааны кестиреринге болгаш бастырарынга техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаан. Ставропольдуң колхозтарының болгаш совхозтарының үлегер чижээ-биле кур черлериниң хөй-хөй ажыл-агыйлары курупеге тараа садар планын дыка ажыр күүседип турар.

Ристи массалыы-биле ажаап эгелээн. Бо чылын оон шөлү 620 муң гектар. 191 муң гектар шөлдүң дүжүүн ажаап алган.

Кукуруза тараазын ажаап алыры үргүлчүлеп турар. Хамыктың мурнунда ажыл-агыйлар оон чечир саңныг үрезинин белеткеп алырын оралдажып турар. Амгы үеде бүгү-ле тараа арыглаар заводтар долу күчү-биле ажылдап турар.

Техниктиг культураларны болбаазырады ажылдап кылыр бүдүрүлгелериниң коллективтери чигир свекланың, тарымал тооруктуң, хөвеңниң, кендирниң дүжүүн болбаазырады ажылдап эгелээн.

Ногаажылар база күженишкинниг ажылдап турар. Бо чылдың берге байдалдарында өстүрген дүжүттүг эдириг чок ажаап алырын оралдажып турар. Ногаа шөлдериниң 38 хуузунуң дүжүүн ажаап алдынган. Өстүрген картофельдиң 37 хуузун ажаап алган.

Күзүн чажар культураларның тарылгазы уламчылавышаан. Барык-ла 26 миллион гектар шөлге үрезинин чаштырган. 41 миллион гектар ажыт шөлдү андарган.

ХАРЫЛЗАА ДЕПШИЛГЕГЕ БАРААН БОЛУР

«Харылзаа-81» деп делегей делгелгезинде эң улуг черни ээлеп турар оон совет кезээнде тургускан электроннуг тургузуглар [illegible] он муң харылзаларын дамчыдып [illegible]. Сентябрь 16-да [illegible] ол делгелгеде бистиң чурттуң [illegible] специалистериниң болгаш [illegible] болуп турары-биле алырга, улуг ажыл-агыйның база бир кол адырларының бирээзиниң бөгүн чылда хөгжүлдезиниң шапкын темпилерин мыя(?)тыг көргүскен. Ол дээрге СЭКП-ниң XXVI съездизинге ажылдап [illegible] партияның экономиктиг стратегиязынга дүгжүп турар.

Хөй-хөй министерстволарның болгаш ведомстволарның бүдүрүлгелериниң база организацияларының [illegible] үш муң ажыг экспонаттар ССРЭ-ниң [illegible] херекселдериниң — эң чаа [illegible] харылзааның [illegible] [illegible].

Москвага [illegible] ажыл-дүжүма социалистиг чурттарның хөй-хөй бүдүрүлгелеринге болгаш организацияларынга улуг чедиишкиниг болган. Болгария, Венгрия, ГДР, Польша, Чехословакия көрүштүг делгиирлерин кылган. Ол чурттарның «Харылзаа-81» делгелгеге киришкен [illegible] каш бүдүрүлгелери ССРЭ-ниң [illegible] [illegible] шаңнаткан.

Москва [illegible] капиталистиг чурттарның — Великобританияның, Италияның, Финляндияның, Францияның, ГФР-ниң, Япониянның [illegible] чурттарның кол-кол фирмаларының киржилгези база делгелгеде болган. Оларның [illegible] ССРЭ-биле социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары-биле бот-боттарынга ажыктыг [illegible] болгаш [illegible] [illegible] база харылзадырынче чүткүлдүг илередип турганнар.

«Харылзаа-81» [illegible] диг дуржулга солчулгазынга специалистерге калбак аргаларны берген. Делгелге [illegible] болган [illegible] илеткелдерин хөй-хөй чурттардан [illegible] деппер кылган.

«Сокольники» парктуң павильоннарындан [illegible] уламчылап турар. Ол ам «Харылзаа-81-ниң» садыгларынга тевүнче шилчээн. Мында бистиң чурттуң болгаш [illegible] [illegible] аргаларын [illegible] ны чугаалажып, бот-боттарынга [illegible] дажылганың аргаларын өөренип турар.

Б. ГРИЩЕНКО, СЭТА-ның корр. МОСКВА.

АРГАЗЫ БАР

«Мурнакчы» совхозтуң чер ажылдакчылары Дүңгүрлүг-Тей деп черде тараан 40 гектар мелегиниң ийиги дүжүдүн ажаап алган. Баштайгы дүжүттү июнуң ийиги чартымында ажааган. Ооң гектардан алган дүжүдү 25 центнер болган.

Совхозтуң механизаторлары келир чылын 250 гектар черге хөй чылдыг сигенни тарып, бедик дүжүттү алыр сорулгазын салып турар. Түс черге меде болгаш тоннык деп хөй чылдыг сигеннерин өстүрериндарымчалыг. Оларның дүжүдүн ийи катап ап болуруның аргазы бар.

Хөй чылдыг сигеннерден элбек дүжүттү алыр дизе, ооң суггадын эки чорударын чугула. Ынчангаш суггатчылар бо күзүн 700 гектар шөлдү суггарары-биле амдыгаалтан белеткенип кирипкен.

А. КАНЧЫЫР. Бай-Тайга район.

Директорга сөс

КОЛ ЧҮҮЛ—ҮНҮШ-ДҮЖҮТКҮРҮН БЕДИДЕРИНДЕ

«Тараа-биле чергелештир малга бедүүн болгаш чулуктуг чемнерни, белоктуг немелделерни бүдүрерин көвүдедири чугула дээрзи билдингир» деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде айыткан. Ол съездиниң шиитпирлеринге болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгиис секретары эш Л. И. Брежневтиң айтышкынарынга дүүштүр республиканың ажыл-агыйларынга мал чемнерин бүдүрерин көвүдедир талазы-биле СЭКП обкомунуң III пленуумунуң доктаалын «Алдан-Маадыр» совхозта канчаар боттандырып эгелээнил? Ол дугайын чугаалап бээри-биле ажыл-агыйның директору Макар-оол Бавукович Донгакка сөс бердивис.

— Бо чугула ажыл-херекке холбаштыр СЭКП обкомунуң [illegible] шиитпирлерин күүседир сорулга-биле совхозтуң дирекциязы, ында партком, кодээ ажыл-агыы специалистериниң, калбак актив[illegible] [illegible] [illegible] көвүдедириниң, ооң быжыг баазазын тургузарының 1985 чылга чедир перспективиг планын ажылдап кылган. Эрткен чылдарның дуржулгазын, амгы байдалы мааа хандыр сайгарып [illegible] негеттинип турган.

Малга четчир чемнерни белеткээр төлээде, хамыктың мурнунда черниң үнүш-дүжүткүрүн бедидер, хой чылдыг [illegible] шөлүн калбартыр, кол чүүл—суггарылганы ол шынарлыг чорудар апаар. Бо берге кандаашкынныг чылда бедип 783 га черге тараан [illegible] эрте суггаргаш, баштайгы кезилдезинде ооң га бүрүзүнден-не 28 центнерни ажаап алдывыс, ийиги суггарылга соонда ооң га бүрүзүнден-не 3—5 центнерни алырын планнап турар бис. Моон соңгаар кезиң суггатты база организастап турган, ханыы-даа оон ыяк дүжүттү алыышн бодап турар бис.

Ынчангаш ол бирээ — беш чылдыг перспективиг планында чыл-бүрү боттарывыстың үреннивасти өстүрүп турган. 1985 чылга чедир дүвениң шөлүн бистиң совхозка 1000 га чедирер.

Черле ынчаш, суггаттыг черлерге моон соңгаар-даа мал чеми культураларын көрүлдаап тарып, чемнериндилгелерин чөп ажыглап тургаш, тараа культураларының дүжүүн улам бедидерин көрдү турар. Черин эки ажаап-тежээр, суггарылганы шынарлыг чорудар болза, оон үнүш-дүжүткүрү бедик бооп турар. Кодтап ажыглап турар. Каң-даанывысның бөзее бо чылда бедип суггатты чамдык [illegible] төлтамзы га бүрүзүнден 17—19 центнер тарааны ажаап ап тур бис. Бистиң алдаралыг суггатчывыс Кызыл-оол Адыын-оолович суггарган 56 га шөлүнүң бир гектарындан-на 20 центнер дүжүт ажаап алдынар.

[illegible] алырга, тарааның дүжүдүн бир гадап ортумаа-биле 8 центнерни ап болур. А амдызында [illegible] 11,3 центнер бооп турар.

Бир эвес мал чеми болгаш тараа культураларының дүжүдү үстүнде көргүскен чижектерде дег болур болза, совхозка мал чемнерин белеткээри амгы турганынга деңнээрге, моон соңгаар ийи катап [illegible].

[illegible] бүгүнзэ [illegible] болза, оларны ажылап турарывыс четпес, ажаалда-тежээлдези багай. Чижээ, Алаш бугазынга ур үеде капитал септелге кылбааныңдан оон [illegible] талдар дүй үнген. Ону кезип часкы хову ажылдарынга чедир кылып доозары районда суггарылга системазы эргелелинден шыңгыы негеттинип турар.

Ынчаарга Актың суггарылга системазы шын эвес кылдынганындан 377 га шөлдүң бир гектарындан-на чыл бүру ап турар дүжүт чүгле 3,4 центнерден ашпайн келген. Бо дээрге ниитизи-биле совхозтуң ап турар дүжүдүнүң деңнелинден бедии кулу. Оон [illegible] Кызыл-Хаттың, Алаштың эрги бугалар дөстерин септеп турган. оларны кылып алыр болза, ажыглал чок чыдар хөй шөлдерни немей тигейдип ап болур. Ол айтырыгларны дарый шиитпирлээри негеттинип турар. Мааа хамаарыштыр район организацияларының дузазы бисте база эргежок чугула бооп турар.

* * *

[illegible] девискээринге ниитизи-биле 32 муң хире малды кыштадыр Агаар-бойдус кандаашкынныг ниир. [illegible] [illegible] ол хөй малдың [illegible] кыш ажыраары эвээш эвес чемнер херек. СЭКП Тыва обкомунуң [illegible] бүгү ажылчы чоннарынга кыйгырыгынга сорук кирген. совхозтуң коммунистери, ажыл-ишчилери, суурларның чурттакчы чону, школачылар малга чемнер белеткээр чугула ажыл-херекке эгелээниңден бээр амгы үеге чедир аажок улуг күженишкинниг-биле ажылдап келген. Оларның ортузунга организация-даа, политмассалыг-даа бүгү ажылдарны парткомнуң бадылааны тускай штаб организастап, баштап турар.

Совхозта парткомнуң, партия эге организацияларының болгаш кодээ совет күүскомунуң, [illegible] үэл-ниити организацияларының ажылының база ол чугула кампанияда киржип турар бүгү [illegible] илеңкейлиг [illegible] ачызында бо талазы-биле чогуур ажылдар кылдынган. Мааа бүгү бар аргаларны, күштүг база машина-техниканы чөп ажыглап тургаш, август 10-га чедир ажыл-агый 2747 тонна сигенни белеткээн, азы планның 80 хуузун, силосту 2900 тоннаны азы планның 40 хуузун, [illegible] тонна [illegible] кылган, планның 97 хуузун күүсеткен. Будук-бүрү белеткээринге совхоз девискээринде [illegible] өөреникчилери эң идепкейлиг киришкен. Ол талазы-биле план 135 хуу күүсеттинген. Сигенни кезип ап болур хирэле черлерни бүрүн ажыглаары-биле сиү хол кадыыры-биле кезерин база хөй-биле организастаан.

Бо чугула ажыл-херекке Бора-Тайга салбырының (эргелекчизи М. Манай-оол), [illegible] бригадазының (удуртукчузу О. Сосны[illegible]), база Ак-Дашта, Бора-Тайгада [illegible] ган бригадаларның (бригадирлери М. Сүүр-оол, С. Кошкар-оол) [illegible] эң идепкейлиг ажылдап келгеннер. Оон аңгыда Бора-Тайга кодээ Совединиң күүскому, түс-түс салбырлар төптеринде херээженнер чөвүлелдери, ойнду коммунистер М. Октек-ool, О. Шолбан-оол, К. Адыын-оол болгаш хоочун пенсионер коммунистерниң 11 кижи составтыг звенозу мааа улуг үлүг киирип турар.

Амгы үеде эвээш-биче-даа бол, бо чылын өстүрүп алган [illegible] чидириг чокка [illegible] алыры-бис» — деп кыйгырыг-биле ажылдап тургаш, малга чемнер белеткээрин үргүлчүлеп турар бис. Ылаңгыя силос салыры хожудап турар. Бо ажылдың темпизин кошкатпайн, ажаат тынган тарааның саваның [illegible] белеткээри дээш, черле ынчаш чем курлавырын [illegible] [illegible] ажылдар [illegible] бис. Мааа кол чүүл бар аргаларны, күштүг болгаш машина-техниканы чөп [illegible], [illegible] чорукту [illegible] бедидери. Сагылга-чурумну быжыглаары, каяа-даа [illegible] организастыг база политиктиг ажылды бедик деңнелге тургузары болур.

Хоорай—кодээге

ДУЗАВЫС, ҮЛҮҮВҮС

Туран хоорай Совединиң девискээринде күш-ажылчы коллективтериниң, бүдүрүлге черлериниң ажылдакчыларының районнуң совхозтарынга мал чеминиң белеткелинге канчаар дузалажып турарын чугаалап бээрин хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы В. А. ВИГОВСКИЙДЕН бистиң корреспондентивис В. Куулар диләэн.

— Мурнуку чылдарнывыта бодаарга, бо чайгы эээп берге кандаашкынныг болган. Ол ылаңгыя [illegible] ажыл-агыйга шаптараазыныг болдуруан. Ынчангаш ниитиниң малынга четчир чемни чогуур үеде эки шынарлыг белеткээр талазы-биле республикага ийи шалыпчы айны чарлаан болгай. Ол бүтүдениң деткимчезин алган.

Туран хоорай Совединиң девискээринде күш-ажылчы коллективтер, бүдүрүлге, албан организация черлери «Хоорай — кодээге» деп кыйгырыгны [illegible] [illegible] малынга чем белеткээриниң ийи шалыпчы айынга ооң эгелээн [illegible], идепкейлиг киржип келген. Хоорайның күш-ажылчы коллективтери 2,5 муң тонна будук-бүрүнү, 300 тонна сигенни белеткээш, районнуң ажыл-агыйларынга дужаар хүлээлгетиг. Албан организация, бүдүрүлге черлери, коллектив бүрүзү планнаалгалыг. Алдыңган хүлээлгелерниң күүселдезин бо хүннерге чедир чогум канчаар боттааныл турарыл? Аңаа доңгаан көрейн.

Хоорай Совединиң күүскому онаалдаларның күүселдезин [illegible] контрольда тургускан. Коллективтерде байдалды [illegible] көрүп турар болгаш удуртукчуларның ук айтырыг талазы-биле дыңнадыгларын күүском ап турар. Күш-ажылчы коллективтериниң албан организация, бүдүрүлге черлериниң [illegible] коллективтериниң неделя ийикпе, азы бир хүн [illegible] чөже хире будук-бүрү, сиген белеткээниң хоорай Совединиң күүскомунга хүннүң-не эртенгиниң 8-тен 10 шакка чедир кирер. А ажыл-агыйлараның специалистери шефчилериниң ажылының түңнелин биске база доктаамал дыңнадып турар.

Ниитиниң малынга будук-бүрү, сиген белеткээр планнарының даалгаларын коллективтер ниитизи-биле багай эвес күүседип турар. Даалгазын хүүсаа бетинде күүсеткен, ону [illegible] ажыр боттандырганнар бар. Чижээ, райкүүскомунуң [illegible] өөредилге [illegible] лизиниң ажылдакчылары 35 тонна будук-бүрү белеткээр планын бүрүн күүседипкен. Районнуң сан киддиниң коллективи 12 тонна будук-бүрү белеткээрин хүлээнген турган. План херек кырында ажыр күүсеттинген, 15 ажыг тоннаны [illegible] Электри четкизи 10 тоннаны белеткээр тургаш, 11-ни белеткээн. Райкүүскомунуң культура киддизи план ёзугаар 20 тонна будук-бүрү дужаа ган. Ажылын эрте күүсеткен коллективтер ол. А арткан албан черлериниң, чижээ, район күүскомунуң ниитиңн херектер киддизиниң өртке удур кезээ, күрстраховшие албаның ажылдакчылары, райпо бо хүннерде даалгазын күүсеткен. Советтиң девискээринде коллективтер 300 тонна сиген белеткээр — даалгавыс ындыг. Будук-бүрү белеткели-биле деңнээрге хээр болза, сиген белеткээр [illegible] ниитизи-биле элээн чавыс. Ийлыг-даа болза, сиген белеткээр хүлээлгезин эки күүсеткеннер бар. Чижээ, районнуң шпо четкизиниң коллективи 4 тонна сиген белеткээр планын ажырып, 5 тонна кылдыр боттандырган. Райкүүскомнуң культура киддизи планын күүседип алган. Ниитизи-биле байдал ындыг. Алдыңган планны күүседиринге ңеетер бар.

Бо чугула айтырыгны ийиги чергении кылдыр көөр хөөннер чамдык удуртукчуларда бар. Ынчангаш хоорайның чамдык коллективтериниң мал чеми белеткээриниң планныг даалгалары чедир күүсеттинмейн турар. Чижээ, № 2 ортумак школаның коллектива районнуң амылыралы хандырызынга бүдүрүлге аргазын үстүнде ажылды обиқум ботталдырып турар. Аңаа мааг эвес. Ынчангаш ол албан черлери айтырыгны ам чедир [illegible] көргөн.

Мал чемнери белеткээриниң немелде курлавырларын тывар талазы-биле сорулгалар ны амылыралга боттандырар дээш СЭКП обкомунуң бюрозу дүшкен бүрү чыыр дугаайында доктаалды хүлээп алган. Хоорайның күш-ажылчы коллективтериниң албан организацияларының шөл-биле таныштырып, хүлээлгелерин түс-түстаалгылаан. 220 тонна дүшкен бүрү чыыр — даалгавыс ол. Советтиң девискээринде ол ажыл ам эгелээн.

Шак-үе манавас

Дүвүренчиг медээ

Республикага ниитиниң малынга четчир саңныг чемне[illegible] белеткээр-биле чарлаттынган шалыпчы ийи ай доозулган. Ол үениң дургузунда [illegible] нар болгаш совхозтар эвээш эвес чемнерни белеткээн. Ынчалзажок «Найырал» [illegible] ол үениң дургузунда бо талазы-биле ажыл шоолуг чер албаан. Тодаргай [illegible] көргүзер мындыг. Бир [illegible] сентябрь онга чедир байдал биле алыр болза, 5000 тонна сиген белеткээр пландан 1700 [illegible] ден чүгле 542 тонна кылдынган. Сиген далганы белеткээр план база күүсеттинмээн.

[illegible] үш салбырының кайызы-даа планын күүсетпээн. Белеткеттинген чемнерни кыш тегларда чедирери база шоо[illegible] дүр эвес. Сигенни ам-даа ап болуруның аргалары совхозта бар. Ажыл-агыйның Үрбүн, Кара-Тал салбырларының девискээриниң — ортулуктарынга мааша-даа, хол-биле-даа кезип алыр сигенниг черлер бар.

[illegible] багай организастаанында. Сигенни белеткээр МТЗ деп тракторлар-биле механизаторлар 10—11 шакта ажылче үнген, [illegible] кээп турар. Сөөлгү хүннерде хол кадыыры-биле сиген кезер [illegible] [illegible] хүннерде сигенчилер 3—4 хонукта-даа ажылче үнмейн баар таварылгалар бар. Чамдык кижилер аргалап турда, совхозта хөй-ниити организацияларының [illegible].

Совхозтуң суурларында чамдык албан организациялар сиген, будук-бүрү белеткээр [illegible] бээн болгаш өскелери киржип алаш, ону күүсетпейн, [illegible] кааңкан. Чижээ, ажылчын кооперациязы, эмнелге, Чаа-Хөл ортумак школазының коллективтери бо чугула ажылче кирбээн.

Совхозтуң Кара-Тал салбырының чамдык малчыннарыга [illegible] келир [illegible] ажаан, келип болур мал чемнерин саспа бастырып турар берген. Көскени [illegible] кээп сиген болгаш кажаа чок сараатттар база хөй. Чагай үнген 70 га хире [illegible] Чаа-Хөлдүң чурттакчылары [illegible] турар. Черле ынчаш [illegible] малчыннар хөме хонгунар ба [illegible]. Оон чамдыкызы [illegible].

Совхозтуң сиген кезер [illegible] ажыл-агыйның удуртукчулары, специалистери-даа [illegible]. Ылаңгыя совхоз [illegible] мал чеми белеткээр талазы-биле оралдакчызы С. Даваа, кол агроном П. Темир-оол олар ажыл-херек [illegible] бо берге шөө[illegible] [illegible] кезулбес. Ол ышкаш [illegible] дивектору [illegible] база Чаа-Хөл [illegible] кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы А. Ш. Түлүш [illegible]. Бо чугула ажыл [illegible] [illegible] [illegible] мал чемнерин [illegible].

Шак-үе манавас эвес, удаваа кыш келир. Совхозтуң бүгү [illegible] хөй-ниити организацияларының удуртукчулары база специалистери [illegible] дан киржилгезиниң алгаи [illegible], ол дег девискээр [illegible].

С. ТАСПАЙ, улуснуң контролёру.

Политиктиг болгаш экономиктиг чаа өөредилге чылынга уткуштур

КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛ ШКОЛАЛАРЫ БОЛГАШ МУРНАКЧЫ ДУРЖУЛГА

[illegible] бедилерниң кур нужу мур[illegible].

Совет куруңнениң бүгү төөгүзүнүң дургузунда СЭКП болгаш Совет чалык улус ажылдажынга мурнакчы арга-[illegible] [illegible] дуржулгазын өөренип көрүп турган [illegible]. Ынчангаш мурнакчыларның арга-дуржулгазы — күш-ажылчы бүгү [illegible] [illegible].

СЭКП ТК-ның «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлериниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тер талазы-биле. Башкирияның партия [illegible] [illegible] [illegible] мааркынчыларының, күш-ажылчы коллективтерниң ажылының дуржулгазын чогаадыры биле өөренирин, экономиктиг өөредилгениң амыдырал-биле, ол бирги бен чылда күш-ажылчы коллективтерниң [illegible] [illegible] [illegible] турар.

Мурнакчы дуржулганы [illegible] [illegible] [illegible] кээр сорунга-биле экономиктиг өө[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] мурнакчы дуржулга» дей тускай курсту [illegible]. Бо курс дээрге [illegible] эртем [illegible] «Экономиктиг [illegible]» база «Социализм болгаш күш-ажыл» деп курстарның уламчызы болуп турар.

Ол курсту өөрениптура, бодунуң күш-ажылчы коллективиниң амыдыралы-биле кады-бир коллективиң мурнакчы дуржулгазын дениеэштирип көөр база холбаар, өске-даа бүдүрүлгениң мурнакчылары-биле бодунуң бүдүрүлгезиниң ажыл-ишчилериниң [illegible] [illegible] [illegible] барып, оңу тодарадып билири чугула. Кол-ла чүве коммунистиг [illegible] [illegible] [illegible] мурнакчыларның ажылының арга-дуржулгазы-биле чепсеглээри болур.

[illegible] ажыл-агый-биле [illegible] [illegible] [illegible] чыннарының улуг армиязы ажылдап турар: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] болгаш оол-даа өске. Ажыл-агыйның өске адырларында мурнакчы дуржулганы өөрениң көрүп турар. Бодунуң бү[illegible] чорудулгазынга дыңга хөй [illegible].

Коммунистиг күш-ажыл [illegible] [illegible] [illegible] дарга чүгле мурнакчы дуржулга дугайын өөредир эвес, оларны күш-ажылдың бүдү[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чы коллективиниң болгаш [illegible] [illegible] алган план сайгарылгазынга. бригадаларга чарыш организастырып, «Пятилетка тонудап турарлар» чаа [illegible] дээр» деп шимченикчилиг [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] культураның бүдүрүлгезинге [illegible] [illegible] амыдыралынга улуг салдарлыг болуп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездиниң болгаш СЭКП ТК-ның [illegible] [illegible] [illegible] амыдыралга чедиишкиннерин [illegible] [illegible] ол бирги беш чылдың [illegible] [illegible] рын холдур болгаш ажыр күүседир талазы-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң ажылын [illegible] [illegible] [illegible] болгаш пропаганда [illegible] [illegible] турар.

Мурнакчы дуржулга болгаш ону күш-ажылга ажыглап турарының дугайында [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] солчур талазы-биле улуг дендимчеңи СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи партия организацияларынга берип, сумелеп турар.

[illegible] [illegible] арыннарынга мурнакчы дуржулга, чаа техника болгаш [illegible] [illegible] болгаш социалистиг чарышты организастап турарының дугаайында материалдарны доктаамал [illegible] турар.

«[illegible]» чолбыжыг [illegible] биле Хакасияда «Москвавины» совхозунуң ажылында чарышты чугаалап тура, савыдан мал чеми белеткеп ап, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ниң арганың шиңгээдип алганын, оон дуваазы-биле ук ажыл-агый күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырган. Бо ажыл-агыйларның эки дуржулгазын Таңдының өске совхозтары ажыглап турар.

«[illegible] [illegible]» республиканың мурнакчы хоойжуларының арга-дуржулгазынга тураскаатап дамчыдылгаларны удаа-дараа [illegible] [illegible] [illegible] турар. Чиңгилэрге, Бай-Тайга [illegible] «[illegible]» [illegible] Дамба Ооржактың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] доскаарны тургускаш, суг дамчыыр хоолай ыдыгаш, дугдап, ажыдып турар крап дугайында [illegible] [illegible] биле ол суггарып турар. Ол [illegible] [illegible] хөй мал[illegible] [illegible] [illegible] турар апарган.

СЭКП обкомунуң партия секторунуң республика [illegible] рынга парлаттынган, телевидение, радиога [illegible] [illegible] [illegible] Бии-Хем районнуң партия организациязы капталдап ажыглап турарын өөренип көрген.

Республиканың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] де, районда болуп турар чаа чудалерниң [illegible] [illegible] [illegible] рап, ортан ажыктыг чуудаларын [illegible] [illegible] алыр талазы-биле «Чөк совхозунуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ры болгаш тускай эртемниглери чогуур кичээнгейни салып турар.

Партия районнарга [illegible] [illegible] [illegible] тургузуп, ында мурнакчы [illegible] [illegible] [illegible] чугаалап турар материалдарның солуннарны журналдарны делгээн. А материалдарны кезектер аайы-биле шилип ап турар. «Мурнакчы дуржулга», «Партийлиг амыдырал», «Масса-политиктиг ажыл» болгаш оон-даа өске. Республика солуннары, [illegible], радио [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар. Чамдыкта медээ[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] нар, чуулер, корреспонденциялар бүдүрүлгениң чаар[illegible] [illegible] мурнакчы коллективтерниң ажылының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чугаалап турар.

Коммунистиг күш-ажыл [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] рм. ында айытпан компет[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] болур.

Х. НОРБУ.

СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдылганың бажының консультантызы.

Совет гвардияның 40 чылынга

ГВАРДЕЙЖИ АЛДАРНЫҢ ХООРАЙЫНДА

СМОЛЕНСК ОБЛАСТЬ. Төрээн хоорайын Ада-чурт дайыны орденниң I чергези-биле шаңнаан дугайында медээни Ельня хоорайның чурттакчылары улуг өөрүшкү-биле уткаан. Ельняны гвардейжи алдарның хоорайы деп адап турары анаа эвес. Маңаа 1941 чылдың август-сентябрь айларында Ада-чурттуң Улуг дайынының эң чадазының эң улуг тулчуушкуннарының бирээзи кыптыкан. Ол тулчуушкунга совет шериглер гитлерчилерниң тергиин диртпеп беш дивизиязын чылча шапкан, дайзын 45 муң солдаттарын болгаш офицерлерин аңаа оскунган. Фашист командылалдың Смоленскини дораан ээлеп алыр дээн планы буураан.

Ельняжылар мааңа эрес-маадырлыг, диди чоруктуң, дайынчы [illegible] [illegible] [illegible] коргускан дайынчыларның тураскаалын ыдыктыы-биле гагып турар. Ельня чоогунга тулчуушкуннарга шылгараан кезектер «гвардейжи» деп атты бир дугаарында алганнар.

Бо хүннерде ынчангы тулчуушкуннарның хөй-хөй киржикчилери хоорайда кээп турар. Олар чурттакчылар-биле ужуражып, дайынчы оруларын сактып турарлар.

ЧУРУКТА: дайын хоочуну, Ельня чоогунга тулчуушкуннарның киржикчизи, гвардейжи 5-ки дивизияның пулемётчузу чораан И. Ф. Неудахин Ельняда ажылдап келген «Туркменистан» деп студент тудуужу отрядтың дайынчылары-биле ужуражылгазының үезинде. Совет Армияның Ельняны хостаныының соонда хоорайны катап тургузары-биле баштайгы келген тудугжу бригадалар Туркмениетандан келген турганы база солун.

Г. КАЛАЧЬЯННЫН фотозу.

СЭТА-ның фотохроникази.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

КУЛЬТУРА ХАНДЫРЫЛГАЗЫН ЭКИЖИДЕР

«Кожууннар чонунуң культура хандырылгазын улам экиижидер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседип талазы-биле сорулгалар дугайында» СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын Мөңгүн-Тайга райкүүскомнуң боттандырып турарының дугайын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң хуралынга чугаалажып көрген. Райкүүскомнуң бо талазы-биле чогуур ажылдарны чорудуп турарын демдеглээн. Албан черлериниң аразында культура-чырыдылга ажылдары талазы-биле чөвүлели ажылдап турар. Культура албан черлериниң материалдыг баазазы элээн быжыккан. Кызыл-Хая суурда культура бажыны, чеди кызыл-булуңнар ажыттынган.

Районда үш агитбригада [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ны уран чуул көргүзүглерибиле хандырып турар. Районнуң Культура бажыңының чанында лекторий СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын пропагандалап турар. Бот-тывынгыр уран чуул көрүлдезиниң [illegible] [illegible] [illegible] рип турар. Районнуң киноэттикээн чонну кино-биле хандырарының бирги чартык чылының планын күүсеткен. Культура албан черлерин мергежилдиг кадрлар-биле четчелээр ажыл чорупи турар.

Ынчалза-даа үстүнде айыттынган доктаалды боттандырар талазы-биле райкүүскомнуң ажылында шыңгыы четпестер бар дээрзин Президиум хуралы демдеглээн. СЭКП райкому биле райкүүскомнуң кады ажылдап кылган хемчеглериниң [illegible] [illegible] [illegible] тиивин. Районнуң культура албан черлериниң ажылын кошкак удуртуп база контрольдап келген, культура албан черлериниң материалдыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ле четпес хемчег ап турар. Кызыл-Хаа суурда культура бажыңы [illegible] [illegible] ыын эвес кылганындан 1979 чылдың март айдан бээр ажылдавайн [illegible]. Мал ажылынга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Кожар библиотека элээн кызгай ажылдап турар, номчукчуларны библиотекаже хандылар ажыл кошкак, малчыннарны болгаш бичии уругларны библиотека-биле хандырбайн турар. Чорудуп турар хемчеглерниң идейлиг, уран-чечен деңнели [illegible].

Культура-чырыдылгазының албан черлериниң [illegible] [illegible] [illegible] леткаар болгаш быжыглаар талазы-биле [illegible] [illegible] чорудуп турар. Сөөлгү үш чыл [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дак кижи чоруттаан, чамдык кадрлар коммунал хандырылгазын ажыглавайн турар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели Мөңгүн-Тайга районнуң чурттакчы чонунуң культура хандырылгазында бар четпестерни чайладырын болгаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо айтырыг талазы-биле доктаалын амыдыралга боттандырарын хандырарын Мөңгүн-Тайга район [illegible] [illegible] күүсекүн комитединге [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

ЫЯАП-ЛА КҮҮСЕДИР

Ол база беш чылдың бажылаңында [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ажылдап турарлар. Ооң чанында Кызыл районда «Тинлелге» совхозтан кээрүн болур.

Совхоз бо чылын мал чемнерин бодунуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Бо хүннерде [illegible] 1120 тонна сенаж белеткеттинген, бо [illegible] [illegible] план 143,6 хуу күүсеттинген ол. Бирүк-бирү база [illegible] [illegible] хөй — 1250 тонна чыгдынган. 200 тонна витаминниг сиген дал[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ап[illegible]. Кукуруза силозу 1680 тонна салдынган, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 2410 тонна сигенниң 1125 тоннази белеткеттинген. Бо хүннерде бүгү база чылып келээн. Мал чемнериниң белеткели ам-даа уламчылавы[illegible].

Сиген белеткелинде механизастаттынган бригада ажылдап турар. Ук бригада ам № 5 болгаш 2 хову-трактор бригадаларының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ажыг мал[illegible] бар. Олар-даа, звенолар[illegible] [illegible] [illegible] Анай Ооржак Эзир-оолдуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Валерий Моңгуш, кестиректер Сергей Ооржак, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутаты Михаил Салчак [illegible] [illegible] [illegible].

Совхозтуң төп шаңында [illegible] [illegible] сиген [illegible] [illegible] агрегатта 10 кижи ийи [illegible] [illegible] [illegible]. Олар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хөй кылдыр кызыл чоттутун турарлар. Ажылдың бо хире [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Владимир Салчак, Олег Ооржак олар улуг үлүүн киирип турар.

Совхозта мал чеми белеткээр механизастаттынган бригаданы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] база, мал чемнериниң белеткелин бо айда доозар бис» деп чугаалап турар. Аныяк коммунистиң ол сөзүнге [illegible] [illegible] [illegible]. Черле ынчаш, мал чемнерин белеткээрниң планын ыяап-ла күүседир апаар.

Т. ЭРЕНЗЕН.

Кызылдың хааранылга фабриказында Надежда Разумованың комсомолчу-аныяктар бригадазы мурнакчы коллективтерниң санында кирип турар. Аныяктар бригадазында бригадирден аңгыда хоочуннар — аныяктарның дагдынкчылары база бар. Мастер Валентина Шевченко, Галина Хольшина ышкаш, өскелер-даа боттарының арга-дуржулгазы-биле аныяктарның мергежилдерин ажылдарынга дузалап турар. Ынчангаш бригада ай, квартал онаалдаларын хуусаадан эрте күүседип келген. Аныяктарның аразында мергежилдиг хүн бүрү бедип, мурнакчыларның одуруунда киргеннер хөй.

ЧУРУКТА: бригаданың даарамыкчылары Зинаида Сарыглар, Галина Шашаа бригадири Надежда Разумова-биле (ортузунда).

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ТУЛЧУУШК УННАРГА ТӨРҮТТҮНГЕН

1941 чылдың сентябрь 18-те 100, 127, 153, 161 дугаарларлыг дөрт адыгжы дивизияларга Ельня чоогунга болган тулчуушкуннарга эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруктун көргүскени дээш гвардейжи бирги, ийиги, үшкү, дөрткү дивизиялар деп атты тывыскан. Ол хүннерде болган бөлүүшкуннарның дугайын Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры армия генералы А. П. Белобородов СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Совет гвардияның төөгүзүнүң [illegible] «[illegible]» Күштериависке болгаш бүгү [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ган. Совет дайынчыларның дайынчы [illegible] [illegible] ринге, Төрээн чуртуң хереэ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] рукларны кылырынче ол дээвыт киирип турган. Гвардияның тыптып келгени-биле холбаштыр [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] командирлер болгаш политажылдакчылар алган.

Гвардейжи кезектер эң карымдааныкчы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] эрестиг чылча [illegible] эң чурумнуг болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Совет гвардия бооза, бистиң шеригдеривистиң шилиттинген, мурнакчы кол кезээ болуп турган. Гвардейжи кезектерниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] алдарлыг чаңчылдарын улам көвүдедиринче улуг кичээнгейни партия угландырып турган. А дээди [illegible] [illegible] ның 1944 чылдың февраль [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дайзынны канчаар чылча шаап турар-дыр, ынчаар дайылдажыр херек; мурнакчы гвардейжи кезектерниң болгаш каттыжыышкыннарның [illegible] [illegible] калбаа-биле ажыглаары деп айыткан.

Ол дуржулга ааjок байлак. Гвардейжи атты алган кезектерниң дайынчы мергежилдии бедик, инициативалыг, демниглиин, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] баштайгы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] болгаш организакчы чоруу [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дидим чоруу дээш аъттыг шеригниң 4 корпузу, адыгжы 36, моторадыгжы 3, аъттыг шеригниң 4 дивизиялары, адыгжы 4, танкының 11, демир-орукчу [illegible] [illegible] [illegible] чуулдук 32 полуу, хармаааныг 2 полуу, мотоциклчилер [illegible] [illegible], [illegible] бир батальону, шеригниң разведка талазы-биле артиллерияның 8 дивизиону, суг аданың 4 демзи, ийи крейсер [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] на моондактакчыы болгаш традыцик гвардейжи атты алган. [illegible] [illegible] аңгы-аңгы. 99 миномет дивизионнары база гвардейжи атты алган. Ол — чонуң «Катюша» деп адап алганы күчүлүг чаа чепсектиң ужур-дузазын бедик-биле үнелеп көргениниң демдээ-дир.

[illegible] [illegible] [illegible] ринге тускай херек демдээ, а [illegible] [illegible] [illegible] жылыкчыннарынга — гвардейжи тускай туктарны 1942 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Совет улустуң болгаш Коммунистиг [illegible] [illegible] [illegible] бүзүрелин чаалап алган гвардейжи [illegible] [illegible] [illegible] ның хүндүлүг адын алдар[illegible] лыы-биле шыңгыдарын [illegible] [illegible] [illegible]. Ленин, Суворов орденнерлиг, Кызыл туктуг 28-ки гвардейжи танк бригадазының шеригдериниң таңгыраанда мындыг состер турган: «Мээң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] эгелээримде, оон адаанга турган [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] туку кажан-даа бужар[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] камгалавышаан, ону алдар[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] мен, Төрээм чуртум!»

Кудумчу тулчуушкуннарның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ның белүүлелжиишкиннерин бү[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] киннерин совет гвардия Сталинград [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Ол тулчуушкуннарның үезинде гвардейжи каттыжыышкыннар [illegible].

1943 чылдың чазында Армията болгаш Флотта гвардейжи кезектерниң болгаш каттыжыышкыннарның саны 300 ашкан. А дайынның төнчүзүнге чедир ындыг кезектерниң саны оон-даа көвүдээн.

Совет гвардия тиилелгени чедип алырынга улуг дузаны чедирген. Ада-чурттуң Улуг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] А. Покрышкин, А. Матросов, Ю. Смирнов, И. Кожедуб, А. Шабалин болгаш оон-даа өске [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Хөй-хөй гвардейжилер Совет Эвилелиниң Маадыры [illegible] а чамдыктары ол аттыны ийи удаа алганнар.

Чылдар эрткен. Совет гвар[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] рын өөренип турарлар.

ЧЫЛГЫ-ХАРАГАННЫҢ ЧЫЛГЫЧЫЗЫ

Эрзинде Бай-Хөл онзагай чер. Долганзыр даглар, хөйлер [illegible] [illegible] хөлдү көөрге, наш дүвүнде [illegible]. Дээр шаар өөр-өөр ак булуттарны хүн ынчаар херелдендирипгер. Аңгыр, кас база элбек. А аалдар дээпер, өөргелер дургаар. Хөл кыдыындан [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] күлчек ак өглер булуттар аразында хонуп каан чүве ышкаш. Бир ындыг өгнүң ээзи — Свердлов Каевич Хайын. Ол ам 40 харже кирипкен. Даштындан көөрге, ынча назы чедери ам-даа элек ышкаш. [illegible] [illegible] [illegible], улуг эвес дурт-сынныг, кежээ сиилг эрин. Билбес кижи ону малчын кижи эвес кылдыр-даа көөрү чагат.

[illegible] [illegible] [illegible] мал [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бээр ам 16 чылдап. Хуурун көрүп бар малдар. [illegible] төрүүр хөй малдап келген. Чүгле кодангыйны [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] эвес, а «Чаа орук» совхозтуң Бай-Хөлдү долгандыр дээрлерин бүдүн хойжу бригадалыны [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турган үелери база бар. Чүгле [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] за, ам көөп аңаа хойжу апарган. Хоюн дужаапкаш, шуут бригадирлериг айаа директордан сүмелерге, ол чөшкээрипсээн. Кадыг ажыл-агыйлыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кадрларны [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чыгтаан-на доостурип турар [illegible]. А мал малдаар улуг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] шииңнер [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] үелерин турбаан дээрил? Өөрүнчүг, а бир чамдыкта кудараанчыг-даа. Бир чыл өскезинге домейлешпес. Тус-тус онзагай байдалдарлыг. Ооң кадында мал чеми чедишпес, харчам улуг, хат-касыкан дээш шаптыктыг чуулдер база хөй болгулаар. Ынчалдажок малчын чаа [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] эки чуулдерин ыяк шиңгээдип, оон-биле арга-дуржулгазын улам байыдып келген. А ам-не кол чүүл [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] анаар дээрзин ол кезээде шерип бодап, шыңгыы сагып турган. Маңг-сооктан, дүне-хүнеүн [illegible] [illegible] [illegible] дыг хыш харыксагта тур[illegible]. Көргүзүглер база чыл амыраа өскерип бедин [illegible].

Баштайгы күш-ажылчы чепишкенин ол 11 чыл бурунгаар ынчан комсомолчу турган чедип ап, төрүүр 100 баш хойга онаалтыр 111 хураганы камгалап алган. Ол-ла чылдан [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible] Москвага ВЛКСМ-ниң XVI [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бооп киришкен аңаа утуурубай. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], анаа онаашкан бедик идегелди. [illegible] [illegible] [illegible] дээш карак кызыл ажыл-ижин ол шудургу уламчылап, бо талазы-биле арга-дуржулганы чүгле болунга ажыглап эвес, а [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Ооң [illegible] 100 баш хойдан 115 чедир хураганы бедин онча-чедип камгалап ап турган.

Ийет, эрткен чылдың чаалдар чайын совхоз директору [illegible] [illegible] [illegible] кайы, ооң хелден шала келзээ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дорт халдын кээп, чугаа кылган:

— Свердлов Баевич, билир сен. Бисте чылгы арбын. Ынчангаш ийи кезек черге чагаалап турар бис. Бир кодан мында — Чылгы-Харагаңда. Улуг чылгычызы арай харысалгалыг [illegible] [illegible] [illegible]. Ооң кадында 2—1 чидирип база бар. Ук ашти дарый [illegible], оруунга сени чылгычыжылдар [illegible] [illegible] [illegible] бис. Бодуң хөй чылда, даады төрүүр хөй малдап келдиң. Бо талазы-биле [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Чаа дааганы база төлептиг күүседип шыдаар дээрзиңге бүзүрээр улуг. «Эзер кырынга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Ам бе [illegible] чу ог-бүле бар, оларга хулээдип бээр бис. Че канчаар сен?

Чылгы-Харагай. Ол Бай-Хөлден километр хире-ле кежээр чер. Шаг-шаанда хөлдү долгандыр хараган [illegible] [illegible]. Чүгле кезек черде ыяш хараганнар үнген. Ырактан көөрге, кодан чылгы болуп каан дег. Ынчангаш чон ону Чылгы-Хараган дижир апарган. Биеэги хараганнарның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чылгы деваази бар. Ында деваазын чылгы — шуптү 510 баш. Бо ынчаар оът эки үнер. Бо оът-бек чегей чылын бала-ла шору болган. А суггатта айтырыг турбас. Ында киртен узун Тээ база ыраңай чыда. Чуулдуң маалыры Свердлов Хайын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чыл ажа [illegible] бар чоруур. Ынгүүр[illegible] малчын кижи болгаш, чылгы малдарында аңаа билдинмес чуулдер ыңгыр хөй эвес болган. Ынчалдажок, кандыг-даа чаа чүүлге чаңчыгарынга үе херек. Эрткен чазын ол төрүүр 100 беден 70 кулунну камгалап алган. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] болгу дег. Ажыл-биле чугаалаарга, чылгычыыыс анаа ынныг-ла таарзынмаан. Ажылыиңи чуну-биле өскертип, арга-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] мал[illegible] [illegible] лир масалыг [illegible] [illegible] ының үезинде 100 беден бети дээрге 75-теи ашаш эвес кулунну алырын бодап турар.

Ооң кадында С. Хайың оглу херээжен хани Тамыжап Мамаевна-биле 7 урууну өстүрүп кижизидип орарлар. Эң улуу Урана — 8-ки класссчы, а хеймери Эртине чаа-ла бир хар ажып чоруур. Чылгычы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кааңкаштын Бай-Даг суур, азы район төвү Эрзинче херек-чорук кылып алыры-биле хууда «Москвичтинге» саадаптар. А ооң дарый ээ келген ураан чылгыжын [illegible] [illegible] [illegible] олар олорунче уткуй аар-чу[illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

С. МОНГАЛ.

БИСТИҢ ЧААГАЙ АМЫДЫРАЛЫВЫСТЫҢ КОЛ ҮНДЕЗИННЕРИ

Амы [illegible] чаагай байдалын бе[illegible] турарын [illegible] бир болгай. Ынчалза-даа чүг[illegible] социалистиг чурттарда экономиктиг болгаш социал [illegible] бир Кижилер-даа турган [illegible] улуг [illegible] ажыл [illegible], чамдык техника-экономиктиг сорулгаларны [illegible] политиканың [illegible] болуп турар.

СЭКП-ның XXVI съездизи [illegible] беш чылда ССРЭ-ниң социал [illegible] түңнелдерин үндүрген 1976—1980 чылдарда совет [illegible] турар, ол үе дургузунда үлеттүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 717 миллиард рубль немей өскен, кедээ ажыл-агый продукциязының хемчээли 50 миллиард рубль немей [illegible], а национал орулга 400 миллиард рубль немей улгаткан.

Капиталистиг чурттарга [illegible] тып бистиң чуртувуста национал орулганың [illegible] ерлелге, чурттаглга болгаш культура тудуунга ажыглап турар. Ооң ачызында эрткен беш чылда хөмүр-даш, сланец [illegible]

хере болгаш өңнүг металлургия [illegible] ажыл телевирин улгаттырган. Ниитизи-биле ол-ла үе дургузунда [illegible] болгаш албан-хаакчыларның ортумак ажыл телевири 15 хуу ажыт, а колхозчуларның орулгалары 26 хуу немей өскен.

Ол бүгү чүүлдер [illegible] болгаш [illegible] садар өртектериниң [illegible] байдалдарында чоннуң ниити саныңга онаалтыр боттуг орулгаларын 18 хуу немей улгаттырар арганы берген. Хлеб, чигир, саржаг, сүт болгаш оон-даа өске дыка хөй барааннарга үүрмектеп садар өртектер 10—15 чылдар мурнунда [illegible] капиталистиг чурттар-биле деңнээр [illegible] улуг [illegible].

Беш чыл дургузунда туттунган 530 миллион дөрбелчин метр чурттаглга шолу, 50 миллион совет кижилерниң чурттаг байдалдарын экижидер арганы берген. Ол-ла үе дургузунда чоннуң херелел ба[illegible] 21 хуу немей өскен. Тодаргай ниити дугайында, ооң негеледериниң болгаш [illegible] дугайында тодаргай сагып салмышкын, кижиниң бүгү талалыг хөгжүлдезинге таарымчалыг байдалдарны тургузары — бо бүгү чүүлдер

чоннуң чаагай амыдыралын улам экижидериниң талазы-биле СЭКП-ның XXVI съездизинге идип үндүрген чаа улуг программаны база тодаргайлап турар. Ол программа амы[illegible] — херегледир болгаш чурттаглганы, [illegible] турар. Ук программа мате[illegible] үндезилеп боттанып ужурлуг.

Он бирги беш чылда чурттуң үлетпүр бүдүрүлгезин 26—28 хуу, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин 12—14 хуу, а [illegible] 18—20 хуу немей улгаттырарын телевилээн. Ынчан национал орулгага херэглел фонду[illegible] темп-биле өзер. 1980 чылда 75 [illegible] тургаанынга удур херэглел [illegible] 1985 чылда 77,3 хуу болур.

[illegible] совет кижилерниң орулгаларының кол үндезини ажыл телевири болуп турар. Беш чылдың төнчүзүнде ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларының ортумак ажыл телевири бисте 13—16 хуу немей өзер болгаш 190—195 рубль чедер. Колхозчуларның [illegible] ам-даа 20—22 хуу немей улгаар. Ол чорук чоннуң боттуг орулгаларын 16—18 хуу немей улгаттырар арганы бээр.

Ажыл телевирин талазы-биле хемчеглерни боттандырарынга 10 миллиард хире рубль үндүрер деп телевилээн. Ынчалза-даа кижилерниң амыдыралының деңнели бедиирин бичии ажыл телевирин улгаттырары-биле кы[illegible] Херегледиг ниитилел фондуларындан кү[illegible] бодуш [illegible] лер совет өг-бүле бүрүзүнге хамык улуг практиктиг ужур[illegible] ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларының ортумак ажыл те[illegible] барык-ла 40 хуу болуп турар. [illegible] 1985 чылда 138 миллиард рубль чедер, ол дөрт кижилиг өг-бүлеге чылда ортумак-биле 2000 хире рубль болур. Ол [illegible] кижилерниң амыдырал бай[illegible] экижидеринче, [illegible] болгаш кижизидеринче, социал хандырылгаже болгаш культураже угландырып турар. [illegible] лер болгаш чаа өглененнер [illegible] чемненилгениң база школа назы четпээн уруглар албан чер[illegible] турар-биле немелде [illegible] база артык чүүлдерни алыр. Чижээ, бүгү школачыларга өөредилге номнарын халаска бээр. Чаш уруу бир хар четкижеге чедир

ажылдап [illegible] албан-хаак[illegible] алдарын бээр. Хөй уругларлыг өг-бүлелер уругларынга 30-дан 120 рубль чедир түңнүг чаңгыс удаа бээр. [illegible] албан-хаакчыларга болгаш колхозчу[illegible] шериглериниге пазылап кырааныныы болгаш инвалид [illegible] база [illegible].

Бо беш чылда садыгның болгаш ачы-хуу чедиреринче [illegible] биле, херетлел барааннары-биле чоннуң хандырары тускай [illegible] ларга үндезилеп боттаныр. Мааа холбаштыр «Б» бөлүктүң (херэглел чүүлдери бүдүрер) адырларының «А» бөлүктен [illegible] селдерин бүдүреринден) мурнай өзүлдези 1981 чылда бээн 4,1 хууга удур 4,2 хуу [illegible].

Бистиң чуртувуста чурттаглга байдалдарын экижидери үзүктел чок болуп турар. Чаа беш чылда 530—540 миллион дөрбелчин метр чурттаглга шолун ажыглаага киирерин телевилээн, ол чорук чурттаглга шолу-биле ортумак-биле хандырарын бир кижиге онаалтыр 13,7 дөрбелчин метр чедирер арганы бээр. Ынчалза-даа

херектиң ужуру [illegible] хемчээлдеринде эвес болгай. Чурттаглга ажылдап [illegible] кижилер [illegible] кузели-биле [illegible] турарын база демдеглээр [illegible]. Ооң төнчүзүнде квартира болгаш ком[illegible] өг-бүлениң бюджединиң чүгле 3—4 хуузу үнер, АКШ-та мындыг телевир 30-дан 40 хуу чедип турар.

Херегледиг ниитилел фон[illegible] трамвайга чораны дээш дыка чиик телевир бисте ам дөртен ажыт чылдар [illegible] хевээр артааш.

Кадык камгалалының тала[illegible] деңнели болгаш шы[illegible] Мааа 1985 чылда [illegible] орууннарының четчизин 3,63 миллион чедирер база ол [illegible] албан [illegible] дир деп турар.

Бо бүгү чүүлдер СЭКП-ның [illegible] ге[illegible] деп ыйгырыы чайгылыш чок боттаныр турарының дугайын тодаргай херечилеп турар-дыр.

Юрий СЫЧЕВ,
экономика эртемнериниң кандидады.

(ПМА).

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛГА ХАМААРЫШТЫР

ВАРШАВА. (СЭТА). ПУР-нуң удуртукчуларының адыр ва[illegible] бын-биле профэвилелдериниң [illegible] конференциязы ажаа эрткен. Профэвилелдерниң [illegible] чериниң даргазының оралакчызы А. Сивак аңаа чуве чугаалааш, совет ажылчыннарының улусчу Польшаның ажылчыннарынга [illegible] демдеглээн. Совет ажылчыннар бисте чаза-чорудар эргелиг болгаш хүлээлгелиг-даа деп, ол чугаалаан. Совет [illegible] дугайында чугаа чорудурда, ол оңза чугула. Ооң [illegible] тиг деп каттышкылгазында турар болгай бис. Гданьскиге хуралып алган «Чоон Европанын [illegible] рыгы» деп адаткан чүүл бистиң [illegible] ылеретпээн, ол дээрге Кос-Кор, «Хамаарышпас Польшаның конфедерациязы» (ХПК) [illegible] дүлгеежилдериниң. Барык чуртуң тускай албан черлериниң үзел-бодалдарын илереткен чүүл-дүр. Совет ажылчыннар бар турупп турар [illegible] ажылдарын хоруп сунуп турар-дыр. Ол чагааларны бис [illegible] турар бис. Ол чагааларны [illegible] митингилер чамдык [illegible].

«Солидарностьтуң» съездизинге ко[illegible] политиктиг айтырыглар талазы-биле; чавыктың ажыл-чорудулгазын канчап-даа күш чок болдурарыл, ПУР-нуң сеймиче пайы талазы хадаана [illegible] чиментиг чугаа болгаш, а социал айтырыглар талазы-биле чугаа болбаан деп, А. Сивак [illegible] тайылбырлааан. Олар чер-чер Советтеринге «Солидарностьтуң» ажылдакчылары [illegible] киирери-биле сорулгаларын канчаар органзациястарның шиитпирлерин ажылдаан кылган.

«Солидарностьтуң» амаа келгүннери болгаш удурукчулары, Кос-Корнуң, ХПК-ның [illegible] деп чүк деп [illegible] деп, ол чугаалаан. «Солидарностьтуң» экстремистиг бөлүктеринге удур шиитпирлиг хемчеглерни [illegible] мен. [illegible] бистерге [illegible] мен, чаныш-сиңыш чок турлурунга бүзүрелдиг мен.

[illegible] «Солидарностьтуң» [illegible] чеп[illegible] чок. Ооң [illegible] 1980 чылдарда [illegible] чаалап алган чүүлдерни бүрүлыр болган турары ол.

«Солидарностьтуң» съездизиниң дугайында чугаалап турда, А. Сивак мынча дээн: «Аңаа ажылчыннар чүгле 12 хуу болган, арткаңнары дээрге [illegible] административиг ажылдакчылар — бүдүрүлгелерге 1980 чылдың [illegible] болуп [illegible] ажыл-ажыктары дээш турарындан турбаан. Өске бир факт-барымдаа база онзагай: олар шуптузу — административиг ажылдакчылар — бүдүрүлгелерге 1980 чылдың чайгы [illegible] мурнунда келген болгаш ол бо-

[illegible] хуушкуннарга илеңнелдиг [illegible] турган аңы оларга [illegible] кадаг тодаргай дааштарны [illegible].

Социалистиг чурттарның [illegible] удур ужур-дузалыг. Бис онгуптернационалистиг аразында турупп турарывыс Кос-Корнуң, ХПК-ның, «Солидарностьтуң» [illegible] халдаашкыннарынга удур [illegible] дарлыг.

Бистиң ниитилел амыдыралывыска чурттуң [illegible] да байдалды коллуунда дамчыдып [illegible] ы элээн бүдалдырышкынның ниирии турар.

«Солидарностьтуң» экстремистиг удуртукчуларының политиказы ол профэктилелдерниң ажылчыннар дээш чоруп турар апаарынга [illegible]. Чижээ, бистиң профэвилелге чыл эгезинде 200 муң кежигүн турган болза, ам бистиңде 500 муң кижи четкен. Чүгле ааңаа Катовицада «Солидарностьтан» тудугжуларның профэвилелинче 30 муң кижи шилчээн. Ындыг [illegible] болуушкуннар [illegible] бүрүде күштелип турар дээш [illegible] хевээр апаргаш.

Түңнелинде А. Сивак мынча дээн: «Солидарностьтуң» Лис, Бужк, Гвазда, Руле[illegible] экстремистерниң ажылдакчылары-биле чугааланыр [illegible] чок, ол дээрге аңаа хөй үе эрттирери-даа болур ийик. Амгы үеде Польшада байдал ийи чүгүнче чарылган. Чүл дээрге, ниитилелдиң барык ноолут кезии күрүнеге чөптүг, [illegible] байдал дээш туржуп турар. Ынчалзажок экстремистиг удуртукчуларның салдарының «Солидарность» чуртту удур туржуушкунче ам-даа сөөртүп турар.

* * *

СОФИЯ. (СЭТА). Гданьскиге болган шуугаазының хуралы алганы [illegible] «Чоон Европанын улустарынга ыйгырыгга» хамаарыштыр Болгарияның ажылчы чоннарының килеңнээшкининиң болгаш бүрүү шаавышкынныг массалыг митингилери [illegible] чуртта эртип турар.

Чуртта эң улуг металлургия комбинады болур Софияның Кремиков комбинадының бо[illegible] митингизин киржикчилери ажылчыннарның ажылчыннарның [illegible] хүлээп алган. Гданьскиге хуралып алган «[illegible]» дээрге «Солидарностьтуң» съездизиниң организаторлары социалистиг чурттарның ниитиги херектеринге шаарны [illegible] кылырының семээшкини болур деп чагаада бижээн. Ол дээрге — социалистиг чурттарның ажылчын эргезинге, бүгү ажылчы чоннарынга удур чөгүзе-дир, мрой соруктарлыг арын-нуур чок чеңгээ-дир. Ынчалзажок ол семээшкин бүдүрээр апаар.

Бис, Кремиковтуң металлургия комбинадының ажылчыннары, [illegible] шиитпирлиг удурланып тур бис.

[illegible] Пловдивтиң Д. Благоев аттыг өңнүг металлдар комбинадының болгаш Варнада Г. Димитров аттыг судно тудуунуң комбинадының база өске-даа бүдүрүлгелерниң ажылчы чоннарының хуралдарынга хүлээп алган.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ДОЛУ ЧАҢГЫС ЭП

ВЬЕНТЬЯН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, ЛУДР-ниң Премьер-Министри Кейсон Фомвихан-биле Кремльге найыралчы ужуражылгазының дугайын, лаос удуртукчуга Ленин орденин тывыскаанының дугайын Лаостуң массалыг информация чепсектери тодаргай дыңнаткан. Ужуражылганың чуректиң хамызындан аңы-дуңмалышкы ёзузунуң байдалынга эртип, талаларның үзел-бодалдарының долу чаңгыс эптиин бадыткааның дыңнадыгда онзалап демдеглээн.

Социализмниң үндезиннерин тургузар талазы-биле ажылгыйны болгаш өске-даа сорулгаларны шиитпирлээрде Лаоска Совет Эвилелиниң бүзүрелдиг деткимчезин, ССРЭ-ниң болгаш ЛУДР-ниң аразында акы-дуңма найыралдың база бүгү талалыг нады ажылдажылганың харылзааларының чедимчиниң хөгжүлдезин Кремльге ужуражылганың уезинде онзалап демдеглээн деп. Лаостуң КПЛ дээр информация агентилели дыңнаткан.

Делегейниң дыка хөй айтырыгларын чугаалажып тура, эштер Л. И. Брежнев биле Кейсон Фомвихан делегейниң дүжүүрлүг чоруун ажып эртери даштыңы политиканың кол сорулгазы болур деп бүзүрелин илергейлээнин агентство айытхан. Империализм болгаш гегемонизм күштериниң черудуп турары чурттар аразынга удурланыштыр турмурунче, өжээнешкилгени болгаш бүзүрешпес чорукту чиңгелендиреринче угланган шугумга келир үе чок болгаш турбас-даа ужурлуг.

Ийи партияның болгаш ийи чурттуң удуртукчулары Мурнуу-Чөөн Азия күрүнелериниң үре-түңнелдиг нады ажылдажылгазын таарыштыр тургузарының чугулазын демдеглээн деп, Вьентьян радиозу айыткан. Ол навының чурттарының чүмениишкиннери биле Мурнуу-Чөөн Азияның айтырыгларын таарыштыр шиитпирлээр дээш девискээр конференциязын эрттирер дугайында Индий-Кыдат чурттарының инициативазынга Совет Эвилели каттышып турарын радио тайылбырланчызы онзалап демдеглээн. Вьетнам болгаш Кампучия биле акы-дуңма харылзааларны моон соңгаар-даа быжыглаар деп Лаостуң чүткүлүн ССРЭ деткип турар.

XXXVI СЕССИЯ АЖЫТТЫНГАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр). КНО-нуң Кол Ассамблеязының ээлчеглиг XXXVI сессиязы сентябрь 15-те ынаа ажыттынган. Органзацияның кежигүннери 150 ажыт чурттарның төлээлекчилери делегей амыдыралының эң чугула айтырыгларын үш ай дургузунда чугаалажырлар. Сессияның хүн чурумунда—134 айтырыг.

Делегей харылзааларында дүжүүрлүг чорукту чавырылдырары-биле, дайын айыылыч [illegible]-биле, боо-чепсекти эндере бүдүрерин шеглээри-биле болгаш күрүнелер аразынга тайбың нады ажылдажылганы хөгжүдери-биле холбаалыг айтырыглар санал берикчилерниң кол чүүлдери болур. КНО-га санал берикчилерниң ам онза чугула болур, чүге дээрге АКШ баштаан империалистиг [illegible] тайбың байдалын дагын [illegible], боо-чепсекти улам эндерилдир бүдүрерин, делегейниң [illegible] турар[illegible] боттарының тура-чоруун [illegible] турар-ла ындыг үеде ол санал[illegible] болуп эртер.

Сессияның хүн чурумунуң дүжүүрлүг чорукту чавыр[illegible] камгалаарынче болгаш калбартырынче, улустарның [illegible] чоруун [illegible]

хөй эң чугула айтырыгларын КНО-га чугаалажып көөр кылдыр бир-ле дугаарында Совет Эвилелиниң инициативазы ёзугаар тургусканын делегей ниитилежилгезиниң бөлүктеринде демдеглеп турар.

Совет саналдарының тодаргай болгаш боттуг бүдүштүүн КНО-нуң моон мурнунда[illegible] шуулганнарынга чугаалажылгалар уезинде каш удаа онзалап демдеглеп келген. «Кан[illegible]-даа херимниг чепсээн космос делгемиңге сайгара тургузарын хоруур дугайында керээни чарар дугайында» айтырыгны амгы сессияның хүн чурумунга киирер дугайын КНО-нуң чиңгине секретарының адынга ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң чагаазында айыттынган саналды бүзүр[illegible] чогуур уезинде кылдынган санал кылдыр хүлээп көрген.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының моон мурнунда XXXV сессиязының даргазы турган Р. фон Вехмар амгы сессияны ажыдып тура, делегей байдалының [illegible] айыткан. Улустарның тайбыны болгаш айыыл чок чоруун камгалап арттырар дээш шиитпирлиг чоруун КНО-га кергузеринче бүгү күрүнелерни ол ыйтырган.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязының даргазы Ирактың даштыкы херектер министриниң оралакчызы О. Беташ апарган. Делегей харылзааларын дүжүүрлүг чавыр[illegible] четкен үеде КНО-нуң Кол Ассамблеязы чыылганы болуптуң чугаазынга ол база демдеглээн. Дүжүүрлүг чорукту чавырылдырарының органга боо-чепсекти эндере бүдүрерин [illegible] херечилери болуп турар-дыр бис. Болуптуң принциптеринге дүүштүр КНО-нуң хүлээп алган шиитпирлерин боттанылдырарының аргажок чугулазын О. Беташ онзалап демдеглээн. Палестин улустуң бот-башкарлыыр эргелерин боттандырар дугайында, Намибияны бүрүн чоска ажылап турарын кол[illegible] [illegible] турар ужурлуг. Делегейниң дүжүүрлүг чоруун кошкадырынга болгаш делегейниң мурнунда турар айтырыгларны шиитпирлээринге [illegible] Ассамблеязы ол ыйгырган.

Баштайгы ниити хуралга ол организацияның чаа, 155-ки кежигүнүн КНО-га [illegible]-биле хүлээп алган. Ол [illegible] арадыр дуп күрүне — Вануату Республика-дыр. Ону шаанда Англияның болгаш Францияның колониалдыг холед черлери — Чаа Гебридтер дээр турган. Вануату хамаарышпас чоруун 1980 чылдың июльда алган. Европаның социалистиг чурттарының мурнундан ооң делегациязынга байыр чедирбишаа, ГДР-ниң КНО чанында тургамал төлээлекчизи П. Флорин аныяк республиканы КНО кежигүнүнде хүлээп алганы [illegible] бүрүн хужурерииче база колониал чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас [illegible] дугайында Декларацияның бүрүн боттандыр[illegible] база бир базым болуп турарын демдеглээн.

Ассамблеяның чеди кол комитеттериниң даргаларын сессияга соңгаан. Ниити хурал[illegible] ол комитеттерге хүн чурумунда киирткен айтырыгларны чугаалашар.

В. ВАСИЛЕЦ.

АЙЫЛДЫГ ПЛАННАРГА ШИИТПИРЛИГ ОЙТУР ШАВЫЫШКЫН

ЛОНДОН. Ныыбери чоогунда америк шериг баазазы Гринем-Коммонга кирер эжиниң аксынга эртенниң-не «тайбың пикеди» чыскаалып[illegible] НАТО-ның чагырыкчыларының Барыын Европага чалгыныыт ракеталары болгаш «Першинг» ракеталарын тургузар дээш шиитпирин чок кылырын негеп, америк администрациязының боо-чепсекти эндере бүдүрерин айыылдыы-биле күштедирип турарын бүрүү шаап турарлар.

Чаа ракета-ядролуг чепсекти [illegible] Барыын Европа[illegible] чурттакчыларының айыыл чок чоруунга тергиин айыылдыг болгаш ол чүгле Барыын Европага эвес, харын бүгү делегейге быжыг тайбыңны хандырарынга улуг доктаргаар[illegible] болуп турар деп баазаның командылалынга [illegible].

КОПЕНГАГЕН. НАТО-ның [illegible] студент-коммунистериниң эвилелиниң даргазы Франк Оон [illegible].

Барыын Европага ядролуг боо-чепсекти немей мээннээри делегейниң дүжүүрлүг чо[illegible] деп ол чугаалаан.

НАТО-ның милитаристери бе[illegible] Совет Эвилели тайбың инициативалар-биле харылзап турар, оларның со[illegible] — ядролуг боо-чепсекти канчаар эндере бүдүрүкчүнүн [illegible] болуп турар деп, Ф. Оон онзалап айыткан.

БОНН. Хостуг демократтыг партияның федералдыг баш-

таар чериниң кежигүнү Кристоф Штрессер наточу шиитпирни чидиг-биле шүгүмчүлээн. Оон-биле кады ол ортумак ыраккышкын чаа ракета[illegible] рын соксадыр талазы-биле совет саналдын улуг ужур-дузалыгын демдеглээн.

Чепсеглеништиң мылпазы дужурер дизе, чүгле ак сеткилдиг чугаалажышкыннар херек, ГФР-нин тайбылдын хөй-ниитизи база ол дээш туржуп турар деп, К. Штрессер чугаалаан.

ДЕЛИ. Совет Эвилелиниң [illegible] талазы-биле эжар дээн АКШ-тың кузел-чүткүлүн хоозун бот-мегеленишкин-дир деп, «Таймс оф Индия» солун адаан.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин база катап эгелээринге чеңгээ үндүрүп келген дээш АКШ-тың чазаан бурууда[illegible] делегей [illegible] чавырылышкын [illegible] турар [illegible] бергейлээн.

БЕРЛИН. Массалыг узуткаашкын чепсээниң чаа хевирлерин бүдүрүп турары социализмден агтыр шериг талазы-биле [illegible] чорукту империализмниң чедип алырын, делегей харылзааларынга күш дегзерин ораддажып турарын херечилеп турар. Ындыг айыылдыг хөделгээшкиннерге удур ол-не шиитпирлиг ойтур шаавышкынны бээр херек.

НЬЮ-ЙОРК. Рейганның министрлер [illegible] хемчеглери, чижээ, нейтрон [illegible] бүдүрериниң болгаш ооң курлавырларын тургузарының дугайында

шиитпир, [illegible] боо-чепсектерни эндере бүдүрүүшкүнүн катап [illegible] чавырылышкын чылдарында делегей байдалынга чедип алган эки чүүлдерни чок кылыр дээн сорулгалыг болуп турар деп, «Улустарның тайбынга удур мобилизастаарыдаар хөй-нинти организациязынын координатору У. Доэрес медеглээн. Массалыг узуткаашкынның эң-не араатаныг чепсээ — нейтрон бомбага удур профэвилел, студентчи, негр, шажын болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларны төлээлеп турар чүс-чүс муң американнар шаңгырлыг бо-ле удурланып турар. Дайын дээш албыстаан вашингтон «хартыгалары» делегейни ядролуг дайынның өлүмнүг халавынче киир тырта бээрин болдурбас деп, Доэрес онзалап демдеглээн. Улустар коргуп эвес, а тайбың чурттаарын күзеп турарлар деп, ол чугаалаан.

ЛИМА. Перунуң чоон үзелдиг ниитилелинин [illegible] телевилеп турар парламента[illegible] Рейганның администрациязының шиитпирин бүрүу шаарынче чурттуң конгрезин ыйгырган.

Вашингтонуң шиитпири «чайгы-ле агрессив сорулгалыг» деп, парламентиниң [illegible] бижээн. Массалыг узуткаашкынның чаа чепсээн бүдүрери — бүгү ниити [illegible] айыылдыг [illegible] деп тодаргай айыткан.

(СЭТА).

МЕКСИКАНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

МЕХИКО. (СЭТА). Мексиканың хөй миллион чону улуг байырлалын — хамаарышпас чоруунун чарлааны [illegible] демдеглээн. 1810 чылдың сентябрь 15-тен 16-же дүне Долорес деп черге Мексиканың [illegible] Мигель Идальго Коңга каккаш, испан [illegible] удур демисел[illegible] чонну кедүрген. Тура халышкынның бүгү чуртту шыва алган.

Латин Американың эң улуг күрүнелериниң бирээзи —Мексика бөгүн өске күрүнелерниң иштики херектерин хол[illegible]таарлаваастың принциптерин, бүгү улустарның бот-башкарлыыр эргезин [illegible] тыныш политиканы быжыг болгаш чайгылыш чок чорудуп турар.

Кубага удур чүдек-буржар [illegible] Мексиканың [illegible] тыртар дээн Вашингтоннуң оралдажышкыннарын ол бү[illegible] Бөмбүрзектиң бирмин чартыында баштайгы социалистиг чурт-биле найыралчы харылзааларны тудуп турар. Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги [illegible] Куртовулединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастронуң Мексикага чоокта чаа чорааны ийи [illegible] харылзааларның [illegible] херечизи апарган. Амгы үениң кол айтырыгларынга хамаарыштыр [illegible] де бадыткаттынган.

Чоңу кижи көөр хөй чок [illegible] дужур октаан болгаш империализмниң талазындан кор[illegible] кыжыыш объектизи болу берген Никарагуага хамаарыштыр, ол ышкаш хамаарышпас [illegible] демократия дээш демисежип турар Сальвадорунуң, Чилиниң, өске-даа Латин-Америк чурттарының [illegible] хамаарыштыр, Мексика ийик эң-ле-ле [illegible]

деп, оларны быжыы-биле деткип турар.

Тайбыңны быжыглаар, улустар аразында дүжүүрлүг чорукту чавырылдырар дээш, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр дээш, империалистиг [illegible] болгаш неоколониализмниң кандыг-даа хевирлеринге удурланыр дээш демисел [illegible] тыкы политиканы характерлиг [illegible].

Мексика совет харылзаалар найыралчы болгаш үре-түңнелдиг. Мексиканың президентизи Хосе Лопес Портильонуң 1978 чылда ССРЭ-ге чорааны ийи талалыг харылзааларның улам мнайгы хөгжүлдезинге чугула үе-чаза болган.

Мексиканың [illegible] демократтыг ажылдакчылары Совет Эвилели-биле харылзааларны улам калбартыр дээш туржуп, тайбың дээш демиселге ССРЭ-ниң [illegible] бот-биле үнелеп турар.

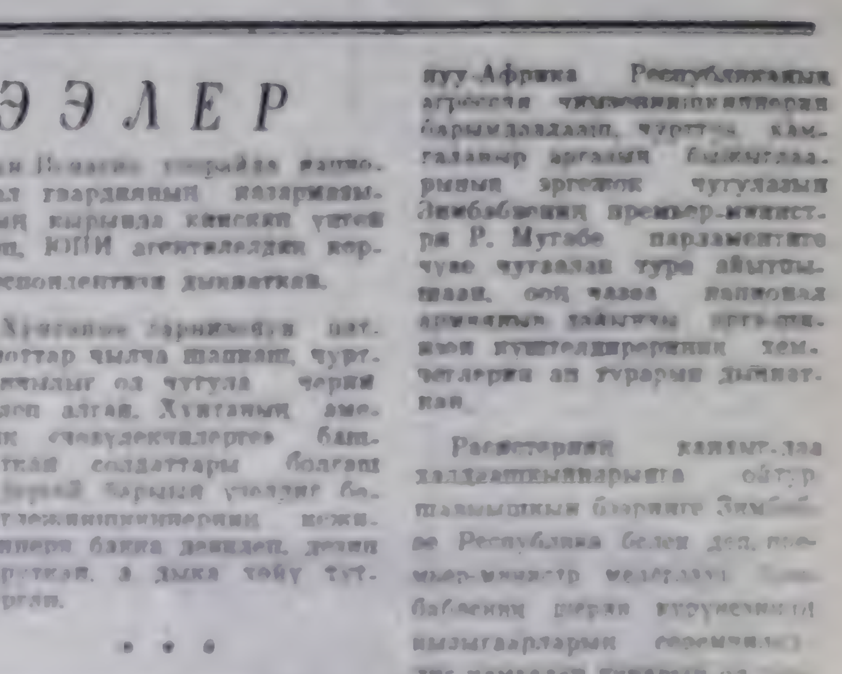

«Вояджер-2» деп америк космос станциязы Сатурн планетаже оргаа ужудуп бар чораан, ол планетаның чуруктарын Черже тырттырып чорудуп турар.

ЧУРУКТА: «Вояджерден» станциядан Сатурнуң болгаш [illegible].

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

БЕРЛИН. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң «Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» Ыйгырыын ГСЕП ТК-ның теоретиктиг органы «Айнхайт» журнал делегей политиказының айтырыгларын боттуг мөзулуг көөрүнүң чаа херечизи кылдыр адаан. Тайбыңны камгалаашкының дузазаар чугаалажышкыннар болгаш тодаргай базымнар ам ыыржаа эргежок чугула херек-тир деп журналда [illegible] чугаалаан.

Социалистиг дашчының [illegible] амыдырал чурттаглазы болгаш келир үени [illegible].

* * *

ПАРИЖ «Ниити рынок»

чурттарында ажыл чок кижилерниң саны сөөлгү үш чылда 50 хуу өскен болгаш 9 миллион кижи четкен. Европа ниитилелиниң комиссиязының кежигүнү Айвор Ричард Страсбургда Европа парламентизиниң хуралында чүве чугаалап тура ол дугайын медеглээн.

Амгы үеде Англияда «артык кижилерниң» саны 3 миллион чыгаан, Францияда — 1 миллион 800 муң, ГФР-де —1 миллион 250 муң кижи болуп турар.

* * *

АММАН «Стратегиг эвэ харылзаалар» дугайында аме-

рик-израиль дүгүрээни Америкнын Чоннар Чоон чиге тайбыңга [illegible] болур, ол девискээрниң айыыл чок болгаш [illegible] тургузарынга каража чедирип турар деп, Иорданияның информация министри Аднан Абу Одэ медеглээн. [illegible] Израильге [illegible] турары араб чурттарга ха[illegible] чиңнериниң агрессиязы [illegible] дүзедип турар.

* * *

НЬЮ-ЙОРК. Национал хостуг[illegible] Фарабундо Марти аттыг фронтузунуң тугу Сальвадорнуң сонгу талазында

Сан-Висенте улуг национал гвардияның казармазының кырында киискип үнгеп деп, ЮПИ агентилелдиң корреспондентизи дыңнаткан.

Хунтаның [illegible] патриоттар чылча шапкаш, чурттаныкыг ол чугула черни эжелеп алган. Хунтаның америк «чевүдекчилерге» баштаткан солдаттары болгаш [illegible] чугаалыг үжелдиг бо[illegible] кежигүннери баары дендеп, дезип чоорткан, а дыка хөйү туттурган.

* * *

СОЛСБЕРИ. Расистиг Мур-

нуу-Африка Республиканың агрессив чамыткыныкчыларын барымдаалап, чурттуң камгалалын арганың быжыглаарының эргежок чугулазын Зимбабвениң премьер-министри Р. Мугабе парламентиге чүве чугаалап тура айыттынаан, ооң чазаа национал армияның дайынчы арга-шинээн күштелдиреринниң хемчеглерин ап турарын дыңнаткан.

Расистерниң каналыг-даа халдаашкыннарынга ойтур шаавышкын бээринге Зимбабве Республиказы белен деп, премьер-министр медеглээн. Зимбабвениң шериг күрүнезиниң кызыгаарларын серемчилелдиг камгалап турарын ол демдеглээн.

АЛЁ-АЛЁ, АЛЁНА

Эргим ынак эжимге
Элээн үр-ле душпадым.
Телефонум туткаштың
Дегийт дүрген долгаптайн:
— Алдан чеди, ужен беш.
Алё-алё, Алёна!
Алдынай мен — эжиң мен.
Кандыг тур сен, харыыла?
— Эжис, эжис, эжим, эш.
Эки тур мен, Алдынай.
Дуңмам, акым, угбамга
Дузалажып туру мен.
Бажың иштин арыглааш,
Хамык хевим бастынгаш,
Парк кирип ойнаар бис.
Кады баалам, Алдынай!
— Алё-алё Алёна.
Амырадым, ынчаалы.
Чедип кээр сен шиңме, эш.
Четтикпейн манаар мен.

Н. ОНДАР.

САЛГАЛ БИС

Черин нааставн чечектер
Чеже чүзүн өңнүг-дүр:
Олар ышкаш ховей бис.
Орлан шоваа чаштар бис.
Тайбың дээрниң адаанга,
Алдын хүннүң чылыынга,
Таалап, хөглеп чаңчыкан
Амыр шелээн төлдер бис.
Эртем-номга сундулуг,
Эрес-омак бүдүштүг,
Ис-чуртна телептиг,
Идегелдиг салгал бис.

М. ДУЮНГАР.

БИЧИИЛЕРНИҢ ЧУГААЗЫ

— Моон соңгаар баш таарар машинаның ачам дилээрге, черле бербе шиве, акый — деп, кожазынга баш таартып ора, Орлан чугаалаан.
— Чүге Орлан?
— Кызары кончуг-дур.

• • •

— Мергенниң кулаан бөгүнүнеп кагза, кандыгыл, авай?
— Чүге, оглум?
— Кичээлге башкызының тайылбырын бажынга синирип албас: бир кулаандан кирген, өске кулаандан үнүп турар кижи дээр чордуң чоп?

• • •

Бичии оол радио дыңнап ора, ачазындан айтырган:
— Хойжуларның радиостанциязы болуп-ла турар, а өшкүжүлерниң, тыныгчыларның, [illegible], ивижилерниң, сарлыкчыларның чүге болбазыл, ачай?
Ачазы: «Мен билбес мен. та!...» — дээш каттырып каан.

• • •

Суур чурттуг бичии оол малчын төрелиниң өөнге келгеш, кежээ удуурда мынча дээн:
— Мен-даа кидис шала кырындан тыдар — мен дээш, дерде ширтекче айыткан.

• • •

— Мени авам «угаанын дештир деп барган-дыр, ам-даа эки үжүглеп өөрен» диди. Кижиниң угааны кайнын дештир чүвел, эжим, билир сен бе?
— Билбес мен, бажындан иргн бе?

В. САНАА.
Чаа-Суур, Өвүр район.

ЧОГААЛДЫҢ КУЖУ

Галя 12, а Андрей 2 харлыг.
Ада-иези эштерниче чоруптарда:
— Галя, Андрюшаны эки көрүп тур — деп чагып каан-нар.
Үш шак болганда:
— «Андрюша канчыг турду, чээ?
— Эки, эки. Мен аңаа «Дагын болгаш тайбыңны» номчуп берип ордум, а ол дыңнап турду.

ЭСКЕРИИЧЕЛ ТАНЯ

[illegible] Таня-биле ийилээ шыкка сеплүүстеп чордувус. Бисче бызаа халып ор.
— Үлер чадавас — дидим.
Уруг чепшээрешпеди: — Мыйыс чок чүве ышкажыл. Чүзү-биле үзерил ол? Кулаа-биле бе?

«ЫЛАПТЫГ» ТҮҢНЕЛДЕР

Зоя айтыра-дыр: «Болонка [illegible] авазы бе? Ынчаарга ачазы — болон мышкажыл. А уругларды — болончугаштар? Солунум аа!»
Шөлээвисти хол кызынынга эртирдивис. Майгынга чурттап, чемни одагга хайындырып тур бис.
Костя: «Бистер ам шуут чоолишнаан кижилер-дир бис».

АДААРГАЛ

Володя Коновалов: «Эжик аксынга бичии бажынчыгаш кылып алза эки-дир. Мен анда мыым шкаш. чурттаар мен.

«НЕДЕЛЯ» СОЛУНДАН.

ЭНДЕГ

В. БЕЛОВ.

Федя [illegible] билбес, кылбас чүвези чок, — техникага база тергиин ынак кижи. Хөй кырыыр машинаны ол почта [illegible] алгаш, оон-биле дораан-на ажылдап берени берген. Бир катап кыр-[illegible] соонда-ла улус ону амыратпастаан.

— Канчап бардымар? Моон бажымым баш таарар — парикмахерская эвес? — деп, Федя ойталаан.

[illegible] чоруткан. Шкаф адаандан узун резина хендиржигеш уштуп әккелген. Оон бажын токка кожупкаш, машинаны сонга дамчыштыр дашкаар үндүре берген.

Лидия ол-ла кежээ кыргыттынмаан хоюн соңга баарынга [illegible] шаг-ла болган, делир чүгкүп, дошкуну кончуг уштап шурап турган. Лидия бирде мыйызындан-даа сөөртүр, бирде мунупкаш, со шаңкылаптар чыгын болган.

Федя хойже көрүнгеш, херектенген:
— Чөрүү чүвени кыргып эвес, харын тазарты чулуп [illegible].
— [illegible] болгай дан — деп, Лидия [illegible].

Хөйну Федя беш-ле минута иштинде чанагаштап [illegible]. Кыргытпаан хөй чиңге болгаш бичии-бачыны [illegible] сагындырган.

Лидия дүкту эргн сыртык хавынга суп турда, хөйнүң мыйызындан [illegible] мен.

— Ону салыңыт, чөр сен, маннап чораай аан — деп, Лидия мыныш.

Хайны салып [illegible], ол оруже халып чоруй бар-ды. Доктаай бергеш, тунуксу-чаар этти. «Чанагажы» анаа эпчок болду ыйнаан, [illegible] замайланы берген турган.
— Че, болгай аан' — деп, Федя чугаалаан.

Ол дүшта бир хөйнүң мыйызындан туткаш, сөөртүп алган чоруп орган Остахов кыр-[illegible].

— Лидия! Сээн хөйн мээн хөйларым-биле база [illegible] берди! Ма, ап ал!

Лидия холдарын чада туткулаан. Остахов оон хөйн шыпал-ла чедип [illegible]. Лидия эндеп, өске кижинин хөйн кыргыдыпкан болган.

Федя хелбегер көк кырында [illegible]. Остахов кырган чедип алганы өске [illegible].

— Ма, дүгүн — деп, Лидия сыртык хавын кырганче хөөнүт-хөөн чок суңган.

— Дүкту канчаар мен Хөй кежи хереглеdim... Кыш ка чедир үнүп кээр боор аа... Ча, хамаан...

Кырган ону алгаш, Лидияның кыргыттынмаан хөйн катырыптыр дораан хүлээткен. Остахов сыртык хавын ап алгаш Лидия хөйн ыыт-дааш чок чедип алгаш чана берген. Мунгарааш, ол кежээ хөйн кыргыдарындан ойталаан. Федя ол кежээ кара баары каткыже [illegible].

Чарлып болбас казы ойнаар
Чаптанчыг бо өннүктер.
Солун чүве көрүп каан боор.
Сонуургактар тура дүшкен.

Каттыржып-ла чаңгыс үгже
Кайгап алган турганнаржык.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ЧАА ШКОЛА

Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу — анаяк хоорай чаа Шагаан-Арыг хүнден хүнче улам улгадып, чараш выдар өзүп орар.

А. Ф. Ягодинге удурткан тудугжулар бригадазы бо чылын 624 уруглар өөренир школаның өөредилге корпузун ажыглаалга киирген, хүлээдип берген. Ам мында тудугжуларның, чолаачыларның, малчыннарның болгаш өске-даа профессияның ажылчыннарының уруглары чырык, чылыг, делгем класстарда өөренип турарлар.

ЧУРУКТА: школаның иштн хевири.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

БОДУ ЭМНЕНИРИ ХОРАЛЫГ

Эмчиниң сүмези

Эмчилер дарыг улуска эмненириниң айтышкының сүмелеп тура, эмнерниң, фармакологтуг реакциязын ылап көөр. Хар-[illegible], [illegible] лечей, чангыс черде чурттап турар чамдык улустуң эмнер [illegible] бүрүн факт бадыткаан. Янзы-бүрү эмнерниң эмнээр хемчээли чамдыкта улуг кызыгаарлыг. Чижээ, 0,5 миллиграмм хемчээлдиг атропинни бир дарыг кижи ижерге аксының иштн кургаар болур. А өскелеринге ол эмниң үретүнели үс эмниң хемчээлин 10 катап улгаттырганда билдирер.

Эмнерни [illegible] Чүге дээрге, ол организмге таарымча чок салдарны чедирип, [illegible] чадазын кошкадыптар. Эмчилер эмнерни ижерин сүмелээрде, кижиге [illegible] онзалап көөр. Ол чүден костуг? [illegible] [illegible] Кижилерге долгандыр турар [illegible] дирер. Чижээ, температура, атмосфера базыышкыны, чырык, янзы-бүрү химиктиг бүдүмелдер болгаш өске-даа чүүлдер. Бо чылдагааннарның уржуундан бүдүмелдерниң эргилдези, мага-боттуң ажылчорудулгазы болгаш башка-[illegible].

[illegible] мге таарышпазындан мага-боду шиишкилеп, харын-даа [illegible] рип болур. Сөөлгү он чылдарда чурттакчыларның эмнер-биле эмнениришиң бир кол чылдагааны баар болгаш [illegible] копудаанындан болуп турар. Кайы хире эмнеңири, эмнерниң ижериниң хемчээлин, ол [illegible] эмчи [illegible] каш, дарыг кижиге сүмелээр.

Эмчинин сүмезин [illegible]. Боду эмненгени [illegible] эмнеттинмес дарыгны организмге арттырып болур. Эмненип турганда, эмчиниң сүмезин ылап-ла алыры чугула.

А. ЖЕБРЕЦОВА.

КАИ экраны

САГЫНДЫРЫП ӨӨРЕДИР

База бир чаа өөредилге чылы эгелээн. Уругларның школа-биле харылзажыры, бажың биле школа аразынга аргыжары [illegible]. Ынчангаш автоорукгарга уругларның тавызындан оруң шимчээшкинниң [illegible] [illegible] болдурбазы чугула. Улуг [illegible] дыштыгы транспорт озал-ондаага чедирип болур. Автоорукгарга уругларның тавызындан автотранспорт озалдары болдурбазы-биле профилактиктиг хемчеглерни школа, класс бүрүзүнүң ап чорудары чугула. Школачыларга оруң шимчээшкининиң дүрүмнерин шыңгы сагыырын [illegible] дир. Ол соруглаг-биле РСФСР-ның Чырыдышкын министерствозу 1970 чылда 1-3 класстарның өөредилге планнарынга оруң шимчээшкининиң дүрүмнерин өөренип он шагтыг программаны киирганн таварыштыр эвес. А [illegible] [illegible] [illegible] тө өөредип таныштырар. Ук кичээл-өөредилгелериниң дээштиин чедип алыр сорулгабиле практиктиг кичээлдерни хөй-биле ажылаар. Ынчангаш кичээлдерни тускайлап дериин транспорт шөлүүргентеринге, тускай кабинеттерге эрттирери ажыктыг. Ол шөлүүргентерни, кабинеттерни [illegible] Күравтоинспекция ажылдакчыларындан айтырып, сүмелеп, олардан өөренип алыр. Автотранспорт бүдүрүлгелерининң [illegible] школаларны шефке алган бүдүрүлгелер ол талазы-биле дуза көргүзер апаар.

Шимчээшкинге оруң шимчээшкининиң [illegible] таныштырып, өөредирин КАИ-ның анылк инспекторларының киржилгези улуг. Ынчыг турбуже оруң шимчээшкининиң [illegible] рының саны республикада эвээш. Школаларда комсомол, пионер организациялары КАИ ажылдакчылары-биле кады КАИ-ның аныяк дузалакчылары — аныяк инспекторларның «[illegible]» чугаалап көрбейн турар. Чамдык школаларда ындыг отрядтар бар-даа болза, [illegible] туннели [illegible]. Кызыл хоорайның № 1, 11, 13 школаларында оруң шимчээшкининиң [illegible] кабинеттерни турары айыл [illegible] турар. Кабинеттерни тургузуп тура, анаа ол чургузуп хемчээлерни [illegible] дээштиин чедип алыр [illegible] эгелеп улуг [illegible].

Республиканың автоорукгарынга уруглар-биле холбашкан автотранспорт озал-ондааның саны кызырылбайн турар. Бо чылдың эрткен сес айларында 30 уруглар транспорт озал-ондаанга таварышкан. Уругларның транспорт озал-ондаанга таварышканы дээш улуг кижилер, бистер, бир дугаарында оларга дуза кадар ужурлуг бис. Ынчангаш оруң шимчээшкининиң озал-ондаазы болдурбазының профилактиктиг хемчеглерни башкылар коллективтери, ада-ие, хөй-нийти демниг ап чорудар ужурлуг.

В. КЛЯВИНА,
КАИ автоинспектору.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 18-ТЕ
НИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.00 — «Горнистер, харыылаңар!» 9.30 — «Кагдынмас ынакшыл». Уран чечен фильм. 11.00 — Кабардин-Балкар АССР-ниң уран чуул [illegible]. 11.30 — Документалдыг фильм. 11.50 — Медээлер. 11.55 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Сээ куш-ажылчын [illegible]». Кинопрограмма «Бригадир Дмитрий Крепул», «Костя», «Чуруктуг Шилигтуң черн». «Холтун эрте бээри». 15.35 — Дм. Шостакович. № 6 симфония. 16.30 — «Москва чоогунга ужуражылгалар». 17.00 — Латвий ССР-ниң профэвилелдериниң Төп Культура [illegible] «Рига» ансамбльниң концерти. 17.20 — «Тоол аалдап келди». «Кымыскаянтың болгаш Талалар-[illegible]». Уран чечен [illegible]. 18.00 — ...

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — [illegible].

МОСКВАДАН

19.10 — «Эртем дугаайында». 19.40 — «Чүве манаар зал». Телешпин. Автору — Г. Никитин. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.40 — «[illegible]» «Эстрадалыг программа. Төп-[illegible]. Бөгүн делегейде.

НИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Эртем тайылбырлыг фильмнер программазы. «[illegible]». 12.50 — [illegible]. 13.00 — [illegible]. [illegible] — Мугалга [illegible] турады. 14.40 — «[illegible]». [illegible] «Чер. 15.20 — Совет Күрүнениң болгаш эрге [illegible] 8-ки класс. ССРЭ Конституциязы — [illegible]. 15.00 — Бүрүнгү [illegible] 2-ги шимчээшкин. 15.30 — Э. Межелайтистиң поэзиязы. 16.00 — 17.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — «Салдамчыгаш». [illegible] 17.30 — «[illegible]». 17.45 — Телефильм. 18.00 — Ада-арыг [illegible] «СЭКП-ның XXVI съездиниң шиитпирлерин — амыдыралга» 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.00 — «Кино аян чорукчар клуву». 20.00 — «Тамчыктыг улуглар, чаштар!» 20.45 — Улустуң аялгалары. 20.30 — «Тундра дугаайында [illegible]». Документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.45 — «Алдын мина». Уран чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары.

Агаар

Кызылдың агаар [illegible]. [illegible] бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар булуттуг, чамдык черлерге [illegible]. [illegible] үлеге хаттың кужу секундазе 9 — 12 метр чедер. [illegible] температуразы 15 — 20, Кызылга — 18 — 20 градус чылыг болур.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 18-ТЕ
«НАЙЫРАЛ»: «Ашаа үергиин эки кижи» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (уштакан), 21.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: Киночылды 9.30, «Альба Регия» 11.00, 13.00, 15.00, «Дыштаныш турарларның амыдыралындан» 17.00, 18.50, 20.40 (уштакан) шактарда.
«ВОСТОК»: «Хуулгазын болуушкун» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уштакан) шактарда.

ЧАҢГЫС БАЖЫНДА БЕШ ДИП

Үерхе Коррале бо хүннерде болуннун чуртунда, ырак Коста-Рикада ажылдап турар. Чоокта чаа-ла ол эш-өөрү-биле Кызыл шөлге Кремльдиң ылык сыдыстарынче көрүп турган. Ол Москвага туристи кутёжка-биле эвес, өөренир [illegible].

1960 чылдың октябрь 1-де эгелээн белеткел факультединиң кичээлдеринге делегейниң 26 чурттарындан 300 студент аудиторияларын ээлеп турган болза, ам 105 чурттардан келген [illegible] П. Лумумба аттыг улустарның найыралы университединиң өөрен-билезинде өөренип турар. Совет Эвилелиндек чоруй барган, конспектилерни болгаш лекцияларны, өөредилге номнарын болгаш лабораторлуг ажылдарын берге-даа бол, эртем-билге сеткиж алыышкынның онзагай шактарын олар үр-ле утпастар. Оон өске бир чүве база уттундурбас: ёзулуг эш-өөрүн тыпканы. Университеттиң он муң ажыг [illegible] делегейниң 110 чурттарында ажылдап турар.

Аныяк сутаи геолог университетти 1966 чылда доозган. Чуртунга баргаш, ол чуртта байлак дээн хромиттиң чөөн чыдар черин ажыткан. Ол ажыдыышкынының материалдары Москвага камгалаан кандидат диссертациязының үндезини болган.

Бо чылын университеттиң чеди факультеттери интернационалчы өңнүктерин байырлалдыг уткуп алган. Төөгү-филология факультединде бо чылын чаа салбыр — журналистика салбыры ажыттынган.

А. ПАНКРАТОВ.
Москва.

МАССАЛЫГ

Белдир-Терек суурда почта салбырының эргелекчизи коммунист Зоя Бегзинниң удуртулгазы-биле 1982 чылдың [illegible] эгелээн. Бо чылын солун сеткүүл чагыдылгазы октябрь айга чедерин чон ортузунга тайылбырлап, боттарының күзээнин ёзугаар бижидип алыр [illegible] турар.

Бо хүннерде чурттакчылар «Шынны» — 95, «Улуг-Хемни» — 55 болгаш «Тываның [illegible]» — 37 [illegible] чагыткылаан. Мерген [illegible] тарны 28-ти бижиткилээн. Салбырның хөй-нийтичи тарагыыкчылары, [illegible] [illegible] тарынче кичээнгейни углап [illegible].

Ш. ДЕВЕН.
Улуг-Хем район.

Суд залындан

ҮҮЛГЕТКЕН ХЕРЭЭ ДЭЭШ...

— «Турунар, суд келди!» Судтуң секретарының ынча дээн үнү залда олурганнарның кичээнгейин хаара тудупкан. Суд ажылын эгелээн. Тес-Хем районнуң улус суду херекти сайгарып киргеш, Мерген Шыырапты 6, Данов Чиктолду 4, Сергей Самбылды 2 чылда хостаалгазын ки-[illegible] шиитken.

[illegible] суд сандайынга чүге олурганнарыл? Херектиң болганын тайылбырлаарга мындыг.

1981 чылдың апрель 12-ниң хүнү, 7 шак. База бир кушжылдың хүн эгелээн. Бертдыг суурнуң аъш-чем бараан-нарының № 2 магазининиң садыгжылары С. Балзанай, О. Серен олар ажылдап эгелээн магазинде магазинни ажыдып каннар. Баштайгы садып алыкчылар кээп эгелээн.

Ольга Серен садып алыкчылар-биле ажылдап, садыглап турда, Сиирмаа Балзанай (магазинниң улуг садыгжызы) дүүн кирген акшаны хапшыраа салбырынга дужаарыбиле белеткээр дээн садыгжылар залдың артыы талазынче өрээлге кирип келгеш, оон иштин бир-ле черлеп улуг эвес чыраш [illegible] турарын дораан эскерип каан. Ындыг долгандыр көрүнгенде. Моон мурнунда соңга турган черде дүн хап кааң маңнаар аразындан чырык кирип турары илдең. Маңнаарны тура эгып турган дээрни садыгжы эскерип каан, сеңиг аштаң, акша шыгжап каан черинге келген. Эртэжиг рубль ол-ла черинде болган. Хөй тудуг акша ол черинде, сөртар чогум чүну апарганын дилеп бодал-биле долгандыр ол [illegible]. Дүн ажыл шагы доозулганда четчеди [illegible] хөй бергени илдең болган. Почение, пряник, конфета айнамындан база элээн апарган болган. Удаваанда ол медээ [illegible] [illegible] чедип келген...

Тес-Хем райкүүскомунуң [illegible] оперативтиг бөлүк херектиң [illegible] бүрүн кижилерин илереткен.

Моон мурнунда база оор-за [illegible] Мерген Шыыраптың [illegible] база акшаны 12 муң болган артпан болган.

М. Шыырап, Д. Чиктол, С. Самбыл [illegible] С. Баяндап бир шил водка чаңн алгаш ишкеннер. Оларга ол эвээш, оңделейчи болган. Оон-моон арага тыныңрын оралдашкеннар — ты-[illegible] кара ол. Ону М. Шыырап өөрүнге сүмелеэн, Данов-биле Сергей [illegible] баннар, үдүрдашкеннар. [illegible] баштай суурнуң аъш-чем бараанчарының № 1 магазининге келгеннер. Карангы өттүр [illegible]. Хулаалгазын эрттирип, ажылдап турган тааңылып оорнары [illegible] хире эвес. «Хөй дир» дишкеш, [illegible] Оорлар маңаа улуг илегел-биле келгеннер. Чүге дээрге ук магазинниң тааңылы хулээн-[illegible] чок араганы бо-ла ижипкен турар кижи дээрин олар билир. Шынап-ла Серен-оол Чыргал ажылында чок, бажынында ээрик болган. Оорларга оруң ажык. Магазинниң чаланга келгеш, мында өрт айыылынга улур тургускан деригтеренседер аразындан балды ап алгаш, соңга дүй хап каап маңнаарларны тура кагып алганнар. Сергей Самбыл соңгалап [illegible], водканы хааржактарын дашкаа өөрүнче үнүр-[illegible] берген. Херек чаңчаар [illegible].

«ССРЭ Конституциязының 61 чүүлүнде мынча деп бижиттинген: «ССРЭ хамаатызы социалистиг өнчүнү камнаар [illegible]. [illegible] болгаш хөй-нийтиниң эт-хөреңгизин самнаары [illegible] чонның [illegible] ССРЭ [illegible] хулээлгези». Социалистиг өнчүнүн [illegible] ту бадтаар шиидер» Чуртту Конституциязының бо бүрүму кижи бүрүзүнге хоойлу болур болгаш ону [illegible] [illegible] албан.

М. Шыырап, С. Самбыл, Д. Чиктол хөй-нийтиниң өнчүзүнге хол дээп, райпога 380 рубль [illegible] хоойлу-ду-[illegible] бүтаар буруудаттырганнар.

Оңаашкан ажылынга ха[illegible] [illegible] бараанчарының № 2 магазининиң таныылы С. Чыргал база хоойлу бүтаар буруудаан. Бир чыл дүргүзүнда оон акшалдап акшазының 10 хуузу [illegible].

Хөй-нийтиниң [illegible] оорлаан херекти сайгарган бо суд бүрүүлүг кижилерге хамааржыр болдунун [illegible] үндүрген. Социалистиг өнчү-хөреңгиниң [illegible] четтелекчилеринге бурулу [illegible] [illegible] боду бээрин биши удур чайладыр хемчеглерин [illegible] камгалалын кушетелдирерин суд бо удаа база [illegible]. Социалистиг хоойлу-дүрүм хажыткан таварылга бүрүзүн хавы апа. [illegible] таварылгаларны база катап болдурбазы чугула.

Д. МИЖИТ.

ОЙНАП АП БОЛУР СИЛЕР

Күрүнениң 1966 чылдың 3 хуулуг ойнаашкынныг иштики [illegible].

Чаалиниң облигацияларынга чыл бүрүзүнде 8 катап болур тиражтарга [illegible] төлеп бээр. 3 хуулуг чээлиниң облигацияларының ээлчеглиг тиражының ойнаашкыны 1981 чылдың сентябрь 30-де Запорожье хоорайга болур.

[illegible] өртээ киириштир 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 40 рубль [illegible] 10 рубль үнелиг облигацияга ойнаашкынның чартыын [illegible] ап турар.

3 хуулуг чээлиниң облигацияларын садып алыңар!

ЧАРЛАЛДАР

[illegible] ажыл-агый министерлерлериниң чонга дыңнадыры болза, республиканың бүгү-ле [illegible] ажыл-агыйлары-дыттыы [illegible] бирги класстың [illegible] 13 рубль, ийиги класстың 15 рубль, үшкү класстың 10 рубль өртекке хүлээп ап турар.

Кызылдың № 2 [illegible].

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысаалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегер килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60 корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1828

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 218 (11716) | 1981 чылдың сентябрь 19, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Чаңгыс аай политхүн

КАМНАЛГА, ХУМАГАЛАЛ — КУРЛАВЫР

Республиканга эргеглиг чаңгыс аай политхүн болуп эрткен. Ону «Шыңгыы камналга, чидириглер-биле демисел — беш чылдың курлавыры» деп темага тураскааткан. Үлетпүр бүдүрүлгелерге, тудугларга, хоорайларның болгаш суурларның күш-ажылчы коллективтеринге, совхозтарга СЭКП обкомунуң, хоорkомунуң, райкомнарның, улус депутаттарының хоорай, район, суур, кодээ Советтериниң күүскомпарының, профэвилел болгаш комсомол органнарының, үлетпүр бүдүрүлгелерниң, албан организацияларының удуртукчулары-биле ужуражылгалар болган.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин найысылалдың партия-ажыл-агый активи болгаш идеология ажылдакчылары-биле ужурашкан. Аңаа ажыл-агый база культура тургузуушкунунуң сорулгалары-биле чергелештир, чиг-эттиг, материалдарны, электри энергиязын, чылыгны камналгалыг, хумагалыг чарыгдаар, курлавырларны долузу-биле ажыглаар дугайында шыңгыы чугаа болган.

СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи А. К. Канзай «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң, партия обкомунуң культура секторунуң эргелекчизи П. М. Саморуков «Тудуг кезектер» комбинадының, профэвилелдиң секретары Ч. С. Монгуш № 3 автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажыл-ишчилери-биле ужуражып, аңаа камналга, хумагалал дугайында илеткелдерни кылган.

Чаңгыс аай политхүн бүдүрүлгениң курлавырларын илередиринге, камналга, хумагаладды улам күштелдиринге, чидириглер-биле демиселди күштелдиреринге дузалаан.

САМАГАЛДАЙ

Чаңгыс аай политхүннү эрттирерынге район баш удур белеткенген. Ажыл-агыйларга, күш-ажылчы коллективтерге барып лекция, хурал эрттирер лекторларның, харысалгалыг эштерниң тускай план-графиги тургузулган турган. Ол бүгүнүң район дөрт совхозтарынга, район төвүнүң 24 күш-ажылчы коллективтеринге, албан организацияларынга болгаш Шуурманка 54 лектор барып камналга, хумагалал, [illegible] бүдүрүлгениң күш-ажылга коммунистиг хөй-биле, [illegible] болгаш оон-даа өске айтырыгларны чырыткан [illegible] эрттирген.

Политхүн эрттиреринге четпир бир неделя бурунгаар [illegible] коллективтерге барып, хыналталарны [illegible] чорткан.

Күш-ажылчы коллективтерге эрткилээн хуралдарга санал берип, чүве чугаалааннар база хөй болган.

Районнуң [illegible] ажылдакчыларының ортузунга болган хуралга район эмнелгезиниң улуг эмчизи В. С. Комбу кышкы белеткел дугайын чугаалап тура, мурнуку чыл [illegible] кышкы шыңгыы белеткел чогу-биле хөмүр-дашты хойнуң [illegible] картофель, ногаа [illegible] турганын база чырып камналгазының дугайында саналдаан. Ол ышкаш өске-даа эштерниң саналдары [illegible] ажылдап кылган. Бо коллективке камналга, чидириглер-биле демисел [illegible] СЭКП Тес-Хем райкомунуң ийиги секретары С. С. Куулар [illegible].

чы коллективтерже тарадып, хыналда-контрольду баш удур чорудуп.

Чаңгыс аай политхүннү эртер хүнүнде 50 ажыг лекторлар график ёзугаар тус-тус харылзаар черлеринче аъттаныышкан. Камналга болгаш хумагалал дээш демиселге кижи бүрүзү идепкейлиг киржир [illegible] плакаттарны район төвүнүң күш-ажылчы коллективтеринде аскылаан.

Политхүннү тодаргай [illegible] коллективтер [illegible] тус-тузунда тускай [illegible] ол ёзугаар камналга, хумагалыг ажылдарын [illegible].

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК

Ажыл шагындан оранчок эрте СЭКП райкомунуң администрациялыг бажыңының чанынга машина-техника ханымныг апарган. Тус-тус участоктарынче лекторларның, СЭКП райкомунуң харысалгалыг ажылдакчыларының аъттаныл турганы ол.

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларынче албан организацияларынче болгаш күш-ажылчы коллективтеринче 86 лектор аъттаныл, [illegible] эрттирген.

Район төвүнүң харылзаа бадыринге болган лекция соонда, элээн каш ажылчыннар боттарының санал-оналын берген. Чижээ, улуг монтёр Б. Кужугет чүгле радиоаппаратураларга, чырыкка камналгалыг болур эвес, а электри [illegible] чедир [illegible] канчаар чарыгдап турарын чугаалап, [illegible] материалдарга хамаарыштыр камналганы канчап чедип алырының дугайында саналынга бедалыг илереткен. Ол ышкаш телефонист Л. Панченко база үнелиг санал-оналын берген.

Хуралдың [illegible] соонда бо коллективке тускай хемчеглер ажылдап кылып, ону хүлээп алган.

ЧАДААНА

Сентябрь 16-тен эгелеп политхүнге белеткел ажылдарын районга эрттирген. Чөөн-Хемчик районда улусчу контроль [illegible] ажылдакчылары киришкен бөлүктерни [illegible] ажыл-агыйларже [illegible].

РАПСТЫҢ БЕДИК ДҮЖҮДҮ

«Тиилелге» совхозтуң мал чеми белеткээр бригадазының механизаторлары бо хүннерде ажылдың темпин [illegible] кошкатпаан. Ам Оңгача бажында 500 гектар черде тараан рапстың ажаалдазын шалыпкын чорудуп турарлар. Ол чаа культураны тарып дооскан соонда 56 хонгаш-ла дүжүдүн ажаап эгелээн. Июль, август айларның чаъстарынга удур чаштырган рапс кыска хуусаада дүрген өскен болгаш ам гектар бүрүзүнден 35—40 центнер чедир эки дүжүттү берип турар.

— Ук культураны бир-ле дугаар тараан болгаш ооң бо черге кайы хире таарыжып өзерин, кайы хире дүжүт бээрин эки-ле билбейн турган бис. Харын-даа ооң дүжүткүр болурунга чамдык кижилер шала бүзүревейн турган. Ынчалза-жок ол бүгү сестинишкиннерниң үндезин чок болганын ам бо ажаап ап турар дүжүүс бодунда бадыткап турар-дыр — деп, бригадир В. Ооржак чугаалады. — Рапсты ооң эрте тараан болзувусса, чазгай дүжүттү ийи катап ажаап ап, совхозка мал чемниң курлавырын дыка көвүдедип алыр турган-дыр бис. Ынчангаш келир чылын ону тарыыр шөлдүң хемчээлин улам улгаттып, дүжүттү ийи удаа алыр кылдыр тарыыр бодап тур.

Бригаданың бо сестеринге немей рапстың чемгир шынарының дугайын база чаңгыс сагындырары херек: ооң үрезининде 42—50 хуу үс, 21 хуу белок бар, болгаш протеинниң хемчээли-биле алыр болза, ол үс бээр культуралардан бешки черни ээлеп турар. Рапстан кылган ногаан мал чеми витаминнер-биле байлак, ол дыка чүлүктүг, эки хайлымчак. Ону рационга киирерге, саар инектерниң продуктулуу бедиир болгаш сүттүң үскүрү көвүдээр.

Тываның ышкаш, агаар-бойдузу шириин черлерге рапсты тарып өстүрери эң таарымчалыг. Ооң чаа өзүмнери 3—5 градус доңатты, а улгадып өзе берген үнүштер мүскү 8 градус чедир соокту шыдажып эртер аргалыг. Рапс 50—60 хонукта ногаан массаның бедик дүжүдүн бээр, ону кескен соонда база катап дүрген өзүп эгелээр.

Совхозтуң рапс тараан шөлдеринде ам силос ажаар КС-1,8 «Вихрь» деп дөрт комбайн, кезип-хээндектеп-чүдүрер КУФ-1,8 деп ийи машина ажылдап турар. Оларның башкарыкчылары дуржулгалыг механизаторлар Ховалыг Кегел, Монгуш Чүглүр-оол, Саая Хуна, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Михаил Салчак дээш өскелер-даа эрес-кежээ ажылдап турар, хүнде нормазын 110—115 хуу чедир күүседип турарлар. Олар үш хүн дургузунда 40 ажыг гектар черниң [illegible] ажаан.

Совхозтуң специалистериниң баш удур санап көргенинден алырга, рапстан 2 муң тонна чедир силосту белеткеп ап болур арга бар. Ооң мурнунда өске культураларның ногаан массазындан база-ла 2 муң тонна силосту [illegible] топ оңгарында салган.

Черле ындаш, совхозтуң тускайлап механизастаан бо бригадазы ол хире каан чайын бээн дыка хөй мал чемнерин белеткээнин өөрүүчүг. Сөөлгү медээ-биле, сиген планы 72 [illegible] тонна [illegible] орнунга 1120 тонна [illegible] витаминниг сиген [illegible] 60 тонна хөйнү белеткээн. (Ону ам-даа 40 тоннаны белеткээр сорулгалыг.)

Ооң-биле чергелештир чаа дүжүттүң саваңын удур прессээр ажыл база түңнүк.

Х.-К. МОНГУШ

ЧУРУКТАРДА: мал чеми белеткээр бригаданың мурнакчы механизатору Х. Саая; [illegible].

В. КАРА-САЛДЫН фотоалыры.

ТОС АЙЛАРНЫЫ КҮҮСЕТТИНГЕН

Улуг-Хемде Жданов аттыг совхоз бо чылдың тос айларында 250 тонна эътти, 120 тонна сүттү садар болгаш 135 тонна сүттү бүдүрер.

Сентябрь бириниң медээзин ёзугаар алырга, совхоз күрүнеге эът садарының тос айлар планын күүседипкен. Тос айлар планындан 35 тонна сүт хөй бүдүрттүнген, ону садары 96 хуу күүсеттинген. А дүк садарының чыл планы 107,1 хуу күүсеттинген.

Эът планын күүседиринге малчыннарның киирген үлүү улуг. Ылаңгыя инекчилер Сундуй Май-оол, Солунам Доржу-оол болгаш хойжулар Көк-оол Артыныр, Биче-оол Дамбыл-оол оларның дужааган малдарының кужу шымырак болган. Эң хөй сүттү Комбу Мартымаа, Чамыяң, Сендажы, Монгус Күске саггаш, А. Көк-оол Саарбай, Моңгул-оол Докпак, Римма Дөөдек олар хой бүрүзүнден-не 3,3-2,7 килограмм дүктү кыргып, күрүнеге дүк садарының планын күүседиринге идепкейлиг киришкеннер.

Д. ШУЛУУ.

Л. И. Брежневтиң М. Футту болгаш Л. Хилини хүлээп алганы

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Великобританияның Лейбористиг партиязының удуртукчузу М. Фут биле болгаш партияның удуртукчузунуң оралакчызы Л. Хили-биле сентябрь 17-де Кремльге ужурашкан.

Делегейде амгы байдалдың болгаш англи-совет харылзааларының чугула айтырыгларының дугайты санал-оналдар солчуушкуну болган.

Делегейниң дүжкүүрлүг чоруунуң өзүп турарынга хамаарыштыр беседаның киржикчилери сагыш-сеткилдиг илергейлээн. Ынчалдажок байдалдың чидигленишкининге ажып эртип болур кылдыр олар санап турар. Оларның бүзүрели-биле алырга, ол сорулга чазактарның-даа, хөй-ниити бөлүктериниң-даа ажыл-чорудулгазының бирги ооруунга турар ужурлуг.

Ядролуг боо-чепсектерни эндере бүдүрерин шеглээр чорукту чедип алыры кол ужурлуг. Ооң-биле холбаштыр Л. И. Брежнев биле М. Фут Европага ортумак ыраакшылдың ядролуг чепсээн кызыгаарлаар дугайында ам болур совет-америк чугаалажышкыннар [illegible] болгаш турарын база деп эргениң болгаш бир деңней айыыл чок турарының принцивинге таарыштыр чорудуп турар [illegible] чугаалаан. Стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаарының чорудулгазын дагын эгелээри мырыңай [illegible] чугула.

Мадрид ужуражылгазының ажыктыг кылдыр доозары, Европага бүзүрежилгени, айыыл чок чорукту быжыглаарының болгаш [illegible] талаларны [illegible] конференцияны чыылдырар дугайында хүлээр жуушкунну чедип алыры тайбыңны камгалаарының херээнге идиг бээр ийик деп ниити бодал-онал илергейлеттинген.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң кедурген саналдарының дугайын Л. И. Брежнев сагындырган болгаш СЭКП, Совет чазак удур туржуушкунунуң политиказынга удур, [illegible] делегейге [illegible] чаагай үре-түңнелдерниг чугаалажышкыннар дээш, янзы-бүрү социал тургузугларлыг күрүнелерниң тайбың [illegible] медеглээн. Европага ортумак ыраакшылдың ракета-ядролуг боо-чепсектериниң айтырыын чаагай сеткилдиг бир байдалынга шиитпирлээн болур деп болалды ол илергейлээн. Совет Эвилели ооң барыын талакы районнарында ракеталарының бүгү санын хевээр арттырарын бодавайн турар, харын-даа оларны [illegible] болур. Американнар сарыылдыг туруш [illegible] болгаш НАТО-нуң биллингир шиитпирин күүседир дугайында айтырыгны хүн чурумунадан ушту кааптар болза, ону ынчаар кылып болур.

Ортумак ыраакшылдың ракеталарының дугайында чугаалажышкыннар чедиишкинниг доостурунга чүткүлдү М. Фут илергейлээн болгаш боттарының пландарын өскертиринге талаларның белеткенге үндезилендир ол айтырыгга демшилгениң болурунга идеген турар. Нейтронуут бомбаны бүдүреринге Лейбористиг партияның [illegible] удурланыышкынын ол чугаалаан болгаш Хельсинкиниң Түңнел актызында [illegible] партияның туржуп турарын база демдеглээн.

Тайбыңны камгалаар болгаш агрессчи политикага удур туржур херекте [illegible] демократтыг бүгү күштерниң чугула ролун [illegible] беседаның киржикчилери онзалап демдеглээн.

Англи-совет харылзааларын [illegible] Л. И. Брежнев биле М. Фут деткип чугаалаан. Ол чорук ийи чурттуң улустарының чаагай чорук [illegible] арга-ажыктарынга, Европаның тайбыңчылын болгаш бүгү-ниити тайбыңның чаагай чорукунга таарышкан болур ийик. Ийи чурттуң аразында харылзааларга-даа, демократтыг күштерниң делегейге калбак калы ажылдажылгазынга-даа СЭКП-ниң болгаш Великобританияның Лейбористиг партиязының [illegible] аразынга харылзажылгаларның болгаш санал-оналдар солчуушкунунуң бедик ужур дузалыг болурун демдеглээн.

Беседа найыралчы байдалга эрткен болгаш [illegible] болган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидады, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, СЭКП ТК-ның Чиигине [illegible] чылары А. М. Александров, А. П. Блатов, СЭКП ТК-ның Делегей килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы А. С. Черняев, Лейбористиг партияның удуртукчузунуң дузалакчызы Т. Маккафри олар беседага киржиннер.

(СЭТА).

А. А. ГРОМЫКО НЬЮ-ЙОРКТА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри, КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга ССРЭ-ниң делегациязын баштап чоруур А. А. Громыко КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязының ажылынга киржир-биле Нью-Йоркта чеде берген.

А. А. Громыко аэропортка [illegible]:

Тайбыңны деткиирииң даштыг чепсээ болур кол сорулгалыг делегейниң чугула шуулганы кылдыр санап турарывыс Каттышкан Чоннар Организациязының Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязының ажылынга киржикчилери-биле совет делегация чедип келген.

Тайбыңны камгалаар сорулгаларга күженишкиннерни калбартыры — улуг, биче күрүнелерниң, тус-түс кижи бүрүзүнүң болгаш шуптузунуң бирги чергениң ужур-дузалыг сагыш салыышкыны, [illegible] бис.

[illegible]

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] тайбың [illegible] комплекизин Совет Эвилели [illegible] боттандырбышаан, [illegible]

[illegible]

Хөй күрүнелерниң Кол Ассамблеяга чедип келген даштыкы херектер министрлери-биле, оларның аразында АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг-биле ужуражылгаларны болгаш беседаларны АКШ-ка чорупп турар үезинде кылыр бодап турар бис.

А. А. Громыко Нью-Йоркту [illegible] чаагай [illegible] демдеглээн [illegible].

КЫШТАГЛААШКЫНГА БЕЛЕТКЕЛ

Чурттуң ажыл-агыйлары мал кыштаглаашкынынга амдыгааштан эгелеп хынамчалыг белеткенип, фермаларны болгаш мал чемнерин хайындырып белеткээр черлерни септеп, мал чемнериниң курлавырларын тургузарынче улуг кичээнгейни угландырып турар.

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң сөөлгү медээзин ёзугаар алырга, колхозтар болгаш совхозтар 61,9 миллион тонна сигенни белеткээн. Ол дээрге планныг даалганың 92 хуузу болуп турар. Украинаның, Казахстанның, Молдавияның, болгаш Азербайджанның ажыл-агыйлары сиген белеткээр планнарын ажыр күүсеткен.

Амгы үеде чаашкынныг агаар-бойдустуң байдалдарында мал чемнерин белеткээриниң тактиказын өскертип турар. Сенажты, витаминниг сиген далганын белеткээринче хөй колхозтар болгаш совхозтар чогуур кичээнгейни угландырып турар. 54,2 миллион тонна сенаж болгаш 6,2 миллион тонна сиген далганы белеткеттинген.

Силосту белеткээр ажылды үргүлчүлеп турар. Чуртта ниитизи-биле 96,7 миллион тонна силос салдынган. Ооң иштинде 13,7 миллион тонна силосту карбамид болгаш өске-даа азот холумактыг синтетиктиг бүдүмелдер-биле байлакшыткан. Холуксаалыг болгаш бедик шынарлыг 1,3 миллион тонна силосту база белеткээн. Кукурузаның болгаш тарымал-тооруктуң ногаан массазы-биле кады чигир свёклазының, картофельдиң, бахчи культураларының бүрүзүн оңгарларга үүжелеп турар.

Дазылында чемиштиг мал чемнери культураларының дүжүдүн ажаап эгелээн. Чурттуң колхозтары болгаш совхозтары бүдүн чартык миллион тонна кылдыр ол мал чемнерин белеткээн.

ВЛКСМ ТЫВА ОБКОМУНУҢ IV ПЛЕНУМУ

Дүүн Кызылга Политиктиг чырыдылганың бажыңынга ВЛКСМ Тыва обкомунуң IV пленуму болуп эрткен.

Ажылдап турар аныяктарның политиктиг, экономиктиг [illegible] ниити билиин бедидериниң өөредилгезин СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге [illegible] улам [illegible] сайзыраңгай [illegible] комсомол организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгны пленумга чугаалашкан.

Ол айтырыг талазы-биле илеткелди ВЛКСМ обкомунуң ийиги секретары А. А. Саая вой кылган.

ВЛКСМ обкомунуң пленуму чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге [illegible] аныяктарның марксичи-ленинчи [illegible] холбаазын күштелдирерин, комсомол ажылдакчыларының [illegible] сорулгаларын база айыткан.

Пленум организастыг айтырыгны чугаалашкан.

Г. С.-Ч. [illegible] ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары болгаш бюро кежигүнү хүлээлгелеринден пленум хостаан.

ВЛКСМ обкомунуң бирги секретарынга мооң мурнунда ВЛКСМ Кызыл хоорkомунуң бирги секретары турган О. Х. Лопуяны [illegible].

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин пленумга чүве чугаалаан.

Пленумнуң ажылынга СЭКП обкомунуң секретары Д. И. Ооржак, ВЛКСМ ТК-ның [illegible] С. И. Афанасьев киришкен.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ДЕМНИГ ИШТИҢ АЧЫЗЫНДА

«Тыва кодээ тудуг» тресттиң автобаазазы 8 айларның планныг онаалдаларын чедиишкинниг боттандырган. Ол үениң дургузунда коллектив 17931,9 муң тонна-километрни ажылдап кылган азы ол талазы-биле план 108,9 хуу база күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 103,4 хуу күүсеттинген.

Автобаазаның мурнакчы кижилери [illegible] таныжар [illegible] маңаа [illegible] Контораның ийиги каъдында кол инженерниң кабинединде хөй-ле кижи чыылган. Кол инженер П. К. Клевец [illegible] чугаалаан.

[illegible]

Г. С. Фурцин социалистиг чарыштың тиилекчизи болгаш хөй удаа үнгүлээн, ооң ажылынга кызымак, төлептиин [illegible] мактап чугаалаар болду.

[illegible] машиналар-ла хөй.

— Бо машиналарның [illegible] турар. [illegible]

[illegible] Илья Николаевич [illegible] турар чүве, оон-биле [illegible]

[illegible] бир-ле чүвени ылавылап хынаан турар болду.

— Бригадавыс эки ажылдап турар. 8 айларның түңнели-биле планывыс 159 хуу күүсеттинген. Чарышка бирги черни ээлээн. [illegible] болгаш акша шаңналын алдывыс. Бистиң чолаачыларның четпес-барбас чүүлдээ чок. Ырак Саян артындыг ажып-ла турар, районнарже-даа үргүлчү чедип турар — деп, хооочун бригадир И. Н. Вендерлых тайылбырлады.

[illegible]

[illegible] киргени комсомолчу, мурнакчы слесарь Александр Б[illegible] социалистиг чарышка «Эң дээре слесарь» болган. Шериглден халажып келгеш-ле, мында ажылдай берген, сеткилин бите, [illegible].

[illegible] Мында мурнакчы сварщик Ю. Д. Филиппов ажылдап тур.

[illegible]

лин дамчыдып бергеш, берге эвес ажылды кылырын шенеп көөрүн аңаа тайылбырлаар тур.

Бо бүдүрүлгениң чолаачыларның [illegible] социалистиг чарышта хаара тутту[illegible]. Бригадирлер, автоколонналар, [illegible] социалистиг [illegible] түңнелин үндүргеш, бүгү коллективке [illegible].

Автобаазада [illegible] комсомол организациялары [illegible] чолаачылар, сеткекчилер ортузунга тайылбыр беседаны чорудуп келген.

Бүдүрүлгениң ажылының [illegible] демниг [illegible]. Мооң [illegible] чолаачылар Л. М. Хорошавин, С. В. Пурвадо, С. К. Ооржак, В. Н. Сарыбаев, Б. Д. Раменский, Б. Н. Беляков [illegible], В. В. Аштанов [illegible].

Н. ООРЖАК.

ЧӨНГА ТӨЛЕПТИГ БАРААН БОЛУР ДЭЭШ

(СЭКП Кызыл хооркомунуң пленумундан)

СЭКП Кызыл хооркомунуң пленуму болуп эртген. Аңаа СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр хоорайның чурттакчыларының социал-культура болгаш болгаш амыдырал хандырылгазын улам ыңай экижидер хемчеглерниң дугайын чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелди партия хооркомунуң бирги секретары Б. П. СВИНЦОВ кылган.

Республиканың чонунга бараннар бүдүрүп турар чиик, аъш-чем, чүүл болгаш өске-даа [illegible] бүдүрүлгелери сөөлгү чылдарда элээн өскен. Даараныр фабриказы, кидис идик кылыр комбинаттарлар цех болгаш өске-даа [illegible] ажылга кирген. Херектиг бараанарын бүдүрери чылдан чылче көвүдеп, сөөлгү беш чылда муруңнажылга [illegible] ... миллион рубльдиң бараан [illegible] бүдүрген. [illegible]

... тывар ательени азы дериг кылган, тускай бүдүрүлгелер чаа бажыңнарны алган. Хүрээ [illegible] немей ажыткан. Бо чылдың сес айларында амыдырал хандырылгазының планы кончуг күүсеттинген.

Хоорайның ажылчы чонунуң өөнүң хандырылгазы сөөлгү үеде экижээн, хоорайның чаагайжыдар талазы-биле улуг ажылдар чорудулган. Эрткен беш чылда 2,8 муң хире өг-бүлелер чаа квартираларны алган.

Чонуң хандырылгазынга үстүнде адаттынган болгаш өске-даа албаларда, учреждениеларда бүрүнгээр базымнар, экижээн чүүлдер бар. Ол дугайын илеткелге айыткан болгаш санал бергеннер демдеглеп турган. Ол бүгүнү кылганчылар билип, хандырылганың ачы-дузазын улам хөй-биле ажыглап турар.

Чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларже кол кичээнгейни пленумга салып, оларны шиитпирлээр талазы-биле [illegible] партия эге организациялары [illegible] ажылдап, чугула сорулгаларны чугаалашкан.

Кызыл хоорайның XXIII партия конференциязындан бээр заводунуң, мебель фабриказының, ИХМ-ниң бүдүрүлгезиниң, хлеб, пиво заводтарының партия сессиялары [illegible] ... чедир бербес, чаңгыс ыйнаан... [illegible]

[illegible] ... бербээн, а планны хөй чарыгдалдар [illegible], чонуң шоолуг-ла херегленип турар бараанарының күзели-биле күзедип алган. 5 кидис кылыр [illegible] шиңгээдип албаан. Харын-даа ол сандарап турар. Хлеб заводу делгем бар турда-ла хоорайның чурттакчыларын хлеб болгаш хлеб-булочка кылыгларбиле хандырып бо-ла [illegible] бээр. Хлебтиң янзы-бүрү хевирлерин, кондитер кылыгларын садыг-биле чарган керээлер бүдүрбейн турар.

Хоорайжылар пиво заводунуң ажылынга таарышпайн турар. Садыг четкизинге эзиртпес суксунну, шилдиг квасты ол чедир бербейн келген. Пиво кылырын шуут соксаткан. Эът комбинады [illegible] фабриканың манны эъдин, котлеттарын, сүт комбинады саналаан сметаназы, сыроктарны кылбайн турар. Балык заводу продукциязын бүдүрерин чылдан чылче кызырып келген. Уруглар мебель, кухня столдары, табуреткалар, ном шкафтары, бажыңга херегжээр белен-не херексел[illegible] бүдүрүлгелер садыгче чедирбейн турар. Херектиг бараанарының шынарынче кичээнгей кошкак. Бо чылдың чорудуун [illegible] бараанның 24 хуузу, эзиртпес суксунуң — 29, мебельдиң — 37, хлебтиң — 18 хуузу брак болган.

Бүдүрүлгелерниң [illegible] ... өске-даа харылзаалыг чымыган [illegible] специалистерниң ажылынга харылзаалыг кошкаанда, [illegible] ... чорудуп турарында деп пленум сагнаан. Коллективтерге [illegible] ... бүдүрүлге бүрүзүнге чонуң херегл[illegible] бараанның четчир ассортиментилиг болгаш эки шынарлыг бүдүрер дээш социалистиг чарыштың организастаар. Кадрларны [illegible] ... айыткаан [illegible] ... партия организацияларындан негеттинип турар.

Садыгның материал-техниктиг баазазы бараан саарылгазының хемчээлинден хожудап турар. Ол дугайын бодувун савалыга үлетпур бараанарының садыгның директору А. С. Сат демдеглээн. Сөөлгү беш чылдарда бараан саарылгазы 21 хире хуу өскен турда, магазиннерниң садыглаар шөлү чүгле 5,5 хуу улгаткан. Ыланга чурттаар тургуушун беш хуузун ол сорулгаларга ажыглаарын болгандырыы чугула. Чаа тудуг кылырыбиле чергелештир бараанарны боду шилип алыр арганы шиңгээдип алырының, делгемнеттиг технологияның ачызында магазиннерниң садып алыкчыларны хөйнү хүлээп алырын чедип алыр херек. Садыг организациялары херегледи [illegible] бербейн турган. [illegible] ... кылыр практиканы даараныр фабриказының директору Т. М. Пургина шүгүмчүлээн. Магазиннерниң ажылдаар шактарын садып алыкчыларга [illegible] ... турар. [illegible] ... ажылын экижидер деп чонуң негелделерин ооренип көөр апаар.

Ажылчыннарга столоваяларны болгаш буфеттерни эки органнастааары коллективтиң күш-ажылчы чедиишкиннеринге салдарлыг. Бо талазы-биле дүржүлгэ «Каа-Хем» [illegible] разрезинде, сүт комбинадында, электростанцияда бар. Бо чүүлдэ ажылды органнастаарын олардан таваа продукталарын сайгарылга баазазы [illegible]. пассажир АТБ-ны болгаш өске-даа чамдык бүдүрүлгелер өөренип алза чогуур.

Амыдырал хандырылгазы бүдүрүлгелериниң ... «Тувапромавтобытсервис» ... «Тувашвейбыт» каттыжыышкыннарының, хепаңнаар, бүдүүр фабриказының ажылында четпестерни эки олар чонга төлептиг бараан болгаш турарын [illegible] хемчеглерни алыр ужурлуг. «Тувашвейбыт» каттыжыышкынының директорунуң оралакчызы О. П. Никитина бодунуң саналынга ол дугайын чугаалаан.

Хоорайга пассажирлер аппаратынын багай органи[illegible] ... эстеп турарының дугайында чолаачылар хөй. Чолаачылар ажылче үнмейнинде [illegible] автобустар үрелип болганындан чамдык хүннерде маршруттарже үнер автобустарның саны дыка эвээш болур. Хандырылганың культуразы чавыс. Мындыг четпестерни эдер дээш, ук бүдүрүлгелерниң партия организацияларының чорудуп турар ажылының дугайын партия хоорркомунуң кежигүнү, чолаачы Ю. М. Деревягин саналынга чугаалаан. Республика эпидемиологиязының кол эмчизи Ю. З. Коваленко, харылзааның хоорай бөлүгүнүң начальниги Г. Н. Насеркин хоорайның ажылчы чоннарының ол талазы-биле хандырылгазын экижидер-биле чорудуп турар ажылдарының дугайын дыңнаткан.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин делгеренгей чүве чугаалааш, пленумга тургустунган айтырыг найысылалдың чурттакчыларынга кончуг чугула деп демдеглээн. Бо талазы-биле хүн бүрүнүң амыдыралдары-биле чергелештир персепективиг айтырыгларны база көөрү чугула. Чоннуң хандырылгазын экижидеринге министерство ведомстволар бүдүрүлге бергезинге болдунурларын [illegible] ... биле ажыглаар херек. Хоорайның чонун аъш-чем продукталары-биле хандырарын айтырыгларынга бо талазы-биле бар курлавырларга ол доктаатаан. Амыдырал коммунал, садыг, эмнелге культура, харылзаа талазы-биле чоннуң негелде-херегцелдерин улам долузу-биле хандырар талазы партия организациялары канчаар ажылдаар чүнү кылза эки [illegible] ... чорудуп турар хемчеглер бо дугайын ол чугаалаан.

Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган, хоорай чурттакчыларының социал-культура болгаш амыдырал хандырылгазын улам экижидер талазы-биле хемчеглерни бадылаан.

А. ДЕМБИРЕЛЬ.

ДЕМНИГ ИШТЕ

Бии-Хем районунуң амыдырал хандырылгазы бүдүрүлгеге эргелекчи келир болзунараа, ооң пехтеринде ажыл хайнып турар. Ооң урал-шевер холдуг ишчилери чурттакчы чоннуң чагыгларын күүсеттиг — даараткан, шарып дериг-херекселдерин септээн, чурук тырттырган, баш дүгү таарып, янзы-бүрү прическаларны кылган — чай чок-ла турар.

Ол үеде херекти бүдүрүп турар кижилерниң аразында хүлээнген ажылынга бердинген, ооң ёзулуг мастер мурнакчылар хөй. Ындыгларга даараныгга цехтиң платье даараар бригадазы хамааржыр. Комсомолчу-аныяктарның бо бригадазын Анна Васильевна Чеброва удуртуп турар. Ук бригаданың бүдүрүлгечи көргүзүглери бедик. Ай, квартал санында алган планныг ооалдазын күүсетпейн баар таварылга бригадага турбаан. Эрткен сес айларның планнын ооалдазын даараныкчылар 107 хуу күүсеткен.

Бригадада шупту аныяктар. А. В. Чеброва кыстарынга чоргааржыр. «Магалыг шевер кыстар-ла болгай. Демниг ажылдап кириштеннисте ажылдың бүдүнгүрү-даа амыр» деп, ол бо-ла чугаалаар. Бригадирниң мактаны четтүт. Аныяк кыстар бригадирниң сүме, дузазы-биле ам владик

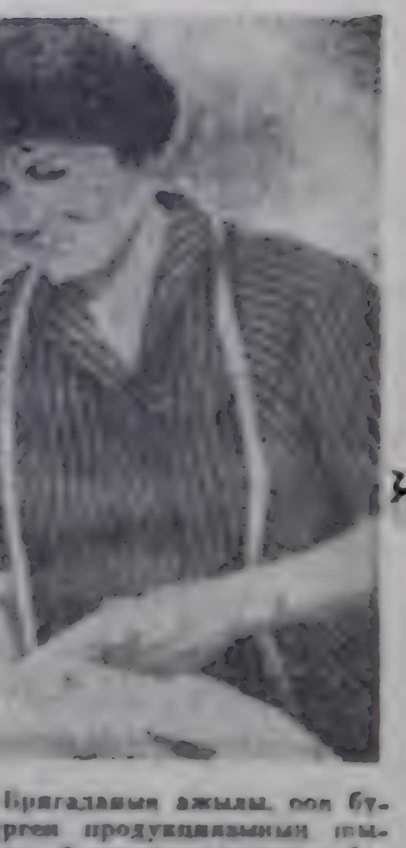

чок даараныр, даараныр арга-хевирлерин шиңгээдип алганнар. Бригаданың кыстары (адаанда чурукта: солагай таладан) Н. Зуева, Л. Останина, Т. Семенова олар бо бригадага өөреникчилеп кирген. Н. Ковалеваны (кийи дугаарында) даараарынга боттары өөредип турарлар. А дагдыныкчызының дузазы оларга хүн бүрү херек. Ынчангаш Анна Васильевна өөренген чаңы-биле оларга ол-бо сүме каткан, ону-моңу ымчаар кылырын айтып берген турар. (Үстүнде чурукта: солагай талада моторист-даараныкчы Ф. Короткованың А. В. Чебровадан сүме айтырып турары).

Бригаданың ажылы, ооң бүдүрген продукциязының шынары бышкычы-мастерден база кончуг хамааржыр. Район Совединиң депутады бышкычы-мастер Л. И. Евдокимова хепти бышып турда шевер-ле. Ооң бышкан хеви бригадага келир, а олар даараар. Чагыг ёзугаар кирген платьелер шевер кыстарның холун дамчып, хүн бүрү ымчаар бүдүп турар.

Бо чүгле чаңгыс бригаданың ажылы-дыр. Бүдүрүлгениң өске цехтеринде, бригадаларында база демниг иш хайнып турар.

В. КУУЛАР.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ЧҮГЕ ХОВАРТААНЫЛ

Магазиннерден чоннуң садып алыр бараанарынга херегледии кандыг чүүлдерни чок дээр боор. Оларның эң кол нүрүүзүн бистиң херегленикчилер кооперациязы болгаш күрүне садыы-даа эккеп садып турар. Ынчалза-даа магазиннерге тура чогуур хире, бүдүрүп кылыры, суратлап тып алыры берге эвес, ыланган кедээде чурттап турар кижилерге онза херектиг чамдык бараанарның ховартап турар ужурлуг чүүдел деп айтырыг тургустунуп келир-дир.

Барыын-Хемчик районунуң төвүнде болгаш сууржарында магазиннерде, ыланган ажылагыйга херегеттиннер бараанар садар магазиннерде аът-тың дериг-херекселдери, дожу, таптааш, шалыы, айыыр, дырбааш чок болган чамдык садыгчылар олар кандыг чүүлдерни дээрин билбес болгулаар таварылгазары көргеш, кижи эпчоксуну. Кайгай бээр-дир. Бир магазинге кире бээримге малчын кижи келгеш, аът дагазы болгаш шоптуулары айтырды. Аныяк садыгжы олар кандыг болур турар, демир чүве бе деп малчындан айтырды. Малчынның ол херегледи мында чок болган. Ооң ол шалыын биле таптааш айтырган, база-ла магазинде чок, олар кандыг чүвелер болурун садыгжы база билбес болду.

Магазиннерде хомут, дуга, шлыыза, дага, хендир баг, эзер, чүген шыиаш бараанар хаая кестүр. Олар чокта малчын кижи канчап ажылдаарыл? Харын мооң ужурунда амгы үеде бисте аът тергелеп, шанантап алган ажылдап чорур, аът-биле сиген кестиргеп, бөлдүмнер турар кижилер совхоз бригадаларында-даа, малчыннарында-даа кончуг ховар апарган. Ынчангаш олар-биле ажаап ап болур сигенниг черлерниң колдуу олчаан артып каап турар. Терге, шанак болгаш өске-даа дериг-херекселдер чогуп-лап бичии-ле чүък чедирер дээш ырак, чоок черлерже чүгле машина азы трактор чорудуп турарга, кампалта чурумунга, бар курлавырларны чеп ажыглаарынга дүжүр бе деп болза кижиниң сагыжынга кирер-дир.

Олда-ла кадыыр, айыыр, дырбааш, таптааш, шалыын дээн ышкаш, мал чемнери белеткеп турар үелерде кончуг херектиг чүүлдерни садыг организациялары магазиннерже чүге эвбеди киирип болбас деп. Оларны кээргеле үүрмек чүвелер, а херек кырында оларның ажылы улуг. Харын мындыг өүүрменъ чепсек-херекселдерниң чедишпезинден малга чем белеткеп турар үеде аңаа шеф ажылдап барган хөй кижилерниң чамдыызы кол ажыл кылбайн, аар-саар чүвелер кылып эрттирип турары ховар эвес болур-дур.

Мынчангаш кедээ черлерде чурттап, ажылдап турар кижилерге, ыланган малчыннарга (чүгле оларга-даа эвес, совхозтарга база) чугула херек болуп турар бо ажылагыйга херектиг бараанарны магазиннерге эвбеди садыглаарының хемчеглерин республиканың садыг организациялары болгаш чоннуң херегээ бараанарын кылып турар бүдүрүлгелер дорт ап чорутса кандыгыл деп бодал бар.

С. СЕРИП-ООЛ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ КӨӨР

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы болуп эрткен. Республиканың чер-чер Советтеринде «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаар кижилерниң, хөй уругларлыг иелерни өрден болгаш медальдар-биле шаңнаарынга киирип, оң тывысын турарының, ол ажылды экижидер дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан. Ук айтырыг талазы-биле дыңнадыгны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. С. Бойду кылган.

1981 чылдың сентябрь 1-ге чедир «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле республикада 7309 кижи шаңнаткан. Ууле депутаттарының Бии-Хем, Каа-Хем, Эрзин район Советтеринде ук ажылды багай эвес тургускан. Үстүнде [illegible] хамаатыларны шаңналга киирерин оларга пенсия тургузары-биле катай киирип турар. Шаңналды байырлыг байдалга тывысыры чаагай чаңчыл болу берген. Хөй кижилерниң ажылынга [illegible] киирип келген болгаш 1971—1980 чылдарда [illegible] документтарын тургускан, [illegible] ... медаль-биле шаңнаары органнастыг доктааткан.

Республиканың ууле депутаттарының Советтери хөй [illegible] ... Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму демдеглээн.

Республикада 977 Маадыр иже бар. 11293 кижи «Иениң алдары» ордени-биле шаңнаткан, «Иениң медальы» медальдыг 21885 кижи [illegible].

Ууле депутаттарының Кызыл, Бии-Хем район Советтериниң [illegible] ... тургузуп, ... 90—95 ... [illegible]

... де тывысып турарында шынаы четпестер бериин Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму айыткан. Чаңгыс, 1971—1980 чылдарда чоннуг дыштанылгаже үнген хамаатыларны «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаарынга киирерин доозарын чамдык райкүүскомнар чедир боттандырбаан. Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Таңды район күүскомнарының социал хандырылга килдистери «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнадыр хамаатыларны тодарадып, оларны чогуур үеннде киирер айтырыгга кошкак кирижип турар. Чамдык райкүүскомнар, ууле депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскому киирген демдеглер көөрү-биле кызыгаарлаашкын. Бүдүрүлгелерге, албан организациялары черлеринге ажылчы чонну «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаар дугайында айтырыгларга хамаарыштыр хуралдар эрттирбейн, тайылбыр ажылы чорутпайн турар. Чамдык Советтерниң күүскомнарында ... албан организацияларга өске кижиниң пенсияже үнгениниң дугайында четче тургускан дыңнадыг чок.

Шаңналга кижилер киирерин кадрлар килдизиниң [illegible] ... административтыг хөй-ниити организацияларының талазындан контрольдаар чорудуглар бар болуп артып турар. Назы-хар айы-биле чонтуг дыштаныылгаже үнер хамаатыларны «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаарынга киирерин ук хамаатыларның [illegible] ... үезинде тургузарын күш-ажылчы коллектив бүрүзү амылап чедип албаан. Күш-ажылчы ... «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнадыр ажылчы чонну [illegible] ... кылбаан [illegible] турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму хамаатыларны шаңнаарынга ... четпестерни эдер ... Каа-Хем, Улуг-Хем районнарының, Кызыл хоорайның Советтериниң күүскомнарынга ... дараазын турар [illegible].

УЛАМЧЫЛАП ТУРАР

«Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агыйында К. Иргит удурткан чеди кижи кежигүннүг бригадазы эрткен чылдың [illegible] ... Олар Сүт-Хөл Үстүү-Ишкиниң Чоон-Дыт деп черде Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Чамзырың Ооржактың кыштаанга 500 хой кирер үлегерлиг чаа кажааны, чугар-бажыңны туткан болгаш чадагай хой кажаазын база чурттаар бажыңның соңга, хаалгазын септеп, печказын салгаш, тудугларын шала-зын бүдүп доозкан. Бригада кежигүннери бо ажылдарны кыска хуусаада шынарлыг кылгаш, совхозка хүлээткен.

Бригаданың кежигүннери бо чылын ийи кыштаглың тудуглары чогуур үезинде кылгаш, 147 муң рубльдиң оргуазын аңныыр-тывыш ажыл-агыйынга киирген. К. Иргиттиң бригадазында хүн нормазын ажыр күүседип бээр кижи чок. «Кижи бүрүзү коллектив дээш» деп ооруу-биле ажылдап турар. Бригада Тамир Хаванның, Вениамин Кужугет, Лепаа Ондар, Василий Хомушку олар [illegible] планнан ажыр күүседип келген. Амгы үеде олар кедээ ишчилерге дузазын чорудуп [illegible]. «Октябрь 30 чыл» совхозунга картофель ажаажып, ажылдап турар.

А. ДОНГАК.

Чөөн-Хемчик район.

ДУЗАЛАШКАН

СЭКП обкомунуң ушку пленумунуң шиитпирлерин күүседир дээш, республиканың бүгү ажылчы чону, пенсионерлер, болгаш школачылар, суртуулдар болгаш студентилер бир демниг ажылдап турар.

Район төвү — Хандагайты суурнуң бүдүрүлге, өөредилге болгаш албан организацияларының талээлери совхозтарга 451 тонна сиденин белеткеп берген. Ыланган КМК-6-ның ажылчыннары 40 хире тонна, орук-бүдүрүлге участогунуң коллективи 37,5 тонна, СЭКП болгаш ВЛКСМ райкомнарының ажылдакчылары 37 тонна, райкүүскомнуң иштики херектер килдизи 33 тонна мал чемин белеткээш, ук ажылга эвээш эвес үлүүн киирген.

М. ЭРЕС-ООЛ.

Лекция пропагандазы

АНЫЯК ЛЕКТОРНУҢ ШКОЛАЗЫ

СЭКП-ниң XXVI съездизинге лекторларның болгаш пропагандистерниң ажылынга улуг үүлеңни бээрген. Бистиң республиканың лекторлары аңаа бодун кирип, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрү чорудуп турар политиказын, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин кижи бүрүзүнүң угаан-медерелинге чедирер дээш чон ортузунга лекция пропагандазын калбартып, ол талазы-биле эвээш эвес ажылды кылган.

Республиканың «Билиг» ниитилели организациязының баштаар чери аныяк лекторларны өөредиринче чугула кичээнгейни салып турар. Ол болуну хүн бүрүдеги ажылынга Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилел организациязының «Дээди өөредилге черлеринде аныяк ... бөлүүн ... лекторларның шынарлыг ... деп ... [illegible]

Республиканың «Билиг» ниитилелиниң [illegible] баштаар чери лекция пропагандазы ... [illegible] ...

СЭКП ТК-ның «Лекция пропагандазының байдалының болгаш ону экижидериниң ...

... диктиг лекцияларны бедидер дээш чамдык ажылдарны кылып чорутпан.

Кызыл хоорайның аныяк лектор школалары эге организацияларның болгаш аныяк лекторнуң школаларының ажылының дугайында II Бүгү-эвилел курултайынче идейкейлиг киришкен.

«Билиг» ниитилел организациязының баштаар черинин чоокта чаа болуп эрткен президиуму Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң база Красноярскиниң политехниктиг институдунуң филиалында аныяк лектор школаларының ажылының дугайын чугаалажып көрген.

Ол школаларның ажылында эки чүүлдерни демдеглеп, четпестерни дарый чайладырының дугайында хемчеглерни алган.

Аныяк лекторнуң ийи школазының ажылын 40 кижи сургуулдар чорудуп турар, а ниитилел өөреникчилерде 17 башкы хаара туттунган. Чыл санында аныяк лектор школаларының сургуулдары ортумаа-биле 200 лекцияны номчуп турар. Оларның хөй кезии күш-ажылчы семестрлер үезинде ажыл-агыйның коллективтеринге номчуп [illegible].

... хемчеглерниң дугайында доктаалында дээди өөредилге черлеринде аныяк лекторнуң школаларының ажылының деңнелин экижидериниң дугайында чаа негелдени салган. Ынчангаш республиканың «Билиг» ниитилел организациязының баштаар чери дээди өөредилге черлеринде аныяк лектор школаларының ажылында четпестерни дарый чайладырын айыткан тускай доктаалды хүлээп алган.

Ук өөредилге черлеринде комсомол комитеттери, «Билиг» ниитилел эге организациялары аныяк лекторнуң школаларының ажылынче кичээнгейни кошкаадып, олче эки таныылгавайн турар болгаш оларның өөредилге-кижизидилгелиг ажылынга эки дузалашпайн турар. Школаларның чамдыктар дыңналдарлары лекция пропагандазының ажылынче хаара туттунмаан. Чижээлээрге, педагогика институдунуң аныяк лектор школазында 21 кижи делегей байдалының дугайында белеткелди эртип-даа турза, олар хоорайның «Билиг» ниитилел организациязының шугуму-биле лекция номчулбайн турар. Ол ышкаш Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалында аныяк лектор школазының үлүүргүктүлары доктаамал солчуп келгениндэн, кижилер үстүп тургузаан болгаш өөредилге-кижизидилге программазы долу эртпейн турган. Аныяк лекторлар номчаан лекцияларын демдеглевейн, путёвкаларын эге организацияларга дужаавайн турар.

Аныяк лектор школазының өөредилге программазы ийи чылга хуваатттынган. Ооң кичээлдери өөредилге программазындан дыштаар шактарда эртер ужурлуг. Өөредилгениң баштайгы чылынга колдуунда лекторнуң мергежилиниң дугайында теоретиктиг билиглерже база реферат бижиир темазын шилип алырынче сургуулдарның кичээнгейин угландырар. Ийиги чылында олар күш-ажылчы коллективтерге боттарын шилип алган темазынга лекция номчуурунга өөренир. Ынчангаш өөредилге үезинде школаның дыңнакчылары элээн каш черлерге лекцияны номчаан турар ужурлуг.

Чер-черге лекция пропагандазын күштелдирери «Билиг» ниитилел эге организацияларының дорт хүлээлгези. Ындыг болганда олар аныяк лекторларны лекция пропагандазынче хаара тудары, оларны бүгү [illegible] амгы үениң кол негелдези ол болуп турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ӨРТТҮ БОЛДУРБАС ДИЗЕ

Чурттаар бажыңнарынга болгаш өске-даа орал-бажыңга өрт айылының болдурбазының хемчеглерин баш удур ап чорудары чугула. Орал-бажыңны турар эгелээрде өртке удур ооң айыыл чок болуруп шыңгы сагыыр. Улуг эвес-даа бол бажыңныкчынар өзениг эвес түннелдерге чедирип болур. Ынчангаш ону болдурбазының, ону чайладырының хемчеглерин алыры чугула. Ооң-биле кады чурттаар бажыңнарынга өртке айыыл чок чорудуттарны бүгү тала-биле тургузар. Ол [illegible] ... кээриинге отка дүрген кывыкчал чүүлдерни тургуспас. А хөй кыът бажыңнарда чурттап турарлар водвалдарга өрт айылы болдурбазының хемчеглерин алыр ужурлуг. Ыяар кывыскан лаалыг ийикпе, азы ажык от шап алгаш кирери, аңаа арага ижери шуут хоруглуг. Чамдык кижилерниң серемчилел чогу өрт айылынга чедирип болур. Ынчангаш каяа-даа өртке удур айыыл чок чоруукту тургузарының хүрүмнерин сагыыры чугула. Подвалдарның даштыкы эжиин доктаамал хаалдыг, шоочалыг тургузарын үттевес.

Бажыңнарның серизинге болуп турар өрттүң саны хөй. Ынчангаш ону арыг-шевер ап, отка дүрген кывыкчал чүүлдерни аңаа тургуспазы чугула. Серенки сунгазын шилдээрн албан, ооң шалазынга элезин ийикпе, азы дой-довурак холумактыг чуулду тегер.

Болуп турар өрт айылының хөй кезии улуг кижилерниң хайгааралы чокка от-биле ойнап турган уругларның буруузу-биле болуп турар. Статистиканың санап турары-биле алырга, өрттүң 15-тен 25 чедир хуузу уругларның буруузу-биле болуп турар. Улуг бажыңга хайгаарал чок чаасклан арткан, от-биле, электро кижи-биле ... ойнап, оларны [illegible] болур. Мындыг чылдагаан-биле үнүп турар өрттер эвээш эвес. Аңаа чүнү-даа мурнай улуг кижилер буруулуг. Чамдык ада-иелер уругларының чүнүн-биле, канчаар ойнап турарын хайгаарававас таварылгалар бар. Үстүнде чугаалаан чүүлдерге хамаарыштыр дараазында чижектиг мааа киирейн. 1981 чылдың март 18-те Кызыл хоорайга «Молодёжь Тувы» солуннуң редакциязының бажыңынга өрт болган. Өрт бо удаада база бичии уругларның от-биле ойнап турарындан үнген. Өрт 6000 рубль түңнүг когаралды чедирген.

Ада-иениң хайгаарал чогундан уруг өрт айылы үндүрген болза, ада-ие хоойлу ёзугаар харыысалгага онаажып болур. Улуг суду өрт болганындан уругнуң чедирген когаралының түңүн ооң ада-иезиниң тыртыпар эргелиг.

И. ДРЕСВЯННИКОВА.

Бүгү-эвилелдиң өртке удур эки тура ниитилелиниң Кызыл хоорай чөвүлелиниң даргазы.

Чилиниң компартиязының манифези

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Чилиге хосталганы чаалап алыры ырыңай эргежок чугула. Ону чедип алырда чангыс эптиг оруу-биле баар херек. Өлүрүкчү, дээрбечи ёзуга удур демиселдиң болгаш улусчу тура халмышкынның тугун бүгү шинчирлиг көдүрер үе-шак келген. Чилиниң Компартиязының мында тараткан манифезин ынчаддыр өгелээн.

Чилиде иштики политиктиг болгаш экономиктиг байдалга база делегей байдалынга ханы анализти коммунистер ол делгеренгей документиде берип, шериг-фашистиг диктатураны дүжүрер дээш хосталга болгаш демократия дээш демиселге боттарының хүрээлениң сырый каттыштырарынче бүгү чили патриоттарны кыйгырган.

Араатанныг кемниг үүлгедиглерин кылган болгаш ботаргенин садып-хоолдап турар дерзии ёзу-чурумнуң дарлалының адаанда Чилиниң турарын манифестиде чугаалаан. Пиночет биле фашизм—чоннуң таварыы бергени хемчээл чок улуг бергелерниң база чурттуң доңгажы бергени хаража-когаралдың кол буруулуглары-дыр. Фашизм ниитилелди аажок улуг дорайтаашкынга чедирип келген. Ажылчы чоннарның болгаш чоннуң ортумак кезектериниң күселл-биле каш еаныг кижилер дыка байып. Милитаризм ажыл-чорудулгазының бүгү кавыларынче шургуп кирген. Дээрбедээшкинден бүгү социал кезектер каражадап турар. Социал чорудээлер ырыңай эрии ашкан.

Чилиде диктатура күштүг-даа бол, күчүтен эвес-тир. Рейганның чазааның талазындан аңаа бүгү-ле болдунгу дег дузаламчыны көргүзүп турар. Ынчалза-даа амгы ол ёзу-чурумну чон деткивейн турар. Оон удурланычыларының хүрээлеңи хүннүн өзүп орар.

Фашизмни дүжүрериниге бүгүдениң эвилели болгаш демисели херек — бөгүнгү кол хүлээлге ындыг.

Эң-не калбак чангыс эвче, боттарының эргелерин камгалаар демиселче бүгү демократтыг күштерни кыйгырып тур бис. Ёзу-чурумнуң күчү-түрүүшкүнүнге күчү-түрүүшкүнү-биле харылдаарынче кыйгырып тур бис. Хоаду сула салып алгаш олурбас болгаш Пиночеттиң эрге-чагыргадан кажан ойталаарын маңаавас, дайзынның мурнунга чүдек-бужар дужуп бериишкин кылдыр сайтындырып болгу дег маначы турушту ээлевес ужурлуг бис деп, Чилиниң Компартиязы демдеглээн.

Оппозицияларда янзы-бүрү идеологтуг агымнар барындан хамаарылга чокка, Компартия бүгү-ле оппозистиг күштерниң шуптузунуң чангыс эвилели дээш деп, оон манифезинде онзалап демдеглээн. Ол ылгалдар билдинп алырынга шаптык болбас ужурлуг. Чоокку үениң программазынга үндезилээн, демократиялыг болгаш хосталганы чаалап алыр дээди эчис сорулга оларның шуптузун каттыштырып турар.

Диктатураны дүжүрер сорулга-биле каттыжышкынче баарынга бүрүн белениң Компартия илергейлеп тур деп документиде демдеглээн. А кандыг оруктап баарын оон соонда чон боду шиитпирлеп алыр. Ам дээрге башкаланчырыштың, аар-саар чаржалажышкынарының үези эвес-тир. Ындыг чүүлдер кол эрге-ажыктарга чорушпас болгай.

Чили улус хосталгазы болгаш бодунуң эргелери дээш бодунуң демиселиниң төөгүзүт чаа үезинче шилчип эгелээн. Чоннуң удурланышкын чорудулгазының баштайгы үе-чадазында бис деп, документиде айыткан.

Чилиниң ажылчын аңгызы болгаш бүгү чону Компартиязынга бүзүрел болур деп, манифестиниң түңнелинде чугаалаан. Фашизмге удур демиселге оон эңээн эвес удуртукчулары болгаш аңаа бодунуң кежигүннери амы-тынындан чарылган. Ынчалза-даа партия кадагалаттынып арткан. Ол бодунуң чыскаал туружунда. Фашизм ону чок кылып шыдаваан болгаш шыдавас-даа. Бодунуң аңгызы, чону, төрээн чурту-биле кады Компартия бодунуң хүлээлгезин күүседип турар болгаш күүседир-даа. Аныяктарның Коммунистиг Эвилели партия-биле кады демиселдиң турар.

ПЕНСИОНЕРЛЕРНИҢ ЧЫСКААЛЫ

ТОКИО. (СЭТА). Боттарының аар-берге байдалынче киирзэнгейни хаара тудар таан 10 муң ажыг япон пенсионерлер Токиога чыскаал арттырган. Чаа сан-даа чылында социал негелде-херек... [illegible] ... хүрээлеп үнген.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

КНО-НУҢ КОЛ АССАМБЛЕЯЗЫНЫҢ СЕССИЯЗЫНДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр). «Кандыг-даа хевирниң чепсээн космос делгемнинге сайгара тургузарын хоруур дугайында керээни чарар дугайында» Совет Эвилелиниң саналын КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязының хүн чурумунуң айтырыы кылдыр киирерин сүмелээн. Ындыг шиитпирни ассамблеяның Кол комитеди хүлээп алган.

1957 чылда Черниң совет кылымал спутнигин салып үндүргени-биле ажыттынган космос үе-чадазының ырыңай эгезинден тура-ла Совет Эвилели космос шуут-ла тайбың кады ажылдажылганың кавызы болзун, дайын сорулгаларынга ажыглаар чоруктан камгалаттынган турзун дээш күжениишкиннерин соксаал чок салып келгенин комитеттиң хуралынга чуве чугаалап тура, ССРЭ-ниң төлээлекчизи В. Ф. Петровский сагындырган. Космосту милитаризастаарын болдурбазының дээштиг хемчеглерин алырының эргежок чугулазы бөгүн кончуг чугула чүүл болу берген. Боо-чепсекти эндерилдирер чорукту космоска нептередирип кижи төрелгетенге коргунчуг уржуктарлыг шак айыылдыг тыптып келириниң айыылын улгаттырып турарын совет төлээлекчи онзалап демдеглээн. Совет Эвилелиниң саналдап турары керээниң чарып алыры кандыг-даа хевирниң космос делгеминге чепсек бээрин кажан-даа болдурбас арганы берип, космосту дайын сорулгаларынга ажыглаарының оруунга идегелдиг мөөңнакты тургузар ыйнк. Космоска боо-чепсекти эндерилдирерин болдурбас мөөңнакты тургузуп, ол керээ ядролуг дайынның айыылын бичеледип, ниитизи-биле делегей байдалын кадыкшыдарынга идиг бээр ыйнк.

Америк делегат совет саналга удурланып санал бергеш, «ол айтырыгны КНО чугаалажыгларының негумалынынга чигзиниг турарын» илергейлээн. Хөй удаа ажыглап болур «Шаттл» дээр космос корабльдерин салып үндүрериниң программазының дыка улуг кезин Пентагонуң негелделерин хандырарынга барган болуруун бармыдаалап алыр болза, АКШ-тың ол туружун билип алыры берге эвес.

Хүн чурумунга Совет Эвилелиниң бир-ле дугаарында кииргенээни өске-даа айтырыгларны сессияга чугаалажырын комитет деткип чугаалаан. Ол айтырыглар хамыктың мурнунда боо-чепсектерни, бирги ээлчегде, ядролуг чепсектерни эндере бүдүрерин кызыгаарлаарынче, дайын тыптып келириниң айыылын бичелээринче, делегейге кады ажылдажылганы калбартырынче угланган. Массалыг узуткаашкынның чепсээниң чаа хевирлерин болгаш ындыг чепсектиң чаа системаларын ажылдап кылырын болгаш бүдүрерин хоруур, ядролуг чепсээ чок күрүнелерниң айыыл чок турарының магадылалдарын быжыглаарының дугайында делегей керээзин чарары— ол айтырыгларның аразында кирип турар.

Комитеттиң сүмелээни хүн чурумунуң айтырыглары ниитизи-биле күрүнелерниң аажок хөй кируузунуң Чер кырынга политиктиг байдалды кадыкшыдарынче, дүштүкүрүг чорукту чавырыдырынче, боо-чепсекти эндере бүдүрерин шеглээринче чүткүлүн илергейлеп турар.

Ындыг түрбүже империалистиг кол-кол күрүнелерниң, бирги ээлчегде, Каттышкан Штаттарның төлээлекчилери Пекинниң делегациязы-биле каттышып алгаш, амгы үениң эң чугула айтырыгларын дугайты чугаалажылгалар делегаттарның кирээшгейин чардыктырарын, ынчангаш даап болаттынган янзы-бүрү болгаш илергей-ле ангуу-чангаалыг темаларны чугаалажырын оларга дыңнаттырарын оралдажтаан. Чиже, Кылаттың болгаш бодунуң бадыы талакы эвилелчилериниң деткимчези-биле АКШ «афган» болгаш «кампучия» айтырыглар дижир чүвени хүн чурумунга киирерин чедип алган.

Сессия ажылын уламчылап турар.

В. ВАСИЛЕЦ.
Е. МЕНКЕС.

Г. ХОЛЛДУҢ ЧУГААЗЫ

АФИНЫ. (СЭТА). АКШ-тың империализми делегейде эң-не чидби, дээрбечи болгаш хамзырак араатан боок арттынып турар. Америк империализмы — эң-не бак ёралыг дайзын. Ол дээрге ядролуг боо-чепсектерни эндере бүдүрериниң чылдагааны, делегейде реакциялыг, фашисчи, милитарисчи ёзу-чурум, партиязы хүнга бүрүзүнүн кол чөлеңгижи, чаа дайын кыжаныы чогум-на оон үнүп турар. Ол дугайын аңаа Грецияның Коммунистиг аныктарының болгаш ооң парлалга органы — «Одигитис» солунунуң фестивалынга чуве чугаалааш, АКШ-тың Компартиязының чигиние секретары Г. Холл медеглээн.

Америк империализм дугайында кымга-даа идегелдиг бодап тургузтунмас ужурлуг. Ооң сорулгазы чаңгыс — делегейни дарлаар, кушажылчы кижилерниң деринден, ханындан, каразының чажындан миллиардар-миллиардар доллардарны сорук алыры дээш, чер бөмбүрзектиң кайында болурундан бойдус куралдыраларын дээрбедеп тургаш байыыр дээш делегейге бодунуң тергиделин тургузары болур. АКШ-тың империализми делегейни бодунуң хамаарылгалыг девискээри кылдыр. Барыын Европаны бодунуң мурнуку одуругда шериг баазазы кылдыр көрүп турар. Ядролуг америк ракеталарын Европаның девискээринде тургускулаан, а оларны салып үндүрериниң дугаарлары Пентагоннуң генералдарының холунда турар деп, Холл демдеглээн.

Америк генералдар европейжилерни нейтроннуг бомбаның радиациязының «ол чүве октаптар сектер» кылдыр көрүп турар деп, ол чугаалаан. Рейганның администрациязы «ниитилелдиң» ядролуг дайын азы кызыы ядролуг медээлежиишкиннер дугайында чугаалап тура, өлүмнү, хоозураашкынны, кижилерниң массалыг узуткаашкынын Европаның девискээри-биле кызыгаарлаарының дугайын бодап турары ол болур.

«Совет экспансионизм» дугайында америк пропагандазының хоозун чулчуруушкуннарын коммунистер удуртукчузу шыңгыы бурууладап шапкан. Фактылар өөңгус өске талазын көргүзүп турар деп, ол чугаалаан. Чогум-на Пентагон Төп разведка эргелели-биле кады Израильде, Египетте, Оманда, Сауд Аравияда, Диего-Гарсияда чаа шериг баазаларын дүргеп тудуп, Кенияда, Бахрейнде, Сомалиде, Гуантанамода, Великобританияда, Испанияда, Италияда, Японияда, ГФР-да, Грецияда болгаш даштыкы оон-даа аңгы 500 пунктуларда баазаларны чаартып турар. А оларның хөй кезиинде америк ядро-чепсектер бар. Моон аңгыда эге экспансионизмниң болгаш агрессияның политиказын кым чорудуп турары илдең деп, Г. Холл айыткан.

«Совет айыыл» дугайында чугааларга хамаарыштыр алырга, ол дээрге Вашингтонда антикоммунистерниң болгаш антисоветчилерниң даап бодап алган хоп-мегези-дир, олар ам делегейни чазылдырыптар бис деп кыжанып турарлар. «Соок дайынның» чаа үе-чадазы эгелээнден бээр Совет Эвилели боо-чепсектерин дүжүрериниң болгаш тайбыңны быжыглаарының талазы-биле 100 ажыг тодарган, боттуг саналдарны киирип келген деп, ол чугаалаан. Ынчалзажок ССРЭ-ниң ол боттуг саналдарының чаңгызынга-даа Вашингтон мынчага чедир харыы бербээн.

Рейганның администрациязының төлээлекчилериниң Вашингтон Совет Эвилели-биле боо-чепсектерни кызыгаарлаар талазы-биле чугаалажырыышкынарже чүткүп турар деп хоозун медеглелдерин АКШ-тың Компартиязының чигине секретары кочулап чугаалаан. Ол администрацияда боо-чепсектерни кызыгаарлаар талазы-биле боттуг чугаалажыышкыннарга киржириниң кандыг-даа сарыылдыг чүткүлү чок деп, ол чугаалаан. Ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкынарже «чүткүл» дугайында чугааларын болгаш ооң-биле кады Совет Эвилелин ядролуг чепсектер талазы-биле ажып алырынче угланыышкынны чорудары дээрге мыт чок херек-тир. Ол дээрге — делегейге айыыл чок чорукту дүжүрүүрүг чорукту чавырылдырарының, бүгү делегейге тайбыңның херээнге эскерлиишкин, кыжанып-дыр деп, Г. Холл медеглээн.

В. БРАНДТЫНЫҢ ХАРЫЫЗЫ

БОНН. (СЭТА). «Штерн» журналдың айтырыгларынга харылап тура, Германияның Социал-демократтыг партиязының даргазы В. Брандт СЭКП ТК-ның Чиргине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң бо чылын ГФР-ге аян-чорук кылып келирин өөрүшкү-биле чоок болгаш Барыын чүктерниң аразынга харылзааларны калбартырынга база ылангыя чепсеглениишкинниң дужурер талазы-биле чугаалажыышкыннарга чаа чугула болгаш ажыктыг дузазы чедирер деп бодалын чугаалаан.

«Вашингтонда консервативтиг администрация Боннуң Чоок чүк-биле сырый харылзааларынга илергей-ле эвес чоруун каңназ көрүп турар силерэ» деп айтырыгга харылап тура, ГСДП-ниң даргазы мынча деп медеглээн: «Боттарывыстың айтырыгларывысты амга чедир боттарывыс шиитпирлеп келген бис. Моон соңгаар-даа ындыг болур. Бир эвес эрге-жок чүгүлээ болу берзе, Вашингтоннуң кызылыйн удуртулга эргелери ындыг байдалын бис тиң камгалап арттырар-бодалыг-даа ужурлуг».

Барыын Европа АКШ-тың хамаарылгазы чок чорукту чедип алыр аргазы бар бе? — деп айтырыгны В. Брандтыга корреспондент салган. «Ону күзээр ыйнк мен, ынчалза-даа ооң аажок бергезин билир мен» деп харылаан.

ТУЛЧУУШКУННАР УЛАМЧЫЛАВЫШААН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ирак-Иран фронтузунда дайын чорудулгалары уламчылавышаан.

Соңгу хоюктарда фронтунуң янзы-бүрү участоктарынга месилдежиишкиннер уламчылап, соңгу түңнелинде иран тала 37 солдадын, 2 танкызын, 2 артиллерия боозун, 5 чүък машиназын оскунган деп, Ирактың кол шериг командылалының дыңнадылгазында чугаалаан.

Иран шериг-далай болгаш шериг-агаар күштериниң дем каткан хөделиишкиннериниң үезинде Ирактың аль-Омайя хоорайынга нефть объектилерин кужениишкиннер боолаан деп, Ираннын чепсектиг күштериниң каттышкан штавының дыңнадыында чугаалаан. Оларның чамдыызын чок кылган. Дайылдааныышкын үезинде бир ирак самолётту дужур атып болган Ирактың ыйы дайынчы ноябрьнин урездир бериишкен.

Фронтунуң өске участоктарынга эртген хоюктарда иран шериглер Ирактың 50 ажыг солдадын, 4 танкызын, 4 шиномёдун, 4 чүък машиназын, ок-чемзек кадагалаар 3 пунктузун узуткаан деп дыңнадылгада демдеглээн.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшада байдал нарын болуп арттышаан. «Солидарностьтуң» профэвилелдеринге бодунуң съездизиниң эртени-биле холбаштыр тургустунган байдал дугайында Демократтыг партияның Төп комитеди, президиуму медеглел кылган. Политиктиг болгаш социал экономиктиг байдал улам дорайтаан деп мында демдеглээн. Бараанарны бүдүрериниң болгаш садыг-маганның ниилерниң кызыгаарлыышкыны кризисти улам хамыыдаткан. Рыноктуң четпес ажылдан турары, чинжеп ёзу-биле садыгладыр чорукту өскени болгаш өске-даа багай болуушкуннар чоннуң амыдыралы дээш дүвүреңнии болгаш бүзүрел чок чорукту болдуруп турар. Ол чорудуп турар хемчеглер боттуг түңнелдер бербейн турар.

Хөй-ниити корум-чурумунуң кошкааны-биле, ниитилел-политиктиг тургузугунуң принциптерин божаклаадырынче угланган негелделерниң болгаш чугааларының улгатканы-биле күштелип турар ол болуушкуннарның салдарындан чуртта эрге-чагырга дээш политиктиг демисел, польша күрүнениң бантаан турарынга ыңжалып турар демисел чорун турар.

Чуртта тургустунган байдал хөй-ниити дугурушкулгаларның негелделерин кошкадырынга гоу үрээринге кыжанып турар, кол-ла чүве болза чүгле удур демиселдерни болуп турар. Күрүнениң кол эрге-ажыктарын болгаш оон ажык ажылдап турар органнарын быжыглаары, администрацияның болгаш улус ажыл агыйның күрүнениң ажыктыг удуртур эрге-шиитпирин күштелдирери эргежок чугула. Ылангыя күрүнне эрге-чагыргазының дээди органы болур сеймниң ат-алдарын быжыглаар херек.

Делегейде бистиң эвилелдериниң бистиң быжыг чорууну бувар дээш ол талазы-биле оралдажыышкынарны кылып турары эң айыылдыг деп бистер санап турар бис деп медеглелдиң авторлары онзалап демдеглээннер. Антисоветчи хемнерни өөскүдүп үндүрериниң оралдажып турар харыысалга чок кижилерниң кандыг-даа үүлгедиглерин буруу шаап турар бис. Ол кижилер дээрге чоннуң чаагай чоруунуң дугайында, күрүне эрге-чагыргазының дугайында бодавайн турарлар. Совет Эвилели болгаш социалистиг бүгү күрүнелер-биле эвилел, эп-найырал база акы-дугма ёзу ажылдажылгага Польшаның даштыкы политиказының үндезини болуп турар деп, иргеге Демократтыг партияның XII конгрезин быжыг бүзүрелин илеретпенин база катап сагындырып тур бис.

Антисоветчи хоочун-меге бодалдарын «Солидарностьтуң» экстремисчи башкылары боттарының профсоюзга удуртукчулериниң араларынга биживэвэлээн. Профкаттыжышкынның Гданьск съездизинге баш удур хүлээп алган антисоциалистиг шоглаашкыннарын, оон иштинде «Чоок Европаның улустарынга кыйгырыын» деткээн барыын буржуаз парлалганың түскай өжээтенге шимни алган чүүлдерин оон-биле кады харыы утда парлаан.

Аңаа холбаштыр Польшаның профэвилелдериниң алырлар аалы-биле чепшерөжиилге комиссиязы медеглел кылган, мында чугаалап турары болза: шак ындыг кыйгырыгга болза чурттуң девискээринден дашкаар турар турар профэвилелдерниң иштики херектеринче холгаарлаашкынның профэвилелдер шимчээшкининиң тооганыге турар кербээн ужур-дуруу чок чорууну чимээ-дир. Ол чорук профэвилелдерниң хамаарышпас болурунуң эң билдингир принциптерин үреп турарындан аңгыда, поляк улустуң болгаш социалистиг күрүнениң амыдыралчы эрге-ажыктарынга, ПҮР-нуң делегейде эвилелдеринин болгаш аңы-тускай социалистиг чурттарның ажылчы чоннары-биле кады ажылдажылтазынга удур угланган.

Ук «кыйгырыг» польша ажылчын аңгының эрге-ажыктарынга чорушпас, бүгү дептилгелиг ажылчы чоннарга хамаарыштыр кемниг үүлгедиг болур. «Солидарностьтуң» каттышкан ажылчы чоннарының хөй миллион кижилиг отрядынын херек кырында чаалажылдарын ол илерттейи турар деп бис танып-биле бодалывыс тур бис. Ол «кыйгырыг» ажылчы чоннарның артындан антисоциалистиг болгаш антикоммунистиг бүдүрүлге чидиг болгаш нарын политиктиг демиселдиң чоруун турарын херечилеп турар.

ЭЖЕЛЕВИШААН

ЛУАНДА. (СЭТА). Расистиг Мурнуу-Африка Республиканың шериглери Анголаның Кунене мөөңзүнде үндүрер дугайында аажаттыың медеелдер байдалын шыңнаныыг дүжүпейн турар деп, мөөңнүң администрациятиг төөу Онжива хоорайның камгалалының командылакчызы майор Афонсу Мария «Жорнал ди Ангола» солунга интервьюзунга демдеглээн. Расистерниң шериглери Онживаны, Шангонгону болгаш өске-даа хоорайларны эжелевишаан турар турар.

Чоогда удур УНИТА дээр дээрбечи бөлүктү деткиир дээш расистер Анголаның мурнуу девискээринден уңмейн турар-дыр деп, майор чугаалаан. Ангола улустуң национал эрге-ажыктарынга өскерликчи болган УНИТА-ның дээрбечилери чурттуң мурнуу районнарынга расистер кирген соонда дораан-на аңаа чедип келгеннер. Мурнуу-Африка Республиканың расистерниң шериглери Кунене мөөңүнден чүве үндерпейн эвес, харын-даа оларның саны улам көвүдедип турар. Унитаның дээрбечилерин расистер бүгү талазы-биле деткип турар. Ындыг дузаламчы чок болза, ол дээрбечилер чылча шаптырар дээрзин расистер билип турар.

«Чедиишкиннериң» улам көвүдедиринче, боттарының туруштарын Анголаның мурнуу районнарынга быжыглаарынче бодунуң дээрбечи чалчаларын Мурнуу-Африка Республиканың Намибияда шериглериниң кол командылакчызы генерал Гелденьюс кыйгырган. Ынчангаш Мурнуу-Африка Республиканың расистери тепкиниң хоорайлары турар. Анголага удур ыйыылдыг улам бээр. Намибия тергиинде хевээ болдурар дээн пландыг шак ыйчаар боттандырып турар-дыр.

ДАЙЫННЫ БОЛДУРБАС!

Океан ындындан доңу деткимчеге дайнгаш. Японияда шериг-улстуг комплекзиниң быжыглаары уламчылавышаан: чурт болза боо-чепсектерни үндүр садарының чери болуп, «бот-камгалал күштерин» үргүзүп чаарты чепсеглээн. Американың Каттышкан Штаттары-биле кады Япон өртүлүнтарының девискээрлеринге шеригниң шимээде өөредиглерин доктаамал чорудуп турар.

Бүгү ... — ажылчыннар, тараажылар, айбыз-хаанчылар, партия болгаш профэвилел организацияларының кежигүннери—Д. Судзукиниң чазааның дайынзырап угланыышкынын каргап, кинчеп турар. Удурланыышкынның чыскаалдары хоорайларның кудумчулары болгаш шелдеринге, АКШ-тың болгаш «бот-камгалал күштериниң» баазаларынга чанынга хүн бүрү бээуп турар.

Чуруркта: япон демократтыг аныяктарының «бот камгалал күштериниң» кургаг чер шериглериниң шериг баазазының чанынге дайынга удур чыскаалы: ында амгы үеде шериглерни мааңнеп турар.

СЭТА-ның фотохроникази.

САЛЬВАДОР ЧОННУҢ ДЕМИСЕЛИ

Сальвадорда болуушкуннарны делегейниң хөй-ниитизи кичээнгейлиг хайгаарап турар. Ол болза Төп Американың бо качыгдалдыг чуртунуң чонунуң хосталга болгаш демократия дээш шынгыы демиселинге дешпилгелиг кижи төрелгетенниң чүгле эң-сеткил каттыштырылгазы-биле тайылбырлаттынмайн турар. Херектиң ужуру болза, АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң Латин Американың бүгү-ле национал-хосталгалыг күштери-биле «шиитпирлиг тулчур, америк кичинге узуткаар дугайында болдалдан ойталаарынче тус чериң улустарын албадаар дээр аязылыг күзелин боттандырар «дайынның шөлү» кылдыр Сальвадорну тергиин Рейганның администрациязының шилип алганында. Делегейниң чурттарынга болгаш улустарынга бодунуң күзелин күш-биле болгаш кыжанышкыны-биле албадаттыр оралдажып турар АКШ-тың чазааның дерзии даштыкы политиказының кол ыг-шии база Сальвадорда илерел турар. Оон чурттарының иштики херектеринче кирер холгаарлаашкыннарын чажырары-биле вашингтончу удуртукчуларының кандыг бужар агитация ажыглап турарын Сальвадорда болуушкуннар тодаргай көргүзүп турар.

Бо чылдың январьда эрге-чагыргалыг ... бөгүнге чедир Рейганның чазаа болгаш оон пропаганда машиназы Сальвадорда ССРЭ-ниң, Кубаның, социалистиг өске-даа чурттарның «холгаарлаашкынының» дугайында Латин Америкада бир эң каржы америкалыг ёзу-чурумга удур тура... [illegible] ... Вашингтоннуң ... [illegible] рар деп бадыткалды кылган. Ол мыт чок нүгүл Куба чазактың талазындан-даа база Фарабундо Марти аттыг национал хосталга фронтузунуң-даа (НХФ-ниң-даа) талазындан шиитпирлиг буруу шаанышкынга таварышкан. Ындыг янзылыг мегелээшкиннер болза, Сальвадорнуң херектеринче АКШ-тың холгаарлаашкыннарының күштелип турарын делегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейинден чажырарынче угланган.

Оон-биле чергелештир АКШ-тың Сальвадорда шериг талазы-биле холгаарлаашкыннарының дугайын америк парлалга бодунуң эзрелдеп турар. Чижээлээрге, «Вашингтон пост» солунуң соңгу ийи чылдарның дургузунда Сальвадорга шериг ... дузаламчыларын киирип АКШ-тың көргүскен дузаламчызының 10 миллиондан 135 миллион четтирген ... дузаламчыларын улам көвүдедиринге» Вашингтоннуң белениң айтып бижип турар. А Сальвадорда эрге-чагырга бөлүктериниң ... дугааларын АКШ-тың шериг «сүмелекчилериниң» шуут-ла ... баазаларын болгаш АКШ-тың ... бугаар ол шаажылап чорудугаларынга киришкен «бүттүлер» дээр америк тускай шериг кезээниң киржип турарын «Нью-Йорк таймс» солуну миннип турар. Сальвадор эрге-чагырга бөлүглелиниң ... [illegible]

сальвадоржуларның 58 хуузунуң ай санында орулгазы 10 доллар четпес. Тараачын чоннуң кол кезии —чер ажылдыгларының 92 хуузу бүгү-ле тарып болбаазырадып турар чериң чүгле 22 хуузун ээлеп турар. Ынчаарга чоннуң чүгле бир хуузу болуп турар кожайларда бүгү болбаазырадыг черлериң 38 хуузу хамаарыжып турар. Бир эвес ол бүгүге чүнү-даа ханчаарынче диттигиптеринге чагырткан сальвадор тараачыннарының болгаш чоннуң өске-даа кезектериниң кандыг-даа угланыышкыннарын империалисчи диктатураларның каржызы-биле базып каан турганың немешкириптер болза, Сальвадорнуң политиктиг билгиишкиннер эриинде шагда-ла туруп турары билдингир.

Никарагуага болган революция Сальвадорда байдалга улуг салдарлыг болган. 1979 чылдың ... Никарагуага Сомосаның диктатуразы дүжүрген соонда Сальвадорнуң байдалдың ажыы чадигленген турганы-ла шын. Никарагуага болганы ышкаш болуушкун ынчаар хамааттаназын дээш. 1979 чылдың октябрьда АКШ Сальвадорга күрүне үглээнин организастаан — чаңгыл болган шериг диктатураның оруунга эрге-чагырганын шериг хунтазы ... Вашингтоннуң бодалы-биле алыра, янзы-бүрү реформа ... [illegible]

ни: «Мээң президент болуп турарымның кара-чангыс чылдаганы болза, шеригниң база ол ышкаш Американың Каттышкан Штаттарының деткимчези болуп турар».

Социал-экономиктиг сорулгаларны конституциялыг, политиктиг арга-биле шиитпирлеп болур дээр дугайында илергей ыңкынгаан патриоттуг күштер ам чепсектиг демиселче киргеннер. Ол демиселди чединкиннинг чорудар сорулга-биле патриоттуг шериг-политиктиг организацияларны каттыжып, национал хосталга фронтузун тургусканнар. Ол ышкаш чоннуң эң хөй кезиин төлээлеп турар ... демократтыг күштериниң делгем блогу — революсчу-демократтыг фронт (РДФ) база тургустунган, ол фронт сальвадор ниитилелге демократтыг таңы ... чорудар дээш, хамыктың мурнунда аграр реформа ... хамаарышпас даштыкы политиканы боттандырары дээш демисежип турар. НХФ-ниң болгаш РДФ-тиң кол-кол негелделериниң бирээзи — Сальвадорнуң иштики херектеринге АКШ-тың кандыг-даа холгаарлаашкыннарын соксаадыр, эрге-чагырга бөлүглелинге Каттышкан Штаттарның кандыг-даа шериг дузаламчыларын доп-дораан соксатпаан шаңда база шериг «сүмелекчилерин» дээр кижилерни үндүр кыйгыртпайн ... айтырыг ... дээрзин ол фронтуларның удуртукчулары каш удаа демдеглеп турганнар.

Ындыг-даа болза Рейганның администрациязы ... [illegible]

Н. НИГИРЬ.
(СЭТА).

Е. АНДРЕЕВА

ИЙИ АЛЁША

Караа аа-көк, күзен-сарыг чурбаштерлиг,
Кадыр тейге бичии ооличук көрүп турган.
Ооң баары, куу чалым чаным орта
Орус шинель кедип алган солдат турган.

Ада-чурттан, бажыңындан дыка ырак
А ол бедик тейнииш орта тургужеге
Соокка доңуп, ортке чиртип, өлүм ортис,
Солдат дээрге, кандыг берге эртпели дээр.

Дайзын-биле коргуш чокка сегиржип ап,
Дары тынып, хөйнү көрүп келгениниден
Арны ширийн, андаш турлуг болу берген
Алёша ам маңы даштa турары ол.

Ооң дээрге, анаа-ла бир бодуун оол-дур.
Опчок болгаш соңуургаачал, билдилиг-даа.
Москваа торуттунгеш, анаа чурттап.
Моондан чокка өзүп келген Алёша-дыр.

Хелбээ-кожа оолдары дег, дайынчы эр,
Хертеш думчуун кезээде-ле суйбап чоруур.
Төрээн чурттан солдаттыва чорааны дег,
Теннүзү чок дириг болуп артып калган.

ОГЛУМГА

Дүүн чаа мырай каттырынчыг чаш тол турдуң.
Чүве болза, «Авай!» деэштиң шоржур турдуң.
Дүвүрел чок, кайыже-даа чоруп боор мен, —
Чү деп чү дээр, улуг кижи болган-дыр сен.

Күзел чүткүү, чигзиниглиг билиишкинниң
Хүндер-хүнче аравыста өзүп орар.
Часкы шагның сагыш човаа, бодал ээс
Салгалдарның аразында чорудээ-дир.

Чажы шаг дег, кезээде сээ херээм-даа чок,
Чаның орта аргаладып олурбас мен.
Ынчалза-даа чүгле болуң дививидиве
Ынактылым, салгаалымныым алгаш баар сен.
Шак ол шупту — төрээн черин делгемнери,
Сеткил, хоор чон, хоорай, аймыл, дүвүрелдер
Чаа хүн-биле алгаш чоруур бүгү чүвен —
Сеңээ чурттаар, өлүм чогум уламчылы.
Очулдурган: О. СУВАКПИТ.

ЭКИ-ЛЕ КИЖИ

Сураглыг япон режиссёр Акира Куросава дугайында [illegible] хөй чүүлдер болгаш материалдар үнген, ооң ажыл-чорудулгазын алзээ наш номнарда сактарган. «Дерсу Узаланы» тырттырып турда, ооң-биле кады ажылдап турган совет режиссер чамдык солун, каттырынчыг таварылгаларны «Неделяга» бижээн. Ону бистиң солунувун номчукчуларынга бараалгаттывыс.

Ажылдай [illegible] пар дег шыдамык, хорадаанда — чаныык! Кижи чоокшулаары берге, шыңгыы, мыт чок. [illegible] «Дерсу Узала» деп кинону тырттырып турташ. Совет Эвилелинге ол чеди чүс ажыг хонук чурттаан.

Белеткелдер үезинде, фильмге дириг амытаннар ажыглаарынга [illegible] турда, Куросава бисти кайгаткан: бүгү аңнар, ооң иштинде хаваннар, адыг, пар, дөгерези черлик болур ужурлуг деп, ол негелде салган. Чүге дээрге бөредип, чаажыктырып каан аңнарның корукчу-даа, кылаштаары-даа, аажы-чаңы-даа сыр өске боор чүве — дээн.

— Черлик амытаннар бистиң боттарывысче халдап келзе — дижип, Куросаваны бүзүредирин оралдаштывыс.

— [illegible] тур-ган ийик чоп — деп, Куросава дүжүп бербейн-дир, — бистер база-ла озал-ондакты баш бу[illegible] алыр ужурлуг бис.

Ооң-биле чөпшээрежип уссурий тайгазындан аңнар тудар [illegible].

Режиссёр Никита Орловтуң [illegible] «Мосфильм 50 харлаан» деп кинога бир эпизодка Акира Куросава база кирер ужурлуг турган. Орловтуң диилээ күүседип [illegible] Куросавадан [illegible].

— Дилеп турар чүвезин [illegible] чедип ап шыдавааң чүве, чүге дээрге ол амадыгларын [illegible] көзүлбес болур — дээш, Акира Куросава мыйыксавады.

Ынчалзажок кажан совет режиссёр айтыышкыннарын япон дылга берип эгелээрге, Куросава чагыртып эгелээзин! Харын-даа ол-ла эпизодту [illegible] бүгү болук адып часкан: «сиңниг дубль эки болду» деп баштайлаан.

«Дерсу Узала» фильминиң [illegible] та 30 актёрну шилип алыр дээш, ол 7000 артистерниң фото-чуруктарын көрген!

Дерсу [illegible] япон актер Тосифо Мифунани [illegible] чок болган. Ооң Максим Мунзукту тып алдывыс. Грим шеппездээн кылып, сегел, эрин салдарын чыпшырып каан. Куросавага олар таарышпаан.

— Болуңуң салы үнзүн! — деп, ол саналдааш, дораан-на [illegible] — Сагышар кайы чире үнер [illegible].

— Шуут-ла үнмес чүве-ле болгай — деп, Мунзук каттырады — Азырбас он, бис маңаар бис — деп, Куросава туннеп кагды.

Ол үеңи бис 160 кижиң манап келдивис!

— Кинога мени хат [illegible] лаар кижи деп [illegible] таалажыр чүве ийин — деп, Акира Куросава бир катап [illegible].

— Ынчангаш дээрги Куросаваны Хат кижизи дээр-ле болгай — деп, режиссёрнуң херээжен ассистентизи Тэруе Ногами немеп кагды.

— Билдингир-дир, Куросавасан — «сиңнеп кижи» ышкажыл! — деп, бирээвис баштактангаш, үх сөстүң утказын анаа тайылбырлап берди. Куросава кымдан-даа артык каттыргы.

Куросава тырттырышкынның бетинде азы ол үеде найы хире ыяк белеткенирин бүтүүде билир. Ол мегелеп кылган чүвеге хөңнү чок, бүгү чүве боду [illegible]. Бир катап ол Дерсу Узаланың хевин кеткен Мунзукту, октуг [illegible] дөртип алган.

— Дерсу [illegible] адыыр — деп, Акира Куросава [illegible] айтырды.

[illegible] айтырды.

— Кай, мен оңу кедип алган турум-да-ла бе?

— Чок, уштуп ап болур! — деп, Куросава харыылады.

[illegible] бүгү фильмни бис анаа тырттырган бис). Акира Куросава «Таймыр» гостиницазынын чаңынга. Найырал [illegible].

Даартазында эртен эрте гостиницаа коридоруга, чагазы берген кижи Куросаваның [illegible] болар кылаштап турарын көрүп кагдым.

— Кымга келдинер — деп айтырдым.

— Акирага! — деп харыылады.

— Чүге?

— Ынчыы үргүлчү кээп сугларым турарын үзээзин деп чугаалаарым ол! — деп, кижиим бо де.

— Тайгага ажылдаарга кандыг-дыр чээ? — деп Акира Куросавадан аныяк эртемденнер айтырган.

— Тергиин-не! — деп, ол харыылаан. — Мен эки чемнениип, удуп, дыштанып турдум. А моон чоруурда, шиңге арыг агаардан ыяап-ла ап алыр мен!

Москваны Куросаваның ынак черлери: Кызыл шөл, [illegible] болгаш Ленин дагларын. Ол бис[illegible] биле үнелээр.

— Москва — делегейде эң не арыг агаарлыг хоорай.

Совет Эвилелинде Куросаваның хөй-хөй өңнүктери болгаш таныштары, ооң талантызын [illegible] калган. Совет көрүкчүлер япон режиссёрнуң уран аргазын бе[illegible] чаа, солун фильмнерин уярбериин манап турарлар.

Владимир ВАСИЛЬЕВ.
«Мосфильмниң» режиссёру.

КУРКЛИ ШООДУП ТУР

Куркли дээрге Дагестанда бичии суур. Наш-ла чыл мурнунда «Куркли шоодуп тур» деп аттыг чыындычырыкчы үнген. Солун болганындан ол шоодуглар нмгу дыка хөй дылдаарда парлаттынган.

Ооң автору М. Бутаевке 1979 чылда С. Стальский аттыг республика шаңналының лауреады атты тывыскан. «Куркли шоодуп тур» деп номдан каш шоодугму очулдургаш, номчукчуларынга бараалгаттывыс.

ЭРГИ ДНЕВНИК

— Ооң бөгүн черле сандымайн. чиктиңа конкут кордур тур сен — дээш, адазы оглунуң холунда дневникти ап алгаш топтап ажып олурарга, мыга [illegible] [illegible] бар болган: — «Кижилдерге рогатка-биле адып олурган. Бир өөреникчиниң кармаанынга [illegible] [illegible].

— Сойлутуп мен [illegible] турар алыр [illegible] [illegible] Кандыг чүү кижи [illegible] турарың ол?» — деп, ада оглунуң кырынга [illegible].

— Адай, ол мээң дневниим [illegible].

— А кымның ынчаш?

— Билбес мен. Бистиң эрги [illegible] тып алдым.

— [illegible] дедир салып каг. Моон соңгаар мээң чөпшээрелим чокка эрги хаарактар ужеп чыкдагас сен.

МАШИНАЛЫГ ХАЛДЫП ОРА...

— Чок, кожак! Ол кижиге мен кадай кылдыр барбас мен. Ооң ассазы баштай көрбээнмен.

— А ооң мурнунда канчаар көрүп турганың ол?

— Ооң машиназының кабинизиниң иштинге, кажан ол [illegible] доңгап халдып орда, [illegible].

ДОКТААДЫП БИЛБЕС

[illegible] кода дүшкен соонда, дайыы кожазында Чукка суурга чедирер дээн.

— Хондулуг даалчыы уктук машиназы-биле чедирер боор бе, мен чедирип каайн — дээш, кожазы Мухтар «Жигулизинге» олуртуп алган. Кажан машина халдып чоруптарга, пассажир ашак кайгап [illegible].

— Мухтар, эр-хей!.. Кажан [illegible] мынчап машина чоругун [illegible]?

— Шимчедип чорударын бо [illegible] курса мурнунда өөренип алдым, а ам доктаадып тургузарын билбес-тир мен.

— Ой, ам канчаар бис?

— Алыр, кортпаңар, хелээмер! [illegible] Чукка суурга [illegible], анаа тоңар...

ЧАДАГ-ТЕРГЕ-БИЛЕ ДАГЛАРЖЕ

Сураглыг швед чадаг-тергечи Филипп Фурьес ам даглар да хөй тренировка кылып чоруп турар. Ол түскай үнүүшкүнүнге бодунуң чадаг-тергези-биле 24 артты ашкаш, адыг хүн дургузунда 1.002 километр черни эртеринге бүзүрен турар.

Чадаг-тергечиниң маршрудун ковучуг бедик арт, сыналга-[illegible] Бичии болгаш Улуг Сен-Бернарының [illegible] таварып эртер. Ону оруунга ийи автомобиль үдеп чоруур. Фурьесиниң меделгээни-биле алырга, ол ооң [illegible] чадаг-тергечинге хамаарыштыр турган ындыг хевирлиг рекордту бо[illegible] [illegible] «Трибюн» [illegible] [illegible] чыл бурунгу номунга адып кирер бижидерниң идегел турар. «Ынчалза-даа спортчу кижиге могап шыдаар аргаларның кызыгаары шуут турбас дээрзин шынзыдарын база күзеп турар мен. Бо үнүүшкүн [illegible] [illegible] дугай-даа [illegible] чадавас» — деп, Ф. Фурьес «Трибюн де матэн» солунга берген интервьюзунга демдеглээн.

«Труд» солундан.

Теле Видение

СЕНТЯБРЬ 20-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.00 — [illegible] [illegible] «Орус угулзалар» программазы күүселдезин. 9.30 — «Силерге, ада-иелер». 10.00 — «Советтер болгаш эмгедер». 10.30 — Г. [illegible]. [illegible] концерт. 10.40 — «Спортлото» ауу» 38-ки тиражы. 10.50 — Оңү шылаар сидер. 11.35 — [illegible] хүнүнге. Владимир. [illegible] Карель АССР-ниң арга-арыг [illegible] по очерк. 12.10 — Урал [illegible] ССР [illegible] 12.30 — «Челюш» Улустуң чо[illegible] IV [illegible] фестиваль [illegible] (Мексико). 13.00 — «Хоогулпар турукунда». Дайын ховчулаштың Совет [illegible] ниң 25 чылынга. 14.00 — Бистиң делегейде. 14.15 — Уругларга фильм. «Д» «а» класстың мушкетерлары». 15.25 — «Пои — [illegible] чиндээ. Москваның 3-ку номер [illegible] дугайында. 16.10 — «Дерси [illegible] ганыпла». 17.00 — Политиктиг тайылбырлакчы В. А. Бекетовтуң беседазы. 18.10 — 18.25 — Чапсар. 18.25 — ССР Эвилелиниң Куруненин академиктиг Биче театрының «Оруглалыг чер» деп фильм-шиизи. А. Н. Островскийниң шиизин [illegible]. 21.35 — 00.25 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Штоколов биле орус улустуң В. Андреев аттыг [illegible] Тенапур — Мелодия.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — Чаа өөлежигеннерни телевизуу. 15.40 — А. Штейн «Үенин [illegible] [illegible] телевизион фильм-шиизи. 18.00 — «Дагаргы [illegible]. Фильм-концерт. 18.30 — «Музыкалыг кинох[illegible]». 19.00 — «Торпелтуна [illegible]». Документалыг телефильм. 19.45 — Спорт программазы: [illegible] делегей болгаш Европа чемпионады Франциядан демдызга. Ат спортунга Европа чемпионады Австриядан дамчыдыглага. 20.00 — «Тамашылыг улунар, чаштар!» 20.15 — «Надынчыл». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — 23.00 — «Сеолгу [illegible]». Уран чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

Агаар

[illegible] агаар станциязының медээзи-биле кожуун, алырга, бөгүн республиканга бүргеп, аязыр, чамдык черлерге биче чаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 16—21 градус чылыыр.

Кыжынга бүргеп, аязыр, эртен биче чаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың [illegible] 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 19—21 градус чылыг болур.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Ашаа тергиин эки кижи» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узатканы), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР» Киночыыны 9.30, «Альба Регия» 11.00, 13.00, 15.00, «Дыштаныш турарларның амыдыралындан» 17.00, 18.50, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Хуулгаазын болуушкун» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

[illegible] ниң 1969 чылдың февраль 21-де Елизавета Сарыглар[illegible] Суге-Маадырның адынга тывыскан № 820990 дипломун [illegible] чок деп санаар.

ХОПТАКПАН КАНЧАП КУРУГЛААНЫЛ

Хоптакпан бир-ле [illegible] Ак-оолдуң бажыңынга барган. Оозу мынча деп тур:

— Чиңге-Кырда кара-куш ойнарда куштар келген ойнап бериштир. Ону барып манап көөр бис бе?

Хоптакпан [illegible] боданмайн-даа мынча дээн:

— Кеңгүс чай чок мен. Сөөлүнде болгай оон — А бүгү ноштада мээң [illegible] ган: «Ол кара-куштарны [illegible] эжиг [illegible] алгай мен». Ак-оолду, артын кижини, элерткеш чоор боор».

Ол чылын час эрте дүшкен. Хар апрельдин [illegible] эстип-хайлып калган. Хүр [illegible] эрте ойнап эгелээн.

Эртенги манагдан оралдаза-биле Хоптакпан кожазынга Ак-оолга билдиртпес дээш, дуюкаа турган, даң адар сагыш чок турда-ла чорупкан.

Чиңге-Кырның [illegible] оргулааш кара ээни бар. Чүс-чүс [illegible] чоон, чодур пөштер, ол оргулашта эртенги сырынга баштары [illegible]. Хоптакпан [illegible] будуктары чүгле оргузундан өру үнгүлээзи, ынчалза-даа өру көөрге дээр көзүлбес, чүге дээрге будуктар ту[illegible].

Чиңге-Кыр эртен хүнээрер Кырның кыры шаңгыр даштарлыг. [illegible] тар анаа ойнап турар.

Хоптакпан оргулашка дыка эрте чедип келген. Ынчан хүн [illegible] безин [illegible] Дораан манап олурупкан.

Дыка үр олурарга чер чырып, боо хараалы кирер аартан. Кудуу бир кара-куш каргыраалай берген. Ырак эвес хире. Кара-куштуң эткен үүнче Хоптакпан ведеңгирээп чорупкан. Ооң ойнап эдери ыңнап-ла каргыраа хевирлиг боор [illegible].

Бир улуг пөш ушкаш, черже кээп дүжеринде корткан [illegible] танышкаш, шуут-ла салдыңнайн [illegible] алган. Кара-куштуң каргыраалары читкен. Дааш аякоя хире. Манаар апарган.

[illegible] бир [illegible] гене Уун дыңнаарга демги селескe [illegible] Хоптакпан кедеп эгелээн. Ка[illegible] селеске пөш кырында көстүп дур.

«Сүүт-даа [illegible] Меңден чайлаар деппе бо Чүү адып алгай-ла мен. Өөрү [illegible]» деп бодааш, Хоптакпан байгышаа-биле кедеп, бир пөш артындан өске пөш артынче [illegible], чоокшулап [illegible] раан. Чоонуру ол ийик, ажык чедул хайны берген. Дыкадыр чедүрер болза, кара-куш билип кааш, хөй бээр. Бөргүн ушта тырткаш, хая кортинееш, бөрт иштинче адар чедүргүзээн. Кара-куш сезик албаан.

Ыяшта олурган кара-куш кедээр дээш Хоптакпан черже шоолуг көрбейн чораан. Ол аразында черге олурган база бир кара-куштуң [illegible] кырын орта көөрге, оозу далдырт-доллурт дээш ужуп дээрге. Хоптакпан меңнээш, [illegible] безин уттуп алган. Орталаңып, оңгарыкп келгеш, [illegible] каш, межызын аңдара тыртыг [illegible] [illegible] [illegible] ле куртаг будуктарны уу-чазы шаап, дээрже өру кедурулдур ушкаш, пөш будуктарының [illegible] Чүгле чалгынадыңып сымыян дээжы дыңналгаш.

Ушкан кара-куштан дөвүдээш. [illegible] ган кара-куштуң дугайын уттуп каапкан. Ыяшта кара[illegible] [illegible] Ынчалза-даа демги ушкан кара-куш [illegible] анаа абыңныг дугайын медээлеен. Черде ам-даа кара-куштар бар боор ба-ла чадавас. Ол дүшта [illegible] дораан-на ийи чарлы берген. Ооң үезинде кара-куштар өөр-өөр чоруур бол[illegible]. Бирде черже көрүп, бир[illegible] мөөртай дег, ол бо хүдүжеңейниш, үгелеп чораш, Хоптакпан селеске пешке боо тавы хире чедип келген. Чоон пөш артындан бажып ужуу бакылап көөрге, кара-куш [illegible].

Ол [illegible] будуктар [illegible] олурар боорга, [illegible] талазындан адарлы-биле Хоптакпан кудуйуп алгаш, дедир үгелеп чорупкан. Ийи-үш базым хире үгелеп бар чорда, боозуң бир-ле чүве ылдыртылаш кылдыр тыртыкан ыыш болган соонда, боо-даа чык-ла дээн! Боо холдан шуут-ла ушта халаан чүве дег, черде кудурээ кырында пет кээп дүшкен. Кара-куш Хоптакпанны коңулап, ыжырыан-даа ышкаш [illegible] радыр ужуп ыңнай болган. Хоптакпан аңгадай берген. Улаан-кудуу мышкылыкан, черзи тоон дег, шимчеш-даа дивейн турган. Чүрээ дээрге херек хоюндан ушта халып бер [illegible].

Эжит мегелеп клааш, часкаал кара-куш адып алыр бодааш Хоптакпан олча дээш чаыйлап чораан, ынчап боозунга чадээр часкан. Баштай ушкан кара-куштуу адар дээш боозунуң чамыны белен кылдыр тыртың алган. А куш аттырбайн бээр орта, оозун шоочалап албаан ышкажыл. Оон дараазында өске кара-куштуу кедеп бар чорда, боо[illegible] тээш тыртар орта часты берген болган.

Хоптакпанның арны ак тос апарган. Оон ол бажын туттунган. «Бак сагыш башка салдаар» дээр улустуң чугаазы оон бодалынга кирген.

К. АРАКЧАА.

«Хол кыдыында» деп В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ фотоэтюду.

ӨҢНҮКТЕРНИ ЫРЫ ЧЫЫП ТУР

Сочи. Сентябрь 16. (СЭТА-ның корр.). «Фестивальный» концерт залының чаңында [illegible] фонарьларга чырыткан сесерликке ыры дыңналып [illegible] Херекти кижиниң [illegible] үңүш, таныжым алганы бадырып турар, анаа үнгештир оолдар өөжүм ырлашты «Красная гвоздика» деп музыкалыг фестивальдың киржикчилериниң бир чамдызы ол. Олар харын үргүлчү мынчаар хол-холдарындан туттуп алган репетицияларын ээп кезулаар: конкурс талазы-биле [illegible] — [illegible]. Өргүүнде француз ырлаачы Даниэль Вильер энчиле базып чоруур — ону Сочиге мурнунда болган фестивальга чүгле таныш алган [illegible].

Чаагай күзел болгаш бот-боттарын билчиргениниң ёзулуг —, бо ыры байырлалының кижиниң сагыжынга артыш каар колга чүүлү ол — деп, Даниэль чугаалады. — Бистер аныы-аныы чурттардан [illegible] аныы-аныы дылдарга чугаалажыр бис. А ырларывыс чечек [illegible] — ол дээрге тайбың-дыр, тайбың [illegible] чурттары [illegible]. Ооң аңгыда бистиң ыр[illegible] [illegible] [illegible] ыры[illegible] өөрүшкүзүн [illegible], кижиниң аас-кежиин [illegible] дугайын чугаалап [illegible].

Ол бүгү дугайын Даниэль Вильер боду, бичии француз хоорай Шарлевильдиң ырлаачыниң дугалактызы, ниң уруттуң кезиг Миаьер, Тбилиси чурттуг студент, фестиваль-даа эң аныяк киржикчизи Тамара Гвердцители, Панаманың национал гвардиязының сержантызы Барес Рохер Армандо, Сандинисти фронтунуң дайынчызы, шулукчу болгаш композитор Бустос Селедон Сальвадо болгаш өскелер-даа ырлажырлар.

Конкурстуң бөгүнгү программазын совет эрге тураскаткан Кирдикчилерге бодунга таарыштап кандыг-даа болза аялганы шилип алыр эргени берген. Даштыкы артистер совет ыры-даа бодарлары [illegible] [illegible] таарикыр чүүлдерин тып ап турарлар. «Караңгы дүн» деп ырны күүсеткен Бау Нгыш Сафуонг (Лаос) бодунуң өгбүлезиниң болгаш төрээн чуртунуң салым-чолунга уннежип турар чүүлдерни тып ырлаан. Болгар ырлажылар Марианна биле Тодор Трайчевтерниң ырлааны «Алёша» деп ырдан фашизмден делегейни камгалап алган совет дайынчыларга хаан өөрүш четтиришкенин [illegible] билип ордувус. «Чымчак сеткилээ» деп ырны Клеомала Лэутарс (Куба) сагыш-сеткилин [illegible] турар кылдыр ырлаан. «Мээм адрезим — Совет Эвилели» — деп, бистиң чурттуунга ынакшылын Жером Багама (Конго) ынчаар илергейлээн. Аныяк артистер оон аңгыда кезээде чалыы «Катюшаны» программазынга кирргени чугаажок, ол ыр бүгү делегейниң улустарынга чаңгыс аяны [illegible], эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш найыралдың символу болу берген.

Чамдыкта бышкаас орус [illegible] аялгыларының адаары арай чиктигзимээр-даа дыңналыр болза, чүгле ыры-биле дамчыдып болур амыдыралдың магадылы, чалыы назынның өөрүшкүзү ылап билдинер болду.

— Кезээде хүннеп турзун! — бистиң бөмбүрзээвистиң аныяктарының амгы үеде ыргаар оон өскээр шын илередир арга бар бе? — деп, Эквадордан келген аныяк коммунист Мигель Мора чугаалай-дыр. — Ол ырыны мен митингилерге күүседип турар мен, ону коммунистер-биле кады социал хоғжулле дээш демисежип турар бистиң аныяктарывыс билир болгаш анаа [illegible].

«Кезээде хүннеп турзун!» деп кынгы сестер чаңгылап [illegible] [illegible] ырны далай кырында ужугун[illegible].

I. УЗУН ДУРГААР:

1. Орус совет шулукчу. 2. Чечен чогаал аймаа. 3. Химиктиг элемент. 5. А. М. Горькийниң «Дүвүлер» деп шиизиниң киржикчизи. 6. Шыдыраачы. 9. Хамаатыдайынның маадыры. 10. Хамаатыдайынның маадыры. 11. «Араттың сөзүнде» маадыр. 15. Балык. 16. Француз актёр, режиссёр. 17. Кюсю ортулукта хоорай. 18. М. А. Римский-Корсаковтуң операзы. 23. Азырал амытан (мал). 24. Орус совет чогаалчы. 25. Латыш актёр, ССРЭ-ниң улустуң артизи. 26. Космонавт. 27. Шериг машина. 31. А. Островскийниң «Чалыышында» киржикчи. 32. Улуг орус чурукчу. 35. Аас чогаалының аймаа.

II. ДООРА ДУРГААР:

1. Совет кино артизи. 7. Француз революс[illegible]. 8. Даг. 12. Хөл. 13. Хем. 14. Француз физик болгаш математик. 19. Курунс тевү. 20. Эрте-бурунгу грек философ. 21. Казах чогаалчы. 22. Час айы. 24. Улуг орус чогаалчы. 27. Тыва чогаалчы. 28. Кывар-чаар материал. 29. Үнелиг аң. 30. Немец физик-теоретик. 33. Социалистиг курунс кайызы. 34. Орус чогаалчы. 36. Совет драматург.

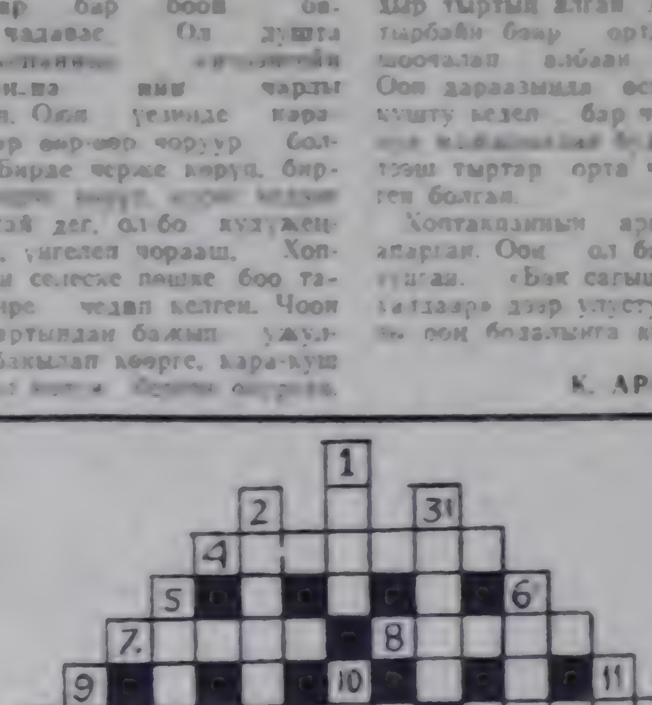

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу килдистеринин 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, садээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетгур килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2140.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00001.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 219 (11717) | 1981 чылдың сентябрь 20, воскресенье | 1925 чылдан үндезилеттинген. | Өртээ 2 кап.

АҢГЫС АНДАРЫЛГАЗЫ

Күскү чер андарылгазы—келир чылдың дүжүдүнүң бир үндезини ол. Күзүн андарган аңгыска шык хөй сиңер болгаш ол андартынмаан черниңге деңнээрге, шоолуг бусталып үнмес. Күзүн андарган черни чазын болбаазырадыры, аңаа чемишчидилгелерни чажары база эптиг. Хөрзүн тараа хоорзуну, тараа кудуруу болгаш өске-даа органиктиг бүдүмелдер-биле кады андартынар болганда, оок чемижи хөй болур. Ооң-биле черделештир аңгыс андарылгазы бок үнүштер-биле, үнүш аарыглары болгаш хоралакчылары-биле демисежиириниң дээштиг аргазы. Ынчангаш тарылга шөлүн чазын удур андарарының орнунга күзүн белеткеп алыры ажыктыг.

Ол дугайын республиканың мурнакчы ажыл-агыйларының дуржулгазы бадыткап турар. Чижээ, «Кызыл тараачын», «Саян», «Ленинчи орук», «Бүрен», «Революцияның чалбыыжы», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтар, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы чер андарылгазынче чогуур кичээнгейни салып, өскелерден эки дүжүттүг агаар-бойдустуң таарымча чок чылдарында безин өстүрүп келген.

Аңгысты эрте андарган тудум-на, ажыы бедик болур. Дүжүт ажаалдазы эгелээрге-ле, хосталган шөлдерни дораан-на, харын-даа комбайнның соондан-на андарары чугула. Бо чылын элээн хөй ажыл-агыйлар, оларның аразында ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз, ынчаар кылып турар. Ында бо талазы-биле ажылды организастап турары үлегерлиг. Күскү чер андарылгазында тракторлар шуптузу хөрзүн үрелишкиниң болдурбас кожуг машиналары-биле чепсегленген. Ук ажыл «ҮТКА 25 чылы», «Күш-ажылдың хостуу», «Улуг Октябрь», «Россия» совхозтарда база эки. Оларда механизаторлар ээлчег нормазын ажыр күүседип, ажылды шынарлыг кылып турар.

Бо хүннерге чедир республикада 70 муң гектар шөлдүң дүжүдү ажааттынган, хосталган черлерни шуптузун андарып алган турар ужурлуг бис. Ынчалзажок ажылдың темпизи ам-даа оожум. Чамдык совхозтарда бо чугула кампанияже кичээнгей кошкак. Ооң уламындан амга чедир андартынган чер чүгле 14 муң гектар, азы планның дөңгүп-ле 10 хуузу четкен. Күскү чер андарылгазының таарымчалыг үези эртип, хөрзүннүң доңарынга чедир чаңгыс-ла ай артканда мындыг байдал кижи бүрүзүн дүвүредир ужурлуг.

Аңгыс андарылгазы Кызыл районнуң ажыл-агыйларында оожум чоруп турар. Ында 22,5 муң гектар шөлдүң чүгле 150 гектарын андарган. Ол районда кукуруза, картофель, ногаа болгаш өске-даа культуралар ажааттынган шөлдер хөй, ынчалзажок олар андартынмайн чыдып берген. Ооң чылдагааны чүдел? Ол чүгле совхозтарның удуртукчуларының болгаш тускай эртемниглериниң ажыл-агыйжы эвес чоруу-биле тайылбырлаттынар. Бо ышкаш байдал өске-даа черлерде бар. Чижээ, «Өөк», «Найырал» совхозтарда ук ажыл база-ла оожум, тракторлар ээлчег нормазын безин күүсетпейн турар. Чер андарылгазында агрегаттар база эвээш. Ылаңгыя «Шамбалыг» совхозта чер андарар 11 тракторнуң чүгле ийизи ол ажылче кирген. «Шекпээр», «Барлык», «Чыраа-Бажы», «Большевик» совхозтарда чер андарып турар тракторлар база дыка эвээш. Бай-Тайга, Тес-Хем, Тожу районнарының совхозтарының удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери күскү чер андарылгазынче кичээнгейни база-ла кошкак салып турар.

Часкы тарылгага черни белеткеп турар үеде хөрзүннүң хаттан үрелир чоруун болдурбазының хемчеглерин алыр херек. Аңгысты чүгле эрозияга удур техника-биле, а ындыг машиналар чедишпес-те, чалгын чок андазыннар-биле дилиндектей андарары чугула. Суггаттыг черлерге аңгыс андарылгазын часче соңгаарлатпайн, амдан эгелеп чорудар херек, чүге дээрге хөрзүнде шык четчир-дир.

Аңгыс андарылгазының планын октябрь айның ортан үезинге чедир ыяап-ла доозар ужурлуг. Ынчангаш чер андарар трактор бүрүзүн ийи ээлчегге бүдүрүкчүлүг ажылдадыры, ипатовчуларның аргазы-биле комплекстиг отрядтарны ажыглаары чугула. Комплекстиг отрядтар аңгыс андарылгазынга бүдүрүкчүлүг ажылдаан турарын чедип алыр төлээде, оларны техниктиг ажаалдаларның звенолары-биле хандырары, көжер септелге мастерскаяларын, электрилиг каңнакчыны, бензин сөөртүр машинаны оларга бижыглаары, чурттаар чер, аъш-чем-биле хандырары эргежок чугула.

Аңгыс андарылгазының темпизин дүргедедири-биле черделештир, ооң шынарынче кичээнгей салыры онза чугула. Хүн бүрүде кылып турар ажылды шыңгыы контрольга алыр, план-графиктиң күүселдезин доктаамал түннеп, мурнакчыларны илередир, шаңнап мактаар, оларның ажылының дуржулгазын нептередир херек.

Ол ышкаш андарар аңгыска минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни төгери чугула. Агрохимиктиг ук хемчег хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн бедидеринге, келир чылдың чаагай дүжүдүн алырынга улуг идигни бээр.

Чер ажылдыгларга күскү хүннүң шак бүрүзү үнелиг. Аңгыс андарылгазын чогуур үезинде шынарлыг чорудары, келир чылдың дүжүдүнге четчир үрезиннерни белеткеп, чажар шынарынга чедир арыглап алыры, чемишчидилгелерни шөлдерже сөөртүп төгери—он бирги беш чылдың ийиги чылында чаагай дүжүттү алырының магадылалы.

Мал чеминиң белеткели

УЛАМЧЫЛАВЫШААН

«Х Улуг хурал» совхоз бүгү чүзүн малдарның баш саанының талазы-биле улуг ажыл-агыйларның бирээзинге санадып турар. Ынчангаш совхозтуң ажыл-ишчилериниң ниитизиниң малынга белеткээр чемнери база хөй: сиген 2900, сенаж 270, силос 1680, бүдүн-бүрү 525 болгаш саваң 842 тонна планныг. Мал чемнери белеткээр талазы-биле республикага чарлаттынган шалыпчы ийи ай ам доозулган. Ол айларда совхозтуң ажыл-ишчилери канчаар ажылдаан, чеже хире чемнер белеткеп алганыл?

Сиген 1578 тонна азы онаалданың 54 хуузу. Сенаж 515 тонна салдынган, планны барык-ла ийи катап күүседир чыгаан. Бүдүн-бүрүнү онаалдадан дыка ажыр белеткээн. Силос — 520 тонна салдынган.

Шалыпчы айлар чарлаттынары-биле-ле совхозтуң сигенчи бригадаларынга албан организация болгаш бүдүрүлге черлеринге тус-тузунда тодаргай онаалданы берген. Ооң күүселдезин тускай штаб доктаамал контрольдап келген.

Албан организация черлеринден совхозтуң мал чемнери белеткээринге дузалажыр талазы-биле Баян-Кол кодээ Советтиң коллективи (күскүм даргазы Т. Сандакова удурткан) мурнакчы болуп, 25 тонна сиген белеткээр онаалдазын 37 тонна кылдыр ажырган. Ооң ышкаш совхозтуң автопаркының коллективи (гараж эргелекчизи Б. Седен-Хуурак удурткан) 50 тонна сиген белеткээр онаалданы 69 тонна кылдыр күүсеткен. Бо коллективтерниң кежигүннери Улуг-Хемниң [illegible] тарындан сигенни хол кадымы-биле кезип белеткээн.

Республиканың найысылалы Кызыл хоорайның албан организациялары, бүдүрүлге черлери совхозтуң мал чемнери белеткээринге улуг дузаны чедиргенин демдеглезе чогуур. Олар 443 тонна сигенни белеткээш, совхозка дужааткан. Республиканың Кадык камгалал министерствозунуң ажылдакчылары «Х Улуг хурал» совхозтуң мал чеми белеткээринге чыл бүрүде дузалажып келген. Олар бо чылын база чаагай чаңчылын ёзугаар дыка хөй мал чемин белеткээш, баян-колчуларга хүлээдип берген.

Ниитиниң малынга чемнер белеткээри онаалта ам-даа үргүлчүлевишаан. Ооң-биле черделештир совхозтуң чамдык коллективтери мал чемин белеткээри организастап чок чорудуп, ону чугулага көрбейн турарын айытпас арга чок. Чижээ, Оттук-Даш суг-барааның фермазының коллективинге 50 тонна сиген белеткээр онаалданы ай эгезинде-ле берген. Ында ажылдың чылыш чок, четпес организастаанындан амга чедир чүгле 14 тонна сиген белеткеттинген. Совхозтуң дирекциязы мону чогуур хемчеглерни кылыр ужурлуг.

С. ДУВАА.

Баян-Кол суур.
Кызыл район.

ЭРЕС-МААДЫРЛЫЫ БОЛГАШ ТУРУШТУУ ДЭЭШ

ЕЛЬНЯ (Смоленск область). Хоочун орус хоорай — Ельняның кудумчулары, шөлдери байырлалдың минчизин кию шиметтинипкен. Совет Гвардияның 40 чылынга болгаш Ельня хоорайга Ада-чурт дайынының ордениниң 1 чергезин тывысканынга турасааткан районнуң база хоорайның ажылчы чоннарының байырлыг хуралы болган.

Дайынның хоочуннары Ельняның хостаарынга киришкеннер, бүдүрүлгениң мурнакчылары, партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-нийти организацияларының төлээлекчилери Культура ордузунга чыглганнар.

Баштайгы гвардейжи дивизияларның өндүр чаагай тиилелгелер-биле шыптынган дайынчы туктарын шериг хөгжүмүнүң үделгези-биле улуг залга кирип келген. Байырлыг хурал ажыттынган деп чарлаан.

Байырлыг хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ның эш Л. И. Брежнев баштаан Төп Комитединиң Политбюрозун хүндүлүг президиумунга [illegible] биле бүт кырынга туруп келгеш, сорук киришкинниг соңгаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов сөс берген. Чыылганнар ону чылыы-биле уткаан. Орус черниң хоочун хоорайларының бирээзи — Ельняны бөгүн бүгү совет улус байырлап, Ада-чурттуң дайынының кадыг-дошкун чылдарында ооң чурттакчыларының эрес-маадырлыг чоруун демдеглеп турар-дыр деп, министр чугаалаан.

Төрээн чурттуң бедик шаңналы-биле хоорайны [illegible] Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден Д. Ф. Устинов хоорайның база районнуң ажылчы чоннарынга чүректиң хаяаызындан чаагай байырны чедирген болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң оларга чүректиң хаяаызындан эки байырын, чаагай күзелдерин база дамчыткан.

Ельня хоорай дайынның бирге оруктарын баштайгы хүндеи эгелээш, улуг тиилелгениң сөөлгү хүнүнге чедир эрткенин эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээнин министр чугаалаан. Социал депшилге болгаш тайбың дээш совет улустуң маадырлыг демиселинге Ельняның болгаш районнуң ажылчы чоннары тереңгиг салыышкынын киирген. Ельня хоорайның база районнуң ажылчы чоннарынга болгаш бүгү словянчыларга [illegible] болгаш [illegible] ча-ча чедиишкиннерни Леонид Ильич бодунуң чедирген байырынга күзээн.

[illegible] чок патриотизмниң, Ада-чурттуң алдары дээш хөй маадырлыг чоруктарын Д. Ф. Устинов [illegible] демдеглээн. Сес чүс чылдарның дургузунда Ельня орус черни [illegible] галаар дээш бүгү чон-биле кады [illegible] келген. Бистиң Төрээн чуртувуска, бүгү совет кижилерге [illegible] 1941 чылда фашистиг эжелекчилерге удур демиселге Ельнядан чурттакчылары болгаш Кызыл шеригниң дайынчылары база катап маадырлыг чорукту кылып, Ада-чурттуң чепсектиг күштеринге төөгүлүг улуг киирген — хоорайның хаяаларынга эң баштайгы Совет гвардия тургустунган.

Фашистиг Германия ССРЭ-же оор ёзу-биле халдаан соонда үш неделя болганда гитлерчилерниң эң [illegible] шериглери-биле кадыг-дошкун [illegible] Смоленскиниң [illegible] эгелээш турган. Ынчаарда бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы Москваже дорт кыжаныышкын диргелип келген. Ол [illegible] Ельняның ажылчы чоннары болгаш анда тургустунган баштайгы гвардейжи дивизиялар шиитпирлиг рольду ойнаан.

Ельняның чанында кадыг-дошкун тулчуушкуннарга маадырлыг чоруун, организакчызын, бедик сагылга-чурумун айыткан дайынчы мергежилдиг 100, 127, 153 болгаш 161 адыгжы дивизияларның дайынчылары болгаш офицерлери көргүскен. Бистиң чепсектиг күштеривистиң составында ол дивизияларга Гвардейжи деп бедик атты 1941 чылдың сентябрь 18-те тывыскан. А ооң соонда бир неделя болганда — 107 болгаш 120 дугаар адыгжы дивизиялар база гвардейжи бедик атты чедип алган. Совет гвардияның тургустунганы дугайында эш Леонид Ильич Брежнев демдеглээн: шаан, Ельняның дивизиялары ол бедик атты эдилээр бүрүн эргелиг болгаштын айыткан.

Гвардейжилер ол дээрге — каналган кижилер-дир. Оларның [illegible] Төрээн чуртка кызыгаар чок бердингеш, Тулчуушкуннарга совет кижиниң [illegible] эдилеп чорааннар. Амгы үеде бистиң армия гвардейжилерниң [illegible] база мындыг болуп турар.

Империалистиг агрессорларда чок болгаш кажан-даа болдунмас чепсек бисте бар деп Д. Ф. Устинов чугаалаан. Ол чепсек — совет кижилерниң бедик медерелдиг бүдүжү, Коммунистиг партиянын [illegible] кыжыышкыны-дыр. Бистиң соңгувустун эң-не чаагай бодалдары болгаш идегелдери ол сырый каттыжышкынында илереттинген.

• • •

Смоленск областың Ельня хоорайын Ада-чурт дайынының ордениниң 1 чергези-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын Д. Ф. Устинов номчаан. Ооң соонда [illegible] ажылчы часкаашкыннарының үезинде Төрээн чурттуң бедик шаңналын хоорайның туктунга кадап берген.

(СЭТА).

КҮШТҮ МӨӨҢНЕП ТУРГАШ

Директорга сөс

Ыраккы Мөңгүн-Тайгада «Малчын» совхозтуң экономиказының кол угланыышкынын ооң ады-ла тодаргай херечилеп турар. Бистиң совхозувус хойнуң баш санының талазы-биле республиканың ажыл-агыйларының аразында бирги черни ээлеп турар. Совхозта орулга бээр кол адыр — хой ажылы. Ажыл-агый ооң чылдың-на арыг орулганы ап турар. Ам хойнуң саны 43751 баш четкен. Ооң ышкаш мыйыстыг бода мал барык-ла дөрт муң чыгаан, чылгы 872 баш.

Совхозтуң малчыннары бо чылын багай эвес түңнелдерни чедип алган. Маңаа чамдык саннарны чижек кылдыр киирип көрейн. Мал бажын өстүрериниң чыл планын: мыйыстыг бода малдыын 117,9, шээр малдыын — 124, чылгының — 103 хуу күүсеткен. Берге кышты барымдаалап алырга, бо багай эвес чедиишкин. Совхозка ниитизи-биле төрүүр 100 малга онаашпыр 78 хураганы, 68 бызааны, кулунну барык-ла бүрүнү-биле менди доруктурган.

Ажылынга үлегерлиг, улуг арга-дуржулгалыг малчыннар бисте эвээш эвес. Совхоз чүгле мал ажылдыг болгаш малчын кадрларны быжыглаар, оларның ажылдаарынга, амыдырап чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар дугайында дирекция, партком онза сагыш салып турар. Ол чорук болуунуң ээлчээде [illegible] улуг идигни берген. Бо чылын [illegible] шупту 26 кижи төрүүр 100 хойга онаашпыр 92-ден өрү 110 чедир хураганы менди камгалап алган. [illegible] Оларның аразындан Б. Тейнин, В. Комбуй-оол, М. Биче-оол, Х. Көгелдей, К. Бады болгаш [illegible] адап болур. Ол ышкаш саарлык кадарчылары Х. Чылбак-оол болгаш М. Өлчей-оол олар төрүүр 100 саарлыкка онаашпыр 80 [illegible] менди доруктурган.

Бо чылын совхозтуң ажылчыларының [illegible] бирээзи болза, күрүнеге дүк садарының планнын онаалдазын ажыр күүседири болур. Он бирги беш чылдың баштайгы чылында совхоз күрүнеге 39 тонна дүктү дужаар турган, ооң артыкка 12 центнерни чүдүрүп чоруткан. Эът садарының планын күүседиринге бүгү хемчеглерни ап турар бис. Ам 137,4 тонна эът дужааттынган. Ооң аңгыда 5,5 муң ажыг баш шээр малды дужаары-биле баш бүрүзүнүң дириг деңзизин 42 кг чедирер дээш, семиртилге одарынче чоруткан.

Совхозта тарылга шөлү чок болган ужурунда, мал чемин болур культураларны тарып өстүрер арга чок. Ынчангаш бүгү малының черлиг чайгаар үнген сигенни кезип алырынче салдынар. Сиген кезип белеткээр черниң аразы ырак. Бо бүгү чүүлдер — ниитиниң малынга четчир чемнерни белеткеп алырынга бергелерни тывыштырып турар. Ынчалза-даа совхозтуң ажыл-ишчилери чыл бүрүде эвээш эвес сигенни белеткеп ап келген.

СЭКП обкомунуң III пленуму мал чемнери белеткээри дугайында шиитпирлерин «Малчын» совхозтуң ажылчылары чугаалажып көргеш, болдунар бүгү хемчеглерни баш удур алган. [illegible] өөренип көргеш, Тес-Хем районнуң девискээринде Ак-Чыраадан сиген кезерин июнь 25-те эгелээн. Аал-оранындан ырак узакта турар сигенчилерниң ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарының бүгү хемчеглерин совхоз дирекциязы, партком алган. Сигенчилерге четчир санныг техниканы быжыглаан. Бо чугула кампанияга 153 кижини хаара тудкан.

Мал чемнерин белеткээринче республиканың бүгү ажылчы чоннарын мобилизастаар талазы-биле ийи шалыпчы айны партия обкому чарлаанының соонда, совхозта ажыл-ла кылып шыдаар кижи бүрүзүн сиген кезилдезинге хаара туткан. Ап чоруткан хемчеглер чогумчалыг түңнелди берген. Сентябрьның 14-түнге чедир биле алырга, «Малчын» совхозтуң сигенчилери 1369 гектар черниң сигенин кескеш, ону бүрүнү-биле ажаап алган. Совхоз чайгаар үнген сигенни 1230 тонналы белеткээр планныг. Бо хүннерге чедир 1331 тонна сиген белеткеттинген, [illegible] 108,2 хуу күүсеттинген.

База бир шыңгыы айтырыг — Ак-Чыраада белеткээн сигенни [illegible] сөөртүп чедирип алыры. Чер аразы ырак — 400 ажыг километр, ооң аңгыда орук-чирик база багай. [illegible] белеткээн сигенни удур сөөртүп чорудары [illegible] организастаан. Совхозта бар бүгү машиналы ам сиген сөөртүлгезинче киирген.

Мал чемнериниң шынарынга онза кичээнгейни салган. Ооң түңнелинде, Ак-Чыраада белеткээн бүгү сигенни Кызылда агрохимлабораторияга хынадып көөрге, 86 хуузу бирги класстыг болган.

Күс — көдээниң ажыл-ишчилеринге, эң-не чымыштыг үе. Кыш база чоокшулап орар. Ынчангаш мал чеми белеткээри-биле черделештир, [illegible] септелгезин чорудары хүнүң айтырыы болу берген. Совхозтуң малчыннары кажаа-хораазының, бажың-балгадының үргүлчү септелгезин чамын-на. Эрзин районнуң малчыннарының [illegible] алган. Ам чүгле улуг септелге негеттинер кыштаглар тускай бригада [illegible] турар.

С. ОЧУР,

«Малчын» совхозтуң директору.

Бөгүн—Арга-арыг ажылдакчызының хүнү

Күрүнениң «Таймыр» деп камгалалдыг чери тундра зоназында туруп турар. Мында дириг амытаннарның болгаш куштарның онза үнелиг хевирлери чурттаан. Делегейде эң соңгу чүктүң арга-арыы мында өзүп турары онзагай. Ооң девискээри 20 муң гектар.

ЧУРУКТА: камгалалдыг черниң директору Виктор Андреевич Миропниченко (солагай талазында) болгаш ноллесничий Александр Дмитриевич Вихров олар.

В. ДАНИЛЬЧЕНКОНУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникази.

АРГА-АРЫГ—ЧОННУҢ БАЙЛАА

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш республиканың арга-арыг ажылдакчылары күжениишкинниг ажылдап келген. 8 айларда планныг онаалдалар бүгү көргүзүглер талазы-биле күүсеттинген. 1859 гектарга чаш ыяштарны, [illegible] камгалаар 300 гектар дилиндектерни чогуур ой-шаанда олурткан. Барымдыг продукция бүдүрериниң планы 102 хуу, ону сайгарары 101,5 хуу, тудуг ыяжын белеткээри, дилиг материалдарын бүдүрери күүсеттинген. Орулга [illegible] планнаттынган [illegible] эшкен, бараанның продукцияның бот-үнези чиигээн.

Ыяш ажыл-агыйының коллективтери социалистиг чарышта идепкейлиг киржип турар. Республиканың ыяш ажыл-агыйларындан чаржыпн Каа-Хемниң ыяш ажыл-агыйы (директору Ю. А. Кривцов, парторганизация секретары П. С. Бизин, профэвилел комитединиң даргазы В. Г. Толотов) эң эки түңнелдерлиг болган. Ийиги кварталдың болгаш чылдың чартымында РСФСР-ниң Арга-ыяш ажыл-агый министерствозунуң бүгү эвилелдиг социалистиг чарыжынга Каа-Хем ыяш ажыл-агыйының коллективи РСФСР-ниң Арга-ыяш ажыл-агый министерствозунуң болгаш ыяш, саазын болгаш ыяш болбаазырадыр [illegible] профэвилел Төп комитединиң [illegible] Кызыл [illegible] алган. Тожунуң, Туранның, Кызылдың болгаш Чаданың ыяш ажыл-агыйлары ажылын экижидип [illegible].

Боттарының байырлалы Ыяш ажыл-агыйжы ажылдакчыларның [illegible] тура, улус ажыл-агыйының бо [illegible] мурнакчыларывысты хүндүткелдиг адаар бис. Аракчаа Кок-оолович Чульдум, Роман Макарович Железкин, Анна Афанасьевна Балязина, Октябрина Васильевна Николаева, Нина Лукинична Середина, Терентий Иванович [illegible], Вера Игнатьевна Воротникова, Тамара Петровна Киприевская, Доржу Мөгеевич Монгуш, Мария Прокопьевна Щербакова, Полина Павловна Сродова, Валентин Петрович Новиков, Юрий Андреевич Криницын, Георгий Георгиевич [illegible] адап болур.

Арга-арыг — күрүнениң чоннуң үнелиг байлаа. Ону камгалап, кадагалаарынче [illegible] Совет чазак доктаамал сагыш салып келген. В. И. Ленин совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында арга-арыгны камгалаарынче улуг кичээнгейни салып турган. 1918 чылдың апрель 5-те арга-арыгны чоннуң национал байлаа кылдыр чарлаан. Арга-арыгны, долгандыр турар бойдусту камгалаарынче [illegible] ажыглаарынче угланган чүс ажыг документилерге В. И. Ленин ат салган.

Арга-арыгны, долгандыр турар бойдусту камгалаарының айтырыгларын ам бо хүннерде база чиди-биле тургустунуп турар.

Партияның XXVI съездизи [illegible] камгалал дугайында айтырыгны улус ажыл-агыйының [illegible] деп айыткан. СЭКП Төп Комитединиң съездиге Отчет илеткелинге эш Л. И. Брежнев мынчаар чугаалаан:

«Камгалал, чүгле [illegible] ажыглаары ажыл-агыйжы [illegible] ажылдакчыларының [illegible] удуртулга, кол угланыышкыны болур. Ажылда чамдык чедишпес черлер-даа бар, [illegible] дыр шиитпирлеттинмээн айтырыглар, четпестер бар. Ылангыя арга-ыяшты камгалап, кадагалаарының, катап тургузарының ажылдарын чогуур деңнелге чедир организаставаанындан арга-арыгга өрттерниң саны эвээжевейн турар, чамдык черлерде олурткан ыяштарның өзүп үнериниң хуузу кудуу, ыяш кезип белеткээн черлерни аштап-арыглаваайн [illegible] турарының фактылары бар.

Арга-арыгга өрттер, шын эвес ыяш кезишкиннери, [illegible] чок хамаарылга улуг хогаралды болдуруп турар. Бо чылын 6 муң га ажыг девискээрге 350 санныг өрттер болган. Ылаңгыя Туранның, Шагаан-Арыгның, Кызылдың, Тожунуң ыяш ажыл-агыйларының участоктарынга улуг хемчээлдиг өрттер болгулаан. Ооң кол-ла чылдагааны — арга-арытта [illegible] болдурбазының чурумун сагыыр талазы-биле чон ортузунга тайылбыр, профилактика ажылын шиитпирлиг чорутпаанында.

Улус ажыл-агыйынга, [illegible] ыяш ужур-дузазы улуг.

Арга-ыяштан 20 муң ажыг деңнениң янзы-бүрү кылыглары кылып бүдүрүп турар. Бир кубометр ыяштан 170 кг кылымал дүкү, 1500 метр [illegible], 600 трикотаж костюмнерни, 100 кг мал чеми [illegible] ап болур. Бир кубометр [illegible] гидролизтеп [illegible] 80 кг этил спиртти, 15 кг мал чеми дрожжини алыр, ол дээрге 2375 кг тарааны азы 700 кг картофельди болбаазыратканы-биле деңнелдир. [illegible]

Сөөлгү чылдарда арга-арыг талазы-биле делегей конгрестери кандыг девизтиг эртип турганындан безин ооң ужур-дузазы улам-на [illegible] турары көрүп болур. 1960 чылда АКШ-ка бешки делегей конгрези «Арга-ыяшты хөй талалыг ажыглаары» деп айтырыгны чугаалашкан. 1966 чылда Испанияга алдыгы конгрестиң темазы «Делегей экономиказын өскертиринге ыяш ажыл-агыйның ужур-дузазы», Буэнос-Айреске 1972 чылда «Арга-арыг болгаш социал хөгжүлде» деп темалыг эрткилээн.

Арга-арытта шак мындыг улуг кичээнгейни салып турары ыяш ажыл-агый ажылдакчыларының [illegible] салганы улам күштелдирип турарын херечилеп турар-дыр. Бистиң республиканың Ыяш ажыл-агый министерствозу РСФСР-де чайгаар үнген чыжырганы плантациялары (1400 га) бар үш министерство эргелелдериниң бирээзи. Чыжырганага херекгелдиң өскени-биле бистиң министерство чыжырганаңың үлетпүр плантацияларын 500 га (суггаттыг черлерге) чедирип, 500 тонна чедир дүжүттү чыып алыры көрдүнген.

Тайганың байлактарын чөп ажыглаары-биле күрүнениң 4 [illegible] ажыл-агыйы, [illegible] ап азыраар 2 ажыл-агыйны, чыжырганы өстүрер тускай 3, пеш тооруун комплекстиг [illegible] тускай 2 ыяш ажыл-агыйын организастап тургускан.

Ыяш белеткээр участоктарга [illegible] камгалап алырын 75 хуудан кудулатпас болгаш [illegible] алыры чедип алыр.

Бо беш чылда совхозтар девискээринге [illegible] хаар дилиндектерин 1500 га черге тарып олуртуру көрдүнген.

Республиканың хөй кижилиг ыяш ажыл-агый [illegible] бүгү күжүн [illegible] даалганы [illegible] болгаш баштайгы [illegible] Улуг Октябрьның байырлалынга таварыштыр [illegible] дыр.

М. ГАКОВ,

Тыва АССР-ниң арга-ыяш ажыл-агый министри.

Тувинская республиканская [illegible]

ЭКОНОМИКА КАМНАЛГАЛЫГ БОЛУР

САҢ-ХӨӨ ЧУРУМУН ШЫҢГЫЫ САГЫЫР

Республиканың чамдык министерстволары болгаш ведомстволары, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин база СЭКП ТК-ның, Совет чазааның [illegible] ажыл-агыйын [illegible] саң-хөө болгаш күш-ажыл курлавырларын камнаарының [illegible] болгаш чеп ажыглаар талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп турар.

Садыг министерствозунуң бүдүрүлгелери 1980—1981 чылдарда саң-хөө-ажыл-агыйы чорудулгаларының [illegible] экии түңнелдерин чедип алган. [illegible] чылын барааи саарылгазының планын 101 хуу, ниити чемненилгезиниң 102,1 хуу күүседип. Саарылга чарыгдалын 0,41 хуу кудулаткан, пландан ажыр 379 муң рубльдиң орулгазын алган. Бо чылдың 8 айларының бараан саарылгазының планын 102,3 хуу күүсеткен.

Бо бүгү [illegible] контроль-экономиктиг ажылдың [illegible] камналгалыг [illegible] бүдүрүлгениң эвес чарыгдалдарын [illegible] улуг [illegible] Аңаа [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Эрзин районунуң «Нарын» совхозунда контроль-экономиктиг ажылдың бедик деңнелде турганын. Кол фондуларның, материалдыг чүүлдерниң, күш-ажыл болгаш саң-хөө курлавырларының [illegible] турар. Совхоз [illegible] [illegible] [illegible] 1980 чылда [illegible] сайгарарының планын [illegible] [illegible] [illegible] 108,5 хууга чедип болган, [illegible] бүдүрүкчүлүү 24 хуу [illegible].

[illegible] чергелештир [illegible] [illegible] материалдыг болгаш саң-хөө херечилерин камнаары чок чарыгдалдар фактылар бар. Ажылчам [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] болгаш [illegible] материалдыг курлавырларны камнаар болгаш чеп ажыглаар талазы-биле ажыл-ишчилерниң [illegible] [illegible]. Бо айтырыгны эргелелдиң коллегиязынга, [illegible] курлавыры чугааланган. Эргелелдиң хандырылга эргелелдиң бухгалтериязы (начальниги С. Кыдыл-оол, кол бухгалтери А. Волоскова) материалдыг курлавырлар [illegible] талазы-биле комиссияларны бүдүрген [illegible] [illegible] бүдүрүлгелер [illegible] [illegible] [illegible] артталарын үргүлчү болдуруп, бүдүрүлгениң эвес хөй чыдынчырактарга болгаш чарыгдалдарга таваржып турар. 1980 чылда болгаш бо чылдың бирги чартыгында [illegible] продукцияның бот-үнези пландан 304 муң рубльге ашкан.

Хлеб заводтарында чиг-эттиң шимчээшкининиң операциязы [illegible] [illegible] бижиктерни, [illegible] [illegible] чорудуп турар, ынчангаш эвээш эвес далган ажыр чарыгдаттынган. Пиво заводунда шил саваларның чарлырын эвээжедир хемчег албаанындан 1980 чылда болгаш 1981 чылдың бирги чартыгында чарылган шил саваларның өртээ 14,2 муң рубль болган. Шоодай саваларны сайгарарынга чарыгдал [illegible], норма-дан ажыр чарыгдал 27 муң рубль четкен. Ол саваларны ой-шаанда эгидиптээни дээш 22 муң рубль штраф база төлээн.

Сүт комбинадынга (директору Х. Аллазаа, кол бухгалтери Т. Гавриленко) [illegible] сүт үрээн [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 43 тонна тырткан сүттү [illegible] [illegible] 7 тонна [illegible], 10 тонна сүттү, 4,6 тонна үсту дезуттаны [illegible] штаттан ажыр тудуп, 24,7 муң рубльди [illegible] 4,1 муң рубльди пландан ажыр шын эвес төлээн.

[illegible] министерствозунуң [illegible] саң-хөө-ажыл-агыйы чорудулгазында улуг [illegible] бар. Хөй совхозтарга экономика айтырыгы чогуур деңнелде [illegible] [illegible] медээлерге немей бижиглерни болгаш [illegible] болдуруп турар. «Бараан» совхозу [illegible] [illegible] 384 тоннаны немей бижээн. Эвес далганы ажыр завод 1,2 тонна далганы, 7 тонна техниктиг үсту немей бижээн, бот-өртек чарыгдалын [illegible] ажыл-агый чорудулгазының үндезини болбайн турар.

[illegible] [illegible] болгаш бухгалтерия учёт «Хайыраканың», «Чодураа», «Енисей», «Барлык» совхозтарда эң багай байдалда. Бо ажыл-агыйларда кол фондуларның учёду [illegible] [illegible] курлавырларының ажыглалының контролюн багай организастаан, бүдүрүлгечи эвес чарыгдалдарны болгаш чыдынчыктарны, малды самчыгдаарын болдуруп турар, төлээр болгаш чээли өрези улгадып, [illegible].

«Барлык» совхозу (директору Х. Дожулаа, кол бухгалтери З. Яковлева) 1980 чылдың дургузунда бүдүрүлгелер, [illegible] [illegible] [illegible] галар кылбаанындан хөй түңнүг оре-шире тургустунган. Чыл отчёдунда оон 576 муң рубльди бүдүрүлге чарыгдалы кылдыр үндүр бижээн. Бараан-материал чүүлдерин болгаш бараалгаар-биле [illegible] ның учёдунуң чогу материалдар чүүлдерин [illegible] лерниң ажыл-агыйжы эвес чорудун база [illegible] турар. Кыштаглардан сайгарарга база-шында база Чадааның тараа хүлээп алыр пунктузундан 1980 чылда алган 187 тонна комбикорм, 92 тонна үрезин киир бижиттинмээн болган.

Одаар чүүл министерствозу (министр Б. Нечаев, кол бухгалтери Н. Каверсун) бодунга чагырткан адырларның материалдарын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар [illegible] ажыл-агыйжы эвес болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ескээр шын эвес чарыгдалга турар. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 2,4 муң рубльди [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] министерство [illegible] [illegible] бүдүрүлгелерниң дуганында саавырны эажытпышаан, 2,4 муң рубльди [illegible] [illegible] [illegible] бергеи. И. Лепешкинаның [illegible] элеэн кол чепсек-херекселдерин 45 кезекти 121 муң рубльге, оон ыштында 3,1 муң [illegible] [illegible] [illegible] автомашинниң [illegible] [illegible] Хыналда кылып [illegible] [illegible] моторлар биле автомашина аңаа ажылдап турар болган.

1981 чылдың бирги чартыгында чорудулган ревизиялар болгаш хыналдалар бюджетте турар 33 албан черлеринде 77,5 муң рубль түңнүг шын эвес чарыгдалдар бергенин илереткен. 32 бүдүрүлгелерде болгаш организацияларда 325,6 муң рубльдиң шын эвес чарыгдалдары бар болган. Ажыр чарыгдалдарның эң хөй түңнүү «Тыва сүт-тудуг» трестиниң. Иадыы камгалал [illegible] болгаш Культура министерстволарының [illegible] илереттинген. Ажыр чарыгдалдар медээзинде штаттан болгаш нормативтен ажыр ажылдакчылар киирип тургузуп, [illegible] «Шинчиртехмонтаж» трестиниң эргелел аппарадынга шын эвес ажыр чарыгдалдар болганын илереткен болгаш бюджетче 12,3 муң рубльди [illegible].

Бо бүгү болгаш өске-даа фактылар болза, саң-хөө чурумун шыңгыы сагыыр дугайында үстүү органнарның айтышкыннарын чамдык черлерде чогуур-биле күүседир хемчеглерни чедир албайн турарын херечилеп турар. Амгы үеде материалдыг болгаш саң-хөө курлавырларын чеп болгаш долу ажыглаары, ниизы-бүрү чилирилгелерни болгаш артыкшылдарны бүдүрүлгениң эвес чарыгдалдарын [illegible] [illegible] ажыл-агыйжы эвес болгаш төтчеглекчи чоруктарны уруткаары дээш шимчээшкинниң чер болганга кабартыры экономиктиг база социал улуг ужур-дузалыг. Ынчангаш министерство, ведомство бүрүзү бүдүрүлге организация болгаш албан черн бүрүзү бо чүүлга айтырыгны шыңгыы кичээнгейни салдар турары апаар чүүл-дүр.

Б. БҮДЕГЕЧИЕВ.
Тыва АССР-ның саң-хөө министри.

Республикага сентябрь 18-те эрткен чаңгыс аай политхүнүнүң темазынга хамаарыштыр

КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Залчеглиг чаңгыс аай политхүнүн эрттирериңге Ыжыы районда «Тиилелге» совхозта партком (секретары Ч. У. Монгуш) белеткелди баш бурунгаар чорутчан. Баштай чеже коллективке, бригадага илеткел кылырын, кымнар аңаа чуве чугаалаарын тодараткан. Илеткелчилерге партком секретарын, неэзэ Советтиң күүскомунуң даргазын, совхоз директорун, профэвилелдиң ажылчын комитединиң даргазын, коллективтерниң удуртукчуларын, специалистерни томуйлаан. «Шыңгыы камналга, чиириглер-биле демисел — беш чылдың курлавыры» деп политхүнүнүң темазынга хамаарыштыр илеткелдерни эпар белеткеп алганнар.

Совхозтуң төп шадыгның ажыл-ишчилеринге профэвилелдиң ажылчын комитединиң даргазы Ю. С. Монгуш илеткел кылып тура, партияның XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң Отчет илеткелин [illegible], съездиниң өске-даа материалдарында болгаш «Чиг-эт, [illegible] [illegible]» болгаш материалдыг өске-даа курлавырларын камнаар база чип [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] СЭКП Төп Комитединиң докладында камналга, хумагалалды күштелдирер, чиириглер-биле демиселди [illegible] чорудар [illegible] талазы-биле салдынган сорулгаларны чугаалаан.

Шаң эргелекчизи Б. С. Седип сөс алгаш, чамдык четпестер талазы-биле бодунуң [illegible] чугаалаан. Шаңда ажылдап турарлар тарааны арыглаар, ону сайгарар болгаш өске-даа ажылдарга изепкейлиг киржип келгеннер. [illegible] [illegible] [illegible] дың болгаш ниитиниң корумчурумун уреп ийикпейли кижилер бар. Оон уламындан [illegible] [illegible] чедир кылдынмас азы шынар чок, үрей кылдынар, тотчеглээр чоруктарга таваржыр. Ынчангаш оларның ортузунга кижизиилге ажылын күштелдирер чогуур. СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия болгаш экономиктиг өөредилгениң эки-кижилер талазы-биле партия Төп Комитединиң доктаал хүлээп алган, оон негелделерин ёзугаар ажылдап чоруур экономиктиг билиглер-биле чепсеглээр дээш тодаргай ажылды моон соңгаар чорударын саналдаан.

Агроном Алекмаа Монгуш чүве чугаалааш, кол-да кижилерниң күш-ажылының бүдүрүкчүзүн бедидери, кылган продукцияның шынарлыг болуру дээш бүгү хемчеглерни алырын, чыгаашкан ажыл-херек дээш кижилерниң харыысалгазын бедидеринге кичээнгейни угландырган. Бо хемчеглерни боттандырар болза камналга, хумагалал база чиириглер, ажыл-агыйжы эвес чоруктар-биле демисел калбаар дээрзин айыткан.

Совхозтуң сентелге-тудуг участогунуң тудугжуларынга СЭКП Кызыл райкомунуң инструктору В. С. Дандар илеткел кылган. Камналганы [illegible] ажыл-агыйының [illegible] бүру алырларынга улуг ужур-[illegible]. Чиириглер-биле демиселди чорударының эргежок чугулазын айыткан.

— Тудуг материалдарын совхоз улуг өртек-биле садып ап турар. Оон камналгазы, экономиктиг чарыгдалы дээш кичээнгейни кошкак салып келген. Соңга шилдерин, шиферлер камналга [illegible] чылдың-на үрелир, аңаа кирдүшкен [illegible] [illegible] чарыгдап турар — деп участоктуң прорабы Ондар Чыргал-оол чугаалааш, [illegible] отчёт-учёттуң чурумчуларын [illegible].

Совхозтуң ажылчын кооперативиниң [illegible], [illegible] баштаар черинин даргазы А. К. Оюн илеткел кылган. Орта чүве чугаалаан экономист Ф. С. Оюн склад кылган бараанннарын үрелген дээш үндүр бижип турарын шын эвес деп санааш, бараанннарның кадагалалы дээш склад эргелекчилериниң харыысалгазын бедидерин негээн.

Совхоз директору В. О. Оюн механизаторларга, оиген белеткээр бригадага илеткел кылган. Машина-трактор паркызының, кывар-чаар материалдарының камналгазында четпестерни, техниканы бүдүрүкчүлүг эвес ажыглаар тарыылгаларны аңаа илереткен. Моон соңгаар камналга, чиириглер-биле демиселди чорудары кижи бүрүзүнүң хүлээлгези болурун айыткан.

Культура бажыңынга суурнуң ажылчы чоннары чыглып келген. Орта илеткелди партком секретары Ч. У. Монгуш кылган. Камналга, хумагалал, чиириглер-биле демисел дугайында аңаа чугаа болган.

Залчеглиг политхүн совхозтуң демисгээринге организастыг эрткен. Бүдүрүлгениң курлавырларын илередиринге, камналганы ажыглаарынга, чиириглер, ажыл-агыйжы эвес чоруктар-биле демиселди моон соңгаар чорударынга ол дузалаан.

Т. ХЕРТЕН.

КУРЛАВЫРЛАР ДИЛЕЛГЕЗИ

«Камналгаже, чуртта бар турар чүүлдерни улам долу болгаш чеп ажыглаарынче [illegible] ажыл-агыйның чорударының хөй антыраларын чаа-биле көөрүн негеп турар».

(Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчет илеткелинден.)

«Минскиниң В. И. Ленин аттыг трактор заводу» каттыжыышкынының чыл эгезинден бээр камнап алган электроэнергиязы чус муң чурттакчынг хоорайны бир ай дургузунда хандырарынга четчир.

Коллективиниң санында — камнап алдынган тос миллион киловатт-шак электроэнергия. Социалистиг [illegible] тургула пуматузун трактор тудугчуларының [illegible] [illegible] күүсеткениниң дугайын бүдүрүлгениң партийжизуң [illegible] да тургускан камналга болгаш [illegible] [illegible] талазы-биле хөй. [illegible] комиссия СЭТА-ның корреспондентизинге [illegible]. Курлавырларны [illegible] типтиг дилеп тывары маңаа [illegible] дүүштүрүп турар. Ажылдакчы бүрүзү [illegible] камналга санныг. Курлавырларны ажыглаарының янзы хөөрей кирудалесинге кириштирип, трактор тудугчулары аңны бодап кылган программаны саналдааннар, ында металлды, одаар чүүлдү, энергияны чарыдаарын кызыгаарының чурукторын бар, үнес, бригада бүрүзүнде хынамалыг тодараткан.

Энергияны херелээрин эвээжедиринге [illegible] хөй чүүлдерге дузалаан. Олар он-он чартыкты саналдарны бүдүрүлгеге шиилеткеннер. Чижээ, ол саналдарның бирээзи кезектерни хептеп кылырының элээн каш операцияларын кабиналарга сынныштырар артаны берген. Ынчаар кылышка чылда 170 муң киловатт-шак электроэнергияны камнап алыр. Каттыжышкынның коммунистиг күш-ажылдың шокдалары ажыглыг кылдыр ажылдап турар, оларда эш муң беш чүстен ажыг дыңнакчылар чиг-этти болгаш энергияны чеп ажыглаарының айтырыгларын өөренип турар.

— Хумагалыг ээреринң арызында трактор заводу — ол часадаан эвес — деп, областың камналга болгаш хумагалал комиссиязының даргазының оралакчызы, партияның Минск хоорком унуң секретары В. Кеебич чугаалап турар. — Күш-ажылчы коллективтер бо чылын алган социалистиг хүлээлгелеринде кордүнген программаларын чедиишкинниг күүседип турар.

Камналгазы, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш продукцияның шынарын бедидеринин курлавырларын дилеп тывары хоорайның бүгү бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары херек кылдынга хадара туткан. Чижээ бирги чартык чылда барык чеди муң тонна хара металл, 48 миллион киловатт-шак электроэнергия камнап алдынган.

В. ШАРПИЛО,
СЭТА-ның корр.

Минск.

«Росводпром» каттыжыышкынның Кызылда демир-бетон кылыглар заводу сес айларының продукция бүдүрер планын 100,9, ону сайгарарының планын 101,2 хуу күүсеткен. План күүседирин чедип алырынга хоюдут-бетон беллириниң коллективи чогуур үлүүн киирип турар. Беллириниң ажылчыннары арматура, цемент болгаш өске-даа материалдарның камныг чарыгдалынче кичээнгейни доктаамал салып келгениниң ачызында оларның камналгазын чедип ап турар.

ЧУРУКТАРДА: хоюдут-бетон беллириниң мурнакчы ажылчыннары И. А. Скрипникова, В. Н. Азарченко, Н. В. Крупнова.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КОНТРОЛЬДУ ТУРГУЗАР

Шагаан-Арыг хоорайның сентелге-тудуг участогунуң коллективи бо чылдың эгезинден бээр багай эвес ажылдап келген. Ында чедиишкиннер бар. Шагаан-Арыгда тудуг-сентелге участогунуң коллективи ажылдың шынарын экижидер, бүдүрүлгеге камналгалыг болур талазы-биле ажылдап турарын үениң негелдезинге дүүшпес. Ажылдың күүселдезин болгаш оон контролюн организастаарын система кылдыр тургузуп албаан. Чамдык ажылдарның күүселдезин хандырарының байдалдары тодаргай эвес. Чамдык херек материалдарны бүдүрери, тывары, кайызын сээртүп алыры билдинмес.

Өскээртен аккелген материалдарның чечче-бүрүнүүн, херектиг, херек чогунуң талазы-биле ажык контур багай тургустунган. Ук тудугга дорт ажыглаттынмас, азы шуут ажыы чок материалдар шыжаттының чыдарының фактылары эвээш эвес. Оларны материалдарга орнап алыр дээш сээртүп аккелген чүүлдер база бар.

Тудуг организацияларынга, сээртүлге үезинде үрелип турар материалдар, чугула дериг-херекселдерниң кезээ аажок. Ол бүгүнү ортумак биле чижегдей үндүр бижип турары чамдыкта аңаа чоруктар бар. Чижээ, сеннедергүзуг участогунда хүлээп алганы ама шилдерлиг хаарыжап бээн [illegible] үрелген. [illegible] [illegible] [illegible] чугуп-биле үлүн калгыдаан. Бо дээрге тотчеглекчи чорук-тур! Экономика камналгалыг болур, бо негелдени боттандырарында салбас [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] бүрүзүнге тургузарының хөй [illegible]. Оларны дарый чайладыры негеттинип турар.

А. ОНГУР.

Катап ажыглааш...

«Тыва кобальт» комбинатта улусчу контролёрлар чамдык күш-ажылчы коллективтерге камналга чурумун сагыыр талазы-биле хыналдаларны база чорудуп келген. Олар кылдунда-ла дээштиг бооп турар. Бистиң бүдүрүлгевис изиг сүт чокка ажылдаттынмас. Ынчангаш ол дээрге оңг база бир чугула курлавыры чуве тодээзе, ону хумагалыг ажыглаарынче кичээнгейни күштелдирген. Бир эвес беш чыл бурунгаар бир центнер кобальт концентрадын бүдүреринге 575 гигакалорий чылыг энергиязы ажыглаттынып турган болза, амгы үеде продукция единицазынга ажыглаттынар чылыдылга чарыгдалы чүс ажыг гигакалорийге кызырылган. Ону кылдуунда-ла ажыглаттынган изиг сүгну артынчы кылдыр төкпейн катап ажыглаарының ачызында чедип алган.

Ажыглаттынган хайнып турар изиг сүт мурнунда аңаа-ла аккан хемчигеш дег курут черже төктүп турган. Ону катап ажыглаарынче угландыр хемчеглерни ажылдап кылганы чедир хөй чылдар эрткен. Баштай ону коргусторны чылыдылгага шенээн. Оон соонда ону гидрометаллургия цехиниң администрациязы бажыңын чылыдарынга, [illegible] [illegible] ажыглап турар апарган. Ажыглаттынган изиг сүгну катап ажыглаанындан чүгле бо чылын ону 3781 гигакалорийни камнап алган.

Өске бир чижек. 1975 чылга деңнээрге эрткен чылын бир тонна кобальт концентрадын бүдүреринге электроэнергия чарыгдалы чеди муң киловатт-шакка кызырылган. Ону беш чылда оон мурнуузаагызынга деңнээрге аңгыяк ажыглаарын ийи чартык катап, магний оксизин бүзүн чартык катап эвээжеткен. Ол бүгүнүң ачызында белен продукцияның бот-үнези 21,5 хуу чиигээн. Ынчангаш рудадан концентрат үндүрүп алыры бүдүн чартык катап өскен. Бистиң улуг бүдүрүлгевистиң камналга талазы-биле ажылындан өске-даа хөй ынчыг чижектерни көргүзүп болур. Бо чугула херекке үлүүн киирери эң чугула сорулга деп чүвени улусчу контролёрлар эки билип турар.

И. ЧУПРИН,
улусчу контролёр.

БИР ХУУНУҢ АЖЫЫ ЧЕЖЕЛ?

Улус ажыл-агыйынга ажыглап турар материалдыг курлавырларның чүгле бир хуузун безин камнап алыр болза, национал орулга 6 миллиард рубль чедир немелде өзүлдени алыр.

Ол камнап алган курлавырлардан чылда 10 миллиард хире түңнүг продукцияны немей бүдүрүп ап болур.

Бүдүрүп турар продукцияның бот-үнезин чүгле бир хуу кудулаадыптар болза, ниитилелдиң арыг орулгазы барык-ла 5 миллиард рубльге көвүдээр.

Улус ажыл-агыйынга орулганың чаңгыс-ла хуу өзүлдези 700 миллион рубль болуп турар.

Үлетпүрге ниитизи-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бир хуу өзе бээр болза, чижегдей алырга 370 муң ажылчын кижиниң кылыр ажылын хостап (оон иштинде 300 муң ажылчынны) болур аргалыг.

Үлетпүрге тудуг материалдарының бир хуу камналгазы — 2 миллион 300 муң тонна цементини, 2 миллион 600 муң тонна ама шилди немей камнап алганынга деңнежир.

ШЫНАРЫ КУДУ

«Барлык» совхозтуң Чадааның сүт заводунга дужааган сүдүнүң шынары куду болуп артпышаан. Эрткен айларда күрүнеге саттынган сүттүң 29,4 хуузу бирги, 62,4 хуузу ийиги сорттуг болгаш 8,2 хуузу куду шынарлыг болганын районнуң улусчу контроль [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Шынар база-даш сорт чок сүт дужааганындан ажыл-агый 5932 рубль карылгага таваржышкан.

Мында элээн каш чылдаганнар бар. Чижээ, күрүнеге садар сүттүң шынарын лабораторияга эки хынавайн, инектерни саарда эмиин эки аштап, чүгбайн турарындан, сагган сүттү хирлиг саваларга [illegible], [illegible] [illegible] бай-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] вайн турарының түңнелинде [illegible] [illegible] [illegible] болуп артып турар.

Оон-биле чергелештир совхозтуң мал ажылының тускай эртемниглери бүдүрүп турар кол продукциязының шынарын болгаш сүт-бараан фермазының санитарлыг ниити байдалын четпес контрольдап турар. [illegible] [illegible] [illegible] шынарын экижидер, бирги сорттуң продукциязын көвүдедир дээш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] застаан. Оон түңнелин хүн бүрү үндүрүп, чугаалашпайн турар.

Үстүнде айыттынган четпестерни дарый чайладырының [illegible] [illegible] күрүнеге дужаар сүттү чогуур шынарынга чедир арыглаар, соонда ону кудар саваларның иштин-даштын эки дезинфекциялап чүүрүн, саанчыларны ажылдаар чедир тускай хепке [illegible], фирманың ажыл-[illegible] [illegible] [illegible] социалистиг [illegible] бедик деңнелге организастап, [illegible] [illegible] доктаамал үдээрүп, мурнакчыларны шаңнап, мактаарынче хүн бүрү кичээнгей [illegible] [illegible] [illegible] ру Ч. Дожулаага, ажылчын комитет даргазы Ю. Монгушка, кол зоотехник Э. Куулар-га улусчу контроль комитеди дааскан.

А. СОДУНАМ.

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде мындыг бүдүрүлгелер барын номчукчулар эскерген боор. «Бараанннарның ассортиментизин болгаш шынарын тодарадырынга садыгның ролюн бедиткен турар [illegible]».

СТАНДАРТТЫ САГЫЗА

Садыг ажылдакчыларынга [illegible] [illegible] [illegible] бараанннарын бүдүрүп турар бүдүрүлгелерге партияның болгаш чазактың салып турар бо негелделерин садыг организациялары болгаш бүдүрүлгелер [illegible] [illegible] ужурлуу билдингир болгай. Ынчалза-даа бистиң садыг четкилери болгаш херегдеп бараанннары [illegible] турар, [illegible] [illegible] эң хөй бүдүрүп бараанннарын [illegible] турар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] болгаш стандарт негелделеринге дүүшпес бараанннар бо-ла таваржып боор-дур. Ындыг байдалдарны көргеш, ол бараанннарны бүдүрүп турар черлер болгаш садыг организациялары бараанннарның стандартка [illegible] [illegible] бо-лдуруунче шоолуг кичээнгей салбайн, [illegible] [illegible] бараан бар-ла турзун дээрзинче чагып салып турар ирги бе деп бодал кижиниң сагыжынга кирип келир. Маңаа хамаарыштыр [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвулелиниң тускай доктаалы база бар болгай.

Бүдүрүкчүлер болгаш садыг организацияларының аразында бараан алчып-бержириниң чурумнары [illegible] турар болгай. Оларда бүдүрүлгениң [illegible] бээр бараанннарының стандарттыг, эки шынарлыг болурунуң дугайын база айыткан. Бир эвес бүдүрүлгениң берген бараааны шынар чок болгаш стандарт чок болур болза, садыг организациялары ону хүлээп албайн баар эргелиг. Харын бо чугула негелдени садыг организациялары барымдылавайн турарын база, [illegible] [illegible] куду шынарлыг, стандарт чок бараанннар көргеш, садыг ажылдакчыларының [illegible] хамаарылгазы бар болгулаар-дыр.

Чижек кылдыр республиканың үш [illegible] [illegible] кылып турар чамдык продукталарын, садыг четкизинге кириң келгенде эскерген чүүлдеримни бижип болур мен. Күрүнениң аъш фондузундан ол [illegible] [illegible] [illegible], хөй хаан аъттары [illegible] стандарттыг эвес болуп турар. [illegible] [illegible] [illegible] хөй аъдин көөрге, оон тежээни кергени аъдин, [illegible] [illegible] аъдин [illegible] [illegible] болур таварылгалар бар. Маңаа [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Бо конзерв сүт чүүлдерниң кылып турарында база стандартка дүүшпес чүүлдер бар. Газировканы, квасты, пивону, арага кылыгларын болгаш суук үстерни кутса чогуур стандарттыг саваларга эвес, а [illegible] [illegible] [illegible] саваларга кудуп каан турар. Районнарның садыг четкилеринге кирип турар маргариннер, ак саржаглар болгаш өске-даа [illegible] [illegible] шын эвес саваалап каан болур. [illegible] [illegible] [illegible] үүрмектен садары ыыла берге. Чижээ, доскаарга домудуп каан үстерни садып алыкчыларга аай-девирлиг кылдыр кезип садары бөдүнмес. Ынчангаш ону бижек азы сувур [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кылдыр бээр.

Кандыг-даа хынчыг продукталарын белеткеп кылырының доктааттынган шынары болгаш стандарты бар. Ону бүдүрүкчүлер [illegible] сагыыр ужурлуг. Бир эвес бүдүрүлгениң [illegible] [illegible] [illegible] шынарының болгаш стандарттың негелделерин хажыткан болза, садыг организациялары [illegible] [illegible] [illegible] эргелиг болгай. Ол сорулганы боттандырары-биле садыг [illegible], район [illegible] тускай контролдуур [illegible] [illegible] [illegible] турар. Стандарттыг эвес болгаш шынары [illegible] [illegible] кооперация-даа, күрүне-даа садыгларының магазиннеринге кире бээри — үстүнде адаан ажылдакчыларының [illegible] газының кудузун, бараан берип турар бүдүрүлгелерден [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турарын херечилеп турар.

Кижи болан көөрге, Респотребсоюзтуң, [illegible] [illegible] [illegible] черлери, Садыг министерствозу болгаш садыг салбырлары боттарының контролёрларының болгаш товароведтериниң ажылдарын [illegible] [illegible], оларның хүлээп алган бараанннарының шынары болгаш стандарттыг дээш харыысалгазын бедидер чугула хире. Ол болза садып алыкчыларның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кийиг.

Д. МИЖИТ.

Бөгүн—Арга-арыг ажылдакчызының хүнү

КАТ-ЧИМИСТИГ САДТА

Ол хүн чылыг жончуг болду. Күскү хүн алдын сарыг херелдерин ве-черже харам чок саарып турган. Ынчалза-даа ында-хаая шала сооксумаар сырын келгеш, ыяштарның бүрүлерин сылдырады «чангап» каар. Черби чоогунда арга-арыг [illegible] сарыг-сарыг өңнер-биле каастанып, чаңгы черниң ногаан «хевин» өскээр будуп эгелээн. Ол бүгү алдын күс бодунуң эргелин [illegible]. Чогум-на шак ындыг чараш, чурумалдыг үеде бистиң чуртувуска Арга-арыг ажылдакчызының хүнүн демдеглеп эрттирип турар [illegible].

Суурнуң артыы талазында, [illegible] ырак эвесте, делгеми аажок шөл чаттыла берген чыдар. Ында кат-чимис аймаан хөйнү тараан. Олар барык-ла 150 гектар шөлдү эзелеп турар. Бо шөлде чыжыргана, вишня, ранетка, малина дээш ындыг каттарны чок дээр! Анаа барган кижи туралааның аазап, чып болур.

— Бистиң кол күжүвүс—херээженнер. Шупту-ла бо суурнуң улузу. Олар доктаамал ажылдап турарлар. Он беш кижи бар—деп, садтың иштинге кирип келгенивисте бо плантацияга хөй чылдарда ажылдап келген улуг инженер А. А. Балланна ажыл-херекти таныштырды.—Боже баар бис. Ында чыжыргана чыынчылары—силерге дем не чугаалааныы херээженнер бар.

Оң, солагай талаже эглип чоруткан оруктарны эдерип чорааш, оларга таварыштыр бердивис.

Ажылчыннар кожа-кожа олургулааннаан чыттаа чыжырганазының богун аштап, арыглаан. Ол белен эвес ажыл болду. Ында кат-чимис чыылдазын [illegible] холбиле кылып турар болганда, ындыг болуру чеп. Ажыл чаңгыс [illegible] кылдыр сагындырза-даа, кылган ижинге хынамчалыг, кат-чимис чыырынга каш чылдар дургузунда мергежил берген кижилерни көөрге шалыпкын, дүргени дыка боор чорду. Ындыг кижилерни Анна Афанасьевна база адай каттылапты. Оларның аттары бо: Г. М. Жаркова, Ф. С. Василенко, Н. С. Скакова У. Д. Күнчүмей, Р. И. Мангыр болгаш өскелер-даа.

— Олар хүнде үлүүн канчаар күүседип турарыл?

— Үстүнде адааным кижилер манаа эзээн каш чылдарда ажылдап [illegible] дуржулгалыг ажылчыннар-дыр. Олар хүнде 12—14 кг чыжырганаан чытташ, шупту эки арыглааш дужаап турарлар. Ажылга кызымак, хууда харысалгазы бедик эштер боорга мактап турарым бо.

Плантацияда хөй черни чыжыргана эзелеп турарын инженер боду дыңнатты. Оон чемиштиг дөстери 30 гектар шөлдү эзээн турар. Оон ангыда 6 гектар шөлде ранетка, 2 гектарда—малина бар.

— План күүселдези кандыгыл?—деп, Анна Афанасьевнадан ынаваладым.

— Кат-чимис аймаа ниитизи-биле 20 тоннаны ажаап алыр планныг бис. Сөөлгү хүннерде донат болган. Чамдык каттар доңгаш, эки шынарын чидирип тур. Оон ындаа келир чылдың үрезининге 5 тонна кат аймаа херек. Белеткеп алганывыс — 4 тонна. Артканың бистиң байырлалывыс — Арга-арыг ажылдакчызының хүнүнүң бүдүүзүнде күүседип алдар бис.

Кызылдың ыяш ажыл-агыйының Чербиде лесничествозунуң садында кылыр ажыл ам чаа туруктеп турар. Сыпта бар каттарны шалыпкын ажаап алыры, оону шыгжаары, келир чылдың үрезининге белеткээри дээш ажылдар хөй. Байдал ындыг. А чылыг үе хүн бүрү эвээжеп турар. Ындыг болза-даа ол үнелиг каттарны чып, шыгжамырга урар кижилер саны кончуг эвээш. Бо хүннерде ында Кызылдың автооруук техникумунуң 12 сургуулу, Чербиде кадыкшылга школазының өөреникчилери ажылдап, садтың коллективинге улуг дузаны чедирип турарлар. Өөреникчилерни башкылар А. Ч.-Д. Седенбаа, С. С. Доржу олар багай эвес үлүргүп, баштайгы хүннерде 200 ажыг кг катты чытташ, ол коллективке дужааганнар.

Орта чорун тургаш, Кызылдың автооруук техникумунуң башкызы М. Н. Кочнёвага база ужурааштывыс. Сургуулдарның аразында хүн үлүүн ажыр күүседип турарлар бар болду. Мария Николаевна оларның аттарын адап, чылыг сөстерин сөгледи. Техникумнуң сургуулдары Галина Соболевская, Елена Кобылина, Наташа Кафанова, Андрей Поздняков хүнде 12—14 кг чыжырганаан чып, оон богун арыглааш, учетчикке дужаап турарлар. Ол дээрге барык-ла ийи норма-дыр!

Черби лесничествозунуң кат-чимис тарып, өстүрер коллективи чаңгыс болган байырлалын төлептиг утку алдарлар. Олар ам келир часта белеткээ ажылдарын чорудуп эгелей бергеннер. Кат-чимистиг ыяштарның дөзүнде хөрзүнүн үлдүреткен тракторнуң даажы анаа херечи боор артып калды...

Ш. ДОРЖУ.

ЧУРУКТАРДА: Черби лесничествозунуң хоочун ажылчыннарының бирээзи, Маадыр-ве Үткелей Дуктугбеевна Күнчүмей чыып алган чыжырганазын арыглаар дээш аппар чор; Галина Михайловна Жаркова — дуржулгалыг ажылчын. Ол бо сезонда база чыжыргана чыып турар. Мурнакчы ажылчын хүнде ийи норманы күүседип, кызымак ажылдап келген: ажылчыннар (солагай таладан) Мая Сендаа, Роза Мангыр, Мария Күнчүмей чыжырганазының богун арыглап орлар.

В. ЧАМЗЫННЫҢ фотолары.

ХООЧУНУ

Чайын брезент куу тоннуг резин сапыктыг, чиик пос [illegible] каап алган, а кыжын чылыг чолдан тоннуг, кидис идиктиг, эктинден рюкзак [illegible], бажыны долаш [illegible] ыяш ажыл-агыйның конторазынче ажыл шагы эгелээринде-ле эртежиин аажок бар чорууруна оон чаңгыс чер чурттугдары пат-ла чанчыккан.

Ол дээрге Тожунуң ыяш ажыл-агыйының мурнакчы ажылчыны Дүмендей Шойзат-дыр.

— Ыяш-биле холбашкан ажылымга он ийи чыл болдум. Он ийи чылдың барык чартыын пилорамага ажылдадым. Дилдирер ыяш шилип аңгылаар, ону хирээ биилинче быралап чооккуладыр, [illegible] пилорама девискээринде ажылла хөй болур—деп, бодунуң ажылын ол мынчаар чугаалаар.

Дүмендей Шойзат баштай [illegible] участогунуң, оон соонда ыяш ажыл-агыйының пилорамазынга ажылдап [illegible] санынга кирип турган.

Ол Даныш Сүгениң бригадазында. Олар өстүүлер ыяш белеткеп турар. Бригадазының хоочуну, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Сүгениң бригадазынга Дүмендей Шойзаттың ажылчын мергежили улам бедээн. Бо бригадада беш чыл ажыл ажылдааш Дүмендей ыяш белеткээш, ол, кварталдап пландарын ажыр күүседип, чүгле бригаданың эвес, бүдүрүлгениң шалыпчыларының бирээзи апарган. Кыжын соокта өрүк-чирин берге аргазын иштинге барып ажылдаар, кандыг-даа ажылдан Дүмендей чажам диңмес. Чамдыкта ыяш белеткевчилерни кандыг-бир дөрө ажылче, чижээ, дам бүзүн белеткээринче, азы чүдүрер-дүжүрер ажылче түр шилчидер апарганда, Дүмендей [illegible] чорувтар.

— Бистиң бригадада үш кижээ кыжын айда-ла 450 кубометр токпак хап белеткезин деп план берип турган. Бир кижээ 150 кубометр-дир ийик. Эштерим Самусенко, Селезнёв оглар-биле кады ук планны баштай үзе-тура-ла чедирип турган, сөөлүнде ажыр күүседиптер апарган бис—деп, ол чугаалады.

Дүмендейниң бот-идепкейи-биле оон бригадазының ыяш белеткенчилери айда кижи бүрүзү-ле ийи чүс ажыг кубометр токпакты кезер деп бедиткен хүлээлгени алган.

А. НУГУУРАК.

Тожу район.

Виктор Начынович Санчат Тес-Хем ыяш ажыл-агыйында ажылдап-ла 19 чыл ажып турар. В. Н. Санчаттың харылаар черлери Кара-Хол, Шын-Кудуруу болгаш Тос-Хол оорганында кат-чимис, тоорук байлак. Ол бодунуң участоктарындан ыяш кезип белеткээн организацияларның девискээрин аштап, арыглаарын ол шыңгыы негеп арга-арыгны бохталдырбазын чедип ап келген. Ыяш ажыл-агыйының планныг ажылы аңнарга дус каап бээр, ситен кезер ажылдарны лесник ак сеткилдиг-биле күүседип келген. Виктор Начынович Санчат «Ыяш ажыл-агыйының тергиини» деп херек демдээ, Ленинчи юбилей медалы-биле шаңнаткан.

Т. КУНГАА.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

БЫЖЫГ ҮНДЕЗИННИГ

ВЬЕНТЬЯН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының ТК-зының Чиңгине Секретары, Лаос Улус-Демократтыг Республиканың Премьер-Министри Кейсон Фомвихан-биле Москвага найыралчы ужуражылгазының түңнелдеринге лаос улус ханг байыр чедирип турар деп, «Сиенг пасасон» солун бижээн.

Ол ужуражылганы ийи партияның, ийи чурттуң болгаш ийи улустуң аразында найыралдың база кады ажылдажылганың харылзааларын улам-на [illegible] хөгжүдеринге чаа идиги берген деп, ЛУРП ТК-ның органы онзалап демдеглээн. Оон түңнелдери лаос коммунистерниң партиязын онза соруктуг кииреп турар. Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле найыралды база кады ажылдажылгазын быжыглаары — ЛУРП-ниң болгаш ЛУДР чазааның стратегтиг шугуму-дур.

Совет Эвилели лаос революциязының талазынга мөзүлге туруп келген болгаш турарда, лаос улуска дээштиг деткимче-дузаламчыны көргүзүп келген болгаш көргүзер-даа деп, ол солун демдеглээн. Ол дузаламчы дээш Лаостуң херектелдеринче болгаш сагыш човаашкыннарынче доктаамал кичээнгей салып турары дээш СЭКП-ге, Совет чазакка, эш Л. И. Брежневтиң шуут бодунга сеткилдиң ханызындан [illegible] турар бис.

Тайбың дээш, делегейниң [illegible] чоруун чаваргандырар болгаш чепсеглениишкинин дүжүрериниң айтырыгларын шиитпирлээр дээш Совет Эвилелиниң эрес-шудургу демиселин ЛУРП болгаш бүгү лаос улус ханы-биле деткип турар. Бо-булаа кавының чурттарының боттарының кужениишкиннери-биле Мурнуу-Чөөн Азияның айтырыгларын таарыштыр шиитпирлээр дээш девискээрлиг конференцияларын эрттирер дугайында Индий Кыдат чурттарының [illegible] саналдарынга Совет Эвилели каттыжып турар дугайында медеглелди бистиң чурттувуста сеткил ханыышкын-биле утпаан.

Эш Л. И. Брежнев баштаан СЭКП-ниң удуртулгазы-биле совет улустуң чедип алган аажок улуг чедиишкиннеринге лаос улус магадаан сеткилин илергейлеп. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң болгаш он бирги беш чылдың программазын боттандырарынга чаа-чаа чедиишкиннерни совет кижилерге күзеп турар.

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙДЕ—ТАЙБЫҢ

ГАВАНА. (СЭТА). Тайбың дээш, делегейниң [illegible] демиселдиң айтырыглары [illegible] аразының Эвилелиниң Гаванада эртип турар 68-ки конференциязының делегаттарының кол кичээнгейинде турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң «Делегейниң парламентилеринге [illegible]» Кыйгырыызы ол ышкаш Барыын Европа чурттарының, АКШ-тың болгаш Канаданың парламент бөлүктеринге ССРЭ-ниң Парламент бөлүүнүң кыйгырыызы шуралганың киржикчилеринге тарадып бээрге, олар ук документилерни билдингир болгаш деткимчи-биле утпаан.

Ол документилерниң ужур-дузазы амгы байдалдарда онза улуг-дур деп, Болгарияның делегациязының баштыңы П. Бутов онзалап демдеглээн. Чүл диве, шериг талазы-биле тергиинделгей күштүг болуруун [illegible] оралдашкаш, АКШ ядролуг боо-чепсектерниң чаа системаларын бүдүрер дугайында шиитпирлерин хүлээп ап, Африкада, Азияда болгаш Латин Америкада национал-хостуналгалыг шимчээшкиннерге удур агрессия кимээшкиннерин идепкейжидип турар-дыр.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаар болгаш тайбыңны быжыглаар талазы-биле бүдүн-бүдүн чугула демчеглер кирген совет саналдарга харыы кылдыр Барыын чүк чурттары [illegible] И. Дараши [illegible].

ССРЭ-ниң Парламент бөлүүнүң делегациязының баштыңы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы Б. Е. Саркисов амгы конференция [illegible] эртип турарын онзалап демдеглээн.

Барыын чүкте чамдык империалистиг бөлүктер Пекинниң [illegible] 70 чылдарда чедип алдынган бүгү-ле эки чүүлдерниң алдын бакстырадыр дээш бар-ла шаа-биле шырбайып турарлар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң: «[illegible]» Совет тала кандыг-даа дээрге, ол болза, бүгү-ле [illegible] тайбың арга-биле, чугаалажылганнар [illegible] шиитпирлээр дээш чаагай тура-соруун [illegible] деп онзалап демдеглээн [illegible] чугаалап көргүскен.

Кааа-даа каттышпас чурттарның, ол ышкаш Барыын Европаның чамдык чурттарының дыка хөй делегаттары чугаалаарынга боо-чепсекти эндере бүдүрериниң чаа үезин бадырбас, делегейде улам [illegible] сааттаашкыннарже [illegible] чок кириптерниң эргээжок чугулазын онзалап демдеглээн.

ТАЙБЫҢ ТАЛАЛАКЧЫЛАРЫНЫҢ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

БОНН. (СЭТА-ның корр) ГФР-ниң тайбың талалакчыларының конференциязы Майнда Франкфурт хоорайга болуп эрткен. «Ядролуг дайынның кыжаныышкынынга удур дем-биле демисежилиили» деп кыйгырыг конференцияның кол лозуңу болган. Тайбыңны хандырар, НАТО-нуң ракета-ядролуг планнарынга удур туржуп турар чурттуң бүгү организацияларының болгаш хамааты инициативазының комитеттериниң төлээлекчилери конференцияның ажылынга киришкен. Барыын Европаны америк чаа ракеталарны шенээр чер кылдыр хуулгаар болдурбазын оон киржикчилери шыңгыы негээн. Нейтронуг чепсекти долу хемчээлинге бүдүрүп эгелээр дугайында америк администрациязының шиитпирин олар бүрүзү шаапкан.

Америк ракета-ядролуг чепсектерин Барыын Европаның девискээринге экеп нептередир дээш НАТО-нуң шиитпирин боттандырарындан ойталаары [illegible] чурттуң [illegible]—Германияның Федеративтиг Республиказының тайбыңга ынак бүгү күштериниң мурнунда амгы үеде эң чугула сорулга болуп турар-дыр деп, Тайбыңның немец институтунуң организациялыг даргазы К. Мантарат медеглээн. Чүгле ындыг арга-биле тайбыңны хандырарынга боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынга [illegible] болур деп, ол демдеглээн.

Барыын Европаның аажок каш чурттарынга чаа ракета-ядролуг чепсекти экеп тургузарының аргазы-биле ССРЭ-ге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга удур ядролуг сүрүглээшкиннерни мурнай кылырын Американың Каттышкан Штаттары оралдажып турар-дыр деп Барыын Германияның тайбың дээш комитединиң бюро кежигүнү Г. Маттесен демдеглээн. «Кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынны Европага чорудуп болурунуң дугайында айыылдыг шугумну АКШ ам-даа уламчылап турар. Ол дээрге — бүгү кижи төрелгетенниң [illegible] кыжаныышкыны-дыр деп, ол айыткан.

С. СОСНОВСКИЙ.

АНГОЛАНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

ЛУАНДА. (СЭТА). Ангола Улус Республика байырлалын — күрүнениң национал маадырының болгаш үндезилекчизиниң хүнүн демдеглээн. Ол хүнү МПЛА—Күш-ажыл партиязының ТК-зының шиитпири ёзугаар ангола улустуң алдарлыг оглу, республиканың баштайгы президентизи, совет улустуң улуг өңнүү Агостиньо Нетонуң тураскаалының хүнү кылдыр тургускан. Хосталгалыг демиселге тиилелге болгаш Ангола Улус Республиканың тургустунганы А. Нетонуң ады-биле чарылбас холбаалыг.

Ангола революциязының баштыңчызының амыдырал-чуртталгазының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында делгелгелер Луандада, республиканың өске-даа хоорайларында ажыттынган.

Ангола Улус Республиканы удур Мурнуу-Африка Республиканың расисчи ёзу-чурумунуң оор агрессиязының уржуу-биле бо чылын ол байырлалды дүшкүүрелдиг байдалда демдеглээн. Бүгү чуртка митингилер болгаш хуралдар болуп, оларга ажылчын-чоннар ангола революциязының чаалап алышкыннарын камгалаар, национал хамаарылгаас чоруктуу камгалаар болгаш агрессорларны Анголадан үндүр октаар деп боттарының чайгылыш чок шиитпирлиг чоруун медеглеп турарлар. Расистерниң чепсектиг халдаашкынының сорук кииргикчизи — АКШ-тың администрациязын олар каргап, килеңнеп турар. «Бистиң дайзынывыс дээрге, АКШ баштаан делегей империализми-дир» деп, А. Нето 1975 чылда-ла чугаалаан.

ИРАНДА БАЙДАЛ

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранда ёзу-чурумга удур кижилер чазакка удур хөделиишкиннерни үргүлчүлеп турар. Парламентиниң меңээзин ёзугаар алырга, иран монархистер чазакка удур хуудустарны Тегеран хоорайга нептереткен болгаш Резаның оглун чуртка кииреринин негээн. Иранның хааны турган Реза Пехлевиниң талалакчыларының хөделиишкиннери улам идепкейжээнин ол хуудустар херечилеп турар. Резаның оглу Египетке чаглактанмышаан, бодун Иранның хааны мен деп туразы-биле чарлаан.

Иранның айыыл чок чорук органнары сөөлгү хүннерде Тегеранга 63 кижини, Мешхедке — 115 кижини тудуп хоругдаан болгаш эрге-чагырга органнарынга чепсектиг халдаашкыннар кылган деп оларны буруудадып турар. Тегеран радиозунуң дыңнадыышкынын [illegible] Эвин кара-бажыңынга 19 кижини шаажылап өлүрген. Ширазага чепсектиг халдаашкынның түңнелинде ол хоорайның шажын баштыңы Ходжат-Оль-Эслам Н. Ааиб балыглаткан.

Иранның премьер-министри М. Р. Махдави-Кени октябрь 2-де болур президент соңгулдаларынга үткүштүр чурттуң президентизинге бодунуң кандидатуразын [illegible] «Кейхан» солун бижээн. Иранның президентизиниң албан-дужаалынга кандидаттарның түскен дансызын ниитиги херектер министерствозу чоокку үеде парлаар деп турар.

АДР. Аныяк республикада чаартылгалар улам кеңи нерэп турар. Ала-чурт үлетпүрү хөгжүп, аграр реформалар амыдыралга чайгылыш чок боттанып. чурттаарга туралу улам шапкынчып турар. Ажыл-ишчи афган херээженнер эр улус-биле дең эргелерлиг апарган. Үндезин социал-экономиктиг чаартылгаларны революсчу эрге-чагырга шудургу боттандырып келген. Афганистан ол чедиишкиннерни апрель революциязының дайзыннары-биле соксаал чок демиселге чедип ап турар.

ЧУРУКТА: бо оолдарның болгаш уругларның арынынга өөрүшкү чайынңнаан — оларның ада-иелери афган найысылалдың база бир чаа чагайжыды туттунган бажыңында квартиралары алгылаан.

Г. НАДЕЖДИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ПКАП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң медеглелин ында парлаан. Чуртта политиктиг байдал айыылдыг угланышкынында калбарып турар деп ында демдеглээн. Экономиктиг байдал доктаамал дорейтап, хамаатыларның амыдырал байдалдары улам бергедеп турар. Ол чорудулгаларны доктаадыры чурттуң национал херээ. Польшаның кризистен уштурарының программазын ПКАП-тың IX онза съездизи бодунуң шиитпирлеринде тодараткан.

Социализмниң туружунда туржуп турар хөй-ниити бүгү күштерниң чурттуң амыдыралынга боттуг ёзу-биле киржиринге бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны партия тургузуп турар деп медеглелде оон ыңай демдеглээн. Ындыг ниитилиг аргалар «Солидарность» чаа профэвилелиниң мурнунга база ажыттынган. Моон мурнунда «Солидарностиге» кыдыкы агымнар кылдыр илерип турган авантюристиг угланыышкыннарны болгаш бөлүүшкүннарны оон съездизиниң баштайгы чадазының ажылы болгаш аңаа хүлээп алган шиитпирлер бүгү организацияның албан ёзузу-биле программазы кылдыр көрүнүп [illegible].

Ынчангаш Гданьскиге, Шецинаа болгаш Ястшембеге ат салдынган дугуржулгаларның чаңгыс талалыг чурум-биле үреттингенин ол. Ажыл-чорудулгазы Польша улустуң болгаш күрүнениң амыдыралының чугула эрге-ажыктарынче удур угланган политиктиг оппозицияның программазы-биле олар солуттунган. Ол дээрге [illegible] демиселге угланышкынның [illegible].

Эрги фронтуларга демиселдиң уламчылаар дугайы болгаш профэвилелиниң бүдүжү болгаш сорулгалары-биле бичии-даа чүүлдешпес чаа фронтуларны [illegible]. Күрүне эрге-чагырганың дээди органынга—ПУР-нуң сеймиңге хамаарыштыр оон бодунуң эргезинде кирип турар айтырыглар [illegible] чок шиитпирлер хүлээп алдынган.

«Чөөн Европаның улустарынга кыйгырыг» деп адаар чүүл — Польшаның эвилелчилеринге удур чөнгээ-дир. Эвилелчилер-биле кады ниити [illegible] хөгжүлдезиниң, байдалды экижидип доктаадырының, девискээр аайы-биле бүрүн-бүдүн турарының. Польшага айыыл чок чоруктуң болгаш амыр-тайбың болурунуң кол негелдези база магадылалы болуп турар деп Политбюронуң медеглелинде демдеглээн.

Антисоветчи кампанияны күштелдиреринче, ындыгыы өске суртаалга алышкан аныяктарга хоралыг болгаш айыылдыг пропагандизин [illegible] калбартырынче [illegible] садыынган. Бүгү патриотиг болгаш политиктиг талазы-биле харысалгалыг күштерниң [illegible] болдурган. Бистерге ол-найыралыг чурттарының, [illegible] биске эң чоок өңнүүвүс болур ССРЭ-ниң биске сагыш салып турарын таныы-биле медерел билип турар бис.

«Солидарностиниң» ээлеп алган туружу (бистиң күрүнениң эрге-чагыргаларының бүгү-ле кужениишкиннерин ол тоон көрбейн турары) чаңгыс ажылдап кылганы болгаш ПУР-нуң сеймииниң бадылааны Польшага социал-экономиктиг байдалдың туруун [illegible] программаны күүседиринге шаптыктап турар. Херек кырында ол бүгү ниитиниң амыдыралының берге болгаш айыылдыг чок байдалдарын чүгле [illegible] көргүзүп турар эвес, а ол дээрге Польшаны [illegible] улам дорайдадырынга [illegible] болуп турар.

Хоорурадыкчы болгаш айыыл чок ажыл-чорудулгадан чайлаарын «Солидарностига» бистиң партия, улусчу Польшаның эрге-чагыргалары хөй удаа сагындырып келген деп медеглелде оон ыңай демдеглеп турар. Оппозистиг политиктиг партияны тургузарынче угланган чүткүл съездиге тиилээн, ук организация бодунуң мурнунга Польшага ниитилел-политиктиг турлугун [illegible] хүлээп алыр деп сорулгазын ажыы-биле салган. Бо дээрге «Солидарностиде» каттышкан ажылчыннарның программазы эвес-тир. Ажылчын аңгы ол организацияның салдарынга кирбес болгаш оон ажыл-чорудулгазы дээш харысалга чүктевес кылдыр Гданьскиге болган съезд херек кырынга ону хоралап болгай. Кос-Кор, «Хамаарышпас Польшаның конфедерациязы» дээр оппозистиг, авантюристиг болгаш контрреволюсчу [illegible] ажыктарынга болгаш сорулгаларынга ажыглап турарлар. Социалистиг Польшага удур хоралаңныг үүлгедиглер кылыр барыын төптер-биле, [illegible] оларның ап турары профэвилел шимчээшкининиң кедерлей [illegible] фракциялары-биле холбаалыг кижилерниң хөделиишкининиң уржуундан база ындыг айыылдыг чүүл болган.

Чүвениң шыны ындыг. Бүгү ажылчын аңгы, бүгү ажылчы чоннар, хамыктың мурнунда чаа национал халапче угланышкынны алган «Солидарностиниң» бүгү кежигүннери ону билген турар ужурлуг. Чоннуң болгаш хамаарышпас Польшаның эрге-ажыы дээш политика талазы-биле [illegible] чок кижилерни [illegible].

ПКАП ТК-ның Политбюрозу Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының бүгү кежигүннеринче көрүмчүлээн, политиктиг авантюризмге удур, эрге-чагырга дээш демиселди [illegible] социалистиг [illegible] каттышкан тараачыннар болгаш демократтыг партияларның, аныяктарның социалистиг эвилелдериниң, [illegible] профэвилелдериниң кежигүннерин, «Солидарностиниң» кежигүннерин, шажын чүдүлге организацияларын, поляк херээженнерин, бүгү хөй ниитини кыйгырып тур.

Байдал айыылдыг апарган. Бүгү политиктарның ниити [illegible] болуп турар мурнунга контрреволюсчу айыыл өскүп келген-дир.

Социалистиг күрүнениң [illegible] принциптерин камгалап, айыыл чок чорукту хандырып турар бүгү кижилерже көрнүп тур бис. Польшаның хамаарышпас чоруун камгалаарывыс ышкаш, социализмни ынчаар камгалаар бис. Байдал ындыг аргаларны негей-дир, күрүне камгалалга ындыг аргаларны ажыглаар апаар. Улусчу Польша — бистиң ниити бажыңывыс-тыр. Ону тудуп алыры белен эвес болган. [illegible] бис.

Дельтапланеризм спортунга ССРЭ-ниң бирги чемпионадынга уткуштур

ДААРТА ЭГЕЛЭЭР

Спорттуң бо хевири Россия Федерациязының аңгы-аңгы булуңнарында сайзырап кел чоруур. Ынчалгаш Россияның бирги чери дээш түңнел маргылдаа бедик деңнелге эрткен. Оон ийи шиңгидек команда ССРЭ-ниң бирги чери дээш чемпионатка киржир эргени алган.

Бо командыларның спортчулары ук чемпионатка белеткелин бистиң республиканың [illegible] эрттирген. Барык ийи неделя дургузунда олар ук черниң агаар-бойдузунга тааржып, кандыг үеле каннаар ужуларын эки шиңгээдип ап, командала кижи бүрүзү хүн бүрүде дөрт-беш ужуруушкуннарны Бөөм даандан кылып турган.

Оларның белеткели дугайында Команданың [illegible] тренери Виктор Борисович Рыбкин-биле ужуражып, [illegible] чемпионатка кандыг белеткенгенин сонуургап айтырарымга, ол мынчаар харыылады.

— ССРЭ-ниң бирги чери дээш даарта эгелээр улуг маргылдаага белеткелинистиң ук чемпионаттың болур черинге эрттиргенивиске улуу-биле өөрүп турар бис. Бир талазында ужудуушкун үезинде агаарның бажышкыны база хаттың уг-шиминиң өскерлип турарын эки шиңгээдип алдывыс. Ол дээрге дельтапланерист кижиге агаарга ужуп чорааш, анзы-бүрү мергежилгелерни кылырынга кончуг ажыктыг. Тываның ДОСААФ обкомунуң ажылдакчылары бисти белеткенир черге чедирер транспортту уштурун бээрин болгаш ажыл-чем талазы-биле айтырыгларны шиитпирлеп бээринге дыка-ла дузаны чедирди. Ол дээш улуу-биле өөрүп четтиргенивисти илередип турар бис.

Шынап-ла, ол командазының спортчулары ССРЭ чемпионадынга шыңгыы белеткенгеш, команда талазы-биле шаңналдыг черже кирер сорулганы боттарының мурнунда салганнар. Оларның аразында спорттуң бо хевиринге Россияның тулган чемпиону, Москва областыдан келген Андрей Каретник, Красноярск чурттуг Юрий Комлев, Дона-Ростов хоорайдан Нар Аревян ышкаш шыырак спортчулар бар.

Дельтапланеризм спортунга ССРЭ-ниң бирги чемпионадынга киржир командаларның хөй кезии Тыва АССР-ниң найысылалынга чедип келген. Маргылдааның болур эртер черин Бөөм дааның баарында спортчу лагерьни тургускан. Сөөлгү белеткелдер чорууп турар.

Ук чемпионатты көөр сонуургалдыгларга тускай автобус маршруттары ажыткан. Ол автобус Кызылдың хөгжүм-шии театрының чанындан эртенгиниң 10 шактан эгелээш чоруур.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: РСФСР-ниң бирги шиңгидек командазының кежигүннери.

Авторнуң фотолары.

ДИИҢНЕР КӨЖҮЛДЕЗИ

Орел кырынга оргу, делегейге дески чүве белен турбас, чай-биле чай, кыш-биле кыш домей эвес дижир болгай. Шынап-ла ындыг. Бүгү районнун [illegible] хамаан чок, чаңгыс хемниң унунда бээин агаар-бойдус, [illegible] ыяштары тургулаар ийик чоп. Ол чылдың [illegible] турган. Каа-Хемниң хүн бадар талакы тайгаларынга агаар-бойдус [illegible] болган. Үжептиг, Шынйнын, Калбак оргунун, Ойпааның, Коопту, Деранг хемнериниң баштарының тайгаларынга үргүлчү хар дужуп, дүнелерде сооп, хемнериниң агымы суу безин чааткалы доңгулай бээр турган.

Амыргалаар биле Самбуу. Саночкин суглар бойдустуң ол хире улуг өскерлиишкинин хамаан чок, чамдык кижилерниң билиш чок эрттирип тер чүүлдерин безин оваарбайн барбас, эскериичел эр-лер.

— Хемниң бо талазының тооруу бо чылын үнмес боор, дөнэт куштуг-дур—деп. Самбуу эштеринге чугаалаан.

— Чүгле тооруу эвес, кат база үнмес деп бил—деп, Саночкин немеп каан.

— Эскериш турарынар шын-дыр. Амдыызында ындыгмындыг чүтаа тараткан херээ чок. Агаар-бойдустуң ол хире улуг өскерлиишкинин анаа-ла [illegible] эрте барбас. Оонуң боор бис. Күүрүп барып диин-нер кежүүлдези болур чадавас боор. Ынчалза-даа хемниң бо талазының [illegible] турган-нарын мөк белеткээр, оларның аъттарынга, аңнарга сигел [illegible] чорудар. Диин өске сынче кеже-даа бергей-ле, өске аңнар: киш, күзен, ас, дырбактыг, күжүгү, кушкуу, куртуу, кара-куш дээш оон-даа өске хөй үнелиг аңнар чуртунга артып каар, оларны камгалаар херек —деп, Амыргалаар эштеринге чагаан.

Оон бээр аазон үе, тодаргай таалорга, будун хай эртеен, ам күс дужуп келген, аңчылар доораан тайгаже аңнап үнгенин апарган. Амыргалаар Кызыл хоорай кирип, районнуң хүрээжир мөгелерин болгаш тарылгызырнар аъттазын дагдынып алгаш, наадымга барып кирип, анаа мактадып алгаш чаңын келгеш олурган. Оон өңнүктерин четкилеп келгеш, бот-боттарын [illegible] тоорежип органнар.

Бодавыже, хайгыылчының эштери боттарының улуг кижиан чокта анаа-ла үе-шак эрттирип анаа олурбааннар. Саночкин биле Самбуу кошпугунчун алгаш, Каа-Хем унун өрү, кудуу хайгыыл кылып чораан база келгеннер.

— Диинер бөдүү-биле кошкеш чоруп каапды, чүглаа чүвеге торулбас, ызырыымас амытаннар-дыр оң—деп. Самбуу чугаазын эгелээн.

— Каа-Хемниң эриинге келгеш бээин тура дүшпес, сүгже молчурт ыылдыр халыжа бергени [illegible] дир — деп. Саночкин уламчылап.

Хайт-ла кылып чорааннарының [illegible] диин-нер кежүүлдези солун болгаш [illegible] маадырлыг болуушкун. Оларның [illegible] эштериниң [illegible] киирбези. Диин эштирле кытурууп өру сорайтыр сүзүптар. Хөй диинер эштин кыштерге көөрге, сүт кырын-да хөй-ле кара өргенгер кожаңайлып турар. Бир эвес диинниң кудуруу сугже салзынып кире берзе, оон соонда, ол хеваар-ле кезүгбейн баар, бодавыже, суг дүгүнче улуг ол кудуруун киир тыртыра бергени ол. Сугже халышкан диинерниң үштүн бирги хирези сугга баар дээрэн маргыш чок дээрениң хайгыылчылар чугаалаан болгаш хайыраан эртинениң хөй барып турарын аажок хомудааннар.

Диинерниң [illegible] сынче кежип чорупу турарының дугайын Амыргалаар эштеринге тайылбырлаан. Саян бажының, Ажык. Адыктын, Буренниң, Каптагайның, Тарбагатай тайганың сыннарының тооруу пешти мырыңай адаюы бүдүктарынга эгелээш үнген. Тооруктуг пешту көөрге, ол ногаарарын эвес хүрерин кестур. Чамдык пештерниң будуктары тооруун үтбайн, сыныш дужуп-даа турар. Тоорукту хайыра чок черже дүжер октаар каарганнерниң болгаш чаый кара таалыннарын безин шаа төптен. Ол черлерде сөөлгү он чылда көзүлбээн тооруктуң [illegible].

— Диинер ынаар чоруп турар амытаннар ышкажыл. Олар ону канчап билип алган дээр силер, хайгыылчы? [illegible] телефон. нуг эвестер. Медерел чок. анаа-ла бир амытаннар аан?

— Оларның та кандыг мэдерели, оозун билбес мен, ынчалза-даа олар ол дугайын ылап билип алганнар-дыр. Ынчангаш чамдызы сугга дужуп-даа тураа, олар соонче хая көрүнмейн-даа чорун турарының ужуру ында деп бодаан.

— Бистиң калбак, терең, [illegible] Каа-Хемниң [illegible] диинерге мооңдак боои шыдаваан ышкажыл, аа хайгыылчы?

— Тура-соруу деп чүве мындыг кончуг күштүг. Диинер [illegible] тура-соруу хамаан чок, медерел чоктар дижир силер ыйнаан. Ындыг болза-даа олар амыдырал дээш ол хире чүткүлдүглер-дир. Мындыг ыры бар. Ону мен ам силерге ырлап берип шыдавас мен, ындыг болза-даа ону чугаалап берип шылаар мен, ону аныямда ырлап-даа чордум-на. Мындыг:

Арга черниң аңын аңаар
Амыргалаар аңчы-ла мен.
Амыраңка чедер дээнде.
Аътка дүжер сугжу-ла мен.
[illegible]
Эдискилээр аңчы-ла мен
[illegible]
[illegible] мен.

Ол даа [illegible] ындыг ыйнаан. Диинер кежүлдези-биле хамаарыштыр бистер кылып турар ажылывысты эки көөр ужурлуг бис. Бирээр чугаалаарга, диинерниң базын доктаай берген черлерже [illegible] апаар. Кошкен диинерниң кежүп чеде бергени-биле [illegible] саны көвүдээр. Бистиң хайгыылчылар [illegible] Кызылдың, Тере-Хөлдүң, Эржейниң, Тес-Хемниң. Таңдының аңчылары база немежип кээр. Девискаар бистиң болгай дээш өске районнардан келген аңчыларга карыжылап, оларны сымыртай бербес бис. Олар бистиң девискаарынга [illegible] болза-даа, олар аңнаар чурумун ыңыгы сагыыры негээр эргелиг бис. Сүт дыка соовааннарны хемниң хүн үнер талазынга [illegible] аъттарны амдыгаажтан кежирип [illegible].

Эш хайгыылчы, бистер үш аътты ол чарыкта тургузуп каан бис. Оон ынай база аът херек апарза, хөлезилеп мунуптар деп, эш Саночкин биле чугаалашкан бис—деп, Самбуу чугаалаан.

— Сагынтыр болган-дыр силер-даа, [illegible] Амыргалаар [illegible] мактаан. Оон кезек бодангаш, [illegible] чугаалаан: — Диинерниң тайгадан бөдүү-биле дужуп батканы, хемни эштип кешкен баштан [illegible] шагда биле-дир деп билир херек. Чүгле бодунун мөрүзүн бодаар чиижек кижилер оларны хоруп адып эгелей берген чадавас. Диинер ам-даа ийи агарбаан болза-даа, чиижеңнерге ол таалаан чок. Диин көжүлдези дораан дооступ бербес, ол ча[illegible]. [illegible] диинер-ле [illegible] чаагай кешкеш, чаа черге баргаш, туруп [illegible] турупаар ужурлуг бис.

С. ТАМБА.

САЯН-ДАЛАЙ КЭЭРИН МАНАП...

Чаа шүлүктер

Чайын, кыжын
хайнышкынны
Шагаан-Арыг мендэ эргин.
Чанымда бо хөглеп чоруур
Шалыпчы кыс мээн ажын.

Комсомолчу тудугжуга,
Хоорайның дашчызынга
Херээм долган сагыжымны
Хөөнейлеп чоруп ор мен.

Чалыыларның тудуу чырааш
Шагаан-Арыг шевериңге
Изиг чураам бериптем мен.
Идегелим артын калган.

— Далай маңаа чалгый
берзин.
Далашпадаан, сарыым —
диген
Дашчы кыстың изиг сөзүн

Даңгыраа деп бодай бээр
мен.

Саян-далай кээрин манап.
Шаг-ла болур эвес бис бе?
Дашчы кыстың ыыткан
чүрээн
Далаштырып көөр чоор бе?

О. ОХЕМЧИК.

ӨӨРҮШКҮНҮ ОТТУРГАН

Азарганчыг биниимде
Авам мени чедип вар.
Инек бажы дозуп,
Ийилээн чоруп кар бис

Тараа шөлү черге
Танывазым куштар
[illegible]
Элдепсинип көрген мен.

Авам ону хоюспас,

Аңар оеп эртер.
— Көрем, уруум дурна-
дыс.
Хөлзетпе — деп чагыыр.

[illegible] торгу эстээн
[illegible] — Шөлге
Авам ынак кужун
Алдын күзүн үдээр

Дунук үну чадип.

Дуталаныт ырлаар
Чарлып тура, мынаар
[illegible]

Чаагай куштар үдеп
Чассып өскен чем —
Өскен черге хиинеш
Өөрүшкүмнү оттурган

З. НАМЗЫРАЙ.

ҮЕЛЕРНИ БОДААРЫМГА

Хып дээн назын кужелдерин
Кызыгаарга ойлеттиимен,
Бөмбергейниң бөдү бээни
Бөзей ег дег, бичелеп көөр

Чараш болгаш шылгамыгын
Чаңнырыштар мооңдактар
чок—
Чалы кыска, чалы оолей
Частың бодун дамыйтар
чеп.

Төмен аңыг каазы-биле,
Дуглаашкыныг омаа-биле
Ажыл-ишчи чуртуум хоочун
Аътче үндүр сергелгелер

Көвүг чайның будужунда
Хөлзээр хире барымдаа
чок
От-көс ышкаш халышп
артыш.
Оожургаан назыда дег:
Ажык-бойлаа четтелекииш.
Амыдырал туруумчаан дег—
Үнешин ам хандыр билиш.
Үетериний бөргенинг-даа
Алдын күсти бодаарымга.

Авам ышкаш, корбээни чок
Ажыл-ишче дадаштырып.
Хайлап-баштаи органыр
боор.

— Өөделиг силер бе, аан.
Өөчелер ол, кылышар! —
дээш.

Долгем черниң төнмес
байлаан
Дезберезн салып каапкыс.
Кышкы ойнун дужун көөр
Кырган-авам сагыштырар.
Өөнү дег ап бажын
сүйбааш.

Өөр-өөр теледеринге:
— Кырган кижи чоже
чурттаар.
«Кызыл-дуспан» чорук баар
мен

Эттиг, демни болуңар'—
деп

Эъдинге киир сургаанзыг
боор—

Төөгүлдей дөңнеп көөрге,
Дөмейлешир чүве-ле хөй
Төлүүс-ле, кижи ышкаш.
Төрүн бөлбес оруунда-дыр.

Моңгуш ОЛЧЕЙ-ООЛ

Мергелдейге чаңгаа

«КУШТАЛГАН» ЧОЛААЧЫЛАР

Бо чагааны [illegible] Мерген Мергенович силерге бижиир уйнурга таварыштым. Херечиң ужурун чоон алганга [illegible] бээйн. Бистиң «Кызыл тук» [illegible] ажыл-агый бар болганда, Өөрдэ деп айтын [illegible] совхозту машина-техниканы ажыглалының байдалы шегерлей бараа. Ону анаа кагачал кижи безин көргеш. [illegible] чүве боор. А бир эвес Мерген Мергенович [illegible] болушуарын, шуут [illegible] силер.

Маңаа [illegible] тааралыгладап кижирер бодей-дыр мен. Бир-ле хүн нудымчуга чор мен. [illegible] машинаны кудумчуну кудуу караандиып [illegible]. Ана чүгле [illegible] чүве. Багай, даштыг өттүмчүге [illegible] мырыңай көргүнчүг. Ыданда олурган [illegible] [illegible] машина кудургилан уштуруп чаптан бергп ос Күдүмчүдап эртип бар чыдан [illegible] «куштаалган» чолаачы бичә-ле бодаа. [illegible] Кортинан [illegible] арганда кыштыр [illegible]. Одарга чеде берзимге, бирээниниң кортканындан мырыңай арым саргара берген, мен сири-каны [illegible].

— [illegible]! [illegible] [illegible] мени удувус.

— Чүү чолаачы-дыр, таныыр бе?—дидим.

— Боларның кайызын ол [illegible]!— деп, демги [illegible] база бирээзи харыылады.— Бо совхозтуң чолаачылары [illegible] Туралында барган, бажы эъттенген [illegible].

— Эвириш чолаачы-ла-дыр [illegible] бир чер бээр дээн болгай аан.

— Кабинаазын долдур кижи, [illegible] алган чорбады бе?

Бистиң совхозтуң тову Кызыл-Тей суурга ындыг таваа [illegible] чаңчыл болган чүүл-дүр. Туралында барган, бажы [illegible] келун эртер хөй-даа. Олар совхозтуң [illegible] болгай. Ындыгтың [illegible], техника дээш хуу [illegible] совхоз директору Б. М. Кара-Сал биле [illegible] кол инженери Х. Т. Шожап оларны адап [illegible] четтир бээр. Олар бүгү байдалды билир-ле болгай. Машина-техниканың багай хевири, оон үрелип эптей чадиыз турары дээш ол ийи кижиден [illegible] шыңгыы-биле айтырар херек.

Совхозтуң кол инженери Х. Т. Шожап чолаачыларны [illegible] шыдавазаның ургуу-биле олар туразында барган. Бодап-даа көрүңер даан, совхозтуң хамык машиналары [illegible] кыштаа гаражка эвес, а чолаачыларның [illegible] чаныңга хонгулаар-дыр. Ынчангаш машинаның кайнаар чоразы [illegible] билдинмес. Чолаачы машинаны даңны [illegible] болза, ону билир кижи чок болур. Күрүнениң [illegible] ынчаар ээ-харыысалга чок ажыглап болур бе? Совхозта машина-техника чолаачыларының хуузунда эди азы херек-гизи эвес, а күрүнениң, ынчангаш ону карак огу дег камгалаар дээрин совхозтуң директору Б. М. Кара-Сал-даа, кол инженер Х. Т. Шожап-даа билир болбайн аан. Ынчалзажок чөре тура-ла, совхозтуң машиналарын чолаачыларының хуу херээнге ажыглап, үреп [illegible] [illegible] «Ады үнген удуртукчулар чолаачылар-биле сээниг эвес ирги бе?».

Чоокта чаа үлүсчү контроль [illegible] ге, совхозтуң беш-алды хире машиналары [illegible] читкен болган-дыр. Мында кижи [illegible] чүве чок! Күрүне өнчүзүн ол хире тоомча чок көрүп, чолаачыларга [illegible] турда, машина чидип турбайн канчаар.

Л. ООРЖАК.

«ЧИРГИЛЧИНДЕН» ЭСКЕРИГЛЕР

Борис Чооштугу [illegible] [illegible] чылы-биле уткааның билир бис. «Чиргилчиннин» [illegible] талалары арбын дээрзин С. Мыдаңга [illegible] бижээниниң катаптавас мен. Дыл-домаа чараш, уран-мерген, чуруулдыг бижиттинген [illegible] кандай, далаш кылдынган чогаалдарны маңаа көргүзер бодадым.

«Ленинниң оруу» деп аттыг чагаай сорулгалыг шүлүк бар, ооң ниити утка-шынары сула эвес-даа бол, мынча дээн одуруг [illegible]:

«...Дүмбей турган өртемчей
дег
Түме чонну чырыдыпкан
Октябрьның одагазы
Орус чоннуң төрээн оглу
Ленинниң оттуг чүрээн
Ийи сөске канчап сиирер...»

[illegible] чүтаа чоруп турар чүве болганда, ук чогаал [illegible] шүлүкте хамааржы бээри албан. Мындыг түрбүже «[illegible]» [illegible] ылаарттыг чедимче чок деп бодаар мен. Ооң орнунга «Октябрьның [illegible]» болза, оон дээре болур ийик. В. И. Ленин Октябрь революциязының [illegible] а оон дөрт тодарадыктызы [illegible].

Автор ол-ла одага деп сөсту «Бедик Ахунда» база чедимче чок ажыглаан:

«...Чиңир-чимис ораанышкаш,
теңниниң
Чеже даглар мында чоруп.
бедик Ахуг,
Орус чон дег улуг боорга.
чырым [illegible]
Одаганы кедирген-дир, бедик
Ахуг»

«Одага» деп сөстү кедирип эвес, а кыдаар дээр ужурлуг, чүге дээрге, одага чиизелиг бөрт эвес, а оон чүгле бир кезээ-дир. Автор ону бөрт кылдыр ажыглааны [illegible] эвес боор.

Ном болгаш номчукчу

Оон ынай «Адар-Төш» деп үш строфалыг кыска шүлүкте [illegible] дүгээр [illegible] одуруг бар:

«Араттарның сериин чайлаа,
чаглак оаза
Адар-Төштүң артыы сыңын
арга шыпкан
Аңнар, куштар амыраан
дег көөргеттиниң.
Адар сен бе диггензиг-даа
тургулаар-дыр»

«Адар сен бе» дээниниң уткасы билдинмес. Кижи бойдустуң төлү, ан-куш кижиге өңнүк-тала [illegible] турбужке, канчап-ла [illegible] Автордун [illegible] боттары-ла өлүмнү дилеп ап турар апарган. Ынчангаш мындыг чиртим, утказы мөлдүргей домактың киргени чараш эвес апарган. Маңаа аң-куштуң [illegible] ралын көргүскен болза, гуманизмге дүүжүрү чугааже.

Ол ышкаш «[illegible]» [illegible] деп эгелиг шүлүкте мындыг кандай одуруг киргени база-ла артык:

«Төрээн чуртум ССРЭ-де
Төрүттүнген черим анаа.
Аттыңган кавайым дег.
Авыраалдыг Хемчиим дээр
мен
Чалыы шагда өттүгжым
Чиштап үнген хемим олдур»

«Чалыы шагда» эвес, а чалыы шаамда дээр турган. «Шагда» деп сөс-биле «Шаамда» деп сөстүң утказы аңгы-ла болгай. Бо сөс частырыы шүлүктүң аяның дыка өскерткени илдең. Сөс хамаан [illegible] дээ безин эки чогаалды аскалаан болур-ла болгай. [illegible] озалыг үдүмек частырыглар авторнуң даразында үнер [illegible].

С. САНДЮ.

Кызыл.

ЦИРКЧИЛЕР БОЛУР ДЭЭШ

Ак-Довуракка уругларның «[illegible]» [illegible] ажыттынгандан бээр дөрт чыл ашкан. Ам ында чүс ажыг кижи өөренип турар. Уруглар бо аразында цирк уран чүүлүнге хире-чергээн-биле мергежип, Тываның ол-бо булуңнарынга солун программалыг [illegible] Көрүкчүлер оларны мактап турар.

Студияның [illegible] бо чечээшкинин халас барбаан. Бо өөредилге чылынга олардан Москвага ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг [illegible] уран чүүл училищезинге өөренип кирери-биле он кижи экзаменге кирипкен. Шылгалда [illegible] Үш [illegible] [illegible], [illegible].

Ак-Довурак [illegible] бараан он кижиниң үжү мурнуг шылгалдаы түжүп чадаан Александр Ооржак, Константин Моңгуш, Шолбан Хомушку олар училищеде өөренип кирген. Бодун эрткен [illegible] комиссиязынга ССРЭ-ниң болгаш Тыва АССР-ниң [illegible] артизи. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутаты Владимир Оскал-оол база киришкен.

А. СОДУНАМ.

Барыын-Хемчик район.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 9.30— «[illegible]». 9.10— «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» Совет гвардияның 40 чылынга 10.10— «Кадыкшыл». 10.35— «Эртенги почта». 11.25—«Даштыкы валтылар Совет Эвилелиниң [illegible]». 11.40—«Кадээден дамчыдылга». 12.40— «Музыкалыг киоск». 13.10— Бөгүн — Арга-арыг ажылдакчыларының хүнү. РСФСР-ниң арга-арыг [illegible] министри А. И. Зверев-биле беседа. 13.30— «Бистиң байыр чедиришкинивисти хүлээп ап көрүңер». Арга-арыг ажылдакчыларының [illegible] лыг программа. 14.15— Эстон ССР-ниң Күрүнениң орус драма театрының «Индрек болгаш Карин» деп фильм-шииажы. Автору — А. Таммсааре. 16.40 — «Зиновеев-биле ужуражылга». Документалдыг телефильм. «Коммунистер» деп бөлүктен. 17.10— «Делегей панорамазы». 17.55— Москваның камерлиг хорунуң РСФСР-ниң улустуң артизи В. Минингиң удуртулгазы-биле концерти. 18.30— 18.45— Чапсар. 18.45— «[illegible]» [illegible] фильм. 19.00— «Кино аңчы-оруктар клуву». 20.00—«Чоокта чаа болган». «Борис Александрович Покровскийниң [illegible]». 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35—Футбол тайылбыры. 22.05 — 23.15 — Л. Бетховенниң тос симфониязы». Төнчүзүнде—Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20— «Ырак болгаш чоок ырлар». 15.20— «Го Сюшаньның билиинтени». Документалдыг телефильм. 16.10— «Хөглүг оолдар». 17.15 — «Баштайгы өөрүшкүлер». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 18.30— Теннискэ Дэвистиң кубогу. 18.50—Аът спортунга Европа чемпионады. Австриядан дамчыдылга. 19.15— «Даштыкы эстраданың аялгалары». 20.00— «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15— «Улустуң аялгалары». 20.30— Баскетболга Европа чемпионады. Херээженнер. Италиядан дамчыдылга. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.15 — «Херээженнер» Уран-чечен фильм.

СЕНТЯБРЬ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.00— Фильмнерни— [illegible] тарга. «Мактанчыкчы мөөрээнниң [illegible]» 18.55— Телемедээлер. 18.55 — «Хойжаның амыдыралының [illegible]» Дамчыдылга. 19.25 — Документалдыг фильм. 19.35— «Кедээ ажыл-агый ажылдарының [illegible]» 19.50— Телемедээлер. 20.10 — Чарладыр. 20.15—«Чурттаан болгаш үе». 20.45— «Концерт мурнунда». Телефильм. 21.15 — Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле күрүне комитединиң симфония оркестриниң концерти. 21.45—22.40— «Сут херечилер ону бүрүңдадып турар». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тимур болгаш ооң командазы» 9.30. **«Ашаа тергиин эки кижи»** 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыпызы 9.30. **«Альба Регия»** 11.00, 13.00, 15.00. **«Дыштаның турарларының амыдыралындан»** 17.00, 18.50, 20.40 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Посейдон дуза-лаарынга далажып тур» 10.30. **«Хуулгаазынныг болуушкун»** 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

СЕНТЯБРЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Коргар-дыр мен» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Командирниң уруу» 9.30, 11.00, 14.00, 15.30, **«Ашаа тергиин эки кижи»** 17.00, 18.50, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Эзим кудумчузунда бажың» 18.50, 20.30 (узаткан) шактарда.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының [illegible] Тыва республиканың девискаарынге шокар булуттаар, чамдык черлерге хар холумактыг чаъс чаар. Дүъштеки температуразы 12—17, чамдык районнарга —7—12 градус чылыг болур.

[illegible] температуразы 12—15 градус чылыг болур.

ОЙНАП АП БОЛУР СИЛЕР

Күрүнениң 1966 чылдың 3 хуулуг ойнаашкынның иштики [illegible] акша [illegible] эптиг болгаш ажыктыг хевири болур.

Чээлиниң облигацияларынга чыл бүрүде 8 катап болур тиражтарга таваржыр ойнаашкын хевирлиг орулганы төлеп бээр. 3 хуулуг чээлиниң облигацияларының ээлчеглиг тиражының ойнаашкыны 1981 чылдың сентябрь 30-де Запорожье хоорайга болур.

Чээлиге ойнаашкыннарны облигацияларның боттарының өртээн киириштир 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 40 рубль түңнүг кылдыр 20 рубль үнелиг облигацияга доктааткан. 10 рубль үнелиг облигацияга ойнаашкынның чартызын төлээр. Облигацияларны ажаалга кассаларынга хостуг садып база дедир хүлээп ап турар.

3 хуулуг чээлиниң облигацияларын садып алыңар!

ЧАРЛААЛ

Ыяш ажыл-агый министерствозунуң чоога дыңналыры болза, республиканың бүгү-ле ыяш ажыл-агыйлары дыттың үрезиниң бирги класстының килограммы-ла 19 рубль, ийиги класстының 14 рубль, үшкү класстының 10 рубль өртекке хүлээп ап турар.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 [illegible] секретарьның 2-23-35, секретарьның 2-23-35, партийлиг амыдырал болгаш совет тудугзу килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетгер килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн бээрге 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17868. Чагыг № 2150.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелдиң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00004.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 220 (11718) | 1981 чылдың сентябрь 22, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 көп.

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

ОРЕНБУРГ. Сөөлгү комбайннар Оренбургуң тарылга шөлдеринден чоруптар. Дөрт миллион чартык гектар тарааның дүжүдүн эрткен чылдаазындан элээн каш көрүү [illegible] ажаап алган. [illegible] ым дүжүт ажаап алыышкынынын бедик темпилерин хандырган. Үш муң ажыл өг-бүле звенолары тергиин эки көргүзүглерни чедип алган. Күр чер совхозтарының тараажылары эки дүжүттү өстүрүп, ажаап алган. Светлинск районнуң тараажылары 220 муң гектарның га бүрүзүнден 15,5 центнер дүжүттү, кол дүжүтте кызыл-тас ты ажаап алган. Амгы үеде мал чемнериниң белеткелин база күскү ангыс андарылгазын үргүлчүлеп турар.

ЦЕЛИНОГРАД. «Шуйский» деп күр чер совхозунга өөрүшкүлүг нийт болуушкуннарның дээмнелден. Дүжүт ажаалдазының эге [illegible] болгаш комбайнер Филимовтарның өг-бүле звенозу бедиктиг социалистиг хүлээлгелерин күүседипкен. Николай Васильевич оон оолдары Владимир, Евгений болгаш Александр дөрт муң тонна тарааны бо чылын [illegible].

ЛИПЕЦК. [illegible] ажыг гектарны хөлзеп сут комбайнерлериниң база тудуушкунун металлургтар ээлеп берген. Олар ындыг дузалап балык [illegible] агыйларын боттарының кужу-биле [illegible] чурум алган. Улуг эвес хемнерге болгаш чурум суглагда балык тудар нйи чүс хире чаа черлерни бо чылын тургускан.

ТАШКЕНТ. Ташкент областың он сес көзээ профтехучилищелеринге механизаторлар өөредилгезин [illegible]. [illegible] га ажыл-агыйлар бээн машиналаны болгаш мергежилдиг [illegible].

(СЭТА).

КОНТРОЛЬДААР ЭРГЕНИ АЖЫГЛАВЫШААН

Администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаары партия эге организацияларының организачы болгаш политиктиг ажылының чарлынмас тудуш кезээ болур. Ындыг контрольду СЭКП Уставынга дүүштүр үлетпүрде, тудуг, транспорт, садыг, харылзаа черлеринде, коммунал-ажыдырал хандырылгазында ниитиниң чемненилгезинде, совхозтарда болгаш кезээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринде, телевидел, конструктор бюроларында, эртем-шинчилел институттарында, өөредилге база культура, эмнелге албан черлеринде парторганизациялар боттандырып турар.

Боттарының коллективиниң аайы-биле үстүнде адаттынган парторганизацияларның амыдыралынга болгаш ажылында онзагай чүүлдер база бар. Ынчангаш администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар талазы-биле оларның угланыышкыннары база-ла аңгы-аңгы. Ындыг контрольду коммунистерниң отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга соңгаан комиссиялар янзы-бүрү айтырыгларга холбаштыр чорудуп турар. Амгы үеде бистиң республиканың партия эге организацияларында 184 хире комиссияларда 797 коммунистер хаара туттунган. Оларның хөй нуруузу партия Уставының негелделеринге дүүштүр ажылдап келгеннер.

«Тыва кобальт» комбинатта парткомнуң коммунистер В. П. Самойлов, И. Б. Енушкеевич (килдистер начальниктери) оларның удуртканы комиссиялар тускай план ёзугаар, идепкейлиг ажылдап турар. Ылаңгыя И. Б. Енушкеевич удурткан комиссияда 6 кижи кирип турар. Олар продукцияның шынарының, чаа техниканы нептередириниң, чиг-этти болгаш материалдарны камныг, хумагалыг чарыгдаарының, план күүселдезиниң болгаш өске-даа айтырыгларның талазы-биле хыналдаларны чорудуп турар. Комиссия илерээн четпестерни шалыпчып чайладырынче администрациялыг болгаш аңаа хамаарышкан организацияларның кичээнгейин доктаамал угландырып, оон үре-түңнелдиг болурун чедип ап турар.

«Революцияның чалбыыжы», Жданов аттыг, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарда, Дуржугга станциязында болгаш өске-даа күш-ажылчы коллективтерде партия организацияларлы администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргени бүрүн ажыглап, база-ла идепкейлиг ажылды чорудуп келгеннер. Оларның бо талазы-биле комиссиялары шиитпирлер күүселдезиниң, ниитиниң малының баш санын өстүрериниң, оон кадагалалының, суггаттыг черлерни чеп ажыглаарының, чаа чемнерин шын чарыгдап, кадагалаарының, машина-техниканы чегумчалыг ажыглаарының айтырыгларын контрольга ап турар. Чижээ, «Күш-ажылдың хостуу» совхозта парторганизацияның К. Натпий-оол даргалаан бир ындыг комиссиязы мал чемнерин белеткээриниң шынарынга болгаш оон кадагалалынга контрольду кылгаш, оон түңнелин партиемга чугаалашкаш, четпестерни чайладырын чедип ап турар.

Ындыг болза-даа чамдык партиемнар болгаш партия эге организациялары ындыг комиссияларның план ёзугаар, тодаргай угланыышкыннарныг ажылдаарын чедип албаан, оларның ажыл-чорудулгазының дугайында парткомнарга, бюроларга база коммунистерниң хуралдарынга чугаалашпайн турар. Ак-Довурак хоорайның партия эге организацияларында администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар 11 комиссия бар болза-даа, олар саазын кырында тургустунган болгаш отчёттуг үениң дургузунда кандыг-даа ажыл чорутпаан. «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде партиемн (секретары А. А. Фёдоров) ол комиссияларның кежигүннериниң семинарын-даа эрттирбээн, оларның ажылының дугайында чаңгыс-даа катап отчётту-даа дыңнаваан.

Кызыл хоорайның, Улуг-Хемниң, Барыын Хемчиктиң болгаш өске-даа районнарның чамдык партия эге организацияларының администрация ажыл-чорудулгазын контрольдаар комиссияларының ажылының деңнели чавыс болуп арткышаан. «Шагонартэнстрой» тресте болгаш өске-даа тудуг организацияларында партбюролар, «Найырал», «Улуг-Хая» совхозтарда база өске-даа чамдык ажыл-агыйларда партиемнар ындыг комиссияларның ажылынче четпес кичээнгей салып, оларны кошкак удуртуп келгеннер.

Амгы үеде партия организацияларында политиктиг чугула кампания — отчёттар болгаш соңгулдалар чоруп турар болгай. Оларга ындыг комиссияларның ажылының дугайынче база кичээнгейни салып, оларның ажыл-чорудулгазын улам идепкейжидип, оон үре-түңнелдиин бедидеринге холбашкан тодарган хемчеглерни айтыр херек.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге бо айтырыгже база улуг кичээнгейни салган. Ол съездиге СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Партия эге организациялары администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргелиг. Олар ол эргени долу болгаш эки ажыглаан турарын чедип алыры кончуг чугула. Кадрлар айтырыының-даа, ажыл-агый планнарының күүселдезиниң кийиле азы кижилерниң күш-ажылының болгаш амыдыралының байдалдарын экижидериниң дугайында-даа чугаа чоруп турда, партия организациялары, бир эвес администрация шын эвес чуулду кылып турар болза, оон аайынга кирбейн, принципиалдыг чорукту көргүзер ужурлуг. Чаңгыс сес-биле чугаалаарга, партийжи угланыышкынны быжыы-биле боттандырар ужурлуг».

Администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар комиссияларның ажылын съездиниң ол негелделеринге дүүштүр улам үре-түңнелдиг кылдыр тургузары, оларга доктаамал боттуг дузаны көргүзери партия Кызыл хоорномунуң болгаш районнарының база партиемнарының, эге организацияларының бюроларының бир чугула сорулгазы болур. Ылаңгыя эки ажылдыг комиссияларның дуржулгазын нептередири, оларга соңгуттурган коммунистерниң семинарларын чорудары, ажыл-чорудулгазының дугайында отчёттарны дыңнаары кончуг чугула. Оларның ажылын контроль чорудар өске органнарның холгаарлап, бот-боттарын катапташпас ындыг ажыл-херекти ынчаар тургузар херек.

> Дүжүт-81

АЖААЛДАНЫҢ ШАЛЫПЧЫ ХҮННЕРИ

Бо [illegible] Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң тараажыларынга база-ла улуг когаралдыг чедирген. Оларның чазын үрезин чаштырган шөлдериниң [illegible] барган. Ынчалзажок дүжүт берип болур шөлдериниң хемчээли база-ла эвээш эвес: 6500 гектар. Ол хире черден тараа культураларының дүжүдүн ажаап алыр сорулганы [illegible] мурнунда салган.

Амгы үеде совхозтуң хову-[illegible] комбайннарның, [illegible] ган тракторларының дааш-шимээни [illegible] Механизаторларның эргазы-биле тургускан ажаалда-транспорт отрядында 20 [illegible] комбайннарны [illegible], беш звенога чарган, күш-ажылдың [illegible] бедиктери-биле оларның аразында социалистиг чарышты чарлаан. [illegible] дуржулгалыг механизатор Са-[illegible] баштайгы хүннеринден эге-лээ-ле өскелерни мурнап келген. Беш механизатор составтыг бо звено сентябрьның 15—17 хүннеринде 125 тонна 805 кг. тарааны бастырган. [illegible] 100 рубльдиң акша шаңнаны алган. Совхозта Күш-ажылчы [illegible] нуң чедиишкиннеринге турасканып кедурген.

Чарыштың кийги черин 120 тонна 650 кг. [illegible] Валерий Оюннуң удурткан звенозу, үшкүзүн — 100 тонна 880 кг-ны бастырган, [illegible] тараажы Ооржак Чамыяндейның баштаан звенозу ээлээн.

[illegible] түң төп шаңнынче сөөртүп турар, чолаачыларның аразында чарышты [illegible] Алексей Ооржак чорупп турар. Ол үш хүнде 101 тонна 120 кг. тарааны шанга эккеп урган. А чолаачы Николай Чамыт эжинге 3 тонна 370 кг-ны чедирбейн барган, ийиги черде болган. Дараазында шаңналдыг черни Клим Оюн ээлээн.

— Үш хонуктуң шалыпчы күш-ажылдың эдлээн чарлаашкынын [illegible] дүжүт ажаалдазының темпизи-даа, шынары-даа холчок бедээн. Механизаторлар [illegible] салгазы улгадып, чугле шаңналдыг чер ээлээр дээш эвес, харын дүжүттү дүрген болгаш чидирип чок ажаап алыр дээш улам кызымаккай ажылдап эгелээн — деп, партком секретары Ч. Монгуш чугаалады.

Совхозтуң [illegible] болгаш ажаалда-транспорт отрядының механизаторлары [illegible] дүжүт ажаалдазынга техниканы эң-не бүдүрүкчүлүг ажыглаарынче кол кичээнгейни салып турар. Техниктиг ажаалда машиназы комбайннар-биле кады ажылдап [illegible] мастерлер, кашпакчылар үүр-[illegible] чайладып турарлар. Ынчангаш [illegible] рар таварылгалары чок.

Ынчангаш дүжүт ажаалдазында бүгү ажылдарны тааржып [illegible] техниканың [illegible] келгенниң ачызында база механизаторларның могаг-шылаг чок, эрес-кызымак ажылдап турарының түңнелинде, дүүнге чедир 4900 гектар черниң дүжүдүн ажааган болгаш 1919 тонна тарааны бастырган.

Тарааны [illegible] бастыралыг-биле чергелештир, оон саванын бүрүнү-биле ажаап алырынче база улуг кичээнгейни салган. Саванды прессепп, сөөртүрүн шалыпкын чорудуп, [illegible] турар. Мында тургускан тускай звенонуң механизаторлары [illegible] улуг дузазы [illegible] организацияларыны [illegible] турарлар.

[illegible] хөрзүннү эрозиязынга удур техника-биле чепсегленген 12 агрегат чорудуп турар. Күзүн болбазырадыр ужурлуг 11 муң 760 гектар ангыстың 500 ажыг гектарын андарган. Бо ажылда Ооржак Кызыл-оол, Ангыр-оол Тумат, Бады-Хөө Кызыл-оол, Очур Сүге-Маадыр, [illegible] трактористер шалыпчы ажылдап хүн нормазын 150—200 хуу чедирип турарлар.

Х-К. МОНГУШ.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы комбайнер Сарыглар Очур-Сат, дүжүт ажаалдазында.

В. ЧАМЗЫРЫНЫҢ фотолары.

Ногаа, картофель ажаалдазы

ДЭЭШТИГ ХЕМЧЕГ АЛЫР

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» совхозу ногаа ажыл-агыйлыг. Совхоз бо күзүн 135 гектар черниң картофелин кыска хуусаада, чидириг чокка ажаап алыр сорулгалыг. Оон 4200 тонна картофельди тыртжамырга уурлары планнаттынган. Кызыл-Хадың деп черде бо хүннерде картофельдиң ажаалдазынга ажыл-иш хайнып кынныг чорул турар.

Бүгү шөлден чүгле 25 гектарның дүжүдүн ажааган болгаш оон 202 тонна картофель ажаалдан. Картофельдиң дүжүдү дыка чаагай.

Ынаа картофель ажаар үш комбайн болгаш район, совхоз төлептериниң албан организацияларының хөй санныг кижилери хаара туттунган ажылдап турар. Район тевтүнүң дыка хөй албан организацияларынга картофель хавары-биле тускай онаалдаңы берген. Бердинген планны түргеп ажыл-агый эргелели, автотранспорт бүдүрүлгези болгаш автолаклаборатория күүседип эки ажылдап.

Шөлге ажылдап турар кижилерге тускай столоваяны ажыткан, аъш-чем хандыры органистааны эки.

Совхозтуң хүртүр ажылдакчылары болгаш тускай эртемнигдери картофельди чидириг чокка ажаап алыры кичээнгей салып, ында ажылдап турар кижилерниң күш-ажылын эки организастаары-биле тускай график ёзугаар дежурныйлашпынын тургускан.

Ынчалзажок картофель ажаалдазында күш-ажылды организастааны багай, бүдүрүкчүлүг эвес. Картофель ажаар комбайннардан картофель сөөртүр автомашиналар чедишпес. Оон уламындан ол комбайннарның анаа турары хөй. Ынчангаш ында ажылдап турар кижилер мынчаар чугаалажып турар:

— Мынчаар ажылдаар болза, бо чылын бо картофельди ажаап алыры берге. Көрүнер даан, бистер эртен 8 шактан эгелеп ажылдадывыс. Бо комбайннарда картофель шагда-ла долган. Оон бээр 3 шак [illegible]. Ону амга чедир сөөртүр чангыс-даа машина келбеди. Анда кажан келир чүве.

Кызыл-Хадың [illegible] [illegible] партияның комитединиң секретарынга болгаш ажыктыг комитединиң даргазынга уже рыштывыс.

— Мында картофель сөөртүр-биле 2 автомашина бээр чүве — деп, олар харыыладылар.

[illegible] берген, [illegible] турар. [illegible] совхоз [illegible] Элээн үе эрткенде, [illegible] бир тракторнуң [illegible] картофели-биле кады сөөртүп алган, хову турлаазынга чемнениин чедип келди.

Техниканы болгаш [illegible] кужун шак [illegible] бүдүрүкчүлүг эвес ажыглаар болза, [illegible] картофельди ажаап алырынга [illegible] херек апаар.

Хову турлаазында картофельди сөөртээн [illegible] машина база бар. Шагда [illegible] турар кижилер [illegible] картофельди сөөртээн [illegible] сөөртүп [illegible] ажылдап турар. Бо кижилер [illegible] күш-ажылын [illegible] машинаны [illegible] ажаап [illegible].

Картофель [illegible] ты эртпек [illegible] кирген. Ону [illegible] ажаап [illegible] тоннаа картофель [illegible] ажыдыш [illegible] болур [illegible]. Чаш [illegible] турарындан [illegible] чирык чок, караңгы. Сентябрь эгелээн.

Өстүрген дүжүттү бүрүнү-биле ажаап алыр ужурлуг. Совхозтуң [illegible] шиитпирлиг хемчег албас болза, чаагай дүжүт чидириттер тааржыры чагат чок.

Н. ДАЖИНМАА,
«Шынның» корр.

Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты эштер В. Т. Грицкова, М. Ч. Ондар оларга тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Ажылчы чоннарның коммунистиг [illegible] үре-түңнелдиг ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы атты тыпсыры болза:

Валентина Тимофеевна Грицковага — экономиктиг школа [illegible] «Тыва кобальт» комбинаттың кадрлар [illegible] начальниги.

Маспый-оол Чамыянович Ондарга — марксизм-ленинизм үндезиннериниң школазының пропагандизи, улус депутаттарының Мөңгүн-Тайга районнуң Совединиң күүсекомунуң секретары.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.
Кызыл хоорай, 1981 чылдың сентябрь 21.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктери-биле республикада бөлүк пропагандистерни шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Үр чылдарда үре-түңнелдиг пропагандистиг ажылы дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаары болза:

Кима Кок-ооловна Багыт-оолду — политшкола пропагандизи, Бии-Хем районнуң Билелиг эге школазының эргелекчизи.

Василий Георгиевич Верещагинни — экономиктиг школа пропагандизи, Тываның автобус [illegible] улуг бертмечинчи-инструкторун.

Доой Норбу Самбуевич Саавны — политшкола пропагандизи, Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының эргелекчизин.

Галина Ивановна Савиныханы — марксизм-ленинизм үндезиннериниң школазының пропагандизи, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың [illegible] оралакчызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.
Кызыл хоорай, 1981 чылдың сентябрь 21.

КНО-НУҢ КОЛ АССАМБЛЕЯЗЫНЫҢ XXXVI СЕССИЯЗЫНДА

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязының ажылдаашкын [illegible] үр-чалазы доозулган. Кол комитеттиң сүмелээни хүн чурумун ниити хуралга бадылаан, делегей политиканың хөй-хөй чугула айтырыгларын хаара туткан 134 пункт ында кирген.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбазы-биле болгаш чепсерледиишкинниң дүрген-биле хемдааттыг айтырыгларын ындыг соңгаарладып болбас айтырыглары хүн чурумунда кол черни ээлээн. [illegible] чугаалажып көөр кылдыр бир-ле дугаарында Совет Эвилели кииргени. «Кандыг-даа хевирниң [illegible] айтырыг сессияның хүн чурумунга [illegible] киирер деп совет саналды КНО-нуң чиигинге секретарынын адынга СССР-ниң даштыкы херектер министриниң [illegible] тайылбырлап киргенин [illegible] айыыл чок турарының магадылалы [illegible] бузуун [illegible] тургузарынче СССР кыйгырып турар.

[illegible] болгаш инициатива кылдыр хүлээн.

Чепсерлениишкинниң тургузериниң айтырыгларын түреттыг үре-түңнелдиг чугаалажылгаларының мооң мурнунда үндезини болган болгаш [illegible] айтырыгларын [illegible] эске-даа эгелекчи совет саналдар база — хүн чурумунда кирген.

Эрткен сессияга Совет Эвилелиниң көдүргени тода боттуг идеяларны көөрү бо сессияга база уламчылаар, ол идеяларны амыдыралга боттандырары [illegible] дыка кадыкшылар ийик. Турум турар шериг бөлүглер [illegible] болгаш чаа ындыг бөлүглелге [illegible] [illegible] саны [illegible] болгаш анаа [illegible] хоорайлар [illegible] [illegible] чок күрүнелер-ниң айыыл чок турарының магадылалы [illegible] [illegible] тургузарынче ССРЭ кыйгырып турар.

КНО кежигүннери күрүнелерниң аажок хөй нуруузунуң талазындан чүүлдүг деп көрдүнген тайбың совет инициативалар ам оңаа чугула ужурдузалыг болуп бар чыдар, чүге дээрге, империалистиг кол күрүнелер, бирги ээлчегде Каттышкан Штаттар боо-чепсектерни чүүл-бүрү аргалар-биле улам эндерилдирип, дайынның кыжанын улам-на улгаттырып турар.

Делегейге кады ажылдажылганы [illegible] талазы-биле делегей ниитилежилгезинге [illegible] Тайбыңның администрациязының [illegible] [illegible] кыннарынга делегейниң улустары чугаажып турарының [illegible] сессия хүн чурумунга киргени [illegible] чорук сессияның хүн чурумунда киргени [illegible].

Делегейниң экономиктиг харылзааларының, ол харылзааларны хөгжүдер чурттарга хамаарыштыр АКШ-тың болгаш империалистиг [illegible] ажыглай каан турары [illegible] [illegible] айтырыгларынче [illegible].

Амгы үениң эң чугула айтырыгларын чугаалажырында делегей ниитилежилгезиниң чайладыр болгаш хаарышпайн [illegible] боттуг [illegible] тургузар [illegible] Каттышкан Штаттар Пекин-биле [illegible] болдунгу дег чүүлдерни уулап турар. Чижээ, «камбуча» болгаш «афган» айтырыглар дээр [illegible] ол [illegible] хүн чурумунда кирген, ол дээрге бот-эргелиг күрүнелерниң иштики херектеринге бастырып хөлзеткени. КНО-нуң Уставын үрээни болуп турар.

[illegible] күрүнелерниң хөй талалыг кады ажылдажылгазының эң чугула чепсээ болуп берген Каттышкан Нациялар Организациязы дайын кыжаныынга удур, боттуг чугаалажылгалар [illegible] [illegible] делегей айтырыгларын чугаалажылганың чыннарын [illegible] тура тайбың аргалар-биле шиитпирлээринге [illegible] күрүнелерниң хөй талалыг кады [illegible].

[illegible] айтырыгларже хары XXXVI [illegible] КНО бодунуң [illegible] күүсеткени ол болур.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының [illegible] Совет Эвилели [illegible] СЭКП-ниң XXVI [illegible] Тайбыңның 80 чылдарга программазында — [illegible].

Эш Л. И. Брежнев [illegible].

(ТАСС).

ҮРЕ-ТҮҢНЕЛДИИН, ШЫНАРЫН БЕДИДЕР

(ВЛКСМ обкомунуң IV пленумундан

«Ажылдап турар аныяктарның [illegible], экономиктиг болгаш нийти-билиг өөредилгезин СЭКП-ның XXVI съездиниң негелделеринге дүүштүр улам ыңай сайзыраңгайжыдар талазы-биле комсомол организацияларының сорулгаларының дугайында» айтырыгны эртген пятницада ВЛКСМ Тыва обкомунуң IV пленумунга чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелди ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары А. А. Садовой кылган.

— Бөгүн күш-ажылчы фронтунуң янзы-бүрү участоктарында 300 ажыг комсомолчу аныяктар коллективтери, 35 муң ажыг оолдар, кыстар республиканың экономиказын бызыгаардарынга [illegible] үлүг киириштирип турар. «Он бирги беш чылга — аныяктарның шалыпчы күш-ажылын, билиин, инициативазын болгаш чогаадыкчы чоруун бараалгадыр! — деп патриотчу шимчээшкин улам калбарган — деп, илеткекчи чугаалаан.

Оолдар, кыстарның он шалыпчы ажыл-херээ оларның политика талазы-биле бедик медерелдииниң, идея талазы-биле быжыг бүзүрелдииниң, амыдыралга идепкейлиг туруштуунуң кескү херечизи болуп турар. Оларның ындыг бедик шынарларын марксистиг-ленинчи мировоззрениениң быжыг үндезинин хевирлеттинип турарын пленумга илеткекчи болгаш санал бергеннер демдеглеп турганнар.

СЭКП-ның XXVI съездиниң шиитпирлери, СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политиктиг-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында» доктаалын үдүрттүп боддургаш, республикада комсомол организациялары ажылдап турар аныяктарның политиктиг, экономиктиг болгаш нийти билиин бедидериниң өөредилгезин [illegible] чамдык ажылдарны чоруткан. Сөөлгү [illegible] комсомолчуну политиктиг өөредилге системазында шынар талазы-биле чүгээ өскерлишкиннер болган, ону организастаарының [illegible]. Бо ажылга комсомол организацияларының организакчы салдары күштелген. Комитеттерниң бюро хуралдарынга, комсомол хуралдарынга аныяктарның марксистиг-ленинчи белеткелин, ооң дээштиин бедидер болгаш өөредилгениң шынарын экижидериниң айтырыглары доктаамал чугаалаашпын келген.

Эрткен өөредилге чылында комсомолдуң политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге системазының 391 бөлгүмнеринге болгаш семинарларынга 9 муң ажыг комсомолчулар болгаш аныяктар өөренген. 6,5 муң кижи партийжи өөредилге системазының школаларынга болгаш семинарларынга өөренип турган. 5 муң ажыг кижи коммунистиг күш-ажыл школаларынга хаара туттунган турган.

1980-1981 өөредилге чылы ленинчи өөредилгениң болгаш СЭКП-ның XXVI съездиниң материалдарын өөрениириниң чылы болган. Комсомолдуң политбөлгүмнериниң болгаш семинарларынга аныяктар революсчу теорияны, марксизм-ленинизмниң классиктериниң чогаалдарын, партияның политиказын, СЭКП-ниң төөгүзүн дүржугааш, партияның XXVI съездиниң материалдарын, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң ажылдарын өөренип турган.

Бо ажылче ВЛКСМ-ниң Эрзин, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Өвүр, Мөңгүн-Тайга райкомнары чогуур кичээнгейни салган. Ында комсомол комитеттери, методиктиг чөвүлелер, пропагандистерниң хөй кезии кичээлдерниң идейлиг-теоретиктиг болгаш методиктиг деңнелин таңдырып, марксистиг-ленинчи теорияны, партияның шугумун болгаш дашгыкы политиказының чугула айтырыгларын дыңнакчыларның хандыр шиңгээдип алырын чедип ап, организакчы ажылды [illegible] өөредиишге дүүштүр тургусканнар.

Экономиктиг өөредилге — он бирги беш чылдың онаалдаларын күүседиринче аныяк ишчилерни мобилизастаарынга, оларның экономиктиг бедик культуразын хевирлээринге онзагай рольду ойнап турар. Бо дугайын ВЛКСМ райкомнарының бирги секретарылары: Эрзинниң — А. Бурулдай, Чөөн-Хемчиктиң — В. Ондар, Таңдының — Н. Сатин олар пленумга боттарының санааларынга чугаалаан. Чиңге, Эрзин райконуң комсомол организациялары аныяктарның политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезиниң талазы-биле ажылды [illegible]. Райком болгаш райконуң методиктиг чөвүлели политөөредилгени доктаамал контрольдап, комсомол комитеттериниң секретарыларының отчеттарын дыңнап турар. Ажылды дээштиг организастааны аныяктарның күш-ажылчы идепкейин бедидеринге, мөөн-шынар кижизидилгезин экижидеринге, аныяктарның болгаш [illegible] корум-чурум үрээр чоруун эвээжедиринге идигин берген.

«Өөн», «Төс-Хем», «Алдан-Маадыр», «Мурнаачы», «Хемчик» совхозтарының, Дүрмүнга станциязының комсомол комитеттери партия организацияларының удуртулгазы-биле аныяктарның экономиктиг өөредилгезиниң дээштиин бедидерише, коллективтерниң мурнунга сорулгаларны шиитпирлээринге ук өөредилгениң ролюн бедидеринче кичээнгейни [illegible] турар.

Аныяктарның марксистиг-ленинчи өөредилгезин сайзыраңгайжыдарынга хол дээн [illegible] кадрларны [illegible] болгаш кижизидер талазы-биле ажыл эгелеп келген. Партия организацияларының деткимчезинге даянгаш комсомол политчырыдыышкынының системазынче эң эки пропагандистерни чорудуп турар. [illegible] удуртукчуларының 84 хуузу коммунистер, 73 хуузу дээди болгаш доосцаан дээди өөредилгелиг. Пропагандистерни белеткээриниң, өөредириниң тодаргай системазы тургустунган. Ам оларның 83 хуузу чогаадыкчы план-биле ажылдап турар.

— Пропагандистеп келген үемниң иштинде кичээлдерни солуп утка-шынарлыг арттырарын ажылды сайзыраңгайжыдарын оралдажып келгениң кескү түңнелдерин берип турар — деп, Улуг-Хемниң Шагаан-Арыг хоорайында пропагандист О. С. Ондар пленумга чугаалааш, аныяк кижиниң идейлиг туружун хевирлээринге, ооң политиктиг кижизидилгезинге пропагандистиң ролюнга онзалап доктаамал «Пропагандист — беш чылга!» деп шимчээшкинге идепкейлиг киржирин чугулазын ол демдеглээн.

Ажылдап турар аныяктарның эртемге үүрделиишкинин доктаамал өөредирин чугуулдуг чорукка кижизидип, ында тааржымгалыг байдалдарны тургузары комсомол комитеттериниң ажылының эң чугула углаашкыны болуп турарын пленумга илеткекчи болгаш санал бергеннер демдеглээн.

Республикада 16 кежээки болгаш бот-өөредилге школаларынга чыл санында-ла 7 муң ажыг оолдар болгаш кыстар өөренип турар. Ажылдап турар аныяктар янзы-бүрү байдалдарда ажылдап турарын барымдаалааш, хөй-хөй кежээки школаларда өөредилге бөлүктери болгаш класстарын тургускан. Кежээки өөредилге айтырыгларын ВЛКСМ хоорайкомунуң, райкомнарының бюроларынга, «Аныяк ажыл-иштиг бүрүзүнге — ортумак эртемни» деп республика кырылдаазының [illegible] митединиң үзүүлүкчүнүг хуралдарынга кежээки болгаш бот-өөредилге школаларынга өөредилге-кижизидилге ажылын экижидериниң айтырыгларының талазы-биле республика чөвүлел хуралынга (1980 чылдың майда) чугаалашпын келген. Школаларга өөреникчилер хаара тударын шалыпчы айдарын, комсомол хуралдарын ол үелерде чорударын чаңчыл апарган. Партия, комсомол, профсоюзтар организацияларының болгаш улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының демниг ажылының түңнелинде Каа-Хемде Сарыг-Септе, Барыын-Хемчикте Кызыл-Мажалыктың кежээки болгаш бот-өөредилге школалары чүгле өөреникчилер хүлээп алырының планын эвес, харын оларның шуптузу өөредилге чылын [illegible] доозарын чедип алган.

Ынчалза-даа республикада ортумак эртем чедип албаан аныяк [illegible] фактыларын пленумга [illegible] чугаалап турганнар.

СЭКП-ның XXVI съездиниң айтыышкыннарынга, СЭКП ТК-ның документилеринге, эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарынга [illegible] ВЛКСМ ТК-ның бюрозу «Ажылдап турар аныяктарның марксистиг-ленинчи өөредилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында» доктаалды хүлээп алган. Өөредилгениң шынарын бедидер, комсомол болгаш [illegible] ажылдакчыларының идейлиг каналылыышкынын бедидериниң тодаргай хемчеглерин ол доктаалда айыткан. Республикада аныяктарның политиктиг болгаш экономиктиг [illegible] бедидериниң өөредилгезин ол [illegible] дүүштүр тургузары чугула сорулга болуп турар.

В. МААДЫР.

МАКТАЛГА ТӨЛЕПТИГ

Тудугжу. Бо буянныг мергежилди шилип алгаш, аңаа хөй чылдарның дургузунда бараан болуп чоруур кижилер хөй. Оларның бүдүрген үүлези хоорай, суурларны, турлаг-хонаштарны аян киирип, каастап турар. Эки шынарлыг кылдынган ажылдарга кирген объектилер, ону кылган тудугжуларның чогу база, оларның [illegible] түңнели. Тудугжунуң [illegible] мергежилинге [illegible] Сергеевичиниң бирээзи — Ш. С. Күжүгет. Ол [illegible] чиңге чудуктарның човурзэзин диле чонуп, бажың-балгаттың тударынга улуг киирилгени [illegible]. Бодарал [illegible] Шойдар-оол Күжүгеттиң мергежилин чорту бедип, дуржулгалыг тудугжуларның санынга кире берген.

Шойдар-оол Санчитовичиниң ажыл-херээнге база бир балалбас [illegible] чылдарның бирээзи — 1961 чыл. Ол чылын тудугжу Ш. Күжүгет Барыын-Хемчик районунга № 741 кежип чоруур механизастаттынган колоннаның кежигүнү апарган. Чаа коллективке бедик мергежилдиг эш-өөр аңаа деткимчени көргүзүп эгелээн. Ооң бээр ам мугур он төс чыл эрткен, а хоочун тудугжу Шойдар-оол Санчитович тудугжуларның комплекстиг бригадазының бригадири апарган. [illegible] мергежилдиг бригадир кады ажылдап турар өөрүнге үлегерин көргүзүп, эрткен беш чылды күш-ажылчы [illegible] утку келген беш чылдың даалгазын күүседири-биле тура-соруунур ажылдап кириптер чаңчылдыг. Тудугжу Шойдар-оол Санчитович — беш чылдың шалыпчызы. Ол дугайын эрткен беш чылдарда [illegible] ажыл-ижиниң түңнелдери — Күш-ажылдың Кызыл Туг ордени, «Күш-ажылчы шалыпчыл дээш» медаль, социалистиг [illegible] херек демдээ херечилеп турар.

Беш чылдың шалыпчыларының [illegible] бригадазы [illegible] беш чылда 791 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планныг даалгазын 1 миллион 105 муң рубльге күүседип, ийи [illegible] чурттаар дөртен төл бажыңны, шээр мал кирер беш кажааны, бир спорт залын ажыглалтаа киирген, хүлээр комиссиязынга «эки» демдекке хүлээттирген.

Бодунуң мергежилин [illegible] Шойдар-оол Санчитович тудугжулар [illegible] Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп бедик [illegible] болган.

Н. САШЫЯБ.
№ 741 КМК-да партия организациязының секретары.

ЧЕТПЕСТЕРНИ ДАРЫЙ ЧАЙЛАДЫР

Ак-Довурактың хлеб заводу районда хоочун бүдүрүлгелерниң бирээзи. Бүдүрүлгениң кайы-даа адырынга ажылдың үре-түңнелдиг шила ажылдап турар кадрларының [illegible] бедик харыысалгалыгындан база оларның ортузунга социалистиг чарышты [illegible] организастаашкынындан улуг-биле хамаарлыг.

Хлеб заводунда бригадалар аразында социалистиг чарышты организастаан. Социалистиг чарыштың түңнели-биле эрткен сес айларда П. Л. Касьяновага удурткан булочка кылыгларының цеги планын 100,1 хуу күүсеткен, чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Бригада беш кижилер тургузуунда. Бригадир П. Л. Касьянова [illegible] «Хүндүлелдиң Демдээ» орден болгаш «Онгу беш чылдың шалыпчызы» [illegible]-биле шаңнаан. Ол бодунуң кылып турар кол ажылындан аңгыда хөй-нийти ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Ол Ак-Довурак хоорай Чөвүлелиниң депутаты, аныяктарның дагдылыкчызы. Бригадада бодунуң [illegible] планныг даалгазын доктаамал ажыр күүседип турар мурнакчыларның [illegible] турар. Ындыг кижилерге В. Сапованы, В. Раклецованы, Л. Болтикованы хамаарыштырып болур.

Ол ышкаш хлеб быжырар цехтиң бригадири Кузеймаа Хертек, Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниң эдилекчизи Арита Хертековна Күжүгет болгаш өскелер-даа ай, квартал планын ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруунда чоруп турар.

Коллектив мурнакчы кижилерге даянып алгаш, [illegible] бүдүрүкчүзүн [illegible] бедилеп болурунуң аргазы бар. Ындыг-турбуже заводтуң дирекциязы, партия организациязы бар [illegible] ажылда четпестер ам-даа бар болуп артышпаан.

Заводтуң санитарлыг байдалы багай. Амгы үеде хлеб [illegible] чогуур негелделерге дүүшпес, оларның шынары куду. Оларның дензизи ортумаа-биле 50 болгаш 137 [illegible] дүүшпейн баар чүүлдер бар. Заводка кээп турар [illegible] хлеб [illegible] 41 дааңза тонна продукцияны үрей кылган. Үрей кылдынган продукциядан 4,3 тонна [illegible] белеткээн. Ол ышкаш 26,2 тонна хлебти катап болбаазырадып кылыры-биле дахи чоруткан. Арткан 7,7 тонна продукцияның (ооң өртээ 1540 рубль) хайлаар-даа ажыглаттынганы билдинмес болуп турар.

Хлеб-булочка [illegible] катап болбаазырадып кылырынга [illegible] хөй-биле база үнер апаар. Хлеб заводу [illegible] бүдүрүлге болуп тура-даа продукцияны катап кылып турарындан бирги чартык чылда үш муң рубль карылгалыг болган. Ооң уламындан бараанның продукцияның болгаш чылыг болгаш электри энергиязының бот-үнези база улгады берген.

Чурттаар оран-сава чогундан ажылчыннарның ажылдан үнер чоруу ам-даа хевээр артышпаан. Ол ышкаш ажылчыннарның күш-ажыл байдалының, амыдыралының [illegible] талазы-биле [illegible] чорудуп турар.

Ак-Довурактың хлеб заводу магазиннерге хлеб чедирериниң графиги үргүлчү үзүп келген. Хлебти эртенгиниң 9 шакта киирер тургаш, чамдыкта кежээ 5 шакта-ла [illegible] бар. Ол ышкаш Аңгаты, Хөнделен, Эрги-Барлык, Аксы-Барлык суурларның магазиннеринге хлеб чедирериниң графиги сагыттынмайн баар чижектер база тургулаан. [illegible] бо суурларның чурттакчылары хлеб-булочка кылыглары садып алыр [illegible] Ак-Довурак хоорай баар уужурга таварып турарлар.

Хлеб заводунуң коллективиниң ажылында устунде айыттынган четпестерни районунуң улусчу контроль комитеди илереткен болгаш ол дугайында шынгыы чугааны чоруткан. Чурттакчы чонну эки шынарлыг продукция-биле хандырарын багай боттандырып келгени, продукция бүдүрүлгезинге үрей кылыныглары [illegible] хлеб заводунуң бүдүрүлге кылдыныының начальниги Н. В. Ефремованы доңгуткан.

Амгы үеде завод коллективи ажылда илереттинген четпестерни бо чылдың ноябрь 1-ге чедир эдип алгаш, чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш ажылдап турар.

А. СОДУНАМ.

ЧЕЧЕКТЕЛИП, ХӨГЖҮП ТУРАР

1. ОРУККА БОДАЛ

Ажыл-херек айы-биле Тываның ырак райоңнарының бирээзи Алтай, Моол-биле кызыгаарлажыр [illegible] Мөңгүн-Тайгаже [illegible]. Ажыл-дыма Чехословакияга бүдүрген «Л-410» деп [illegible] 15 кижи олурар ийи моторлуг самолет бистиң [illegible] болду. Кызылдан [illegible] ак шак [illegible] даг сыннарын [illegible] ак булуттар [illegible].

— Мөңгүн-Тайга бо-ла болгай!

Мурнумче көрүптеримге, [illegible] чуве дег, чайырланган [illegible] улуг ак даг [illegible] Сагаан Маадырның [illegible] сагыжымга кирип келди:

Найыралдың чүъкүн сөөртекен
Чек марка самоледу
Чорум дээрин хараан кээрге,
Найыраан мен, амыраан мен...

Ооң кадында самолетка чораан пассажирлерниң бирээзи Салдак деп сураглыг артка [illegible] бодал чугаалай каапты:

— Шаанда [illegible] аъттыг, шарылыг чадаг-даа аргыжып чоруур ийин. Ам ол ук чүгле сагышта артып калган — деп чорда, самолет [illegible] даг шывырааш кылды.

— Хар бе, чүл? — деп кожамдан айтырдым.

— Чок, ак хөрүм-дүр ийин, [illegible]. Куду көөрүмге, ийи хемниң [illegible]. Район төвү Мугур-Аксы [illegible].

2. МУГУР-АКСЫ — КЫЗЫЛ-ХАЯ

Чарыш, чаагай Мөңгүн-Тайгадан эгезин алган Мугур деп даг хемниң аксында амгы үениң кедээ суурну чүгле сөөлгү он ийи чылдарның дургузунда [illegible] берген: школа, эмнелге, албан организация [illegible] улуг тудугларны бедидип үнгүлээн, оларның аразында «Малчын» совхозтуң конторазы, чунар-бажы, [illegible] участогунуң тудуглары [illegible] турар. Бо суурга бир дугаар [illegible] Тываның [illegible] райоңнарындан, тереэ Эрзинниңден келген ажылчыннар болгаш [illegible] чурттап турар чорду. Оларның бажың-балгадынга кире бээримге, ында бо үениң [illegible].

Чүгле чаңгыс чижек, [illegible] ак-пек [illegible] дистииниңиен Тоолайты деп кашпал хемге [illegible] ында ак [illegible]. Оларның бирээзинге кире дүштүвүс. Аалдың [illegible]. Ында радио-приемниктен республикада мал чемиин белеткелдиниң дугайында медээни дамчыдып тур. Агаар-байдус кан-халымын тура-даа, бо райоңнуң «Малчын», «Мөгөн-Бүрен» совхозтарының ажылчылары [illegible] «Малчын» совхозтуң Ак-Чыраада Сүрүңмаа Адай-оолга удурткан сигенчилер бригадазының [illegible]. Ону ол хүн үнген, [illegible] «Мөгөн-Бүрен» совхозтуң [illegible] күш-ажылдың хоочуну, [illegible] чок, бүгүдеге хүндүлүг кижи болду.

Ол мугур чедеп хараан өөрер-даа болза, совхозтуң ажыл-херээнден чарылбаан, [illegible] мал-маган [illegible] аныяктарның дагдыныкчызы болуп, [illegible] дейү, шевергиин, ажыл-рал-чуртталгага ооң культурлуг, төлептиг чугаалап турар. [illegible]

Мөгөн-Бүрениң төвү — Кызыл-Хая суурга келиривиске, бичии [illegible] улуг суур [illegible] Кызыл-Хаяда [illegible] болду. Бо суур Тываның эң [illegible] чечектелип, хөгжүп турар. Кижи, ооң чаагай чоруу [illegible] партияның болгаш [illegible] Кызыл-Хая суурнуң чурттакчыларының [illegible] билип ап болур чорду.

О. ЧЫВЫРАЛ.

Кыштаглаашкынга белеткел

ООЖУРГААР БАРЫМДАА ЧОК

ҮЕНИҢ КОЛ НЕГЕЛДЕЗИ

[illegible] хар-биле [illegible] бедик [illegible] Кара-Хөлдүң ажыл-ишчилеринге кыштаглаашкынга белеткел эрте частан эгелээр. [illegible] Кара-Хөл база-ла [illegible]. [illegible] бо чылын мал чемиин белеткээриниң улуг [illegible]. Эрткен чылын [illegible] 2500 тонна мал чемиин белеткеп алгаш, кыштагларга чедирген болза, бо чылдың планның орту чедир [illegible].

Совхозтуң [illegible] ажылчын болгаш комсомол комитеттери, херээжилер чөвүлели, кадээ Советтиң күүскому, эмнелге, школа коллективтери [illegible] чурттакчылары, пенсионерлер сиген кезип ап болур бүгү-ле черлерге ажылдап, кескен сигенни [illegible] кургадып, арга-арытта [illegible] турганнар.

[illegible] Хертек [illegible] бригадазының херээжилер звенозу эки киришкен.

— Бистиң херээжен [illegible] ажылдаан — деп, совхоз директору Данов Хертек чугаалады. [illegible] кескен сигенни олар [illegible] черже [illegible], кургадып турганнар. Звено 45 тонна сиген белеткээш алган. Ам ооң күүседириниң кырында келген.

Комсомолчу Саая Май-оолга удурткан звенону совхоз [illegible] мал чемин белеткээшки-биле [illegible] чоруткан. Олар [illegible] кыска хуусаада 20 тонна сигенни кезип, сарааттааш, Кара-Суглуг, Талдыг-Чул деп, хөлегелиг, шыргай арыглыг черлерге сигенни долгактап тургаш, 50 тоннаны белеткээр планын ыракта ажыр күүсеткен, [illegible] киирген.

Совхозтуң бүгү механизаторлары [illegible] 14 [illegible] 200 тонна саванды пресстээш, вагоннарга чүдүрүп чоруткан. Ам совхозтуң 9 автомашиназы [illegible] турар. Бо ажылга [illegible] Хертек Чүүрай, Эрес-оол Хертек, Дамдыннаа, Дадар-оол болгаш өскелер-даа [illegible] ажылдап турарлар. Бо хүннерде малчыннар кыштагларының одаан долгандыр [illegible]. Оларның чамдыктары көк-сула кезиилдезинде организастыг хаара туттунган.

— Мал чеминиң белеткелин [illegible] чүлээр бис. Үе ынчаар негеп турар-дыр. Тарып алган 500 гектар көк-суглавыстың чартык кезии үнмейн барган. Ынчалза-даа үнген черлеринден дүжүт ортумаа-биле 13-15 центнер чедип турар. Ооң ынай, күзүк чайда чандык тулаалар курган, [illegible] апаар.

Бистиң черге бүрү белеткээри берге. Ынчалза-даа малчын бүрүзү [illegible] белеткеп, [illegible] хуралынга дүгүрүшкен бис — деп, Данов Деликович чугаалады.

Сукпактың [illegible] Туралыгда, Көжээлиг-Ховуда [illegible] ажылдап турарын бүдүрген көрдүм.

ХҮР КЫШТАГЛАДЫР ДЭЭШ

Совхозтуң малчыннары он бирги беш чылдың бирги чылында мал бажын өстүрер, ооң чаш төлүн болгаш нийти бажы санын онза-меңгин камгалаар дээш багай эвес ажылдааннар. Төрүүр 831 бода малдан 666 бызааны 69 хуунерге чедир камгалап алган. Шээр мал кадарчылары төрүүр 100 өшкүден [illegible] 78 анай, хурааганы [illegible]. Хойжулардан Калин-оол Хертек 98 хурааганны, ооң кадарчызы Сугдер-оол Күжүгет 80 анайны, сарлык кадарчызы Иргит Кыыш-оол 90 бызааны төрүүр [illegible] баш малга [illegible] чарыштың тиилекчилери болганнар. Төрүүр мал кадарчылары Сергей Күжүгет, Данзын-оол Хомушку, Өнөй Хертек, Долгар-оол Хертек малдың баш санын 98-100 хуу камгалааннар.

«Кара-Хөл» совхоз 1981-1982 чылдар 22 муң 183 баш малды кыштаглады. Аңаа [illegible] 24 мал бригадалары [illegible] частаа эгелеп организастыг чоруткан. Сукпактың № 1 хойжу бригадазы (бригадири С. Хертек) 160 тонна [illegible] чедирип турар. Хойжулар Сукпакта, Туралыгда сиген кезер машина-биле ажаап алдынмас черлерде көк-суданы хол кадыыры-биле кезип, ажаап киргени өөрүнчүг.

Бригаданың хойжулары бо [illegible] 25 кыштагыг [illegible] багай [illegible]. Ооң иштинде 15 кыштагга төрүүр кодаңнарны тургузаар. Артык дөрт кыштагның септелгезин база доозуп, ында хөй [illegible]. Хойжулар Ламба Салчак, Малчын-оол Хертек, Дажы Хертек, Николай Күжүгет кыштагларын дыка эки септеп белеткеп алганнар.

Совхозта шупту 64 кыштагга 140 хире малчын кыштаар. Оларның иштинден [illegible] ет-бүйө кидис өглерге чурттаар. Совхозтуң дирекциязы ег чылыглаар кидис, брезент [illegible]. [illegible] бар мал чемнерин чөп ажыглаарын шынгыы контрольга ап, одар-белчирни камгалаарын малчын бүрүзү чедип алыр дээш бүгү хемчеглерни алыр апаар.

Кыш кара-хелчүлерге белен эвес болуру чугаажок. Ынчангаш ол харыысалгалыг [illegible] турушту, ак сеткилдиг ажыл-ишчи негеттинер апаар.

СУУГУ САЛЫР, ОДАГ КЫПСЫР...

Экиин эки, багайын багай дээр болгай. «Кара-Хөл» совхозтуң төвү Дасты-Аксы суурга хар августуң төнчүзүнде, сентябрьның эгезинде ийи катап чагган. Ол дээрге кышка белеткелди дүргедедиринге [illegible] бүдүрүлге, албан организация черлериниң септелгезинде [illegible] кылыр чүүлдер ам-даа хөй болуп артышпаан.

Кышка белеткелди суурда [illegible] эмнелгезе, ортумак школа, 50 орунныг уруглар сады, [illegible] чоруткан. Оларга чүгле отчулар чүүл чедирилгезин дүргедедири негеттинип турар.

Кара-Хөлдүң кадээ культура бажыны хөй чылдарда эки ажылдыг деп санадып, бот-тывызыгыр артистер чүгле ра[illegible] идепкейлиг киржип келген. Олар районуң [illegible] көрүлдезинге хөй удаа 1-3 дугаар черлерни ап келген. Агиткультбригаданың чыл дургузунда доктаамал ажылдаарын чедип алган. Бо чылын ук культура бажыңының директору Анай-оол Кызыл-Каттың чазактыг бедик шаңналы «Күш-ажылчы шалыпчы [illegible]» база-ла таварыгга эвес.

Ынчалза-даа культура бажыңының кышка удур [illegible] шупту чоруптааны кайгамчык. Ооң иштинче бакылай бээрге-ле, ээлери шагда каапкаш барган [illegible] бажың сагыжырар болду. Хаалары өйбак, доорак ооң шалажы төптүп турар. Демирде чураш, [illegible] бузук. [illegible] болганындан дамдылааш, [illegible] кезек черлериниң [illegible] кара апаргылаан.

Кажан культура бажыны кажан септеп эгелээрин база кажан доозарыл? деп айтырыгны Кара-Хөл кадээ Совединиң күүскомундан, райкүүскомунуң культура килдизиниң удуртукчуларындан база түс черниң партия, комсомол комитеттериндөн, культура [illegible] салыш, олардан шыңгыы негээр үе келбээн бе? Ындыг черге культура-массалыг болгаш өске-даа ажылдарны, янзы-бүрү бөлгүмнер ажылдарын канчап чорударыл?

Культура бажыңындан [illegible] аалчылар бажыңы, районунуң амыдырал хандырылгы [illegible]. Олар база-ла кышка белеткенмээн, байдал дыка дүвүренчиг. Аалчылар бажыңы [illegible] сурганчылар келген улусту хондурар чер безин чок.

Амыдырал хандырылга комбинадының филиалының доораазы үш, узуну үш метр [illegible] чалыг бажың тып, тудуп берип шыдаваан. Ындыг бажың тускайлап бээр дугайында чугааны районнуң удуртукчу органнарын дамчыштыр безин үш чыл улаштыр чорудуп келген. Бо чылын бир бажыңны бээр бооп [illegible] «дилинмейн», хүннүң даартаалаа турда, чуртталга бажыны кылдыр [illegible].

Филиалдың ам турар өрээлинде печканы тудкандан бээр он чыл [illegible] «Кыжын демир суугу салыр-даа [illegible] боор бис. Кады ажылдап турар эжим А. Хертек бо өрээлдиң соогундан чараан. Ам эмнедип тур. [illegible] Кара-Хөл Ооржак [illegible].

Бичии уругларның «Алёнушка» ясли-садының септелгезин кылыры база-ла суттундурган». Ону эрткен чазын март эгезинде-ле чугаалаан [illegible].

Совхозтуң машина-трактор парыгының кышка белеткелинде четпестер база-ла хөй. Ында [illegible] турар. [illegible] кужун чеп ажыглап, материалдар-биле хандырылганы экижидер чүве болза, бо [illegible] киирип алыр арга бар болбайн аан. Ынчалаажок совхозтуң чолаачылары, трактористери ам бажыңнар чаңынга одаглар кыпсыр [illegible] белеткеп алыр дугайын бодап турар апарганнар.

[illegible] Кара-Хөлге [illegible] ажылдарын шалыпкыы организастыг чорудуп, күстүң чылыг үезин чөп ажыглап, орук эки турда, оттулар [illegible] алыры негеттинип турар. Манаа Бай-Тайга районнуң партия, совет органнарының киржилгези, дузазы, хынал-да-контролю база херек апаары чугаажок.

Ш. КУУЛАР.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР

[illegible] хендир заводтарының [illegible] анализатор туннелдерин үр [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] ажыл-агыйларының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бо областа ажыглап эгелээни бо.

— Техниканың хөй турар чоруун кызырганындан аңгыда чаа технологияда база бир артык шынар бар, чүл дээрге мурнундалары [illegible] ажыл-агыйлары ол чаа технология хүлээндирип турар — деп, Ярцевтиң хендир заводунуң директору Н. Салтыков чугаалаар. — Казы ажылдажылганың керээзин бистер дески, бок үнүштер эвээш, бедик шынарлыг хендир өстүрген ажыл-агыйлар-биле чарып турар бис. Чеди чыл бурунгаар, кажан чаа арганы шингээдип ап эгелеп турувуста, чүгле [illegible] [illegible] дугжур турган болза, ам шуптузунуу дугжуп турар апарган.

[illegible] бо областа 22 завод амгы үеде бистиң областа ажылдап турар. [illegible] тергиин шынарлыг чиг-эдн-биле хандырып турар. Ол техниктиг [illegible] ажыл-агыйларда бүрүнү-биле механизастаан. Амгы үеде чер болганда хендир андарып, моожалаар сериилерни тудуп, дерип, шингээдип ап турар. Планнаттынган чиг-эттиң дөртен хуузу [illegible] аяк.

БЕЛОРУССИЯ

Мал ажылының кол адырларын ооң дузалал адырлары биле билдилиг холбаштырар чорук Минск областың Столбцов районнуң «Победа» колхозун республиканың социалистиг чарыжының тиилекчиази болдурган. Сүт болгаш инек эъди бүдүрерин көвүдетпишаан, ол ажыл-агый эрги кажааларны эде кылып, техника-биле чепсеп тургаш, хаван болгаш өдүрек фермаларын тургускан.

Колхоз чыл дургузунда бир муң беш чүс хаваннарны болгаш сезен муң хире өдүректерни азырап, өстүрүп турар. Ооң түңнелинде эът бүдүрери ийи катап көвүдээн. Ол чаа фермалар [illegible] дузазында өстүрер хаван [illegible] болгаш өдүрек оолдары-биле база хандырып турар. Бүгү [illegible] дүргени-биле эъттинип турар.

«Победаның» үлегерин әдербишаан. Белоруссияның дыка хөй ажыл-агыйлары мал ажылының дузалал адырларын шалыпкын хөгжүдүп турарлар. Ол болза эът бүдүрерин көвүдедириниң чугула курлавыры.

УЗБЕКИСТАН

Беш чүс чылдарның чурукчуларының ажылдары «Алишер Навоиниң чогаалдарынга тайылбыр чуруктар» деп ийи альбом кылдыр Ташкентиде үнген. Оларның хөй кезии сурагдыг узбек дыл эртемдени Х. Сулеймановтуң дилээшкиннериниң ачызында билдинип келген.

Чижээ, шүлүкчүнүң дириг чорааш үезинде тайылбыр чуруктар-биле шиметтинген «Хамса» болгаш «Диван» деп хол-биле бижээн чогаалдарын эртемден Англияда — Виндзорнуң хаан библиотеказындан — тыпкан. Чурукчу бодунуң адын бижип кагбаан болган, ол чогаалдарны чара бижээн Султан Али Машхадиниң холунуң ужуун Навои боду-ла «алдын» хол ужуу деп санап чораан, ооң ады-биле бодунуң адын кожа салырын чурукчу эпчок деп санааны чадавас.

Тайылбыр чуруктарның аразында шүлүкчүнүң кижизиткени болгаш өннүү Камалетдин Бехзадтың база Гераттың, Бухараның, Коканның болгаш Ортаакы Азияның өске-даа хоорайларының чурукчуларының бичии-бичии чуруктары бар. Олар амдыгаа чедир XV—XIX чүс чылдарның ном каастаар уран аргазының үлегери болуп артышаан.

ТАДЖИКИСТАН

Душанбеде партияның төп райкомунда партияның иштики информацияның автоматтыг арга-биле сайгарарының системазын шиңгээткен. Ол системаны ажылдап кылган кижилер — ол районда туруп турар бир эртем-шинчилел институдунуң тускай эртемниглери.

Партия эге организацияларындан келген партия хуралдарының дугайында отчеттарны, коммунистерниң саналдарының үргүлчүлүп болгаш үтказының дугайында медээлерни электроннуг санаалга машиназы сайгарып турар. Коммунистерниң шугумчулеллерин болгаш [illegible] сайгарып, түңнээри күш-ажыл коллективтерин дүвүредип турар сорулгаларны тодарадып алырынга райкомга дузалап турар. Ол болза чурттаалга тудуу шалыпкын калбарып, чаа үлетпүр бедиирлери тургустунуп турар аныяк төп районга онза чугула.

Аразында чиг-эт солчуп турар чамдык чиик үлетпүр бүдүрүлгелеринин ажылын акижидеринге болгаш чаа микрорайоннуң чурттакчы чонунуң садыг болгаш амыдырал хандырылгазын акижидер арганы алдынган информацияларбэрген.

Техниканы ажыглаары партия аппаразының ажылдакчыларының үе-шагын камнап турар. Кол чүве болза райком ажылдакчыларының партия организациялары-биле чоок харылзаазы, массалар аразынга бөттүг организакчы ажылын чорудары, бүдүрүлгениң болгаш кижизидилгениң сорулгаларын шиитпирлээринге тодаргай ажыл-ишчи дуза көргүзери болур.

ЛИТВА

Тельшяйның чурт шинчилекчилери бодунуң районунуң литература энциклопедиязын тургузуп алганнар. Ол ырак бүдүнга төрүттүнгеш, чурттап турган чогаалчыларның, чырыдыкчыларның дугайында материалдарны олар архивтерден болгаш эрги солуннардан тыпкылап алганнар.

Литература энциклопедиязы бодунуң дазылдары-биле XVI векче ханылап турар. Дөрт чүс чыл бурунгаар аңаа сурагдыг гуманист болгаш чырыдыкчы Микалоюс Даукша чурттап турган, баштайгы литва номнары ол бижээн. Чыындының эгезинде ол чырыдыкчының дугайында чугаа кирип турар.

Литература энциклопедиязының талазы-биле ажылды уламчылавышаан, чурт шинчилекчилери чогаалчыларның амгы салгалынга чагаалар бижип, литература кежээлеринге болгаш ажылчы чоннар-биле ужуражылгаларга киир тургаш, хандыг чаартылгаларны эскериг турарын. Оларның төрээн черинин мурнунда кандыг турганын чугаалап бээрин дилеп турарлар.

КИРГИЗИЯ

«Киргизмашэлектроснаб» тускай эргелелден көдүрер краны болгаш өске-даа техниканы хөлезилеп ап болур, ында техниканы хөлезиге берип турар киддисти организастаан.

Бээтүүлелерни болгаш организацияларны ындаар хандырарының ажыктыы чугаажок. Тудуг отрядтары болгаш улуг [illegible] техниканы-биле бүрүн хандыртынмаан [illegible]. Оларны кыска үеде ажыглаары-биле садып алыры — сарыылчок-даа, чарыгдалы-даа улуг.

А ону хөлезилеп алганда ой-тап түңнү төлеп бээр. Ооң кадында кезек үеде алган техника хөй турбас-даа. Ажыглаттынмас техниканы кым хөлезилеп алыр боор.

ЭСТОНИЯ

«Промприбор» каттыжышкынның цегинде бижик машиназының [illegible] чегентиг [illegible] чорде бүгү чорудулгаларны хайгаараары берге. Оожумнады тырттырган кинолентазын көөр ужурга таваржыр.

...Лазерлиг тургузуг кап-ла секунда дургузунда он-он [illegible] [illegible] бир [illegible] механизастаттынган, манипуляторлар, автоматтар [illegible].

Республиканың приборлар кызыр бүдүрүлгелеринде заводтарнынң [illegible] ындыг. Индустрияның эң аныяк [illegible] бо беш чылда дүрген темпилер хөгжүп турар.

(СЭТА).

АРГА-АРЫГ—МӨҢГЕ БАЙЛАК

Бистиң Төрээн чуртувуста арга-эзимнерде [illegible] [illegible] [illegible]-билеме домей: ол чурттуң бүгү девискээриниң ортаа кезиин ээлеппишаан, тудуг [illegible] [illegible] [illegible] бир кезиин кадарып турар.

— Эрткен беш чыл планының [illegible] чурттуң ыяш байлааның девискаары 20 миллион гектарга немей калбарган — деп, ССРЭ-ниң Арга-ыяш ажыл-агыйы талазы-биле күрүне комитединиң даргазы Г. Воробьев СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга демдеглээн. Чурттуң водгаан эртинезин ССРЭ Конституциязында [illegible] бүгү [illegible] быжыглап камгалаан. Ыяш ажыл-агыйын [illegible] [illegible] социалистиг [illegible] принциптерин, арга-эзимнерни катап өстүрерин болгаш камгалаарын [illegible] тодаргай негелделерни ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның арга-ыяш хоойлужудулгазының [illegible] айыткан. Ыяш камгалалы улам [illegible] [illegible] болгаш ыяш курлавырларын боттуг ажыглаар талазы-биле хемчеглер дугайында [illegible] тааллда ол сорулгаларының улуг ужур-дузазын [illegible] демдеглээн.

Арга-эзим — бистиң национал байлаавыс [illegible] ниң материалдыг үндезини-дир. Ол чокка улус ажыл-агыйының экономиктиг хөгжүлдезин бердирер болур. Чурткa чыл бүрүзүнде 400 миллион кубометр тудуг ыяжын белеткеп турар. Чүгле чаңгыс кубометр ыяштан 200 килограмм [illegible] белеткээр, а оортан бүдүн чартык муң метр кылымал пөстү бүдүрүп болур.

Арга-эзимниң — [illegible] [illegible] [illegible] байлааннан 20 муң хевирлиг [illegible] бүдүрүп турар. Арга-эзимниң кижилерге бериш турар чаагай байлаа [illegible] болгаш кайгамчык бедик үнелиг. Арга-эзим [illegible] [illegible], суг курлавырларын кадагалап, агаар-бойдузун [illegible] турар. Чаагай чуулду үнелээринге, аңаа ынак болурунга арга-эзим кижилерни кередип турар деп, А. П. Чехов демдеглээн.

Арга-эзимни камнаары, камгалаары, ооң байлактарын [illegible]. [illegible] ажыглаары — чаагай болгаш улуг сорулга-дыр. Арга-эзимнерниң [illegible], оларны катап тургузарының, ыяш белеткээниниң талазы-биле бистиң чуртувус делегейде бирги черни быжыы-биле ээлеп турарынга дүрүм сөргаар чорааар [illegible]. Ыяш ажыл-агыйы эртем болгаш техниканың ам [illegible] [illegible] [illegible] улус ажыл-агыйының улуг азыры болуп турар деп, Г. Воробьев айыткан.

[illegible] мурнунга он бирги беш чылда улуг болгаш харысалгалыг сорулгалар салдынган. Ыяшты соксаал чок болгаш боттуг [illegible], арга-эзимнерниң шынар составын экижидериниң тодаргай сорулгаларын ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарында айыткан. 8 миллион гектардан эвээш эвес девискаарге үнелиг аныяк ыяштарны тарып өлүртүру чаа беш чыл планында көрдүнген.

Ыяштарны катап тургузарының комплекстери [illegible] [illegible] тургускан. Аныяк ыяштарны [illegible] [illegible] [illegible] болгаш специалистерни ында быжыглаан. Арга-эзимнерни катап тургузарының шууштурар технологиязын олар шиңгээдип, аныяк ыяштарны тарып өстүрериниң депшилгелиг аргаларын калбартып турар. Кезип алганывыстан хөйнү [illegible], өстүрүп турар [illegible]. Чүгле чаңгыс чылдың дургузунда безин ийи миллион ажыг гектар шөлге аныяк ыяштарны тарып турар.

Бо чылын агаар-бойдустуң байдалдары дыка нарын болган. Ынчалза-даа эвилелдешкен республикаларның ыяш ажылдакчылары аныяк ыяштарны тарып өстүрер пландарын күүседипкен. 830 муң гектар шөлдерге ыяштарны [illegible]. [illegible] шөлдерин камгалаар ыяш тарылгазы база калбарган. Чурттуң мурнуу болгаш мурнуу-чөөн [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] деп турар. Чүс-чүс муң гектар шөлдерге мал оъттарын [illegible] [illegible].

Чурттуң ыяш ажыглалын чүгле эвилелдиниң эвес, харын-даа [illegible] талазы-биле база сайзырап турар. Амгы беш чыл арга-эзимнерни шынар талазы-биле чаартырының беш чылы болган турар. Ыяш [illegible] болгаш аныяк ыяштарны өстүрер ажылды селекция-генетиктиг үндезинче шилчиири — үнелиг болгаш быжыг ыяштарны хөй-биле өстүрериниң идегелдиг магадылалы болуп турар.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЧУГУЛА ДОКУМЕНТ

БУДАПЕШТ. Барыын чүкте парламентилер болгаш нүрүне [illegible] [illegible] угаанның үнүн дыңнаар болгаш «Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыын улустарның база тайбының салым-чолу дээш бедик харысалгазының ыдазы-биле көөр ужурлуг деп, Венгрияның Ада-чурт [illegible] Чөвүлелиниң секретары Б. Мольнар медеглээн. Амгы үеде кижи бүрүзүнге хамааржыр кол чүүлдүң — тайбын дугайында сагыш човаашкын-биле ол документ сиңниккен. Ракета-ядролуг чепсегленииишкиннериниң эндере чаа бүдүрүүшкүнүн болдурбас сорулга-биле ак сеткилдиг, деп эргелиг чугаалажылгаларны чорударынга таарымчалыг байдалдарны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыы тургузуп турар.

УЛАН-БАТОР. «Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыы бүгү кижи төрелгетенниң өртемчейниң келир үезиниң дугайында СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың могат-шылаг чок сагыш салыышкынының тодаргай херечизи-дир деп, Моолдуң «Үнэн» солуну бижээн. Төөгүлүг ол документ ССРЭ-ниң тайбынга ынак даштыкы политиказының чаа барымдаазы болган. Советтер чурту бүгү делегейге тайбынның идегелдиг чөленгиижи болуп турар деп, солун [illegible] демдеглээн.

ДАРМШТАДТ. Совет парламентарийлерниң кыйгырыы — [illegible] айыыл чок чоруун [illegible] чугула салдышкын, боо-чепсектерни эндере бүдүрерин соксадырынче болгаш чер кырынга тайбыңны камгалаарынче угланган Совет Эвилелиниң чайгылыш чок угланыышкынының база бир чаа херечизи-дир деп, Барыын Германияда немец эвилел партиянын шаңнал-[illegible] организациязының удуртукчузу К. Зоммер [illegible]. Кыйгырыгда айыткан тайбың чаа инициативалар совет даштыкы политиканың догуннаалыг характериниң дугайында херечилеп турар.

Быжыг тайбыңны хандырарынче угланган совет улустуң күженишкиннерин Германияның Федеративтиг Республиказының тайбынга ынак хөй-ниитизи [illegible] деп турар деп, К. Зоммер онаалап демдеглээн.

БЕЙРУТ. Тайбыңны камгалаарынче, ракета-ядролуг чепсектерни эндере бүдүрерин соксадырынче, амгы үениң эң чугула айтырыгларын чугаалажыр эгелээринче кыйгырыг — ол дээрге, Совет Эвилелиниң тайбынга ынак даштыкы политиказының чайгылыш чогуу болгаш принципиалдыын тодаргай бадыткаан турар деп, Ливанның Коммунистиг партиязының ТК-зының кежигүнү Халиль Наус медеглээн. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыында айыткан тайбың чаа инициативалар СЭКП-ниң XXVI съездинге хүлээп алган Тайбың программазының түңнелиндии ушкуну болуп турар.

Делегей империализми, хамыктың мурнунда америк империализм хөйи террористиглиг дайзыннары эрлинге тежирерни оралдажып турар амгы үеде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыы онаа чугула уяур дүзалыг болуп турар деп, Ливанның политиктиг [illegible] [illegible] демдеглээн.

Америк империализминиң агрессчи чоруу араб улустарга удур Израильдиң дайызырак өжелекчи үүлгедиглерин деткип турарында илергейлеттинген. Кэмп-Дэвидтиң өскерликчи сүлчээзин амыдыралга боттандырарын. Араб делегейге шериг баазаларын эндере тургузарын америк империалистер оралдажып турар.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң тайбың инициативалары болгаш «Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыы делегей байдалын экижидеринге тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун хандырарынга онаа чугула [illegible] болур турар деп, Х. Наус демдеглээн.

УДУРЛАНЫЫШКЫННАР УЛАМ КАЛБАРГАН

[illegible] эндере бүдүреринче, шериг күчүзүнүң талазы-биле социалистиг чурттардан артык күштүг болурун чедип алырынче, массалыг узуткаарының эң-не дээрзи чаа чепсектерни бүдүреринче угланган АКШ-тың болгаш империалистиг өске-даа чурттарының угланыышкынын бүгү делегейде шыңгыы буруу шаап турар. Ядролуг халапка таваржырын делегейниң улустары күзевес турар.

СОФИЯ. Америк ядролуг ракеталарны Барыын Европаның девискээринге эккеп чепсегленирин планнар Европаның бүгү улустарынга кедергей айыылдыг кыжаныышкын болур турар деп, эртем амыдыралдың бүгү делегей федерациязының даргазының оралакчызы, болгар академик Ирина Бриганова медеглээн.

Ядролуг халапты болдурбазының амыдыралчы эргежок чугулазын бадыткаан көргүзер делегейниң авторитеттиг хемчеглерин тургузар дугайында Л. И. Брежневтиң саналын эртем фронтузунуң ажылдакчылары ишке-биле деткип турар деп, ол чугаалаан.

ВАШИНГТОН. Америк ракета-ядролуг чепсекти Барыын Европага эккеп чепсегледир дээн планга удурланыышкын ында улам калбарып турар деп Си-би-эс дээр телекомпанияның Бонндан репортажында айыткан. Нейтроннуг чепсекти бүдүрүп эгелээр дугайында Рейганның администрациязының шиитпириниң сөөлүнде удурланыышкын дыка күштелгенин репортажка демдеглээн.

Европаның чок кылырынга четчир ядро-ракеталыг чепсек ында бар, ынчаарга аңаа ракета-ядролуг чепсекти немээри — ядролуг дайынның кыпкыны болур кыжаныышкынының улам күштелдирер апаар деп, телекомпания айыткан.

ЛОНДОН. Вашингтоннуң болгаадырып турары милитаристиг угланыышкынның түңнелинде делегейде байдал улам дошкуурап болуп турар деп, тред-юнионнарның Шотландияда конгрессиниң (ТШК) чингине секретары Джеймс Милн медеглээн. Барыын Европаның эзээ хөй чурттарынга ортумак ырааныылдың ракета-ядролуг америк чепсекти [illegible] [illegible] дугайында планнар ядролуг халапты делегейге болдурарының кыжаныышкынын күштелдирген. «Кызыгаарлаттынган» ядролуг дайын дугайында чамдык кижилер Вашингтонда чугаалап турар. Ынчаарга делегейниң чаа дайыны бир эвес кыпсыра бээр болза, ол «кызыгаарлаттынган» турбас, а делегейниң ядролуг халавы болган турар. Ындыг дайынга тиилекчилер-даа турбас, ол дайын — делегейниң сайзыраан хогаалдазының төнчүзү болур. Тайбың дээш демиселдиң улам [illegible] ындыг чаңгаш эргежок чугула болуп турар деп, Дж. Милн демдеглээн.

Совет Эвилели тайбың саналдарны [illegible], делегейниң чиңиг айтырыгларын [illegible] шиитпирлээринге, чепсеглениишкинни чорудуушкуну хязыглаарынга идиин бериp турар. «Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыы — делегей байдалының экижидер чоруун чамдыраларынче Совет Эвилелиниң доктаамал чүткүлдүүнүң чаа херечизи-дир. Ынчаарга күрүне ажылдакчылары чугаалажыышкыннарны кылган турарын делегейниң улустары негээр ужурлуг деп, Дж. Милн айыткан.

КИЖИНИҢ ЭРГЕЛЕРИН КАМГАЛААР

ГАВАНА. (СЭТА). Кижиниң үндезин эргелерин каржызы-биле үреп турарын тоомча чок көрүп болбас. Сальвадорнуң, Чилиниң, Парагвайның, Намибияның, Палестинаның араб чонунуң, Ольстерниң католиктиг чурттакчыларының хилинчек-човууланының дугайында ыттаваайн барып болбас. Социализмниң, регионнуң болгаш [illegible] [illegible] [illegible] үзе узуткаарынга чаагай сеткилдиг кижилер бүгү күжүн киирер ужурлуг. Парламентилер аразының эвилелиниң Гаванада ажыттынган 68-ки конференциязынга делегаттарның хөй нуруузу ол дугайын чугаалаан. Эргелерге организацияның [illegible] ажыл-чорудулгазынга парламентилерниң контролюнуң болгаш кижи эргелериниң делегей [illegible] [illegible] айтырыглары сессия чугаалажып көрген.

Чөпүг үндезинге делегейниң экономиктиг харылзааларын эде чаартыры, чепсеглениишкиннерин эндере бүдүрерин соксадыры, тайбыңны хандырары кижиниң боттуг эргелерин магадылап болур.

Социализмниң байдалдарында бодунар болгаш демократияның ээзүлер тиилелгезиниң дугайында Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Кубаның, ЧССР-ниң төлээлеринпери боттарының чугааларынга демдеглээн. Бүгү чоннуң [illegible] [illegible] демократиязын 1977 чылда чаа совет Конституциязы тодарган айыткан ССРЭ-ниң парламент бөлүүнүң делегациязының кежигүнү В. В. Сакалаускас демдеглээн. ССРЭ хамаатыларының эргелерин чугле чарлаан эвес, харын-даа Совет күрүнениң экономиктиг болгаш политиктиг [illegible] [illegible] хандырган.

Америк [illegible] демократ Дж. Крокеттиң чугаазы база солун болган: Каттышкан Штаттарда кижиниң эргелерин каржызы-биле үреп турарын ол буруу шапкан. Мурнуу-Африка Республиказының расистери-биле Вашингтоннуң харылзааларын конгрессмен [illegible] шүгүмчүлээн.

Ф. МУРИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВЕНА. (СЭТА). Австрияның таваржыпканы амгы экономиктиг бергедээшкиннериниң чылдагааннары [illegible] экономиказының [illegible] болуп турар деп, Австрияның Коммунистиг партиязының Даргазы Ф. Мури демдеглээн. Сөөлгү үеде чуртта чиңгилепген экономиктиг байдалдың дугайында Австрияның Национал чөвүлелинге (парламентизинге) санал оналдап [illegible] чуушкунунга ол киришкен болгаш медеглел кылган.

Монополияларның эвес, а бүгү күш-ажылчы чонуң эрге-ажыктарынга дүүшкен экономиктиг политиканы чорудары [illegible] Австрияның [illegible] АКП-ниң Даргазы кыйгырган. Чурттуң каң хайлыдырар үлетпүрү хөй чылдарның дургузунда бергелерге таваржып [illegible] [illegible] хөй националдыг корпорацияларның салбырлары, ылаңгыя «Дженерал моторс» деп америк [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хөй аңгылы ап турар.

Национализастаан бүдүрүлгелерге, хамыктың мурнунда металлургия үлетпүрүнге санхөө дузаламчызын күрүне кыргузер ужурлуг деп, Австрияның коммунистериниң удуртукчузу айыткан.

Манчестер — Англияның соңгу-барыын кезээнде улуг үлетпүр төвү болгаш чурттуң далай өртээли.

Шаанаг аныяктың шимчээшкининиң төвү турган ол хоорай ядролуг чепсек чок зоналарны тургузар дээш шимчээшкиниң ам эгеленчизи болган. Ядролуг азы массалыг узуткаашкынның өске-даа чепсектериниң күштерин болгаш ядролуг ракеталарның установкаларын, ядролуг чепсектерни бүдүрер черлерни хоорай чаныгга болгаш ооң чоок кавызынга тургузарын чадаваалдарының [illegible] хоорай органнары өйталап турар.

ЧУРУКТА: хоорайның төп кезээнде.

А. ФЕЛЕШИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Нейтроннуг чепсекти долу хемчээлинге бүдүрүп эгелээр дугайында Рейганның администрациязының шиитпири делегейниң депшилгелиг бүгү хөй-ниитизиниң ханы ниленмээшкинин болдурган. Делегейниң янзы-бүрү чурттарында митингилерниң болгаш чыскаалдарның киришкичилери ол дерзии база айыылдыг шиитпирни шыңгыы буруу шаап турар. Нейтроннуг чепсекти долу хемчээлинге бүдүрүп эгелээр дээн АКШ-тың администрациязының шиитпири делегей байдалын улам чидиглендирип, ядролуг дайынның кыжаныышкынын күштелдирип турар.

ЧУРУКТА: Финляндияның найысылалы Хельсинки хоорайга болган [illegible] киришкичилери.

ЮПИ—СЭТА-ның телефотозу.

АМЕРИК ЭРТЕМДЕННЕРНИҢ БОДАЛЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Президент Рейганның эгитип болгаш даштыкы политиказы Каттышкан Штаттарның бо бүдүн-даа, бүгү делегейге-даа эң-не халалтыг ужурутарны болдурарынче угланган-дыр деп бодалды америк эртемденнерниң хөй нуруузу политиктиг эртемнерниң америк ассоциациязының съездинге илереткилээн. Шериг күчүзүн улам-на күштедиреринче Ак бажыңның кедергей аныыглыг угланыышкынын болгаш стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажыышкыннарны дүрген эгелээринден америк администрациязының ойталап турарын эртемденнер шыңгыы буруу шапкан.

Шериг талазы-биле күштүг чоруун туруп турар болгаш, «МХ» дээр ракеталарны бүдүрери база нейтроннуг бомба ышкаш дерзии чепсекти долу хемчээлинге кылып эгелээри Американың Каттышкан Штаттарынга бичии-даа херек чок деп эртемденнерниң эң хөй нуруузу санап турарын «Крисчен сайенс монитор» солун бижээн.

Чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрерин шөлээр талазы-биле ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразынга чугаалажыышкыннарны дүрген эгелээри эргежок чугула деп эртемденнерниң 60 хуузу санап турарын солун демдеглээн.

Социал-экономиктиг программаларны кызырарының үстели-биле шериг чарыгдалдарын немелдеп көдүрерин Рейганның администрациязының оралдажыышкыннарын эртемденнер шыңгыы шүгүмчүлээн. Федералдыг бюджетти балансылыг кылдыр дүүштүрер дугайында сонгуда мурнунда берген бодунуң аазаашкынын Рейган күүседип шыдавас деп эртемденнерниң 88 хуузу санап турар.

ЧАДТА БАЙДАЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). Судан болгаш Египет чоокта чаа Чад күрүнезинге удур чепсектиг халдаашкынны кылган. Чадтың Национал чаңгыс эвилел шилчилделге чазааның даргазы Гукуни Уэдей ол дугайын медеглеп чараан.

Египеттиң чепсектиг күштеринге деткиттен Суданның шериглери Чадтың чөөн чүгүнде Адре болгаш Гереда хоорайларының районунга турган чад шериглерже халдааның ол дыңнаткан. Суданның болгаш Египеттиң чепсектиг бо өнчүк-чоңгааан бистиң чуртувустуң чаңгыс эвилелинче угланган деп, Гукуни Уэдей чугаалаан.

Египеттиң болгаш Суданның талазындан база дагын чепсектиг халдаашкынның кыжаныышкыны болгаш чарыдыышкыны дээрбечилерни үүлгедиглери бар болганда, бисти кайнералдыг чурттан дузаламчы дилээр ужурга Чад күрүнези таваржып турар.

Чаака тайбыңны деткиир талазы-биле Африканың каттышкан чепсектиг күштерин тургузар дугайында Африканың Чаңгыс эвилел организациязының даргазы, Кенияның президентизи Д. Арап Мойниң саналын Чад күрүнезиниң удуурганын Г. Уэдей дыңнаткан.

ЯУНДЕ. (СЭТА). Чад күрүнезиниң Национал чаңгыс эвилел шилчилделге чазаанын чепсектиг күштери чуртту камгалаар министри турган Хиссен Хабрениң чарылдырыкчы дээрбечилериниң 500 ажыг кижизин узуткааны. Чадтың даштыкы херектер болгаш кадагалажылга министри Ахмат Агбаш Асил чарлаан. Туткулганнарының аразында Суданның шериглери база бар болган.

Дээрбечилерге удур Чадтың шериглериниң шаан[illegible] [illegible] [illegible] оларның хөй шериг чепсээн база транспорт дериг-херекселдерин Чадтың шериглери эжеп алган. Оларның аразында Египеттиң болгаш Суданның дээрбечилерге берген [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] техниказы бар болган.

ЧУРТТАКСАНЧЫГ ҮЕ

Чүс-чүс чылдар [illegible] дааштыкының каргызынга, [illegible] шаагайның эрээзин көрүп, бажындырып чораан тыва чонга Улуг Октябрьның эртенги хүн хаялгазы дег, чырык херелин [illegible] боор. Тываны шыва алы берген. Ол оргилеңнег чылдарны тыва чон [illegible].

Ам Совет Тываның кадыр-берт тайга, сын аразында чыдар турлаг, хонаштарында-даа, оргу, делгем хову-шөлдерде сайзыраан хоорай, суурларында-даа Ильичиниң лампочкалары [illegible]. Малчын хонаштарда, суурларның бажыңнарында радиоприемниктер, магнитофоннар ырлажып, телевизорнуң ак-көк экраны кижилерге амыр-соглаал чок бараан боор турар. Амыяк өскенте-даа, кырганнарга-даа эртем-билигниң белектеринге орук ажык, чоннуң амыдырал-чурттаалгазы тодуг-даа, каас-шиник, чаптанчыг, [illegible] — кайгамчык чурттаксанчыг үелер-дир бо.

Мындыг үеде бисте чүгле тайбың херек. Үжен алды чыл дургузунда совет кижилер — бистер тайбың ак-көк дээрниң адаанда, чайгы шагның өң-баазын чечектери ышкаш чурттап, ажылдап турарывыс тергин Коммунистиг партиявыстың ленинчи Төп Комитединиң, ооң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң база Совет чазактың делегейде бышкыт тайбың дээш мөгег-шылаг чок демиселиниң түңнели-дир. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың [illegible] база даштыкы политиказын чүүлдүгзүнүп, деткип чорур мен.

О. ДАНЧАЙ-ООЛ,
персоналдыг пенсионер.

СӨӨЛГҮ БЕЛЕТКЕЛДЕР

Дельтапланеризмге спортунга ССРЭ-ниң бирги чемпионады бистиң республиканың найысылалындан 20 хире километр ырак Боом даанда дүүн эгелээн. Маргылдааның дүрүмүн ёзугаар баштайгы хүн үк чемпионаттың техниктиг комиссиязының кежигүннери аңаа киржири-биле чедип келген спортчуларның ужар аппараттарын хынап, оларны баштайгы ужудуушкуннарже чалап турар. Ол дельтапланерист агаарга ужуп чорда аппарадының чүү хире айыыл чогун база катап хайгаарап, ооң канчаар хонарын улуг кичээнгейге ап турар.

Бо маргылдаа ССРЭ-ниң чемпионады-даа болза ол бир [illegible] турар бооп аңаа киржип келген спортчу бүрүзүнүң кадыкшылын, ооң аппарадын бүгү талалыг хынап көөр чүгүлазын техниктиг комиссияның кежигүннери чугаалап турарлар. Ол шынап-ла шимээн. Чүге дээрге [illegible] багай [illegible] аппараты уреллип, сайт [illegible] таарышпас улусту агаарже ужуруп [illegible] болза кончуг айыылдыг. Барык 500-700 метр бедикке ужуп чорда аппараты уреливишкен [illegible]. А спортчу боду девилеп, агаар баламынчынга таарышпайн барза контролюн чидирип, айыылга таваржып болур. Шичангаш шак ындыг таварылгаларны болдурбас дээш ооң шынгыы хыналдазын чорудуп турары ол.

Тыва черге эртер баштайгы чемпионаттың киржикчилери 420 метр бедик даглан [illegible] кылыр. Маргылдааның дүрүмүн ёзугаар олар айыттынган черге шын хонары, аңгы-аңгы точкаларны ужуп эртери, аңгаадыр үзары болгаш айыттынган үеде шын хонары дээш чүнү чок дээр.

Дельтапланның дугайында номчукчуларга таныштырарга мындыг. Ол болза үш булуңчук хевирлиг аппарат. Доора дурту 10-15 метр, а узуну 5-10 метр хемчээлдиг. Ооң [illegible] кончуг [illegible] болгаш эң чиик капрон айчактыг тускай пөстен кылган. Аппараттарның [illegible] 20-25 килограмм. Бедик даглан ужуп баткан [illegible] хонган соонда ону эгиннер харалары ышкаш кылдыр азыргаш, дажыырынга эптиг кылдыр [illegible] таарымчалыг.

Ам эгелээн чемпионаттың киржикчилери [illegible] тускай [illegible] дельтапланеристер [illegible]. Совет Эвилелинде дельтапланерлерниң массалыг бүдүрүлгезин Киевте [illegible]. Ол болза «Славутич-УТ» дээр аппарат-дыр. Ооң нииги деңзизи 20 килограммдан эртпейн, даштыкы чурттарның бүдүрүп үндүрүп турар дельтапланерлеринден [illegible]-даа дудак чок. А айыыл чогунун талазы-биле олардан ажып турар.

Ам эгелээн чемпионаттың түңнелдери-биле ССРЭ-ниң шилиндек командазының составын тургузар. А келир чылдан эгелээш олар Европаның, а 1983 чылдан делегей маргылдааларынга киржип эгелээрин планнаттынып турар. Ынчангаш ССРЭ-ниң шилиндек командазының составынга кирер эрге дээш спортчу демисел шынгыы болуру чугаажок.

Үк чемпионатты солунсеткүүлге, радио, телевидениеге чырыдары-биле төп солуннарның журналистери бистиң республикавага чедип келген. ССРЭ-ниң бирги чемпионадының дугайында документалдыг өңнүг кинону база тырттырар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: техниктиг комиссияны эрттирип турар үеде дельтапланнарны дагже үндүрүп турары.
Авторнуң фотозу.

СЕНТЯБРЬ 22-ДЕН 24-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 22-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Киров хоорайның [illegible] ыраның концерти. 9.25 — «Александр Пушкин». Документалдыг телефильм. 9.55 — Фильмнерде [illegible] — уруглар[illegible] «А-ның эрестери». 10.35 — «Дириг амытаннар делегейинде». Н. Н. Дроздов эрттирер. 11.35 — Медээлер. 11.40—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.30 — «Саң [illegible]». Киноприрограмма. 15.00 — «Орус чугаа». 15.30 — «Телевидение». 16.30 — Кабардин-Балкар АССР-ниң «Кабардинка» деп кожээниң танцы ансамбльиниң концерти. 17.25 — Делегейниң болгаш Европаның [illegible] чемпионады. Францияда дамчыдылга. 17.45 — «Пропагандист дугайында сөс». Телеочерк.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер (орус, тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — ЧССР-ниң күрүнениң ырының болгаш танцызының Нөездлы аттыг ансамбльиниң концерти. 19.25 — «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин — амыдыралга». УССР-ниң электросварканың Е. О. Патон аттыг [illegible] эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге ажыглаар киирер талазы-биле дуржулгазының дугайында. Дамчыдылгага УССР-ниң Эртемнер академиязының президентизи Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң Ленинге болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады академик Б. Е. Патон киржир. 19.55 — «Джон Графтоннуң маңнаары» деп урал-чечен телефильмниң 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Культураның болгаш дыштаныышкынның М. Горькийн аттыг паркынга [illegible]. Милицияның [illegible] ак ажылдакчылары-биле уткужулгазы. 22.05 — 22.20 — Бөгүн делегейде.

ИИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Тверцовскийнуң [illegible] чылдары». Документалдыг фильм. 12.20 — «Шыдыраа школазы». Эгелеп чыдыкчыларның болгаш разрядтыгларның [illegible] дыңнакчыларынга эге дамчыдылга. 12.50 — Совет күрүнениң болгаш эрге-хоойлу[illegible] үндезиннери. 8 класс. ССРЭ Конституциязы — бистиң амыдыралывыстың [illegible] хоойлузу. 13.20 — А. Н. Островскийниң амыдыралы. 1-ги, 2-ги дамчыдылгалар. 15.30 — Совет чуруктуң урал [illegible]. Н. А. Фаворскийниң мастерскаязында. 16.30 — «Эрге-бошкызы». Төөгү. 4 класс. Москва — бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы. 17.00 — 17.35 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.35 — «Хензигбей». 17.50 — «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин — амыдыралга».

МОСКВАДАН

18.15 — «Хөглүг ноталар».

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

19.00 — «Совет Эвилелинге бараан боор мен!» 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». Мульфильм. (ЧССР). 20.15 — Баскетболга Европа чемпионады. Херээженнер. Финал. Италиядан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Инженер Хагаринниң чеди кыска чылдары». Хөй сериялыг урал-чечен телефильм (ЧССР). 1-ги сериязы. 22.50 — Документалдыг фильм. 23.05 — 00.50 — Футболга Европаның аңыяктар аразында [illegible] тургузукчу командаларының [illegible]. «Динамо»-нуң Төп стадионундан дамчыдылга.

СЕНТЯБРЬ 23-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Огород[illegible]». Мульт-фильм. 9.20 — «Джон Графтоннуң маңнаары». Урал-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 10.25 — «[illegible]». Ю. А. Сенкевич эрттирер. 11.25 — Медээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «[illegible]». Документалдыг телефильмнер программазы: «[illegible]», «[illegible]». 15.35 — «Саң деңнели бабаистерде». 16.15 — ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Войтес ырлап тур. Фильм-концерт. 16.45 — «Кыйгыга харыылаңар, горнистер!» 17.15 — Күрүнениң Гнесиннер аттыг музыка-педагогиктиг институдунуң камерлиг оркестриниң концерти. 17.40 — «Тайбыңны алган тур мен» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. Мирзо Турсун-Задениң чогаал ажылының дугайында.

КЫЗЫЛДАН

18.10 — «Политиктиг болгаш [illegible]» [illegible] эгелээринге уткуштур». Беседа. 18.25 — Телемедээлер (орус болгаш тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Харылзаа-81». «Харылзааның системалары болгаш [illegible]» деп делегей [illegible] дамчыдылга. 19.15 — Совет композиторларның ырларын ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Бесешу ырлаар. 19.25 — «Экономика камналгалыг болур». Ульяновскиниң тускай аар станоктар заводунуң металл камналгазының талазы-биле [illegible] дугайында. 19.50 — «Джон Графтоннуң маңнаары» деп хөй сериялыг урал-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «[illegible]» [illegible]. [illegible] 12-ги Москва [illegible] документалдыг фильмнерге [illegible]. [illegible] 22.40—22.55 — Бөгүн делегейде.

ИИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «[illegible]». Документалдыг телефильм. 12.30 — «[illegible]». 12.50 — «[illegible]». 9 класс. [illegible]. 15.20 — «[illegible]». Эртем-популярлыг фильм. 15.50 — Төөгү. Баштайгы кадылкачы Иван Федоров. [illegible] 16.05 — [illegible]. 16.35 — Төөгү. Баштайгы парлакчы Иван Федоров. (Каттаашкын). 17.00 — 17.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.40 — «Студентилер [illegible]».

МОСКВАДАН

18.10 — «Бичии [illegible] чамы». Мульфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Ажыктыг болгаш [illegible]».

МОСКВАДАН

19.00 — «[illegible]». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Европаның волейбол чемпионады. Эр улус. ССРЭ — ГДР. [illegible] дамчыдылга. 20.45 — Улустуң аалгалары. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Инженер Хагаринниң чеди кыска чылдары». Хөй сериялыг урал-чечен фильм. (ЧССР). 2-ги сериязы. 22.45 — 00.15 — Төп телевидениениң болгаш Бүгүэвилелдиң радиозунуң эстрада-симфониялыг оркестри. Удурткаар — ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Силантьев.

СЕНТЯБРЬ 24-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Кыйгыга харыылаңар, горнистер!» 9.35 — «Джон Графтоннуң маңнаары». Урал-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 10.40 — «Ырым чугулуун тайгамчык делегейим». ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Тимофееваның киржилгези-биле концерт. 11.20 — Медээлер. 11.25—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер программазы: «Төрээн чуртка бараан болуруңга белеткенирер», «Бешшн океанның чагырыкчылары», «Далай, окин». 15.35 — «Шыдыраа школазы». Ак терге. Эге дамчыдылга. Делегей мастери Л. Белавенец эрттирер. 16.05 — «Оолдар, бурунгаар!» 17.05 — «Эртем амыдыралы». ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Кольск филиалы. 17.35 — Гвинея — Бисаунуң национал хамаарышпас чоруун чарлааның 8 чылы оюнга. «Гвинея-Бисау — аңгы хүнү». Б. Пархоменко эрттирер.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Мульфильм. 18.15 — Телемедээлер (орус, тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Чурттуң ховуларында». Рязань обласка картофель ажаалдазының дугайында. 19.15 — Футболга делегей чемпионадының шилилге маргылдаазы. ССРЭ биле Турцияның шилиндек командаларының оюну. В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Кино [illegible] концерти. 22.50—23.00 — Бөгүн делегейде.

ИИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — [illegible] «[illegible]» [illegible]. 12.50 — «[illegible]». 13.20 — «[illegible]» [illegible]. 15.05 — «[illegible]». [illegible] 16.05 — [illegible] фильмнер программазы: «[illegible]». «[illegible]». 17.05 — «[illegible]». [illegible]

КЫЗЫЛДАН

17.00 — [illegible]. 18.20 — [illegible]. 18.35 — «СЭКП-ниң XXVI съездиниң [illegible]». [illegible] 19.15 — «КАП экраны».

МОСКВАДАН

19.35 — Ф. Шопенниң миниатюралары [illegible] дежеги конкурсунуң лауреады Даг Тхай Шон (Вьетнам) күүседир. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Делегей панорамазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Инженер Хагаринниң чеди кыска чылдары». Хөй сериялыг урал-чечен телефильмниң 3-ку сериязы. 22.45 — 00.10 — Улустуң [illegible] күүседикчилериниң бүгү эвилелдиң 2-ги конкурсунуң лауреаттарының концерти.

Чылдар болгаш кижилер

ХООЧУН КОКТУГ

[illegible] ужуралда, [illegible] дам Сааргаң [illegible] Эртем [illegible] Бистиктиг [illegible] [illegible] чылдың [illegible] турган. Оларның [illegible] көөрде [illegible] чаргыларын [illegible] чүгүлээр [illegible] турдурзун [illegible]. Шыны-да, чүү [illegible] бодуңар [illegible] болашкан! [illegible] олуруп, [illegible] дег [illegible] быжыглап [illegible].

[illegible] хоочуннарның ханы [illegible] медальдар-биле [illegible] турар — [illegible] чаңчырыктаар! [illegible] Төрээн чуртунуң чайыртаан шаңналдары.

— Эртен сен!— деп сорук кирип,

[illegible] часкажып каап.

Холдарындан туттунчупкан,

Хоочуннар хоорешкен тур.

Каш деңн чалыы аныяктар —

Чаштар, оолдар чорааннарам

Ынчаар [illegible] хүндүлешкен [illegible] келбээн!

Танов Тожлак-оолович, Семен-оол Александр Маны[illegible], Хертек Амыр-Ситовна Анчымаа-Токо, Алексей Ширшиевич Байыр, [illegible] Иванович Пахомов, Семен Хунаевич Севээн, [illegible]-Кара [illegible] Долчимаа, Константин Еремеевич Кошкаров, Моңгуш Чымбалова Часкым, Оюн Дамдын[illegible] Бизяк, Таиса Ивановна Пахомова дээш өскелер-даа автобустар [illegible] турар орнунда хоочунна-ла хоорешкен тургулаан.

— Гүтсүн олурар-дыр, оолдар!

— Автобус ам хорааш чедип каар, уруглар — сут-сут деп, олар [illegible] аныяк чорааннарында ышкаш оолдар, уруглар дижип тургулаан.

1921 чылда Тывага өскээн улусчу революцияның тиилелгезинден база Тыва Арат Республиканың тургустунганындан бээр 60 чыл болган оюнуң байырлалынче ол хоочуннар чалаткан.

Таңды тос кожуунунуң төлээлерининг Шуулганы чыылган төөгүлүг Сут-Бажынче аалчыларны чедирер автобустар шиишкеп үнгүлээн. Элегестиң ору алзы эрткен-баргаашн хооржуп, эрги хайны берген хадып ортаннар.

[illegible] турар [illegible] чурттуң бир ийинде шимчак кештүг кургап. [illegible] өжээниң [illegible] [illegible] таңдырбаларын ийи холдап ооннаан.

— Мооралаар! — деп чалап турар.

Культура бажыңының бажыңны [illegible] баштай киирген. Таңды районнуң [illegible] кожээниң уругуттарыны бистиң [illegible] база Кочетова турупчаа чурттакчыларын. Тыва АССР-ниң [illegible] болгаш [illegible] бижиктери-биле [illegible]. Бо [illegible] эгелеп [illegible] мурнундан [illegible] турган 60 [illegible] 1921 чылдың август 13-16 хүннеринде Тываның — Тыва Арат Республиканың тургузар дээш [illegible] тыва араттар [illegible] большевиктер-биле [illegible] [illegible] хайнышкынныг-ла тулчуп турган. Ол хүннер хоочуннарның угаан-сагыжынга база катап кирип кээп турган болбайн аан.

Хуулгазынның 11 шакта Культура бажыңның чөө долдур сладапкан. Тывага улусчу революцияның болгаш Тыва Арат Республиканы тургусканының 60 чыл оюнга тураскаадыкан эртем-практиктиг конференция ажылын эгелээн.

СЭКП Төп Комитединиң [illegible] кандидады, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин конференцияны эге сөзү-биле ажыдып, [illegible] ажылын удуртуп эрткен.

— Бистиң Тывага улусчу революцияның тиилелгезиниң болгаш Совет Тываның социалистиг чаартылгаларының херээнге бо саадан турар эргим хүндүлүг хоочуннар силерниң ачы-хавыяаңар дыка улуг. Ыяктыг партияның болгаш күрүнениң улуг ажылдакчызы, Төрээн Салчак Калбакхорекович Токаның киирген улуг үлүүн, ачы-хавыяазын маңаа онзалап демдеглевес арга чок. Ол дугайында бистер шуптуваус силер бүгүдеге кажан-кезээде оруун четтиргенивисти илередип турар бис — деп, Григорий Чоодуевич хоочуннарның улуун улуу-биле үнелээн.

Хоочун коктуг дээрн шинкаш пенсионерлер ам-даа аныяктарның дагдынныкчылары болбушаан, кайы-бир черде база ажылдап, Төрээн чуртунга шыдаар шаа-биле бараан болуп турушпушаанар.

СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының Тывага тиилелгезиниң дугайында Тываның [illegible] литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң директору, төөгү эртемнериниң кандидаты Ю. Л. Аранчынның илеткели [illegible] болган. Ол илеткелдиң кайы-биле хоочуннар Совет Тываның эртен оруун көрүп, сагыш-сеткилге хайыралыг олурган.

Ооң соонда дараа эртемденнер — В. А. Кочнев, В. А. Добровский, О. А. Толгербаш, Е. О. Шактаргин, министрлер Н. С. Моңгар, А. С. Серен сугаар түс-түс темаларга доктад болгааш солун илеткелдер кылганнар.

Чапсар үезинде аалчылар аа төөгүлүг Кочетова суурун таанайнып, оруп сайзыраан турарын, шаңгыыш конферсурунарын [illegible] оруун сургуулунуң музейни [illegible] болгаш [illegible] чаагай [illegible] тиилелгезинден [illegible] хоочуннар-биле [illegible] кашпактарны хончур шолурлар көрүп чоруп тургулаан.

60 чылдың мурнунда бүгү Тываның бирги Шуулганы эрткен төөгүлүг шынчалык улусчу бажыңны (клубту) база кызыл партизан отрядының штаб-квартиразы турган бажыңнарның чоогунда тураскаал ажыткан хөй кижилиг митинг болган. Митингини СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары В. В. Дунаевский эге сөзү-биле ажыткан. Ооң соолунде бо төөгүлүг суурнуң бир хоочуну [illegible] баштайгы Шуулганның көрген кижи, партия, совет органнарының хоочуну М. И. Пахомов, «[illegible]» хоатуң мурнакчы сваачызы Ирина Оюн суглар байыр чедиргилээн.

— Төөгүлүг төрээн суурувусту Совет Тываның бир чараш болгаш тураскаалдыг чери, ажыл-агый, культура талазы-биле көрүштүг болгааш ыдыктыг сууру кылдыр сайзырадып чурттаарывысты демниржип тур бис — деп, саанчы бадыреткен.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Григорий Чоодуевич Ширшин ол митингиге база байыр чедирип чүве чугаалавышаан, СЭКП ТК-ның, совет чазактың, бүгү ак-дуңма совет улустарының хүн бүрүдеги деткимче дузаламчызының ачызында Совет Тываның шапкыны-биле сайзырап турар социалистиг чаартылгаларының дугайын чугаалап тура, оларның бир көскү херечизи — бо Кочетово суур, ооң мемориалдыг тураскаалы-дыр — деп демдеглээш, тураскаалды ажыдып, лентаны үзе кескен.

«1921 чылдың август 13-16 хүннеринде Тыва Арат Республиканы тургускан бүгү Тываның бирги улуг Хуралы маңаа болгаан» деп бижиктиг тураскаал ак-көк дээр адаанга чайынналдыр кестип келген.

Тураскаал ажыткан митинг соонда, чалаткан аалчылар болгаш суурнуң чурттакчылары кызыл партизаннарның штаб-квартиразын, 1921 чылда бүгү Тываның бир дугаар Шуулганы эрткен бажыңны музей кылып каапкан болгаш республиканың 60 маадыр иштиг чурт-шинчилел музейиниң салбырын музейин, база Тывага улусчу революцияның тиилелгезин дээш маадыржы-биле алган кызыл партизаннарга тураскаадып мангаадап, көрүп баар. Мөндэ Оюн Куржели, Тулуш Чадам, Салчак Тока, Сергей Кочетов, Иннокентий Сафьянов, Оюн Билчиир, Тулуш Бурган сугааг дигилдээ өлүм чок суурлар кижилерииң ооруп четтиргениии илередип, оларның портрет-чуруктарының баарынга үр-ле бодаңып тургулаан.

— Хоочун коктуг деп тыва улустуң кончуг мерген үлегер чугаазы бар-ла болгай. Хоочуннардан чөй болгаш буянныг чүвени аныктар өөренип алырлар болгай аан — деп, база хоочун Моңгуш Минчинрович Ондар-оол сеткил ханып чугаалай-дыр.

Хоочуннарның аразында Ада-чурттуң ыдыктыг хосталгазының дайынының киржикчилери база бар. Эки турачылар — бо чер чурттуг Оюн Билчиир-оол, Тоңгак Таржаа, Алексей Адыгы база Ленинградтың камгалалын дооп тулчуп чораан ам Сосновкадан келген фронтучулар: 92 харлыг Исаак Григорьевич Иванов, 84 харлыг Симон Федорович Петонёв суглар боттарының дайынчы оруктарын бо байырлалдың киржикчилеринге доңчулай чугаалап берип каап чорааннар.

Революцияның дайынчылары болгаш күш-ажылдың хоочуннарының буянныг эртем маадырлыг оруктары болгаш коммунистиг тургузуушкунга бөгүнгү киржилгези аныяк салгалды шынап-ла сорук киирип турар.

Буянныг херекти кылып каан силер, ам амыр тайбыңның дыштаныңар дээш бериликаан курүнениң азыралы — пенсия четтирип, олар ааа-ла холес олуруп албааннар. Төрээн чуртунга, бүгү чонунга, партия, чазаанга адак-бышкаа чиик бараан болуп, аныяктарга үлегерин көргүзүп чурттап чоруурлар. Хоочун коктуг деп чүве олдур ийин.

Л. ЧАДАМБА,
чогаалчы.

Бойдусту камгалаар

ТОГДУК

Тогдуктар аңы-бүрү болур. Оларның иштинде каас-тогдук (дрофа-красотка) кайгамчык чараш, шиичеңгир, улуг эвес куш. Ооң эриниң деңзизи дөрт-беш-ле ийи килограмм, а кызаңы — бүдүн-чартык килограмм чедир. Эр-даа, кыс-даа каас-тогдуктуң [illegible] демаа курумаар сырлаңнааш хээлиг болгаш уарттуг кара-турең шокарлыг. Мойну биле өөн ак-тур эк, Хавааңда уруу чүү [illegible]. Майнуңун ийи талазы кара-шокар чурту. Кырантары сагыш-куу, думчуу куу, буттарының өңү бора. Аңыктары шокарыг эвес.

Сибирьде ооң турар чери — Тывада Успа-Хөл шыназы. Ол кушка аал-оттуг, харагантыг болгаш кулчалыг оргу аны бүүрелчин ховуларга таварыжып болур.

Уялаан черинге каас-тогдук апрельдиң ийиги чартыында келир. Олар баштай дөрт-беш кылдыр бөлүглежип алыр. Эр куш эдержиге үезинде эртенги азы кежээки халада аның шоодо чалгыннарын нуду сунгаш, кудуруун өрү салбайтыр кедурүп алган кестүп келир. Ыыт-шимээн-даа үнгүрбес. Ооң эш-өңү болгаш, үстүн чорук каар. Уязын тударда чер кырын бичии оңгарлааш, үнүш карты-биле долгандыр ов-алап алыр. Куу-куу шокарлыг, хүреңзимээр өңнүг ийи-үш чуурга төрүүр. Оолдары күске чедир ужуп турар апаар. Чаңарда хөй эвес, оң-ол ийи хире кыдыр бөлдүгнүг алыр. Чаңгыс-тап-даа чанары бар. Кол кыштаар черлери — Пакистан болгаш Барыын Индия.

Каас-тогдук — хову кужу. Ооң чеминге таш эм, чашпан болгаш кулча база үнүш урезини. Курт-кымыскаяк, шерги аймаан чыып чиир. Успа-Хөл шыназы оларның-биле кончуг байлак. Секке [illegible] курт-кымыскаякты база артырбас.

Бойдуста каас-тогдуктуң дайзыннары улуг ээрлер болгаш дилгелер. Тываның каас-тогдуктарының ийи хевирниң шөйүндүлеринде болгаш мойнунда (кеш адаанда) мангыс курттар тывылган.

Улустуң боолап чиириндеи болгаш ховуларны тарып баа олар кылын турарында ол куштар ховартаан. Таарымча чок кыштарда мөөң-биле кырлып турган таварылгалар база бар. Амгы үеде каас-тогдукту өлүрерин хораан, үк куш ССРЭ-ниң дириг амытаннарының Кызыл дептеринче киир бижиттинген.

А. СУЛИМОВ.
Омскиниң ветеринария институдунуң зоология кафедразының доцентизи.
(«Земля сибирская, дальневосточная» журналдан).

«ЧЕР БОЛГАШ КИЖИЛЕР»

ССРЭ-ниң УАЧД-де «Совет культура» деп павильонда эвилелдешкен болгаш автономнуг республикалардан бүгү-эвилелдиң чуруга делгелгезин ажыткан. Ында Тыва чурттуг аныяк чурукчу Владимир Ховалыгның ажылдары база кирген. Ол кедээниң маадырларын чуруп көргүскен. «Хөй кырыкчылары» деп ооң ажылы онзагай. Ниг тулук ажыл-иштн бойдус чурумал-биле кады эки көргүскен.

Делгелгеде кирген бүгү-ле ажылдарны москвачылар болгаш ооң аалчылары улуг сонуургал-биле көрүп турлар.

Б. ДУХНЕВИЧ.
Москва хоорай.

Редактор **В. С. ШАРАВИИ.**

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар агаарга, бөгүн республиканың бүгү-ле [illegible] аймир, чамдык черлерге бичии чаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкыныг хаттыг дүгээни сеңмадаа 9-14 метр чедер. Агаарның температуразы 13-18 градус чылыг болур.

Кызылга шокар булуттаар. Эртен бичии чаар. Мурнуу-бурунгаар угланыышкынныг хаттыг кужу кошкак. Агаарның температуразы 16-18 градус чылыг.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Көргар-дыр мен» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Командирниң уруу» 9.30, 11.00, 14.00, 15.30, «Аңаа терени [illegible]» 17.00, 18.50, 20.40 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Хуулгаазыныг болуушкун» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрезиз: Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-36-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийнг амыдырал болгаш совет тургузуу килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, кагаа килдизиниң 2-41-07, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 12866. Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3) [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 221 (11719) | 1981 чылдың сентябрь 23, среда | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

ОН БИРГИ БЕШ ЧЫЛ: баштайгы чылы

Чылдың планныг онаалдаларын болгаш хүлээлгелерни күүседири дээш улам шалыпкын ажылдаар

ДҮЖҮТТҮҢ ҮНДЕЗИНИ

Бедээ ажыл-агый культураларының чаагай дүжүдүн алырының кол негелделериниң бирээзи болза эки шынарлыг, сорттуг болгаш райончуткан үрезиннерни чажып тарыыры болур. Тарааны өстүрериниң бүгү-ле агротехниктиг дүрүмнерин сагыры-биле чергелештир үрезинни чогуур үезинде арыглаарын, сорттаарын болгаш шын кадагалаарын хандырар болза, ынчан чогуур негелдеге дүгжүр эки үрезинни ап болур.

Эки үрезиннерни өстүрүп алырынче, оларны белеткээриниң шынарынче доктаамал кичээнгей салып турар ажыл-агыйларның тарып өстүрген культураларындан чаагай дүжүттү ап турары таварылга эвес. Чиҗээ, Таңды, Кызыл болгаш Бии-Хем районнарның совхозтары хөй чылдарның дургузунда эки шынарлыг үрезиннерни өстүрүп ап келген. Ол ажыл-агыйлар үрезин участоктарын тускайлаарынче, эргежок чугула ажаалдаларны чорударынче, чогуур үезинде ажаап алгаш, үрезинни тарылгага белеткээринче онза кичээнгейни салып турар.

1981 чылда республикага сорттуг үрезиннерни бүгү шөлдүң 76,9 хуузунга, а райончуткан сорттарны — 69,3 хуузунга чаштырган. Таңды, Кызыл, Каа-Хем болгаш Бии-Хем районнарның ажыл-агыйларынга сорттуг үрезиннер чаштырылганың 87-ден 100 чедир хуузун ээлээн.

Ынчалзажок дыка хөй районнарда сорттуг үрезиннер чаштырылгазы тараа культураларының шөлүнүң шоолуг эвес кезээн ээлеп турар. Чиҗээ, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарның совхозтарында сорттуг үрезиннер чаштырылгазы шөлдүң чүгле 50 хуузун ээлеп, а райончуткан сорттар оон-даа эвээш болуп турар.

Суланың, арбайның, чингетарааның болгаш картофельдиң сорттуг үрезиннериниң чажар талазы-биле айтырыгны совхозтарда ам-даа ырак чедир шиитпирлевейн турар. Бир эвес бо чылын кызылдаштың сорттуг үрезини-биле бүгү шөлдүң 89 хуузун чаштырган болза, арбайның сорттуг үрезинин чаштырганы 61 хуудан, суланы—48 хуудан, чинге-тарааны — 53 хуудан, а картофельдии—чүгле 5 хуудан ашпаан.

Бедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы ол культураларның элита үрезиннерин эвээшти бүдүрүп, республиканың үрезин тараа өстүрер совхозтарынга ону эвээшти берип турарын үстүнде сан-фактылар база катап бадыткап турар. Бедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының хууртулгазы суланың, арбайның, чинге-тарааның, картофельдиң болгаш хөй чылдыг сигеннериниң (люцерниның, өзек чок костёрнуң, пырейниң, житняктың) база чаңгыс чылдыг сигеннериниң (могарның, чүлдаалаңның, рапстың, соргонуң, судан сигенниң) үрезиннерин четчир кылдыр бүдүреринче чогуур кичээнгейни салыр ужурлуг. Ол айтырыгны шиитпирлевес болза, республиканың ажыл-агыйлары айыткан культураларның сорттуг тарылгазын калбартып шыдавас.

Эки шынарлыг, сорттуг болгаш райончуткан үрезиннер-биле ажыл-агыйны хандырары — ол дээрге чүгле [illegible] агрономнарының херээ эвес-тир. Бо чугула айтырыгны шиитпирлээринче парткомнар, партия эге организациялары болгаш коммунистер чогуур кичээнгейни алыр хүлээлгелиг. Эки шынарлыг үрезин — чаагай дүжүттүң магадылалы. Ындыг болганда, бо чугула херек парторганизацияларның ажыл-чорудулгазының төвүнге турар ужурлуг.

Амгы үеде республиканың совхозтарында дөрт муң тонна хире үрезин урдунган. Ол болза планның 9 хуузу. Бии-Хем районнуң ажыл-агыйлары үрезин урар планын 11 хуу, Кызылдың—10 хуу чедирген. Өске арткан районнарда 3—5 хуу чаа-ла чедип турар. Ол безин бо чылдың чаштырылгазындан арткан үрезиннер-дир.

Бо чылдың берге агаар-бойдус байдалдары планнаттынган дүжүттү алырының база бодун хуула үрезиннер-биле хандыртынарының болдунар аргазын ажыл-агыйларга бербээн. Ынчалзажок ээлээн каш районнарның совхозтарында бодун үрезин-биле хандыртынып болур арга бар. Ынчангаш ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери амгы үеде тараа культураларының, хөй чылдыг сигеннерниң үрезин участоктарын чогуур үезинде чыдыриг чок ажаап алырынче, бастырган үрезинни бедик кондициялыг кылдыр арыглап белеткээринче онза кичээнгейни салыр херек. Үрезиннерни чажар шынарынга чедирер тележде, ажаалда соонда дораан-на оларны механизастаттынган тараа арыглаар пунктуларга болгаш нарын машиналарга арыгладып болбаазырадыр. Үрезинни аштап арыглаарын болгаш чаштырыптга стандартының 1-ги, 2-ги клазынга чедирерин ноябрь 1-ге доостаан турар дээш, үрезин арыглаашкынын ийи ээлчеглиг кылдыр организастаары эргежок чугула. Үрезин арыглаашкынында ажылдап турар звеноларга ээлчег онаалдазын бергеш, оон күүселдезин контрольдаар. Бирги класска чедир арыглаан үрезин дээш 50 хуу, ийиги класска чедир арыглаан үрезин дээш 30 хуу немелде төлевирни кол шалынынга немей бээр. Ажыл-агый үрезинин ноябрь 1-ге чедир хуусаада бирги болгаш ийиги класс чедир аштап арыглап алыр болза, оон удуртукчузунга болгаш агрономунга бир айның шалыны хемчээлдиг шаңнал төлевирин бээр.

Амгы үеде чамдык ажыл-агыйларда үрезин арыглаашкынын организаставааны болгаш анализ кылдыртыры-биле үрезинни чорутпайн турар. Бар болуп турар 4 муң тонна үрезинден чүгле 1100 тоннаны хынаткан, азы 25 хуузу болуп турар. Хынаан үрезинниң 481 тоннаны ийиги класстыг, а бирги класстыы шуут чок болган. Ол ажылды дүргедедири эргежок чугула. Илереттинген багай шынарлыг үрезинни солуур болгаш тараа продуктулар хүлээн алыр черге дужаар апаар.

Келир чылын картофель олуртурунга 7,6 муң тонна үрезин херек. Амдызында совхозтарда 2,6 муң тонна картофель урдунган азы планның 34 хуузу. Ону уарын база дүргедедир ужурлуг.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
Бедээ ажыл-агый министерствозунуң кол агрономy.

ПЛАНЫН КҮҮСЕТКЕН

ТЭЭЛИ. (Телефон-биле). Ниитиниң малынга четчир санныг мал чемнерин белеткеп алыр дээш Бай-Тайгада «Мурнакчы» совхозтуң (директору Т. К. Салчак, партком секретары К. М. Хертек) ажыл-ишчилери шалыпчы ажылдап келген түңнелинде планныг онаалдазын күүсеткеш, СЭКП райкомунга, райкүүскомга рапорттаан. Ажыл-агый 2500 тонна сиген, 225 тонна будук-бүрү, 150 тонна сенаж белеткээр даалганы ажыр боттандырган. Пландан ажыр ам-даа 150 тонна сигенни белеткээрин хүлээнген.

Хойжулар 27 тонна дүктү күрүнеге садар тургаш, пландан ажыр ийи тонналы берген. Олар ам кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткенип турар.

Б. БАРБА.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

«Тээли» совхозтуң ажыл-ишчилери нүсүү дүжүттү вйшаанда ажаап алыр дээш нүжениишкинниг ажылдап кирипкен. Совхозтуң төп шаңында чүс ыраңта ажыг тонна баштайгы тарааны дүжүрген. Тарааны арыглап, кургадып турар. Тарааны бичиидаа чидириг чок ажаап алыр дээш улуг ажылдарны чорудуп турары мактанчыг.

Дүжүт ажаалдазында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда совхозтуң хоочун механизатору Дилгимей Хертенович Ниии-оол чоруп турар. Ол хүн нормазын 120—150 хуу чедир күүседип келген. Кылган ажылдың шынары эки. Ак сеткилдиг ажылы дээш совхоз дирекциязы аңаа хүндүлел бижиктн баргаш аңаа шаңналын тывыскан.

С. САРЫГ-ООЛ.
Бай-Тайга район.

ШАҢНАЛЫ — АЪТ

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында хойнуң баш санын көвүдедир, оон продуктулуун бедидери-биле Бии-Хемде Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтуң дирекциязы, парткому, профэвилелдиң ажылчын комитеди социалистиг чарышты эң-не дээштиг организастаарын шиитпирлээн. Ынчангаш оон негелделерин, шаңнап-мактаарының хемчеглерин бо чылдың эгезинде ажылдап кылгаш, хойжуларның шуптузунга тайылбырлап, таныштырган. Чыл түңнелинде чарыштың тиилекчизинге ээр, чүгенниг аътты, ийиги черни алган малчынга акша шаңналын тыпсырын шиитпирлээн.

Чурттуң амыдыралында тооргулуг болуушкун — партияның XXVI съездиниң ажыттынар хүнүнге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр болгаш съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле хойжу бүрүзү бедиткен хүлээлгелерни алган. Хойжулар ортузунда социалистиг чарышты дээштиг организастаар дээш парткам, ажылчын комитеди организастыг хемчеглерни ап чорутган. Оон түңнели ай, квартал санында үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап-мактап келген. Малчыннарның кызымак ажылдаарынга, эки көргүзүглерин чедип алырынга ол дузалаан.

Совхозтуң партия, профэвилел комитеттери, дирекция хойжулар ортузунда социалистиг чарыштың чыл түңнелин чоокта чаа үндүрген. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны О. Г. Кечил-оол төрүүр чүс баш хойга онаашкыр 110 хураганны доруктурар, бир баштан-на 3 килограмм дүктү кыргып алыр хүлээлгени алгаш, ону амыдыралга боттандырар дээш бүгү билиин, арга-мергежилин үндүрүп ажылдаанындан ону ажыр күүсеткен. Малчын кадарган 430 хоюндан ниитизи-биле 495 хураганны мендн өстүрген, азы төрүүр чүс баш хойдан 115 хураганны алган. Бир баш хойдан-на хүлээнгенинден 200 грамм дүктү ажыр берген. Ынчангаш Оолак Григорьевич Кечил-оолду хойжулар ортузунга социалистиг чарыштың тиилекчизи деп санааш, ээр, чүгенниг аът-биле шаңнаар шиитпирни хүлээп алган.

Т. ХЕРТЕК.

МУРНАКЧЫ ЭКИПАЖ

«Каа-Хем» разрезинде хөмүр-дашты хереглекчилерге чугудуруп чорудуп турар экскаваторнуң экипажын коммунист Валентин Леонидович Курин алды чыл улаштыр удуртуп келген. Ол үениң дургузунда экипажтың кежигүннери дөрт миллион ажыг тонна хөмүр-дашты казып тыпкаш, оңгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде, дөрт чыл дөрт ай иштинде күүседип, күш-ажылчы тиилелгени чедип алган. Чаа он бирги беш чылды экипаж база шалыпчы эгелээн. Бо чылдың эрткен сес айларының планын 114 хуу күүсеткеш, 500 муң ажыг тонна хөмүр-дашты казып тыпкан. Экипаж кежигүннери разрезте калбарган социалистиг чарыштың бирги черин чүгле бо чылын безин үш удаа алган. Экипажтың бригадири коммунист В. Курин 1980 чылда «Красноярск хөмүр-дашы» каттыжышкынының бүдүрүлгелеринде «Эң эки экскаватор машинизи» деп ат дээш маргылдаага Тываның шахтёрларының мурнундан киришкеш, бирги черни чаалап алган.

Бригадир Валентин Леонидович Курин болза бодунуң тускай мергежилин тергиин эки билир, ажылга кызымаккай, иделкейлиг, хөй-ниитичи кижи. Эш-өөрүнге эки үлегерчижекти көргүсүпшаан, бригадир Курин экскаваторнуң экипажын биндиктиг удуртуп келген. Оон ачызында экипаж онаашкан планын чедиишкинниг күүсетпишаан, разрезтиң коллективинде эки сагылга-чурумнуг бригада деп санап турар. Оларның бирээзи, экскаваторнуң ээлчег машинизи Юрий Налётов коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, «ССРЭ-ниң хөмүр-дашы үлетпүрүнүң министерствозунда социалистиг чарыштың тергиини» деп херек демдээ-биле шаңнаткан. Мурнакчы ажылчын, коммунист Юрий Налётов СЭКП Тыва обкомунун кежигүнү.

Экскаваторнуң машинистериниң дузалакчылары комсомолчулар Андрей Шельвашенко болгаш Александр Друговченко олар ийиниң техниканы башкарарының мергежилин хоочун шахтерлардан шиңгээдип албышаан, экипажтың ажылынга улуг-хуузун киириштирип турарлар.

Амгы үеде хөмүр-дашты хереглекчилерже массалыг-биле сөөртүп эгелээн. Разрезтен хөмүр-даш алыр дээш келген автомашиналарны саадал чок чудурери кончуг нарын болгаш харыысалгалыг хүлээлге. Ол дугайын коммунистер Валентин Курин болгаш Юрий Налётов олар эки билир. Ынчангаш сөөлгү каш чылдарда экипаж кежигүннеринин ажылынга хамаарыштыр хереглекчилерден чаңгыс-даа хомудал кирбээн, харын-даа оларга өөрүп четтиришкинниң мактадыг сөстери хөй удаа кээп турар. Экипаж кежигүннери боттарының экскаваторунуң техниктиг хынамдазын үргүлчү чорудуп, ажыл үезинде түр үрелишкиннер болдурбазының хемчеглерин баш бурунгаар ап турар.

Экипаж кежигүннери тускай мергежилдериңден аңгыда каңнакчының, электрослесарьның болгаш эдикчиниң тускай мергежилдерин база өөренип алганнар. Оон түңнелинде ажыл үезинде үүрмек үрелишкин болган таварылгада олар боттары экскаваторунуң септелгезин кончуг дүрген кылырлар.

Экипаж кышкы үеде бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга белеткелдерин хынамчалыг болгаш бедик шынарлыг кылып доосkан.

Д. САРЫКАЙ.

Экономика камналгалыг болур

ЧАА АРГАНЫҢ АЖЫЫ

Сайгылгаан чырыы ожуп калган. Кран ажыглаваайн туруп алган. Хоюдут белеткеп, кылыры база түр соксаан. Ыя арызында дашчылар кылыр ажыл чок болу берген. Ону ажыглаан, ажылчыннар түр хыштаны бээр аразында цемент чүдүрүп алган «КамАЗ» машина кээрге, олар чаңгыс кижи дег тура халышканнар. Тудугжулар цементини үр-даа болбаанда дужурупкаапканнар. Удаваанда цементилиг база бир «КамАЗ» келген. Оон цементизин дужурупкаа турда-ла хүъштеки чем үези чедип келген. Чүгле ынчан бригадир Калдар-оол Кургенович Кужугеттиң сеткили оожургаан. Чүге дээрге, дашчылар ажыл чок анаа олурбааннар.

«Кызыл үлетпүр тудут» эргелелинде К. К. Кужугетке удурткан комплекстиг бригаданың кежигүннери «Хожудап турарлар чок [illegible]» деп [illegible] бадамының кол сорулгазы кылдыр көрүп, чаа беш чылдың эгезинден бээр чаңгыс деминиг ажылдап келгеннер. Ажылга бот-боттарын деткижип, арга-сүмезин айтыржып, чегаалыкчы [illegible] ажылдап келгениниң ачызында бригада чаңгыс-даа катап ай, квартал планнарын күүсетпейн баар таварылгага турбаан. Мында ажылчын бүрүзү бригадазының адын камнап, кызымак ажылдап турар.

Бригада эрткен сес айларда 165,8 муң рубльдиң тудут монтаж ажылдарын кылыр планын 219,8 муң рубль кылдыр күүсеткен. Бо сан-түңнелде кижи бүрүзүнүң киирген үлүү бар. Ылаңгыя үр чылдарда ажылдап келген дуржулгалыг дашчыларның күш-ажылчы [illegible] риндеи ордичок бедик. Олар болза Борбак-оол Араптаа, Бурээ Кошкар-оол, Илам Монгуш, Шүгдер-оол Шаравин сугларлыр. Эрткен оңгу беш чылда чамдык ажылчыннар доктаамал эки ажылдап келгеннер. Оларның чедиишкинин төрээн коллективиниң үнелелин алган. Беш чылдың түңнели-биле күш-ажылчы чедиишкинчи дээш Владимир Тулушович Дамбар «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медаль-биле шаңнаткан. «Оңгу беш чылдың шалыпчызы» херек демдээн Б. Х. Аракчаа, Б. А. Кошкар-оол, К. Д. Кара-Сал олар алганнар.

Бригада кежигүннери эргелелде коллективтер аразында калбарган социалистиг чарышка шаг[illegible] кирип келгеннер. Олар эрткен сес айларның түңнелинде эки көргүзүглерлиг болуп үнгеш, бирги черни ээлээш, шилчиир вымпелди чаалап ап, ам улам соруктуг ажылдап турарлар.

Дашчылар болгаш дузалал ажылдарның ажылчыннары камналга айтырыын бирги черге кылдыр көрүп, тудуг материалдарын хумагалаар, аңаа артык чарыглал үндүрбес дээш чаа мурнакчы аргаларны дилеп, тып турар. Чиҗээ, хаалар аразының тудуштурулгазын кылырда мооң мурнунда түүйбу салып, хөй хоюдут чарыгдап турган. Ам ындыг чуулдерни черге белеткеп ап, баш удур бетоннап, тудуп алыр апарган. Бо чорук камналгалыг ажылдаар арганы берген. Аңаа хоюдут-даа шоолуг чарыгдаттынмас, түүйбу бузундуларын орта долуур-биле ажылдап болур болу берген. Будун түүйбуларны камнап алырынга ол чаа арга дыка улуг идиглиг болган. Шак мындаар эвээш чарыгдалды үндүрүп тургаш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, чингиг шак үезин-даа камнап алыр арганы [illegible] шыдааннар. Ол арга ындыг-ла кончуг ажыктыг эвес ышкаш сагындырар-даа, ону өске тудут шөлдеринге нептередип болурунуң үнелелин черле бар. Ам бо-ла экономистерниң санап турары-биле алырга, ындыг арга тудут материалын хойу-биле камнап алыр арганы бээрин чугаалап турарлар. Ол ышкаш тудут материалдарын камнап алырынга экономиктиг билиглериниң үнделеннерин өөренир болгу тудугжуларга улуг дузаны чедирип келген. Олар мастер В. А. Конышевтиң удуртулгазы-биле айда ийи удаа кичээлден турганнар. Ол өөредилгени октябрь айдан эгелеп база уламчылаарлар.

Бригаданың тудут материалдары-биле хандырылга турары үзүктелиишкин чок болуп келзе-даа, тудут шөлүнде ийи краның үреп бээр черуктары ажылга саадалдарны таварыштырып келген. Оларның бирээзи үрелгеш шак-шагы-биле эвес, а неделе-неделеы-биле туруп бээр чуруктар бар. Бо талазы-биле № 14 механизастаа эргелелиниң тускай эртемниглери тудугжуларга кончуг багай дузалап, крандарының чогумчалыг ажылдаарын мынчаа чешо хандырбайн турарлар. Ынчангаш дашчыларның оларга хомудалы чептиг.

Байдал ындыг турза-даа Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжуу К. К. Кужугетке удурткан тудугжуларның комплекстиг бригадазы ай, квартал планын үргүлчү күүседип келген. Олар 60 дааз чурттаар геологтар бажыңының тудуун чаа чыл таварыштыр доозар сорулганы салып алганнар. Мурнакчы бригаданың кежигүннери чыл планындан ажыр 60 муң рубльдиң тудут-монтаж ажылдарын кылырын хүлээнип турарлар.

Ш. ДОРЖУ.

ЧУРУКТАРДА: тудугжу Б. А. Кошкар-оол ажылдап тур; чаа тудуг шөлүнде.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ШАКТЫ СОҢГААРЛАДЫ САЛЫР

«ССРЭ-ниң девискээринге үе санаалгазының чурумунуң дугайында» ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1980 чылдың октябрь 24-теги доктаалынга дүүштүр республиканың бүгү девискээринге шак согуннугаштарын 1981 чылдың октябрь 1-ниң 0 шакта 1 шак соңгаар [illegible] шилчидер.

ТЕЛЕТАЙП ДЫҢНАДЫП ТУР

● **БЕРЛИН.** Сад ажыл-агыйының болгаш чечек өстүрериниң бүдүрүлге черлериниң Герман Демократтыг Республиканың Эрфурт хоорайынга болган делгелгезинге чартык миллион кижи барган. Ол чаңчыл апарган делгелгениң хөй санныг делгиирлери бедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң талазы-биле республиканың улуг чедиишкиннерин көргүскен.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң шугуму-биле социалистиг чурттарның бедээ ажыл-агыйга чаа ажылдажылгазының калбак хемчээлдиин делгелге база көргүскен. Эрфуртка болган чурттар аразының эртем конференциялары, семинарлар болгаш симпозиумнар-даа ындыг чаа ажылдажылганы улам хандыжырының айтырыгларын [illegible] болган.

● **КОПЕНГАГЕН.** Данияның тудуг үлетпүрүнүң кризизи узамдыгып турар. Солуннарның түңнеп бижээни-биле алырга, бо чылдың январь айдан эгелээш, чурттуң 500 хире тудуг фирмалары болгаш бүдүрүлге черлери хоорай-кышка тавараашкан боор тургар. Оон түңнелинде алдан каш муң кижи ажыл чок арткан.

Тудуг үлетпүрүнүң дыка кудулаашкынындан чурттал-га айтырыы улам шыңгыыраан болгаш квартира хөлезини улгаткан. Квартира хөлезиниңчилериниң оларга газ болгаш электри чырыы дээш төлевирлери сөөлгү 12 айлар иштинде Данияда ортумаа-биле 40 хуу улгаткан.

● **БЕЙРУТ.** Израиль шивишкиннер Ливанга удур хемчерек үүлгедишкинин база катап кылган. Бейруттуң кинотеатрларының бирээзинге [illegible] бомба чазылган болгаш он-он кижилер өлген база балыгланган. Оларның аразында хөй уруглар бар.

● **НЬЮ-ЙОРК.** Иранга шахтың каржы эрге-чагыргазының [illegible] АКШ [illegible] болгаш Чоокку Чөөн чүк девискээрлеринге ол ышкаш [illegible] бүгү-ле чүүлдерни кылыры оралдажып турар дээр «Арми Форсиз джорнал» деп американ сеткүүл бижээн. Саудовский Аравияның чогум-на шак ындыг чер кылдыр шилип алган. Оон-биле АКШ-тың «чайыралының» үндезини АКШ-тың болгаш НАТО талазы-биле эвилелчилериниң нефть дээш чүткүлү ол боор турар. Ол чуртта «кара алдынның» курлавыры 167 млрд. баррель, тодаргайлаарга, делегейде ол чиг-эттиң курлавырының 25 хуузу боор турар.

Сауд Аравияның политика талазы-биле АКШ-ка чүгүлэ чоруур экономика талазы-биле байдалдан дудак чок боор турарын «Арми форсиз джорнал» айтып турар. Ол чурт ислам чурттарның консервативтиг күштериниң төвү боор, ындыг күштер Барыын чүктүн талазынче чайлып турары билдингир.

● **САН-ФРАНЦИСКО.** «Үгер-боолар эвес, а ажылдан [illegible]», «[illegible] — шериг машиназынга болгаш нейтронут бомбага эвес, а кижилерниң херегледиге чарыгдаңар!» деп ындыг кыйгырыглар-биле Сан-Францискода болган массалыг митингиге Калифорнияның [illegible] студентилер, профэвилелдериниң [illegible] талалакчылары киришкен.

Америка талазының социал-экономиктиг үзүлдүшкүнүнга [illegible] шиитпирлери болгаш чыскаалдары Лос-Анджелеске, Сан-Диегога, Денверага болгаш АКШ-тың барыын талазының өске-даа хоорайларынга база болгулаан.

● **БЕЙРУТ.** Палестинаның профэвилелдериниң каттыжыышкынының конференциязы Ливан найысылалында ажыттынган. Ол «бодунуң төрээн черинче катап ээри, бот-тодаралылга болгаш бодунуң хамаарылга чок күрүнезин тургузары дээш палестин ажыл-агыйының демиселиз» деп кыйгырыгның алаа-биле эртип турар.

Палестина организациязының ТК-зының кежигүнү Фатх Абу Айяд конференцияны ажыдып турган. Каттышкан Штаттар-биле Израильдиң аразынга «чаа стратегтиг харылзаалары» тургузар дугайында чедип алдынган дуугуржулганы шиитпирлери-биле бүрүү шапкаш, ындыг сүлчээниң бүгү араб күрүнелерге хоралыын демдеглээн.

● **НОТОНУ.** Бенин Улус Республиказы болгаш Үстүү Вольта Республика соок-кызылгаар Мурнуу-Африка Республиканың талазындан үргүлчүлүг боо-чепсектиг халдаашкыннарга таваржып турар Ангола Улус Республиказы болгаш [illegible] фронт күрүнелериниң [illegible] күрүнелерин шиитпирлии-биле деткип турар. Үстүү Вольтаның национал бурунгаар [illegible] дээш катап тургузушкунунуң шериг комитединиң даргазы Сей Зербонун Бенинге чораанының түңнелдериниң талазы-биле ында парлаттынган медегледе ол дугайын айыткан.

● **ТОКИО.** Тайлың болгаш япон черде Пентагонуң шериг объектилериң узуткаары дээш демиселчилерниң ниити национал хуралы Мисава (Аомори можу) хоорайга болган. Японияның Социалистиг партиязының, профэвилелдериниң төп чөвүлелиниң болгаш өске-даа демократтыг организацияларның эрттирген ол массалыг хуралга чурттуң аңгы-аңгы районнарындан келген ийи муң хире кижи киришкен. «Айыыл чок чоруктуң» япон-американ керээзинге удур, тайбың болгаш демократия дээш демиселдиң Национал чөвүлелиниң баштаар чериниң кежигүнү М. Насу «премьер-министр А. Судзуки [illegible] болгаш Вашингтон-биле «айыыл чок чоруктуң керээзиниң» быжыглаарының оруунче кирген» деп чугаалаан. АКШ-тың болгаш Японияның [illegible] ар-шериглерин [illegible] массалыг шимчээшкинниң калбартырынче ажылчы чоннарны ол кыйгырган.

(СЭТА).

[illegible library stamp]

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

отчёттар болгаш соңгулдалар

ХАНЫ АНАЛИЗ КЫЛДЫНМААН

Кандыг-даа коллективте партия эге организациязы ажыл-[illegible] сорулгаларны күүседиринге [illegible] партийжи [illegible] чы болгаш идеологтуг, политиктиг [illegible] ажылды күштелдирер талазы-биле отчёттуг үеде хөй талалыг ажылдарны чорудар апаар. Чамдыкта отчёт илеткелдерге секретарь чүгле бүдүрүлге айтырыгларынче [illegible] салгаш, партийжи организацияның иштики ажылдың хугайын кандыр сайгарбас чоруктар база таварышкылаар. Барыын-Хемчик районунда партия эге организациязының чоокта чаа эрткен отчет-соңгулдалыг хуралынга оон секретары М. Сонамның илеткели чогум-на ындыг херек болган.

Оон ужурунда ол хуралга санал берген коммунистерден М. Аракчаалан өскези база отчёт илеткелдиң кол [illegible]

[illegible]

Коллективтиң ажыл-ишчилери [illegible] планын күүседип [illegible] санал берген [illegible] фактылар-биле [illegible] көргүскеннер. Оон ап көөрге районо бо чылдың сес айларында [illegible] планын ажыр күүсеткен. Бо коллективте хоочун коммунистер Кызыл-Мажалыктың № 1 столоважызының улуг повары М. Дворкова, [illegible] В. Бичe-оол, Н. Чалзын, Доп-Терезин суурда магазин эргелекчизи Н. Чагар, Кызыл-Мажалыкта мебель садыының эргелекчизи Т. Бибкаева олар коллективтер болгаш тус-тус кижилер аразынга социалистиг чарышка каш удаа тиилекчи болуп келгеннер.

Райпода партия эге организациязы [illegible] ажылдакчыларының профессионал мергежилин бедидеринге кичээнгейни салып келген. Отчёттуг үениң дургузунда дөрт кижини партия кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп алган. Автомагазин эргелекчизи [illegible] кандидат А. Ооржак, комсомолчу садыгжылар П. Ооржак, Р. Дагба-Доржу, товаровед Е. Куулар райпонуң мурнакчы ажыл-ишчилериниң [illegible] кирип турар. Бо коллективте оон-даа өске мурнакчыларны хөй-биле адап болур.

Отчёт илеткелде партия эге организациязының секретары организастыг болгаш иштики ажылдарның хугайын [illegible] чугаалавайн барган деп эгезинде айыткан болгай бис. Шынап-ла илеткел дээштиг билек хуралга олурушканнарның бирээзи, коммунистерниң партийжи [illegible] кандыр күүседип турарының хугайын [illegible] айтып, бо ажылдың кандаар тургустунганын [illegible]. Эге организацияның секретары анаа ылаптыг харыы берип шыдавайн барган.

Оон соонда илеткелге мурнакчы ажылдыг деп демдеглеткен, партия кежигүнүнге кандидат бир аныяк садыгжы санал берип турза, оон хөй-ниитичи кандыг даалга күүседип турарын айтырарга, ол анаа [illegible] доктаамал даалга күүсетпейн турарын [illegible]. Кандидат стажын эрттирип турар аныяк коммунист кандыг-даа доктаамал даалга чок болганда өскелериниң хугайында кандыг чугаа турар боор.

Бир эвес партия эге организациязында бо ажыл эки тургустунган болза, кол бухгалтер М. Аракчааның саналдарын ышкаш, уйёта турар 13 коммунистерниң болгаш 4 кандидаттың партийжи даалгаларының кайызаар күүседип турарының кыскалы-биле чаңгыстап-даа чугаалап болур турган ийик. Отчёттуг үениң дургузунда партия эге организациязы 9 хуралдарны эрттирген. [illegible] шиитпирлерни хүлээп алганы, оларны кандыг күүседип турарын [illegible] барган. «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлеринге [illegible] улам ыңай сайзырадырының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң чоокта чаа доктаалы хүлээп алган болгай. Ол доктаалда эге организацияларының ажылынга онаа чугула чериин [illegible] отчёт-соңгулдалыг хуралга бо чугула документини [illegible].

Бүдүрүлге хуралы-биле партия хуралы ылгалдыг болгай. Чамдык партия организацияларында-даа, отчёт-соңгулдалыг хуралдарга бүгү-ле чугаалар бүдүрүлге [illegible] айтырыгларже коптаткан. Партийжи организастыг, иштики база идей-политиктиг ажылдар дугайында шоолуг кичээнгей салбас чоруктуң бир чижээ бо тур. Бүдүрүлге, ажыл-агыйжы айтырыглар чугула болбайн аан. Ынчалза-даа оон-биле холбаштыр [illegible] отчёт-соңгулдалыг [illegible] кирер ужурлуг турган. Бо организацияның чаа соңгуткан партбюрозу коммунистерниң [illegible] хемчеглерни ажылдап кылгаш, хуралга хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин доктаамал контрольга алыр ужурлуг.

А. БЕГЗИН-ООЛ,
«Шынның» корр.

Политиктиг чаа өөредилге чылынга уткуштур

НЕГЕЛДЕЛЕРГЕ ДҮҮШТҮР

СЭКП-ниң XXVI съездинде коммунистерниң марксистиг-ленинчи өөредилгезин организастаарынга мурнакчы [illegible] берип, оон-биле чергелештир партия өөредилгезиниң деңнелин кудулдадып турар, ону организастаарында шын чок четпестер барын демдеглээн.

Съездиниң шиитпирлеринде, эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыттынган партия өөредилгезиниң [illegible] СЭКП Төп Комитединиң [illegible]

Областың партия организациязының өөредилгеже талазы-биле ажыл-чорудулгазының [illegible] «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайзырадырының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалы-биле [illegible] СЭКП обкомунуң бюрозунуң доктаалында тодараттынган. Ол негелделерни партия эге организациялары, парткомнар боттарының [illegible] Партия өөредилгезиниң организастыг структуразының [illegible] школалар [illegible] теоретиктиг утка-шынарлыг экижилериче болгаш өөредилге-методиктиг базазы быжыглаарынче партийжи [illegible] хемчеглерни ап келген. Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Каа-Хем районнарда Политиктиг чырыдышкын бажыңының кирилдези-биле партия организацияларының секретарьларының семинарларын эрттирген.

Амгы үеде марксизм-ленинизм университединиң, эртемниг коммунизмниң школаларының, теоретиктиг семинарларның, партийжи пропагандачыларның мастерлиг [illegible] четчелээшкини дооступ турар.

Эрткен өөредилге чылы СЭКП-ниң XXVI съездинге белеткелдиг, ону эрттирериниң, партияның хүлээп алган шиитпирлериниң пропагандазының база күүседииниң эгелээр улуг ажылдың эгези болган. Съездиниң материалдарын партия, комсомол экономиктиг база чонның өөредилгезиниң [illegible] 80 муң хире кижи өөренип турар. [illegible] чылында СЭКП-ниң XXVI съездиниң материалдарын улам ыңай тапыладыр өөредиишкин каруп турар.

Партия марксизм-ленинизмге даянып, амгы үениң ниитилел амыдыралының [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездиниң [illegible] болган. Коммунизм [illegible] толаеде, коммунист бүрүзү марксистиг-ленинчи өөредилгени доктаамал шиңгээдип алыр ужурлуг. Ол соңгуганы шиитпирлерниң [illegible] СЭКП Төп Комитединиң [illegible] Бо бүгү марксистиг-ленинчи өөредилгениң утка-шынарын [illegible] байдал, [illegible] күш-ажылчы болгаш политиктиг идейжи бедидип, СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлериниң [illegible] чонну хөлзедиктер.

Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Кызыл, Мөңгүн-Тайга, Эрзин районнарда, Ак-Довурак хоорайда, Ховү-Аксы суурда партия организациялары өөредилгениң [illegible] байдалын кичээнгейлиг [illegible] семинарлары четчелээн, пропагандистерниң шилип алырын база белеткээрин бо[illegible] политиктиг кичээлдериниң бедик идей-теориктиг, методиктиг байдалга эрттирерин чедип ап турар. «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының партия организациязы, «Найырал» совхозтуң № 4 хойжу бригадазында партбөлүк партия болгаш экономиктиг өөредилгениң [illegible] тап турарында мында ажылдакчыларның күш-ажылчы база хөй ниитичи идепкейи бедик. Оң бирги беш чылда [illegible] Черкасск областың колхозчуларының [illegible] бо коллективтерде [illegible].

Бии-Хем, Барыын-Хемчик районнарда «Пропагандист — беш чылга» деп шимчээшкин эгелээн, оон киржикчилери — пропагандистер улус ажыл-агыйының планын [illegible] күүседилгезинге [illegible] турар. Бии-Хем районга [illegible] биле 500 хире хуула база [illegible] 150 [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездиниң [illegible] күүсеттирген.

Ынчалза-даа партия өөредилгези коммунистиг [illegible] бистиң негелделеривге ам-даа дүүшпес, ниитилел-политиктиг база ажыл-агыйның чугула айтырыгларын шиитпирлээри-биле ону четпес холбаштырып турар. Эрткен өөредилге чылында «УТКА» [illegible] Чөөн-Хем салбырында, «Улуг-Хая» совхозта [illegible] политиктиг кичээлдериниң идей-теориктиг деңнели чавыс, [illegible] Бай-Тайгада [illegible] Сыстыг-Хемге, Хам-Сырага политиктиг [illegible] Тандыэ болгаш өске-даа районнарның [illegible] организацияларының [illegible] кичээлдер айыткан хуусадан орайтап эгелээн.

[illegible] Ынчангаш күш-ажылчы коллективтерге, чонунуң чурттап турар черинге политиктиг [illegible] экономиктиг [illegible] республиканың партия организацияларының [illegible] хуржулга бар. Ынчалза-даа бо талазы-биле райкомнарның политиктиг чырыдышкын кабинеттеринде, методиктиг чөвүлелдерде хөйнү кылыры негеттинип турар.

Пропагандистерниң [illegible] ооң мөзү-шынарынче болгаш ажыл-херекчи чоруунче онза кичээнгейни партия Төп Комитединиң [illegible] угландырган. Оон уламындан пропагандистерниң шилип алырынче партия организациялары бо чылын улуг кичээнгейни салган.

Марксизм-ленинизм теориязын пропагандалаарының [illegible] боттарының энергиязын, билиин бараалгаан [illegible] пропагандистер республикада эвээш эвес. Оларга Мөңгүн-Тайгада М. Ч. Ондар, Ховү-Аксыда В. Т. Гришкова, Барыын-Хемчикте Д. Н-С. Саая, Бии-Хемде К. К. Багыт-оол, Ак-Довуракта Г. И. Савинкова, Кызыл хоорайда В. Г. Верещагин болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Пропагандистерни [illegible] партиямуң Эрзин районунуң [illegible] салып келген. Мында партия өөредилгезиниң пропагандистерниң 94-тен 100 хуу [illegible] коммунистер [illegible] эртемниг. Пропагандистерни шилип ап, өөредиш [illegible] четпестер ам-даа бар. Тандыэ, Улуг-Хем, Тожу районнарында партия өөредилгезинде [illegible] коммунистер база шын [illegible] чавыс. Эрткен өөредилге чылында болган пропагандистерниң [illegible] хөй пропагандистер [illegible] даалгаларын [illegible].

Амгы үеде кол сорулга — партия Төп Комитединиң доктаалында [illegible] дүүштүр партия өөредилгезиниң [illegible] хемчеглерни партия организациялары ап, орта [illegible] болур.

А. ООРЖАК.
СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдышкын бажыңының консультантызы.

«Шынга» харыы

«КОКАЙГА ХОЙ КАДАРТПАС»

Өвүр районунуң «Кызыл тук» совхозтуң ниитиниң малын бодунуң хамыыказы чогу-биле ышкынып, [illegible] «Кокайга хой кадартпас» деп материал «Шын» солунга парлаттынган. Ук материалды хынаарга [illegible] мында четпестер шынзы шын болган.

«Кызыл тук» совхозта мал өреглиг кижилерниң саны 54. Оларның өрелиниң ниити түңү — 69347 рубль. Иргит Девер-оол 62 инек, Севек Базыр-оол 49 молдурга, Куулар Кыртышпа 34 хой, Ооржак Шой-Балдан 90 хой, Саая Стали 27 хой өрелиг. А. 55 хой өрелиг. Сат Калин 57 хой өрелиг. Саая Бадын-оол 19 инек өрелиг. [illegible] кежe берген. Ийи-чүс болгаш оон хире баш мал өрелиг улус дыка хөй. Бо бүгү четпестер [illegible] бухгалтерлерниң. Малгыя мал ажылының бухгалтери Ооржак Саныктың негелде болгаш хыналда чогундач уйёт-отчёдун чогуур деңнелге тургуспаанындан болган болуп турар».

Солунга парлаттынган шүгүмүлелдиң [illegible] Өвүр районунуң [illegible] даргазы Т. Ч. [illegible] Ук хамыыдан [illegible] контроль органнарының бо айтырыг талазы-биле [illegible] кылыйбааныл, мал бажының хоорамчазын [illegible] билип алыр берге. Өрелиг улус ам-даа дезип чоруп турар апарган-дыр. Ынчангаш районнуң [illegible] контроль комитединиң [illegible] тодарган харыы бээрин редакция манап тур.

ОЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

«Тээли» совхозтуң Найырал салбырында коммунист Серги Хертековна Бопулашка [illegible] херээженнерниң [illegible] мал[ынга] бажыг чем-суугу [illegible] ажылга боттарының [illegible] киирип турар. Бонгалаа ол кижи бар. Олар бо хүннерге чедир 30 тонна сиген белеткээр хүлээлгениң 27 тоннаны чедирген. Ук ажыл ам-даа уламчылаан.

Хоочун сигенчилер Дуктуг Салыиа, Дыдыш Салчак болгаш өскелер-даа мурнакчыларның [illegible] келген. Бээр сиген эвээш болганындан, Элер-Бүйнүң болгаш Базырыктың буга [illegible] сигенчилер [illegible] белеткеп турар. Сигенчилер социалистиг хүлээлгезин [illegible] хүннерде [illegible].

* * *

Салбырда сес чыл школаның хоочун коллективи мал чемин белеткелинге доктаамал киржип апарган. Коллектив [illegible] ажыл күүседип [illegible] келген. Бо чылын олар сиген белээр планын 17 тоннага күүсеткен. Аңаа школа директору Мөңгүн-оол Сагды, башкылар Михаил Ооржак, Олег Бады олар эки киришкеннер. Оон ангыда совхозунга 3 тонна 590 килограм кат-сугланы белеткеп берген. [illegible] Бек Сат, Валентина Балдан, Мария Хөрлек болгаш өскелер-даа эки ажылдааннар. А [illegible] Петр Монгуш, Дадарчап Серин Чөй-оол Салчак олар үлегер [illegible].

С. САЛЧАК.
Бай-Тайга район.

АДЫН СЫКПААН

Мал чемнериң белеткээр талазында ийи айда республиканың чарыжынга доктаамал тиилекчи болуп келген Барыын-Хемчик районунуң ажыл-ишчилериниң темпизи ам-даа кудулатпайн турар.

Районнуң совхозтары сиген белеткээриниң планын ам 68,8 хуу күүсеткен азы 9891 тоннаны сараттып алган. 230 тонна витаминниг сиген далганың белеткээр онаалдазын [illegible] 208 тонна кылдыр күүсеткен. Силос салырының планын база-ла күүседир оожумнулай берген. Ам 18 муң 780 тонна силос салдынган.

Ажыл-агыйлардан «Хемчик» совхоз эскелери мурнап, бөгүнге чедир 2173 тонна сиген белеткээш планны 114,2 хуу күүсеткен. «Барлык» совхозтуң сигенчилери оон дараазында чоруп турар. Ол совхозтуң Аксы-Барлык, Бижиктиг-Хая салбырларының мал чемниң белеткелчилери механизастаттынган бригадаларның район чарыжының тиилекчилери болуп, сиген белеткээр планын күүседип алган.

К. МААДЫ.

Хандырылганар кандыгыл?

АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРБИШААН...

Бии-Хем районнуң амыдырал хандырылгазы бүдүрүлге эргелели 1981 чылдың эрткен сес айларында районнуң чурттакчы чонунга амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын чедирериниң планының онаалдазын 101 хуу күүсеткен. Чыл эгезинден тура коллектив дендески ажылдап келген, бүдүрүлгечи кергүзүглери база бедик. Оон-биле кады бо чылдың баштайгы ийи айының планын онаалдазын [illegible] партияның XXVI съездиниң [illegible] бүдүрүлгечи бедик кергүзүглери дээш районнуң бүдүрүлгелериниң, албан организацияларының аразындан СЭКП-ниң XXVI съездинге күш-ажылчы рапортка ат салыр эргени чаалап алган турган. Коллективтиң күш-ажылчылары [illegible].

Районнуң чурттакчылары [illegible] амыдырал хандырылгазының ачы-дузазының бүгү хевирлерин ап турар. [illegible] хүлээп алыр пунктулар бар. Кодээ черлерниң чурттакчыларының [illegible] Оларны [illegible] мында көрдүнген. [illegible] Чижээ, Хадынның С. О. Бээ-оол эргелекчилиг комплекстиг хүлээп алыр пункттуң чурттакчыларынга ачы-дуза чедирериниң планын онаалдазын доктаамал [illegible] боттандырып келген. Сес айларында планның онаалдазын С. О. Бээ-оол 129 хуу күүсеткен. Пунктуң [illegible] идик-хептиң химиктиг арга-биле аштаарының, амыдыралдың карыы дериг-херекселдериниң септээриниң, хептиң даараарының ачы-дузазын ап турар. «Өөк» совхозтуң ажылчылары совхоз төвүнде тургустунган комплекстиг хүлээп алыр пунктунуң ачы-дузазын күзелдиг-биле ап келген. Оон эргелекчизи А. В. Неделина [illegible] Кызымак ажылы-биле планның онаалдазын [illegible] доктаамал чедип ап келген. 1981 чылда ук пункт [illegible] 12300 рубльдиң ачы-дузазын чедирер хүлээлгелиг, а сес ай дургузунда 11600 рубльдиң ачы-дузазын чедиртинген болгаш план 109 хуу күүсеттинген. Туран хоорайда комплекстиг [illegible] ажылы база эки. Чыл дургузунда [illegible] турар. Хүлээлгеде 10500 рубльдиң ачы-дузазын чедирери көрдүнген, бо хүннерге чедир ол 17300 рубльдиң ачы-дузазын турачыларга көргүскен.

Ростовчуларның «Хожудап турбайн [illegible]» деп эгелээшкинин ук бүдүрүлгеде калбак нептерели алган. Эрткен онгу беш чылдан бээр бүдүрүлге эргелелиниң цехтеринде, бригадаларында хожудаар чорук чок, [illegible]. Амыдырал хандырылгазы [illegible] графигин үзевейн турар. [illegible] чолаачы И. А. Дадыченко, аныяк чолаачы В. Т. Иванов олар кедээжо график ёзугаар үнүп, чондан чагыглар хүлээп ап, [illegible]. Баш дугу таарар цехтиң улуг мастери И. Г. Веткинаның ажылы база макталдыг. В. И. Коровина удурткан чеди кижи кежигүнүг эр улустуң даштыкы хевин даараар бригада даараныр цехтиң бригадаларының мурнакчызы. Ай, кварталдың планныг онаалдазын ук бригада доктаамал 110-дан 120 хуу чедир күүседип келген. А. В. Чыброваның [illegible] бригадазы база мурнакчы коллективтиң чорагаралы. Мурнакчылар мында шынап-ла хөй. Районнуң ажыл-ишчилерниң оларның [illegible].

Амыдырал хандырылгазы [illegible] бүдүрүлгелеринде дег, кол-ла чүве ажылдың шынары. Коллективтиң бүдүрген продукциязының шынарын [illegible] контроль [illegible] ап турар. Оон түңнелинде [illegible] дериг-херекселдерни катап эгидер, эде кылдыртыр таварылгалар [illegible]. Амыдырал хандырылгазының ажылдакчылары [illegible] чүве — кирген чагыгны [illegible] тыр кылыры [illegible]. Ынчангаш бүдүрүлгениң [illegible] коллективтиң ажылдакчыларының [illegible] тыр мактаады илереткен [illegible] хөй.

Хандырылганың бедик [illegible] хуусаазы-биле база тайылдырлаттынар. Ынчангаш мында ол айтырыгже улуг кичээнгейни угландырып келгени таварылга эвес. Оон түңнелинде [illegible] хуусаазында боттанган [illegible].

Ачы-дуза чедирилгези районда мындыг янзылыг тургусканындан чурттакчы чон ону күзелдиг-биле ажыглап турар. Ону дараазында сан-түң бадыткаар. Бир чурттакчыга онаажтыр чылда бүдүрүлге 14 рубль 50 копеектиң ачы-дузазын көргүскен турар. Чамдык районнарында деңнээр болза, көргүзүг улуг. Ачы-дуза чедирилгезиниң арга-хевириниң калбарганы ол база херечилеп турар.

Районнуң амыдырал хандырылгазы бүдүрүлгезинче [illegible] чүүлдер-биле чергелештир четпестер, чедишпестерден [illegible] турар айтырыглар бар. Чижээ, телевизор болгаш амыдыралдың карыы өске-даа дериг-херекселдерин септеп турарында чамдык четпестер бар. Оон [illegible] — артык кезектер чедишпезинде, ажылдап турар мастерлерниң профессионал [illegible]. Коллективтиң ажылдакчыларының [illegible] угландырган.

В. КУУЛАР.

ТАРАА ДАЖЫН МЫНДА ТЫП ТУРАР

«Бо сеңгу, шуут куруг деп санаттынып турган чер херек кырында чер кырында эң байлак черлерниң бирээзи болган».

С. М. Киров.

Мурманск область. [illegible] Хибиннерниң төвү болур Кировск хоорай тургустунганындан бээр 50 чылын бо чылдың октябрьда демдеглээр. Ол баштайгы беш чылдарда совет кижилерниң тура-соруу-биле туттунган [illegible]. Академик А. Е. Ферсманның удуртулгазы-биле баштайгы совет геологтарының шинчилеп тыпканы апатит рудазын Ленинградтың партия организациязының [illegible] нары эң баштай казып эгелээн. Ол ажылды удуртуп турган Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң [illegible] ажылдакчызы Сергей Миронович Кировтуң ады-биле поляр куржааның мындынга тыптып келген ол хоорайны адааны-даа таварылга эвес. Ам Хибиннерде дөрт рудник, апатит [illegible] ийи фабрика ажылдап турар. Апатит концентразын бүдүрүп үндүрери 1980 чылда 17 миллион тонна ашкан.

Ол концентратты хоорайның кол бүдүрүкчизи — Ленин болгаш Октябрь Революциязы орденнерлиг «Апатит» бүдүрүлге каттыжыышкыны бүгү социалистиг чурттарже болгаш Европаның алды капиталистиг чурттарынче чорудуп турар. [illegible]

Оң бирги беш чылда бешки рудникти, [illegible] үшкү фабриканы ажыглалга киирер, апатит концентразын бүдүрерин чылда 19 миллион тонна чедирери көрдүнген.

ЧУРУНТАРДА: бо бөлүкте Кировскиниң [illegible] — хоочуннар, ортумак салгалдың аныяктар төлээлери. Солагай талазын — Т. И. Коломиева, [illegible] партия организациязының секретары, Кировскиде 1937 чылдан бээр ажылдап турар, М. К. Мейя, хоорайның [illegible] фельдшер чораан, [illegible], А. А. Ухутта, ийиги фабриканың лаборантызы, М. И. Лапицкая, бирги фабриканың ажылчыны, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, А. Т. [illegible], Кировскиде 1934 чылдан бээр ажылдап турар, А. Г. Морозов, проходчиктер бригадири, М. Э. Латышев, Кировск рудниинде [illegible], В. Ф. Керомок, 40 тонна чүък чүдүрер «БелАЗ-тың» чолаачызы, Э. П. Шлиг, [illegible]. Кировск — Хибиннерде хоорай. Чылыг хүннерде аныяктар хоорайда хөлге суг [illegible].

С. Майстерманның болгаш В. Худяковтуң фотолары.

СЭТА-ның фотохроникасы.

ШӨЛЭЭТКЕЛ ЧОКТА...

Инекти машина-биле саарының мастерлериниң Бүгү-[illegible] Москва чоогунда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз-комбинатка болуп эрткен. Бол угланыышкының хавак өстүрери болуп турар ажыл-агыйның [illegible] маргылдаазын эрттирер чер кылдыр чүге шилип алганыл? Херектиң ужуру чүдел дээрге хөй адырлыг улуг ажыл-агыйны канчаар чорударын [illegible] [illegible] келген малчыннарга көргүзер [illegible] ның организакчыларының салым [illegible].

Совхозту комбинат деп адай берген хүнден бээр он чыл эрткен. Технология ёзугаар алырга, аңаа 108 муң хавак оолдарын 112 килограмм деңзи чедир семиртир [illegible]. [illegible] жок аныяк малчыннар ол [illegible]. Оң түңнелинде ындыг чуулду чедип алган. 1971 чылда бир центнер немелде деңзиниң өртек-үнези 220 рубль турган болза, ам — чүгле 88 рубль апарган. Технология ёзугаар бир центнер немелде деңзиге 25 ажыг кижи-хүн чарыгдаар турган болза, а бо чылын — чүгле 2,4-тен хөй эвес [illegible]. Ынчаар дээрге кедергей улуг, [illegible] [illegible], үлетпүр [illegible] хавак [illegible] артык шыналарларының дугайын чугаалаан-даа херээ чок.

«Технологияны хажыткаңы» — ол дээрге он-он чогаадыкчы саналдарны, мергежилдер дакпырлаарын, семиртилге шөлдериниң эң эки ажыглаарын болгаш өске-даа хөй чүүлдерни [illegible] алганы-дыр. Совхоз-комбинат — улуг [illegible] чок [illegible] үлетпүр [illegible]. Электроника болгаш автоматика, бүгү [illegible] механиксантаазы [illegible] экономиктиг көргүзүглерни чедип алырының [illegible] берген.

Бол алырындан миллион-миллион рубль орулганы ап турар ажыл-агыйга оон ынай чүү херек боор кылдыр сагындырар. Ынчалзажок дайынны [illegible] бүрүн совхозтуң аныяктарынга шөлээткел бербээн. Аныяк малчыннарның делегациязы — хавак комплекизиниң ажылдакчылары боттарының сүт фермаларынга ажылдаар кылдыр [illegible] ажыл-агыйның директору В. Масловтан диләән.

— Ол фермалар эрги, таарыштыр [illegible] чуве болгай — деп, Валентин Петрович оларга чугаалаан.

— Бис оларны чаа кылдыр кылыптар бис — деп, ынчан [illegible] хавак [illegible] удуртукчуларының бирээзи [illegible] аныяк специалист В. Власов директорга харыылаан. Чуртта эң байлак комплекстиң [illegible] киирген болгаш шиңгээдип алганы дээш, аңаа өскелер-биле кады Ленинниң комсомолдуң шаңналын [illegible]. Совхозка база бир [illegible] ынчаар эгелээн: эрги фермалар-биле кады амгы үениң үлегерлиг мал кажаалары тургузуглаан. Оларны боттарының күжү-биле дерип кылган.

Мурнунда саар инек кодазының он үш эрги, херек кырында механизациялаан кажааларга ажаап турган. Аңаа 1253 инек турган. Ортумак саалда чылда 3160 килограмм. Амгы үениң хавак комплекизинге ажылдап турган аныяктар ындыг эрги фермаларга келген. Коммунистер болгаш комсомолчулар [illegible] мурнунга салып алган: сүт бүдүрүлгезин база үлетпүр технологиязынче шилчидер болгаш аңаа үндезилээш, сүтту бүдүрерин база саарын ийи катап көвүдедир.

Баш удур чугаалап каалы: ол сорулга чедип алдынган болгаш ажыр күүседдинген. Сан-чурагайлар бо: 1971 чылда 1253 инек турган, ам — 2300 инек бар. Ам бир инектен чылда саап ап турар сүт 5 муң килограммга чиге. 1971 чылда 3743 тонна сүтту саткан [illegible] — 10200 тонназы саткан. Мурнунда турган он үш ферманың орнунга ам ажыл-агыйда ийи сүт комплекизи бар. Оларны кедээ ажыл-агый техниказының эң чаа чүүлдери-биле дерээн. Оларның бирээзинге Кузнецов суурга — инекти машина-биле саар [illegible] [illegible] болган.

А сүт цегин бөгүн 33 харлыг коммунист В. Власов удуртуп турар. Чеди чыл [illegible] кады ажыл-агыйның планын кылып турганы ышкаш, ам база-ла ындыг тура-сорук туг хевээр. Сүт комплекизинге инектерни [illegible] таарыштырган черлерге сагбышаан, баглавайн тургузар аргазы [illegible] база шиңгээдип алган. Ийи оператор 300 инекти саар, а база бир ажылдакчы оларны чемгерер болгаш ажаар.

— Ындыг технология перспективалыг. Ынчангаш бүгү инектерни оорже чоорту шилчидер бис. Ол чорук күш ажылының бүдүрүкчүлүүн [illegible] [illegible], ажылдакчының [illegible] экижиде-риниң база аныяк кадрларны комплексче ындыг янзы хаара тудары аргазын бээр — деп, цех начальниги санап турар.

Чаа технология ук черниң ортумак школазының доозукчуларын ам безин сонуургады берген. Ажыл-агыйның комсомол комитединиң инициативазы-биле инекти машина-биле саар мастерлер бөлүүн ниити класстыларлардан организастаан. Дыка хөй доозукчулар доктаамал ажылдаары-биле совхозка артып калган.

Бөгүнгү комсомолчуларның шалыпчы фронтузу — совхозтуң база бир үлетпүр комплекизин — хунажын инектер алырап өстүрер талазы-биле ферманы тургузары. Ынчангаш [illegible] амыдырал болбайн турар.

В. ИТКИН,
СЭТА-ның корр.
Москва область,
Наро-Фоминск.

МОСКВАГА БОЛГАН

Дружинниктерниң оперативтиг комсомолчу отрядтарының кежигүннери милицияның идегелдиг болгаш бүзүрелдиг дузалакчылары болуп турар. Оларның Бүгү-эвилел следу Москвага болган.

Коммунистер-биле кады комсомолчулар эң-не парык болгаш харысалгалыг участоктарга хөй-ниитиге удур нерээшкиннер-биле эптешпес чок демиселге туржуп турарын санал берген демдеглээн. Оңза даалгалыг кезектерниң дайынчылары болгаш милицияга дузалаар эки тура ниитилелдериниң база бригадаларының активчилери ВЛКСМ-ниң тоогузунге чырыткылыг арыннарны киир бижиткеннер. Дружинниктерниң оперативтиг комсомолчу отрядтарының кежигүннери оларның аалдарыг чаңчылдарын уламчылап турар. Чеди чүс муң ажыг аныяк патриоттар боттарының хоочуг үе-шагын хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарынга, социалистиг өнчүнүң оорлары-биле демиселге, эзэлдилериниң кижизиндеринге тураскаадып турар.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

КАТАП ЭГЕЛЭЭРИ ЧУГУЛА

БЕРЛИН. (СЭТА). Германияның [illegible] партиязы болгаш АКШ-тың Коммунистиг партиязы [illegible] кызыгаарлаар база кызырар дугайында ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразынга ажыл-иштиң [illegible] дээш туржуп турар. Европага [illegible] [illegible] [illegible] чугаалажыышкыннар эргежок чугула, ГСЭП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккерниң АКШ-тың Компартиязының Чиңгине секретары Г. Холл-биле ужуражылгазының дугайында [illegible] [illegible].

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алганы 80 чылдарның Тайбың программазының ийи партияларның бүрүн деткип турар дугайын ужуражылгаа [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Чоон болгаш Барыын чүктерниң аразынга политиктиг чугаалажыышкыннарны катап эгелээри чугула деп ийи партиялар санап турар.

Делегей байдалының айыылдыг кылдыр [illegible] [illegible] база ядролуг дайынның [illegible] [illegible] [illegible] агрессии күштерниң удур туржуушкунче болгаш чепсегленииишкиннерни эндере [illegible] туннели-дир. Шериг болгаш стратегия талазы-биле Совет Эвилелинден болгаш социалистиг өске-даа чурттардан артык күштүг болур дээн амгы америк администрациязының планнары тайбыңның херээнге улуг айыылдыг болуп турар.

Тайбың дээш делегей шимчээшкинниң кадакчылары ийи партияларның удуртукчулары бедик-биле үнелээн. Коммунистиг болгаш [illegible] партияларның [illegible] [illegible] турулдазын олар демдеглээн.

ДОЛУ ДЕТКИИШКИН

СОФИЯ. (СЭТА). Чоокку Чоон чүк талазы-биле делегей конференциязын бүгү-ле сонуургалдыг талаларның киржилгези-биле чыылдырар дугайында ССРЭ-ниң саналын бүрүн деткип турарының дугайын БКП ТК-ның Чиңгине секретары, Болгария Улус Республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков биле Йемен социалистиг партияның Чиңгине секретары, Йемен Улус-Демократтыг Республиканың Дээди улусчу чөвүлелиниң Президиумунуң даргазы, премьер-министри Али Насер Мухаммед олар медеглээн. Ол — Болгарияга ажы-чорук кылып чораан.

Араб чурттарга удур Израильдиң сөксаал чок агрессии үүлгедиишкиннерниң ийи чурттуң удуртукчулары ужуражылгазында [illegible] шииткиирлиг бүрүү шаап, ол [illegible] [illegible] америк шериглериниң [illegible] [illegible], шериг [illegible] күштеди-рип турарынга удурланыышкынын илергейлээн.

САНАЛ-ОНАЛДАРНЫҢ АЖЫКТЫГ СОЛЧУУШ КУНУ

ЛОНДОН. (СЭТА). Лейбористерниң удуртукчузу М. Фут баштадыр ол партияның [illegible] делегациязының Москвага чо[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ның-биле уткаан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң М. Футту болгаш Лейбористиг [illegible] ның удуртукчузунуң [illegible] чызы Д. Хилини хүлээп алганың оңаа ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар.

Пресс Ассошиэйтид [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] алырга, амгы үениң кол айтырыгларының бирээзи — ядролуг боо-чепсектерни эндере бүдүрерин болдурбазының дугайында чугаалажылгаа [illegible] [illegible] Москвага санал-оналдар [illegible] [illegible] парламентчи лейбористер оналап демдеглеп турар. Европага чепсеглениишкинниң [illegible] [illegible] чугаалажылгаларның эгелээринче Совет чазактың шынчы чүткүлдүүн, ол чугаалажыышкыннар [illegible] түңнелдерге четкир ген турары деп шынны кээрлиниң дугайында М. Футтуң медеглели Лейбористиг партияга чылыы-биле уткаан.

Москва чугаалажыышкын[illegible] [illegible] тайылбырлавышаан. Лейбористиг партиялар парламент кежигүнү К. Солей Совет Эвилели делегейниң [illegible] [illegible] рунуң [illegible] [illegible] дүвүрең турар-дыр хээрип мырнай илдең-дир деп медеглээн. Совет чазак тургузуптан байдалдан үнериниң [illegible] [illegible] салып турары база илдең-дир.

Дээ эртениң болгаш бир демей айыыл чок турарының принцибинге үндезилээш, Европага ортумак ыраажыдыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ССРЭ-ниң болбаан Москвага [illegible] [illegible] деп, ол уламчылаан.

Лейбористиг [illegible] [illegible] Москвага чорааның түңнелдерин Лондон парламентинге база чугула ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар. Ядролуг [illegible] [illegible] айтырыын ССРЭ-ниң боттуг дээ-биле көрүп турарынче солуннар [illegible] кичээнгейни угландырып турар. «М. Фут болгаш Д. Хили-биле ужуражыышкынның үезинде Президент Л. И. Брежнев боо-чепсектерге контрольдуң талазынга Совет Эвилелиниң туружун айтып, ол ышкаш [illegible] [illegible] [illegible] Совет саналдарны [illegible] [illegible] деп «Таймс» солун бижээн. М. Футтуң [illegible] [illegible] Москвага болган ужуражыышкыннар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] болур деп, ол солун демдеглээн.

«Л. И. Брежнев боттуг чугаалажыышкыннарже чүткүп турар» деп эгениң адаанга парлаан чүүлүнге Великобританияның садыг-үлетпүр бөлүктериниң органы «Файнэншл таймс» солун мынча деп бижээн: «Европага ортумак ыраажыдыг ядролуг ракеталарның [illegible] [illegible] дугайында АКШ-биле боттуг чугаалажыышкыннар болурунга ССРЭ идегеп турарын Лейбористиг партияның удуртукчузу М. Футка Президент Л. И. Брежнев медеглээн. Чуртунуң барык талазы ра[illegible] [illegible] [illegible] ракеталарының саны кызыгаарынга Совет Эвилелиниң белени Кремльге чугаалажылгаа үезинде совет удуртукчу оналап демдеглээн. Ынчалза-даа ол чорук Каттышкан Штаттар база ындыг сарыылдыг [illegible] [illegible] деп, америк «Першинг» ракеталарны болгаш чалгыныг ракеталарны Барыын Европага [illegible] тургузарындан НАТО-нуң ойталаарындан хамааржыр».

Би-би-си дээр телекомпанияның тайылбырында чугаалап турары болза: ужуражыышкын шак ажыг үе уламчылаан, ынчангаш оон түңнелдерин Лейбористиг партияның удуртукчузу калбаа-биле уткаан. Бис эвес НАТО база шак-ла ынчалдыр харыылаар болза, бо дугаар ракеталарның саны кызыгаарынга ССРЭ-ниң белениниң дугайын Л. И. Брежневтиң медеглээниниң М. Фут боо-чепсекти эндере бүдүрериң сонсадырының оруунга чугула базым [illegible] иштиң дүжүлгээриниң чорудулгазынга чугула [illegible] [illegible] кылдыр [illegible] үнелээн.

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританияның Лейбористиг партиязының удуртукчулары [illegible] Д. Хили Лондонның «Санди таймс» солунунуң сентябрь 20-де үнген номеринге чугаа бижээш, лейбористерниң парламент фракциязының делегациязының Москвага чорааның түңнелдерин бедик-биле үнелээн. Оон бодунуң болгаш партияның удуртукчузу М. Футтуң СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев-биле чугаалажыышкыныышкыннар бөттүг бүдүштүг болганын оналап демдеглээн. «Совет Эвилели бодунуң барыын талазы районнарының ракеталарының бүгү саның хевээр артырарын бодавайн турар, харын бир эвес американнар база ындыг сарыылдыг туруштү залеп алыр болза оларны кызырып-даа болур» дээниниң дугайында совет удуртукчунуң медеглелин лейбористиг делегация сеткилдиң кедергей улуг чергелиг хамыышкыны-биле уткааны» Д. Хили оналап демдеглээн.

Д. Хили СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының саналын самты кранисти шииткирлериниче угланган чугула салымынның кылдыр адаан.

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

●ХАНОЙ. Вьетнамның Социалистиг партиязының инициативазы-биле [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] америк [illegible] ядролуг нейтронаг бомбаны бүдүрүп эгелээр дугайында америк администрацияның шиитпирин [illegible] [illegible] бүрүн шаажан. АКШ-тың агрессив империалистиг бөлүктериниң боо-чепсекти эндере бүдүрерин улам [illegible] калбартып турарынга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тайбыңның камгалаар дээш күжениишкиннерни идепкейжидериче кыйгырган.

• • •

●ВЕНА. Делегейниң 40 ажыг чурттарының фирмалары болгаш даштыкы садыг организациялар киришкен делегейниң [illegible] ярмаркызында хагдынган. ССРЭ, Болгария, Венгрия, ГДР, Польша, Румыния, ЧССР база аңаа киришкен Совет даштыкы садыг каттыжыышкыннары аңаа электротехниканың, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кыдыгларын делгеп көргүскен. «Интурист», «Аэрофлот», ол ышкаш «Делегей ному» [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] информация стендилерниге көргүскен. Ол каттыжыышкын политиктиг болгаш уран-чечен литератураа чогаалдарын садыглаар делгелгени аңаа организастаан.

Совет стендилер Австрияның садыг-[illegible] [illegible] телээлекчилериниң улуг [illegible] [illegible] туткан. Австрияның президентизи Р. Киршлегер ССРЭ-ниң делгээн чүүлдерниге бедик үнелелдерин берген.

• • •

●КАБУЛ. [illegible] тиктиг ажылды экижидерниң айтырыгларынга [illegible] тыр улусчу милицияның партия активиниң хуралы аңаа болган.

Афганистанның [illegible] демократтыг партиязының ТК-ның Политбюро кежигүнү, ТК-ның секретары С. М. Зерай чуртка корум-чурумну болгаш айыыл чок чоруукту [illegible] [illegible] хереглер органнарының [illegible] ужур-дузалыын [illegible] демдеглээн. Улусчу милицияның [illegible] [illegible] [illegible] чугула болгаш харысалгалыг сорулгалар турар, оон ажылдакчы бүрүзү [illegible], [illegible] [illegible] болгаш чурттуң күш-ажылчы оннигга удур [illegible] [illegible] кулучу сурталаага алыспас ужурлуг. Улусчу милиция [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] олар [illegible] [illegible] жар пландарын сойгалап илередир [illegible] [illegible] ужурлуг деп, С. М. Зерай оналап демдеглээн.

• • •

● ВАШИНГТОН. АКШ-тың камгалал министри чоорзаң Г. Браун чепсеглениишкиннерге контроль айтырыын дугайты ССРЭ-биле чугаалажыышкыннарны эгелээринче Р. Рейганның администрациазының кыйгырган. Чугаалажыышкыннарже ээ киирери администрацияга эң дээре арга-дыр деп, ол медеглээн. Ындыг чугаалажыышкыннарга чүгле ортумак ыраажылдыг ядролуг чепсектерниң дугайында эвес, харын стратегтиг шавар хандааштарының боо-чепсектерин кызыгаарлаар дугайында айтырыглар база киирген турар ужурлуг деп, ол чугаалаан. Боо-чепсектерни чугаалажыышкыннар аргазы-биле дуржуп тура кызырары бөөчепсекти эндере бүдүрерин оожумнадыр болгаш ядролуг дайынга удур-дедир өлүржүрүнден чайлап болур эң дээре идегел болур деп, Г. Браун оналап демдеглээн.

• • •

●МЕХИКО. База бир хамааржышпас күрүне демдениниң чурт чурунда келгени. Ол дээрге Төп Америкада Мексика болгаш Гватемала-биле кызыгаарлажып турар эвес чурт — Белиз-дир. Сентябрь 21-ден 22-же дүне англи «Юнион джекти» дүжүрген болгаш оон орнунга ботэргелиг чаа күрүнениң ак-көк тугун көдүрген. Британияның Америк диптв сөөлгү колониалдыг залел чера бот-тускай-лаң амыдыраар болгаш хеглжур эргени алган.

Белизтиң 160 муң чурттакчы чону — кол нуругулайында мулаттар болгаш метистер, [illegible] ка[illegible] [illegible], ол ышкаш африкадан [illegible] [illegible] тывылганнар — бо боттуушкиннуң боттарының бот-тускайлаң [illegible] [illegible] [illegible] камгалаар дээш чоорду келген үн демисели[illegible] биле доорулганы кылдыр көргеш, аңаа байыр чедирип турар.

• • •

●ТОКИО. 1980 чылда чоңдан хавырар үндүрүг Японияга 12,3 хуу немей өскен деп, национал үндүрүг эргелели [illegible]. Ажылчы чоннарга үндүрүг оналдазын улаштыры тура, либерал-демократтарның чазаа ажылчы чоннарга ажам хөй ажык-кыш-чааларны медеп ап турар корпорациляларның орулгаларын кызыгаарлаарынга чонулаа кылбайн турар.

• • •

●ЛУАНДА. Мурнуу-Барыын Африканың улусчу организациязы (СВАПО) Намибия хамаарышпас дээшткииңның медел албазын [illegible] демиселин эра соксатпас деп, СВАПО-нуң президентизи С. Нуйома медеглээн.

Кабута хоорайга болган массалыг митингиже чүве чугаалап тура, эрге-чагырга Преториянның азы Вашингтонның чалчалары кирген турарынга СВАПО кажан-даа чөшпээрешпес деп, ол оналап демдеглээн.

(СЭТА).

ДАЙЫНГА УДУР МИТИНГИЛЕР, ЧЫСКААЛДАР

ТОКИО. (СЭТА-ның корр). Маньчжурияже Японияның халдаандан бээр 50 чылы-биле [illegible] дайынга удур чыскаалдар болгаш митингилер чуртка болуп эрткен.

Япон шериглер 1931 чылдың сентябрь 18-те Мукдени эжелеп алган болгаш АКШ-тың база Англияның империалистериниң деткимчези-биле Маньчжурияны эжелээрин эгелей берген турган. Ол дайын чорудулгазы барык он беш чыл ургулчулээн. Азияга болгаш Оожум океан [illegible] дайынның [illegible] болган. Делегейниң [illegible] районунуң улустарынга ол дайын кедергей хилиндек-човулаңны таварыштырган.

Япон төөгүчү С. Такахаси болгаш чогаалчы Н. Сандо база тайбың дээш өске-даа активчилер эрткен [illegible] талантыг частырыгларының дашкынчарын болдурбазынче япон улусту кыйгырган.

«Совет кыжанышкын дугайында» чагырганы бөгүн термен шуутааныкынырын, ожаги негекчилериниң болгаш барыын үелдиг «ясукуни дээш» дугайында чалыг кижилерниң барып черлеры милитаризмниң катап тургузуглуң херечилеп турар-дыр деп, С. Такахаси парламентка конференциязынга медеглээн. Дайын сөөлүнде төрүттүнген аныяк салгакчылар эрткен үениң төөгү фактылары-биле шоолуг таныш эвес болганда, бо кыйтырыгны ылдырып шиитпирлээн бис деп, ол чугаалаан.

Азияга болгаш Оожум океанның районунга япон милитаристериниң кызыскан дайыны Азияның улустарынга оон иштинде япон улустуң бодунга саап чотпас хилинчек-човулаңны таварыштырганың эртемденнер, чогаалчылар, культура ажылдакчылары айыткан. Эрткен үениң талазының катаптаазын японнар күзевейн турар.

Ындыг түрбуже, Японияның чагырыкчы бөлүктери чуртту шериг күчүлүг улуг күрүне болдурарынче чүткүп турар. Япон чалантын дайын белетчилерниң чыскаалдарының болгаш митингилерниң киржикчилери бүрүү шапкан болгаш япон-америк шериг эвилелдиң кшп чок болдурарын негээннер.

Г. ГАВРИЛЕНКО.

ОБЪЕКТИВТЕ—КАМПУЧИЯ РЕСПУБЛИКА

Пол-Поттуң болгаш Иенг Сарини кижи хоор хоон чок чагыргазын дужур октаан Кампучияның улузу тайбың тургузуушкунунуң оруу-биле бүзүрелдиг чорун орар. Чуртта болуп турар өскерилгелер Пномпеньниң чижээнге оңза тодаа көску. 1979 чылдың эгезинде найысылал барык олуг чыткан. Хөй-хөй муң чурттакчыларны уяткан чок кылган, «эде кижизиндери-биле» кодээ черлерже үндүр сывырган турган. Заводтар, фабрикалар хагдынган, электростанция ажылдавас, магазиннер чок үе турган. Улусчу эрге-чагырга хоорайны катап диргизери-биле бүгү чүүлдерни кылган. Ам Пномпень хоорай долу амыдыралчы байдалче кирген: бүдүрүлгелер катап тургустунган, магазиннер, аъш-чем рыноктары ажыттынган, өөредилге черлери, ниитиниң транспорту ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: катап тургустунган Пномпеньниң төвүнде; пол-потчуларның чазылдырыышканы национал банкының бажыңын катап тургузуп турары.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

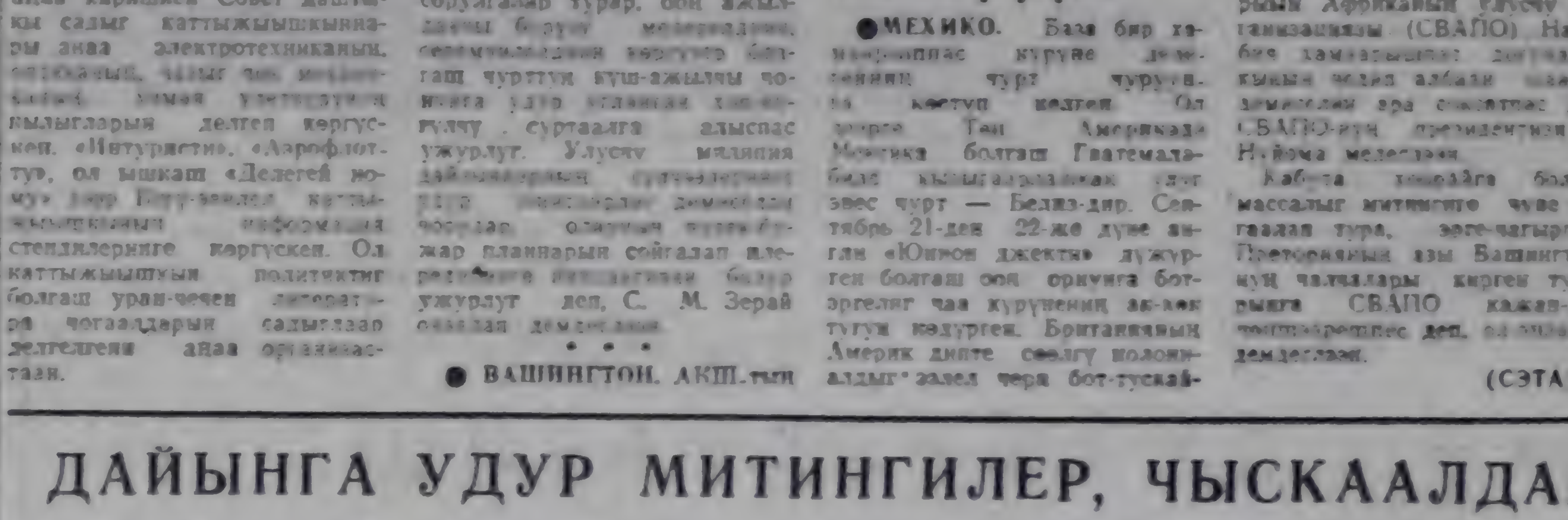

К. ВАЛЬДХАЙМ-БИЛЕ БЕСЕДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко КНО-нуң Чиңгине секретары К. Вальдхайм-биле ужурашкан.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязының ажылы-биле холбашкан айтырыгларны беседага чугаалажып көрген.

А. А. Громыкога аадар болдурган шайлалганы К. Вальдхайм тургускан.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). «Солидарностьтуң политиктиг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ынга белеткенип, Барыын чүгүн үреглечи, шимой тепторинге деткизип турар. Улус ажыл-агыйынга күрүне органнарының [illegible] [illegible], чурттуң экономиказын эгелеп башкарарының бырадарын [illegible] алыр, ажу ачуңу калбартыр дээн довууннарбиле шиитпирлиг хелеяишкиннерге, политиктиг эрге-чагырга дээш [illegible] белеткел чорун турар.

«Солидарностьтуң» удуртулгазының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Л. Куронь [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] болган. «Солидарностьтуң эрге-чагырга [illegible] [illegible] ужурлуг» деп ол [illegible] медеглээн. 1980 чылдың августа Гданьскиге болган ажыл соксадыышкынның Я. Куронь авторту «революцияны» деп адап болгаш ол «революцияны» эрге-чагырганың үш туружу — организастыг, башкарыкчы болгаш информастыг туружгарын бажаачытаан деп медеглээн. Коммунистер Польшага турттаар эрге чок деп, ол чугаалаан. Чуртта эрге-чагырганы хулузунга ап болур ындыг байдалды тургузуп алган бис деп, Куронь медеглээн. Эрге-чагырганы ажылап алырында айыыл чок болгаш эң не [illegible] хевири — ол [illegible], удур эвес [illegible] идепкейлиг хелеяири болур деп, контрреволюционер ол ылавыт чугаалаан. «Солидарностьтуң» амгы удуртукчу эрге-чагырга дээш демиселдиң балалынга туруп турар. Ынчаарга удур туржуушкунну тапарылгазынга «национал камгалал» комитедин тургузуп болур деп, ол медеглээн.

Профэвилел каттыжыышкынының барыын үзелдиг тавтакчыларының тактиказын базымтаан контрреволюционерлерниң Куроньнуң медеглелдери «Солидарностьтуң» парлалга черлери Польшада калбаа-биле нептередип турар.

БУУРААН ПРОГРАММА

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сөөлгү үеде буураан экономиктиг программазын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] президент Рейган база катап [illegible]. Херээжен республиканчыларның национал федерациязының Денверге болган съездиниге ол чуве чугаалаан болгаш бедик үнет шалыңнарны экономиктиг программаны күүседирин моондактап турар, ынчангаш дараазында чылдарда бюджет дарыынтыгын кызырар апаар деп аныткан.

Күрүне өреңииң эвес бир триллион доллар чедир, ол дээрге — кайгамчык улуг өре-дир деп, президент демдеглээн. Бир муң миллиард доллар өрени болгаш ол түңге хууну хун бүрүде чавак төлээр ужурлуг. Ол хуу чүгле эрткен чылын безин 74,8 миллиард доллар болган.

АКШ-тың күрүне бюджедин Рейган тормазы чок болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чуык машиназынга дөмейлээн. Бо күрүне бюджедин [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] мен деп, ол хоозун аазашкын кылган. Рейган эрге-чагыргага турар үениң дургузунда бюджеттиң балансылыг болдурарын чазак чедип ап шыдавас дээрзин экономистерниң хөй нуруузу аныы-биле [illegible].

Хамаатылар болгаш [illegible] программаларын кызырарының хүседи-биле 1982 чылда күрүне бюджединден 16 миллиард [illegible] [illegible] АКШ-тың администрациязы шиитпирлээн. Ол үеде пенсияларны [illegible] болгаш 75 муң күрүне ажылдакчыларын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дээн.

Шериг бюджедин дыка өстүрерин [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] деп, президент медеглээн. АКШ-тың шериг чарыгдалдарын сөөлгү беш чылдарның дургузунда 1,5 триллион ледалерии планнаан. АКШ-тың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ол хире кедергей хөй шериг чарыгдалдарын Америк [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Пентагонуң шериг херецилделериче сөөлгү үш чылдарда 442 миллиард долларны [illegible].

Көдээниң культура одаглары

ЧҮТКҮЛДҮГ АЖЫЛДААР

Көдээниң чурттакчыларының культура хандырылгазын улам ынай экижидер сорулга-биле СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели [illegible] өөр ону ажылыраңга боттан [illegible] районнуң культура албан черлери алаан ажылдарын [illegible] чорудуп турар.

Амгы үеде районда районнуң Культура бажыны, 2 көдээ клуб, бир кызыл өг, 4 көдээ культура бажыны, төп [illegible] библиотека [illegible] уругларның ийи музыка школалары база киноустановкалар ажылдап турар. Культура шугумунда 5 дээди эртемниг, 2 доостаан дээди эртемниг, 11 тускай ортумак эртемниглер ажылдап турар. Артканнары — ортумак эртемниг кадрлар. Бир кижи бо чылын Кемеровонуң культура институдун доозуп келген, 2 кижи дээди чылын ол-ла институтту бот-өөредилге-биле доозар.

Бо беш чылдың баштайгы [illegible] культура бажыннарынга 54 лекция, беседаларны күш-ажыл, эстетика, мөрү-шиңгээр кижизидилгениң темаларынга номчаан. Айтырыг, харыы база темалыг кежээлер удаа-дараа эртип турган. Чижээлээрге, «Күш-ажылдың [illegible]леринге алдар» деп аас журналы районнуң Культура бажыныңга, «Дириглерден артык дириг» деп темалыг кежээ Чаа-Суурнуң көдээ Культура бажыныңга, «Кижи болгаш хоойлу» деп темалыг кежээ Солчурнуң Культура бажыныңга [illegible] келген.

Районнуң бүгү клубтарынга паспорттарны тывысыры, шеригже үделге дээн ышкаш [illegible] эртиреринге чаңчыл апарган. Байырлалдар хүннеринге тураскааткан кежээлерге чон хөй чыглып, идепкейлиг киржип турар.

Районнуң Культура бажыныңың [illegible] дуза чедирери-биле комплекстиг үнүүшкүнну 5 удаа кылганнар. Чартык чыл иштинде клуб ажылдакчыларының өөредилге-семинарын [illegible] удаа организастаан. Район девискээринге 5 агитация-уран чүүл бригадалары чыгта график ёзугаар бараан болуп турарлар. Оларның аразында Хандагайтының «Чадагаа» агитбригадазы 42 концерттерни Ак-Чыраага база районнуң хөй чурттакчыларының черлеринге көргүскеш, эки ажылдыг деп мактадып турар. Оон-биле чергелештир олар хойжу бригадалар төптеринге кызыл-булуңнарны [illegible] үндүрүп, малчыннарга шеф дузазын көргүзүп келгеннер.

Культура ажылынга бергидеп активчилер районда эвээш эвес, хөй чылдарда ажылдап келген Доңгак Даа, Саая Арат-оол, Моңгуш Чочаа-оол, Ооржак [illegible]-оол, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы [illegible] болгаш [illegible]лардан Надежда Тюлюш, Ольга Моңгуш, Светлана Алыгжы оларны адап болур.

Оон-биле чергелештир районнуң культура албан черлериниң ажылында чедир шиитпирлээр ужурлуг ажылдар хөй. Чижээ, Солчурга болгаш Саглыга эртип турар чамдык кежээлерниң утка-шынары амдаа негелдеге дүүшпес. «Кеже-бүга» агитбригада сценарий ёзугаар ажылдавайн турар. Агитбригаданың бир онзагай чүүл сценарий болурун билбе-тура-ла, анаа концерт номерлери үндүрерге таарышпас. Культура бажыннарынга янзы-бүрү белгүмнерниң ажылы чайгы үеде суларап. Боттарынга кадрлар өөредип чорудар, белеткеп алыр талазы-биле совхозтар база культура килдизи кошкак салып келген. Ынчаар специалистерге бажың айтырыышкынче, оларның камгалал хандырылгазынче кичээнгей кошкак.

Амгы үеде культура албан черлеринде кышка белеткел чорууп турар. Саглының Культура бажыныңда (директору Сат Кызыл-оол) септелге орай эгелээн, хөмүр-даш-даа, ыяш-даа [illegible]. Хандагайтының уругларның музыка школазы чаа бажыңче шилчиде-даа чылыглаашкынны багай чорудуп турар, хөмүр-даш кажаазы туттунмаан.

Үстүнде айыттынган четпестерни адып, районнуң культура ажылдакчылары боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны күүседир, бо чүткүлдүг ажылдаарлар.

Д. ХОМУШКУ.

МАГАДАНЧЫГ

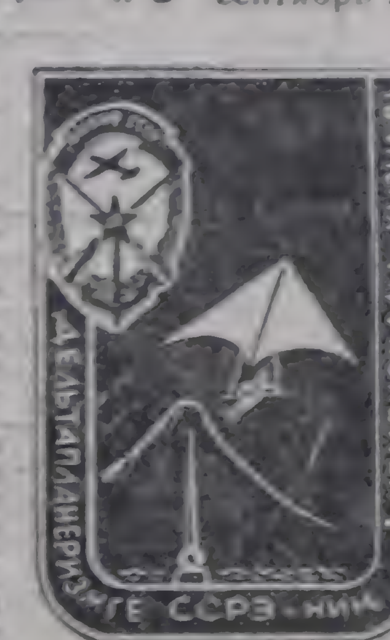

[illegible] Шагаан-Арыгже углаан чаагалыг оруктуң 19 дугаар километринге бар чоруурга оруктуң ол-бо талазында доктаан янзы-бүрү маркаының машиналарын бо-ла көрүп болур. Ынай-бээр аргышкан улус бичии када доктааш оруктан 300 хире-ле метр [illegible] белеткелин сонуургап, оларның Боом дааның кырындан ужудуушкуннарын көрүп турарлар.

Шынап-ла амгы үеде дельтадромда хамык чүве ажылчын байдалче кирген. Судьялар [illegible] таарыштыр кылган улуг майгыннарны зериг, столоваяны, эмнелгениң дээгэе дуза чедирер пунктузун ында ажыткан. Спортчуларның көргүзүглерин бижиир улуг стенд чор-дир. 1979 чылда Гребенькада болган дээштиг [illegible] маргылдаазынга Совет Эвилелиниң тергиин [illegible] чораан, оларның маргылдаалар эрттирген даан көрген мен. Оон Боом даа-биле канчап-даа деңнеп шыдавас мен. Даг бодуу бедик база эвес, а дельтапланеристерниң хову чери база таарымча чок, а мында [illegible] кончуг эки-дир. Даг бедик болгаш кадыр база эвес, а оон эдектеринде [illegible] чок, оргу черде. Шынчангаш Тываага ССРЭ-ниң бирги чемпионадын эртирип [illegible].

Дельтапланеризм спорт бистиң чурттувуска 1972 чылдан бээр сайзырап эгелээнин билдингир. Украинада Черновцы хоорайга спорттуң бо

дини тургускан. Оон чанында «ССРЭ-ниң бирги чемпионадының киржикчилеринге изиг байыр» деп лозунгну чараштыр бижээш аскан.

Маргылдааның баштайгы ийи хүнүнде техниктиг болгаш мандат комиссияларының кежигүннери ук чемпионаттың киржикчилериниң аппараттарын хынап, эмчи шинчилгеден эрттиргеннер. Шыңгаш ам Боом дааның шыпшык бажындан солун ужудуушкуннарны кызырынга шупту чүве белен.

Ук чемпионаттың кол судьязы, ССРЭ-ниң дельтапланеризм спортунуң федерациязының даргазы Евгений Никитич Елизаров-биле ужуражып, маргылдааның эртерикчилериниң кайы хире белеткенгенин сонуурган айтырарывыска ол мынчаар харыылады:

— Спорттуң бо хевиринге ССРЭ-ниң бирги чемпионадын эртирер талазы-биле тургустунган организастыг комитеттиң кежигүннериң [illegible] даа аажок улуг ажылды кылып чорутканнар-дыр. Республиканың партия, совет органнарының талазындан улуг деткимчени [illegible] улуу-биле өөрүп четтирдивис.

А маргылдааның [illegible] чериниң дугайында чугаалаар сөстер тыппас мен. Шынныг магалыг, таарымчалыг черге ССРЭ чемпионады хамаан чок делегей маргылдаазын безин эрттирип болур хевиринге бердингген болук аныяктар боттарының күжү-биле дельтапланны кылгаш, оон-биле Карпаттардан ужудап эгелээннер. Ол аныяктарның санынга кирип, оон мөөрейлеринге болуп турган ийи спортчу ам эгелээн чемпионатта база киржип келгенин онзалыг.

Спортчу биреэзи — Анатолий Каркач амгы үеде [illegible] Черновцыда ажылдап, чурттап турар. Ол Украинаның шилиндек командазының составында кирген. Спорттуң бо хевиринге баштайгы [illegible]нарын канчаар эгелээнин Анатолийден айтырдым.

Шынап-ла спорттуң бо хевирниң [illegible] хайныктырып, баштайгы аппараттарын оттеп, кызып ап [illegible] ол талазы-биле ССРЭ чемпионады болу бээр деп бодал бисте шуут турбаан. А ону эгелээнивис мындыг.

Черновцының күрүне университединиң физика факультединиң болуг студентилери дельтапланны [illegible] алыр деп сорулганы мурнунга салгаш, ону кылып кээп-кен бис. Баштайгы ужудуушкуннарны дагдан эвес, а трос-биле баглааш машинага сөөртүп алгаш, бедидир ужуп унуп турдувус. Агаарга ужудуушкунун 25—30-ка [illegible] турду. Оон соонда ону чоорту сайзырадып, бедигээштерден халып эгеледивис. Эгээр шак ынчаар салдынган.

Ол үеде баштайгы дельтапланнарны кылып турган [illegible]лерниң биреэзи Анатолий Иванов бо чемпионатта Белоруссияның шилиндек командазының составында [illegible] болду. Университет доозуп соонда чарылган [illegible] эртеен үевисти [illegible]-ла [illegible]. ССРЭ-ниң бирги чемпионадынга [illegible] аас-кежиктиг болдувус.

Чемпионаттың байырлыг [illegible] Г. К. Ле[illegible] аттыг шаңнаг болур [illegible] 10 шагта болур.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: ССРЭ-ниң дельтапланеризм спортунуң федерациязының даргазы Е. Н. Елизаров маргылдааның киржикчилериниң аразында; Черновцы хоорайдан келген А. Каркач (оң талазында) эжи А. Иванов-биле.

Авторнуң фотолары.

КЫЗЫЛ ЧЕЧЕКТЕРНИ — ЛАУРЕАТТАРГА

СОЧИ. (СЭТА-ның корр. Л. [illegible]). [illegible] тулаа-биле чедиң делегей фестивалының эмблемазы — кызыл чечек Сочиниң ырынга чеди хонуута [illegible]. Оон тускай медээзи сеткилге катап хоорайның ол дээре концерт залынга сентябрь 19-та чаңгыланган. Чалыы назынның байыр[illegible] концерт-биле доозулган.

— «Кызыл чечек» деп чаңчыл болган фестиваль — күш-ажылга болгаш демиселге дуралар, [illegible] хамааржызын улам долу [illegible] бистиң планетавыстың [illegible] болгаш [illegible]ның сонуургалын ээзул турарының бир тодаргай херечизи-дир — деп, конкурстуң жюри даргазы композитор А. Пахмутова СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазында демдеглээн. — «Кызыл чечектиг» ырлары — [illegible] авторларының боттарының чуртунуң [illegible] чуртаалап болурунга, боттарының амыдыралы айтырыгларын, амгы үениң кол-кол айтырыгларынга боттарының хамаарылгазын илередиринин бүзүрел илиндеп болган.

Бо ырлардан улуг солутурган — эрттең тыңнарымындан [illegible] (делегейниң 30 хире чурттарының төлээлери мында киржип турар) талантылыг эвээш эвес аныяктарны тодараткан эрткен конкурстарның чедиишкинин болганындан база хамааржыр — деп, А. Пахмутова чугаалаан.

— Чогаадыкчы амыдыралдыг чаа-чаа кижилер-биле бистиң фестиваль-81 таныштырган. Бүгү киржикчилерниң [illegible] талазы-биле [illegible] дыка бедик болду. Совет ыраажыларының күрүндээлери [illegible] үнелеткен. Олар шупту — Днепропетровскиге чоокта чаа болуп эрткен бүгү-эвилел конкурузунуң тиилекчилери. Бүгү эвилел [illegible] чедиишкининг оннааны — бүгү-эвилел маргылдааларының чедиишкиниң эртип турарының бир херечизи-дир.

Жюриниң шиитпири ёзугаар кол шаңналды тывыспаан. Совет ыраажы Тамара Гвердцители болгаш Аргентинаның [illegible] Карлос Фернандо. Порсель де Перальто олар бирги шаңналдың лауреаттары болганнар.

Ийиги үш шаңналды совет ыраажылар Ирма [illegible], Ольга Пирагс болгаш [illegible] Ньым Сафуваонг (Лаос) оларга тывыскан, үшкү — шаңналды Зыонг Минь Дык (Вьетнам), Жером Багана (Конго), Ксиомара Лаутарт (Куба), Бернд Киллер (ГФР) чаалап алган. Тос киржикчи — фестиваль-81-ниң дипломантылары болган.

45 ЧЫЛ ЭРТКЕНДЕ

ХАБАРОВСК КРАЙ. Ат-сураглыг ужудукчу, Совет Эвилелиниң Маадыры Георгий Филиппович Байдуковту Амурда Николаевсктиң чурттакчылары чечектер, өөрүшкү-маңнай-биле уткаан. Чкаловчу алдарлыг экипажтың кежигүнү Москва — Удд ортулук маршрутка ужудуушкунунуң 45 чылын байырлаарынга чедип келген.

1936 чылдың чайынында Москваның төвүнүң аэродромундан В. П. Чкалов, Г. Ф. Байдуков, А. В. Беляков оларның башкарганы АНТ-25 самолет ужудуп үнген. Ол бүгү чуртту кежир ужуткаш Амур хемниң далайже кирген аксында Удд ортулукка барып хонган. Самолёт катап ужудуп үнер дей бээрге, чурттакчылар ыяштан ужудуп үнер шелу кылып берген. Хөй-ниитиниң дилээ ёзугаар Удд, Лангр, Кевас деп ортулуктарны Чкалов, Байдуков, Беляков ортулуктары кылдыр эде адаан.

Амурда Николаевскиге Г. Ф. Байдуков судно тудугжулары, авиаторлар, аныяктар-биле ужурашкан. Алдаржааш ужудуушкунунга самолёдунуң хонган черинде мемориал самбыралыг Чкалов ортулуунга база четкен.

Байырлалдың төнчүзүнде аэропортка хөй кижи киржикчилиг митинг болган. Чкаловчуларның арес-маадырлыг чорууунга тураскааткан мемориал тураскаалды Г. Ф. Байдуков ажыткан.

ЧУРУКТА: Амурда Николаевсктиң аэропортунга уткуушкун.

В. Тарабашуктуң фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ДУЗАЛАШКАН

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының күзүгү ажыл ажаалдазынга Чадаана хоорайның албан организациялары, үндүрүр бүлүргүлери улуг дузаны көргүскен.

Чадаана хоорайның Культура бажыңының ажылдакчылары «Октябрь 30 чылы» совхозунуң картофелин ажаарынга идепкейлиг киришкен. Олар ук совхозтуң Кызыл-Хая деп черде тараан картофелиниң 2 газын эки шынарлыг ажаажып берген.

О. АРАКЧАА.

СЭТА-НЫҢ СПОРТ МЕДЭЭЛЕРИ

Хаар атлетика. Совет штангистерни шилилдениң командазы делегей маргылдаазынче кирипин. Францияның Лилле хоорайынга Болгарияның атлеттерин ийи сан мурнаң тиилекчи болган. [illegible] спортчулар маргылдаазының [illegible] Донецк чурттуг Виктор Сон болгаш Кривой Рогтан келген Валерий Кравчук алдын медальдарны чаалап алган. Москва хоогу чурттуг Вячеслав Клоков мөңгүн медальды ойнап алган.

Киев чурттуг спортчу Анатолий Писаренко маргылдааның сөөлгү алдын медалын база ойнап алган. Оон көдүрген [illegible] ниити түңү — 425 килограмм болган.

Чиңгис атлетика. Херээжен спортчуларның 10 000 метр [illegible] чарыжынга чурттуг Бүгү-Эвилел рекордун тургускан. Москва чурттуг 28 харлыг Елена Сипатова ол хире [illegible]ни 32 минута 19 секундада [illegible].

Шыдыраа. Херээжен шыдыраачылар Майя Чибурданидзениң болгаш Нана Александриянын делегей чемпиону аттын бээш беш салдын чедир ойнаан түңнелинде Нана уткан. Сөн Александрияга ажыктыг кылдыр 3:2 болган.

Оларның аразынга алдыгы салыг сентябрь 22-де болган.

Боодалга. Югославияның Титоград хоорайынга боодалга маргылдаазынга ССРЭ-ниң шилиндек командазы 2358 санамарны чедип алган. Гус-гус спортчулар аразынга боодалга маргылдаазынга Литва чурттуг Владас Тураа тергиидеп, 592 санныг болган.

Аъттыг спорт маргылдаазы. Юрий Ковшов, Вера Мисевич болгаш Татьяна Неханова составтыг ССРЭ-ниң шилиндек командазы Европаның бирги чери даа маргылдаага хүлер медальды ойнап алган. Оларның түңнели — 4538 балл болган.

Теннис. Европаның «Б» зоназының түңнел маргылдаазынга ССРЭ-ниң болгаш Голландияның шилиндек командаларының аразынга теннис маргылдаазы болган.

ССРЭ-ниң шилиндек командазы делегейниң эр улустарының шыырак 16 командаларының санынга кирген болгаш Дэвистиң кубогу дээш келир чылын делегей маргылдаазынга кирер.

Самбо. Самбо хүреш талазы-биле совет мөгелер делегейниң кубогун үш удаа уламчылыр чаалап алган. Ол маргылдаа Испанияның Виго хоорайынга болган. Ийиги черни Испанияның, үшкүзүн — АКШ-тың спортчулары алган.

(СЭТА).

СЕНТЯБРЬ 25-ТЕН 27-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 25-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Дилевээн ынакшыл». Уран-чечен фильм. 10.35 — «ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Мордасова ырлап тур». 11.20 — Медээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнериниң программазы: «Үш ужуражылдыын», «Юрий Питериниң улуг өг-бүлези», «Суур кожуунга». 15.50 — «Лу Синь». Төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болганынга. 16.35 — «Москвага болгаш москвачылар». 17.05 — Европаның волейбол чемпионады. Эр улус, түңнел оюннар. 17.30 — «Орленок» телестудияның аныяк корреспондентилериниң Совет Эвилелиниң Маадыры М. П. Девятаев-биле [illegible].

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер (орус, тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Улустуң хөгжүм херекселдеринге күүседикчилерниң Бүгү-Эвилелдиң ийиги конкурузунуң лауреады В. Загагиниң (балалайка) концерти. 19.40 — «Ийиги авенюнуң» хорургаттырганы» деп телешииниң баштайгы көргүзүүзи. Автору — Н. Саймон. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Бар-даа болза, бүзүревиг эвес». «Чүс чылдың кайгамчык чажыттары» деп эртем-нептерелдиг фильмниң баштайгы көргүзүүзи. 22.40 — Бөгүн делегейде. 22.55 — 23.25 — «Төрээн бажыңым мында». Фильм-концерт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Документалдыг фильм. 12.10 — Орус уран чүүл. XV-XVII вектер. 12.40 — География. 5 класс. Черниң планы. 13.10 — Тиилелгениң хол үжүктери. 13.55 — А. М. Горький. «Ава». 14.25 — Э. Багрицкийниң шүлүк чогаалы. 14.55 — «Экран — башкыга». Совет хоойлужудулганың үндезиннери. 8 класс. Совет ниитилелдиң политиктиг системазы. Улус депутаттарының Советтери. 15.25 — Бойдус эртеми. 3 класс. План. Карта болгаш компас. 15.45 — «Азербайджанның гранады». Документалдыг телефильм. 16.00 — Э. Багрицкийниң шүлүк чогаалы (катаптааны). 16.30 — «Врангель ортулуунда». Эртем-нептерелдиг фильм. 17.00 — 17.45 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.45 — «Аныяк ленинчилер».

МОСКВАДАН

18.15 — «Чүге чааңнарыл?» Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Көдээ ажыл-агый ажылдарының хүн демдеглелин». 18.55 — Киножурнал. 19.05 — «Тываның киноэкраннарында». 19.20 — «Чогаалчы болгаш үе». 19.50 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Робатко лесничий дугайында». Мультфильм. 20.15 — «Бойдустуң чажыттары». Документалдыг фильм. 20.30 — Спортчу гимнастикага ССРЭ-ниң чемпионады. Хостуг программа. Минскиден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Ынакшылче шилчидивис». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары. 22.40 — 00.30 — И. Брамс. Фортепианога, ийи скрипкага, альтыга болгаш виолончелите квинтет.

СЕНТЯБРЬ 26-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «АБВГДейка». 9.45 — «Ада-иелер, силерге». 10.05 — Н. Саймон — «Ийиги авенюнуң» хорургаттырганы». Телешии. 11.25 — «Эки бодалдарым хүнү». 11.55 — Р. Шуман. Вариацияларга хевирлиг симфониялыг этюдтар. Фильм-концерт. 12.25 — «Хүн шыгжамыры». Биология эртемнериниң кандидады Г. М. Проскурякова эрттирер. 13.20 — «Спортлотонуң» 39-ку тиражы. 13.30 — Улусчу чогаадылганың телепрограммаларының делегейниң 4-кү конкурузу. «Йемен аас чогаалы» (Йемен Араб Республиказы). 14.00 — Бөгүн делегейде. 14.25 — «Кижи. Чер. Онтаргай». 15.00 — Уругларга кыска уран-чечен фильмнер программазы. «Чаатай херек», «Маан өөнүүм бар». 15.40 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 16.15 — БССР-ниң күрүне хореография-фольклор «Хорошки» ансамблиниң концерти. 16.45 — Бөгүн — Пропагандистиң хүнү. 17.15 — «Экранда — кинокомедия». «Корзинкинаның ужуралдары». Уран-чечен фильм. 18.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — «Чуртталганың сорулгазы» деп документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүүзи. Кол конструктор. Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры А. С. Яковлев дугайында. 19.15 Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга уран чүүл мастерлериниң болгаш артист аныяктарның концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Спартак». 2-ги, 3-кү үелери. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 23.15 — 23.35 — Дм. Дм. Шостаковичиниң төрүттүнгени хүнүнден бээр 75 чыл болганынга. Англи шүлүкчүлерниң шүлүктеринге романстарны ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Нестеренко күүседир. Консерваторияның улуг залындан концерт. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — РСФСР-ниң күрүнениң үрер хөгжүм оркестриниң концерти. 14.50 — «Чурукчулар дугайында». О. Роден. 15.15 — «Өөрүшкү, хөгжүм болгаш далай». Фильм-концерт. 16.15 — «Поэзия». Н. Заболоцкий. 17.00 — «Цирк аренезында». 17.45 — Спортчу программа. 18.45 — «Хөгжүмнүг киоск». Э. Беляева эрттирер. 19.15 — ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Таврия» — ЦСКА. 2-ги үези. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Робатко лесничий дугайында». Мультфильм. 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-нептерелдиг программа. РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Ю. В. Белянчикова эрттирер. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Эге дес». Уран-чечен фильм. 23.05 — Документалдыг фильм. 23.15 — ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Кайрат» — «Пахтакор». 2-ги үези. Алма-Атадан дамчыдылга. «Арарат» — «Динамо» (Киев). 2-ги үези. Ереванда дамчыдылга.

СЕНТЯБРЬ 27-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММ

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Сула шимчээшкинче, чыскаалынар!», 9.05 — Н. Мясковский. До минорга № 3 соната. Делегей конкурстарының лауреады Б. Петрушанский (фортепиано) күүседир. 9.20 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен». 10.20 — «Кадыкшыл». 11.05 — «Эртениң почтазы». Хөгжүмнүг программа. 11.35 — «Эртем болгаш техника». Киножурнал. 11.45 — «Кадыкшыл дамчыдылгазы». 12.15 — «Хөгжүмнүг киоск». 13.15 — «Салал беришкинин» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүүзи. «Коммунистер» деп бөлүктең. 13.40 — «Катерина Измайлова» деп хөгжүмнүг телешииниң баштайгы көргүзүүзи. Дм. Дм. Шостаковичиниң мындыг аттыг операзын ёзугаар. 16.40 — Бөгүн — Машина тудукчуларының хүнү. ССРЭ-ниң трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуурунуң министри А. А. Ежевскийниң чугаазы. 17.00 — Машина тудукчуларының хүнүнге концерт. 17.15 — «Делегей панорамазы». 18.30 — 18.45 — Чапсар. 18.45 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». 19.45 — С. В. Образцовтуң удуртканы Күрүнениң Төп ойнаарактар театрының чогаадыкчы кежээзи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Футбол тайылбыры. 22.05 — Сильвиа оперетта чалап тур. 23.15 — 23.55 — Спортчу гимнастикага ССРЭ чемпионады. Хөй хевирлерге маргылдаа. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — Машина тудукчуларының хүнүнге документалдыг телефильмнер программазы. «ВАЗ дүүн, бөгүн, даарта», «Атомград». 15.35 — «Кино көрүкчүлеринге». 16.20 — Европаның волейбол чемпионады. Финал бөлүүнүң оюннары. Болгариядан дамчыдылга. 16.50 — «Театр чурагайларының чапынга». 17.50 — «Баштайгы өөрүшкүлер». Хөй серияның уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы. 19.00 — Улустуң хөгжүм херекселдериниң «Орус угулзалар» оркестриниң концерти. 19.30 — Спортчу гимнастикага ССРЭ чемпионады. Хөй хевирлерге түп-түңнүг маргылдаалар. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Даштыкы эстрадалың аялгалары, ырлары. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Чүс чылдың чайызы». Уран-чечен фильм. 23.05 — 00.25 — Делегей конкурстарының лауреады П. Девуайоннуң концерти. Программазында Л. Бетховенниң болгаш М. Равельдиң чогаалдары.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Агаар

Бөгүн республиканың бүргээн хаарлыг, чамдык черлерге [illegible] чаар.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү утка[л]ыг кыжыныг хаттың дүргени секундада 7-9 метр чедер. Агаарның температуразы 16-18 градус чылыг.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Коргар-дыым мен» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Командирниң уруу» 9.30, 11.00, 14.00, 15.30, «Ашаа чергиш эки кижи» 17.00, 18.50, 20.40 (үзаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Аза туралаанда» 18.30, 20.30 шактарда.

«Шын» солуң редакциязынга полосчук (корректорнуң дузалакчызы), дурмулгалыг машинканчы (бижик катар) дарый негеттинип тур.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, улетчик килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солуң келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17566. Чагыг № 2[illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01226

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 222 (11720) | 1981 чылдың сентябрь 24, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Эш Константин Устинович ЧЕРНЕНКОГА

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң көскү ажылдакчызы. Силерге, силерниң чеден харлаан хүнүңерде изиг байыр чедирип тур.

Бодуңарның Сүгү ажыл-чорудулгаңарның дургузунда, партия болгаш күрүне ажылының бүгү албан-хүлээлгелеринге бүгү күжүнерни, билиинерни болгаш улуг арга-дуржулгаңарны-даа коммунистиг тургузуушкунуң хереэнге, марксизм-ленинизмниң улуг идеалдарынга кызыгаар чок бараан болдуруп келген силер.

Үр чылдарда чурттаарыңарны, чаагай кадыкшылдыг болурунарны, бистиң партияның болгаш совет улустуң чаагай чоруунга, коммунизмниң тиилээриниң эрге-ажыы дээш моон-даа соңгаар үре-түңнелдиг ажылдаарыңарны бистиң эргим өңнүүвүс болгаш эживис Константин Устинович. Силерге, чүректиң ханызындан күзеп тур бис.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ	ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ	ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

НИИТИ ХЕРЭЭВИС

«...Амыдыралдың социалистиг хевирин сайзырангайжыдар талазы-биле, чаа кижини хевирлеп кижизидеринге шаптыктап турар бүгү-ле чүүлдерни үндезининден узуткаар талазы-биле улуг ажылды кылыр апаар бис. Ол дээрге — партияның социал политиказының башкалаттынмас тудуш кезектериниң бирээзи-дир...» деп, партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде чугаалап турар. Ол улуг ажылды боттандырары бистиң республиканың партия, совет организацияларының, административтиг, ажыл-агый органнарының, хөй-нити организацияларының, күш-ажылчы коллективтериниң шуптузунуң нити херээ болуп турар.

Совет хоойлу-дүрүмнү сагыырын хандырар, нитиниң корум-чурумун быжыглаар талазы-биле XXVI съездиниң айтыышкыннарын база СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дугайында» болгаш «Корум-чурум камгалалының талазы-биле ажылды экижидер болгаш хоойлу-дүрүм үрээр чорук-биле демиселди күштелдирер дугайында» доктаалдарын күүседир талазы-биле республиканың партия, совет, хөй-нити организациялары, ажыл-агый, административтиг органнары, күш-ажылчы коллективтери чогуур ажылдарны чорудуп турар. Бо чугула херекти органнзастаарынга республиканың чурттакчылыг суурларының аразында чоруп турар бедик культура болгаш үлегерлиг корум-чурум дээш социалистиг чарыш чугула рольду ойнап келген.

Үстүнде демдеглеттинген чарышка идепкейлиг киришкеш, Мөрен, Чыргакы, Бай-Тал көдээ Советтер эки түңнелдерни чедип алгаш, шаңнал-макталга киргеннер. Ол ышкаш, Бүрен-Бай-Хаак, Хендерге, Дүрген, Алдан-Маадыр, О. Шынаа, Аржаан болгаш өске-даа көдээ Советтерниң, Хову-Аксы суур, Туран хоорай Советтериниң девискээрлеринде кем-херек үүлгедир, корум-чурум хажыдар чоруктар сөөлгү үеде көскүзү-биле кызырылган. Бо черлерниң девискээринде чон ортузунга кижизидилге ажылын ында партия организацияларының удуртулгазы-биле Советтерниң күүскомнары, ажыл-агыйларның, коллективтерниң удуртукчулары, оларла профэвилел, комсомол организациялары болгаш ажылчы чоннарның массалыг хөй-нити организациялары бир демниг, комплекстиг хевир-биле чорудуп турар. Олар тайылбыр-массалыг ажыл-биле чергелештир, дружинниктерниң дежурныйлаашкынын, рейдилерни, үнүүшкүннерни биллилиг ажыглап, профилактика чөвүлелдериниң, эш хуузунуң судтарының ажылының дээштиин бедидип турар.

Моон-биле чергелештир республиканың чамдык районнарының, хоорайларының, суурларының девискээрлеринде кем-херек үүлгедир, корум-чуруум хажыдар, арагалаар, оорлаар, хулиганнаар чоруктар ам-даа эвээжевейн турарын демдеглээр херек. Сөөлгү үеде Кызыл хоорайда, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарда, Ий, Саглы, Чаа-Хөл, Аянгаты, Берт-Даг болгаш чамдык өске-даа көдээ Советтерниң, Чадаана хоорай Совединиң девискээринде арагалаар, кем-херек үлгедир, нитиниң корум-чурумун хажыдар фактылар хөй болуп артпышаан турар. Байдал мындыг турбуже хоорайкүүскомнар, ол черлерниң Советтериниң күүскомнары, ажыл-агыйлар удуртукчулары, административтиг органнары болгаш хөй-нити организациялары шиитпирлиг хемчеглер албайн, профилактиктиг ажылды, рейд-хыналдаларны ёзу барымдаалап, сан сүрүп чорудуп турар. Эш хуузунуң судтарының, улусчу дружиналарның, Советтерниң бо талазы-биле доктаамал комиссияларының, күүскомнар чанында комиссияларның ажылы сула, дээштии, үре-түңнелдии чавыс болуп артпышаан.

Хоойлу-дүрүм сагыгазын күштелдиреринге, нитиниң корум-чурумун быжыглаарынга административтиг органнар чугула рольду ойнаары билдингир болгай. Бо талазы-биле ук органнарның ажыл-чорудулгазында эки чүүлдер сөөлгү үеде эвээш эвес апарганын демдеглээр херек. Ынчалзажок оларның ап чорудуп турар оперативтиг, профилактиктиг хемчеглеринде болгаш истелге-байысаалга ажылында четпестер бар болуп турарындан херектерни сайгарып көөрү, истеп, хынаары саадаар херек илереттинмейн баар, негелделерге медээлерге дыңнангыр, оперативтиг эвес чоруктар хаая эвес таваржып турар.

Ылангыя Советтерниң күүскомнарының нитиниң херектер килдистери боттарының шугуму-биле хайгыыл албанынче чугула кичээнгей салза эки. Кызыл хоорайга, районнар төптеринге, милицияның оперативтиг төлээлери бар чамдык суурларга хайгыылда чоруур милиция ажылдакчылары көскүлен эвес, колдуунда медээ манап ажылдаар чорук колдап турар. Оон-биле чергелештир чамдык черлерде улусчу дружиналарның дежурныйлаашкыны база сулараан.

Күрүне чурумун болгаш нитиниң корум-чурумун быжыглаары ажыл-агыйжы сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээриниң, амыдыралдың совет овур-хевирин улам сайзырангайжыдарының чугула чүүлдериниң бирээзи. Ынчангаш улус депутаттарының Советтери, хөй-нити организациялары, ажыл-агыйжы удуртукчулар, күш-ажылчы коллективтер партия организацияларының удуртулгазы-биле, калбак улус массаларның идепкейлиг киржилгезы-биле боттуг, дээштиг болгаш бедик шынарлыг комплекстиг ажылдарны үргүлчү чорудары чугула.

ТЕМПИНИ КУДУЛАТПАС

Сентябрьның ийиги декадазында мал чемнери белеткээринге районнарның социалистиг чарыжының түңнелин СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профэвилелдер болгаш ВЛКСМ обкому үндүрген.

Сентябрьның ийиги декадазында мал чемнери белеткээриниң социалистиг чарыжынга эки түңнелдерни Тес-Хем районнуң ажыл-ишчилери чедип ап, ол үеде мал чемнериниң өзүлдезин 7,4 хуу бүдүрүп, оларны белеткээриниң даалгазын 46,8 хуу күүсеткен. Мал чемнериниң белеткелин Чөөн-Хемчик болгаш Бии-Хем районнарның ажыл-агыйлары база шоон бедик темпизин чорудуп, шупту чемнерниң 6,6 болгаш 7,4 хуу немелде өзүлдезин чедип алганнар. Сиген белеткээриниң даалгазын «Бай-Тал», «Мөрнакты», «О. Шынаа», сенаж салырының «Барлык», «Алдан-Маадыр», «ҮТКА 25 чылы», «Енисей» совхозтар, витаминниг сиген далганы бүдүрериниң даалгазын «Революцияның чалбыышкы», «Саян», «Шамбалыг» совхозтар күүсеткен.

Ынчалзажок шиитизин-биле мал чемнери белеткээриниң темпизин кудулатпас болуп турар. Сентябрь 21-ниң медээзи-биле, республикада 100,1 муң тонна сиген, азы даалганың 44,5 хуузу, 20,8 муң тонна сенаж (34,7 хуу), 5700 тонна витаминниг сиген далганы (181,4 хуу) белеткеттинген. 121,6 муң тонна силосту салган. Бедүүн болгаш чуулуктуг чемнерни катай чемтерилге единицазы-биле 74,2 муң тоннаны азы даалганың 36,3 хуузун белеткээн, декадада өзүлде 4,6 хуу болган.

Бар аргалары турбуже, Таңды, Улуг-Хем, Кызыл болгаш Каа-Хем районнар мал чемнери белеткээриниң темпизин холчок кудулаткан. Ук районнарның совхозтарында сиген кезилдезин холдуунда соксадып турар, витаминниг сиген далганы белеткээр хөй-хөй агрегаттар ажылдаваастаан.

Төп зонаның чамдык ажыл-агыйларында саванны чыып, сараттаары багай организастаттынган. Сентябрь 21-ге чедир республикада тараазы ажаатталган черлерниң чүгле чартык кезиинден саванны ажааган.

Чамдык районнарның партия райкомнары, райкүүскомнары, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары мал чемнери белеткээриниң айтырыынче кичээнгейни кошкаткан, ажылдап турар кижилерниң, машиналарның болгаш механизмнерниң санының кызырлып турары-биле, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүнүң кудулап турары-биле эптежип, мал чемнерин белеткээриниң даалгаларын ажыл-агый бүрүзү күүсеткен турарын чедип алыр дээш чогуур хемчеглерни албайн турар.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профэвилелдер болгаш ВЛКСМ обкому сентябрьның ийиги декадазында мал чемнери белеткээринге районнарның социалистиг чарыжынга дараазында черлерни тиилекчи деп санаан:

— барыын зонадан — Чөөн-Хемчик районну;
— төп зонадан — Бии-Хем районну;
— мурнуу зонадан — Тес-Хем районну.

Чөөн-Хемчик, Бии-Хем болгаш Тес-Хем районнарга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдерниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчир Кызыл туктарын район санынга 200 рубль акша шаңналы-биле кады тывыскан шиитпирлээн.

Мал чемн белеткээр бригадаларның болгаш звеноларның ажылын доктаамал контрольга алырын, машиналарның болгаш механизмнерниң бедик бүдүрүкчүүр ажылдаарын, бар бүгү саванны шөлдерден кыска хуусаада ажааганы, кыштагларже сөөртүп чедирерин хандырарын, дүүшкен бүрүлерни чыырынче чурттакчы чонну хаара тудар, улусчу контроль бөлүктериниң болгаш постуларының ажылын идепкейжидерин, чемнерниң кадагалалдыг бригадирлерниң, фуражирлерниң болгаш өске-даа кижилерниң харыысалгазын бедидерин СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, шудээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомнарынга, ВЛКСМ райкомнарынга, парткомнарга, партия болгаш комсомол өге организацияларынга чарыш түңнели үндүрген доктаалда хүлээндирген.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш К. У. Черненкону Ленин орден-биле база «Кадыр болгаш Маска» ийиги Алдын медаль-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга улуг ачы-хавыязын дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр чеден харлааны-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш Константин Устинович Черненкону Ленин орден-биле база «Кадыр болгаш Маска» ийиги Алдын медаль-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары М. ГЕОРГАДЗЕ

Москва, Кремль. 1981 чылдың сентябрь 23.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле эш К. С. Шойгуну шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия болгаш совет органнарга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш база 60 харлааны-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы эш Кужугет Сереевич Шойгуну Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ

Кызыл хоорай, 1981 чылдың сентябрь 23.

ШАКТЫ СОҢГААРЛАДЫ САЛЫР

«ССРЭ-ниң девискээринге үе санаалгазының чурумунуң дугайында» ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1980 чылдың октябрь 24-тегй доктаалынга дүүштүр республиканың бүгү девискээринге шак согуннугаштарын 1981 чылдың октябрь 1-ниң 0 шакта 1 шак соңгаар кызыдыр шилчидер.

БАЙЫРЛЫГ АЖЫДЫЫШКЫН

Дүүн эртенгиниң 10 шак четпээнде-ле республиканың найысылалының В. И. Ленин аттыг шөлүнге Кызыл хоорайның чурттакчылары, өөреникчилер, студентилер долдур чыглып келген. Олар дельтапланеризм спортунга ССРЭ-ниң бирги чемпионатының байырлыг ажыдыышкынын көөр дээш чедип келгеннери ол.

Совет Эвилелиниң эвилелдешкен республикаларының туктары бистиң республиканың найысылалының Ленин шөлүнге киискип турганнар. Оларның аразында маадыр-хоорайлар Москва, Ленинградтың, Украинаның, Белоруссияның, Грузияның, Киргизияның, Латвияның, Эстонияның болгаш өске

(Төнчүзү 4-кү арында).

ЧУРУКТА: чемпионаттың байырлыг ажыдыышкынының үезинде.

А. А. ГРОМЫКОНУҢ чугаазы

НЬЮ-ЙОРК. (СОТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязының сентябрь 22-де эртенгиниг хуралынга чугаалаан.

Тайбың — ол дээрге, Чер кырында бүгү кижилерниң үнелеп четтинмес байлаа, кижиниң ажыл-чорудулгазының кайы-даа талазынга дээштиглериниң шиитпирлиг чүүлу-дур деп, совет делегацияның баштыңы демдеглээн. Ол шаг-шаандан бээр-ле ындыг турган, ам оон-даа артык болуп турар.

«Тайбыңны камгалаарындан артык чугула сорулга делегей айтырыынга, хамаарыштыр бистиң партиявыста, бистиң чонувуста, харын-даа Өртемчейниң бүгү кижилеринде ам чок. Тайбыңны камгалавышаан, чүгле амгы чурттап турар кижилерге эвес, чүгле үргүларывыска болгаш ажы-төлүвүстүң үргүларынга эвес, харын келир үениң он-он салгалдарының аас-кежиинге ажылдап берип турар бис» деп, Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Принципиалдыг ол айтырышкынны барымдаалааш, совет коммунистериниң дээди шуулганы — СЭКП-ниң XXVI съезизи делегей амыдыралының кол айтырыгларының талазы-биле саналдарның бүдүн комплексин [illegible] үндүрген, ол саналдар делегейге калбаш [illegible] болдурган.

Боо-чепсекти кызыгаарлаар, [illegible] чорукту одаглары хараткаар, күрүнелер аразында [illegible] быжыглаар талазы-биле тодаргай базымнарны ол саналдарда айыткан.

Ол саналдар политика болгаш шериг айтырыгларынга-даа, ракета-ядролуг чепсеккедаа, анаа-даа чепсегленишкиннерге, Европада, Чоокку, Ортаакы болгаш Ыракы Чөөн чүкте-даа, делегейниң өске-даа районнарында байдалга хамааржыыр.

Ол саналдар — делегей байдалын экижидер, дайын кызашкыныны чайладыр дээш чаптыс чүткүлге сырый каттышкан.

Совет Эвилели социалистиг өске күрүнелер-биле демнежип алгаш, делегей аренага туржуп турар. Социалистиг дем каттыштырылгазының партияларының болгаш чурттарының удуртукчулары делегейде тургустунган байдалга дүүштүр ол чурттарның үнелээшкиннерин болгаш [illegible] чоокта чаа Крымга болган ужуражылдарының үезинде база катап [illegible] болган.

Делегей айтырыгларын чугаалажып көөрде база шиитпирлээрде улустарның хостуланыышкынның болгаш демократияның идеалдарынга, бүгү күрүнелерниң, бүгү улустарның хамаарылдаан [illegible] принциптеринге бистер даянып, кижи төрелгетенни [illegible] эвес, а амыдыралдың үндезиннерин быжыглаарынче чүткүп турар бис деп, А. А. Громыко медеглээн.

Ынчалзажок өске сорулгаларлыг өске угланыышкынның делегей политиказында база бар болуп турар. Ол дээрге — империалистиг күрүнелерниң милитаристиг бөлүктериниң угланыышкыны-дыр.

Ол угланыышкынның алыс утказы — өске чурттарның болгаш улустарның кырынга тергиидээринче, бодунуң тура-соруун оларга албадаар, экономика талазы-биле оларны мөлдүр, оларның девискээрлерин шериг стратегиязынга ажыглаар [illegible] чүткүүшкүнде болуп турар.

Ындыг угланыышкынның чагыдакчылары делегейниң [illegible] чидидеп-дирерин, политикага күш деңгээр аргаларны ажыглаарын боттарының сорулгаларын чедип алырының кол чепсээ кылдыр санап турарлар.

Совет Эвилели Американың Каттышкан Штаттары-биле удур туржурун күзевейн келген болгаш күзевейн-даа турарын бодувустуң талавыстан база катап бадыткап тур бис, бо [illegible] ол дугайын медеглээри ССРЭ-ниң делегациязынга даасаан. АКШ-биле [illegible] харылзааларлыг болурун Совет Эвилели күзеп турар ийик.

«Делегейге өлүрүглүг чорукка удур барык крестилиг походту сөөлгү үеде АКШ-та чарлаан болгаш анаа хамаарыштыр ол-бо чурттарны бурудап тур. Ынчалзажок ол буруудадыышкыннарны адрезин ёзулаар кылбайн турар-дыр. Ол буруудадышкыннар [illegible] болуп турар. Өлүрүкчү чорукту, кайда ол чогум бар болур, оортан сураглавайн турар-дыр.

Сальвадорда болуушкуннар база бүгү делегейге [illegible] өске улустарның херектеринге империалистиг холдаашкынныг политиказының тодаргай барымдаазы болуп турар-дыр деп, совет делегациязының баштыңы чугаалаан.

«Дүрген согуг кылыр дээр күштерни» бээзин ап көрээли. Ол дээрге — хамаарыштыр [illegible] АКШ-тың [illegible] хандырар, улустарның хосталгазы [illegible] сорулгалыг полицейжи [illegible].

АКШ-тың амгежок хөй шериг-далай күштерин Перси [illegible] алган турары билдингир болган. Ол дээрге — Иранга удур. Совет Эвилелинге удур. Арабынг болгаш Африканың хамаарышпас хөй чурттарынга удур угланган [illegible]. АКШ-тың шериг-далай флоду ол районда [illegible] турар. АКШ-тың шериг-далай флоду ол районга кылыр-даа камгалаар-даа чүвези чок. Ол районда АКШ-тың шериг-далай флодун тидирерин шиитпирлээри сарыкадыг хемчег болган турар ийик.

НАТО-нуң [illegible] чамдык чурттарның чагырыкчы бөлүктеринде чүгле чаңгыс бурганга — чепсегленишкиннерин [illegible] бүдүрериинге ам тейлеп турар. Ол сорулгага чагырткан бүгү-ле чүүлдерни кызырындан олар чалданмайн турар.

Шериг күжүнүң талазы-биле артык күчүлүг болурунче бистиң чурттарже чүткүвейн келген болгаш чүткүвейн-даа турар. Ол дугайын Л. И. Брежнев бүгү делегейге, оон иштинде америк президентилерге каш удаа медеглээн. Ынчалзажок өскелер шериг күжүнүң талазы-биле бистерден артык күчүлүг болур бээрин болдурбас бис. Күштерниң деңгелин хевээр арткан турзун дээш, ынаа удур бистер кандыг-даа [illegible] чогуур харыыны бээр бис.

Нейтроннуг чепсекти бүдүрүп эгелээр дээн АКШ-тың шиитпири делегейге улуг [illegible] болдурган. Ол шиитпир дээрге — чепсегленишкиннерни эндере бүдүрериниң [illegible], делегейде байдалдың [illegible] угланган чаа базым-дыр.

Делегей амыдыралының өске болуушкуннары делегейде байдалга салдарны база чедирип турар. Вашингтоннуң болгаш Пекинниң улам-на чоокшулажышкыны [illegible] фактызы кичээнгейни хаара тудуп турар.

Делегейде дүшкүүрлүг чорукту [illegible] чепсегленишкиннерни эндере бүдүрериин шеглээр, дайын кыжанышкынын чайладыр дээш демнежирип — амгы үениң [illegible] сорулгазы-дыр деп, А. А. Громыко оон ынай онзалап демдеглээн.

Ядролуг чепсекти моон соңгаар мурнай ажыглаан курунелер болгаш күрүне ажылдакчылары — кижи төрелгетенге удур эң-не аар кем-бурулуг [illegible] ол болур деп шиитпирлиг [illegible] декларациязы Кол Ассамблея КНО-нуң кежигүннери бүгү чурттарның [illegible] алырын Совет Эвилели саналдап турар.

Чепсегленишкиннерни эндере бүдүрерин соксадыр айтырыгның бүгү талаларының, [illegible] бүгү айтырыгларының талазы-биле [illegible] дээш, ийи болгаш хөй талалыг [illegible] чугаалажышкыннар дээш Совет Эвилели туржуп турар.

Мурнуу-Чөөн болгаш Мурнуу-Барыын Азияда, Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүкте, Африканың мурнуу чүгүнде байдалга совет делегациязының баштыңы база доктаамал болгаш ында болуушкуннарга хамаарыштыр ССРЭ-ниң бодалдарын тодаргайлап чугаалаан.

XX чүс чылдың арткан ийи он чылдарында кижилер тайбың байдалдарга чурттаазын, бистиң үениң үшкү муң чылының [illegible] сайзыраан [illegible] биле эвес, а оон хөгжүлдезиниң перспективалары кызыгаар чок болурунга бүзүрел-биле кирген турзун дээш бүгү-ле чүүлдер кылдынган турар ужурлуг деп, А. А. Громыко чугаазының түңнелинге онзалап демдеглээн. Ол дээш демнежир улуг, биче бүгү күрүнелер — Совет Эвилели-биле демнежип алгаш, белен-де кады туржур апаар.

БИБЛИОТЕКА им. А. С. П[illegible]

АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАЗЫНЫҢ ДҮҮШТҮРҮЛГЕЗИ

Улус депутаттарының Эрзин район Советиниң күүсекчи комитеди РСФСР-ниң «Улус депутаттарының район Советиниң» дугайында Хоойлузунуң 46 чүүлүнге дүүштүр доктаамал комиссияларның ажылын сессиялар аразында дүүштүрүп турар. Оларны Советтиң сессияларынга болгаш күүскомнуң хуралдарынга чугаалажыр айтырыгларны белеткээринге киириштирип, комиссияларның киирген саналдарын барымдаалап турар.

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге амгы чыышта районнуң Советтеринге 38 доктаамал комиссиялар тургустунган. Олар сессияларга болгаш күүском хуралдарынга 61 айтырыгларны белеткээн, боттарының 101 хуралдарын эрттирген, 21 комиссиялар сессияларга отчёттарын берген, 6 комиссия эдеринчи илеткелдерни кылган. Советтерниң күүскомнары бирги социалистиг сессияларга белеткенип турар үеде доктаамал комиссияларның составынче чугула кичээнгей салып, депутат бүрүзүнүң шинчи билиин, ажылдаан, тускай мергежилин болгаш хууда мөзү-шынарын барымдаалап көрген. Ол болза доктаамал комиссияларның ажылын идепкейжидеринге идиглиг болган.

Район Советиниң күүскому комиссияларның ажылын [illegible]-биле методиктиг болгаш организастыг [illegible] чорудуп келген. Доктаамал комиссияларны үстүкү органнарның болгаш бодунуң хүлээп алган шиитпирлери-биле, күүскомнуң болгаш килдистерниң ажылының пландары-биле таныштырып турган. Доктаамал комиссиялары оларның контрольдап турар ажыл-агыйларында бүдүрүлгелеринде болгаш организацияларында ажыл-херектиң байдалы-биле таныжып турар. Күүскомга чугаалажыр айтырыгга хамаарыштыр комиссияларның хуралга [illegible] турар.

Райкүүском доктаамал комиссияларның [illegible] семинарларны [illegible] чорудуп турар. Чер-чер Советтеринге ол чедиги чыыштың эгезинден бээр комиссияларның даргаларының болгаш секретарьларының 5 сургаалда-семинарын организастаан. [illegible] Красноярск крайның чер-чер Советтериниң доктаамал комиссияларының ажылын организастап турарының, Тожу районнуң Советтериниң доктаамал комиссияларының ажылының дуржулгалары-биле, районнар болгаш хоорайлар Советтериниң доктаамал комиссияларының даргаларының зона семинар-хуралының материалдары-биле таныжып кан. Ол ышкаш Алдан-Маадыр кожээ Советтиң доктаамал комиссияларының, депутаттар бөлүктериниң болгаш постуларының ажыл-чорудулгазын сайгарып көрген.

Райкүүском кожээ Советтерниң күүскомнарының доктаамал комиссияларның ажылын башкарар талазы-биле ажылын база контрольдап турар. 1980 чылдың декабрьда райкүүском Нарын кожээ Советтиң доктаамал комиссияларның ажылын дүүштүр башкарып турарының дугайын чугаалашкаш, чогуур шиитпирни хүлээп алган болгаш бодунуң контролюнда алган. Кожээ Советтерниң күүскомнары доктаамал комиссияларның ажылынче кичээнгей салып, ажыл пландарын тургузарынга, [illegible] турар. Комиссиялар [illegible] да болган чылда переселение [illegible] ажылдап турар.

Бо чыышта доктаамал комиссиялар соңгукчуларның депутаттарга берген чагыгларының күүселдезин боттарының контролюнга алган, оларның күүселдезин контрольдаарының хемчеглери ажылдап кылдынган. Чер-чер Советтериниң депутаттарынга 96 чагыг киирген, амгы үеде оларның 77-зи күүсеттинген. Ийикпе азы күүселдеде чоруп турар. Арткан чагыгларны күүседир хемчеглерни район Советиниң болгаш кожээ Советтериниң күүскомнары ап турар. Нарын болгаш Бай-Даг суурларда [illegible] чыышпарының. Эрзин суурда школаның тудуглары тудуг, транспорт болгаш харылзаа талазы-биле доктаамал комиссияның доктаамал контролюнда турар.

[illegible] Советтерниң, оларның күүсекчи органнарының шиитпирлериниң күүселдезин организастаашаан, комиссиялар боттары тускайлап шиитпирлерни хүлээп ап, сүмелерни берип турар. Район Советиниң аныяктар херээниң талазы-биле доктаамал комиссиязы бодунуң ажылын хөй-ниити организациялары-биле холбаалыг чорудуп келген. Ол комиссияның саналы-биле райкүүском биле ВЛКСМ райкомунуң районнуң комсомол организацияларының мал чемин белеткээринге киржириниң дугайында шиитпирни кады хүлээп алган, оон күүселдезин комиссия контрольге алган. Доктаамал комиссия аныяктарның ажылдаар, чурттаар болгаш дыштаныр байдалдарын экижидеринче, [illegible] чугула кичээнгей салып, хыналда-рейдилерни кылып келген.

Кожээ ажыл-агый болгаш бойдус камгалалының талазы-биле доктаамал комиссия мал ажылының продуктулуун улам бедидер талазы-биле сүмени специалистерниң киржилгези-биле ажылдап кылган, ону райсоветтиң бешки сессиязынга чугаалашкан. Комиссияның хуралынга ажыл-агыйлар удуртукчуларының [illegible] ап турар. [illegible] мал кыштаглаашкынының чоруп турарының дугайында информацияны дыңнааш, комиссия үнелиг саналдарны киирген. Ооң соонда совхоз дирекциязы биле эргелел аңаа хамаарыштыр чогуур хемчеглерни алган.

Бодунуң эрге-хүлээлгезин садыг, ниити чемненилге, чаагайжыдылга болгаш амыдырал хандырылга талазы-биле доктаамал комиссия багай эвес күүседип турар. Хуралдарын доктаамал эрттирип, [illegible] информацияларны ап, чогуур сүмелерни киирген, оларның күүселдезин чедип ап турар. Комиссия садыгларга, ясли-садтарга, чунар-бажыңга 8 хыналдаларны кылгаш, илерээн четпестерни чайладырын чедип ап келген. Чурттакчылыг черлерни чаагайжыдарының айтырыы комиссияның доктаамал хайгааралында. Комиссия кежигүннери [illegible]. Эрзин суурда квартира бүрүзү чаагайжыдылганың картотеказын [illegible], мында кыдыг чүүлдерни демдеглээн.

Социалистиг хоойлу-дүрүм болгаш нерум-чурум камгалаар талазы-биле доктаамал комиссия социалистиг өнчүнү оорлаар болгаш самчылдаар чорууктарга удур демиселди күштелдирер дугайында район Советиниң 11 сессиязының шиитпирин «Мөрен» совхозта күүседип турарының дугайында айтырыгны күүскомга чугаалажырын-биле белеткеп тура, бо талазы-биле ажылда шыңгыы четпестерниң барын илереткен, оларны чайладырының аргаларын киирген сүмелерни тодаргай айыткан.

Районнуң 5 кожээ Советтеринде 30 доктаамал комиссиялар ажылдап турар. Күүскомнар доктаамал комиссияларның ажыл-чорудулгазын дүүштүрер болгаш экижидер талазы-биле чогуур ажылдарны чорудуп турар. 17 комиссия сессияларга отчёттаан, 17 комиссия [illegible] кылган. Эрзин болгаш Мөрен кожээ Советтериниң доктаамал комиссияларының ажылы [illegible]. Эрзин кожээ Советтиң улус өөредилгезин болгаш культура талазы-биле доктаамал комиссиязы [illegible] албан черлерин, [illegible]. Культура бажыңының чанында уруглар клувунуң ажылын доктаамал контрольда алган, бүгү-ниити ортумак өөредилге дугайында хоойлунуң боттандырарынга улуг үлүүн киирип турар. Бенге кижизидилгелиг эвээдилерни кижизидер талазы-биле ажылы эвээш эвес. Мөрен кожээ Советтиң хоойлу-дүрүм болгаш нерум-чурум камгалалының талазы-биле [illegible] доктаамал комиссиязы хөй [illegible] чорудуп келген. Ол Совет комиссияларының идепкейлиг киржилгезиниң ачызында үлегерлиг корум-чурум болгаш бедик культура дээш социалистиг чарыштың республика [illegible] бирги черниң шаңналын [illegible].

Улус депутаттарының район Советиниң күүскому [illegible] доктаамал комиссияларның контрольдаар ажыл-чорудулгазынче улуг кичээнгейни салып турар. Доктаамал комиссияларның контрольчу ажылын организастаар талазы-биле сүмени ажылдап кылган.

Районнуң Советтериниң күүскомнарының доктаамал комиссияларның ажыл-чорудулгазын дүүштүрүп башкарар ажылында эвээш эвес четпестер бар дээрзин айтыры чугула. Бүгү доктаамал комиссиялар ажыл планнары болза-даа чамдыктары [illegible] ажылдарны чедир кылбайн келген. Райкүүскомнуң талазындан кожээ Советтерниң доктаамал комиссияларының ажылын доктаамал контрольдаваан турар. Моон ужурунда чамдык комиссиялар боттарының хуралдарынга [illegible] доктаамал айтырыгларны чугаалажыры-биле кызыгаарланып турар. Кожээ Советтерниң доктаамал комиссияларының хөй нуруузу контрольдаар эрге-хүлээлгезин кошкак боттандырып, [illegible] сүмелерниң күүселдезин [illegible] контрольдуг болдур турар. Комиссияларның [illegible] органнары-биле, бөлүктери-биле харылзаазы кошкак.

Районнуң Советтериниң доктаамал комиссияларының ажыл-чорудулгазын дүүштүрер талазы-биле Эрзин райкүүскомнуң ажылының дугайын Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунга чоокта чаа чугаалашкаш, бо талазы-биле бистиң ажылывыста четпестерни илереткен, оларны чайладырының тодаргай оруктарын айыткан болгаш үнелиг санал-оналдарны аңаа киирген. Райкүүском ол бүгүнү барымдаалап турган [illegible] ажылдап [illegible].

Н. ЧЫНДЫГЫР,
Эрзин райкүүском даргазы.

Он бирги беш чылдың кол онаалдаларының бирээзи — күрүнеге эът дужаар талазы-биле ажыл. Кызылдың эът комбинадында бо хүннерде хайымныкчының чоруп турар. Бо чугула кампания үезинде комбинаттың коллективи бар турган курлавырларны ажыглап, бичии-даа туруушкун болдурбас дээш хемчеглерни алган. Ында мал согар, үс кудар, колбаса кылыр, кежи дузаар цехтер ажылдың темпизин бедидип, чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар.

Мастер Г. Г. Есюнинага удурткан кежи дузаар бригадада ажылчыннар Р. Т. Сандан, С. К. Күжүгет олар ук цехте кайызы-даа он-он чыл улаштыр ажылдап, бүдүрүлге планын ай санында 100 хуудан эвээжетпейн, кызымак ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: Р. Т. Сандан, Г. Г. Есюнина болгаш С. К. Күжүгет чапсар үезинде.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

Съездиниң шиитпирлерин — амыдыралга!

ИДЕЙ-ПОЛИТИКТИГ КИЖИЗИДИЛГЕЖЕ САГЫШ САЛЫР

СЭКП-ның XXVI съездизи ажыктыг [illegible] кижизидер талазы-биле тодаргай сорулгаларны салган. Ооң иштинде, кижизидер школазы уругларга идей-политиктиг кижизидилге эң чугула айтырыгларның бирээзи боор турар. В. И. Ленинниң чамдык ажылдарын өөредип, школачыларга марксизм-ленинизмниң идеологтуг үнеленнерин өөредири улуг ужур-дузалыг. В. И. Ленинниң амыдырал-чуртталгазын, ажыл-чорудулгазын болгаш ооң чамдык чогаалдарын өөренип турар чоруу идей-политиктиг кижизидилгеге улуг салдарлыг практикадан кескү. Ооң чижектерин Торгалыг, Арыг-Бажы, Ийи-Тал болгаш өске-даа школалардан көрүп болур. Ол школаларда Ленин [illegible] ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ажылдарын болгаш коммунизм тургузуушкунуң херээниң талазы-биле ажыл-чорудулгада партияның болгаш чазактың арга-дуржулгазын [illegible] документилерни өөреникчилер доктаамал өөренип турар. Ол дээрге эрткен болгаш келир үелерниң аразында быжыг харылзаа-дыр, ол болза школачыларга [illegible] чамдык билиглерин бээр. Бистиң эки ажылдыг арга-дуржулгазы байлак теөгү башкыларывыс М. Монгуш, А. Цуй-Ю-Сен, Г. Черненко, М. Меге болгаш өскелер-даа мындыг ажылдарны чорудуп тура, фактыларны, сан-чурагайларны аңаа-ла шээжилеп алырынче эвес, а кол-кол болуушкуннарның ужур-утказын чаңызы-биле медерен билип алырынга чаңчыктырып турарлар. Оон чорук амыдыралга бодунуң туружун тып алырынга, ниитиге ажыктыг ажыл-херектерге өөреникчилерни эрте дээре белеткээр. Ындыг арга-дуржулга үстүнде адааныңыс школаларда бар болгаш ол чылдың-на немежип турар.

Политиктиг кижизидилге талазы-биле тодаргай ажылдарны Чаа Чаа-Хөл, Чаатты болгаш Арыг-Үзүү школаларынга көөру берге. Ынчангаш бо болгаш өске-даа школаларның удуртукчулары өөреникчилер ортузунга политиктиг кижизидилге ажылдарының чыып бүрү хевирлерин чорударын [illegible] болза эки. Бо ажылга СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлерин, документилерин өөренири чугула черни ээлээр ужурлуг. А ол талазы-биле Чырыдылга министерствозунуң тодаргай сүмезин айыткан методиктиг чагаазы бар болгай. Ам 1981-1982 чаа өөредилге чылында башкылар, класс удуртукчулары, теегү башкылары СЭКП-ның XXVI съездизиниң материалдарының талазы-биле школаларны, класстарны дарый каастаар, съездиниң материалдарын өөренири планнаар. Ол бүгүнү тайылбырлаарда тодаргай чижектерге даяныр, чогумна ындыг таварылгада [illegible] болдур бээр бижимы-биле шиңгээдип алыр.

Школа хөй-ниити ажылынга идепкейлиг кижини кижизидер ужурлуг. Маңаа школада пионер болгаш комсомол организацияларының ажыл-чорудулгазы улуг. Оон-биле катай хөй-ниити ажылынга кижи бүрүзүнүң бот-идепкейин көдүрер херек. Төлептиг аажы-чаңга кижизидерин коллективтен эгелээрин кончут таарымчалыг [illegible] болур. Коллективке уруглар бот-боттарынга аажы-чаң талазы-биле [illegible] салдар чедирер. Ол хүн бүрүнүң практиказындан көстүп турар. Бо талазы-биле байдал Торгалыг, Ийи-Тал, Арыг-Бажы, Эйлиг-Хем школаларынга эрткен өөредилге чылдарында багай эвес турган. Ам ол талазы-биле ажылды өске-даа школаларга улам күженишкиниг чорудар ужурлуг.

Күш-ажыл — кижизидилгеге база кол рольду ойнаар, чугула элементилериниң бирээзи. Түң-түс [illegible] өөренип турар үезинде өөреникчилерни хязы-бүрү материалдар дамчыштыр күш-ажылга кижизидер. А өөредилге номнарында материалдар [illegible] үткан-шыпарлыг болур. Аңаа салгалды бичиизинден-не күш-ажылга [illegible]. Бо талазы-биле Ак-Туруг, Арыг-Бажы болгаш [illegible] школаларда ажыл [illegible] чылда эки чорул турган. Ол школаларга техниктиг чогаадыкка бөлгүмнери болгаш совет кижилерниң күш-ажылының дугайында беседаларны доктаамал эрттирип турган.

Ниитиге ажыктыг күш-ажыл база-ла кижизидилгеге салдарлыг. Өөреникчилерниң күжүн бистер холдуунда класс, школа [illegible] арыглап, аштаарынга, школа чанының участогунга ажылдарынга хаара тудуп турар бис. Харын ол база-ла хиречергезн-биле күш-ажылга чаңчыгарынга эки салдарын чедирер. Чамдык совхозтар, бүдүрүлге черлери, ясли-садтар, ылангыя үстүкү класстың өөреникчилерин ниитиге ажыктыг күш-ажылче хаара тудуп, оларга даалганы берип, оларның [illegible] таарымчалыг байдалды тургузуп берип турары эки. Ындыг ажылды «Күш-ажылдың хостуу», «Ак-Туруг», Жданов аттыг совхозтар эрткен чылдарда эки организастап чорутканын. Ол ажыл-агыйларның удуртукчулары школачыларның ажылын доктаамал хайгаарал, чогуур өйүнде [illegible] келген өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларынга [illegible] талазы-биле тускай [illegible] күш-ажылдың тудумнун ундуруп, шаңнап мактап турары чаңчыл апарган. Бүдүрүлгениң [illegible] шуптузу 606 өөреникчи хаара туттунган турган. Олардан дыка хөй школачы чолаачы болгаш механизатор деп тускай мергежилди чедип алтыхаан.

«Аът болуру кулунундан, кижи болуру чажындан» деп улустуң мерген чугаазы бар. Бо чугааның [illegible] амыдырал бадыткап турар амгы үеде-даа [illegible] көрүп турар бис. Аныяк салгалды төлептиг хамаатылар кылдыр кижизидерде мырыңай өг-бүлеге биле чажындан эгелеп доктаамал хайгаарал, кижизидер ужурлуг бис. Кижизидилгеден чүтле мынча [illegible] ап болур.

Ю. ЛОПСАН,
СЭКП Улуг-Хем райкомунуң секретары.

ШКОЛА АЙТЫРЫЫН—КИЧЭЭНГЕЙГЕ

Бай-Тайганың чамдык школалары бо өөредилге чылынга багай белеткеттинген, ук четпестер барып-ла мындыга чедир уламчылап турарын барымдаалааш, оон дугайын [illegible] барып болбас деп шиитпирледим.

Бай-Тал (директору Б. С. Монгар), Шуй (директору А. Х. Доржу) база Кара-Хөл ортумак (директору Х. Х. Сендажы) школалары өөредилге чылынга белеткелдир багай [illegible] «Кара-Хөл», «Таежный» совхозтарының директорлары эштер Д. Д. Хортек, О. С. Тюгуш оларның школа-биле харылзаазы кошкак. Школа директорларының негелде болгаш диилгезин күүседирде албайн база [illegible] бар. Чинге [illegible] Кара-Хая ортумак школазының одаар [illegible] Ону соортуп алыр машина чок. Совхоз директору берби. Совхоз [illegible] болза, школага кым дузалаар ыйнаан?

Кызыл-Даг ортумак школазында одаар [illegible] 25 хуу белеткеттинген. Ук школага машинаны эй-шаанда берипкенинден, оларның тайгата белеткеп алган ыяшын сөөр алган. Байлаг [illegible] тудуга кожээ Советтер күүскомнарының даргалары эштер С. С. Очур, О. С. Сарыг-Донгак, К. С. Күдерек олар школа болгаш уруглар албан черлериниң дугайында айтырыгларны совхоз директорларының мурнунга партийжи [illegible], шиитпирлиг болгаш чедиг-биле тургуспайн турары алдел.

Шуйның кышкынында школазының кадынынга школа-интернадыг кылдыр бо чылын эде тургускан, мында өөреникчилер санын 200 кижи чедирген. Ында башкылар чурттаар бажыңнар чедишпес. Школаның материалдыг баазазы кончуг кошкак.

Школа чанының интернаттарында болгаш уруглар албан черлеринде азыл-чемниң ассортиментизи чегей, нормазы база чогуур негелдеге дүүшпейн турар. Районнуң магазиннеринде бо өөредилге чылының бүдүүзүнде уругларга форма хептер, спортчу хептер, портфель, [illegible] бараалнар кончуг эвээш болган. Ынчангаш чамдык ада-иелер Ак-Довурак, Чадаана, Кызыл ынчаар өөредилге херекселдер диилаар ужурга таварыжып турар. Үшкү класстың оолумга портфельди Кызылда чоорунда Сележир магазининден хүн боот барып садып алган мен. Шак мындыг [illegible] тейге ап турган [illegible] бо бээр аргалар бар болгу дег.

Үстүнде четпестерни чайладыр сорулга-биле бо чылдың август [illegible] район Советиниң күүскомунга чугаалашкаш, тускай шиитпирни хүлээп алган турбужа, байдал [illegible]-ла эскерилбеан. Харын салгалыг эштерге шыңгыы-биле дааскан-даа болза, ону херенке албайн турар. Соок кыштың тыныжы хүн келген [illegible] хемчег албас болза, шаг-[illegible].

С. САЛЧАК.

Эки чурттаар төлээде—эки ажылдаар херек

КАМНАЛГАЛЫГ БОЛГАН

«Экономика камналгалыг болур ужурлуг» деп кыйгырыг бүгү чуртта калбарган. Ону амыдыралга боттандырар талазы-биле ажылдар районнуң суггарылга системалар эргелелинде база чорул турар. Бо чугула херекке боттарының улуг-хуузун киирип турарлар эвээш эвес. Ындыг кижилерге хоочун механизатор С. Демир-Хаяны хамаарыштырып болур. Ооң механизатор ажылының стажы ам тандыгла 24 чыл. Ол кур болгаш куруглаан черлерни шиңгээдип алырынга улуг-хуузун база киирген.

Районнуң суггарылга системалар эргелели алдан чылдарның ортаа үезинде организастаттынып тургустунган. Ол үеден эгелээш, Семис-оол Донгакович бо организацияга ажылдап келген. Ол машина-техниканга, кывар-чаар материалдарга хелчок камналгалыг, кады ажылдап турар эштерге үлегерин көргүзүп келген.

Бодунуң МТЗ-50 маркалыг тракторунуң техниктиг ажаалдазын чогуур өй-шаанда шыңгыы кылдыр чаңчылдыг. Он бирги беш чылдың бирги чылын коммунист Демир-Хая бедик кедуурлуушкунунг эгелээн. Улус ажыл-агыйынга херек-дээр иңаы-бүрү чуъктерни ол соортуп турар. Ылангыя «Күш-ажылдың хостуу», «Улуг-Хая» совхозтарының сүт-бараан фермаларының [illegible] хөй одекти кукуруза, ногаа шөлдеринге текпен. Аймырлыг. Терезин суггарылга бугаларының уннуга сай. заштыр, ковуранты соортуп дажыттаан. Ынчангаш планныг даалгаларын ол 150-180 хуу күүседип, кады ажылдаан эш-өөрүн социалистиг чарышта баштап турар.

Хынамчалыг механизатор 960 кг. солярканы камнап алган. С. Демир-Хая аныяктарның күзенчиг [illegible]. Оон байлак арга-мергежилин шиңгээдип алган аныяк механизаторлар бодундан ылгак чок ажылдап турар. Хоочун тракторист оларга чоргаарланыр. Демир-Хая чүгле мурнакчы ниити эвес, а хөй-ниитичи кижи. Коллективтиң профсоюзу месткомунуң кежигүнү болурундан аңгыда, ол улустуң дружина кежигүнү хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар. Арагажа, прогулдаарынче, хелестээрынче суңгулуглар-биле ол эштеш чок демиселжип, бүдүрүлгеге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, сагылга-чурумну быжыглаарынга бодунуң үлүүн киирип турар.

Семис-оол Донгакович Демир-Хая баштай район Советиниң, оон соонда хоорай Советиниң депутадынга соңгудуп келген. Соңгукчуларының чагыгларынга дыңнангыр болуп, ол хүлээлгезин багай эвес күүседип, чонунга төлептиг бараан боон турар. Камналгалыг трактористиң үр чылдарда үре-түңнелдиг ажылдаашкынның херечизи — оңгу беш чылдың шалыптыры, социалистиг чарыштың тиилекчизи херек демдектери база Күш-ажылчы [illegible] орденнин үшкү чергезин-биле шаңнатканы болур. Бо шаңнал ооң күш-ажылга бедик эп-хамырысалгаазын бадыткап турар. Оон херек чуруу бүдүрүлге черинче хостуүлел самбыразында база бар.

Ш. ДЕВЕК.
Улуг-Хем район

КҮҮСЕЛДЕ ДЕҢ-ДЕСКИ

Каа-Хем райпоозунуң магазиннериниң, бригадаларының аразында кожээ чонның садыг-биле хандырылгазын улам экижидер дээш кызымак ажылдаар, планныг онаалдаларын доктаамал күүседип турар коллективтер эвээш эвес. Чыжа, Сарыг-Сеп суурда Г. Гончарова удурткан белен хептер садар, коммунист А. В. Кузьмина эргелекчилээн № 2 магазиннериң коллективтери районнуң кооператорларының аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруун баштап турар.

Бистиң корр.

ЧҮНҮ-ДАА КАГБАС

[illegible] шефтеп турган бис. Ийи [illegible] Чинар үе-даа келген. [illegible]

— [illegible] болгаш сүт [illegible] — дээш, [illegible]. Ажим менче кезек ка[illegible] турду, шилдерни [illegible].

— [illegible]

— [illegible]

[illegible] аңаа [illegible] тударынга, шилдер кылдырынга болгаш бо [illegible] хамаарылгаан бүгү чарыгдалдарны болаш кээрге, [illegible] тыг деп бил. Шил чүгле бис [illegible] болган [illegible] чүгле Кызыл хоорайдан безин ийи муң кижи бар болгай. Ол хире хөй кижи шилдерни каапкан болза, чүү хире каража болур-дур, а мындаан дужаар болза, чүү хире [illegible] — дээш, ажим ийи шилди [illegible]

[illegible] нерин де ажылдаан, агаарлаан, аңнаан кижилерниң чежени ол дээр. Олар чаңгыс хүнде безин та каш-каш муң шил сүт садып ап турар чүве? Даарта ол хире шил сүт [illegible] берге кагбазының болгаш бүсназының ужуру мында. Камналганың хуманалы ол. Чогум-на оон ужурунда эмнеп каапкан эрги-каксы эт — идик-хевти, демир дес, саазын болгаш сөөлдек дужаар черлерни тургузуп турар. Ынчангаш чүнү-даа [illegible] кагбайн, ол организацияларга дужаары чугула.

К. ДУКУУШПЕН.

Коммунист болгаш бүдүрүлге

ЭРЕС-КЕЖЭЭ КҮШ-АЖЫЛЫ-БИЛЕ

Кижиниң ат-сураа ооң кежээ күш-ажылы-биле алдаржыыр. Хоочун коммунист хойжу Очур-оол Сендиевич Сатка хамаарыштыр база-ла [illegible] болур. [illegible] чээрби чыл бүрүнгаар «[illegible]» совхозтуң Үрбүн салбырынга хойжулап эгелээн. Кыштың чыкызама соогунда, чайның ол хаарып каар изиинде, чаъс-чайыктыг, хат-[illegible], дүн дүргүзүнда безин хөй кодан хойну кадарып, [illegible]. Хойжунуң берге болгаш нарын ажылын ол чоорту шиңгээдип ап, аңаа шуут-ла чаңчыгып калган.

Оон дуржулгазы чылдар эрткен тудум улам [illegible], көргүзүү-даа бедип кел чораан. Очур-оол Сендиевич ам бирги класстың малчыны. Бодунуң районунга болгаш совхозунга ол сураглыг кижилерниң бирээзи апарган. Оон дугайын эш-өөрү коммунистер чаагай сеткил ханып-кыны-биле чугаалап турар. Оон ажылдап турары Үрбүн [illegible] Ш. Т. [illegible] дээр:

— Бир эвес малчын бүрү ол Очур-оол Сендиевич ышкаш, [illegible] ажыл-херекти [illegible] болза, малчыннар [illegible] болза, мал өзүп, кодан сынмас аңаар чүве-дир ийин. Сарголдуң ол-бо талаларында байдалдары ооң-биле бир демей, кожа чурттаан, ажылдап турар чамдык малчыннарның [illegible] хой хураганны ап келген, кожазында аалдарда хой, хураган чидириглиг болуп турда, оларнында олар ойна-менди, семис, шыырак боор-дур.

Коммунист эрткен оңгу беш чылда база куженишкиниг ажылдаан. Хойнун чаш төлүн менди ап, ажаап өстүреринин база дук кыргып алырының талазы-биле эрес-шудургу күш-ажылын Совет чазак бедик-биле үнелээш, ону эрткен беш чылдың түңнелдери-биле Күш-ажылдың Кызыл Туг ордени-биле шаңнаан.

Хой ажылынга чээрби чыл дар хөй чүүлдерге өөренип, [illegible] ниске улуг школа-биле дөмей болган. Баштайгы үезинде ол [illegible] өөренип келген. Күш-ажылчы дуржулганы чоорту чедип алган.

Республиканың хөй-хөй районнарында ышкаш, оон ажылдап турар совхозунга байдалы-биле алырга чылдың кайы-даа үезинде хойну одарлап, кадарар апаар. Ынчангаш одар-белчиирни ылап таарыштырып, чеп ажыглаары оон ажылында бир кол чүүл бооп берген. Ылангыя эки [illegible] семис хойлар кыштың бергелеринге белен төөвас болур, ынчангаш чайгы, күскү үеде болур-чогууру-биле семиртип ап турар. Чайгы үеде Кара-Дуруна чечек, сигеи холбежээн сериин чайлаанга хойну семирткеш, күзүн тарааның ажаап апкан шөлдер чоогунга кээр. Чыл-бүрүде кыштаглаашкынга белеткелди ол бүгү талалыг кылып алыр. Келир кышка уткуштур кыштаашкын [illegible] септелгезин чазын-на доозуп алган, ам мында [illegible] чурттаар бажыңны совхоз тудуп эгелээр деп турар.

Бо чылдың байдалы берге-дээ болза, Очур-оол Сендиевич [illegible] нериниң киржилгези-биле [illegible] тонна бүдүк-бүрүну, 4 тонна силосту белеткенин кыштаашкында чедирип алган. Малга чемнер белеткээрин ам-даа уламчылавышаан.

— Кыш малчын бүрүзүнге эң берге шылгалда болгай. Бо айтырыгга холбаштыр СЭКП обкомунуң бюрозунуң бистиң хойжуларының [illegible] айтырыгны [illegible] ап алган, ол чүгула ажылга идепкейлиг киржип турар. Бүгү аргаларны ажыглап тургаш, чемнер белеткээрин кара-дөңгат душкуже чедир уламчылаар бис— деп, ол чугаалап турар.

Улуг-даа, бичии-даа малды кандыг-даа үеде хумагалыг ажаап-тежээр, ылангыя кышкы үеде ол айтырыгны кол кичээнгейге алыр, оларның аразындан сударап бакссыраан хойларга немелде чемнер бээр, чаш хураганнарны эгелиндеде-ле иелеринге эмзирериндее эгелээш, шын чемгерер болза, эки дээрзин [illegible] хойжу эки билир. [illegible] малчын кижи [illegible] ажылдаан кандыг-даа үеде кошкатпайн, тарып [illegible] болза, оларның тону-даа хөй, продуктулуу бедик болур дээрзин ол чугаалап турар.

Дуржулгалыг хойжуларының үлегери-биле сөөлгү чылдарда [illegible] февраль айларда алыры аңаа чаңчыл апарган. Кыжын төрүттүнгени хураганнар боткур, серген, белен аарывас болуруп ол ажылының практиказындан бүрүнген. Амдыгы ажылында эки чүүлдерни чугаалаар [illegible]

— Хамыктың мурнунда өске ажыл-агыйларда мурнакчы [illegible] эртемниглерниң сүмелерин кичээнгейлиг дыңнап, оон бауглаар ажылдаар. Кол чүүл оон мурнуңга, күрүне мурнунга харыысалгазы бедик медереп билир херек. Оон аңгыда чайгы, күскү үеде малды эки семиртипир, кыштаглаашкынга ылангыг белеткеери дөөш өске-даа хөй чүүлдер бар.

Очур-оол Сендиевич эрес-кежээ дуржулгалыг хойжу болурундан аңгыда, идепкейлиг хөй-ниитичи. Ол СЭКП обкомунуң кежигүнүнге [illegible] депутаттарының Улуг-Хем район Советиниң депутадынга каш удаа соңгуттурган чораан. Оон аңгыда хойжу бригадада партбөлүк организакчызынга үр чылдарда ажылдап келген болгаш ында аныяктарның [illegible]. Ылангыя Дукар-оол Маскыр-оол биле Мыды Очурну ол хой ажылының мергежилинге өөреткен. Олар ам боттары дуржулгалыг хойжулар апарган, бирээзи хойжу бригадазы партбөлүүнүң организакчызы, а өскези хойжуларның бригадири.

Күш-ажыл кижини алдаржыдар деп үстүнде чугаалаан болгай бис. Очур-оол Сендиевич Саттың херээнде чайнап чоруур Күш-ажылдың Кызыл Туг, «Хүндүлээдин Ленинниң [illegible]» юбилей медалы ол дугайын бадыткап турар. Ындыг коммунист [illegible] апаар.

Б. МААДЫ

Профэвилел амыдыралы

ОЛ—ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

Күш-ажылдың байдалын экижидери, оон айыыл чок чорууун хандырарының дугайында [illegible] чуртувуста кичээнгейниң төвүнде турар кол айтырыгларының бирээзи. ССРЭ Конституциязының (Төлевилер хоойлузунуң) 21 чүүлүнде мынчаар айтып турар: «Күш-ажылдың камгалалын, байдалын экижидер, ону эртем ёзугаар организастаар, [illegible] улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга бүдүрүлге чорудуушкунун долузу-биле механизастаарынга болгаш автоматчыларынга үндезилээш, аар күш-ажылды чок кылыр».

Ажылчыннарның, албан хаакчыларның күш-ажылының камгалалын күштелдирериниң, ажылдаар болгаш санитар-хандырылгалыг байдалды улам экижидериниң, бүдүрүлгеге кемдээшкиннерни болгаш профессионал аарыышкыннарны болдурбазы социал улуг ужур дузалыг айтырыг. Сөөлгү чылдарда бистиң республикада бүдүрүлгеге озал-ондак чок ажылдаар болгаш ажылчыннарның кадыкшылын экижидериниң организастаар талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп, хол-биле кылыр аар ажыл дыка кызырлып турар. Онгу беш чылда [illegible] ажылчыннарның ажылдаар байдалы экижээн.

Бүдүрүлгеге ажылдаар байдалды, санитар-хандырылганы экижидер сорулгага республиканың бүдүрүлгелери, албан-организациялар болгаш өске-даа коллективтерниң чорудар организастаар-техниктиг хемчеглери хөй түңнүг материалдыг акша-хөреңги-биле хандыртынып турар. Ол сорулгага көрдүнген акша-хөреңги чылдын-на өзүп турар. Эрткен беш чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының күш-ажыл камгалалынга чүгле дугуржулга ёзугаар көрдүнген номенклатурлуг хемчеглерге сес миллион хире рубль чарыгдаттынган.

Кылып чоруттунган бо ажылдар бүдүрүлгеге ажылдаар байдалын экижидеринден ангыда, кижилер ажылдап турар үеде болган кемдээшкиннерниң деңнелин [illegible] улуг салдарлыг. Республикада онгу беш чылда ажыл үезинде болган кемдээшкиннер 1,5 хуу эвээжээн, 246 бүдүрүлге, организация болгаш албан черлери ындыг кемдээшкин, озал-ондак чокка ажылдааннар. 1980 чылда «Тыва [illegible]» трестиниң, [illegible] организацияларының, Кедээ ажыл-агый министерствозунуң 18 совхозтары бүдүрүлгеге кемдээшкинниг, озал-ондактыг таварылга чокка ажылдааннар. Оон иштинде «Торгалыг», «Чаа-орук», «Бурунгаар» совхозтарга каш чыл улаштыр озал-ондактыг таварылга, кемдээшкин болбаан.

Кемдээшкин дээрге бүдүрүлгеге ажыл шагын [illegible], оон бүдүрүкчүлүүн кудулаадырының бир кол чылдагааны боор турар. Республикага чүгле эрткен чылын ажыл үезинде кемдээшкиннерден 16 муң ажыл хүнү [illegible], 285 муң [illegible] материалдыг [illegible] чедирген. Ынчангаш бүдүрүлгеге кемдээшкин-биле шыңгыы демисежир дээш сөөлгү чылдарның болгаш ажыл-агыйның адыр [illegible] байдалын профэвилел органнары, бүдүрүлгелериниң, албан организацияларның удуртукчулары хүн бүрү билгеп турар ужурлуг.

Маңаа хамаарышкан бүгү айтырыгларны шиитпирлеп, [illegible] чок таварылга бүрүзүн [illegible] хандыр сайгарып көөр, [illegible] турган. Бо талазы-биле айтырыгларны ВЦСПС-тиң Президиумунуң бадылаан тускай журумнуң ёзугаар сангарып хынаан, кайы албан черинче кандыг материалды чорударын шиитпирлээр.

Кайы хамаан чокка, залалы-биле, [illegible] кылдыр чоруттунган хыналдалар турбас ужурлуг. Чүге дээрге мында херек апаа-ла одип ап болур четпестер дугайында эвес, а кижилерниң [illegible], амыдырал-чурттакчылыг талазы-биле айтырыгны [illegible] Чаа-Хөл. Тываның электри четкилериниң монтёру Сахаров, Респотребсоюзтуң [illegible] комбинадының [illegible] Кошкалова, Овюрнуң [illegible] Григорьева ажылдап турган [illegible], а ол организацияларның [illegible] ол-шаанда [illegible], профэвилел комитеттери база ол кемдээшкиннерни [illegible] кижилер чогуур документилерни негевейн келген.

Озал-ондактыг ол болушкуннарның түңнелинде, [illegible] эрткенде, кемдээн кижилер инвалид болган. Чүгле бир чыл ашкаадан профэвилелдерниң [illegible] бурууланглары [illegible] соонда, ол дээш үстүүде адаттынган кижилерге немелде төлевирни шиитпирлээр [illegible] Кемдээшкиннерниң болган кол чылдагааны ажылдаар черлерин техниканың айыыл чок чорудуушкунунуң негелделеринге дүгжүр тургуспаанында болган. Ындыг озал-ондактың 65—70 хуузу бүдүрүлгелерниң, албан организацияларының, ээредилге, албан черлериниң девискээринге болуп турар.

Чамдык министерстволарның, эргелелдерниң, албан организацияларның удуртукчулары, профэвилелдиң обкомнары база чер-черде организацияларны, [illegible] черлерни, аварияларның болу бээр [illegible] сайгарып көрбейн турар, ынчангаш ындыг таварылганың чылдагааны ой-шаанда чайлаттынмас болгаш ол дег дөмей кемдээшкиннер катаптап турар.

Аңаа хамаарыштыр чамдык чижектерни көрүп болур. Тыва автотранспорт эргелелиниң Кызылда № 1 АТБ-ге (начальниги Б. Н. Стрельников) слесарь А. Н. Фитисов автомашинаны шын эвес көдүрүп алгаш, септелге кылып турда, көдүрүкчү механизмден машина андарылгаш, аар кемдээшкинни слесарьга таварыштырган. 1981 чылдың апрельде техниканың айыыл чок чорууунуң ындыг негелделерин сагываанының түңнелинде № 2 АТБ-ниң (начальниги И. У. Чамзын) слесары Г. И. Плехов өлүмнүг-биле кемдээн. Ол-ла эргелелдиң Шагаан-Арыг, Минусинск АТБ-леринге автомашинаның кузовун көдүрүп алгаш, бызыглаар тургузут чокка ажылдап турган самосвал чолаачылары бастырып каан таварылгалар бар.

Кедээ ажыл-агый министерствозунуң СЭКП-ниң 25 съездизи аттыг, «Улуг-Хая», «Скотпром» трестиниң «Тыва» совхозтарынга [illegible] ажыл-агый машиналарының [illegible] камгалал хадывы чокка ажылдап турган, чамдык кижилер аар берге кемдээшкинге таварышканының кол чылдагааны. База-ла баштайгы озал-ондактың [illegible] хемчеглерни үстүнде албан черлери албааннында.

Озал-ондактыг таварылга бүрүзү аңаа-ла болу бербес, чылдагааныг болбушаан [illegible] байдалдыг. Ынчангаш бүдүрүлгеге болган озал-ондакты ой-шаанда бедик мергежилдиг [illegible] тыпкаш, кемдээшкиннерни болдурбазы-биле хемчеглерни ап чорударынга улуг ужур-дузалыг. Ындыг хыналдаларның [illegible] болурун чүгле күш-ажыл камгалалының болгаш техниканың айыыл чок чорууунуң талазы-биле ажылды шын организастап тургусканда чедип ап болур.

Бо чугула ажыл-херекти организастаары дээрге техниканың айыыл чок чорууну, күш-ажыл камгалалының талазы-биле харыысалгалыг кижилерни томуйлаары, күш-ажылдың айыыл чок хемчеглерин [illegible] удуртукчуларны болгаш ажылчыннарны өөредири, техниканың айыыл чок чорууунга кабинеттерни, булуңнарны организастаары, күш-ажыл камгалалының талазы-биле литература, плакаттар өске-даа көргүзүг херекселдери-биле ажылчыннарны хандырып болур.

Аар болгаш өлүмнүг болган озал-ондактыг таварылгаларның чылдагаанын [illegible] профэвилелдерниң область база чер-чер комитеттериниң хуралдарынга сайгарып көөр ужурлуг. Күш-ажыл камгалалының болгаш техниканың айыыл чок чорууунуң, социал камгалалдың [illegible] айыыл чок чорууунуң хыналда комиссияларының ажылын бүдүрүлгелерниң албан организацияларының удуртукчулары, профэвилелдерниң идепкейжилер хүлээлгелиглер.

Профэвилел комитеттери күш-ажыл көрээзинде техниканың айыыл чок чорууунуң [illegible] тургузуп, [illegible] турарын [illegible]. Күш-ажыл камгалалының болгаш техниканың айыыл чок чорууну [illegible] кылырын чедип алыры — [illegible] бир чугула сорулгазы болур.

Ч. МОНГУШ.
Профэвилелдерниң область чөвүлелиниң күш-ажыл талазы-биле техниктиг инспектору.

Москваның «Кадыыр болгаш Маска» заводунуң ажылчыннар коллективиниң польша ажылчыннарга ЧАГААЗЫ

Эрген [illegible]!

Аан-дыына Польшада болуушкуннарны бистиң заводтуң ажылчыннары улуг дүвүреңнии-биле хайгаарап турар.

Байдалдың улам [illegible] мармылдаашкынын, поляктарның [illegible] бүгүнү [illegible] турар [illegible] Контрреволюстуг, [illegible] күштер Гданьскиге болуттелгешкиннерин [illegible] Польша Улус Республиканың социалистиг [illegible] алыс үндезиннеринче дорт халдаашкыннарже шилчээн. Ол дугайын ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң [illegible] база чугаалаан.

«Ажылчыннарның эрге-ажыктарын [illegible] «Солидарность» ам харын мырыңай улусчу эрге-чагыргазының чедип алган чаалап алышкыннарын чок кылыры буржуаз эрткен үеже ээп [illegible] мурнундагы эрги Польша кайнаар чурттап турганын, буржуаз [illegible] чуртунарны чүү чүвеге чедирген турганын бистер, ажылчыннар билир бис. Польша ажылчыны чоннар [illegible] массалыг [illegible] тургаш — капиталистиг Польшаның ажылчыны [illegible] күш-ажылчы [illegible] улуг-хуузу ындыг турган.

Польшада социализмче халдаашкыннар польша ажылчыннарның [illegible] болуп турар дээр ол чорук бистерни ханы килеңнедип турар. Ол [illegible]. Бодунуң социалистиг [illegible] бүгү чон-биле кады Польшаның ажылчын ангызы тургузуп келбээн чүве бе? Польша черде социализм — оларның холдарындан [illegible] ажыл-херек эвес чүве бе?

Дайын соондагы эң аар-берге үеде силерге, ангы талазы-биле [illegible] бис. «Кадыыр болгаш Маска» ажылчыннары, специалистери польша металлургтарга боттарының дуржулгазын дамчыдып берип, металлургиянын чаа улуг бүдүрүлгелерин тударда ду[illegible].

Кос-вор, «Хамаарышпас [illegible] конференциязы» дээр ындыг контрреволюстуг организацияларның хартаачылары, «Солидарностуң» реаксылыг баштыңнары ам [illegible] чорукту болгаш [illegible] СССР-ге удур хоп-нүгүлдү нептеретпишаан, олар совет кижилерни [illegible] турарлар.

Социалистиг Польшаның [illegible] бистиң [illegible] — совет-польша [illegible] удур шиити демиселге хан-биле бышкыкан бистиң [illegible] турарын көрбейн турар силер?

Интернационалистиг [illegible] турарында кандыг-даа [illegible].

«Польшаның ажылчын ангызы кайда?» — [illegible] турар-дыр. Силерни кайнаар чыгып турарын көрбейн турар силер бе?

«Чөөн Европаның улустарының [illegible]» «Солидарностуң» [illegible] «контрреволюстуг [illegible]» [illegible] кеер апаар. Ол буттунмас херек-тир! Делегейниң [illegible] бистиң [illegible] чүге тош турганыл? Фашистиг халаптыг бектен Польшаны хостап тура, бистиң 600 муң солдарывыс амы-тынын чүге берген?

Ленин [illegible] Гданьск чамыынга, Берлин чамыынга [illegible] амы-тынындан чарылган совет кижилерниң дугайында турасаал [illegible] дириг турар. Бистиң [illegible].

[illegible] туруп турар бүгү-ле [illegible] чоннарның чаагай чоруу дижип, чүлдүрүп турар бүгү-ле кижилер боттарының [illegible] кандыг [illegible] болуруун ынчангаш [illegible].

Антисоциалистиг контрреволюстуг [illegible] турары [illegible] антисоветизм ССРЭ-ниң болгаш ПУР-нуң аразында [illegible] польша улустуң бодунуң национал эрге-ажыктарынга хора чедирип турар-дыр.

Бистиң чурттарывыс — [illegible] чүл дээрге, кандыг-даа [illegible] камгалаар деп [illegible]. Барык чүктүг АКШ баштаан реаксыыг бодалдарга [illegible] боттарынга [illegible] кертирип көзөп турары силерге эки билдингир. [illegible] сорулгаларынга болгаш эрге-ажыктарынга бараан болуп турар чүвел, «Солидарностуң» [illegible] кызып турарын? — [illegible] Ол чугулар ПУР-нуң ажылчын ангызынга [illegible] чоннарынга, [illegible] оон ажык чок деп чүве тодаргай.

Бистер, силерни ангы талазы-биле [illegible] Польша күштүг болгаш [illegible] болуп арткан турарынга хан-дамырывыстан сонуургалдыг бис.

Бистер «Кадыыр болгаш Маска» заводтуң ажылчыннары, боттарының чуртунга, социализмге [illegible] польша ажылчыннар [illegible] бистер [illegible] бис. Социализм [illegible] кымга-даа, кым-ажылга-даа. [illegible] бүгү талалыг деткимчезиле [illegible] болур силер. Бистиң [illegible] польша болгаш совет металлургтарының каш удаа кады [illegible] шак ол кан [illegible] быжыг.

Бисте, ажылчыннарда, ажыл-иш чиик эвес, ынчалзажок хуудуулт. Оон үнезин билир бис, чоннуң бүгү байлаа харын ол ажыл-иш турузун турарын билир бис. Социал-экономиктиг болгаш политиктиг ханы кризисти чүгле шудургу ажыл-иш-биле чок кылып, даартагы хүнүнге бүзүрелдиг польша улуска эгидип берип болур. Контрреволюстуларның нептередип турары сандарал болган [illegible] шаптыктап турарын хараадалдыг сеткил-биле билип тур бис. «Чоннуң [illegible]» кылдыр боттары боттары адаттынган шак ол [illegible] Польшаның ажылчын ангызы тын алырынга бүзүрелдиг бис.

Москваның «Кадыыр болгаш Маска» металлургия заводунуң хөй муң кижилиг коллективиниң цехтериниң болгаш килдистериниң ажылчыннар хуралдарынга 1981 чылдың сентябрь 21-де хүлээп алган.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ГАВАНА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫНДА

ГАВАНА. (СЭТА). Мурнуу-Африка Республиканың (МАР-ның) Анголага удур кем-буруулуг агрессиязын парламентилер аразының Гаванада 68-ки конференциязының киржикчилериниң [illegible] хөй-нуруузу шиитпирлиг буруу шаап, ол чурттуң девискээринден Преторияның шериглерин доп-дораан үндүрерин, ол ышкаш Намибияга хамааржылбас чорукту тывсырын негээн.

Колониализмниң артынчыкынарын узуткаар дээш соңгаарладып болбас хемчеглер дугайында айтырыгны шуулган делегаттарының чугаалашканы Чер кырында ол [illegible], хамыктың мурнунда апартеидиң харгыштыг ёзу-чурумун чок кылыр деп улустарның шиитпирлиг чорууну бүгү күш-биле көргүскен. МАР-да болгаш Намибияда чептуг эвес болгаш араатанныг чоруктарның демдээ болу берген амгы ёзу-чурумну агартырының кандыг-даа барымдаазы чок деп, Австралияның парламент бөлүүнүң делегациязының кежигүну М. Янг медеглээн.

Африканың Мурнуу чүгүнде империалистиг эрге-ажыктарны камгалаарының чепсээ болу берген МАР-ның ёзу-чурумун барык талазы күрүнелерниң деткип турары ол [illegible] айыылдыг дүшкүүрелдиң одаа болдуруп, агрессиялыг үлгедиишкиннер кылырда [illegible] империалистиг эвилелчилеринге даянып алган. Претория ООН-нуң резолюцияларынга [illegible] Намибияның [illegible] турарын сонсадырдан [illegible] харын Анголага удур [illegible] агрессиязын үргедип [illegible] болгаш кожазында африкан күрүнелерин [illegible] турар деп, [illegible] телээлекчи чугаалаан.

МАР-ның кем-буруулуг агрессиязын үлгедиишкиннерин Р. Рейганның администрациязының агрессия [illegible] политиказы [illegible] турар деп, Португалияның делегады А. Силва Грасу демдеглээн. Каттышкан Штаттарның деткимчезин түрбаан болза, Анголаже чепсектиг халдаашкын кылырынга Претория кажан-даа [illegible] турган [illegible] деп, ол онзалап демдеглээн.

СВАПО-нуң телээлекчизи Я. Ангуланың конференцияга чугаазы [illegible] Намибияның чонунга удур Претория [illegible] чок кылырының ёзулуг дайынын чорудуп турар деп ол медеглээн. Ындала-даа хосталгаже болгаш [illegible].

Мурнуу-Африка [illegible] кем-буруулуг үлгедиишкиннерин [illegible] талазы-биле [illegible] алырының эргежок чугулазын ССРЭ-ниң [illegible] делегациязының кежигүну Э. Г. Гафуржанов чугаалаан. Намибия[illegible] политика талазы-биле [illegible] МАР-ның [illegible] агрессия ындыг хемчеглерни [illegible] чок алырын оваа тода көргүскен деп ол чугаалаан.

Барык талазы [illegible] революсчу болгаш [illegible] кылдыр көргүзер дээр [illegible] конференция чогуур [illegible] расизмни сыгап сүртаалдап турар болгаш [illegible] турарының алыс чылдагааннарын херек кырында эки билир ындыг кижилер ол [illegible] хоп-нүгүлдү нептередип турар.

А. ПРОКУДИН,
СЭТА-ның корр.

ДЕРЗИИЛЕКЧИЛЕР СЪЕЗДИЗИ

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА). АКШ-тың Финикс хоорайынга (Аризона штат) хөлезилекчи дерзиилекчилерниң съездизи болган. 300 ажыг шаажылачкылар болгаш күчүлекчилер «дерзиилгезин» [illegible] ол хоорайга чыылган. Оларның аразында — Вьетнамга агрессияның [illegible]. АКШ-тың далай чадаг шеригниң араатанныг солдаттары, [illegible] шаажылачкылар болгаш күчүлекчилер бар.

Ол шаажылачкылар болгаш күчүлекчилер бодунуң съездизинге чүнү чугаалашканы база оларның [illegible] хаяныг плааннары чажыт эвес. АКШ-тың администрациязының делегейниң янзы-бүрү районнарынга агрессия чаа плааннары-биле холбаштыр шаажылачкылар болгаш күчүлекчилер америк империализмге чугула херектиг болуп турар. Топ болгаш Латин Америкага, Африканың мурнуу чүгүнге база Азияга [illegible] Ак бажың плааннап турар.

Америк далай чадаг шериглерниң подполковниги чораан Р. Браун редакторлаан «Солджер оф форчун» деп реаксылыг журнал ол съездини организастаан.

ЧУГУЛА ХООЙЛУЛАР

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның [illegible] чугула хоойлуларны [illegible].

«Ойл Индиа прайвит лимитед» болгаш «Ассам ойл компани» деп нефть компанияларын национализастаар дугайында [illegible] деп хоойлу алганы Индияның экономиктиг хамааржылбас чорууну быжыглаар оруктуң чугула базыым болган. Индияның экономиказынга күрүне секторунуң ролюн улам ыңай [illegible] өзектиг дөзүнтиг хемчээ чуртка нефть тывыжынга күрүне контролюн [illegible] Индияның [illegible] кол адырларынга [illegible] чүүлдүг деп санап көрген.

Парламент [illegible] айтырыглары база чугула черни [illegible] Американың Каттышкан Штаттарының [illegible] Америк администрациязының милитаристиг [illegible] Пакистанны [illegible] турар бүгү барааннар [illegible] Индира Ганди парламентиге чүве чугаалаан болгаш [illegible] АКШ-тың шиитпирни [illegible] Мурнуу-Чөөн Азияга байдалды чидиглендирериниче углан[illegible] оралдажышкыннарны Каттышкан Штаттарның кылып турарын демдеглээн.

«Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Кыйгырызын болгаш [illegible] парламентизи деткээн.

Нейтронуг чепсекти долу хемчээлинге бүдүрер дугайында [illegible] шиитпирлер [illegible].

Индияның парламентилери [illegible] өске чурттар-биле демнежип алгаш, тайбыңның база улустарның айыыл чок чорууун камгалаарынче чүткүлдүүн сессия бадыткап көргүскен.

ЕЭН-ГЕ КИРЕРИНГЕ УДУР

ЛИССАБОН. (СЭТА). «Нити [illegible]» Португалияның [illegible] экономиказынга халаптыг түңнелдерлиг бооруун [illegible].

Европаның экономиктиг [illegible] удур демисежир апаар деп, Португалияның үлетпүр конфедерациязының даргазы П. Ферраш Да Кошта медеглээн.

Чурттуң экономиказының эң чугула адырларының бирээзи — пөс-таава үлетпүрүнге «Нити рыногна» кежигүн болуру оңза аар уржуктарлыг болур. Португалияның даштыкы чурттарга үн[illegible] А. Пиньейру демдеглээн. Хөй фабрикаларның ажылы ам-даа [illegible] А келир үеде олар [illegible].

Пөс-таава индустриязының [illegible] ажылчы чоннарга аар уржуктарлыг болур турар. Европаның экономиктиг [illegible] Португалия кирер болза, 60 муң пөс-тааваныкчыларны ажылдан уштурарже чедирер дээрин статистиканың тускай медээлеринде айыткан.

АГЕНТИЛЕЛДИҢ ДЫҢНАДЫЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Реаксылыг болган [illegible] Ананда Марг деп организация-биле сулчуушкы. Бихар штаттың чурттакчылары Умешвар Прасад Синх болгаш Ганеш Датт Синх оларны Делиниң полициязы тудуп хоругдаан. Индияның премьер-министри Индира Гандиниң өлүрерин плааннап турган деп оларны буруудадып турар. Боо-чепсекти, [illegible] хол гранаталарын Делиниң барык талазы кооргузунда бир бажыңда чажырып алган турганын хоругдатканнар байысаалга үезинде [illegible]. Ол чепсектерни өлүрүкчү үлгедиг үезинде ажыглаар бодап турганнар.

Кем-буруулуг сулчуушкуже Калькуттаның [illegible] чурттакчызы Прем Пракаш Дхер база кирипкен. Ону тудуп хоругдаарының чаңчыледиин Делиниң прокуратуразы берген.

Индира Гандиниң амы-тынынга халдаашкын кылыр сорулгалыг сулчуушкуже киришкен кижилерниң херээниң талазы-биле истелгениң үргүлчүлеп турарын ПТИ агентилел дыңнаткан.

ФРАНЦИЯ. Англияның чазааның Ольстерге кем-буруулуг политиказынга удурланышкынының чыскаалы күш-ажылдың бүгү-ниити конфедерациязының кыйгырызы-биле Францияга болган. Удурланышкынның ол чыскаалынга Парижтиң 10.000 чурттакчылары киришкен болгаш [illegible] Ирландияга Лонг Кештиң кара-бажың лагериниң [illegible] политика талазы-биле хоругдаткаңнар-биле [illegible]. Ол кара-бажың лагеринге аш чарлаан түңнелинде он патриоттарның өлүрүнге Англияның чазааның дерзии политиказы чедирген.

ЧУРУКТА: чыскаал үезинде.

В. ШАШКОВТУҢ телефотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

МЕДИЦИНА ХАНДЫРЫЛГАЗЫ ЧЕДИШПЕС

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр). Ол хоорайның 42 харлыг чурттакчызы Ирина Кэмптон айыылга таварышкан. Орукка ол кээп үнгеш түңнелинде баш сөөгүнге улуг кемдээшкин болган. Чоокку үеде тускай эмнээшкинни ол эртпес болза, бүгү назынында мунчураан болуп артар, харын-даа өлүп болур деп, эмчилер оон кадайы Кристинага дыңнаткан.

Ынчалзажок эмнелге чарыгдалынга төлээр 15 муң доллар Кэмптоннарда чок болган ужурунда, Иринаның эмнээшкини соңгаарлап келген.

Айыыл чааскаан келбес дижир. Удавааңда Кристинаны «Куур электрик» деп техниктиг компания ажылдан [illegible]. Оон соонда ай неделя эрткенде — Ирина Кэмптон өлген. «Мен база [illegible] уругларым кайнап чурттаар мен? Кижилерге [illegible]» деп Кристина журналистерге медеглээн.

Кэмптоннарның [illegible] бүлезинге таварышкан халап АКШ-тың хөй муң чурттакчыларынга таварыжып турар айыылдың бир факты-дыр. АКШ-та медицина хандырылгазының тергиидээн хуу практика системазы хөй кижилерниң [illegible] кижилерниң [illegible] үндезини болдуруп турар. Вашингтонуң администрациязының [illegible] АКШ-тың хөй миллион хамаатыларының медицина хандырылгазын экижидеринге [illegible] кызыгаар турар. Ынчангаш кижилерниң кол эргелерниң бирээзин — кадыкшылын камгалаар эргезин америк эрге-чагыргалар шак ынчаар кызыгаарлап турар. Рейганның администрациязы социал херегледеринге хамыктың мурнунда медицинага чарыгдалдарны кызырган болгаш Пентагонуң база шериг-үлетпүр комплекстиң негелделерин хандырып турар.

«Ньюсдей» солуннуң бижээни ёзугаар алырга, Р. Рейганның чонга удур ол политиказының түңнелинде 25 миллион американнар эмнелге хандырылгазын амгы үеде ажыглаар аргазы чок болуп турар. Чүгле чаңгыс хүн бедик хуу эмнелгеге чыдарга, [illegible] бүрүзү 376 долларны төлээрин «Нью Инглэнд джорнал оф медисин» журнал демдеглээн. Эмчилерге, медицина сестраларынга, [illegible] чарыгдалдар ол түңге кирбейн турар.

Эмнээшкиннериниң өртек үнезин бедидер, хөй кончаалыг [illegible] алыр дээш америк эмчилер чыл бүрүде 5 миллион ажыг херек чок кезип эмнээшкиннерни кылып турар. Ындыг «эмнээшкиннерге» [illegible] олар чылда 4 миллиард долларны ажылдап ап келген. Эргежок чугула эвес ол кезип «эмнээшкиннериниң» түңнелинде 12 муң американнар чыл бүрүде өлүп турар.

Америк хуу эмнелге системазының кем-буруулуг ол практиказы чүгле оон-биле кызыгаарлаттынмайн турар. АКШ-та бир эмчи чаңгыс [illegible] кижиден 45 долларны ап турар. Америк [illegible] дугуржулгаларны [illegible] болгаш улуг өртектиг база [illegible] чок «эмнерни» садып алыр кылдыр бижиктерни [illegible] кижилерге берип турар.

Н. МАКУРИН.

Янзы-бүрү медээлер

КОНФЕРЕНЦИЯ

Тес-Хем районнуң херээженнер конференциязы болуп эрткен. Отчёттуг үеде районнуң херээженнер чөвүлелиниң ажылының дугайында партия райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи А. Комбу илеткел кылган.

Ажыл-агый, культура тургузуушкунунга херээженнерниң киржилгезиниң, ие-чаштарның амыдырал-чуртталгазының, өөредилгезиниң болгаш кижизидилгезиниң дугайында ажыл-ишчи чугаа ол конференцияга болган.

Херээженнер чөвүлелдериниң социалистиг чарыжының түңнелин аңаа үндүргеш, «О. Шынаа» совхозтуң херээженнер чөвүлели бирги черни ээлээн деп санааш, аңаа СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Конференция районнуң херээженнер чөвүлелин болгаш республиканың херээженнер съездизинге баар делегаттарны соңгаан.

Районнуң херээжен чонунуң уран-шевер кылыгларының конкурс-делгелгези болган. Аңаа янзы-бүрү 150 кылыгларны делгээн. «Тес-Хем» совхозтуң херээженнер чөвүлелиниң организастаан делгелгези бирги черни ээлээн.

К. МААДЫ.

«А Я Н Н Ы Ң» КОНЦЕРТИ

«Сочи-80» деп совет ырлар күүселдезиниң Бүгү-россия конкурузунуң лауреады «Аян» деп ырыхөгжүмнүг ансамбльдиң солун концертин Мугур-Аксы суурнуң чурттакчы чону улуг сонуургал-биле көргеннер.

Ансамбльдиң солизи Кайгал-оол Хевалыгның сыгыдым, ансамбльдиң киржикчилериниң күүсеткени тыва улустуң ырызы «Ашуу, дений-ээ», Михаил Айызының күүсеткени чуваш улустуң ырызын Г. Гладковтуң аялгазынга «Чуртта-ла ынакшым» деп ырызын, Галина Сат биле Надежда Иргиттиң, Ф. Фарианның аялгазынга күүсеткени «Кажан-даа бузуревес мен» деп ырызын, ансамбльдиң концерт башкарыкчызы Демир-оол Кенинтигниң Моол улустуң ырызы «Шиң-ширгин — айны» болгаш концертке кирип турар өске-даа номерлерни суурнуң чурттакчы чону улуу-биле сонуургап, катап-катап сценаже чалап турганнар.

Х. ЧҮЛЬДҮМ.

ДУЗАЛАШКАННАР

Чөннүң амыдырал хандырылга министерствозунуң 23 кижи составтыг ажылдакчылары Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозка мал чеми белетээр ажылга боттарының үлүг-хуузун киириштиргеннер. Олар үш хонук дургузунда 75 тонна пресстеп каан саваңны шөлден совхозтуң инек фермазынче сөөртүп, сараттаан. Ол ажылга Чөннүң амыдырал хандырылга министерствозунуң автобаазазындан улуг дузаны чедирген.

Шеф ажылынга үе-шаа дивейн шуудургу, кызымаа-кай болганнарының санынга Николай Ноулар, Борис Доржу болгаш өскелер-даа хамааржыр.

С. ДОРЖУ.

БАЙЫРЛЫГ АЖЫДЫЫШКЫН

(Тоннуу Эгези 1-ги арында)

даа кандидаттары республиканың шилиндеги командаларының [illegible] туттарын кээргүп алгаш турганнар. Тааныштыр 10 шак турда [illegible]

публикаларының, Москва, Ленинград хоорайларының, Россия Федерациязының, ССРЭ-ниң Чөөн-Чүк республиканың болгаш маргылдааның чоргаарланыылары — Тыва АССР-ниң шилиндек командаларының тепилдери Ленин кудумчузунга [illegible] турупкан.

[illegible] ССРЭ-ниң [illegible] Совет [illegible] Е. И. Ленинниң [illegible] салганнар.

Россия Федерациязының эң аныяк автономнуг республиказының найысылалынга эндиии ССРЭ-ниң баштайгы чемпионадынга байырлыг ажыдыышкынынга СЭКП 16-ның [illegible] партия Тыва обкомунуң бирги секретары Т. Ч. Ширшиниң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч. Б. Ондар болгаш өскелер-даа партия, совет, комсомол ажылдакчылары киришкеннер.

Чемпионатты ажыдырда ДОСААФ-тың Тыва облась комитединиң даргазы Ю. М. Камышев маргылдааның киржикчилериниң байырлыг мөгениглерин биле СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинге болгаш маргылдааның кол судьязы Е. Н. Елизарова илеткээн.

Үе чемпионатты эртти [illegible]

[illegible] Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. С. Шойгу байырлыг мөгениглерин [illegible] республикага [illegible] Тывада [illegible]

Оон соонда маргылдааның кол судьязы ССРЭ-ниң дельтапланеризм спортунун федерациязының даргазы Е. Н. Елизаров. Москва [illegible]

[illegible] Байырлыг мөөрейнин соонда ССРЭ-ниң бирги чемпионадының киржикчилери байырлыг чагаадалдан Ленин кудумчузундан Кочетов кудумчузунче кээп, автобустарга олуруп, дельтаплан черү [illegible]

[illegible] Маргылдаа турнирге эртеминин 10 шаанда эгелээр. Оон [illegible] Кочетов кудумчузундан [illegible] ларны болгаш оон аалчыларын чалалдывыс.

В. ЧАДАМБА.

Мал чеминиң белеткели

ДАГЫР-ШЕМИНИҢ БРИГАДАЗЫНДА

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң Удуй-оол Сундуевич Монгуштуң удуртканы Дагыр-Шемиде комсомол-аныяктарның механизастаттынган тракторлар бригадазының составында 23 кижи ажылдап турар. Бригадир Удуй-оол Сундуевич бригаданы 10 ажыг чыл иштинде билдилиг-биле удуртуп келген. Мында эргелеми Комгармаа Моңгуш бодунуң мергежилиг-биле 25 чыл ажыр ажылдааш, база кылдыткалааш инженерлерни бирээзи апарган. Олар аныяктарның дагдынактыларын болуп, кууш-ажылга, техниктиг ажыл-чаңга кижизидип турары-биле бригадада сагылгачурум урооликиннерн, ажыл шагы үзер, прогулдаар чорукдар чок болгаш аныктар эпнаңыралдыг, омак-хөглүг, эрес-шудургу ажылдап турар.

Бригада бо чылын 140 тонна сигенни, 2000 тонна сеналы белеткээр планныг. Бо чайның кандааашынының бергедээ болза, планныг оналдаан күүседир дээш, коллективтиң кижигүннери кызымаккай ажылдап турар. Оон түңнелинде бригада 100 тонна сигенни кезип сараттаан, 1779 тонна сеналы, 829 тонна силосту салган. Бригадада 7 трактор, 14 автомашина болгаш өске-даа техника бижиглаттынган.

Коллективте чаңныг ааи хүн чурумун тургусканы. Эртен 7 шак 30 минутада ажылче үнер, дүштө 1 шактан 2 шакка чедир чемненир, кежээ караңгылаажые чедир ажылдаар.

Механизаторлар, чолаачылар шупту хову турлаазында конуп, чурттап турар. Совхозтуң талазындан мында ажылдап турар кижилерниң ажылдарынга, чурттаарынга болгаш дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургускан.

Механизаторларның, чолаачыларның аразында социалистиг чарыш калбырган. Чарыштың түңнелдерин 5 хонуктан үндүрүп турар. Бирги черни алган трактористке, чолаачыга, 25 рубль, ийиги черге 20 рубль, үшкү черге 15 рубльдан шаңналдарын тывыс турар.

Оон түңнелинде трактористер Кара-оол Доңгак, Дадар-оол Сат, Деге Ондар, Дарбаыр Моңгуш, Николай Моңгуш хүн нормаларын 140—150 хуу, чолаачылар Өнер-оол Доңгак, Хүлер-оол Кара-Сал, Калдар-оол Моңгуш, Адар-оол Базан, Иван Дембирел 150—160 хуу ажыр күүсеткен, мал чемиин белеткели эгелээнден бээр доктаамал мурнакчылар болуп шаңналып келген.

Совхоз төвүнден эртенгиниң 7 шакта түскеш машина бригада төвүнге чедип келгеш, тракторларга, автомашиналарга солярка, бензинни кудуп берип, оларның соксаал чок ажылдаарын хандырып турар. Тракторларның, автомашиналарның болгаш өске-даа херекселдерниң үреле бээр таварылгаларын кончуг хаая болгулаар. Үрелп бергенде оларны дораан-на кылып турар. Чүге дээрге, мында түскай механик Владимир Моңгуш, эдичилер Иван Куулар, Очур-оол Сарыглар боттарының ажыл-херээнин мергежилдиг мастерлери апарган.

Столовая доктаамал ажылдап турар, ааш-чем хандырылгазы ээ Улуг повар Калдар-кыс Куулар хову турлаазынга 9 чыл ажыг ажылдаан болгаш, янзы-бүрү ааш-чем кылырынга мергежээн. Оон дузалакчызы Моңгулдей Куулар база кызымак.

Совхозтуң удуртукчуларының талазындан түскай дежурнуйлаашкын графиги тургускан. Бригадага ажылдың темпизин дүргедедир, куш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле харысалгалыг ажылдакчыларны түр бүрүнүң дежурнуйлаашкынынга үндүрүп турар. Дежурнуйлаашкын кижилер аңаа келгеш, лекция, беседаны чорудар, агитхуудуустарны үндүрер. Дежурнуйлаашкын үезинде кылган ажылдарының түңнелдерин, чүү болганын демдеглеп турар түскай дептерни кылган.

— Бистиң бригада бо хүнгерде Борбак-Тайга сеналы салып доскан. Шык-Бажында 100 гектар черде ранг тараан, оон аргузу ажыл. Ам ону сеналап кирер бис. Бригаданың чамдык кижигүннерин чайгаар үнген сигенни ээрин ам-даа уламчылаа турар. Бистиң бердинген онзалааны октябрь 1-ге дээр шиптиридер бис — деп бригадир Удуй-оол Сундуевич чугаалады.

Дагыр-Шемиде комсомол-аныяктарның механизастаттынган бригадазы районга социалистиг чарышка тейлекчи болуп турар. Ол каш удаа шаңнадып, мактадып келген.

Н. ДАЖИНМАЙ.

Найыралда кызыгаар чок

ӨҢНҮКТЕРНИҢ ЧУРТУНГА

(Орук демдеглелдеринден)

Бистиң дараазында оруувус солун, өөтүүлдерден билдинер, чыл санында-ла күскээр бүгү делегей ярмаркаазының болуп эртип турар чери Лейпциг хоорайны таварааш, ГДР-ниң найысылалы Берлинге доостулган.

ЛЕЙПЦИГ. Германияда эң хоочун хоорайларның бирээзи. Ол эгезинден бээр ярмарка, садыг делгелге хоорайы болуп тургустунган. Хоорай барыын чүктен Русьче, соңгу чүкте Англиядан Италияже чоруткан оруктарның белдириинге турттунган. Чүгле бүгү делегей ярмарказының хоорайы эвес, а ол дайынчы, революсу, төөгүлүг. XX вектиң эгезинде ол Германияның революстуг ажылчын шимчээшкининиң төвү болу берген. Делегейниң база Германияның ажылчын шимчээшкининиң көскү ажылдакчылары Клара Цеткина, Роза Люксембург болгаш өске-даа революционерлер аңаа чурттап, ажылдап, мынча шаа үнүп турган «Лейпцигтиң улустуң солунунуң» арыннарынга чоннуң революстуг ролюнуң база интернационализмниң дугайында дыка улуг ажылдарны чорутканнар.

1905—1907 чылдарда болган Россияның бир дугаар революциязын Лейпцигтиң ажылчыннары изиг-биле деткип, орус ажылчын агымының материал талазы-биле деткиир сорулга-биле акша чыылдазын чорудуп турганын мында В. И. Лениниң музейинде көргүскен. В. И. Ленин Лейпцигке аадым катап чораан. Баштыңчының ады-биле холбашкан черлерни ыдыктыы-биле кадагалап турар. ГДР-де бодунуң хемчээлиниң болгаш мында делгерттинген экспонаттар талазы-биле ийи дугаар черде В. И. Лениниң музейин Лейпцигке органиизастаан. Улуг баштыңчының аңаа чорутуп турган чылдары кыдыыңда Россиянга марксистиг партияны тургузарынга белеткел ажылдар-биле холбашкан. Пролетар ажылчының политиктиг солуну «Искра» бир дугаар номери Лейпцигке 1900 чылдың декабрь айда үнген.

Шагдан тура революсту интернационализмниң идеязынга кайгамчыктыг немец ажылчын ангы боттарының ол идеязынга кезээ мөңгеде бердинген болуп арткан. Лейпциг хоорайлаан [illegible] километр черде Фурзенни машина тургузуун [illegible] [illegible] утрудурба.

Ажыл-чумаадааныкы [illegible] [illegible]

(Тончуу. Эгези № 212, 217 «Шын»)

туң директорузу, партком секретары, завкомнуң ажылдакчылары чылыг-биле бистерни уткуп алгаш, заводтуң ниити бүдүрүп үндүрүп турар продукциязы-биле, оон цехтери-биле мында чаа совет станоктарның ажылдааарын, оон бүдүрүкчүлүүн бистерге таныштырып, күш-ажылды органиизастаанын кандыг-даа ажыттажыг чогу-биле чугаалап бергеш, боттарының мурнуңда туруп турар чамдык четпестерин база чугаалаадылар.

Уджуражылга үезинде Тываның агаар бойдузу, чурттакчы чону, ажыл-агыйының кол угланыышкыны болгаш культуразының хөгжүлдезиниң дугайында чугаалап бээрибисе немец өңнүктер улуу-биле сонуургаан.

БЕРЛИН. ГДР-ниң найысылалы. 1945 чылдың май айның 8-тиң хүнүнде фашистерниң Берлинге куштуг удурланыышкынын долуу-биле сый шапкан. Ол хүн Берлинниң мыраңый чоогунда Карлсхорттыга фашизм чугаа чонка дужуп бергениниң дугайында актыга ат салдынган. Берлин операциязынга бүгү кужун фашистер мөөнцен турган. Берлин дээш тулчуушкунунуң түңнелинде фашистиг Германияның 70 чадаг шериг, 12 танк шериинин, 11 моторжуткан дивизиялары долузу-биле узуткаан. Ол тулчуушкунунуң үезинде 480 муң немец солдаттарны болгаш офицерлерни тудуп хоругдаан, 1,5 муң танкыларны болгаш аар боолар, 4,5 муң дайынчы самолеттарны совет армия хөлга алган. Бо кирген чиңнектерден Берлин дээш тулчуушкунун эң аар болгаш кадыг-демдүг болгаш аргузу болуп-дур. Хоорай кадчаар-даа ааныг улуг үреэшкиннерге таварышкан. Оон артыышкынын ам-даа көрүп болур. Бөгүнгү чөөн талазы Берлин найыралдыг, [illegible] ажылдаашкынын, төвүннің күш-ажылдыг болгаш культура-ның төвү болуп катап тургустунган. Бистер — «Штата Берлин» дээр 37 кат [illegible] «дэ башкызынга» доктаадывыс. Найыралдаал-биле таныжылга-[illegible] бүгү совет улустарга, делегейниң бүрүнлээр [illegible] бүгү [illegible] Трептов парктын эгелээн.

ТРЕПТОВ ПАРК. [illegible]

[illegible] сургалгыг ССРЭ-ниң Күрүне болгаш Ленинниң шаңналдарының эдилекчизи, улуг монументалдыг тураскаалдар талазы-биле шылгарангай чочаадыкчы Вучетичиниң тоолевилели-биле архитектор Белопольскийниң тургускан тураскаалы бар. Бо ыдыктыг черге чораан улустар бүрүң кызыл чечектерни салып, мында орнукшуткан совет солдаттарның маадырлыг чорууна улуг хүндүткелди илередип турарлар.

ГДР-ниң найысылалы делегей культуразының шыгжамыры болуп турар музейлер-биле байлак. Ол музейлерниң бирээзи Пергам музейиниң дугайын чугаалап көрейн. Берлинниң Пергам музейи 1930 чылда ажыттынган. Мында эрте-бурунгу шагның Азия чурттарының архитектуралыг тураскаал тудугларын, тураскаалдарын, янзы-бүрү эт-херекселдерни делгеп көргүскен. Бодунуң хемчээлиниң база мында салдынган эрте-бурунгу шагның архитектура талазы-биле Парижте, Луврада, Лондонда Британ музейлериниң соонда Европада үш дугаар черде. Музейде чыгдынган экспонаттарны 1888 болгаш 1939 чылдарның аразында Азия чурттарынче чорууп турган янзы-янзы экспедицияларның казып тыпкан, бистиң эраның мурнуунда 180—160 чылдарның үезиниң тудуг архитектура материалдарын делгээн. Мында делгеттинген эң онза улуг экспонаттарның аразында бистиң эраның мурнуунда 580 чылдарның үезинде Вавилонга тургускан Иштарның эжиин, оон янзы-бүрү дириг амытаннарның [illegible] [illegible] бурунгу шагның хоорайлардыг [illegible] [illegible] оон чарашы [illegible] ГДР-ниң [illegible]

• • •

ЧССР-ге-даа, ГДР-ге-даа чоруп туруушта ол чурттарның ажылчын чоннарының бистиң улуг Тывага чурттуунче оон чоннунга ынаан көрүшү [illegible] [illegible] Социализм дээш тайбың чогаадыкчы күш-ажылга [illegible] ЧССР-ниң болгаш ГДР-ниң бүгү кижилеринге [illegible]

В. БИЧЕ-ООЛ

Ю. ЗАХАРЕВИЧ—ААР АТЛЕТИКАНЫҢ ТӨЛЭЭЗИ

Совет спорттуң тергиинneri

18 харлыг Юрий Захаревич чоокта чаа Италии хоорай Леньяногаа болган чемпионатка бодунуң чажыт өөрүүрү арызынга эртеен чемпионатка тиилелгени болган. Оон төрээн чери — Димитровград чурттуг (Ульяновск областы) келир үениң газ-биле чүве дүңгээлдер Захаревичиниң делегейниң аар атлетика талазы-биле нагыларының аразынче кирипкен, ол улуг улуска делгейниң ниң рекордун тургускан: 183 килограммны көдүрер маргылдааның ийи хевиринге 405 кг-ны көдүрген. Ооң категориязынга Олимпий чемпиону Юрик Варданянның — амгы үениң сургалдыг атлеттың, Олимпиада-80-ниң эң тергиин штангистиниң рекордун база эвилеткен. Ол дээрге, Варданяндыг тэлээтиг уйгаланыктың кестүп келгени ол.

Амгы рекордсменниң тренери Виктор Науменков бодунуң келир үеде өөреникчизиниң мурнунда көргеш, херекке аббаан, мынча Юрий ажыы Васильевичиң кайгаар белеткениг турганын онзурган чедип келген чүве-дир. Оон хары он турган. Мынчалза-даа чугаге сургурган оолдүгэн кыдыылдаң үр-ле тайгаарап ыяда-арды. Ол бодү аар шойларны көдүрүпкей берген. Бир чыл эртенде оор эйилзу белеткениг эгезойнеп, дагдыныгчызы ол белеткели оон хөөрдиг кыдыр көргүрерги оралданм турган. Оол өөнен түдүм белеткелдер улам чедип, шойлар улам аартап чорул орган, мынчалза-даа Юрий аар атлетиканга ыңаныышкынын.

Ол баштайгы ээп тулчууну 1976 чылда, РСФСР-ниң элээдилер чемпионадынга киржип турган, 48 килограммта таңдаан, чедип алган. Оон бээр оолдуң дыштыг хевири дыка өскертинген, узун дурту 25 см немешкен. (Ам оон узуну 151 см.)

1977 чылда Захаревич Россия Федерациязының элээдилерниң бирги чер даяз маргылдаазынга үшкү черни ээлээн, а чурттуң чемпионадынга бешки черни (67,5 кг категорияга чедир) ийи хевирге 260 кг көргүзүп болган. Ийи чыл эртенде келир үедеги чемпион 82,5 кг чедир категорияга 330 кг тээн алган, чурттуң чемпионадынга ийиги черни ээлээн. Олимпиада 1980 чылда 90 кг чедир элээдилер маргылдаазынга чурттуң чемпионадының элдыш медалын бир дугаар чаалап алган. Захаревичиниң чедиишкиннери хөй, оон назыны аныяк болза-даа, спортту стажы чедир чыл чедир оруп. Ол дээрге, эрте чаккаа-ла аар атлетика культуразынга бердингени ажыглыг-дыр.

Олимпий оюннарының ийи дакпыр чемпиону, профессор, медицина эртемнериниң доктору Аркадий Воробьевтуң бо дугайында бодалы солун:

— Эзин каш чыл мурнунда-ла аар атлетиканы улуг эрзерттуң маргылдаазы дизир турган — деп, ол чугаалаар. — Ынчан ажа 20 хардан ашкан кижилер киржип турган. Бодуун база 20 хар ажып турганш штанга кезүрүп эгелээн. Бо хүннерде спортчуларның хорзолоо элзэн аныяклан. Оон эң кончуг чимээ—18 харлыг Юрий Захаревичиниң чедишкиннери-дир. Аныяктан өөлен спорт-биле өөдүктениргө түңнели черле өөн болур дээрини эртем бадыткаан. Аныяк органнам бергелерге дүрген дадыгар. Аныяк атлеттер ам-даа хоочуннарны «кызар» деп бодаар мен.

Шынап-ла 18 харлыг мергениң соолту айларда чедиишкиннери черле кайгамчык. Чурттуң Новосибирскиде болган чемпионадынга Захаревич Юрик Варданяндан чүгле 2,5 кг чыдып калган болгай. Чүгле бо чылдың дургузунда аныяк штангист бодунуң көргүзүн 22,5 кг-ны экииеткен. Ол дээрге, оон кайгамчыктыг аргаларының барын бадыткап турар.

Юрий Захаревич дээрге, Олимпиада-80-ниң соонда көстүп келген сургалгыг атлеттер Юрик Саркисян, Исраил Арсамаков, Николай Захаров, Виктор Сеч оларның соонг дарый илереп келген чаа спортчу болур. Бо спортчуларның дугайында тренер Александр Прилепин «бистиң олимпийжи идегелдеривис» деп үнелеп орган.

— Аныяктарның рекордтары-биле чергелештер оларның шапкын өзүлдезин, бедик культуразын магадаар мен — деп, Аркадий Воробьев чугаалады. — Ол дээрге, совет спорттуң кол шынары-дыр.

Делегейниң аар атлетиказының хоочунунуң бо сөстери Юрий Захаревичиге база дорт хамааржыр. Ол спортка-даа, амыдыралга-даа ыныак кижидир. Ол даашп чок, кушажылга ынак, эштеринге эптиг, билиглиг. Кажан хостуг үе хөйде ол балыкчаарынга, аңнаарынга ынак. Улуг маргылдаалар бүдүүрүнде, болуптуң сургакчызын бизырар дээш уйурадааржырлыг романнар номчуурунга ынак. 18 харлыг аныяк кижи кончуг бо бейнааз

Юрий ЮРЬЕВ. (ПМА).

МЕРАНОГА, ОКТЯБРЬ БИРДЕ

Шыдыраага делегей чемпиону Анатолий Карпов сентябрь 22-де Италияже чорупкан, аңаа, Мерано хоорайга, октябрьның баштайгы хүнүнде делегейниң бирги чери дээш маргылдаа эгелээр. [illegible]

[illegible]

[illegible]

В. БАБКИН. СЭТА-ның корр.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 25-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

[illegible]

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Мультфильм. 18.45 — [illegible]

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Чурттуң ажылдакчылары». [illegible] 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Улуг симфония оркестрзиниң концерти. 22.00—22.55 — [illegible]

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — [illegible]

КЫЗЫЛДАН

17.00 — Бал Апаев — [illegible] 18.20 — Киножурнал. 18.30 — [illegible] 19.15 — «КАИ экраны».

МОСКВАДАН

19.25 — Ф. Шопенниң шүлүктерген-чогаалдарын [illegible] 21.00 — «Үе». Информастыг программа. [illegible]

Агаар

Бөгүн республиканың бурунгаар, чамдыы черлерде бичии чаар. [illegible] 2—10 метр чедер. Агаарның температуразы 12—17 градус чылыг.

[illegible] 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 13—15 градус чедер.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Коргар-дыр мен» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Командирниң уруу» [illegible] шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аңаа тергиин ийи кижи» [illegible] шактарда.

«ВОСТОК»: «Даштыкы чурттарның аныяктары» [illegible] шактарда.

«Шын» солун редакциязынга, хуурмалгалыг машинистка (бижик катар) херек. Ажылга чалап турар.

Редакцияның адрези: Адрес: Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редактор оралакчыларының 2-33-24, 2-31-73, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал болгаш совет тудуунун килдистериниң 2-27-43, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кадыг ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегер килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-33-75 телефонче долгаар.

Тираж [illegible] Заказ [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01225

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 223 (11721) | 1981 чылдың сентябрь 25, пятница | 1925 чылда үнделеттинген | Өртээ 2 көп

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП Төп Комитеди биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Күш-дамыр культуразының болгаш спорттуң массалыг болуруун улам ынай көдүрер дугайында» доктаал хүлээп алган.

Массалыг күш-дамыр [illegible] ... Күш-культура [illegible] ... доктаалда [illegible] ... ниң [illegible] ... лизмниң чугула чедиишкинне-риниң бирээзи-дир.

[illegible] ... кижилерниң хөй кезиинге спорт ам-даа чүгле көөр оюн болуп артышаан. Ындыг байдалды эдер херек. Күш-дамыр культуразы чоннуң бүгү кезектериниң, ылаңгыя өскенниң хүн бүрүзүнүң амыдыралынче кирген турар ужурлуг».

[illegible] ... күш-дамыр культуразы чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн өстүрерин-ге, совет кижилерниң угаан-бодал хереглелде-рин хандырарынга бүгү хемчеглиг идиг бээр, кижиниң бүгү талалыг таарымчалыг сайзыралының, ону амыдыралчы идепкейлиг турушка кижизидерин[illegible] ... сээ болгаш турар ужурлуг.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлери, эш Л. И. Брежневтиң [illegible] ... күш-дамыр культуразының болгаш спорттуң [illegible] ... ТК-ларынга, партияның край-комнарынга, обкомнарынга, округкомнарынга, хоорайком-нарынга болгаш район-комнарынга СЭКП Төп Комитеди биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели [illegible].

Күш-дамыр культуразын [illegible] ... ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитет, ВЦСПС, ВЛКСМ ТК, министерстволар болгаш ведомстволар [illegible] ... ССРЭ-ниң Чөвүлелиниң [illegible].

Күш-дамырның [illegible] ... чоннуң чылдарында-ла совет кижиниң, ылангыя уругларның болгаш аныяктарның хүн бүрүдеги херекселин болу бергеп турарын дээш күш-дамыр культуразын болгаш спортту улам ынай көдүрер талазы-биле практиктиг хемчеглерни ажылдап кылыр болгаш боттандырар.

Күш-дамыр культуразын совет кижилерниң хүн бүрүдеги амыдыралынга нептередир талазы-биле ажылды улуртуруп [illegible] ... чуртка спортту улам ынай хөгжүдерин «Күш-ажылга болгаш ССРЭ-ниң камгалаарынга белен» деп комплекске үндезилээш, чоннуң бүгү бөлүктериниң күш-дамыр кижизидилгезиниң системазын сайзыратайжыдарын, кадрларны белеткээриниң болгаш билиин бедидериниң деңнелин, делегейге спортчу [illegible] ... бедидерин, ол угланыышкыннарга министерстволарның, ведомстволарның, хөй-нитти организацияларының ажыл-чорудулгазын сайзырадыр чорукту хандырарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитетке дааскан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттиң база чер-черлер [illegible] ... спортту, туризмни, идепкейлиг [illegible] ... туразын совет өг-бүле бүрүзүнүң амыдыралынче нептередир дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айтыышкыннарын боттандырарынче [illegible] ... ол ажыл-чорудулгазы профэвилел, комсомол, ССРЭ-ниң ДОСААФ, өске-даа хөй-нитти организацияларыбиле, министерстволар болгаш ведомстволар-биле сырый холбаалыг боттандырар ужурлуг.

Чуртка күш-дамыр культуразынга болгаш спортка партия болгаш күрүне удурту-[illegible] ... күш-культура шимчээшкиниң [illegible] ... неделдешкиннерин улам ынай калбартыр, совет кижилерниң күш-дамыр кижизидилгезиниң эң чугула сорулгаларын шиитпирлээринге аки тура спорт ниитилелдериниң болгаш спорт [illegible] ... талазы-биле федерацияларының [illegible] ... улам бедидер ужурлуг.

Күш-культураны болгаш спортту хөгжүдериниң эң чугула сорулгаларын шиитпирлээр: кадрларны белеткээр болгаш билиин бедидер, спорт тудугларын тудар, үре-түңнелдиг ажыглаарының, спорт херекселдерин бүдүрүп үндүрериниң, массалыг спорт хемчеглерин чорудар талазы-биле совет, профэвилелдерн, спорт организацияларының болгаш ССРЭ-ниң ДОСААФ комитеттериниң [illegible] ... партия комитеттеринге сүмелеп турар.

Күш-культура шимчээшкининиң, күш-культура кижизидилгезиниң бүгү-ле системазының кол сорулгазы — совет кижилерниң кадыкшылын быжыглаарынга, оларның ажылдаар аргазын болгаш [illegible] ... бедидеринге, Төрээн чуртту, социализмниң чедиишкиннерин камгалаарынга белен болурунга, бедик угаан-бодал шынарларны хевирлеп тургузарынга, омак-сергек, кущтуг-шыдалдыг, шыдамыккай болурунга, кады-чаагай болгаш амыдыралга өөрүшкүлүг аныяк салгакчыларны кижизидеринге бүгү хемчег-биле идиг киирары боор турар.

Автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, улус депутаттарының край, область Советтериниң күрүскомнарынга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитетке, министерстволарга болгаш ведомстволарга дааскан: болгаш чоннуң күш-культура кижизидилгезин удуртурун экижидер, планныг доозулгаларга үндезилээш, күш-культура шимчээшкининиң материалдыг баазазын улам быжыглаар талазы-биле хемчеглерни боттандырып чорудар.

[illegible] ... ССРЭ-ниң [illegible] ... спорт клубтарының база күш-культура-кадыкшылга комбинаттарының четкилерин калбартыр.

Чурттанганы эвес [illegible] ... дерин, спорт тудугларын [illegible] ... спорт ажылын акшаландырарын, материал-техниктиг хандырылгага шефчи организациялар [illegible] ... массалыг күш-культура ажылын [illegible] ... ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге 6 ай хуусаазында [illegible] ... ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитетке, ВЦСПС-ке, ВЛКСМ ТК-га, сонуургалдыг министерстволар болгаш ведомстволар-биле [illegible].

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттиң киирген саналын ёзугаар ССРЭ-ниң Күрүн планы 1982 чылдан эгелээш ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне пландарынга күш-дамыр культуразы болгаш спортту [illegible] ... ССРЭ-ниң ТСЭ-зи [illegible].

ВЦСПС-биле, ВЛКСМ ТК ССРЭ-ниң Дээди болгаш ортумак тускай өөредилге чер-[illegible] ... министерствозу, ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствозу, ССРЭ-ниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле күрүне комитеди, Камгалал министерствозунуң спорткомитеди, Бүгү-эвилелдиң «Динамо» күш-[illegible].

[illegible] ... ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствозунга, ССРЭ-ниң Дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министерствозунга, ССРЭ-ниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле күрүне комитединге, ССРЭ-ниң ВЦСПС болгаш «ВЛКСМ ТК-биле кады сүмелээш:

[illegible] ... студент аныяктарның күш-дамыр кижизидилгезинин удуртулгазын [illegible] ... нитти билиг школаларынга, профессионал-техниктиг училищелерге, техникумнарга болгаш дээди өөредилге черлеринге [illegible] ... күш-дамыр культуразы болгаш спорт талазы-биле кичээлдерни доктаамал эрттирерин хандырар. Күш-дамыр кижизидилгезиниң өөредилге программаларын таарыштыр эде көөр.

Школа назы четпээн уругларның күш-культура кичээлдерин экижидер, уруглар садтарының башкыларының, эмчилериниң кижизидикчилериниң күш-дамыр кижизидилгезиниң теориязының болгаш практиказының талазы-биле белеткелин болгаш катаап белеткелин организастаар;

нитти билиг школаларынга болгаш профессионал-техниктиг училищелерге шуптузунга, эртениң гимнастиказын, узаткан чинчилерде шимчээшкиннер оюннарын, ай санының кадыкшыл болгаш спорт хүннерин, узаткан хүннүң болуктеринге хүн бүрүнүң күш-дамыр кичээлдерин эрттирерин хандырар;

уругларның спортчу «билдегелдиң стартары» оюннарын, ВЛКСМ ТК-ның шаңналдары дээш маргылдааларны, а ол ышкаш училищелерниң болгаш техникумнарның сургуулдарының, дээди өөредилге черлериниң студентилериниң спартакиадаларын [illegible];

30 болгаш оон хөй класстарлыг нитти билиг школаларынга класстан дашкаар күш-дамыр культуразының ажылдакчыларын [illegible] ... ша-хөреңгини 1982 чылдан эгелеп үндүрүп бээрин, а ол ышкаш өөреникчилерниң [illegible] ... аныяктарының [illegible] ... малдарын чорту [illegible] ... ССРЭ-ниң Санхоо [illegible].

[illegible] ... ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствозунга [illegible].

Материалдыг баазаның болгаш кадрларның четчирин [illegible] ... кадыкшыл [illegible] ... күш-дамыр культуразының улуг-эвилел организастаарын ВЦСПС болгаш ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-зы-биле кады экижидерин ССРЭ-ниң Чырыдыышкын ми-

(Төнчүзү 2-ги арында).

Эш К. У. Черненкога шаңналды тывысканы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненкога сентябрь 24-те Ленин орденин база Социалистиг Күш-ажылдың Маадырының «Кадыыр болгаш Маска» ниити Алдын медалын Кремльге барып тывыскан.

Шаңнал тывысканының ёзулалынга эштер М. С. Горбачев, В. В. Гришин, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков олар [illegible].

СЭКП ТК-ның кежигүннери А. М. Александров, А. К. Антонов, И. В. Архипов, К. М. Боголюбов, И. И. Бодюл, Б. П. Бугаев, В. Э. Дымшиц, Л. М. Замятин, К. В. Катушев, В. И. Макеев, Н. В. Мартынов, З. Н. Нуриев, Г. С. Павлов, О. Б. Рахманин, Л. В. Смирнов, М. С. Смиртюков, Н. В. Талызин, С. К. Цвигун, Г. Э. Цуканов, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат М. А. Георгадзе, СЭКП-ниң Төп Ревизия Комиссиязының кежигүннери С. А. Лосев, Б. П. Яковлев, өске-даа эштер база анаа турган.

Шаңналдарны тывысырда эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим Константин Устинович!

[illegible] ... Ол — бистиң Коммунистиг партиявыстың болгаш Совет күрүневистиң мурнунга сээң [illegible].

Сени партияга бежен чыл мурнунда хүлээп алган. Бистиң нити коммунистиг [illegible] ... чок бараан болуушкунуңнуң үлегер-чижээн ол бүгү чылдарның [illegible].

Партия болгаш күрүне [illegible].

Ынчангаш сээң хандыр [illegible] ... бис. Баштай боларга ынчалдыр улуг эвес кижи [illegible] ... бөгүн-дир мен.

Олут-чыдын чок кижи-ле болгай сен. Чуртка, ажылчы чоннарга канчап улам-на хөй-ле болгаш эки кылыыт деп доктаамал бодал-биле шак ынчыт [illegible].

[illegible] ... Хоозун сестерге хөөп чоруур билир мен. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү болгаш СЭКП ТК-ның секретары бедик албан-дужаалга тура, партияның сеңээ даскан бүгү чүүлдерин, ажыл-херекчи, тодаргай болгаш чоруктуг чорударыңны [illegible] ... ол база [illegible].

Сен, Константин Устинович, мооң соңгаар-даа шак ындыг [illegible] ... ажылдаар боор сен дээрзинге бүзүреп тур мен.

Константин Устинович, сеңээ быжыг кадыкшылды, партияга болгаш чуртка эргелиг [illegible] ... улуг чедиишкиннерни сээң ынчыктерин, бис шуптувус күзедивис.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чаржылын номчуурун чөпшээреп көрүңер.

«Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга ачы-хавыязы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр чеден харлаашы-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш Константин Устинович Черненкону Ленин ордени-биле база «Кадыыр болгаш Маска» Алдын медаль-биле шаңнаар болгаш Маадырның төрээн черинге оон хоолагу тургузаалын тургузар».

Эш К. У. Черненко харыы [illegible] чугаалаан.

Силерни-биле кады ажылдаарым [illegible] ... улуг школазы, бо сестерни эң бедик утказы-биле алырга, шылгарыңгай утаанның болгаш партийжы [illegible].

Практиктиг ажыл үезинде меңээ, өске-даа кижи бүрүзүнге ышкаш, белен эвес шиитпирни [illegible] ... ындыг сорулгалар таварыжып тургулаан. Ындыг үеде меңээ шын [illegible] ... партийжы бүдүүң ленинчи принциптер кижилерниң угаан-бодалы болгаш күзел-соруу, партияның болуунуң алдарыг оруунга мооннеп алганы дуржулга боор келген. Оон биле кады мен партия талазы-биле [illegible] ... ниң идегелдиг дузазын болгаш Леонид Ильич, Силерниң доктаамал деткимчеңерни уругулуу ап келген мен.

Чогум-на ынчангаш мен бо бедик шаңналды [illegible] ... алдымга чугаалаан эки сестерни-даа бистиң партияныц Төп Комитединге, оон Политбюрозунга хамаарыштырып тур мен.

Меңээ шаңналдарны тывысырының бо үезинде оңза баярланчыы чүл дээрге, оларны Леонид Ильич, Силерниң [illegible] ... чаагай чоруу дээш, бистиң бомбүроектиң кырынга тайбың дээш улуг ажылдактыг [illegible] ... чорудулганарга киирикре — [illegible] ... лум-даа боор турар.

СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин [illegible] ... ниң Политбюрозунуң [illegible] ... болгаазынга [illegible] мен.

[illegible] ... коммунистиг [illegible] ... бараан болурунга бүгү кужумну, артыкшы чокка бүрүнүн [illegible].

Партияның оон Төп Комитединиң [illegible] ... Леонид Ильич, Силерге бүгү [illegible] ... тур мен.

Силерге четтирдим, [illegible].

* * *

К. У. ЧЕРНЕНКОНУҢ чугаазы

Эргим Леонид Ильич!

Эргим эштер!

Мээң амыдыралымда бо өөрүнчүг болгаш байырланчыг үеде бирле дугаарында партияның Төп Комитединге, Политбюрога, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Силерге, эргим Леонид Ильич, мээң хамаарыштыр [illegible] ... гөй дээш, мээң хире-черге-биле күш-ажылымны ынчаар бедик үнелээни дээш [illegible].

[illegible] ... мен.

Леонид Ильич, Силер бодуңарның чугааңарга бистиң кады ажылдап келгенивисти [illegible] ... Чаагай сестериңер дээш Силерге өөрүп четтирдим.

Меңээ хамаарыштыр алыр болза, бистиң кады ажылдап келген чылдарывысты мен [illegible].

Коммунистиг [illegible] ... болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары эш Л. И. Брежневтиң бедик чаңчыл [illegible] ... херектиң [illegible] ... гай [illegible] ... совет улустуң болгаш социалистиг Төрээн чурттуң чаагай чоруу дээш [illegible].

(СЭТА).

ПРОПАГАНДИСТ ХҮНҮ

Партия, комсомол чырыдыышкынының болгаш экономиктиг өөредилгезиниң пропагандистериниң хүнүн бистиң республикада эрттирип турар. Ол болза чаа өөредилге чылынга белеткелдиң көрүлдези болур.

ТЭЭЛИ. Бай-Тайга районга Пропагандистиң хүнү болуп эрткен. Аңаа үүс ажыл кижи киришкен. СЭКП райкомунуң бирги секретары Д. С. Даңзын-оол районнуң бүдүрүлгелериниң болгаш совхозтарының экономиктиг болгаш социал [illegible] ... стиг планын тургузар талазы-биле партия организацияларының [illegible] ... Бай-Тайгажылар [illegible] ... социалистиг [illegible].

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин [illegible] ... тур партия өөредилгезин улам ынай сайзырангайжыдар дугайында» доктаалы кудумчу талазы-биле районнуң партия организациязының сорулгаларын СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын ба[illegible].

Е. К. Ажи, «Партияның кужу [illegible] ... Чоннуң кужу — партия-биле [illegible] ... ында» деп темага партия обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңының консультантызы Л. С. Зорина, дөртей баадалының дугайында «Билиг» ниитилелиниң рес[illegible] ... Х. М. Ойдан-оол лекцияларны номчаан. ВЛКСМ обкомунуң ийиги секретары А. А. Садовой ажылдап турар аныяктарның өөредилгезиниң дугайында, СЭКП Бай-Тайга райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы Б. С. Барба эрткен өөредилге чылының түңнелдериниң база четчелээшкиннерниң [illegible].

Партия, комсомол чырыдыышкынынга, экономиктиг өөредилгениң системазынга хөй чылдарда [illegible] ... диг ажылдап келген [illegible] ... пропагандистерни [illegible] ... «Бай-Тал» совхозтуң директору М. С. [illegible] ... Херлек, [illegible] ... О. Х. Хамчык болгаш өскелер-даа бар.

ЭРЗИН. Районнуң пропагандистериниң хуралынга СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңының эргелекчизи К. О. Хелии-оол СЭКП ТК-ның [illegible] ... улам ыңай сайзырангайжыдар дугайында доктаалын күүседир талазы-биле районнуң партия организацияларының сорулгаларын чугаалаан. СЭКП райкомунуң [illegible] ... Д. Б. Чамзырай партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр контрольнунун [illegible] ... рын база районнуң ишчилери 1981 чылдың планнарын ооалдаларын күүседир дээш ваанчаар ажылдап турарын пропагандистерге чугаалап берди.

«Тыва кедээ тудугтрестиниң [illegible] ... чаавыр цехтиң [illegible] Геннадий [illegible] Фуршин мурнакчыларының бирээзи. Ол ында чеди чыл [illegible] ... дап турар. Чазаныга кы-[illegible] ... хереглелин цехтиң коллективи бүрүн хандырып келгенинде [illegible] ... ныкчы Г. Фуршинниң улуг-хуузу эвээш эвес. Геннадий Степанович улуг-нормазын 110-120 хуудан кудулатпайн күүседип турар.

Г. С. Фуршин бүдүрүлгеде профэвилел комитединиң кежигүнү, хөй-нити ажылынга идепкейлиг киржип келген. Ол социалистиг чарышка каш удаа тиилекчи болуп [illegible] ... бижиктер-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: Г. С. Фуршин.
В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

(Тевугүү. Эгези 1-ги арында). [illegible] министерствозунга. Күш-культура болгаш спорт комитединге сүме-[illegible].

Уругларның болгаш аныяктарның спортчу школаларының ажыл-чорудулгазын ургулар болгаш элээдилер ортузунга күш-культура кадыкшыл болгаш [illegible] организастаарынче, а ыяап материалдыг баазазы болгаш мергежилдиг кадрлары бар школаларга — спортчу курлавырларны бе-[illegible] чугула деп санаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура, болгаш спорт талазы-биле комитединге, ВЛКСМ ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министерствозунга, ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствозунга, ССРЭ-ниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле күрүне комитединге, профэвилелдерниң [illegible] спортчу ниитилелдериниң Бүгү-эвилелдиң чөвүлелинге, Камгалал министерствозунуң спорт комитединге болгаш Бүгү-эвилелдиң «Динамо» күш-культура спорт ниитилелиниң Төп чөвүлелинге даалганы болза:

спортчу олимпийжи хевирлериниң улам ыңай хөгжүлдезин хандырар, спортчу [illegible] атлетика, гимнастика, [illegible] [illegible], футбол, хоккей, [illegible] маңнаарының болгаш хаак спорттарын талазы-биле курлавырларны белеткээриниң ажылын күштелдирер. Спортчу школаларның, олимпийжи белеткел төптериниң, спортчу [illegible] школа-интернаттарының ажылының [illegible] бедидер, оларның материалдыг баазазын быжыглаар, [illegible] со-[illegible] кордуккен [illegible] чаа-[illegible];

спортчулар-биле идей-кижизидилгелиг ажылды күштелдирер, бүгү шилилдек командаларның болгаш спортчу [illegible] тодаргай сорулгалыг программа политиктиг [illegible] организастаар, совет патриотизминиң болгаш пролетарлыг интернационализминиң бедик үнелээрин, коммунизмниң херээнге бердинген чорукка, делегейниң спортчу аренасынга тиилелгени чедип алыры дээш демисежиринге белениинге [illegible] кижизидер, спортта таарымча чок (алыксан-чиксек, [illegible] чорукта[illegible], спортчуларны бир-биринден чаңын алыры болгаш [illegible] чижектиг) болушкуннарны ниитиниң [illegible]-биле чок кылыр;

күш-культура хемчээлерин болгаш спортчу тудуглары тударын болгаш септээрин кады [illegible] ол хемчеглерге киржип турар күрүне болгаш хөй-ниити организация бурунгаар [illegible] болгаш шиитпирлер-биле [illegible], болгаш хөй-ниитинин [illegible] кол-[illegible] биле ажыглаар.

Шериг албанныгларының күш-дамыр белеткелин улам ыңай күштелдирер, шериг спортун улам хөгжүдериниң талазы-биле хемчеглерни боттандырарын Камгалал министерствозунга, ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозунга, ССРЭ-ниң Күрүнениң айыыл чок чорук комитединге, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флотунуң Кол [illegible] эргелелинге даалган.

Шеригге келдиртиг мурнунуң болгаш келдиртир [illegible] [illegible] талазы-биле [illegible] күштелдирерин, ГТО комплексиниң нормативтерин [illegible] алырында үжүр [illegible] фактыларын [illegible], спортчу техниктиг болгаш шериг-дузалал хереглелдериниң, [illegible] автомобиль, мотоцикл, парашют, [illegible] спорттарының нормативтерин ВЦСПС, ВЛКСМ ТК, ССРЭ-ниң Дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министерствозу, ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствозу, ССРЭ-ниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле күрүне комитеди-биле [illegible] ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитедин-[illegible] те. Камгалал министерство-зунга, ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-зынга даалган.

Спорт ниитилелдериниң ажылын үнелээрде спортчунуң дузалал болгаш шериг-техниктиг хевирлериниң спорттуң [illegible] барымдаалаар.

Көвүр-даа ведомствога хамааржып турары хамаан чокка спортчу баазаларны чеп ажыглаарын хандырарын эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, улус депутаттарының Советтериниң күүсетикчи комитеттеринге, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитединге сүмелээн. Спортчу дериг-херекселдиң коллективтерниң ажыл-чорудулгазын үнелээрде кол көргүзүглериниң бирээзи ажылчы чоннар болгаш уруглар ортузунга күш-культура массалыг ажылдың деңнели болур деп санаар. Стадионнарның, спорт залдарының, бассейннерниң болгаш өске-даа дериг-херекселдериниң ажылдаар шаптарының чартык кижи чедир үени чурттакчы чон-биле күш-культура ажылын чорударынга хуулгуже бергер турарын хандырар.

ССРЭ-ниң Курлавырга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеди, спорт баламдарын бүдүрүп турар министерстволарга болгаш ведомстволарга, ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга болгаш Центросоюзка, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның, Бүгү-эвилелдиң «Динамо» күш-культура спорт ниитилелиниң база ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-ның [illegible]-биле [illegible] болгаш социал [illegible] [illegible] бөлектер турар [illegible] массалыг [illegible] [illegible] бичии уруглар [illegible] [illegible] спорт [illegible] бүдүрериниң болгаш оларны [illegible] [illegible] талазы-биле [illegible] [illegible].

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитедин ССРЭ-ниң Дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министерствозу, ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствозу, ССРЭ-ниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле күрүне комитеди база ВЦСПС-биле кады күш-культура башкыларының, инструкторларының, методистериниң, тренерлериниң болгаш күш-культуразының өске-даа кадрларының белеткелиниң болгаш билиин бедидериниң хемчеглерин сүмелээн. Күш-культураның [illegible] [illegible] бедидерин хандырар. Массалыг күш-культура-кадыкшылдырга болгаш турисм талазы-биле специалистерни белеткээрин организастаар. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеди, ВЦСПС, ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-зы ол талазы-биле спортчугаш организацияларга-биле кады 1982—1981 чылдарда бүгү тренер кадрларының аттестастаашкынын чорударын сүмелээн.

Күш-культураның болгаш спорттуң улам ыңай хөгжүлдезиниң хемчээлин шиилээр специалистер-биле күш-культура болгаш спорт комитеттерин, ниити тура спорт ниитилелдериниң чөвүлелдериниң башкыларын партия комитеттеринге даалган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеди-биле [illegible] [illegible] кадрларның белеткээриниң болгаш билиин бедидериниң программаларын «Күш-культура» деп теманы өөредирибиле кииртирин ВЦСПС-ке, ВЛКСМ ТК-га, министерстволарга болгаш ведомстволарга сүмелээн.

ССРЭ-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитеди, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы, ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязы, ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязы, [illegible] институттары-биле кады өске министерстволар болгаш ведомстволар-биле [illegible] болгаар күш-культураны болгаш спортту хөгжүдериниң [illegible] [illegible] талазы-биле [illegible] [illegible].

Ук бедидер, оларны планнаарын болгаш дүүштүрүп таарыштырарын экижидер талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылырын болгаш бадылаарын сүмелээн. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттиң спорт салбырларын, эртем-шинчилел болгаш өөредилге черлерин бедик мергежилдиг эртемден кадрлар-биле быжыглаар. Күш-культураның бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдун массалыг күш-культураның айтырыгларының талазы-биле эртем шинчилелдериниң түңнелдерин күш-культура шимчээшкининиң практиказынга дүүштүрер, боттандырар болгаш контрольдаар кол организация болдуруп, ук кудумчулелин [illegible].

ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунга, ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге күш-культуржуларның болгаш спортчуларның кадыкшыл байдалының эмчи контролюн экижидерин сүмелээн; эмнеге-күш-культура диспансерлериниң четкизин калбартыр, оларны амгы үениң дериг-херекселдери, аппаратуразы база эмнер-биле хандырарының талазы-биле хемчеглерни алыр; улус ажыл-агыйының тус-тус адырларының ажылчылар санитар-кадыкшылдыг хемчеглериниң комплекстиг планнарынга чамдык аарыгларны баш удур болдурбас сорулга-биле күш-культура-кадыкшылдырга ажылдарын ам-даа шапкын боттандырарын [illegible].

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитетке, ССРЭ-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгы талазы-биле күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Кинематография талазы-биле күрүне комитединге, Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелинге, төп болгаш чер-чер солуннарының база журналдарының редакцияларынга даалганы болза:

кижилер күш-культураны хүннүң-не кылган турарынга чаңчыгарын хөгжүдеринче, чурттакчы чоннуң аңгы-бүрү хар-назылыг бөлүктеринге [illegible] [illegible] [illegible], күш-культура болгаш спорт ажылын организастаарының эки дуржулгазын калбаа-биле нептередиринче кичээнгейни мооңнеп турар. Күш-культураны болгаш спортту пропагандылаарын экижидер;

сааазынга тускайлаан фонуларын хире-хемчээли-биле массалыг күш-культураның айтырыгларының талазы-биле өөредилге номнары, методиктиг болгаш эртем-нептерелдиг литератураны, документалдыг болгаш өөредилге фильмнерин үндүрерин немдедир болгаш оларның шынарын экижидер.

Күш-культура шимчээшкининиң онза шылгараан организакчыларын, эртемденнерин болгаш тренерлерин шаңнап мактаары-биле «Республиканың күш-культуразының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүт атты доктаадып тургузары чугула деп корген.

Ол айтырыг талазы-биле саналдарын республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарынга киирип [illegible] эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге саналдаан.

Автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң чанында үлүс депутаттарының край, область, округ, хоорай база район Советтериниң чанында күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттерниң [illegible] ажылдакчыларынга болгаш специалистеринге СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң 1976 чылдың октябрь 23-те [illegible] № 1050 доктаалында АССР-ниң [illegible] улус депутаттарының край, область, округ, хоорай болгаш район Советтериниң боттуг [illegible] [illegible] [illegible] база [illegible].

Чаңгыс ай политхүнү Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң парткому организастыг эрттирген. Совхозтуң, суурда коллективтерниң удуртукчулары, [illegible] ажылчы чоннар-биле ужуражып, камналга, чидириглер-биле демисел дугайында илеткелдерни кылган. Камналганың улус ажыл-агыйының аңы-бүрү адырларынга улуг ужур-дузалыын, чидириглер-биле демиселди чорударының [illegible] [illegible] оларны чуттаалаан. Аңаа кылдынган ажылдарны демдеглеп, четпестерни илередип, ону адип [illegible] хемчеглерни угаалашкан.

Партком секретары Ч. У. Монгуш ажаалда-транспорт [illegible] [illegible]ге, совхоз директору В. О. Ооп механизаторларга, сигэн белеткээр бригадага, профэвилелдиң ажылчы комитединиң даргазы Ю. С. Монгуш шанга ажыл-ишчилер-биле ужуражып, илеткелдерни кылган. Аңаа чуве чуттаалаан эштер чиг-эттиң, тудуг материалдарының, оларның чуудузун, электри энергиязының, кывар-чаар материалдарының камналга, хумагалалында, машина-техника эдилелинде четпестерни, ажыл-агыйжы эвес, харысалга чок чоруктарның чижектерин [illegible] турган шугумчулааш, ону эдер талазы-биле саналдарын киирген.

Партия комитеди, совхоз директоры ажылчы чоннарның саналдарын ёзугаар хемчеглерни ажылдап кылып турар.

ЧУРУКТА: партком секретары Ч. У. Монгуш комбайнерлер-биле ужуражып, илеткел кылып турары.

В. ЧАМЗЫНЫҢ фотозу.

ЧАҢГЫС ААИ ПОЛИТХҮН

КАЯА-ДАА БҮГҮ-ЛЕ ЧҮҮЛДЕРНИ КАМНАП, ХУМАГАЛААР

«Чиг-эт, одалга-энергетика болгаш материалдыг өске-даа курлавырларны камнаар база чеп ажыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын бо чылдың июльда хүлээп алган.

Улус ажыл-агыйын хөгжүдерин интенсивтиг оруунче көдүрер хемчээлдер бүдүрүлгениң тургузунга ескерген үе-биле бүдүрүлгениң ажыглаары, материалдыг, күш-ажыл курлавырларын камнаары улус ажыл-агыйын чайгылыш чок кадүүрериниң эң чугула угаанынышкыны болуп турарын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң тодаргайлаачын доктаалда айыткан. Үлетпүрге, кадаэ ажыл-агыйга, транспортка, тудугга бүдүрүлгениң дөрт адырларынга база эргелеп башкарылгага бүгү талалыг камналга дээш ажылчы чоннарның массалыг шимчээшкинин калбартыры чугула. Бүдүрүлгеге болгаш ажыдыралга камналга дээш демиселге совет кижи бүрүзү идепкейлиг киржир, бүгү чеңнүң ол херээнге болунуң тодаргай салышшынын киирер ужурлуг.

Республиканга ээлчеглиг чаңгыс ай политхүн болуп эрткен. «Шыңгыы камналга, чидириглер-биле демисел — беш чылдың курлавырлары» деп темага ону турасхааткан. Хоорайларның, суурларның күш-ажылчы коллективтеринге, совхозтарга партия, совет, ажыл-агый органнарының удуртукчулары ажылчылар-биле ужурашып, аңаа камналга, хумагалал, чидириглер-биле демисел дугайында шыңгыы чугааны кылганнар.

Чаңгыс ай политхүн бүдүрүлгелерниң курлавырларын илередиринге, чиг-эт, одалга-энергетика болгаш материалдыг өске-даа курлавырларны камнаарынга, чидириглер-биле демиселди күштелдирерипге дузалаан.

Республиканга политхүн эрткен дугайында чамдык материалдарны мооң адаанда парлап тур бис.

КАЛБАА-БИЛЕ КИРИШКЕН

Сентябрь 18-те эрткен чаңгыс ай политхүнүнүң бүдүрүүзүнде күш-ажылчы коллективтерге лекция, беседаларны организастаан, чамдык черлерге [illegible], [illegible]. Аңаа СЭКП хоорком[illegible], райкомнарының [illegible], «Билиг» ниитилелиниң лекторлары, партия, совет органнарының харыысалгалыг ажылдакчылары, улус контролёрлар, хоорай, район, кожуун, суур Советтериниң депутаттары хаара туттунган.

Ажылчыларны чугаа айтырыг — улус ажыл-агыйынга камналга дугайында лекция, беседалар кылдырган, [illegible] [illegible] бүрүзүнге эрткен хуралдарга практиктиг хемчеглерни хүлээп ап, чогуур түңнелдерни кылгылаан.

Чаңгыс ай политхүн баш удур тургустунган график ёзугаар эрттирилээн болгаш дыка хөй коллектив [illegible] камналга дугайында санал-оналдарны киирген, чидириглер-биле демиселдиң оруктарын айтып турганнар.

Партияның Бай-Тайга райкому [illegible] [illegible]териниң бүдүүзүнде-даа оон эртер хүнүнде-даа хөй саныг активити тус-тус ажыл-агыйлар, күш-ажылчы коллективтерже чоруткан. «Бай-Тал» совхозка СЭКП райкомунуң бирги секретары Д. С. Даңзын-оол, «Мугур-Аксы» совхозка партия райкомунуң ийиги секретары М. Х. Сарыглар болгаш өске-даа харыысалгалыг ажылдакчылар чугаа темага таарыштырыг илеткелдерни кылгаш, камналга болгаш чидириглер-биле демисел талазы-биле чүгле тайылбыр ажылы кылган эвес, ажылдың баш удур илереттинген, фактыларга, четпес чүүлдерге даянып алгаш, хемчеглерни ажылдааш, хүлээп алгылаан, аңаа киирген санал-оналдарны өөрепиш кэрген.

Район төвүнде сеткелге-тудуг участогунуң ажылчыны М. И. Саая хлебти быжыраарының шынын дыка ыяду, өртээ азы чиг болуруп [illegible] [illegible], аңаа хөй чазыгдаалды уктуп [illegible], далганы камнавас, хлебти өске карты колдуунда черге каар азы ыт, мал-маган чемгерерин баарын чуттаалаан.

«Тээли» совхозтуң «Найыраа» салбырынга болган политхүн [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] салбырынга [illegible] [illegible] база [illegible] ыяш, кылаар-чаар материалдарны [illegible] [illegible] чедир кылбайн турарын илерээн. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Чолаачы кижи чеже литр бензин алганыл, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чуну күүсеткенин чедир кылбайн турар. Хыналдада чамдык чолаачылар хүнде чаңгыс чүве кылгаш арткан шак-чени, кывар-чаар материалдарны хуу херээнге ажыглаар таварылгалары бар.

«Бай-Тал» совхозтуң агроному А.-Б. Хертек ажыл-агыйда [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Тоожугу [illegible] [illegible] [illegible] ажыл-агыйжы болуңга артык үндүрген, чарыгдал үжүрбейн бүдүрүп болурунуң аргазы барын саналдаан.

Өөр районнуң ажыл-агыйларынга болгаш Хандагайты суурда бүдүрүлге коллективтеринге чаңгыс ай политхүнде үстүнде темага холбаштыр чамдык өөлерге чедимчелиг [illegible] [illegible] [illegible]. Районнуң [illegible] [illegible] комбинадының ажылдакчыларының ортузунга шыңгыы чугаа болган. Аңаа кылдадыры кылган болгаш камналга, чидириглер-биле демисел дугайында айтырыгны сайгарып чугаалашкан, оон чогуур түңнелди ундурген. Четпестер илереттинген. Мурнунда ажылдап турган директорунуң харыысалга чогуудан уйт-оттег саадалгай байдалга четкен. Дааранныкчыларның талазындан пес-таавыга, даараныр машинага камналга чок фактылар бар. Бир машинаны даараныр аргазы чок кылдыр үреглээн. Комбинаттың ажыл-ишчилери четпестерни эдер талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган, чеже хире камналгалыг болуруп тодараткан, бо талазы-биле шыңгыы ажылды чорударын директор И. Х. Түвекей хүлээнген.

Д. МОНГУШ.

ХАРЫЫСАЛГАЗЫН БЕДИДЕР

Республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи «Улуг-Хем» хөмүр-даш разрезинге «Шыңгыы камналга, чидириглер-биле демисел — беш чылдың курлавырлары» деп темага эрткен чаңгыс ай политхүнде [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чидириглерниң начальниги В. И. Чикина чуве чуттаалаан. «Удуртукчу-даа, ажылчыннар-даа, чүгле план күүседилээн хөйн эвес, а оон-биле кады чиг-эттиң, электри энергиязының камналгазы дээш, чидириг-биле шыңгыы демисел дээш кичээнгейлиг ажылдаавыс, харыысалгавыс бедидерин негеттинип турар» — деп, ол түңнээн.

Кым-бир кижи өлүтпэш техниказынга кам чогу-биле харыысалгазының кошкаа-биле өнү хуусаазындан эрте үреп каай-дыр, а [illegible] [illegible] эвес чылдагаан-биле бир хүн ажылга чиңээн-дир, үшку кижи хуусаа ажылын бодаан, 3—4 тонна хөмүр-дашты апкан үзүк, ол камналга, хумагалал бе? Бойдустуң байлаан, бодустуң кужувусту чеп ажыглаар турарыныс ол бо дээрин факт, барымдаалыг чижектерге көргүзүп туруп санал бергеннер хөй болган.

Бо коллективте камналга, чидириг-биле демисел талазы-биле [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Чижектерге бо чылдың эгезинден бээр 172 муң киловатт-шак электри энергиязы, ийи муң хире гигакалорий чылыг, кылдынган ажылдарның шаа-биле материалдар чарыгдалын [illegible] [illegible] көрдүнгениниден 142 муң рубльге камнап алдынган. Мындыг чижектерни оон-даа хөйнү санап болур. Ынчалза-даа кывар-чаар материалдар чарыгдалында четпестерни санал бергеннерниң хөй кезии айыткан. Чолаачыларның боттарының долдургаш хуржаап турар шыназылгазы-биле ... кылгаарлаттынган, чогуур хыналда тургустунмайн турар. А херек кырында спидометрде саң рыназылгада долгурттунгазындан оранчок көрүштээр деп олар саналдааннар. Камналга, чидириг-биле демиселдиң кошкаа, күш-ажылга харыысалга чок чорукту бир херекчизи ол дээрин айыткан-нар.

Сес айлар дургузунда бо [illegible] 532 ажылдаа [illegible] [illegible]. [illegible] саны чаңгыс кижиге хамаарыштыр алыр болза, оон кандыг түңнел алыр-дыр бис. Ол бүдүн чартык чыл ажыл үеде ажыл чок. Аңаа олуруп, күрүнеге чеди чүс ажыт тонна хөмүр-дашты бербээн ол-дур.

Политхүннүң кол айтырынга хамаарыштыр чамдык эки ажылдар чедип алдынган, ажылга минутаның үнелиин көр чижектиг тайылбыр ажылынче кичээнгейниң, прогул дээш дарый хемчег алырының ам-даа кошкак байдалын үстүнде чижектер херечилеп турар.

Хуралга хүлээп алган тускай хемчеглерни күүседир дээш ажылдаары «Улуг-Хем» разрезиниң хөмүр-дашчыларындан негеттинип турар.

В. МӨНГЕ.

Чөөн-Хемчикке сентябрь 18-те, пятницада, чаңгыс ай политхүн «Шыңгыы камналга, чидириглер-биле демисел — беш чылдың курлавырлары» деп темага эрткен.

Партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Д. Х. Ооржак болгаш райкүүсекомунуң кадаэ ажыл-агый эргелелиниң агроном-инспектору М. Байыр-оол олар күс-үнүүр тудуут ажаалдазының үезинде чидириг болдурбас талазы-биле тайылбыр ажылдап болгаш [illegible] «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга, Ак-Даш болгаш төп салбырларынга чоруткан.

Бора-Тайга салбырынга суттаттыг шөлде мал чеми белеп алыр 28 га кызыл-тастың хөлзиндэзинче 8 комбайн кирген. Партия райкомунуң төлээлери аңаа эштиниң комбайнерлер болгаш чолаачылар ортузунга чоруткан. Хыналда ко-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] четпестер илерээн. Сентябрь 16-ның хүнезинде тарааның тургаш комбайнерлер [illegible] хөй тараа кестириген. [illegible] тарааның сывып бедик кыллыр кестиргени саваны чуруу-чыскаал чок токсен.

Савал хэпонненти[illegible] темир гелааларын немей хайындырып алыр түрбүже, ону кылбаарындан үнелиг мал чеми шаараш демирлер арганындан шөлге төктүп каар таварылгалар бар. Чаңгыс тудум-даа саван черге кагбас ужурлуг турда, бо чорук мал чемиңиң курлавырынга карамкадыг болуп турар. Хөпээнекчиге салаалар немей [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ону боттандырбаан. Чамдык черлерниң тараазын «кадайы» [illegible] [illegible].

Бора-Тайга салбырының шаныңда 400 ажыт тонна кызыл-тас, 50 тонна чинге-тараа дүшкен. Оон башкайгы ажылдааштынның салбыр агроному Василий Бүрбү баштаан шаа ажылдакчылары чорудуп турар. Шаңда чамдык четпестер бар. Арыглаттынган тарааны урар складтың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар.

Ол-ла шаңның чанында картофель шыгжаар черни септээн. Ону чаартып кылырын В. Бүрбү совхоз директорунга кай чыл удаштыр саналдап турбуже бөйдал хевээр арткан. Оон хаалары, картофель урар өрээлдерниң ыяжы ирээн, иштеи ол, шык, үреэнге херелээр картофельди манаа шыгжаар аргажок. Бора-Тайга салбырының картофели кончуг чаагай үнген. Моң чидириг чокка ажаап алгаш, эки кадагалаар хемчеглерни алыр херек.

Тээни арыглаар үш машинаның 2-ни артык [illegible] [illegible] [illegible]. Шаңның тарааны хүн бүрүде [illegible] турар. Ол тарааны дүрген сайгарар, арыглаар болзай. Ынчангаш тараа арыглаар машиналарны дарый ажылдадыр дүрген хемчээлдерни кол инженер Серен Ооржак алыр [illegible].

Хыналда үезинде болгаш политхүнде чуве чугаалаан эштер тараага, хумагаладда чамдык четпестерни көргүскен, ону эдериниң хемчеглерин «Алдан-Маадыр» совхозтуң дирекциязы, парткому ажылдап кылып турар.

К. МОНГУШ.
«Ленинчи оруқ» солуннуң корр.

ДЕЛГЕЛГЕГЕ ЧОРААНЫ

«Австрияның ыяш үс тел[illegible] [illegible] дээр делгелге Москвада эртип турар. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов сентябрь 23-те аңаа чораан. Австрия Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң аразынга [illegible], улуг кооперастаашкынын, эртем-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] улам ыңай [illegible] рынга идиг бээр сорулгалыг делгелир-биле ол таныжып кан.

60 чыгам австри фирмаларының продукциязы делгеп [illegible] [illegible]. Австрияның экономиказының Федерал [illegible] талазы ССРЭ-ниң эртем-техниктиг күрүне комитеди-биле болгаш Садыг-[illegible] [illegible] «[illegible]» центре дээр бүгү-эвилел каттыжышкыны-биле кады органиктаан.

Делгелгени көөрүнге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. [illegible], [illegible] В. Н. Макеев, Н. В. Талызин, [illegible] министерстволарның болгаш ведомстволарының удуртукчулары киришкен.

Оон соонда Н. А. Тихонов делгелгениң «Инвасмаш-81» дээр делгелгезинге чораан. (СЭТА).

КУЗБАССКА ЧОРУП ТУРГАНЫ

КЕМЕРОВО. (СЭТА). СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов сентябрь 20—23-те Кемерово областка чорун турган. СЭКП обкомунуң пленумунга ажылдап ол киришкен. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларынга холбаштыр организастыг-партийжи ажылды улам ыңай күштелдирер талазы-биле сорулгаларны аңаа чуттаалашкан.

БИР ХУУНУҢ АЖЫЫ

Он бирги беш чылда кадаэ ажыл-агый продукциязының чылда бүдүрүлгезин 12-14 хуу көвүдедирин СЭКП-ниң XXVI съездизи шиитпирлээн.

Хөй-ниити секторунда эът [illegible] [illegible] хуу бүрүзү-ле 100 муң тонна чемелдени бээр. Оон-биле бүдүн чыл дургузунда бүдүн чартык миллион кижини дүъш санында эъттиг блюдо-биле чемгерип болур.

Сүт саалдазының өлчээзиниң бир хуузу-ла 650 муң тонна-дыр. Ол хире сүт-биле ийи миллион кижини чылда хандырар.

АЖЫЛ-АГЫЙЖЫ ЭВЕС ЧОРУК

Чиг-этти, одалга-энергетиктиг болгаш өске-даа материалдыг курлавырны камнаар, ону чеп ажыглаар, чидириглер-биле шыңгыы демисежир — сөөлгү политхүннүң темазының айтырыглары ындыг. Манаа хамаарыштыр Таңды районнуң бир ажыл-агыйындан каш-ла чижектен көрүптээл.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта ажыл-агыйжы эвес чоруктуң тодаргай барымдаалары бар.

Бежен чылдарның төнчүзүнде [illegible] [illegible] [illegible] бистиң республиканга ийи каът бажыңнар тудуп турган. Оон онзагай чүвези — бир аал чурттаар квартиразының өрээлдери бирги, ийиги, каътында Кызыл база Туран хоорайларда ындыг бажыңнарда чурттакчылар ам-даа чурттап турар. А ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң төвүнге ындыг хөй аал чурттаар дөрт бажың туткан турган. Ол чавгайжыды туткан бажыңнарга чурттап турган үлүс ынай-бээр көжери көжүп, тарай бээр орта, Межегейниң үндезин чурттакчыларындан ынаар көжер кижи тывылбаан. Чылдагааны: хаван, дагаа тудар чер, огород шөлү чок дээш үлүс ынааш. Ол олчаан хайыраан бажыңнар ээн калган. Дөрт бажыңның бирээзин септээш, совхоз конторазы кылып каан, үлүс ынаар эвилелин [illegible]. Соонга, хаалгазы чок, шалаларын туруп апарган, одалга системазы тоймаглаттынган. Чай боорга суурнуң хаваннары инектери дөвээлээр чер апарган.

Хайыраан этти, оран-саваны.

Ол совхозтуң ажыл-агыйжы эвезиниң база бир херечизи. Хөй кыргыыр пункт совхоз төвүнде—Межегейде. А хөй чурттар чер оон бир өртээл чыгам черде —Шоолда. Хойжулар чугдурар дээш хоюн хонук-хонук-биле ынаар сүрүп шуудээр, чер [illegible] [illegible] [illegible], чидириглер-даа турар-дыр.

Совхоз бо чылын планда кирбээн ийи тудуг кылган: маш дилер пилорама биле газ аңмаары. Пилорама тудуунга 7536 рубльди, оон иштинде 7208 рубльди шалыңга, газ аңмаарынга 5872 рубльди, ортан 4979 рубльди шалыңга чарыгдаан.

1979 чылдың январь 1-ден бээр совхоз штаттан дашкаар алды ажылчынны, тодаргайлаарга, дөрт таңныылды, ааштакчыны, бир чурукчуну тудуп келген. Ол дээш чылда-ла барык 8000 рубльди артык чарыгдап келген.

Бо чүүдел болганыл? Ажыл-агыйжы эвес, төтчеглекчи чоруктуң ужуру-дур.

Б. ИРГИТ.

Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының 50 чылынга

БИЛИГЛЕРНИҢ ҮНДЕЗИНИ

Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказы тургустунганындан бээр 50 чыл соон бо хүннерде эрттирип турар. 1931 чылда Тыва Арат Республиканың Бичи Хуралының Президиумунуң шиитпирин ёзугаар хоорангы бичии библиотеканы ажыткан. Ынчан оон ном фондузу 5 муң хире турган. 1941 чылда ону Тыва Арат Республиканың Күрүне библиотеказы кылдыр ае организастаан. Тыва Арат Республиканың Сайыттар Чөвүлелиниң 1943 чылда саавырында «А. С. Пушкин аттыг Күрүне библиотеказы Тыва Арат Республикага бүгү парлалга үндүрүлгелерин шыгжаар кол чер болур» деп бижээн. Библиотека хоорайның бүгү чонун ном-биле хандырар болгаш республиканың библиотекаларынга методиктиг дузаны көргүзер ужурлуг болу берген.

1944 чылда, ТАР-ның Совет Эвилелинге каттышкан чылында, библиотеканың ном фондузу чүгле 11 муң экземпляр турган. Библиотеканың ном фондузунуң өзүлдезинге доктаамал кичээнгейни салып келген. Амгы үеде библиотека чылдың-на 19—20 муң номну план езугаар ап турар болгаш бо хүннерде 450 муң экземпляр ном фондулуг. Библиотеканың ном фондузу аңгы-аңгы эртемнерниң адырларындан тургустунган болгаш янзы-бүрү номчукчуларның негелделерин күүседиринче угланган. Ном фондузу чүгле ниити [illegible] номчукчуларга эвес, а харын тускай эртемниглерге: инженерлерге, башкыларга, эмчилерге, эртем ажылдакчыларынга, студентилерге, школачыларга хереглээри-биле номнардан, журналдардан, солуннардан, брошюралардан, нотазардан, грампластинкалардан, микрофильмнерден тургустунган. Библиотеканың фондузунда К. Маркстың, Ф. Энгельстиң чогаалдарының чыындылары, В. И. Ленинниң чогаалдарының долу чыындызының 4-кү болгаш 5-ки үндүрүлгелери, ол-ла авторларның шилиттинген чогаалдары, аңгы-аңгы номнары бар. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төөгүзүнүң база съездилериниң, пленумнарының материалдары, XXVI съездиниң номнары орус, тыва дылда библиотекада [illegible].

СЭКП ТК-ның Чиигиже секретары, Ленинчи шаңналдың лауреады эш Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун» «Чуржер» болгаш өске-даа чогаалдары бар. Янзы-бүрү тайылбыр номнары: энциклопедиялар, справочниктер, эртем аайы-биле чередилге номнары, хөйге билдингир номнар болгаш улуг орус, даштыкы база совет классиктерниң номнары, орус болгаш тыва дыл кырында [illegible] чогаалдар хөй.

Библиотеканың ном фондузу ССРЭ-ниң чер-черде ном үндүрер черлериндеп өртектиг албан-биле келир экземплярлар-биле база Тываның девискээринде үнүп турар албан-биле келир халас экземплярлар-биле долдунуп турар.

Республиканың библиотекаларын ном-биле хандырар коллектор Москва, Ленинград, Киев, Свердловск дээш база Тываның ном садыгларындан номнарны чагыдып садып ап турар. Чурттуң библиотека аразының ном солчулгазының аргазын база хереглеп турар.

Амгы үеде библиотекада номчукчулар-биле ажылдаар абонемент, номчулга залы, нота болгаш музыка, национал болгаш чурт-шинчилел литературазының, [illegible] ажылдакчыларын ном-биле хандырарының, библиотекалар аразының абонементизи болгаш өске-даа тайылбыр библиография, эртем-методиктиг, комплектованиениң болгаш ном каталогтар-биле ажыл чорудар килдистерден тургустунган.

Шак бо килдистерде библиотеканың хоочун болгаш аныяк специалистери ажылдап турарлар. Амгы үеде бистиң библиотекавыста 54 дээди болгаш ортумак тускай эртемниглер бар. Оларның аразында [illegible] ажылынга бердинген, библиотекага 20—30 чыл иштинде ажылдап келген Т. В. Мизинаны, К. В. Кятову, Л. И. Разумованы, А. А. Швецованы, А. С. Калга-ооланы болгаш өскелерни-даа адап болур. Сөөлгү үеде Улан-Үдэниң культура институдун дооскан Т. М. Люндуп, Н. С. Тамдын, С. Я. Ооржак, Н. С. Хертек олар бодунуң эртем-билиин, [illegible] библиотека ажылынга [illegible] бараалгатканнар. Омскиниң библиотека техникумун дооскан аныяк специалистер А. Тавакай, С. Содунам база багай эвес ажылдап, дуржулгалыг [illegible] библиотекарьлардан өөренип ап турарлар.

Библиотеканың ажылдакчылары номчукчуларны тускай [illegible] ном-биле хандырып турарлар. Шагда библиотеканың номчукчулары муң-даа четпес турган болза, ам 12 муң номчукчунуң янзы-бүрү айтырыгларынга харыыны берип, оларның херегцелдерин [illegible] үргүлчү сагыштыг салып турар. Республиканың төп библиотеказы номчукчуларны чүгле [illegible] хандырып турар эвес, а янзы-бүрү организацияларга, [illegible] библиотекаларны база ажыткылаан. Библиотека аразының абонементиниң-биле [illegible] районнарның [illegible] номчукчуларынга номнарны чорудуп берип турар болгаш республиканың девискээринде чок номнарны Москвада Күрүнениң В. И. Ленин аттыг, Ленинградта М. Е. Салтыков-Щедрин аттыг библиотекаларындан база чурттуң өске-даа улуг хоорайларындан чагыдып алыр аргалыг. 1980 чылда Тываның тускай эртемниглери 200 ажыг кижи чурттуң 62 библиотекаларындан 1968 номну чагыдып ап, боттарының ажылынга херегзээр аргалыг болган. Амгы үеде номчукчуларга ном бүрүн 326 муң экземпляр чедирген.

Хоорайның болгаш республиканың тускай эртемниг специалистери-биле «Информация хүннерин», «Специалистер хүннерин», «Ажык ном делгелгелерин», «Тематиктиг ном делгелгелерин» организастаан.

Библиотеканың фондузунда онза ховар номнар база бар. Бисте Тыва дугайында, Тываның [illegible] революстуларының, географтар болгаш аян-чорукчуларның номнары чыдырган. Моон аңгыда аян-чорукчу Карутерстиң «Билдинмес Монголия» (1914 ч.), Родевичиниң «Урянхай крайның очерги» (1910 ч.), Леоновтуң «Таңды-Тывазы — ак-көк хемниң чурту» (1927 ч.) дээш ышкаш өске-даа номнары [illegible].

Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказы эртем-шинчилел ажылын чорудуп, бодунуң ажылдарын парлап үндүрүп турар. Чылдың-на Тываның төөгүлүг болуушкуннарының дугайында чурт-шинчилел календарын үндүрүп турар.

Библиотека Чөөн Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң библиотекаларының эртем ажылынга киржип «Чөөн Сибирьде Совет [illegible] дээш демисел», «Чөөн Сибирьниң чогаалчылары», «Чөөн Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң ном, библиотека ажылының база библиографиязының төөгүзү» деп ажыктыг ажылдарга библиотеканың ажылдакчылары Тываның материалдарын киирген.

Бистиң библиотекавыс республикада методиктиг төп болбушаан, оон девискээринде 325 библиотекага дузаны көргүзүп, библиотекалар [illegible] организастап турар. Районнарның төп библиотекаларынга семинарларны эрттирип, библиотека ажылдакчыларының билиин бедидер курстарны организастап, мурнакы ажылдакчыларның дуржулгазын өөренип, өске библиотекаларже тарадып турар. «Ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге болгаш эртем-техниктиг депшилгеге библиотекаларның [illegible] дугайында СЭКП ТК-ның [illegible] массалыг библиотекаларының [illegible] 1980 чылда дооскан. Ам бисте 13 төптүткен системаларда 159 массалыг библиотекалар хаара туттунган болгаш оларның ажылы [illegible].

Библиотеканың [illegible] оон-даа эки кидер аргалар бисте бар. Ынчалза-даа оон материал-техниктиг [illegible] багай болганындан библиотекада тускайлаттынган [illegible] номчукчуларны ном-биле хандырар абонементиниң [illegible] чер чедишпезинден чамдык ажылдар [illegible] турар. Библиотеканың килдистери [illegible] номнарны номчукчуга дораан ап берип хандырары база берге.

Кызылга республика библиотеказының [illegible] 12-ги беш чылда чорудары көрдүнген. Бистиң номчукчуларывыс, ажылдакчыларывыс анаа сеткил ханып, [illegible] чаа библиотекага ажылдаарын, ном [illegible] манап турарлар.

СЭКП-ның XXVI съездиниң материалдарын пропагандалаар, оон шиитпирлерин кижи бүрүзүнге чедирер, он бирги беш чылдың планнарын [illegible] номнарны [illegible] идей-политиктиг [illegible] библиотека ажылдакчыларының [illegible] да салдынган.

С. ШИМИТ,
Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының директорунуң оралакчызы.

Абонемент салбырың шынап-ла ном оран деп адап болур, моон номчукчулар үзүлбес. Боттарының эртем-билииниң, күзел-сонуургалының, мергежилиниң аайы-биле сонуургаан литератураны олар хүн бүрү шилип ап турарлар. Янзы-бүрү литератураны номчукчулар тып алырынга таарымчалыг кылдыр тургускан, салбырның ажылдакчылары база оларга күзелдии-биле дузалажырлар. Үстүнде чурукта — номчукчулар ном шилип ап турары. Каталогтар болгаш картотекалар номчукчуларның дүрген ном тып алырынга дузалаар.

Найысылалдың Кочетов болгаш Интернационал кудумчуларының белдиринде бажыңче хөй кижи барып турарын кым-даа эскерер. Мында Пушкин аттыг библиотеканың номчулга залы турар. Кичээлдерге, лекцияларга, белеткенгеннер чүүлдер бижиирде дээш өске-даа чугула херек апарган таварылгаларда номчукчулар бо залга келир. Оон херегзээн литератураны бижидип алыр болгаш далаш чокка, шөлээн белеткенип алыр. Студентилер, ажылчыттар мында кончуг хөй болур. **Адаанда** (солагай талазында) **чурукта** — библиотеканың номчулга залы.

Национал болгаш чурт-шинчилел литературазының салбыры библиотекада кол черни ээлеп турар. Тыва дылда номнарны болгаш чурт-шинчилел литературазын мында мооңнээн. Тыва дугайында ховар дээн номнарны моон тып ап болур. **Адаанда** (оң талазында) **чурукта** — национал болгаш чурт-шинчилел литературазының салбырының ажылдакчылары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

НОМ ОРАНЫ

Номчуурунуң ажыктыын билип, хыын тыва берген болгаш, Кызыл хоорайга кел сал-ла, республиканың ном [illegible] мен. Шынында мени олче, кымыл-даа мурнай, ажим [illegible] апкан. Ол мынчанган чүве.

Бир-ле кежээ, концертке белеткел сөөлүнде, «Шын» солунну номчуп чыдырымда, ажим кирип келгеш, «Дайынчы кыйгызы» көргүсту. Ийилээ кожа орушарывыска [illegible]. Бирде ол, бирде мен номчуп [illegible] доозупкан бис.

Оон мен олура: «Ам эртен чүнү номчуур бис, ажым?» дидим. Ол айтырыг [illegible] чаңы мизыг кижи, кыштыгып кээп: «Ном оранынче баарла болгай!» деп, барык кышкырып [illegible] чугаалай-дыр. Мен арай чүвениң ужурун билбейн: «Ном канчап оранныг болур чүвел?» деп айтырдым.

Ол маңаа эктим часкагылааш: «Эх, сени-даа. [illegible], ном оран-делегейлиг болур чүве. Эртен барып көргүзер мен, че, ам үе орайтаан-дыр, удуур херек» дааш, хая көрүнгеш, чорганың бажынче [illegible] шимээн чок бардыы. Ол дүне, элдеп чүве, мен үй-балай ном кижилер-биле [illegible] удуп чадап чыда хонган мен. Ол дугайын ажымге чугаалаарымга: «Ол-ла болгай. Ном оранының алдын [illegible] бергени ол-дур» дааш, каттырып шаг-ла болду. Мен база [illegible] каттырып каттым.

Эртенинде, ажыл шагының мурнунда, ынчап бистер [illegible] ийи шактан эгелеп ажылдаар турган бис. Ном [illegible] чорупкан бис. Кандыг-даа оран делегей чок, анаа-ла делгем [illegible]. Хөй-ле чүве ном-на ном: делгүүр сыңмас чыскаай салгылаан кааи. Шынап-ла аңа кижи кайызын-даа номчуур [illegible] чүве чораан, [illegible] берген турган мен.

— Ам билдиң бе? — дааш, ажым мени сургай-дыр. — Бо болза, кандыг-даа ном бар [illegible] дыр сен, ол шуптузу мында бар. Моон бижидип алгаш, [illegible] салында эккеп дужаап бергеш, база бир солун номну бижидип алыр, шак-ла ынчап чорупу баар — төнчү-даа чок. Ынчангаш номнан чүнү-даа билип ап, кандыг-даа маадырлар-биле таныжып ап болур. Берден, дээ ол кызыл пөстө бижикти...

Ханаже көре бердим: «Ном — билиглерниң үндезини. М. Горький» дээн болду. Шынап-ла, номнан ажыктыг чүве чок тур эвесе деп билип, бир-ле [illegible] Пушкинниң [illegible] бижиин алгаш, ном делегейинче билиг сүрүп, маадырлар [illegible].

Оон бээр дыка хөй чылдар эрткен. Пушкин аттыг библиотека [illegible]. Ном-даа, номчукчулар-даа [illegible]. Еңгүр-ла ном оран, билиглерниң үндезини болу берген. Мен ам чүгле номчукчу эвес, а харын илээн номнарның номчукчуларлыг апарганмын [illegible] хейнү берип, хейнү өөреткен номнарга сагүрүп чоруур мен. Библиотекага номчукчуларны ужуражып, оларның ажыктыг сүмелерин, [illegible] номчузап [illegible] бар шаам-биле оралдажып, чурттап, ажылдап чорур мен. Чөрле ынчаш, кижиге оон улуг аас-кежик кайын турар деп!

О. СУВАНПИТ,
чогаалчы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ДЕТКИП ТУРАР

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Корей Улус-Демократтыг Республиканың Улустуң Дээди хуралы бөө-чепсекти эндере бүдүрерин [illegible] болдурбас, сорулга-биле [illegible] дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыгын деткип турар. КУДР-ниң УДХ-нуң Доктаамал чөвүлелиниң даргазы Хван Дин Обаның ССРЭ-ниң Дээди Совединиң «Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» Кыйгырыгынга харыы чагаазында ол дугайында чугаалап турар.

Империализм күштериниң бүрүузу-биле дүшкүүрлүг байдал улам күштелип турар болгаш дайын айыылы улгадып турар амгы үеде бөө-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынче болгаш дайынны болдурбазынче угланган [illegible] деткип, чугаалап турар бис деп, ол документиде айыткан.

АКШ-тың империалистери амгы үеде бодунуң Чепсектиг Күштерин калбак хемчээлдиг [illegible] дүшкүүрлүг байдалын кедередип турар. Олар япон милитаристерни болгаш Мурнуу Корейни дайынга белет[illegible] бүгү аргалар-биле ыдалап турар. Ол чорук Азияда болгаш бүгү делегейге-даа тайбыңга [illegible] турар.

Бүгү делегейге тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш демиселге моон-даа соңгаар [illegible] алырын совет улуска күзээнин ол чагаада база илередип турар.

СҮЛЧЭЭНИ ИЛЕРЕТКЕН

ДЕЛИ. (СЭТА). Премьер-министр Индира Гандиниң өлүрер сорулгалыг турган сүлчээни Индияның [illegible] илереткен. Ол сүлчээниң [illegible] тудуп хоругдаан. Индияның [illegible].

[illegible] Ананда марг дээр өлүрүктүг организацияның активчилери болган. Реакцылыг ол организацияның салбырлары АКШ-та, Германияның Федеративтиг Республиказында, [illegible] өске-даа чурттарда бар болуп турар. [illegible] Индий эрге-чагыргаларының хөй тоалаакчылары. Индияның даштыкы чурттарда [illegible] Ананда маргының дээрбечилери Индияның сурагалыг [illegible] кежигүнү турган Л. Н. Мишраны 1975 чылда өлүрген.

[illegible] организация АКШ-тың төп разведка [illegible] турар.

КОЛ АССАМБЛЕЯНЫҢ XXXVI СЕССИЯЗЫНДА

НЬЮ-ЙОРК. КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязында ниити политиктиг чугаалажылга эгелээн. Организацияның кежигүннери 150 [illegible] тилери болгаш даштыкы херектер министрлери [illegible] эң чугула айтырыгларын дугайты боттарының [illegible] тайылбырлап ышкадыр. Делегейде [illegible] бөө-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбазының, улустар аразының кады ажылдажылганы [illegible] тывар — үш айлар дургузунда уламчылаар чугаалажылгалар үезинде улуг черни ээлээр кол чугула айтырыглар ол-дур.

Бөө-чепсекти, ылангыя [illegible] черуктуң дүргедеп турарын Бразилияның даштыкы херектер министри Р. Сарайва Геррейру [illegible] демдеглээн. Стратегтиг [illegible] ол демдеглээн. КНО-нуң Кол Ассамблеязының [illegible] талазы-биле келир чыгга [illegible] бар чыдар деп министр [illegible].

[illegible] турарын ол чугаалаан.

Перунуң даштыкы херектер министри Х. Аяас Сальвадорнуң херектеринге [illegible]. Ол чурттуң айтырыгларын Сальвадор улус боду шиитпирлээр [illegible].

Делегейде дүшкүүрлүг чорукуң ховар артпышаан [illegible] империалистиг [illegible] министри Ж. Одуль чугаалаан. Ол күрүнелер дыка хөй девискээрлерде — Индий океанда, Чоокку Чөөн чүкте, Кариб бассейнинде, Мурнуу Африкада [illegible] дуп турары чөңгээлиг [illegible] Ж. Одуль демдеглээн, ол күрүнелерниң бойдус курлавырларын империалистиг күрүнелерниң [illegible] бодалын бүрүү шапкан. Барыын чүк, [illegible] АКШ Намибияның байдааг [illegible] талыг, ынчангаш харын [illegible] кады ажылдап турар.

АКШ-тың курсекретары А. Хейгниң [illegible] делегейниң [illegible] ол ышкаш хөгжүп орар чурттар-биле АКШ-тың харылзаа [illegible] хамаарыштырган болган. Барыын чүктүң [illegible].

Хөгжүп орар чурттарга хамаарыштыр АКШ-тың чорудуп турары [illegible] ол чурттар империалистиг [illegible] бээр ужурлуг деп чуулчурган. [illegible] корум-чурумну [illegible] санаалдарын ол шуут херекке албаан.

Кол Ассамблеяның кол [illegible] чугула айтырыгларны курсекретарь шуут ооп эрткеш, [illegible] дүжүрериниң айтырыглары АКШ-тың админ[illegible] турарын делегей ниитилежилгезинде таарымча чок кылдыр үнелеп турбуже, ол айтырыгларга хамаарыштыр америк администрацияның туружу [illegible] Хейг илергей-ле былдаан.

Чепсегленишкинниң дүжүрериниң айтырыгларын дугайты Хейг [illegible] чуну-даа чугаалаваан. Оон чугаазы харын делегей херектеринге [illegible] угландыр Вашингтонуң чорудуп турар политиказын [illegible] болган. Кол Ассамблеяның сессиязы ажыттынарының мырыңай мурнуу чарында президент Рейган [illegible] министри Уайнбергер болгаш бола Хейг боду келергей милитаристиг [illegible] делегей байдалын улам чидиглендирер дээш бүгү-ле чүүлдерин кылып келгенин болгаш кылбышаанын КНО-нуң [illegible] турар.

СЭТА-ның корр.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛГА ХАМААРЫШТЫР

БЕРЛИН. (СЭТА). [illegible] Польшада байдалдың [illegible] дерге четкен. Ол чорук бүгү [illegible] хаара туткан «Солидарность» [illegible] контрреволюстуг халдаашкын [illegible] АДН агентилел тайылбырынга бижээн. Оон-биле [illegible] күрүне органнарының талазындан үргүлчү дужуп берип турарын [illegible] болгаш [illegible] турар.

«Солидарностьтуң» [illegible].

[illegible] Ол айыылдыг байдалды [illegible] партия болгаш күрүне [illegible] бичии-даа [illegible] ам боттары [illegible] тургузуп турар. [illegible].

[illegible] дыктары ам күштүг ажылы-биле ажыглаарындан ойталаар деп сүмелеп турарының [illegible] партия болгаш күрүне удуртулгазының база дагын бадыткааны «билчинчиктии болгаш чугаалажылга» шугумун оларны [illegible] ажыглап турары [illegible] чорук моон [illegible] болгаш аргаларны ажыглап туре [illegible] тарга берип турар.

[illegible] формация албанның чери «Солидарностиде» бар. [illegible] алырга, ол албан чери албан [illegible] ниң [illegible] даа болуп турар. «Солидарностиниң» Совет Эвилелинге ГДР-ге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга удур [illegible] даашкыннарлыг болгаш [illegible] социалистиг [illegible] ажык [illegible] дап үндүрүп турар. Неделя са[illegible] ыш [illegible] чаңгыс чүгле «Солидарность» безин 500 муң [illegible] турар. Капиталистиг чурттардан «белектер» кылдыр кээп турар бүгү-ле эргежок чугула техниктиг чепсектер болгаш дериг-херекселдер [illegible] туруп, бодунуң телепередатчигин кандыг-даа үеде ажыглаар [illegible] берип турар.

[illegible] туралы [illegible] са[illegible] бүгү чуртта улам өзүп турар. [illegible].

[illegible] күнүң дузазы-биле [illegible] үнер кыдыр албадапкаш, оон соонда «Солидарностиниң» [illegible] ол черлерге кара туразында ажылдап турук баар. Өске-даа дыка [illegible] тырганы эжелеп алыры долу [illegible].

ПУР-да байдалдың айыылдыг чидигленишкинин экономикада халаптыг байдал-биле база холбаалыг. Ол дээш бүгүзү [illegible] чаа кааргын ур үеде оралдажып келген. Ам ол дээш бүрүү «Солидарностига» болгаш оон доктаамал кыжанышкыннарынга дужуп берип турар [illegible].

[illegible] АДН [illegible] тайылбырында чугаалаан.

Д. Д. Шостаковичиниң төруттүнген хүнүнден бээр 75 чыл болганынга

ХХ ЧҮС ЧЫЛДЫҢ УЛУГ КОМПОЗИТОРУ

Дмитрий Дмитриевич Шостаковичиниң дугайында документалдыг фильмниң [illegible] хараалгазы кан олурар демир-оруктуң поездизиниң [illegible] ... Фильм турда, ооң Он үшкү симфониязы чаңгыланып турар... Ол [illegible] олурар. Ооң [illegible] салааларын секунда-даа амыраа бербес мышкаш сагындырар. Композиторнуң [illegible] ... Чоорту-ла меңгеде чурттаар музыканы төруттүндүр [illegible] уттундурбазы-биле артар.

[illegible] композиторнуң музыказы [illegible] кезээде хайныккан чоруур. Шостакович мынчаар чугаалап чораан: [illegible] ... Чогаадыкчы [illegible] бижир деп бодаар кижилер [illegible] ... Мен [illegible] музыканы чаңгыс эвес [illegible] бижээн мен. Чогаадыкчының чорудулгазында бергелерниң [illegible] ...

Бистиң үениң өндүр улуг музыка чогаадыкчызы болгаш [illegible] ... Чүге дээрге Шостаковичиниң музыка чогаалдары [illegible] ... Чедиги Он үшкү симфониязы чеже маргыжыышкынныг болдурбаан дээр! Шостакович «Шуушкуну болгаш меңге чорук», «Амыдырал болгаш өлүм» деп мышкаш, уран чүүлге аң чугула темаларны ооп эртпес чораан. Ынчалзажок бо темаларда Лист азы Чайковский, Мусоргский азы Рахманинов мышкаш ооң мурнуунда улуг музыкантынның чогаалдарын [illegible] эртүрүп, кагбаан.

Шостаковичиниң музыка талазы-биле күштүг талантызы, композиторжу уран аргазыбиле он беш симфония болгаш он беш квартет, ийи опера, оперетта база үш балет, концерттер, сонаталар, ораториялардан ырыга чедир хөгжүм болгаш ыры жанрларының музыкаларын, театрга болгаш кинога музыкаларны бижиттинген. Оларның кайызы-даа бодап кылганынын болгаш ховиринин талазы-биле бот-боттарынга домейлешпес.

Композиторнуң амыдыралы шуут-ла тамчыктыг [illegible] ... Улуг композитор шугумчулал бүрүзүнге [illegible] ... хоорайчылар харылзап чораан.

Шостаковичиниң музыказы «бистиң амыдыралывыстың судалчыдыр» деп, композитор Родион Щедрин бижээн. Ол музыка каржы-дерзии чорукка, мещан тамчыктаныышкынга [illegible] ... Ынчангаш ооң музыказы кижиге кезээде гими... «Шостаковичиниң [illegible] чогааттынып тургустунган чогаадылгаларга гуманизм болгаш хамааты чорук [illegible]».

Ол — Октябрьның кижизиттиннерниң баштайгы салгалчыларының бирээзи. Композитор 1917 чылда Петроградтың (амгы Ленинград) [illegible] ... Ол чылдарда-ла он бир харлыг композитор бодунуң эң баштайгы: «Хосталгага гимн», «Солдат», «Революцияга амы-тынын бергеннерниң тураскаалдыг марыжы» деп баштайгы чогаалдарын бижээн.

Революция ооң хамааты салым-чолунга [illegible] ... Чедиги Он бирги симфония [illegible] ... «1905 чыл» деп Он бирги симфония мышкаш чогаалдарда [illegible].

Шостакович мынчаар сактып бижээн: «Октябрь революциязы мээң салгалымның [illegible] амыдыралын тударактаан. Чогаадылганың стили. Тематиказы. Дылы. А оон чүүл — ол революция кезээде амыдыралчы чогаадылганың бедиини. [illegible]» ... Ынчангаш ооң музыказы кезээде [illegible] ... талазы-биле чараш, чаагай болгаш сагыш амыр чорукка удурланыышкын болуп турар. Академик Борис Астафьевтиң чугаалаан-биле алырга, Шостаковичиниң музыказы [illegible] талазы-биле кижиниң первизинге, амга-ла музыка болуп эвес, [illegible] дирер». Ол музыка каржы-дерзии чорукту «күш-биле» чылча шаап турган мышкаш сагындырар. Ол болза, шуут-ла [illegible] ... ларның, философчу ажыл-чорудулгазының камгаларынга хамаарылдыр кирбишаан, арыг эстетиктиг тааладыг, идейлиг [illegible].

Дайынга бүзээттирген дүвеки караңгы Ленинградта рояль артында уйгу-чыдыг чок музыка чогаадып ажылдаан олурар Шостаковичиниң [illegible] ... Кажан-даа дайзынның [illegible] ... ол тергээ хоорайын камгалажып турган. А ооң соонда өрт [illegible] ... консерваториянын [illegible] студентилер-биле кады хоорайның камгалалдарын кылчып чорутаар турган.

1942 чылдың августа, бүзээттирген Ленинградка ол симфонияны ойнап күүседип дээш арып-доруп баксыраан, аарыг дирижёр Карл Элиасберг чыткан оркестр турда келген. А филармонияның Улуг залының эстрадазынга артистер-биле кожа [illegible] ... Чедиги симфония [illegible] ... чүгле Американың Каттышкан Штаттарынга бичии оку ол үениң эң шылгараан дирижёрлары Тосканини, Стоковский, Орманди, Метрополустуң [illegible] 62 удаа ойнап күүсеткен. Ону АКШ-тың радио станциялары 134, Латин Американың — 99 катап дамчыткан. Ынчан дирижёр Сергей Кусевицкий мынча дээн: «Бетховен үезинден бээр масса-биле ындыг сагдар чедирикчи күш-биле чугаалажыр композитор турун көрбээн».

Шостакович музыказы эрталдеки кылган. А. В. Луначарский [illegible] ... ол дээн билир [illegible] ... ооң бүгү чогаадыкчы ажылының идеяның ол дээн база чугаалап болур.

Шостаковичиниң сөөлгү чылдарда бижээн музыкаларының бодал талазы-биле тенчү чок ханызын, утка-шынарының тенчү чок арыын болган бедүүрүн дыңнап турар бис. Олар шугумун алыс угаалының талазы-биле бедүүт кайгамчык бедик кедуртүүштүүн, кайгамчык деңчү тодаргай болгаш бүрүдени хаара тудуп турар.

Тамара ГРУМ-ГРЖИМАЙЛО,
уран чүүл эртемдени.

Бөгүн сентябрьның 25-те, бистиң үениң улуг композитору, чалбыыштыг патриот, чогаадыкчы амыдыралчы, коммунист Д. Д. Шостаковичиниң төруттүнгенинден бээр 75 чылы. Композиторнуң чогаадылгазының үжүр-дузазының дугайында чугаалап бээрин СЭТА-ның корреспондентилери хөй националдыг совет музыканың шылгараңгай амыдыралчыларындан дилээн.

Гуманистиг бедик идеалдарны бадыткап турар ХХ вектиң шылгараңгай уран чүүлүнүң илередикчизи Шостакович болган. Бистиң үениң музыказының классиги, ооң баштайгычыларының бирээзи Шостакович шак ындыг алдар-аттың чедип ап шыдаан.

Совет музыкага ол чартык чүс чыл иезиниң бараан болдурган. Оон-биле кады шаптараазынныг-даа, үре-түңнелдиг-даа оруку ол эрткен. Ооң чогаадылгазында революстуг шуурганнар, улуг Ленинниң оруу-хевири, баштайгы беш чылдарының кедургүүшкүнү, Ада-чурттуң Улуг дайынның кадыг-дышкы шылгалдалары, совет улустуң ажыл-херектери, оларның тайбың дээш база улустар аразынга найырал дээш демиселин илереттинген.

Ол амыдыралының бүгү дургузунда быжыг болгаш принципчиниң хамаатызы туруштуг уран чүүл ажылдакчызы — мурнакчы совет уран чүүл ажылдакчызының үлегер-чижээ болуп келген. Д. Д. Шостаковичиниң бистиң үениң музыка талазы-биле арын-шырайы деп чоптуг-биле адап турар.

1959 чылда Дмитрий Дмитриевич-биле кады АКШ-ка чораан бис. Хөй санныг парлалга конференцияларының бирээзинге ол мынча деп чугаалаан: Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делегейде эң-не дециллигниг куш деп санап чоруур мен. Ооң сүмелерин кезээде хүлээп көрүп келген болгаш амыдыралымның төнчүзүнге чедир хүлээп алыр мен».

Т. ХРЕННИКОВ,

ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

* * *

Дмитрий Шостаковичиниң уран чүүлү дээрге-ле ол болза, социалистиг реализмниң принциптерин бүзүрелдиг-биле эдерген бедик талантылыг, идиим чаартыкчының уран чүүлүдүр. Ынчангаш аның чогум-на ооң чогаадыкчы амыдыралы амгы делегейниң музыка культуразының хөгжүлдезиниң оруун салган.

Кайгамчык музыкантының чогаалдары Украинада сураглааан болган, күүседикчилерниң база композиторларның дыка хөй салгалдарынга мергежилдиң школазы боор турар. Мастерниң арттырып каан кайгамчык шиимнит, улуг-улуг, эгзортнимес чогаалдары ам-даа четче шиптэттиинмээн. Ооң өндүр чаагай чогаадылгазының ялазы-бүрү чаа-чаа адырларын ажыткаңывыс тулум-на бистиң угаан-бодалывыс улам байыыр.

А. ШТОГАРЕНКО,

Украинаның Композиторлар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы, ССРЭ-ниң улустун артизи.

* * *

Бо хүннерде Д. Д. Шостаковичиниң төруттүнгенден 75 чыл болган ооң демдеглеп тура, ужуражып дээрежир, [illegible] болганым кижи дугайында каш сөс чугаалаар бодадым. Ялыз-бүрү авторларның музыказын Дмитрий Дмитриевич канчаар дыңнап, кайчаар үнелеп чорааның каш-даа удаа хайгаарап көрген мен. Ооң [illegible] ... шугумчулели — буңныг чаагай, өөредиглиг. Ынчангаш оон-биле сүмележири солун болгаш [illegible] улуг мастерниң сагыш човаңгырын болгаш угаангыр-сагынгырын аныяк композиторлар эвериип билип, ооң дугайын кезээде уттуп шыдавайн, сактып чоруурлар.

Кижилерге чыдыг чымчак хамаарылгазы, сагыш-сеткилиниң буяны, ат-алдары делегейде алгып сураглааан хирезинде ооң бодунуң — музыка чогаалының генийи, кайгамчык кижиниң шак бо мөзү-шынарлары совет композиторларының аныяк, чаа салгалдарынга кезээде үлегер-чижек боор артып каар.

Башкым Д. Д. Шостакович дугайында ынакшылдың чыныг чымчак сөстерин сеткилимниң ханызындан чугаалап шыдавайн барып шыдавас мен. Ол чүгле мээң эвес, өске-даа хөй-хөй кижилерниң уран чүүлге сонуургалын улам хайныктырып, оларның чогаадыкчы салым-чолунга улуг салдарны чедирген. Улуг композиторнуң бодунче сорунзалай хаара тырта бээр ыдыкчы өөреникчилерни — бистерни сорук кирип турган. Ол аныяк композиторнуң чаныттарын билдилии-биле шаалынкыы тып аптар аргалыг чораан. Эң-не кол чүве—хамааты шуурлыг болур чорукка кижилерни кижизидип, ону «бодунуу»-биле «ниитинии»-биле холбаары сүмелеп, сагындырып чорааны. Дмитрий Дмитриевич дайын мурнунда чылдарда-ла азербайджан композиторлар-биле сырый харылзааны тудуп, оларга улуг дузаны чедирген. Ынчангаш бистер аңаа чоргааргалыр бис, ол бистиң съездилеривисче, пленумаларывысче кирип, аңаа сөс ап, чүве чугаалап тургулаан. Бакуга ооң чамдык чогаалдары эң-не баштай чаңгыланып үнгүлээн. Шостаковичиниң азербайджан өөреникчилериниң музыка чогаалдарын ажып көрүп ора, оларны улуг мастерниң чогаалдарынга чиге домей-дир деп чугаалап болбас. Ынчалза-даа ооң ачы-дузазы черле бар болгаавын өөреникчилери — бистер билир болгаш чоргаарал-биле сактып чоруур бис.

Дмитрий Дмитриевич дыка хөй композиторларның дөмейжип чедиксээр бедии боол арткан. Патриотизм, эрес шыдамык чорук, угаан-бодалдың тураг, бедик хүлээлге болгаш сыныш чок негелделиг болур чорук — бо бүгү Д. Д. Шостаковичиниң мөөр-шынары. Ооң өөреникчилери бистер улуг композиторнуң үлегер-чижээн эдербишаан, музыка чогаадылгазының талазы-биле чонга телептии-биле бараан болуп, ол чаагай херекти кызымаккай уламчылаар ужурлуг бис.

К. КАРАЕВ,

Азербайджанның Композиторлар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

ОЛИМПИЙЖИ КОНГРЕСС

БАДЕН-БАДЕН. (СЭТА-ның тускай корр. А. Григорьев биле А. Ермаков). Болуушкун ыржым-шалаа парктары, эртебүрүнгү тудугдары, шаг кара-суглары-биле [illegible] сонуургадып, хандыкшыдыр турар бо хоорай, бир-ле турисчи тайылбыр [illegible] эвес кыраан назылыглар бепшырак болур болза, оларны «хундулаар» деп бижээн хоорай, чурттар аразында конгресстерни эрттирериниң талазы-биле [illegible] болур. Ол хоорайның эң делгем [illegible] ... «Конгресс [illegible]» деп адаан.

Аңаа сентябрь 23-те ажыттынган чыыш — «Спорт-биле болгаш спорттуң эрге-ажыы дээш каттышканнар» деп, [illegible] ХІ олимпийжи конгресс — олимпийжи шимчээшкинниң төөгүзүнде эң-не хөй төлээлекчилерлиг чыыш болур. Ол — бо чылда спорт шимчээшкинге [illegible] Москва олимпиадазының соонда эң улуг болуушкун. Конгресстиң парлалга төвүнде 500 ажыг журналистерниң ажылдап турары аңаа кайы хире сонуургалдыг [illegible] болур.

ХІ олимпийжи конгрессти үзүг айтырыынга — олимпиадаларның, делегей спортунуң эң чугула айтырыглары, [illegible] ... талаларынын айтырыглары көрүп турар.

Конгресстиң бир онзагай чаңчылы — 30 делегаттары болгаш аалчылары Баден-Баденде чедип келгеннер. Ында — ДОК-туң [illegible] делегейниң спорт федерацияларының болгаш национал олимпийжи комитеттерниң делегаттары, 1980 чылдың болгаш [illegible] олимпиадаларының оргкомитеттериниң удуртукчулары, олимпийжи чемпионнар, сураглыг тренерлер, спорт талары-биле делегейниң 20 хире организацияларының ажылдакчылары барган.

Совет Эвилелиниң конгрессте төлээлекчилери база хөй. «Олимпиада-80»-ниң оргкомитединиң даргазы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. Т. Новиковтуң баштааны делегацияны, ССРЭ-ниң олимпийжи комитединиң ээ даргазы С. П. Павловтуң баштаткан делегациязы мында барган.

Олимпийжи ХІ конгресстиң байырлыг ажыдыышкыны ооң мурнундагы — 1973 чылда Варнага эрткен Х конгресстиң [illegible] ... (НОК-туң) президентизи В. Стойчев конгрессте чыыттанкарга байыр [illegible] олимпийжи шимчээшкинниң мурнунда турар [illegible].

Ажык конгресстиң [illegible] ГФР-ниң НОК президентизи В. Дауме болгаш ГФР-ниң федералдыг президентизи К. Карстенс [illegible].

—Бо конгресстиң соонда делегейниң олимпийжи шимчээшкиннин улам күштүг улам хууралдадар, улам чогуп бээтиг апаар боор деп идегеп тур мен. А чаңгыс ол дээш бистиң доғжуудевистиң шиитпирлиг фактору болур — деп, Делегейниң олимпийжи комитединиң президентизи Х. А. Самаранч бодунуң чугаазында демдеглээн.

Конгресстиң ажылын бүгү делегейде улуг сонуургал-биле үткүп турар. Спортчу чыышка [illegible] болгаш чаагай куузээкиннерден барыын-германия спортчу, 400 метрге шаптараазыннарлыг чарышка Европаның чемпиону болгаш рекордчу Харальд Шмидтиң [illegible] ... Московту олимпиадазын хүлээп көрбес [illegible] ... Олимпийжи шимчээшкиннин уламчылаар [illegible] Баден-Баденде [illegible].

Москвага кайы Олимпиада сонуургалдыг улуг үжүр-дузазын, олимпийжи [illegible] ... конгресстиң [illegible] ... Олимпиада-84-түң [illegible] ... (АКШ) эртер Олимпиада-84-түң организаттар [illegible] ... саналаазы эдеетиг.

НАЙЫРАЛДЫҢ СТАРТТАРЫ

Дельтапланеризм спортунга ССРЭ чемпионадының болур турар чери—Боом даңның элдегни бөмбелин кылдыр көрген. Спортчу аэродромнуң турар [illegible] ... Совет Эвилелиниң Курузи тургузуң ийи талаларында эвилелдежилген республикаларның туктеры салдынга кинчик турар.

Чемпионатты [illegible] бетинде ооң түгүн көдүрген ол турку бичии чаңгыс чер күрттуруп, Кызылдың найыралдар автотранспорт [illegible] ... Тыва АССР-ниң шиилинде командазының капитаны Юрий Чикачев [illegible] ... Ооң соонда [illegible] ... Россия Федерациязының, Москва хоорайның болгаш Тыва АССР-ниң шиилинде командаларының дельтапланеристери көргүзүг ужудуушкуннарын [illegible] ... ужудуушкуннарын аңаа чыыган чоннун улуг сонуургал-биле магадап көрген.

А дүүн чемпионаттың программазы [illegible] ... Хүннүң бирги чартыында аңаа чаңгыс дамыраазын хаттыг, кушу арай улуг болганындан [illegible] ... А дүүн соонда [illegible].

Спортчуларның эки ужуушкуннарга аларынга база оларның ужудуушкуннарын айыыл чок болдурар дээш агаар шинчилээр [illegible] база ол черде турган.

Совет Эвилелиниң бирги чемпионадының баштайгы хүннериниң түңнели-биле алырга Россия Федерациязының бирги командазы биле Москва хоорайның спортчуларының көргүзүглери өскелерден эки болуп турар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: баштайгы ужудуушкуннар.
Авторнуң фотозу.

ЧЕМПИОННАР ИЛЕРЭЭН

Чадаанага районнуң профэвилел-комсомол кроссу болуп эрткен. Спортчулар кыс 1500, 3000, 5000 метр хемчээлдиг чарыш шөлүнге шенешкен. Маргылдаага совхозтар база хоорай организацияларының командалары киришкен. Спортчу чедиг демиселдиг туржумунге чемпионнар [illegible] командаларның чарыжы онза солун болган. 3000 метр чарышка Маргарита Ховалыг (Чадаана, [illegible]) улустуң чемпиону болган.

«Сельхозтехника» салбырының төлээзи Даттыт-оол Монгуш 5000 метрге чарышкаа эр улустуң чемпиону атты чаалап алган. Сүт-Хөлден [illegible] — ийиги. Чадаанадан Г. Монгуш — үшкү черни [illegible] ... № 6 ПТУ-нуң сургуулдары бирги черни ээлээн. Школалар аайы-биле алырга, бирги черни Чадаананың № 1, ийиги черни № 2, үшкү черни Баян-Тала ортумак школаларының командалары алган.

Ш. МОНГУШ.

Суд залындан

ХАЙГААРАЛ ЧОГУНДАН

«1963 чылда төруттүнген. Нийти билии — 8 класс. Ажылдап турар чери чок, кайда-даа ажылдавайн турар, дээрбек» ... Устүнде бижиттинген Сергей Никитинниң чамзарынга хамаарыжыр.

Кызыл хоорайның улус суду Сергей Никитинниң [illegible] хоойлу ёзугаар 4 чылда [illegible] ... Ол чүге ындыг назы иштинде аныяк кижи суд сандайынга чүге олурар ужурлуг апарганыл?

1981 чылдың апрель 16-тың Кызыл хоорайның чурттакчызы Иванованың бажыңының [illegible] ... костюм, магнитофон, радиоприёмник болгаш оон-даа өске түүлдерни шупту 564 рубльдиң эт-севин оорлаан. Дараазында ол-ле айның 23-түң хүнүнде ол-ла үүлгединиң ол хоорайның № 4 школазынга кылып, курунениң 260 рубль түннүг эт-херекгизинге хол дээп оорлаан. Оорлап оруу оон-биле дүгаалган. Ол үүлгедиглерни дээш Сергей Никитин суд сандайынга олурганы ол.

Суд, херек бүрүзүнден түңнел үндүрери тутуш С. Никитин кажа-даа ажылдавайн турган. Чүге-даа, кандыг-даа сонуургал чогундаа ол арага ижеринче сундугуп эгелээн. Устүнде ийи оор херекти ол база [illegible] ... ооң чоок кижилери-даа, хөй-нийти-даа кичээнгейден кошкатбаан. Ооң түңнелинде аныяк кижи судтаттырып, хосталгазын казыдып шииттирген-дир.

Б. БОРИСОВ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 25-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Дилевээн ынакшыл». Уран-чечен фильм. 10.35 — «ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Мордасова ырлап тур». 11.20 — Медээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнериниң программазы: «Үш ужуражылга», «Юрий Питериниң улуг өг-бүлезе». «Сүүр [illegible]». 15.50 — «Лу Синь». Төруттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болганынга. 16.35 — «Москва болгаш москвачылар». 17.05— Европаның волейбол чемпионады. Эр улус. Түннел оюннар. 17.30 — «Оравнок» телестудияның аныяк корреспондентилериниң Совет Эвилелиниң Маадыры М. П. Девятаевке ужуражылгазы.

КЫЗЫЛДАН

18.15 —Телемедээлер (тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Улустуң хөгжүм демиселдериниң күүседикчилериниң Бүгү-эвилелдиң ийиги конкурузунуң лауреады В. Зажигиниң (балалайка) концерти. 19.40 — «Ийиги аванг[illegible]» ... телешиниң баштайгы көрүлдези. Автору — Н. Саймон. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Бар-даа болза, бүзүренчиг эвес». «Чүс чылдың кайгамчык чажыттары» деп эртем-чептерелдиг фильмниң баштайгы көрүлдези. 22.40 — Бөгүн делегейде. 22.55 — 23.25 — «Тергээ баштың мында». Фильм-концерт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Документалдыг фильм. 12.10 — Орус уран чүүл XV-XVII вектер. 12.40 —География. 5 класс. Черниң планы. 13.10 — Тиилелгениң хол үжүктери. 13.55— А. М. Горький «Ава». 14.25 — Э. Багрицкийниң шүлүк чогаалы. 14.55 — «Экран — башкыга». Совет хоойлужудулганың үндезиннери. 8 класс. Совет эвилелдиң политиктиг системазы. Улус депутаттарының Советтери. 15.35 — Бойдус эртеми. 3 класс. План. Карта болгаш компас. 15.45— «Азербайджанның граналы». Документалдыг телефильм. 16.00 — Э. Багрицкийниң шүлүк чогаалы (катаптааны). 16.30 — «Врангель ортулуунда». Эртем-чептерелдиг фильм. 17.00 — 17.45 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.45 — «Аныяк лениннилер».

МОСКВАДАН

18.15 — «Чүге чааңнарыл?» Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Кодээ ажыл-агый ажылдарының хүн демдеглели». 18.55 — Киножурнал. 19.05— «Тываның киноэкраннарында». 19.20 — «Чогаадыкчы болгаш үе». 19.50 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамаңгыг ыяк эр. чаштар!» «Робатко десчичей дугайында». Мультфильм. 20.15 — «Бойдустуң чажыттары». Документалдыг фильм. 20.30 — Спортчу гимнастикага ССРЭ-ниң чемпионады. Хостуг программа. Минскиден дамчыдыгга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Ынакшылче шилчилдивис». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги серилары. 22.40 — 00.30 — И. Брамс. Фортепианога, ийи скрипкага, альтыга болгаш виолончелиге квинтет.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар булуттуг, чаъс чок. Барыын чүк талазындан хаттың дүргени секундада 7-9 метр чедер. Агаарның температуразы республикага 14-18, Кызылга 17-19 градус чылыг болур.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Коргар-дыр мен» (2 сериялыг) 9.30, 13.10, 15.50, 18.30, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кайгамчыктыг Василиса» 9.30, «Шык чечектери» 11.00, 13.00, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда, «Ооң кээрин күзээр мен» 15.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Гуго дең бегемот» 10.00, 13.50, «Ашак тергиин кижи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, эртэйжи амыдырал болгаш совет тургузуу килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2154.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—012[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 224 (11722) | 1981 чылдың сентябрь 26, суббота | 1925 чылда үндүрүлүп эгелээн | Өртээ 2 кап.

Беш чылдың кижилери

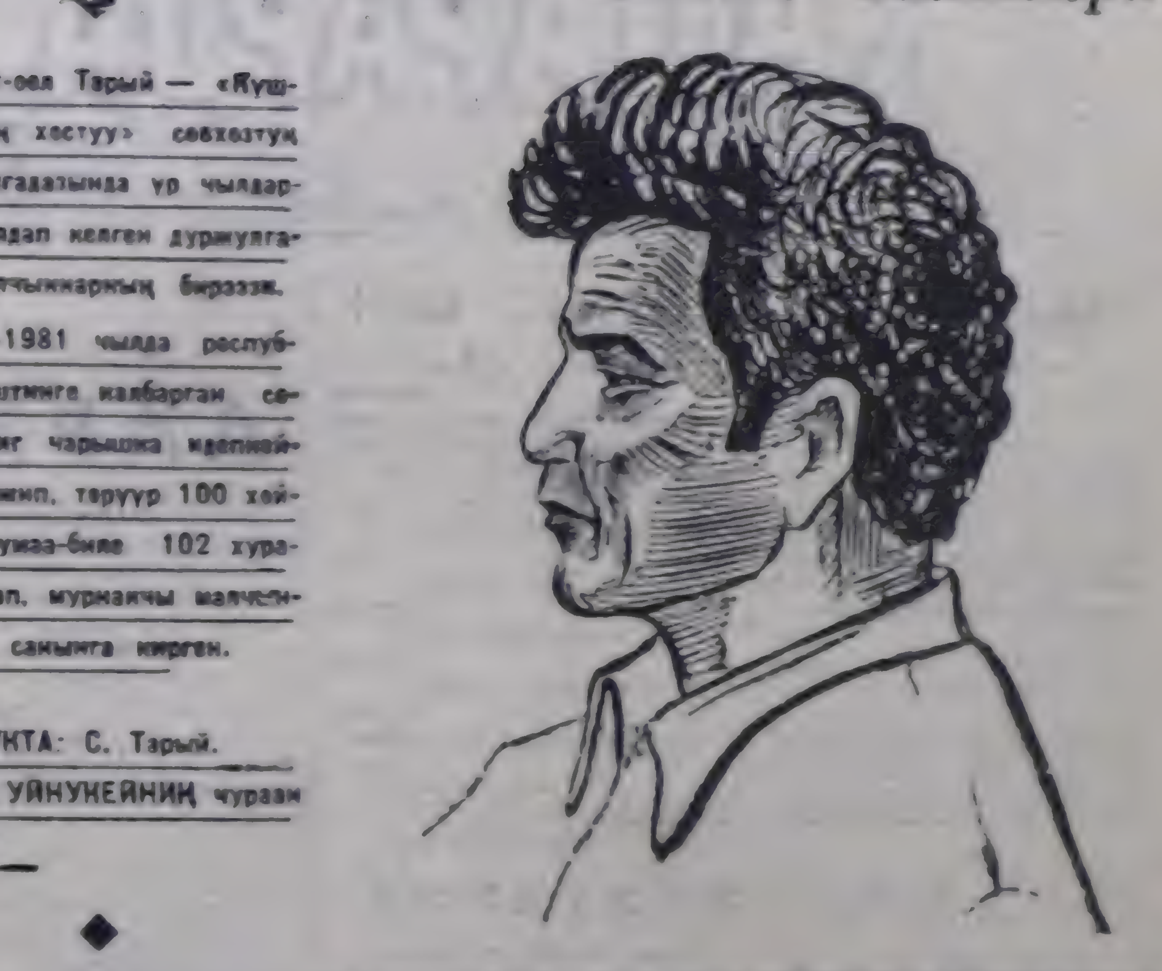

Сарыг-оол Тарый — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң хой бригадазында үр чылдарда ажылдап келген дуржулгалыг малчыннарның бирээзи.

1980-1981 чылда республиканың иштинге калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, төрүүр 100 хойдан ортумаа-биле 102 хураганы ап, мурнакчы малчыннарның санынга кирген.

ЧУРУКТА: С. Тарый.

С.-Б. УЙНУКЕЙНИҢ чураан чуруу.

Пропагандист хүнү

БЕЛЕТКЕЛДИҢ КӨРҮЛДЕЗИ

Бистиң республикада партия, комсомол чырыдыышкынының болгаш экономиктиг өөредилгениң пропагандистерниң хүннери эртип турар. Ол дугайында дыңнадыгларны моон адаанда парладывыс.

КЫЗЫЛ. Найысылалдың хой санныг пропагандистери СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга Пропагандист хүнүнге киржири-биле дүүн чыылган. СЭКП Кызыл хооркомунуң ийиги секретары Б. П. Свинцов ону ажыткан.

Эрткен өөредилге чылының түңнелдериниң болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайзырангайжыдар дугайында партия ТК-ның докладын күүседип талазы-биле хоорайның партия организацияның сорулгаларының дугайында СЭКП Кызыл хоорокомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи О. З. Завьялова, хоорайның ажылчы чоннарының он бирги беш чылдың бирги чылында найысылалдың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң пландары болгаш социалистиг хүлээлгелери канчаар күүседип турарын база оларның мурнунда кайгыг сорулгалар салдынган талазы-биле СЭКП Кызыл хоорокомунуң ийиги секретары Б. П. Свинцов илеткелдерин аңаа кылган.

Партия, комсомол чырыдыышкынының болгаш экономиктиг өөредилге системазынга чаа өөредилге чылы «Партияның күжү — чон-биле чаңгыс ээвиде. Чоннуң күжү — партия-биле чаңгыс ээвиде, оон үзүртүлгезинден» деп темалар өөренир-биле эгелээр. Ук теманы канчаар эрттиреринге хамаарышкан лекцияны Кызылдың педагогика институдунуң башкызы В. А. Петренко номчааш, методиктиг сүмелерни берген.

Пропагандист хүнүнүң түңнелинде хой чылдарда үре-түңнелдиг ажылдаан пропагандистерге шаңналдарны тывыскан.

КАА-ХЕМ СУУР. Кызыл районнуң пропагандистериниң хүнү маңаа болуп эрткен. СЭКП обкомунуң культура секторунуң эргелекчизи П. М. Самороков СЭКП ТК-ның партия өөредилгезин улам ыңай сайзырангайжыдар дугайында докладын күүседип талазы-биле районнуң партия организациязының сорулгалары, партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи В. Ш. Сат эрткен өөредилге чылының түңнелдерин болгаш чаа өөредилге чылынга белеткелдиң дугайында чыылганнарга чугаалап берген.

«Партияның күжү — чон-биле чаңгыс ээвиде. Чоннуң күжү — партия-биле чаңгыс ээвиде, оон үзүртүлгезинден» деп темага лекцияны Кызылдың педагогика институдунуң башкызы, төөгү эртемнериниң кандидады В. Л. Бике-оол номчааш, баштайгы кичээлди эрттирер талазы-биле сүмелерни берген.

Чемнер белеткели

ПЛАНДАН АЖЫРГАН

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң Шык-Бажы сүт-бараан фермазында Дадар-оол Хандыевич Монгуштуң операторлааны, витаминниг сигеш далганы белеткээр агрегат сиген далганы белеткээрин күжениишкиниг чорудуп турар.

Агрегатта 5 кижи ажылдап турар, олар 150 тонна витаминниг сиген далганы белеткээр планныг турган, ам 202 тонна чедирип, онаалданы 134 хуу күүсеткен. Агрегаттың ажылдакчылары темпин дүргедедип турган, хүнде 4 тонна сиген далганы бүдүрүп үндүрүп турар.

Ажылдакчылар Зоя Куулар, Василий Сат олар агрегатче ногаан масса дамчыдарын саадатпас.

— Бо агрегатты тургускандан бээр 3 чыл чедип турар. Ол үениң иштинде чаңгыс-даа катап үреленишкинге таваржып көрбээн. Оон кол чылдагааны — ону башкарып, эдилеп турар инженерниң мергежилдиинде. Агрегаттың техниктиг ажаалдазын чогуур ой-шаанда кылып турары аңаа база улуг идигни берген — деп, оператор Дадар-оол Монгуш чугаалады.

Кол-ла чүве — сиген далганы кылыр ногаан массаның сөөртүлгезин үзүктелиишкин чок чорудары. Сөөлгү үеде ногаан массаны Хову-Аксындан сөөртүр ажылдың темпизин улам дүргедеткен.

Шак ындыг темп-биле ажылдаар болза, витаминниг сиген далганы бүдүрер планы 2 катап ажыр күүседиринин бүгү аргалары бар.

Ол агрегаттың бүдүрген витаминниг сиген далганы совхозтуң Шык-Бажы, Ак-Тал сүт-бараан фермаларынга болгаш хойжу кодан санынга хоолуглуг чем кылдыр ажыглаттынар апаар.

Дадар-оол Хандыевичиниң операторлаан агрегады районда АВМ-нер арасында социалистиг чарышка доктаамал тиилекчи болуп келген. Сөөлгү чеди хонукта 20 тонна сиген далганы белеткээр турган, 26 тонна кылдыр ажыр күүсеткеш. СЭКП райкомунуң, райкүскомунуң болгаш ВЛКСМ, профэвилел райкомнарының шилчииргир вымпели болгаш акша-биле шаңнаткан.

Н. ДАЖИНМАЙ.

БЕЛЕТКЕЛДИ КҮШТЕЛДИРЕР

«Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажыл-ишчилери 2200 тонна сиген белеткээр планын 1322 тонна чедирип, 60 хуу күүседип алган. Сиген белеткээр планныг онаалдаларны коллективтерге хуваарган. Совхозтуң контора коллективи 40 тонна сиген белеткээр планныг, херек кырында 87 тонналы кезип сараттаан. Бода мал бригадазы 184 тонна сиген кезер планын 93 хуу күүсеткен. Тудугжулар бо талазы-биле онаалдазын 86.8 хуу күүседип алган.

Ынчалза-даа чамдык комсомол организацияларының, агитквартираларының сиген белеткелинге киржип келгени кошкак. 60 тонна сиген белеткээр планын агитквартиралар чүгле 27 тонна ажырган. Механизастаттынган болгаш хойжу бригадалар онаалдаларын күүсетпээн.

Булун-Терек сүт-бараан фермазында белеткеттинген 8 сараат сигенниң болгаш Омск облазка белеткээн 60 тонна саваңның кадагалалы ковчуг багай. Тургускан сараат бүрүзүн чаъс-чарга удур кырлап салганы чеҗпес. Ону ферма коллективи, совхозтуң удуртукчулары аңаа көрүп эртип турарын канчап-даа тааржыпас. Черде салган силостуң кырын дуглаваан, хүнге, чаъсқа ногаап ол мал чемин уреп чыдар. Белеткээн сигенни, силосту камныг ажаап, карактаары чугула болуп турар.

Ш. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

Мурнакчыларның үлегери-биле

Дуржулгалыг бригадир Анатолий Дмитриевич Воронинниң бригадазынга тураскаадып эргелелдиң Күш-ажылчы алдар тугун көдүрген. Ында онаашкан ажылынга кызымак, бедик мергежилдиг тудугжулар хой. Республикада тудуг трестериниң аразында «Мергежилдиң тергиини» ат дээш конкурска ук бригададан Николай Сүүр-оол, Б. Ортун-Назын олар «Эң эки дашчы» деп атты чедип алганнар.

«Кызыл тудуг» эргелелиниң бригадаларының аразында социалистиг чарышка эрткен 8 айларның түңнелдери-биле А. Д. Воронинниң бригадазы бирги черни ээлээн.

Мурнакчы бригада 201 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планын 2/2 муң рубльге кылып күүсеткен. Чаңгыс кижиге онаашкыр кылыр үлүг-норма 10605 рубльге, азы 102,5 хуу болган. Ук бригадада хой чылдарда улаштыр ажылдаан, бедик мергежилдиг дашчылар хой. Оларның хой кезии бызанчының, каңнакчының, бетоншиктиң холушкак мергежилдерин чедип алганнар. Каңнакчы С. Салчак, бызанчылар Н. Сүүр-оол, Б. Ортун-Назын болгаш оон-даа өскелер эки үлегер-чижекти көргүзүп турарлар.

Ажык бригадир М. И. Лаптевтиң бригадазы Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Л. Шиповаленконуң бригадазын бо чылын чарышче кыйгырган. Чарышка бригадалар удаа-дараа-ла чорупкелген. Ынчалза-даа М. Лаптевтиң бригадазы чыл эгезинден тура шаңналдыг черни каш удаа ап, бедик көргүзүглерлиг болуп келген. Олар 185 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүрген болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүзүнүң планын 9,4 хуу ажыр күүсеткеннер. Бригадалар аразында чарышка ийиги черни ээлээннер.

И. СОМОВА.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң коллективи август айда эки ажылдаан. Тудугжулар 124 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылгаш, планын 135 хуу күүсеткен.

Аадын-оол Кужугеттиң удурткан коммунистиг күш-ажылдың бригадазы социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп, өөс айлар иштинде 278 муң 300 рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылырын бүдүн чартык катап ажыр күүсеткен.

К. ЖААДЫ.

ХЕВИРИ ЧАРАШ, КӨРҮШТҮГ БОЛУР

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде тудуг ажылын үнделиии-биле экижидер, капитал салымышкыннарның ажыктыын бедидериниң чугулазын айыткан. Ол чугула сорулгаларны амыдыралга боттандырарынга кол рольду телевилекчилер ойнаар.

Тыва АССР-ниң Куртудуг комитединиң даргазы Б. Д. Байыр-оол болгаш Кызыл хоорайның кол архитектору М. К. Куулар-биле бистиң корреспондентивис ужурашкаш, оларга чамдык айтырыгларны салган.

— **Бистиң республикада тудугларның телевилелин кандыг организациялар чорудуп турарыл, Борис Донгакович?**

— Республикада 8 кол телевилел организациялары бар. Ол дээрге «Красноярскгражданпроект» институттуң Тывада филиалы чурттакчы объектилериниң телевилелин кылып турар. «Красноярск-ЦМИИ-ниң» (Центральный межколхозный проектный институт), «Сибирьсельхозтуупроект» институттарының филиалдары [illegible] тудуунуң «Востоксибырьгипроводхоз»туң салбыры мелиорация болгаш сүт ажыл-агыйының тудугларының телевилелдерин кылып турар. «Красноярскгражданпроект» институттуң филиалының ажылдакчыларының кылган телевилелдерин ёзугаар Чаа Шагаан-Арыг хоорайның тудуун турар болгаш Туран, Чадаана, Кызыл-Мажалык, Хову-Аксы, Сарыг-Сеп чааргы туттунуп турар. Найысылал Кызыл хоорайда дөртүң, беш болгаш он үшкү микрорайоннар база-ла ол филиалга хамааржыр. Оон ангыда элээн хой саттуг ажылдарны ол филиал кылган. Оларга чаа төгеникра «Меңгүлек», чурттакчы база бажыңнары [illegible].

1980 чылдан эгелеп тос каът бажыңнарын он үшкү микрорайоннуң тудуун [illegible]. Ол микрорайон тыптуң хевирлеттинеринге ээзин эвес саадар дыт бодур.

Ол бүгү найысылал төвүнүң овур-хевирин тургузар.

Ам дөртүк, бешки микрорайоннарга хамаарыштыр чамдык чүүлдерни чугаалаксан тур мен. Ук микрорайоннар амты үениң негелделеринге дүүшпейн турар. Оон телевилелдерин 1968 чылда кылган турган. Ынчангаш норма, негеде өскерилген болгай. Аңаа школа даа, машина тургузар гаражтар даа көрдүнмээн. Сөөлүнде ону эде көрүп, амыдыралдың негелделеринге дүүштүр немелдени киирген чүве. Чаа школа ында ажыглалта кирген. Магистральная кудумчузунуң артыы талазында кооператив гаражтары база бар апарган.

Телевилекчилериниң талазындан уруглар албан черлериниң, школаларның архитектура каастаангазынче болгаш ланшафтының ажыглаарынче кошкак сагыш салып келгенин айтыр апаар. Ий черлерге чедишпир кылыр хлавзарын чадалары чагайжыдылгага шүут ажыглавайн келген бе. Чайгаар бүткен рельефтиг ажыглаары хереүнүң кырында үнүштүг каъдым үреэйн камгалаарынга болгаш ногаан чажыдыгларны чорударынга дугаар. Чагайжыдылга де каастаангалыг хевирлерин ээлп ажыглаан турар. Чеде тарымыр савалар (элезин-бетон дан кылган), тротуар плиталары, каастаангалыг сандайлар дээн ышкаш чүүлдер чаа микрорайоннарда бетин чок. Дөртүң микрорайонга уруглар эксперименталдыг спорт шөлү телевилээн. Оон тудуун ам-даа неделвээн.

— **Хоорайывысты улам аянишынчылыг болдурарынга бажыңнарның каасталгазы кандыг болуруул, ылангыя национал аян-хевирниң угулзаларын ажыглаарын болуп турар бе?**

— Келир үеде бажыңнарның архитектурлуг каасталгазынга национал аян-шинчини киирерин болуп турар. Ылаңгыя уруглар садтарын, школаларны, амыдырал хандырылга бажыңнарын, магазиннерни шимээрипче кичээнгей салыр. Аңаа национал аян-шинчиниң хевирлерин киирер. Монументалдыг каастаага чүүлдерни мозаиканы, барельефти, сграффитону база ажыглаарын көөр. Оон ангыда бажыңнарның фасадтарын ол шеп каастаарын калбартырын бодап турар. Аңаа гранитти, мраморну, ракушечниктерни ажыглаарын ковүдедир. Ол ышкаш бистиң тудугларывыста бичии архитектура хевирлерин кошкак ажыглап турарын үстүнде чугаалаан болгай мен. Ынчангаш телевилекчилерниң талазындан ону ажыглаарын калбартыры чугула.

Н. ООРЖАК.

Районнардан медээлер

Бии-Хем

БИИ-ХЕМ. Районда картофель ажаап, алымышкыны үргүлчүлевишаан. Бо чылын ында дүжүт багай эвес. «Өөк» болгаш «Кызыл тараачын» совхозтар гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 90 центнер картофельди ажаап ап турар. Амга чедир 250 гектар картофельдиң 100 ажыг газы ажаап алдынган. Ол ажылга район төвүнүң, Кызыл хоорайның ажылчы чоннар коллективтери, школачылар, сургуулдар, студентилер дузалажып турар.

Таңды

ТАҢДЫ. Районнуң тараа шөлдеринде дүжүт ажаап алымышкыны кидин тулук. Таңды районда 9066 гектар черниң тараазын кескен, оон 5616 газының тараазын бастырган. Дорт кестириглге-биле 5296 гектар черниң 1500 центнер тараазын ажаап алган.

Оон-биле чергелештир картофель ажаап алымышкыны база чоруп турар. Районда 270 гектар шөлден 288 тонна картофельди казып алган.

Бай-Тайга

БАЙ-ТАЙГА. Районнуң ажылчы чоннары ниитиниң малынга 11 муң 540 тонна сигенни белеткээш, планныг 70 ажыг хуузун күүседип алган. Ажыл-агыйлардан «Бай-Тал» совхоз — 2764 тонна, «Мурнакчы» — 2550 тонна сигенни белеткеп алгаш, кайызы-даа ол талазы-биле планнарын ажыр күүсеткен. «Бай-Тал» совхоз силос, сенаж салымышкынын, витаминниг сиген далганын белеткээриниң планнарын база-ла ажыр күүседип алган.

Чөөн-Хемчик

ЧӨӨН-ХЕМЧИК. Сиген шөлдеринде тракторларның, сиген кезер машиналарның, кадыыр-дырбааштың даашшимээни үзүлбейн турар. Ниитиниң малынга канчап хой мал чемин белеткеп алырыл? Ол айтырыгны шиитпирлээр дээш социалистиг чарыш ажыл-агыйлар, бригадалар, звенолар болгаш малчыннар аразында үргүлчүлевишаан.

Районда ам 3 муң чыгы тонна сиген белеткээн. Ол талазы-биле чарыштың мурнуку одуруунда «Алдан-Маадыр» совхоз чорүп, сиген белеткээр планын 80 ажыг хуу күүседип алган.

ХРОНИКА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң даргазы албан-дужаалындан К. Б. Юмбуунуу хостаан.

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели республиканың заказниктеринге (камгалалдыг черлеринге) черлик дириг амытаннарны камгалаары болгаш өстүрүп көвүдедириин экижидер дугайында айтырыгны болуунуң Президиумунуң хуралынга чугаалашкан. Бо талазы-биле республиканың Аңнаар-тывыш эргелелиниң начальниги А. С. Куракин информациязын дыңнааш, кылып чорудуп турган ажылдарны демдеглээн.

Амгы үеде республикада 11 заказник тургустунган. Оларның девискээри ниитизи-биле 845 муң гектар. Заказниктерниң бирээзи республика ужур-дузалыг, он ужу чер-чер ужур-дузалыг болгаш комплекстиг хевиргэ. Оларның дөрту аңнарның чамдык хевирлеринге камгалалдыг. Заказниктерни камгалап хайгаараары-биле 25 егерь ажылдап турар. Олар заказниктериниң чериниң үрээн [illegible] 1979 чылда 39-ту, 1980 чылда 21-ни, 1981 чылдың эртпээн үезинде 22-ни тудкан болгаш торгаар хемчеглерни алган.

Моон-биле чергелештир республиканың Аңнаар-тывыш эргелели заказниктерде черлик дириг амытаннарны камгалаар болгаш өстүрүп көвүдедир талазы-биле ажылды багай организастап келгенин Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң хуралы демдеглээн. Заказниктер девискээрлеринде дириг амытаннарның камгалалын аңнаарлыг тайгааралдап организастааар. Хамыктың мурнунда эргелел ырак-та чеппес, организастаан. Оларда баштыгзаан егерьлерниң ажылын сула контролдап турарындан егерьлер боттарының хүлээлгезин чедир күүсетпейн турар. Егерьлерниң шинин аарыын ыямча чок чорудуп турарындан таварыышкан-на кижилер аңаа ажылдаан болуп кирип ап турган. Оларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче чогуур кичээнгей салдынмаан.

Заказниктерде шеру агиттациязы, оларның адресин, схемалары, чарладар көвүүт багай дориттынган. Заказниктерниң Азастан осуолерниң сагымыр дурумнери аажыдан кыдыйлаан. Дириг амытаннарны хумагалаар, камгалаар талазы-биле тайылбыр-ажылдарны эргелелдериң удуртулгазы, специалистери чорудуп турар. Дириг амытаннар камгалалының бүгү-рызында материалдар [illegible] ирекиннери, телевидение, радио дамчыдылгаларынга ковчуг ажаап үнүп турар.

Республиканың заказниктеринче черлик дириг амытаннарны өстүрүп көвүдедир талазы-биле аңныг барык органиастатырымаан. Аңнарга чем кылдыр сигенни, бүргүбүрүнү белеткеп турар эвес, олар дыка эвеш. [illegible] болгаш өске-даа аңнар [illegible]. Куштарны болгаш оларнуурук аңнарны аңнап, четтеримчи [illegible] маңнатпас. Олар чем ызаш бээр сузаазымы [illegible], чемин тедириг [illegible] турар. Бо чугула ажыглагдыы, ылангыя [illegible] кичээнгей [illegible] турар.

Республика девискээринде заказниктерде болгаш аңнаар-тывыштыг черлерде дириг амытаннарны камгалаар херекке Ыяш ажыл-агый, Ыяштар херектер министерстволарының, балык камгалалының инспекциязының ажылдар болгаш балыкчылар политаплениниң четпес кезиглери турары демдеглеттинген. Оон ужурундан чамдык черлерде черлик дириг амытаннар эвээжеп, аңнарның, куштарның чамдык хевирлери ховартап турар.

Черлик дириг амытаннарны камгалаар болгаш өстүрүп көвүдедир талазы-биле ажылдаашынгы четпестерниң барын Министрлер Чөвүлелиниң Президиуму Аңнаар-тывыш эргелелинге айыткаан, демдеглеттинген четпестерни чайладыр талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, боттандырып чорударын ук эргелелге болгаш хамаарылгалыг министерстволарга, ведомстволарга дагзып турар доктааалды хүлээп алган.

СЭКП ОБКОМУНУҢ МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМ УНИВЕРСИТЕДИНИҢ ДЫҢНАКЧЫЛАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ:

Марксизм-ленинизм университединге кичээлдер:
1-ги курска бо чылдың октябрь 1-де, 18 шакта:
2-ги курска — октябрь 5-те, 18 шакта СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга эгелээр.

КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

1981 чылдың сентябрь 30-де СЭКП хоорокомунуң хуралдаар залынга улус депутаттарының хоорай Совединиң VII сессиязы 14 шакта ажылдап эгелээр. «Хоорайның школа назы четпээн уруглар албан черлериниң четкизиниң байдалының болгаш оларны улам ыңай хөгжүдериниң база уруглар кижизидилгезин экижидер дугайында», «Чаагайжыдылга болгаш орук тудуунуң талазы-биле доктаамал комиссияның ажылының дугайында» айтырыгларны чугаалажыр.

Специалистиң индири

БЕДИК КӨРГҮЗҮГНҮ ЧЕДИП АЛЫР

Бии-Хем район хойжу талазының талазы-биле республикада дөртку черде турүп турар. Бо орулгалыг малдың баш санын өстүрериниң планын ажыл-агыйлар он бирги беш чылдың баштайгы чылында 119,7 хуу күүсеткен. 1980 чылда турганынга удур 8,8 хуу өскен.

Районнуң хойжулары бергелиг хуур-менди ажылдап, [illegible] биле ажылдаан. Оон түңнелинде багай эвес көргүзүг чедип алдынган. Хойнуң баш санын өстүрериниң планын 19,7 хуу ажыр күүсеткениинден ангыда, район ниитизи-биле төрүүр 100 хойга онаашкыр 77 хураганы [illegible]. Ол болза 1980 чылдыңындан 13 хураган хой. Районнуң хойжуларының эң-не улуг чедиишкини он бирги беш чылдың баштайгы чылының дүк талазы-биле планныг онаалдазын ажыр күүсеткени. Район бо чылын 295 тонна дүк садар планын 317 тонна кылдыр ажыр боттандырган. Эң-не хой дүгү [illegible] хой ажылдыг «Өөк» совхоз дужааган. Ол ажыл-агый 100 тонна планның орнунга 117 тонна, «Кызыл тараачын» совхоз 89 тонна онаалданың орнунга — 97 тонна кылдыр саткан. «Саян» биле «Хадын» совхозтар дүк планын күүседип шыдаваан. Олар күүседипкен турган болза, ол үнелиг чиг-эттиг район дыка хей-ну пландан ажыр садып болур ийик.

Хой ажылында бо бүгү чогумчалыг түңнелдер бирги ээлчегде хойжуларның, хой ажылының талазы-биле специалистерниң күженишкиннериниң ачызы-биле чедип алдынган. Оон ангыда база бир чугула чүүл болза, хойну тарып боозадыры -бо-дур. Чугула кампанияны чогуур негелдениң деңнелинге чорудуп турган чорук үстүнде айыткан эки түңнелдерни чедип алырынга шиитпирлиг үндезин болган дээрзин маңаа онзалап демдеглээри эргежок чугула.

Хойну тарып боозадыр талазы-биле кампанияны районга мурнунда чылдарда организастаг бедик деңнелге чорудуп келген. А бо чылын тарып боозадылганы ажыл-агыйлар чедиишкиниг эрттирип турар.

Бо сезонуң эгезинде районга шупту 17 тарып боозадылга пунктузу ажылдап турган. Оларны баш удур септеп белеткеш, эргежок чугула херекселдер-биле дерип четтээн. Тарып боозадыр техниктерни билиг бедидер семинарларга өөреткен. Ол ышкаш хойларны тарып боозадылгага киирерин белеткээри-биле хураганнарны чогуур үезинде үскеш, семиртип одарладырын организастаан.

Бо чылын районга ниитизи-биле 34600 баш хойну эдержилгеге киирер, оон иштинден 27200 хойну тарып боозадыр ужурлуг турган. Ам бо хүннерде тарып боозадырының 11 пунктузу ажылдап турар. Ажыл-агыйларга 23331 баш хойну эдержилгеге киирген, оон иштинде тарып боозатканы — 21216 баш. Ынчангаш хой ажылында күскү эң чугула кампания — тарып боозадылга адакталып турар.

Эң-не хой хойлуг «Кызыл тараачын» совхозта бо ажылды зоотехник Е. Лапеза [illegible] организастаан. Ында 12,5 муң баш эдержилгеге кирер хойнуң 7,2 муңун чүгле тарып боозаткан. Ужуралыг, чингенарын дүктүг хой өстүрүп турар «Өөк» совхозта бо талазы-биле байдал база эки. Ол ажыл-агый (кол зоотехниги Л. Шаповалова) 11 муң хоюндан бо хүнге чедир 7200-түг тарып боозадып алган. Бо ажыл «Саян» совхозта барыкла дооступ турар. Тарып боозадылга пунктузун чогуур үезинде белеткеп албааның ужурундан «Хадын» совхоз хойнуң тарып боозадылгазының эге салдал (районга тарып боозадылга август 5-те эгелээн) август 29-та кирген. Ынчалзажок бо совхозка-даа хойну тарып боозадыры сентябрь төнчүзүнге чедир доостур.

Маңаа мурнакчы техниктерни демдеглээри чугула. Ындыглар бисте эвээш эвес. Чижээ, «Саян» совхозта Светлана Куулар хойну тарып боозадырынга каш улаштыр ажылдаан, дуржулгалыг техник. Эрткен чылын оон тарып боозаткан хойлары 100 хуу төрээн, 100 хойга онаашкыр 105 хураган алдынган. Бо чылын база-ла мурнакчы техник үлегерлиг ажылдаан. Оон пунктузунга тарып боозадыр ужурлуг 1500 хой шаг-ла доозулган. Светлана Куулар келир чазын-даа бо чылдыындан куду эвес көргүзүгнү чедип алыр сорулганы салгаш, хойларның тарып боозадылгазын ковчуг хынамчалыг, бүгү-ле негелделерин ёзугаар чорудкан. «Өөк» совхозта тарып боозадыр аныяк техник Светлана Сат 2000 баш хойну тарыырын доозар чоокшулаан.

Тарып боозадылга хойнуң уксаазын экижидеринге, дүктүр продуктузун бедидеринге, аъш-чемниг кадарылгарның тарап өптерээрин болдурбазынга, үлегерлиг бүдүрүкчү кошкарларны четтүт ажыглааарынга шиитпирлиг рольду ойнап турар. Ону барымдаалааш, районнуң ажыл-агыйлары хойну тарып боозадырында бедик үрени республиканың Курунсааржыдылга каттыжыышкынының Кызылда бүдүрүкчү малдар станциязындан ап турар. Ук станция бедик продуктулуг бүдүрүкчү кошкарларның үрезин районнуң ажыл-агыйларынга чогуур үезинде чедирип берип турган чорук тарып боозадылганы дүрген болгаш шынарлыг эрттиреринге идиглиг болган.

Төрүүр хой бүрүзүн тарып боозадыры эргежок чугула.

Бистиң районнуң совхозтарының техниктери ону чедип алыр сорулганы салгап ажылдап турар. Маңаа эң-не кол чүве — тарып боозаткан хой санындан хураганны алыры. Эрткен болгаш оон мурнунда-даа чылдарның көргүзүглеринден алырга, тарып боозадылганың [illegible] багай эвес болур турар.

Н. БУРДАКОВА.
Бии-Хем районнуң кадаа ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги.

СЫЛДЫС БИЛЕ СЫЛДЫС ИЙИ

«...Сылдыс биле сылдыс ийи
Чыыра тыртчып, ховешкин туру»
(М. Ю. Лермонтов).
Эртен, кежээ ажыл, дыштче
Эжеш басчан оол, ные ноңгеен.
Бо-ла чааскаан чоруур сени
Болумга-даа доңейлээр мен.
Ынчангаштың ындыг боор сен:
Ырымның эң дээжи мыым,
Хунлуг ырымым, хуне дужум.
Куделим боон хууда бердим,
Бажыңымның чаны-биле
Бадып, оскаан санында-ла.
Барааныңдан чуроом еергылыр,
Бажым бооин дескине боор.
Ынчалза-даа, хугбай чуве,
Ыя-да бо, кожа-даа бол,
Харын, ийи шолбан ышкаш,
Каржып эртип турар-дыр бис.
Сылдыс биле сылдыс ышкаш,
Чыыра тыртчыр турган болза,
Холчок ооңдек чаңнап келгеш,
Хоңнум еглен бээр ийик мен...

С. МОЛДУРГА.

Олег СУВАКПИТ.

Өөр шүлүктер

Хойжуга

Төрээн хойлар санындан-на
Толун менди камгалап ап,
Төрээн чуртка өөступ бээр
Төлептиглер бирээзи сен.
Кыргып алган арбын дүгүн
Кылаң шиник костюммер-дир.
Ону кеткеш, хөглеп чор мен.
Ол дээш сеңээ өөрүп чор мен!

Саанчыга

Аъш-чем садыы кайы сен дээш
Энтиң бо-ла чеде бээр мен.
Ааржы, сүттү, саржагны дээш
Эндере-ле делгээн болур.
Элбекшилдиң магалыынга
Энтиң бедип, чоргаарап мен.
Чежиит холдуг саанчы сеңээ
Четтирдим дээш мөгеер мен!

Тракторжуга

Тайга бажы харлагыже,
Далай кыдыы чеңнегиже
Кара черни дадаазыннаай
Каттыртып каар магалыг сен!
Частың хүнү чылыын чажып,
Шаттар дерин төге бээрге,
Кызыл-тасты чаптыра бээр
Кымдан кежээ бодуң-дур сен!
Бедик дүжүт четчип бышкаш
Мендилээн дег чалай бээрге,
Дүне, хүндүс тутчуп кирер
Туралыг-эрес маадыр-дыр сен!

Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң хойжулары бо чылын багай эвес ажылдап, төрүүр 100 хойга онаашты 83 хураганны камгалап, доруктурганнар. Ол ышкаш шээр малдың база мыйыстыг бода малдың баш санын камгалаарының планы күүсеттиннер.

Совхоз күрүнеге дүк садарының планын күүсеткен: 52 тонна дүктү садар турган, оон 7 тоннаны хойжу сатказн.

Бо хүннерде совхозтуң мал ажылдакчылары ыштаглаашкынга хынамчалыг белеткенип, одек-кыштаглаарының септелгезин доозуп турар.

Дурумналдыг хойжу Дукел-оол Даваевич Эрендей бо совхозта үр үеде малчыннап, чыл бүрүде багай эвес көргүзүглерни чедип ап келген. Бо чылын ол төрүүр 100 хойга онаашты 93 хураганны камгалап алган болгаш хой бүрүзүнден 4,1 килограмм дүктү кыргып, бөдүнгө алган хүлээлгезин чедиишкиннинг күүсеткен.

Дукел-оол Даваевич чайын мал чеми белеткээр ажылга база идепкейлиг киржип, бодунуң күжү-биле 8 тонна сигенни кезип алган.

Х.-К. МОНГУШ.

ЧУРУКТА: хойжу Д. Эрендей.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

БИЛИП АЛЫРЫ АРТЫК ЭВЕС

● Бо чылдың сентябрь 1-де бистиң республиканың совхозтарынга 1065238 хой турган. Ол белза эрткен чылдаазындан 36 муң 917 баш хөй. А ошкунуң нити саны 126 муң 728, азы эмир чылдагы деңнелинден 15 муң 478 баш хөй.

● Бо чылдың январь 1-ден сентябрь 1-ге чедир республиканың совхозтарында 398 муң 384 анай, хураган төрүттүнген. Эрткен чылдың ол үезинде турганындан 58 муң 296 хөй. Оон иштинде хураганнар эрткен чылдаазындан 50 муң 759 баш артык болган.

● Совхозтар бо чылын төрүүр 100 ошку, хойга онаашты 80 анай, хураганны менди камгалап, доруктурган. Ол эрткен чылдагы деңнелден 14 баш хөй.

● Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң хойжулары төрүүр 100 хойга онаашты 98 хураганны камгалап, доруктурган, республиканың өске ажыл-агыйларын мурнаан.

Чугаалажып көөрү-биле

ААРЖЫ—ЧАШ ХУРАГАННАРГА ҮНЕЛИГ ЧЕМ

Берге кыштарда хой оолдаашкынының үезинде чаш хураганнарны чемгерип азыраары-биле сүлүн саар инектерни, оон туржук кургаг сүттү болгаш уруглар чемгерер холуксааларны безин кодааннарже чорудуп турар. Ынчаарга республиканың малчыннары ааржыны чыл бүрүде-ле белеткеп турар болгай.

Ааржыда үнелиг белоктар, солуттунмас аминокислоталарның бүрүн составы, он беш ажыт янзы-бүрү макро болгаш микроэлементилер, дустар, органиктиг кислоталар база амыдыралга эргежок чүгүла өске-даа бодумелдер бар. Чаңгыс килограмм ааржыда 1,3 чемгерилге единицазы, 310 грамм хайлыр протеин, 12 грамм кальций болгаш 10 грамм фосфор чыдыптан.

Малдың организминге болгаш тканьнарынга бүдүрер материал болур хайлыр протеин талазы-биле ааржы сүт тараазындан 3,6 катап, ховуунуң кадар оъдундан барык-ла чеди катап ажыт болуп турар.

Малды чемнер-биле, ылаңгыя холуксаалыг чемнер-биле хандырары кызыгаарлаттынган бистиң байдалдарывыска ааржыны белеткеп алыры чаш хураганнарның рационунга биче эвес немелде болур. Оон ангыда ол продуктуну белеткеп алырын малчыннар билир, ону кылырын чеч-чеч чылдарда шиңгээдип ап келген.

Неннин суу чедишпес болуп турар хураганнарга чүгле немелде чем кылдыр бээрини дугайында эвес, а алыс перспективазын чугаалаар чүве болза, ааржыны хураганнарга бээри-биле комбикорм составынга ажыглаары чүгүла ужур-дузалыг болуп турар.

Амгы үеде зоотехник-селекционерлерниң күжениишкиннериниң ачызында республиканың хой ажылында элбек дүк продуктуулуг хойлар тургустунган. Ынчалзажок чемнер чедишпезиниң уржуу-биле ол хойларны ажыглап турары ыракта четпес. Улуг, шыырак хураганнарны алыры-биле хой-хой ажыл-агыйлар хойларны кыжын оолдадырын практикалап турар. Хойнуң ыш-деңгээн январь, февральда шыырак турар болбайн аан, ынчалзажок ол оолдаан соонда дөмей-ле арып, кошкаар апаар.

3—3,5 килограмм деңзилиг хураганның бөттаныр өзериинге хой 20—25 муң калорийни чарыгдаар (ол хойнуң кыжын азы чайын оолдаазындан хамаарылга чок). Оон соонда чаа төрүттүнген хураганның килограмм деңзи бүрүзүнге хой 5 кг сүттү чарыгдаар. Оон ангыда хойнуң бодунуң амыдыраарынга болгаш хүрүнеп узап өзериинге база-ла чемнер негеттинер. А хой харны каснаш, кыжын оон тоттур оъттап алыры берге.

Болганнының хойжулары чаш хураганнарны бүрүн үнелиг чем рациону-биле хандырып турарының ачызы-биле хураганнар төрүттүнген соонда ийи ай болганда-ла мендээн [illegible] кааптар. Ындыг чем рационунуң солуттунмас кезээ сүт азы оон кылган продукт болур. Чүге дээрге чаш хураганнарга сүттүң белогу шуут солуттунмас чүүл болур. 14—15 килограмм деңзилиг хураганга кончуг 0,4 кг чемгерилге единицазы болгаш 55 грамм хайлыр протеин негеттинер. Ындыг херегцелге 200 грамм эки шыварлыг сигенден болгаш дараазында составтыг 250 грамм комбикормадан тургустунган рацион хандырып болур: ааржы—25 хуу, чечек-тараа —38, сула—36, дус болгаш витаминнер —1 хуу.

Оон-биле чергелештир мындыг айтырыг тургустунуп келир: чеже хире ааржы херегил база амгы үеде ону белеткеп алырының болдунар аргазы кандыгыл?

Ажыл-агыйларның удуртукчулары, зооветспециалистер-биле болгаш малчыннар-биле чугаалажып көөрге, хой-хой совхозтар ол үнелиг сүт продуктузун чылда 2—3 тоннаны белеткеп база чурттакчы чонга садып ап болур аргалыг. 100 тонна ааржыны комбикорм составынга 25 хуулуг кылдыр холуур болза, оон-биле 50 муң хураганны дөртен хонук дургузунда азырап болур. Ындыг болганда, кышкы үеде төрүттүнген хураганнарны незиңден дыка эрте ангылап үзериинин аргазы база бар апаар-дыр.

И. БЕЛЯКОВ.
Кодээ ажыл-агый министерствозунуң ветеринария килдизиниң начальниги.

РЕДАКЦИЯДАН: И. Беляковтуң үстүнде чүүлүнде чаа болгаш чүгула айтырыгны көдүрүп турар. Тыва улус ак чем болур ааржыны шаг-шаандан тура-ла белеткеп келген. Сөөлгү үеде ааржыны арбыдадыр белеткеп турар кижилер барык чок деп болур. Ааржы дээрге чаш хураганнарны чемгерер кончуг үнелиг чем-дир. Ону улус мурнунда билбейн, хураганнар чемгерери-биле белеткевейн турган. Ам ону ажыглаары эргежок чүгула-дыр. Ааржыны арбыдадыр белеткеп алырының аргалары бар. Инээнни саап машинага тырткаш, саржаг кылып турар фермалар эвээш эвес болгай. Тырткан сүттү ажыткаш, оон чүге ааржы кылып ап болбазыл? Оон ангыда малчыннар боттары база-ла инек саап, харын-даа хойтпактан турар. Олар база эвээш эвес ааржыны белеткеп болур аргалыг.

Ынчангаш бо айтырыгны «Шынның» арыннарынга чугаалажып көөрүн редакция саналдап тур. Мында кол кичээнгей салыр чүүлдер: кайда, кандыг фермага ааржыны белеткеп болурул, ону кылырының технологиязы кандыгыл, малчыннарның боттарының ааржы белеткеп алыр болдунар аргазы кандыгыл, малчын кижи бодунуң инээниң сүдүнден ааржы белеткээнде совхозтуң ону садып алыр өртек-үнези кандыг болурул, амгы үеде ааржы белеткеп, ону мал чемгерериңге ажыглап турар фермалар, түң-түң малчыннар бар бе, ол үнелиг чемни белеткээринде кандыг бергелер барыл, карыдгааны кандыгыл дээн ышкаш чижектиг айтырыглар болур. Ажыл-агыйларның удуртукчуларындан, специалистеринден, малчыннардан бо талазы-биле чагааларны манап тур бис.

ЧҮСТЕН—290

«Тутаево» дүрүжүк-бүдүрүлге ажыл-агыйында туттунган комплексте романов уксаалыг 5 муң хой, оон иштинде төрүүр 2 муң хой бар.

Тутаевтерлер мынча [illegible] чаа технологияны шиңгээдип алганнар. Ажыл-агый чуртта ол [illegible]. Эрткен чылын 100 хойдан-на ортумаа-биле 290 хураганны ол алган. Төрүүр хойларның 53,2 хуузу үш болгаш оон-даа хөй хураганны берген.

Хой эъди, дүк бүдүрериниң болгаш садыгның талазы-биле планнарын ажыл-агыйлар ажыр күүсеткен. «Тутаевонуң» директору Владимир Иванович Демидов мындыг [illegible] эъд садарының беш чыл планы 154, дүктүү —174 хуу күүсеттинген. [illegible] социалистиг мурнаашкынның тиилекчизи болгаш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туггу-биле шаңнаткан.

«Тутаевода» мурнакчы дуржулганың школазы ажылдап турар, аңаа чүгле бистиң чурттувустуң эвес, а социалистиг чурттарның хойжулары кээп турар. Франциядан делегация база келгеш барган.

— Хой ажылы бисте арыг орулганы берип турар — деп, ажыл-агыйның улуг экономизи Дина Львовна Демидова чугаалады. — 1979 чылда оон орулгалыы 2 хуу болган, а эрткен чылын ол 24 хуу четкен. Ол эки [illegible] продукциязын бот-үнезин чиигеткениннден чедип алдынган. 183,5 муң рубльдиң арыг орулгазын алдынган.

Ажыл-агыйның мал чеми алыр шөлдери шоолуг улуг эвес. Комплекс чанында чайгаар үнген сиген кезер шөл 25 га, одар 106 га. Тарылга шөлү 774 гектар. Ынчангаш мында гектар бүрүзүнден эң хөй бериимчени алыр дээш бүгү хемчеглерни ап турар. Эрткен чылын агаар-бойдустуң байдалы таарымчалыг эвес-даа болган болза, гектардан-на хөй чылдыг сиген 4,7 тоннаны, ногаан массаны 19 тоннаны белеткеп алган.

Тергиин [illegible] улуг черин хөй чылдыг сигеннер ээлеп турар болгаш барык-ла шөл бүрүзүнден оларны ийи катап кезип ап турар. [illegible] кыжын төрүүр бир хойга онаашты 350 килограмм сигенни, 1000 килограмм силосту, 150 килограмм витаминниг сиген далганын белеткээн.

Улуг болгаш чаш малды ажыл-агыйның хойжулары [illegible] чиириг чок ажаап турар. Чаш хураганнар төрүттүнүп бериин хонганда, өкпе аарыглары болдурбазы-биле новорсенол холумаан сыкыртыр, ак [illegible] хураганнарны [illegible] чылыдып турар. Эмзирер хонга, чаш хураганга бээр чемге чем биомициниң, балык үзүн, [illegible] күтүрне, йод холуур.

Тутаевчилерниң чедиишкиннинң база бир бырады — доктаамал кадрлар.

— Бисте кадрлар хой унуп кирбейн турар — деп, ажыл-агыйның партбюрозунуң секретары Василий Иванович Шиликов тайылбырлады. — Кижилер дугайында доктаамал сагыш салып турар бис. Чүгле оңгу беш чылда хойжуларга он алды квартиралыг ийи бажыңны туткан. Суурда котельная, суг дамчыдылгазы [illegible] ажылдап турар. Эрткен чылын төп системадан чылыгны 70 квартирага улаан.

Бо чылын чаа бедик сорулгаларны ажыл-агый шаптырап турар: 100 хойга онаашты 295 хураганны алыр, күрүнеге 140 тонна эъдин садар — [illegible].

М. САФИКАНОВ
Ярославль область
(«Овцеводство» журналдан).

ЯНЗЫ-БҮРҮ МАШИНАЛАР

Хой ажылын механизастаар янзы-бүрү машиналар ук адырны үлетпүр технологиязынче шилчидериниң үндезини болур. Ындыг машиналарны бистиң чурт ээлээш звести бүдүрүп турар. Оларның аразында четпес төрүттүнген хураганнарны херел-биле чылыдар, кылымал сүт бүдүрер, хойну имнеп-демдектээр, чуур болгаш эмнээр, суггарар, каралгай кезер, өлүрер, соар болгаш оон-даа өске машиналар бар.

Өдек аштаар машина. Ол ПБ-35 бульдозер-чүдүрүкчүден, кажаа иштиниң өдээн аштаар, чүдүрер база шала аразында өдектиг аштаар машиналардан тургустунар.

Хой саар машина. Хой саар ийи хевириниң агрегады бар, бирээзи—сөөртүп чоруур, өскези — туруп. Оларның кайызы-даа шакта 200—250 хойну саар.

Хойну деңзилээр, сөөртүр машиналар. ВИГ-800 деп деңзилер 570 килограмм чүъкту хары угда деңзилеп болур, а автоматтыг деңзилер 150 килограмм чедир хойларны деңзилээр. 100 хой сөөртүр, хой кавъ машина КамАЗ автомобильдиң баазазында тургустунган.

Зооветеринарлыг ажылдар кылыр машиналар база хөй. Оларның аразында хой чуур улуг оңгачалар, хойну суук эм-биле аттыктырып дезинфекциялаар машиналар бар. Бо бүгү машиналар хол-биле кылыр ажылдарны ээзжедип, продукциязының бот-үнезин чиигедип турар.

Билир силер бе?

ДҮККҮР-ЭЪТКИР УКСААЛАР

АСКАНИЯ УКСАА

Бо уксааның дугайында чугааның эгези моон мурнунда үнген «Хойжунуң аңнында» парлаттынган. Ам ону уламчылап-дыр бис.

Аскания уксааның хойлары улуг, шыырак, эъдижин мыкталчак, ортумак, [illegible] кээргек эъткир [illegible] болгаш дүккүр продуктуулуг элбек. Хой боду сүткүр болгаш хураганнары эжиин дүргүн өзүп доругар.

Аскания уксааның кошкарлары болза Ортаа Азияның болгаш Казахстанның эң-не кандаачал чартык хову болгаш шуут хову районнарындан ангыда чурттуң чарын дүктүг хой ажылының бүгү-ле зоналарынга шоолуг продуктуулуг эвес мериностарның тулган эки экижидикчилери болур.

Аскания уксааның эң эки коданнары «Аскания-Нова» эвес дүрүжүлге ажыл-агыйында болгаш «Кызыл хойжу», «Коммунист» база лейтенант Шмидт аттыг уксаажыдылга заводтарында (УССР-ниң Херсон облазы) туруп турар.

КАВКАЗ УКСАА

Мазай болгаш чаа кавказ уксааларының хойларын (аныг деңзизи — 37-40 кг, кыргып алыр дүгү —4,5—5 кг) америк рамбулье уксааның кошкарлары-биле бир, ийи катап хайнакташтырып база дараазында легумелиг деңнерниң хайнактарын шилип ап турган, бо уксааны Ставрополь крайның «Большевик» уксаажыдылга заводунга тургускан. Ук уксааны 1936 чылда бадылаан.

Кавказ уксааның хойлары — улуг, кадык, сөөк-даа шыырак болгаш херли бээр кезээ кырлавыры мойнунда 1—3 ыскыт чедип турар азы хөрээ ажик делгем, бедик продуктуулуг. Дүгү дыгый, чуңгак эки сииниккен. Төлгүрү — ортумаа-биле 100 хойдан 125-130 хураган, эң эки дээн коданнарда — 150 хураган.

Кавказ уксааның кошкарлары — чурттуң эң-не кандаачал чартык хову болгаш шуут хову зоналарындан өске нарын дүктүг хой ажылдыг районнарының хой нуруузунда [illegible] продуктуулуг мериносс хойлар коданнарының эң дээре экижидикчилери.

Кавказ уксааның тергиин коданнары — «Большевик», «Изагатский» (Ставрополь край), «Привольный» (Волгоград облазы) уксаажыдылга заводтарынга мөөңнеттинген.

АЛТАЙ УКСАА

Ук черниң меринос хойларын америк рамбулье, австрали [illegible] кавказ уксааларының кошкарлары-биле база австрали мериностор-биле [illegible] хайнакташтырып, [illegible] чорудуп турган, бо уксааны Алтай крайның [illegible] хой ажылдыг «Овцевод» (шаандагы «Рубцовский» уксаажыдылга ажыл-агыйы) заводунга болгаш «Советтер чуртунуң» колхозунга тургускан. Ук уксааны 1948 чылда бадылаан.

Алтай уксааның хойлары улуг, шыырак, кежи [illegible] мыкыттыг болгаш дүккүр продуктуулуг. Дүгү дыгый, колдунунда-ла 64-ку шыварлыг. Төлгүрү —100 хойга онаашты 125-135, а эң дээре коданнарга — 145-148 хураган. Хой боду сүткүр, хураганнарының өзүп доругары эки. Ук хойлар Сибирьниң кадыг-дошкун агаар-бойдус байдалдарынга ажаак таарымчалыг.

Ол уксааның эң-не үнелиг коданнары Алтай крайның «Овцевод», «Курьинский» уксаажыдылга заводтарында болгаш «Советтер чуртунуң» колхозунда мөөңнеттинген.

М. САННИКОВ.

Хостуг шакта номчуңар

ДҮШ

(Шоодуг)

Ажылга эпти-ле озалдап чедер кижи мен. Баштайгы удаазында даргам мени эскербээн хевирлиг эрттирип турган. Бир удаа озалдаан, ийи удаа оалдаан, харын үш удаа-даа ындык. Чүведе ой-чижек бар болгай. «Ана долар» дижир болгай. Ажыл-херектиг эрге-ажыы деп чүве бар. Хурал-даа болурга, Аазатпай ам база озалдаан-дыр, аа дижир. Шеф-даа болурга, Аазатпай ам база озалдаан ышкажыл дижир. Улус чеже-ле мени аайымга кирип, «бажым «аттендирип» турар дээр силер. Сөөлүнде кээп, ажылдап озалдаар чорууму дээш, хурал-суглаага каш удаа «хемчээткеш», кезей берген мен. Калчыдаан [illegible] чүгле бир кандыг ийик кымның ерү кедүрерге-ле кудуруун сыт кылдыр шыбаанмаан, ийя [illegible] оон-даа дора апарган мен. Харын-даа [illegible] удаа эттүр апарган, [illegible] ийе хөөремче болбас. Ынчанмайн канчаар! Эң сөөлгү, ең шыгыы доңгулда алган кижи болгай мен. Доңгулда-даа болза өй-хемчээлдиг чүве ыйнаан. Кайын-на тонч чокка доңгулдуп турар боор. «Ам озалдаар болзуңза, ажылдан үндүр хөглээр апаар» — деп сагындырып каан мындыг.

[illegible] шагымны [illegible], ажылдаарынга чедир кош-ла минута артаан. Кижи дадажырга өштүг чүве деп, шак улам-на дүрген тыртыкылаап турган ышкаш кылдыр сагындырар. Ынчангаш шагымга хейде-ле шугулдаар-даа мен. Шак чок болза, тулган эки ийик кылдыр бодап келгилээр мен. Ынчалзажок шак чок чурттаары база-ла берге. Бир катап шак чок чораш, ажылдан озалдадым. Оон соонда-ла шагым холдан салбастаан мен.

Дораан кеттинмес болза, озалдаар хире апарган. Чемненирин ара соксаан, дүву-далаш-биле тура халааш, буу-даа кеттингеш, салып-ла бердим эвеспе. Эдээн мрап келгеш, идиим чок, чүгле үктүг мээнаан олурарымны эскерип кагдым. Ам артында тос-тостуң соогу. Буттарым доңарын безин билбээн мен. Кезеп деп чүве ындыг кончуг-дур ийин!

Кызыл-бут ажылга баар эвес. Делир-ле бажынымче мыып [illegible]. Идиктерим [illegible] кара-май-биле [illegible] бердим. Ам элээн каш минута ажа берген. «Ат кылдырарым ол-дур» дээш, мырыңай тын тыынмайн маңнап олурган, доң [illegible] дадым. Чаа үжүп-алгаш аарыырынга шыдашпайн уелап човууртай бердим. Ана хектуг чүве! Оттуп кээримге дүжүм ышкажыл мон. Амыраарымны чүү дээр силер! Оон мурнунда хүн хурал болгаш, ажылдан черле озалдап болбас деп шыңгыы шиитпир үндүрүп каан чүве. Хурал мензэ ол хире дээштиг болган-дыр. Оон бээр-ле озалдавастаан мен. Ам шакка шугулдаарым база читкен. Ол харын мээң дүзалакчым апарган.

К. АРАКЧАА.

Хойжуларга көжер хоорайжыгаштар

Мал ажылдакчыларга таарымчалыг [illegible] хоорайжыгаштарның үндүрүлгезин Омутуң «Облмежколхозстрой» каттыжыышкынны ээлээн. Бир [illegible] тайга [illegible] чылдың колхозга эптеттинген. Хойжуларның чурттаар бажыңчыгаштарын болгаш чиигетпей турузуттардан кажааны чыып тудары [illegible] четпес [illegible] дээттинген.

Чаңгыс вайжыткан комплекстер моон мурнунда ундарын [illegible] ийи катап чиик болгаш эртээ чиик. Оларны кылырда цементин чартык катап, а металлды ийи катап эвээшти чарыгдаар. Оларда чурттаалганың болгаш [illegible] арты-арты хемчээлдерниг база хевирлерлиг бажыңнарын тудуп болур. Оларладыр хой ажылынга бир олардан өскелинче көжүрүп болур шак ындыг хоорайжыгаштарының эптиг, таарымчалыгы маргыш чок болбайн аан.

МАСТЕРНИҢ ШКОЛАЗЫ

[illegible] областың [illegible] районунуң «[illegible]» совхозунуң [illegible] мурнакчы дуржулгазы [illegible] турган. Ону суратгыг хойжу, Таджик ССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Ленин орденниң үш удаа кавалери Туракон Тошев удуртуп турган. Соок дүжериниң мурнунда ол коданын ирээн черлерини оларнарынга [illegible]. Ол [illegible] оларларның оъттээни камгалап алыр болгаш оларны [illegible] улуг хар чаггайда ажыглаар аргазы боор. Оларны, чөп ажыглаары, мал чеминден [illegible] хуваары, зооветеринарлыг негеделдерни шыңгыы сагыры чедиишкинниң үндезини болур деп, Туракон санап турар.

Ылаңгыя оңгу беш чыл малчынга оваа [illegible] болган. Тошевтиң мал-даа коданы ийи чартык катап көвүдээн. Беш чылдың сөөлгү чылында оон бригадазы республикада эң бедик көргүзүгнү чедип алган — 100 баш хойга онаашты 227 каракуль хураганнар менди камгалап алдынган.

Совет көдээниң кижилери

МАЛЧЫН ӨӨНГЕ ШАЙЛАП ОРА...

ЭЯЛИГ-ХЕМ... Ол дээрге [illegible] кижи кайгай бээр [illegible]-даа болгай. [illegible] кара сыгылдер [illegible] шаштыга [illegible] тургулаар. Оларның аразында кезерей [illegible] хуу карбес иштинге арай бүрүүр, [illegible] хүннерде туман бүдүүттар [illegible]. Калыр-бөрт, хавааштыг [illegible] агаар-бойдустуг [illegible] чиге, кыжын-даа мөөс чарыынга хар чыттырбас. Эйлиг-Хемниң каас-чараш бойдус чурттакчызын магадавас кижи бар ымын турар!

Бараанын көөрге, ширииң кылдыр костүр ол чер шээр малга, ылаңгыя ошкуга кедергей таарыжыр одар-белчиирлерлиг. Ынчангаш «Күш-ажылдың хостуу» совхоз ону ошку малдап остүрер чер кылдыр шилип алганы таарымчалыг эвес.

Калыр-дошкун агаар-бойдустуг бо черде болуннун терээн чериңге ынак, күш-ажылга тура-сорукту, даалган ажыл-херээн төлептиг-биле бүдүрер, алут-чылын чок ишчилер чурттап турар. Чоокта чаа аңаа ажыл-херек айыы-биле чорааш, оларның чаңдыктарын [illegible] ажыл-ижин сонуурган көөр аргалыг болдум.

Хем эриинде, хавак кырында, чайгы конаш. Ошку каларчылазын [illegible] мында чайлаан. Өгге кире бээримге, оон ээлери мени эптиг-эвилең, кумнига [illegible] уткуп алдылар. Чугаалажып танышт [illegible]. Дагларның сыгырынга дазыгга берген арыныыт, чугаалыр, чалык аажы-чаңныг, Эйлиг-Хемниң «Ээзи» деп болур, ат-сураа алгаан хоочун малчын Март-оол Кыргысович Күдер-оол болду.

— Мал-сүрүг эки-ле чайлаглап тур бе? — деп, малчындан сонуургадым.

— Тайга чериниң оът-сиген эки болгаш, ошкулер-даа түлдүр семирип тур — деп, Март-оол Кыргысович харылады.— Чай каан болду. Ынчалзажок бистиң болаа-малчыннар оът-сигени каанга бедейн алыспас чүве. Аан маңаа чайлаар кижи мен.

Чугаалажып олурувуста огнун ызы даштын ээре берди. Бир чорумал келген хире. Күдер эр кирип келди. Салбырның мал эмчизи Кыргыс Сундуйнуң коданнар кезип, ээлчеглиг үнүүшкүн кылып келгени ол. Оон чугаа улам-на [illegible].

Мында ошку бригадазы туруп турар—деп, мал эмчизи чугаалайдыр. — Оларның малдары бо хем унунда. Профилактика чорудар — ошку чуулдазы кылыр апарган, ону дүгүржүп чор мен.

— Силерниң бо ошку бригадазында эң-не шыырак малчын кымыл? Оон-биле мени таныштырып болур силер бе? — деп Кыргыс Киленовичиден айтырдым.

Кижим хеглүг каттыргаш, тайылбырлады:

— Тулган малчын бо-ла болгай!—дээш, огнун эр ээзинче айытты. — Бо дээрге бистиң Улуг-Хем районда хамаанчок, республикада бир-ги черни ап келген кижи.

Март-оол Кыргысович арай эгенген хевирлиг, чугаага киришти:

— Холун эрттир мактаваалаан, эмчи, «Ортумак» кижиле болгай мен. Республикада менден-даа артык малчыннар бар ыйнаан.

— Мактаар чүү боор! Факт бар-дыр: төрүүр 100 ошкуге онаашты 132 анайны мениң доруктурупунар. Мында парлаттынгзи хандыта оон бедик көргүзүг чок болду.

— [illegible] көргүзүг [illegible]! — деп, малчынга чугаалады.

— Харын 100 ошкудан 132 анайны доруктурганым шын чүве — деп, Март-оол Кыргысович хулумзүрүй аарак чугаалады. — Кызыл, шыырбайып-ла кылытаан кижи мен, хөй бардаазы өөрүнчүг-дүр.

Хоочун малчындан чаңгыс-ла айтырыг салдым:

— Көргүзүүнер-даа шыырак-ла болган-дыр, Март-оол Кыргысович. Ону канчап чедип алганынар ол?

Кижим кезек бодаңып, сепкерей берген сүттүг шайны шөлүредир аартап олур ол. Оон кыскаазы-биле мынча диди:

— Кызып ажылдаарга-ла түңнел эки боор. Оон башка чүү дээр. Онза чажыт чок ийин.

Малчынның өөнге шайлап ора, оон бодунга база мал эмчизинге [illegible] чуруп алган мен. Оларның бирээзи — мал эмчизи Сундуй Кыргыстың чуруу үстүнде бо ийин.

С. ТОС-ООЛ.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргенииниң демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

ТАНДЫ РАЙОНДАН

Дулуш Санчываевич Белек-оол — Тока аттыг совхозтуң тракторизи.
Анфиза Константиновна Журавская — Дуржулга станциязының ажылчыны.
Валентина Константиновна Лобанова — Межегей ортумак школазының повары.
Пальчир Тырчинович Монгуш — Дуржулга станциязының хойжузу.
Караш Шожутаевна Ондар — Тока аттыг совхозтуң шеверлекчизи.
Павел Сергеевич Санников — Дуржулга станциязының ажыл-агый эргелекчизи.
Мария Кузьмовна Сутренова — Дуржулга станциязының ажылчыны.

ТОЖУ РАЙОНДАН

Анатолий Филиппович Панкратов — ыяш ажыл-агыйының кол лесничийи.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Михаил Семенович Абраменко — Шагаан-Арыг хоорайда пенсионер.
Мира Моисеевна Гайсинская — район эмнелгезиниң лаборантызы.
Седен Тутович Иргит — «Мехэнерго» трестиниң № 2 механколоннезының бызаңчызы.
Татьяна Антоновна Самородова — «Сибтранспецстрой» трестиниң тудуглаашкын № 14 тудуг эргелелинде ажылчын.
Максим Хелемович Тунгар-оол — Шагаан-Арыгда харылзаа белдириниң электромонтёру.

«ҮТКА 25 ЧЫЛЫ» СОВХОЗТАН

Сали Тюлюшевна Балдан — ажылчын.
Фёдор Петрович Глушко — чолаачы.
Сергек Олдуваевна Даваа — ажылчын.
Артай Маадыровна Дартай — ажылчын.
Зоя Васильевна Даспакай — хаван ажаакчызы.
Дмитрий Самбуевич Доржу — хойжу.
Тюлюш Шоюнович Доржу — хойжу.
Чолдак Монгушевна Доржу — саанчы.
Оолак Чамзырынович Кыргыс — хойжу.
Сарыг-Хуурак Дамдынович Монгуш — хойжу.
Тюлюш Серенович Санчай — таңныыл.
Суваксит Натпитовна Сойлан-оол — ажылчын.
Чаш Кечилович Тюлюш — эргикчи.
Мария Николаевна Шулуунай — ажылчын.

«УЛУГ-ХАЯ» СОВХОЗТАН

Мильда Сарыг-Ламаевна Анай — пенсионер.
Маннаа Биче-ооловна Биче-оол — техажылчын.
Конустай Ховалыговна Дамба — пенсионер.
Тюлюш Ховарович Дөмур-оол — ажылчын.
Уйнук Дамдыновна Донгак — ажылчын.
Серэкмаа Шожапаевна Кимиа-оол — пенсионер.
Кулук-Доржу Машпак-ооловна Монгуш — пенсионер.
Мария Шарапаевна Өлчей-бен — пенсионер.
Тензинмаа Ондаровна Тостай-оол — пенсионер.
Серенмаа Сатчит-ооловна Тотпес-оол — пенсионер.
Уйнукай Санчаевна Тюлюш — ажылчын.
Анна Антоновна Хун — ажылчын.
Вера Чулаш-ооловна Хунажик — пенсионер.
Дойзанма Сереновна Чадамба — пенсионер.

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Вера Васильевна Акишина — республиканың уруглар эмнелгезиниң улуг сестразы.
Мария Михайловна Белогорская — пенсионер.
Надежда Иосифовна Гушина — хоорайның «Союзпечать» агентствозунуң үүрмектеп садар талазы-биле организаторы.
Захар Семёнович Доценко — «Тывагаз» бүдүрүлге эргелелиниң слесары.
Мария Алексеевна Зименина — Кызылдың хлеб заводунуң мастери.
Пётр Феоктистович Исаков — Березовскийниң геология талазы-биле бүдүрүлге каттыжыышкынының чолаачызы.
Анна Михайловна Козина — пассажирлер АТБ-зының кондукторы.
Соломея Маровна Кузеванова — хоорайның санэпидстанциязының эмчизиниң дузалакчызы.
Алефтина Анисимовна Лантухова — «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының механизация эргелелиниң кол бухгалтери.
Лидия Максимовна Орловская — «Тывагаз» бүдүрүлге эргелелиниң диспетчери.
Александра Лаврентьевна Ромашкина — «Тыва кедээ тудуг» трестиниң кол бухгалтериниң оралакчызы.
Юрий Петрович Рыжих — «Ремсельбурвод» трестиниң [illegible] механколоннаның өрүмнекчизи.
Владимир Иванович Сенгижик — хоорайның иштики херектер килдизиниң таңныыл чериниң контролёру.
Надежда Петровна Симакова — «Тувагнабсбыт» эргелелдиң киллис начальниги.
Анна Николаевна Третьякова — «Тывагаз» бүдүрүлге эргелелиниң улуг бухгалтери.
Мария Ивановна Уланова — хоорайның иштики херектер килдизиниң таңныыл чериниң контролёру.
Валентина Степановна Чернятьева — столоваялар болгаш рестораннар трестиниң буфет эргелекчизи.
Ольга Павловна Чуева — республиканың Кедээ ажыл-агыйы министерствозунуң үреглел инспекциязының эргелекчизи.
Галина Степановна Шачина — № 6 школаның башкызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың сентябрь 16.

БАМ: айтырыглар болгаш шиитпирлер

УЛАН-УДЭ. (СЭТА-ның тускай корр. В. Ельшаков болгаш Д. Санжиев). БАМ девискээриниң [illegible] ужурлуг улуг хемчээлдиг, принципиалдыг чаа эртем-техниктиг сорулгалар оларны чагыг чокка, таны үндезин-биле, уиун болур бүгү уржуктарны барымдаалап турган, шиитпирлээрин негеп турар, чүге дээрге, чугаа болза, чурттуң каңнаар-даа ажкаш делгем девискээрииниң келир үезиниң дугайында боон турар болгай. Демир-оруктуң чоок-кавызында чаптылган чер девискээрлерин ажыглаалта киирериниң айтырыгларының дугайында Бурятияның найысылалынга эрткен Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязының ажылының кол утказы ол дугайында болган-биле илередиинн турар.

Конференцияга 500 ажыг илеткелдерни болгаш дыңнадыгларны чугаалажып көрген. Оларда эртемденнерниң БАМ-ның чоок-кавызынга хөй чылдарда кылган шинчилелдериниң түңнелдерин үндүрген, эртем шинчилелдиң чаа-чаа аргаларын айыткан. СЭТА-ның корреспондентилери бо талазы-биле эң чугула ажылдарны тайылбырлап бээрин чамдык эртемденнерден дилээн.

Кедээ ажыл-агыйның В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының корреспондент-кежигүнү В. Боевтиң чугаалааны болза:

— Оруктуң бүгү дургузун дургаар хөй чылдарның ниитиг ажылдары доозулган. Эң баштай ажыглаалга киирер ужурлуг 100 муң гектар ажыглаар черлерни тодараткан. Ол девискээрлер Тывада, Нерюнгри болгаш өске-даа үлетпүр төптери-биле кожа турган турар черлер болур. Ол ышкаш дургулга-шенелде ажылдарының улуг программазы база күүседиген. Кыска хуусаалыг чайның ниитинде эки дүжүттүг бергии болур ногаа культураларының болгаш картофельдиң сорттарын өстүрүп алырының агротехниказын тодараткан. Фермаларның чылыткыларның үк черге таарышкан телевиденнерин тургускулаан. Тывада, Чульманда, Северобайкальскиде болгаш өске-даа районнарда баштайгы кедээ ажыл-агый бүдүрүлгелери сонгу чүгтүң аграр куржааның эгезин салган. Ынчалза-даа кедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң баазаларын тургузарының темпизи тудугнуң шалыпкын хемчээлинден хоюдап турар. Ынчангаш даалажыр херек: бо беш чылдың төнчүзүнге чедир БАМ девискээриниң чурттакчы чону бир миллион кижи чедер болгай.

— Арга-ыяш ажыл-агыйының эртемденнери болгаш специалистери «казыг тооружу» «казылгаже аргалыг болган» — деп, Ленинградтың арга-ыяш техниктиг академиязының проректору А. Петров чугаалаан.— Дыт ыяшты белеткеп, болбаазырадырының технология аргаларын ажыглап кылган. Шаанда ыяш кезикчилери ону оон эрте бээр турганнар: чүге дээрге, ол дыка тырын быжыг. «Сибирьниң дуву» дээр ыяшка хирээ шыдашпайн сыйлыр. Салдадырга сугже дүже бээр турган. Москваның, Ленинградтың болгаш Сибирьниң дыка хөй хоорайларының эртемденнери кемнежип ажылдап турган, ол ыяштың механиктиг дузазы-биле кезип, чаазарының болгаш кургадырының-даа таарымчалыг аргаларын тывып каапкан. Дытты целлюлоза салазын бүдүрүлгезинге, хирээзин-манаа плиталарын, өске-даа продукцияны кылырынга ажыглап эгелээн. Дуржулгажы [illegible] дериг-херекселдери-биле оон канифольду болгаш скипидарны, а оон чөвүрээзинден — мал чеми дрожжилерин, өске-даа бүдүмелдерин кылып ап турар апарган. Ол айтырыгларны херек кылырында шиитпирлээрин дүргедедир херек: БАМ чоок-кавызында тайга-сыннарга киир караа четпес болгаш оларның кол-ла ыяжы — дыт боон турар.

— Советтер чуртунуң республика саны-ла БАМ-ның демир-оруунга боттарының тудугжуларының мергежилин көргүзер, «боттарының» хоорайларын тудар аргалыг болган. Ол тывызыгыр болгаш улуг хемчээлдиг дуржулга архитектура теориязы болгаш практиказы байланыштыкан — деп, Хоорай тудуун кылдыннуң төп эртем-шинчилел институдунуң килдис эргелекчизи К. Нехтроев чугаалаан. — Магистральдың барык участогунда турар Ийиның овур-хевиринде Сибирь шиитчизи болгаш кургаап архитектураның чаңчылдары болгаш национал онзагай чүүлдери сиңниккен. Арменияның, Украинаның, өске-даа республикаларның архитекторлары ук черниң онзагай байдалын болгаш агаар-бойдузун телевиленин база киирген. Москвачылар база-ла найысылалдың улуг-чаагай овур-хевирлерин Тывада база сиңниккен көргүскеннер. БАМ-ның дургаар 60 ажыг хоорайларны болгаш суурларны тудуп-даа турар. Үш муң ажыг километр узун дургуг магистральды бистиң социалистиг Ада-чуртувустуң улустарының бузурелдиг найыралын болгаш ажы-дөмелин [illegible] база бадыткап, көргүскен хемчээлдиниң талазы-биле кажан-даа турган нербээн архитектурлуг ансамбль кылдыр хуулдурар дээш тудугжулар болгаш архитекторлар кызымаанай ажылдап турарлар.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ХӨЙ-НИИТИНИҢ КОЛ КИЧЭЭНГЕЙИИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. Боо-чепсектерниң кызыгаарлаар, душкуурелдиг чоруктуң одагларын ажырер, күрүнелер аразынга бүзүрежилгени быжыглаар дугайында КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязынга Совет Эвилелиниң киирген чаа тайбың саналдары оон киржикчилериниң ажык улуг сонуургалын, үнелээшкинин хайныктырган. Империалистиг күрүнелерниң улуг күрүнезирек, эжелекчи тоглуушкуннарынга ойтур шавыышкынны бербишаан, Совет Эвилели боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбазының болгаш чепсегленииишкинниң дүжүрериниң, делегейге политиктиг байдалды экижидериниң бүгү-ле утпанышкынынга чугаалажыышкыннар чорудуунга белеиин база дагын бадыткаан деп, Ассамблеяның делегаттары онзалап демдеглеп турар.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң: «Тайбыңны камгалаарындан артык чугула сорулга делегей айтырыгга хамаарыштыр бистиң партиявыста, бистиң чонувуста, харын-даа эртемченнериниң бүгү кижилеринде ам чок. Тайбыңны камгалавышаан, чүгле амгы чурттап турар кижилерге эвес, чүгле урутларывыска болгаш оларның ажы-төлдеринге эвес, харын оон [illegible] салгалдарының [illegible] база камгалап бээр турарывыс» деп чугаалаан сөстерин СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко Ассамблея сессиязынга чугаазынга айтып чыгаарзерге, аңаа улуг сорук киирикчин-биле уткаан.

Совет делегация баштыкызының чугаазын КНО-нуң Чиигине секретары К. Вальдхайм ханы сонуургал-биле дыңнааны оон хууда телеэлекчизи медеглеп, ол чугаада «ниитиниң көөр ужурлуг» дыка хөй чугула чүүлдер киргенин онзалап демдеглээн.

Совет Эвилелиниң даштыкы политиктиг эгелекчи саналдары делегейниң хөй-ниитизиниң кол кичээнгейинге кезээде тургуп келгенин Чехословакияның даштыкы херектер министри Б. Хнеупек чугаалаан. Ында кижи кайгаар чүве чок, чүге дээрге, делегей байдалынга ханы анализ ол саналдарда кирип, ону кызыкныгдарының аргалары айыттынып турар болгай. 80 чылдарга СЭКП-ның XXVI съездизиниң кедургени Тайбыңның совет программазы сагыш-сеткилди хайныктырып келир. Ядролуг болгаш аңаа нургулай боо-чепсектерни кызыгаарлаар, душкуурелдиг чоруктар одагларын узуткаар, черулдэалерин таарыштыр тайбың шиитпирлээр талазы-биле тодаргай саналдар ында кирген.

Чогум-на харын ол айтырыгларны шиитпирлээри экономиктиг болгаш социал талаларга бүгү улустарның бүзүрүт деглилтеленге таарымчалыг байдалдарны тургусар.

Ядролуг халапты болдурбас дугайында КНО-нуң Кол Ассамблеязының Декларациязын хүлээп алыр деп сессияга чаңгыс [illegible] саналдарны болза чугула кылдыр санап тур мен. Ядролуг чепсекти кижи төрелтеңге удур кым-бир кижиниң бир-ле дугаарында ажыглааны эң аар кемниг үүлгедиг кылдыр чарлаарының идеязын делегейге эң кадыг биле үнелеп деткиир хээрзинге бүзүрелдиг мен. Бистиң делегацияның КНО-да киирген совет саналдарны эң шиитпирлиг-биле деткиир деп Б. Хнеупек демдеглээн.

Кижи төрелтеңниң тайбыңының болгаш келир үениң айтырыын Совет Эвилели бүгү-ле харыысалга болгаш шиитпирлиг-биле көрүп турарынга база дагын бүзүредип тур деп, ГДР-ниң даштыкы херектер министри О. Фишер СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга онзалап демдеглээн. Тайбыңны камгалап артырарындан артык чугула ажыл херек чок. Улустарның мурнунга бодунуң хулээлгезин күүседир күзелдиг кижи бүрүзүнге ол билдингир болур ужурлуг.

Делегейде амгы кризисти ажып эртеринге чедирер оруктарны Совет Эвилели тода болгаш үнелезиледиг айтып турар-дыр. Ядролуг чепсекти кижи төрелтеңге удур бир-ле дугаарында ажыглааны эң аар кемниг үүлгедиг кылдыр КНО-нуң Кол Ассамблеязы чарлаар турар дугайында оон чаа тайбың саналы бистиң чеиистиң кол айтырыынга хамаарышкан. Ядролуг халапты болдурбазының айтырыын бетүн дораан шиитпирлээр керек. Өске бүгү улустар ышкаш, ГДР-ниң чону дайын халаптарының метаптарын үзевейн турар. Ынчангаш ССРЭ-ниң чаа тайбың инициативазын ол чуму-биле бүрүн деткип турар.

Чаа совет саналдары эштеринга болган саналдар кылдыр азавышаан. Индияның даштыкы херектер министри П. Рао оон чуртунуң чазак саналдарны [illegible] көөр апаарын медеглээн. Делегейниң эң чугула айтырыгларын дугайты ССРЭ-де болган Индияда ниити дыка хөй эрге-ажыктарның барык министр айыткан.

Афганистанның даштыкы херектер министри Ш. М. Дост ниитиг политиктиг [illegible] совет элементи инициативаларга КНО-нуң Кол Ассамблеязының индириндиен бедик үнелээшкинин берген. Ядролуг месилдежиишкинниң болдурбазындан артык чугула сорулга чок деп, ол чугаалаан. Ядролуг чепсекти бир-ле дугаарында ажыглааны дээш күрүне удуртукчуларының харыысалгалыг болурун онзалап демдеглеп дег. Декларацияны хүлээп алыр дугайында саналды АДР-ниң делегациязы бүрүн деткип турар. Ол санал бүгү диштерниң улустарының эрге-ажыктарынга таарыжыр. Ындыг базымның кижи төрелтеңге удур эң аар кемниг үүлгедиг кылдыр чарлап турар. Декларацияның хүлээп алыры ядролуг месилдежиишкинниң кызанның чайладыр оруунга чугула үе-чада, [illegible] планнарны чыгап турар кижилерге удур илегеңниг моондак болур ийик.

Даштыкы [illegible] КНО-га, Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак даштыкы политиказын бедик-биле үнелеп турар бис деп, Никарагуаның КНО чанында доктаамал төлээлекчизи Х. Чаморро Мора медеглээн. [illegible] Совет Эвилели айтып турар-дыр.

Совет инициативаны КНО-нуң Кол Ассамблеязы болур чогуур-биле үнелеп көөр [illegible] Никарагуа делегат чугаалаан.

В. ВАСИЛЕЦ.

Ф. КАСТРО БУРУУ ШАПКАН

МЕХИКО. (СЭТА). Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро [illegible] журналынга интервьюзунга АКШ-тың амгы администрациязының политиказының авантюристиг угланыышкынын буруу шапкан.

Херек болза, амгы үеде Кубаже [illegible] дугайында айтырыгны чугаалажып көрүп турар апарганынга четкенин ол чугаалаан. Ол — [illegible] деп, Ф. Кастро демдеглээн.

Бир эвес фашизм дугайында чугаалаар дээр болза, эрткен үе-биле амгы үениң аразында дорт холбаа боон турарын куба удуртукчу үргүлчү [illegible] делегейге тергиидээриниче чүткүлүүн дугайында бодаарга, герман империя дугайы сагышка чайгаар-ла кирип келир-дир.

Рейган бодун делегей жандармы кылдыр чарлаттынган. Ол — каңгыг-даа чаартылгаларның Төп Америкага, Африкага, Азияга-даа болурунга удур. Оон кузел-бодалынга таарышпас бүгү чүүлдерни совет азы совет-куба «кулчээ» кылдыр ол көрүп турар.

Ындыг бодаллар эрге-чагырганы тудуп турар белүгленииниң [illegible] чугула болурун Ф. Кастро уламчылап чугаалаан. Ынчалза-даа мен хосталга дээш шаг-шаандан-на тура демисежир чаңчылдыг америк улус-биле оларның аразында шуут тодаргай [illegible] мен.

Куба удуртукчу Сальвадорда байдал дугайында чугаалааш, ол [illegible] шиитпирлээринге колдуунда-ла Каттышкан Штаттар шаптыктап, бүгү революсчуларны узуткап каапталын орладажып турарын демдеглээн. АКШ-тың президентизи делегейге [illegible] өскерлиишкиннерни болдурбас аргалыын Сальвадорга бадыткап шыдаар боор мен деп бодап турар-дыр. Ол боо-чепсекти ынаар чорудуп, Сальвадорже шериг чөвүлекчилерин киирип, хунтага экономиктиг дузаламчыны көргүзүп, деткип турар деп, Ф. Кастро онзалап демдеглээн.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). «Солидарностиниң» экстремистиг удуртулгазының контрреволюстуг [illegible] уржуундан Польшада байдал душкуурелдиг болуп артпышаан. «Солидарностиниң» баштыңнары, ол ышкаш социализмге удур КОС-КОР-нуң [illegible] турар Куронь, Михник дээн ышкаштар, а ол ышкаш ажыы-биле фашисчи экстремистер Буяк, Гулевский суглар чер-черлерге конференцияларны, митингилерни эрттирип, чурттуң бүдүрүлге черлеринге социализмге ажыы-биле удур, ПКАП-ка дорт удурланган чугааларны кылып турарлар. Ол чугааларга [illegible] ПОР-да социализмниң турлузунуң узуткаар [illegible] коммунистерни эрге-чагыргадан чайладыр дээн негелделер, оларны [illegible] кыжанган чугаалар бар болуп турар. Чамдык экстремистер коммунистерни [illegible].

Эрге-чагырганың талазындан [illegible] турар болгаш, контрреволюционнуң баштыңнары кедергей бар чыдар. Оларның чамдыктары эрге-чагырганы ам-даа болза [illegible] бис деп медеглеп, а чамдыктары ону [illegible] турарлар. [illegible]

Эрге-чагырганың [illegible] «Солидарностиниң» баштыңнары эрге-чагырга дээш демисежиин [illegible] деп медеглеп турар. Ол хоозун сөстер-дир деп чугаалаан болбас. Социалистиг чурттуң кол-кол принциптерин [illegible] талазы-биле, хуу өнчүнү, бү[illegible] капиталистиг аргазын катап тургузар дээш, [illegible] Польшаны социализмге удур күрүне болдурар дээш практиктиг ажылдар чоруттунуп турар. Контрреволюстуг удуртукчулар [illegible] чамдык кезээн бодунуң сорулгаларынга бүгү-ле аргалар-биле ажыглаар дээш [illegible] Польшада амгы тургузуугже халдазын дээш кедергей улуг кужениишкинни үндүрүп турар. Чуртта кедергей антисоветчи калчаараашкын база-ла ол сорулгаларга чагырттырган. Аңаа чогуур ойтур шавыышкын чок. Антисоветчи материалдар парлаары чуртта улуг хемчээлдиг-биле уламчылап турар. Чижээ, Катовицениң металлургия комбинадында «Солидарностиниң» бюллетенин, прокуратураның хоруктуп турбуже, парлап тарап турар. Ол материалдар ажыы-биле куткуску утказыг, оларда Барыын Украинаның болгаш Барыын Белоруссияның улустарының [illegible] талазы-биле [illegible] тайылбырлап турар. Ол [illegible] чүүлде ССРЭ-ниң гитлерлиг Германия-биле деңнелип турар. Ындыг [illegible] чок чоруктур!

Чуртта байдалдың бансыраашкынының дугайында ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары С. Ольшовский чүве чугаалап тура демдеглээн. Чуртта байдал дээш дүвүрээшкин [illegible] турар [illegible] деп айтырыгларны улам [illegible] деп, С. Ольшовский чугаалаан.

Ыңмың-даа авантюризм кылырын аргурундан өске чугула чүве чок. Польшаның социалистиг дем каттыжылгазындан хоорун алырын бодап турар кижилер [illegible] баш удур билири берге сандарган, ук-бадай чорукче чону чыгап турарын билип алыр ужурлуг. Ол [illegible] политиктиг амыдыралының [illegible] деп С. Ольшовский чугаалаан. ПКАП ТК-ның медеглелиниң сөстери [illegible] олар шыны чажырбайн турар. Оларны [illegible] долузу-биле деткип турар.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ДАГЛАРДА МУЗЕЙ

Мурнуу Словакияның төп кезээнде кайгамчык район бар — Штьявница даглары — ында архитектураның, техниканың болгаш бойдустуң турасклалдары [illegible]. Ол районнуң төвү — тураскаал-хоорай Банска-Штьявница. Тос муң чурттакчылыг ол хоорай бөгүнге чедир-ле «даг-жылар хоорайы», «даг хоорайы», [illegible] турасклалдарының болгаш музейлериниң хоорайы» деп ададдып келген.

Барык-ла сес муң гектар [illegible] Штьявница даглары даг иштиниң тураскаалдарын камгалаарының талазы-биле камгалалдыг зона кылдыр тодарадып чарлаан. XVIII векте, ол үениң байдалынга [illegible], суг ажыл-агыйы—ховар системазы ылап-ла аңаа тывылткан. 60 километр хире узун каналдарның [illegible] үжен хире кылымал суг хөөлбектери [illegible], ол каналдарның сугларын шахталарның болгаш бүдүрүлгелериниң хөй санныг механизмнериниң [illegible]. Ол система болза ол үениң [illegible] санап турар.

Ол суг хөөлбектерин тудуп кылырының мурнунда-ла, 1627 чылда Штьявница дагларында кал-даш уттээрде дарыны [illegible]. Даштың бир-ле дугаар ында машинаның дузазы-биле аңаа үүрмектеп эгелээн. Баштайгы чер уттээр машина, Словакияга бир дугаар бус-биле хөделир шимчедикчи, машина-биле бүдүрген шахтыга херек хенлирлер, баштайгы турбина дээш оон-даа ыңай — бо бүгү болза ол черниң дагларынга тывылтылаан. Амгы үеге чедир ажылдаттынып келген камгалап арттырар ужурлуг даг иштиниң техниказын, чүс ажыг тураскаалдарын тоокучулер ланзылаан.

Штьявница дагларында шахталарның [illegible], даш бузар черлерин ам-даа ажылдап турары-биле ол сорулга [illegible] нарыылап турар. Оон ангыда казар байлактарның тывыжын аңаа 8-10 катап көвүдедир планнаттынган.

— Херектиң ужуру чүгле [illegible] — деп, Словакияның бойдус камгалакчыларының [illegible] Банска-Штьявницаның хоорай [illegible] баштаар черниң даргазы инженер Милан Капуста чугаалаар. — XVIII вектен бээр туруп келген кылымал хөөлбектер хөй санныг дыштаныкчыларны болгаш туристерни боттарынче хандыкшыдып турар. Районну эргиир болзуңза, [illegible] дыштаныкчы бажыңнарын, пионер лагерьлерин, дачаларны, майгын хоорайжыгаштарны көөр силер. [illegible] бодунуң мурнунда салган кол сорулгазы болза, техниканың, архитектураның болгаш бойдустуң эң үнелиг тураскаалдарын комплекстиг камгалаары, кижилерни оларны хүлдүлээр кылдыр кижизидери, келир салгалдың кижилеринге оларның улуг ужур-дузалыын чоңга тайылбырлаары болур. Эвилелдиң хоорай салбырының коллективтиг болгаш түс-түс кежигүннериниң даңзызын Милан Капуста меңээ көргүскен — оларның камгалалдыг зоназында шупту 12 муң кежигүн [illegible]. Коллективтиг кежигүннериниң аразында — ортумак школалар, училищелер, хоорайның улус соведи, балыкчылар эвилели, хөй-ниитиниң айыыл чок чорууннуң (милицияның) хоорай салбыры, шахталар, заводтар, куражыл-агыйлар, өске [illegible] болгаш бойдуска ынакчыларының [illegible].

— Бир эрги шахта девискээринде тургустунган даг музейинде техниканың дыка хөй тураскаалдарын чыып тургускан бис?— деп, Милан Капуста чугаазын уламчылады. — Эрткен вектерниң даг иштиниң чер кырынга чугула [illegible] ларын чер даштындан, а шахтаже кире бергеш, үттеп-казар машиналарны, шахта [illegible] болур.

Техника тураскаалдарын камгалап арттырарынга күрүне бистерге улуг дузазын көргүзүп турар. Чижээлээрге, күрүне органнарының дегиимчези-биле даг музейи тургустунуп, делгемчип турар. Он-он чылдар дургузунда шимчевейн турган оон чамдык экспонаттары ам ажылчиг бергеннер.

Банска-Штьявницаны камгалаар талазы-биле бистиң ажылывыс — тайбың чурттаганың түңнели, оон ангылаттынмас шынары. Эрткен дайында бүгү-ле тураскаалдарны фашистер үрегдеп турган болгай. Ол айыылды совет дайынчылар чайлаткаңнар. 1945 чылдың мартта олар хоорайның кыдыында шахталарны дамчып, хоорайның төвүнче кирип, [illegible] этакалааннар. 1945 чылдың март 6 — [illegible] болгаш камгалаттынганының хүнү — түс черниң тураскаалдарын камгалаарының баштайгы хүнү болган. А совет дайынчыларны бистер бистиң бойдус камгалаар эвилелдиң бирги кежигүннери деп санап турар бис — деп, Милан Капуста [illegible] чугаалады.

Банска-Штьявница — Братислава.

Станислав ШКУРАТОВ.
ПМА-ның корр.

ЛУАНДА. (СЭТА). Анголаның Улусчу чепсектиг күштери (ФАПЛА) [illegible] Мурнуу Африка Республиканың шериглериниң ол чуртка удур агрессиязының үезинде эжелеп алган турганы Онживу, Монгуа болгаш Шангонго хоорайларын тоокап алган. Ынчалза-даа Преторияның ат-шериглери Кунене мужунуң чамдык районнарын ам-даа эжелешкен турарын Ангола Улус Республиканың Камгалал министерствозунуң ангола национал радиозу дамчыткан медеглелинде чугаалап турар.

АГРЕССОРГА СОГУУШКУН

Ол медеглелде хосталтыган чурттакчылыг черлер «херек кылырында бурунга-биле үреп[illegible]» болганын демдеглээн. Чижээ, Анголаның Мурнуу чүгүнде Кунене мужунуң административтиг төвү боон турган Онживуге расистер дыка хөй чурттакчы бажыңнарын, эмнелгелерни болгаш школаларны узуткаан, хоорайның суг хандырылгазының системазын сандан үндүрген.

Оон-биле кады мурнуу африка агрессорлар ангола девискээрлер кырынга халдынчы ужуулгуннарын, бомбадаашкыннарын болгаш боолаашкыннарын соксатпайн турарын ол медеглелде база дыңнадып турар. Олар сентябрь 11-ден 18-ге чедир ук иштинде АУР-нуң агаар кызыгаарын 21 катап үрээннер.

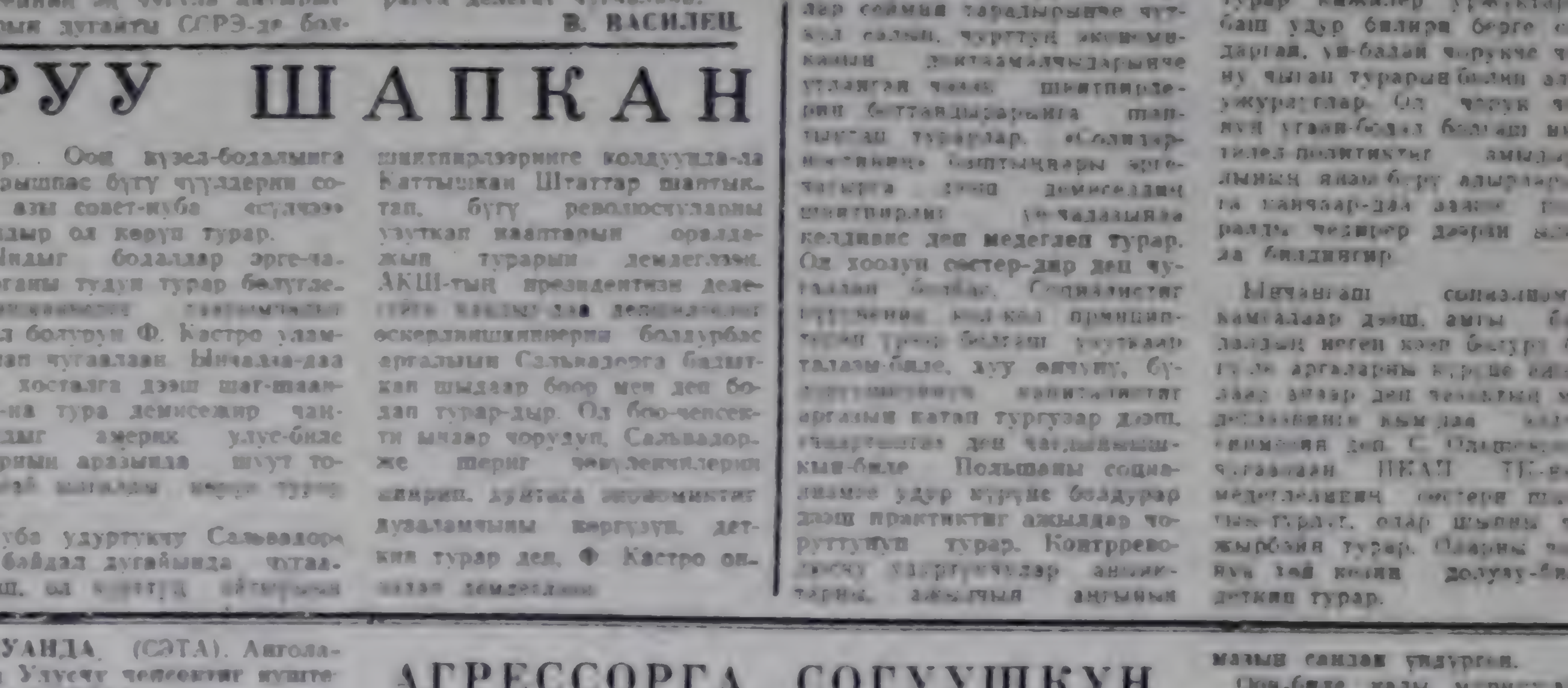

ДЕЛИ. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Индия Республиканың аразында тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээниң 10 чылы оюнга база Индия Республиканың хамаарышпас чоруун чарлаанының 34 чылынга тураскааткан массалыг митинг Совет Эвилелиниң өөредиглиг ниитилелдиң инициативазы-биле өзүтээр чоокта чаа индий найысылалга болган. Ол дээрге совет-индий бузулбас найыралдың чырыткылаачак, сеткил өөрүнчүг көргүзүүзү болган.

ЧУРУКТА: митингиниң киржикчилериниң болгаш хүндүлүг аалчыларының чуректиң ханызындан ужуражылгазының уезе-дир.

С. КАРМАЛИТОНУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

АЪДЫМ

Хорум даштыг арттыг-сынны
Ковгурадыр кырлап эрткеш.
Акшыр мөңгүн тандылардан
Ацнаг мунар аъттыг чорум
Хаайы эдип, сүүрендирип.
Харааттыным хөлзеп көрүп.
Арзатан аң келген-дир деп
Аъдым меңээ медээлентер.
Аяс хүндүс турган чүве.
Аалдар ынаар ырап калды.
Дээр-даа бүргеп,
казыргылааш.
Дескиндир-ле өзим хоолааш.
Хаттың, чаъстың шуурган
ледээн
Карангылаан туне берген.
Ааа берген кускуналыым.
Аъдым база кыштай калды.
Аъттың аксын сула салгаш,
Анаа шууп-ла илегентим.
Эки аъды оруг часпас.
Эзим ынаа бүзүрээр мен.
Бир муң тос чүс дөртен бир
чыл
Бистиң чуртче дайзын
халдаан.
Ада-чурттуң дайынынче
Аъдым ынаар чоруткан мен.

Самбуу КУУЛАР.

ШАПКЫНЧЫ

— Болган таварылга —

Ынчан бичии турган мен. Аалдың кезек оолдары хой кажаазын кырлап, бот-боттарывысты суражып, чаржып ойнап турган бис.

Чыкпак бора аъттыг кижи шаап келгеш, аъдының узун дынын кажаа куруунга кызыда сонгаш, бистиң өөвүсче-ле маңнады. Бичии оолдарның сонуургаазы аайлыг эвес, ол шапкынчының соонче-ле маңнажып кагдывыс. Элээн келдирзеи чугаалаар аныйы болган:

— Маңнаа [illegible] уйбай! — деп авамдан [illegible] айтырды.

Авам база хөлзей берген, [illegible]

— Ой, дедайым, душманым! Даштын [illegible] олур боор.

Шапкынчы ол кижи-ле маңнады, а бис база-ла ынаар маңнажыптывыс.

Хир нага берген ой тон кеткен, чуга ак шырайлыг, сыгыр карактарлыг аныйы бут кырынга тура, ачамга буу-хаа мындыг хевирлиг чугаалаан. Өөвүр ажыл чорааш, Уш-Тейлеп ашкаш, ховужукту куду шошкудуп бадып ора, куу-куу хептерлиг ийи кижиниң Шивилиг унун куду сүрүштүр кылаштажып чорун орарын көре тыртып каан. Оон көрга хона бергеш, өскелиг кижилерни көрбээн кижи боор, селе ырлап-ырлап, шаап бады келген.

Ын аразында та кайызы [illegible] Тардаанмай, Седенкей, Саппыраа болгаш хереңгилээн кадайларның [illegible] Оон-на Хөндергейни [illegible] кылажып өскей берген. Олар Шивилиг-Аксынга душтадып четкен. Уш-Тей баарында чырга тырткан хараганнарны дыраа-шүүрээр дижи бергеннер. Дайзыннар кайнаар-даа ырап четтикпээн деп бүзүрээш, бо хараганнарда дең чаңгыс бодалга келгеннер.

Улуг хараганнар дилеп турда, дээрбечилер оларны будуулдуруп, өске бир талазындан деве бээрин чадавас дижип, Дыбан-оолду бедик хаван кырынга, хайгаарап көөрү-биле арттырып каан. Күжүр эрлер Уш-Тей баарында бедик кызыл хараганнарны бүзээлеп, ынаар бүдүү боолатылап, үжеп-чиңдиш, шаг-ла болганнар — дайзыннарның [illegible] чок. Аныяк кижи хоомай болган боор дижип, Шивилиг иштин барып көргеннер: элезинде кедергей улуг кызыл-даван истер чытпылаан. Оон демги бедик хавак кырында турган каан Дыбан-оолдуң чанынга шапкылажып келгеннер. Буга суу ханы чоогаиы кайызындан [illegible] чүве-дир. Чайы суттарынга [illegible] кудуп кээрге, иштинге сут [illegible] кургаг черже ушта сөөрткеш, доңгайты салып каан турган чүве-дир. А Дыбан-оол оон чанынга хайгаарал кылып турган...

Борга турарга чүве бүтпес хире боорга, дайзыннар ол дүне Шемиге кылаштажып ажа бергеннер. Шеми унунда бир өгге киргеш, мынчаар хөөрээннер иргин:

— Хөндергейниң Чүгүрүк-Саралазын тудуп алыр дээш барган бис.

Хөндергей орууп куду бадып орган бора аъттыг кижиниң бистиң көрүп каапкаавын билген бис: тавында шошкудуп орган боду хеертеп сырбап кызыгаан [illegible] болган соонда аъдын кымчылапкан боду албадаар ырлай берген. Ол кижиниң улуг медээлеп болурун билгеш, чаштына бээр арган сүмелешкен бис. Хараганнар аразынче черле сыңмас болбас турган, чүге дизе бистиң [illegible] «Ам каяа тыптырыл олар» деп чугааланып-ла олурар болган.

Коммунист дайынчы бис дээр эрлерни дээрге, бистиң чыдып турганывыс [illegible] дашкаларны көстүредир кактап-кактап, шапкылажып чоруй бергеннер. Хомду дайзынга кады чораан болгаш Тардаанмай, Мандаа суттарын үнмериндеп таныы тывылкан бис...

Бо ийи кижи дээрге, 1930 чылда болуп турган Өөвүр самыынының артынчылары Солумбал биле тулган кайгал Мартаажым олар болган.

Мону бодааш, бир эвес угаанныг болза, дайзыннардан-даа өөренир херек деп, М. Горькийниң шын чугаалааныг магадаар мен.

Бора аъттыг шаап келген аныйының адын [illegible] деп ачамдан айтырган мен ийин.

— Аныяк Хөндергей чурттуг хомус согар Хорлуу-Дарганның оглу Моңгуш Кенеш деп кижи-дир — дээн.

Ынчан дээрбечилерниң дугайында улуска медээлеп, буу-хаа шаап турган Моңгуш Хорлуевич Кенеш ам бистиң аравыста чок.

[illegible] Ол дугайын Хөндергейниң үндезин чурттакчылары-даа билирлер.

М. ЭРГЕП.

Ном болгаш номчукчу

ХАНЫ УТКАЛЫГ

Бо удаада 46 дугаарлыг «Улуг-Хем» номчукчуларны база-ла хомудатпаан. Чүге дээрге оон «Коммунистер дугайында чугаа», «Тоожулар, чечен чугаалар», «Шулуктер, шулуглелдер», «Сылдысчыгаш», «Кижилер болгаш чылдар», «Критика болгаш библиография» деп рубрикаларындан кижи бүрүзү болунун сонуургалының аайы-биле солун чүүлдерни тып ап болур.

Хоочун чогаалчы С. Сүрүн-оол «Ак-Теш» деп кыска тоожузу-биле номчукчуларны база катап өөртүп турар. Бо тоожунуң кол-ла ужур-утказы: кижилерниң өңнүг болур ыттың ботарының ээлеринге кайы хире бердинтенин, угаанының, оон өөрүшкүлерин, муңгараалдарын психологтуг хайгааралдарга дааныл, номчукчуну сеткил-сагыжынга чоокшулады, хандыкшыды бижээни болур. А ытка аңгы-аңгы кижилерниң хамаарылгазын элээн каш факт, эпизодтарны дамчыштыр тода чуруп көргүзүп келгенииниң түңнелинде автор элээн каш тодаргай мөзү-характерлиг овур-хевирни тургускан: Оннар арай кадыг сеткилдиг, кууну бодап чөртер чоруур, турум ажыл чок кижи. Бирги арындан тоожуушкунну чугаалап турар маадыр биче сеткилдиг, ит-куш, дириг амытаннарга, бойдуска ынак, хайыралыг, дорт мөзү-будуштуг кижи.

Бо чогаалда автор амгы үеде арагалаашкын, ажыл шагы үзер чоруктар бар боор турарын шын хайгаарап, ылангыя аныяк кижилерге, чаңгыс катап-даа частырыгны кылгаш, тура-сорунгу мөөңнээш, амыдыралдың багай шалбаазындан уштунуп, болун боду эки оруунче углаан болур-дур деп чүвени Күдер Соруктуң овур-хевирин дамчыштыр көргүскени эки үлегер-чижек.

Поэзия жанрында хоочуннардан эгелээш аныяктарга чедир, бо удаада, болур-четчири-биле хөй авторлар кирген. Эки чогаалдар хөй. Оларның аразындан бодум: Олег Суванныттың «Партиям», «Төрээн Тывам аалгазы», Александр Даржайның «Авамга боодал чечээм», Владимир Серен-оолдуң «Эжим, Байкал», «Өжүк дажы» деп шулуук чогаалдарын сонуурган, олар сеткил-сагыштын бедик хей-аъды-биле поэтиктиг болгаш уран-чечен хээн, арга-биле бижиттинген шулуктер-дир деп бодадим.

Партияның болгаш коммунистерниң дугайында чеже чогаалчылар чеже-чеже, кандыг-кандыг чогаалдарны бижигилээннер дээр! Ынчалган кымнынга-даа демей ээс кылдыр бижиирн белен ээс апар чыдар ужуру ында. О. Суваннит онзагай эрга болгаш хөөн биле партия дугайында, коммунист дугайында чаа, бедик идейлиг, поэтиктиг онзагай одуругаар, бодалдар-биле синникпээ «Партиям» деп шулуктү бижээн-дир.

Бо шулуктуң бир онзагай талазы: чаңгыс коммунистиң овур-будужундан тептингеш, партияның шыкпын, күжүн тодаргай эпитет, деңнелгелер, тодарадылгалар-биле көргүзүп ыдааны нда болуп турар. Партияның чаңгыс коммунистерни саалдар-хамаарылгазын көргүзүп келгеш, ону түңней сеткээни база-ла күштүг дыңналып турар:

Партия кажан-даа бол,
ескерилбес,
Балды шын аажы, Ленин дег,
туржуп чоруур.
Делегейге моңге тайбың
тургусканда,
Демиселин чаңгыс-даа шак
кошкак кылбас!
Дайылдажып, күжүн черле
хөөргеттинмес,
Тайбың дигеш, чеп, шимбиле тиилеп үнер!

Мен бодаарымга, Александр Даржайның «Авамга боодал чечээм» деп совет чогаалы оон лириказының эки бирээзи болуп турар эвес, хайын сөөлгү үеде тыва шулук чогаалында онзагай чогаал кестүп келген деп билип турар мен.

Владимир Серен-оолдуң «Эжим, Байкал» деп шулуу ыы-дуңма эп-найыралчы интернационал темазынга бедик хамааты турушпан, Байкал-биле диалог кылдыр, онзагай тургузуглуг болгаш поэтиктиг чараш сеткил [illegible] биле бижиттинген.

«Критика болгаш библиография» деп эгеде Зоя Сандажның «Степан Сарыг-оолдуң чогаалдарының фольклорлуг үндезин-дестери» болгаш Гупта Түденовтуң «Тывага революция мурнунда ноол дылда төөгү-литературлуг бижимел туружаалдар» деп чүүлдерин улуг сонуургал-биле номчуп, таныштым. Эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары бо эштер [illegible] чыл тудула шинчилеп ажылдарын кылгаш, кандыг-даа номчукчуга чугула, солун факт, материалдарны билдиртип, онзагайы-биле бижип бараалгатканнар-дыр. Бо чүүлдер литература шинчилелдерниң талазы-биле ажыктыг, үнелиг ажылдар деп бодаар мен.

Ч. СЕРЕН-ООЛ.

В. КАРА-САЛДЫҢ «Кодан хайгыылчызы» деп фотоэтюду.

ДЕЛЕГЕЙДЕ ЭҢ КҮШТҮГЛЕР

Чээрби үш харлыг Анатолий Писаренко дыка хөй чылдар иштинде аштырышкынга таварышпаан, эң-не аар деңзилиг совет штангистерниң ат-алдарын камгалап, ол чанчылдыг ургулчулекчизи болган. Делегейге бирги чер дээш француз хоорайга болган маргылдаага эң «аар» алдын медальды чогум-на ол чедип алган. Совет атлет ийи хевирниң аар деңзи көдүрүүшкүнүнге каттышкаш 425 кг-ны көдүргеш, 110 кг. ажыг деңзилиг кижилерден чемпион атты чедип алган.

— Мындыг маргылдааларга кол-ла чүүл — тиилелге болур, ынчаарга рекордтар тургузары чиик — деп, Писаренко анаа болуунун киришилгезин тайылбырлаан. Оон-биле малы ГДР-ден барган, 417,5 килограммны көдүргени Зенно Зальцвебель болгаш 415 килограммны көдүрген поляк Тадзеуш Рутковский олар база шаңнал-мактал чедип алганнар.

Анатолий Писаренконуң чедиишкининиң ачызында ССРЭ-ниң шилилдеп командазы делегейге болгаш Европага-даа бирги черни эдлээр аргалыг болган. Ол маргылдаага кол ундуранныгчылар — болгар штангистер 287 санныг турда, совет штангистер ниитизи-биле 307 санныг болганын айтыр херек. Европага бирги чер дээш маргылдааның түңнелинде болгар атлеттер 270, совет штангистер 310 санны чедип алганнар.

Бистиң спортчуларывыс аар деңзи көдүрериниң ийи хевиринге болгаш түс-түс мергежилгелерге-даа киришкеш, 15 алдын, 8 мөңгүн болгаш 6 хүлер медальдарны чедип алганнар. Болгар шилилдеп команда түс-түзүнда — 10,7 болгаш 9 медальдарны чаалап алган. Олар Европа дииттиң маргылдаазының 15 алдын, 11 мөңгүн болгаш 3 хүлер медальдарын алганнар. Ынчаарга болгарлар — 11 алдын, 6 мөңгүн, 9 хүлер медальдыг болганнар. Совет атлеттер 10-дан 5 чемпион атты, болгарлар — 4 хүндүлүг атты чедип алган. ГДР-ниң командазы ол ийи маргылдааларның үшкү черин алган.

Аар деңзилиг атлеттерниң маргылдаазының мурнуу чарында Писаренко Подольскийге делегейниң ийи рекордун тургусканы билдингир. Ынчалза-даа Лилльге тиилелге анаа белен эвес болган. Штанганы хенертен көдүрерипте ЧССР-ден барган Рудольф Стейчек база-ла 187,5 килограммны шаадаан, оон-биле домей түңнеэлиг болган. Аныяк болгар атлет Антонио Крастев олардан 5 килограмм чиик штанганы көдүрген. Олар ийилээн оон соонда штанганы херекке салгаш, ийи үндүрер талазы-биле маргылдаага келгеш, ног шаңналдыг дээш демиселден үне бергеннер.

Писаренко ийиги мергежилгеге (ол эң аар деңзилиглерден эң чиик кижилерниң бирээзи — 122.1 кг. болган) 237, 5 кг. штанганы ийип үндүргеш, оон соонда рекордтуг — 258 кг. штанганы көдүрерин база оралдашкан. Ынчаарга улуг күштүг болгаш улам мергежип ийи чылдар штангист дээрзин бадыткаан Зальцвебель база-ла 257,5 кг. штанганы көдүрүп шыдаанын айтыр херек.

Делегей чемпионунуң парлалга конференциязынга эң хөй кижи киржип, дыка солун болган.

— Чер кырында эң шыырак кижи деп бедик атты силер канчаар көрүп турар силер? — деп оон айтырганнар.

— Мен чүгле ийиги аар деңзилиг штангистерден эң шыырак кижи-дир мен — деп, ол харылаан.

— Силерниң ведеял дургузунда белеткел үезинде деңзилер аары кайы хире иргин?

— 140 тонна чедип турар.

— Эртем-билииңер чүл?

— Университетте өөренип турар кижи мен. Тренер-педагог болуксаар мен.

— Бодуңарның деңзилерни ылгаттырар бодап турар силер бе?

— Мээң дурт-сынымны алыр болза (185 см), улуг-ла дизе, 130 кг деңзи херек. Оон аар деңзи чүгле шаптыктыг апаар.

— Өг-бүле байдалыңар?

— Кадайлыг мен, оглум удавас бир харлаар.

— Спорт талазы-биле силерниң идеалыңар кымыл?

— Сүзүглээр кижи мөңге кажан-даа турбаан, ынчалза-даа Давид Ригерт тергиин спортчу болгаш бодулуг кижи кылдыр мээң сеткилимге дыка таарыжыр.

— Силерниң спортчу стажыңар кажыл?

— Чеди харлымда бассейнниң эргиниң артаан мен, оон соонда гимнастика, хүрешке киржип турдум. Аар атлетика — мээң сөөлгү сес чылда хандыкшып келгеним спорт болур.

Аар атлетиканың делегей федерациязының бирги оралакчы президентизи Николай Пархоменко СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга мынча дээн:

— Лилльге болган чемпионат солун-даа, шыңгыы-даа, чамдыкта шаптараазыныг демиселге-даа эрткен. Дыка хөй таварылгада тиилелге чедип алырда, делегей рекордун тургузары азы ацаа чоок түңнелдер көргүзери негеттинип турган. Бо маргылдаа үезинде делегей чедиишкиннериниң даңзызынга чеди эдилгелер кылдынган. ССРЭ-ниң шилилдеп командазының чаа чедиишкиниин демдеглевишаан, оон киржикчилериниң чартык кезиинден хөйү ындыг маргылдааларга бир-ле дугаарында киришкенин айтырыксап тур мен. Оларның санынга чемпионнар — Виктор Соц, Валерий Кравчук болгаш Анатолий Писаренко база кирип турар. Бирги чер дээш маргылдааның тиилекчилери Копыбек Осмоналиев болгаш Юрий Варданян ышкаш, ындыг мастерлер Соттарының улуун база тиилелгеге киргеннер.

Бо чылдың бирги чери дээш маргылдаалар — чаа олимпийжи дөрт чылдың эң баштайгы ужуражылгазын боор турар. Оон ужурундан бистер Лилльге дыка хөй кедилиг аныяк атлеттерни көрген бис. Ол хамыктың мурнунда Болгарияның тергиин белеткеттинген командазын, а ол ышкаш Венгрияның, ГДР-ниң база Польшаның шилилдеп командаларынга хамаарышкан чугаалыр. Социалистиг чурттарның төлээлекчилери база-ла мурнуку ышкаш, делегейниң аар атлетиказының мурнуу өөрүүнда чорул турар. Эң шуптулерниң спорту делегейде улам-на чептерелгей апар чыдар. Оон бир херечизи — 46 чурттуң төлээлекчилерниң эрткен маргылдаага киришкени болур.

Ю. ХРОМОВ.
(СЭТА).

М. ЧООДУНУҢ «Аът чарыжы» деп чуруу.

ЭЛДЕП ЧАҢЧЫЛДЫГ

(Шоодуг)

Бистиң аалды ажылдап турган бир эжинис бар чүве. Ол-даа элдеп чаңчылдыг кижи. Кедергей-ле сүт ижер! Эртен ажылга келгенде, бир дугаарында шил савада сүтте баар. Сүтүү стаканга безин кутпас, а анаа-ла саваның аксындан койтуладыр куттунуптар. Бодунуң ажылдап олурар өрээлинде сүт төнерге, өске өрээлдерден барып сүт ижер дээш чоруп каар. Ылангыя понедельник эртенинде кедергей-ле хөй сүт ижер дивес силер бе. Та чүге мындыг чүве ийик.

— Чүге хөй сүт ижер сен — деп айтырарга:

— Хөй дустут балык чиген мен — деп харылаар.

Бир-ле катап бистиң өрээлвис чыт-ла эвес чыттыг апарган мындыг. Мырыңай кара хектүг чүве. Өрээл иштинге чигзиг-кулчаның ажыг чыды долган. Кижи шыдажыры берге. Ол чытты үндүрер дээш, өрээлдиң эжиин, соңгазын ажыдып, ңалывыс барапла тур бис. Кулча чыды демги эжинистен кээп турар дээрзин сөөлзүредир эскерип кагдывыс. Кижиивис сүт ижерин шегдээш, чигзиг-кулча дайнап алгаш келир апарган.

Адак сөөлүнде кижиивистен одеколон чыттаны турар апарган. Ол сандайында азбааргай чүве дег апарган олургулаар, ажылдаары-даа шоолуг эвес. Чай кадында-ла дашкаар үнер. Оон элээн болганда, чыды мырыңай кедерей бергилээн келир.

Оон чүге хөй сүт ижип, чигзиг-кулча дайнап, одеколон чагдынып турганын сөөлүнде билип каан бис. Кызыл-кара пактап алгаш, оозунуң чыдын базары-биле ынчап турган чүве ышкажыл.

А. КУУЛАР.

ПЛЁНКА ЧОК ФОТОАППАРАТ

Мырыңай чаа хевирлиг фотоаппаратты «Сони» деп японн фирманың специалистери чогааддып кылган. [illegible] көөрге, ол көрүнчүктүг [illegible] камерадан [illegible] болбас. Ынчалзажок оон «иштиниң» [illegible] Фотоаппарат плёнка чокка «ажылдаар». Чуруктуң электромагниттиг [illegible] диске [illegible] Бо минута иштинде чаңгыс дискиге 50 фото-чурукту ынчаар «тырттырып» болур.

Чуруктарны [illegible] сааазын херек чок. Оларны чүгле телевизор экранынга көрүп болур.

Чаа [illegible] талазы [illegible] будүмелдерни [illegible] негеттинмезинде. Чуруктарны магнит [illegible] болур. Магнит диск [illegible] А чуруктарны альбомга [illegible] алыр дугайында боданган [illegible].

О. НИКИФОРОВ.

«Комсомольская правда» солундан.

ФАМИЛИЯ ЭДИЛЕВЕС

Эфиопияның чурттакчылары фамилия эдилевес. Ынчангаш чүгле бот [illegible] адын алаар. А кажан кижиниң [illegible] адазының адын немей алаар. Ынчангаш төрүттүнген чаш уругнуң адын [illegible] бодамчалыг, ханы уткалыг кылдыр адаар.

Ада-иe уругун ады оглун [illegible] сеткилинге [illegible] ол атта сиңниккен турар уткалыг. Чижээ, Тесмае — «Мээң вдеелем», Гевене — «Мээң коргушчокпайым» дээн уткалыг.

Чамдыкта урунуң ады адазының ады-биле кады кандыг-бир утканы илередир домак тургузуп болур. Ол урутнуң ады мындыг боор болур. Пемыссырач, а адазының ады Тэсэма — «Өөрүшкүлүг медээ дыңналган» дээн ол. Кыс уругнуң Цыте-Рэда Аббэбе деп ады — «Роза чечек чечектелген» дээн утказы.

телевидение

СЕНТЯБРЬ 26-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «АБВГДейка». 9.45 — «Ада-иелер, силерге». 10.05 — Н. Саймонов «Ийги авеннюнуң» хоругдаттырганы». Телешия. 11.25 — «Эки барааннарны хөйну». 11.55 — Р. Шуман. Барнеиялар хевирлиг симфония этюдтары». Фильм-концерт. 12.25 — «Хун шыгжамыры». Биология эртемнериниң кандидады Г. М. Проскуракова эттирер. 13.20 — «Спортлотонуң» 39-ку тиражы. 13.30 — [illegible] программаларының делегейниң 4-кү конкурузу. «Йемен аас чогаал» (Йемен Араб Республиказы). 14.00 — [illegible] 14.25 — [illegible] 15.00 — [illegible] фильмнер программазы. [illegible] 15.40 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 16.15 — [illegible] хореография-фольклор «Хорошки» ансамблиниң концерти. 16.45 — Бегун. — Пропагандистиң хуну. 17.15 — «Экранда — кинокомедия». «Коранниканың ужуралдары» Уран-чечен фильм. 18.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — «Чурттаалганың сорулгазы» деп документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүлгези. Кол конструктор, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры А. С. Яковлев дугайында. 19.15 Эвилеелдер бажыңының Колоннализ залынга уран чечен мастерлерниң болгаш артист аныяктарның концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Спартак» 2-ги, 3-кү үелери. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 23.15 — 23.55 — Дж. Гершвинниң тургусткан хуудулдан бээр 75 чыл болганынга. Англи шулукчулерниң шулуктеринге романстарын ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Нестеренко күүседир. Консерваториянының улуг залындан концерт. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — РСФСР-ниң куруңнеиш үрер хөгжүм оркестриниң концерти. 14.50 — «Чурукчулар дугайында». О. Роден. 15.15 — «Өөрүшкү, хөгжүм болгаш далай». Фильм-концерт. 16.15 — «Поэзия». Н. Заболоцкий. 17.00 — «Цирк аренасында». 17.45 — Спортчу программа. 18.45 — «Хөгжүмнүг киоск». Э. Беляева эттирер. 19.15 — ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Таврия» — ЦСКА. 2-ги үези. 20.00 — «Тамчыктыг улуңар, чаштар!» «Робаттың [illegible] дугайында». Мультфильм. 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-популярлыг программа. РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Ю. В. Белянчикова эттирер. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Эге дес». Уран-чечен фильм. 23.05 — Документалдыг фильм. 23.15 — ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Кайрат» — «Пахтакор». 2-ги үези. Алма-Атадан дамчыдылга. «Арарат» — «Динамо» (Киев). 2-ги үези. Ереваңдан дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Агаар

Республиканың болгаш Кызылга шокар булуттаар, чамдык черлерге чаъс чаар. Соңгу-барыын чүк углаашкынныг хаттың күжү секундада 9-14 метр чедер. Агаарның температуразы 5-10 градус чылыг болур.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Немезин вариант» 9.30, 11.30, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кайгамчыктыг Василиса» 9.30, 12.30, «Командирниң уруу» 11.00, 14.00, «Шын чечектери» 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«Шын» солун редакциязынга дүрүжүглалыг машинакчы (бижик кагар) дарый негеттинип турар.

Чөөн-Хемчик районнуң Хор-Тайга ортумак школазының 1971 чылдагы доозукчуларын октябрь 12-де ол школага болур ужуражылгаже чалап тур.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-36-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу килдизиниң 2-37-12, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн баргаарда 2-32-75 телефоне долгаар.

Тираж 17868. Чагыг № 2134

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—01228.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 225 (11723) | 1981 чылдың сентябрь 27, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

КАМНАЛГАЛЫГ БОЛДУРАР

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының төс айларында Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге сүт садар планын сентябрьның 16-га чедир 96 хуу күүсеткен. Бо көргүзүг эрткен чылдың ол үезинде турганындан элээн бедик, ынчалзажок ол оон-даа бедик болуп болур турган. Ук планның күүселдезинде чедишкиннерни болгаш четпестерниң дугайын районнуң көдээ ажыл-агый продуктуларын садарының болгаш шынарының талазы-биле күрүне инспектору Алдын-оол Дамдын бо чүүлде чугаалап турар.

«Экономика камналгалыг болур» деп лозуң бистиң үевистиң кол негелдези апарган. Чоокта чаа республикага эрткен чаңгыс аай политхүннүң темазы база ындыг болду. Моон ап көөрге, бистиң сорулгавыс,— сүт бүдүреринге хамаарыштыр чугаалаар болза, эң-не эвээш материалдыг болгаш акша хөреңгини база кижи күжүн чарыгдап тургаш, хөй продукцияны бүдүрери, ону чурттакчы чоннга кандыг-даа хоразы чок чедирери-дир. Бо дээрге көвүчүт чугула айтырыг.

Ийи-үш чыл бурунгаар бистиң районга сүттүң шынары чавыс, күрүнеге сорт чок сүт хөй кирер, харын-даа ажыл-агыйже дедир эгидер таварылгалар эвээш эвес турду. Ол чорук, иргүлайында, сүт-бараан фермаларынга таарымчалыг байдалдарның тургустунмааныңдан, чамдык саанчыларның болгаш сүт сөөртүр машиналарның чолаачыларының харысалга чогундан болуп турган. Ооң уламындан күрүнеге дужааган сүттүң тонна бүрүзүнден 20—30 рубльди чидирип турдувус. А фермаже дедир эгиттинген сүттүң каражазы оон-даа улуг турган дээрин билдингир.

Районнуң күрүнеге дужаап турар сүдү ам чүгле бирги класстыг болуп турар. Чыл эгезинден бээр оон эске класстың азы сорт чок сүт чаңгыс килограмм-даа дужаатпаан. Ажыл-агыйларның удуртукчуларының, тускай эртемниглерниң, сүт-бараан фермаларының бүгү ажылчыннарының кылып чорүткан ажылының түңнели ол, ол дээрге—улуг чедиишкин. Ынчалза-даа ук ажылдың кайы-бир кезии безин суларап болза, эрги чаңгыл катап-ла тургустунар дээрин утпаза чогуур.

Сүттүң шынарының бедиинге оон үскүр болуру база чугула. Эрткен айларда саткан сүттүң үскүрү ортумаа биле 3,8 хуу болган. Бо көргүзүг чыл төнчүзүнге чедир ам-даа бедиир ужурлуг. Амгы үеде сүттүң үскүрү чүгле «Тес-Хем» совхозта эвээш.

Районнуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың баштайгы чылында күрүнеге садар сүдүнүң планын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюн таварыштыр күүседирин шиитпирлээн ажылдап турар. «Чодураа» совхоз төс айлар планын хуусаазындан чартык ай бурунгаар-ла ажыр күүседип алган. Ук планның күүселдезин «Тес-Хем» совхозта хожудап турар. Ында Даваажап Шывыт удурткан Өртен сүт-бараан фермазының коллективи сүттүң бараанымы бедидери чугула.

Тес-Хем район бо чылын 713 тонна сүттү бүдүрер. Сентябрь бирниң медээзин езугаар алырга, 464 тонна сүт бүдүрттүнген. Ол эрткен чылдың дениелинден бедик болза-даа, бир инекке ондааштыр сагган сүт эрткен чылдыынга четпес. Эрткен чылдың сентябрь бирге чедир саар инек бүрүзү 964 килограмм сүт берген турда, ам ол көргүзүг чүгле 417 килограмм болуп турар азы чүгле дең кезии. Бо дээрге районнуң инектерниң бирээзинин-не ай сайында 52 килограммны берип турганы ол-дур. Ук көргүзүг август айда 35 килограмм болган, а эрткен чылдың августа 78 килограмм турган. Сүткүр малдың продуктулуун дарый улгаттырар талазы-биле дээштиг хемчеглерни алырының чугулазы моон илдең.

«Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазы бистиң зонада мурнакчы дуржулганың школазы болуп турар. Ол коллектив бо чылын 310 тонна сүт бүдүрер турган, сентябрьның бирге чедир 217 тоннаны бүдүрген азы бир инекке ондааштыр 810 килограммны (республикада 948 килограмм) сагган. Бо ферманың дуржулгазын өске фермаларның чедир ажыглавайн турары шын эвес. Экономиканы камналгалыг болдурар талазы, малга быжыг чем-суурну тургузарындан эгелээш, малдан хөй продукцияны алырынга, артык чарыгдалдарны болдурбазынга чедир бүгү арга-куолазыларны ажыглаар херек.

Тес-Хем районнуң ажыл-ишчилери бо хүннерде күрүнеге сүт садарының чыл планын хуусаадан эрте күүседир дээш, илереттинген четпестерни чайлазып, шудургу ажылдап турар. Салдынган сорулганың амыдыралга боттаныры чайгаш чок.

ИЙИГИ ДҮЖҮТ

«Найырал» совхозта Терезинниң мал чеми белеткээр бригадазының механизаторлары суггаттыг шөлдерде медениң ийиги дүжүдүнүң кезилдезиниче организастыг кирген. Бо чугула ажылга ийи комбайн, дөрт тракторну бижыглаан. Медениң дүжүдүн алды автомашина база ол хире трактор малчын кодааннарже аппарып чедирер.

Механизаторларның арызында социалистиг чарышты организастаан. Оон түңнелин чеди хонуктап үндүрери көрдүнген. Оларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдал тургустунган. «Чаңнык» деп хана солунну чогуур үезинде үндүрүп турар Чуңар-Бажың, стенованың ажылдаарын энмүткен.

Машина-техниканың эдилелинге камныг, ныяр-чаар материалдарга хумагалыг болурунуң хемчеглерин механизаторлар холга алган. Аргалыкты, Бел, Шанчы, Саргал ынчаар малчын кыштагларда курлавырлаан меде ниитизибиле 500 тонна беэрган. Оон артканын олар бригада девискээринде сараттаан. Медениң ийиги дүжүдүнүң ажаалдазы удавас доостур.

Ш. ДЕВЕН.

Улуг-Хем район.

ЧИДИРИГ ЧОК

Бора-Тайга девискээринге бо күзүн чаъс элбек болган. Ол ситенниң, тарааның үкеринге улуг салдарлыг болган. Үнген ситенни, тарааны чидириг чок ажаап алыры-биле ажыл-ишчилер бүгү күжүн ынаар мооңнаан.

Салбырда төс комбайн бар. Комбайнерлер 435 га чериин тараалын кезип ажааган. Шеле-Тей турлаанда бо хүннерде 399 тонна кызыл-тасты эккеп теккен. Ону шанда кургадып турар. Олар гадан 9,1 центнер тарааны ажаап ап турар.

Комбайнерлер хүнде 50 ганы кестирер хуулаалгазын ажырып келген. Хүн нормазын доктаамал күүседип, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Далаа Сарыглар, Маадан-оол Сарыглар, Деңер-оол Моңгуш олар чорүп турар.

Чолаачы Александр Ооржак, тракторист Бошкар-оол Ондарның ажылы база мактаглыг.

Шанда тектен тарааны салбырның хөй-нийти организациялары график езугаар шефтеп, кургадып турар.

С. САРЫГЛАР.

Чөөн-Хемчик район.

ПРОПАГАНДИСТ ХҮНҮ

Партия, комсомол чырыдышкынының болгаш экономиктиг өөредилгениң пропагандистериниң хүнүн бистиң республикада эрттирип турар. Ол болза чаа өөредилге чылынга белеткелдиң көрүлдези болур.

КЫЗЫЛ. Хоорайның бүдүрүлгелеринде болгаш албан организация черлеринде политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң пропагандистери Политиктиг чырыдышкынның бажыңынга чыглып келген. СЭКП Кызыл хоорkомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи О. З. Завьялова бодунуң илеткелинге эрткен өөредилге чылының түңнелдерин сайгарткаш, амгы сорулгаларга доктааган. Ооң соонда сес алгаш, партия хоорkомунуң ийиги секретары Б. П. Сиинпов найысылалдың социал-культура хөгжүлдезиниң дугайын чугаалап болгаш хөй санныг айтырыгларга харылаан. Өөредилге чылының бирги кичээлиниң темазынга хамаарыштыр лекцияны күрүнениң Кызылда педагогика институдунуң башкызы В. А. Петренко номчаан.

ШАГААН-АРЫГ. Семинарга партия, комсомол чырыдышкынының болгаш экономиктиг билиглерниң Улуг-Хем районда бүгү школаларының пропагандистери, парткомнар секретарьлары, күүскомнар даргалары, комсомол организацияларының секретарьлары шупту ийи түс ажыг кижи киришкен.

Семинарны СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары К. А. Маспык-оол ажыткаш, районнуң бүдүрүлгелериниң болгаш ажыл-агыйларының экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң комплекстиг планын тургузар талазы-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайында илеткел кылган болгаш улуг-хемчилерниң планныг онаалдаларны канчаар күүседип турарын чугаалаан.

Даараазында СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи К. Д. Сандгы-Бадыраа «1980-1981 өөредилге чылының түңнели болгаш чаа өөредилге чылында пропагандистерниң сорулгалары. Партияның XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлеринге дүүштүр политэкономиктиг өөредилгени улам экижидери» деп темага лекция номчаан.

Партия өөредилгезинге болгаш экономиктиг билиглер школаларынга ажыглаар литературалар методиказының программазының база чаа өөредилге чылынга белеткелдер дугайында илеткелдерни СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы В. А. Долмачев, Шагаан-Арыгның № 2 ортумак школазында пропагандист А. Н. Цуй-Ю-Сен олар кылган.

Республиканың «Билиг» ниитилел организациязының харысалгалыг секретары К.-С. Д. Будук-оолдуң делегей байдалының дугайында номчаан лекциязын семинарның киржикчилери сонуургап дыңнаан.

КАА-ХЕМ СУУР. Семинарны СЭКП райкомунуң ийиги секретары, М. П. Бессмертных ажыткан болгаш «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ынай сайзырангайжылар дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын амыдыралга боттандырары-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайында илеткелди кылган.

«Партийның болгаш чоннуң буззулбас чаңгыс эви — бистиң тургузугнуң күчү-күжүнүң үнер дөзү» деп темага ийиги лекцияны күрүнениң Кызылда педагогика институдунуң башкызы, төөгү эртемнериниң кандидады В. Л. Биче-оол номчаан.

Эрткен өөредилге чылының түңнелиниң болгаш чаа өөредилге чылында пропагандистерниң сорулгаларының база комсомол өөредилгезиниң дугайында илеткелдерни СЭКП Кызыл райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи В. Ш. Сат, ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары А. В. Чүлдүм олар кылган.

Семинарга үр үеде пропагандистеп, экономиктиг болгаш политиктиг билиглер-биле чепсеглеп турар дуржулгалыг пропагандистерниң аттарын адап, СЭКП райкомунуң хүндүлел бижиктери-биле, өртектиг белектер-биле шаңнаан. Оларның аразында дуржулгалыг пропагандистер А. Б. Сарапчына, А. К. Белоусов, Ю. С. Монгуш, С. Д. Ховалыг болгаш өскелер-даа бар.

БИСТИҢ, ҮЕНИҢ УЛУГ КОМПОЗИТОРУ

«Мени кезээде сонуургадып чораан чүүл — хамааты кижиниң ниитилелге туружу боор келген»... Москва консерваториязының Улуг залынга сентябрь 25-те ажыттынган делгелгениң кол утказын бо сөстер илередип турар. Ол делгелгеде чүүлдер музыка уран чүүлүнүң улуг мастери Д. Д. Шостаковичиниң төрүттүнген хүнүнден бээр 75 чыл болганынга холбаштыр боол турар.

Коммунист-композитор. Совет чурттуң чалбыыштыг патриодунуң амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажыл-ижиниң дугайында фотодокументилер тодаргайы-биле көргүзүп, ооң хөй-нийти ажылынга калбак, киржилгезиниң, тайбың болгаш улустар аразының айыыл чок чоруу дээш демиселиниң дугайын чугаалап турар.

Сентябрь 25-тиң кежээзинде Улуг залга турскаалдыг концерт болган. Ону ажыдып тура, ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар чөлээниң бирги секретары Т. Н. Хренников Шостакович дугайында чүве чугаалаан. Бодунуң күчүлүг талантызын бүрүн-биле улуска, коммунистиг тургузуушкуннуң өндүр-улуг херээнге берген Шостаковичиниң музыка чогаалының ханы утказынарлыг салдарын ол онзалап демдеглээн.

Совет музыканың мастерлериниң делегациязы Д. Д. Шостаковичиниң хөрүнге чечектер салган.

(СЭТА-ның корр).

Бөгүн — Машина тудукчузунуң хүнү

«...Атоммаш» заводка чаа күчүлерни ажыглаалга киирер...» («1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарындан»).

РОСТОВ ОБЛАСТЬ. «Атоммаш» заводтуң цехтеринде атомнуг реакторларның дөрт корпустары туттунуп турар. Беш чылда мааңа чеди реакторну тудуп тургузарын планнаан болгаш база бараан пландан ажыр кылырын коллектив хүлээнген.

Ооң-биле кады заводтуң нангиг залчээ туттунуп турар. Беш чылда атомнуг электростанцияларга дериг-херекселдерни бүдүрер чаа күчүлерни ажыглаалга киирери көрдүнген. Улуг хемчээлдиг кезектерниң болгаш бедиирлерни кылырының дешпилгелиг технологиязын бүдүрүлгеде шиңгээдип турар.

ЧУРУКТА: кезектерниң иштиниң таларын каннап кылырынга херектиг чаа машинаның сөөлгү шенелдезинниң чорудуп турары.

Н. НЕДЕРПИНИН фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЭРТЕМ-БИЛЕ ЭВИЛЕЛДЕШКЕН

Машина тудуушкунунуң продукциязының ажыктыын болгаш шынарын өндүрер, ол эки хевирлерниң деңнелинге ону чедирер — шак ындыг сорулга адырның ишчилериниң мурнунда он бирги беш чылда туруп турар. Эртем болгаш техника күчүзүн концентрастаар айтырыг чидим-биле тургустунуп турар. Бүгү-ле чаа чүүлдерни дүргени-биле ажыглаап, ону тепчүдүп нептередир чорук тускай сорулгалыг комплекстиг эртем-техниктиг программаларны чогаадып тургузар арганы бээр, ону ажылдап кылыры болгаш боттандырары улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннарында айыттынган.

Донбасстың он-он заводтарының болгаш институттарының күженишкиннерин каттыштырган «Машина тудуушкуну» программаның дугайын машина тудукчуларының профессионалдыг байырлалының бүдүүзүнде СЭТА-ның корреспондентизи бижээн.

Украинаның канчаар-даа ажок индустриалдыг ол чоокавызының бүдүрүлгечилери болгаш эртемденнери кады ажыл-чорудулга талазы-биле дуржулгалыг апарганнар. Ынчалзажок чүгле чаңгыс аай программаны тургусканы-биле ол ажыл план езугаар чоруп турар болу берген. Кандыг түңнелдер чедип алдынары, ол сорулгага кандыг акша-хөреңги ажыглаттынары ам бо беш чылда билдингир апарган.

Программаны күүседирниң чугула негелдези — техника талазы-биле чаа чүүлдерни албан нептередири. Ам завод бүрүзүнге кандыг хуусаада, чүну кылырын олар билирлер. Партия обкомунуң чанында тургускан таарыштырылга чөвүлели ону хайгаарап турар болгаш херек апарган таварылгада дузаны чедирип турар.

Эртем институттарының ажылы база идекейжээн, ажылдарның хөй кезии институттарның күрүне планнарынга киирттинген. Херекти ынчалдыр тургузарда эде тургузуушкуну чорутуу. Структура талазы-биле чаа бөлүктер тургустунган.

«Машина тудуушкуну» программада дешпилгелиг технологияны ажылдап кылыры болгаш нептередири көрдүнген.

— Программаны нептередип эгелээринге чедир бистер институтка «өске кижилер» болуп турган бис — деп, Горловканың С. М. Киров аттыг машина тудуушкун заводунуң удуртукчулары ынчаар тайылбырлаар. Институт бистиң айтырыгларывысты шиитпирлевейн турган: завод Хемурдаш үлетпүр министерствозунга, институт өске министерствога хамааржып турган болгай. Ынчалзажок ол эгелээн кады ажылдажылгадан ойталаар база херек чок болган: институт болза тургузуглар кылыр дуржулгалыг бүдүрүлгелиг. А ооң мурнунда Горловкаже чүгле ажылчын шыйгыларны чорудуп турган, ынчангаш завод боду иарын дериглелерин белеткээр турган. Ол чорук аар хелезилиг болгаш үр болур тургулаан.

Сөөлгү үеде ындыг таварылгалар улам эвээжеп турар.

Донбасстың машина тудуушкунунуң программазында айыттынган хемчеглер комплекизин күүсеткениниң нуселибиле барык дөрт муң ажылчынның хостаарын планнап турар. Бо таварылгада кара металлдар камналгазы 70 муң хире тонна болур.

• • •

Эртем болгаш техника талазы-биле ССРЭ-ниң күрүне комитединден СЭТА-ның корреспонденциязының дыңнатканы болза:

— Комплекстиг эртем-техниктиг программалар бо беш чылда бир дугаар боттанып турар. Оларның кол угланыышкыны — энергетиктиг болгаш чиг-эт курлавырларын камнаары, кылыгларга металлдар хөй чарыгдаттынарын эвээжедири, хол-биле кылыр ажылды кызырары. Улус ажыл-агыйын техника-биле долузу-биле хандырып, 80 чылдарда ону хөгжүдериниң интенсивтиг оруунче шилчидерин доозары машина тудуушкунунуң продукциязының шынарын улам экижидер сорулганы салып турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ол стратегтиг угланыышкынын боттандырары чаа техника чогаадыкчыларының харысалгазындан дыка хамааржыр.

Институттарның дуржулгалыг бүдүрүлге баазалары он бирги беш чылда машина тудуушкунунуң он-он бүдүрүлгелериниң шенелде кылыр чери болу бээрлер.

М. БОРОДЫНЯ.

О. ГАГУНОВ.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

ДАЛАЙ ӨРТЭЭЛИНЧЕ ОРУК

Юрий Тюрининиң далайның мергежилин болгаш профтехучилищеге оон чедип алган билиглерни Ыракы Чөөн чүкте далай өртээлинде контейнер терминалының механизаторларының комплекстиг бригадазынга оон практика эрттирген үезинде бедий-биле үнелээн. Кажан Юрий өөредилгезин доосканда ону болуп бригадазынче ажылдаары чорударын бригадир Г. Милейко училищениң директорундан диледи.

Училищениң доозукчулары ол далай өртээлиниң бүгү бригадаларынга ажылдаары-биле келген. Оларның шиитпирин таварылга эвес, республикаларының ол белеткээри — талашкан солааттарның болгаш матросчудан тургустунган.

Ыракы Чөөн чүктүң далай өртээлдери бедик мергежилдиг кадрлар-биле хандырар дээш № 30 профтехучилищеге тургусчан. Профтехучилищениң баштынының ийиги залчээн ажыглаалга киирген соонда аңаа 1200 кижи өөренип болур. Ыракы Чөөн чүктүң далай өртээлиниң коллективи училищеге шеф дузалам кылып көргүзүп турар. Училищениң класстарын, мастерскаяларын, лабораторияларын дериирингe өртээлдиң коллективи кежигүннери дузалаап болгаш ооң специалистери чаа машиналар дугайында лекцияларны номчуп берип турар.

Д. ЛАТЫШЕВ.

Находка.

Приморье край.

ЧАА ТӨЛЕВИЛЕЛ-БИЛЕ

«Приморкрайсельстрой» эргелелиниң тудугжулары силос шыгжаар черлерниң чаа хевирлерин дериирин шиңгээдип алган. Силос шыгжаар черлерниң ооң мурнунда чер иштинге кылып турган. Ам оларны чер кырында кылып эгелээн. Чер кырында белеткээн шыгжамыр черлери мал чемин сай суглардан база шыгжап камгалап, шынарын баксыратпайн турар. Силос шыгжаар черлерни ындыг арга-биле кылырының чарыгдалы чер иштинге оңгарлар кылырындан чиик болуп турар.

А. ГУЛЯНСКИЙ.

Уссурийск.

КОМБАЙННАРДА — ХООРАЙ МЕХАНИЗАТОРЛАРЫ

«Желтояровский» совхозтуң дүжүт ажаар машиналарның болгаш транспорттуң комплекстерге ажыл-агыйлар арызының чаа комплекизи бо чылын ненешкен. Ону Свободный хоорайда бүдүрүлгелерниң ажылчыннарындан четтеп тургускан.

Моон мурнунда хоорайлардан дүжүт ажаалдазынга барган механизаторларны өске ажылдарга ажыглап турганы ховар эвес. Ону барымдаалааш, СЭКП хоорkомунуң бюрозунуң шиитпири-биле дүжүт ажаарының ажыл-агыйлар аразынга комплекизин бо чылын тургускан. Хоорайдан келген механизаторларга совхоз дүжүт ажаар он дөрт комбайннарны, ангыс, андаар тракторларны бижыглаан, а хоорайның автобүдүрүлгези чере — чүък машиналарын берген.

А. КРИВЧЕНКО.

Свободный.

Амур область.

БҮЛКАННАР ЧООГУНДА БАЖЫҢНАР

Камчатка чартык ортулукта тудуп эгелээн чаа бажыңнар ооң чурттакчыларынга таарымчалыг болуп турар.

Область төвүнге туткан мындыг баштайгы бажыңны ажыглаалга киирген. Ында кухнязарның шөлүн болгаш өрээлдерниң арыткан. Бажыңның дөжээн болгаш ханаларын база өске-даа кезектерни быжыг материалдар-биле кылган төлээде, төс бази чедир күштүг чер шимчээшкиннерге ындыг бажың урееп бес.

Бажың тудуунуң комбинадында бажыңнарның тудуун чорудушаан, бүдүрүлге черлериниң чаартылгазын хары удаа боттандырган. Комбинаттың бүдүрүкчү күчүзү — ам чылда 118 муң зербелчин метр чурттаалга шөлүн ажыглаалга киирер.

М. ЖИЛИН.

Петропавловск-Камчатский.

АЛЕКСАНДР ФАДЕЕВКЕ ТУРАСКААЛ КЫЛДЫР

Александр Фадеевтиң «Ырак шавышкын» деп романын Ыракы Чөөн чүктүң ном үндүрер чери парлаан. Приморьежилерниң аддарынг чаңгыс чер чурттуунуң төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чылынга тураскаал кылдыр ол номну парлаан. Чурукчу В. Чеботаревтуң кылган чуруктары-биле номну каастаан.

А. А. Фадеевтиң чогаалдарын езугаар кылган фильмнерниң фестивалы Ыракы Чөөн чүктүң хоорайларында болгаш суурларында эгелээн.

Н. ПАЛАТОВ.

Владивосток.

ЧУРУКЧУЛАРНЫҢ МАСТЕРСКАЯЗЫ — ХООРАЙ

Амурда Комсомольск хоорайның Ленинчи комсомол аттыг заводунуң кудумчузун чурукчулар «Маадырларның аллеязы» кылдыр хуулдурган. Ногаан бүрүлүг ыяштар-биле шимээттинген кудумчуда Социалистиг Күш-ажылдың Маадырларының, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының болгаш Ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреаттарының портрет чуруктары база бар.

Хоорайның тургустунганындан бээр 50 чылынга чурукчулар белеткээн. Амурда Комсомольскиниң чурукчуларның болгаш шимчээр каастап эгелээн.

Л. КУШНАРЕНКО.

Амурда Комсомольск.

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

Дүүн Кызылга Политчырыдышкын бажыңынга тыва ниитилел организацияларының республика чөвүлел хуралы болуп эрткен. Хуралга партияның Кызыл хоорай комитединиң болгаш партия райкомнарының, улус депутаттарының район Советтериниң күүскомнарының харысалгалыг ажылдакчылары, специалистери киришкен.

«Республикада төлевилел-смета херээниң байдалының болгаш ону улам ынай экижидериниң хемчеглериниң дугайында» илеткелди Тыва АССР-ниң Күртүдүг комитединиң даргазы Б. Д. Байыр-оол кылган. Эдерлеки илеткелдерни Тыва АССР-ниң Күртүдүг комитединиң даргазының оралакчызы Э. В. Богданова, «Красноярскгражданпроект» институттуң филиалының эргелекчизи А. Х. Харлов олар кылган.

СЭКП обкомунуң секретары А. Н. Баяна хуралга чугаа кылгаш, төлевилел-смета херээниң талазы-биле болгаш төлевилел-смета ажылдарынга доктааткаш, экспертерни чайгаш чылдырының хемчеглерин айыткан.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ АРНЫ

1981 ч. Сентябрь № 9 (91)

Тускай дыннадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

Тээли

Кедээ ажыл-агый техниказының кадагалалын болгаш ажыглалын экижидер талазы-биле үстүү партия, совет органнарының доктаал, шиитпирлерин «Тээли» совхозта четпес күүседип турарын хайгыылчыларның хуралдазы илереткен. Хуралда кылган үеде ажыл-агыйда 42 чүък машиназының 17-ни, 30 тракторларның 21-и, тараа база силос ажаар 19 комбайннарның чүгле 5-и ажылдап турган. Күскү ажылга киржир ужурлуг дыка хөй машина-техника септеттинмээн.

Чүък сөөртүр машиналар ажылче чогуур өйүнде үнмес, үнзе-даа долу шак-биле ажылдавас, чоок черлерге безин чүгле бир-бир хире рейстер кылгаш, соксап каар. Машиналарның спидометри ажыдавас, чолаачыларның база механизаторларның путёвкаларында ажылче үнген азы келген шактары, кывар-чаар материалдарның артыы демдеглеттинмээн, техниктиг ажаалда чорударының графиги чок.

Бай-Тайга районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга ол айтырыгларның дугайын бүгү талалыг сайгарып көрген. Машина-техниканың ажыглалынга болгаш кадагалалынга улуг четпестерни болдурганы дээш совхозтуң кол инженери К. Д. Хертекти, кол агроном Н. О. Кара-Донгакты, гараж эргелекчизи С. Б. Чурукту донгуткан.

Эрзин

Ажылчы чоннарның чагааларын болгаш негелде-хомудалдарын сайгарып көөр, шиитпирлээр талазы-биле районнуң бүдүрүлге, албан организация черлеринде ажылдын байдалын районнуң улусчу контроль комитединге чугаалашкан. Бо чугула айтырыгга холбаштыр СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айтышкыннарын, СЭКП ТК-ның доктаалдарын күүседир талазы-биле ажылды райпода, эмнелгеде, райкүүскомнуң культура килдизинде, улус судунда болгаш өске-даа коллективтерде багай эвес тургускаанын демдеглээн.

Ынчалзажок чоннуң чагаа-билдириишкиннерин, негелде-хомудалдарын райкүүскомнуң иштики херектер килдизи, Эрзин кедээ Советтиң күүскому болгаш өске-даа чамдык албан организациялар чогуур өйүнде харылап бербейн, шиитпирлээринче кошкак кичээнгей салып турар. Чижээ, райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң удуртукчулары хамаатыларның 1980 чылдагы ийи, а бо чылдың алды айларында ийи билдириишкиннерин харылап бербээн. Чоңдан кирген билдириишкиннерниң учёдунуң журналы райсаң килдизинде, кедээ ажыл-агый эргелезинде чок, оларны бүрүткевейн турар.

Чоннуң чагаа, билдириишкиннеринге чогуур өйүнде харылавас, шиитпирлээр хуусаазын эрттирер фактылар база бар.

Ажылчы чоннарның чагаалары, билдириишкиннери-биле ажылда четпестерни үнделиин-биле экижидерин, оларны чогуур үезинде харылап, шиитпирлээри чедип алырын үстүнде адаттынган организацияларның удуртукчуларынга комитет дагаан.

Шагаан-Арыг

«Ак-Туруг» совхозта (директору Ч. Н. Чигжит, кол инженер Я. М. Сагаан) машина-техниканы тоймаглап үрээр, хуусаа четпезде үндүр бижиир болгаш авария кылыр чоруктар хөй бооп турар. Улусчу контролёрларның хыналдазы кылган үезинде ажыл-агыйда 55 автомашинаның 7-зи тоймаглаттынган, ооң иштинде 5 автомашина катап септеп тургузуп алыр арга чок кылдыр үрегдеттинген.

Шиитпир-биле бо совхозта тоймаглап, үрегдеттинген машина-техниканың өртээ 9442 рубль. Хөй машина-техниканы үрегдеп тоймаглааш, күрүнеге улуг когаралды чедирген кижилер дугайында материалды истелге кылыры-биле прокуратура органнарынче районнуң улусчу контроль комитеди шилчиткен.

Тоора-Хем

Районнуң статистика эргелезиниң отчёдунда медээзин ёзугаар алырга, «Тоора-Хем» совхозка бо чылын 193 бызаа төрүттүнген. Ынчаарга апрель төнчүзүнде хыналда сапааштын кылырга 173 бызаа бар болган, а төрүттүнмээн 20 баш бызааны мегелеп немей киир бижип каан. Ону совхоз директору биле кол зоотехник сүмележип тургаш кылган. Ооң аңгыда 45 баш бода мал хорамчага таварышкан, а күрүне отчёдунга оларны дириг бар кылдыр киирген. Ол ышкаш совхозта чылгы малдың учёт-отчёду база сандаргай.

Районнуң улусчу контроль комитеди ол дугайында айтырыгны бодунуң хуралынга чугаалашкан. Төрүттүнмээн, чок бызаалар холбаштыр меге немей бижиге кылып, өлүп хораан хөй боданы бар кылдыр күрүне отчёдунга киирип база чылгы малдың учёт-отчёдун сандарадып турарын илереп хынаары-биле совхозтуң кол зоотехниги М. Д. Довуунуң херээн район прокуратуразынче комитет шилчиткен. Совхозтуң кол бухгалтери И. С. Сатты донгуткан болгаш күрүнеге чедирген каражаның чамдызын эгидери-биле ооң бир айда шалыңын тыртар деп шиитпирлээн.

К. К. Кужугет удурткан комплекстиг бригада «Кызыл улетпүр-тудуг» эргелелинде мурнакчы коллективтерниң бирээзи. Тудугга көөп турар материалдарның шынарын база камналгазын, оларның кадагалалын хайгаарап көөр, ажыл-херекке четпестерни илередир, күш-ажылдың сагылга-чурумун бышкыгаар талазы-биле мында улусчу контролёрлар улуг ажылды чорудуп турар. Ылаңгыя К. Д. Кара-Сал хөй-ниитичи ол чугула даалганы идепкейлиг күүседип келген.

ЧУРУКТА: улусчу контролёр К. Д. Кара-Сал (ортузунда) тудугжу эштери Ш. Д. Шаравии, Б. А. Кошкар-оол оларның ажылының шынарын сайгарып турары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Экономика камналгалыг болур

ЧИДИРИГНИ ЭВЭЭЖЕДИР, УЧЁТТУ ЭКИЖИДЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Республиканың совхозтарында кывар-чаар материалдарының байдалы болгаш ону чеп ажыглаар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын Бии-Хем районнуң кедээ ажыл-агый эргелези (начальниги В. П. Меркулов) четпес күүседип турар. Ажыл-агыйларга нефть продуктуларын чеп ажыглаар болгаш камнаар талазы-биле ажылды ол чорутпайн турар.

Районнуң кедээ ажыл-агый эргелезинде-даа [illegible] удуртукчулары-даа кывар-чаар материалдарны камнаар, оон [illegible] дуп экижидер талазы-биле организастыг-техниктиг хемчеглерни ажылдап кылбаан. Бо талазы-биле [illegible] [illegible] саналды бо чылдың июнь айда-ла кедээ ажыл-агыйның техниктиг хайгааралының испециязы болгаш күрхайгаарал лабораториязы киирген турбуже ону [illegible] албаан.

Районнуң бүгү совхозтарында нефть продуктуларын кадагалаарының, херегленилгезиниң бээриниң болгаш ооң учёдунуң туруму каржыдып келген. Совхозтарда ажыглап турар 67 резервуарларның чаңгызы-даа техниктиг нормативтерниң негелделерин хандырбайн турар. Оларның паспорт ёзугаар кол көргүзүглери чок, оларны нефть продуктулар төгүлбес кылдыр [illegible] нардан дамдылап турар. Суг-биле холушкан кывар-чаар материалдар артынчыларын төгер тускай черлер чок, оларны өңгүр будуктар-биле («Өөк» совхоздан аңгыда) будуваан, агаар клапаннары чок. «Шивилиг» совхозтан өске ажыл-агыйларда кывар-чаар материалдар үлээр волонкалар болгаш стандарттыг хемчээкчилер чогундан банкалар [illegible] биле хемчээп берип турар.

Резервуарларны будуваандан [illegible] [illegible] долуп эрттир кээш, чыл иштинде «Шивилиг» совхозта ийи тонна чедир, «Хадын» совхозта бир тонна чедир нефть продуктулар [illegible] дии турар. Агаар клапаннары [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] рарындан «Хадын». «Саян» совхозтар чыл бүрүде 4 — 10 тонна нефть продуктуларын [illegible] чидирип [illegible] тен.

Оон аңгыда, районнуң совхозтарында автомобильдерниң [illegible] [illegible] [illegible] дан кывар-чаар материалдарын [illegible] [illegible]. Оларның ажылдаан үезиниң, оруунуң чорууруунуң бижиин ёзугаар эртен [illegible] хемчээлиниң учёдун кылбайн, кывар-чаар материалдарны лимит ёзугаар бербейн, ажыл доозулган соонда оңу чеже хире артканын өөренип көрбейн турар. Кылган ажылдың хемчээлин, эрткен километрин болгаш аңаа чарыгдаан үе-шакты бухгалтерия черлери эки хынап көрбейн, кара туразында кылган шынзылгалар ёзугаар санап турар.

Кывар-чаар материалдарының кадагалалын бо хире багай тургузуп, ону чеп ажыглавайн турарының фактылары турбуже, [illegible] [illegible] рыгдалының түңнелдери вормадан ашпайн, оларны киир санаашкының болгаш чарыгдалының көргүзүглери үргүлчү дуглуп келген. Бо дээрге нефть продуктуларының учёдун [illegible] [illegible] херечизи-дир. Чидириглерни болгаш артыкка чарыгдалдарны [illegible] [illegible] [illegible] турар фактылар [illegible] толараан. Тускай хемчээр керекселлерниң чогундан нефть складтарында оларның артынчыларының учёдун [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] нефть [illegible] эргелекчилериниң отчёттарын [illegible] [illegible] оон кайы хире артканын санавайн нефть продуктуларының [illegible] [illegible] [illegible] толарарда, ону көвүдедип турарындан ындыг четпестер үнүп [illegible] турар. «[illegible]» совхозтуң нефть складында бар нефть продуктулар хемчээр рулеткалы, өске-даа хемчээр [illegible] [illegible] турар. Температурадан хамаарыштыр оларның бар турар хемчээлин бензинниң 0,710—0,770 болгаш дизельдиң оттулар чуулуунуң 0,800—0,950 чедир хемчээлдиг турар турбуже, районнуң бүгү совхозтарында чыл дургузунда бензинниң —0,750 болгаш дизельдиң оттулар чуулуунуң — 0,855-ке деп кылдыр ажыглап турар. Бир литр бензин [illegible] [illegible] [illegible] зынче шилчидерде 38 грамм чедир бензинниң азы херегленилгеге [illegible] [illegible] бензинниң 5 чедир хуузу, дизельдиң оттулар чуулуунуң 3 чедир хуузун артыкка үндүр [illegible] [illegible].

Совхозтарда нефть складтарының техниктиг байдалы багай турбуже, [illegible] Турана районнуң [illegible] [illegible] ның каттыжыышкыны РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ыргазының организациялар дугайында [illegible] [illegible] турар. Ооң туржук районнуң «[illegible]» нефть складтарының дерииишкиннериниң үүрмек септелгезин кылып, техниктиг хандырылга кылган кылдыр мегелеп немей бижиглге кылып, совхозтардан акшаны үндезин чок берге эт турган. Чижээ, бо чылдың февраль 10-да болгаш апрель 24-те киирген счёттарны ёзугаар «Шивилиг» совхозтан 531 рубльди бүгү резервуарларының техниктиг хандырылгазын кылган деп меге документ тургускаш, алган болуп турар. А бо чылдың май 25-те тургускан № 2 счётту ёзугаар «Өөк» совхозтан 293 рубль 26 копеекти совхозтуң телээлекчизиниң ат салбааны актыны үндезилээш тырткан.

Районнуң «Сельхозтехниказы» бо чылдың ийиги чартылыгында [illegible] совхозтарының нефть складтарын хандырар талазы-биле кандыг-даа ажылды [illegible] соксаткан.

Бо бүгү четпестерни республиканың улусчу контроль комитединиң хуралынга шынгыы [illegible] [illegible]. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Республиканың совхозтарында кывар-чаар материалдарының байдалы болгаш ону чеп ажыглаарының хемчеглериниң дугайында» доктаалын багай күүсеткени, совхозтарда нефть продуктулар талазы-биле учёт болгаш отчётту экижидериниң хемчээлдерин албаны дээш Бии-Хем районнуң кедээ ажыл-агый эргелезиниң начальниги В. П. Меркуловту донгуткан.

Хыналданың түңнелдерин ёзугаар совхозтарның кол инженерлериниң болгаш бухгалтерлериниң хуралы эртер-ген.

ДЕМНИГ КҮШ-БИЛЕ

Хайгыылчылар боттарының ажыл-чорудулгазын өске хөй нииити организациялары-биле бир демниг чоруткан таварылгада ол удамна үре-түңнелдиг, демниг болур дээрзин «Революцияның чайбылыы» совхозтуң Краснопровка суг-бараан фермазында улусчу контроль бөлүүнүң ажылының практиказындан көрүп болур. Ол бөлүкте 7 хайгыылчы кирип турар. Олар боттарының нииити хуралынга бадылааттынган план ёзугаар ажылдап, хүн демдеглелдерин чорудуп турар.

Хайгыылчылар хыналдалары Балгазын кедээ Советиниң депутаттар бөлүү, фермада профэвилел база комсомол организацияларының актив-чилери кады чорудуп турар. Чижээ, улусчу контроль бөлүүнүң кежигүннери депутаттар бөлүү-биле кады фермада бар болгаш автомагазинниң ажылын хынаан. Продуктуларны, ылаңгыя хлебти садарын үзүктеддирбе бээр таварылгалар тургузаан. Ол талазы-биле байдалды экижидеринге холбаштыр бөлүктүң киирген саналын кедээ Советтиң күүскомунуң хуралынга чугаалашкаш, четпестерни чайлаткан.

Ферма ажылдакчыларының культура болгаш амыдырал чуртталгазының байдалын профэвилел комитединиң активизиниң киржилгези-биле хайгыылчылар хынап көрген. Оон түңнелин коллективтиң хуралынга чугаалашкан. Маңаа өске бүгү айтырыглар-биле кады ерге бүрүзү дуалал ажыл-агыйлыг болурунуң дугайында айтырыгны көдүрген. Ынчангаш ферма төвүнде чурттап турар бүгү өг-бүлелер, мурнунда ногаа, картофель тарып естүрбейн турганнар безин ону өлүрткаш, өстүрүп алган. Коллективтиң [illegible] [illegible]. Кызылче экскурсияларны организастаган.

Хайгыылчылар ферманың чагааларын [illegible] [illegible] талазы-биле рейдини профэвилел база комсомол организацияларының төлээлекчилери-биле кады чоруткан. Аңаа илереттинген четпестерни [illegible] [illegible] хуралынга чугаалашкаш, сентябрьда айыттынган хуусаазында [illegible]. Чамдык инек [illegible] ажылдың сагылга-чурумун үрээн турган, оларның бүрүзү-биле август 12—13 хүнунде сүт [illegible] [illegible] кызырылган. Ол дугайын контролёрлар илереткен, а коллективке бо талазы-биле хемчеглерни алган болгаш даандырган ажыл-херек дээш ажылдакчыларның харысаалгазын бедиткен.

Фермада улусчу контроль бөлүүнүң чорудуп турар ажылы коллективтиң планныг даалгаларны күүседиринге демниг салдарын чедирип турар. Чижээ, бо чылдың бирги чартылында күрүнеге 4000 центнер сүт садар планын 4332 центнер чедирген. Продукцияның шынары бедээн, ниитизинде-ле бирги, ийиги сорттуң сүдү саттынган.

Бөлүктүң кежигүннери бо хөй-ниитичи харысаалгалыг даалганы идепкейлиг, принциптиг ёзу-биле күүседип турар. Ылаңгыя мурнакчы саанчы хайгыылчылар Т. Б. Оюн, Д. И. Эрэнчимаа база ажыкчызы С. Ш. Тожу [illegible] болгаш оон-даа хөй хыналдаларны чорударынга идепкейлиг киришкеннер. Хайгыылчыларның кылган материалдарын «Массаның контролю-биле» деп хуудаска бижип көргүзүп, өске ажылчыннарга оон калбак көнтерелиг болуруп чедип ап турар.

Д. ДАРДАШ.

Таңдының улусчу контроль комитединиң инспектору.

Бир бөлүктүң ажылының практиказындан

ДЭЭШТИИ, ШЫНАРЫ ДЭЭШ

Кызылдың столоваялар болгаш ресторан тресинде улусчу контрольдуң 7 цех бөлүктери [illegible] [illegible] бүрүзүнде 4-5 контролёрлар сонгуткан. Оларның ажылын он беш кижи составтыг кол бөлүк башкарып турар. Бөлүктер кежигүннери тус-туста ажыл хуваалдалыг.

Улусчу контрольдуң кол бөлүү болгаш бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлгелерде бөлүктер квартал санында тургускан план ёзугаар ажылдап, ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хоойлуга магадылаан эргелериниң калбаа-биле ажыглап, ажылдың дээштиин элээн бедиткен. Бо чылын тресте [illegible] контроль бөлүү 7 хыналданы чоруткан. Оон бирээзин план күүселдезинге, дорттуң бүдүрүп турар продукцияның шынарынга хамаарыштыр чоруткан.

Кол бөлүк бот-орулга-чарылгалыг дорттуң бүдүрүлгелериниң бүгү коллективтеринге хыналданы бо чылдың январьда чоруткан. Ол коллективтерде совет садыгның чурумун сагып турарын контролёрлар хынавышаан, материал талазы-биле үнелиг барааннар санаашкынын кылган. Хыналданың түңнелинде хөй четпестер илерээн. Совет садыгның чурумун хажыткан болгаш ересамнырал кылган кижилерге шаңнал акшазын [illegible] толарин казаан. Оон аңгыда, дагдалдыг болганнарын трестиң тускай комиссиязынга дыңнаан болгаш ону толеткен.

Март айда трестиң бүгү бүдүрүлгелеринге хыналданы чоруткан. Бүдүрүп турар продукцияның шынарын, чемнээкчилерге аъш-чемни долу хемчээлдиг-биле, шын садып берип турарын совет садыгның чурумун сагып турарын болгаш бүдүрүлгелериниң санитарлыг байдалын хынаан. Хажыдыышкыннар кылган чамдык ажылдакчыларны контролёрларның киирген материалдарын ёзугаар чогуур хемчээн ап, шаңнал акшазын оларга немей толарин казаан. Чоруткан хыналдаларның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] шынарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Аңаа бүдүрүлгелер директорларын, бүдүрүлге эргелекчилерин, эвилер поварларын болгаш хыналда үезинде хажыдыышкыннар кылган чамдык ажылдакчыларны олуруштурган. Продукцияның [illegible] [illegible] [illegible] план-хемчеглерин бадылаан. Бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлгелерден контролёрлары өске бүдүрүлгелерни хынап, хыналдаларны удур-дедир чорударын практикалап турар.

Хатыыкчылар бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлгелерде аъш-чем артынчызын [illegible] талазы-биле ажылдын хынаан. Чамдык бүдүрүлгелер чыгган болгаш дужаагаан аъш-чем артынчызының учёдун тургуспайн, а республиканың Садыг министерствозунуң дузалал ажылагыйы трестин бүдүрүлгелеринче четчир саныг саваар-биле хандырбайн турар. Аъш-чем артынчызын чыырынга болгаш дужааарынга харыысалганы бедидер сорулга-биле республиканың Садыг министерствозунуң дузалал ажылагыйы-биле керээ чарган. Кайы-даа талаларның хүлээлгелерин ында айыткаш, ол ышкаш бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлгелериниң директорлары-биле кады эрттирген планёркага РСФСР-ниң Садыг министерствозунуң Аъш-чем артынчызын чыыр болгаш дужаар талазы-биле ажылды экижидер дугайында чагаазын чугаалажып көрген.

Столоваялар болгаш ресторан тресинде улусчу контрольдуң кол бөлүү трестиң бүдүрүлгелериниң оттулгазы-чуула, энергетика курлавырларын камнаар талазы-биле ажылының байдалын чыл бүрүде хынап турар.

«Кызыл» ресторанны, өреэдилге-бүдүрүлге комбинадының лабораториязы септаар талазы-биле ажылдын күүселдезин хайгыылчылар база хынаан, ажылдың хемчээлинге немей бижилге кылганын болгаш акша-хөреңгини ажыр төлеп турганының фактыларын тодараткан. Тудуг бөлүүнүң [illegible] нарядтар тургузарда контроль чок чорууну улусчу контроль бөлүү айтып, ажыр төлеттинген акшаны буруулугларда телеткен.

Бо чылдың эрткен айларында улусчу контролёрлар 47 хыналданы чоруткан. Оларның түңнелдерин бөлүктер хуралынга сайгарып көрген. № 2, 4, 5 бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлгелерде улусчу контроль бөлүктериниң ажылы идепкейжээн. В. К. Синчикина, Н. Д. Малаидина, З. М. Фескина, Б. А. Арепкова, Н. П. Лутина, В. И. Малышева, Э. А. Евтухова, Л. Р. Байкалова олар ышкаш улусчу контролёрлар хыналдаларга үзүлбейн чедир киржип, идепкейлиин көргүскен. Бөлүктериниң ажылының дугайында кол бөлүктүң даргазы В. А. Перфильевтиң отчёдун партия хуралынга дыңнаан.

Тресте улусчу контроль бөлүктериниң ажылында чамдык четпес талалар база бар. Ылаңгыя хыналдалар түңнелдеринге хамаарыштыр шоодуглуг солуннарны, хуудустарны үндүрбейн турар. Чамдык хыналдаларның материалдарын коллектив кежигүннеринге чарлап дыңнатпайн баар. Бо ажылды экижидер чугула.

А. ЧИГУНЕКОВ.

Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң инспектору.

ЭЙЛИГ-ХЕМЧЕ КӨРҮНЗЕ

— Ах, канчаарыл, че? Буура Тайганың бажында кара булуттар дургелип. Хаттыг чаашкын эгелээр дей берди.

— Канчаар боор, майгынывысты аңаа буза шантырбас, агаарже бөөлдетпес дээш, ол-бо талазындан туттуунуп, быжыглангай бис...

Мындыг чугааны «Кум-ажылдың хоетуу» совхозтуң Эйлиг-Хемде малчыннардан бо-ла дыңнап болур. Ында Ч. Күдер-оол, В. Кызыл, Ш. Кыргыс болгаш өске-даа хөй малчыннар хаттыг, чаъстыг соок үелерде чаш ажы-төлү-биле майгыннарга чурттавышаан. Малчыннарның кыштагларынга чылыг бажыңнар, чайлагларынга эки дериттинген өглер кылып бээрин совхоз директору И. К. Байчоров, районнуң кедээ ажыл-агый эргелези (начальниги В. В. Хангаев) болгаш маңаа хамаарышкан өске-даа албан организациялар амдыгаа чедир чүге бодавайн турарыл? Бир эвес ол удуртукчуларны мындыг чаъс-чайыктыг, хаттыг шуурганныг үеде бо черге соок майгынга бир неделя хире чурттадыптар болза, ынчан-на хөделип, девидеп үнери чугаажок боор.

Ыңай-бээр өътүг-ээгенниг черлерге мал семиртип чайлаарда, кувэрде эки дериттинген өг херек болгай. Бо совхозтуң удуртукчулары өгнүң төөгүнүң музейинден воор кандыг-бир экспонат кылдыр бодааш, ол дугайын шуут-ла уттупканнар.

Сөзү, чуруу С.-Б. УЙНУКЕЙНИҢ.

ШОРТАННЫ ХЕМЧЕ САЛЫПКАНЫ ДЕГ

Фельетон

Өлээн оттур сөглеп тургаш, эмгеннинң багын коптарып, батыдын арылдырар ушун чүс ажыг баганы улуг орус баснаң бижиичизи Иван Андреевич Крылов бижээн. Оон сураглыг чогаалдарының бирээзи «Шортан». Бүрүү үлегерениң дээш ынчи будууунга аштырар ужурлуг турган Шортанның херээн прокурор албан-дужаалдыг Дилги эде көргеш, «Херектенин шаажылаарда, хемче оштан, сугга хулер» деп бурунатканың ёзугаар Шортанны терең хемче салып кииргенкерин ол басняда шоодуп чугаалап турар болгай...

«Ак оруун орунтай чоокзам терең хемче салып кииргенкен Шортан дег, бүрүү чүве кылышкан кижиниң бажын сүйбап-сүйбап кээрткэш, аңаа-ла салып чорудуптар ийичангыыс таварышкаларының бистиң хүнүмерависте бар боор турары черле харадангыт. Аңаа холбаштыр бир тоогуун дугайын ыксазы-биле шимтаар тыртып көрээл.

Херектиң алыс ужуру «[illegible]» ... Кызыл биле [illegible] [illegible] лары районнарының аразынга аргышкан пассажирлер «Сукпак» совхоз биле Боом бажында дельтадром аразынга. Улуг-Хемниң мырыңаа эриинде бедик үнген улуг бажыңны эскерип каар. Ол дээрге эът-сөөктен далган кылыр заводтуң копрузу-дур. Ук завод ажыглалга киргенден бээр үш чыл ашкан. Бүдүрүлге чери амгы үениң болбаазын дериг-херекселдери болгаш машина-техниказы-биле дежиинге чедир чепсеглеттен. Ам чүү боор. Чүгле өлүрген, сооккаш малдың аңаада ажыглаттыннайн черге калыр артынчылары-биле, өлген малдың сөөгүн черже чалаттынмайн, ажыглаттынган соонда, харын-даа малга болгаш кушка эмнит немелде чем-биле ажыл-агыйлар тулдур-ла хандыртынар деп кижи бүрүзү амырап турган.

Кызыл районнуң совхозтарының болгаш бүдүрүлге черлериниң аразынга эрткен чылын социалистиг чарышка тиилээн дээш база 1980 ажыл-агый чылында эң эки түңнелдерин чедип алганы дээш бо заводтуң колдактивинга СЭКП Кызыл райкомунуң, райкүүскомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң ийи Кызыл тукталы директорнуң кабинединде кааптаан. Директор болгаш специалистер ол дээш акша шаңналдарын база чоогаан. Мынчаа көөрге, завод директору турган Раиса Максимовна Зыкованың ат-алдары алдын, хүндүткелдиг, дал дуъштегн хүн дег, бедик үнгең. Ынчан туруунда бо чылдын февраль төнчүзүнде заводка ревизорлар чеде хонуп келген. Понедельникти аар хүн дижир болгай.

Февраль 23— понедельник. Раиса Максимовнага ол хүн шынап-ла аар болган. Чогумна ынчан мурнакчы ажылдыг деп санадып турган завод директорунуң чес-холазы коступ эгелээн. Чүү боор ийик, самбың туткаш, салаа базып санай бээрге, херек кырында эрткен чылын завод мурнакчы болур хамаан чок хожудап турарларының кылдыруунга чорупп турганы корунчуте дег коступ келген. Эът-сөөктен далган бүдүрер планын ынчан кадыкчна [illegible] хуу техниктиг үс кылыр [illegible] довгун-ле 66,7 хуу күүсеткеш илерей берген.

А бо чылдың январь 1-дээ сан-медээ ёзугаар завод эрткен чылын 126,5 муң рубльдин 41 тонна эът-сөөк далганының, 140 муң рубльдың техниктиг үзүн бүдүргеш, сайгарган деп мегелеп немей бижээн. Урдунчек медээни чогааткаш директор Р. М. Зыкова ыят чогу-биле Москвалже болгаш Кызылче чоруткан болган. 132 тонна эът-сөөк далганы база 8 тонна техниктиг үс, ниитизи-биле 53,5 муң рубльдин продукциязы албан ёзузунуң медээзинге агаардан кииртинген.

Эрткен чылын завод лабораториязынга шинчидери-биле чүгле 22 тонна эът-сөөк далганын чоруткан. Оон шынары ортумак. Ол хиреде завод бодунуң кылган бүгү продукциязын күрүнеге Шынар демдектиг кылдыр санааш, чүгле дээди сорттуң өртээ-биле сайгарган. Оон түңнелинде республиканың ажыл-агыйларындан 6829 рубльди артынча [illegible] [illegible].

Ынчан аңаа бүрүзү отчёдуга [illegible] мөге мөгүш киирип дээш база кажар-оттуг аргалар ажыглап алдаратка чедип, шаңнал алган дээш чугуп харыылалганы завод директору хүлээвишаан, совхозтардан мегелеп алган акшаны база эгидер ужурлуг турган. Ону билип кааш, оптуг-кажар Раиса Максимовна бодунуң албан-дужаалындан эки туразы-биле халажыр дугайында билдириишкин тудуп алган, республиканың Кедээ ажыл-агый министерствозунга маңнап келген. Министерствонуң кадр килдизиниң эргелекчизи В. А. Митин биле министрниң бирги оралакчызы В. Д. Куркутов олар завод директорунуң билдириишкинин конкут далаш үзе шииткен. Бирги оралакчының 1981 чыл февраль 26-те ат салган дужаалын ёзугаар Раиса Максимовна ажылындан халашкаш, ийи хонганда албан-хулээлгезин өске чаа директорга хүлээдип берген.

Мурнуку директорну чеп-түү-биле бурууддаткаш ажылындан донгутпаан, чогуур хемчегни хүлээткен, харын-даа негелде органнарынче шилчиткен деп хүлээнийн иш үезинде заводтуң коллективи-даа, ревизия кылганнар-даа бодааннар. Кайын ындыг боор ийик. Зыкованың күзел, дилээн ёзугаар ону ажылындан аңаа-ла хостааш, кандыг-даа хемчег албайн салып чорудупкан. Раиса Максимовна шынап-ла хемче салыпкан Шортан ышкаш, оюн-оол, чигии-чиге чурттап чоруй барган. Ол ам та кайда. Чуудаа болза оон-биле атташ бир кижи Кызыл хоорайның Лениң кудумчузунда чурттап турар сураглыг. Мындыг алдентиг төөгү база тургулаар боор-дур. Ындыг кижилерге хемчег хулээтпейн, аңаа-ла ынчаар салып болур бе ынчаш. Тыва АССР-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозунуң удуртукчулары ону чүү деп бодап турарыл?

С. ИЛЬИН.

ДАЛАЙ КЕЗЭЭДЕ ЧАЛГЫП ТУРЗУН

Сентябрь 25-те бистиң чурттувуска Далайның делегей хүнү демдеглээн.

— Ол хүн 1978 чылдан бээр Чазактар аразының далай талазы-биле консультативтиг организациязының (ИМКО) ассамблеязының X сессиязының шиитпири-биле демдеглеттинип турар — деп, ол организацияның терилтериниң талазы-биле ССРЭ-ниң комиссиязының дарга, ССРЭ-ниң Далай флодунуң министериниң оралакчызы Б. А. Юницын СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. — Бо чылын ол хүннүң девизи— «Далайга айыыл чок чорукту хандырарының болгаш далайларның арыын камгалаарының талазы-биле ИМКО-нуң тептинчиг нормаларынга бүгү талалыг чугулалыг ажылдаар».

Бо айтырыглар талазы-биле ИМКО-нуң айыы-биле делегей демниглиинге дуржуп алган чүүлдер бистиң бөмбүрзээвиске боттуг болгаш дээштиг ажыглалды алган турар ужурлуг деп, Б. А. Юницын демдеглээн. Далайда ажылдап турар кижилерниң чурттаалгазын камгалаарынче база делегей океанының бокталышкынын болдурбазынче угланган ИМКО-нуң чаагай сорулгаларын бүгү чурттарның дугуржулгалыг хөделиишкиннери чокта чедип алыры болдунмас деп чүвени дуржулга көргүзүп турар.

ИМКО-нуң нормаларын сес кырынга эвес, а херек кырында боттандырары онза чугула. Аңаа хамаарыштыр хамыктарга делегей керээлерин өзүгээр чазактарга онаажып турар. Ынчалза-даа айыыл чок чорукту болгаш океанны боктадырбазын хандырар талазы-биле судноларны теленвилеп, түдүп тургузар, хынаар айтырыгларны барык бүгү капиталистиг чурттарда хууда квалификация пиитилеңдеринге онаалган болуп турар. Ооң харааzы-биле далайларга улуг озал-ондактар болгулаан. Чижээ, «Витель-гезе» деп француз танкер ийи башка буступ дүшкен, «Амоко кадис» деп либерий танкер далай дувунче кирген. Ооң түңнелинде 220 муң тонна нефть далайга төгүлген болгаш ийи муң ажыг дөрбелчин миль шөлге ол чаштылган.

Сөөлгү чылдарда океанның бокталыышкыны улам киткээн. Бир эвес ол чорук шак мындыг уламчылап болза, 25 чыл эртерге океан өлүг артар. Далайлап сээртүлгээн улам көвүдеп турарындан нефть онзагай айыылдыг. Амгы үеде океанче чыл бүрүде он миллион тонна төктүп турар. Ооң хой кезии озал-ондак үезинде эвес, а нефть продуктулары-биле холушкан суглу кара эжегээр төккениннен болуп турар. Делегей океанының хемче улуг девискээрлерин шыва алган нефтилиг кыртыш далайның дириг амытаннарын болгаш үнүжүн узуткап, агаар-бойдуска багай салдарны чедирип турар. Океанның арыг болуру дээш демиситиг хемчеглерни алыры бүгү чурттарның күжениишкиннерин каттыштырарын негеп келген.

Совет Эвилели чазак эрге-чагыргаларындан агелээш далайынга чедир бүгү дээниг дерге далайга айыыл чок чорукту болгаш далайның бокталырын болдурбазының талазы-биле бодунуң алган хүлээлгелерин хажыы чок күүседип турар. Ынчангаш ССРЭ-ниң түгүн эдилээн судноларга озал-ондак эң эвээш боор турар. Далай камгалалының болгаш аңаа айыыл чок болурунуң айтырыглары ССРЭ-ниң Далай флодунуң болгаш Балык ажыл-агыйы министерстволарының өске-даа министерстволарының болгаш ведомстволарының доктаамал кичээнгейинде туруп турар.

Совет Эвилелинде судноларның телевидээниниң болгаш түдүү технигтиг ажыглалы ССРЭ регистриниң хыналдазында. Бистиң транспорт судноларывыста сугну кывар чүүлдерден арыглаар тускай тургузулгларны кылгылаан. Порттарның хөй кезиинде судноларда бокталган сугну тырып алыр ониг станциялары бар. Олар чыл бүрүде чүс муң ажыг тонна нефть продуктуларын тырып алыр. Суднолардан курган болгаш өске-даа бокталыгны хүлээп алыр эриктерде тургускан. Порттарның конгунда, эрик кыдыы суглардан боктар чыыр суднолар саны көвүдеп турар. Тускай тестиг нефтиниң далай кыдындан чыыр тускай «Светломор» деп нефть чыыкчызы уламчы ажылдап эгелээр. Ол алды шак иштинде ажык далайдан 10 муң тонна чедир нефтини чыыр.

Далайга кижилерниң амы-тынын камгалаарынче, делегей океанының бокталыышкынын болдурбазынче угланган ИМКО-нуң ажыл-чорудулгазын бодун-биле үнелеп, деткип турар. Ол угланыышкынын ол-ла моон соңгаар-даа чорудар.

ЧАРЫШТЫҢ КӨРГҮЗҮҮ—ПЛАН КҮҮСЕЛДЕЗИ

Профэвилелдер болгаш чарыш

Ак-Довурак хоорайның профэвилел организацияларын «Тыва дат-дүгү тудуг» партикомунуң, хоорайның партия организацияларының удуртулгазы-биле коллективтерниң болгаш тудугнуң кижилериниң аразында социалистиг чарышты дээштиг организастаар дээш улуг ажылдарны кылып келген. Хоорайның кол бүдүрүлгези болур «Тыва дат-дүгү» комбинатының цехтериниң, участоктарының, чемнениг черлериниң, садыгларының, урутлар албан черлериниң аразында социалистиг чарыштың негеделдерин коллективтерниң кылып турар ажылдарын байы-биле болдурары, кылып келген организацияларның аразында социалистиг чарыштың херээжилерин чарган болгаш айның, кварталдың база чылдың бедиктиг түңнелдерин алган. Амгы үеде коллективтер аразында социалистиг чарышка киштиги-биле 3500, а хууда чарышка 2203 кижи киржип турар. Күш-ажылды коммунистиг бот-биле кижи дээш шимчээшкинде шупту 1090 ажылчын хаара туттунган. Оларның иштинден 510 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чедип алган.

Арыглаар фабриказының цехтериниң аразында социалистиг чарыштың түңнелин ай санында-ла оннуң хүнүнден соңгаарлатпайн, а бүдүн комбинаттың коллективтериниң аразында чарыштың түңнелин квартал санында-ла ол бештиң хүнүнде үндүрерин доктааткан. Тиилекчи коллективтерге шилчиир Кызыл тук, ту, акша шаңналын, түс-түс ажылчыннарга хүндүлел бижиктерин, санаторий, курорттар баар путевкаларны, ховар барааннар садып алыр талоннарны тыпсып турар.

Бо чылдың бирги чартыында бүдүрүлгениң мурнакчыларынга санаторийлерже 84, турбаазаларже 35, профилакторийже 438 путевкаларны халаска болгаш чиигеткен өртек-биле берген. Ооң ангыда 296 кижи хевистер, 30 кижи хууда автомашина садып аар талоннарны алган.

Чылдың бирги кварталында арыглаар фабриказы, «Теремок» уруглар сады, тоң бүдүрүлге лабораториязының комсомол-аныяктар № 1 чыыжы, ийиги кварталда энергоцех болгаш чурттаалга-комуналдыг ажыл-агый эргелели коллективтер аразында социалистиг чарышка тиилекчи болган. Арыглаар фабриказының бедик сорттуг рудадан бот-дүгү арыглаар цехинден Лаш-Моге Оолдарның, Шалбачы Күжүгеттиң, Александр Луаниниң удурткан эжелгелеринде социалистиг чарыш эки организастаттынган болгаш бо коллективтер планныг даалгаларын доктаамал ажыр күүседип келген. Комбинаттың септелге-техниктиг цехиниң, энергоцехтиң, ажылчын хандырылга кантораның профэвилел организацияларынга социалистиг чарышты организастаарының чаа аргаларын диледп, баган эвес ажылдап турар.

Цехтер-биле комбинаттың рудкому, фабкому болгаш профэвилел эге организациялары сонгарышты организастаар талазы-биле элээн ажылдарны кылган. Ынчалза-даа социалистиг чарыштың дээштииниң кол-ла көргүзүү планның күүселдези болгай. А комбинат планын күүсетпээн. Ооң кол чылдагааны технологтуг дериг-херекселдерин ченишкиннери бүдүрүлгеден ажылга социалистиг чарышты организастаанында четпестерни бар болуп турарында болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумунуң үреглээнинден база мемиселди чогуур деңнелге чедир шаныры түргүскаанындан. Комбинаттың цехтериниң, эзлечтериниң аразында социалистиг чарыштың түңнелин чогуур ой-шаанда үндүрүп, ооң тиилекчилеринге моральдыг болгаш материалдыг деткимчени көргүзүп турарда болза, хууда кижилер аразында чарыш аңаа деңнежиндиге дыка бүдүү дешевде болуп артышаан. Ажылчыннар ортузунга сонгарышты «Комбинаттың эң дээре ажылчыны», «Эң дээре мастери», «Эң дээре аныяк ажылчыны» дээн ышкаш хөй-ле негеделдерни ажылдап кылдыңган-даа болза, ону херек кырында боттандырбаанындан елээн эвес кырында арткан.

Арыглаар фабриказының бедик рудадан дат-дүгү арыглаар цехи, руданы септээр тудуг участогу дээн ышкаш коллективтерде чарыштың түңнелин үндүрерде аңаа активи киириштирбес, ноң-ла кижи, чамдыкта харын даа чүгле администрацияның удуртукчузу-биле профэвилел местномунуң даргазы бууса үндүрүп каапкан, ным тиилекчи болганы, чүнү-биле шаңнаткаңын хөйге дыңнатпайн баар таварылгалар бар.

Профэвилел местномнары күш-ажылдың сагылга-чурумунуң үреекчилери-биле демиселди кошкак чорудуп турар. Бо чылдың чеди айларында комбинаттан 416 кижи зайнилтер сергедир чере кирген. Оон иштинден транспорт цехинден 96, септелге-тудуг участогундан 51, рудниктен 34 кижи. Бо үениң иштинде 633 кижи ажылче ушкээ азы 2077 кижи-хүн үстүнгөн. Ажылчылдыраның ажылдан үнер-кирер чоруу хөй болуп артышаан. Чүгле рудник безин чартык чылда 59 кижини хулаап алган. 60 кижини ажылдан үндүрген. Ооң бир чылдагааны чурттаар бажыңнарны, уруглар тургузар осчи, садтарны чедишпезинде болган.

Чыл төнчүзүнге чедир эвээш үе арткан. «Тыва дат-дүгү» комбинады ам-даа 3840 тонна продукцияны күрүнеге чедир бербейн турар. Ол дээрге комбинаттың 17—20 хире хонуктаа баар дааныл-дүгү дээр. Удуртукчуларның болгаш специалистерниң сагып турарын өзүгээр алырга, ол хоорайдааны ыжды шыдап дүргээш, планны чедир күүседип болурунуң аргазы бар. Ону чедип алырда технологтуг дериг-херекселдерниң үрелиишкиннерин чайладырындан аңгыда профэвилел организацияларының кыжыктаган-биле күш-ажылдың сагылга-чурумун улам быжыглаан, сонгарышты дээштиг организастаар апаар. План күүсеттинмейн турда, социалистиг чарыштың дээштиинде дугайында чугаалаар херээ чүү боор дээн угаалыг хоопнердеп уштунар херек. Социалистиг чарышты организастаары канчаар-даа бедик деңнелге турар ужурлуг. Ынчангаш партия организацияларының профэвилел организацияларынга кичээнгейин салыр.

А. БЕГЗИН-ООЛ,

«Шынның» корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

БҮГҮ УЛУСТАРНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр). ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхаймга чагаазын КНО-нуң Кол Ассамблеязының албан хуузунуң документизи кылдыр парлап үндүрген. «Ядролуг халапты болдурбас: КНО-нуң Кол Ассамблеязының Декларациязы» деп чугула болгаш дүрген көөр айтырыгны КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязының хүн чурумунга киирерин Совет Эвилели ол чагаада саналдаан. КНО-нуң Кол Ассамблеязы көөр кылдыр Совет Эвилелиниң киирген чогуур Декларацияның төлевилелин база КНО-да таратпан.

Чаа совет инициативаларын Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак даштыкы политиказын Ассамблеяның делегаттары калбаа-биле үнелеп, деткип турар. Тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар, боо-чепсекти, ылангыя ядролуг боо-чепсекти эндере бүдүрерин кыызыгаарлаар — чедип алыр дээш бүгү улустарның чүтүүл салып турар чүүлдери ол-дур деп. Польшаның даштыкы херектер министри Ю. Чирек чугаалаан. Делегейде тайбың болгаш деңнилге күштериниң кол чөлеңгиири — социалистиг улуг күрүнениң кичээнгейлиг СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң сессияга чугаазында база ол бодал тодаргай киирген. Тайбың — үнелеп четтинмес байдал дээрзиниң дугайында сөстер шолак кижи бүрүзүнге чоок болгаш билдингир.

Күрүнелерниң тайбың кады ажылдажылгазынга, оларның социал-экономиктиг дээштиглээнинге кыжанмышаан, империалистиг күрүнелер боо-чепсекти улам эндерилдир бүдүрүп туруп берген амгы байдалдарда ол айтырыгларже кичээнгейни мөөңнээри онза чугула. Ол бөлүктер күрүнелерниң, оларның аразында социалистиг-даа күрүнелерниң херектерин холгаарлаарын оралдажып турар деп, Польша министр чугаалаан. Польшаның чижээнден-даа ол илдең. Польша социалистиг күрүне, социалистиг чурттарның өг-бүлезинде бызыг эвес болуп келген болгаш болур-даа деп бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң сыныш дивес туружун бадыткаарын күзээн ийик мен деп, ол чугаалаан.

Совет Эвилелиниң кодурген саналдары делегейниң айыылдыг байдалындан үнериниң аргазын айтып турар. Олар бүгү улустарның, оларның аразында политиктарын-даа эрге-ажыктарынга тааржып турар. Ядролуг халапты болдурбазының дугайында Декларацияның Совет Эвилелиниң киирген төлевилели бодунче онза кичээнгейни хаадырып турар. Совет саналдарны Польша чуму-биле деткип турар деп, ПУР-нуң делегациязының баштыңы чугаалаан.

Маврикийниң КНО чанында доктамал төлээлекчизи Р. К. Рамфул Совет Эвилелиниң кииргени саналдарының боттуг бүдүштүүн демдеглээн. Кижи төрелгетениниң мурнунда турар эң чугула айтырыгларны, хамыктың мурнунда чепсеглениишкинниң дужүрериниң болгаш күрүнелер аразынга кады ажылдажылганы төгжүдериниң айтырыгларын шиитпирлээринче ол саналдар угланган. Совет Эвилели болуп-да онаажып турар улуг харыысалганы эки билир. АКШ-тың делегациязының бо сессияга көргүскен туружу-биле ону деңнээрге, ол онзагай-да коступ келир-дир.

АКШ-тың күрсекретарының сессияга чугаазы хоолгуп орар хөй-хөй чурттарның төлээлекчилерин хайы коргатты деп, Маврикийниң делегады онаалап демдеглээн. Америк делегат тайбыңны болгаш делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарының айтырыгларын оон каапты, ол чорук хөй делегацияларны дора көрген болур-дур деп, ол абытткан.

Тайбыңга ынак совет саналдарын ужур-дузазы чугула дээрге. Кол Ассамблеяның сессиязында бүгү чугаалакчыларга чаа-ла чаж улуг саналдарны чедирип турары болур деп, Африка чурттарының болуушкун харгазы, Алжирниң КНО чанында доктаамал төлээлекчизи М. Беджауи демдеглээн. Боо-чепсекти эндере бүдүрерин шеглээринче болгаш чепсегленишкинниң дужүрериниң дугайында ССРЭ өскелтиш чок медеглеп турар делегей байдалының амгы чидиглээнишкининиң чылдагааннарын аналзтевышаан, даштыкы херектерниң совет министри ол чидиглээнишкиниң дээш харысаалга кымга онаажырын болуушкун чугаазында мырыңай шын айытты деп, ол онзалап демдеглээн. Совет Эвилелиниң боттуг саналдарын эң кичээнгейлиг өөренип көөр — Кол Ассамблеяның хүлээлгээн-дир деп, ол чугаалаан.

Чамдык бөлүктерниң шериг талазы-биле тергиидексегей күштүг болурун чедип алыр дээр оралдажылгаларының тамбың херээнге айыылдыг Финляндияның даштыкы херектер министри П. Вяюрюнен демдеглээн.

Боо-чепсекти эндере бүдүрер чорук улам уламчылавышааны Европаның айыыл чок турарынга кыжаныышкын болуп турары-биле холбаштыр ол министр оон чурттуңуң чаа ракета-ядролуг чепсектиң чаа хевирлерин чогаадып турар тургузарынга болгаш оларны Европа дипке экеп тургузарынга чайгылышкын чок удуртукчулуг турарын медеглээн. Европаның Соңгу чүгүнге ядролуг чепсек чок зонаны тургузарының идеязының Финляндияның хандыкшыдыкчы оратор онзалап демдеглээн.

Делегейниң эң чугула айтырыгларының дугайында Барыын-европейжи санитар чурттары-биле тайбыңчы медеглээн. Англияның даштыкы херектер болгаш дем каттыштырылга херектериниң министри лорд Каррингтон «Ниити рынок» чурттары чеен болгаш Барыын чүктерниң аразынга чугаалажылга дээш туружуушаан, хүшкүүрлүг чорукту чымырыадырары эрге-ажык чугула кылдыр санап турар деп медеглээн. Ядролуг күштерни кызыгаарлаар талазы-биле АКШ-тың болгаш Совет Эвилелиниң аразында чугаалажышкыннарын база орнааш мрааныстан таарышпаан көргүскен хемчеглеттир аш болур чугаалажышкыннары деткип турар бис деп, англи министр демдеглээн.

ГФР-ниң федералдыг канцлерниң оралакчызы болгаш даштыкы херектер министри Г. Д. Геншер оон чурттуңуң Совет Эвилели-биле, Польша-биле, Чехословакия-биле болгаш ГДР-биле чарган керээлери «Кады ажылдажылганың болгаш дүшкүүрлүг чорукту чымырадыларының талазы-биле бистиң үр хуусаалыг политиказының херекчил-дир» деп медеглээн. Ол керээлерни күүседип турар бис деп министр чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ноябрьда Бонга аар-чурту айтыы боон келири бистиң ийи талалыг харылзааларывысты быжыглаар болгаш ниитизи-биле Чеен болгаш Барыын чүктерниң аразында харылзааларга чаагай салдарны чедирген турарын кузээр бис деп, боон министр демдеглээн.

Барыын-герман министриниң чугаазында боо-чепсектиң эндерап турары дээш буруузу Совет Эвилелинче чая каап турар хоозун бадыткашкыннар, нүгүлдээшкиннер база бар болган.

Кыдаттың даштыкы херектер министриниң оралакчызы Чжан Веньцзиньниң чугаазы КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязының ниити хуралынга санал бергеннериниң хөй кызыгаарлыг чугаалары шуут-ла уңуралаашкан болган. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның адынга бирээ-ле бир демей дергүлүг хаал болдаашкыннары маоисти төлээлекчи чүлчүрүп-чугаалап айтыы чаа айтырыглар — боо-чепсекти эндере бүдүрерин шеглээр болгаш чепсегленишкинни дужүрер дугайында чаңчыл сөс-даа чугаалаваан. Делегейниң янзы-бүрү девискээрлеринде Вашингтоннуң агрессивтиг улуг политиканың калбарышкынының кидат деңнелин бадыткаары чаа Пекинниң Вашингтон-биле эп-сеткил каттыштыргазынга таарышпас илереле кылдыр айыы көрген, Афганистанның болгаш Кампучеяның херектеринче империализм болгаш гегемонизм күштериниң шуут чепсектиг холгаарлаашкынны күштелдиреринче пекинчи төлээниң чоңгалыг кыйгырыглары хевирлерин чижектеп тайылбырлап үндүрген.

В. ВАСИЛЕЦ, Е. МЕНКЕС,

А. СИДОРУК.

РАСИСТЕРНИҢ ШЕРИГЛЕРИН АНГОЛАДАН ҮНДҮРЕР

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Мурнуу Африка Республиканың расистиг өзү-чурумунуң шериглери Ангола Улус Республиканың чамдык девискээрлериниң эжелээрин үргүлчүлеп ол чурттуң тайбың хоорайларын болгаш суурларын бомбалааштырынга таварыштырып турарын Африканың Чаңгыс эви организациязының (АЧО-нуң) чиңгине секретарының медеглелинде айыткан.

Мурнуу Африка Республиканың УНИТА-ның сатпылары дээрбеттериниң дузазы-биле Анголаның мурнуу чүгүнге «тайбыңнаан зоназы» тургузарын оралдажып турар. Ынчангаш ол план чайлаш чок бүстүп туржып Мурнуу Африка Республиканың расистери бот-тайылбырлап дөрбелерин чырының болгаш тургузулгазын бүдүрүп турар деп медеглеп демдеглээн. Агрессияны оштур шавар талазы-биле Анголага дээштиг атааннажылганы Африка эрге-чөлээн апаар. Анголаның девискээриниң бүдүн чорук камгалаарынга болгаш Намибияның хамааржыышкын чорук хандырарынга Африканың Чаңгыс эви организация бүрүн шиитпирлиг деп документиде онзалап айыткан.

Ангола Улус Республиканың девискээриниң расистерниң шериглерин дораан үндүрерин Африканың Чаңгыс эви организация негээн болгаш бүгү талалыг, ооң иштинде шериг күжү-биле дузаламчыны Анголага көргүзеринче делегейниң демниишкининге хөй-ниитизин кыйгырган.

МАПУТУ. (СЭТА). Расистиг Мурнуу Африка Республиканың шериглериниң Мозамбик-биле кызыгаарта мөөчиин турар чорук Мозамбик Улус Республиказынче чепсектиг халдаашкынга белеткел дугайын херечилеп турар-дыр деп, ФРЕЛИМО партиязының төрээн комитединиң бирги секретары Антониу Тай массалыг митингиге медеглээн.

АКШ-тың администрациязы Мурнуу Африка Республиказын расисчи дерзии ѳзу-чуруму деткип, чаа-чаа кем-буруулуг удуртегилерин кылырынче расистерни кугжуп турар.

Анголага удур бодунуң агрессиязының түңнелинче республиканы чедирген кочааралдыг шүүделин Мурнуу Африка Республика Ангола Улус Республиканың төлээр ужуралыг деп ол айыткан. Расистерниң Анголага чедирген кочааралының хемчээлин тодаргайлаар делегейниң тускай комиссиязын тургузары эргежок чугула.

САДАТ ӨЧҮПКЕН

НЬЮ-ЙОРК (СЭТА). Египеттиң президентизи А. Садат америк Эн-би-си телекомпанияга интервьюзунга Каттышкан Штаттар моон-биле ам барык ийи чыл иштинде Египеттен боо-чепсекти садып алгаш, оларны-биле Пакистандан демократтыг Афганистанның девискээринче шуруп кирип турар афган дээрбеттерни чепсекседип турарын эзуп үндүрүпкен.

Афганистанга «демисел эгелээри-билек-дээ» «АКШ бистерже самолеттарны чорудуп бергеш, афганнарга боо-чепсекти дамчыдып бээр төлээде, бистиң ... чуве» деп. Садат ажык-биле чугаалаан. «Мен силерге бистиң боо-чепсектерни бердим, а силер дыка-ла харам чок боор, бүгү-ле чарыгдалдарны төлеп бердиңер» деп, ол немей чугаалаан. Америк самолёттар-биле чедирип турар боо-чепсекти моон-даа соңгаар чорудар апаарын Садат демдеглээн.

«Египет шеригле кижилер зенаттиг болгаш танкыга удур ракеталарны, бооларны болгаш ок-чемзектерин-даа база чорудуп бээри турарын билбеткен» деп Эн-би-си дамчыдыкан. Боо-чепсектерни баштай агаар оруу-биле Пакистанга чедирерин болгаш оон афган дээрбеттерге ачкарып берип турарын ол демдеглээн. Чугаа болза, ынаанда Египетке Израильдиң араб күрүнелерге удур агрессиязын ойтур шавары-биле берген совет маркаларының боо-чепсээниң, а ол ышкаш египет заводтарга совет херекселдер-биле кылып үнген боо-чепсектиң дугайында боор турар.

Эн-би-си Садаттың дыңнадыын тайылбырлавышаан, Афганистанда болуушкуннарның эгезиндентуре-ла АКШ Афганистанда афган террорну бо ... турары кым фактылыг бир-ле дугайында хайын ... база турары ол болганын демдеглээн.

Ол телекомпания Картерниң интервьюзу алгаш соонда күрүнелер-земеннерден тайылбыр бээрин чалаан. Ынчалза-даа АКШ-тың хенертен мыдыг айтырыгга таварышкан даштыкы политиктиг теп албан черин Садаттың ол ажык-биле чугаалаан чүүлдерин бадыткаарындан-даа, шын эвес-тир деп чугаалаарындан-даа ойталаан. Президент Картерниң администрациязынга албан хүлээлдиг турган кижилер Садаттың чугаалаан фактыларын «ойну-кыйгы»-даа бол, бадыткаанзаан, Афганистанче дамчыткан боо-чепсектерниң халтаазынче афган сүлээчилерниң АКШ боо-чепсек-биле хандырып турарын база бадыткаан деп, Эн-би-синиң корреспондентизи дыңнаткан.

Пекин-биле база Чоокку болгаш Ортаакы Чеең чүктеринде ... бурунгу ... Афганистанга угуг чорудуп турар чарлаваан дайыны-биле холбашкан чажыт чүүлдери ам шуут-ла билдингир апаарган дыр. АКШ афган басмачыларга боо-чепсекти чорудуп берип турарының дугайында дыңнадыглар талазы-биле Вашингтоннуң чааа үр үениң иштинде мыттавайн турганы билдингир болгай. Ооң соонда, бо чылдың мартта, президент Рейган Эн-би-си телекомпанияга интервью бергеш, Афганистанче шургуп кирип турар контрреволюстуг хоорбечилерге шериг дузаламчызын көргүзериң нуззор ирги силер бе деп айтырыгга харыы кылдыр, ындыг дузаны чедирерин, ылангыя боо-чепсекти бээринге белен ол медеглээн.

Өске сестер-биле чугаалаарга, Ак бажыңга чугаа болза, чүгле ындыг үеде афган террористерниң чепсегленишкининиң дугайында боол турар кылдыр херекти ынчаар көргүзериниң оралдашкан дыр. Афганистанда болуушкунга холбаштыр тургустуунган байдалды политика талазы-биле шиитпирлээрин бергелезирин бүгү аргалар-биле оралдашкан Вашингтоннуң агрессия трапиясының чажыттыг арын-шырайын Садаттың эзег чокка, чайгаар-ла миниип чугаалаан чүүлдери ажыдыпкан дыр. АКШ-тың садып ап турар боо-чепсээ моон-биле база-ла ийи чылдың иштинде контрреволюстуг хоорбечелгеттерниң холдарынче узун соксаал чокка кирип турарының дугайында ол херечилеп турар.

СЕГИРЖИП АЛЫЫШКЫН

БАРЫЫН БЕРЛИН. (СЭТА-ның корр.) Барыын Берлинниң амгы-амгы районнарынга полиция улуг күштер-биле чурттаар бажың-балгат чок артаан, куруг турар бажыңнарны эжелээн аныяктар хоорай чурттугларының эрге-чагыргаларының аразында сегирип алыышкыннар орай хүнге чедир үргүлчүлээн. Полицияның удуртулганың гүжээнинге чыгаашкыннарының бирээзи — 19 харлыг К. Ю. Раттаиун шимнениң ... ындыг сегиржип алыышкыннар онза калыг-дошкун болган.

Аңаа удурланганын илередири-биле муң-муң кижилер оон өлүрткен черинге чыылган. Оларже полицейлер сук аттыктырар үгер бөлдар болгаш кижи согар докпактар-биле халдаан болгаш чыылганнарны тарады чыыны тургаңнар.

Кызыл-чизей ... боо-чамааны база катап сегиржип алыышкыннар болган. Полицияның ужур-дурум чок үүлгедиишкиннеринге удуртунга аныяктарның илерээрниң чылдары катап болгулаан. Дыка хөй демократтыг хөй-ниити болгаш аныяктар организацияларының эгелээни-биле чаланчыларының митинг ... «Улуг ... » деп бижиктиг ... транспарантылар тудупкан, алгаш, хоорайның кол кудумчуларының бирээзи — Курфюрстендам ... дыр эрткеннер.

Барыын Берлинниң аныяктарынга удур 2000 ажыг полицейлерни чорутткан ХДС ... ... үүлгедиишкиннин бүруу шапкаарын ... салып турганнар.

Бүгү хүн дургузунда үргүлчүлээн сегиржип алыышкыннарның түңнелинде он-он кижилер балыгыттаттан. Чыыжаазының 120 ажыг киржикчилерин тудуп хоргадаан.

Барыын Берлинниң Социалистиг Чаңгыс-эвий партиязының даргазы Х. Шмитт медеглеп парлааш, К. Ю. Раттаиун өлүртгени-биле холбашкан бүгү үүлгедиишкиннерни ниити ... террорлуг үүлгедиишкиннерни дээш дорт харысалганы чүктеп турар иштиниң херектер талазы-биле сенатор Г. Лумерни ... айыткан.

Улуг капиталдың партиязынга баштаттырган хоорай сенады амгы үеде хоорайның чоңунуң таварыын турары чурттаалга айтырыгларын шиитпирлээр шаа чок дээрзин сентябрь 22-ниң болуушкуннары көргүскен деп медеглеп демдеглээн.

Ол ышкаш Барыын Берлинниң палатазында Социал-демократтыг партиядан болгаш «Альтернативтиг даалганың» фракциялары болгаш өскедаа политиктиг база хөй-ниити организациялар база-ла эрге-чагыргаларның үүлгедиишкиннерин буруу шапкан.

ХУНТАГА ДУЗАЛАП ТУРАР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сальвадор хунтаның баштыңы Дуарте аңаа чеде бээрге, Р. Рейганның администрациязы диктаторга дуву-далаш-биле дуза чедирер деп шиитпирлээн.

Күрүне секретарының америк чурттар аразының херектериниң талазы-биле дузалакчызы Б. Эндерс конгрессиниң төлээлекчилер палатазының аалыкы комиссияларының бирээзинге чүве чугаалааш, Сальвадорда америк шериг «сөвүлекчилериниң» санын көвүдедир деп шиитпирни администрацияның хүлээп алганын дыңнаткан.

Хайгааракчыларның бодап турары-биле алырга, администрацияның ол шиитпири Дуартениң президент Рейган-биле чугаалажышкыннары ийи дөрт түңнели боол турар. Оон аан чоруунуң түңнелинде чаа-ча чазакка шериг-экономиктиг дузаламчыны улам улгаттырары билдингир. Сальвадорга немелде дузаламчы кылдыр дараазының сан-хөө чылында планнаанындан ажыр ам-даа 114 млн. долларны администрация негеп болуруң Эндерс медеглээн.

Дуарте боду Си-би-эс телекомпанияга оон чазакка АКШ-тың 300 млн. долларны бээрин манап турарын ажык-биле чугаалаан.

Каттышкан Штаттар хунтага дайынчы вертолёттар, куятыг транспортёрлар, миномёттар, химиктиг чепсектерни ок-боо-биле катай-хаара өске-даа амгы үениң чепсектерин берип турары билдингир. Ол бүтүнүң түңнелинде америк «сөвүлекчилериниң» удуртулгазы-биле 32 муң ажыг кижи өлүрткен боол турар.

ТОКИО. «Айыыл чок чорум керээзинге» даянган япон-америк хоолуга дуушпас сүлчээ япон улуска аар дензг боол турар. Ол сүлчээниң аныылдыг сорулгаларын көргүзүп турар барымдаа бүрүзүнүң чурттуң демилитаризациязы-биле хөй-ниитиниң ... митингилери-биле хөй хайыралга тарылап турар. Япон балыкчыларга когаралдарны чедирген америк суг адааның «Дж. Вашингтон» земемин болгаш чедиге флоттуң корабльдериниң япон эриктерге келгениниң база Японияның девискээринге ядролуг чепсекти шыжып турарының дугайында медээлериниң үезинде болуушкуннарно ону бадыткап турар.

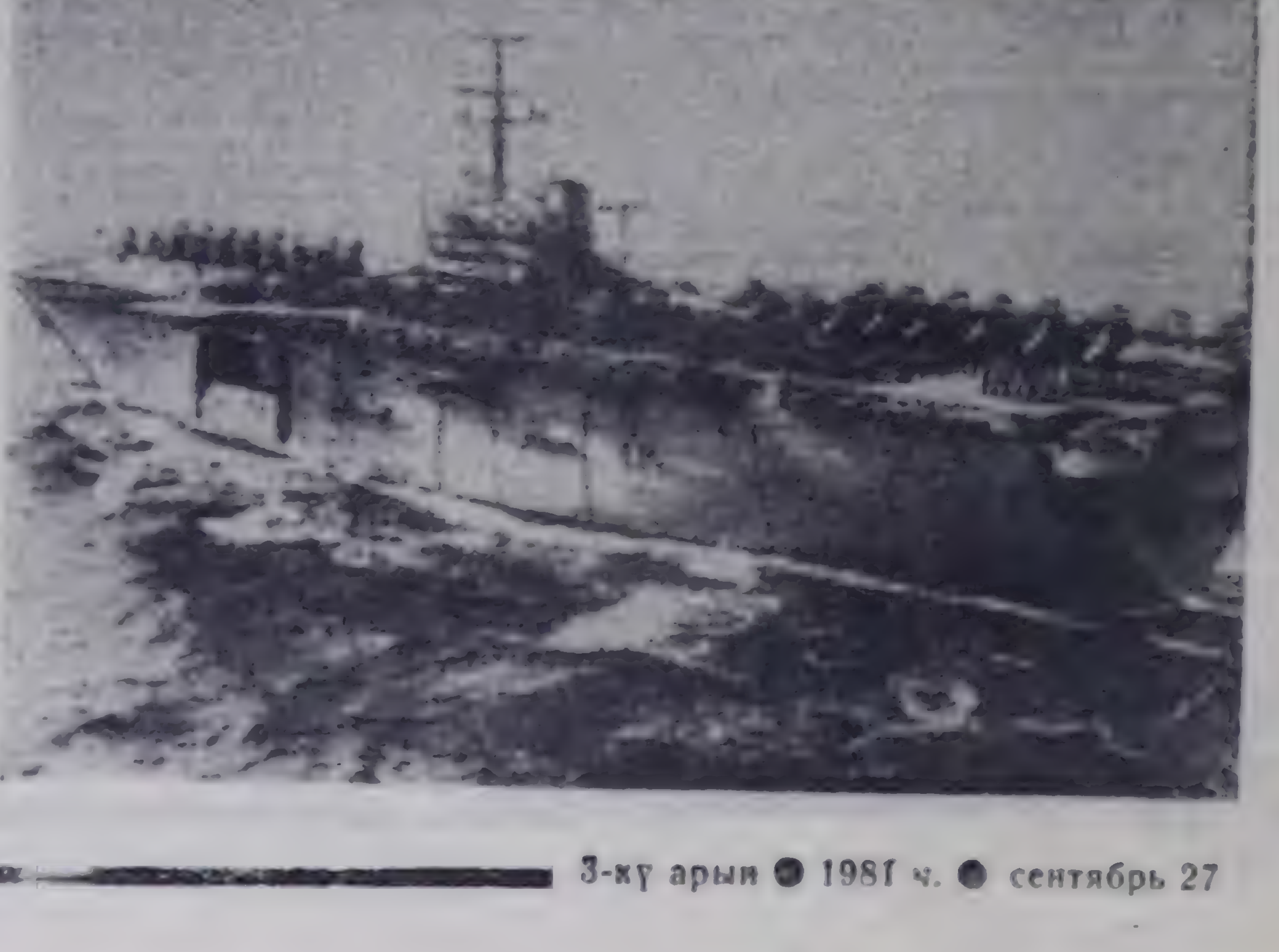

ЧУРУКТА: вертолёттар аптарып америк «Окинава» деп шериг кораблә ... Японияның ... ... турган үезинде.

Джапан пресс — СЭТА-ның фотоэу.

Ада-иелерге

СӨСТҮҢ КИЖИЗИДИКЧИ САЛДАРЫ

Сеглээр сөске шын херээ деп чугаалажыры ылап-ла чоптуг. Ада-иелер уругларның кижизидилгезинге бичиилерни өстүрүп кижизидеринге боттарының үлегер-чижээн көргүзер ужурлуг болуру кымга-даа билдингир. Ынчангаш уруглар-биле чугаалажырга, оларны үттеп сургаарда, сеглээр сөстүң ужур-утказы, салдары кончуг улуг. Ону ада-иелер оваарып көөр ужурлуг.

Уруглар-биле чугаалажырга кончуттунар, алгырар-кышкырар, вертпактаар, чок болза «башкыга сеглээлтер мен», бир болза, «самчиге сыгыртыр мен» кедерезе — кузаандан шөйбелеп, эттей-даа бергилээр. Шак ындыг «кижизидилге» чүгле хора чедирер боордан башка, эки түңнелге чедирбес.

Бичии уругларның назыларын, ажы-чаның бүгү талазын барымдаалап турган, таарымчалыг эптиг арга-хевирлерни ажыглаар апаар. Сеглээр сөстүң ээзи болзаар болза эки. Ылангыя школа назылыг четпээн уругларже улуг сонуургалдыг угландырар болза эки. Школаларга, культура албан черлеринге, библиотекаларга уруглар кижизидилгезинге хамаарышкан лекция, беседаларны номчулгаларны хөйү-биле чорудары чугула дыр. Ада-иелер университеттерин чер-черге организастаап, ада-иелер ортузунга педагогика билиглерин нептередир болза кончуг-ла эки болур ийик.

Школаларга кижизидилге ажылының нинити планын ажылдап кылып, башкылар чөвүлелинге бадылап тура, ада-иелер университединин удуртукчуларының, оон ажылының планын, аңаа түңү алаа чугула болурун тодарадыр апаар. Бо бүгүнү методиктиг бүзүнга кескү черге азып алыр.

Бо материалды бижип олура шагда бичии шаамда бистиң черге хөй уруг-дарыглыг, адым, ынчалза-даа уран-сарыылдыг ада-иелерни көргемнимни сагып келдим. Олар — бо-дур. Оннар Опунайның, Ховалыг Агбакайның, Монгуш Кижэзиниң, Монгуш Ыйдамның, Монгуш Аякайның өг-бүлелеринде хөй уругларының бүгү амыдыралын сактып ор мен. От еглерге ыыт-дааш, алгыш-кырыш кажан-даа турбаан. Уругларының гомаанныы ведергей. Олар бүгү-ле чүүлдер түс-түс турар черлеринде, чурум-чыскаалдыг. Уруглары ада-иелери-биле сөс карышпас. Бол-ла чүве — ажыл-ла ажыл.

Монгуш Аякай улуг-биче уругларга хол-шыдыраа ойнатпаан. Монгуш Опунай кайгамчык тоолчу кижи. Ховалыг Агбакай, Монгуш Ыйдам куш-ажылга уругларын кол дазы кижизидип чораан-нар. Оларның сөс-чугаазы өөжүм, быжырымчалыг, өөредиглиг ужур-уткалыг. Ажы-төлүнери шупту төлептиг кижилер болган, чонунга бараан болуп, ажылдап, чурттап чоруурлар-дыр.

Амгы үеле кижизидилге нарын болзажок, кижи бүрүзү болуунун салгалынче улуг кичээнгейни салыр ужурлуг. Бичии кижиге чүве чугаалаарда, чугааның аяның, сөстү бодал-биле шилип алыр. Билдингир, өөредиглиг утказын бодаар херек.

Уруглар салгарында-даа, бажыннарында-даа уругларны кижизидерде, ажыктыг, ажык чок, эки, багай чүвелерин ылгап, долгандыр турар чүвелерни эскерер, шинчилээр кылдыр кижизидер, сеглүнде барып улгалы-даа бергеш, эскерикчел, амыдыралга ынак, Төрээн чуртунга ханы бердингең, эш-өөрүнге эптиг-өөлен кылдыр кижизидер ужурлуг.

Уругларның эки өөредилгезин эге класстардан-на ада-иелер башкының быжыг харылзаазындан кол хамааржыр. Кошкак уруглар-биле улуг ажылды чорудар апаар. Ада-ие-биле харылзажып, сөстүң дузазы-биле демниг ажылдавас болза, херек бүтпес.

Чамдыкта ада-иелер чазыгын кылып турарлар. Уруглары дыңнап орда-ла таарымча чок сөстер чугаалаар, арагалары ишкенде, аксы-сөзү ойла-кайым оон кедерезе ол-бо кижилер дугайын бактап чугаалажыкылаар. Уругларның четпес талаларын биле-тура аңаа болчур. уруглары багай өөренип турда ону кичээнгейге албас таварылгалар бо-ла болгулаар. Шак ындыг чоруктары баттырба болза эки.

М. НӨРГЕН-ООЛ,
Шуурман школазының башкызы.
Тес-Хем район.

ЫНАКШЫЛ СОНЕТТЕРИ

Хандыкшылдыг ынакшаан мен.
Кажанда-даа сенден черле чарылбас мен.
Удаажырап уттупсуңза, —
Улу болуп улаарадып туруп бээр мен.
Узун орук чорупсуңза —
Уралдыг ырларын боол дыңналыр мен.
Дагдыг черге — даянгыыжын.
Далай, хемге эшкижин боол хуулар мен.
Өлзүн кылдыр кара сеткээш,
Өрт, отче тускай хептиг чаштынзыңза, —
Өлүм ол деп биле тура
Өжегерээн чалбыраштай кыва бээр мен.
Өскерлиш чок ынакшыл дээш,
Өжеш шынчы үрен болуп артып каар мен.

* * *

Чурттапганың оруктары будалчактыг.
Шутум ышкаш чоруп ора адыр-даа апаар.

Ийи орук белдиринге чедип келгеш,
«Ийи аңгы чорууулу» — деп, ол чүү чүвел?
«Канчап билир,, ийи орук шөйлүп-шөйлүп,
Катчып келир чадавас» дээр бодалың кат.
Холуң эккел, эштиг чорда идегелдиг,
Кокпалап-даа базып ораал, сынчы бээр бис.

Аңгы чорааш, олчаан душпайн барза канчаар.
Арга-каскак өзеннге асчып болгай.
Асчы бергеш, удур-ледир диленжири —
Амыдырал шиитпели, човулаңы.
Орук ара озал-ондак, чүү-даа тургай,
Ону бода. Калыр сыпны кады үзээл.

* * *

Адыңны маа адавас мен, хоралава.
Аңгы улус аннымзынып, ажынчы бээр.
Чүгле чаңгыс сеткилы ак үрүт бар деп.
Шулуум орта эдээртирни оралдажыйн
Орай күзүн асчы берген дурува дег,
Озалдалы орук ара баштапкан бис.
Өске кижи душтуу болуп чурттап чоруур.
Өлүүт-баштыг болганыңга хомудаан мен.

Ынчалзажок сени уттуп шыдавадым.
Ырак дээрде сылдызым боол чырып артын.
Хостуг өйде сеткилдерни хөөрежи бээр,
Хову малы тевеже ийи моген дег бис.
«Саппай, тенек-туруш чок» деп, чектевецер.
Чажыт-даа боп ынакшылдың озу чыдыг.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

ТЫВАНЫҢ АК-КӨК ДЭЭРИНДЕ

Чемпионаттың баштайгы хүннеринде техниктиг болгаш мандат комиссияларының кежигүннери шыңгыы хыналдазы кылып, шенелдо ужудуушкуннарны кылганының соонда кым киржир эргени чаалап алганы илереэн. Үк маргылдаага 50 ажыг спортчу киржири-биле келгеи. Оларның 10 ажыы техниктиг комиссияны эртпээннер.

Чамдык черлерден келген спортчуларның нинити ужуткан шагы четпес болган. Маргылдааның дүрүмүн бузаар оол киржикчи бүрүзү ниитизи-биле 20 шактан хөй ужуткан турар ужурлуг. Бир эвес аңаа 30 минута безин четпес болза ол спортчу маргылдаага киржир эргезин казыдар. Чамдыктары документизин шын эвес долдургазындан, а өскелери маргылдаага киржир хире безин мергежил, дуржулга чок болганы техниктиг ужудуушкуннар үезинде илерээн.

Кыргыс ССР-деп келген шилиндек команданың дельтапланеристери шупту чемпионатка киржир эргезин казытканнар. Бо эвилелдешкен республиканың бирги чер дээш болган маргылдаазынга шанналдыг черлерни алган спортчулар янзы-бүрү чыдаганнардан кээп шыдаваазындан оларның оруунга белеткели кошкак спортчуларны чоруткан болган. Олар шупту техниктиг комиссияны эртип шыдаваааннар.

Ынчангаш ол бүгүнүн түңнелинде Совет Эвилелиниң бирги чер дээш маргылдаага ам 40 спортчу киржип турар. Оларның аразында Тыва АССР-ниң шилиндек командазының кежигүннери долгаубиле киргеи. Команда бүрүзү үш спортчулуг болур ужурлуг.

Маргылдааның негелдезин ёзугаар эн-не баштай айыттынган точкаларны аргалыгла болза хөй катап ужуп эрткеш, оон соонда тускай айыттынган черге шын хонары болур. Мергежилгениң точкалары бот-боттарындан 50—100 метр хире ырак черлерде үш булуңчук хевирлиг болур. Дельтапланерист ужуп үнгеш ол үш точкаларның бирээзин дескингеш, оон соонда арткан ийи точканы 8 деп санга домейлешкен кылдыр ужудар ужурлуг. Ол кончуг нарын мергежилге. Бир эвес аппаратты шын эвес башкарар болза ону хат өске черже алгаш баар, а катап дензи точкаларже эглип кээри барык шыдаттынмас. Ындыг таварылгада ол спортчу чангыс-даа сан албас. Ол ышкаш черге хонуп тургеш, бүт ыырынга туруп шыдавайн, аппарады-биле чер шанчып хонуп болза ол спортчу чангыс-даа сан албас. Ынчангаш чүгле агаарга эки ужудар эвес, а хонарда база бедик мергежил негеттинер.

Бо мергежилгениң шын кылырынга Россия Федерациязының бирги шилиндек командазының толээзи Андрей Каретин, Москва чурттуг Михаил Гохберг, Белоруссиядан Александр Коркач, Эстониядан Алексей Авдеев болгаш бистиң чаңгыс чер чурттуувус Владимир Карюхин олар багай эвес түңнелдерни чедип алганнар. Бөгүн дельтапланеристер база бир аңгы мергежилгеге арга-дуржулгазын, бедик мергежилдиин көргүзерлер.

Спортчуларның эки түңнелди чедип алырынга база оларның ужудуушкуннары айыыл чок болуун дээш агаар шинчилээр станцияны база ол черде тургускан. Ам оон удуртукчузу Владимир Маркушинге сөс.

— Агаарның бүгү-ле байдалдарын хынаар станцияны мында тургусканы таварылга эвес. Чүге дээрге дельтапланеристерниң ужудуушкуну самолеттарның ышкаш болур. Агаар бичии-ле таарышпас болза ужудуушкуннарны доораан соксадыр апаар бис.

Бир-ле кол чүве — хаттың күжү болур. Бир эвес хаттың дүргени секундада 8 метрден эвээш болур болза ол дельтапланеристерниң ужударынга кончуг таарымчалыг, а оон улгадып эгелээр болза маргылдааны соксадыр апаар. Ынчангаш хаттың ут-шиин, дүргенин 30 минута болгаш-ла хынап турар бис.

Маргылдаа эртенгиниң 11 шактан уламчылап турар. Ону көөрүн күзээннерге тускай автобус маршрудун кылган. Ол автобус республиканың хөгжүм-шии театрының чанында Кочетов кудумчузундан бир шак болгаш-ла чоруп турар.

В. ЧАДАМБА.

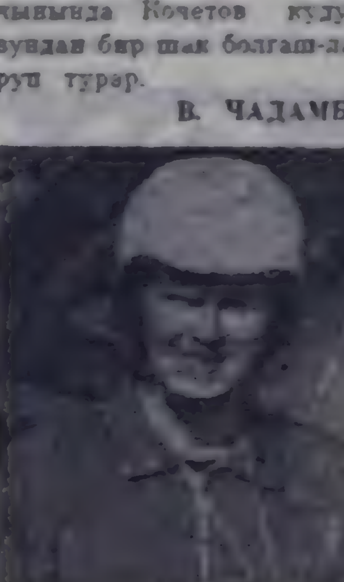

ЧУРУКТАРДА: маргылдааның баштайгы хүннеринде эки түңнелди чедип алган. А. Каретин; айыттынган черге шын хонуушкун.

Авторнуң фотолар ы.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 27-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—«Сула шимчаашкынче, чыскаалыңар!». 9.05 — Н. Мясковский. До минорга № 3 соната. Делегей конкурстарының лауреады Е. Петрушанский (фортепиано) күүседир. 9.20 — «Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен». 10.20 — «Кадыкшыл». 11.05 —«Эртенги почта». Хөгжүмнүг программа. 11.35 — «Эртем болгаш техника». Киножурнал. 11.45 — «Кедээге дамчыдылга». 12.45 — «Хөгжүмнүг киоск». 13.15 — «Савал беришкиниң» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүлгезин. «Коммунистер» деп бөлүктен. 13.40 — «Катерина Измайлова» деп хөгжүмнүг телешииниң баштайгы көргүзүлгези. Дм. Дм. Шостаковичтиң ындыг аттыг операзын ёзугаар. 16.40— Бөгүн. Машина тудукчузунун хүнү. ССРЭ-ниң трактор болгаш кодаа ажыл-агыйы машина тудуунуң министри А. А. Ежевскийниң чугаазы. 17.00 — Машина тудукчузунуң хүнүнге концерт. 17.45—«Делегей панорамазы». 18.30—18.45 — Чапсар. 18.45 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». 19.45 — С. В. Образцовтуң удурткаңы Куруне-ниң Төп ойнаарактар театрының чогаадыкчы кежээзи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Футбол тайылбыры. 22.05 — Сиперин оперетта чалаг тур. 23.15 — 23.55 — Спортчу гимнастикага ССРЭ чемпионады. Хөй хевирге маргылдаа. Төңгенде фильмнер. 9.35 — Уругларга ыска хемчээлдиг уран-чечен фильмнер. 10.15 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 11.25 — Телемедээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Ажыл-агый чорударының дуржулгазы». Документалдыг телефильмнер программазы. 15.35 — Москваның күрүне консерваториязының камерлиг оркестри ойнаар. 15.50 — «Совет чурулга урап чүүлүнде коммунистиң овур-хевири». 16.20 — «Объектив». 16.50 — Европаның хол бөмбүүнге чемпионады. Түңнел ооң. Болгариядан дамчыдылга. 17.15 — «Бистиң садывыс». 17.45 — «Чай дугайында сактыышкын». Уругларның боттывынгыр уран чуулгунун концерти. 18.00 — «Эртем амыдыралы».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 —Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Мультфильмнер. 19.00 — СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин — амыдыралга». «Кузбасстың бөрге хөмүр-дажы». 19.20 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Г. Коваленка опералардан арияларны күүседир. 20.05 — «Ужудуушкун черден эгелээр». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Ужудуушкун черден эгелээр» деп телефильмниң ийиги сериязы. 22.30—22.50 — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүүшкүн.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Уран чогаадылганың туган чери». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10 — «Эртем амыдыралы». 12.40 — А. М. Горький — «Тамы дүвүнде». 10-гу класска. 13.10—«Хөйлүүнү билир сен бе?». Эрге-шөлээниң болгаш хоойдуругмнерниң тывылганының дугайында. 13.40 — П. Нилин. Чогаалдар арыннарындан. 14.25 — «Экран — башкыга». Төөгү. 7-ги класс. Киев Рузу. 14.55 — Ниити биология. 10-гу класс. Клетканың энергия солчуушкуну. 15.25 — Ботаника. 6-гы класс. Садтар болгаш огородтар үнүштери. 15.45 — «Эрмитаж». Документалдыг телефильм. 16.00 — «Экран — эмчиге». Фармакологияның чугула айтырыглары.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — Телефильм. 17.55 — «Чогаатчы болгаш үе». Дамчыдылга. 18.25 — Чарлаалдар. 18.30 — Телемедээлер. 18.40—Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — «Хамааты камгалалының билиглерин — кижи бүрүзүнге».

МОСКВАДАН

19.00 — «Кедээниң шагы». 20.00 — «Тамчыктыг үдүчар уруглар!». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—«Ындыг оол чурттап турара Уран-чечен фильм. 23.10—23.35 — Ф. Шопен. Дөртүг баллада. Чурттар аразының конкурузунуң лауреады Паскаль Девуайон (Франция) күүседир.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — Машина тудукчузунуң хүнүнге документалдыг телефильмнер программазы: «ВАЗ дугу, бөгүн, даарта», «Атомград». 15.35 — «Кино көрүкчүлерге». 16.20 — Европаның волейбол чемпионады. Финал бөлүүнүң оюннары. Болгариядан дамчыдылга. 16.50 — «Театр чарлаалдарының чанынга». 17.50 — «Баштайгы өөрүшкүлер». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы. 19.00 — Улустуң хөгжүм херекселдериниң «Орус угулзаалар» оркестриниң концерти. 19.30 — Спортчу гимнастикага ССРЭ чемпионады. Хөй хевирниң түс-түс хевирлеринге тускай маргылдаалар. 20.00 — «Тамчыктыг удуар, чаштар!». 20.15 — Даштыкы эстрадаының аялгалары, ырлары. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Чүс чылдың чамыды». Уран-чечен фильм. 23.05 — 00.25 — Делегей конкурстарының лауреады П. Девуайонуң концерти. Программазында Л. Бетховенниң болгаш М. Равельдиң чогаалдары.

СЕНТЯБРЬ 28-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Кангаманың маадырлыг чоруктары», «База катап кады». Мульт-

Редактор В. С. ШАРАВИН.

БӨРҮЛҮГ ООЛ

Болган таварылга

I. ӨРТЕГДЕ АРААТАН

Өрөл каан чыраа кажаа чаны-биле эртип чыткан бичии оол, канчангаш-ла, огородче көре каапкаш, пат магадаан. Карактарын улам хере көрүлепкеш, ымаажы дорт-ла баарнапкан. Орээн кажаа дыдында өттүр улам тонтан бажыдай берген Картофельдиң сыва, бүрүлери сырый шыргай-ла, капусталар борбак ногаан денгеликтер-ле. Дилиндектер... таңарлары, ооң үзүн хөвү кулуузун-на, морковьтуң дең-дески сыптары, суук-суук чокпак баштыг салдар ышкаш, улбенчейдир чалгып чыткан. Чалдарда огуреттерниң бир ужу ак-сарыг, өске ужу ногаан, шөйбел-шөйбел дартаа берген чыткылаар. Ногаан бүрүлер аразында бомбүктер ышкаш борбак мөндүгүр кызыл-кызыл помидорлар сыптарын зөй тыртып алган халайгылай берген тургулаар. Оларны оол көрүп мага хаңнаан, чиксинчик кончуг, чаак суу алатайгаар-ла сайырап кээр болган. Ынчанда ийи-бирден тудуп сүйбээ, көрүп көрээ деп бодаарга, хол четпес. Помидор, огуреттер тараан чалдардан оол карак албайн, хейде-ле чаразын сыыртыпкаан чыткан. Сагыш-ла ынаа карак-ла ында! Кажаа ниити шып-ла шыпшык. Чүгле сеңгыйта бүрүлерниң оожум сылдыражы дыңналыр. Ногааны барып чиксин кулаа ооңду достундурбээн. Чыраа кажааны артап киргеш, огуреттер ногаарартар, помидорлар ыскылаан чалдарже шиглей үнгепкен. Чалдар аразынга келгеш, кончуг улуг мөндүгүр кызыл помидорну үзе согар дээш оң холун чаа-ла сунуп чорда, бода с. лде, бөрү ышкаш улуг көк чүве кулбуюкшан бо чыбыртып орган. Оол угаанзыт чок, демгиниң карактары от-кес-ле! Оол алгырыпкаш, мыйы ынай боор деп чыдырда, амдыы амытан согуналдыр шурай берген, майыктан барып алган. Балыглатвап кужур каап душкен ут-биле демгиниң чер-же элээн дуктурланып чоруй барган. Дораанна будун барып туткан.— хан-хан. Карак уштап көре каапкарга, демгиниң эзиди көрген, өртеде чүве боопайтур. Ам четпес! Бар үзе соку дег чоруул. Оолдун бөөгүнче карактары чидий берген шураап турган. Ылап-ла бөрү! Канмашыг! Дайзын Оштүгей чаңнап багда кирбейн ол?

II. ЧАА ТАНЫШТАР

Август — тайыг дааайы. Күстүң тыныжы чөөкшулап олурары илдеп. Теректиң, шарлаанның бүрүлери чоорту сарыгларып ыглаан. Хөн дургу узаан. Ол өйде он беш харлыг оол, бежен хар ашкан ашак-биле эмнелгениң бир өрээлинге тур-даа бол, кады чурттаар салым-хуу менээ таварышкан. Ийи эминиң аарыглары база мээңии ышкаш. Бичиизи-даа, улуу-даа шала чавыс думчуктарлыг, төгерик арын-шырайлыг эрлер болду. Баштайгы бир-үш хонуктарда эмнелгенче кирип чугааланпайн турдувус, хүндүс ол-бо кабинеттерге эмнедип, кежээ чүгүр ой көөргө-ле, чыдып нар иштинче кирип дээр, мындыг бис. «Аарыырга чыткылаш, чаш уруг ышкаш ажаан карактап, халас эминээр болгаш чемгерер; бистиң партиявыс, чазаавыс кижи дээш кайгамчык-ла сагыш човаар» деп магадап олдас бешээ кежигзип кээр.

Сыр тоолдап кижиге бодугаар таварышкан. Чертбүрт айтырыглар салып, байысадай бээр дээрге база ынчак. Кылыктаныш, шуткулап кончу канчаар. Бүдүү мындыг кырымга чагырткаш, кайы-кабыларывыс-даа баштай шоолуг ыыт чок турдувус. «Ат чорууп мунгаш, сөглээр, кижи чаңын чурттааш, билир» деп мергеш чугаа бар. Аарыг-аржывыс аайы-биле кады турарывыс байдал таныжарынче бисти ада-чайгаар албадап келген. Чоорту-ла ижип-кара чок чугаалажып, таныжа берген бис.

Ол-лаович барык-ла бүгү назынында бухгалтерия иштинде ажылдап келген, амыдырагчы арга-дуржулгалыг улуг. Чугаа-соотур, баштак хөглүг чанныг кижи болду. Бичииниң — Игорь Монгуш дээр. Ам чедиги классы, Каа-Хем районнуң Бүрен-Хем суур чурттуг. Чажында чаның салбаан, шала ырынга олурупкаш, кандыг-ла бир чүве-биле ойнай бергилээр, даштыгаа сандан самолёт ужуткулап маңнагылаар-даа. Бирле ойнаараны боду кыза тыртып алган турар, ооң бодаарга, шевер болгу дег. Шоолуг чугаакыр эвес. Бир-даа болза, улуг улуску чугаашынга киришпес, өзерни хүндүлеп билир.

III. БӨРЗЕКТЕР

Бир-ле кежээ чыдар деп турда, Игорьнуң буттарында шыйман-шыймак чааң черлерин эскерип кааш, канчап ынчап барганын айтырып дым. Кижим:

— Бөрү мыыргаан черлердир — дээш каттырып кагды.

— Па, ылап бе? — деп, каттырар бодарга, шын анайын, улам салдыкпайн бардым.

— Ылап-ылап, аалда ыт-бөрүң бар—деп карактары каттыргылап чугаалады.

Ыт дээн сөстү бөрү-биле ылап-ла кожа адаар боорга, ону өттүнүп:

— Солун-дур, ол ыт-бөрүң кайның тып алганың ол, Игорь?— деп улам кадалдым.

Оол чыдып алгаш, таваар чугаалап эгеледи. Булак сабын мылым-ылым дыңнай бердинес.

Оон бөрү ийи чаан ашаап. Ынчан Игорь бешки класска турган. Август ортан үезинде каттаар дээш чаш оол дан бажында тайгаже үнүп карынар. Дээрниң каан аяк-даа кончут. Хүн алдын херелдерин харам чокка чажып турган. Чечектер баштап, ховатаппар доолуп ушкан. Улугбиче куштар ол-бо кылыйткылаан, оларның янзы-бүрү үннери тааланчыг дыңналып келгилээр. Оолдарның мыңазында база хөглүг сүргей, холдарында савалар тудкулаан: далай-ышкаш чиндигүнээ арга-эзим ышкан тайгаже шиглей, дашкыцээ кулуп ышкаш. өрү шурагылап каан, аразында элдеп-эзии чүвелер хоорешкин, катым-ыткылып, адакыыр-кашпагай базып органнар. Улуг эзим эдеэнге келгениң безин эскербээннер.

— Ам кат дилеп эгелээр бис, чарылбайн кады чорууур бис — деп, шала кортуу саналдаза.

Өскелери чепсүнгениң шинредин, баштарын сөгаңнаткан. Шулурткаинын бадып чыдар кылан кара суглут дамыраактың уну өру чоктеп кааннар. Ында-хааз бөлүк-бөлүк инек-караа сыптары таварышкылаар, калбак-калбак бүрүлерни ажа тыртылап көөрге, астыкан кашла-ла дөгдургай каттар тураа турар, мурнаан улус арыдыпкан. Астыгып артып келган каттар дораан-на аастарже борбайаиндыр чуглуп кирип чоргулаан. Чашпан баштаан өшку ышкаш, мурнун быжаажып, бурунгаар халчып-ла органнар Ынчангаш эзим иштинче хамылап келгенин безин билбээннер. Арга-ыяш сырыйланып шыргайлаштаа, думбей карангы-даа ышкаш, мыдазында коргунчуу кончуг. Ынайлаан тудуп — инек-карааңга эвес, ам харын кызыл-катка таваржып чорааннар. Бир-ле черге таттын көөрге, улус чок дегбаан.

Чиндиплештир диш кааш дег
Чиңгирткалиг кызыл-каттар
Сыпта эглип бады кезтек,
Сылдыстар дег,
кыланнашкан.
Хуунуунчу-даа кирип кагбайн,
Кужурзурааш хойлар ышкаш,
Сыкыра еен, аксынче урап.
Сывыдан-даа сорул турган.
Серипи дужуп,
орайтаксаап;
Чеже угуур—диштер кагжаан.
Саваже оон саарылдыр
Саай тудуп кирипкеннер.
Ша-даа четпейн чык долдур
Саваларын ыштевиткен.

Оолдар ай-на чанарынче талажышкан. Шыргай иштинден чаа-ла уштунгалак чопааш, сееекеннерлиг ийи дужунга келгеш, бокпек хаpaтаанар аразында көк даш дег бир-ле дөргөр чүве чыткының көре тыптыып кааш, тура душкеннер. Шырып оттур кезек топтаашнар. Дартагар көк чүве шимчеш дивес, а ону долгандыр хавак оолдары ышкаш үш хевак чүве халчып турган. Ыштар артынга ажыттаалып чорааш, кончуг оожум чоокшулап келгеннер. Ол— өлген ыыс бөрү болган, чаш солдары иезиниң эмиглерин соруп, ыравайн даланнадыр халчып турганнар. Өтүртке-ле үр болбаан хире, өът-сигенде былчашпышаан хан хөлдени бергеш чыткан. Оон чоогунда, өът-сиген болгаш улуг-биче ыяш дүй үнген черде, шала каскан улуг үңгүр бар болган. Иштинь кугурум чүүх-хээ-биле чымчактап каан, мнда тоглап душкулей бергилээн узун кен-кек дүктер салгыныа эстей чыткылаан. Хорастаныш турган «эргелээ» ол. Үш бөрзектиң бирээзин Игорь Монгуш мал кадарар ыт кылдыр өөредир дээш ап алган. А өске эштери солдар дидиимээннер. Арткан бөрзектерни солдарның акылары даартазында бараш, соккулап алган...

Бүрен-Хем суурнуң бир бажыңының огородувуң иштинде өртегде бөрү ынчаар тывылган. Ол дээрге школачы Игорь Монгуштуң бөрүзү-дүр. Ол ам өзүлүг чедип калган улуг бөрү болган. Бо үеде чедир ооң уунгетуин херелдиге хөй, Игорьнуң авазының кулаан чаргы-чаалы амыратпастаан. Оон аксынче кем чок кужурлер — кожазының бора-тоолайлары-даа, хаваннар-даа кире маннажы бээр. А ол кончуг өштүг-көк дайзын «чыткан тене аксынга кандыг-ла кирген» дээш ышкаш, олчалыг ыыт чок шурай берген, сегирип алыр. Оон каржы-хажагайы-даа кедерээн. Диригй амытаннарга ынак бичии эз ыарты-ыарты азырап кээрге, ол мал кадарар чаш, коданчы ыт-бөрү-даа болбааны ол. Ындыг болганда, азап аңаа дээди шиитпелин онаар деп шиитпирлээн. Оон өске арга чок! «Улгаткыже бичии-даа эът чиртпейн, холунсаалыг чем-биле азырап каан мен; каржыланыр боорга, узун, адыр тал бажынга улуг тавакты сунуп бериш чемгерип турган бис, кулугурну. Кижиге ижикпээн; ам шорузу! Кежиин олук хулаан алыр черге дужааптар мен» — деп, оол хоңну калган чугаалап чытты.

Ол чугааны дыңнап чыдып чыдып, көрбээн чүвези чок, кезирбээн хенза чок Ол-лаович дээр эвес, бөрү—бөрү-ле болгай дээр болдары бадыраар дээш, шаанда бир аңчы-биле таварылганы хөөреп эгеледи.

IV. АҢЧЫНЫҢ АЗЫРАЛЫНДА

— Бөрүнүң черле өөг кара амытан. Таптыг хайгаарааан болзунза, оң кижиниң черле дорт көрүнмес, хайыртап, хелүйтүр көөр арзатан чүве. Игорь — даш, чугаазынче холдуп кирипти.

Ол-лаович:— Шаанда тулган дээм аңчы ашак бир бөрү бөрээзн дорагте тудуп алгаш, черле кижиге эш-бөө бооп болур амытан бе дээш шенеп, ону бир эник-биле деңге азырап-ла эгелээн-дир. Оларның баалдыры дыңзып, шору өөз бээрге, күзүн тайгаже эдертип алган үнгеп, аңнарынга өөредир бодааш. Тайгага чортуп чедип чорда ол орайтаан». Бөзүн дыткы кудуу бажынга алган. Ылан бүдүүнүн чанынга, бөрүнүн баарсынга багдагылааш, кудурукуүрүм кырынга удуп чыдып алган. Удуп оттуп чыдаргала бут бажында ыдыч чиртиледир зэрип кааш, соксай бээр ындыг болган. Дүпе ол каш-даа удаа туткулаан зарааш. Сыыр даң бажында аңчы бөрүнү бүдүү көрүп чыткан. Бажында бөрүн ашактың бөксүнче дал берип олурган. Ынчап бааргат, ыт туткуланы зөре бергеш. Аңчы оол чүвениң ужуруп билгеш, «бо-даа, ыт эвес болза, кижи амы-тынынга четкик дег болбаан амытан-дыр» дааш бөрүнү ол-ла черинге боолап каан. Ыдыя аңчы эдертип алгаш, шедзэн аңнап чоруп кааш.

Бөрү мындыг кара сагыштыг-дыр. А ыт дээрге кижиниң ылап-ла өңнүү! Чугаа доос турга, кезек ыыт чок боданып чыдыр бис.

Игорь Монгуш:

— Ооң оруунга туугап аңчы, коданчы ыттан дораан азырап алыр мен—деп шиитпирлиг чугаалады.

Кеч. ЭКЕР-ООЛ.

Агаар

Республиканга болгаш Кызылга бөгүн шокар булуттаар, чагбас. Соңгу-чөөн улуг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы 7—12, чамдык районнарга — 1—6, Кызылга — 8—10 градус чылыг болур.

Дүнелерде доңаттаар.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Кино чыыжызы 9.30, «Кежээни вариант» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кайгамчыктыг Василиса» 9.30, 12.30, «Командирниң уруу» 11.00, 14.00, «Шык чечектери» 13.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

СЕНТЯБРЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Моңгуннелчек холдер» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Коргар-дыр мен» 14.40, 17.10, 19.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оон кээрни кудаар мен» 9.30, 11.00, 14.00, 15.30, «Кежээни вариант» 17.00, 21.05 шактарда, «Оон кээрни кудаар мен» 18.50 шактарда.

«Шын» солун редакциязынга дуржулгалыг машинаачы (бижик хагар) дарый негеттинип турар.

Чөөн-Хемчик районнуң Хөр-Тайга ортумак школазының 1971 чылдагы доозукчуларын октябрь 2-де 12 шакта ол школага болур ужуражылгаже чалап тур.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарьның 2-21-66, секретарьның 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тудугу килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодаа ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, чагаа килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2...

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—...

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 226 (11724) | 1981 чылдың сентябрь 29, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

АЖЫЛДЫҢ АЖЫКТЫЫН, ШЫНАРЫН БЕДИДЕР ДЭЭШ

Машина тудуунуң бүдүрүлгелериниң болгаш каттыжыышкыннарының коллективтери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын улам-на бедидер дээш социалистиг чарышты калбартып, чаа-чаа тиилелгелерни чедип ап турар. Машина тудуунуң бүдүрүлгелериниң база каттыжыышкыннарының хөй коллективтери үнелиг чүгула эгелээшкиннерни кылган. Чижээ, КамАЗ-та мурнакчы бригадаларның инициативазын өзүтээр автоматтыг шугумнарның төлевилел күчүзүн хуусаа бетинде ажыглалга бүрүн киирер база ол шугумнарны бедик бүдүрүкчүлүг ажылдадыр дээш шимчээшкин калбарган.

Полиграфия машиналарын бүдүрер Ленинград заводунуң коллективи база үнелиг инициативаны илергейлээн: бригадаларның үткуштур планнарын үндезилээш, заводтуң үткуштур планын чогаадып кылырының чаа системазын саналдаан. Бүдүрүлге коллективтериниң үткуштур планнарын чогаадып кылырының ол системазы бүгү курлавырларны илередип тыварынга, долузу-биле ажыглаарынга чугула ужур-дузалыг болган.

«Кызыл пролетарий» деп Москваның станок тудуунуң бүдүрүлге каттыжыышкынының бедик шынарлыг продукциязы бүгү чуртка алдаржып сураглаан. Ол улуг коллективтиң бүдүрген продукциязының дөрттүң үш кезиинге күрүнениң бедик шынар демдээн тывыскан турар. А. Горбачев, Дмитриев, Н. Ильчев, Ф. Осташевский, В. Кирей ышкаш бүдүрүлге мурнакчылары коллективтиң бедик хүндүткелин чедип алган болгаш бүгү ажылчыннар оларга дүрүм өзүтээр чоргаарланып турар. Оларның кижи бүрүзү ам 1982 чылдың сентябрының үлүүнге кирипштир ажылдап турар.

Иштики курлавырларны дилеп тывар, бүрүн ажыглаар, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер, ажылдың шынарын экижидер дээш патриоттуг чаагай шимчээшкин машина тудуунуң бүдүрүлге коллективтеринге улам калбартан.

(СЭТА).

Пропагандист хүнү

ТОДАРГАЙ ЧУГААЛАШКАН

Республиканың районнарында, хоорайларында пропагандист хүннери, слёттары эртип турар. Олар партия комитеттериниң секретарьлары-биле ужуражып, боттарының арга-дуржулгазын солчуп, чаа өөредилге чылынга белеткелдиң дугайын чугаалажып турар болгаш чугаалашкан.

ТУРАН. Бии-Хем районнуң партия, комсомол чырыдыышкынының болгаш экономиктиг өөредилгениң пропагандистериниң слёду эрткен. Ону СЭКП райкомунуң ийиги секретары А. А. Салчак ажыткан. Районнуң улус ажыл-агыйының планнарының күүселдезиниң база пропагандистерниң соруглагаларының дугайында илеткелди райкүүскомунуң даргазы М. К. Дамчай кылган.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам мынай сайзырангайжыдар дугайында» партия Төп Комитединиң доктаалын күүседир талазы-биле районнуң партия организациязының соругалалары болгаш эрткен өөредилге чылының түңнелдерин партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы З. П. Дамдын чыыглаарга чугаалап берген.

Бирги кичээлдерге политшколалар, теоретиктиг семинарлар «Партияның күжү — чон-биле чаңгыс эвинде. Чонунуң күжү — партия-биле чаңгыс эвинде, ооң удуртулгазында» деп теманы өөренир. Ону канчаар эрттиреринге тураскааткан лекцияны СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңының консультантызы А. Д. Ооржак номчаан. «Коммунист — партияның политиктиг дайынчызы» деп лекцияны партия райкомунуң инструктору А. А. Максимов номчаан. Партия өөредилгезиниң кичээлдеринге техниктиг херекселдерни канчаар ажыглаарының талазы-биле тайылбырны СЭКП райкомунуң инструктору Г. В. Доржу кылып, слёттуң киржикчилеринге ажыктыг сүмелерни берген.

Хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдаан 14 пропагандистке хүндүлел бижиктерин, тураскаалдыг белектерни тывыскан. Оларның арасында районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге артелинде Н. А. Беспалов, районнуң харылзаа белдиринде Ю. А. Гилев; «Хаддың» совхозта Л. Н. Дукон, Өөк ортумак школазында Л. В. Мартый-оол бар.

Тураннын төөгү-революстуг музейин слёттуң киржикчилери көрген.

Пропагандист хүннери Чадаанага, Самагалдайга, Мугур-Аксыга, Ак-Довуракка, Хову-Аксыга, Хандагайтыга болуп эрткен. Аңаа пропагандистер эрткен өөредилге чылының түңнелин үндүрүп, чаа өөредилге чылында соругалаларны тодаргай чугаалашкан.

Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң чер ажылдакчылары дүжүт ажаалдазын дүрген доозар, бар-ла саванның мал чеминге бүрүнү-биле белеткеп алыр болгаш келир чылдың чаагай дүжүдүнге база бир чугула чүүл — аңгыс аңдарылгазын шалыпкын чорудар дээш бүгү күштү мееңнээн, кызымаккай ажылдап турарлар. Сентябрь 28-ке чедир 6 муң гектар черниң дүжүдүн ажаап, 2372 тонна тарааны шаңда урган. Ол ышкаш … тонна саванны ажаап, шөлден үндүр сөөртken. Сүт-бараан фермазының чанында эккеп, сараттаан.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Михаил Салчак дүжүт ажаалдазында мурнакчы чолаачыларның бирээзи болуп ажылдап турар.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

УЛАМ ШАПКЫНЧЫДАР

Район төвүнден кааш-пааш арт ажылдыр, тайга ээзэ Хендерге, Хелчүк ол ынчаар сооктуң баштайгы медээлери — хырал дүжүп, дүнеки үелерде чер доңуп эгелээн. «Кыш ажык аксында келгени ол, шаг-үениң ээлчээзин эргилдезин биске манаар эвес. Кыштаглаашкын ажылын улам шапкынчыдары чугула апарганы ол-дур» — деп, хоочун малчыннар аныяк хойжуларны чагып, боттары күш-ажылчы үлегерин көргүзүп турарлар.

Бо хүннерде мал чемин белеткээр сигенни малчын турлагларже сөөртүп чедирер ажыл Жданов аттыг совхозтуң хойжу бригадаларында, сүт-бараан фермазында уламчылаваан. Мал чеминиң белеткелчилери 892 тонна сенажты, 229 тонна бүдүк-бүрүнү белеткеп алган.

Үүрмек септелге кылыр, бажаазарының хаңаларын, сериилерин чылыглаар, иштики эрээлдерин эде кылыр, бажыңнарның иштин шеверлээр, чугайлаар кыштаглар эвээш эвес. Ынчангаш септелге чорудар түдүгжү звенону тургускан. Түдүгжүларның ажылын бедик мергежилдиг бызанчы Бүрбүзээн Түлүш удуртуп турар. Улуг соок дүшкүжеге чедир кыштагларның септелгезин эки шынарлыг кылдыр доозар дээш ажыл-иш улам калбарган.

А. МОНГУШ.

Улуг-Хем районну.

ЭКИ БЕЛЕТКЕНГЕН

Бады-Суур Доңгак төрүүр чүс хойга онаажтыр 101 хураганы өстүрген, бир баш хой санындан-на 2,4 килограмм дүктү кыргып алган. Агаар-бойдузу калыг Өвүрге ол дээрге багай эвес күш-ажылчы көргүзүг. Хойжу келир кышка хынамчалыг кылдыр белеткенген. 20 тонна сиген белеткеп алыр социалистиг хүлээлгезин ол ажыр күүседип, 21 тонна сигенни кыштаа Куу-Дагда чедирип алган.

Кежээ болгаш соруктуг ишчи чайгы үеде хоюн семиртиткен. Хойжу Согуна-Тайганың сериин болгаш чаагай оъдунга мал-маганын кадарып-карактап турган.

— Ажыл-иште онзагай чүүл-даа чок, чедишкин чүгле карак-кызыл ажылдан тургустунар чүве-ле болгай. Чылдың дөрт эргилдезиниң үезинде одарларны чеп ажыглаары чугула боор-дур. Ылангыя кыжын мал оъттаар черни айларга хуваап ап кээдим. Хой оолдаашкынының үезинде аал чоогунуң одарын, часкы үеде хураганнар оъттаар черни баш удур көрүп алыр кижи мен. Шоолду мал-маганга саал бастырбаска эки. Мал чемин чеп болгаш хумагалыг ажыглаап, кызып ажылдап-ла турар болза, ажыл-иште үре-түңнел тургустунар — деп, Бады-Суур Доңгак чугаалап олурар.

Хойжунуң өөнүң херээжен ээзи Монгуш Долбаа мал дыш чаш төлүн ажаарынга мергежили бедик.

Н. ДАМДЫН.

«Торгалыг» совхоз.

КҮҮСЕДИР ЧООКШУЛААН

«О. Шынаа» совхозтуң ажыл-ишчилери мал чемин белеткээр талазы-биле организастыг ажылдап турар. Мал чеминиң белеткелиниң шалыпчы айларының дүргүзүнде ажыл-агыйның ишчилери социалистиг чарышка удаалараа тиилеп, шалыпчыларның одуруун ээлеп келген. Совхозтуң девискээринде хол кыдымының шынаалары чайгаар үнген сигенни кезип алырының дуржулгазын механизаторлар, хойжу бригадалар мөөңнеп апкан. Шалбаа хоолбек, оңгул-чиңгил черлерде тракторлар, сиген кезер машиналар халас туруушкун чок ажылдап турар. «О. Шынаа» совхоз 2746 тонна сигенни белеткеп ап, сиген белеткээр планның 80 хуузун күүсеткен.

М. ТИРЧИН.

Тес-Хем районну.

БЕРИМЧЕЗИ БЕДИК

Бүлүң-Терек суурнуң чурттакчылары Аймырлыгның суттаттыг шөлүнге картофель тараан. Чурттакчы чон картофельдиң ажаалдазын шынарлыг чорудканындан, дүжүдү элбек болган. Өрге бүрүзү ажаап алыышкынга чаңгыс демниг кирипкен. Салбыр баштаар чери оларга бир автомашинаны, кузовтуг тракторну бижыглаан турган.

Бүлүң-терекчилер мурнуку чылдарда мыңдыг чаагай дүжүт ап кээрбээн. Чер биле сугну чөптүг ажыглаашкыны ачызында, ооң беримчези бедик болганы ол. Картофельдиң сывын белген, мадчып кыштагга сөөртүп чедирген.

Ш. ДЕВЕК.

Улуг-Хем районну.

КНО-НУҢ КОЛ АССАМБЛЕЯЗЫНЫҢ СЕССИЯЗЫНДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Кижи төрелгетенниң кырында дириглеп дайын кыжанышкынының чайладыр, ядролуг эндере чепсегленишкиннерни кызыгаарлаар талазы-биле тодаргай базымнарны кылыр, делегейде дүштүрлүг чоруктуң одагларын өжүрер — улустарның бо күзел-сорүү Каттышкан Нацияларның Организациязының Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязында иште-политиктиг санал-оналдарнын үезинде илергейлеттинген. Тайбыңның болгаш кады ажылдажылганың идеяларын бадыткаарынче, ядролуг халаптың кыжаныышкынын үзүткаарынче угланган совет саналдарны сессияның киржикчилери бодунбиле үнелеп турар.

Тайбыңны камгалаары социалистиг демкаттыштырылгазының чурттарының даштыкы политиказының дөзүн сорулгазы болуп турар деп, Герман Демократтыг Республиканың даштыкы херектер министри О. Фишер бодунуң чугаазында демдеглээн. Ядролуг чепсектиг хамыкты мурнай моон соңгаар ажыглаар күрүнелер болгаш күрүне ажылдакчылары кижи төрелгетенге удур эң-не аар кем-буруулуг үүлгедигни кылганы ол болур ийик деп чарлаар декларацияны хүлээп алыр дугайында Совет Эвилелиниң киирген саналы ол дугайын тодаргай херечилеп турар. Кандыг-даа хевирлиг боо-чепсекти космос делгеминче тургузарын хоругдаар дугайында керээни чарар дугайында совет саналы ГДР-ниң даштыкы херектер министри база деткээн. Делегей байдалын экижидеринин, дайынны болдурбазының аргаларын дилеп тывар сорулгабиле КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң кежигүннери күрүнелериниң дээди удуртукчуларының киржилгезиби-биле Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң тускай хуралын чыылдырары дээш ГДР-ниң туржуп турарын ол чугаалаан.

Боо-чепсектерни эндере бүдүрүп, моощеп турарының кедергей улуг айыылдыын Нигерияның даштыкы херектериниң федералдыг министри Ишаа Ауду айыткан. «Кызыгаарлаттынган» ядролуг дайын дээр стратегияны ол шыңгыы бурууу шапкан. Ынчыг доктрина бүгү кижи төрелгетенге кедергей халаптыг уржуктарлыг болур ийик деп, ол демдеглээн.

КНО-нуң ажылдап кылган планын кандыг-даа чаартылгалар болгаш немелделер чокка — ол-да өзүтээр Намибияны хостап, аңаа хамаарыштыр чорукту тыпсырын Нигерияның деткип турарын министр айыткан. Намибияда ак кештиг эвээш санныг кижилерге «конституцияларлыг» артык эргелерни хандырарын тодаргайлаарга, ол чуртуң айтырыын намиби улустуң киржилгезин чокка шиитпирлээрин АКШ, болгаш барыын талазы өске-даа күрүнелер оралдажып турар.

Вашингтонуң Африкага, ылаңгыя Анголага хамаарыштыр амгы угланыышкынының дугайында Нигерияның министри чугаалавышаан, мынча деп медеглээн: Африканың кандыг-даа чуртунга даштыкыдан албадаар дээш оралдажыышкыннарны шыгтыы бүрүү шаап, шуут хүлээвейн турар бис. Мурнуу Африкада расисчи бау-чурум агрессчи үүлгедиглерни үргүлчүлеп турар үеде Африканың кайы-даа күрүнези шериг болгаш өске-даа дээламчыны бодунуң бүрүн эргеани камгалаарынга кайыып-даа алыр долу эргелиг болуп турар.

Намибияның айтырыы ханыктын мурнуңда колонизмни үзүткарынның айтырыы болуп турар деп, Угандааның даштыкы херектер талазы-биле күрүнее министри Пичо Овини медеглээн. Ооң айтырыын капиталистиг күрүнелерниң стратегиязынга көөрү — ол дээрге, Мурнуу Африка Республиканың расистериниң Намибияны дарым чок бау-биле эжелеп алган турарын база ооң чонунга удур соок-ялыг ылгай кырыкчылерин дерлиин үүлгедиглерин агарттыны ол болур ийик. Намибияның чонунуң чиңнеке-човалаңын дээш харысаалга барымдап талалы империалистиг күрүнелерниң чагырыкчыларынга база онаажыр деп, Нигерияның төлээлекчизи айыткан.

Израильдин агрессиязын болгаш эжелекчи чоруун деткип турар кижилер чөлеңниг эргелериниге болгаш төлептиг чорууңга дүүшпес эң-не дерзии теорияларны деткээни ол болур ийик деп, Иракты даштыкы херектер министри Саадун Хаммади чугаалаан. Амгы үениң эң-не чаа болгаш дерзии боо-чепсектерни Израильдиң дайынзырак чагырыкчыларынга АКШ-тың берип турарын ол айыткан. 1948 чылдан 1977 чылга чедир үениң дургузунда Американың Каттышкан Штаттары Израильге 25 миллиард 600 миллион доллар иштиг түңнүг янзы-бүрү дузаламчыны берген болуп турар. Ол чире кедергей хөй түңнүг американ дузаламчызы ол хорунчу шериг чарыгдалынга кирген. Израильге америк шериг болгаш өске-даа дузаламчы — Тель-Авивтиң араб улустарга удур дерзии үүлгедиглеринге АКШ-тың дорт киржилгезиниң тодаргай херечизи-дир.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязында иштиг-политиктиг чугаалашкышкын үргүлчүлеп турар.

В. ВАСИЛЕВ.
Е. МЕНКЕС.
А. СИДОРУК.

МУРНАКЧЫЛАР ОДУРУУНДА

Чадаананың ыяш ажыл-агыйының чазаныр цеги чүгле бодунуң коллективинде эвес, районда мурнакчыларның одуруунда саналып турар. Ол цех ыяш ажыл-агыйында бригадалар болгаш цехтер арасында социалистиг чарышка тиилекчи боол, каш удаа шаңналдыг черни ап келген.

Август айда социалистиг чарышка бирги черни ыяш белеткеп турар бригада ээлээш, вымпел болгаш 30 рубльдиң акша шаңналын, ийиги черни чазаныр цех алгаш, 20 рубль шаңналды алган.

Чазаныр цехти партия райкомунуң кежигүнү, аныяк коммунист Виктор Монгуш удуртуп турар. Оларның бригадазы бо чылдың сес айларының дургузунда продукция бүдүрер планын доктаамал ажыр күүседип келген. Ниитизи-биле олар совхозтарның болгаш Чадаана хоорайда бүдүрүлгелерниң чагыгларын күүседир талазы-биле кызымак ажылдап турар.

Сентябрьның эге, каан хүннериниң бирээзинде Виктор Монгуштуң бригадазынга чеде бердивис. Чырык соңгалары, делгем цехтиң иштинде чазаныр янзы-бүрү станоктарда чазаныкчылар машиналарны хаарылдаан, тараниролаан, өскелерни тускай темчилдерге одура кестирип, эптеп, кадаан, чай чок да ажылдаан турлар.

Бригадада он кижиниң графигин чараштыр бижээш азып каан. Ында ажылче үнген, үнмээниң демдеглеп турар болду. Бригаданың шаңнатыкан хүндүлел бижиктерин, дипломнарын шилдээш аскылап каан. Чай кадында бригаданың ажыл-ишчилери-биле чугаалажып, оларның бодурун турар кылыгларын көрүп, …-биле таныштывыс. Ыяштан дооскан эжиктерни, рамаларны, херим штакетниктерин, улуг хемчээлдиг хааглаларны чуруумалдыглыдап кылдыр кылып каан.

Оларның ажыл-ишиниң чедишкиннериниң үндезини чүдел, оларның мурнакчы дурмулгазындан өөредерге үлегер-чижек кылдыр чүнү билип ап болурул?

Бригаданың кежигүннери хөйү чаңгызы дээш, чаңгызы хөйү дээш бир демниг ажылдап турар. Оларда ажыл шаты үзер, оззалдаар кижилер чок. Бир эвес кайы-бирээзи чентүг чылдагаан-биле ажылга келбейн баар болза, оон ажылдаар өскези ооң түңнүг. Ону эштери солуп турар. Цехтиң чоогунда ыяш дилер пилорама бар. Дилиг материалдар-биле оларны пилорама хандырып турар.

Моон мурнунда дилдирер чудуктарны хол-биле чуутпан дажыглап турган болза, ам ону бүрүн механизастаан. Ында аар ажылдарны автоматчыткан механизмнер-биле башкарып турар. Ол ажылды чингелип, улуг идиг болуп, чедиишкиннинг ажылдаарын-ае дузалап турар.

Чазаныр цехте хөй дериг-херекселдер бар болганындан ооңгу болгаш хирээзин урбелбейн оваалаңы баар. Ону хол-биле аштап-арыглаарынга өйи-үш кижи доктаамал чарлыгып турган. Ам ону электрон күжү-биле ажылдаар механизм аштап-арыглап каап тар. Ол база-ла күш-ажылдын бүдүрүкчүлүүн бедидеринге чугула рольду ойнап турар.

Бо демниг бригаданың он бызанчыларының ийизи коммунист, ийизи комсомолчу аныяктар. Коммунист Борбак-оол Ховалыг аныяктарның хоочун дагдыныкчызы. Оон арга-дуржулгазынын ачызында аныяктар Мактар Монгуш, Валерий Монгуш олар мурнакчыларның одуруунда кирген.

Олар шупту ажылды ниити дем-биле кылып турар. Бызанчыларның мергежили бедик, ажылынга харысаалгалыындан кайы-кайызын-даа солуп, станокка ажылдап болурлар. Ынчангаш хөйү чангызы дээш, чангызы хөйү дээш ажылдап турар бо бригадада ажыл-иш бүдүнгүр.

К. МОНГУШ.

ЧИДИРИГ ЧОК АЖААП АЛЫР

«Мурнакчы» совхозтуң девискээринге бо чылын кандааныкынныг-даа бол, шөлдерде тарааның дүжүдү багай эвес болган. Бо хүннерде Базырак-Үстү шөлдерде 123 гектар черде тарааң суланы комбайннар-биле кезип турар. Оон бир гектардан-на дүжүдү 10-12 центнер болган.

Совхозтуң девискээнде, партком комбайнерлерниң чурттаарынга, ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускан. Оларның арасында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчи … удуртуп турар. Баштайгы хүннерде Борис, Анатолий Седен-Саттар, Даниил Иргит, Сергей Доңгак, Өлер-оол Хертек олар хүн нормазын 100-115 хуу күүсеткеш, мактаткан. Ниитизи-биле олар 36 гектар шөлдүн тараазын ажаап, 43 тонна дүжүттү алган.

Ажыл-иш мынчаар шуудаза-даа, техниканы хынамчалыг септеп-севээзининден, үретиишкиннер бо-ла болу бээр турган. Ынаанган дүнзаалакчы кижи чок болганындан, … ужурга таваржып, ажылга саазаашкыннар тургулаан. Моон алгаш көөрге, совхозтуң инженер-техниктиг ажылдакчылары комбайн септелгезинче кош… Сыпта … оон саваның чи… алыр дээш комбайнерлер чаңгыс демниг ажылдап турар.

А. КАНЧЫЫР.

Бай-Тайга районну.

Кышка белеткел

ДОКТААМАЛ КЫШТАГЛАРЫ ЧОК

(«Шын» болгаш «Ленинчи оруук» солуннарының каттышкан рейдизи)

Карл Маркс аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери 1981—82 чылдарда мал кыштаглаашкынынга чогуур үеинде болгаш шынарлыг белеткенир талазы-биле Эрзин районунуң ажыл-агыйы ажылдакчыларының республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыын боттарының хуралдарынга таныжып, чугаалашкаш, ону деткип, кыштаглаашкынга бээн удур эки белеткенирин хүлээнгеннер.

Совхоз төрүүр 100 малга онаажтыр 70 бызааны, 70 анай, хураганы камгалап алган. Ол дээрге районнуң ажыл-агыйларынын дээнелибиле алырга, кудуу көргүзүг-дүр. Оон кадында эрткен сес айларның иштинде совхоздан мыйыстыг 50 бода мал, 757 хой, өшкү янзы-бүрү чылдагааннардан өлүп хораан. Мал ажылының тускай … малчыннарның … ажылынга ээ-харысалга чогундан, малдың чемгерилгезин, ажаалдазын чогуур кичээнгейге албаанындан ол болган.

Совхоз бо чылын 1450 тонна сигенни, 100 тонна бүдүк-бүрүнү белеткээр, 400 тонна сенажты, 1670 тонна силосту салыр планныг. Ам сиген белеткээриниң планын 28,3, силостуң 50 хуу, бүдүк-бүрүнүүн ажыр күүседип алган.

Күскү чаашкыннар соонда … Совхозтуң специалистериниң санап турары-биле алырга, … 300 тонна мал чемин белеткеп ап болур арга бар. Ынчалза-даа мында чаңгыс-ла комбайн, ийи трактор грабли, чаңгыс пресс ажылдап турар. Күш-ажылды организастаары …, үрс эртен ажылче орай үнүп, кежээ эрте чанып турар. Белеткеттинген мал чемин сөөртүр транспорт чедишпейн турар.

Совхозтуң мыйыстыг бода малын дөрт, хой, өшкүнү 34 кодаңга кыштагладыры көрдүнген. Ынчалгажок кыштагларның ам бо хүннерде чаңгызы-даа белен эвес. Чамдыктарында кажаа, бажыңнар септеттинмээн, өлең болдунмаан. Кажаалар иштин коптартынмаан. Малчыннар чазын кештиг … каш … септелге кылбаан, ол хевээр-ле каапкаш, чазаглап көжүп чорупканнар. Оон туржук, кодааннарының девискээрин, чурттап орган бажыңнарының иштинде бөгүн аштаваан, кыштагларда мал чеми каап бээр оңгачаларын, шагжаларын безин эмгелеп чымышыгжан албаан, часкы чыткан черлеринде хевээр артыктаан.

Совхозтуң дирекциязы, ыда мал ажылының тускай эртемнигтери болгаш хойжу … бригадирлери малчыннарга түс-тузунда кыштагларны доктаамал бышкаалаашкынындан чыл санында кыштагларын солуп, хелиаңгы черлерге кыштап турарындан олар кыштаан кыштагларының оода үүрмек септелгезин безин кылбайн турупарар.

Өзениг-Аксында, Ак-Кожагарда, Элээн-Бажында база өске-даа черлерде кыштагларның кажааларынга болгаш чурттаага бажыңнарынга капитал септелгени кылыры негеттинип турар. Ынчалзажок совхозтуң дирекциязы кыштаглар септээр тускай звенону ам-даа тургуспаан. Түдүг материалдары — сүүлбү, манза, чүгай болгаш өске-даа чүүлдер септелгеге херек болуп турар. Бажыңнарының чамдыктарының көжээлери чок, … печкалары септээр ийикпе чааттып кылыры негеттинип турза-даа, материалдар чок.

Совхозтуң хойжу ийи бригадазында беш кудук бар. Оларга база-ла капитал септелге херек. Хараганныг-Хову, Комбужак деп черлерде кудуктарның моторлары чогундан ажылдавас.

Чай кандаашкынныг болган-даа болза чамдык кыштагларның девискээринде оът-сигенниң үнгени чүгээр. Ынчалзажок, Хараганныг-Ховуда, Комбужакта кыштагларның мал одарлары совхозтуң хөй чылгызы оъттап, саа базып турары хомуданчыг.

Совхозтуң Кызыл-Чыраа сүт-бараан фермазында байдал база дүвүренчиг. Саанчыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургуспаан, оларның ажылдап келир тускай хептери чок. Саалда черинде чувар-демир, чоттунар аржыы чок. Уруглар сады ажылдавас. Кызылбулуннуң септелгезин кылбаан.

Ферманың септелгезинче ам-даа кирбээн. Кажааларның … соңгалары үрелип. Инек кажаазының шалалары ирээн. Батарейлары кыжын доңгаш, чара тепкен хевээр. Чурттаага бажыңнары база септеттинмээн. Сүт соодар шыгжаар чер чок. Ферманың санитарлыг байдалы багай. Ол болгаш өске-даа чылдагааннардан совхозтуң күрүнеге саткан сүдүнүң шынары кудуу болуп артпышаан. Эрткен сес айларда бирги сорттуң сүдү чок болган. Саткан сүттүң 94,4 хуузу ийиги сорттуң, а 6,6 хуузу сорт чок болган.

Сүт саалдазын ковудедир, продукцияның шынарын экижидер дээш социалистиг чарышты коллективиге эрентей организастап турар. Оон түңнелин доктаамал үндүрбейн, … чугаалашпайн турар.

Совхозтуң удуртулгазы мал ажылынче … таарып тударын чөпкес органызастап, оларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургуспайн турарын малчыннар хомудап чугаалап турарлар. Ылаңгыя чурттаар бажын, от-биле хандырылга дыка четпес.

Малчыннарның садыг хандырылгазы база куду дециелде. Ук совхозтуң малчыннарынга бижыглаан автолавказы ховар чорун, ында-хаая келгенде, чугула херекселдиң бараанннарын эккелбейн турарынга малчыннар хомудап турар.

Ынчангаш айыттынган четпестерни дарый эдер талазыбиле хемчеглерни ажыры совхозтуң удуртукчуларындан … негеттинип турар. Ылаңгыя кыштагларны септеп доозарын дүргедедир херек. Чүге дээрге малды кыштаглаашкынга тургузарының баштайгы аңы — октябрь ай эргин артында келген-дир.

Рейд бригадазының кежигүннери: В. ҮЗЕК — Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң төлээзи; **Б. ДОНГАК** — «Ленинчи оруук» солуннуң редактору; **Н. ДАЖИНМАЙ** — «Шынның» корр.

Албан эрттирериниң доктааттынган хуусааларын дооскан шериг албанныгларны ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден 1981 чылдың октябрь — декабрьда халаштырар болгаш шериг албанынга хамаатыларның ээлчеглиг келдиришкининиң дугайында

ССРЭ-НИҢ КАМГАЛАЛ МИНИСТРИНИҢ ДУЖААЛЫ

1981 чылдың сентябрь 28. № 244 Москва хоорай.

«Бүгү-нити шериг хүлээлгезиниң дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузунга үндезилээш, дужаарым болза:

1. Шериг албанын эрттириниң хуусаалары 1982 чылдың январь 1-ге чедир дооступ шериг албанныгларны Совет Армияның, Шериг-Далай Флодунуң, кызыгаар болгаш иштики шериглериниң хураалениинден 1981 чылдың октябрь—декабрьда курлавырже халаар.

2. Бо дужааалдың 1 чүүлүнге дүштүр шериг албанныгларны курлавырже халаары-биле холбаштыр келдириишкиниң хүнүнге чедир 18 харлаан болгаш келдиришкинден соңгаарладыышкын албан хамаатыларны, ол ышкаш келдиришкинден мурнунда соңгаарлаткан хуусаалары төнген хамаатыларны Совет Армияга, Шериг-Далай Флодунга, кызыгаар болгаш иштики шериглерге шериг албанын эрттирер кылдыр келдирер.

3. Бүгү роталарга, батареяларга, эскадрильяларга болгаш корабльдарга бо дужаалды чарлаар.

ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. УСТИНОВ

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Партийжи ИНФОРМАЦИЯ

СЭКП РАЙКОМУНУҢ ПЛЕНУМУ

Чоокта чаа СЭКП Өвүр райкомунуң VI пленуму болуп эрткен. Ниитинин мал ыңга бедүүн болгаш чуулуктуг чемнерни белеткеп бүдүрерин ковүдедир талазы-биле СЭКП обкомунуң III пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының сорулгаларының дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан.

Бо айтырыгның талазы-биле илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары Ч. Х. Ооржак кылган. Райоңнуң совхоз тарында мал чемнери белеткээр талазы-биле ажыл-херектиң хевээр тургустунганының дугайында илеткелчи болган соонда берген эр тодаргай доктаалдап, кол кичээнгейни шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, моон соңгаарты сорулгаларже углаандырган.

Бо айтырыгның талазы-биле пленум чогуур доктаалды хүлээп алган.

Пленум организастыг айтырыгны чугаалашкан. СЭКП райкомунуң секретарының хүлээлгезинден С. Л. Бэлданы хостаан. СЭКП райкомунуң секретарынга болгаш бюро кежигүнүнге мурнунда ол райкомнуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчилиинге ажылдап турган Х. Э. Монгушту соңгаан.

КОММУНИСТЕРНИҢ БЕДИК

ИДЕПКЕЙИ-БИЛЕ

Республиканың өске бүгү черлеринде ышкаш, Барыын-Хемчиктиң партия белүктериниң отчёт-соңгуудалыг хуралдары организастыг, бедик деңнелге, коммунистерниң идепкейлиг киржилгези-биле эртикен. Ниитизи-биле 19 парт-белүкке ындыг хуралдарга коммунистерниң 94-тен хөй хуузу киришкен болгаш хөй-хөйү саналдарын бергилээн.

«Хемчик» совхозтуң Ыйгылак сүт-бараан фермазында парт белүктүң хуралынга ында 8 коммунистер бүрүн олурушкан болгаш олар шупту санал-оналдарын бергилээн. Ол ышкаш «Барлык» совхозтуң Ыйыктыг-Хаяда болгаш районнуң өске-даа коллективтеринде цех парторганизацияларының отчёт-соңгуудалыг хуралдарынга чоруттунган ажылдың ханы анализин кылып, принципиалдыг шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң байдалынга эрткилээн.

Коммунистер ол хуралдарга отчёттуг үеде кылдынган бүгү ажылдың түңнелдерин болур-чогууру-биле үнелээшкен. СЭКП-ның XXVI съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр моон соңгаар чорудар ажылдарже кол кичээнгейни салганнар. Ылаңгыя ажылдың ажыктыг бедидериниң база шынарын экижидериниң, социалистиг чарышты калбак нептередириниң дээштиг кылдыр организастаарының, партийжи органнастыг, ниитиниң база идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды күштелдирериниң айтырыгаары отчёт-соңгуудалыг хуралдарның кичээнгейиниң төвүнге тургустунгулаан болгаш моон соңгаарты сорулгаларны тодараткан.

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ ПАРТИЯГА

Эң төлептиг ажыл-ишчилерни чаңгыстап шилип ап турган партийжи хуреэлениң немеп, өстүрер талазы-биле ажылды ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта партком сооңгу чылдарда күштелдирген. Сөөлгү беш чылда партияга база СЭКП кежигүнүнге кандидат кылдыр совхозтуң парторганизациязы 32 кижини хүлээп алган. Оларның 75 хуузу малчыннар, кезик хирезе кедээ ажыл-агый талазы-биле кол мергежилдиг кижилер.

«Партияга хүлээп алышкынының болгаш СЭКП кежигүнүнге кандидаттарны кижизидериниң талазы-биле Кыргызаның партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын күүседиринге холбаштыр бо партком чамдык ажылдарны чорудуп келгенин чоокта чаа СЭКП Таңды райкомунуң бюрозунга демдеглээн. Партком болгаш партия эге организацияларын аныяк коммунистерни кижизидер талазы-биле ажылды күштелдирген. Олар шупту партийжи даалгалыг. СЭКП Уставының негелделерин канчаар күүседип турарының дугайында оларның отчёттарын ап турар.

Бо чүгүла ажыл-херекке холбаштыр бо парткомнуң ажылында эки талалар бар-даа болза, четпестер ам-даа хөй дээрзин райком бюрозунга демдеглээн. Ылаңгыя СЭКП-ге хүлээп алдынганнарның аразында малчыннарның саны эвээш, комсомолду дамчыштыр оларны хүлээп алыр ажылды кошкак чоруткан. Ол ышкаш бо чүгүла айтырыгга холбаштыр специалистер ортузунда ажыл база четпес.

Хойжу бригадада, Кара-Булуң сүт-бараан фермазында, совхозтуң эргелел аппарадында бригада партия эге организацияларын партийжи хуреэлениң немеп өстүрериниче кошкак кичээнгей салып турар. Айыттынган четпестерни шалыпкын чайладып, партияга хүлээп алышкынының болгаш аныяк коммунистерни кижизидериниң айтырыгларын СЭКП-ның XXVI съездиниң негелделеринге дүүштүр тургузарынче совхозта парткомнуң болгаш бригада парторганизацияларының кичээнгейин СЭКП райкомунуң бюрозу угландырган.

ДЭЭШТИИН, АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕР

Идеология кадрларын шилип алыр болгаш кижизидер талазы-биле «Кара-Хаак» совхозтуң парткомунуң ажылының дугайында айтырыгны СЭКП Кызыл райкомунуң бюрозунга чугаалашкан. СЭКП-ның XXVI съездиниң болгаш «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидериниң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалының бо айтырыгга холбаштыр айтышкыннарын боттандырар талазы-биле партком чамдык ажылдарны чорутканын аңаа демдеглээн. Партия эге организацияларында 31 агитаторларны, политинформаторларны хаара тудуп агитколлективтер ажылдап турар.

«Билиг» ниитилел организациязының 19 лекторлары эрткен чылдан бээр 61 лекцияны номчаан. Дуржулгалыг лекторлар А. С. Маадыров, В. Х. Сагды болгаш өскелер-даа бо чүгүла ажыл-херекке идепкейлиг киржип, утка-шынарлыг, амыдырал-биле сырый холбашкан лекцияларны номчуп турар.

Ынчалза-даа бо айтырыгга холбаштыр парткомнуң ажылында ыыңгыы четпестерни бюрога демдеглээн. Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды партком, партия эге организациялары тодаргай эвес, кампанижы хевирлиг кылдыр чорудуп турар. Агитаторларның шынар-составын экижидеринче кичээнгей кошкак, оларда коммунистер эвээш. Күш-ажылчы коллективтер идей-кижизидилгелиг ажылдың кол чери кылдыр тургустунмаан.

Кол четпес чүүл чоруттунуп турар политиктиг ажылдың дээштии, ажыктыы чавыс. Ажыл-агыйның планнарын даалгаларын күүседиир партия организациязы идеологтуг ажыл-биле хандырып шыдавааш. Совхоз бо чылдың 9 айларында күрүнеге эът садар планын чүгле 48, сүттүң 80 хуу, сигеи белеткээр планын 20-ле хуу күүсеткен. Күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң чурумун үрээр фактылар ам-даа бар. Демдеглеттинген четпестерни дарый чайладырын, идеологтуг кадрлар-биле ажылды чогуур деңнелге тургузуп турган, чон ортузунга политиктиг, идей-кижизидилгелиг ажылдың дээштиин, ажыктыын улам бедидерин парткомдан райком бюрозу негээн.

ТӨЛЕВИЛЕЛ-СМЕТА ХЕРЭЭНИҢ ШЫНАРЫН ЭКИЖИДЕР

Кызылга Политчырыдылгының бажыңынга төлевилел организацияларының ажылдакчыларының республика чөвүлел хуралы чоокта чаа болуп эрткен.

Ук хуралга республикада төлевилел-смета херээниң байдалының болгаш ону экижидериниң хемчеглериниң дугайында илеткелди Тыва АССР-ниң Күртудуг комитединиң даргазы Б. Д. Байыр-оол кылган. Тудуглаарны өйшаанда төлевилел документациязы-биле хандырары, төлевилелдиң шынары амгы үениң негелделеринге хүүшкени тудуг айтырыгларын чедиишкиннииг шиитпирлээринге улуг салдарлыг дээрзин ол айыткан. Капитал тудугну улам сайзыраңгайжыдарынга болгаш аңаа төлевилел ажылдарының улуг ужур-дузалыын барымдаалаавышаан СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Төлевилел-смета херээн улам ыңай экижидериниң хемчеглериниң дугайында» доктаалды хүлээп алган.

Төлевилелди ажылдап кылырынга хөй үе-шак негеттинер, төлевилел-смета документацияларының хемчээли улуг, куржаңгаарал органнары-биле болгаш чагыкчы органнар-биле төлевилелдерни хөй катап сайгарып көөрү негеттинер турары доктаалда демдеглеттинген. Ынчангаш ук доктаалда төлевилел-смета херээнде четпестерни эдеринин талазы-биле тодаргай хемчеглерни айыткан. Чижээ, төлевилелдерни ажылдап кылырының хуусаазын кызырар, ажылдың шынарын болгаш төлевилекчилерниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидер сорулга-биле төлевилел ажылдарын автоматтаастаарының комплекстиг программазын ажылдап кылырын ССРЭ-ниң Күртудуг комитединге, Курлааларга, эвилелдешкен министерстволарга болгаш ведомстволарга ук доктаалда дааскан.

Ажылдап кылдынган төлевилел-смета документациязы тудугга ажыглаттынмаан болза, ону план чурумун хажыткан болгаш ажыл-агыйжы эвес чорук кылдыр көөр деп доктаалда демдеглээнин илеткелчи чугаалаан.

Партия, чазактың шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш республиканың төлевилел организацияларының төлевилел документациязы-биле хандырар, төлевилел ажылдарының айтыгын күүседир болгаш төлевилелдериниң шынарын экижидер талазы-биле кол ажылды тодаргайжыдар ажылдарны кылып чоруткан. Оңгу беш чылда болгаш 1981 чылда төлевилел организациялары планнын онаалдаларын кол көргүзүглер талазы-биле чедиишкиннииг күүседип келген. Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының хемчүүлериниң сорулгаларын шиитпирлээринге төлевилекчилер идепкейлиг киржип келген. «Чурттаглга бажыңнарының тудуун болгаш кодаа черлерге социал-культура объектилериниң тудуун дуртгелдериниң хемчеглериниң дугайында» партия обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалынга хамы кылдыр «Красноярскгражданпроект» институттуң филиалының коллективи Сукпак суурга 1—2 квартиралыг чурттаглга бажыңнарының шенелде үлегерлиг кварталының төлевилелин ажылдап кылып турар. Ол-ла филиалдың ажылдакчыларының инициативазы-биле кылдынган кедрәге чурттаглга бажыңнарының 3 аңгы төлевилелдерин РСФСР-ниң Күртудуг комитединге бадылаттынган болгаш эки үнелелди алган.

Малчыннарның амыдырал-чурттаглганың экижидери-биле «КрасноярскЦМПИ» институттуң филиалының малчыннарга чурттаглга бажыңнарының болгаш хой кажааларының, тудуг индустриязының баазазын быжыглаары-биле сезоннуг ажылдаар туулбу заводтарының төлевилелдерин кылып белеткээн.

Ол талазы-биле ажылда чедир кылдынмаан ажылдар болгаш четпестер барын демдеглээр апаар. «Красноярскгражданпроект» филиалдың төлевилеп кылганы «114» сериязының чурттаглга бажыңнарында фасадтарны, интерьерлерни шевергелдеп каастааны четпес, ук бажыңнар чаңгыс аай, көрүш чок болуп турар. Чижээ, 12-ги кварталда, 4-кү микрорайонда чурттаглга бажыңнарын, «Сельхозтехника»-ның 12-а бажыңы, «Тыва кедээ тудуг» трестиң 110 квартиралыг бажыңы болгаш оон-даа өске бажыңнар бот-боттарындан бичии-даа ылгалышпас, чаңгыс аай болуп турар.

Партия обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели хоорай, суурлар тудуун архитектуралыг овур-хевирин экижидеринче кичээнгейни салып турар. Ынчангаш Тыва АССР-ниң Күртудуг комитеди ол сорулганы боттандырары-биле төлевилел ажылдарынга дедишкилиг чаа аргаларны ажылдаарынга негелделерни күштелдирип турар.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Чиг-этти, одаар чүүл, энергия болгаш өске-даа материалдыг курлавырларны камналдалыг болгаш хумагалыг ажыглаарын күштелдирер дугайында» доктаалы республиканың төлевилел организацияларының ажылынга дорт хамааржыр. Төлевилекчилерниң кылган ажылдарында тудуг-монтаж ажылдарының камналгазы чажыглеп салдынган болур. Бо үениң чиигедири смета ортаанде дорт көрдүнмээн болганда тудуг объектилеринде ол база дээштиг түңнелди бербейн турар. Камналга амыдыралдың эртемге үндезилеттинген хемчеглерин төлевилел бүрүзүнге көрдүнген турар болгаш ук хемчеглер сметага болгаш төлевилелге аңгы кезек кылдыр көргүстүнген турар ужурлуг.

Төлевилел ажылдарын шынарлыг күүседип кылырынга улуг рольду объектилерге авторнуң хайгааралы кирип турар. Тудугларда хөй санныг үрей кылышкыннар болгаш норма-чурумдан хажыдышкыннар бары төлевилелдиң авторларының талазындан кошкак контрольду херечилээр турар. Бистиң төлевилекчилеривистиң талазындан тудуг материалдарын бүдүрүп турар заводтар-биле ажыл-агыйжы болгаш чогаадыкчы харылзаалар кошкак. Бир эвес «Красноярскгражданпроект» филиалдың ажылдакчылары болгаш «Тудуг конструкциялар» комбинаттың коллективи кады ажылдажылганы күштелдирер болза чурттаглга бажыңнарынга кылыгларының болгаш конструкцияларының чамдык четпестерин болдурбайн, кылыгларының даштыкы хевирин экижидип болурунуң аргалары бар.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Төлевилел-смета херээн улам ыңай экижидериниң хемчеглериниң дугайында» доктаалын амыдыралга удуртулга болдуруп, боттандырары-биле Тыва АССР-ниң Күртудуг комитеди тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган болгаш Күртудуг комитединиң коллегиязынга бадылаан.

Хуралга «Красноярскгражданпроект» филиалдың директору А. Х. Хараев, Күртудуг комитединиң даргазының оралакчызы Э. В. Богданова, «Тыва тудуг» трестиң кол инженери П. М. Медведев, «Тыва кедээ тудуг» трестиң кол инженери В. Ф. Потокин, капитал тудуг эргелелиниң начальниги Н. И. Иванов, СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң секретары В. С. Семёнов, улус депутаттарының Бии-Хем район Советиниң күүсекчи комитединиң даргазының оралакчызы А. Шулепов, курстандарттар лабораториязының начальниги Ю. П. Митюков, «КрасноярскЦМПИ» институттуң филиалының директору В. И. Канноол болгаш оон-даа өскелер санал берген.

Төлевилекчилерниң болгаш архитекторларның чогаадыкчы инициативазын, идепкейин көдүрери-биле Күртудуг комитети болгаш эртем-техниктиг тыва ниитилел кедээге чурттаглга бажыңының эң эки төлевилели база чаңгыс каът болгаш хөй каът чурттаглга бажыңнарының эң эки архитектура уран каастангазы база шевергелдеп дээш конкурстарны чарлааның хуралга илеткелчи дыңнаткан.

«Красноярскгражданпроект» болгаш оон-даа өске кол төлевилел институттарының талазындан республикада төлевилел-смета херээн экижидеринге дузаны көргүзери диләэн.

Хуралга санал бергеннер тудуг материалдары бүдүрүп турар бүдүрүлгелер болгаш тудуг организациялары-биле төлевилел организацияларының аразында харылзаазы кошкак, ажыл-херээ болган чоокта дүүшпейн турарын шүгүмчүлээн эзу-биле сайгарганнар. Төлевилел-смета документациязының шынары куду, түс чер бүдүрүлгелери кылбайн турар материалдарны ында көрдүнген болуру ховар эвес болурун, чамдык төлевилелдер ажыглаттынмайн 5-6 чыл улаштыр чыткылаарын боттарының саналдарынга Н. И. Иванов болгаш тудуг трестериниң төлээлекчилери шүгүмчүлээн.

«Красноярскгражданпроект» институттуң филиалындан келген специалист А. С. Сапун төлевилел организациялары бо чылдың октябрь 1-ден эгелеп төлевилел-смета документациязын белеткээриниң чаа хевиринче шилчирин дыңнаткан.

СЭКП обкомунуң секретары А. И. Ванжа хуралга чуве чугаалааш, капитал тудугну өгжүдериниң [illegible], архитекторларының рольу улуг дээрзин чугаалап, келир [illegible] хевирин улам чараш болдурар [illegible] чугулазын ол айыткан. Сукпак суурга [illegible] кварталдың төлевилелин өйшаанда, эки шынарлыг кылып доозар болгаш ол үлегерлиг чаа кварталды келир чылдың сентябрь 1-ге чедир [illegible] киирген турар деп, А. И. Ванжа чугаалаан.

Республикада төлевилел-смета херээниң болгаш тудуг-монтаж ажылдарының шынарын экижидеринге ук хурал улуг идиг-күш бээр болгаш төлевилекчилер-даа, тудугжулар-даа, чагыкчылар-даа аңаа болган ажыл-херекчи шүгүмчүлелдерден шыңгыы түңнелдерни боттарынга кылыры чугула.

Н. ООРЖАК.

Таңды районда «Революцияның чалбыышы» совхозтуң тараажылары күскү хову ажылдарынга кыңамчалыг белеткенгеннер. Ынчангаш амгы үеде тараа ажаалдазын шалыпкын болгаш чидирии чок чорудуп турирлар.

Чээрби ажыг комбайндан тургустунган ажаалда-транспорт отрядының шупту звенолары бо хүннерде совхозтуң ховузунда күжениишкиннииг ажылдап турар. Ниитизи-биле 11 муң 100 гектар черниң чартык хевинден дужут ажаттынган болгаш эртиан шаалдерниң тараазын кыска хуусаада ажаап дооскан дээш механизаторлар ортузунда чарыш калбарган. Ол ажылдың темпизин бедик тударынга улуг идиин берип турар.

ЧУРУКТА: дужут ажаалдазының мурнакчылары комбайнер Саая Двин-Кара болгаш ооң дузалакчызы А. Мартый-оол.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

АЖЫЫ УЛУГ БОЛГАН

Кызылда геологтарның чаа бажыңының тудуун эгелээнден бээр элээн үр апарган. Ол тудугда азып каан бир плакат бар. Бир эвес дашчы бүрүзү элчегде бир туүйбуну камнап алыр болза, ынчан бир чыл дургузунда бистиң чуртувуска тос каът 207 чурттаглга бажыңын, азы ийи квартиралыг [illegible] муң бажыңнарны тудуп ап болур туүйбуну камнап ап болурун шупту тыйлбырлап бижээн. Ол дээрин чонуң бүзүрээн хүн бүрү камна, хумагала дээни ол-дур.

«Кызыл үлетүр-тудуг» эргелелинде Калдар-оол Кужугетке удурткан комплекстиг бригадада кежигүннери ону эзу-биле сагып келгеннер. Кижи бүрүзү туүйбуну, металлды, цементини камнап ап, тудуг материалдарын хумагалыг чарыгдап турарлар. Бо [illegible] кадарлар-даа бригадазының кудурлары кала-даа турар. Чижээ, ол объектиге вентиляция блоктары кедбейн барган. Ооң орнунга даг-дугу-биле цемент холуп тургаш кылган хоожайларны тургускан, оларның дежимезинден туүйбу-биле шып каар деп шиитпирлээн. Ону ажыглаар болза 4,5 муң рубльди камнап ап болурун экономистер санап үндүргеннер.

База бир чижек. Бир ай бурунгаар олар өрээлдер аразынга монтаж ажылдарын кылырда черлеп этелээннер. Олар аңаа туүйбу-биле хоюдугну ажыглаанныр Бузук, үрелик туүйбулар база орта чергелеттине берген. Ынчан материалдар эвээш киирген, шак-үени хөйнү камнап алган. Ол бригадада [illegible] чаа [illegible]. Оларны өске тудуг организацияларынга непгердир үе келген.

(Бистиң корр).

Политиктиг, экономиктиг өөредилге чылынга уткуштур

ИЙИ ПРОПАГАНДИСТ—ИЙИ ДУРЖУЛГА

МИХАИЛ ИВАНОВИЧ ЛАЗАРЕВ «Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия цехиниң начальниги. Ленинчи партияның кежигүнү кижи болгаш М. И. Лазарев хүлээнген ажылын-даа, хөй-нииити даалгазын — пропагандистиин ажылын-даа деңге көрүп, аңаа бедик харыысалгалыын көргүзүп турар. Коллективиниң-даа, коллектив кежигүннериниң кайы-бирээзиниң ажыл-херекчи алы хууда айтырыын ол кээргээр шиитпирлеп, оларга кижизидикчи үлегер-чижек болур чорууру. Коммунистиң удурткан бо коллективи комбинаттың цехтериниң аразынга чаа социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп келген. Чаа техниканы, мергежилдиг дуржулганы шиңгээдип алыр талазы-биле цехтиң ажыл-ишчилериниң арга-дуржулгазы улуг. Оларның чамгыдың хөйү эртиничи дээш ажылдап, бүттүг тураа болгаш оларның мурнунга кадарлап-даа бериптер болбас. Ажылчыннарының интерес кижизидип, чамчыктыг алган болгаш, начальниктиң болгаш коллективтиң-биле кижизидилгелиг хиндиг-бир айтырыг-даа шиитпирлеп турары сээдал чок.

Ажыл-херек кырынга туруп көөр чамдык айтырыгларны экономиктиг билиглерниң теоретиктиг семинарынга сайгарып, оон чогуур түңнелди үндүрүп, ону практикага ажыглап турар. «Ажыл-агый механизмин [illegible]» деп семинарның дыңнакчылары — элчег начальниктери, мастерлер, механиктер.

Михаил Иванович пропагандистен беш чыл ажыр ажылдап турар. Пропагандист кижиниң ажылы кандыг болур ужурлугул дээрзин ол дуржулгазындан көрүп, арга-методун улам байыдып чорууро. Лазаревтиң эрттирген кичээл бүрүзү дыңнакчыларга чаа билиглерни, билиишкиннерни бээрин, хөй-нииитиниң күш-ажылынга ооң ролюн, эртем-техниктиг деңнелдиниң дурген шиңгээдериниң экономиктиг билиглерниң эрлежок чугулазын билип алыр арганы берип турар. Ол дыңнакчыларының амыдыралдың терезинче шымныгып кирериге, бүдүрүлгениң, цехтиң бүгүзүн ээлери кылдыр боттарын санап, ооң мурнунга бедик харыысалгалыг кажадаа кошкатпазынга өөредип, кижизидип турар. Ынчангаштың, ооң башкарып турар дегиинде комбинаттың ажылыкерээ дээш сагыш саргыш чорур чаартыкчыларының саны хөй. Оларның киирген саналдарының экономиктиг ажыы оңгу беш чылда 489 муң рубль болган.

Михаил Ивановичи Лазаревтиң дыңнакчылары бүдүрүлгениң ажыл-херээнге болгаш сайзыралынга улуг күзүн киириштирер дээш кижи бүрүзү ак сеткилдиг ажылдаар, боттарының [illegible] кедүрер саналдарын салгаан ажылдап турар.

Семинарның дыңнакчыларының ажылында кол чүүл — рефераттар бижиири. Олар аңаа цехтиң ажылын улам экижидери-биле боттарының саналдарын, сүмелерин киирткен болур. Өөредилгени ажыл-биле сырый холбаар деп чүвениң бир херечизи ол.

Пропагандистиң амыдыралга, ажыл-херекке идепкейлиг туружу дыңнакчыларга эки салдарны чедирип турар. Ооң удурткан теоретиктиг семинары идеология ажылынга актывчилер белеткээриниң эзулуг школазы болуп турар. Михаил Ивановичиниң 17 дыңнакчыларының 13-ү экономиктиг билиглер системазынга пропагандизтиң бүдүрелдиг дузалакчызы болуп база пропагандистер болуп ажылдап, боттарының билиин немеп турарлар.

Дуржулгалыг пропагандист М. И. Лазарев болгаш ооң дыңнакчылары политиктиг болгаш экономиктиг билиглерниң чаа өөредилге чылынга бүрү тала-биле белен.

ОЮМАА ШИРИНОВНА ЛОЙГУ. Эрзин районнуң «Чаа орук» совхозунуң улуг мал эмчизи. Бодунуң хамааржыр турар ажыл-агыйының сайзыралы, хогжүлдези дээш билиглерлежилин үндүрүп, кызымак ажылдаар хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржир коммунист кижиниң хүлээлгези. О. Ш. Лойгу хөй-ниити, партийжи даалга — пропагандист хүлээлгезин бедик медерелдиг-биле көрүп, бо ажылга 1974 чылдан эгелеп ажылдаан. Ол экономиктиг школаның пропагандизи.

1980-1981 өөредилге чылында «Коммунистиг күш-ажылга хамаарылганың кижизидикчизи — социалистиг чарыштың [illegible]» деп курсту совхозтуң № 4 хойжу бригадазынга нерсеп кылган. Теоретиктиг болгаш методиктиг эки бедизиеп, бедик харыысалга, кичээлдерин бедик деңнелге эрттирериниң байлак дуржулгазы пропагандистиң ажылынга чедиишкиннериниң үнүп турар деву ол. О. Ш. Лойгу дыңнакчыларының амыдырал-чурттаглгазын-даа, ажыл-ишчи көргүүлерин-даа терении эки билир. Оюмаа Шириновна дыңнакчыларының салган айтырыг бүрүзүн кичээнгейлиг дыңнап, ону боду харылап бээр [illegible], аңаа дыңнакчы бүрүзүн киириштирип, айтырыгны эвилиг чедир сайгарып турар. Олар районнуң болгаш республиканың мурнакчы хойжуларының дуржулгазын сайгарып, ооң түңнелдерин бригадага ажыглаарының аргаларын тып ап турар. Экономиктиг билиглерниң хойжуларының ажылынга ажыктыын олар билир болгаш кичээлдерге олурушпайн баар тавырылгалары болдурун көрбээн. Ооң түңнелинде бо № 4 бригада хойжу бригадалар ортузунга чарлаан социалистиг чарышка доктаамал тиилекчи болуп келген. 1980 чылдың түңнели-биле төрүүр 100 хойдан 86 хураганны, хойдан-на 1,9 кг дүктү кыргып алгаш, олар бирги черни эзлээн. Бригаданың кежигүннериниң хөй кезии бирги, ийиги класстың хойжулары болуп турар.

Дыңнакчыларның билиин чыл бүрү кескүзү-биле бедип, политиктиг угаан-медерели делгемчип, оларның күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи идепкейи өзүп орар.

ЫНДЫГ ТУРУП БОЛУР БЕ?

Бистиң районга моон мурнунда чылдарда, амгы-даа үеде ниитиниң-даа, хамаатыларның хуудунда-даа малын оорлаар чоруктар бар боол турар. «Май 1» совхозтуң чурттакчыларындан инек, малын чидирген өг-бүлелер эвээш эвес. Чижээ, совхозтуң ажылчыннары А. Долаамай, С. Саны, А. Кыспай, С. Шагдыр оларның инектери 1980 чылдың сентябрь-октябрь айларында [illegible] сураг барган. Д. Ламдының инээ читкеп турган. Ону оон кожалары Г. Кол, К. Донгурбаи, В. Бичии оорлап алгаш туттурган.

Тоора-Хем, Азас, Ий кедээ Советтериниң девискээринге мал бо-ла читкен болгулаар. Оорлаар чоруктарның саны хөй болуп артпышаан турдаа, милиция, өске-даа органнары херектиң ээ-биле дораан чорун, буруулуг кижилерни тывып, херекти илередир хемчеглерни шалыпкын албайн турар. Аңаа хамаарыштыр дараазында чижекти маңаа киирейн. С. Актың аъдын «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны Д. Бараан оорлап алгаш, ийи ажыг чыл бодунга ажыглап келген. Малдың ээзи боду сүржүп тургаш, аъдып дедир эгидип алган. С. Ак мал оорлаткаанының дугайын районнуң милициязынга билдирип, ниитиниң херектер кылдынга кашыда удаа хомудал билдиришкин киирген. Хамаатының билдиришкининге харыы чок арткан. Ындыг туруп болур бе?

А. ДМИТРОВ.

Тожу район.

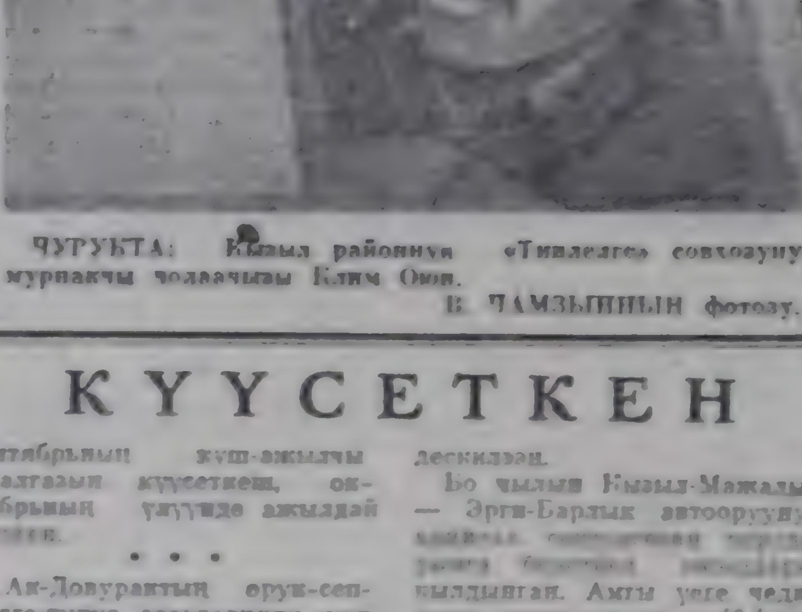

ЧУРУКТА: Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң мурнакчы чолаачызы Клим Оон.

В. ЧАМЗЫНЫҢ фотозу.

ҮЛҮГ-ХУУЗУ ЭВЭЭШ ЭВЕС

«Ак-Туруг» совхозтуң [illegible] малчыннары бажыңы өстүрер, [illegible] Чаш-Тал сүт-бараан фермазында [illegible] сүттү [illegible]. Ол [illegible], бызаа ажаакчылары [illegible] бедик өлүрүп, оларның ажыл-ишчи [illegible] өскен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын экижидериниң айтырыгларын бүдүрүлге хуралдарынга доктаамал чугаалашкан келген.

Коллективтиң ажылы экижээнинден сүт бүдүрүлгезин өскен, чаш-толчулар сес айлыында [illegible] сүт [illegible]. Ылаңгыя [illegible] лар Анай [illegible], [illegible] Монгуш, Лариса Маадыр-оол болгаш өскелерниң-даа киирген үлүг-хуузу улуг.

Сүт продукциязын бүдүрериниң-биле [illegible] чаш толун эки ажаап, өстүрүп турар. Бызаа ажаакчыларының азыралында 150 бызаа бар. Оларның [illegible] база немеде күш киирип турары багай эвес. Каштыг-даа чаш малга кол чем — сүт. Чээрби бир тонна сүттү [illegible]. Бирги хүлчегде шыдалы кошкак, аарый берип болуру деп чаш малды сүт-биле азыраан. Оларның ниити деңгели өске черлеринге деңнежип келирге, азырал чаш малды чер одуунче киирип келген.

Бойдустуң эң таарымчалыг үези болур чайгы үеде чедип [illegible] талазы-биле улуг болгаш харыысалгалыг ажылдар Чаш-Тал сүт-бараан фермазының мурнунда тургустунуп келген. Ылаңгыя бүдүрүлгениң эко [illegible].

Ч. МОНГУШ

Улуг-Хем район.

АЖЫЛЫ САЛДААН

«Октябрь 50 чылы» совхозтуң Булуң-Терек сүт-бараан фермазының 200 инек кирер [illegible] звенозу ноябрь бирээде ажыглаар [illegible] ажылдап турар. Кыштагда ажылдап турар.

Бо кажааны октябрьда доозуптар бүгү арга бар турган. Тудуг материалдары чедишпейн [illegible] кыштагга тудуг саадай берген. Кажааның чоннада одал-да системазы немеп доозар, ынчалза-даа сүт дамчыдыкчызы хоолайларны септеп, сооруп ажыл чорудуп турар.

Ш. МОНГУШ

Чөөн-Хемчик району

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Ак-Довурактың автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажылчыннары кызыгаарлыг ажылдап турар. Коллектив сес айларының планын бүгү кол көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткен.

[illegible] тонна улус ажыл-агыйның чүүлдерин сөөртүр турганн, оон 9912 муң тонна чедирген. [illegible] планнаттыганындан 10,7 хуу хөй болган.

Бүдүрүлгениң дыка хөй чолаачылары [illegible]. Ылаңгыя чолаачылар Ш. Шахмуратов, В. Зырянова, В. Бельтиков, Т. Сарыглар болгаш [illegible] ажылдап, чуъм сөөртүрүнүн планын доктаамал ажыр күүседип келгеннер.

Автобүдүрүлге коллективи бо чылдың эрткен айларының бүдүрүлге планын ажыр күүседир социалистиг хүлээлгени алган болгаш ону [illegible] бүдүрүүлдер. Амгы үеде дыка хөй чолаачылар, септекчилер сентябрьның күш-ажылчы даалгазын күүсетпеш, октябрьның үлүүнде ажылдай берген.

• • •

Ак-Довурактың орук-септелге-тудуг эргелелиниң коллективи ол бирги беш чылдың [illegible] ажылдап турар. Олар сес айларның күрүнге планын чедиишкиннииг күүсеткеннер. Кызыл-Мажалык —Тээли болгаш Ак-Довурак — Абаза оруктарының участокторынга 308 муң рубльдиң капитал септелгезин чоруткан. Ол [illegible] Кызыл-Мажалык — Тээли автоорукнуң чамдык черлериниң кырын чалдап дескилээн.

Бо чылын Кызыл-Мажалык — Эрги-Барлык автооругунуң [illegible] кылдынган. Амгы үеге чедир ында планнаанындан 46,4 муң рубльге хөй ажылдар кылдынган.

Эргелелдиң коллективи августа коллуунда-ла Кызыл-Мажалык — Аянгаты оруунуң тудуунга ажылдаан. Аңаа 28 километрге 40 муң рубльдиң ажылдары кылдынган. А чыл эгезинден тура ол участокка орукчулар 150 муң рубльдиң [illegible] бүдүрген.

М. ООРЖАК.

Хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орденнер болгаш «Иениң медалы» медальдар-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Чудурук Карымаевна Күжүгет — тууйбу заводунуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Чечек Салчаковна Комбу — туржайжыткан чагыглар бюроозунуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Елена Ивановна Голубева — «Мөңгүлек» гостиницаның ажылчыны.

Галина Владимировна Короткова — № 2 ясли-садтың кижизидикчизи.

Людмила Александровна Салчак — Күрөтрат инспекциязының техсекретары.

Зоя Георгиевна Юрченко — респотребсоюзтуң ап өөтүрер ажыл агыйының ажылчыны.

— «Тииледге» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Августа Ивановна Самарокова — Черби суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Зинаида Шалуровна Баадыр — «Тере-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Сынат Салчаковна Ооржак — Кур-чер ортумак школазының техажылчыны.

Маңгуш Шира-Доржаевна Чигжит — «Тере-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Седип Ивановна Чигжит — «Тере-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

БИИ-ХЕМ РАЙОНДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Зоя Павловна Букреева — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Варвара Маадыевна Чульдум — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Зинаида Ховалыговна Шывырап — «Эек» совхозтуң ажылчыны.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Сесиймаа Сюрюновна Хемушку — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Анайбан Шынмовна Хомушку — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Бичии Хертековна Аракчаа — райпо садыгжызы.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Байн Сарыгларовна Ооржак — «Тыва даг-дугу» — комбинаттың арыглаал фабриказында деријгелер машинизи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Кара-кыс Монгаевна Бичей — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Серенмаа Монгушевна Куулар — «Тыва даг-дугу» комбинаттың арыглаал фабриказында деријгелер машинизи.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Долгина Чинмитовна Ондар — «Ийи-Тал» совхозтуң ажылчыны.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Кунзенмаа Кара-ооловна Шойдак — райсан килдизиниң техажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Өлзиймаа Чамбуевна Ооржак — район эмнелгезиниң санитаркасы.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Ишкин-Хорлуу Эренчиновна Комбу — Нарын ортумак школазының техажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Ношпу Боожеевна Дандыгай — районнуң техажылдыны.

Адыя Бамбаевна Натпит — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ДАРГАЗЫ М. МЕНДУМЕ.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ СЕКРЕТАРЫ Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1981 чылдың сентябрь 16.

АЖЫЛЫ ЭКИЖЭЭН

«Мерген» совхозтуң почта салбыры мурнуку чылдарда чечен ажылдап турган. Коммунист С. Күдер ажылдаандан бээр ында ажыл көскүзү-биле экижээн. Ол чоннуң чагыглары ёй шаанда хандырып, хөй-ниити ажылдарга идепкейлиг чорууп көргүзүп келген.

Почтаны Кара-кыс Курпуя ажылы база мактаалдыг. Ол эки ажылы дээш удаа-дараа шаңнадып келген. Амгы үеде ажыл-агый бүрүзүнге, бүдүрүлгелерге болгаш мал чеми белеткелдилериниң ортузунга политмассалыг ажылдарны олар чорудуп турар.

Э. САДИ.

Эрзин район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

«МОНОФАС» КААСТАП ТУРАР

ПРАГА. Рузине аэродромундан ырак эвесте иии бажыңы Прага хөй чурттакчылары болгаш Чехословакияның кижилериниң аалчылары сонуургал-биле көрүп турар. «Монофас» деп будумел-биле — бажыңның дараа шинчилеп киирген өңнүг даштыкы хевири оларның оиза сонуургалдыг болдурган. Улуг панель-биле бажыңны тудуунга ажыглаар кылдыр ооң шугурдунуң тургузунуң специалистери тургусчан.

Бажыңнарның даштыкы хевирин өңнүг кылырын Прага тудугжулары хөй чылдарның дургузунда оралдажып келген. Ынчалза-даа бажыңнарны өңнүг болдурар материалдар бымыг эвес болуп турган. «Монофас» дээр өңнүг материалды бүгү талалыг шенеп көрген. Ол материал 20 чылдарның дургузунда бону-ну чарып шыдаар чидирбейн шинчилелдер бадыткаан. Ооң чарыш соңуң, быжыг шыдыын кандыг-даа соок болгаш изиг суларадыр шыдавас болган. Тудугнуң чугула материалдарының бирээзи — «монофасты» бүрүнүнүң экспертизе комиссиязы бедии-биле үнелээн.

Праганың хөй кварталдарында бажыңнарны оон-биле каастаарын хоорайның төлевилел черинин ажылдакчылары ам пландап турар. «Монофастың» тывылганы база тудугга ажыглаттынган — тургусту материалдарын бөгүнгү ажыглаар талазы-биле Чехословакияның специалистериниң улуг шинчилел ажылдарының түңнели-дир.

ҮР ҮЗҮКТЕЛИИШКИННИҢ СӨӨЛҮНДЕ

ПНОМПЕНЬ. Кампучияга удур АКШ-тың империализминиң агрессиязының болгаш Пекинге саттынган Пол Поттуң дериин баскарымуңуң түңнелинде үр үзүктелиишкинниң сөөлүнде Кампучия совет вайыралдан техниктиг дээди институдунга кичээлдер база катап эгелээн.

Институттуң катап бүрүн тургустунган өрээлдеринге ийи чүс ажыг кампучия студентилер өөренип кирипкен. Техниктиг ол дээди өөредилге черин алдан чылдарның ортан үезинде Пномпеньге тургустунган. Шинчылалдың институттуң бажыңын Пол Поттуң деризин эрге-чагыргазының үезинде барык бүрүн үреглээн, ооң дериг-херекселдерин уурткаан болгаш чамдыызын Кытадче аппарган.

Институттуң бажыңын кыска хуусаада катап тургузар талазы-биле бистиң улуг дуза чедирген совет специалистерге чоргаар ханызындан өөрүп четтиргенивисти илереттинип турар бис деп, Кампучия Улус Республиканың улус өөредилге министри Пен Навут СЭТА-ның корреспонденти-биле беседазынга медеглээн. Чаа дээди өөредилге черин катап ажыдыпканы — чурттуң национал кадрларын белеткээр дугайында Кампучияның Улустуң революстуг партиязының болгаш чазаа ның катап салдынмынканын тодаргай херечилээн-дир. Институтту катап тургузуушкун ажылдарының эгелээни Пол Поттуң болгаш ооң чадаларының ууттканы улус өөредилгезиниң системазын катап тургузарынга чугула үе-чада болган.

Эге болгаш ортумак өөредилгениң школалары бистиң чуртувуста ам ажылдап турар деп, министр чугаалаан. Нам пучиянын барык бүгү аймак салганчылары өөренип турар.

СОВЕТ ЧАГЫГЛАРНЫ КҮҮСЕДИП ТУРАР

БЕРЛИН. Совет Эвилелиниң чагыгларын Герман Демократтыг Республикада Штральзундуң корабль тудугжулары чедиишкинниг күүседип турар. Оларның бүдүргени чаа траулерлерниң башкарыкта шевелделери амгы үеде чоруп эгелээн. Балык тудар болгаш болбаазырадыр кылыр амгы үениң дериг-херекселдери, далайларга чоруурунун барык кайы-даа чериниң балык тудар ажылы соксаал чокка чорудар арганы бээр.

Висмарда М. Тезен аттыг судно тудуунуң верфизиниң коллективи совет чагыг ёзугаар «Кристалл» деп чаа суднону база бүдүрген. 10 муң тонна чүъкту дажыттаар күчүлүг ол улуг судно-биле топпа балыкты доңурган, далай эрликтерин чедиреринге ажыглаар. Судноның туружуур баазазы — Владивосток.

ГДР-ниң судно тудуунуң хевирдээни дүрген темпилиг болуп турар. Эрткен беш чылда экономиканың ол адырының продукциязының хемчээли 28 хуу өскен. Делегейниң соңгу далайларынга ажыглаар ырак айыттарга хамаарышкан болгаш рефрижератор-корабльдарны ГДР-ниң корабль тудукчулары бүдүрүп турар. 450 муң ажыг тонна ниитичүък сөөртүр күчүлүг 60 ажыг чаа суднолары чүгле эртken чылын бээн олар ажыглалга киирген.

ВИНОГРАД ДҮЖҮДҮНҮҢ АЖААЛДАЗЫ

СОФИЯ. Болгарияның виноград шөлдеринде чаа дүжүттүң мөөңнериниң ажаалдазы эгелээн. Чурттуң виноградтарының мурнунда бо чылын харысалгалыг соруглар тургуп турар — олар 1,3 миллион тонна виноград ажаар хүлээлгелиг.

Виноградты өстүрери болгаш ооң дүжүдүн ажаап алыры — Болгарияның кодээ ажыл-агыйының чанчыл болган чугула адыры-дыр. Виноград — кодээ ажыл-агыйның бүгү продукциязының 8 хуузу болуп турар. Үлетпүр техниканың виноград ажылагыйынга сөөлгү үеде калбаа-биле ажыглап эгелээн. Бүгү бүдүрүлге чорудулгаларын бүрүн механизастаан. Ооң ачызында чүгле чангыс кооператор безин 10 гектарның дүжүдүн өстүрүп, ажаап ап турар.

Эртемден селекционерлер виноград өстүрерииге бөттүг үлүүн киирген. Чүгле сөөлгү чылдарда безин олар виноградтың 40 ажыг чаа сортталын өстүрген. Ол сорттарның хөй нуруузун делегей конкурстарынга бедик-биле үнелээн.

Ажы-чуңма социалистиг чурттарның виноград ажаак чылдарының кады ажылдажылгазы сөөлгү чылдарда улам калбарган. Совет болгаш болгар виноградчылар сырый холбаалыг ажылдап турар. Болгария Улус Республиказының эртемденнериниң болгаш специалистериниң чогаатканы виноград дүжүдүн ажаар чаа комбайнны ССРЭ-ниң виноград шөлдеринге чөпкта чаа чедиишкиниг шенеп көрген.

(СЭТА).

ОНКОЛОГ СПЕЦИАЛИСТЕРНИҢ СОВЕТ-АМЕРИК ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Онколог специалистерниң чыл бүрү болур совет-америк ийи талалыг хуралы мында доозулган. Онкологияның талазынга кады ажылдажылганы калбартырының болгаш сайзыраңгайжылдарының дугайында протоколга таалалар ат салган.

АКШ-тың национал онкология институдунуң директорунуң дузалакчызы Дж. Саундере совет онкологтар-биле ужуражылгазында кончуг-продуктуг болгаш чуректиг каналдыдан болган деп СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Бистиң бодалывыс-биле алырга, ында дыка улуг түңнелдер чедип алдынган. Профилактиканың болгаш эмнээшкинниң чаа-бүрү талаларынга харылзааларывысты калбартырып болгаш шинчилелдериниң сан-медээлерин солчууп арбылдадырын дугуржуп алдывыс. Эртем шинчилелдериниң эң чугула угланыышкынарынга сөөлгү чылдарда ССРЭ-ге дыка улуг чедиишкиннер чедип алдынган, ынчангаш бистиң кады ажылдажылгаавысты уламчылаары америк онкологтарга ээзээ эвес ажыкты бээр. Ону чедип алырынга перспективалар ажылдап сагаар мен деп, Дж. Саундерс түңнелинге чугаалаан.

Найыралчы болгаш ажыл-херекчи байдалга эрткен амгы чөвүлел хуралдың үезинде кады ажылдажылганың талазынга кады ажылдажылга дугайында 1972 чылдың майда ат салдынган совет-америк дугуржулганың үезинден бээр бүгү эрткен үениң дургузунда бистиң кады чорудар ажылывыстың түңнелдерин үнелеп турар бис деп, совет делегацияның удуртукчузу, ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязының президентизи академик Н. Н. Блохин СЭТА-ның корреспондентизиниң айтырыгларынга харыылап турда чугаалаан. Ол бөгүн үениң дургузунда америк онкологтар-специалистер-биле бистиң ярыылдаарывыс чедиишкинниг тергуп база калбарып, конкурс ажыктыг болган үре-түңнелдиг болуп келгенин демдеглээрин кузээр ийик мен. Хоралыг мыкыктарның химиотерапиязының айтырыгының бадаш эмнээшкинниң чаа-бүрү препараттарын чыырының методиказының талазы-биле ийи улуг монографияны парлап үндүрген. Онкология вирусологиязы, ол ышкаш эпидемиология ышкаш ындыг чугула адырда кады ажылдажылга чедиишкиниг тергуп турар.

Бистиң кады ажылдажылгаавыстың он чыл юбилейинге уткуштур келир чылын кады кылган монографияны парлап ундурериниң дугайын амгы ужуражылганың үезинде дугуржуп алган бис деп, совет делегацияның удуртукчузу түңнелинде чугаалаан.

ТАЙБЫҢЧЕ УГЛАНЫЫШКЫННЫ ДЕТКИП ТУРАР

Делегейниң демпилелиг кижилери ССРЭ-ниң тайбың күзелдиг даштыкы политиказын бүрүн деткип. СЭКП-ниң XXVI съездинге эш Л. И. Брежневтиң кылдыргени 80 чылдарга Тайбың программазын ийи-биле чуулдагжырын турар. Ол программа болза, АКШ-тың болгаш НАТО талазы-биле ооң эвилелчилериниң конфронтацияже болгаш боо-чепсекти эндере бүдүрериче мээ-медерел чок чүткүлүнге удур кара-чаңгыс шын орук болур.

СОФИЯ. БКП ТК-ның Чигзинге секретары, БУРуну Болгар Чиңгелизиниң Даргазы Тодор Живков болгаш Йемен социалистиг партиязының ТК-ның Чиңгине секретары, ЙДРнең Улустуң Дээди Чөвүлелиниң Президиумунуң Даргазы болгаш премьер-министри Али Насер Мухаммед чуреттиң ханызындан найыралдыг байдалга эрткен ужуражылгазынга Нарын-Совет бээр чурттарга удур чүүл-совулдар чок агрессиг үзелдиишкинниг шериг болгаш шериг-политиктиг тывызыра АКШ-тың холгөөр-чугулдажылгазын күштелээшкинин бүрүү шаап, ол агрессияның америк агрессорлорчин салып көргүзелдерин улуг угланыышкынын илереткен.

Америк империализминиң бүрүүзү-биле чорашдаан делегей байдалынче шыгылыг ижиглелин салып турарын олар илереткен.

Бүгү-ниитиниң тайбынга айыылдыг нейтронуг чепсекти долу хоруглаар будуп улусунуң эгелеп айтылыг АКШ-тың чазааныы ширтенчик ужуражылгазын кирликчилери шиитпирне бүрүү шаапканнар.

Ол ышкаш олар хамаарышпас африка күрүнелерге империалистиг күштерниң шериг болгаш политиктиг-даа айыылдышкынының күштелип турарынга ханызы-биле сагыш салып турарын база илереткен болгаш Мурнуу Африка Республиканың расистеринин Анголага удур агрессиязын ханызындан бүрүү шаапкан.

КАССЕЛЬ. Боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр, тайбыңны болгаш улустар аразының айыыл чок чоруун быжыглаар, чарылышканы хөөнүктедирын тургузукчулар болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Совет Эвилелиниң тодаргай саналдарын ГФР-ниң тайбың ыдып турар күштери шиитпирлиг-биле деткип турар. Германия Коммунистиг партиязының Кассельдиң хоорай организациязының брошюразында айыткан.

Тайбыңның дыка хөй совет саналдарынга Барыын чүк чурттары чугуур харыыны ам-даа бербээнин коммунистерниң ол документинде чугаалап турар. АКШ-тың болгаш НАТО-нуң милитаристиг социалистиг чурттарбиле угаан-медерелдиг чоннуларынга кызырылдан ойталап, дайынга белеткелди улам күштелдирип, Европада америк ядролуг ракеталарны тургузарынга белеткенип, ядролуг халаптан ол литтиң улустарын уйттаттынар аныычтып чыгаар турар ындыг байдал-биле ГФР-ниң болгаш өске-даа барыын-европейжи күрүнелерниң хөй-ниитизин айыылын туруп шыдавас деп Кассельдиң коммунистерниң ол брошюразында чугаалап турар.

БАРЫЫН БЕРЛИН. Европага тайбыңны быжыглаарының сорудалынга дузалар Совет Эвилелиниң кылган чаа саналдарының онза чугулазын Барыын Берлинниң Социалистиг чаңгыс-аай партиязының даргазының оралакчызы Д. Аренс «Варгайт» солунга бодулуун чугаалап демдеглээн. Совет саналдарның үндезинин бүгү-ле кижилерге айыыл чок чоруукту хандырары болурун ол бижээн.

ТОКИО. СЭКП-ниң XXVI съездинге хүлээп алдынган 80 чылдарда Тайбың программазы ССРЭ-ниң даштыкы политиказының тайбың сорулгазының дугайын херечилеп турары Японияның Социалистиг анаштар литтиниң (ЯСАП) даргазының оралакчызы Р. Окоси СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң совет коммунистер чыыжынга кылганы чаа эгелекчи саналы тайбыңны камгалап, быжыглаарынче угланган.

Делегейде дүшкүүрлүг чорукту улам күштелдирер дээш америк администрациязының ажыы-биле кылып турар чүткүлдүнүң үезинде делегей айтырыгларын Вашингтонда шиидип турары ышкаш, кижилерниң чамдык медерелдериниң болгаш боо-чепсек көөргедин, ырылпыг эргем-биле ... а тодаргай чугаалажылганнер аргазы-биле шиитпирлээринге белениң Совет Эвилели илередип турарын Р. Окоси айыткан. ССРЭ-ниң ындыг туружу эң бедик үнелээшкинни алыр ужурлуг деп, ол сизалап демдеглээн.

(СЭТА).

ЧААГАЙ КОЖА-ХЕЛБЭЭ ЧОРУКТУҢ БЫЖЫГ ҮНДЕЗИНИНГЕ

Совет-финлянд харылзаалар — найыралдың болгаш чаагай үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың тодаргай чижээдир. Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында 1948 чылда ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның аразынга чарган керээ ол найыралдың болгаш кады ажылдажылганың быжыг үндезини болуп турар. Финляндияның күрүне хамаарылбас чоруун хүлээп көөр дугайында 1917 чылдың декабрьда В. И. Ленинниң ат салган декрединиде тодаргайлаан найыралчы угланыышкын болгаш тайбың кожа-хелбээ дугуннаарының принциптери көрээде кирген.

Ийи чурттуң аразында харылзааларны Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездинге бедии-биле үнелээн. «Совет-финлянд харылзаалар найыралдың болгаш чаагай кожа-хелбээ чоруктуң быжыг үндезининге калбарып турар. Европаның айыыл чок чоруун бадыткаарда эргезин Финляндияның болгаш президент Кекконенниң болуунуң салымынкының бедии-биле үнелеп турар бис. Экономиктиг харылзааларывыс багай эвес сайзырап, улуг үлетпүр объектилериниң тудуун дем-биле чедиишкинниг чорудуп турарынга сеткилливис ханымынныг болуп турар» деп, Л. И. Брежнев чугаалаан.

Совет Эвилели — Финляндия-биле кол садыглажыкчы чурт. 1951 чылдан бээр ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның аразынга бараан саарылгазы уйун хуусаалыг беш чыл дуржулгаларын ёзугаар ботталып, планныг совет экономиканың эрге-ажыктарынга дуугжуп, Финляндияның ажыл-ишчи бидугтерингге ажыктыг болуп турар.

Совет Эвилели-биле экономиктиг калбак кады ажылдажылганың түңнелинде Финляндияга сөөлгү чылдарда болдунуң экономиканың хөгжүлдезиниң темпилери Европаның өске чурттарындан дүрген болдурар арганы чедип алганын Финляндияның күш-ажыл министри П. Каявоя демдеглээн. Ийи чурттарның аразынга хөй талалыг болгаш чаагай кожа-хелбээ харылзааларының ачызында Финляндия чүүл-биле чоруктарын хандырарын база чедип алган. Чижээ, металл болбаазырадын кылыр болгаш судно тудуунуң үлетпүрүнде ажыл чок чорук амгы үеде кызырылганын министр чугаалаан.

Финляндия — Совет Эвилелиниң уйун хуусаа дургузунда экономиктиг дугуржулганы кылганы Европаның эң баштайгы чурту болуп турар. 1990 чылга чедир хуусаада ийи чурттарның аразынга садыг экономиктиг, эртем-техниктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганың уйун хуусаалыг программазынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев болгаш Финляндияның президентизи У. Кекконен 1977 чылда ат салган.

Ийи чурттуң кол удуртукчуларының ужуражылгалары Совет Эвилелиниң болгаш Финляндияның аразынга бүгү талалыг найыралдыг болгаш чаагай кожа-хелбээ харылзааларын улам-на калбартырынга улуг ужурдуг болуп турар. Чижээ, уйун хуусаалыг программазынга 1990 чылга чедир уламчылаар дугайында протоколга Л. И. Брежнев болгаш У. Кекконен 1980 чылдың ноябрьда Москвага ат салган.

Карелия АССР-ниң девискээринде Костомукшаның даг байлаа болбаазырадыр комбинатты алгадарынга кады ажылдажылга дугайында протоколга база ат салдынган. Костомукшаның комбинаты — бот-боттарынга ажыктыг совет-финлянд кады ажылдажылганың тодаргай чижээ-дир. Ооң ийиги болган улуг тудугжуларның тургузуу дугайында дугуржулга бо чылдың август Хельсинкиге чедип алдынган. Ол дугуржулга — ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның аразында эң улуг дугуржулгаларның бирээзи болуп турар деп, «Хельсинкин саномат» солун бижээн.

Суднолар тудуу ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның аразынга экономиктиг харылзааларның чугула кезии болуп турар. Финляндияга бүдүрген суднолерның хөй нуруузун Совет Эвилели садып ап турар. Чүгле 1980 чылда безин Финляндияга бүдүрген 36 суднону Совет Эвилелинге саткан.

Совет-финлянд садыг-экономиктиг харылзааларны калбартыр херекке ийи чурттарның демир-орукулары ойнап келген болгаш ойнап-даа турар. ССРЭ-ден машиналарны болгаш дериг-херекселдерни, тракторларны, автомашиналарны, ...лыкчы Финляндияга чедирип турар. Финляндиядан — саазыны, ... химия үлетпүрүнүң продукциязын болгаш өске-даа бараанарны Совет Эвилелинге экпеп турар.

ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның күрүне баштыңнары Л. И. Брежневтиң болгаш У. Кекконенниң 1980 чылдың ноябрьда Москвага ат салганы ... — Хельсинкиниң Түңнел актызының негелделерин амыдыралга боттандырып турарының тодаргай барымдаалары деп, Финляндияның даштыкы садыг министри Э. Песола СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан. Делегей байдалының ... кожа-хелбээ харылзааларны калбартырып уруулчулеп турар деп, министр онзалап демдеглээн.

В. ЛЕСКИНЕН,
СЭТА-ның корр.

У. ПАЛЬМЕНИҢ ЧУГААЗЫ

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Швецияның Социал-демократтыг ажылчын партиязының даргазы У. Пальме Европаның Соңгу чүгүнге ядро чок зонаны тургузары чугула деп база катап чугаалаан.

Швецияның телевидениезиниң бирги шугуму-биле «Сенге» программазынга чуве чугаалааш, ол Соңгу чүк чурттарын ядролуг чепсек чок район кылдыр чарлаар чоруг Швецияның айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга дузалыг-биле дүгжүп турарын демдеглээн. Ынчаар болза, Европа диптин соңгу келээнде дүшкүүрлүг чорукту кошкадырынга болгаш ниити ядролуг дайынның кылтыгын болурунун айыылын эвээжедиринге идиг болур ийик. Тайбың даап, ядролуг боо-чепсекти эндере бүдүреринге удур, Европаның соңгу талазын ядролуг чепсек чок зона болдурар дээш демиседиг күштеддиреринче соңгу чүк чурттарының политиктиг ажылдакчыларын болгаш хөй-ниитизин У. Пальме кыйгырган.

ШСДАП-ның даргазы арааттаныг нейтронуг чепсекти ажыглаашкан, «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынның боон болурунуң дугайында америк стратегтерниң бодалын шыгыгы шугумчуязы.

Мээң ханы бүзүредим-биле алыр болза, ындыг «кызыгаарлаттынган» дайын термоядролуг халап-биле төнер болгаш бүгү кижи төрелгетен ырлыр апаар деп, ол чугаалаан.

СУДЗУКИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ТОКИО. (СЭТА). Япон премьер-министр А. Судзуки барыын-герман «Штерн» журналдың айтырыгларынга харыылааш, «Японияның бодунуң девискээринге америк нейтронуг чепсекти тургузарынга чөпшээрешпес» деп медеглээн. «Япония — америк атомнуг бомбалааышкынга таварышкан кара чаңгыс чурт болгай. Ынчангаш бир эвес Каттышкан Штаттар Японияга нейтронуг бомбаларны тургузарын негей келзе, бистер кандыг-даа байдалда аңаа чөпшээрешпес бис» — деп, япон чазактың баштыңы чугаалаан.

Ооң мурнунда Японияның даштыкы херектер министри С. Сонода база-ла парламентиге чүве чугаалааш, Ырак Чөөн чүкке америк нейтронуг бомбаны тургузарынга удурланып, Ак бажыңның ындыг базымы ол девискээрде дүшкүүрлүг чорукту улам кызыгырадыр ийик деп демдеглээн.

БҮРҮҮ ШАПКАН

БОГОДА. (СЭТА) Колумбияның Компартиязының ТК-зының Чиңгине секретары Хильберто Вийера конгрессте чуве чугаалап турган, коммунистерге болгаш демократтыг өске-даа күштерге удур ол чуртта кадыг-дошкун истеп-сүрүүшкүннерни бүрүүдээкан.

Бо чылдың чүгле январьдан сентябрь айынга чедир безин политиктиг чылдагааннар-биле 1.063 кижини тудуп хоругдаан, 242 кижини арааттыг хинчектээшкинге таварыштырган, 142 кижи өлүртпеп, а 43 кижи — «кайнаар-даа барганы билдинмес» деп, ол чугаалаан.

Ындыг демнеглерин «томаартылга кылыры ол чүве эвес чылдагааннап турар-дыр деп, колумбия коммунистериниң удуртукчузу демдеглээн. Херек кырында алыр болза, күрүне аргыадеззи кылырынга таарымчалыг байдалды тургузар дээш реакчылыг шериг баштыңчылары ону ажыглап турар.

ГЕРМАНИЯНЫҢ ФЕДЕРАТИВТИГ РЕСПУБЛИКАЗЫ. Бо чурукту Дортмундуң күш-ажыл биржазынга тырттырган. Ажыл чок эр болгаш херээжен кижилерниң коридорда сыңмарлажып, ажыл манап, сурагжаттынып орарын мында көргүскен. Шак-ла ындыг байдалды Германияның Федеративтиг Республиказының күш-ажыл талазы-биле өске-даа биржаларындан база көрүп болур. Ындыг чорук капиталдың өске-даа чурттарында база базым санында таваржыр.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Бөгүн—Дайын хоочуннарының совет комитедин тургусканындан бээр 25 чылы

ЧЕР КЫРЫНГА ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

АКШ-тың болгаш Англияның империалистериниң буруузу-биле «соок дайын» өскүш, делегейге дайын кыжаныышкынының кара булуттары диргелип келген 1956 чылдың сентябрь 29-та дайынның совет хоочуннары бодунуң тургузуглуг конференциязынга чыылган болгаш организациязын тургускан. Ол организацияның кол сорулгазы — тайбың дээш демисел. Кадыг дошкун тулчуушкуннарның түңнелинде чедип алдынган тайбыңны камгалаар, термоядролуг дайынны болдурбас дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырын дайынның совет хоочуннары Ада-чурттуң Улуг дайынынга өлген 20 миллион эштериниң, боттарының ажы-төлүнүң өскүнген хөй миллион челериниң, өскүстериниң, боттарының уругларының болгаш ажы-төлүнүң өмүнээзинден даңгыраглап меделээннер.

Оон-биле чергелештир, аныяктарның маадырлыг, патриоттуг кижизидилгезинин, СЭКП-ниң, совет улустуң болгаш оон Чепсектиг Күштериниң маадырлыг, революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаагай чаңчылдарын аныяктарга дамчыдар, империализмниң агрессчи күштериниң хамаа рыштыр сөремчилелдин бедилеринче совет аныяк салгакчыларны эвилелдээр талазы-биле ажылга киржилгезин идепкейжидер чугула сорулганы дайын хоочуннарының мурнунга конференция салган.

Дайынның совет хоочуннарының организациязының уставын конференция хүлээп алган болгаш оон удуртукчу органын — Дайын хоочуннарының совет комитедин соңгаан. Алдаржаан совет полководчу, Совет Эвилелиниң Маршалы А. М. Васильевский комитеттиң баштайгы даргазынга соңгуткан. Совет Эвилелиниң Маадыры А. П. Маресьев — комитеттиң харыысалгалыг секретары болган.

Оон бээр ам 25 чылдар эрткен. Ынчаарга тайбың дээш, чазырлыышкынны ханыладыр дээш демисел комитеттиң кол сорулгазы болуп турар. Ол сорулгаларга дүүштүр делегейниң бүгү чурттарының дайын хоочуннарының национал болгаш делегей организациялары-биле харылзааларны комитет калбартып, быжыглап турар.

Делегейниң янзы-бүрү шуулганнарынга болгаш ужуражыышкыннарынга чурттуң хөй-ниитизин комитет төлээлевишаан, дайын хоочуннарының тайбың дээш демиселге чаңгыс эвин быжыглаар. АКШ-тың дайынзырак болуктериниң баштааны империализмниң агрессчи күштериниң айыылдыг политиказынга удур демиселди күштелдирер дээш идепкейлиг туржуп келген болгаш туржуп-даа турар.

Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, Дайын хоочуннарының совет комитединиң даргазы П. И. БАТОВ.

СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың тайбыңга ынак политиказын, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң көдүргени Тайбыңның программазын дайынның совет хоочуннары даштыкы организацияларның делегацияллары-биле ужуражыышкыннарның. ССРЭ-ге келген дайын хоочуннарының ужуражылгаларының үезинде могаг-шылаг чокка тайылбырлап турар. Буржуаз пропагандистериниң болгаш Пекинниң гегемонистериниң нүгүлдээшкинин — «совет дайын кыжаныышкыны» дээр чүүлчүрүүшкүнүн комитет база сойталап илередип турар.

Удурланыышкын демиселчилериниң делегей федерациязының (ФИДЕ-ниң) ажылынче онза кичээнгейни Дайын хоочуннарының совет комитеди угландырып, делегейниң ол организациязының кежигүнү болуп турар. Ол организация — тайбың дээш, неофашизмге болгаш неонацизмге удур шиитпирлиг демисежип турар эң-не авторитеттиг болгаш дайынчы организация-дыр.

Чепсегленишкиннерни эң-не бүдүрерниге удур, боо-чепсектиг болгаш чепсектиг күштерин кызырар база чепсегленишкиннерни дүжүрер дээш демиселче делегейниң хөй-ниитизин эвилелдээри Дайын хоочуннарының совет комитединиң ажыл-чорудулгазында эң чугула айтырыгларның бирээзи болуп турар.

Тайбың дээш демиселге улуг хемчеглерниң иштинден дайын хоочуннарының Римге болган ийи ужуражыышкыннарын демдеглээр бодаан мен. Тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруувун херээ идегелдиг камгалал-биле хандыртынган турарынга дайын хоочуннары ханы сонуургалдыг.

Социалистиг Ада-чуртту тургузуп база камгалавышаан, бистиң салгалдың кижилериниң таварышканы бергелер дайын сөөлүнде өзүп келген аныяктарның улуунге онаашпаан болгай. Хоочун салгалдың кижилериниң эрткени аңгы демиселдиң кадыг-дошкун школазын олар база эртпээн. Ынчангаш күш-ажылга ынак, ажылдап билир болгаш Төрээн чуртту камгалаарынга белен кижилерниң аныяк салгакчыларын кижизидери, амыдыралчы идепкейлиг турушту эвээр талазы-биле ажылдары дугаалары — бистиң чугула сорулгазы-дыр.

Фронтучу чоравыаар партия болгаш күрүнениң ленинчи сагыш салыышкыны-биле бүргеткен. Оларга хөй саныг чингелделерни болгаш артык аргаларны тургускан. Дайын хоочуннары бисте бүгү чоннуң кичээнгейин база хүндүткелин эдилеп турар. Партия болгаш чазактың, бүгү совет улустуң ол сагыш салыышкыны тайбыңның болгаш коммунизмниң херээ дээш улам идепкейлиг демисежиринче бистерни сорук киирип турар.

Дайын хоочуннарының дугайында сагыш салыышкыны дээш бистиң партиявыстың Төп Комитединге, Совет чазакка чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти илергейлеп турар бис. Делегей арназынга-даа, бистиң чуртувуска-даа ажылдың байлак дуржулгазын шиңгээдип алган комитет бодунуң 25 чылын демдеглеп турар. Чээрби беш чылдарның дургузунда хөй чүүлдер кылдынган, ынчаарга моон соңгаар оон-даа хөй чүүлдерни кылыры негеттинип турар.

(СЭТА).

ЧАГЫДЫЛГАНЫ — ЧОГУУР ХУУСААДА

Бүгү чурттаны дег, 1982 чылдың солуннар, журналдарынга чагыдыгга Чөөн-Хемчик районда организастыг чоруп турар. Ниитизи-биле районда 6600 экземпляр солуннар, журналдарны номчукчулар бо хүннерде чагыткаННар. Район төвү Чадаана кожуунуң чурттакчылары топ солуннарны 790 экземплярны, 2400 санныг журналдарны чагыткааннар. Номчукчулар «Тувинская правда», «Ленинчи орук» солуннарны хөй-биле чагыдып ап турарлар.

Район эмнелгезинде парлалганың хөй-нитти тарадыкчызы Анна Петрова, № 463 кожуп чоруур механизастаткынган колоннада Татьяна Носкова, «Сельхозтехника» каттыжыышкынында Нина Карпова олар номчукчуларны чогуур үезинде чагыдыгларын кылдыртып алзын дээш онаашкан хөй-ниити даалгазынга ооң идепкейлиг ажылдап турарлар. Оларның харылап турары коллективтерниң кижи бүрүзү 2—3 чедир солуннар, журналдарны чагыткылааннар.

«Чыраа-Бажы» совхозтунуң почта салбырының начальниги Даш Сендажы, «Большевик» совхозта Нина Ондар олар келир чылга парлалга чагыдылгазы ээлчеинден бээр бо чугула кампанияны эки организастаан. Ол ышкаш почта салбырларының ажылдакчылары болгаш мында парлалганың хөй-ниити тарадыкчыларының ажылын кедергей-да партия организациялары хүн бүрүде боттуу-биле удуртуп турар.

Чагыдылга кампаниязының үезинде кижи бүрүзү кузээн солуннар, журналдарын чагыдып алырын оралдажыр. Топ солуннар, журналдарны чагыдып алыышкыны хуралдап өөскелген келген. Ынчангаш районнуң чурттакчылар чедиишкиннерин парлаалгазы хөй-ниити тарадыкчылары болгаш почтачылар бо хүннерде номчукчу бүрүзүнге чедип, кымыыгыы ажылдап турарлар.

М. ДУГУРЖАП.

СЕНТЯБРЬ 29-ТАН ОКТЯБРЬ 1-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 29-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05—«Ужудуушкун черден эгелээр». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялар. 10.55—«Кино аян-чоруктарының клуву». 11.55—Телемедээлер. 12.00—14.15— Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.35— «Энергетика: бөгүн болгаш даарта». Документалдыг телефильм. 15.25— Аныяктарга музыка программазы. 17.20— «Эскерлиишкиниң чадалары». ЕАР-ның президентизи А. Садаттың политиказының дугайында документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30— Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45— Бөгүн делегейде. 19.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Химик»— ЦСКА. Воскресенскиден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Шулуглел». Павел Антокольский. 22.45— 23.00— Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00—«Клембововун угуулалары». Документалдыг телефильм. 12.10 — Шыдырааа школазы. 12.40— Совет күрүнениң үнделиннери болгаш эргелер. 8-ки класс. Совет ниитилелдиң политиктиг системазы. 13.10 — М. Твен. Амыдыралдын болгаш чогаал ажылының арыннары. 13.55— «Экран — башкыга». Зоология. 7-ги класс. Инстинкт — насекомнарның амыдыралының үндезини. 14.20— Төөгү. 8-ки класс. Якобинниң диктатуразы. 14.45— А. М. Горькийниң драматургиязы. «Апаатаннар», «Дачниктер». 15.45— «Чоок сылдыстар». Документалдыг телефильм. 16.00 — Француз дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 16.30— Уран чүүлдерниң эрте-бүрүнгү тураскаалдары.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — Документалдыг фильм. 17.20 — «Чаңгыс аал политизи». СЭКП обкомунуң лекторы Д. Е. Еидаиның чугаазы. 17.35— «Хөглүг ог». 18.05 — «Кызыл болгаш кызылчылар». Хоорай — кодээге. 18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга). 18.45— «Хоойлу болгаш хүлээлге».

МОСКВАДАН

19.00 — «Андропяковтуң чугаазы». 3-кү фильм. 20.05— «Тамчыктыг улуңар, чаштар!» «Хуугалааныныг жараи». 20.20— Балтий чоогунуң республикаларының студентилериниң ыры болгаш танцы байырлалы. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35— 23.35— «Рубаи Хайяма». Т. Шахиддинниң хөгжүмүнге балет.

СЕНТЯБРЬ 30-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги гимнастика. 9.00— «Чалыы дарыыш чогаадылгазы». 9.35— «Ыңдыг оол чурттап турар». Уран-чечен фильм. 11.10— «Норвегия, чыдыышкынның чылдары». Документалдыг телефильм. 11.40— Телемедээлер. 11.45—14.15— Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.35— «Челюскинниң маадырлыг чоруу». О. Ю. Шмидтке баштаткан челюскинчилериң экспедициязын камгалап алганының дугайында документалдыг телефильм. 15.25—«Шыдырааа школазы». Ойнап эгелеп чорууларының клазы. «Шыдырааа аргаларында тептүң ужурлуу болгаш ролю». 16.05— «Орус чугаа». 16.35—Нигерияның национал байырлалы — Хамаарышпас чорук хүнүнге уткуштур кинопрограмма. 17.00— «Харылзанар, горнистер». 17.30 — Оренбургтуң орус улустуң күрүнениң хорунуң концерти. 18.00—«Маадырлыг чорук».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Октябрь 1—ышкыы үеже шилчиишкин». 19.15— «Москваның мергеннери» деп камерлиг хөгжүм концерти. 20.10 — «Нюрнберг: келир үе дугайында сагтыышкын». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Документалдыг экран». Дамчыдылганы шугуму Р. Рождественский башкарып чорудар. 22.35—Бөгүн делегейде. 22.50—23.25— «Дин Рид ырлап тур».

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Гур-эмир». Эртем тайылбырлыг фильм. 12.10 — «Ада-иелер, силерге». 12.40— Ниити биология. 9-ку класс. Ч. Дарвинниң амыдыралы болгаш үзел-бодалдары. 13.10 — А. И. Куприн. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары. 13.55— Ботаника. Чайгаар үнген болгаш культурлуг үнүштерниң янзы-бүрү хевирлери. 14.15— Сөөн ленинчи библиотекада. 14.45 — Башкыга — музыка кичээли. 7-ги класс. 1-ги дамчыдылга. 15.40 — «Бир кижи чурттап чораан. «Эртем тайылбырлыг фильм. 16.00 — Немец дыл. 16.30 — Эрте-бүрүнгү Чөөн чуктуң уран чүүлү.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — Н. Воронов — «Истелге». Тываның хөгжүм-шии театрының шиизи. 18.25 — Чарлаалдар. 18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга). 18.45— «Кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүн демдеглели».

МОСКВАДАН

19.00 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен». 20.00 — «Тамчыктыг улуңар, чаштар!», «Стракош диистиң тывыышкыр болгалдары». Мультфильм. 20.15 — Гандболга чурттар аразының маргылдааны. Херээженнер. ССРЭ-ниң болгаш Румынияның шилиндек командаларының ужуражылгазы. Болгарстаннан дамчыдылга. 20.35—«Дем каттыжылгазы». Тележурнал. 21.00 «Үе». Информастыг программа. 21.35—«Ыржым Одесса». Уран-чечен фильм. 23.00 —23.55 — Социалистиг чурттар телевидениезиниң документалдыг фильмнериниң программазы: «Усти-на-Лабе» (ЧССР). «Алдын истер» (БУР). «Чыл үелери» (СРР). «Үнелиг үе сен!» (ГДР).

ОКТЯБРЬ 1-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — «Горнистер, харылзанар!». 9.30—«Ыржым Одесса». Уран-чечен фильм. 10.55 — Япон радиозуң болгаш телевидениезиниң «Эн-Эйч-Кей» деп ырлаар хорунуң концерти. 11.30— Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг телефильмнерниң улустар аразының X фестивалының шаңналдарын алган фильмнер: «Кижи болгаш дагйы», «Мурманск-198», «Ырыктың уругледи». 15.45 — «Эртеги хүннерниң магадылалы». ССРЭ-ниң улустуң артизи О. Бардинаның киржилгези-биле концерт. 16.15 — Кипр республиканың национал байырлалы — хамаарышпас чорук хүнүнге уткуштур кинопрограмма. 16.30 —«Шевер холдар». 17.00 —«Владимир Шатадовтуң чери болгаш дээрн». Документалдыг телефильм. 17.35 — «Миллионнарның ленинчи университеди». Хөй-ниитиниң санал-оналын тургустуннары болгаш дээштиг.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Делегей байдалының лончулалы». 18.30—Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — «Экономика камгалалыг болур ужурлуг». 19.15— Бут бөмбүүнге УЭФА кубогу дээш. ЦСКА—«Штурм» (Австрия). В. И. Ленин аттыг төп Стадиондан дамчыдылга. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—Спорт программазы. 23.05 — 23.25 — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Кара курт». Эртем тайылбырлыг фильм. 12.10— «Бистиң сагышыс». 12.40 — И. С. Тургенев. «Адалар болгаш уруглар». 9-ку класс. 13.10 — «Экранны—башкыга». Совет күрүнениң үнделиннери болгаш эргелер. 8-ки класс. Совет ниитилелдиң политиктиг системазы. «СЭКП—Совет ниитилелдиң удуртукчу күжү». 13.40— Я. Смеляковтуң ырлык чогаалдары. 14.10— Кыска хемчээлдиг уран-чечен фильмнер программазы: «Ужурашкыже, оңнук», «Хоочуннар», «Маргылдаа хүнү». 15.00 — Драматургия болгаш театр. Режиссерның уран аргазы. 1-ги дамчыдылга. 15.45 — «Дилээшкинниг Монголия». Документалдыг фильм. 16.00—18.15 — Чапсар. 18.30— Телемедээлер. 18.40— Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — Кускү-кыышкы одалга үезинде өрттерни баш удур болдурбазы». Беседа. 19.10— Чарлаалдар. 19.15 — «Орус классиктиг хүүгээр». Фильм концерт.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг улуңар, чаштар!», «Ыяңның үжү кымыл?». Мультфильм. 20.15 — «Приключения деревянного человечка». Телеочерк. 20.45 — Гандболга чурттар аразының маргылдаазы. ГДР-биле ССРЭ-ниң шилиндек командаларының ужуражылгазы. Болгарстаннан дамчыдылга. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Актриса». Уран-чечен фильм. 22.50—23.50 —«Балет дугайында». ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Фадеечев.

Хогжум-шии ТЕАТРЫНГА

АНЫЯКТАРНЫҢ АЖЫЛЫ

Аныяк талантыларны илерелеп, оларны деткиш, төлептиг салгал кылдыр кижизидериниң дугайында партияның чугула документилериниң бирээзи — каш чылдар бурунгаар үнген СЭКП Төп Комитединиң «Чогаадыкчы аныяктар-биле ажыл дугайында» доктаалы болур. Ук доктаалды амыдыралга боттандырар талазы-биле ажыл республиканың хөгжүм-шии театрының чогаадыкчы коллективинде багай эвес чоруп турар. Аныяк артистерниң аразынга чогаадыкчы конкурстар каш удаа эрттирилээн. Оон түңнелдери кылдыр аныяк талантылыг ларының чогаадыкчы отчёттары көрүкчүлер мурнунга эргиир турары чайгыл болган.

Театрның чаңында аныяк драматургтарның «Чалым-Хая» чогаал каттыжылгазы үшкү чылында ажылдап турар. Моон мурнунда оон киржикчилери В. Серен-оолдуң «Сөөскеннер чечектелип турда», К. Сапык-оолдуң «Ыглаар Түрүг» деп шиилерин көрүкчүлерге бараалгаткан. «Чалым-Хаяның» киржикчизи, аныяк артист Чылгычы Ондарның шериг-патриотчу темага бижээни — кызыгаарчылар дугайында «730 дүннер болгаш хүннер» деп шиизин театрның уран чүүл чөвүлели каш хонук бурунгаар хүлээп алган.

«730 дүннер болгаш хүннер» — аныяктарның чогаадыкчы ажылының түңнелинде төрүттүнген шии. Ол чүгле аныяк автору бижээн чогаалы болуруңдан аңгыда, режиссуразы сундулуг аныяк артист Алексей Ооржактың бирги тургускан ажылы болур. Чурук-каасталгазы база-ла аныяк чурукчу Сергей Санчаттын баштайгы ажылы. Хөгжүм каасталгазы — талантылыг аныяк композитор Владимир Токаның. Шииниң маадырлары — хып дээн аныяк кызыгаарыжыларның рольдарында театрның аныяк салгалының артистери хаара туттунган. Олар шупту-ла чурттуң ол-бо булуннарындан келген аныглаллышкы шупту чонунуң оолдары.

Шииниң кол маадырлары — салбыр командирлери сержантылар Монгуш (артист Ч. Ондар — автор) болгаш Алашкуров (артист Б. Монгуш), Майор Егоровтуң ролюнда артист С. Ооржак. Артиан рольдарда артист А. Ондар, Б. Баир, А. Шоюн, А. Тюлюш, К. Тагалаков, А. Ондар болгаш өскелер-даа ойнап турар. Шиинде сегиржип алыышкыннарлыг спелалар хөй. Оон самбо талазы-биле консультантылы — самбо хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Иван Хураган.

Аныяк талантылыгларны деткип, оларга идегээрниниң талазы-биле тыва театрның чогаадыкчы удуртулгазының бүзүрелин аныяктар боттарының уран мергежилин, ниит күзели-биле бүзүреткен. Аныяктарның чаа шиизин октябрь айда ойнап эгелээр 46-гы театр сезонунда ону көрүп болур силер.

В. СЕРЕН-ООЛ.

МОСКВА. Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуну, коммунист, хоюглакчы Алексей Петрович Евстигнеев Москваның 1-ги шак заводунуң станок кылыр цехинде 30 чыл ажыр ажылдап турар.

Алексей Петрович дайынны Москва чоогундан эгелээн. Ооң сөөлгү дайынчы шаңналы «Берлинни алганы дээш» деп медаль болган. Хоочун харылзаачы тайбың үеде күш-ажылчы хөй шаңналдарга база четкен. Ол—ийи Ленин орденниң, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи.

ЧУРУКТА: А. П. Евстигнеев (оң таладан үшкүзү) телевидениениң «Үе» программазының айтырыгларынга харылап тур.

А. ШОГИННИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

МУРНУНДА—А. КАРЕТКИН

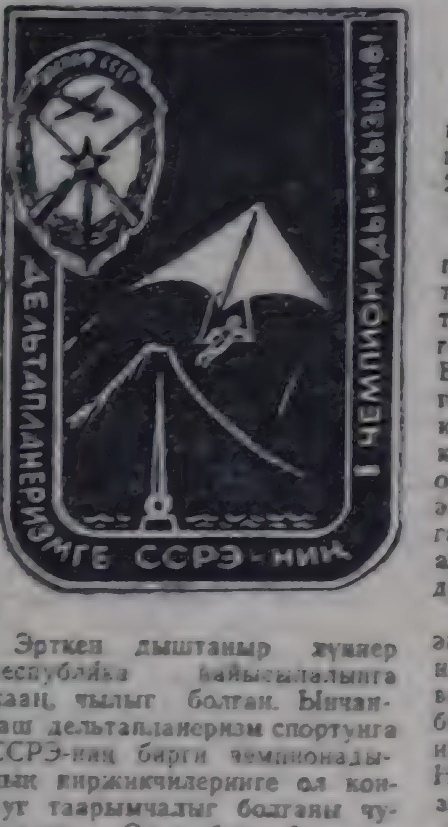

Эрткен дыштаныр хүннер республиканың найысылалынга каан чылыг болган. Ынчангаш дельтапланеризм спортунга ССРЭ-ниң бирги чемпионадының киржикчилериниге ол кончуг таарымчалыг болганы чугаажок. Олар баштайгы хүн айыттынган точкаларын аргалыг-ла болза хөй катап ужуп эрткеш, оон соонда тускай айыттынган черге шын хонарының талазы-биле бедик мергежилдиин көргүскеннер.

Ук чемпионатты көөр дээш келген чон ол хүннерде кончуг хөй болган. Урут-дарыын эдерткен улус Боом даанын баарынга болган солун спорттуң маргылдааны эртенден оон төнеринге чедир мага ханып көрүп, спорттуң бо чаа хевириниң дугайында солун чүүлдерни хөй-биле билип ап, эрес-дидим ыраажылар ак-көк дээрге эзир ышкаш ужудуушкуннарын сонуургааннар.

Баштайгы мергежилдээниң түңнелин үндүрген соонда кым мурнап турары илереп эгелээн. Россия Федерациязының бирги командазының кежигүнү Андрей Караткин ийи хүннүң түңнелинде ниитизи-биле 204,4 санны алгаш, өскелерни мурнай берген.

А воскресенье чемпионаттың программазын ёзугаар айыттынган черге шын хонарының талазы-биле мергежилгеге арга-дуржулгазын шенешкеннер. Бо мергежилгениң кол-ла негелдези — дагдан ужуп баткаш, черде кадар демдек ышкаш айтып каан кызыл өөстүң ортузунга хонары болур. Бир эвес спортчу оон дал ортузунга хонар болза 100 санны алыр. А оон ырак хонган тудум ооң саны эвээжеп турар.

Бо удаада база А. Караткин аң хөй санны алгаш, өскелерни мурнавышаан хевээр, Москва чурттуг Сергей Дробышев биле Россия Федерациязының ийи командазының төлээзи Нор Аревьян оларның ниити алган саны база багай эвес.

Ам ССРЭ-ниң бирги чемпионадының баштайгы ийи мергежилгезиниң түңнели-биле өскелерни мурнап чоруп турар А. Караткинниң дугайында каш сөс. Андрей спорттуң бо хевиринге Россия Федерациязының тулган чемпиону. Ол чыл бүрүде Москвага эртип турар «Крылатскийге стартар» деп Совет Эвилелиниң улуг-улуг хоорайларының спортчуларының киржип турары маргылдаазының баштайгы тиилекчизи. Ол дельтапланга эң үр ужарының талазы-биле база багай эвес түңнелдерни чедип ап турар. Андрей 1978 чылда Крымга агаарадыг-биле ужудуушкунун кылгаш, дээрге 4 шак 30 минута дургузунда ужуп келген.

Бистиң чаңгыс чоо чурттакчыларывыс Евгений Егошин, Владимир Корохин болгаш Сергей Казанцев олар баштайгы мергежилгениң кылырынга бедик мергежилдиин көргүзүп, 8, 9, 10 дугаар түңнелдерин көргүскеннер. А ийиги мергежилгениң кылырынга база баштайгызындан дудак чок болганнар.

ССРЭ чемпионадының баштайгы мергежилгелериниң түңнели-биле алырга, Россия Федерациязының бирги командазының спортчулары команда талазы-биле өскелерни мурнап чоруп турар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: эзир ышкаш ужудуушкун.

Авторнуң фотозу.

СОЛУН УЖУРАЖЫЛГА

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Максим Мунзук-биле Барлык ортумак школазының башкылар, өөреникчилер коллективиниң ужуражылгазы кежээз чоокта чаа болуп эрткен.

Хоочун артист башкыларга болгаш өөреникчилерге бодунуң намдар төөгүзүн чугаалап бергени солун болган.

Артист бодунуң дугайын мынчаар чугаалаан: «Мен ядыы арат кижиниң оглу мен. Бодумнуң чонумнуң, чечектелип хөгжүп орар ийи орденниг Совет Тывамның ачызында, нүүрүнде Совет кино артизи болу бергеним меңээ улуг өөрүшкү болду. Мээң кол рольдарга ойнаан киноларымны көрген боор силер. Кино артизи боол ойнаар ажыл эң берге боорга харыысалгалыг деп чүвени баштай Дерсу Узаланы ойнап тура көрдүм. Борта улуг күштү үндүрүп, кандыг-бергелерни баштай таварыштаап дээр». Киноға ол эң баштай ойнааны шуптузун чугаалап берген.

Ол ышкаш амгы үеде республиканың Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик районнарга хоочун артистер М. Мунзук, К. Хүргүлек болгаш аныяк артистерниң концерт программазын көрүкчүлер сонуургап көргеннер. Орус, тыва дылдарга эргп, чаа ырларны ырлааны таалантыг болгаш солун болган.

С. ТАВА-САМБУ.

Барыын-Хемчик район.

ТАРААЖЫЛАРЫВЫСКА

Кезээниң ажыл-ишчилериниң культура хандырылгазынче бо чер болганда улуг кичээнгей салдынган. «Совет Тыва» совхозтуң дирекциязы, парткому, кедээ Совет сезоннут ажылдар үезинде суурнуң бүгү чонун шеф дуаазынче калбаа-биле чөбилизастаары чаңгыш болган. Бо чайын мал чемининг белеткелиниң шалыычы ийи айының үезинде бүгү чонну өөче үш залчедиг кылдыр мобилизастаан турган.

Шеф дузазы-биле чергелештир культура хандырылгазынче база кичээнгей салып келген. Эвээр айы-биле оон концерттерни көргүзерин тус-тус коллективтерге хуваалган турган. Чоокта чаа Сут-Бажы школазының башкылар коллективи тараажыларга концертти көргүскен. Дүъштеги чапсар үезинде хову турлаанга тараажылар чыглып келген. Школа башкылары ыр-шоор-биле, өске-даа көргүзүглер-биле ховунуң ажыл-ишчилеринге аян туттувус.

А. ЧАШ-ООЛ.

Каа-Хем район.

Агаар

Республикада болгаш Кызылга бүргег хүн болур. Чамдык черлерге хар чаар. Агаарның температуразы хүнүс 7—12 градус чылыыр, а Кызылга —9—11 градус чылыг болур.

Республиканың автоорукталынга каструу аки.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Моңгуннелчек холдар» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ооң чедип келирин күзээр-дир мен» 9.30, 11.00, 14.00, 15.30, 18.30 «Кежээки өскерлиишкин» 17.00, 21.05 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Командирниң урую» 15.00 «Шынаа шолунуң чечектери» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Коргар-зын мен» (2 сериялыг) 14.40, 17.10, 19.50 шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжы амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, улуглар килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2159.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкыг херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01725

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 227 (11725) | 1981 чылдың сентябрь 30, среда | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 кап.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ «МОСКВА-ПАРИЖ—1900—1930» ДЕП ДЕЛГЕЛГЕГЕ ЧОРААНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев сентябрь 28-те «Москва — Париж 1900—1930» деп делгелгеге чораан. Бүрүнениң чурулга уран чүүлдериниң А. С. Пушкин аттыг музейинде ол делгелге ажыттынган, ажылдап турар. Эш Л. И. Брежнев делгелгениң хүндүлүг аалчыларының дептеринге бижиглел кылган.

Бо делгелге, ол ышкаш Парижте организастаан шак-ла ындыг делгелге боттарын эки билчип алырда совет болгаш француз улустарга дузалап, Совет Эвилелиниң болгаш Францияның аразында чаңчылчаан найыралды быжыглаарынга дузалаар деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

Делгелгени көөрүнүн үезинде эш Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин, СЭКП ТК-ның Культура килдизиниң эргелекчизи В. Ф. Шауро олар үдеп чораан.

(СЭТА).

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бедик тура-соруктуг ажылдап, социалистиг чарышты малчыннар, кадарчылар, механизаторлар аразында калбарткан.

Бо чылдың тос айларының түңнелдери-биле алырга ажыл-агыйда чедиишкиннер база бар. Совхозтуң малчыннары күрүнеге эът дужаар социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен. Бо чылдың тос айларында күрүнеге 300 тонна эът дужаар хүлээлгезин совхоз 340 тонна кылдыр хуусаа бетинде күүсеткен.

Шак ындыг чедиишкинни чедип алырынга совхозтуң ирт кадарчылары Натпит Дыртый, Дамы-Нава Арапчор, Доржу Монгуш болгаш өске-даа малчыннарның киирген улуг-хуузу эвээш эвес. Үстүнде адааныывыс малчыннар ирт бүрүзүнден хонунта немелде деңзи алыр хүлээлгезин доктаамал ажыр күүседип турганнар.

Совхозтуң малчыннары ол чедип алган чедиишкиннинге улам хей-аът кирип, чыл планын база хуусаа бетинде күүседир сорулганы боттарының мурнунда салган ажылдап турарлар.

В. ДЕМБИРЕЛ,
совхозтуң зоотехниги.

Дээштиг организастаар

План күүселдезин долузу-биле хандырары — кандыг-даа коллективке дүрүм болур. Ынчангаш он бирги беш чылдың бирги чылының эгезинден бээр бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турган, план күүселдезин боттандырарынче кол кичээнгейни угландырдывыс. База бир кол чүүл—бүдүрүп турар туйбузуң шынарын экижидерин, оон хемчээлин күрүне стандартынга дүүштүр кылырын чедип алырывыс болур. Ол ёзугаар ажылдаары-биле печкаларга туйбу салыкчыларының, хептээр, туйбуну уштур база өрттедир цехтерге коммунистерни, комсомолчуларны тус-тузунда быжыглаан. Оларның сорулгазы— аныяк ажылчыннар ортузунга политмассалыг ажылдарны чорудуп тургаш, ажылга озалдап кээр, эрте чанар чоруктарны, ажылга үрей кылыышкыннар болу бээрин болдурбазы болуп турар. Оон-биле чергелештир Кызыл-Мажалыктың туйбу заводунда коммунист А. Иргитке удурткан улусчу контроль бөлүүнүң постузун тургускан. Олар бүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазынга шынгыы контрольду чорудуп турарлар. Чижээ, моон мурнунда туйбуну чажырып чүдүргеш, улуска садыптар таварылгалар ам болбастаан.

Шак ындыг хемчеглерни ап чорудуп келгенивис түңнелинде планныг даалгаларывыс күүселдези доктаамалчып бар чыдар. Туйбу заводу эрткен сес айларның бүдүрүлге планын 104,9, продукция сайгарарының планын 107,8 хуу күүсеткен.

Цехтер аразында социалистиг чарышты организастаан бис. Эки түңнелдерни коммунист Юрий Иргитке удурткан печкага туйбу салыкчылары көргүзүп келгеннер. Олар сөөлгү түңнел соонда база тиилекчилер болуп үнгеннер. Ол бригадада Елизавета Саал, Анастасия Иргит, Виктор Ооржак, Татьяна Сарыглар, Шайлыг Ооржак болгаш өскелер-даа шалыпчы ажылдап, чаңгыс эвес удаа шаңнадып, мактадып келгеннер. Сергей Сарыгларга удурткан хептээр цехтиң ажылчыннары үстүнде эш-өөрүнден дудак чок ажылдап турарлар.

Бистиң туйбу заводунуң ажылында четпестерни чок деп болбас. Продукция бүдүрүлгезинде үрей кылыышкыннар шоолуг болбайн-даа турар болза, цехтер аразында чамдык чөрүлдээлиг айтырыглар бар болуп келген. Чижээ, печкага туйбу салыкчыларының ажылы саадап, графикти үрей бээрге, бистиң хептекчилерниң ажылывыс туруп алыр. Ынчалза-даа ындыг таварылгаларны болдурбазын, бот-боттарывыстың ажылывыска шаптыктавазын чедип ап келген бис.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, арагалаар, прогул кылыр кижилер-биле демиселди кошкатпайн турар бис.

А. САРЫГЛАР,
Кызыл-Мажалыктың туйбу заводунда партия организациязының секретары.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА КАЛБАРБЫШААН

ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле комиссиязының X сессиязы ажылын сентябрь 28-те дооскан. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Л. А. Костандовтуң даргалаашкыны-биле ол Москвага болгаш Новосибирскиге болган. Германияның Федеративтиг Республиказының делегациязын экономиканың федералдыг министри О. Г. Ламбсдорф баштап чораан. Федералдыг министрни болгаш ону үдээн кижилерни ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов хүлээп алган.

Күштүг болуп турар экономиктиг дугуржулгалар болгаш дугуржуп алыышкыннар, ооң иштинде 1978 чылдың май 6-ның үр хуусаалыг дугуржулгазы чедиишкиниг боттанып турарын болгаш ийи чурттуң аразында экономиктиг кады ажылдажылга улам ханылаанын комиссия айыткан. Ол чорук кайы-даа таланың эрге-ажыктарынга таарышкан садыг-экономиктиг харылзааларны хөгжүдеринге ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң чазактарының чүткүлүнге дүгжүп турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң болгаш ГФР-ниң Федералдыг канцлери Г. Шмидтиң 1980 чылда Москвага ужуражыышкынының үезинде ол чүткүл илергейлеттинген.

Ийи чурттуң аразында бараан саарылгазы өзүп үргүлчүлевишаан. 1978 чылда Л. И. Брежневтиң болгаш Г. Шмидтиң Боннга чугаалажыышкыннарының үезинде мурнундагы беш чылдыгга бодаарга 1976—1980 чылдарда бараан саарылгазын ийи катап улгаттырар кылдыр кады көрдүнген сорулга чедип алдынган. ССРЭ-ниң ГФР-биле бараан саарылгазы 1979 чылдыынга деңнээрге 1980 чылда 36 хуу немей өзүп, 5,8 миллиард рубль четкен болгаш барык балансылаттынган.

Үр хуусаалыг болгаш улуг хемчээлдерлиг төлевилелдерниң канчаар боттанып турарын көрген. ССРЭ дугуржулга ёзугаар ГФР-ге ам безин 50 миллиард кубометр бойдус газын саткан, Оскольскиниң электрометаллургия комбинадының тудуунда, каш-даа химия заводтарының болгаш өске-даа объектилерниң тудуунда кады ажылдап турар.

Эң чоокку чылдарда боттандырарын төлевилээн улуг хемчээлдерлиг төлевилелдер ёзугаар кады ажылдажылганың перспективаларын база чугаалашкан. Совет бойдус газын немей садып алырынга болгаш газ дамчыдылгазынга ажыглаар дериг-херекселдерни база хоолайларны ССРЭ-ге садарынга ГФР-ниң фирмалары киржир аргалыг болуп турар. Энергетиканың талазынга кады ажылдажылганы калбартырының болгаш ханыладырының аргаларынга кайы-даа таланың сонуургалдыы илергейлеттинген.

ССРЭ-де ажылдап турар чамдык бүдүрүлгелерни модернизастаарының болгаш чаарты дериириниң, ол ышкаш чиг-эттиг, материалдыг болгаш бүдүрүлге курлавырларын камныг чарыгдаарының талазынга кады ажылдажылганың болдунар аргалының дугайында совет таланың саналдарын өөренип көөрүнге чөпшээрежип турарын ГФР-ниң делегациязы илергейлээн. Ындыг кады ажылдажылганың түңнелинде чамдык бараанарны удур-дедир бержирин ийи тала улам көвүдедип болур ийик.

Эртемниң болгаш техниканың талазынга кады ажылдажылганың байдалын база перспективаларын комиссия чугаалашкан.

Ийи күрүнениң аразында экономиктиг харылзаалар Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың Түңнел актызын боттандырарынга боттуг салыышкын болуп турарын кады кылган дыңнадыгда онзалап демдеглээн.

Сессия билчиишкинниң ёзугаар, ажыл-херекчи болгаш боттуг, бүдүштүг байдалга эрткен. Комиссияның дараазындагы сессиязы 1982 чылдың ортан үезинде Боннга болурун дугуржуп алган.

Л. И. Брежневтиң ГФР-же ам болур аян-чоруу Совет Эвилелиниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының аразынга экономиктиг кады ажылдажылганы улам ыңай калбартып, ханыладырынга идиглиг болур дээрзинге идегелин талалар илергейлээн.

(СЭТА).

СӨӨЛГҮ КВАРТАЛДЫҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

Он бирги беш чылдың баштайгы чылы агаар-бойдус талазы-биле таарымча чок болуп турар. Ооң кыжы — соок, чазы — хат-шуурганныг, чайы — кандааышкынныг болза-даа, Тес-Хем районнуң ажыл-ишчилери эрткен айларда багай эвес түңнелдерни чедип алган.

Районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге дүк дужаар планын 100,3 хуу күүсеткен. Бо көргүзүг эрткен чылдагы деңнелден 34,2 тонна дүктү хөйнү сатканының түңнелинде чедип алдынган. План күүселдезинге чоннуң дузалал ажыл-агыйының үлүү база көскү болган дээрзин демдеглээр херек. Хуу хойлуг улустан барыкла 20 тонна хире дүк күрүнеге кирген. Күрүнеге дүк садарының планын күүседир дээш чер-черде партия, совет органнарының, ажыл-агый удуртукчуларының, тускай эртемниглерниң чоруткан ажылының чедиишкиниг болганы моон илдең.

Районнуң ажыл-агыйларындан чаңгыс-ла «Кызыгаар» совхоз дүк садар планын күүсетпээн. Ол ажыл-агый ам-даа он хире тонна дүктү дужаар ужурлуг. Кыргылданы узамдыктырганының, ажылды сула организастаанының, дүктү чидириглиг болдурганының уржуу ындыг болган. Ылангыя ол совхозтуң № 1 хойжу бригадазы хоюн чайладыр кыргып келген. А «Тес-Хем» совхоз дүк садар планын 108 хуу күүсеткен, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Бо хүннерде район күрүнеге сүт садар планын база күүседириниң кырында келген. Маңаа бирги черни Коммунистиг күш-ажылдың Хараал-Тей сүт-бараан фермазы ээлевишаан. Коммунист Ольга Сыраттың удурткан бо коллективи тос айларның планын ай бурунгаар күүседипкен. Ында аныяктарның дагдыыкчызы, хоочун Ким Уваңгурдан эгелээш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, комсомолчу Оюмаа Баткарга чедир саанчы бүрүзү демниг ажылдап турар. Оларның коллективи планныг онаалдазын болгаш социалистиг хүлээлгезин октябрь эгезинде күүседир сорулганы салган.

Күрүнеге сүт садар планын күүседирин «Тес-Хем» совхоз саададып турар. Ук совхоз тос айлар планын сентябрьның 16-га чедир 83 хуу күүсеткен. Мооң кол чылдагааны — Өртең сүт-бараан фермазында ажылды сула организастап, чамдык үелерде күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдып турар таварылгаларда. Бо четпестерни чайлаткаш, социалистиг чарышты дээштиг организастаары совхозтуң удуртукчуларындан болгаш ферма коллективинден негеттинип турар.

Тес-хемчилер күрүнеге эът садарының тос айлар планын сентябрьның 16-га чедир 45,5 хуу күүсеткен. Ол дээрге эрткен чылдың деңнелинге арай-ла четпес. Ынчалзажок семирткен болгаш күрүнеге дужаарынга белеткээн малдар хөй. Ындыг болганда квартал планы ажыр күүсеттинер болгаш чыл планының күүселдезин элээн дөгүүр. Районнуң болгаш ажыл-агыйларының удуртукчуларының санап турарын ёзугаар алырга, күрүнеге эът садарының планы ноябрьның бирге чедир күүсеттинер. Ол дээш туржуп-даа турар.

К. ЧООДУ.

ЧЫЛДЫЫНГА МАГАДЫЛАЛ

Кызыл хоорайның Кочетов кудумчузунда, төп почтадан ырак эвесте найысылалда бир-ле дугаар тудуп эгелээн тос каът бажыңның тудуу ам-даа онзаланып, магалыр четпээн.

— Бо тудугну эрткен чылын тудуп эгелээн бис. Ынчалза-даа бистиң бригадавысты өске ажылче шилчиткениниң түңнелинде ол ара соксаан. Июнь айдан эгелеп катап уламчылап тудар аргалыг болдувус. Ынчангаш ооң дужаар хуусаазы элээн соңгаарлай берген — деп, ында ажылдап турар комплекстиг бригаданың бригадири Михаил Кузьмич Лаптев чугаалааш, уламчылады: — Ук тудугнуң Кызылда тудуп турар дөрт-беш каът бажыңнарның тудуундан ылгалы чүл дизе, ооң фундаментизин чериң 4,5 метр ханызынга салгаш, ону чүгле монолит кылдыр куттунганы болур. Чүгле фундаментиге 70 тонна ажыг металлды арматурага хайындырган — деп, бригадир тайылбырлады.

17 кижилиг комплекстиг бригаданы аныяк бригадир М. К. Лаптев удуртуп турар. Олар бажыңның тавааш салырын ам доозарынга чоокшулай берген болгаш ол ажылдарны октябрь 15-те доозкаш, ооң соонда бажыңның ханазын туйбудан салырынче кириптерлер.

Баштайгы тос каът бажың 72 квартиралыг болур. Ооң бедии 30 метр, узун дурту 50, доорагы 16 метр, ук бажыңга 2 лифт турар болгаш 2 подъездилиг.

М. Лаптевтиң мурнакчы бригадазы тос каът бажыңның тудуунда кедурлүүшкүннүг ажылдап турар. Августа бригада тудуг-монтаж ажылдарының планын бурун күүсеткен болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын база ажырган. Бо чылын социалистиг чарышка каш удаа тиилекчи болганынга бригада кежигүннери улам сорук кирип, ук бажыңны келир чылдың ноябрьда дужаарын хүлээнип турарлар.

Оларда ажыл-ижинге кызымак, эки ажылдап турарлар хөй. Оларга В. Н. Тараканов, П. Л. Веретенников, А. Дутляков, В. Чооду болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Михаил Кузьмич Лаптевтиң бригадазы Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу М. Д. Шиповаленконуң бригадазы-биле чарыштыг. Дуржулгалыг эштеринге алыспайн, чарышка харын-даа мурнап турарынга олар чоргаарланырлар. Бо хүннерде бригада үшкү кварталдың планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседип, сөөлгү кварталда чылдың онаалдаларын күүседиринге магадылалды тургузуп турар.

Чурукта: М. К. Лаптевтиң бригадазының кежигүннери; 9 каът бажың тудуунуң чанында ажылдар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

МӨҢГЕ НАЙЫРАЛ

АЛМА-АТА. (СЭТА). Сентябрь 28-те Алма-Атада ажыттынган «Россияның дептиилгелиг ролю Казахстанның улустарының салым-чолунда» деп темалыг Бүгү-эвилелдиң эртем-теоретиктиг конференциязы Казахстанның Россияга эки тура-биле каттыжып киргенинден бээр ийи чүс бежен чыл болганынга тураскааттынган. Ында ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының, акы-дуңма бүгү республикаларның эртем албан черлериниң эртемденнери, партия болгаш совет ажылдакчылар киржип турар.

Россияга Казахстанның эки тура-биле каттыжып киргени казах болгаш орус улустарның күзел-соруунга дүгжүп, оларны чаңгыс салым-чолдуг кылдыр кезээ-мөңгеде каттыштырганын ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи академик П. Н. Федосеев чугаалаан. Хаан чазактың улуска удур политиказы чоруттунуп турза-даа, ол Казахстанның ажылчы массаларының амыдыралының экономиктиг, социал, культурлуг-даа бүгү адырларынга бурунгаар дептиилгелиг кайгамчык улуг рольдуг болган. Ооң эң-не ажыктыг түңнелдериниң бирээзи мурнакчы демократтыг орус культураның болгаш ниитилел бодалдарының ол чуртка нептерээни болур. Казахстанның ажылчы массалары дыка хөй чылдарның иштинде орус болгаш өске-даа улустар-биле хаанныг крепостниктиг тургузугга болгаш феодалдыг дарлаашкынга удур эрес маадырлыы-биле демисежип турган.

Казахстанның улустарының салым-хуузунга Россияның дептиилгелиг ролюн совет үеде эң тодаргайы-биле илерээнин Казахстанның Эртемнер академиязының оралакчы президентизи Б. А. Тулепбаев болгаш конференцияның өске-даа киржикчилери онзалап демдеглеп турганнар. Чүгле Улуг Октябрь, большевиктер партиязы Казахстанның калбак-делгем девискээрлеринге экономиканы болгаш культураны ёзулуг чечектелдирген, улустуң угаан-бодал болгаш социал талазы-биле ёзулуг катап тургустуушкунун болдурган. Октябрь соондагы бүгү үе болза, казах улустуң амыдыралынга СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының ёзулуг тиилелгезиниң боттаныышкыны болган. Ниитилел тургузуунуң талазы-биле эртемденнерниң мурнунда интернационалдыг кижизидилгениң, национал харылзааларны сайзыраңгайжыдарының айтырыглары моонда соңгаар ажылдап, шиитпирлээриниң сорулгазы бирги чергениң боор турарын конференцияның киржикчилери демдеглеп турганнар.

Конференцияның ажылынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев киришкен.

ШАКТЫ СОҢГААРЛАДЫ САЛЫР

«ССРЭ-ниң девискээринге үе санаалгазының чурумунуң дугайында» ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1980 чылдың октябрь 24-теги доктаалынга дүүштүр республиканың бүгү девискээринге шак согуннчугаштарын 1981 чылдың октябрь 1-ниң 0 шакта 1 шак соңгаар кылдыр шилчидер.

(Дүнеки ээлчеэде ажылдавайн турар хамаатылар удуур мурнунда шактарын 1 шак соңгаар салып алыр).

БИР ДЕМНИГ АЖЫЛДАП ТУРГАШ...

Хүлээлгелер күүселдези кандыгыл?

Республиканың бүгү ажыл-ишчилеринге СЭКП обкомунуң кыйгырыын ёзугаар чарлаттынган мал чеми белеткелиниң ийи шалыпчы ай доозулган. Бистиң «Мурнакчы» совхозтуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнары, хөй-ниити организациялары, коммунистер болгаш ажыл-ишчи бүгү чон бо чугула кампанияга бедик тура-соруктуун көргүзүп, масса-политиктиг хемчеглерни доктаамал чорудуп келгениниң түңнелинде, чамдык тодаргай чедиишкиннерни чедип алган. Совхозтуң ажыл-ишчилери 2500 тонна мал чеми белеткээр бедиткен социалистиг хүлээлгени алгаш, ону 2525 тонна кылдыр азы планын 101 хуу күүсеткен. Бо планныг сорулганы күүседири биске белен болбаан. Чаъс барык чок, а мал чеминиң белеткелиниң үезинде суттур чаъстыг хүннер-даа тургулады.

Малга чем белеткээриниң оранчок мурнунда совхозта партия комитеди тос кижи составтыг штабты тургускан. Ооң организастыг удуртулгазынга совхоз директору Д. К. Салчак баштаан коммунистерни быжыглаан. Малга чем белеткелиниң үезиниң дургузунда олар неделяда бир, ийи удаа оперативтиг хуралдарны эрттирип, чедиишкиннерни демдеглеп, четпестерни дарып эдериниң хемчеглерин ап келген. Ооң-биле кады сигенчилер ортузунга масса-политиктиг ажылды бо хүннерге чедир кошкатпайн келдивис. Чижээлээрге, чоннуң чурттап турар черинин — агитквартиралар аайы-биле масса-политиктиг ажылды партком кежигүнү М. Д. Доңгак дээштиг удуртуп келген. Сигенчилерде машина-техниканың камналгазының талазы-биле ажылды коммунистер А. Ч. Хертек, Ш. Х. Кочаа, албан организация черлериниң мал чеминиң белеткелинге киириштирерин, оларның мурнунда планныг сорулгаларның күүселдезин боттандырарын, звено, бригада, ферма аайы-биле социалистиг чарышты коммунистер А. Х. Сюрюн, А. Х. Канчыыр, Ч. Н. Хомушку олар эки организастап келген.

Малга чем белеткелиниң кидин түлүк үезинде суурда өөреникчилерден эгелээш пенсионерлерге чедир бо ажылдың чугулаазын медереп билип, хүннүң-не 250-ден 300 ажыг кижи 26 звенога хаара туттунуп ажылдап келген.

Сигенчилер ортузунга лекция, беседа кылыры-биле 18 кижи составтыг лекторларны, агитаторларны быжыглаан турган. Чамдык звеноларга партия, комсомол организацияларының түр белүктери ажылдап турган.

Келир кыштаглаашкынга бүгү тала-биле хынамчалыы белеткенир дээш совхозтуң малчыннары кызымак ажылдап турар. № 1 болгаш 2 хойжу бригадалар чайгаар үнген сигенден 700 тонна мал чемин белеткеп алган. Ооң барык 80 хуузу кыштаглаарда чедиртинген. Курлавыр кылдыр чүгле сиген эвес, артыш бүдүүн, ааржыны, шецне дазылын кургадып белеткеп алырында бистиң малчыннарывыс чаңчыккан.

Совхозтуң № 2 хойжу бригаданың малчыннары партбөлүк удуртукчузу Ч. Кара-Доңгак баштады коммунистер Б. Хертек, А. Хертек, А. Калзан, кадарчылар М. Хертек, О. Будуй-оол, Ч. Шойдан олар 15-тен 33 тонна чедир мал чеми белеткеп алган.

Будук-бүрү белеткелинге Шуй ортумак школаның өөреникчилериниң бүдүрүлге бригадазы (удуртукчу башкызы Б. Х. Очур-оол) идепкейлиг киржип, төрээн совхозунга 86 тонна будук-бүрүнү белеткеп берген болгаш картофель, ногаа аймаан ажаап арыглаарынга улуг дузаны көргүскен. Совхозтуң дирекциязы, партком болгаш ажылчын комитет чаа өөредилге чылының байырлыг шугум чыскаалынга бо бригаданың ажылын бедик үнелеп, мурнакчы болганнарының адын адап, оларга мактал бижиктерни болгаш ертектиг белектерни тывыскан.

Шалыпчы ийи айның дургузунда мал чеминиң белеткекчилери звеноларының, бригадаларының түңнелин 8 удаа үндүрүп, тиилекчилерге вымпелдерни, хүндүлел бижиктерни, өртектиг белектерни база акша шаңналдарын тыпсып, оларга тураскаадып, Күш-ажылдың алдар тугун доктаамал ведүрүп турган. Совхозта мал чеминиң белеткелиниң темпизин он хонук аайы-биле «Кым мурнап турарыл?» деп стендиге көргүзүп келгеннер.

Бо бүгү ап чоруткан масса-политиктиг, организастыг хемчеглерниң түңнелинде совхозтуң ажыл-ишчилери районга чарлаттынган ажыл-агыйлар аразының социалистиг чарыжынга, он хонуктуң түңнели-биле, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун үш удаа чаалап алган. Мурнуку одуругда чоруп турар албан организацияларны, звеноларны чоргаарал-биле демдеглеп турар бис. Оларга хову бригадазы (бригадири С. К. Кургек) планын 103 хуу, контора ажылдакчылары (удуртукчузу К. Ш. Монгуш) планын 112 хуу, комсомолчу-аныяктар звенозу (удуртукчузу В. Алдай) онаалдазын 200 хуу күүсеткен. Мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киришкен звенолардан тракторист П. Чамзы, С. Хертек, К. Чыргал, Б-Д. Дамдын-оол, пенсионерлер С. Хертек, Д. Салчак болгаш оон-даа өске он-он мурнакчыларны адап болур.

Чедиишкиннер-биле кады четпестер барын демдеглээр херек. Кедээ ажыл-агыйда хол-биле кылыр ажылдарны механизастаарынче кичээнгей инженер-техниктиг ажылдакчыларның талазындан кошкак. Совхозка келген сараат салыр чаа машина ажыглаттынган чок болган. Саваң, сигенни пресс-подборщик-биле белерин боттандырып шыдаваан. Сиген кезер машиналарның септелгезиниң шынар чогуундан, сезон үезинде үрелишкиннер болуп, үнелиг үе-шак халас эртип турган таварылгалар турган. Партком хуралынга бо айтырыгны чугаалажып көрүп, кол инженер А. Хертектиң отчёдун дыңнап, четпестерни чайладыры-биле хуусааны берип келген.

Мал чеминиң белеткели ам-даа үргүлчүлевишаан. Ам-даа 150 тонна көк-суланы белеткеп алыр сорулгалыг бис.

Совхозтуң парткому хөй-ниити организациялары-биле бир демниг ажылдап тургаш, партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, он бирги беш чылдың баштайгы чылын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле доозар дээш улам шалыпчы ажылдаар сорулганы салган.

К. ХЕРТЕК,
«Мурнакчы» совхозтуң партком секретары.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: сээң кандидат стажың

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ ШИЛИП ТУРГАШ

Партийжи хүрээлеңни быжыглаары, ооң шынар составын экижидери партияның иштики амыдыралының үндезин айтырыгларының бирээзи. «Партияга хүлээп алдынып кынның болгаш СЭКП кежигүнүнге кандидаттарны кижизидер талазы-биле Киргизияның партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын боттандырбышаан, эң төлептиглерни партияга чаңгыстап шилип алырынга үндезилээш, хүрээлеңниң өстүрериниче болгаш шынар составын экижидериниче бистиң районнуң партия организациязы улуг кичээнгей салып келген.

Партия кежигүнүнге кирерин күзээн кижи бүрүзүнге бедик негелдени салып, ооң ажыл-ишчи болгаш политиктиг моралдыг-шынарларын бүгү талалыг сайгарып көрүп, ооң хөй-ниити ажылынга киржилгезин база өөренип көрүп турар.

СЭКП кежигүнүнге хүлээп алганнарның хөй кезии күш-ажылчы коллективтерге дадыккан аныктар болуп турар. Чижээ, «Бурунгаар» совхозтуң механизатору В. Т. Дүдүпей бодунуң кызымаккай күш-ажылы, хөй-нииттиң ажылынга идепкейлиг чорууву-биле ындыг бедик бүзүрелди чедип алган. Совхозтуң коллективи В. Т. Дүдүпейге бедик идегелди көргүзүп, ону Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгаан. Ол ышкаш СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң механизатору Г. В. Новиков, «Ленинчи орук» совхозтуң саанчызы В. Л. Найдан, «Енисей» совхозтуң хойжузу Б. Д. Кажин ышкаш аныяк коммунистер боттарының эң эки, төлептиг талаларын көргүскеннер. Аныяк коммунистерниң хөй кезии бүдүрүлгеге күш-ажылга үлегер-чижекти көргүзүп, хөй-ниити амыдыралынга идепкейлиг киржип, партия Уставының негелделеринге дүүштүр ажылдап, чурттап турар.

СЭКП-ниң хүрээлеңинге хүлээп алганнарның хөй кезии ажылчыннар. Бо чылдың эрткен айларында партия кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алганнарның 78 хуузу ажылчыннар, оларның 17-зи кол мергежилдиң кижилери. Олар планныг онаалдаларны күүседир дээш социалистиг чарыштың мурнуку одуругларында туруп, авангардчы ролюн көргүзүп турарлар.

Партияга аныяктарны комсомолду дамчыштыр хүлээп алыр ажылды күштелдирген. Бо чылдың эрткен айларында СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга киргеннерниң 69 хуузу комсомолду дамчыштыр хүлээп алдынган.

Ажылчын аңгының, интеллигенцияның эң эки төлээлекчилерин партияга хүлээп ап турары бүдүрүлгеге болгаш хөй-ниити ажылының хөй-хөй участоктарынга партийжи салдарны күштелдирип, партбөлүктерни немей тургузарынга идигни берген. Бо чорук бүдүрүлгениң ажыктыын база ажылдың шынарын бедидеринге, идей-кижизидилгелиг ажылды экижидеринге улам таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Бо чугула айтырыгга холбаштыр СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айтышкыннарын күүсетпишаан, партия райкому болгаш эге организациялар кандидат стажының ролюн болгаш ужур-дузазын улам бедидер талазы-биле элээн ажылды чорудуп турар. Партия кежигүнүнге кандидаттарны болгаш аныяк коммунистерни кижизидер талазы-биле ажылдың эки дуржулгазын чамдык партия организациялары чедип алган. Аныяк коммунистерниң туйуузу-биле ажылче, оларның база ол ышкаш партияга кирериниге белеткенип турар эштериниң идея талазы-биле бышкан чоруун бедидериниче кол кичээнгейни салып турар. Партия организацияларының хуралдарынга кандидат стажын канчаар эрттирип турарының дугайында СЭКП кежигүнүнге кандидаттарның отчёттарын, дыңнадыгларын ап, олар-биле беседалажылышкынны чорудуп турар.

СЭКП райкомунуң бюрозунга коммунистерниң отчёттарын дыңнаарын практикалап келген. Чижээ, «Ленинчи орук» совхозтуң № 1 салбырында партия бөлүүнүң организакчызы З. К. Шогду, «Бурунгаар» совхозтуң машина-трактор мастерскаязында партия бөлүүнүң организакчызы С. О. Ондар, дугаары 958 КМК-ның мяш белеткээр участогунда партия бөлүүнүң организакчызы В. Г. Шленков олар бюрога дыңнадыгларны кылганнар.

Аныяк коммунистерни кижизидер талазы-биле партия организацияларының ажылында бир кол черни оларга партийжи даалгалар бээри ээлеп турар. Аныяк коммунистерниң арга-мергежилин, билиин, дуржулгазын, сонуургалын барымдаалап ону берип турар. Партийжи даалгаларны бээрде бо бүгүнү барымдаалаары боттарының арга-мергежилин улам долузу-биле көргүзер арганы оларга бээр. Комсомолга ажылдаары — СЭКП кежигүнүнге кандидаттарга болгаш аныяк коммунистерге чугула партийжи даалга болуп турар. Оларның элээн хөйү комсомолдуң удуртур ажылынга соңгуткан. Аныяк коммунистерден партия организацияларының секретарьларында, партбөлүктер организакчыларында ажылдап, хөй-ниитиниң өске-даа ажылдарын кылып турарлар хөй. Районда барык бүгү аныяк коммунистер болгаш СЭКП кежигүнүнге кандидаттар партийжи даалгаларлыг.

Партия хуралдарын белеткээринге киржири — аныяк коммунистерге кижизидилгениң школазы. Бо ажылга киржип тура, олар боттарының организакчы арга-мергежилинге өөренип, кижилер-биле ажылдың дуржулгазын шиңгээдип алыр. Аныяк коммунистер партия хуралдарының ажылынга идепкейлиг киржип, ажыктыг саналдарын берип, тодаргай арга-сүмезин киирип турар.

Бо чылдың апрельде партия райкому район төвүнде аныяк коммунистерниң хуралын эрттирген. Оларның мурнунда чоокку үеде шиитпирлээр чогуур сорулгаларны аңаа дугуржуп, партия организацияларында ажылдың арга-дуржулгазын солушкан. Чижээ, районда комсомол организациязының секретары Галина Спрыгина СЭКП кежигүнүнге кандидаттап кирериниге комсомолчуларны белеткээр талазы-биле комсомол организациязының ажылының практиказын чугаалаан. Ында партия болгаш комсомол организациялары бо ажылдың эки дуржулгазын чедип алганын аңаа демдеглээн. Бо коллективте партия кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп алганнарның хөй кезии комсомолда ажылдаарын уламчылавышаан, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турарлар.

Ол-ла хуралга аныяк коммунист Галина Валова бодунуң депутат ажылының, ооң кандидат стажын эрттирип турарының үезинде аңаа рекомендация берген коммунистерниң кандыг дузаны чедиргенинин дугайын база чугаалаан. Совет ниитилелге партияның удуртукчу, башкарыкчы ролюнуң, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле коммунистерниң мурнунда сорулгаларның дугайын партияның хоочуну К. С. Огиев чыылганнарга чугаалап берген. Аныяк коммунистерниң ол хуралы аңаа келгеннерниң улуг сонуургалын хайныктырып, оларның сеткил-сагыжынга уттундурбас болуп арткан.

Партияга ажылчы чоннарның эң эки төлээлекчилерин хүлээп алыр, СЭКП-ниң хүрээлеңинге төлеп чок, душ болган кижилер кире бээр чүүлдерни болдурбас талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айтышкыннарын удуртулга болдургаш, партия райкому болгаш эге организациялар партияга кежигүн хүлээп алырда чаңгыстап шилиишкинни улам экижидер, олар-биле ажылды моон соңгаар-даа күштелдирер апаар.

Л. АНДРЕЕВА,
СЭКП Каа-Хем райкомунуң организастыг килдизиниң инструкторы.

Херээженнер чөвүлелдеринде

АЖЫЛ-ИШЧИ БЕДИК ИДЕПКЕЙ-БИЛЕ

Амгы үеде районнарның херээженнер конференциялары болгаш чер-черлерде херээженнер чөвүлелдериниң отчёттуг хуралдары эртип турар. Оон улаштыр октябрь айда республиканың херээженнер съездизин чыылдырар.

Херээженнер чөвүлелиниң ажылында бо чугула кампания СЭКП-ниң XXVI съездизиниң соонда бир дугаар эртип турары-биле онзагай. Съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле боттарының организакчы ажылының, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын күүседиринче херээженнерни канчаар мобилизастап турарының дугайын конференцияларга болгаш отчёттуг хуралдарга бүгү талалыг аналистеп чугаалажып турарлар.

ШАЛЫПЧЫ ФРОНТУДА

Мал ажылы — көдээде шалыпчы фронт. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бо талазы-биле айтышкыннарын күүседиринче херээженнерни мобилизастаар дээш Бай-Тайга районнуң херээженнер чөвүлелдери организакчы, политмассалыг улуг ажылды чорудуп турарын херээженнерниң VI район конференциязынга демдеглээн. Аңаа илеткелди районнуң херээженнер чөвүлелиниң даргазы С. Б. Салчак кылган.

Районнуң экономиказының кол адыры — көдээ ажыл-агыйда ажылдап турар 1434 херээженнерниң 552-зи мал ажылында ажылдап турар. Бо чылдың бирги чартыында район курунуге эът садарының планын 114,8 хуу, сүттүүн — 105,5 хуу, дүктүүн — 2,1 катап ажыр күүсеткен. «Мурнакчы», «Бай-Тал», «Тээли» совхозтар дүк садарының планнарын хуусаа бетинде күүседипкен. Эът, сүт садарының үшкү квартал планын күүседир дээш ажыл-иш черлерде хайнышкынныг. Бо улуг ажыл-ишке херээженнерниң киирип турар үлүү биче эвес.

Чижээ, малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле «Бай-Тал» совхозтуң малчыннары бедик көргүзүглерни чедип алган. Ында төрүүр чүс хойдан-на Билдинмаа Аназат — 112, Татьяна Кара-Сал — 110, Марина Баавыл — 103, Зоя Чычын — 105, Күске Хомушку — 104 хураганны камгалап алган. Совхозта 20 малчыннар төрүүр чүс хойга онааштыр 90—112 чедир хураганны камгалап ап, кызымаккай ажылдаан.

Районда херээженнерниң 9 чөвүлелдери, 4 бөлүктери ажылдап, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын күүседир дээш чарышче херээженнерни мобилизастаар, оларның культурлуг амыдыралының деңнелин бедидер, корум-чурумну быжыглаар, уругларны кижизидилгезинге оларның харыысалгазын бедидер талазы-биле отчёттуг үеде элээн ажылдар кылдынганын конференцияга илеткелчи болгаш санал бергеннер демдеглээн. Херээженнер ортузунга кижизидилге ажылынга агитквартираларның ролю улуг. Ам районда 85 агитквартиралар дамчыштыр хөй талалыг ажылды чөвүлелдер чорудуп турар.

Чижээ, Бай-Тал суурда аныяк коммунист башкы Ч. Т. Баавыл удурткан херээженнер чөвүлели эрткен чылын болгаш бо чылдың бирги чартыында районда херээженнер чөвүлелдериниң аразында социалистиг чарышка бирги черни алган. Ында бүгү ажылды агитквартиралар дамчыштыр чорудуп турар. Шупту 19 агитквартираның 4-ү малчыннарда тургустунган. Агитквартира бүрүзү план ёзугаар янзы-бүрү ажылды чорудуп турар. Концерттерни чонга көргүзүп, политкичээлдерни эрттирип, темалыг кежээлерни, ак-көк огонёкту организастаан. Херээженнер бо чылын воскресниктерже 25 удаа үнүп, суур чаагайжыдылгазынга киришкен. Мал чеминиң белеткелинге бүгү агитквартиралар аайы-биле киржип, 112 тонна сигенни белеткээн. Бо чөвүлелдиң ажылында бир чаа чүүл херээженнерниң «Хүлүмзүрүг» деп клувун тургусканы болур. Совхозтуң директорлуу, профэвилел комитеди эң эки 5 агитквартиралар удуртукчуларын дыштанылга бажыңнары, курорттар баар халас путёвкаларны үлеп берген.

Чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле идей-кижизидилгелиг ажылга районда өске-даа агитквартираларның ролюн конференцияга демдеглээн.

— Фермада херээженнер чөвүлелиниң бүгү ажылын клуб чөвүлели-биле бир демниг чорудуп турар. Эмчилер-биле кады лекция, беседаларны организастап, ферманың санитарлыг байдалын, чаагайжылгазын хайгаарап турар. Янзы-бүрү бөлүмнерни база организастаан. Картошка, ногаа өстүрер талазы-биле ажылче кичээнгейни салып турар — деп, «Тээли» совхозтуң саанчызы Роза Билчей конференцияга чугаалаан.

«Бедик культурлуг болгаш үлегерлиг корум-чурумнуг суур дээш» социалистиг чарышка районнуң херээженнер чөвүлелдери база идепкейлиг киржип келген. Бо талазы-биле ажылды Бай-Тал көдээ Совет эки тургускаш, эрткен чылдың чарыжынга республикага үшкү черни алган. Аңаа ында херээженнер чөвүлелиниң киирген улуг база бар.

СЭКП райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизи, районнуң херээженнер чөвүлели чер-черде чөвүлелдерниң ажылын экижидер, ону инициативалыг коммунистер-биле быжыглаар дээш кичээнгей салып келген. Ам чөвүлелдер даргаларының 80 хуузу коммунистер.

Олар партия организацияларының удуртулгазынга даянгаш боттарының ажылын улам сайзырангайжыдып турар.

О. УСПЕНСКАЯ.

ОТЧЁТТАП ТУРА

Эрзин районнуң совхозтар төптеринде, хойжу бригадаларда, фермаларда, район төвүнде албан организацияларда херээженнер чөвүлелдериниң отчёттуг хуралдары колдуунда доозулган.

Булуң-Бажы көдээ Советте, чоннуң амыдырал хандырылга комбинадында, херегленкчилер ниитилелинде, дугаары 5 КМК-да херээженнер чөвүлелдериниң хуралдары организастыг, херээженнерниң идепкейлиг киржилгези-биле эртиилээн. Булуң-Бажы, Бай-Даг, Мөрен көдээ Советтерде херээженнер чөвүлелдериниң хуралдарынга бүгү херээженнер киржип, чөвүлелдерниң организакчы болгаш политмассалыг ажылын шүүмүктүг ёзу-биле анализтээн.

Отчёттуг хуралдарга херээжен ажыл-ишчилер ниитиниң малының продуктулуун улам бедидер, кыштаглаашкынга бүгү талалыг белеткенир, херээженнер ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды улам күштелдирер талазы-биле ажыктыг санал-оналдарны киргилээн.

Ол хуралдарга харылзааның, амыдырал хандырылга болгаш садыг, уруглар албан черлериниң ажылынга херээженнер чөвүлелдериниң ролюн бедидериниң сорулгаларын дугуржуп, тускай хемчеглерни ажылдап кылган.

Т. СААЯ,
районнуң херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

ДОКТААМАЛ ЧОРУДАР

Көдээниң чурттакчы чонунуң дузалал ажыл-агыйы сайзырап турар. Олар боттарының артыкшылын чыл бүрүде курунуге садып келген. Ийме, Теве-Хая, Алдан-Маадыр көдээ Советтери чоңдан эът садарын эки организастап турар. Ол черлерниң хамаатылары 23 тонна эътти курунуге саткан.

Хорум-Даг, Чыргакы, Баян-Тала, Бора-Тайга көдээ Советтери чоңдан мал садып алырын эмзжеткен. Хорум-Даг көдээ Соведи бир килограмм-даа эът садып албаан. 1981 чылдың төс айларында районнуң көдээ болгаш хоорай Советтери 810 тонна эът садып алыр планныг турган, ол ажыл күүсеттинмээн. Чоннуң дузалал ажыл-агыйының продукциязының артыкшылын садып алыр талазы-биле ажылды көдээ Советтер доктаамал чорудары негеттинип турар.

КҮҮСЕДИР

Чадаана автобаазазында чолаачы Сарыг-оол Базыр-Садыевич Сат ай, квартал планнарын тонна-километр талазы-биле ажыр күүседип турар. С. Б.-С. Сатка чедиишкиннер аңаа чедип келбээн. Бүдүрүлгеде хоочуннарның арга-сүмези аңаа улуг дузалыг болган.

Аныяк чолаачының күш-ажылга кызымак чоруу эки түңнелдерге чедирген. Коллектив С. Саттың күш-ажылга үлегерлиин, биче сеткилдиин, техникага камныын үнелеп көргеш, хөй удаа аас шаңналы, өртектиг белектер-биле шаңнап келген.

Ол машиназын кышкы, чайгы үелерниң аайы-биле техниктиг ажаалдазын кылып алыр. Техникага үрелишкин болдурбас дээш хүн бүрү кичээнгейни салып турар. Эрткен чылдың түңнели-биле аңаа «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээн тывыскан.

С. Б.-С. Сат он бирги беш чылдың бирги чылында алган онаалдазын күүседир дээш кызымак ажылдаар сорулганы салган.

Ш. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

ТАЙБЫҢ — КОЛ САГЫШ САЛЫЫШКЫН

Фашизм-биле дайынның бүгү аар-бергелерин чүктеп эрткен совет кижилер улустар аразынга найыралче болгаш нады ажылдажылгаже чүткүлдүг, боо-чепсектерни эндере бүдүрээринге удур идепкейлиг туржуп турар. 25 чыл оюн демдеглеп турар Дайын хоочуннарының совет комитеди бодунуң ажыл-чорудулгазын тайбың дээш демиселдиң чаагай сорулгаларынга турасгааткан.

Ол дугайын совет болгаш даштыкы журналистерге Москвага сентябрь 28-те болган парлалга конференциязынга чугаалап турган.

Дайын хоочуннарының совет комитеди СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказын идепкейлиг пропагандалап, совет улустуң болгаш ооң Чепсектиг Күштериниң маадырлыг чаңчылдарын хөгжүдеринге салдарын чедирип турар деп, чүве чугаалаанар демдеглээн. Удурланыышкын шимчээшкининиң делегей федерациязының коллективтиг кежигүнү бооп ол бөмбүрзектиң тайбыңга ынакшылдыг янзы-бүрү чыыштарының ажылынга киржип турар.

(СЭТА-ның корр).

Байкал-Амур магистралының демир-орук шугуму улам узап бар чыдар. Эрткен чылдар тудугжулар коллективтериниң өзүп мергежилиниң чылдары болган. Амгы үеде «Главбамстройнуң» объектилеринде тудугнуң 135 салбырлары, 17 трестер болгаш эргелелдер киирип турар. Он бирги беш чылдың бирги чылын бамчылар эки эгелээн: чартык чыл планы 104 хуу күүсеттинген. Бүгү трассага поездилерниң өттүр шимчээшкинин бо беш чылда ажыдар деп СЭКП-ниң XXVI съездизиниң даалгазын БАМ-ның тудугжулары күүседиринге шиитпирлиг.

Топ участокче амгы үеде кол кичээнгейни углаадырган. Каң шугум Тындадан Усть-Нюжка станцияда четкен, оортан Чараже углай шөйүлген. Ол участокта орукту коммунист, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Валентин Шпеньконуң удуртканы мурнакчы бригада тудуп турар.

ЧУРУКТАРДА: БАМ-ның найысылалы Тында хөй муң чурттакчылыг амгы үениң хоорайы боор хөгжүп орар; В. А. Шпеньконуң комсомолчу-аныктар бригадазы. Прораб Владимир Юдин (ортузунда) БАМ-га поездилерниң өттүр чоруурун ажыдар турасгаал дүлгүүр-биле; бригаданың рельстер салып турары Усть-Нюжка-Олекма участогунда.

В. МЕДВЕДЕВТИҢ фотолары.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ПРОПАГАНДАНЫҢ МАССАЛЫГ ХЕВИРИН САЙЗЫРАДЫР

Ажылчы чоннуң культуразының болгаш ниити билииниң бедээни лекция пропагандазының шынарын экижидеринге чаа негелделерни салып турар.

Массалыг пропаганданың темалыг кежээлер, аас журналдары, лекторий, кинолекторий, чогаадыкчы ужуражылгалар дээн чижектиг хевирлери хүн бүрү чаа уткашынар-биле байып орар. Лектор кадрларны шилип алырының, оларга дузалаар литература-биле хандырылга, ажылының методиказын шиңгээдип алыры идепкейжээн. Маңаа «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинин болгаш эртем-методиктиг чөвүлелдиң ролю улуг.

Бо чылдың бирги чартыында республикага темалыг 770 кежээлер болгаш аас журналдары, 66 семинар, 27 теоретиктиг конференция эрткен болгаш 20 лекторий, 58 улусчу университет ажылдап келген. Бир эвес республиканың 268 муң чурттакчы чонунга хамаарыштыр алыр болза бо дээрге ындыг-ла улуг эвес сан-дыр.

Пропаганданың массалыг хевирин шиңгээдип алырының база ону моон соңгаар улам сайзырангайжыдарының ажылын баш удур көрүп каан үр хуусаалыг планын «Билиг» ниитилел организациязының баштаар чери чылдың-на чогаадып кылып турар.

Ниити ажылдар планынга киирери-биле бодунуң ажыл планын болгаш сүмелерин эртем-методиктиг чөвүлелдер баш удур белеткээш киеп дужаап турар.

СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың даштыкы политиказының пропагандазын сайзырангайжыдары-биле делегей байдалының айтырыгларының талазы-биле доктаамал ажылдап турар лекторийлерни тургузуп, квартал санында хөй кижи киржикчилиг лекцияларны, делегей байдалынга хамаарышкан темага айтырыг, харыы кежээлерин эрттирип турар.

Партия чырыдыышкынының четкилериниң четчелээшкини-биле чергелештир лекторийлерниң, улусчу университеттерниң, кинолекторийлерниң, киноклубтарның ажылының четчелээшкинин кылган. Ол «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ынай сайзырангайжыдар дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга харыы болур.

Чоннуң партия кежигүнү эвес кезээ улусчу университеттерниң системазынга марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөрениринче, лекторийлер, кинолекторийлер болгаш хөй-ниити-политиктиг номчулгалар дамчыштыр пропаганданың массалыг политиктиг хевирлериниче хаара туттунар.

Лекторийлерниң, кинолекторийлерниң ажылын республиканың районнарында эртем-методиктиг чөвүлелдер шыңгыы контрольга алган. Чижээлээрге, педагогиктиг билиглерниң пропагандазының талазы-биле лекторийлерниң, кинолекторийлерниң программазын дыңнакчыларының хар-назынының, билииниң база түс чериниң онзагай байдалын барымдаалап тургускан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери-биле, күш-ажылдың хоочуннары-биле солун утка-шынарлыг ужуражылгалар эрттирери, Совет Арминиң хүрээлениниче үделге чаңчыл апарган. «Кадыкшыл хүнү», «Че-ве, кыстар!», «Че-ве, оолдар!» деп спортчу оюннар доктаамал эртип, аныяктарның кичээнгейин хаара тудуп турар апарган.

Улусчу университеттерниң ажылынче сөөлгү ийи чылда кичээнгей элээн күштелген. Чоокта чаа «1981—1985 чылдарда Одесса областың университеттериниң структуразының болгаш четкилериниң сайзыралының перспективтиг планы-биле» таныштывыс. Ында эртем-методиктиг болгаш организастыг ажылды комплекстиг ёзу-биле көөрүн, пропаганданың доктаамал ажылдап турар хевирлериниң сайзыралы-биле холбаалыг дыка хөй айтырыгларны чогаадыкчы ёзу-биле шиитпирлээрин айыткан.

Бистиң «Билиг» ниитилелиниң баштаар чери планын улусчу университеттерниң чөвүлелдеринге практиктиг дуза кылдыр берип турар.

Республикада ажылдап турар культураның 23 улусчу университеттериниң 30 факультеттеринде 1742 дыңнакчы бар. Олар чурт-шинчилел материалдарын, национал чаңчылдар-биле холбашкан бот-тывынгыр болгаш профессионал уран чүүлдүң үлегерин ажыглап турар. Кичээлдерге бот-тывынгыр уран-чечен коллективтер, чурукчулар, чогаалчылар, шүлүкчүлер, композиторлар киржип турар.

«Билиг» ниитилел организациязы, эртем-методиктиг чөвүлелдер өске хөй-ниити организациялары-биле кады национал уран чүүлдүң пропагандаларының, ону сайзырангайжыдарының талазы-биле чамдык айтырыгларны шиитпирлээн. Чогаалчылар, шүлүкчүлер, чурукчулар болгаш композиторлар бо айтырыгга боттарының улуг үлүүн киириштирип турар.

Культура министерствозунуң эртем-методиктиг төвүнүң ажылдап кылганы беш чылдарның перспективтиг планында ниити билиг школаларынга, ХПТУ-ларга, техникумнарга, бүдүрүлге черлеринге, албан организацияларга, Культура бажыңнарының баазазынга төөгүнүң болгаш культураның турасгаалдарының факультеттерин тургузарын көрүп турар.

Пропаганданың идейлиг угланыышкынын болгаш шынарын сөөлгү үеде бедээн, ооң хевирлери янзы-бүрү апарган. Темалыг кежээлер, айтырыглар болгаш харыылар, чогаадыкчы ужуражылгалар кежээлериниң саны көвүдээн. Ол ышкаш үлетпүр, бүдүрүлге, транспорт болгаш тудуг организацияларынга, аныяктар ортузунга партияның болгаш чазактың чугула шиитпирлериниң дугайында хөй санныг лекциялар номчуттунуп турар апарган.

В. И. Лениниң төрүттүнгениниң 111 чыл оюнга турасгааткан хөй-ниити-политиктиг номчулга аныяктар кижизидилгезинге дээштиг салдарны чедирген. Дыка хөй беседалар, темалыг кежээлер, көрүлде-конкурстар «Аныяктар ортузунга лекция пропагандазын — партияның амгы үедеги негелдезинге дүүштүр» деп девизтиң адаанга эрткен.

Эртем-методиктиг чөвүлелдериниң хөй кезии лекция пропагандазының тематиктиг угланыышкынын анализтээрин, лекциялар темазын делгемчидип, сайзырадып, пропаганданың массалыг хевирлерин организастаарын уламчылап, чөвүлелдиң хуралдарынга сайгарып турар. Эрге-хоойлу дугайында лекция пропагандазынга немелде — республика солуннарынга «КАИ экраны», «Элээдилер болгаш хоойлу», «Араганың үстүнге чам үнер...» деп рубрикалар-биле материалдар үнүп турар. Ол-ла темаларга телевидение, радио тускай дамчыдылгаларны кылган. Ол ышкаш юридиктиг темага лекциялар соонда кинофильмнер үндүрүп турары багай эвес түңнелге чедирген.

КАИ, пазы четпестер-биле ажыл инспекциязының ажылдакчылары, эзириктер сергедир черинин, прокуратураның ажылдакчыларының киржилгези-биле эрткен ужуражылгалар аныяктарга дыка дээштиг салдарлыг болган. Сөөлгү үеде профилактика хүннерин эрттирип турары экижээн. Эрге-хоойлу талазы-биле республикада 20 лекторий, 15 кинолекторий ажылдап турар. Оларда хоойлу-дүрүм, сагылга-чурумга болгаш күш-ажылдың социалистиг чурум-сагылгазының, алкоголизмге удур демисел дугайында лекциялар кол черни ээлээн.

Кинотеатрларда «Тооз чурттап чораан», «Келир үениң дайынчыры», «Шуптузун билип алыксап тур мен», «Дириг амытаннар делегейинде», «Кым болурул?», «Чараш чүүлдер делегейинде», «Светофор», «Эзирлер», «Элээдилер болгаш хоойлу», «Атеист» болгаш оон-даа өске киноклубтар ажылдап турар. Бо киноклубтарга лекция, беседаларны «Билиг» ниитилелиниң лекторлары эрттирип келген.

Чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле улуг пропаганда ажылы чорупп турар. Агитквартираларда, агитпелдерге диспуттар, янзы-бүрү темага кежээлер, чаа совет ёзулалдар, чаңчылдар пропагандазы эртип турар.

Республиканың экономиктиг, социал хөгжүлдезиниң аайы-биле, чылдың дөрт эргилдезинде чугула ажылдар аайы-биле агиткультбригадаларда лекторлар, эмчилер, амыдырал хандырылга ажылдакчылары-биле кады бүгү-ле бригадаларны, звеноларны, турлагларны кезип, улуг агитас-массалыг пропаганда ажылдагчын кылып чорүп турар.

Пропаганданың массалыг хевирлерин организастаар талазы-биле ажылда четпестерни чок деп болбас. Лекторийлерге, кинолекторийлерге, улусчу университеттерге эртем-методиктиг чөвүлелдер четпес дузалап турар. Пропаганданың көргүзүг материалдары, техниктиг херекселдер долу хангыттынмайн келген. Дыңнакчыларның эзээш боор турарынга удур улусчу университеттерге чамдык кичээлдер үстү бээр таварылгалар бар.

Бар четпестерни дарый чайладырының хемчеглерин ап тургаш, пропаганданың массалыг хевирин чогуур деңнелинге чорудары негеттинип турар.

А. АВГУСТОВИЧ,
«Билиг» ниитилелиниң Тыва организациязының баштаар чериниң референтизи.

Бүрү чыылдазы

МАССАЛЫГ ШЕФТЭЭШКИН

Бай-Тайга районнуң Шуй ортумак школазының өөреникчилери, башкылары болгаш ажылчыннары эрткен субботада «Мурнакчы» совхозтуң картофель болгаш капустазын ажаажырынга массалыг шефтээшкинни кылган. Ук ажылга 245 кижи киришкен, 5 гектар шөлдүң ногаазын ажаагаш, оон 13 тонна картофельди, 12 тонна капустаны совхозтуң складынга урүп бергеннер.

Ук ажылга 7, 8, 9 класстарның өөреникчилери идепкейлиг киришкеннер. Өөреникчилер моон-даа соңгаар совхозунга дузалажып, бүрү чыылдазынга киржип, 15 тонна сарыг бүрүнү чыып бээрин хүлээнген ажылдап турар.

А. КАНЧЫЫР.

ЭР-ХЕЙЛЕР

Эрзин районда Мөрен ортумак школазының өөреникчилери болгаш башкылар коллективи ниитиниң малынга четчир чемни тургузаар ажылга боттарының улуг-хуузун киирип, бүрү чыылдазын идепкейлиг чорудуп турар.

Школаның коллективи 8 тонна бүрү чыыр хүлээлгезин херек кырында 12 тонна ажыра күүсеткен. Ол ажылга школаның үстүкү класстарының өөреникчилери эң идепкейлиг киришкеннер.

Ч. ЧАНЗАНМАА.

НАЙЫРАЛДА КЫЗЫГААР ЧОК

ЧУРУКТА: Моолдуң Араттың революстуг намының үндезилекчизи, 1921 чылда Моолга улусчу революцияның баштыңчызы Сухэ-Баторнуң тураскаалы. СЭТА-ның фотохроникасы. А. ПУШКАРЕВТИҢ фотозу.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ХООРАЙЫ

Дарханны 1961 чылдың октябрь 17-де тудуп эгелээн. Ам мында Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чурттарының төлээлери — моолдар, орустар, болгарлар, венгрлер, поляктар, чехтер, словактар кады ажылдап турарлар.

МАРН Дархан хоорокомунуң бирги секретары П. Болдка бистер ужурашкаш, хоорайның, ооң перспективазының дугайында чугаалап бээрин диләэн бис.

— 20 чыл — төөгүге шоолуг эвес үе-дир, ынчалза-даа бо кыска хуусаада Дархан республиканың эң-не улуг үлетпүр төптериниң бирээзи болу берген — деп, ол бистерге чугаалады. — Ол болза хоорайның ажылчы чоннарының тургузукчу күш-ажылының, акы-дуңма социалистиг чурттарның дузаламчызының үрезүнели болур.

Дархан хоорайга 16 микрорайон тургустунар, ооң чурттакчы чону чоокку чылдарда 80—90 муң кижи чедер. Орта чаа үлетпүр бүдүрүлгелерин тудар, эргилерин чаартыр, эде кылыр. Үлетпүр институду, агрохимия төвү, студентилер хоорайның комплекизи, бедик гостиница, садыгның болгаш амыдырал хандырылгазының төвү туттунуп турар, удавас ажыглалга кирер.

Бирги секретарь хоорайны кезип, сонуурган көөрүн сүмеледи.

Эрги болгаш чаа Дарханны тудуштурун турар Найырал проспектизи-биле чорупор бис. Мында үлетпүр бүдүрүлгелери мөөңнеттинген. Хоорайның чоргааралы — аныяктарның театры онзаланып көстүр болду. Аңаа ындыг атты тывысканы таварылга эвес, чүге дээрге хоорайның чурттакчы чонунуң 80 хуузу аныяктар, дарханчыларның ортумак назыны 24 хар.

Дарханда ийи микрорайонну туткан, ам ийиги тудуп турар. Оларның девискээринде спорт, уруглар шөлдери, магазиннер, кинотеатр, почталар, янзы-бүрү мастерскаялар бар. Хоорайда ниити билиглиң ортумак школалары, марксизм-ленинизмниң кежээки университеди, үш техникум, элээн каш профтехучилище бар, мында 10 муң ажыг кижи өөренип турар.

Дарханда үлетпүр бүдүрүлгелер хөй. Аныяк хоорайның бүдүрүлге бүрүзү социалистиг чурттарның улустарының найыралының болгаш акы-дуңмалыышкы чоруунуң дугайында чугаалап турар.

В. И. Ленин аттыг чылыг-электри төвү Дарханның индустриязының чүрээ дижир. Ону Советтер чуртунуң техника-экономиктиг дузазы-биле туткан. Ооң-биле кожалаштыр чылда 70 муң дөрбелчин метр чурттаалга шелүп кылыр күчүлүг Октябрь революциязының 60 чылы аттыг бажың тудар комбинат турар. Ону Совет Эвилели моол улуска белек кылдыр берген. Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле кылган бүдүрүлгелер хоорайның үлетпүр продукциязының ниити бүдүрүлгезиниң 80 хуузун берип турар.

Бажың тудар комбинатка моол, совет ажылчыннар, специалистер ажылдап турар. Н. В. Пискуннуң удурткан интернационалчы бригаданың ажыл-ижи-биле таныштывыс. Бригада чаңгыс удаа эвес чарыштың тиилекчизи болган.

— Найыралдың хоорайын тударынга, ону чаагайжыдарынга боттарывыстың күш-ажылчы үлүүвүстү киирип турарывыска өөрүп тур бис — деп, Н. В. Пискун бистерге чугаалады.

Электри станциязы-биле дужаатыр Г. Димитров аттыг алгы фабриказы турар, ону улусчу Болгарияның дузазы-биле туткан. Ооң кылган продукциязы — алгы тоннарны даштыкы чурттар күзелдиг-биле садып ап турар. Ооң ырак эвесте чылда 200 муң тонна продукция бүдүрер цемент заводу бар. Чехословакияның дузазы-биле ону кылган. Акы-дуңма социалистиг чурттарның тутканы өске-даа бүдүрүлгелерге чордувус.

Кайы-даа заводка, фабрикага, цехке, бригадага баарга ажылчын, специалист бүрүзү социалистиг чурттарның интернационалчы кады ажылдажылгазының чайынналчак көргүзүү болур Дархан хоорайга ажылдап, чурттаары вас-кежии болгаш улуг чоргаарал деп чугаалап турдулар.

Н. ДАВА.
«Новости Монголии» солуннуң корреспондентизи.

Саннар, фактылар

Моол Арат Республика — Төп Азияда күрүне. Ооң шөлү 1565 муң дөрбелчин км, чурттакчы чону 1,64 миллион кижи.

Улусчу революцияның болгаш чурттуң капиталистиг эвес оруктап хөгжүүрүнге шиитпирлиг рольду ойнап турар, МАРН-да 70 муң ажыг кежигүн болгаш кандидаттар бактаан турар.

Чурттуң экономиказында кол черни көдээ ажыл-агыйы ээлеп турар. Бир кижиге оналаштыр малдан алыр продукция бүдүрер талазы-биле МАР социалистиг чурттарда бирги черде (чылда 150 кг эът, 230 литр сүт, 22 кг дүк).

Революция мурнунда Моолдуң чурттакчы чонунуң бижик-билиглии 1 хуу турган болза, ам чурттуң дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринде, ССРЭ-де база оон-даа өске акы-дуңма социалистиг чурттарда 40 муң ажыг моол оолдар, кыстар өөренип турар.

МАР-ның ажылчы чону улус депутаттарының хуралының системазын дамчыштыр чуртту эргелеп-башкарарынга калбаа-биле киржип турар. Араттың Улуг Хуралының сөөлгү чыыжында соңгуткан 13 доктаамал комиссиязының кежигүнүнде 156 депутат санаттынып, оларның ниити санының 44,1 хуузу болуп турар. Аймактарның, сумуларның, хоорайларның, районнарның болгаш түс черниң чагыргазында турар төп хоорайларның Хуралдарында 1700 доктаамал комиссиялары тургустан. Ында 14900 депутаттар бактаан кирген.

Чыткан эмнедир эмчи дузазы эрги Моолга чок турган. Ам 10 муң кижиге 105 орун, 23 эмчи, 78 ортумак эртемниг медицина ажылдакчылары бараан боол турар.

Хүн бүрү 40 солун, 20 журнал үнүп, өг-бүле бүрүзү 5-теп эвээш эвес чагыглаан ап турар. Республикада 1100 ажыг библиотека болгаш номчулга залдары бар. Чылда 7 млн. ажыг экземплярлыг 600 номну парлап турар.

МАР биле ССРЭ-ниң аразында кады ажылдажылга тедиишкинниг уламчылавышаан. ССРЭ-ниң дузаламчызы-биле республиканың улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларында 250 хире объектилер туттунган. Ынчангаш МАР-ның бүдүрүлге фондузу сөөлгү чылдарда 1,7 катап улгаткан.

1981—1985 чылдарда бистиң чуртувустуң киржилгези-биле МАР-та 342 объектилерни тудар база чаартыр. Чурттуң экономиказының хөй янзы адырларының ажылының шынарын бедидер сорулгалыг 43 хире аңгы-аңгы программаларны, ажылдарны эде кылыры көрдүнген.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

1. Быжыг тайбың дээш

Эрткен неделяның болуушкуннары Совет Эвилелиниң делегейниң политиктиг байдалын кадыкшыдарынче угланган чайгылыш чок шынчы политиказының чаа чырыткыланчак бүзүредилгези, дүшкүрлүг чорукту чавырылдыларының, чепсегленишкинниң дужүрериниң болгаш күрүнелер аразынга тайбың кады ажылдажылганың херээнге бистиң чуртувустуң алызындан шынчызының бүзүредилгези болган. КНО-нуң Кол Ассамблеязының ындырынден 155 чурттарның төлээлекчилериниң мурнунга чүве чугаалап тура, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко Совет күрүнениң СЭКП-ниң XXVI съездизинге улам ыңай хөгжүп сайзыраан тайбыңга ынак ленинчи даштыкы политиктиг угланыышкынын бирден бирээ чокка тода чуруп көргүскен. Делегей амыдыралының бөгүнгү черде калбак нептерээн кол өзек айтырыгларын дугайты тудуш холбаалыг бир өөр саналдарны ол съезд кедургени билдингир болгай. КНО-нуң Кол Ассамблеязының амгы сессиязынга ССРЭ-ниң делегациязының киирген чаа совет саналдарның өзээ харын ол болган.

Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглаашкан күрүнени болгаш күрүне ажылдакчыларын кижи төрелгетенге удур эң аар немниг үүлгедигни кылган кылдыр шиитпирлиг чарлаптар Декларацияны Кол Ассамблея хүлээп алган турарын Совет Эвилели саналдаан. Ядролуг чепсекти эндере бүдүрерин шеглээн турар болгаш ак сеткилдиг база ден эргелиг чугаалажыышкыннарының аргазы-биле, дем каткан күженишкиннер-биле ону ыңай-ла чедип алган турар ужурлуг деп Декларацияның төлевилелинде онзалап демдеглээн.

ССРЭ-ниң тайбың саналдарын бөгүн делегейде калбаа-биле үнелеп көрген, ол саналдарда «делегей байдалын кадыкшыдар, дайын кыжаныышын чайладыр» деп чүткүл сиңниккен» деп, Чехословакияның «Руде право» солуну бижээн. «Совет саналдар бүгү кижи төрелгетенниң ылыктыг күзел-чүткүлдеринге таарыжыр. Олар ядролуг дайынның кыжаныышын болдурбазынче угланган» деп, АДР-ниң даштыкы херектер министри Ш. М. Дост демдеглээн. Стратегтиг ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында АКШ-биле чугаалажыышкыннарны дагын эгелээринге Совет Эвилели шагда-ла белен. ССРЭ АКШ-биле удурланыштыр туржурунче эвес, харын ажыл-херекчи кады ажылдажылгаже чүткүл салып турар деп, Кипрниң «Харавги» солуну айыткан. «Совет даштыкы херектер министри бодунуң чугаазының кол кезиин боо-чепсекти кызыгаарлаарының өйү келген эң чугула айтырыгларынга болгаш чепсегленишкинниң дужүрериниң талазы-биле чугаалажыышкыннарга тураскааткан деп, Лондоннуң «Таймс» солуну демдеглээн.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга Совет Эвилелиниң киирген чугула боттуг саналдары бүгү-ниити тайбыңның быжыглаарынче угланган — делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизиниң сана-опалы шак ындыг болуп турар.

2. Күш-ажылчы Американың удурланыышкыны

«Кижилерниң төлептиг чурттаар эргезин казып турар бо администрациядан шуутла хөңнүм калды! Дайын сорулгаларынга акша-мөңгүн бээрин көвүдеткеш, чоннуң херегледеринге төлевилелдерни кызырып турар бо администрациядан шуут-ла хөңнүм калды!» деп, АКШ-тың ужар чүүл диспетчерлериниң профэвилелиниң удуртукчуларының бирээзи С. Уэллерт Рейганның администрациязының политиказынга удурланыышкынның Вашингтонга болган аажок улуг чыскаалынга медеглээн. 30 чылдарның эгезинде «аш-чут маршыларының» үезинден бээр чартык чүс чыл дургузунда американнарның мындыг улуг чыскаалын чурт көрүп көрбээн деп, «Вашингтон пост» солуун мынчап бижээн.

Ак бажыңның амгы «ээзи» эрге-чагыргага сес хире ай туруп келген. Чаңгыс-даа америк президент мындыг кыска хуусааның дургузунда бодунуң чонунуң мындыг улуг килеңнээшкинин кажан-даа «чедип ап көрбээн», ынчалзажок администрацияларның чаңгызы-даа американнарның калбак массаларынга удур мындыг улуг хемчээлдиг дайынны кажан-даа чорудуп көрбээн. Вашингтоннуң амгы хартаачыларының кылып турар чүүлдери база кажан-даа туруп көрбээн чүүлдер боол турар; шериг чарыгдалдары база кажан-даа туруп көрбээн түңге—чоокку беш чылда 1,5 триллион доллар чедер болгаш социал программаларны кажан-даа туруп көрбээнинге чедир кызылар.

Социал страхованиениң туруп келген 46 чылдарының дургузунда чаңгыс-даа президент олче мынчалдыр халдап диттигип көрбээн деп, пенсионерлерниң национал чөвүлелиниң удуртукчузу Дж. Клейман медеглээн. Назылап кырааннарга болгаш аарыг кижилерге күрүнеден берип турган кежеек шиңээ четпес чүве ам шуут эстип калыр. Өөредилгеге чаалактың акша төлевилелдерин аажок кызырганы болгаш профессионал өөредилгениң күрүне программазын узуткааны миллион-миллион оолдарның болгаш кыстарның «хүн адаанга боттарының туружун» тып алыр дээр сөөлгү идегелдеринден база чүү-даа артпаан. Сентябрьның чүгле баштайгы чеди хонуунда безин күш-ажылдың америк биржаларында ажыл тып алырын маназ кижилерниң саны 62 муң кижи немешкен. Экономиктиг аргалар талазы-биле консультативтиг чөвүлелдиң сан-медээлерин ёзугаар алырга, кедергей түреңги чурттап орар американнарның саны ам 25 миллион кижи болуп турарындан Рейганның политиказының түңнелинде 55 миллион кижи чедер. Дагжыларның каттышкан профэвилелиниң даргазы С. Черчиниң сөстерин ёзугаар алырга, «ядыыларның күсели-биле байларны улам байыдып турар бодунуң программазы дээш Рейган кедипинде барып харыылаар апаар».

Вашингтонга болган чыскаалды, ол ышкаш сөөлгү хүннерде Лос-Анджелеске, Сан-Францискога, Денверге болгаш АКШ-тың өске-даа хөй-хөй хоорайларынга болгулаан массалыг чыскаалыш үнүүшкүннери тайылбырлавышаан, америк парлалга эрткен неделяның болуушкуннары бөдүүн кижилерниң президентиге бүзүревес чорууну кедергей улуг көргүзүү болган дээн. Вашингтонга чыскаалдың киржикчилери ажылдаар черлерде турушкан тарыны диптер аразынга ужугар «МХ» дээр ракеталар болгаш сут адааның ядролуг чепсек чүдүргеи «Трайдент» хемелери өөлеп турар чорукту, а школалар орнунга массалыг узуткаашкынның боо-чепсээниң чаа хевирлерин эндерилдирип турар чорукту сагыш амыр көрүп олуруп шыдавазын шуут медеглээн.

Вашингтонга чыскаал Рейганга удур калбак эвилелдежилгениң тургустунарының эгези болган кылдыр АКШ-та санап турар, соңгулда үезинде Рейганны деткип турган кижилер безин ол эвилелдежилгеде кирип турар.

3. Чүге чорааны л?

Великобританияның камгалал министри Дж. Нотт баштаан англи шериг делегация эрткен неделяда Египетке болгаш Иорданияга чораан. Ол барыышкын чамдык чылдагааннар ужурунда политиктиг хайгааракчыларның кичээнгейин бодунче хаара туда берген.

Ноттуң ол барыышкыны хамыктың мурнунда чүнү көргүскенил дээрге, Великобританияның консервативтиг чазаа Чоокку Чөөн чүкке араб улустарның национал-хосталгалыг демиселиниң согуушкуннарының уламындан чидирген экономиктиг болгаш шериг туруштарын бодунга дедир эгидип алыр дээр идегел-биле идепкейлиг базымнарны кылып турарын көргүскен. Египет улустуң хамаарышпас чорук дээш он-он чылдар узамдыккан шудургу демиселиниң түңнелинде сөөлгү англи солдат 1956 чылда Египеттиң девискээрин каггаш чоруур ужурга таварышканы билдингир болгай. Ур үениң дургузунда чурт хамаарышпас чоруктуң байдалдарынга хегжүп келген болгаш англи эжелелдиң үези ол кавы девискээрге кажан-даа эглип келбес кылдыр сагындырар турган.

Ынчалзажок бөгүнгү Египетте мырыңай өске байдал тургустунган. Садаттың араб делегейде чааскаазыраан ёзу-чуруму египет улустуң дерии дайзыннарындан —Израильдиң сионистеринден болгаш АКШ-тың империалистеринден дузаны база деткимчени эреп турар апарган. Бодунуң биеэки ээлери-биле— дарлал-мөлчүгделиниң дугайы Чоокку Чөөн чүктү ам-даа уттундурбаан колонизатор күрүне-биле сулчаажырынге ол база белен.

«Аль-Ахрам» солуннуң дыңнатканын ёзугаар алырга, Каир биле Лондон англи танкыларны Египетке садарының дугайын, артиллерия бооларын болгаш дайынчы өске-даа техниканы кады бүдүрериниң дугайын дугуржуп алган. Египетке бодунуң боо-чепсектерин садарын Лондон ол чуртка болгаш Чоокку Чөөн чүктүң өске-даа чурттарынга нептерел, быжыгаарынга ажыглаар деп кордал салып турары англи-египет чугаалажыышкыннарының утказындан илдек апарган.

Англи шериг делегацияның Иорданияга барыышкыны «Хок» дээр англи реактивтиг шуургедекчи бомбардировщиктерни Амманга садар дугайында, кордап чепсектиг күштерниң шериглерин Англияга өөредир дугайында дугуржуушкун-биле доозулган. «Нимрод» дээр хайгыылчы самолёттарны Сауд Аравиязынга садарынга Лондоннуң белениниң дугайын база Нотт медеглээн. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, Чоокку Чөөн чүктүң чамдык чурттарының удуртукчуларын тээредир англи ажык кидин-тулук чорупутурар.

Ол кавы девискээрге бодунуң туруштарын быжыглап алыры-биле чергелештир Великобритания ол черлерде боттарының шериглерин база өстүрүп турар. Перси мугулдурунда болгаш Оожум океанда англи шериг корабльдериниң улуг отряды шагда-ла чеде берген. Азияда англи эвилелчилерге амгы үениң боо-чепсектерин хөйү-биле садып турар.

В. МАТЯШ,
П. ШЕВЕЛЕВ,
Ю. ЛОПАТИН.
(СЭТА).

Америк хөй-ниитиниң удурланыы

АКШ-тың депшилгелиг хөй-ниитизи Тель-Авивтиң Ливанга удур боо-чепсектиг хөделиишкиннеринге удурлайып, сионистерниң ол күрүнеге бүгү талалыг деткимчени көргүзүп келген АКШ-тың чагырыкчы бөлүктерин шиитпирлиг буруудадып турар.

ЧУРУКТА: КНО-да Израильдиң төлээ черииниң чанынга болган чыскаал киржикчилери.

АП-СЭТА-ның фотозу.

АЖЫЛЧЫ ЧОННУҢ ЭРГЕ-АЖЫЫ ДЭЭШ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). АКШ-тың Коммунистиг партиязының тургустунганындан бээр 62 чылынга тураскааткан байырлыг хурал болган. Партияның удуртукчулары болгаш анаа кежигүннери, депшилгелиг хөй-ниитиниң төлээлекчилери, аныяктар шимчээшкининиң актичилери анаа киришкен. АКШ-тың Компартиязының Национал даргазы Г. Уинстон чыылганнарның мурнунга чүве чугаалаан.

Партияның тургустунганы америк ажылчы чоннарның кайгамчык улуг чедиишкини, Улуг Октябрьның эгелээни төөгүлүг чорудулганың дүрүм ёзугаар түңнели болган деп, ол демдеглээн. АКШ-тың Коммунистиг партиязы кедергей аар ужуктарлыг бергелер болгаш шаажылалдар турза-даа, Каттышкан Штаттарның ажылчын ангызын база бүгү ажылчы чоннарны капиталистиг дарлалдан хостаар дээш эгелээнден бээр эрес-шыдамныккай база этиингге чедир бердинген демиселди чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар деп, Г. Уинстон чугаалаан.

Монополияларның шавар халдаашкыннарынга удур, реакцылыг күштерге, расизмге болгаш милитаризмге удур, социал, политиктиг болгаш экономиктиг чаптыг чорук дээш ажылчын шимчээшкининиң улуг кедуулуушкунунуң байдалында бодунуң 62 чылын бистиң партиявыс уткуп, демдеглеп турар-дыр деп, АКШ-тың Компартиязының Национал даргазы айыткан.

Америк коммунистер боттарының чедиишкиннеринге база ажыл-чорудулгазынга чоргааралаан болур болгаш чоргааранып-даа ужурлуг деп, ол демдеглээн. Социал хосталга дээш, расизмге болгаш ажыл чок чорукка удур, херээженнерниң дең эргези дээш, империализмге удур, бүгү делегейге тайбың дээш демиселге, профэвилел шимчээшкинниге америк коммунистер шиитпирлиг рольду ойнап турар.

Р. Рейганның администрациязының милитаристиг, антисоветтиг политиказын Г. Уинстон шыңгыы шүгүмчүлээн болгаш ол политикага удур АКШ-тың депшилгелиг база тайбыңга ынак бүгү хөй-ниитизиниң күштерин уламна сырый эвилелдээриниң эргежок чугулазын онзалап демдеглээн. АКШ-тың амгы администрациязының сарыыл чок дайынзырак чоруунга ойтур шавыышкынны чогуур үезинде бербес болза, ол политика кедергей халаптыг ужуралдыг болур ийик деп, ол айыткан. Пентагонга берип турар чүс-чүс миллиард долларны харын тайбың сорулгаларга ажыглаар ужурлуг деп америк коммунистерниң санап турарын ол медеглээн.

Американың Каттышкан Штаттарынга социал депшилге дээш демисел тайбың дээш, боо-чепсекти дужүрер болгаш делегейге дүшкүрлүг чорукту чавырылдырар дээш демисел-биле тудуш холбаалыг дээрзинге бүзүрээр бис деп, Г. Уинстон медеглээн.

П. МИКУРИН.

АНТИИМПЕРИАЛИСТИГ ТРИБУНАЛДЫ ТУРГУСКАН

МАНАГУА. (СЭТА-ның корр.). Латин Американың антиимпериалистиг трибуналының тургузукчу хуралы Никарагуаның найысылалынга доозулган. Латин Американың 30 чурттарындан сураглыг күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчылары ол хуралга киришкен.

Түс черде чаа тургустунган организацияның кол сорулгазы — америк империализминиң болгаш ооң контролюнда чалча болгаш диктаторжу ёзу-чурумнарның үүлгедиглерин, а ол ышкаш оларның чажыт шпион албан черлериниң үрегдекчи хөделиишкиннерин илередири болгаш буруу шавары болуп турар деп делегаттарның хүлээп алган документизинде айыткан.

Боо-чепсектерни хемчээл чокка эндере бүдүрүп, нейтронуг чепсекти долу хемчээлинге бүдүрер дээн кембуруулуг шиитпири дээш АКШ-тың администрациязын Латин Американың антиимпериалистиг трибуналы шиитпирлиг буруу шапкан. Амгы америк администрациязының ол хөделиишкиннери ядролуг халапка делегейни чедирги дег айыылдыг. Ынчангаш бүгү кижи төрелгетенге удур ол өнчүк-чөнгээге ойтур шавыышкынны бээри, тайбыңны камгалаары амгы үеде кажан-гызындан-даа артык эргежок чугула болуп турарын хуралдың бүгү киржикчилериниң бир эп-сеткилдиг түүлдүг деп көрген резолюциязында демдеглээн.

Эң-не реаксылыг ёзу-чурумнар-биле чоокшулажырының угланыышкынын боттандырып турар кыдат чагырыкчыларның политиказын документиде база буруу шапкан. Вьетнам Социалистиг Республиказынга удур Кыдаттың соксаал чок кыжаныышкыннары, Вьетнамның кызытаарларын каржызы-биле үреп турары делегейниң ол райнунга тайбың херээнге айыылды тургузуп турар.

АКШ-тың талазындан экономиктиг бузээлээшкинни, өнчүк-чөнгээлерни болгаш коргудуушкунну Хосталга ортулуунга удур чорудуп турааза, келир үезинче бүзүредлиг көрүп турар куба улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазын делегаттар илергейлээн.

Шыңгыы демиселдиң түңнелинде бодунуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун чедип алгаш, депшилгелиг социал-экономиктиг чаартылгаларны ам боттандырып турар Никарагуаны база Гренаданы шиитпирлиг деткип турарын документиде айыткан.

Америк империализмге даянган диктаторжу ханныг өлүрүкчү ёзу-чурумнарга удур чепсектиг демиселди чорудуп турар Сальвадорнуң болгаш Гватемаланың улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының дугайында хуралдың киржикчилери медеглээн.

Пиночеттиң фашистиг диктатуразынга удур, чуртка хосталганы болгаш демократияны катап тургузар дээш демисежип турар Чилиниң антифашистиг, демократтыг болгаш патриоттуг организацияларынга байыр чедирген чагааны делегаттар чоруткан.

Чилиде, Гаитиде, Парагвайда, Уругвайда болгаш өске-даа чурттарда политиктиг хорудаткаиннарны доп-дораан хостаарын Латин Американың антиимпериалистиг трибуналы негээн.

Чаа организацияның күүсекчи комитедин хуралга тургускан. Никарагуаның политиктиг сураглыг ажылдакчызы Хавиер Чаморро күүсекчи комитеттиң даргазынга соңгуткан. «Суверенитет» деп журнал Латин Американың антиимпериалистиг трибуналының парлалга органы болур. Ооң бирги номери бо чылдың октябрьның эгезинде парлаттынып үнер.

Трибуналдың дараазында хуралын келир чылдың бирги чартыында Панамага чыылдырарын шиитпирлээн.

Б. ЩЕРБАКОВ.

Индияның ИХМ-ниң дыңнадыы

ДЕЛИ. (СЭТА). Ладакх районунга индий девискээрже кыдаттарның шургуп кирип турганының барымдаазын Индияның Даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизиниң ылап бадыткааның чазак бөлүктеринге чоок «Нэшнл геральд» солун бижээн.

Кыдат шериг кезектери ол районче чүгле шургуп кирген эвес, харын база анаа кыдат туткуу азып турганын «Стейтсмен» солун дыңнаткан. Пекин 1962 чылда-ла чүгле Ладакхка безин 12 муң дөрбелчин миль индий девискээрин эжелеп алганын ол солун сагындырган.

ЫРЫ, ШҮЛҮК ЧАҢГЫЛАНГАН

Самагалдай суурда агит-квартиралар хөй. Олар чурттакчы чон ортузунга агитация-массалыг ажылдарны план ёзугаар кылып чорудуп турар. Уруг-дарыг кижизидилгезиниң талазы-биле, культура-массалыг болгаш сезонну ажылдар үезинде кижилерни организастаары дээн чергелиг янзы-бүрү ажыл-херектерни девискээр аайы-биле чорудары чиик болгаш эптиг.

Бо талазы-биле № 11 агит-квартираның (даргазы Александра Оюн) ажылы багай эвес. Чүгле культура-массалыг ажылдар талазы-биле безин чамдык солун, боттуг түүлдерни кылгылаан. Дайын болгаш күш-ажыл хоочуннары-биле, культураның ат-сураа алгый берген ажылдакчылары-биле ужуражылгаларны эки организастап турар. Чижээ, Тыва АССР-нин культуразының алдарлыг ажылдакчызы, ССРЭ-нин Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү Б. Дупчур, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, бот-тывынгыр композитор Б. Каң-оол болгаш «Тес-Хемниң чалгыглары» чечен чогаал каттыжыышкынының чамдык киржикчилери-биле № 11 агит-квартирага хамаарыышкан чурттакчыларның ужуражылгазы чоокта чаа болуп эрткен.

Б. Дупчур — даш чонукчузу. Бежээте ол кандыг-кандыг делгелгелерге киржип турганын, чедиишкиннерин, ам Эрзин суурда даш чонарынга чээрби хире бичии уругларны өөредип турарын чугаалап берген.

Бот-тывынгыр композитор Б. Каң-оол чүс чыгам ырны бижээн, оон ырлары чон ортузунда тарап нептерээн. Ол бодунуң чогаадыкчы ажыл-амыдыралын чугаалап берген соонда ыраажы Ю. Демек оон «Төрээн Хемим», «Хадынчыгаш» болгаш «Салгынчыгаш» деп ырларын кежээниң киржикчилеринге аяннныг, чараш ырлап бараалгаткан.

«Тес-Хемниң чалгыглары» чечен чогаал каттыжыышкынының удуртукчузу Т. Тоюндуп оон ажылын, ында чечен чогаалга сонуургалдыг, харын шылангыя шүлүктерни шенеп бижип эгелей берген чамдык аныяктарның адын адап таныштырган. Каттыжыышкынның киржикчилери Ч. Өөлет болгаш өскелер-даа боттарының чаа бижээн шүлүктерин чыылганнарга номчуп берген.

Ол кежээге келдүүнда ук черниң авторларының ыры, шүлүктери чаңгыланып, чаңгыс чер чурттугларының чоргааралын болгаш сонуургалын хайныктырып турган.

М. ТИРЧИН.

Тес-Хем район.

Чаа кино

КЕЛИР ҮЕЗИНГЕ БҮЗҮРЕЛДИГ

Каргыс-дерзии хаан чазаанга базындырып дарлаткан Россияның түреңги чонун, ылангыя ажылчын ангыны, чаныш-сыныш чок демиселче эвилелдээр, күштерни мөөңнээриниң херээнге ажылчын солуннуң улуг ужур-дузазын ылап өттүр билгеш, В. И. Ленин чажыт байдалга ажылдаар парлалганы организастаарын Л. Б. Красинге дааскан турган.

Хоочун большевик бо чугула политиктиг ажыл-херекке грузин революсчуларны киириштирип, Москваның Эзим кудумчузунда мырыңай-ла Бутыр кара-бажыңының кожазы бажыңның шалазының адаанга чажыт типографияны тургузуп алган. Хайлыг, ол бажыңның дужунда полиция салбыры база турар, ынчангаш серемчилел күштүг болбастыы аргазы чок; чытчы ыттар ышкаш шиишкиннер удаа-дараа кээп, үжээшкиннерни бээин кылгылаар, ынчалзажок чажыт революсчу парлалга ажылынга дуржулгалыг грузин эштер ол-бо кувалдуруп, быдап тургаш, соругдаан ажылын үргүлчүлеп турарын көрүкчү магадаар-даа, аңаа чоргаарланырдаа.

В. И. Ленинниң чоок эжи Леонид Борисович чажыт типография ажылдакчылары-биле быжыг харылзааны тудуп, «Ажылчын» солунга чугула политиктиг чүүлдерни парладып, муң-муң ажылчыннарны революстуг демиселче кыйгырып, хаан чазааның улус чонга удур политиказын сойгалап турар.

Тайылбыр пропаганда ажылының ачызында караа чыраан, кулаа дыңмы апарган 1905 чылдың революсчу демиселиниче кедурлуп үнген ажылчыннарның оңгу-барри кадазы Москваның кудумчуларынга тургустунгулаан, ынчангаш ангының өжээнниг демиселиниче эгелээр. Күш деңзевезинден 1905 чылдың баштайгы революциязы ынчан бастырза-даа, революсчу чажыт типография бодунуң сорулгазын күүседип шыдаан, чүге дээрге бирги орус революцияның дуржулгазынга даянгаш пролетариаттың генилдыг баштыңчызы В. И. Ленин 1917 чылда Октябрьның социалистиг Улуг революциязын тиилелгезинге чедир удуртуп шыдаан дээр бодал көрүкчүнүң угаан-медерелинге артар.

Сураглыг совет драматург Георгий Мдиванинин чогааткан бо революсчу идейлиг, политиктиг ужур-уткалыг интернационалчы кинозунуң аныяк-өскенге кижизидилгелиг ролю улуг, ында чажыт типография ажылчыннары хып дээн чалыы чараш грузин оолдарның рольдары эң солун хандыкшылдыг күүсеттингенин аныяк көрүкчү кажан-даа утпас. Каргыс шагдаа полковниги Чумаков чеже-даа дошкуураза, кажарлаза, чимис аймаа садыглаар бажыңның адаанда кудук дамчыштыр кирер эжиктиг чажыт парлалга черин ол тыппаан, ол хейделе шыжыгып хорадап өжээргээринге өйлежир.

Бирги орус революцияның 75 чылынга тураскааткан «Эзим кудумчузунда бажың» деп бо кайгамчык реалистиг кино-чурук Чили, Уругвай болгаш өске-даа чурттарда чажыт байдалда демисежип турар коммунистерге база-ла кичээндириг, өөредиг болур боор дээр өөрүнчүг бодал көрүкчүнүң сеткилинден ыравас.

С. САНДЮ.

МЕРАНОДА СӨӨЛГҮ БЕЛЕТКЕЛДЕР

МЕРАНО. (СЭТА-ның тускай корр. А. Рошаль).

Шыдыраа талазы-биле делегейниң бирги чери дээш маргылдаа болур «Сальвар» деп конгресс-залды делегей чемпиону Анатолий Карпов кичээнгейлиг сонуургап көрген, оон соонда... залды шоочалап каан. Чамдык ажылдар эчизинге чедир ам-даа кылдынмаан, ынчалзажок организакчыларның кызымаккай ажылдааны илдең болган.

Моон мурнунда Багиога болган ындыг маргылдааның үезинде шыдыраачылар шыңгыы ангылаан өрээлдерлиг, чүгле оларның кирер, үнер эжиктерлиг турган. Амгы маргылдаа болур өрээл ындыг эвес. Маргылдааның киржикчилериниң дыштаныр черлерин сценаның ийи талазында ангылай тускайлаан. «Азыгланчак өрээлдерде» диваннарны салган, бичежек соодукчулар база бар (кофе азы шай херек болза, олар судьбаларны дамчыштыр чагыдып алыр), маргылдаа үезинде кым мурнап кожерин көргүзер телемониторлар ажылдап эгелээр... Маргылдаа болур столдуң кырында хары угда үш телекамераларны тургускан. Маргылдааның парлалга төвүнде журналистерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны база тургускан.

Журналистер корпузу бодунуң составының талазы-биле чаңгыс аай эвес, а янзы-бүрү характерлиг. Чижээ, Латин Американың «Кларин» деп эң улуг солунун сураглыг Мигель Найдорф төлээлеп келген. Аргентинаның 72 харлыг ол гроссмейстер, шыдыраачызы хөглүү кончуг баштактаныр, А. Карпов шыдырааның агы азы каразы-биле баштай ойнап эгелээрин баш бурунгаар «өттүр» сеглээн турар. ТАНИГ-тиң корреспондентизи, делегей судьязы Божидар Кажич баштактанып, баш бурунгаар «өттүр» сеглевейн турза-даа, амгы делегей маргылдаазын кедергей сонуургап турар.

Италияның төп болгаш чер-чер солуннарында хөй чүүлдерни маргылдаага хамаарыштыр парлап турар. Чижээ, делегей чемпиону А. Карповтуң назы-хары херек кырында оон-даа аныяк боор деп солуннар бижээн (делегей чемпиону 30 харлыг Анатолий Карповту көөрге — шынап-ла ужен хар четпээн, аныяк кылдыр көстүр, Анатолийниң болгаш Иринаның уруглары ийи: оглу удавас ийи харлаар, уруу бир харлыг).

Маргылдаа болур черни организастаан кижилерге делегей чемпиону дыка эвилең болган, оларга чугула сүмелерни берген. Организакчылар аңаа өөрүп четтиргенин илергейлээн. Маргылдааның эгелээр хүнүнге чедир бүгүле чүүлдерни бүрүн кылырын, харын-даа агаар-бойдус эки болурунга хамаарыштыр сагыш салырын конгресс-залдың ээлери аазаан.

Делегей маргылдаазын сонуургап көөр дээш аалчыларның келирин бүрген агаар, хаттыг чаашкыннар-даа моондактаваан. Курорт хоорайның доктаамал чурттакчыларының саны 30 муң кижи, а маргылдааны сонуургап келгеннерниң саны ортаа ийи катап хөй болган.

Шыдыраа талазы-биле делегей маргылдаазының өске киржикчизи Корчнойга база багай эвес байдалдарны тургускан. Бети-ле дээрге — оон эң чоок 12 кижилери ону үдеп келир.

КОЛХИДАНЫҢ САЙЗЫРАЛЫ

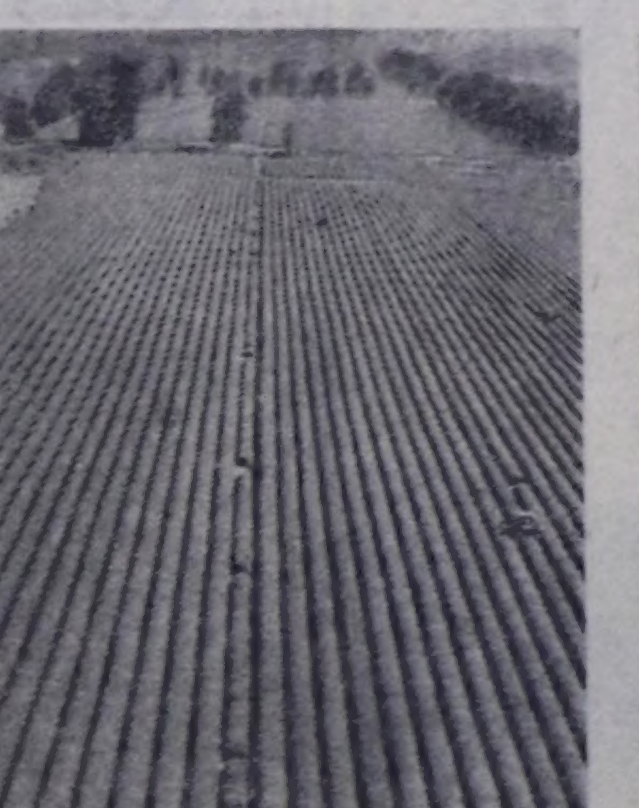

Зугдид районнуң Октомбери суурнуң колхозунга кедээ ажыл-агый ажыглалынга мелиораторлар 800 гектар тулаалыг черлерни кевирип берген. Ында мандариннерниң болгаш лимоннарның плантацияларын тургузуп эгелээн. Колхида оргулаажынга бо беш чылда ниитизи-биле 35 муң гектар черлерни кевирип, ажыглалга киирери көрдүнген.

Колдуунда даглар-биле шыптынган Грузияга субтропик агаар-бойдустуг Колхида шынаазының тулаалыг черлерин ажыглалга киирери онзагай ажыктыг болур.

Тулаааларның болгаш шырыштарның турган черлеринде шай, цитрус плантацияларының, кат-чимистиг садтарның, ногаа шелдериниң чоогунда чаа совхозтарның чаагайжыды туттунган суурлары көстүп келген.

ЧУРУКТАРДА: Хоби районнуң Квалони суурунуң колхозунуң тулаалар орнунда өстүрген шай плантациялары; Хоби суурнуң Культура бажыңының «Колхида» ыры-хөгжүм ансамбли.

И. ЧОХОНЕЛИДЗЕНИҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КҮСКҮ КӨРҮЛДЕ

Күскү үеде орукка транспорт озал-ондактарының саны көвүдей бээрин статистика херечилеп турар. Күскү үе дээрге чаъс-чайык, ел хар, малгаш, тайгак-тыр. Автомашинаны башкарары, кудумчуну кежери бергедээр. Чогумна ынчангаш ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозунуң КАИ-ниң Кол эргелели октябрь-ноябрь айларда орук шимчээшкининиң озал-ондак чок чоруунуң күскү бүгү-эвилел көрүлдезин эрттирип турар.

Чурттуң аңгы-аңгы девискээрлеринге — агаар-бойдустуң байдалдарындан хамаарыштыр — күскү көрүлде аңгы-аңгы хуусааларда эртер болгаш бир ай дургузунда уламчылаар. Оон сорулгазы — машиналарны болгаш оруктарны күскү-кышкы үеге ажыглаарынга белеткээри болур. КАИ-даа, автотранспорттуң-даа, оруктарның-даа ажылдакчылары хөйнү кылыр ужурлуг. Күскү үелерде муң-муң хоорайжылар дужут ажаажыры-биле колхозтарже, совхозтарже чоруур. Ынчангаш көрүлде үезинде кижилер аргыштырган машиналарның озал-ондак чок чоруурунче онза кичээнгей салыр. Автоажыл-агыйларга профэвилел, комсомол организацияларының, КАИ, транспорт ажылдакчыларының төлээлекчилери кирген тускай комиссияларны тургузарын сүмелеп турар. Чолаачы бүрүзү тускай зачётту дужаар ужурлуг. Транспорттуң техниктиг байдалын, автобустарның болгаш кижилер сөөртүр машиналарның чолаачыларының орук шимчээшкининиң дүрүмнерин сагыырын контрольдаары күштелир.

Оруктарга транспорт озал-ондааның чартыындан барык хөй кезии кедээ черлерге болгулап турар. Ынчангаш тускай дерип кылбаан чүък машиналарынга, трактор кожугларынга, өске-даа техника херекселдеринге кижилер ап чорууру шуут хоруглуг деп чүвени дагын сагындырары чугула.

Уруглар болгаш элээдилер аргыштырып турар транспорттуң маршруттарынга хыналдаларны организастаары көрүлдениң эң чугула сорулгаларының бирээзи. Бо талазы-биле дузаны бүравтоинспекцияларның эки тура дузалакчылары көргүзер ужурлуг. Автоажыл-агыйларның комиссиялары уруглар аргыштырарынга үрелик эвес, техниктиг байдалы эң эки машиналарны берген турарынче кичээнгей салыр. Чолаачыларны рейс мурнунда чагып-сургаар, маршруду-биле таныштырган турар ужурлуг.

Школачылар ортузунга орукка шимчээшкин чурумнарын пропагандалаар талазы-биле ажылды автомотогалыактарның эки тура ниитилелдериниң идепкейжилери, КАИ ажылдакчылары, башкылар, пионер вожатыйлары күштелдирер хүлээлгелиг. Чаъс, хар чаап турар үелерде автомобильдиң доктаагыже тормозтаар орук узаар деп чүвени чолаачылар утпас ужурлуг. Орукта чүүлдерниң көстүрү баксыраар. Оон аңгыда чадаг кижилер чаъстан, хардан камгаланып хол майгыны-биле шыптынып алгаш боттарының орук хайгаарал аргазын дыка эвээжедир, ынчангаш орук азы кудумчу кежип тура чоокшулап кел чоруур автомобильди чегүүр үезинде эскербейн барып болурун чолаачы кижи бодап чоруур ужурлуг. Эрттир дүрген чорааның хараазы-биле орукка транспорт озал-ондаа хөй болуп турар. Ол чорук ел, тайгак орукка улам айыылдыг. «Хат-салгынныг» чорукчуларлар ындыг эрестиг чоруктар ондактыг байдалга чедирип болурун утпас ужурлуг.

С. ЯБЛОЧКИН,

ССРЭ-ниң ИХМ-ниң КАИ Кол эргелелиниң аңгыланчызы.

Олимпий оюннарының келир үези дээш

БАДЕН-БАДЕН. (СЭТА-ның тускай корр.). Олимпийжи XI конгрессте олимпийжи оюннарның келир үезиниң дугайында чугаа боол турар. Бүгү делегейниң ол кайгамчыктыг спортчу байырлалдары келир үеде чогум кандыг болур?

Национал олимпийжи комитеттерниң өмүнээзинден ССРЭ-ниң Олимпийжи комитединиң даргазы С. П. Павлов сөс ап, чүве чугаалаан.

Национал олимпийжи комитеттерниң санал-оналын илеретпишаан, ол олимпиадаларны ажыдарының болгаш хаарыңын-даа, тиилекчилерни шаңнаарының-даа үезинде оларның төлээлери чурттарының туктарын көдүрүп, гимнерин күүседириниң-даа чаңчылдарын хевээр арттырарынче кыйгырган.

НОК-тарның болгаш делегейниң спорт каттыжыышкыннарының удуртукчулары «Олимпийжи оюннарның келир үези» деп тема талазы-биле санал бергеш, олимпийжи шимчээшкинни улам калбартып, олимпийжи байырлыг ёзулалдарны хевээр аттырарының чугулазының дугайын чугаалап турганнар.

«КҮСКҮ ЧУРУМАЛДАР»

● ● ●

В. ПИВОВАРОВТУҢ «Диңмчигеш болгаш ооң чеми» деп фотоэтюдтары.

● ● ●

ОКТЯБРЬ 2-ДЕН 4-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 2-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе», Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — «Хөглүг чарыштар». 9.45 — «Актриса». Уран-чечен фильм. 11.00 — Улустуң хөгжүм херекселдеринге күүседикчилериниң 2-ги Бүгү-россия конкурузунуң шаңнаткаңнарының концерти. 11.55 — Телемедээлер. 12.00—14.15— Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Боду бодунга-ла башкы». Мелитополь хоорайның № 25 школазының башкыларының кижизидилге ажылының дуржулгазының дугайында документалдыг телефильм. 15.25—А. С. Грибоедов. —«Угаандан човулаң» 16.10— «Москва комсомолдуң ажыл-херектери». 16.40— «Бистиң ырывыс, ужуп үн».

КЫЗЫЛДАН

17.35 — «Мээң баштайгы башкым» Башкы хүнүнге уткуштур. 18.00—«Спорт». Дельтапланер спортунга ССРЭ-ниң баштайгы маргылдаазының дугайында. 18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Күш-ажылчы алдарның тук тудукчулары». «АвтоЗИЛ» бүдүрүлге каттыжыышкынының мурнакчы бригадазының болгаш оон бригадири Ю. Мироновтуң дугайында. 19.30 — «ТТ-ниң экранында эң баштайгы», «Чайлаг» деп кинокомедия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кинопанорама». 23.05 — 23.25 — Бөгүн делегейде, информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Мокшада камгалалдыг чер». Документалдыг телефильм. 12.10 — Башкы ажылында ёзу барымдаалаар чорукка удур. ССРЭ-ниң чырыдыышкын министри М. А. Прокофьевтиң школалар директорлары-биле ужуражыышкыны. 12.35 — География. 5-ки класс. Чер планы. 13.05 — «Ажылдаар чери —космос». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.05 — Башкы ажылында ёзу барымдаалаар чорукка удур. ССРЭ-ниң чырыдыышкын министри М. А. Прокофьев-биле школалар директорларының ужуражыышкыны. (Катаптаан дамчыдылга). 14.30 — «Музыкалыг ыяш». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.50 — «Экран-башкыга». А. С. Пушкинниң тоолу. 4-кү класс. 15.15 —Төөгү. 5-ки класс. Эрте-бурунгу Египетте. 15.45 — «Хаалар аразында». Документалдыг телефильм. 16.00— 17.35 — Чапсар. 17.35 — Жак Дюклонуң төрүттүнгенинден бээр 85 харлааарынга уткуштур. «XX вектиң коммунары». Документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — Телефильм.

МОСКВАДАН

19.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Кристалл». В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Чапсарда— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Лукошко хуулгаазыннар-биле». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Че, канчап ындыг чоор, доктор?». Уран-чечен фильм (ГДР). 23.00—00.50 —Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА— «Крылья Советов». ЦСКА-ның Спорт ордузундан дамчыдылга.

ОКТЯБРЬ 3-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». «Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Урулгарга аңчыгаштар дугайында». 9.35 — «Ада-иелер, силерге». 10.05 —«Челээш». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының делегейниң 4-кү фестивалы: «Оберландута кышкы экскурсия». (ГДР). 10.30 — «Чурукчулар дугайында» Е. Честняков. 10.55 — «Номчулга залы». 11.40 — Улустар аразының конкурстарының лауреады Т. Шебанова Ф. Шопенниң чогаалдарын күүседир. 12.20 — «Шимчээшкинниң айыыл чогу». 12.50— «Спортлотонуң» 40-гы тиражы. 13.00 —«Мирзо Турсун-заде». Төрүттүнгенинден бээр 70 чылынга уткуштур. 13.45 —Бөгүн делегейде. 14.00 — Күрүне страхованиезиниң 40 чылынга. ССРЭ-ниң Күрүне страхованиезиниң кол эргелелиниң начальниги Л. А. Мотылёвтуң чугаазы. 14.15 — «Ырак болгаш чоок ырлар». 15.00— Уругларга фильм. «Табу-ламбу», 15.30 — «Дириг амытаннар амыдыралы» 16.30—«Мээң хоорайым аялгалары». Казахстанның аныяк күүседикчилериниң киржилгези-биле эстрада программазы. 17.10 —«Кедээниң ишчилери, силерге». Концерт. 18.30—18.45—Чапсар. 18.45 — Политиктиг хайгааракчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 19.15 —ССРЭ-ниң Күрүнениң академиктиг Бичии театрының «Федор Иоанович Хаан» деп фильм-шииниң баштайгы үндүрүлгези. А. К. Толстойнуң шиизи-биле тургускан. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.25 —«Фёдор Иоанович хаан» деп фильм-шииниң уламчызы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 15.35— «Кино аян-чорукчуларының клуву». 16.35 — Д. Мамин-Сибиряк — «Даг уязы». Москваның М. Н. Ермолова аттыг театрының фильм-шиизи. 19.10 —«Кампучия: өлүм соонда амыдырал». Документалдыг телефильм. 20.00—«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хуулгаазынныг экран». 20.15 —«Музыка киоскузу» 20.45 — «Масаллы —Новокиолаевка». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак»—«Химик» (Воскресенск) 2-ги болгаш 3-кү үелери. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдар.

ОКТЯБРЬ 4-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Зарядкаже, чыскаалыңар!» 9.05 — Улустуң хөгжүм херекселдеринге күүседикчилериниң 2-ги Бүгү-россия конкурузунуң лауреады Ш. Амиров (дошпулуур) ойнаар. 9.30 —«Будильник». 10.00 — Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!». 11.00 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 11.30— «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 12.15 — «Музыка киоскузу». 12.45 — Р. Отколенко — «Бистиң ачаларывыс, энни». Телешии. 14.05 — «Базилио дииспей-биле Пик деп күскежигеш». Мультфильм. 14.15 — «Кедээниң шагы». 15.15 — Совет Эвилели даштыкы аалчыларның көргени-биле» 15.30 — Куйбышев областың Хворостино районунуң кедээ школазының директору ССРЭ-ниң улустуң башкызы Н. С. Борисовтуң дугайында. «Эге өзүмнер» деп телефильмниң бирги үндүрүлгези. 16.05—«Кино аян-чорукчуларының клуву». 17.05 — «Бистиң байырывыстың хүлээп алыңар». Башкы хүнүнге уткуштур музыка программазы. 17.45 — «Делегей панорамазы». 18.30—18.45 —Чапсар 14.45 —«Орус угуулзалар» деп улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң концерти. Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи В. М. Леонтьева чорудар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Футбол дугайында». 22.05 — «Регатаның аялгалары». Фильм-концерт. 22.30 —23.25 —Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Трактор». 3-кү үези. ЦСКА-ның спорт ордузундан дамчыдар. Төңгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — «Москвачы». Телеклуб. 15.50 — «Челээш». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының улустар аразының 4-кү фестивалы. «Йемен фольклор». 16.20 «Бидиңигир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 17.25 — «Чаңгыс-даа хүн ыры үзүлбес». Концерт. 18.00 — Телестадион. 18.30 — «Баштайгы өөрүшкүлер». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 5-ки сериязы. 19.35 Чурукчулар дугайында чугаалар. Фриц Кремер (ГДР). «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Таалаңчыг тоолдар». 20.15 — «Кино көрүкчүзүнүң эдериичизи». 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.45 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Трактор». 2-ги үези. ЦСКА-ның Спорт ордузундан дамчыдылга. 22.20—23.35—«Даг повеллазы». Уран-чечен телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Агаар

Республиканга болгаш Кызылга бөгүн шокар булуттаар. Чамдык черлерге бичии чаъс чаар. Агаарның температуразы хүндүс 5—10 градус чылыыр. Соңгу-барыын углуг хаттың дүргени секундада 9—10 метр чедер.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мөңгүннелчек хөлдер» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (уэаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ооң чедип келирин күзээр-дир мен» 9.30, 11.00, 15.30, «Кежээки өскерлиишкин» 17.00, 18.50, 20.40 (уэаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Альба Регия» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уэаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Шынаа пөлүүнүң чечектери» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уэаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьиаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2157.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01729.